

بيروت - لبنان

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

دار المعرفة
بيروت، لبنان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

التَّائِبُ الْجَائِعُ لِلْصَّوْلِ

وهرگيراني: نوري فارس همه خان

پیداچونهوهو سه ره رشتی له چاپدانی: محمود احمد محمد

چاپ: جواره م

سالی چاپ: ۲۰۰۸

تایپ و دیزاین: که زال حسین / گومپیوتیری شایا

تیراژ: ۲۰۰۰ دانه

ژماره ی سپاردن:

هه له گری: لافه هوشار محمد علی - که جزای م. نوری فارس

له سه ره ئه رکی کتیبخانه ی ئارام له چاپ دراوه و مافی چاپکردنه وه ی

پارتیزاوه بو کتیبخانه ی ناوبراو.

ژماره سپاردنی (۲۳۹۶) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیدراوه

ئەم پەراۋە پىرۋزە لە سەرفەرمایشتى دانەرەكەى پوختەى
حەدىثەكانى ئەم پەراۋە پىرۋزانەىە :

(۱) صحيح البخارى

(۲) صحيح مسلم

(۳) سنن أبى داود

(۴) جامع الترمذى

(۵) المجتبى للنسائى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی گهره‌یی قورئانی پیرۆز

(چوار باسو دوا و تاریکه)

۷۶) باسی یه‌که‌م: گهره‌یی قورئان و قورئان خویته‌کان و مامۆستای

فیترکردنی قورئانی پیرۆز

کتاب فضائل القرآن. (وفیه أربعة أبواب وخاتمة)

الباب الأول: في فضائل القرآن وحامليه ومعلميه

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ، تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ (۷۷/۵۶-۸۰)}.

واته: خودای گهره ده‌فرموی: ئەم قورئانه قورئانیکی گه‌لی به‌ریزو پیرۆزو نازداره، و له‌ناو نامه‌یه‌کی نوسراوی به‌ریزو قه‌در دایه که له‌حولمه‌حفوظه، ده‌ستی ناپاکانی پئی ناگا، چونکه خودای گهره له جیگه‌یه‌کی وادا دایناوه که قه‌ده‌غیه له ده‌سته‌لاتی پیسان، ته‌نیا فریشته‌کان ناگاداری ده‌که‌ن و ناگیان لییه‌تی چونکه ئەوان پاک و نازدارو بیگه‌ردن له ته‌لخی ده‌روونی، ده‌ی نابئی له ئەویشدا که‌ستی ده‌ستی ئی بدا ته‌نیا ئەو موسولمانانه نه‌بئی که پاکن و دوورن له له‌شپییسی و بئی ده‌سنوویی، ئەم نامه پیرۆزه له‌و شوینه به‌قه‌دروه له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری جیهانه‌وه نی‌رراوه‌ته خواره‌وه بۆ موچه‌مه‌د پیغه‌مه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ).

وَقَالَ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا - {۱۷۴/۴}}.

واته: ئەه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! ئەه‌ی ئاده‌میزادینه! وا زاتیکی واهات بۆلای ئیوه، ئەوه‌نده ره‌فتارو کردارو گفتاری به‌رزو شیرین و بئی گه‌رده خۆی بۆ خۆی بووه به‌ه‌لگه‌ی رۆشن و نیشانه‌ی راست و دروست له‌سه‌ر راستی و پاک‌ی و ره‌به‌ری خۆی، زاتی ئاوابی دیاره که له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری ئیوه‌وه

دئی، له‌گه‌ل ئه‌م به‌لگه‌ی رۆشنه‌دا که موچه‌مه‌دی کوپی عه‌بدوڵلایه، نامه‌یه‌کی پیرۆزمان ناردووه، که قورئانی نازداره، چرایه‌کی رووناکه بۆ خۆی.

وَقَالَ تَعَالَى: { وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ - صدق الله العظيم - ٥٢/٤٢ - ٥٣ }.

واته: ئاوا به‌م شیوه‌یه که له پێشه‌وه باسمان کرد ئه‌م قورئانه‌مان به سرووش نارد بۆ تو، که گیانی دلی رۆشنه‌و مایه‌ی ژین و بوونه‌و زاخاوی می‌شک و ده‌روونه، چ بۆ خۆت چ بۆ یه‌کیکی تر، ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر فه‌رمانی چاکه‌ خوایی خۆم و به‌ مه‌رو حوسن و ره‌زای خۆم ئه‌ی موچه‌مه‌د تو له‌مه‌وبه‌ر نه‌تده‌زانی نامه‌ی خودایی و کتییی ئاسمانی چیه‌و چی نییه، هه‌روا نه‌تده‌زانی باوه‌ری راست و دروست و بێ گه‌رد به‌ خودا له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی شه‌رعی و راست ده‌بێ چۆن بێ، تا ئی‌مه به‌ ریزه‌نه‌ی میه‌ره‌بانی خۆمان ئه‌م چراگه‌شه‌ی قورئانمان کرد به‌ نووری دلان و سو‌مای چاوان و هی‌زی هه‌ناوان، کئ ئاره‌زوو بکه‌ین له‌ به‌نده‌کانی خۆمان ده‌ستی قه‌دری ئی ده‌نی‌ن و به‌هۆی ئه‌م قورئانه‌وه رێگه‌ی راستی نیشان ده‌ده‌ین و شه‌ره‌زای شاپرێگه‌ی ئایینی راستی ئیسلامی ده‌که‌ین، که له‌مه‌رۆ به‌دواوه‌ تا‌قه‌ رێگه‌ی راستی خودایه، دیاره که خودا خاوه‌نی هه‌موو شتی‌که، ئاسمانه‌کان و هه‌رچی‌یان تیا‌دایه‌و زه‌وی و ئه‌وه‌ی وا له‌ زه‌ویدا هه‌موو هی خودایه، ئه‌وه‌ش بزائن که ئه‌م جیهانه‌ بێ حیکمه‌ت نییه‌ و ئه‌م ژیا‌نه‌ هه‌وانته‌ نییه‌ سه‌ره‌نجام ده‌چنه‌وه به‌رده‌ستی خودا خۆی و خوداش هی‌چی ئی وون نابێ.

٣٥٩ - عَنْ عُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالزَّمَذِيُّ^(١).

(١) تجريد بخاری به کوردی / ٤ ل - ٥٢٩ ذ: ١٧٣٣ - فته‌تج: ٥٠٢٧ ، ٥٠٢٨.

عوسمان (رمزای خودای ئی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌س‌ربئ) ده‌فه‌رموئ: باشت‌ترین که‌ستان ئه‌و که‌سه‌یه که خۆی فی‌ری قورئان ده‌بی و خه‌لکی ت‌ریش فی‌ری قورئان ده‌کا (ب/د/ت). واته: ئه‌م پ‌یشه‌وا فه‌رمووده زانانه ئه‌م فه‌رمووده (حه‌دیث) هیان گیراوه‌ته‌وه، بوخاری له کت‌یبی سه‌حیحی بوخاریداو ئه‌بو داوود له سونه‌تی ئه‌بو داوودو ت‌یرمی‌ذی له جامیعو ت‌یرمی‌ذیدا، (رمزای خودایان ئی بئ).

٣٥٩١- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَسْتَدُّ عَلَيْهِ لَهُ أَجْرَانِ. رَوَاهُ الْآبِيعَةُ^(٢):

له عائ‌یشه‌وه (خۆشنودی خودای ئی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌س‌ربئ) ده‌فه‌رموئ: ئه‌و قورئان‌خو‌ینه‌ی که به ره‌وانی قورئانی له به‌ره‌و ره‌فتاری پ‌ئ ده‌کا ئه‌وه له پایه‌ی ئه‌و فر‌یشه‌ به‌پ‌یزه خ‌یر خ‌وایانه دایه که له جیهانی بال‌اداو له عاله‌می مه‌له‌کووت‌دا سه‌ره‌په‌رشتی قورئان ده‌که‌ن و خودا له‌م دوو ئایه‌ته‌دا باسی کردوون که ده‌فه‌رموئ:

{بِأَيْدِي سَفَرَةٍ. كِرَامٍ بَرَرَةٍ - ١٥/٨٠ - ١٦}.

واته: ئه‌م قورئانه له جیهانی بال‌ادا و به‌ ده‌ستی چه‌ن فر‌یشه‌یه‌کی به‌پ‌یزی خ‌یرۆمه‌ندی فه‌رمان‌به‌ری خوداوه. ئه‌و که‌سه‌شی که خه‌ریکه ده‌یخو‌ینئ و به‌گران بۆی له‌به‌ر ده‌ک‌ری له‌باتی پاداشی دوو پاداشی بۆ ه‌یه (ش/د/ت = شه‌یخان و ئه‌بو داوودو ت‌یرمی‌ذی، شه‌یخان: واته: شیخی بوخاری و شیخی موس‌لیم. خۆشنودی خودایان ئی بئ).

٣٥٩٢- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرُجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ

(٢) بخاری. التفسیر (تج‌رید / ٤ / ٥١١ رقم: ١١٣ / ٤٩٣ فتح). مسلم. فضائل القرآن وما یقلق به

صلاة المسافرین: ١٨٥٩. أبو داود. أدب: ٤٨٣٠. نسائی. إيمان: ٥٠٥٣.

الْقُرْآنَ مِثْلَ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مِثْلَ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمِثْلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٣):

ئەبو موسسا (رەزای خودایان فی بن) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەربین) دەفەرموێ: وێنە‌ی ئەو موسولمانە‌ی کە قورئان دەخوینێ و لەهەمان کاتێ کاری پێدەکا وەک لیمۆ وایە هەم بۆنی خوشەو هەم تامی خوشە، وێنە‌ی ئەو موسولمانە‌ی کە قورئان زۆر نەخوینێ، بە‌لام کاری پێ بکا، وەک خورما وایە هەرچەند بۆنی نییە بە‌لام تامی خوشە، وێنە‌ی پیاوی دوو رووی قورئانخوین وەک ریحانە وایە هەرچەند بۆنی خوشە بە‌لام تامی تالە! وێنە‌ی دوو رووی قورئان نەخوینیش وەک گوو ژالک وایە، بۆنی خوشی نییە و تامیشی تال و ناخوشە (ش/د/ت/ن= بوخاری و موسلیم و ئەبو داوود و تیرمیزی و نەسائی).

٣٥٩٣- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَنَحْنُ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بَطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ فَيَأْتِيَ مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعٍ رَحِمَ؟ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّنَا نُحِبُّ ذَلِكَ، قَالَ: فَلَاَنْ يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَعَلَّمَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَغْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٤):

➡ (ب- ١ز- ٧٨ رقم: ٥٠١/١) گێڕانەوه‌ی ئێره ئاوايه:

عوقبە‌ی کوپی عامیر (خودای فی رازی بن) گوێ: لە صوففە بووین (کە سە‌کۆیی بوو لە بن ساباتیکا، لە مزگەوتە‌کە‌ی مە‌دینه‌دا بوو، میوانخانە‌ی هە‌ژاران بوو) پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) هات بۆ ناومان، فەرمووی: کامتان

(٣) تجرید بخاری / ٤ / ٥٤٧ رقم: ١٧٤١ = ٥٠٥٩ ، ٥٠٢٠ ، ٥٤٢٧ ، ٧٥٦٠ فتح الباری. مسلم. صلاة

المسافرين: ١٨٥٧. أبو داود. أدب: ٤٨٣٠. ترمذي. أمثال: ٢٨٦٥. نسائي. إيمان: ٥٠٥٢.

(٤) مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٦٩ ، ١٨٧٠. راجع رقم: ٥٠١/١ مجلد أول تسلسل / ٧٨.

هه‌مه‌و روژێ بچن بۆ شیوی بوطحان، یا برۆن بۆ شیوی عه‌قیق، وه‌ له‌وێ دوو ووشتری مینگی دووگ قه‌وی بێننه‌وه‌ بۆ خۆتان، به‌بێ ئه‌وه‌ی که‌ به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ تووشی تاوانی بێن له‌لای خودا، یا تووشی دل‌ه‌نجان‌دنی که‌ سوکار‌تان بێن؟ گوتمان: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌مه‌ومان هه‌ز ده‌که‌ین، فه‌رمووی: ده‌سا هه‌ر یه‌کێ له‌ ئێوه‌، هه‌ر روژێ بجیت بۆ مزگه‌وت، له‌وێ دوو ئایه‌ت له‌ قورئان فی‌ر بێی، که‌ نامه‌ی خودای ته‌واناو مه‌زن و شکومه‌نده‌، ئه‌وه‌ له‌ دوو ووشتر باشته‌ر بۆی، وه‌ سێ ئایه‌ت له‌ سێ ووشتر باشته‌ر بۆی، هه‌روا چوار ئایه‌ت له‌ چوار ووشتر باشته‌ر بۆی، ئیت هه‌روا بژمیره‌ زیاتری له‌ زیاتری باشته‌ر! (م/د).

٣٥٩٤- ➡ «ب- ١- ١٤- ٧٩- رقم: ١٠٠/٢»^(٥).

٣٥٩٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَاقِلْ كَمَا كُنْتَ تُرْتَلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنَزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُؤُهَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ^(٦).

عه‌بدوللای کو‌ری عه‌مر (خودایان ئی رازی بێ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (دروودی خودای له‌سر بێ) ده‌فه‌رمووی: له‌ به‌هه‌شتا به‌ قورئان‌خوین ده‌لین: قورئانت چه‌نده‌ له‌به‌ره‌ بیخوینه‌و به‌ پایه‌کانی به‌هه‌شتا سه‌رکه‌وه‌، وه‌ چۆن له‌ جیهان‌دا قورئانت به‌ ته‌رتیل ده‌خویند لی‌ره‌ش هه‌روه‌ها به‌ ئارامی و مۆله‌ت و له‌سه‌رخۆ بیخوینه‌ تا به‌هه‌شتیه‌کان گوینی ئی بگرن چونکه‌ پایه‌ی تۆ له‌و شوینه‌ دایه‌، که‌ دوا ئایه‌ت ده‌خوینی! (د/ت:ص. واته‌: ئه‌بو داوود و تیرمیزی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌یان گێ‌راوه‌ته‌وه‌، تیرمیزی به‌ سه‌حیحی داناه‌وه‌).

٣٥٩٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ يَا رَبِّ حَلِّهِ فَيُلْبَسُ تَاجَ الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ زِدْهُ فَيُلْبَسُ حُلَّةَ

(٥) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ١٤ برقم: ١٠٠/٢.

(٦) صحيح عند الترمذي.

الْكَرَامَةُ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ اَرْضْ عَنْهُ فَيَرْضَى عَنْهُ فَيَقَالَ لَهُ اَقْرَأْ وَاَرَقْ وَتَزَادُ بِكُلِّ آيَةٍ حَسَنَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(٧):

ئەبو ھورەیرە (رەزاو خوشنودی خودای گەورەیی لەسەر بێ) دەگێڕێتەوێه لە پیغەمبەرەوێ (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: لە روژی قیامەتدا قورئان دێ لەگەڵ قورئانخوینا بۆ لای خودا، دەفەرموێ: ئەو پەروەردگارم! بیرازینەوێ و خشلی لەبەرکەو خەلاتی بکە ئیتر تاجی سەربەرزێ لەسەر دەکری، دیسان قورئان دەفەرموێ: ئەو پەروەردگارم! زیاتری بدەری، ئەوجا قاتی سەربەرزێ لەبەر دەکری، ئینجا قورئان دەفەرموێ: ئەو پەروەردگارم لێی خوش نوود بە، جا خودا لێی خوش نوود دەبێ، وە پێی دەفەرمون: قورئان بخوینەو بە پایەکانی بەهەشتا سەرکەو، لەباتی ھەموو نایەتیکیش (سەرەرای ئەو کە پایەو مەقامت لەلای دوائایەتە کە دەبخوینی) خەلاتی وەرەگری! (ت-س/ص= تیرمیزی بە سەنەدێکی صحیح ئەم فەرموودەیی گێراوەتەو).

٣٥٩٧- ولأبي داود: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أَلْبَسَ وَالِدَاهُ تاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي يَوْمِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهِذَا^(٨):

ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: ھەر کەسێ قورئان بخوینێ و رەفتاری پێ بکا لە روژی قیامەتدا باوک و دایکی تاجیکی وایان لەسەر دەکری، شەوقەکە لە شەوقی ئەو خۆرە جواترە کە لە جیھانا لەناو مالەکانتان دەدات، دەوێ کەوابێ دەشێ ئەوێ کە ببخوینێ و کاری پێ بکا پلەو پایەیی خۆی چۆن بێ و چی بێ! (د).

٣٥٩٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَأَلْبَيْتِ الْخَرْبِ^(٩):

(٧) سندە صحیح.

(٨) سکت عن درجته الشارح.

ئیبینو عه‌بباس (رمزای خودایان ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر دلئ که‌ قورئانی تیا نه‌بئ و خالی بئ له‌ یادو زیکری خودا، وه‌ک که‌ لاوه‌ کوئن وایه! (ت-س/ص).

۳۵۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ^(۹):

عه‌بدوللا (خۆشنوودی خودای ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سه‌ی پیتئ له‌ قورئان بخوئنی به‌و پیته‌ چاکه‌یه‌کی بو‌ه‌یه‌ چه‌ن وشه‌ بخوئنی یا چه‌ن ئایه‌ت و سوورته‌ت بخوئنی، له‌ باتی گشت پیتئ له‌ پیته‌کانی یه‌ک چاکه‌ی بو‌ه‌یه‌، پاداشی چاکه‌ش یه‌ک به‌ ده‌یه‌، بگه‌ زیاتریش، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموئ:

{مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا - ۱۶۰/۶}.

واته‌: هه‌ر که‌سه‌ی چاکه‌یی بکا، ده‌ قاتی ئه‌وه‌ یا به‌ بئ شومار پاداشی باشی هه‌یه‌. ده‌ی من نالیم (الم) یه‌ک پیته‌، به‌لکوو ئه‌وه‌ سه‌ی پیته‌، چونکه‌ ئه‌لیف پیتیکه‌، وه‌ لام پیتیکه‌، وه‌ میم پیتیکه‌، به‌م پیتیه‌ هه‌ر که‌سه‌ی ته‌نیا وشه‌ی (الم) بخوئنی سه‌ی چاکه‌ی بو‌ه‌نووسری (ت-س/ص).

۳۶۰۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ وَذَكَرَنِي عَنْ مَسْأَلَتِي أُعْطِيَ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ^(۱۰):

ئهبو سه‌عه‌ید (خۆشنوودی خودای ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سه‌ی خه‌ریکی قورئان و یادی

(۹) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱۰) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

خوابی و له‌به‌ر ئه‌وه نه‌یه‌په‌ژئی داوای شت له من بکا، ئه‌وه ناویمیدی ناکه‌م به‌لکوو باشت‌ترین شت که ده‌یدهم به داواکاران و ئومیده‌واران ده‌شی دهم به‌ویش! وه فه‌زل و گهره‌یی قورئان (که که‌لام و فه‌رمایشتی خودای گهره‌یه) له چاو ووتار و قسه‌ی تری درووسکراوان (مه‌خلووقات) دا وه‌ك فه‌زل و گهره‌یی خودا خۆی وایه له چاو درووستکراوانی خۆیدا (ت-س/ح. واته: تیرمیدی به سه‌نه‌دییکی سه‌سن، واته: به رسته‌یه‌کی جوان، ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گێپراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحْلَ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَذْخَلَهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَشَفَّعَهُ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ^(۱۲).

عه‌لی (خۆشنودی خودای ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموی: هه‌ر که‌سێ قورئان بخوینێ و له‌به‌ری بکا و سه‌لای به‌ سه‌لای بزانی و سه‌رامی به‌ سه‌رام بزانی، خودا به‌وه ده‌یباته‌ به‌هه‌شت وه‌ تکا (شه‌فاعه‌ت)یشی گێرا ده‌کا بۆ ده‌که‌س له‌ که‌سوکاری خۆی، که هه‌ر ده‌یان ناگریان بۆ به‌ریاردراپی (ت-س/غ: واته: تیرمیدی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی به سه‌نه‌دییکی سه‌ریب گێپراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكَعَتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا وَإِنَّ الْبِرَّ لَيُدْرُ عَلَى رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ وَمَا تَقَرَّبَ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ بِمِثْلِ مَا خَرَجَ مِنْهُ بَعْنِ الْقُرْآنِ^(۱۳).

⇒ «ب- ۱- ۴۳- ل- ۱۸۸- ۱۵- مجلد اول تسلسل/ ۴۳ رقم: ۱۵ / ۳۳۶».

ئهبو ئومامه (خودای ئی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموی: خودا هیچی وه‌ك ئه‌وه پی خوش نیه، که به‌نده دوو رکات نویژ

^(۱۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۱۳) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

بُوَ خَوَا بَكَ نَهْمَهُ لَهْ لَايِيْ، لَهْ لَايَهْ كِي تَرِيْشَهْ وَهْ بَهْ نَدَهْ هَتَا لَهْ نَاوْ نَوِيْژَا بِيْ خِيْرو
چَاكِهْ دَاوَدَهْ بَارِيْ بَهْ سَهْ رِيَا بَهْ نَدَهْ كَانِيْ خَوْدَايِيْشْ بَهْ هِيْجْ شَتِيْ وَهْ كِهْ نَهْ وَهْ لَهْ
خَوْدَا نَزِيْكَ نَابَنَهْ وَهْ وَهْ كِهْ بَهْ وَهْ شَتِيْ كِهْ لَهْ لَايْ خَوْدَا خَوِيْهْ وَهْ هَاتَوَهْ وَاتَهْ: بَهْ
قورنَان (ت-س/غ).

۳۶۰۳- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ
الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ. قَالَ وَمَا الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ؟ قَالَ: الَّذِي
يَضْرِبُ مِنْ أَوَّلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلَّمَا حَلَّ ارْتَجَلَ^(۱۴).

ثيبنو عه عباس (خودايان ن راني بي) گوتی: پياوي گوتی: نهی پیغه مبهری
خودا! کام کرده ویه زور خوشه ویسته له لای خودا! فرموی: نهو که سهی
که ته وای ده کاو تی هه ل ده چیتته وه! عه رزی کرد: قوربان! نهو که یه؟
فرموی: نهو که سهی که له سه رتهای قورنانه وه ریزی ن ده گری و ده یهینی
تا خه تمی ده کا، گشت جاری که خه تمی ته وای ده کا سه ر له نوی له
سه رته و ده ست پی ده کاته وه! (ت-س/غ).

۳۶۰۴- عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَرْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ
يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَلَا تَرَى
أَنَّ النَّاسَ قَدْ خَاضُوا فِي الْأَحَادِيثِ، قَالَ: وَقَدْ فَعَلُوا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَمَّا إِنِّي قَدْ
سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً، فَقُلْتُ: مَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا
يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ،
هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ
اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينِ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِي لَا تَرِيغُ
بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَمِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْتَبِعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثَرَةِ الرَّدِّ، وَلَا
تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهُ الْجِنَّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا: (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

(۱۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أَجِرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ، وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. خُذْهَا إِلَيْكَ يَا أَعْوَزُ. رَوَى هَذِهِ السَّبْعَةُ التِّرْمِذِيُّ^(۱۵):

حاریشی ئەعوهر (خودای ئی رازی بێ) گوتی: چووم بۆ مزگەوت، روانیم وا خەڵکەکه وورووژاونه‌ته باسو خواس و قسه‌و باس، منیش چووم بۆ لای عەلی (خودای ئی رازی بێ) عەرزەم کرد: ئەه‌ی فەرمان‌پەر‌ه‌وای موسوڵمانان! تە‌ماشای ئەو خەڵکە ناکەه‌ی چۆن سەریان کردۆته قسه‌و باس و حیکایه‌تخوانی! گوتی: ئەمه‌شیان کرد؟ گوتم: ئەه‌دی، گوتی: ئەه‌دی سا من بۆ خۆم له‌ پیغه‌مبەر خۆیم ژنه‌وت ده‌یفه‌رموو: هۆشیاربێ! پشییوی و فەرته‌نه‌ به‌ریا ده‌بی عەرزیم کرد: ئەه‌ی پیغه‌مبەری خودا! جا چار چییه‌؟ چۆن سەر دەرکه‌ین لێی؟ فەرمووی: نامە‌ی خودا که قورئانی پیرۆزه باسو خواسی پیش خۆتان و ده‌نگوباسی پاش خۆتانی تیا‌یه، هە‌روا ب‌ریارو حوکمی ناو خۆتانی تیا‌یه، خاس و خراپ له‌ یه‌ک جیا ده‌کاته‌وه، به‌ راستی فەرمايشته نه‌وه‌ک گالته‌و هه‌وانته، جا ئەوه‌ی (له‌بەر زۆرداری و مل هه‌وپی خۆی) ره‌فتاری پێ نه‌کاو پشتی تی بکا خودا پشتی ده‌شکینێ، وه ئەوه‌ی منه‌یی هیدایه‌ت و رینموونی له‌ شتیکی تر‌دا بکا خودا سەری ئی ده‌شیوینێ، سەره‌رای ئەمه‌ش ئەوه‌ که هەم که‌مه‌ندی قایمی بته‌وی خودایه‌و هەم یادگاری سەره‌رزى و گه‌وه‌ه‌ری شه‌و چرایه‌و هەم شارپی راستی خودایه‌، هەر ئەوه‌ که دل و ده‌روون و ئاره‌زووه‌کان به‌هۆی تیشکی ئەوه‌ وه‌ له‌ هه‌ق لانه‌دن و له‌ خشته‌ نابرین، وه زمان نایه‌ر‌سکینێ و لێی ناشیوێ و له‌سەر ده‌م و زمان سووک و خوش و ره‌وانه، وه زاناکان هه‌رگیز لێی تیر نابن، وه‌هه‌تا زیاتر ده‌وری بکه‌يته‌وه‌و هه‌تا پتر دووباره‌ی بکه‌يته‌وه‌ تاسووقت ده‌بی، هه‌میشه تاز‌ه‌و نوێیه‌و تاسووقه‌و کۆن نابێ و نابیزرێ، وه هه‌تا هه‌تایه شته‌ سه‌یرو عه‌نتیکه‌کانی له‌ بن نایه‌ن، به‌رده‌وام رۆژ به‌ رۆژ زانستی نوێ و شتی سه‌یری نوێی ئی دەر‌ده‌که‌وێ، ئەوه ئە‌وه‌بوو که جنۆکه‌کان له‌گه‌ل به‌ر گوێیان که‌وت گورج کاریکی سه‌یری

^(۱۵) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).

تیکردن و بئی په‌روا گوتیان (وه‌کوو خوا له قورئانا باسی ده‌کا و قسه‌که‌یان ده‌گی‌ریته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

{إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ - ۷۲ / ۱-۲}.

واته: ئیمه قورئانی‌کمان بیستووه، که قورئانیکی وایه که ئاده‌میزادو په‌ری به شیوه‌یه‌کی شیاو بانگ ده‌کا بۆ سه‌ر ریگه‌ی راستو دروست. هه‌ر که‌سێ قسه به پێی قورئان بکا قسه‌ی راست ده‌رده‌چی، وه هه‌ر که‌سێ ره‌فتاری پێ بکا پاداشی باش وه‌رده‌گرێ، وه هه‌ر که‌سێ به‌ریارو حوکم و کاری به پێی ئه‌و بئی عادل و دادپه‌روه‌ر خویه‌تی، وه هه‌ر که‌سێ خه‌لک بانگ بکا بۆ په‌یره‌وی قورئان و ره‌فت کردن پێی ئه‌و به راستی ملی ریی راستی گرتووه‌و خودا شاره‌زای شه‌قامه‌پێی راست و دروستی ده‌کا جا ئه‌ی حاریشی ئه‌وه‌ر! ئه‌م په‌ندو قسه جوان و نه‌سته‌قانه له گوی بگره (ت-س/غ).

۳۶۰۵- عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طهَ وَيَسَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: طُوبَى لَأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا، وَطُوبَى لَأَجْوَابِ تَحْمِيلِ هَذَا، وَطُوبَى لَأَلْسِنَةٍ تَتَكَلَّمُ بِهِذَا. رَوَاهُ الْبُغْوِيُّ فِي الْمَصَابِيحِ^(۱۶):

پینگه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رموی: خودای گه‌وره (به هه‌زار سال به‌ر له دروست کردن ئاسمانه‌کان و زه‌وی) سووره‌تی (طه) و سووره‌تی (یس) ده‌خوینێ، کاتێ فریشته‌کان قورئان ده‌بیستن ده‌لێن: طوبوا (ناوی دره‌ختیکه له به‌هه‌شتا) بۆ ئه‌و گه‌له به‌خته‌وه‌ره‌ی که ئه‌م قورئانه به پیت و فه‌ره‌ی بۆ ده‌چی، وه دره‌ختی طوبوا بۆ ئه‌و سینگه‌ی ئه‌م قورئانه‌ی تیا‌یه، وه طوبوا و خێرو خوشی بۆ ئه‌و زمانه شیرینه‌ی که ئه‌مه ده‌خوینێ (به‌غه‌وی).

۳۶۰۶- ورد في الشُّرَح: وَحُكِيَ عَنِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ رَأَى رَبَّهُ فِي الْمَنَامِ عِدَّةَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنْ رَأَيْتُهُ مَرَّةً أُخْرَى لَأَسْأَلَنَّهُ أَيُّ شَيْءٍ يُقَرِّبُ الْعَبْدَ إِلَى

(۱۶) سكت عن درجته الشارح.

رَبِّهِ. فَرَأَى رَبَّهُ جُلُّ شَأْنِهِ فَقَالَ: يَا رَبَّ بَأَيِّ شَيْءٍ يَتَقَرَّبُ الْعَبْدُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: بِتِلَاوَةِ كَلَامِي يَا أَحْمَدُ. قَالَ: فَهَمَّ الْمَعْنَى أَمْ لَمْ يَفْهَمْ يَارَبَّ؟ قَالَ: فَهَمَّ الْمَعْنَى أَوْ لَمْ يَفْهَمْ^(۱۷):

دانەر (خودای ئازادی بن) له شهرحه کهیدا دهلئ: هه قایه تی له ئیمامی نه حمه دهوه (خودای ئازادی بن) دهگیرنه وه که گه ئی جار له خهودا به خزمهت خودا دهگا، جارئ دهلئ: به خودا نه گهر نه م جار ه بیبینم عهرزی دهکهم که چی شتی زۆر باش بهنده له خودای خۆی نزیک دهکاته وه، کاتی پهروهردگاری به خهو دهبینن پرسیاره که ی ئی دهکا، دهفرموی: نه ی نه حمه! به خویندن و دهوکردنه وه ی قورئان که فرمایشت و کهلامی خو مه، دهلئ: خودایه! تی بگا و تی نه گا؟ دهفرموی: به ئی له مه عنای تی بگا و تی نه گا. که واته:

بِرا! مژده بن نه وهی رهش خوینه

شیری ناپوختن ناو خو و خوینه!

وهلئ به زوویس دهردپس له کل

ده بن به گولی زادهس داکس کل!

کورده! به راستی نه شقی قورئانی

قورئان ده خوینی و مانای نازانی!

۷۷) هه ره شه کردن له فراموشکردنی قورئان: (التحذیر من نسیان القرآن)

۳۶۰۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِمَّا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْإِبِلِ الْمُعْقَلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ^(۱):

ئیبینو عومهر (خودایان ئازادی بن) له پیغه مبه ره وه (دروودی خودای له سه رب بن) دهفرموی: قورئان خوین وهك خاوهن ووشتری مه په ندرکرا وایه، چۆن نه و

(۱۷) اثر ورؤیا یستانس به

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۱ - ۱۷۳۴ تجرید/ ۴ / ۵۴۰. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۳۶.

ئه‌گەر سه‌ره‌پرشتی و وشتره‌کانی بکا ئه‌وه له دهستی ناچن و به دهستی‌وه ده‌مین، ئه‌میش هه‌روه‌ها ئه‌گەر ده‌وری قورئانه‌که‌ی بکاته‌وه له بیرى ناچیته‌وه (ش).

٣٦٠٨ - عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقُلِهَا. رواهما الشيخان^(٢):

ئه‌بو موسا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: سه‌ره‌وکاری قورئان بکه‌ن و هه‌میشه ده‌وری بکه‌نه‌وه، ده‌سا به‌وکه‌سه که گیانی منی به ده‌سه قورئان زووتر له بیرده‌چیته‌وه کاتی ده‌وری نه‌کریته‌وه، هه‌تا وشتر کاتی له په‌ت به‌ر ده‌بئ و به‌له‌سه ده‌بئ!! (ش).

٣٦٠٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بِئْسَمَا لِأَحَدِكُمْ أَوْ بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتٍ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نَسِيَ اسْتَذْكُرُوا الْقُرْآنَ فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النِّعَمِ. رواه الشيخان والترمذي^(٣):

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) له حه‌زه‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رمووی: چه‌نده خراب و ناشیرینه بو ئاده‌میزاد که بلئ من ئایه‌تیکی واوام له بیرچوته‌وه به‌لکوو ئه‌وه چاره‌نووسی خودایی له بیرى بردوته‌وه که وابوو بابلئ: فیساره ئایه‌تم له بیر براوه‌ته‌وه! ده‌ی هه‌میشه ده‌وری قورئان بکه‌نه‌وه و بیکه‌ن به پیشه‌ی هه‌میشه‌بیان ئه‌گینا وه‌ک چۆن وشتر و مالآت که له په‌ت به‌ربوو ئه‌گەر چاوی‌ری نه‌کرئ به‌له‌سه ده‌بئ قورئانیش ئاوا (بگه‌ر خیرات‌ریش) له سینگی پیاو نا‌ناشنا ده‌بئ ئه‌گەر سه‌روم‌ر ده‌وری نه‌کریته‌وه (ش/ت).

^(٢) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠٣٣ = تجرید / ٤ / ٥٤١ ذ: ١٧٣٦. مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٤١.

^(٣) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠٣٢، ٥٠٣٩. مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٣٨. ترمذی. قراءات: ٢٩٤٢.

۳۶۱۰- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا يَقْرَأُ بِاللَّيْلِ فَقَالَ: يَرْحَمُهُ اللَّهُ قَدْ أَذْكَرَنِي آيَةُ كَذَا وَكَذَا كُنْتُ أُلْسِيْتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۴).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: شهوی پیاوی له مزگه‌وت قورئانی ده‌خویند، پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ر بئ) گوئی لی بیوو، فه‌رمووی: ره‌حمه‌تی خودای ئی بئ، ئەم پیاوه‌ فیساره‌ ئایه‌تی له‌ فیساره‌ سوورته‌ یاده‌ خسته‌مه‌وه‌، که‌ ئەو ئایه‌ته‌م له‌ یاده‌ برابووه‌ (ش/د).

۳۶۱۱- ➡ «ب- ۱ز- ۱۱۸- ۳۵۹ف- ۱۱ تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱»^(۵).

۳۶۱۲- ورد في الشرح: ولأبي داود: ما من امرئ يقرأ القرآن ثم ينساه إلا لقي الله يوم القيامة أجذم^(۶).

دانه‌ر (په‌ر گه‌ژێ له‌ نووری قورئان بئ و له‌ گه‌ردی گه‌ژێ به‌ سوورمه‌ی چاومان بئ) له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌لی: له‌سه‌ر گه‌ژپانه‌وه‌ی ئیمامی ئەبو داوود (خودای ئی رازی بئ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ر بئ) فه‌رموویه‌تی: که‌سێ قورئانی له‌به‌ر بئ و بیخوینئ و له‌پاشا له‌به‌ر که‌مه‌ترخه‌می خوێ له‌بیری بجئ ئەوه‌ روژێ قیامه‌ت به‌ گولی ده‌چیته‌وه‌ دیوانی خودا! خواپه‌نامان بدا.

۷۸) باسی دووه‌م: باسی نادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی

الباب الثاني: في آداب القراءة

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: - {وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا - ۷۳ / ۴}.

^(۴) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۲۸. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۳۴.

^(۵) تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱ مجلد اول. تسلسل / ۱۸.

^(۶) سكت الشارح عن درجته.

واته: به هیدی و شینه‌یی و مؤله‌ت و له‌سه‌رخۆ قورئان بخوینه، وه‌ك چۆن ده‌نكى قوبوولی برنجی سه‌یری دانار دانار ده‌وه‌ستى ئاوا پیت و هه‌رف و وه‌قف و مه‌ده‌ده‌وه‌ شه‌ده‌ده‌وه‌ سه‌ری ئایه‌ت و كۆتایى باب‌ه‌ت له‌ یه‌ك جیابكه‌ره‌وه‌ و به‌ جوانی ئه‌م صیغه‌تانه‌ له‌سه‌ر شیوه‌یه‌كى ره‌سا ئه‌دا بكه‌، په‌له‌په‌ل مه‌كه‌و تیكه‌ل و پێكه‌لیان مه‌كه‌ به‌سه‌ر یه‌كا، كه‌ ئاوا به‌ ووردی ده‌وری قورئانت كرده‌وه‌ ده‌چیتته‌ ناو دلت‌ه‌وه‌!

۳۶۱۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: كَانَتْ مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمْدُ بِسْمِ اللَّهِ، وَيَمْدُ بِالرَّحْمَنِ، وَيَمْدُ بِالرَّحِيمِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱).

پرسیار كرا له‌ ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ): پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) قورئانی چۆن ده‌خویند؟ گو‌تی: به‌ مه‌ده‌ده‌وه‌ ده‌خویند، هه‌لك‌شاوی و داك‌شاوی ره‌چاو ده‌كرد، ئینجا ئه‌نه‌س بۆ نموونه‌ (بسم الله الرحمن الرحيم)ی خویند، لامی ئه‌للاو میمی ره‌حمان و حیی ره‌حیمی درێژ‌كرده‌وه‌ (ب/د).

۳۶۱۴- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقِفُ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ يَقِفُ، وَكَانَ يَقْرُؤُهَا مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲).

ئومو سه‌له‌مه‌ (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) كه‌ قورئانی ده‌خویند ب‌پ‌پ‌ری ده‌كردو له‌سه‌ری ئایه‌ته‌كانا و له‌ شوینی پ‌ی‌و‌ی‌ستا پ‌ش‌و‌وی ده‌دا و له‌سه‌ری ده‌وه‌ستا، به‌م شیوه‌یه‌: ده‌یفه‌رمو: (الحمد لله رب العالمين) و ده‌وه‌ستا له‌ سه‌ری (الرحمن الرحيم) و ده‌وه‌ستا له‌سه‌ری. پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی به‌م شیوه‌یه‌ ده‌خوینده‌وه‌: (ملك يوم الدين) (ت-س/غ).

(۱) تجرید / ۴ ل - ۵۴۱ ر‌قم: ۱۷۳۷ / ۵۰۴۶ ، ۵۰۴۵.

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۳۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۳):

→ ب- ۵- ۶۳- ل- ف- ۵- = رقم: ۵ / ۳۵۳۱ مجلد / ۵ تسلسل / ۶۳.

واته: ئەم فەرمووده‌یه له پێشەوه له بهرگی پێنجەمدا رویشت، له زنجیره- ۶۳- له لاپه‌ره- ژماره‌ی فەرمووده‌که له‌وێ پێنجه.

گێڕانه‌وه‌ی ئێره پتریی هه‌یه ئاوايه: ئەبو موسا (خودای ئی رازی بن) گوتی: حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) فەرمووی پیم: ئەگەر ئەمشه‌و چاوت لیم ده‌بوو، که چۆن به‌دل و به‌ کۆل گویم له‌ ده‌وری قورئانی تو گرتبوو شادمان ده‌بووی، به‌ راستی خودا ده‌نگ و ئاوازیکی خوشی پیت داوه، ده‌لێی ده‌نگ و ئاوازه خوشه‌که‌ی داووده (ش/ت).

۳۶۱۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ فِي سَبْرِ لَهُ عَلَى رَاحِلَتِهِ سُورَةَ الْفَتْحِ فَرَجَعَ فِي قِرَاءَتِهِ، قَالَ مُعَاوِيَةُ: لَوْلَا خَوْفِي مِنْ إِجْتِمَاعِ النَّاسِ عَلَيَّ لَحَكَيْتُ لَكُمْ قِرَاءَتَهُ^(۴):

موعاوییه‌ی کوپی قو‌ره ده‌لی: عه‌بدو‌للای کوپی موغه‌ففه‌ل (خودایان ئی رازی بن) گوتی: سالی گرتن (فه‌تخ)ی مه‌که‌که، له سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) به‌سه‌ر وولا‌خه‌که‌یه‌وه به‌ ده‌م رویشتنه‌وه سووره‌تی فه‌تخی خویند، له‌کاتی خویندنه‌که‌دا ده‌نگی خویی ده‌له‌رانه‌وه به‌ تیرو ته‌سه‌لی کرکی به‌ پیته‌کان ده‌کرد، موعاوییه‌ گوتی: ده‌ترسم خه‌لک که‌له‌که‌م ئی بکه‌ن ئەگینا ئیستا به‌ جوانی لاسایی شیوه‌ی قورئان خویندنه‌که‌ی عه‌بدو‌للām بو ده‌کردنه‌وه (ش/د).

(۳) تقدم فی المجلد الخامس تسلسل / ۶۳ رقم: ۵ / ۳۵۳۱.

(۴) بخاری. مغازی: ۴۲۸۱، ۴۸۲۵، ۵۰۳۴، ۷۵۴۰ = تجرید / ۴ ل - ۳۲۹ ژ: ۱۵۸۶. مسلم. صلاة

المسافرين: ۸۵۰، ۸۵۱. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۷.

۳۶۱۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ. رواهما الثلاثة^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) لە ھەزرەتەو دەفەرموو: خودا لە هیچ شتێ وا بە ھوسنی رەزا گوێ ناگرێ وەک گوێ دەگرێ لە پیغەمبەریکی دەنگ خۆش یا لە قورئانخوینیکی دەنگ خۆش کە بە ئاوازی خۆش و بە ھەقامی جوان قورئان بخوینێ و بە شەوقەو دەنگی ئی ھەلبرێ! (ش/د).

۳۶۱۸- ولأبي داود والبخاري تعليقا: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ^(۶):

ھەزرەت (درویدی خودای لەسەربێ) دەفەرموو: کاتێ قورئان دەخوینن بە دەنگی خۆش بیخوینن، ئەوێ بە سۆزکردن و دەنگی خۆش و نەقام و مقام قورئان نەخوینن لە ئێمە نییە! (د/ب). بەلام بوخاری بە تەعلیق رێوایەتی کردووە.

۳۶۱۹- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ اقْرَأُوا الْقُرْآنَ مَا اتَّخَفْتِ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِقُوا مَا عَنْهُ. رواه الشيخان^(۷):

جوندوبی کوپی عەبدوللا (خودای ئازادی بێ) لە پیغەمبەرەو (درویدی خودای لەسەربێ) فەرموو: ئەوەندە قورئان بخوینن کە دڵتان لە سەریەتی، بەلام کە بێ تاقت بوون یا قورئان خویندەن کە تان سەری کیشا بۆ ناکوکی و دووبەرەکی ئێتر ھەلسن و ئەو کۆرە چۆل کەن و وازی ئی بینن (ش).

۳۶۲۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَخْرُجُ فِيكُمْ قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ، وَصِيَامَكُمْ مَعَ صِيَامِهِمْ، وَعَمَلَكُمْ مَعَ عَمَلِهِمْ، وَيَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ،

(۵) بخاری. توحید: ۷۵۴۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۳.

(۶) رواه البخاري تعليقا بين الرقمين ۵۰۲۳ و ۵۰۲۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۲. نسائي. إفتتاح: ۱۰۱۷.

(۷) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۶۱، ۵۰۶۰.

يَنْظُرُ فِي النَّصْلِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الْقَدْحِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الرَّيشِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَتَمَارَى فِي الْفُوقِ^(۸):

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبەر‌هوه (بروودی خودای لەسر بئ) ده‌گیریت‌هوه، ده‌فه‌رموی: هۆزێ (له ناوتانا) په‌یدا ده‌بن، نوێژو رۆژوو کرده‌وه‌ی خۆتان له چاوه‌ی ئه‌وانا به‌هیچ داده‌نێن، به‌لام ئه‌وه‌ هۆزه‌ که‌ قورئان ده‌خوینن له‌ گه‌روویان رته‌ نابێ و ناچیتته‌ ناو دلیان، ئه‌وانه‌ وا له‌ دین به‌له‌سه‌ ده‌بن و له‌ ئایین ده‌رده‌چن وه‌ک تیرێ بدا له‌ نیچی‌رێ و گورج بیسمی و لێی ده‌رچی ئاوا، تیر هاوێژ‌ه‌که‌ سه‌یری په‌یکانه‌که‌ ده‌کا هیچ خوین و ئه‌سه‌ری پیکانی پیوه‌ نابینێ ته‌ماشای کلکی تیره‌که‌ ده‌کا هیچی پیوه‌ نابینێ، سه‌یری په‌ره‌ی تیره‌که‌ ده‌کا هیچی پیوه‌ نابینێ، له‌ له‌ه‌ی شوینی ژێ‌یه‌که‌شا به‌شکه‌، که‌ خوین و ئه‌سه‌ری نیچی‌ره‌که‌ی پیوه‌یه‌ یا نا واته‌: چۆن ئه‌وه‌ تیره‌ ئه‌وه‌نده‌ خیرا نه‌چیره‌که‌ ده‌سمی هیچ ناگریته‌ خوی لێی، ئه‌م هۆزه‌ش ئاوا فریان به‌سه‌ر ئایینداریه‌وه‌ نامینێ (ش/د/ت).

۳۶۲۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حَدَثَاءُ الْأَسْنَانِ، سُفْهَاءُ الْأَخْلَامِ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواهما الأربعة^(۹):

عه‌لی (خودای ئی رازی بئ) گو‌تی: به‌ گو‌یی خۆم ژنه‌وتم له‌ زاری پیغه‌مبەر (بروودی خودای لەسر بئ) ده‌یفه‌رموو، له‌ ئاخ‌ر زه‌مانا تا‌قمییکی ده‌م‌پرو‌تی من‌ا‌ل‌کاری بئ ده‌ما‌خی هه‌رزه‌ی نه‌قام په‌یدا ده‌بن، قورئان ده‌خوینن به‌لام له‌ گه‌روویان

(۸) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۷، ۵۰۵۸. مسلم. زکاة: ۲۴۵۲ - ۲۴۵۸ (تجرید: ۴ / ۱۸ رقم: ۱۴۳۶، ۳۶۱۱).

(۹) تجرید: ۴ ل - ۱۸ رقم: ۱۴۳۶، ۳۶۱۱، ۵۰۵۷، ۶۹۳۰. مسلم. زکاة: ۲۴۴۶ - ۲۴۵۸، ۲۴۵۹ - ۲۴۶۸.

ابو داود. سنة: ۴۷۱۷. نسائی. تحريم الدم: ۴۱۱۳.

تئی ناپه‌رئ، فهرمووده‌ی سه‌روه‌ری هه‌ر دوو جیهانی‌ش به‌ده‌م ده‌لئین و قورئانو
حه‌دیث ده‌خوینن و به‌دیمن باشت‌رین قسه‌ ده‌که‌ن، به‌لام ئەم تاقمه‌ ف‌ریان
به‌سه‌ر ئیسلامه‌تییه‌وه‌ نییه‌ وه‌ک تیرئ له‌ نیچ‌ر ده‌ره‌په‌رئ ئاوا به‌ خ‌یرایی له‌
ئیسلام ده‌رده‌په‌رن، ئەمانه‌ باوه‌ریان له‌ گه‌روه‌یان تئ‌په‌ر ئاکا، هه‌ر به‌ ده‌م
موسولمانن و ره‌فتارو کرداریان له‌ ره‌فتارو کرداری موسولمانان ئاکا، جا له‌
هه‌رلایئ تووشی ئەمانه‌ بوون بیان کوژن: چونکه‌ به‌ راستی نه‌وه‌ی یه‌کئ
له‌مانه‌ بکوژئ له‌ روژئ قیامه‌تا پاداشی باشی بو‌ه‌یه‌! (ش/د/ت-رمزای خ‌ویان
لی‌ئین).

۳۶۲۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍّ يَقْرَأُ ثُمَّ سَأَلَ
فَاسْتَرْجَعَ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ أَلِلَّ
اللَّهُ بِهِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ (۱۰)

عیمرانی کو‌ری حوصه‌ین (خ‌ودای ئ‌زانی بئ) قورئان خوینئکی دی، قورئانی
ده‌خویندو له‌پاشا سو‌الی ده‌کرد وه‌ک ئەمانه‌ی ئ‌یستا له‌سه‌ر شه‌قامه‌کان،
داده‌نیشن و قورئان ده‌خویننو له‌پ پان ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ خه‌ک بو‌ سو‌ال! جا
عیمران گو‌تی: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ!)، له‌پاشا گو‌تی: ژنه‌وتم له‌ پیغه‌مبه‌ر
(سه‌رو‌دی خ‌ودای له‌سه‌ر بئ) ده‌یفه‌رموو: نه‌وه‌ی قورئان ده‌خوینئ باریزئ نه‌شکینئ و
هه‌ر له‌ خ‌ودا داوای شتی پئ بکا، چونکه‌ کو‌مه‌لئ په‌یدا ده‌بن، قورئان
ده‌خوینن و سو‌الی له‌م و له‌و پئ ده‌که‌ن (ت:ح. واته‌: تیرمی‌ذئ ئەم
فه‌رمووده‌یه‌ی گ‌ی‌راوه‌ته‌وه‌و به‌ هه‌دیثی‌کی هه‌سه‌نی داناوه‌) عیمران (خ‌ودای ئ‌زانی بئ)
بو‌یه‌ ئ‌یننالی‌لای کردووه‌ چونکه‌ سو‌ال‌کردن به‌ قورئانی به‌وه‌ی و
موصیبه‌ت داناوه‌.

۳۶۲۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):
اقْرَأِ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَجِدُ قُوَّةَ حَتَّى قَالَ: فَاقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ وَلَا تَرُدَّ عَلَى ذَلِكَ.
رواه البخاری (۱۱):

عەبدوللای کورپی عەمر (خودایان ئا رازی بئ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) فەرمووی پیم: مانگی دەوریکی قورئان بکەرەوه عەرزم کرد: بە خۆمدا رادەپەرمووم کە بتوانم بە کەمتر خەتمەیی تەواو بکەم تا فەرمووی: دەی بە خەفتەیی خەتمەیی بکەو لەوه زیاتری مەکە! (ب).

۳۶۲۴- وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَمْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: اخْتِمُهُ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمُهُ فِي عِشْرِينَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمُهُ فِي خَمْسَةِ عَشَرَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمُهُ فِي عَشْرِ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمُهُ فِي خَمْسٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: فَمَا رَخَّصَ لِي: (۱۲)

دیسان ئەو گوتی: گوتم: ئەی پیغەمبەری خودا! بە چەند روژ خەتمیکی قورئان بکەم؟ فەرمووی: بە مانگی خەتمی بکە. عەرزم کرد: دەتوانم بە کەمتریش خەتمی بکەم، فەرمووی: دە بە بیست شەو خەتمی بکە گوتم: دەتوانم بە کەمتریش بیکەم، فەرمووی: دە بە پازدە شەو خەتمەیی بکە گوتم: دەتوانم بە کەمتریش بیکەم، فەرمووی: دە بە دە شەو خەتمەیهکی بکە گوتم: دەتوانم بە کەمتریش تەواوی بکەم، فەرمووی: دە بە پینج شەو خەتمەیهکی بکە گوتم: دەتوانم بە کەمتریش خەتمەیی بکەم بە لام ئیتەر حەزرت رینگە ی کەمتری نەدام. (د/ت-س/ص).

۳۶۲۵- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمْ يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ. رواهما أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ بِسَنَدَيْنِ صَحِيحَيْنِ (۱۳):

دیسان گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) فەرمووی: ئەوی بە سێ شەو کەمتر خەتمەیهکی قورئان بکا ئەوه لە دەستووری خویندنی قورئان تێ نەگەیهوه (د/ت-س/ص).

(۱۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۴.

(۱۲) بسند صحیح عند ابی داود و الترمذی.

(۱۳) بسند صحیح عند ابی داود و الترمذی.

۷۹) دهشی به هوش و گوشه وه گوی بۆ خویندنی قورئان شل بکری:

ينبغي إستماع القرآن بتدبر وخشوع

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} - {۲۰۴}.

خودای گهوره له قورئانی پیروژدا فەرموویەتی: هەر کاتی و لەهەر شوینی قورئانی پیروژ خوینرایه وه پیویسته له سەر هه موو موسولمانی که بی دهنگیبی و گوی بۆ قورئانه که رابگری هه تا تهواو ده بی.

۳۶۲۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَقْرَأُ عَلَى. قُلْتُ: أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ قَالَ: إِنِّي أَشْتَهِي أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي. قَالَ: فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتُ (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا). قَالَ: كُفَّ أَوْ أَمْسَكَ فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَذَرِفَانِ. رواه الشيخان^(۱).

عەبدوللای کورپی مەسعوود (خودای ئی رازی بی) گوتی: پیغه مبهەر (درویدی خودای له سەر بی) فەرمووی پیم: هەندێ قورئانم بۆ بخوینه گوتم: قوربان! قورئان بۆ تو هاتوو و من بۆتی بخوینم؟ فەرمووی: حەز دەکەم کە سیکی تر بیخوینێ و من گوێی ئی بگرم جا منیش سوورەتی نیسانم بۆ خویند تا گەیشتمە ئەم نایەتە:

{فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا} - {۴/ ۱۱}.

واتە: جا ئەو دەبی حالی ئەو کافرو بی بپروایانە لە روژی قیامەتا چۆن بی، لەو کاتەدا کە لە هه موو مله تی شایه تی بینن بۆ شایه تی بدا له سەر بی بپوایی و نامەردی ئەوان، وه تویش بینین بۆ شایه تی دان له سەریان ئیتر کە گەیشتمە ئیتره فەرمووی: بەس یا فەرمووی: بەسە کە تەماشای حەزەرەم کرد ئەسەر هۆن هۆن بە چاوه کانییا دەهاته خواره وه (ش).

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۰، ۴۹۶۰، ۴۹۵۹، ۴۹۶۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۶۲ - ۱۸۶۳ +

۳۶۲۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِأَبِي بَنِي كَعْبٍ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا). قَالَ: وَسَمَانِي لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَبَكَى. رواه مسلم والترمذي والله أعلم^(۲).

ٹہنہس (خودای ن رازی بن) گوتی: پیغہ مہر (دروودو ساوی خودای گہورہ کی لہسر بن) بہ ٹوبہ ییہ کی کوپی کہ عبی فہرمو: خودا فہرمانی پی کردووم کہ سوورہ تی: لم یکن الذین کفروا لہ لای تو بخوینم گوتی: ٹوبہ ییہ گوتی: بہ ناوی خووم ناوی ہینام بوٹ؟ فہرمووی: بہ لئی ٹہنہس گوتی: جا لہ خویشیانا ٹوبہ ییہ دہستی کرد بہ گریان (ت/ب/ت) ٹیمامی نہوہ وی و عہلامہ کی عہینی (رمزای خودایان ن بن) دہلین: بہ پیی دہقی ٹہم فہرموودہ یہ ٹوبہ ییہ تہنیا کہ سی بووہ لہ ہاورپیان، کہ پیغہ مہر (دروودو خودای لہسر بن) قورٹانی لہ لای خویندوہ. منیش دہلیم:

ماموستا لہ لای فہقیس بخوینم

بہ ہرہس وا ہہموو دنیا دہہیتن!

۸۰) لہ کاتی خویندنی قورٹانا سہ کینہ (واتہ: مایہ کی نارام: نارام بہ خش) و فریشہ کی رہ حمہ ت دینہ خوارہ وہ
تنزل السکینہ لقراءۃ القرآن

باسی سیہم: باسی گہورہ کی چہن سوورہ تی

۳۶۲۸- عَنِ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَطْنَيْنِ فَتَغَشَّاهُ سَحَابَةٌ فَبَجَعَتْ تَدُورُ وَتَدْنُو وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنْزَلُ لِلْقُرْآنِ. رواه الشيخان والترمذي نسأل الله السكينة والهداية آمين^(۱).

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۹۶۰. مسلم. صلاة المسافر: ۸۶۲، ۶۲۹۳. راجع الرقم السابق عليه.

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۱۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۸۵۳.

به‌راء (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری پیاوئ، که ئوسه‌یدی کوپی حوضه‌یر بوو سووره‌تی که‌هف ده‌خوینئ، له‌وکاته‌دا ماینه‌که‌ی له‌ لایه‌وه به‌ دوو گوریس به‌سرابووه، له‌کاتی قورئان خویندنه‌که‌دا په‌له‌هه‌وری ده‌دا به‌سه‌ریاو ده‌یگریته‌ ناوو ده‌ست ده‌کا به‌ گپ خواردن به‌ ده‌وریایو لئی نزیک ده‌بیته‌وه، ماینه‌که‌شی که‌ ئه‌مه‌ ده‌بینئ سلی ئی ده‌کاوه‌ل ده‌سله‌میته‌وه، جا بو‌به‌یانی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ) ئه‌مه‌ی بو‌گپرایه‌وه، فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ): ئه‌وه‌ ئارامی و فریشته‌ی ئاسایش بوون له‌به‌ر خاتری قورئانه‌که‌ داباریون! (ش/ت).

٨١) باسی که‌وره‌یی سووره‌تی فاتحوا سووره‌تی به‌قه‌ره‌و سووره‌تی نالی عیمران: (الباب الثالث: في فضائل السور فضل الفاتحة والبقرة وآل عمران ٣٦٢٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمُعَلَّى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَصَلِّي فَدَعَانِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ أَجِبْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي. قَالَ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ (اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ) ثُمَّ قَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَأَخَذَ يَبْدِي فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لِأَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) هِيَ السَّنْعُ الْمَكَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَابُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَزَادَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أُنْزِلَتْ فِي الثُّرَاةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْفُرْقَانِ مِثْلَهَا وَإِنَّهَا سَنَعٌ مِنَ الْمَكَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُعْطِيَتْهُ^(١)).

ئهبو سه‌عیدی کوپی موعه‌للا (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری له‌ مزگه‌وت نوێژم ده‌کرد، له‌ ناو نوێژه‌که‌دا پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ) بانگی کردم، وه‌رام نه‌دایه‌وه، که‌ نوێژه‌که‌م ته‌واو کرد چوومه‌ خزمه‌تی، فه‌رمووی: بوچی بانگم کردی و نه‌هاتی؟ عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌و کاته‌ی که‌ تو

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠٠٦.

بانگت کردم نویژم دهکرد، بویه وهرامم نه دایته وه، فهرمووی: بویچی ئهی
خودا نافهرموئی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ - ۸۲۴}.

واته: ئهی که سانی که باوه پرتان هیئاوه به ئایینی ئیسلام! به پهله وهلامی
خوداو پیغه مبهری خودا بده نه وه و به زوویی بچن به دهنگیانه وه ههر کاتی
پیغه مبهری من بانگی کردن بۆ سهر ئهو کارانهی که دهبن به مایهی سهر به رزی
ژینی جیهانتان و به هوئی روو سووری و ژیانی جاویدانی خوشی بی ئیش و
ئازاری ئهو جیهانتان له پاشا فهرمووی: هویشیاربه! له پیش نه وه دا که له
مزگهوت بجیته ده ری سووره تیکت نیشان ددهم که گه وره ترین سووره ته له ناو
قورئاناو خیرو پاداشی زیاتره ئینجا چه زدهت (درودی خودای لسه رب) دهستی گرتم
جا که ویستمان له مزگهوت دهر بچین عه رزم کرد: ئهی پیغه مبهری خودا! تو
فهرمووت: سووره تیکت پی نیشان ددهم گه وره ترین سووره ته له قورئانا
فهرمووی: ئهو سووره ته (الحمد لله رب العالمین) ه، که ئهو (سبعاً من المثانی) و
(والقرآن العظیم) هیه که خودا داویتی به من که لهم ئایه ته دا ده فهرموئی:

{وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ - ۸۷/۱۵}.

واته: به راستی ئیمه حهوت ئایه تی قورئانمان، داوه به تو که له هه موو
روژو شه ویکا چه ن جار له ناو نویژدا دووپات ده کری نه وه "سه ره پای ئهم
حه وتهی دووباره پاته ییش باقی قورئانم پی داوی که گشتی گه وره یه و خاوه ن
پایه و مایه یه (ب/د/ت) تیر می ذی ئهمه ی پتره: به و که سه که گیانی منی به
ده سه نه له ته ورات و نه له ئینجیل و نه له زه بوورو نه له قورئانا مانه ندی ئهم
سووره ته نه ها تو ته خواره وه، ئهمه ئهو (سبعاً من المثانی والقرآن العظیم) هیه
که خودا داویتی پی م.

۳۶۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ) أَمُّ الْقُرْآنِ وَأَمُّ الْكِتَابِ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي. رواه أبو داود والترمذي وصححه (۲).

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) له چه‌زده‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: (الحمد لله رب العالمين) سه‌رچاوه‌ی قورئانه‌و دایکانه‌ی نامه‌ی خودایه‌و چه‌وته‌ی دووپاته‌یه (د/ت:ص).

۳۶۳۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فَتُح الْيَوْمَ لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَتَزَلْ مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَنْزَلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَسَلَّمَ وَقَالَ أَنْبِشِرْ بُنُورَيْنِ أَوْبَتَهُمَا لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ. رواه مسلم^(۲):

ئیبسو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) گوئی: جارێ جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دانیشتبوو، له‌وکاته‌دا وه‌ک ده‌رگا بکریته‌وه‌ چه‌یه‌یه‌کی له‌ ژوور سه‌ریه‌وه‌ بیست، جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌ری هه‌لپری و فه‌رمووی: ئەوه‌ چه‌رکه‌ی ده‌رگایه‌کی ئاسمان بوو، ئەوه‌تی هه‌یه‌ نه‌کراوه‌ته‌وه‌ ئەمڕۆ نه‌بی فریشته‌یه‌کی ئی هاته‌ خواره‌وه‌، جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئەم فریشته‌یه‌ش ئەمڕۆ نه‌بی قه‌ت دانه‌به‌زیوه‌ بۆ سه‌ر زه‌وی جا فریشته‌که‌ سلأوی کردو فه‌رمووی: ئەه‌ی موحه‌مه‌د! موژده‌ بێ لیت، خودا دوو چرای ژۆر رووناکی داوه‌ به‌ تو، که‌ له‌ پیش تو‌دا شتی وا نایابی به‌ هه‌یج پیغه‌مبه‌ریکی تر نه‌به‌خشیوه‌، یه‌کیکیان سووره‌تی فاتحایه‌ که‌ دیباچه‌ی قورئانه‌، یه‌کیکیان ئاخرو ئۆخری کلکه‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌یه‌، هه‌ر پیتی له‌م دوو سووره‌ته‌ بخوینی پاداشی باشی له‌سه‌ر وه‌رده‌گری (م).

۳۶۳۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَأُوا الزُّهْرَاوَيْنِ الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَّاتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانٍ مِنْ طَيْرٍ

(۲) مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۷۴.

صَوَافٌ لِّحَاجَّانَ عَنْ أَصْحَابِهِمَا أَقْرَأُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنْ أَخَذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرَكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا تَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ. رواه مسلم والترمذي. وفي رواية: يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِيهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ وَضُرِبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةُ أَمْثَالٍ مَا نَسِيْتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ: كَأَلْهُمَا إِلَى آخِرِهِ^(۴).

ئەبو ئوما مەھى باھیلی (خودای ئى رازى بى) لە پىڤەمبەرەو (درویدی خودای لەسر بى) دەفەرموئ: قورئان بخوینن، چونکە لە روژی قیامەتا قورئان دى، دەبى بە تکاکار بو ھاوڕێیانى خوئ! ئەم دوو سوورەتە درەخشانە بخوینن، واتە: سوورەتى بەقەرەو سوورەتى ئالى عیمران، کە ناوبانگیان زەھراوینە واتە: دوو چرای درەخشان چونکە ئەو دوو سوورەتە لە روژی قیامەتا دین لە دووپەلە ھەور دەچن یا لە دوو سابات دەکەن، یا وەك دوو پۆلەمەل و رەوہ بالندە وان کە لە ھەوا ریز دەبەستن و بالیان رەپ دەکەن، حالیان وایە لەسەر دۆستان و یارانى خوئیان دەکەنەوہو لەسەریان ھەل دەدەنئ بە تاییبەتى سوورەتى بەقەرەو بخوینن، چونکی بە راستى وەرگرتن و خویندنئ پیت و فەرپو بەرەکەتەو لەکیس چوونى جیئ داخ و خەفەتە سەرەپای ئەویش جادووگەرانیئ دەرەقەتى نایەن و ئەوى لە بەرى بئ یا بە نووسراوى ھەلى بگرئ سیحرو جادوو کارى ئى ناکا (م/ت).

لە گێڕانەوہیەکا: روژی قیامەت قورئان و یارانى قورئان دینن، مەبەست لە یارانى ئەو کەسانە یە کە لە جیھانا رەفت (عەمەل) ی پئ دەکەن، سوورەتى بەقەرەو سوورەتى ئالى عیمران وە پئیش قورئانەکە دەکەون. قسە گێرەوہ (راوى) گوئ: پىڤەمبەر (درویدی خودای لەسر بى) ئەم دووہى چووان بە سئ شت ھیشتا بە باشى ئەو سئ شتەم لە یاد ماون، فەرموئ: چونکە ئەو دوو سوورەتە روژی قیامەت دین لە دوو پەلە ھەور دەچن... تاد.

(۴) مسلم. صلاة المسافرين: باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۷۱.

۳۶۳۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَا وَهُمْ دُوَّ عَدَدٍ فَاسْتَقْرَأَهُمْ فَقَرَأَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَخَذَتْهُمْ سِنًا فَقَالَ: مَا مَعَكَ يَا فَلَانُ؟ قَالَ: مَعِيَ كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ: أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَادْهَبْ فَأَتَى أَمِيرَهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنِي أَنْ أَتَعَلَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خَشْيَةُ أَلَّا أَقُومَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَافْرَعُوهُ وَأَقْرُؤُوهُ فَإِنَّ مِثْلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمِثْلِ جِرَابٍ مَخْشُوٍّ مِسْكًا يَفُوحُ بِرِيحِهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمِثْلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيُرْقُدُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ كَمِثْلِ جِرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِثْلِكَ^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) دەلی: جاری پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەر بن) لەشکرێکی گەورە نارد بۆ شوینی، یەکە یەکە داوای ئی دەکردن کە چەندە قورئان لەبەرە بیخوینی، جا ھەر پیاوێ چەندی قورئان لەبەر بوو دەبخویند، تا سەر ھاتە سەر پیاوێ لە گشتیان جەھێلتر بوو، فەرمووی پێی: ئەو فیسار! تۆ چیت لەبەرە؟ گوئی: ئەو ئەو سوورەتی بەقەرەش، فەرمووی: ئەدیی سوورەتی بەقەرەت لەبەرە؟ گوئی: بەئێ لەبەرە، فەرمووی: دەپرو تۆ فەرماندەیانیت! پیاوێ لە خانەدانەکانیان گوئی: ئەو پیغەمبەری خودا! من بۆیە سوورەتی بەقەرە فێر نەبووم ترسام مەبادا بە باشی سەرپەرشتی ئەوم بۆ نەکرێ، پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەر بن) فەرمووی: قورئان فێر بین، ھەم خۆتان بیخوینن و ھەم بە خەلکی تریشی بخوینن، چونکی ئەو کەسە کە فێری قورئان دەبێ و دەبخوینێ و ئەرکی بەجێ دینێ وەک ھەمانە پەر لە میسک وایە، بۆ نەخۆشە کە دەمار دەمار یە ھەموو لایەکا دەپروا، بەلام ئەو کەسە کە فێری دەبێ و لەبەری دەکا و دەخوێ و قورئانە کە لە سینگیایە ئەو وەک ھەمانە پەر لە میسکی دەم دوورا وایە (ت-ح/ح).

(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحہ).

۳۶۳۴- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَجْعَلُوا يُبُوتَكُمْ مَقَابِرَ وَإِنَّ أَلْبَيْتَ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ الْبَقْرَةُ لَا يَدْخُلُهُ الشَّيْطَانُ. رواهما الترمذي^(۱):

دیسان نهو له پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سربین) ده‌فه‌رموئ: ماله‌کانتان مه‌که‌ن به‌ گوږخانه‌ی چوډ و هوډ، نهو ماله‌شی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی تیا بخوینری شه‌یتانی تی ناچی (ت-ح/ص) ⇒ «ب- ۱- ۱۸۶- ۵۰۸-ف- ۲+ ف- ۳+ ف- ۴». تقدم برقم: ۲ / ۹۹۹ و ۳ / ۱۰۰۰ و ۴ / ۱۰۰۱ مجلد اول. تسلس: ۱۸۶.

۸۲) گه‌وره‌یی نایه‌ته‌لکورسی و کلکه‌ی به‌قه‌ره

فضل آية الكرسي وأواخر البقرة

۳۶۳۵- عَنْ أَبِي نَبِيٍّ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَذَرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَغْلَمُ. قَالَ «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَذَرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. قَالَ فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: وَاللَّهِ لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ. رواه مسلم وأبو داود^(۱):

نوبه‌یی‌هی کوږی که‌عب (خودای فی‌رازی بن) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) پیی‌فه‌رمووم: نه‌ی باوکی مونزیر! نایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رته کام نایه‌ته‌ی گه‌وره‌تره؟ گوتم: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشت‌ر ده‌زانن، فه‌رموویه‌وه: نه‌ی نه‌بو مونزیر! نایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رته کام نایه‌ته‌ی گه‌وره‌تره؟ گوتم: گوتم: نایه‌ته‌لکورسی که‌ ده‌فه‌رمووی:

{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱) مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۸۲. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۰.

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ - ۲ / ۲۵۵ - سورة البقرة}.

واته: خودای راست و دروست ته نیا یه زدانى پاكه، خودایه کی زیندوی نه مره، هه ربوو و هه ره بئى، نه سه ره تاي هه یه و نه کو تایی، خودایه کی پایه دارو راوه ستاوو راگری هه ردو و جیهانه و مایه ی بوون و مان و مانه وهی هه موو شتی که، خودایه کی بئى چوونه و دووره له نیشانه ی دروست بوون (سیفه تی خودو و) له بهر نه وه نه وه نو ز ده یگری و نه خه وی ئى ده که وی، به که م و زۆر فه رامۆشی به سه ردا نایی، سه رو خوار، ئاسمان و زه وی، به مانگو و خۆرو کاکه شان هه مووی هی نه وه و مولک و سامانی خۆیه تی و خۆی پاشای ده ستبه ره لایه تی و چی هه زکا لیى ده کا و که س مافی نه وه ی نییه بلئى له! کئى راده ی نه وه ی هه یه که به بئى فه رمان و ره زای خۆی که بویرئى تکا بکا له لای نه و پاشا بئى باک و به سام و شکۆیه بۆ که سیکی تر، مه گه ر به فه رمانی خۆی و خۆی ریگه بدا؟! خودای گه وره هه موو شتی ده زانئى، هه چی ئى و وون نابئى، دووری و نزیکى و را بووردو و ئیستا و داهاتوو بۆ زانستی نه و چون یه که، ئاگای له به رو دواى دروستکراوانى خۆیه تی وه ئى مه خلوقات په ی به هه یچ شتی له عیلمی خودا نابهن، مه گه ر خوا خۆی خواستی له سه ر نه و شته بئى، ته ختی باره گای خودا (وه ندی نه وه نده مه زن و گه وره و گو شاده به فه ره حى جیئى هه موو ئاسمانه کان و زه وی تیا ده بیته وه)، واته نه م بوونه وه ره سه رو خوارو دنیا و قیامه تی له چاو عاله می کورسیدا (که عاله میکی تایبه تیه و، هه ر خوا خۆی ده زانئى چیه و چۆنه) وه کوو تنۆک به ده ریایه، راگرتن و پاراستنی نه م دوو جیهانی ئاسمان و زه وییه که مترین نه رک و شه که تی و گرانی ناخاته سه ر شانی گه وره یی خودا، له راستیدا گه وره ی به راستی که خاوه نی پایه به رزی راسته کی بئى به س خودایه، پایه به رزی و گه وره یی دروستکراوانى هه مووی مه جازییه و بئى شان و بئى نیشانه نوبه یی گو تی: که وام گو ت ده ستی دا به سینگما و فه رمووی: ئا فه ریم بۆ

خوت، په خودا پیکات، که واته عیلمت پیروزی و زانستت نۆش بئ ئهی باوکی مونزیر! (د/م).

۳۶۳۶- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ سَهْوَةٌ فِيهَا تَمُرٌ فَكَانَتْ تَجِيءُ الْغُلُوفُ فَتَأْخُذُ مِنْهُ قَالَ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَادْهَبْ فَإِذَا رَأَيْتَهَا فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَجِيبِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فَأَخَذَهَا فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ؟ قَالَ حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ قَالَ فَأَخَذَهَا مَرَّةً أُخْرَى فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ؟ قَالَ: حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ. فَأَخَذَهَا فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِكَ حَتَّى أَذْهَبَ بِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ إِنِّي ذَاكِرَةٌ لَكَ شَيْئًا آيَةُ الْكُرْسِيِّ أَقْرَأُهَا فِي بَيْتِكَ فَلَا يَقْرُبُكَ شَيْطَانٌ وَلَا غَيْرُهُ. قَالَ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ؟ قَالَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا قَالَتْ. قَالَ: صَدَقْتَ وَهِيَ كَذُوبٌ. رواه الترمذي والبخاري (٢).

ئەبو ئەییوبی ئەنصارى (خودای ئی رازی بێ) گوتی: چەرداخیکم هەبوو، خورمای تیابوو، میردەزمە (کە پێشی دەوتری حۆلی بیابان) دەهاتن لییان دەبرد، کە سکاڵای ئەوەم کرد لەلای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بپۆ هەركاتێ هاتەوە بئێ: بە ناوی خودا، فەرمانت پێ دەکەم کە دەبێ لە گەلم بپێ بۆ لای پێغەمبەری خودا گوتی: بەلام سویندی خوارد کە ئیتەر نایەتەوە منیش بەرمدا، جا چووم بۆ لای حەزرت (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: دیلەکەت چی بەسەر هات؟ گوتم: سویندی خوارد کە ئیتەر نایەتەو، فەرمووی: درۆ دەکات، درۆزنە دیتەو، گوتی: جاریکی تریش گرتمەو، دیسان سویندی خواردەو، کە جاریکی دیی نایەتەو، منیش بەرەلام کردەو، دیسان چوومەو، بۆ لای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: چیت لە دیلەکەت کرد؟ عەزیم کرد: سویندی خواردەو، کە ئیتەر

نیه‌ته‌وه، فه‌رمووی: درۆ ده‌کات درۆزنه دیته‌وه به‌لام له سه‌ری جاری سییه‌ما (که گرتم) گوتم: ئەمه دواچاره به‌رت ناده‌م تا نه‌تبه‌م بۆ خزمه‌تی چه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سه‌ربین) هه‌تا چه‌زده‌به‌ت بدا، گوتی: به‌رم ده‌و مه‌م به‌ شتیکت پی ده‌لیم، له‌ ماله‌که‌تا نایه‌ته‌لکوورسی بخوینه ئیتر شه‌یتان و جنۆکه‌و شتی وا نزیکت ناکه‌ونه‌وه، دیسانه‌وه چوومه‌وه خزمه‌تی چه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رموویه‌وه: دیله‌که‌تت چی لی‌کرد؟ منیش قسه‌ی می‌رده‌زمه‌که‌م بۆیگی‌رایه‌وه، فه‌رمووی: گهرچی خۆی درۆزنه به‌لام بۆ ئەمه قسه‌ی راستی پی گوتووی یا فه‌رمووی: ئەم قسه‌یه‌ی راسته به‌لام خۆی درۆزنه (ت/ب- هه‌زاره‌حه‌تیان ئی بن).

۳۶۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامٌ وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَفِيهَا آيَةٌ هِيَ سَيِّدَةُ آيِ الْقُرْآنِ هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ^(۲):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ربین): هه‌موو شتی چله‌ پۆیه‌یه‌کی هه‌یه، چله‌ پۆیه‌ی قورئانیش سووره‌تی به‌قه‌ره‌یه، نایه‌تی‌کی‌شی تیا‌دایه‌ گه‌وره‌ی نایه‌ته‌کانی قورئانه‌و خۆی سه‌ر گه‌وره‌یانه، ئەوه‌یش نایه‌تی نایه‌ته‌لکوورسییه. (ت- سه‌نه‌ده‌که‌ی ضه‌عیفه).

۳۶۳۸- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الْمُؤْمِنِ إِلَى قَوْلِهِ (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ، حِينَ يَصْبِحُ، حَفِظَ بِهِمَا لَمْ يَرِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِي حَفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ. رواهما الترمذي بسندين ضعيفين^(۴):

دیسان ئەو له‌ چه‌زده‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ربین): هه‌ر که‌سی سه‌ر له‌به‌یانی سووره‌تی حامیمی موئمین له‌ سه‌ره‌تاوه‌هه‌تا ووشه‌ی «إِلَيْهِ الْمَصِيرُ» بخوینن، له‌گه‌ل نایه‌ته‌لکوورسی دا، ئەوه ئەو رۆژه‌هه‌تا ئیواری خودا به‌به‌ره‌که‌تی خویندنی ئەو دوو شوینه‌ ده‌یپاریزی، وه‌ هه‌رکه‌سی سه‌ر له‌

(۲) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

(۴) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

ئىواره بيا نځویننې خودا به پېرۆزىي نه وان هه تا سبه‌ی به‌يانى ده‌پاريزنې
(ت- به رسته‌یه‌کى بئ هیز گيږاويه‌ته‌وه) مه‌به‌ست له سه‌ره‌تاي سووره‌تى
موئمين نه م سئ نايه‌ته‌یه:

{حم. تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ. غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ
الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ - ی ۱۰۱-۱۰۲}.

واته: نه مه سووره‌تى حاسيمه، که نايه‌ته‌کانى له و قورئانه پېرۆزه‌یه‌ن،
که نامه‌ی خودايه و خودا خوى نووسيويه‌تى، که نه و نامه گهره و به قه‌درو
به‌پېرزه له لايه‌نى خوداوه‌ندى ته‌وانا و زاناوه به هوى فريشته‌ى تايبه‌تى
سرووشه‌وه ناردوويه‌تى بو پيغه‌مبه‌رى خوى که موحه‌مه‌دى کوپى
عبداللّايه، هه تا ببئ به چرای هه‌ردو جيهان بو ئيوه‌ى دروستکراوان،
راسته که خودا گونا ه پۆش و تاوان به‌خشه و توبه و په‌شيمانى راسته‌قينه‌ى
به‌نده‌ى خوى گيرا ده‌کا، به‌لام به‌وه له مه‌کرى خودا نه‌مين مه‌بن و دواى هيوای
بئ پايه و مايه مه‌که‌ون، که واته نه م نامه و نايه‌ته‌کانى زور به گرنگى بگرن و
پشت گوښيان مه‌خه‌ن، چونکه خودا له هه‌مان کاتا سه‌ختگيو خاوه‌نى تۆله‌ى
تونود و تيژه، وه‌ئى سه‌ره‌پراى هه‌موو شتنى ديارى و نمايانه که خودا خاوه‌نى
سايه و فه‌زل و به‌خششه و خوانى ره‌حه‌تى بئ پايانى سه‌ريکى له نه‌زه‌له و
نه و سه‌ره‌که‌ى له نه‌به‌ده خوداى راست و دروست و شياوى به‌نده‌يى و په‌رستن
ته‌نيا و ته‌نيا نه و زاته‌يه و به‌س، بزائن خودا به مؤله‌ت و ئارامه و هيچ په‌له‌ى
نييه له هيچ شتنى، چونکه هه‌موو شتنى زو و يا دره‌نگ ده‌چيته‌وه به‌ر ده‌ستى
خوى! (وه‌رگيږ):

خوانى ره‌حه‌تى خاوه‌ندى سه‌مه‌د

نه م سه‌رى نه‌زه‌ل، نه و سه‌رى نه‌به‌د

که‌ر بيته‌وو نووړى له م خوانه که‌وره

جيى نه‌بيته‌وه عه‌نتيکه و سه‌يره!!

نه‌ی یه‌زدان! نامان! تاوان سووتانمی

لافاو‌ی تاوان له‌ تو تارانمی

هه‌ر نه‌ز نه‌ک ده‌ده‌م بۆ ریزه‌س خوانت

ده‌ ده‌ستم بگه‌رم به‌ میوانت!!

۳۶۳۹- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْآيَاتُ مِنَ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَا. رواه الاربعة^(۵):

ئه‌بو مه‌سعوودی به‌دری (خودای ئی زانی بن) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سه‌ی به‌ شه‌و دوو ئایه‌ته‌که‌ی کوئای سووره‌تی به‌قه‌ره‌ بخوینئ ئه‌و شه‌وه‌ ئه‌وه‌ی به‌سه‌ (ش/د/ت) ئه‌مه‌ دوو ئایه‌ته‌که‌ن:

{آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا يَفْرِقُونَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ لُنُسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ}.

۳۶۴۰- عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْفَتْحِ عَامِ أَنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرُبَهَا شَيْطَانٌ. رواه الترمذي بسند حسن. والله أعلم^(۶):

نوعمانی کوپی به‌شیر (رمزای خودایان له‌سهرین) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌ (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: به‌ دوو هه‌زار سال له‌پیش دروستکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا خودا نامه‌یه‌کی نووسیوه‌، دوو ئایه‌تی ئی ناردۆته‌ خواره‌وه‌،

(۵) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۹، ۵۰۰۸، ۵۰۵۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۸۷۵.

(۶) حسن عند الترمذي.

سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی پی کۆتایی هیئان و نه‌و دوو ئایه‌ته، له هه‌ر ماییکا سێ شه‌و بخوینرێن، ئیتر شه‌یتان توخنی نه‌و ماله‌ ناکه‌وێ (ت-س/ح).

له کۆتایی نه‌م باسه‌وه ئاماژه‌ بو ئه‌م چه‌ن فه‌رموودانه ده‌که‌م که دانه‌ر (له‌شه‌رحه‌که‌دا) ئاماژه‌یان بو ده‌کا و ده‌لی (رحمه‌تی خودای ئێه‌) که‌لی فه‌رمووده له باسی گه‌وره‌یی ئایه‌ته‌لکوورسیدا هاتوه‌ وه‌:

۱- که‌سێ که له مال ده‌رده‌چی بیخوینێ له نه‌مان و زه‌مانه‌تی خودادا ده‌بی تا ده‌گه‌ڕێته‌وه‌.

۲- هه‌ر که‌سێ له پاش هه‌موو نوێژێ بیخوینێ هه‌ر که مرد یه‌ك سه‌ر ده‌چیته‌ به‌هه‌شت.

۳- له هه‌ر ماییکا بخوینرێ شه‌یاتینی تا سێی رۆژ توخنی نه‌و ماله‌ ناکه‌ون، جادووگه‌ریش (چ پیاو چ ژن) تا چل شه‌و ناچه‌ نه‌و ماله‌. ئه‌ی عه‌لی! فیری مال و منال و خیزان و ده‌رو دراوسیێ خۆتی بکه‌، ئایه‌ت له‌وه‌ گه‌وره‌تر له‌لای خوداوه‌ دانه‌به‌زیوه‌.

۴- که‌سێ بیخوینێ، کاتی ده‌چیته‌ سه‌ر نوێنی نووستن خودای گه‌وره‌ ئه‌من و ئاسایش ده‌دا به‌ خۆی و هاوسای و هاوسای و چه‌ن ماییکی تریش له‌ده‌ورو به‌ری.

۵- قورئان فه‌رمایه‌شتی خودایه‌ له‌به‌ر نه‌وه‌ سه‌رگۆل و سه‌ر گه‌وره‌ی هه‌موو قسه‌و فه‌رمووده‌یه‌که‌، سه‌ر گۆلی قورئانیش سووره‌تی به‌قه‌ره‌یه‌، سه‌رگۆلی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ش ئایه‌ته‌لکوورسییه‌!

۳۶۴۱- ومنها: أنه نزل جبريل على موسى (عليهما السلام) وقال له: ربك يقول لك من قرأ عقب كل صلاة: اللهم إني أقدم إليك بين يدي كل نفسٍ ولمنحةٍ وطرفةٍ يطرف بها أهل السماوات وأهل الأرض وكل شيءٍ هو في علمك كائنٌ أو قد كا. أقدم إليك بين يدي ذلك كله: الله لا اله إلا هو الحي القيوم إلى آخرها فإن الليل

وَالنَّهَارُ أَرْبَعٌ وَعَشْرُونَ سَاعَةً لَيْسَ مِنْهَا سَاعَةٌ إِلَّا وَبِصَدِّ إِلَى اللَّهِ مِنْهُ فِيهَا سَبْعُونَ أَلْفَ حَسَنَةٍ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ أَهْ حَاشِيَةِ الصَّوْءِ فِي التَّفْسِيرِ^(۷):

وهك ئەمە: دەگیڕنەوه: جارێ جوبرائیل دیتە خوارەوه دەچی بۆلای پیڤه‌مبەر موسا (درووی خودایان لەسەر بێ) پیی دەفەرموی: پەرەردگارت پیئت دەفەرموی: هەر کەسێ لەپاش هەموو نوێژێ ئەمە بخوینێ لەگەڵ ئایەتە لکوورسیدا، ئەوه لە ماوه‌ی شەوو رۆژێکا کە بیست و چوار سەعاتە، هەموو سەعاتێ حەفتا ملیۆن چاکە‌ی ئەو کەسە سەردەکەوی و بەرز دەبیته‌وه بۆلای خودا، هەتا ئەو دەمە‌ی کە پیی دەلێن نەفخی صوور. ئەمەیش ئەو نزایە‌یه کە دەبخوینێ لەسەر ئەم شیۆه‌یه:.. تا کو‌تایی ئایەتە لکوورسی. واتە خودایە! لەگەڵ هەموو هەناسە‌یه‌ک و هەموو سەرنجێک و هەموو چاو ترووکانێکا کەروو دەدەن لە خە‌لکی ئاسمانە‌کان و خە‌لکی زه‌وی و لە هەموو شتیکی تر کە بە پیی زانستی خۆت تا ئیستا دروست بووه، یا لە مە‌ولا دروست دەبێ لەگەڵ هەموو ئەمانە‌دا ئەم وشە پیرۆزە‌یه پی‌شکەش بە باره‌گای هەر پیرۆزی تۆ دەکەم کە دەفەرموی: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} هەتا کو‌تایی ئایەتە لکوورسی. فەرمایشتی شەر‌حه‌کە لی‌رده‌دا تە‌واو کە نە‌قلی کردوه لە حاشیە‌ی صاوییه‌وه.

بە‌نده‌یش لی‌رده‌دا ئەم قسە‌یه‌تان عەرز دەکەم: ئێمە لەم جو‌ره‌ بابە‌تانە‌دا رووی دە‌ممان لە موسولمانانە، هە‌قمان بە‌سەر زە‌نیق و بێ دینانە‌وه نییه، چی دە‌لێن با بی‌لێن، واده‌ی درۆو راستی ئێمە و ئەوان دیوانی خوایه! وه‌لێ گە‌لێ جار برادەر‌ان دە‌لێن: ئەمە‌واو ئەوه‌ وا، جا بزائن باشت‌ترین وه‌لام بۆ ئەم جو‌ره‌ دلە‌راو‌کە‌یه ئەمە‌یه:

۱- یە‌کەم نیازی پاک و باشی و چاک‌یی بە‌نده‌ دە‌وریکی بالā دە‌بینی لەم شوینانە‌دا، بە‌ تایبە‌ت لە کارکردنی ن‌زادا.

(۷) منقول من شرح الصاوی علی البیضاوی.

۲- زور جار رووی داوه کەسێ شایه تمان دههینئ و دوا ئهوه به بئ ئهوهی هیچ کرده وهیهکی باش بکا یه کسەر دهمرئ، دیاره ئه و وشه ی شایه تمانه بۆی ده بئ به کلیلی به ههشت، به خۆی و هه موو نازو به هره ی ناوی، وه رزگاری دهکا له دۆزهخ و جېوجانه وهری، واته ژیانیککی نه پراوه ی پر خیرو خوشی به گوتنی تاقه و وشه یئ مسۆگەر دهکا، ئه گەر له باتی هه موو پیتیکی ئه و وشه یه سه د هه زار ملیۆن چه رخ و زه مهن و دهر له به هه شتی به رینی جاویداندا بئ ئه وه پیته کان یه ک له دوا یه ک ته وا و دهن به لام پاداشی باشیان هیشتا سه ره تایه تی و هه رگیزاو هه رگیز ته وا و نابئ، که واته خیر هه مووی وایه .

۳- وه لئ ئه وه نده هه یه نابئ مرۆ به م جوړه شتانه له خۆی بایی ببئ و خۆی دهسته شکین بکا و ئیتر خه ریکی کاری خیرئ تر نه بئ و بلئ من ئه وه ندهم به سه ، چونکه شته که خۆی بۆ ئه وه یه که ئیمه سه رگه رمی هه موو کاریکی باش بین و له هه موو خیرئ تا ده توانین زور بکهین، نه ک به پیچه وانه وه خو مان دهس خه پۆ کهین و دل مان له کردنی کاری باش سارد بیته وه .

براله ! دل به ره من، قسه ی خوا و پیغه مبه ری راسته، بزانه دین و حه دیث و کتیبه دینییه کان به گشتی بۆ ئه وه ن که به ره به ره من و وینه ی من و تو چه ژ له خوشی و له زه تی دین و عیبادت وه بگرین و له زه تی بجیته بن دیانمانه وه، تا له ئه نجاما ده گهین به پایه ی یه قین و دل داده هینین و کلک ده نیینه خه ت، ئیتر له وه به دوا بو ن و به رامه و رهنگو رووی گول و گولزاری شه ریعت و طه ریقه ت کا سمان ده کا و له به ری ئه و باخه ده خوین و له خه ته ر ده په رینه وه و مه ودای ئه وه مان نامینئ که بیر له و دړک و دال و جېو جانه وه رانه بکهینه وه که له بهر حیکمه تیکی خودایی وان له نا و باخو بۆ لاخ و گول و گولزاری شه ریعت و طه ریقه تدا . ده ی به گوینی دلسۆزی خۆت بکه دل به ره مزگه وت و مه لا و خۆت ته سلیمی دهستی مامۆستای مه لا بکه، با چلکی دلّت به ناوی که وسه ری شه ریعت پاک پاک داشوړئ و شه رحی صه درت بۆ

بکاو دلت پر بکا له نووری قورٹان و حەدیثی پیغەمبەر، ئەوجا مەردانەو
پیاوانە خۆت بکە بە کوپی تەصەووفدا خۆت بگەینە مەردی و طەریقەتیکی
موافیقی شەریعەتی ئی وەربگرەو کە دەستی ئەو شیخە مەردەت ماچ کرد
یادیکی ئیتمەیش بکەو دووعایەکی خیرمان تی بگرە:

نووری! بە قسە چەن زمان لووسی

نای بە کردەوه کە پەریز پیسی!

۸۳) گەورەیی سوورەتی ئیسراو سوورەتی زومەر

۳۶۴۲- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الزُّمَرَ وَبَنَى إِسْرَائِيلَ. رواه الترمذي والله أعلم. نَسْأَلُ اللَّهَ كَمَالَ الرَّفْعَةِ وَالْيَقِينِ آمِينَ^(۱):

عائیشە (خودای ئی رازی بێ) گوئی: جارێ پێغەمبەر (برووی خودای لەسەر بێ) نەدەنووست، تا سوورەتی زومەر و سوورەتی بەنی ئیسرائیل (سوورەتی ئیسرا) نەخویندایە (ت).

۸۴) گەورەیی سوورەتی کەھف: (فضل سورة الكهف)

۳۶۴۳- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ. وفي رواية: مَنْ حَفِظَ مِنْ خَوَاتِيمِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّجَالِ^(۱):

(۱) سکت عن درجة الحديث الشارح.

(۱) مسلم. صلاة المسافرين، باب. فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۸۰. أبو داود. ملاحم: ۴۳۲۳.

ئەبو دەرداء (خودای ئی رازی بئ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بئ) دەفەر موی: ھەر کەسێ دە ئایەت لە سەرھتای سوورەتی کەھفەو لەبەر بکا خودا لە ئاژاوەی ججال دەپاریزی (م/د/ت) گفەتی (ت) ئاوايە: ھەر کەسێ سێ ئایەت لە سەرھتای سوورەتی کەھف بخوینێ لە ئاشوویی ججال قوتار دەبێ. لە گیرانەو یەکا: ھەر کەسێ چوار ئایەتەکە کۆتایی سوورەتی کەھف لەبەر بکا لە ججال رزگاری دەبێ.

۳۶۴۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ. وَفِي نَسَخَةٍ: أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ. رَوَاهُ الْحَاكِمُ وَابِيهَقِي (۲):

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بئ) فەر موی: ھەر کەسێ رۆژی ھەینی سوورەتی کەھف بخوینێ لەم ھەینی ھەتا ئەو ھەینی نوورو رووناکی شەوقی بۆ دەداتەو. لە روو نووسیكا واتە: لە نوسخە یەکا: لەلای خۆیەو ھەتا کابە ی خانە ی خودا نووری خودایی رووناکی دەکاتەو بۆی (حاکم/بە یەھقی).

۸۵) گەورە می سوورەتی یاسین و سوورەتی دوخان: (فضل سورة يس والدخان)

۳۶۴۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابِيهَقِي (۱):

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بئ) فەر موی: ھەموو شتێ دلیکی ھە یە، دلی قورئانی ش سوورەتی یاسینە، ھەر کەسێ جاری دەوری سوورەتی یاسین بکاتەو خودا لەباتی ئەو خیری دەخەتمە ی

(۲) سکت عن درجته الشارح.

(۱) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ ضَعِيفٍ وَلَكِنْ فِي الْفَضَائِلِ.

قورئانی بۆ ده‌نوو سیټ، که سوورده‌تی یاسینیان له‌گه‌ڵ نه‌بی (ت)- سه‌نه‌ده‌که‌ی بی هیزه/ به‌یهه‌قی).

٣٦٤٦- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَلْبُ الْقُرْآنِ يَسَ لَا يَقْرَأُهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَالْذَّارَ الْآخِرَةَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَاقْرَأُوهَا عَلَى مَوْتَاكُمْ. رواه الإمام أحمد والبيهقي^(٢):

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای لسه‌ر بن) ده‌فه‌رموئ: یاسین دلێ قورئانه، ئه‌و پیاوه‌ی ئه‌م سوورده‌ته به ئیخلاص و نیازی پاک بخوینئ و ته‌نیا مه‌به‌ستی ره‌زامه‌ندیی خوداو ده‌رده‌ست کردنی مال و خانه‌ی ئه‌و جیهان بی ئه‌وه مسوگه‌ر که خودا لیی خوش ده‌بی، سوورده‌تی یاسین له‌سه‌ر مردووی خۆتان بخوینئ و له‌سه‌ر ئه‌وانه‌شتان که‌وان له‌ حاله‌تی سه‌ره‌مه‌رگا (ئه‌/به‌یهه‌قی) ➔ (ب- از- ١٩٢- ٥٢٢ف- ٥).

٣٦٤٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ يَسَ فِي لَيْلَةِ ابْتِغَاءٍ وَجَّهَ اللَّهُ أَوْ مَرْضَاةَ اللَّهِ غُفِرَ لَهُ. رواه الإمام مالك والبيهقي^(٣):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن): پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بن) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سێ به‌ شه‌و بۆ ره‌زای خوا سوورده‌تی یاسین بخوینئ خودا لیی خوش ده‌بی (مالیک/به‌یهه‌قی).

٣٦٤٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ. رواه الترمذي والنسائي^(٤):

دیسان له‌وه‌وه، له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای لسه‌ر بن) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سێ له‌ شه‌ودا سوورده‌تی دوخان بخوینئ هه‌تا به‌یانه‌کی هه‌فتا هه‌زار فریشته‌ بۆی ده‌پارینه‌وه (ت/ن).

(٢) تقدم بسط الكلام على قراءة القرآن على الأموات في كتاب الجنائز من كتاب الصلاة.

(٢) سكت عن درجته الشارح.

(٤) سكت عن درجته الشارح.

٣٦٤٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ. رواه الزمذني^(٥):

دیسان له‌وه‌وه، له‌ چه‌زده‌وه (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فهرموی: هه‌ر که‌سی له‌ شه‌وی هه‌ینیدا سووره‌تی دوخان بخویننن خودا لیبی خو‌ش ده‌بنن (ت).

٣٦٥٠- وللطبراني: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ جُمُعَةِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ^(٦):

چه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فهرموی: هه‌ر که‌سی له‌ شه‌وو روژی هه‌ینیدا سووره‌تی دوخان بخویننن خودا له‌ به‌ه‌شتا خانویه‌کی بو‌ دروست ده‌کا (طه‌به‌رانی).

٨٦) گه‌وره‌یی سووره‌تی فه‌ت‌ح: (فضل سورة الفتح)

٣٦٥١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ سُورَةٌ لَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَرَأُ (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا). رواه البخاري هنا ومسلم في الحديبية ولفظه: لقد أنزلت عليّ آية هي أحب إليّ من الدنيا جميعاً^(١):

عومه‌ر (خودای ئی‌ رازی بین) له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌وه (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فهرموی: ئه‌مشه‌و سووره‌تی‌کم له‌ خوداوه‌ بو‌ هاتووه‌، ئه‌و سووره‌ته‌م له‌ هه‌مو جیهان پی‌ خو‌شته‌ له‌ دوایدا: (انا فتحننا له‌ فت‌حا مبینا) ی‌ خو‌یندن (ش) گفته‌ی (م): ئایه‌تی‌کم بو‌ هاتووه‌ له‌ هه‌موو جیهانم پی‌ خو‌شته‌.

(٥) سكت عن درجته الشارح.

(٦) سكت عن درجته الشارح.

(١) بخاری، فضائل القرآن: ٥٠١٢، مسلم، جهاد: ٤٦١٢.

(٨٧) گهره‌یی موسه‌بیحاته‌کان و سووره‌تی هه‌شر

فضل المسبحات وسورة الحشر

٣٦٥٢- عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ وَقَالَ « إِنَّ فِيهِنَّ آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ ^(١) »:

عیربازی کوپی سارییه (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بن) له پینش خه‌وتندا موسه‌بیحاته‌کانی ده‌خویند، ده‌یفهرموو: ئەم سووره‌تانه ئایه‌تیکیان تیا‌دایه، له هه‌زار ئایه‌ت باشت‌ره (ت-س/ح) موسه‌بیحات پینج سووره‌تن، له سه‌ره‌تایانه‌وه (سبحان) یا (یسبح لله) هه‌یه. له شه‌رحه‌که‌دا ده‌لئ: بریتین له‌م پینج سووره‌تانه:

١- هه‌دید.

٢- هه‌شر.

٣- سه‌فف.

٤- جو‌موعه.

٥- ته‌غابون.

وه‌ئێ ئەم دوو سووره‌ته‌ی تریش مو‌سه‌ده‌رن به‌ ته‌سبیح:

١- سووره‌تی ئیسرا.

٢- سووره‌تی نه‌علا.

٣٦٥٣- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكُلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي كَانَ يَتْلُكَ الْمَنْزِلَةَ. رواهما الترمذي. نسأل الله رفيع المنزلة آمين. والله أعلم ^(٢):

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مه‌عقیلی کو‌ری یه‌سار (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سەر بئ) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سی به‌یانی سئ جار بلی: أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: په‌نا ده‌گرم به‌ خودا له شه‌ری شه‌یتانی ده‌رکراو ئینجا سئ ئایه‌ته‌که‌ی کو‌تایی سووره‌تی چه‌شریش بخوینئ، ئه‌وه خودا ده‌یسپی‌ری به‌ هفتا هه‌زار فریشته هه‌تا ئی‌واره ره‌حه‌تی بو‌ ده‌نیرن، ئه‌گه‌ر له‌و روژه‌شا بم‌ری به‌ شه‌هیدی ده‌مرئ، وه هه‌ر که‌سی‌کیش ئی‌واران ئه‌مه بلی و بیخوینئ هه‌مان پایه‌ی بو‌ هه‌یه (ت-س/غ).

٣٦٥٤- عن عبد الله عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال من قرأ سورة الواقعة في كل ليلة لم تُصبه فاقة أبداً. رواه البيهقي (منقول من الشرح)^(٣):

دانهر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌دا له کو‌تایی زنجیره یازده‌ی ئه‌م به‌رگه‌دا ده‌لئ: عه‌بدو‌للا (خودای ئی رازی بئ) له چه‌زده‌ته‌وه ده‌گی‌ری‌ته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سەر بئ): که‌سی هه‌موو شه‌وئ سووره‌تی واقیعه بخوینئ هه‌تا هه‌تایه تووشی هه‌ژاری و نه‌بوونی نابئ (به‌یه‌قی / غایه‌توله‌ئموول)*.

(٨٨) گه‌وره‌یی سووره‌تی ته‌باره‌ك: (فضل سورة الملك)

٣٦٥٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سُورَةُ مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً تَشْفَعُ لِصَاحِبِهَا حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ (تَبَارَكَ الَّذِي يَدْرِهِ الْمُلْكُ). رواه أبو داود والترمذي^(١):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) له چه‌زده‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سەر بئ) ده‌فه‌رموئ: سووره‌تی (تَبَارَكَ الَّذِي يَدْرِهِ الْمُلْكُ) که‌ سووره‌تی‌که له

^(٣) سکت عن درجته الشارح.

* خویندنی ئه‌م سووره‌ته به‌شه‌و به‌م نیازه به‌ ئه‌زموون چه‌سپاوه. ئه‌گه‌ر چه‌زده‌که‌ی ته‌جرمه‌ی بکه. (وه‌رگی‌ر)

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سوورہ تہکانی قورٹان و بریتییہ لہ سیی نایہت، ئەم سوورہ تہ تکا و شہ فاعہت لہ لای خودا دہکا بو ھاوپیانی خوی کہ لہبہری دہکەن و ھەمیشہ دەخوینن ھەتا خودا لہبەر خاتری ئەو لییان خوش دەبی (د/ت-س/ح).

۳۶۵۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَبَاءَهُ عَلَى قَبْرِ وَهُوَ لَا يَحْسِبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ حَتَّى خَتَمَهَا فَأَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي ضَرَبْتُ خَبَائِي عَلَى قَبْرِ وَأَنَا لَا أَحْسِبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الْمَلِكُ حَتَّى خَتَمَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هِيَ الْمَنَاعَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنَ عَذَابِ الْقَبْرِ^(۲).

ئیبنو عەباس (خودایان لای زانی بێ) گوئی: جاری، پیاوی لہ یارانئ پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نازانی چاتۆلەکەمی لەسەر گوپی ھەل دەدات، کہ گوئی دہگری وا لہ ناو گوپەکەدا یەکن سوورەتی (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ): دەخوینئ تا تەواوی دہکا، جا دەچیتە خزمەتی ھەزەرەت (درودی خودای لەسەر بێ) ھەزری دہکا: قوربان! ئەوی پیغەمبەری خودا! نەمزانی، چاتۆلەکەم لەسەر گوپی ھەل دابوو، کہچی مروقیکی تیاوو، سوورەتی تەبارەکی خویند ھەتا تەواوی کرد، جا پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئەو سوورەتە شوورەو پەرژینەو کەسن بیخوینئ دەبی بە فریارەسی و رزگاری دہکا لہ سزاو ئیش و نازاری گوپ. (ت-س/ح).

۳۶۵۷- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ (الْمُتَزِيلُ) وَ (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ). رواهما الترمذي. نسأل الله حسن الرواية. آمین^(۲).

(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۲) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

جایز (خودا لئی خوش نمود بن) دلئی: پیغہمبہر (برودی خودای لہسر بن) دستووری وابو نہدہنووست ہتا سوورہتی سہجدہو سوورہتی تہبارہکی دہخویند (ت-بہرشتہیہکی بن ہین).

۸۹) گہورہی سوورہتی زہلزہلہو سوورہتی کافیروونہو سوورہتی نہصر

فصل سورة الزلزلة والكافرون والنصر

۳۶۵۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ إِذَا زُلْزِلَتْ عُدَّتْ لَهُ بِنِصْفِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) عُدَّتْ لَهُ بِرُبْعِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عُدَّتْ لَهُ بِثُلُثِ الْقُرْآنِ^(۱).

شہنس (خودای نازنی بن) لہ پیغہمبہرہوہ (برودی خودای لہسر بن) دہفہرموی: ہر کہسن سوورہتی (اذا زلزلت) بخوینن خیرو پاداشی نیو خہتمہی قورثانی بوہیہ شہوی سوورہتی (قل یا ایہا الکافیرین) بخوینن خیرو پاداشی چوار یہکہ خہتمہیہکی قورثانی بوہیہ، ہر کہسیکیش سوورہتی (قل هو اللہ احد) بخوینن خیرو پاداشی سن یہکہ خہتمہیہکی قورثانی بوہیہ (ت-س/غ).

۳۶۵۹- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ. هَلْ تَزَوَّجْتَ يَا فَلَانُ. قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا عِنْدِي مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: ثَلَاثُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ. رواهما الترمذي نسأل الله التوفيق آمين^(۲).

(۱) رواه الترمذي بسند غريب ولكنه مؤيد بالصحيح الآتية في (قل هو الله احد) (شرحه).

(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

دیسان ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە پیاوی لە ھاوپیانی خۆی فەرموو: ئەی فیسار! ژنت هیناوه؟ گوتی: نه به‌خوا، ئەی پیڤه‌مبەری خودا! وه هیچیشم نییه که ژنی پی بیتم فەرمووی: ئایا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ت له‌به‌ره؟ گوتی: ئەرێ فەرمووی: ده ئەوه سییه‌کی قورئانه فەرمووی: ئەی (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) ت له‌به‌ره؟ گوتی: به‌ئێ ئه‌ویشم له‌به‌ره فەرمووی: ده ئەویش چواریه‌کی قورئانه فەرمووی: ئەی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ت له‌به‌ره؟ گوتی: به‌ئێ، فەرمووی: ده ئەویش دیسان چوار یه‌کی قورئانه فەرمووی: ئەی (إِذَا زُلْزِلَتْ) ت له‌به‌ره؟ گوتی: به‌ئێ، فەرمووی: ده ئەویش دیسانه‌وه چواریه‌کی قورئانه، که‌وابوو تو زۆر ده‌وله‌مەندی و هه‌زار نیت، ده‌ی ژن بیته، ده‌ی ژن بیته! (ت-س/ح).

٩٠) گه‌وره‌یی (قل هو الله احد) - سووره‌تی ئیخلاص (فضل قل هو الله احد)

٣٦٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَأَنَّ الرَّجُلَ يَتَقَالَّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ. رواه البخاري وابن داود^(١):

ئەبو سه‌عید (خودای ئی رازی بێ) گوتی: شه‌وی پیاوی هەر (قل هو الله احد) ده‌خوینێ و دیسانه‌وه دووباره‌ی ده‌کاته‌وه، پیاویکی تر گویتی له‌م کاره‌ ده‌بی، بۆ سبه‌ینێ ده‌چیته‌ خزمه‌تی چه‌زهره‌ (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوه‌ی عه‌رز ده‌کا، وه‌ک بلی پیاوه‌که‌ خویندنی ئەم سووره‌ته‌ به‌ ته‌نها خۆی به‌که‌م دابنێ وابوو، بۆیه‌ پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: به‌و که‌سه‌ که‌ ره‌وانی منی به‌ ده‌سه‌ ئەم سووره‌ته‌ له‌به‌ر گه‌وره‌یی ھاوتای سی‌یه‌کی قورئان ده‌کا! (ب/د).

(١) بخاری. فضائل: ٥٠١٣، ٦٦٤٢، ٧٣٧٤.

٣٦٦١- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه الشيخان والترمذي^(١).

ئەبو دەردا (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: کەستان دەتوانن کەسێ یەکی قورئان لە شەویکا بخوینن؟ گوتیان: ئەو پیغەمبەری خودا! لەکوی دەتوانی بە شەوی سییەکی قورئان دەور بکاتەوه! فەرمووی: دەبزانن سوورەتی (قل هو الله احد) هاوتای سییەکی قورئان دەکات (ش/ت).

٣٦٦٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اخْشِدُوا فَإِنِّي سَافِرٌ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ثُمَّ دَخَلَ فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ إِنِّي أَرَى هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَلِكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ. ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَافِرٌ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ إِلَّا إِلَهَا تَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه مسلم والترمذي^(٢).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: کۆوەبەن "تۆزێ تر سییەکی قورئانتان بۆ دەخوینم! جا کۆمەلێ کۆبوونەوه پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لە مال ھاتە دەرەوه و ھات بۆ ناومان و سوورەتی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) بۆ خویندین و ئیتەر رویشتەوه ژوورەوه بۆ ناو ھۆدەکی خۆی، ئیمە لەناو خۆمانا گوتمان: وا بزانی ئەمە سرووش بوو لە ئاسمانەوه بۆی ھات، بۆیە چوویشەوه ژوورەوه، لەپاشا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دیسان ھاتەوه دەری، فەرمووی: ئەو بوو من بە ئیھوم گوت کە سییەکی قورئانتان بۆ دەخوینم، بزانی کە ئەم سوورەتە هاوتای سییەکی قورئان دەکات (م/ت).

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١٥. مسلم. صلاة المسافرين ١٨٨٣.

(٢) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٨٥. ترمذي. فضائل القرآن: ٢٩٠٠.

٣٦٣- وَبَعَثَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ، وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِ فَيَخْتِمُ بِهِ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَلُّوهُ لَأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ. فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لَأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ، وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ. رواه مسلم^(٤).

عائیشه (خودای نازنی بن) ده‌گیڕیتته‌وه ده‌لئ: جارئ پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌ربن) پیاویکی کرد به سه‌رکرده‌ی لقیک و ناردنی بو‌غه‌زا، پیاوه‌که که به‌ر نویژی ده‌کرد بو‌هاوڕیکانی له‌کوئایی قورئان خویندنی ناو به‌ر نویژییه‌که‌یدا سووره‌تی قولووه‌للای ده‌خویند، که گه‌رانه‌وه بو‌لای پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌ربن) نه‌وه‌یان بۆیگیڕایه‌وه، فه‌رمووی: لئی بپرسن له‌به‌رچی وا ده‌کا! که لئی ده‌پرسن ده‌لئ: چونکه نه‌م سووره‌ته‌ صیغه‌تو نیشانه‌ی خودای به‌خشنده‌و میهره‌بانه، له‌به‌ر نه‌وه‌ ده‌زده‌که‌م که هه‌میشه بیخوینم و له‌ سه‌رزارم نه‌که‌وئته‌ خواره‌وه، ده‌زده‌ت (درویدی خودای لسه‌ربن) فه‌رمووی: ده‌پیی بلین که خوداش نه‌وی خوش ده‌وی! (م- پڕمۆڤی پیمۆزی له‌ نوودی خودای بن).

٣٦٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُؤْمُهُمْ فِي مَسْجِدٍ قُبَاءَ، فَكَانَ كُلَّمَا آمَهُمْ فِي الصَّلَاةِ قَرَأَ بِهِ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ أُخْرَى مَعَهَا، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ أَنْ تَقْرَأَ بِهَا، وَإِنَّمَا أَنْ تَدْعَاهَا وَتَقْرَأَ سُورَةَ أُخْرَى. فَقَالَ لَهُمْ: مَا أَنَا بِتَارِكِهَا، إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أُوْمِّكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ، وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُ. وَكَانُوا يَرَوْنَهُ أَفْضَلَهُمْ، فَلَمَّا أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: «يَا فَلَانُ مَا يَمْنَعُكَ مِمَّا يَأْمُرُكَ أَصْحَابُكَ؟ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟». فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحْبَبْتُهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ حُبَّهَا يُذْخِلُكَ الْجَنَّةَ^(٥).

(٤) بخاری. توحید: ٧٣٧٥ = ٢١٢٥ تجرید. راجع: (رقم/ ١٧٨٢ تجرید = ٥٠١٢ فتح الباری = به‌رگی

/ ٤ ل - ٥٣٠ مختصر صحیح البخاری = تجرید / کوردی). مسلم. صلاة المسافرین: ٨٨٧.

(٥) رواه الترمذی بسند صحیح (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) دەلێ: پیاوی (له یاریده‌ده‌ران) له‌ مرگه‌وته‌که‌ی قوباء به‌ر نویژیی ده‌کرد بۆیان، ده‌ستووری وابوو هه‌موو جارێ به‌ر نویژیی بۆ ده‌کردن، له‌ گشت رکاتی‌کا سووره‌تی قوله‌وه‌للای له‌ پاش فاتیحاوه‌ ده‌خویند، ئینجا سووره‌تیکی تریشی دوا به‌ دوا‌ی ئەو ده‌خویند، هاو‌پیکانی پێی ده‌لێن: یان گه‌ره‌که‌ که‌ هه‌ر ئەو به‌ ته‌نیا بخوینێ له‌ پاش فاتیحا، یان ده‌بێ واز له‌و بێنی و سووره‌تیکی تر بخوینێ، ده‌لێ: ده‌ستی ئی هه‌لنا‌گرم، ئەگه‌ر هه‌ز ده‌که‌ن ئەوه‌ هه‌ر به‌م شیوه‌یه‌ به‌ر نویژی‌تان بۆ ده‌که‌م، ئەگینا نایکه‌م، ئەوانیش له‌به‌ر ئەوه‌ که‌ ئەویان به‌ باشت‌رینی خۆیان داده‌نا ئیتر زۆریان ئی نه‌کرد، به‌لام که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ته‌شریفی چوو بۆ ناویان ئەم مه‌سه‌له‌یان عه‌رزکرد، فه‌رمووی: ئەه‌ی فیسار! بۆچی به‌ گوێی هاو‌پیکانت نا‌که‌ی و فه‌رمانه‌که‌یان به‌جێ نا‌هێنی، وه‌ له‌به‌ر چی له‌ هه‌موو رکاتی‌کا ئەم سووره‌ته‌ ده‌خوینێ؟ گو‌تی: قوربان! ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویستی خودا! چونکه‌ خوشم ده‌وی! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ): ده‌ی! خوشه‌ویستی ئی سووره‌ته‌ ده‌تباته‌ به‌هه‌شت (ت-ح).

۳۶۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَقْبَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَجَبَتْ. قُلْتُ: وَمَا وَجَبَتْ؟ قَالَ: الْجَنَّةُ^(۱).

ئەبو‌هوره‌یره (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووم ده‌هاتینه‌وه، هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) گو‌یی ئی بوو پیاوی سووره‌تی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهُ الصَّمَدُ) ده‌خویند، فه‌رمووی: پێویست بوو، عه‌رزیم کرد: قوربان؟ چی پێویست بوو؟ فه‌رمووی: به‌هه‌شت بوو به‌ مائی ئەم پیاوه‌ که‌ ئەم سووره‌ته‌ی خویند (ت-ح).

(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

۳۶۶۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَتِي مَرَّةً (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) مُجِيَ عَنْهُ ذُلُوبُ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ. روى الترمذي هذه الثلاثة^(۷):

ئەنەس (بجێتە بەمەشتن و نەیتە دەری) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: هەر کسێ هەموو رۆژێ دوو سەد جار سوورەتی قولەوهووللا بخوینێ گوناھی پەنجا سالی ئی هەل دەوهری، مەگەر قەرزی لەسەر بێ، ئەوه گوناھی قەرزه‌که پاک نابێتەوه (ت- به سەنەدیکی غەریب).

۳۶۶۷- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ. رواه الإمام أحمد بسند حسن^(۸):

دیسان لە ئەنەسەوه لە حەزەرەتەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: هەر کەسێ دەجار قولەوهووللا بخوینێ خودا لە بەهەشتا خانوویەکی بو دروست دەکا (نیمامی ئەحمەد- ئەم حەدیثە ی گێراوەتەوه).

۳۶۶۸- عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَصَابَنَا طَشٌّ وَظُلْمَةٌ فَانْتَظَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ بِنَا فَخَرَجَ فَقَالَ: قُلْ. فَقُلْتُ مَا أَقُولُ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَالْمُعَوَّذَتَيْنِ حِينَ تُمَسِي وَحِينَ تُصْبِحُ ثَلَاثًا يَكْفِيكَ كُلَّ شَيْءٍ. رواه النسائي في الاستعانة^(۹):

موعازی کوپی عەبدوللا (خودایان ئی رازی بێ) گوتی: باوكم گوتی: جاری کردی بە باران و تەمو و مژ، چاوەرپوانی پیغەمبەرمان کرد کە بەر نوێژیمان بو بکا، جا کە هاتە دەرەوه فەرمووی: بلی گوتم: قوربان! چی بلیم؟ فەرمووی: کاتی ئیواران و کاتی بەیانیاں سێ جار (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) بخوینە، ئیتر بو هەموو شتێ بەست دەکا (ن):

(۷) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۸) رواه الامام احمد بسند حسن.

(۹) سكت عن درجته الشارح.

سوورهتیی نییخلاص به کهم مه زانه
 هاوتای سییه کی خه تمه ی قورئانه
 گوڵاوی لیوو دهم و زمانه
 بو دڵ و چاوو دهر وون دهرمانه
 خوینهری دۆستی زاتیی یه زدانه
 چونکه سیفهتیی خوا ی میهره بانه
 مه خصوص بو که سن نه خوینده واره
 مایه ی خوشنوودی خوا ی کردگاره !
 بیکه به چراو خۆت به پهروانه !
 جا سهیری دڵ که گوڵن چهن جوانه !!
 ههر نه زنه که ده دهم بیم بو دیوانت !
 ده دهستم بگره بم به قوربانیت

۹۱) گهرهیی (قل أعوذ) وه کان: (فضل المعوذتين)

۳۶۶۹ - (ب- ۴- ز- ۷۵- ل- ۲۲۲ف) (۱).

۳۶۷۰- وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلِّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. رواه البخاري (۲).

(۱) سبق فی مجلد رابع. تسلسل / ۷۵ برقم: ۳۰۳۷/۱.

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۱۷، ۵۷۴۸، ۳۶۱۹.

دیسان عانیثشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاران پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) هه‌موو شه‌وئ که ده‌چوو ده‌ناو جیگه‌وه هه‌ردوو له‌پی خوئی ده‌نا به‌یه‌که‌وه و کوفوی پیاده‌کردن و ئینجا (قل هو الله) و (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس) ی به‌ناو هه‌ردوو ده‌ستیدا ده‌خویند، ئینجا ده‌یه‌ننان به‌سهر جه‌سته‌ی خویدا سه‌رتاپا نه‌وه‌نده‌ی ده‌ستی پئی ده‌گه‌یشت، ئینجا به‌ به‌ری له‌شیا، ئینجا به‌ به‌ری پشتیا سئ جار ئاوا ی ده‌کرد (ب).

۳۶۷۱- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَمْ تَرَ آيَاتِ أَنْزَلَتْ عَلَى اللَّيْلَةِ لَمْ يَرُ مِثْلُهُنَّ قَطُّ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ). رواه مسلم والترمذي^(۳):

عوقبه‌ی کوری عامیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) فه‌رمووی پیم: ده‌زانیت که نه‌مشه و چه‌ن ئایه‌تیکم بو هاتوون، که هه‌رگیز شتی وا گه‌وره و نایاب نه‌بینراوه، که ئەم دوو سووره‌ته‌ن: سووره‌تی (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس). (م/ت- رحمه‌تی خویان ئی بی).

۳۶۷۲- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَقُودُ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَتَهُ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي: يَا عُقْبَةُ أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ قُرَيْتَا. فَعَلَّمَنِي (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)^(۴):

دیسان نه‌و گوتی: جاران له‌ سه‌فه‌ردا جله‌وی ووشته‌که‌ی پیغه‌مبهرم راده‌کیشا، پئی فه‌رمووم: نه‌ی عوقبه! هو‌شیاریه، دوو سووره‌تت فیر ده‌که‌م، باشتین سووره‌تن که بخوینرین ئینجا (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) فیر کردم (د/ن- خویان ئی رازی بئ).

(۳) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۸۸، ۱۸۸۹. ترمذی. فضائل

القرآن: ۲۹۰۲. نسائی. إفتتاح: ۹۵۳.

(۴) سکت عن درجته اشراح.

۳۶۷۳- وَعَنْهُ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْجُحْفَةِ وَالْأُبُوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلُمَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَعَوَّذُ بـ (أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) وَيَقُولُ: يَا عَقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهَمَّا فَمَا تَعَوَّذَ مُتَعَوَّذٌ بِمِثْلِهِمَا. قَالَ وَسَمِعْتُهُ يُؤْمِنَا بِهَمَّا فِي الصَّلَاةِ. رواهما أبو داود والنسائي^(۵).

دیسان گوتی: جارئ له خزمه‌تی پیغهمبه‌ردا به‌دم ریگه‌وه ده‌رویشتین، له‌نیوانی جوحفه‌و ئه‌بوادا، له پر کردی به باو دنیا بوو به تاریک و نووته‌ک، ئیتر پیغهمبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) ده‌ستی کرد به خویندنی (قُلْ أَعُوذُ) وه‌کان وه ده‌یغهمموو: ئه‌ی عوقبه! ئهم دووه بخوینه به نیازی ئه‌وه که بن به په‌ناو پاسار بو‌ت له ئیش و ده‌ردو ئازار به راستی ئه‌مانه باشت‌ترین قه‌لاو پشت و په‌نان بو‌که‌سی په‌نایان بو‌با گوتی: وه گویشم لی بوو پیغهمبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) که به‌ر نویژی بو‌ده‌کردین ئهم دوو سووره‌تیشی تیا ده‌خویند (د/ن).

۳۶۷۴- وَعَنْهُ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ أَقْرَأَ بِالْمُعَوَّذَتَيْنِ فِي دَبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(۶).

دیسان گوتی: پیغهمبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) فه‌رمانی پی فه‌رمووم که له پاش گشت نویژی دوو (قل اعوذ) وه‌کان بخوینم (ت-س/ح).

۳۶۷۵- قَالَ الْمُؤَلِّفُ (رضوان الله عليه) فِي الشَّرْحِ (تَبْيِيهِ) هَذَا مَا فِي أَصُولِنَا الْخَمْسَةِ مِنْ فَضْلِ بَعْضِ سُورِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ، وَإِلَّا فَكُلُّ سُورَةٍ بَلَّ كُلُّ آيَةٍ وَكُلُّ كَلِمَةٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ الْعَزِيزِ، فَضَائِلُهَا لَا تُحْصَى وَلَا تُعَدُّ وَأَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْحَصْرِ^(۷).

دانه‌ری به‌هه‌شتی له شه‌رحه‌که‌دا ده‌لی: بی‌داریی یه‌ک ئه‌مه‌ی که رۆیی له باره‌ی گه‌وره‌یی هه‌ندی له سووره‌ته‌کانی قورئانی پیروژه‌وه بوو، به پیی

(۵) سکت عن درجته اشرح.

(۶) حسن عند الترمذ.

(۷) کلام للمؤلف.

ئەوێ کەوا لە پینچ نامە سەرچاوەکانی ئیمەدا (کە بوخاری و موسلیم و ئەبو داود و ترمزی و نەسائین). دەنا هەموو سوورەتێک و هەموو ئایەتێک و هەموو وشەیه‌کی قورئانی پیرۆز کە نامە‌ی خودای تەوانایە، دارای چەندین بەهرە و پاکژی و قەدر و ریزی زۆر زۆرە، کە لە ژمارە نایەن و راز و پەنھانییەکانیان ئیجگار بێ شومارن. بەندەیش عەرزتان دەکەم:

قورئان سەرا سەر گۆل و گۆلزارە
لە نەلفی تاییاسی راز و نەسارە
بۆ هەرچس، کامەس دەگرس بەکارە
گشت نایەتێکی بۆ گشت شت چارە!
بە پشتی خودا، بە دەمێکی پاک
ببخوینە دەگەس بە مرازس چاک
بە سینەس پر سۆز، بە گەرووی ساف
بە دەنگس زوڵل وەک ناوس سۆلاف
لە زارت بپرئ نایەتس قورئان
دەبێ بە مایەس خوشی دوو جیھان

٩٢) باسی چوارەم: باسی پیاوانی قورئان و شیوەکانی خوێندنەوێ قورئان

الباب الرابع: في رجال القرآن وروايته

٣٦٧٦- => (ب- ٥ باسی گهره‌یی موعاز- ف- ٢ = به‌رگی / ٥

زنجیره / ٤٨. ژماره ٢ / ٣٤٧٤)^(١).

^(١) تقدم في مجلد رابع. تسلسل ٤٨/ برقم: ٣٤٧٤/٢.

۳۶۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَجْمَعْ الْقُرْآنَ غَيْرُ أَرْبَعَةٍ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو زَيْدٍ. قَالَ وَكُنْ وَرِثَتَاهُ. رواه البخاری^(۲):

ئەنەس (خودای ئازای بێ) گوتی: بە سەرینیی پیغەمبەر خوێ (دروودی خودای لەسەربێ) چوار کەس لە یاریدەدەران هەموو قورئانیان لەبەر بوو: ئەبو دەرداء و موغازی کوپی جەبەل و زەیدی کوپی ثابیت و ئەبو زەید بوون. ئەنەس گوتی: ئەم ئەبو زەیدە ئامۆزای ئیمە بوو، کە مرد کەسی تری نەبوو جگە لە ئیمە، کە لە پوورەکەیی برا بە ئیمە (ب).

قورئان پەرەسەران کۆڵەکەس دینن

بۆ ئیمە سایەس خوشیسی دوو ژینن!

۳۶۷۸ ➡ (ب- ۵ باسی گهرهیی عبدالله بن مسعود - ف- ۷) (۳).

۳۶۷۹- ➡ (ب- ۵ باسی گهرهیی عبدالله بن مسعود - ف- ۸) (۴).

۹۳ قورئان بە جهوت شیوه خویندنهوهی جوان هاتۆته خوارهوه بۆ

پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ)

نزل القرآن على سبعة أحرف

۳۶۸۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَأَجَعْتُهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ. رواه الشيخان^(۱):

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۴.

(۳) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۷/۷.

(۴) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۸ / ۸.

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۴۹۹۱. راجع تجريد البخاری / ۴ ل- ۵۲۴ رقم: ۱۷۲۴- ۴۹۹۲، ۲۴۱۹، ۱۸۹۹- ۱۹۰۴.

ئیبینو عه‌یباس (رمزای خودایان ئی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بن) فهرمووی: جوبرائیل له‌سهر یه‌ك شیوه (شیوه: حه‌رف: قیرائەت) قورئانی پی ده‌خویندم، منیش هه‌موو جارێ هه‌ر داوام ئی ده‌کرد که شیوه‌کان زیاده‌کانه‌ی بۆی زیاده‌کردم هه‌تا له‌ نه‌نجاما ژماره‌ی شیوه‌کانی خویندن (قیرائات)ی قورئان له‌سهر هه‌وت شیوه‌ی جوان کۆتاییان هات (ش).

٣٦٨١- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأُهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَقْرَأُهَا، وَكَذْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَمَهَلْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ، ثُمَّ لَبَّيْتُهِ بِرِذَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتُهَا، فَقَالَ لِي: أَرْسَلُهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا هِشَامُ: فَقَرَأَ. الْقِرَاءَةُ الَّتِي سَمِعْتُهَا فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَكَذَا أُنْزِلَتْ. ثُمَّ قَالَ لِي: اقْرَأْ. فَقَرَأْتُ فَقَالَ: « هَكَذَا أُنْزِلَتْ. إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَأُوا مِنْهُ مَا تَيْسَّرَ. رَوَاهُ الْارْبَعَةُ (٢).

عومهری کوپی خه‌ططاب (خودای ئی رازی بن) گوتی: گویم له‌ هیشامی کوپی حه‌کیم بوو، سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، شیوه‌ی خویندنه‌که‌ی نه‌و جیا بوو له‌گه‌ل شیوه‌ی خویندنه‌که‌ی مندا، منیش قورئانه‌که‌م له‌لای پیغه‌مبهر خوی خویندبوو، جا خه‌ریک بووم هه‌ر له‌ ناو نویژه‌که‌یدا په‌لاماری بده‌م، به‌لام مۆله‌تیم دا هه‌تا سلأوی دایه‌وه، نه‌وسا توند یه‌خه‌یم گرت و به‌رۆکی پۆشاکه‌که‌یم لوول دا به‌ ملیه‌وه و به‌و شیوه‌یه به‌ راکیشان برده‌م بۆ لای پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بن) گوتم: قوربان! نه‌مه سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، به‌ شیوه‌یی ده‌خویننی جیا یه‌ له‌گه‌ل نه‌وه‌دا که من له‌لای تو خویندوومه! فهرمووی (دروودی خودای له‌سهر بن): جارێ یه‌خه‌ی به‌رده‌، نه‌ی هیشام! ناده‌ی بخوینه‌ جا نه‌ویش له‌سهر نه‌و شیوه‌یه‌ی پیشوو که من گویم

(٢) بخاری. حضومات (تجريد) ٤ ل - ٥٢٤ ذ: ١٧٢٤ = ٤٩٩٢، ٢٤١٩، ٥٠٤١، ٦٩٣٦، ٧٥٥٠. مسلم.

صلاة المسافرين. فضائل القرآن وما يتعلق بها: ١٨٩٦ - ١٨٩٧. أبو داود. صلاة: ١٤٥. نسائي. افتتاح:

لی بوو خویندی، پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌ربن) فه‌رمووی: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه ئینجا فه‌رمووی به منیش: ئاده‌ی تویش بخوینه منیش له‌سه‌ر شیوه‌که‌ی خۆم که له پیغه‌مبهرم وه‌رگرتبوو خویندم، فه‌رمووی: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه، ئەمه‌یش قه‌یدی نییه، چونکه ئەم قورئانه به‌حه‌وت شیوه‌ نی‌رراوته خواره‌وه جا ئیوه به‌ کام شیوه‌یه به‌ ئاسانی بۆتان ده‌خوینری به‌و شیوه‌یه بیخوینن! (ش/د/ت = بوخاری، موسلیم، ئەبو داوود، تیرمیزی).

۳۶۸۲- عَنْ أَبِي بْنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ عِنْدَ أَصَاةِ بَنِي غِفَارٍ - قَالَ - فَأَتَاهُ جَبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ جَاءَهُ الرَّابِعَةُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَأُوا عَلَيْهِ فَقَدْ أَصَابُوا. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أُمِّيئَ مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْغُلَامُ وَالْجَارِيَةُ وَالرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يَقْرَأْ كِتَابًا قَطُّ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ^(۳):

ئوبه‌یی‌ه‌ی کوپی که‌عب (خودای ئا‌زای بن) گو‌تی: جا‌ری پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌ربن) له‌لای گۆ‌لا‌وه‌که‌ی به‌نی غی‌فار بوو، جو‌برا‌ئیل (درویدی خودای لسه‌ربن) هات بو‌لای، فه‌رمووی: که‌ خودا فه‌رمانت پی‌ ده‌کا که‌ له‌سه‌ر یه‌ک شیوه‌ قورئان به‌ گه‌لی خۆت بخوینه پیغه‌مبهریش (درویدی خودای لسه‌ربن) ده‌فه‌رموی: له‌ خودا داوا ده‌که‌م که‌ به‌ گه‌وره‌یی خۆی بی‌ نیازو سه‌ر‌فر‌ازو بی‌ وه‌یمان ب‌کا‌و چا‌وپۆشی له‌ گونا‌ه‌مان ب‌کا، وه‌لی به‌ راستی گه‌له‌که‌م ته‌وانای ئە‌وه‌ی نییه له‌پاشا دووباره‌ جو‌برا‌ئیل هاته‌وه بو‌لای و فه‌رمووی: خودا پی‌ت ده‌فه‌رموی

(۳) مسلم. فضائل القرآن: ۱۹۰۳، ۱۹۰۱ - ۱۹۰۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۸. نسائی. إفتتاح: ۹۳۸.

که له سه‌ر دوو شیوه قورئان به گه‌لی خۆت بخویننه پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌س‌ربین) ده‌فه‌رمو‌یت‌ه‌وه: داوا ده‌که‌م له خودا که به گهره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له گونا‌همان بکا، به‌لام به راستی که‌له‌که‌م تاقه‌تی نه‌وه‌ی نییه چونکه زاراوه‌و شیوه‌ی زمان و قسه‌کردنیان جو‌ی جو‌ی یه‌و به گران ده‌توانن که به غه‌یری شیوه‌ی خۆیان بخوینن له‌پاشا جاری سییه‌م هاته‌وه بۆ لای و فه‌رمو‌ی: خودا پیت ده‌فه‌رمو‌ی که له‌سه‌ر سێ شیوه قورئان به گه‌له‌که‌ت بخویننه سه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌س‌ربین) دیسان فه‌رمو‌ی: داوا ده‌که‌م له خودا که به گهره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له تاوان و گونا‌همان بکا، به‌لام به راستی گه‌لی من ته‌وانای نه‌وه‌شیان نییه ئینجا له سه‌ره‌ی جاری چواره‌ما جو‌برائیل که دیت‌ه‌وه بۆ‌لای ده‌فه‌رمو‌ی: خودا فه‌رمانت پێ ده‌کا که گه‌له‌که‌ت به سه‌وت شیوه قورئان بخوینن، ئیتر به هه‌رکامی له‌و سه‌وت شیوه قورئان بخوینن ده‌ی پیکه‌زن و له نیشانه ده‌دن (م/ت) گفته‌ی (ت) ئاوا‌یه: نه‌ی جو‌برائیل! من خودا کردو‌ومی به پیغه‌مبه‌ری نه‌ته‌وه‌یه‌کی بێ سه‌وادێ نه‌خوینده‌اری وا که پیرێژن و پیره‌مێردو هه‌رزه‌کارو گه‌وره کچ و پیاوی وایان تیا‌دا‌یه که هه‌رگیز کتیب و په‌رتوو‌کی نه‌خویندو‌وه! جو‌برائیل (دروودی خودای له‌س‌ربین) فه‌رمو‌ی: نه‌ی مو‌حه‌مه‌د! نه‌م قورئانه به سه‌وت شیوه هاتو‌ته خواره‌وه.

۳۶۸۳- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ قِرَاءَةً اُنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً اُنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَا فَحَسَنَ النَّبِيُّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَأْنَهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَدْ عَشَيْتَنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فَفِضْتُ عَرَقًا وَكَأَنَّمَا أَنْظَرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ لِي « يَا أَبُي أُرْسِلْ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَى أُمَّتِي. فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَى أُمَّتِي. فَرَدَّ إِلَيَّ

الثَّالِثَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَدْتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلُيْهَا. فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي. وَأَخْرَجْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبْرَاهِيمَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه مسلم^(٤).

دیسان ئوبه‌یی (خودای ئی رازی بئ) گوئی: جاری له مزگه‌وت بووم، پیاوی هاته ژووره‌وه، ده‌ستی کرد به نویژکردن، قورئانی خویند، که‌چی له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی وای خویند که من به دلم نه‌بوو، ره‌خنه‌م لئی هه‌بوو، له پاشا پیاویکی تره‌ات، به شیوه‌یه‌کی تر خویندی، که له نویژه‌که‌یان بوونه‌وه پیکه‌وه چوینه خزمه‌ت چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) گوتم: ئەمه‌یان قورئانه‌که‌ی به شیوه‌یه‌کی وا خویند که به دلی من نییه، که‌چی ئەمه‌ش هات ئه‌ویش به جوړیکی تر خویندی! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمانی پئ کردن و به‌رو دوا ده‌وری قورئانه‌که‌یان کرده‌وه بوئی، له پاشا ئافه‌رینی هه‌ردووکی کردن، جا منیش ئەم جیاوازییه‌م له‌لا سه‌یر بوو، وه له دلما جیگه‌ی نه‌بووه بویه بئ بپرواییه‌کی وا هات به دلما که له سه‌رده‌می نه‌زانی پئیش ئیسلامیش دا ئاوا بئ بپروا نه‌بووم له دلی خۆم دا په‌شیمانی و خه‌م و خه‌فه‌تم په‌یدا کردو گوتم: ئەمه چه‌نی به‌چه‌نه؟! جا که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) چاوی به‌م حاله‌ که‌وت و ته‌ماشای کرد من وه‌ها بزپکاوم ده‌ستیکی دا به‌سینگما، ئیتر له‌شم نیشته سه‌ر ئاره‌ق و ترسیکی وه‌هام ئی نیشت ده‌تگوت به چاوی سه‌ر ته‌ماشای خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌که‌م و ئاره‌قی شه‌رم ده‌ردا، ئەو جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: ئەی ئوبه‌یی! خودا س‌رووشی بوئ ناردم که قورئان به شیوه‌یی بخوینه، منیش وه‌رامم بوئ نارده‌وه‌و عه‌رزیم کرد: که باری گه‌لی من سووک بکه جا دووباره خودا س‌رووشی بۆم نارده‌وه‌و، ئەمجاره فه‌رمووی: ده‌ی له‌سه‌ر دوو شیوه‌ بیخوینه،

(٤) مسلم. فضائل القرآن: ١٩٠١ - ١٩٠٤ تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله.

بهلام دیسان عهزیم کردهوه: که بارو کاری خویندن له سهر گهلهکهه سووکت
 بکه، تا خودا له جاری سییهما سرووشی بۆ ناردمهوه و ئهمجا فهرمووی:
 دهی لهسهر ههوت شیوه بیخوینه، وه لهباتی ئهم سێ جارهدش که تۆ بۆ
 پترکردنی ئهم شیوهیان هه موجههه منت کردهوه سێ دلخوازی خۆت بۆ
 جێ بهجێ دهکهه، که خۆت ههلیان بژیری و له منیان داوا بکهی منیش
 دوانیانم بهم شیوهیه له خودا داوا کردو گوتم: ئهه خودایه! له ئوممهت
 خوش به - ئهه خودایه! له ئوممهت خوش به، وه داوا سییهمیشم هه
 گرتووه بۆ ئهه رۆژهی که سههرجهه دروست کراوانی خودا کاریان تێم
 دهکهوی، تهناهت لهه رۆژه تووش و سهختهه دهلویت و شلوق دهبی
 ئیبراهیم پیغهمبریش (درووی خودای لهسهر بێ) هاوارم بۆ دینی! (م) لێردها به
 ئومیدی ئهوهی که من و خوینهری هیژا بهر ئهم نزا پیروژهی ئهم پیاوه پیروژو
 موبارهکه بکهوین، که له تههرجههه ئهم ههدهشهه له بهرگی یهکههی (اقتران
 النیرین) هه کهیدا، له لاپههه (٩٨) دا کردوویهتی، ئهم دوعا جوانهه که
 بهههشتی خوالی خوشبوو جهنابی ماموستا مهلا رهشید بهگی بابان
 کردوویهتی لهه شوینهه رادهگویمهوه بۆ ئیهره بهندهیش ئامینم لهسهر
 ئامینیتی، ئهمهش دهقی نزا کهیهتی که دهلی:

(یا رهبی! خواجه! بۆ خاتری ئهه پیغهمبره عهزیزه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
 منیش و مهلا حسنیش لهه وهختهوه که دهستم کردووه به (یا الله) و (یا
 فتاح) و (یا رزاق) تا سههر مهلا عبدالرحمانی پینجوینی ههر ماموستایهه
 ههر کهسێ که ئستیفادهی یهه ههر فم لێ کردبێ و کهلیمهیهکی خیرم لێ
 بیستبێ و فائیدهیهکی دینی یا دنیایی بۆم بووبێ (کهه یا زۆر) یا چوبه
 مالی یا هاتبیته مالم به جاهی ئهه پیغهمبره خوشهویسته عهفوومان بکهی،
 له مسیبهتی دنیا و ئاخیرهت موحافهزهمان بفهرمووی: آمین برحمتک یا ارحم
 الراحمین).

٩٤) پاشه‌کی (باسی کۆکردنه‌وه‌ی قورئان له سه‌رده‌می خوله‌فای راشیدیندا) (خودایان لی رازی بی)

خاتمه فی جمع القرآن فی عهد الخلفاء الراشدين (رضی الله تعالی عنهم)

٣٦٨٤- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتُلَ أَهْلِ الْيَمَامَةِ إِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْءِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَجِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرْءِ بِالْمَوَاطِنِ، فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ. قُلْتُ لِعُمَرَ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ. فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِدَلِّكَ، وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُ. قَالَ زَيْدٌ قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا تَتَّهَمُكَ، وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَتَّبِعِ الْقُرْآنَ فَاجْمَعْهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ قُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلَّذِي لَدُنِّي لَهُ صَدْرُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَتَبَّعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُ مِنَ الْعُسْبِ وَاللَّخَافِ وَصُدُورِ الرُّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ) حَتَّى خَاتَمَ بَرَاءَةً، فَكَانَتْ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتِهِ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - ^(١).

زهیدی کوپی ثابتیت (خودای لی رازی بی) ده‌لی: له دوا جه‌نگه‌ی کوشتاره‌که‌ی روژانی شه‌ری یه‌مامه‌ که له‌پاش مه‌رگی پیغه‌مبه‌ر رووی دا نه‌بو به‌کر (خودای لی رازی بی) ناردی به‌شوینما، که چوومه‌ لای عومه‌ری کوپی خه‌تتایی له‌لابوو. نه‌بو به‌کر گوتی: عومه‌ر هاتووو بۆ لام ده‌لی: له‌ روژی جه‌نگی یه‌مامه‌دا کوشتاریکی بی‌داد له‌ قورئان خوینه‌کان کراوه، ده‌ترسم که له‌مه‌و لاش له‌

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٤٩٨٦ - ٤٩٨٨.

شہرگہکانا کوشتاری زوری تریان لی بکری و زور له قورٹان زانہکان شہید
 بین و شہیدبوونیان ببی به هوی نهوهی که زور له قورٹان له ناو بچی، جا من
 رام وایه: که فرمان بدهی قورٹان کو بکریتهوه، منیش گوتم به عومر: شتی
 که پیغهمبر خوی (دیودی خودای لسمربین) نهیکردبی چون تو دهیکهی؟ بهلام
 عومر گوتی: به خوا نه نیش زور باشه وه هروازی لی نههینام هتا دهبینم
 خودا دلی منیشی روون کردوتهوه بو نهام کاره منیش وه عومر له
 باوهردام که نهامه کاریکی زور پیروزو باشه. زهید گوتی: نهبو بهکر گوتی:
 دهی تو پیاویکی گهنجی هوشیاری و لویکی زرنک و زیرهکی و جیگهی
 باوهپی نیهمیت و گومانی خراپت لی ناکهین و سهرهپای نهامهش له کاتی خوی
 دا میرزای حهرت بوویت و سروشت دهنوسییهوه بوی، جا کهوابو شانی
 تو نهام نهکه جوانه هل دهگری، دهی بهم و بهوهوه بگهپی و ههموو کهرت و
 پارچهکانی قورٹان پهیدا که و گشتیان کو بکهرهوه و قورٹان سهرانسهر له یهک
 بهرگ دا بنوسهروه. زهید گوتی: سابه و خودایه نهگهر روویان لی بنامایه که
 کیوی به کول بگویمزهوه هر نهوهندهم له لا قورس و گران بوو. گوتم: شتی
 که پیغهمبر (دیودی خودای لسمربین) خوی نهیکردبی چون نیوه دهیکهن؟ نهبو
 بهکر گوتی: به خودا نهامه کاریکی زور باشه، نیتر نهبو بهکر هروازی لی
 نههینام و هر رووی لی دهنام هتا خودا دلی منیشی رووناک کردهوه بو نهام
 کاری خیره، وه دلی نهبو بهکرو عومر (رمزای خودایان لی) نیجا دهستم کرد به
 گهران به شوین پارچه کهرت و بهشکانی قورٹان دا، هندیکیم له دارکی
 پهکه خورما کوکردهوه هندیکی تری له تله بهردو تهخته دارو له
 تهسوالهت و پارچه چهرم و شتی واکوکردهوه، یا له دهفهی شانه حوشترو
 نیسکی پانی تهنک، که کاتی خوی لهو شتانه به پهرا گهندهیی و جیا جیا
 لهبر هوی تایبهتی نووسرابوون، وه هندیکی تریم له سینگی پیاوان کو
 کردهوه که بهروانی له بهریان بوو، لهپاشا کوتایی سوورتهی تهوبه بهسهر
 گرتوه که لهلای نهبو خوزهیمهی نهنصاری بوو، لهلای کهسی تر دهستم
 نهکهوت، که بریتییه لهم دوو نایهته:

{لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ}، {فَإِنْ تَوَلَّوْاْ فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ}.

ثیتر ئەو تۆمارو نامانە ی کە بە فەرمانی ئەبو بەکر هەموو قورثانم تیادا نووسینەووە لەلای ئەبو بەکر خۆی مانەو، تا خودا ئەبو بەکر بەردەووە بۆ لای خۆی، ئەوجا کەوتنە لای عومەر و هەتا خۆی لە ژيانا مابوو هەر لەلای خۆی بوون، داوی ئەو لای حەفصە ی کچی عومەر مانەووە (خودا ییان رازی بێ) هەتا لە سەر دەمی جینشینی عوسماندا داوی کردن و چەن روو نووسیکی ئی گرتنەووە و بلاوی کردنەووە بە ناو وولاتانی ئیسلام دا (رەزای خۆی ئی بێ) (ب/ت).

٣٦٨٥- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ حُدَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وَكَانَ يُغَارِي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ إِرْمِينِيَّةَ وَأَذْرَبِجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَأَفْرَغَ حُدَيْفَةُ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ فَقَالَ حُدَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَذْرِكْ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أَرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسَخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ ثُمَّ نَرُدُّهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ فَأَمَرَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ هِشَامٍ فَتَسَخَّوْهَا فِي الْمَصَاحِفِ وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَتُمُّ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَاكْتُبُوهُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ فَإِنَّمَا نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا تَسَخَّوْا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَفْقٍ بِمُصْحَفٍ مِّمَّا تَسَخَّوْا وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ. وَقَالَ: زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَخْزَابِ حِينَ تَسَخَّنَا الْمُصْحَفَ، قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَمَسْتُهَا فَوَجَدْتُهَا مَعَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالَ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ) فَالْحَقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصْحَفِ. رواهما البخاري والترمذي وزاد: فَاخْتَلَفُوا فِي الثَّابُوتِ وَالتَّابُوتِ فَقَالَ الْقُرَشِيُّونَ الثَّابُوتُ. وَقَالَ زَيْدُ التَّابُوتِ. فَرُفِعَ اخْتِلَافُهُمْ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ اكْتُبُوهُ الثَّابُوتُ فَإِنَّهُ نَزَلَ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ. والله تعالى أعلى وأعلم. نسال الله أن ينفعنا بالقرآن آمين^(١).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: حوزەیفەیی کوپی یەمان هات بۆ لای عوسمان، عوسمان لەوکاتەدا خەریک بوو لەشکری رێک دەخست لە خەلکی شام و لە خەلکی عێراق بۆ گرتن (فەتەح)ی وولاتی ئازەربەيجان و شاری ئەرمینیە، حوزەیفە تۆقی و ترسی ئی نیشت لەو جیایی و جیاوازییەیی که پەیدا بوو لە نێو قورئان خۆینەکاندا لە هەندێ شیوەی قورئان خۆینەکاندا چونکە خەلکی شام بە قیرائەت (شیوە)ی ئوبەییەیی کوپی کەعب دەیان خۆیندو خەلکی عێراق بە شیوەی ئیبنو مەسعود دەیان خۆیند، تەنانەت وەختبوو فەرتەنە لە نێوانیاندا بەرپا ببی، جا حوزەیفە لەپاش گرتنەکه که گەڕانەو وەنەچوو مائی خووی تا چوو خەزمەتی عوسمان، گوتی پێی: ئەو فەرمانرەوای موسولمانان! فیریای ئەم ئۆمەتە بکەو و بیگەری تا وەك جوولەکەو گاور لەناو خۆیاندا لە نامەیی خوادا که قورئانی پیروژە دووبەرەکی و جیاوازییان تی نەکەوتوو، عوسمان (خودای ئی رازی بێ) ناردیە لای حەفصەیی کچی عومەر (خودایان ئی رازی بێ): که ئەو قورئانەیی لاتە بۆمان بنێرە، تا چەند دانەیی قورئانی ئی دەگرینەو و ئەوسا دەینێرینەو و بۆت، حەفصەش بۆی نارد، جا عوسمان دەستووری دا بە زەیدی کوپی ثابت و عەبدوللای کوپی زوبەیر و سەعیدی کوپی عاص و رحمانی کوپی حاریشی کوپی هیشام چەن قورئانیکیان لەبەر ئەو بەرگە قورئانەیی حەفصە نووسییه وە و حەوت دانەیان لەبەری روو نووس کرد ئەم دەستەیی قورئان نووسییه وەیه که بە سەرکایەتی زەید، وە بە چاودیتری عوسمان خووی بوو سی کەسیان قورپەیشی بوون، عوسمان بەو سی کەسەیی گوت: ئەگەر رێکەوت ئێوەو زەیدی کوپی ثابت که قورپەیشی نییه لەسەر ووشەیی یا شتی لە قورئانەکه رێک نەکەوتن که چۆنی بنووسن، ئەو وە لەم کاتەدا بە زمانی قورپەیش بینووسن، چونکە خووی زوبەیی بە شیوەی زمانی قورپەیش هاتۆتە خواری، ئەوانیش وایان کرد، جا که ئەو قورئانەیان روو نووس کرد لە ناوچەند دەفتەرێکی ترداو چەن وینەیهکی تریان ئی گرتەو و ئەو عوسمان قورئانەکهی حەفصەیی ناردەو و بۆی، لە پاشا لەو قورئانەیی که روو

نووسیان کردن عوسمان سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ هه‌موولایێ واته: سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ مه‌ککه‌و کووفه‌و به‌صره‌و شام و یه‌مه‌ن و به‌حره‌ین، وه دانه‌یه‌کیشی لای خۆی گل دایه‌وه‌و دوا ئه‌وه عوسمان فه‌رمانی دا که هه‌رچی تر نووسراوه، چ پارچه‌و تۆمار، چ قورئانی ته‌واو که بسووتیێنرێ. زه‌یدی کوپی ثابیت (خودای ئازانی بن) گوتی: ئه‌وکاته که قورئانمان ده‌نووسییه‌وه، له سووره‌تی ئه‌حزاب ئایه‌تی‌کم ئی بزربوو، گه‌لی جار له پی‌غه‌مبه‌رم ده‌بیست که له ژانیدا ده‌یخویند، جا که‌بۆی گه‌راین له لای خوزه‌یمه‌ی کوپی ثابیتی ئه‌نصاری دۆزیمان‌وه، ئه‌و ئایه‌ته ئه‌مه‌یه:

{مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۚ ۳۳ / ۲۳}

ئیترا له شوینی خۆیدا له سووره‌ته‌که‌ی خۆیدا له‌ناو قورئاندا دامان نا (ب/ت) (ت) ئه‌مه‌ی پتره: جا له‌سه‌ر ووشه‌ی (التابوت) رِیْک نه‌که‌وتن قوهریشیه‌که‌کان ده‌یان گوت: به (التابوت) ده‌ینووسین، زه‌یدیش ده‌یگوت: به (التابوت) ده‌ینووسین، تا مه‌سه‌له‌که‌یان گه‌یانده لای عوسمان خۆی، که عه‌زریان کرد گوتی: به (التابوت) بینووسن، چونکه قورئان به زمانی قوهریش هاتۆته خوارێ خودای گه‌وره بۆ خۆی زۆر باشی ئی ده‌زانێ. داوا له له خودای مه‌زن ده‌که‌ین که قورئان بکا به مایه‌ی خێرو خوشی هه‌ردوو جیهانمان نامین.

يقول المؤلف (طُيبَ الله ثراه): عدد أحاديث كتاب فضائل القرآن خمسة وتسعون حديثاً فقط:

دانهر (بجیته به‌مشتێ و نه‌یه‌ته دهری) ده‌لی: ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئان ته‌نیا نه‌وه‌و پی‌نج فه‌رمووده‌ن و به‌س. لی‌ره‌دا ئه‌م چه‌ن سه‌رنجه تۆمار ده‌که‌م، که نیشانه‌ی ئه‌وپه‌ری قه‌درو ریزو په‌یوه‌ندی جوانی ئه‌م میلله‌تی کوردی موسولمانه‌یه بۆ قورئانی پیرۆز، که که‌مه‌ندی به‌توی نیوانی گه‌له موسولمانه‌که‌نه:

۱- مه‌لایێ رۆژێ ده‌یگوت به‌ مه‌لایێ: له‌م چه‌رخه‌دا ئه‌وه‌ی هاموشوی مزگه‌وت بکا (جگه‌ له‌ مه‌لا) به‌ راستی ئازایه!! ده‌زانی بۆ؟ چونکه‌ ئه‌و خه‌لکه‌ وا په‌لاماری دنیایان داوه‌ ئه‌وه‌ی سوودی ماددی ئی وهرنه‌گرن توخنی ناکه‌ون، ئه‌مپۆکه‌یش (به‌ ناشوگری نه‌بی) دین وا غه‌ریب بووه‌ خه‌ریکه‌ ببی به‌ عه‌یبه‌ تۆ سه‌یری ئه‌و ناو کورده‌وارییه‌ی خۆمان مه‌که‌، که‌ به‌هۆی مه‌لا و مزگه‌وته‌وه‌ له‌ دینا، رێ به‌دی ئه‌که‌ن، سه‌یری ئه‌م لا و لا بکه‌ ده‌زانی دنیا چی به‌سه‌ر هاتوو. مامۆستا گوتی: ئه‌ی بۆ جگه‌ له‌ مه‌لا گوايه‌ مه‌لا چیه‌تی؟ گوتی: په‌له‌ مه‌که‌، به‌ هه‌له‌ تێ مه‌که‌" مه‌به‌ستم ئه‌وه‌یه: مه‌لا ده‌رویشی قورئانه‌، مه‌لا قورئانی به‌سه‌، مه‌لا و شیخ و ده‌سگری خۆی هه‌یه‌، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش مزگه‌وت به‌هه‌شتی مامۆستای مه‌لایه‌، که‌سیکیش هاتوچۆی به‌هه‌شت بکا ئازایه‌تی چی تیا دایه!!

۲- ئی‌مه‌ خه‌لکی دینی برایماوه‌ی قه‌ره‌داخین، که‌ ده‌که‌وێته‌ ناوه‌ندی ئه‌م گونده‌انه‌وه‌: سه‌رزهل و ته‌نگی سه‌رو هه‌رگینه‌و قه‌لا سووره‌، زۆر منال بووم، زمانم پاک نه‌بوو بۆوه‌ که‌ ده‌ستم کرد به‌ خویندن لای مامۆستا تازه‌که‌ی گونده‌که‌مان که‌ ناوی مه‌لا موچه‌مه‌دی تال بوو (رحمه‌تی خودای ئی) هه‌شتا قورئانم خه‌تم نه‌کردبوو که‌ مامۆستا له‌ دیکه‌مان باری کرد، بێ مه‌لا ماینه‌وه‌، باوکم هه‌رچه‌ند نه‌خوینده‌وار بوو به‌لام به‌ دل و به‌ دم ده‌رویشی مه‌لا بوو گوتی: وه‌صیه‌ته‌که‌ی رحمه‌تی ئامه‌ی خه‌زانم به‌جێ ده‌هینم" خوا یار بێ، نه‌رم می‌زه‌ری سپی به‌ نووری کوپی ده‌به‌ستمه‌وه‌! ئیتر من که‌وته‌ ناو گه‌ژاوی (قل یا ایها الکافرون) وه‌ هه‌ر ده‌رسیکم له‌لای یه‌کێ ده‌خوین! به‌لام به‌زۆری ده‌چووم بۆ لای مامۆستا مه‌لا عه‌لی سه‌رزهل (رحمه‌تی خودای ئی) به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ زۆر منال بووم و زۆریش ترسێک بووم، گه‌رچی ئه‌و کاته‌ ئازاتر بووم له‌ ئیسته‌! له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌موو رۆژێ به‌یانه‌کی زوو باوکم یا کاکه‌ حه‌مه‌م یا خوشکیکم ده‌ستیان ده‌کرتم و له‌سه‌ر رێی باراشه‌پاو ترێ فرۆش و رێبوار ده‌وه‌ستاین تا ناسیاوی ده‌هات منیان ده‌دایه‌ ده‌ستی که‌ بمگه‌یه‌نێته‌ سه‌رزهل، ئه‌گه‌ر که‌س نه‌بوايه‌ خۆیان ده‌یان گه‌یاندم، خۆ ئه‌گه‌ر به‌ختم یار

بوایه ئایشینی خوشکم بی گه‌یاندمایه ئەوا له‌پڕی به‌ کۆل ده‌یگه‌یاندم، له‌و
 سه‌ریشه‌وه‌ هه‌روه‌ها، ئەگه‌ر که‌سیشم ده‌ست نه‌که‌وتایه‌ له‌ مائی مامه‌ گه‌رده‌ی
 سه‌رزهل ده‌مامه‌وه‌! جاری واش ده‌بوو چه‌رچی و تریفرۆشو پۆلیس و فه‌قی و
 میوانی خوینه‌وار ده‌هاتن، ئەوا ریئی دوورم نزیک ده‌بووه‌و ده‌رسه‌که‌م له‌لای
 ئەو ده‌خویندا! چه‌ن جاری شیخ مه‌حمودی گه‌وره‌ یا شیخ قادری برای
 (ره‌حمه‌تی خودایان ئی بێ) ده‌هاتن بۆ سه‌ردانی دیکه‌مان ئیتر کوێخای دیکه‌ یا باوکم
 یا خوشکیکم ده‌ستی ده‌گرتو و قورئانه‌که‌م ده‌نایه‌ بن ده‌ستم و ده‌یبردم بۆ لای
 شیخ و عه‌رزى ده‌کردن: قوربان! ئەم مناله‌ ده‌رسی نه‌خویندوه‌، بفه‌رموو
 ده‌رسه‌که‌ی پێ بلێ! ئەویش خۆی و پیاو ما‌قووله‌کانی مه‌جلیسه‌که‌ی
 به‌رزه‌پێ له‌به‌ر قورئانه‌که‌ هه‌ل ده‌سان و ئینجا شیخ سه‌ری من و به‌رگی
 قوئانه‌که‌ی ماچ ده‌کردو ده‌رسه‌که‌ی زۆر به‌ جوانی پێ ده‌گوتو و دوعای خیری
 بۆ ده‌کردم، خه‌لکی دیکه‌ش (جگه‌ له‌ من) له‌گه‌ل پیاوه‌کانی شیخدا له‌
 خزمه‌تی شیخدا ده‌وه‌ستان، سه‌رنجی ئەم دیمه‌نه‌ شیرینه‌یان ده‌دا، جاری
 من و دوو سێ فه‌قی و وردیله‌ی تر له‌ خزمه‌تی مامۆستا مه‌لا عه‌لی سه‌رزهلدا
 چووین بۆ خزمه‌تی شیخ مه‌حمودی حه‌فید (خودای ئی رازی بێ) مامۆستا به‌
 شیخی فه‌رموو: یا شیخ! من بۆ ئەوه‌ دیم بۆ دینی تو تا نه‌لێن مه‌لا عه‌لی
 ده‌عیه‌ی زله‌، شیخ مه‌حمود له‌ داریکه‌لی له‌ په‌نایایه‌تی که‌چی سه‌ری ئی نه‌دا،
 ده‌نا من بۆ ئیش و شتی وا نایه‌م، شیخ فه‌رموو: مامۆستا به‌ راستی منیش
 هاتنی تۆم (له‌ هاتنی وه‌فدی ده‌وله‌تی) پێ خوشتره‌، چونکه‌ ده‌لێن شیخ
 مه‌حمود ریبازی باو باپیری ته‌رك نه‌کردوه‌، چونکه‌ پیاوی وه‌ك مه‌لا عه‌لی
 دینی ده‌كا که‌ خادیمی قورئانه‌! هه‌ر به‌ فه‌قییه‌تی له‌ بیاره‌ش ته‌ریقه‌تی نه‌قش
 به‌ندیم لای هه‌زه‌تی شیخی عه‌لاه‌ددین (رمزای خودایان ئی بێ) وه‌رگرتوه‌، شیخ
 ئەوه‌نده‌ قه‌درو ریزی ئەه‌لی قورئانی ده‌گرت خۆی به‌ نه‌فسی خۆی ده‌ستی
 ده‌نایه‌ ناو ده‌ستی فه‌قی و مه‌لا له‌کاتی ته‌ریقه‌ت وه‌رگرتندا، وه‌لی داخه‌که‌م
 خۆم خوێری بووم له‌و ته‌ریقه‌ته‌ (غه‌یری خوشه‌ویستی بنه‌ماله‌ی شیخی
 بیاره‌) به‌هره‌م ئی وه‌رنه‌گرت، شیخ باببه‌ عه‌لی کوپی شیخ عومه‌ری قه‌ره‌داخیش،

له مزگه‌وتی حاجیحان له خزمه‌تی مامۆستا مه‌لا که‌ریمی بیاره‌دا (که‌ فه‌قیی باوکی بووه‌) ده‌رسی کیفایه‌ی ده‌خویند منیش سه‌ماعه‌یم ده‌کردو ده‌سه‌کانی خوشم له‌لای مامۆستا فاتیح و مامۆستا موحه‌مه‌د ده‌خویند، که‌ ئه‌م دوو زاته‌ کوپری مامۆستا مه‌لا که‌ریم (خودا ده‌ست به‌ ته‌مه‌نی پیروزی بگری و رحم به‌ خو‌ی و مال و منالی بکا) جا جاری له‌ مه‌جلیسی مامۆستا مه‌لا خه‌لیل سه‌عید له‌ مزگه‌وتی حاجی ئیبراهیم به‌گی ته‌کریتی له‌ که‌رکوک له‌ کلکه‌ی مه‌جلیسه‌وه‌ دانیشتبووم مامۆستا که‌ خو‌ی هات زۆر به‌ نه‌زاکه‌ته‌وه‌ برده‌یه‌ لای سه‌ره‌وه‌ و گوتی: براده‌رینه‌! ئه‌مه‌ جیی خو‌یه‌تی، چونکه‌ مامۆستا فه‌قیی شیخ مه‌حمودی گه‌وره‌یه‌ و مه‌نسووبی شیخ عه‌لئه‌ددینی بیاره‌یه‌ و ئاماده‌ی کوپری زانستی مامۆستا مه‌لا که‌ریمی بیاره‌ بووه‌، ئه‌م زاتانه‌ش (له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خادیمی قورئانی پیروزن) نووری چاوی هه‌موو موسوڵمانیکی پاک و کوردیکی مه‌ردن! به‌ راستی که‌ خوشم به‌م حاله‌م زانی له‌ حالی خو‌م ته‌ریق بوومه‌وه‌، هه‌رچه‌ند مامۆستا قسه‌که‌ی له‌ کانی دلیه‌وه‌ بوو به‌لام په‌یوه‌ندی من به‌و دلیر مه‌ردانه‌وه‌ ره‌نگ بئ بو ئه‌دنا مولا به‌سه‌ بئ! به‌هه‌ر حال خودا له‌ هه‌موویان خوش بئ و منیش له‌ خاکو پای ئه‌م زاتانه‌ دا په‌نا بدا. ئامین.

٣- باس باسی گه‌وره‌یی قورئانی پیروزه، که‌ له‌ سایه‌ی خوداوه‌ تا ئیستا بووه‌ به‌ قه‌لایه‌کی پۆلایین بو پاراستنی گه‌لی کورد، وه‌من لیم روونه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌م په‌نا جوانه‌ نه‌بوایه‌ ئیسته‌ گه‌لی کورد بوو بوو به‌ پۆپی خوراو، قولاخیشی نه‌ماوو، جا به‌ نیازیکی پاکی دلسۆزانه‌، بو پته‌و کردنی به‌ردی بنچینه‌ی بنیاتی براهه‌تی له‌ نیوانی موسوڵمانانا، به‌ تایبه‌ت له‌ نیوانی دوو گه‌لی برای عه‌ره‌ب و کورددا که‌ وه‌کوو ره‌نگ و بۆی شاگولی قورئان وان ئه‌م چامه‌یه‌تان پیش که‌ش ده‌که‌م، به‌ سه‌رباسی (گه‌لی په‌روانه‌):

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نازیز! نه ورژه، وهرزی به هاره

دل له چلپاوی چله، دلزاره!!

بولبول به ته مای گولئی بونداره

خونچهی گول به دهم شه ونم له زاره

گوین زهوی تینووی شیرهی گولزاره

گوویی له قیرهی بت ته و او بیتزاره!!

شهوی نه قامی و سوپای تار و مار

شیری نیسلایان لی که وتوت ته کار

قره بت داکه وت له لادین و له شار

هر بوت بوو ده کرا به قوری دیوار!!

بت و بتخانه چول و سیس و پیس

شهیتان ناو می د، بته رست نه گریس

له چپای سه ورو نه شکه وتی حیرا

له سایه ی خواوه هه لکرا چرا!!

گزنکی تیشکی شورشیکی پاک

دهشت و دهری کرد به روژی رووناک

بلیسه ی نوووی قورئانی پیروژ

ده وهری و دلی پرده کرد له سۆز

گوویی دل یه خسیری ناوازه ی قورئان

به نه وای دهردی دل ده بوو دهرمان

شهسته بارانی به هاره باران

له هه وری رحمت چاتر له جاران

دهباری له سه ره دینه ی پیروژ

له سه دانیشته ووی دروودی پر سۆز!!

به بۆی نهو گولنهو تیشکی نهو خۆره
 که بۆن و وورشهه به سه دان جوړه
 پۆل پۆل پیاوی مهرد خۆی و خیزانی
 بوون به پهروانهی تا هاو قورئانی !!
 کوچو و باریان کرد بهرهو مه دینه
 حاشا له گشت شت جگه لهو دینه
 که خوا ناردوو به موحه مه دا (د)
 تاقه ره به بهری ریسی راستی خودا
 بوو به مه شخه لێ رهو که هی مه دینه
 هانه ندی نه بێ لهم سه ره مهینه
 له وساو نه نیت ره که زی نیسلام
 بو خوا ناس بووه به چهتری سهلام
 له زانکووی قورئان هه زاران زانا
 ده ره چوون و بوونه باشترین دانا !!
 شوێشی نیسلام په لهو پۆی هاویشته
 ته رزی شارهو شار بهرهو پیتش رویشته
 شه شه مه کویره گشت شهواره بوون
 خودای نا خودا پاره پاره بوون !!
 گولانه سووره ده شه کینه وه
 به شنه هی باوه ره ده له رینه وه
 بو ناو دلی خاک ده وه رینه وه
 به سینه هی نالی پر برینه وه !!
 تووی نازادی له ناو دوو تووی خاک
 ده بوو به گه را بو چینی نووی چاک
 تا له نه نجاما له سایه ی خوا وه

کوردیش چوونه ژێر سایهیی هوساوه!!
 گهلی خوا پێداو کارێ بی‌دادی
 فەر داو چوووه سیبهری شادی
 له سایهیی خواوه کوردستانی جوان
 سهرانسهر چۆته باوهشی قورنان!
 کوردان بوونه ته پهروانهی قورنان
 قورنانیش بوته په‌ناگای کوردان!
 نهوهی ناههقی کردوو له گه
 بهر شهقی قورنان کهوتوه به په‌له
 گه‌رو گول بووه، یا به په‌ند بووه
 سه‌ری به گۆپی بابی دا چوووه!! (*)
 نه‌م گه‌لی کورده گه‌لی به‌ دینه
 ههر شاری ده‌گری وینه‌ی مه‌دینه
 شه‌پۆلی عیلمی مه‌لا له‌ ناوی
 ده‌ق ده‌لێی گۆمی پڕ له‌ مراوی!!
 خودا! به‌م کورده نه‌م نه‌خته‌ سه‌رده
 به‌ زۆر نه‌زانی له‌م ناو چوار به‌رده
 بو‌ سه‌رو مال و نامووس و دینیان
 بیکه‌ی به‌ سه‌نگه‌ر تا ناخر زه‌مان!!
 خاکی پیرۆزی کوردستانی خوا

(*) مه‌به‌ست سه‌دام و شای ئێران و هه‌مانه‌که‌ی جه‌زائیر بوو، که گه‌له‌کۆمه‌یه‌کی نامه‌ردانه‌یان کرد، له‌شۆرشی گه‌لی کورد، له‌ ۱۹۷۵دا. وه‌ خودا هه‌ر سیکیانی کرد به‌ په‌ندی بسات. نوخشه‌ بی له‌ هه‌موو زۆرداریکی تر که گه‌لی کورد ده‌جه‌وسینیته‌وه، له‌هه‌ر کۆپیی. ئامین.

بست به بست پرہ لہ دوستانی خوا!!
 ہر لایں دہچس، شاخہ یا دہشتہ
 لہبہر پیرو شہخص دہلّیسی بہہشتہ
 نہوانہسی ماون، ہیّزو ہہناون
 بو کوردہواری، ہہم لہجیسی چاون
 نہوانہسی مردوون تاجی سہرمانن
 خاکس سہر گوڤریان خاکس بہرمانن!!
 کہواتہ خہفید، عہلا، شیخ عومہر
 سوّماں چاوی من، تاجی گوئی سہر!!
 نہوہن دلّسوژم بو نہم نیسلامہ
 موسولمان ہہمووی لہ جیسی برامہ
 نہوہن ناشقم بہم گہلی کوردہ
 کیسرایہ لہلام کامہسی زور ووردہ!!
 دہی نیّوہ کوردی مہردی ناودارن
 لہلای خوداوہن گہلّی نازدارن
 چہن جوانہ گلگوئی نہو پیاو خاسانہ
 یاخو نہزرگہسی نہو خوا ناسانہ
 کہ پەخشو پرشن لہسہر گردو شاخ
 دہشہکیّتہوہ لہ سہریان بہیداخ!
 کہ لہ بن دارو ناو گوڤستانن
 گوئی نیّژراوی ناو کوردستانن
 خرنسی سہر بہرزیسی، بہیداحی سہر پیر
 لہ مہردی دہچن پرچہک بن لہتیر
 خہفہر بن لہ دیار روّلہسی نازیسی
 مہبادا نامہرد بشکیّتن ریّسی!!

نہ مہی من دہیلیم بروای کوردانہ
 دہبارہی خہوگہی نہ و پیر مہردانہ
 نیتر نہ و نہ و چس دہلین بیلین
 نہوان داویانہ بہ یہکتر بہلین!
 نووری! بہ قسہ زمان شیرینی
 ناس بہ کردہوہ کہ ناشیرینی!
 وہلی بہ خودا دؤستنی دیرینی
 گشت شیخ و مہلا و پیری نوورینی!
 نووری نا مہلا و مہلا بہزینہ
 کونہ فہقن یہ، جیرہی بؤ بیتنہ!
 بہ دہقنہ و راتوو مہیخہ لہتینہ
 دووعاسی بؤ بکہ و وازی لی بیتنہ!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی تفسیر و رافه‌کردنی قورئانی پیروژ

(۱) خوږاراستنو کوکړدنه‌وه له رافه‌کردنو واثاب‌یکدانه‌وه‌ی قورئان به‌رای

خوږی (ره‌نیی شه‌خصی)

کتاب التفسیر : (۱) الحذر من التفسیر بالرأی

۳۶۸۶- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي كِتَابِ اللَّهِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ. رواه أصحاب السنن بسند حسن^(۱).

جوندوبی کوږی عه‌بدولل (خودای لپړانی بن) گوتی: پیغهمبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربن) فهرمووی: هرکه‌سئ به‌پیرو پای خوږی قسه له رافه‌ی قورئان بکاو به‌بنئ نه‌وه‌ی کوږی به‌ده‌ستووری رافه‌کردنی قورئانی پیروژ بدات دهم له رافه‌و ته‌فسیرکردنی بکوتئ نه‌وه‌ گریمان رافه‌و ته‌فسیره‌که‌شی راست بن هره‌به‌له‌دا چووه! (د/ت/ن-س/ح).

۳۶۸۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲).

نېبنو عه‌بباس (ره‌زای خودای لښ بن) له‌پیغهمبه‌ره‌وه ده‌فهرموئ (دروودی خودای لسه‌ربن): نه‌وه‌ی به‌بنئ ښاگاداری ته‌واو به‌نه‌زانی قسه له رافه‌ی قورئان بکا نه‌وه‌ با جیگه‌ی خوږی له ښاگردا بگریو خوږی ښاماده بکا بو ناو دوزخ! (ت-س/ص).

(۲) نه‌وه‌ی له‌رافه‌ی سووره‌تی فاتح‌ها‌تووه : (ما ورد في تفسير الفاتحة)

۳۶۸۸- ⇒ (ب/۱/ز ۷۲/ل ۲۴۷/ف/۴)^(۱).

(۱) رواه أصحاب السنن بسند حسن.

(۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۷۲ رقم: ۴ / ۴۷۲.

٣٦٨٩- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الْمَغْضُوبَ عَلَيْهِمُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى. رواه أحمد وابن حبان والترمذي ولفظه: اليهود مغضوبٌ عليهم والنصارى ضالُّون^(٢).

عه‌دی کوپی حاته‌م (خودای لی‌پازی بی‌ت) له‌حه‌زه‌ته‌وه (دیو‌دی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رمو‌ی: مه‌به‌ست له (المغضوب علیهم) واته: ئه‌وانه‌ی که خودا رقی لی گرتوون مه‌به‌ست لی‌یان جووله‌که‌یه که پیشیان ده‌گوتری یه‌هوود به‌ناوی کوپه‌ نۆبه‌ره‌که‌ی هه‌زه‌تی یه‌عقوبه‌وه (دیو‌دی له‌سه‌ر بئ) وه‌مه‌به‌ست له (الضالین) واته: ئه‌وانه‌ی که پی‌گه‌ی راستیان وون کردووه گا‌وره‌کانه، که پیشیان ده‌گوتری نه‌صاری، به‌ناوی ناصیره‌وه چونکه له‌ویوه دینه‌که‌یان سه‌ری هه‌ل‌داوه (ئه‌/ئی‌بنو حه‌بان/ت) گفته‌ی (ت): جووله‌که غه‌سه‌ب‌بارن و گا‌ور گوم‌راو سه‌ر لی شی‌واون!

٣) نه‌وه‌ی له‌باره‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌وه هاتوووه: (ما ورد في سورة البقرة) قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً - صدق الله العظيم - ٣٠/٢}.

واته: خودای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌ی: ئه‌ی موحه‌مه‌ه! باسی ئه‌وکاته‌ پر له‌سام و حیکمه‌ته بکه بو نه‌وه‌ی ئاده‌م که په‌روه‌ردگاری تو خودای گه‌وره‌ی کردگار به‌ فریشه‌ته‌کانی فه‌رموو: ده‌مه‌وی جین‌شینئ بو خو‌م دروست بکه‌م و له‌سه‌ر زه‌وی دای بنیم، ده‌ی ئیوه ده‌لین چی و راتان چۆنه؟

٣٦٩٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِيَدِي فَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الثَّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَخَلَقَ الثَّوْرَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَبَثَّ فِيهَا الدُّوَابَّ يَوْمَ

^(٢) سكت عن درجة هذا الحديث الشارح.

الْخَمِيسِ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخَلْقِ وَفِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ. رواه مسلم وأحمد (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) ^(۱).

نہ بو ہورہیرہ (خودای سن پازی بن) گوتی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہ سہر بن) دہستی گرتہ و فہرمووی: خودای گہورہ و مہزن لہ روژی شہمہدا زہوی دروست کردو لہ روژی یہک شہمہدا چیاکانی لہ زہویدا دروست کردو لہ روژی دوو شہمہدا دارو درہختی دروست کردو لہ روژی سئی شہمہدا بہدی و ناخوشیی دروست کردو لہ روژی چوار شہمہدا نوورو روناکیی دروست کردو لہ روژی پینچ شہمہدا زیندہ و ہرانی دروست کردو پہخش و بلاوی کردنہ و بہناو زہوی دا و ہلہ دوا دواپی دروستکراوانا ئادہمی دروست کرد، لہ پاش عہصری روژی ہہینی، لہ دواکاتژیردا، لہ کارژیہکانی روژی ہہینی (م/نہ - (رمزای خودایان سن بن)).

۳۶۹۱- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطَوَّلَهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيَوْنَكَ، وَهِيَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ دُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَادَوْهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ. رواه الشيخان والترمذي. ولفظه: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَتَفَخَّ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَالَ: لَهُ رَبُّهُ رَحِمَكَ اللَّهُ يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. قَالُوا وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ. فَقَالَ: اللَّهُ لَهُ وَيَدَاهُ مَقْبُوضَتَانِ اخْتَرْتُ أَيُّهُمَا شِئْتَ قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي وَكُنَّا يَدِيهِ يَمِينَ مُبَارَكَةً. ثُمَّ بَسَطَهَا فَإِذَا فِيهَا آدَمُ وَدُرِّيَّتُهُ قَالَ: يَا رَبِّ مَا هَؤُلَاءِ؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ دُرِّيَّتُكَ فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمْرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ^(۲).

(۱) مسلم. صفات المنافقين: ۶۸۵.

(۲) بخاری. احادیث الانبیاء: ۳۳۶، ۶۲۲۷. تجرید: ۱۳۳۶ = ۶۲۲۷ فتح.

دیسان گوتی: پیڤه مبهەر (دروودی خودای لسهربن) فهرمووی: خودا که ئادهمی دروست کرد، شهست بال بهبالی خۆی، یا بهبالی ئیمه درین بوو وه حهوت بالیش پان بوو پاشان پینی فهرموو: بپۆ سلّو لهو فریشتانه بکه که لهوئ دا دانیشتون، وه باش گوئ بگره که چۆن سلّوت لئ دهکهن و رۆژ باشیت لهگهڵ دهکهن، ئیتیر ئهوه سلّوو رۆژباشی خۆت و نهوته لهناو خۆتان، ئهویش چوو گوتی: السلام عليك: سلّوتان لئ بئ. ئهوانیش سلّویان سندهوهو گوتیان: السلام عليك ورحمة الله: سلّوو پهحمهتی خودا له تویش. فریشتهکان وشهئ پهحمهتی خودایان بو ئادهم زیادکرد، ئیتیر ههموو کهسێ که دهچیت بهههشت لهسهر شیوهی ئادهمه بالای شهست گهز بهرزه شیوهی وهك ئهو شیرین و جوان و پێکه نهك وهك شیوهی شیواوی دنیاى خۆی! بهلام ئیتیر لهوساکهوه بهربههه ئهه خهککه ههر بچوک دهبههوهو کورت و ناشیرینتر دهبهه و ههتا ئیستاش ههر لهکهمی و کورتی بوون. (ش/ت) گفتهی (ت): کاتئ خودا ئادهمی دروست کردو گیانی کرد به بهریا، ئادهم پژمی و فهرمووی: الحمد لله: سوپاس بو خودا، خودایش پینی فهرموو: رحك الله: بهر پهحمهتی خودا بکهویت، ئهئ ئادهم! بچۆ بۆلای ئهوه فریشتانه که لهوئ دانیشتون پینان بلئ: السلام عليك: ناشتی خواتان لهسهر بئ. فریشتهکان لهوهلام دا گوتیان: و عليك السلام ورحمة الله، لهپاشا که گهرايهوه بۆلای خودا پینی فهروو: ئهمه سلّوو رۆژباشی خۆت و وهچهکانته لهناو خۆیان دا ههتا ههتایه، جا خودا ههردوو دهستی خۆی به نووقاوی نیشانی ئادهم داو فهرمووی پئی: به ئارهزووی خۆت کامیان ههڵ دهبژیریت ههلی بگره بو خۆت! ئادهم (دروودی خودای لسهربن) فهرمووی: دهستی راستی پهروهدگاری خۆم بهبهش ههڵ دهگرم بو خۆم، وه ههردوو دهستهکانی خودا ههر دهسته راستن و موبارهك و پیروژن، ئهوسا خودا دهستی راستی خۆی کردهوه، تهماشای کرد ئادهم خۆی و نهوهکهی لهناوی دایه، ئادهم فهرمووی: ئهئ پهروهدگارم! ئهمانه چین؟ فهرمووی: ئهمانه نهوهو وهچهی تۆن، وهههر

ئەو کاتە هەموو کەسێ تەمەنی خۆی چەندە لە نێوانی هەردوو چاوی
نوسرابوو:

دەریای بێ پەیه نەم جوۆه جێیه

دەم لێ کوتانی زۆر نابەجێ یه

پەه پێ بردنی پێ سه پاسێ یه

نەسپت غار مەدە لەوێ لا پێ یه !

نەوێ گوتراوه لەسەر سەرمانه

گوتەه پێغه مەبەر گشتی دەرمانه

بۆ تۆ، یا بۆ من، یا بۆ یانێ تر

گەر نەم پاش نەبێ، بە لکۆو رایێ تر!!

۳۶۹۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةِ قَبْضِهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدَرِ الْأَرْضِ فَجَاءَ مِنْهُمْ الْأَحْمَرُ وَالْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَيْثُ وَالطَّيْبُ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲).

ئەبو موسا (خودای لێ پازێ بێ) گوتی: هەزەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: خودای گەورە کە ویستی ئادەم دروست بکا، چنگێکی گرت لە هەموو خۆلێ زەوی و لەو چنگە خاکە ئادەمی دروست کرد، ئەو بۆیە ئادەمیزادەکان لەسەر شێوەی جیا جیای خاک هاتوون دەق وەک پەنگ و شێوەی خاک، هێ وایان هەیه سوورە، یا سپی یه، یا پەشە، یا پەنگێکی تره، پەفتاریشیان دیسان هەر وایه وەک سرووشتی خاک: هەیانە نەرم و نیانە، یا دەق و وشکە، هەیانە پیسە یا پاکە. (ت-س/ص).

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَوَضَّلْنَا عَلَيْكُمْ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ۵۷/۲}.

۳۶۹۳- (ب/۳ ز/۴۷ ل/۱۱۷ ف/۳) ^(۴).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قُلْنَا اذْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرَ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَتَرِذُ الْمُحْسِنِينَ} (۵۸/۲).

واته: خودای گه‌وره ده‌فرموی: یادی نه‌و به‌سه‌ره‌اته‌ی خۆتان بکه‌نه‌وه، که‌هه‌رمانمان کرد به‌ پیغه‌مبه‌ری نه‌و چه‌رخه‌ی خۆمان که‌ پیتان بلی: خودا فه‌رمانتان پی ده‌کا که‌ بی‌ن برۆنه‌ ناو‌ شاره‌ دی‌ی قودسه‌وه، وه‌له‌ خواردن و میوه‌ی نه‌وی بخۆن به‌ تیرو ته‌سه‌لی له‌هه‌ر لایه‌که‌وه‌ که‌ ئاره‌زوو ده‌که‌ن، وه‌له‌ ده‌رگاوه‌ بچه‌ نه‌و ده‌وه‌ به‌ملکه‌چی و کړنووش بردنه‌وه‌ بو‌ خودای په‌روه‌ردگار، وه‌له‌ هه‌مان کاتا هه‌ستی دانیه‌شتووه‌کانی زامار مه‌که‌ن و په‌فتارتان شیرین بی له‌کاتی چوونه‌ ناوی، ده‌م به‌ دووعاوه‌ بلی‌ن: په‌روه‌ردگارا! نه‌ی خودای به‌خشنده‌، ئیمه‌ وا هاتوینه‌ته‌ په‌نا‌ی تو، له‌ په‌نا‌ی تو‌دا هه‌واری خۆمان هه‌ل داوه‌، ده‌ی وه‌ک میوانیکی ئازیز دامان بکه‌و له‌ گونا‌هه‌کانمان خۆش ببه‌، نه‌و حه‌له‌ ئیمه‌ش له‌ گونا‌هه‌کانتان خۆش ده‌بین، وه‌پاداشی چاکه‌کاران به‌زیاده‌وه‌ ده‌ده‌ینه‌وه‌.

۳۶۹۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ. فَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ، قَبَدُوا وَقَالُوا حِطَّةٌ حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ. رواه الشيخان والترمذي ^(۵).

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۴۷ رقم ۲۱۶۱/۳.

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۲۴۰۳ ، ۶۶۴۱. مسلم. تفسير: ۷۴۲۹. بخاري تفسير سورة البقرة: ۴۴۷۹ =

تجريد / ۴ ل-۴۱۲ رقم: ۱۶۳۳ = ۲۴۰۳ ، ۶۶۴۱. فتح الباري.

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) لە ھەزەرە قەووە (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: گوێرا بە بەنی ئیسرائیل: {وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ} کەچی ئەوان بە پێچەوانەو، لەباتی ئەوێ بەملکەچی و کپنوشەو بەچنە ژوورەو بە قنگە خشکی چوونە ژوورەو لەباتی ئەوێ بلین حیططە زمانیان گۆپی و گوێیان: حیططە، ھەببە فی شەعرە کە قەسەیکە بێ مەعنایە، لەسەر گوێی عەللامەیی عەینی، (خودای لێ پازی بێ) وەمەبەستیان لێی دەمەوهریی و شکانی فەرمانی خودا بوو. (ش/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ۷۹/۲}.

مال و وێرانی و ھاوار بو ئەو زانا نامەردانە کە بە دەستی خۆیان نامەو کتیب دەنووسن، یا تەوراتە تیکدراوە کەیان دەنووسنەو، لەپاشا دەلێن بە نەخوێندەوارەکان: ئەم نامەیە لەخوداوە ھاووە، تاکوو بەو تیکدراوە بەھایەکی کەمی بێ نرخێ دنیاویی وەرگیرن، یا بکپن، دیسان خانە خراپی و مال و وێرانی بو ئەو مەلنامەلایانە کە بە دەست و خەتی خۆیان گزی و ناپاکی لەنامەیی خودا دەکەن، وە ئەو نانەیش بەسندان و زەقنەبێ کەبەو حالە پەیدا بکری.

۳۶۹۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابُكُمُ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدُثُ تَقْرَأُوهُ مُحْضًا لَمْ يُشَبَّ، وَقَدْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ وَغَيَّرُوا وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمْ، وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِلَّا يَنْهَأَكُم مَّا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مُسَاءَلَتِهِمْ، لَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُمْ مِنْهُمْ رَجُلًا يَسْأَلُكُمْ عَنِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ. رواه البخاري في كتاب الاعتصام^(۱).

(۱) بخاری. الإعتصام بالكتاب والسنة: ۷۳۶۳.

ئیبینو عەبباس (خودایان لى پازى بن) گوتى: چۆن پرسىارى شت له خاوهن نامهكان دهكەن، لهكاتىكا كه نامهكهى خۆتان (كه قورئانى پیرۆزه كه خودا بهسروش ناردووێهتییە خواروه بۆ پیغه مبه ره كه تان) هیشتا تهرو تازه نووییە و گهردى نه گرتوو و هه میشه به زمانى خۆتان دهورى دهكهنهوه، چۆن شتى وا دهكهن وه ل حال قورئانه كه تان پیتان دهفرموى: كه خاوهن نامهكان نامهى خودایان گۆپیوه و دهست کارییان کردوو، سه ره پرای ئه وه شت به دهستى خۆیان ده نووسنه وه به درۆ ده لێن: ئه مه له لایه نى خودا وه هاتوو، بۆیه ش ئه مه دهكهن تا شتىكى كه مى پى بسینن، ئه دى له سه ر ئه م هه مو زانست و زانیارییه دا كه بۆ خۆتان هاتوو چ هه وجییه كتان به پرسىار كردن له وان! شتى وامه كهن به خودا هیشتا نه مان دیوه كه پیاوی له وان ده عیه ی بینى كه شتى له ئیوه پیرسیته وه له باره ی قورئانه وه! (ب — خودای لى پازى بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَيَّ قَلْبًا يَذِّنُ اللَّهُ مِصْدَقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِّلْمُؤْمِنِينَ - ۹۷/۲}.

واته: ئه ی خۆشه و یست! تو بلى: هه ر كه سى دۆژمنى جو به ئیله ئه وه دۆژمنایه تی له گه ل خوا ده كا و خودایش دۆژمنى ئه و كه سه یه، چونكه ئه و به فره مانى خوا ئه م قورئانه ی هی نا وه بۆ سه ر دلى تو، حالى وایه رىك و موافىقى نامه و قورئانه كانى پى ش خۆیه تی كه له كاتى خۆیا هاتونه ته خواروه بۆ سه ر دلى پیغه مبه ره پى شینه كان، وه كو و ته ورات و زه بو ورو ئینجیل بى، له هه مان كاتا ده بى به پشتیوان بۆیان، سه ره پرای ئه وه ش چرایه كى بى هاوتایه و شارپى گه ی راستى و دروستى رۆشن ده كاته وه بۆ دهسته ی خاوهن با وه ره كان.

۳۶۹۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ يَقْدُومُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ فِي أَرْضِ يَحْتَفِ فَاتِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِلَيَّ سَأَلُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ، فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ؟ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي بِهِنَّ جِبْرِيلُ أَنِفًا قَالَ: جِبْرِيلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:

ذَٰكَ عَدُوٌّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ. فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: { مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ } أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَخْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيزَادَةُ كَبِدِ الْحَوْتِ. وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهْتٌ، وَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بِهَتُونِي، فَجَاءَتْ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ فِيكُمْ؟ فَقَالُوا خَيْرْنَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ. فَقَالُوا أَعَاذَهُ اللَّهُ ذَلِكَ. فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ شَرُّنَا وَالتَّقْصُوهُ، قَالَ: فَهَذَا الَّذِي كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواه البخاري وتقدم لمسلم بعضه في الغسل^(۷).

شهنهس (خودای لی پازی بن) گوئی: عه‌بدوللای کوپی سه‌لام له‌ناو با‌خا با‌خ ده‌رنی له‌و کاته‌دا ده‌بیستی که پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بن) کوچی کردوه بو مه‌دینه‌و ته‌شریفی هیناوه، جادی بو خزمه‌تی و عه‌رزی ده‌کا: من سی شتت لی ده‌پرسم که سی پیغه‌مبه‌ر نه‌بی نایزانی: یه‌که‌م نیشانه‌ی گه‌وره‌ی قیامت چییه؟ وه‌یه‌که‌م خوراک‌ی به‌ه‌شتی ده‌یخوا چییه؟ وه‌وی چییه که منال له‌باوکی ده‌چی، یا له‌دایکی ده‌چی؟ پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بن) فه‌رموی: ئا نیستا کوونی زور نییه که جویرائیل نه‌مانه‌ی پی گوتم: عه‌بدوللآ ده‌لی: کی؟ جویرائیل؟ ده‌فه‌رموی: به‌لی، نه‌و، عه‌بدوللآ ده‌لی: ده‌سا جووله‌که له‌ناو خوینا له‌ناو ه‌موو فریشته‌کانا جویرائیل به‌ دوژمنی خوینا داده‌نین، که‌وا ده‌لی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بن) نه‌م نایه‌ته ده‌خوینیته‌وه: { مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ }.

ئینجا هه‌زرت (درویدی خودای له‌سر بن) فه‌رموی: یه‌که‌م نیشانه‌ی گه‌وره‌ی قیامت ناگریکه خه‌ک له‌ خوره‌لاه‌وه گلی‌ر ده‌کاته‌وه ده‌یان بات بو

(۷) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۴۸۰.

خۆرئاوا، یهكهم خۆراکی بهههشتیهکانیش پارچه زیاده گوشتهکهی جگهری نهههنگه، ئاوی پیاویش نهگهر وهپیش ئاوی ژن کهوت منالهکه دهکیشیته سهر خۆی، بهلام نهگهر بهپیچهوانهوه بوو ئاوی ژن وهپیش کهوت نهوا منالهکه دهکیشیته سهر خۆی عهبدوللا (خودای لئ پازی بئ) گوتی: شایهتی دهدم که بئجگه له یهزدانی پاک خودای ههقی تر نییه وهشایهتی دهدم کهتۆ پیغه مبهری خودای، ئهی پیغه مبهری خودا! بئگومان جوولهکه هۆزیکێ بوختیانکهرو درۆزن وهلاتبازن، لهپیش نهمه دا که بزائن من موسولمان بووم پرسیری حالی منیان لئ بکه، دهنا له داخانا وه پاقا بوختیانم بۆ دهکهن، که جوولهکهکان هاتن عهبدوللا له ژووره وه خۆی شارده وه، پیغه مبهر (دروودی خودای لیسر بئ) فهرمووی: عهبدوللا چون پیاویکه له ناوتانا؟ گوتیان: چاترینی ئیمهیه وه کوپی چاترینمانه، خۆی بهگو بهگزادهیه وه گهره ئیمهیه وه کوپی گهره شمانه، چه زرت (دروودی خودای لیسر بئ) فهرمووی: باشه پیم بلین نهگهر عهبدوللا موسولمان ببی ئیوه دهلین چی؟ موسولمان دهبن یانا؟ گوتیان: خوا ئه وه نهکا خودا پهنا ی بدا لهشتی وا!! چه زرت (دروودی خودای لیسر بئ) ئهم پرسیاره ی چهن جاری بۆ دووباره کردنه وه، وه لئ نهوان له کهلی شهیتان نه هاتنه خواره وه ههر ئه وه وه لامه یان دایه وه ئه وه وخته له پیر عهبدوللا (خودای لئ پازی بئ) هاته دهره وه به دهنگی بهرز گوتی: گه واهو شایهتی دهدم که ههر یهزدانی پاک خوایه وه موحه ممه دی کوپی عهبدوللا پیغه مبهری خودایه. ئه وکاته جوولهکهکان گوتیان: خرابترینی ئیمهیه وه کوپی خرابترینمانه، ئیتر به وه شه وه نه وهستان به قسه ی ناشیرین دایان شۆرد، عهبدوللا گوتی: قوربان! خو دیت!؟ من عهرزم نه کردی؟! ده ی من له م زمانه پیسه یان ده ترسام (ب) ⇒ (ب/ ١/ ٣٠ ل/ ١٤٦ ف/ ٦) ⇒ (ب/ ١/ ٥٣ ل/ ٢١٣ ف/ ٧) بهلام لیڤه دا ئایه ته که به ته وای نو سرا وه وهك ئهم فهرمووده یه ی له دوا وه دی.

٣٦٩٧- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ طَطْوُعًا أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ وَهُوَ جَاءٌ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عُمَرَ هَذِهِ الْآيَةَ: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ} الْآيَةَ. وَقَالَ: أُنْزِلَتْ فِي هَذَا^(٨).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) گوئی: جاری پیغه‌مبەر (دیوودی خودای لاسر بئ) له‌مه‌ککه‌وه ده‌هات بو مه‌دینه، له‌پری به‌سواری وولا‌خه‌که‌ی نویژی سوننه‌تی ده‌کرد، به‌مه‌رجی وولا‌خه‌که له‌ژیریا پووی له‌شوینی مه‌به‌ست بوایه، ئیتیر پووی له‌هه‌ر لا بوایه ده‌ربه‌ستی نه‌بوو. ئینجا ئیبینو عومەر بو پشتیوانی و راست و دروستی ئه‌م فه‌رمایشته ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَكُنْ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} وه فه‌رمووی: (ئه‌م ئایه‌ته بو ئه‌م جوړه نویژمیه هاتووه). (ت-س/ص).

٣٦٩٨- ⇒ (ب/١ ز/٥٣ ل/٢١٣ ف/٧)^(٩).

{وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ}

(١١٦/٢).

ده‌لین خودا مندالی هه‌یه، کوپو کچی لئ بووه، سوبحانه‌للا! شتی واو خودا کوجا مه‌رحه‌با، خودا له‌شتی وا پاک و به‌دووره، به‌لکوو هه‌رچی هه‌یه له‌ئاسمانان و زه‌ویدا هی ئه‌وه، هه‌موو به‌نده و فه‌رمانبه‌ری ئه‌وون و خووی خاوه‌نیانه.

٣٦٩٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَالَ: اللَّهُ تَعَالَى: كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ. وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَرَعَمَ آلِي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ لِي وَلَدًا، فَسُبْحَانِي أَنْ أَتَّخِذَ وَلَدًا، رواه البخاري^(١٠).

^(٨) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(٩) رواه الترمذي بسند غريب تقدم في المجلد الأول تسلسل / ٥٣ رقم: ٧ / ٣٩٢.

^(١٠) بخاري. تفسير: ٤٤٨٢ = تجريد / ٤ / ٤١٤ رقم: ١٦٣٥.

ثیبنو عہبباس (خودایان لئ پازی بن) گوتی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسر بن) دہفرموی: خودای گہورہ دہفرموی: نادمیزاد پادہی شہوہی نییہ کہمن بہ درؤ بخاتہوہ یا جنیوم پی بدا، کہچی دہچی شتی وادہکا، شہویان کہمن بہدرؤ دہخاتہوہ شہو قسہیہتی کہ دہلئ: گواہ من ناتوانم کہلہپاش مردن وک جاران سہر لہنوئ دروستی بکہمہوہ، جنیوہکشی بہ من شہو قسہیہتی کہ دہلئ: گواہ من منالم ہہیہ! شتی وا نہبووہو نابئ من گہلئ پاک و بہ دوورم لہوہ کہ منالم ہہئ (ب).

۳۷۰۰- ⇒ (ب/۱/ز ۵۳/ل ۲۱۱/ف ۵/۱)^(۱).

نایہتہ کہ لہم شوینہدا رویششت: ⇒ (ب/۲/ز ۱۳۴/ل ۲۶۸/نایہتی دووہم).

۳۷۰۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَوَّلَ مَا اتَّخَذَ النَّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ، اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لَتُعْقَى أَرْحَاها عَلَى سَارَةٍ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَابْنُهَا إِسْمَاعِيلُ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ، فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قَفَى إِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقًا فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ: لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ: لَهُ اللَّهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يُضِيعُنَا. ثُمَّ رَجَعَتْ، فَأُلْطَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ لَا يَرُونَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، (رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) حَتَّى بَلَغَ (يَشْكُرُونَ). وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السَّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى فَأَنْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةً أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتْ الصَّفَا، أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَطَتْ مِنَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرْفَ دِرْعِهَا،

ثُمَّ سَعَتْ سَعَى الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِىَ، ثُمَّ أَتَتْ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا
فَنَظَرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا، فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمَا) قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَذَلِكَ سَعَى النَّاسِ بَيْنَهُمَا. (فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ
سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صِهْ. ثُرَيْدَ نَفْسَهَا، ثُمَّ تَسَمَعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا، فَقَالَتْ: قَدْ
أَسْمَعْتُ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غَوَاثٌ. فَإِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ) (أَوْ
قَالَ: بِجَنَاحِهِ) حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ يَدِيهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تَعْرِفُ مِنَ
الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا، وَهُوَ يَقُورُ بَعْدَ مَا تَعْرِفُ قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ
إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكْتَ زَمْزَمَ (أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ) لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا.
فَشَرِبَتْ وَأَرَضَعَتْ وَلَدَهَا، فَقَالَ: لَهَا الْمَلِكُ: لَا تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فَإِنَّ هَهُنَا بَيْتَ اللَّهِ، يَنْبَى
هَذَا الْغُلَامُ، وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ النَّبِيُّ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّائِيَةِ،
تَأْتِيهِ السُّيُورُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُقُفَّةٌ مِنْ جُرْهُمَ
(أَوْ أَهْلُ بَيْتِ مِنْ جُرْهُمَ) مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءٍ فَتَزَلُّوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا
عَائِفًا. فَقَالُوا إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهِذَا الْوَادِىَ وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا
جَرِيًّا أَوْ جَرِيَيْنِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا
أَتَأْذِينَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ. قَالَ:
النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالْفَى ذَلِكَ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الْإِنْسَانَ فَتَزَلُّوا إِلَى أَهْلِيهِمْ،
فَتَزَلُّوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ آيَاتٍ مِنْهُمْ، وَشَبَّ الْغُلَامُ، وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ،
وَأَلْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أَذْرَكَ زَوْجُوهَ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ، وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ،
فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ، يُطَالِعُ تَرْكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي
لَنَا. ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍّ، نَحْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَّتْ
إِلَيْهِ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَأَقْرِئْنِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ
إِسْمَاعِيلَ، كَأَنَّهُ آتَسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا شَيْخٌ كَدَا
وَكَدَا، فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ
أَوْصَاكَ بِشَيْءٍ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: غَيْرِ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ:
ذَاكَ أَبِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَقَارِقَكَ الْحَقِي بِأَهْلِكَ. فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ

عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَنَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَىٰ امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. قَالَ: كَيْفَ أَتَيْتُمْ وَسَأَلْتُمَا عَنْ عَيْشِهِمْ، وَهَيْئَتِهِمْ. فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ. وَأَنْتِ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ: اللَّحْمُ. قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ: الْمَاءُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ: التَّبِيُّ (مَنْ لَيْسَ لَهُ عَيْلَةٌ) وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ. قَالَ: فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَأَقْرِئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَمُرِّيهِ ثُبُتَ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، وَأَنْتِ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَلَا بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمَرَنِي أَنْ أُنْسِكَ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرَى نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ، فَلَمَّا رَأَاهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعِ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينُنِي قَالَ: وَأُعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُبْنِيَ هَا هُنَا بَيْتًا. وَأَشَارَ إِلَى أَكْمَةِ مُرْتَفِعَةٍ عَلَىٰ مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهِذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُولَانِ (رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي بَدْءِ الْخَلْقِ^(۱۲).

ئيبنو عه‌بباس (خودايان لى پازى بن) گوتى: بۆ يه‌كه‌مجار كه ژنان پشتينيان داهينا له‌لايه‌نى دايكى ئيسماعيل‌هه‌ بوو چونكه خاتوو هاجه‌ره كه سكى پر بوو به‌حه‌زه‌تى ئيسماعيل، خاتوو ساره كه ئاغارنى بوو پقى لى هه‌لگرت و هه‌ويبارى لى كي‌شا، دايكى ئيسماعيل پشتينى له‌قه‌دى خوى به‌ست و له‌ناو مالا ده‌ستى كرد به‌ خزمه‌ت كردن و خوى و نيشان دا كه كاره‌كه‌رى خاتوو ساره‌يه‌و هه‌وى نيه‌هه‌تا به‌وه‌ پقى خاتوو ساره‌ى خانمى پى

(۱۲) تجريد البخاري / ٤ / ٣٠ / رقم: ١٣٥١ - ٣٣٦٤ فتح الباري.

بنیشینیتہوہ، بہ لّام سوودی نہبوو، لہ پاشا ئیبراہیم ہاجرہو ئیسماعیلی کوپی ہاجرہی لہ بہیتولمہ قدیسہوہ برد بؤ مہککھو لہوئی لہ لای شوینی ئیستای بہیتا لہ بن شیخہ لیککی گہورہدا لہ ژوور زہ مزہ مہوہ، لہ سہرووی شوینی مہ سجدو لہ ہرامہوہ داینان، ئەوکاتہ ئیسماعیل ساوابوو بہ ہر دایکیہوہ بوو، کۆرپہ یہکی مہ مہککھو ژورہ بوو، دایکی خوئی مہ مکی پی دەدا، وہ ئەو سہردہ مہش مہککھو ئەوہ دان نہبوو، نہ ئاوو نہ ئەوہ دانو نہ کەسی لی نہبوو، لہوئی داینان و ہہمانہ یہک خورماو کوندہ یہک ئاوی بؤ دانان و ئیتیر خوئی بہرہو دوا گہرایہوہ بؤ شام، دایکی ئیسماعیل شوینی کەوت و پیی فہرموو: ئەی ئیبراہیم! تۆ بۆکوئی دەچیت و ئیمہ لہم شیوہ چۆل و ہۆلہدا بہتہنیا بہجئ دەہیلئ؟! کہ نہہاو دەنگئ و نہشتیککی لی نییہ! چہن جارئ ہاجرہ ئەم قسہ یہی عہرزئ ئیبراہیم کرد، بہ لّام ئیبراہیم ئاوپر لی نہدایہوہ، ہہتا پیی گوت: توخوا! ئایا خودا فہرمانی پی کردووی کەوا بکە؟ فہرمووی: بہ لی. ہاجرہ فہرمووی: کەوابئ خودا پەکمان ناخات، ئیتیر ہاجرہ خاتوون گہرایہوہ، ئیبراہیمیش رویششت تا گەیششتہ سہرکەل و لہدانہی سہرو ئاوابوو کەلہوانہوہ دیار نہبوو، ئەوجا پرووی کردہ بہیت و بہم وشہ پیرۆزانہی کەلہ قورٹانی پیرۆزدا باس کراون نزای کرد، ہەردوو دەستی ہەلپری و فہرمووی:

{رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ - {۳۷/۱۴}

واتہ: ئەی خودایہ! ئەی کەسی بی کەسان! وامن بازئ لہوہچہو نہوہی خۆم جینگە نشین کرد لہ ناو ئەم شیوہ چۆل و ہۆلہدا، کە دۆلی مہککھوہو شیویکی وشکی بی کشتوکالہ، لہ پەنای ئەم خانہی خۆتہدا، کە پیرزت گرتووہو قەدەغەت کردوہ کە کەسئ ریزی بشکینئ و قەدری نہزانئ، دیارہ ئەرکی بەندہ ئەوہیہ کە نوپۆر بہندہیی بکا منیش بؤ ئەوہم لیہرہدا داناون،

پەرورەدگارى ئىمە! پۈۈى دلى موسولمانانان تىكە، كەبە تاسەو شەوقەو
 بېرۇن بۇلايان و بچن بۇ دىنى كالبەى پېرۆز خودايە! خۆت رۆزىدەرى و بەس!
 دەى بەمىھەرى خۆت ھۆۈ ماىەى رۆزى و بەش و بارەى باش و رۆزى ھەردو
 جىھاننان بۇ فەراھەم بىنە، مىوھو سەوزەوات و بەرى دارو درەختيان پى بده،
 بەلكو ئەوانىش سوپاسى تۆ بکەن ئىتر دايكى ئىسماعىل لەو ئاۋەى
 دەخواردەوھو مەمكى دەدا بە ئىسماعىل، كە ئاۋەكە بپراىەو ئەوسا خۆى و
 كۆرەكەى تونىيان بوو، دايكى ئىسماعىل تەماشای کرد ئىسماعىل لەتاو
 توینىتى گىنگلە دەداو تەپاۋ تل دەكا، ئىتر ئۆقرەى پى نەگىراۋ چاۋى بەراىى
 نەدەدا كە لەسەر ئەو حالە تەماشای جگەر گۆشە نۆبەرەكەى بكا! لەبەر ئەو
 رۆىشت، پوانى كەوا كىۋى صەفا نرىكتىن كىۋە لىيەو لەوشوینەدا،
 سەرکەوتە سەرى و لەسەرى وەستاۋ پۈۈى کردە ناۋ شىوہكە، سەىرى دەکرد
 تا بزائى كەسىك دەبىنى، بەلام كەسى نەدى، لەصەفا ھاتە خوارەو، تا
 گەىشتە ناۋ شىوہكە، لەۋى داۋىنى كراسەكەى خۆى ھەلكردو خۆى گورج
 كردهو چاكى کرد بەلادا، ئىنجا وەك مرقىكى شەكەت و ماندو، بەلام كۆل
 نەدەر تا ئاخەر ھەناسە دەستى کرد بە لۆقە كردن تا لەشىوہكە پەرىپىەو،
 ئەمجا سەرکەوتە سەرمەرۋەو لەسەرى پاۋەستاۋ تەماشای ئەم لاۋ لای کرد
 ئايا كەسى دەبىنى، وەلى دىسان كەسى نەدى وە ھەوت جار واى کرد.*
 ئىبنو عەبباس (خودايان لى پازى بى) دەلى: پىغەمبەر (درودى خودای لەسەر بى)

* چارەى تۆ خوشكن! كاتى تەنگانە

ھەۋل و تەقەللىس بەبىن وۋچانە

كرىيان و رۆ رۆ پىششەى نەزانە

تەنبا كۆششە بۆ دەرد دەرمانە

دايكى ئىسماعىل نەو مەردە كوردە

سەرمەشق و دايكى گشت ژىن كوردە!

فهرمووی: له‌بەر ئەمەیه‌و بۆ یادگاری پووداوو داستانی ئەم ئافەرته‌مەردە
 نەبەردەیه‌کە ئیستا لەکاتی حەج و عەمرەدا حەوت جار خەلکی هەراڤەکەن
 لەنیوانی ئەم دوو گەردەدا کە لەسەرە ی جاری حەوتەما هاجەرە کە سەرکەوتە
 سەر تەپۆلکە ی مەرۆه دەنگی بەر گوێی کەوت، خۆی بە خۆی گوت: ئا ووس!
 کە گوێی بەباشی هەلخست، دەنگەکە ی بەباشی بیست، گوتی: گویم
 لەدەنگتە، لیقەوماوم، ئەگەر بەهاواری ئیمەوه هاتووی تازوو فریامان
 بکەوه! کە سەرنجی دا وا فریشتەکە لەلای شوینی زەمزم دایە، لەپەنا
 ئیسماعیل دا، بە پاژنە ی پیی (یا گوتی: بە بالئ) خەریک بوو زەوییه‌کە ی
 دەکوڵییەوه، هەلی کوڵی تا ئاوی لئ دەرکەوت، ئیتەر دایکە هاجەرە
 لەخۆشیاندا بەخۆل کردی بە گوێمەلکەو بەدەستی ئا ئاوی لئ دەرکرد، تا
 ئاوکە ی بلۆ نەبیته‌وه، وه‌ خوش خوش بەمشت ئاوکە ی هەل دەهینجاو
 دەیکردە کوندەکە ی وه، ئاوکەش لەدوا مستەکە ی ئەوه‌وه خوش خوش هەل
 دەقولا ی وه! پیغەمبەر (درووی خودای لەسەرب) فهرمووی: دایکی ئیسماعیل،
 (پەحەستی خودای لئ ب) ئەگەر لەکاتی خۆیدا دەست کاری زەمزمی نەکردایە، یا
 فهرمووی: ئەگەر بە لاله‌ویچ هەلی نەگۆزیایە هەتا هەتایە زەمزم دەبوو بە
 کانیاو بەخوڕ لەبەری دەپۆیششت ئیتەر دایکی ئیسماعیل هەم خۆی ئاوی
 خواردەوه هەم شیرێ دا بە کوپەکە ی، جویرائیل پیی فهرموو: مەترسن
 پەکتان ناکەوئ، چونکە خانە ی خودا ئالیرەدا هەیه، ئەم کوپەو باوکی
 دروستی دەکەن، وه‌ خودا ئەهل و کەسی ئەوخانە ی خۆیه‌ زایە ناکاو دالده‌یان
 دەدا. بەیتیش ئەو سەردەمه‌ پارچە ی زەوی قۆز بوو، وه‌ک تەپۆلکە وابوو
 لافاو لیی دەداو لەراست و لە چەپی وه‌ لیی دەبرد، ئیتەر دایکی ئیسماعیل
 هەروا بەو شیوه‌یه‌ له‌وئ مایه‌وه‌و ئاوی زەمزمی دەخواردەوه‌و بریتیی نان و
 ئاو دەرکەوت بۆی و مەمکی دەدا بە ئیسماعیل هەتا کاروانیکی جورھومی، یا
 خیزانیکی جورھومی لەریگە ی کەلی کەدا ئەوه‌ هاتن، لەخوار مەککە وه
 خستیان، کەچی بالندەیه‌کیان دی گپی دەخوارد بەسەر ئاوکە وه، گوتیان:
 ببی و نەبی ئەم مەله‌ بەسەر ئاو وه‌ دەرگەری، ئەم دۆلەش ئیمە شک بەرین

شیوئکی ووشک و برینی بئ ئاوه، دهی دهبی ئه مه چی بئ؟ جا نوئنه ری، دوو نوئنه ریان نارد، که چوون ئاوه که یان دوزیه وه و گه رانه وه و هه والی ئاوه که یان بۆ بردنه وه ئه وانیش چوون بۆلای ئاوه که، دایکی ئیسماعیل له سه رئاوه که بوو، گوئیان پیی: ریگه مان ده دهی که له لای تۆ هه وار هه ل دهین؟ گوئی: به لئ، به لام ئاوه که هی منه ق مافی ئیوهی پیوه نییه مه گه ر به ره زای من سوودی لئ وهر بگرن گوئیان: به لئ باشه، پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ر بئ) فره مووی: جا ئاوا ئه وخیله له سه ر ئه و حاله دایکی ئیسماعیلیان دوزیه وه و تووشی بوون، له کاتیکی وادا که خووشی چه زی له ئاوه دانی و هاوده م و ئاوه نگ هه بوو! ئیتر خوئیان له وئ به زین و ناریدیان به شوین که سوو کاریانا، ئه وانیش هاتن و له گه ل ئه وانا له وئ کوچ و باریان خست و مه که که یان ئاوه دان کرده وه! هه تا به ره به ره له وئ بوون به چه ن مائئ و زۆر بوون له ولاشه وه کوچه که ییش گه وه بوو، تا بوو به هه رزه کارو هه ر له وانه وه فیتری زمانی عه ره بی بوو، که گه وه بوو دلئان گرتی و که ره سیده بوو ژنیکیان له خوئیان بۆ هیئا، ئه و جا هاجه ره خاتوونی دایکی ئیسماعیل مردو فره مانی هه قی به جئ هیئا، ته مه نی نه وه د سا ل بوو، ئیسماعیلی کوپی (دروودی خودایان له سه ر بئ) له حیجرا ناشتی پاش ژنه یانی ئیسماعیل ئیبراهیم هات سه ر له خیزانه جیما وه که ی بدات، وا پئ ده که وئ ئیسماعیل له مال نابئ، له ژنه که ی ئیسماعیل ده پرسئ: له کوئییه؟ ده لئ: چووه شتی کمان بۆ په یدا بکا، له گوزه ران و حال و بارو دوخی ژیانیشیانی پرسئ، ژنه که گوئی: حالمان شه ره زۆر خراپه و له ته نگانه و سه خله تداین! وه شکات و سکا لایه کی زۆری لای ئیبراهیم کرد، ئیبراهیم (دروودی خودای له سه ر بئ) فره مووی: که میرده که ت هاته وه سلاوی لئ بکه و پیئ بلئ: ئاسانه ی ده رگا که ی بگوپئ، که ئیسماعیل دیته وه وه ک سووسه و بۆنی شتی بکا، ده فره موئ: که سئ هاتووه بۆ لاتان؟ ژنه که ی ده لئ: به لئ پیره میردئ له م په نگه له م حاله هاتبوو، پرسیاری تویشی لئ کردین منیش پییم گوت: پرسیشی که گوزه رانمان چۆنه، گوتم: حالمان شه ره زۆر په رۆش و سه خله تین! فره مووی: ئایا هیچ نامۆژگاریه کی نه کردیت؟

دەلێ: با، فەرمووی: سلاوت لێ بکەم و دەشی فەرموو: ئاسانە ی دەرگا کەت بگۆرە، فەرمووی: ئەو پیاو و باوکمە و فەرمانی پێ کردووم کە لەتۆ جیا بێمە و دەستت لێ بەردەم بپرۆرە و بۆلای کەس و کاری خۆت، تەڵاقی دا و ژنیکی تری لێ مارە کردن. جا چەندە ی کە خودا حەزکا ئەوەندە ئیبراھیم مایە و ئەواتە وە بۆلایان، لەپاشا کە هاتە وە بۆلایان دیسان ئیسماعیلی نەبینی، چوو بۆ مائە وە بۆلای ژنە تازە کە ی و هەوائی ئیسماعیلی لێ پرسى، گوتی: دەرچوو و پێژێویە کەمان بۆ پەیدا بکا، دەرەرمووی: ئیو چۆن و حال و گوزەرانتان چۆنە؟ دەلێ: زۆرباشین و لەخودا بەزیا د بێ گوزەرانتان زۆر باشە عەرزى کرد: قوربان بفەرموو دابەزە، پشوو ی بده، نانێ، ئاوێ بخۆ. دەرەرمووی: خۆراکتان چییە؟ دەلێ: گوشتە، دەرەرمووی: ئە ی خواردنە و تان چییە؟ دەلێ: ئاو، دەرەرمووی: خودایە؟ پیت و فەر و بەرە کەت بخەرە گوشت و ئاویانە وە بۆیان، پێغەمبەر (درو دی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئەو سەردەمە دانە و یلە یان نەبوو، ئەگینا بۆ ئەویش نزای پیت و فەری بۆ دەرکردن. گوتی: هەرکەسێ لەشوینیکی تر، جگە لە مەککە، خۆراک و خواردنە وە ی تەنیا ئاو و گوشت بێ، پێی ناکەوێ، بەلام لە مەککە پێی دەرەرمووی: فەرمووی: کە میردە کەت هاتە وە سلاوی لێ بکە و پێی بلێ: ئاسانە ی دەرگا کە ی (داری ژێردەرگا کە ی) لەجێی خۆی چەسپ بکا و بیهێلێتە وە، کە ئیسماعیل دێتە وە دەرەرمووی: کەس هاتوو بۆلاتان؟ دەلێ: بەلێ، پیرەمێردیکی نوورانی شیو شیرین هاتە مائەمان، گەلێ وەسفی باشی کرد، پرسى یاری تۆی لێ کردم، هەوائی تۆم بۆی باس کرد، لەگوزەرانی پرسى، پێیم گوت: کە زۆر باشین، فەرمووی: راسپێری کردیت؟ گوتی: بەلێ، سلاوی لێ دەرکردیت و دەیفەرموو: کە ئاستانە ی دەرگا کەت مەحکەمەتربکە ی، فەرمووی: ئەو وە باوکمە، ئاستانە ی دەرگا کە ی شەم مەبەست تۆیە ژن بەردی بنچینە ی مائە، باشی و خراپی خانوو بەندە لەسەر بەردی بناغە کە ی جا بۆیە کە فەرمانی پێ کردووم کە لەلای خۆم بتهێلمە وە بەرەلات نەکەم، جا چەندە ی کە خودا حەز بکات ئیبراھیم مایە وە ئەواتە وە بۆلایان، کە هاتە وە ئیسماعیل لەبێ ئەو

شیخه‌له گه‌وره‌دا که‌خۆی یه‌که‌مجار له‌وێ داینان، که‌له‌نزیکی بیری زه‌مزه‌مه‌وه بوو، خه‌ریک بوو تیریکی داده‌داو ده‌یتاشی، که‌چاوی به‌باوکی که‌وت به‌رزه‌ پێ له‌به‌ری هه‌لساو چوو به‌ پیری‌ه‌وه‌و له‌سه‌ر شیوه‌ی باب و کوپ ده‌ست و مۆچان و ئه‌مانه‌یان کردو له‌پاشا ئیبراهیم فهرمووی: ئه‌ی ئیسماعیل! خودا فهرمانیکی داوه به‌سه‌رما ئایا تو ده‌توانی کۆمه‌کیم بکه‌ی؟ فهرمووی: فهرمانی په‌روه‌ردگارت به‌جێ بێنه، فهرمووی: تو یارمه‌تیم ده‌ده‌ی؟ فهرمووی: منیش یارمه‌تیت ده‌ده‌م، ئیبراهیم ته‌پۆلکه‌یه‌کی به‌ئیسماعیل پێنیشان دا، که‌ ده‌پروانی به‌ سه‌رده‌ورو به‌ری خۆی داو فهرمووی: خودای گه‌وره‌ فهرمانی پێ فهرمووم که‌ ئالی‌رانه‌دا خانه‌یه‌ک دروست بکه‌م، گوتی: ئیتر ئه‌و حه‌له‌ ده‌ستیان کرد به‌ بناغه‌دانانی به‌یتی خانه‌ی خوداو به‌ره‌ به‌ره‌ بناغه‌ی به‌یتیان دوو به‌دوو به‌رز کرده‌وه، ئیسماعیل شاگرد بوو به‌ردی ده‌هیناو ئیبراهیمیش وه‌ستا بوو دروستی ده‌کرد یه‌ک شاگردو یه‌ک وه‌ستا! تا خانووه‌که‌ به‌رز بۆوه، ئه‌وجا ئیسماعیل ئه‌م به‌رده‌ی بۆ باوکی هێنا، که‌ پێی ده‌گوتری به‌رده‌که‌ی ژیر پێی ئیبراهیم، یا حه‌جهری مه‌قامی ئیبراهیم، به‌رده‌که‌ی بۆداناو ئیبراهیم له‌سه‌ری وه‌ستاو خانووه‌که‌ی دروست ده‌کردو ئیسماعیل به‌ردی بۆ ده‌هیناو ده‌یدایه‌ ده‌ستی و ئه‌ویش له‌ریزی دیواره‌که‌ دادای ده‌ناو پێکه‌وه به‌یه‌ک ده‌نگو یه‌ک دڵ به‌سۆزه‌وه ده‌پارانه‌وه‌و ده‌یان فهرموو:

{رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ۱۲۷/۲}.

خودایه‌! ئه‌م کرده‌وه‌یه‌مان لێ قووبۆل بکه‌، چونکه‌ هه‌ر خۆتی که‌ گویت له‌ده‌نگمان بێو ئاگات له‌حالی دڵمان بێ (بوخاری - (رمزای خودای له‌سه‌ر بێ):

کوچه‌ شاگردو باوکی وه‌ستایه

خانوووش به‌یتوللّای خانه‌ی خودایه

شتی وا نایاب، به‌ده‌گه‌من وایه

به‌هه‌ری باوانی په‌سوله‌للّایه!

۳۷۰۲- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنُوا الْكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَمْ تُرُدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: لَوْلَا حِدَتَانِ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ. فَقَالَ: ابْنُ عَمَرَ لَيْنٌ كَأَنَّ عَائِشَةَ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ مَنْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَرَاهُ تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجْرَ إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(۱۳).

عائیشه (خودای لى پازى بن) گوتى: پیغه‌مبەر (درودى خودای لى سەر بن) فەرمووى: ئایا دەزانیت ئەوکاتەى کە گەله‌که‌ى تۆ خانووى کابەیان دروست کردەوه، بەتەواوى نه‌یان گەیانده‌وه سەر بناغه‌کانی ئیبراهیم له‌بەر ئەوه‌ى که‌ئه‌و چه‌رده ماله‌ حه‌لله‌ى کۆیان کردبووه به‌شى نه‌ده‌کرد، له‌لای سه‌روویه‌وه حیجری ئیسماعیل به‌جیما. منیش عه‌رزیم کرد: ئەى تۆ بۆ نایبه‌یت‌ه‌وه سەر بناغه‌کانی ئیبراهیم؟ فەرمووى: له‌بەر ئەوه من نایبه‌مه‌وه سەر بناغه‌کانی ئیبراهیم چونکه گەله‌که‌ى تۆ نۆ موسولمانن و هیشتا به‌باشی دلیان نه‌گرتوو به‌ ئیسلامه‌تییه‌وه و دوور نییه‌ ئەگەر من کابە تێک بده‌م و گه‌وره‌ترى بکه‌م ئەوان شتى وا په‌سه‌ند نه‌که‌ن ئیبنو عومه‌ر ده‌یگوت: وایزانم بۆیه‌کا جاران پیغه‌مبەر (درودى خودای لى سەر بن) له‌کاتى ته‌واف کردندا ده‌ستى نه‌ده‌هینا به‌دوو گو‌شه‌که‌ى پال حیجری ئیسماعیل دا له‌بەر ئائمه‌یه‌ که‌ عائیشه ده‌لى له پیغه‌مبهرم ژنه‌وتووم، که‌وابی دياره‌ مالى کابە به‌تەواوى له‌سەر بناغه‌کانی چه‌زه‌تى ئیبراهیم دروست نه‌کراوه‌ته‌وه، به‌لکو وه‌نى له‌حیجری ئیسماعیلی لى ده‌رکراوه (ب) ⇨ (ب/۲ ز/۱۳۵ ل/۲۷۲ ف/۴ + ۵ + ب/۲ ز/۱۳۶ ل/۲۷۳ ف/۱).

۳۷۰۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَأُونَ التَّوْرَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا

تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ، وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ. وَقُولُوا (آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ) الْآيَةَ. رواهما البخاري^(۱۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) گوتی: جاران خاوەن نامەکان تەوراتیان بەزمانی عیبری دەخویندەو و بەعەرەبی شەرح و رافەیان دەکرد بۆ موسولمانان، پیغەمبەریش (ئەرووی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: نەباوەر بەم قسانە ی خاوەن نامەکان بکەن و نە بە درۆشیان بخەنەو، بەلام بڵێن:

{آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ - ۱۳۶/۲}.

واتە: باوەرمان هینا بە خودا باوەرمان هینا بە قورئان، کەبەھۆی موخەممەدەو بۆ ئیمە هاتوو، باوەرمان هینا بەکتێب و شەریعەتی ئیبراھیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەتەوکانی یەعقوب، وە باوەرمان ھەیە بە تەورات کە هاتوو بۆ موسا و بە ئینجیل کە هاتوو بۆ عیسا وە بەو کتێبانە کە دراوان بە پیغەمبەران بەخەلاتی لەلایەن خودای خۆیانەو، ئیمە جیاوازیخوازن و جیایی ناکەین لەناو ئەوانا ھەموویان بە پیغەمبەر و خوشەویست و پەھەری خودای گەرە دەزانین، ئیمە کە گەلی ئیسلامین ھەرچی فەرمانی خودای لەسەر بێ لەسەر سەر و چاومانەو مل کەچ و فەرمانبەرداری خودای خۆمانین (ب - خودای لێ پازی بێ).

۳۷۰۴ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: هَلْ بَلَغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقَالُ: لِأُمَّتِهِ هَلْ بَلَغْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ. (وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) فَذَلِكَ قَوْلُهُ: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) رواه البخاري والترمذي^(۱۵).

(۱۴) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۵ = تجرید / ۴ ل / ۴۱۵ رقم: ۱۶۳۷ = ۴۴۸۵، ۷۳۶۲، ۷۵۴۲ فتح الباری.

(۱۵) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۷.

ئەبو سەئىدى خۇدرى (خوداى لىن پازى بىن) گوتى: پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەر بىن) قەرمووى: رۆژى قىامت نوح پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەر بىن) بانگ دەكرى، كەدى دەفەرموئى: ئەى پەرودەگارى من! بفرموو، تۆ سەرودەرو من فەرمانبەر، فەرمانت بەچىيە سەرم لەرىتايە، خودا دەفەرموئى: ئايا تۆ پەيامى منت پراگەيانە بەگەلەكەى خوت؟ نوح دەفەرموئى: بەلئى پىم پراگەيانە ئىنجا دەگوتى بەگەلى نوح: ئايا نوح وەك خوى دەلئى پەيامى خوداى بەئىو پراگەيانەدووه؟ دەلئىن: كەس نەهاتوو بۆلاى ئىمە كە بۆ شتى وا ھۆشيارو ئاگادارمان بكا تەو! ئەوجا خودا بەنوح دەفەرموئى: كى شايەتت بۆ دەدا؟ نوح دەفەرموئى: موخەمەدو گەلى موخەمەد شايەتت بۆ دەدەن، ئەو حەلە ئىو شايەتى بۆ دەدەن كەئەو زاتە پەيامى خوداى پىيان پراگەيانەدووه، پىغەمبەرەكەشتان دەبى بەشايەت لەسەر راستى ئىو، مەبەست لەم ئايەتە ئەمەيە، كە دەفەرموئى:

{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا - ۱۴۳/۲}.

ھەرودەكوو پووكەم بۆ گوپىن بە پووكەيەكى وەھا كەپىنى پازى بنو لەھەمان كاتا رىگەى راستم نىشان دان، ئىو شەم كرد بە گەلىكى ميانەى سەردەستە، نەو ك گەلى مووسا بە تەواوى ماددە خواھ بن، وە نەو كوو گەلى عيسا نەويست (زاھىد) و پشت لەجىھان بن، ھەتا لەپاشە پۆژدا بىن بەشايەت لەسەر نەتەو كەنى پىغەمبەرەكەنى تر، وە پىغەمبەرى خۆشتان بىنى بە شايەت لەسەر راستى ئىو (ب/ت- خودايان لىن پازى بىن).

۳۷۰۵ - ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۲ + ف/۳ + ف/۴) (۱۶).

۳۷۰۶ - ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۳) (۱۷).

(۱۶) تقدّم في المجلد الأول. تسلسل ۵۳ رقم: ۲۸۷/۲ + رقم: ۲۸۹/۴ + ۴ / ۳۹۸ + بخاري. تفسير: ۴۴۹۰.

(۱۷) سبق تخريجه في الحديث الذي قبله.

۳۷۰۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا وَجَّهَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْكَعْبَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَخْوَانَنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ) الْآيَةَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ (۱۸).

ئیبنا عەبباس (خودیان لێ پازی بێ) دەلێ: کاتی خودا فرمانی بە پیغه‌مبەر کرد که لەنویژدا پرویکاته کابه‌ی نازدار، یاران عەرزی حەزەرتیان کرد: ئە‌ی پیغه‌مبەری خودا! ئە‌ی ئە‌و برا موسولمانانەمان چۆن که ئیستا مردوون و جارێ بە‌ره‌و بە‌یتولمه‌قدیس نویژیان دە‌کرد؟ جا خودا بۆ وە‌لامی ئە‌م پرسیارە ئە‌م ئایە‌تە‌ی ناردە خواریوە:

{وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ - ۱۴۳/۲}.

واتە: خودا پایە‌ی ئیمان و باوە‌رتان و پاداشی باشی کردە‌وە‌ی چاکە‌تان هەرگیز زایە‌ ناکا، بە‌راستی خودا لە‌گە‌ڵ ئە‌و خە‌ڵکە‌ زۆر بە‌بە‌زە‌یی و بە‌پە‌حمە (ت/ب).

{الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ - ۱۴۶/۲}.

دانەر (پە‌گە‌مبەر) لە‌ نوێ‌د پە‌مە‌ت بێ) لە‌ راقە‌ی ئە‌م ئایە‌تە‌دا لە‌ شە‌رحە‌کە‌یدا دە‌لێ: خاوە‌ن نامە‌کان زۆر باش پیغه‌مبە‌ری خۆ‌مان دە‌ناسن، بە‌هۆ‌ی ئە‌و ناوێشانە‌ی کە‌ لە‌ تە‌و‌رات و ئینجیل دا بۆ ناسینی موخە‌ممە‌د (دروودی خودای لە‌سەر بێ) بۆ‌یان هە‌لدراون، زۆر باش دە‌زانن کە‌ موخە‌ممە‌د پیغه‌مبە‌ری خودایە‌، وە‌کوو چۆن کو‌پە‌کانی خۆ‌یان دە‌ناسن ئاوا، بە‌لام زۆر بە‌یان ئە‌و راس‌تییه‌ دە‌شارنە‌وە‌ لە‌ خە‌ڵک، تە‌نانه‌ت عومەر (خودای لێ پازی بێ) کە‌ پرسیاری لە‌ بارە‌ی حە‌زە‌تە‌وە‌ لە‌ عە‌بدوللای کو‌پی سە‌لام کرد (کە‌ لە‌ پێ‌شا لە‌ زاناکانی جوله‌کە‌بوو، وە‌ موسولمان بوو بوو) گو‌تی: من پیغه‌مبەر (دروودی خودای لە‌سەر بێ)

له کوپه‌کانی خۆم باشت ده‌ناسم، چونکه له پێغه‌مبه‌ریتی موحه‌مه‌دا هیچ گومانیکم نییه، به‌لام له کوپه‌کانی خۆما گومانم هه‌یه، چونکه ده‌گونجی دایکیان به‌دزی منه‌وه داوین پیسی کردبێ.

۳۷۰۸ - \Rightarrow (ب/ ۲/ ز ۹۷/ ل ۱۸۹/ ف ۱/ + ۲/ ف) (۱۹).

۳۷۰۹ - \Rightarrow (ب/ ۲/ ز ۹۷/ ل ۱۹۲/ ف ۴/) (۲۰).

۳۷۱۰ - عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ (وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) وَفَاتِحَةُ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ (إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ)، رواه الإمام أحمد وأبو داود والترمذي بسند صحيح (۲۱).

ئه‌سمای کچی یه‌زید (خودای لێ پازی بێ) گوئی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ناوه‌هه‌ره‌ گه‌وره‌که‌ی خودا واته: ئیسمی ئه‌عظم له‌م دوو ئایه‌ته‌دایه، له‌ ئایه‌تی {وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} و له‌ ئایه‌ته‌که‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی ئالی عیمران دا که ده‌فه‌رمووی: {إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} (ئه‌/ د/ ت - س/ ص).

۳۷۱۱ - عَنْ أَبِي أَمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي ثَلَاثِ سُورٍ مِنَ الْقُرْآنِ فِي الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطَةَ. رواه الطبراني والحاكم بسند حسن (۲۲).

ئه‌بو ئومامه (خودای لێ پازی بێ) گوئی: هه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌وناوه‌ گه‌وره‌یه‌ی خودا، که حاڵی وایه هه‌رکاتێ یه‌کێ به‌وناوه‌ هاواری لێ بکا دێ به‌ ده‌نگیه‌وه‌و مرازه‌که‌یی ده‌داتێ ئه‌وناوه‌ پیرۆزه‌یه‌ له‌م

(۱۹) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۲۰۱.

(۲۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۴.

(۲۱) سنده صحيح.

(۲۲) رواه الطبراني والحاكم بسند حسن.

سئ سوورده‌ته دایه، که‌وان له‌قورئان دا: له‌به‌قه‌ره‌و ئالی عیمران و طاهادا.
(طه‌به‌رانی/حاکم - س/ح).

{وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرْوْنَ الْعَذَابَ - ۱۶۵/۲}.

واته: هه‌ندی که‌سی واهه‌ن که‌چه‌ن هاو وینه‌یی بۆ خودای مه‌زنی بی وینه‌ی بی چون له‌خوێانه‌وه‌ بپیار ده‌ده‌ن، به‌ بی‌روپرای پووچی گه‌نده‌لی خوێان وا ده‌زانن که‌ نه‌و خودا داتا‌شراوانه‌ ده‌توانن شان بده‌ن له‌شانی خودا نیی‌ددایه‌تی و دژایتی و مله‌مله‌ی له‌گه‌ل دا بکه‌ن، نه‌وانیش وه‌کوو بت و نه‌ستیره‌و شتانی له‌م باب‌ه‌ته، له‌هه‌مان کاتا وه‌کوو خودای گه‌وره‌ خویشیان ده‌وین، چونکوو به‌هاوشانی خویان ده‌زانن به‌لام خاوه‌ن بپروای ساغ خودای گه‌وره‌یان له‌هه‌موو شتی خوشتر ده‌وی.

۳۷۱۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَلِمَةً وَقُلْتُ أُخْرَى. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ. وَقُلْتُ أَنَا مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ (۲۳).

عه‌بدوللای کو‌ری مه‌سه‌عوود (خودای لی پازی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ر بی) فه‌ما‌یشتیکی فه‌رموو: منیش به‌نیشانه‌ (ده‌لاله‌ت)ی نه‌و فه‌رما‌یشته‌ی نه‌و قسه‌یه‌کم گو‌تووه، هه‌زه‌ت فه‌رموویه‌تی: نه‌وه‌ی هاوبه‌ش بۆ خودا بپیار‌داو لی په‌شیمان نه‌بیته‌وه‌و له‌سه‌ر نه‌و باوه‌ره‌ بمری ده‌چیته‌ دۆزه‌خ. منیش گو‌توومه: نه‌وه‌ی بپروای به‌خودا هه‌بی و هاوبه‌شی بۆ بپیار نه‌داو له‌سه‌ر ئیمان و باوه‌ر بمری سه‌ره‌نجام ده‌چیته‌ به‌هه‌شت! (ب).

به‌نده‌یش قسه‌یه‌کم هه‌یه‌ عه‌رزتانی ده‌که‌م: هه‌ر موسو‌لمانێ ده‌گریت، خوێنه‌وارو نه‌خوێنه‌وار، زۆرباش خودا ده‌ناسی و خودا به‌ خودای خو‌ی ده‌زانێ و غه‌یری خودا هه‌مووی به‌ عه‌بدو به‌نده‌ی خودا ده‌زانێ. واته‌ تی‌کپرای

موسولمانان له‌سایه‌ی خوداوه بیرو پریان زۆر ساغ و پاک و دووره له
 بته‌رستی و شتی وا. بگره له‌سه‌ره‌تای ئیسلامیشه‌وه تا ئیستا، به‌به‌رچاوی
 مامۆستاو زانا ئایینییه‌کانه‌وه ته‌کیه‌و خانه‌قاو طه‌ریقه‌ت و شیخ و پیرو
 ده‌رویش و صوفی هه‌ر بوون، وه‌گه‌لێ له‌ موسولمانان (له‌به‌ر په‌زای
 خودا) پیڕی، یا مه‌لایێ یا شیخی، یا پابه‌رو مورشییدیکی خوش ده‌وی،
 له‌حالی ژیا‌نیا دینی ده‌کاو داوای پێنموونی و ن‌زای باشی لێ ده‌کا، وه
 له‌حالی مردنیا دینی گو‌پو خزن و نه‌زرگه‌ی ده‌کاو فاتیحای بۆ ده‌نی‌ری‌و
 سلاوی لێ ده‌کاو له‌ خزمه‌تیا له‌خودا ده‌پاریته‌وه که‌له‌به‌ر خاتری ئەم به‌نده
 باشه‌ی خو‌ی و به‌به‌ره‌که‌تی عیلم و زانست و عیاده‌تی ساغی ئەو، په‌حم
 به‌حالی ئەویش ب‌کاو مرازی بدا، وه‌ گه‌لیکی تریان خێرو نه‌زر ده‌که‌ن و
 ده‌یده‌ن به‌ هه‌ژاران و لیقه‌وماوان و پاداشی باشی ئەو خێرو چا‌که‌ی خو‌یا‌نه
 به‌دیاری ده‌نی‌رن بۆ گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رو ئەم شیخ و پیرو خواناسانه، وه
 هه‌ندیکی تریان به‌نیازیکی پاک خزمه‌تی ته‌کیه‌و خانه‌قاو ده‌رویش و صوفی
 ناویان ده‌که‌ن، هه‌روه‌ک خزمه‌تی مزگه‌وت و فه‌قی و مه‌لا ده‌که‌ن و د‌لسۆزی و
 ئیخلاصی خو‌یا‌ن به‌رابه‌ر به‌نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ده‌رده‌بن، ئەمه‌ هه‌مووی
 داده‌نری به‌به‌شیکی باش له‌کرده‌وه‌ی چاکی موسولمان، وه‌به‌ه‌یچ کلۆجی
 به‌مه‌ ناگو‌تری بته‌رستی و شتی وا، وه‌ ئەوه‌ی هه‌وا خوایه‌و به‌خوتو خو‌پ‌رای
 ئەمه‌ به‌ شیرک و فره‌ خوا‌هی بزانی ئەوه‌ ده‌بی به‌قسه‌ی ئەو تی‌ک‌پ‌رای
 موسولمانان (له‌سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه تا ئیستا) تا‌ک تا‌که‌ی لێ ده‌رچێ هه‌موو
 کاف‌رین و بته‌رست بن. داخه‌که‌م ئەم جو‌ره‌ که‌سانه (به‌ناوی ئیسلامی ساخی
 په‌تییه‌وه) شاته‌ شاتیکی زۆر بی تام ده‌که‌ن و قیاسی که‌شک له‌ مه‌شک
 ده‌که‌ن و قسه‌ی هه‌له‌ق مه‌له‌ق ده‌جوونه‌وه. من به‌ش به‌حالی خۆم نه‌ده‌رویشم و
 نه‌ صوفی به‌پراستیم به‌لام خوا هه‌قه‌ ئەوه‌ی من له‌ئه‌ه‌لی ته‌کیه‌و خانه‌قاو
 ته‌ریقه‌ته‌کانم دیوه‌ خووی شیرین و په‌فتارو کرداری جوان و به‌نده‌یی ساغی
 خودایه‌و ه‌یچی تر، ده‌رویشی ساغی هه‌ژاری بی‌وه‌یی دل‌گه‌رمی وام دیوه‌ فوو
 له‌ کیو ب‌کا هه‌لی ده‌که‌نی! سویندم به‌ خودا سه‌ییدی نعیمی وام به‌چاوی خۆم

دیوہ وک تہرزہ گوللہ باران کراوہو بہ پیوہ وک کیوی ٹوحد و ہستاوہو
نوچی نہ بردوہ ہتا خودا لہ بہر حیکمہ تی پیگہی نووچدانی داوہ۔ کہواتہ
توخوا با سوزیکی دہرویشانہ بکہین*:

نوووی! چیبیہ وا حالس دہرویشی

سہری لئی داوی؟ دہلیسی دہوچوشی!

ہہر قسہی پووتی، تہنہ کہی بوشی

بہ قسہ ساغی، بہ دل نہوچوشی!!

بیئ سرنیہ وا پہستو پہرویشی

بیئ مہی و بادہ مہستو سہروچوشی!

۳۷۱۳- عن ابن عباس (رضی اللہ عنہما) قال: کَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْقِصَاصُ، وَلَمْ
تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَةُ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَذِهِ الْأُمَّةِ (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرُّ بِالْحَرِّ
وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) فَالْعَفْوُ أَنْ يَقْبَلَ الدِّيَةُ فِي الْعَمْدِ
(فَاتَّبَاعَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) يَتَّبِعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيُوَدِّي لَهُ بِإِحْسَانٍ، (ذَلِكَ
تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ) مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. (فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ ذَلِكَ فَلَهُ
عَذَابٌ أَلِيمٌ) (۲۴).

* لہ شہری قادسیہ دا، سیدی کی نہ عیم، ناوی سید محمد بوو، باوکی لہ حہو بچہ تہ کیہو
دہرویشی ہہ بوو، لہ ترسی عہسکری خوی کردبوو بہ حمایہی عرت دووری بہ روتبہی ملازم
لہ گہل کومہ لی عہسکری راکردو دا لہ خوار کہر کوو کہوہ اعدامیان کردن، ہہرمعدومئ شہش
رامی گوللہ بارانیان دہ کرد۔ کہ دوکتورہ کہ سید محمدی فحص کرد، وک نہمہ عادہتہ، سید
محمد ساخو سہلیم بوو، خوین لہ لووتی نہ ہاتبوو مقدمی کی تورکمان گوتی: ماموستا تو
بہ شایہت بہ خودا تو لہی نہم سیدہ لہم حکومہتہ دستینی!۔ وەرگیر - ۲۸ / ۳ / ۲۰۰۸

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: له‌ناو نه‌وه‌ی ئیسرائیل دا تۆله‌ی کوشتن ته‌نیا کوشتنه‌وه بوو، خوینبایی وهرگرتنیان له‌ناودا نه‌بوو، به‌لام خودای گه‌وره له‌قورئانا ده‌فه‌رموی به‌گه‌لی موچه‌مه‌د:

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّاءِ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ مِّمَّنْ اعْتَدَى بِعَدَدِ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۷۸/۲}.

واته: راقه‌ی ئایه‌ته‌که له‌سه‌ره‌تای به‌رگی سئ دا له‌زنجیره‌ی (۲) و (۳) رویشته.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: مه‌به‌ست له‌عه‌فو و به‌خشین له‌م ئایه‌ته‌دا نه‌وه‌یه: که‌له‌کوشتنی قه‌ستی دا خاوه‌ن خوین به‌ وهرگرتنی خوین پازی بئ، وه به‌ پیاوانه‌و به‌پیی باوی جوانی ناو کو‌مه‌ل داوای خوینبایی بکات و به‌ریک و پیکی خوینی پئ بدرئ، دیاره که‌ دامه‌زرانی ئه‌م یاسای لئ خوشبوون و خوین وهرگرتنه‌ بارسووک و ئاسانکارییه له‌چاو ئه‌و حوکم و بپیری کوشتنه‌وه‌ی بئ و ه‌جه‌له‌دا که‌له‌سه‌ر نه‌وه‌کانی پیش ئیوه دانرابوو (ب).

$$-۳۷۱۴ \Rightarrow (ب/۳ ز/۲ ل/۳ ف/۳ + ۲/ف) (۲۵).$$

بۆ ئایه‌ته‌که ته‌ماشای سه‌ره‌تای زنجیره (۵) به‌رگی دوو بکه، ئایه‌تی یه‌که‌م.

$$-۳۷۱۵ \Rightarrow (ب/۲ ز/۶۰ ل/۱۲۴ ف/۱) (۲۶).$$

$$-۳۷۱۶ \Rightarrow (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۸ ف/۲) (۲۷).$$

$$-۳۷۱۷ \Rightarrow (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۶ ف/۱) (۲۸).$$

(۲۵) تقدم برقم: ۲ / ۱۹۶۲ ورقم: ۲ / ۱۹۶۱ مجلد ثالث.

(۲۶) تقدم برقم: ۱ / ۱۴۱۷. مجلد ۲ / تسلسل / ۶۰.

(۲۷) تقدم برقم: ۲ / ۱۳۰۷ مجلد ۲ / تسلسل / ۲۷.

(۲۸) تقدم برقم: ۱ / ۱۳۰۶ مجلد ۲ / تسلسل / ۲۷.

لیه‌ده‌دا ئەم نه‌خته زیاده‌ی هه‌یه: که پۆژووی پهمه‌زان داهاات، پیاوان له‌مانگی پهمه‌زانا چ به‌شه‌و وه چ به‌رۆژ نه‌ده‌چوونه لای ژنان.

۳۷۱۸- ⇒ (ب/ ۲/ ز ۲۷/ ل ۷۶/ ف ۱/)^(۲۹).

۳۷۱۹- ⇒ (ب/ ۲/ ز ۲۷/ ل ۷۸/ ف ۳/)^(۳۰).

۳۷۲۰- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا أَخْرَمُوا أَتَوْا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا). رواه البخاري ومسلم ولفظه: كَانَتِ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَرَجَعُوا لَمْ يَدْخُلُوا الْبُيُوتَ إِلَّا مِنْ ظُهُورِهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ بَابِهِ فَلَامَوْاهُ فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ (لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا)^(۳۱).

به‌پراء (خودای ئه‌ پازی بن) گوئی: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا ده‌ستووریان وابوو که هه‌جیان ده‌کردو له‌هه‌ج ده‌گه‌پانه‌وه بو ماله‌وه له‌پشتی خانوو هه‌کانیانه‌وه ده‌چوونه ژووره‌وه، تا خودای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی نارد هه‌خواره‌وه:

{وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَأَتَقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۱۸۹/۲}.

واته: چاکه‌و کرده‌وه‌ی باش نه‌وه نییه که هه‌اتنه‌وه بو ماله‌وه له قنگه‌باننه‌وه له‌پشتی خانوو وه هه‌چنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه نه‌وه‌یه که پیاو له خودای گه‌وره بترسێ و پارێز له‌نافه‌رمانی نه‌و بکا، له‌ده‌رگای ئاسایی ماله‌کانتانه‌وه هه‌چنه ژووره‌وه هه‌موو مه‌به‌ستێ له‌ ده‌رگا و پێگه‌ی ئاسایی خۆیه‌وه بپۆن (ب/م) گه‌فته‌ی (م) ئاوايه: جاران یاریده‌ده‌ران که هه‌جیان ده‌کردو ده‌گه‌پانه‌وه له قنگه‌باننه‌وه ده‌لاقیه‌کیان ده‌کرده خانوو هه‌کیان و له‌و کونه‌وه له‌پشته‌وه ده‌چوونه ماله‌وه، هه‌تا جاری پیاوی (له

^(۲۹) راجع الحديث السابق عليه.

^(۳۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۲۷ رقم: ۳ / ۱۳۰۸.

^(۳۱) بخاري. تفسير: ۱۸۰۳، ۴۵۱۲. مسلم. تفسير: ۷۴۶۵.

یاریده‌ده‌ران) له‌حه‌ج ده‌گه‌رپێته‌وه‌و له‌ده‌رگاوه ده‌چیتته‌وه ماله‌وه، نه‌وانیش لۆمه‌و سه‌ره‌زنشتی ده‌که‌ن، جا ئه‌م ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه {وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا.....}.

۳۷۲۱- عَنْ نَافِعٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ لَابْنِ عُمَرَ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ تُحْجَّ عَامًا وَتَعْتَمِرَ عَامًا، وَتَتْرَكَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَقَدْ عَلِمْتَ مَا رَغِبَ اللَّهُ فِيهِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى خَمْسٍ إِيْمَانٍ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَأَذَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ. قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَلَا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا) (قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) قَالَ: فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكَانَ الْإِسْلَامُ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتَلُوهُ، وَإِمَّا يُعَذِّبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامُ فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً. قَالَ: فَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ؟ قَالَ: أَمَّا عُثْمَانُ فَكَأَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ وَأَمَّا أَنْتُمْ فَكُرهْتُمْ أَنْ تَعْفُوا عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَابْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَخَنْتُهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: هَذَا بَيْتُهُ حَيْثُ تَرَوْنَ. رواه البخاري (۳۲).

نافیع (رمزای خودای له‌سه‌ربن) گوئی: پیاوی هاته لای ئیبنو عومه‌ر گوئی: نه‌ی باوکی نه‌وپه‌رحمان! له‌به‌ر چی سائی حه‌ج ده‌که‌یت و سائی عه‌مه‌ ده‌که‌یت، به‌لام ناچیت بو‌ خه‌باتگێڕان و غه‌زا له‌ رێگه‌ی خودادا، نه‌مه‌ له‌ کاتیک دا که‌ خو‌ت زو‌رباش ده‌زانیت که‌ خودا چه‌ند به‌گه‌رمی مه‌دحی غه‌زاو په‌سنی خه‌بات ده‌کا؟ ئیبنو عومه‌ر (خودایان لێ پازی بن) گوئی: نه‌ی کو‌پی ب‌رام! ئایینی ئیسلام له‌سه‌ر نه‌م پێنج بنیا‌ته دامه‌زراوه: باوه‌ر به‌ خوداو پێغه‌مبه‌ری خودا، کردنی پێنج نوێژه‌و گرتنی پو‌ژووی مانگی په‌مه‌زان و دانسی زه‌کات و حه‌جی خانه‌ی خودا، گوئی: نه‌ی باوکی نه‌وپه‌رحمان! خو‌ت باش ده‌زانی که‌ خودا له‌قورئانا، ده‌فه‌رمو‌ی:

{وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا - ۹/۴۹}.

واته: نه‌گهر دوو تاقم له موسولمانان بوو به‌جه‌نگیان و شه‌ریان له‌گه‌ل یه‌کدا کرد، نه‌وه ناو‌ب‌زییان بکه‌ن و گرتی ناو به‌ینیان بکه‌نه‌وه وه‌له ئایه‌تیکی تردا ده‌فه‌رموی:

{وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ - ۱۹۳/۲}.

واته: جه‌نگیان له‌گه‌ل بکه‌ن، تا دوژمنایه‌تی ئایین نامینی، وه ئایین و به‌نده‌یی هه‌ر بو‌خودا ده‌بی ئه‌ی بو ئه‌مه ده‌لیی چی؟ ئیبنو عومه‌ریش گوتی: له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) ئه‌مه‌مان به‌جی هینا، نه‌وسا موسولمانان که‌م بوون، وا ده‌بوو پیاویان ده‌هینایه‌کیروگازو له‌سه‌ر ئایین که‌ریان پی ده‌کرد، یا ده‌بوو وه‌رگه‌رئ له‌ئایین، ده‌نا یان ده‌یانکوشت، یان ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌یان ده‌دا، ئه‌مه وابوو تا موسولمانان زور بوون، به‌لام ئیستا ئایینی ئیسلام په‌ره‌ی سه‌نده‌وه‌و گیروگان نه‌ماوه. گوتی: ئه‌ی رای تو چیه‌ی ده‌رباره‌ی عه‌لی و عوسمان؟ گوتی: هه‌رچی عوسمانه‌ی وا دیاره‌ی خودا لیی خوش بووه، به‌لام ئیوه به‌زور ناتانه‌وی لیی خوش ببن، وه هه‌رچی عه‌لیشه‌ ئه‌وه دیاره‌ی نومایانه که‌ ئاموزاو زاوای پیغه‌مبه‌ری خودایه (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) وه به‌ده‌ستیشی ماله‌که‌ی عه‌لی نیشان دان و گوتی: ئه‌وه‌ش ماله‌که‌یه‌تی به‌به‌رچاوی خوتانه‌وه‌ی وا له‌ناوه‌راستی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (۱۹۵/۲).

واته: مالی خوتان به‌خت بکه‌ن له‌ریگه‌ی خودادا، وه به‌ده‌ستی خوتان خوتان مه‌خه‌نه ناو نه‌مان و تیاچوونه‌وه، وه چاکه بکه‌ن وه‌موو شتی له‌سه‌رشیوه‌یه‌کی چاکی شه‌ری بکه‌ن، به‌راستی خودا چاکه‌که‌رانی خوش ده‌وی، ئه‌وه‌ی پیشه‌ی چاکه‌یه خوشه‌ویستی خوایه.

۳۷۲۲- قَالَ: حُذِيفَةُ: نَزَلَتْ فِي التَّفَقَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳۳).

حوزه‌یغه (خودای لئ پازی بئ) گوئی: ئەم نایه‌ته هاتۆته خواره‌وه، له‌بابه‌تی مال به‌خت کردن، له‌پێگه‌ی خودادا بۆ‌غه‌زاو خه‌بات (ب).

۳۷۲۳- عَنْ أَسْلَمَ التَّجِيبِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ فَبَرَزَ لَنَا صَفٌّ عَظِيمٌ مِنْهُمْ وَخَرَجَ لَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْقَى بِيَدِهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ؟ فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَتَأَوَّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلَ وَإِنَّمَا نَزَلَتْ فِيْنَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَقَالَ: بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرًّا إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَلَوْ أَقْمَنَّا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا (وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) فَكَانَتْ التَّهْلُكَةُ الْإِقَامَةُ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِصْلَاحُهَا وَتَرْكُنَا الْفَزْوْ فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى اسْتُشْهِدَ وَذُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ. رواه أصحاب السنن بسند صحيح (٣٤).

ئەسلەمی نەجیبی (خودای لئ پازی بئ) گوئی: له‌قوسته‌نته‌نییه‌ بووین خه‌ریک بووین فه‌تخی بکه‌ین، له‌وکاته‌دا ریزیکی گه‌وره‌ی نه‌وانمان بۆهاته مه‌یدان، له‌موسولمانانیش به‌قه‌د نه‌وان (بگه‌ه پتریش) شیرانه‌ ده‌رچوون و بۆیان چوونه‌ مه‌یدان، عوقبه‌ی کوپی عامیر سه‌رکرده‌ی خه‌لکی میصر بوو، سه‌رکرده‌ی کۆمه‌له‌که‌ش فه‌زاله‌ی کوپی عوبه‌ید بوو، جا پیاوی (له‌ موسولمانان) هه‌لمه‌تی برده‌ سه‌ر ئه‌و پیزه‌ له‌شکره‌ی پۆم و نه‌وه‌ستاو له‌هیچ کۆی نه‌کرده‌وه‌ هه‌تا خۆی کرد به‌ناویاناو دپی پیدان، خه‌لکه‌که‌ش هاواریان لئ هه‌لساو گوئیان: سوبحانه‌للا! شتیکی سه‌یری کرد! به‌ده‌ستی خۆی خۆی ده‌هاویته‌ ناو ناگری سووره‌وه‌ خوداش ده‌فه‌رموی: {وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ} به‌ده‌ستی خۆتان خۆتان تووشی چورتم و سه‌رتیاچوون مه‌که‌ن که‌چی

ئەبو ئەییوبی ئەنصاری هەڵسایەووە گوتی: ئەی خەڵکینە! ئێوە لە خۆتانەووە ئەم ئایەتە بەم شیوێیە لێک دەدەنەووە، بەلام لەپراستی دا ئەم ئایەتە دەربارەی ئێمە هاتە خوارەووە، کە کۆمەڵی یاریدەدەرانین چونکە کە خودا ئایینی ئیسلامی سەرخست و کاتێ یارمەتی دەرانی ئیسلام زۆر بوون، ئێمە لەناو خۆمانا بەنهیانی بە یەكترمان دەگوت: مالا و سامانمان هەموو تیاچوو، ئەو خودای گەورە ئیسلامی سەرخست و پشتیوانانی ئیسلام زۆر بوون، دەی با ئیتر خەریکی مالا و باخەکانی خۆمان بین و ئەوێ ماوە پەرەردەیی بکەین، جا خودای گەورە بەرپەرچی قسەکەیی ئێمەیی دایەووە ئەم ئایەتەیی بە تەواوی ناردە خوارەووە بۆ پیغەمبەری خۆی کە دەفەرموی:

{وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ}.

کەواتە لەسەر ئەم بنیاتە تیاچوون و لەناوچوون و نەمان ئەوێیە کە بەدیار باخ و مالا و سامانەووە کێکەوین و خەریکی مالداریی کردن بین و واز لە غەزاو خەبات بینین! چونکە لەم حالەدا گیانی لە خۆبووردن و خۆبەخت کردن لەپێناوی خوادا نامین، دۆژمن باشتەیین هەلی دەست دەکەوێ و دەتان فەوتین ئیتر ئەبو ئەییوب (خودای لێ پازێ بێ) شەوقی کەوتە سەر غەزاو بەبێ پەرەو بەپێوە پراوەستاو دەستی کرد بەشەپکردن و تێکۆشان لەپێگەی خودادا هەتا شەهید کرا، وەله خاکی پۆم بەخاک سپێردرا (د/ت/ن - س/ص).

۳۷۲۴- ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱ (۳۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ...} الآية: انظر: (ب/۲ ز/۹۰ ل/۱۷۴) + (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۲).

۳۷۲۵- ⇒ (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱) (۳۶).

(۳۵) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

(۳۶) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

۳۷۲۶- ⇒ (ب/ ۲ ز ۸۱ / ل ۱۵۸ / ف ۱ + ف/ ۲) (۳۷).

۳۷۲۷- ⇒ (ب/ ۲ ز ۱۰۱ / ل ۲۰۱ / ف ۴) (۳۸).

۳۷۲۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، رواه البخاري: (۳۹).

ئەنەس (خودای لى پازى بن) گوتى: ھەمیشە پىغەمبەر (دروودى خودای لەسەر بن) دەیفەرموو:

{ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ - ۲ / ۲۰۱ }.

واتە: خودایە! ئەى پەرەردگارى ئیمە! ھەم لەجیھان داو ھەم لە پۆژى پاشە روژدا بەشى باشمان بدەرىو لەھەر دوو جیھان دا چاکمان بو بکە، وەبمان پارێزە لەسزای ئاگرى دۆزەخ (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَآتَقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ} (۲۰۳) تەماشای ئیڕە بکە: ⇒ (ب/ ۲ ز ۱۱۴ / ل ۲۲۳).

۳۷۲۹- (ب/ ۲ ز ۱۰۳ / ل ۲۰۲ / ف ۱ + ف/ ۲) (۴۰).

۳۷۳۰- (ب/ ۳ ز ۱۲۲ / ل ۳۲۰ / ف ۱) (۴۱).

{أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْزِمُونَ} الْبَاسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ - ۲ / ۲۱۴}.

(۳۷) تقدم في المجلد الثاني ت / ۸۱ رقم: ۱ / ۱۴۹۳ و ۲ / ۱۴۹۴.

(۳۸) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۰۱ / ۴ / ۱۵۷۱.

(۳۹) بخاري. تفسير سورة البقرة: ۴۵۲۲.

(۴۰) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۰۳ رقم: ۲ / ۱۵۷۶.

(۴۱) تقدم في المجلد الثالث تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۱ / ۳۱۵۱.

ره‌نگ بئ ئیوه وا به‌ته‌مابن که هه‌روا به‌بئ ئاره‌ق و به‌ئاسانی وه‌کوو
بچی بۆ سه‌رکانی ئاوا بچنه به‌هه‌شت! به‌بئ ئه‌وه‌ی که تووشی ساردی و
گهرمی بن و به‌بئ فیداکاری، یا به‌بئ ئه‌وه که وه‌ک پیغه‌مبه‌ره پیشینه‌کان و
په‌یره‌وه‌کانیان تووشی نه‌بوونی و خووشی و ناخووشی و دووچاری ترس و
له‌رزو کاره‌سات و به‌سه‌ره‌ات و داستانی سامناک بن! ئه‌وان له‌پڕی خودادا
تووشی هه‌موو جوړه سه‌ختی و زه‌ره‌رو زیانی بوون و گه‌لئ جار له‌تاوانا
ده‌که‌وتنه له‌رزو له‌رزو چرکه چرکیکی و ته‌نانه‌ت پیغه‌مبه‌ره‌کان و گه‌له‌کانیان
وه‌هاته‌نگاو ده‌بوون ده‌یانگوت: خو ئیمه وا له‌ژێر باری زۆرو زۆرداری دا
په‌وکاوین و به‌رگه‌ی پتر ناگرین، ده‌ی ئه‌م یارمه‌تی و یاریده‌ی خوادیه، که
خودا به‌لێنی ئه‌وه‌ی به‌ئیمه داوه، ئه‌گه‌ر بۆ ئیستا نه‌بئ بۆ که‌یه و سوودی
چییه؟ جا کاتی خاوه‌نی ئایین ئاوا جانفیداو سه‌ر له‌پیناوی دینی خویاندا
بوون و تا ئه‌م حاله‌ کو‌لیان نه‌داو به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر هه‌ول و ته‌قه‌للای
خویان و خویان پاگرت له‌ژێر باری خودادا، بیگومان که ئیتر یاریده‌و کۆمه‌کی
خودا نزیکه.

۳۷۳۱- ⇒ (ب/ ۴/ ز/ ۱۱۲/ ل/ ۳۶۴/ ف/ ۲/)^(۴۲).

۳۷۳۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ) وَ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ
نَسَخْتُهُمَا الَّتِي فِي الْمَائِدَةِ {إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} رواه أبو داود في الأشربة^(۴۳).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان له‌ پازی بن) ئه‌م ئایه‌ته که ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ - ۴/ ۳/ ۴}.

^(۴۲) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۲۴۵۷.

^(۴۳) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئە‌ه‌ی موسولمانینه! ئی‌وه له‌سه‌ر دینی خوداو پی‌غه‌مبه‌ری خودان که‌وابوو له‌قه‌سه‌ی ئە‌وان ده‌رمه‌چ‌ن و له‌کاتی سه‌رخو‌شی دا نزیک‌ی نو‌یژمه‌که‌ون، هه‌تا بزانی چ‌ی ده‌لێ‌ن و چ‌ی نا‌لێ‌ن. له‌گه‌ڵ ئە‌م ئایه‌ته‌ی تر‌دا که ده‌فه‌رمو‌ی:

{يَسْأَلُكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ - ۲/۲۱۹}.

واته: پرس‌یارت لێ ده‌که‌ن له‌ هوکمی ئاره‌ق‌خواردنه‌وه‌و مه‌ی نو‌شین و قورمارکردن: ئایا دروستن یا دروست نین، تو له‌ وه‌لامیانا به‌فه‌رموو: خودا ده‌فه‌رمو‌ی: له‌م دوو‌شته‌دا تاوان و گونا‌می گه‌وره‌هیه‌ وه‌چ‌ه‌ند قازانچ و سوودی‌کیشیان تیا هیه‌ بو‌ مه‌ردوم ئە‌م دوو ئایه‌ته‌ نه‌سخ بو‌ونه‌ته‌وه‌ به‌م ئایه‌ته‌ی تر که‌له‌ سووره‌تی مائیده‌دایه‌ که‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

{إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۵/۹۰}.

واته: ئە‌ه‌ی موسولمانینه! بزانی عاره‌ق و مه‌ی و باده‌و شه‌راب و قومارو یاری قومارو په‌رستن و ریزگرتنی بته‌کان له‌کرده‌وه‌ی شه‌یتان، که‌وابی خوتانی لێ بپاریزن تا پزگارو سه‌رفراز ببن له‌هه‌ردوو جیهاندا (د).

۳۷۳۳ - ⇒ (ب/ ۱/ ز ۳۳/ ل ۱۵۸/ ف ۱/)^(۴۴).

۳۷۳۴ - (ب/ ۳/ ز ۴۳/ ل ۹۸/ ف ۳/)^(۴۵).

۳۷۳۵ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ. قَالَ: حَوَّلْتُ رَحْلِي اللَّيْلَةَ. قَالَ: فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَيْئًا قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

(۴۴) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۳۲ رقم: ۱ / ۲۹۰.

(۴۵) تقدم برقم: ۲ / ۲۱۳۲ مجلد / ۲ تسلسل / ۴۳.

رَسَلْنَا هَذِهِ الْآيَةَ (نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَلَىٰ شِثْمٍ) أَفَلَا وَادِّبُوا وَاتَّقُوا الدُّبُرَ وَالْحِيضَةَ. رواه الرمذي بسند حسن^(۴۶).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: عومەر هاتە لای پیڤه‌مبەر (درودی خودای لێسەر بێ) گوتی: ئەه‌ی پیڤه‌مبەری خودا! بەهەتارەت چووم! فەرمووی: چۆن و بۆچی؟ گوتی: ئەم‌شە و زینە‌که‌م هە‌لسۆران واتە: لە پشتم‌وه بە‌پیش چوومه لای ژنە‌که‌م و جووله‌که‌ش دە‌لێن: که‌سێ شتی وابکا منالی خێلی دە‌بی. پیڤه‌مبەر (درودی خودای لێسەر بێ) هیچ دە‌نگی نه‌کرد، تا ئەم نایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه که ده‌فرمووی:

{نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَلَىٰ شِثْمٍ - ۲/۲۲۳}.

ئەوجا حەزەرەت (درودی خودای لێسەر بێ) فەرمووی: چ لە‌لای بە‌ره‌وه، چ لە‌لای پشتم‌وه ئیشی شە‌ری خۆت بکه، بە‌لام بە‌مەر‌جێ بە‌کۆم (بە‌پاش) نه‌بی و لە‌کاتی بێ‌نویژیدا نه‌بی (ت-س/ح).

۳۷۳۶- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ زَوَّجَ أُخْتَهُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَىٰ عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ عِنْدَهُ مَا كَانَتْ تُمْ طَلَّقَهَا تَطْلِيقَةً لَمْ يُرَاجِعْهَا حَتَّىٰ انْقَضَتِ الْعِدَّةُ فَهَوَّيَهَا وَهَوَّيَتْهُ ثُمَّ خَطَبَهَا مَعَ الْخُطَابِ فَقَالَ لَهُ: يَا لَكُغُ أَكْرَمْتُكَ بِهَا وَزَوَّجْتُكَهَا فَطَلَّقْتُهَا وَاللَّهِ لَا تَرْجِعْ إِلَيْكَ أَبَدًا قَالَ: فَعَلِمَ اللَّهُ حَاجَتَهُ إِلَيْهَا وَحَاجَتَهَا إِلَيْهِ بِغَلِيهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُنَّ أَجْلَهُنَّ) إِلَى قَوْلِهِ (وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) فَلَمَّا سَمِعَهَا مَعْقِلٌ قَالَ: سَمِعَا لِرَبِّي وَطَاعَةٌ ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: أَزَوَّجَكَ وَأَكْرَمَكَ. رواه الرمذي والبخاري^(۴۷).

مە‌ع‌ق‌یلێ ک‌و‌ری یە‌سار (خودای لێ پازی بێ) گوتی: لە‌سەر‌ده‌می حەزەرەت دا (درودی خودای لێسەر بێ) خوش‌کی‌کم هە‌بوو، دام بە‌ شوو بە‌پیاوی‌کی موسول‌مان، تا ماوه‌یێ لە‌لای بوو، لە‌پاشا یە‌ک تە‌لاقی داو نه‌یگەر‌انه‌وه بۆ‌لای خۆی تا

(۴۶) حسن عند الترمذي.

(۴۷) بخاري. تفسير: ۴۵۲۹.

عیدده‌ی به‌سەر چوو، له‌پاشا حه‌زیان له‌یه‌کتری کرده‌وه، جا ئه‌ویش (وه‌ک خوازینی که‌رانی تر) سەر له‌نوێ هاته‌وه‌ بو‌ خوازینی، منیش پییم گوت: ئه‌ی سێله! ئه‌ی نامهردا! من له‌لای خوی پیاوه‌تیم له‌گه‌ل کردیت و ژنم دایتی و ریزم لی گرتیت که‌چی تو سێله‌ ده‌رچوویت و له‌باتی هه‌موو شتی چوویت ته‌لاقت دا به‌خودا بپرای بپرای جاریکی تر نایه‌ته‌وه‌ لات و نابیته‌وه‌ به‌ژنی تو! گوتی: به‌لام خودا زانی که‌ئهم کاری به‌وه‌و ئه‌ویش کاری به‌میرده‌که‌یه‌تی، ئیتر ئهم نایه‌ته‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ تا کو‌تایی نارد ه‌واره‌وه‌ که‌ده‌فرموی:

{وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغُنَّ أَجَلَهُنَّ... - ۲/۲۳۲}.

واته: کاتی ژنتان ته‌لاق داو عیدده‌یان ته‌واو بوو، ئیتر پریان لی مه‌گرن (ئه‌ی هه‌قداره‌کانی ئه‌و ژنانه!) که‌ بو‌ خویان شوویه‌کی تر بکه‌نه‌وه، خوا به‌میرده‌ کۆنه‌کانیان بئ، یا به‌میردیکی نوێ بئ به‌مه‌رجی ئه‌وه‌ که‌له‌ناو خویانا به‌پیی یاساو ده‌ستوره‌کانی دین له‌سەر شیویه‌کی ره‌وا ریک بکه‌ون! که‌ئهم نایه‌ته‌م ژنه‌وت گوتم: به‌گوینی په‌روه‌ردگاری خۆم ده‌که‌م و فه‌رمانی له‌سەر سه‌رمه، ئه‌نجا بانگی پیاوه‌که‌یم کردو گوتم: له‌توی ماره‌ ده‌که‌مه‌وه‌و ریزت ده‌گرم له‌به‌ر فه‌رمانی خودا (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} ⇒ (ب/۳/ز ۷۹/ل ۱۸۴).

۳۷۳۷- عن عبد الله بن الزبير (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ) قَدْ نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الْآخَرَى فَلَمْ تَكْتُبْهَا أَوْ تَدْعُهَا؟ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ عَنْ مَكَانِهِ. رواه البخاري: (۴۸).

عه‌بدوللای کوپی زوبه‌یر (خودایان لی پانی بئ) گوتی: عه‌رزی عوسمانم کرد: خو‌ نایه‌تی {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ

غَيْرِ إِخْرَاجٍ} به نایه‌ت‌ه‌ک‌ه‌ی تر نه‌سخ بۆته‌وه، که‌واته ئیتر بۆ له‌ناو قورئاندا ده‌ینوو‌سیته‌وه؟ یا گو‌تی: گو‌تم: بۆ ده‌یخه‌ینه ناو قورئانه‌وه؟ عوسمان (خودای لێ پازی بێ) گو‌تی: ئه‌ی کو‌پی ب‌رام! من له خۆمه‌وه ه‌یچ شتی له‌م قورئانه له‌شوینی خۆی لانا‌به‌م و به‌ه‌یچ جو‌ری ده‌سکاری نایه‌ت‌ه‌کانی نا‌که‌م (بو‌خاری - ره‌زای خودای لیبیت).

۳۷۳۸- قال: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ) فَتُسَخَّرُ بِأَيِّ الْمِيرَاثِ وَتُسَخَّرُ أَجَلُ الْحَوْلِ بِأَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. رواه أبو داود في الطلاق^(۴۹).

ئیب‌نو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێت) گو‌تی: ئه‌م نایه‌ته‌: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ - ۲/ ۲۴۰).

به‌نایه‌تی میرات به‌ش کردن نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی: (وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ - ۱۲/۴).

⇒ (ب/ ۳/ ز/ ۶) گو‌تی: عی‌ده‌ی سا‌له‌که‌ش به‌م نایه‌ته‌ نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی: {يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} (۲/ ۲۳۴) (د).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} (۲/ ۲۳۸) ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۴).

۳۷۳۹- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۱ ف/ ۱)^(۵۰).

۳۷۴۰- (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۲ ف/ ۳)^(۵۱).

^(۴۹) سکت عن درجته الشارح.

^(۵۰) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۴۵ رقم: ۱ / ۳۴۲.

^(۵۱) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۴۵ رقم: ۳ / ۳۴۴.

۳۷۴۱- عَنْ أَبِي يُوسُفَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَوْلَى عَائِشَةَ أُمِّهِ قَالَ: أَمَرْتُ عَائِشَةَ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مَصْحَفًا فَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَادْنِي (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) فَلَمَّا بَلَغْتُهَا آذَنْتَهَا فَأَمَلْتُ عَلَى حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. وَقَالَتْ: سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). واهما الترمذي بسندين صحيحين^(۵۲).

ئەبو یونس (خودای لێ پازێ بێ) (کەبەندە ی ئازادکراوی عایشە بوو) گوئی: عایشە پێی فەرمووم کە قورئانیکی بۆ بنووسمەو، وەپێی گوتم: کاتی گەشتیتە سەر ئەم ئایەتە {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى} ئاگادارم بکەرەو، جا کە گەیشتمە سەری عایشەم ئاگادار کردەو، ئەویش گوئی: بنووسە: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ} عایشە گویتیشی: ئاوام لە پیغەمبەر (درووی خودای لەسەر بێ) بیستوو (ت-س/ص).

۳۷۴۲- ⇒ (ب/ ۱/ ز ۵۸/ ل ۲۱۹/ ف ۱/)^(۵۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ - ۲/ ۲۳۹}.

واتە: خودای گەورە دەفەرموی: ئەگەر ترستان لێ پەیدا بوو، بەهۆی دوژمن و درندەو لافاوو شتی واو، ئەو هەر چۆنیکتان بۆ دەست دەدات نوێژەکانتان بکەن، بەپیادهیی بێ یا بە سواریی، بەرەو کابە ی پیرۆز بێ یا پشتەو کابە، کاتی لەوترسو بیمە هیمن بوونەو گەیشتنە حالی ئاسایی خۆتان ئەوسا نوێژەکانتان بکەن بەپێی یاسای ئایین وەك جاری جارن، یادو سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەو کە فیتری ئەم شتە جوانانە ی کردوون کە لەمە و پێش نە تانزانێو.

(۵۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

(۵۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۵۸ / رقم: ۱ / ۴۰۹.

۳۷۴- كَانَ ابْنُ عُمَرَ (رضی الله عنهما) إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْخَوْفِ قَالَ: يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهَمَّ الْإِمَامِ رُكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعُدُوِّ لَمْ يُصَلُّوا، فَإِذَا صَلَّى الَّذِينَ مَعَهُ رُكْعَةً اسْتَأْخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا وَلَا يُسَلِّمُونَ، وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُصَلُّونَ مَعَهُ رُكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيُصَلُّونَ لِأَنْفُسِهِمْ رُكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. رواه البخاري^(۵۴).

نافیع (خودای سن پازی بن) گوئی: جاران که له‌باره‌ی نویژی ترسه‌وه له‌عبداللای کوپی عومهریان ده‌پرسی، ده‌یگوت: له‌پیش دا پیشنوویژ پیش ده‌سته‌یی له‌موسولمانان ده‌که‌وئ، یه‌ک پکات نویژیان پی ده‌کا، له‌م کاته‌دا ده‌سته‌یه‌کی تریان نویژناکه‌ن، به‌لکوو ئیشکی ده‌سته‌ی یه‌که‌م ده‌گرن و ده‌که‌ونه نیوانی ئه‌وان و نیوانی دوژمنه‌وه، جا هه‌رکاتی ده‌سته‌ی یه‌که‌م له‌پشتی پیشنوویژه‌وه پکاتیکیان ته‌واو کرد ئه‌وجا به‌بی ئه‌وه‌ی که سلاو بده‌نه‌وه ئه‌وان لاده‌چن و ده‌چنه شوینی ئه‌و ده‌سته‌یه‌ی که هیشتا ده‌ستیان نه‌کردوه به‌نویژ له‌شوینی ئه‌وان ده‌ست ده‌که‌ن به‌ئیشک گرتن، ئه‌نجا ده‌سته‌ی دووه‌م دین و ئه‌وانیش له‌گه‌ل پیشنوویژدا یه‌ک پکات ده‌که‌ن، ئیتر پیشنوویژ به‌ته‌نیا خوی سلاو ده‌داته‌وه، چونکه ئه‌و دوو پکاتی خوی ته‌واو کردوه، جاکاتی پیشنوویژ سلاوی نویژی دایه‌وه، ئه‌وسا هه‌ریه‌کی له‌و دوو ده‌سته‌یه‌ه‌ل ده‌سنه‌وه‌و هه‌ر که‌سه‌ی سه‌رو پکاتی تر به‌ته‌نیا بو‌خویان ده‌که‌ن، ئیتر به‌م شیوه‌یه هه‌ردوو ده‌سته‌که سه‌رو دوو پکات ده‌که‌ن، جا ئه‌گه‌ر ترسه‌که له‌مه‌ش زۆرتر بوو به‌په‌رنگیکی وا که‌په‌نگه‌ی نویژی له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌شی نه‌ده‌دا ئه‌وه به‌پیاده‌یی بوو یا به‌ده‌م رویشتنه‌وه بوو، یا

به‌سواریی بوو، به‌رهو کابه‌ی پیروژ بوو یا به‌رهو کابه نه‌بوو، له‌سهر
هه‌رحاله‌تی بئی نویژه‌که‌یان ده‌که‌ن (ب- رمزای خودای له‌سهر بئی).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا
يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ}.

⇒ (ب/۵ ز/۸۲ ل/۲۹۸ رقم: ۳۵۹۶/۱ ف/۱).

۳۷۴- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ وَلَا يَتَبَغَّى لَهُ أَنْ يَنَامَ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ
إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ حِجَابُهُ الثُّورُ لَوْ كَشَفَتْهُ
لَا خَرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ. رواه مسلم في الإيمان وابن
ماجه: (۵۵).

ئەبو موسسا (خودای لێ پازێ بئی) گووتی: پێغه‌مبەر (درودێ خودای له‌سهر بئی)
هه‌له‌سایه‌وه ووتاری دا بۆمان، پێنج وشه‌ی پێمان فه‌رموو، فه‌رمووی:
خودای گه‌وره‌و مه‌زن نانویی و شایسته‌ی زاتی ئه‌و نییه‌ که بنوێ، ئه‌و زاته
مه‌زنه‌ ترا زووی دادو عه‌دلی به‌ده‌سته‌وه‌یه، تاوتووی پێ ده‌کا، به‌رزو نزمو
سه‌ره‌و ژێرو سه‌ره‌و ژووری پێ ده‌کا، به‌موو سه‌رناکا، کرده‌وه‌ی شه‌وی
به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه‌ بۆلای، له‌پاش نویژی به‌یانی به‌ر له‌ کرده‌وه‌ی
روژی دوا‌یی، وه‌کرده‌وه‌ی روژی به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه‌ بۆلای له‌پاش
نویژی عه‌صر به‌ر له‌ کرده‌وه‌ی شه‌وی دوا‌یی، ئه‌و په‌رده‌یه‌ی که‌وا
له‌نیوانی ئه‌و به‌نده‌گانیا، که‌ نایه‌لی به‌نده‌گان خودا ببینن، ئه‌و په‌رده‌یه
له‌نووره، ئه‌گه‌ر ئه‌و په‌رده‌یه‌ لا‌ببا له‌نیوانا یا ئه‌گه‌ر ئه‌و نووره‌ ده‌ربخا وه‌کوو
بۆ موسا و کیوه‌که‌ی ده‌رخست ورشه‌ ورشو تریفه‌و شه‌وقی پووی هه‌تا

چاوی کار ده‌کا مه‌خلووقات و دروستکراوانی خو‌ی ده‌سووتینن، واته: خودا نه‌گه‌ر خو‌ی ده‌ربخا بوونه‌وه‌ر هیچی نامینن (م: ئیبنو ماجه).

۳۷۴۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَخُنْ أَحَقُّ بِالشُّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: (رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخَيِّ الْمَوْتَى قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) رواه البخاري هنا ومسلم في الإيمان^(۵۶).

ئهبو هوره‌یره (خودای سن پازی بن) گو‌تی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: گریمان نه‌گه‌ر من له‌فه‌پزی مه‌حال دا گومان و دوو دلیم هه‌بن له‌زیندوو بوونه‌وه‌دا ئیبراهیم شتی وای نه‌بووه، به‌لام نه‌و گو‌فتوگو‌ی ئیبراهیمه که له‌م نایه‌ته‌دا باس کراوه ته‌نیا بو‌ نه‌وه بووه که به‌هوی دیتن به‌چاوی سه‌ره‌وه، ته‌واو دل نه‌ستوووو دلنیا‌بن وه‌کوو چو‌ن ئیمه به‌ بیستن بو‌مان ده‌رکه‌وتوو که ده‌ریای گه‌وره گه‌وره هه‌یه به‌لام کاتن به‌چاو نه‌و ده‌ریایانه ده‌بینن هه‌رچه‌ند زانست و عیلمه کو‌نه‌که‌مان (که‌له ریگه‌ی ژنه‌وتنه‌وه بووه هیچ پتر نابن) به‌لام پته‌وترو دامه‌زراو تر ده‌بن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر یه‌کئ له‌وه‌دوا بلن ده‌ریا ووجودی نییه ئیمه بروای پئ ناکه‌ین. نایه‌تی گو‌فتوگو‌و که ئه‌مه‌یه: {رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخَيِّ الْمَوْتَى قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي - ۲/۲۶۰}.

واته: ئیبراهیم فه‌رمووی: په‌روه‌دگاری من! ئه‌ی خودای خاوه‌نی من! ئه‌ی خاوه‌نی هه‌ردوو جیهان! نیشانم بده ئه‌م خه‌لکه که ده‌مرن و ساله‌های سال ده‌بنه‌وه به‌خاک و نه‌ندامه‌کانی له‌شیان ده‌پزین و ده‌بن به‌ خو‌ل و خاشاک و بای پوژگار به‌ ئاره‌زووی خو‌ی شه‌ن و که‌ویان ده‌کاو په‌خش و پرشیان ده‌کا له‌ و‌لاتا چو‌ن چو‌نی تو له‌ قیامه‌تا زیندوو‌یان ده‌که‌یته‌وه به‌چی شیوه‌یی نه‌و پارچه په‌رت و بلا‌وانه یه‌ک ده‌خه‌یته‌وه؟ خودا (له‌وه‌لامی ئیبراهیم‌دا) فه‌رمووی: ئه‌ی ئیبراهیم! ئایا تو هیشتا باوه‌رت نه‌هیناوه به‌وه که من ده‌توانم

(۵۶) بخاری، تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴، مسلم، ایمان: ۳۸۰، ۶۰۹۴.

مردوو زیندوو بکه‌مه‌وه؟ عه‌رزى کرد: با، به خودا زۆر باش ئه‌وه ده‌زانم و باوه‌رم هه‌یه به‌وه، به‌لام ده‌مه‌وى که دلم ئاو بخواته‌وه و هه‌ا دابمه‌زى که ئیتیر رینگه‌ی سووسه‌ی سووسه‌بای وه‌سواس و رارایى و دوو دلئى نه‌فس و ده‌روون له‌دل و ناخى مندا نه‌مینئو ئه‌وه‌ی به‌دل باوه‌رم پئى کردوو به‌چاوى سه‌ر بیبینم!! خودای مه‌زن بو‌خوى ده‌یزانى که ئیبراهیم ئه‌مه ده‌زانئى، وه‌لئى بویه ئه‌م پرسیاره‌ی لئى کرد تا بیسه‌ران وه‌لامه‌که‌ی ئیبراهیم بییستن! (ب/م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ لَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِغْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ - ۲/۲۶۶}.

واته: خودای مه‌زن ده‌فه‌رموئى: ئه‌ی موسولمانه‌کان! ئایا کئى له‌ئێوه هه‌ز ده‌کا به‌وه که باخیکى باشى ببئى، پڕ بئى له‌دارى خورما و له‌دارى میو، وه‌چهن جۆبار به‌ناویا بپروا، له‌هه‌مان کاتا پڕ بئى له‌هه‌موو جۆره‌ داریکى تری به‌ردار، وه‌ک پرته‌قال و گوێزو قه‌زوان و مۆزو هه‌نجیرو سیوو هه‌رمئ و قو‌خ و به‌رو میوه‌ی تر، ئه‌مه‌یش له‌ته‌مه‌نیکدا بئى که کابرا خوى پیر بووبئ و له‌به‌ر پیری په‌کی که‌وتبئ و ئیش و کارى تری بو‌نه‌کری و له‌هه‌مان کاتا کو‌شئ منائى ووردی زۆری به‌سه‌ردا که‌وتبئ و جگه‌ له‌و باخه‌یش هویه‌کی تری نه‌بئ بو‌ژیان و گوزه‌رانی ئه‌و منداله‌ وردانه‌ جا له‌ ناکاوێکا، کو‌توپر گێژه‌لووکه‌یه‌کی پڕ له‌ ناگر بدا له‌ باخه‌که‌ی و سه‌رتاپا بیسوتینئ و شه‌راو گره‌ به‌ره‌مه‌ی باخى ئاواتی ببا؟ دیاره‌ که‌ستان هه‌ز به‌م کاره‌ساته‌ سامناکه‌ دلته‌زینه‌ ناکهن بگره‌ شیت و منالیش ئه‌مه‌ی پئى خوش نییه‌. ده‌ی ئێوه وهرن به‌راوه‌ردی حالئ خۆتان و کرده‌وه‌ باشه‌کانتان و پێویستی ئێوه به‌و کرده‌وه‌ باشانه‌و بئى ده‌سته‌لاتی و ده‌سته‌ وسانى خۆتان به‌رابه‌ر به‌لافاوو هه‌ره‌سى مه‌رگ و مردن بکه‌ن له‌گه‌ل حالئ ئه‌م پیره‌و باخه‌که‌ی و خیزانه‌ ورده‌که‌ی و گه‌رده‌لووله‌که‌و پێداویستی خیزانه‌که‌ی و که‌وتنه‌ سوالیان له‌پاش ئه‌م کاره‌ساته‌، ئێوه له‌ قیامه‌تاو ئه‌وان له‌ جیهان دا ده‌ی کام لاتان په‌نجه‌پۆترو

مال و یراترن؟! بزائن نه‌گهر خهرمانی هیواتان به‌گیژه‌لووکه‌ی ناگرینی دیمه‌نکاری و پوالتکاری ئاووری تی به‌ربوو نه‌وه سووچ سووچی خوتانه‌و به‌ده‌ستی خوتان ناگرتان ناوه به‌مالی خوتانه‌وه‌و پاشه‌ روژی خوتان سوتاندوه‌و بزائن خودا که به‌م شیوه‌ دلگیره‌ پهندو ئامۆزگاریتان ده‌کاو ده‌تان لاوینیته‌وه‌و ئایه‌ته‌کانی خویتان بو‌ پووناك ده‌کاته‌وه‌ بو‌ نه‌وه‌یه‌ که ئیوه‌ له‌شت و وردببنه‌وه‌و له‌هر شتی شتی فی‌رببن و خاس و خراپی خوتان بزائن!

۳۷۴۶- قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ (أَيُّودُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ) قَالُوا اللَّهُ أَعْلَمُ. فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: قُولُوا نَعْلَمُ أَوْ لَا نَعْلَمُ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ فِي نَفْسِي مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: عُمَرُ يَا ابْنَ أَخِي قُلْ وَلَا تَحْقِرْ نَفْسَكَ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ ضَرَبْتُ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ أَيْ عَمَلٍ؟ قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ لِرَجُلٍ غَنِيَ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ بَعَثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَعْمَالَهُ، رواه البخاري (۵۷).

پۆژی عومهر (خودای ئێه‌ی پازی بێ) گوتی: به‌هاوړیکانی پیغه‌مبهر (دروودی خودا له‌خوی و خوشنوودی خودا له‌هاوړییانی) گوتی پێیان: ئه‌م ئایه‌ته‌ که‌ده‌فه‌رموئ: {أَيُّودُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ}، به‌باوه‌ری ئیوه‌ له‌ شانی کیدا هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌؟ گوتیان: خودا بو‌ خوی باشتی ده‌زانی! عومهر تووهر بوو و گوتی: بلین ده‌زانین یا نازانین. ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئێه‌ی پازی بێ) که‌له‌وی بوو گوتی: ئه‌ی فه‌رمانه‌روای موسوڵمان! له‌دلی مندا شتی هه‌یه‌ له‌م بابه‌ته‌وه‌، گوتی: ئه‌ی برازام! ده‌بیلی و خۆت به‌ بچووک مه‌زانه‌ بلییت من پاده‌ی ئه‌وه‌م نییه‌ که‌ قسه‌ بکه‌م له‌رافه‌ی ئایه‌ت جا ئیبنو عه‌بباس گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ که‌راوه‌ به‌ نموونه‌و وینه‌ بو‌ کرده‌وه‌یی. عومهر گوتی: بو‌ کام کرده‌وه‌؟ ئه‌ویش گوتی: بو‌ کرده‌وه‌یی! جا عومهر (خودای ئێه‌ی پازی بێ) گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ سه‌رگوروشته‌و

نمونه‌ی پیاویکی ده‌وله‌مهنده کهله پیشا رەفت دەکا به فه‌رمانه‌کانی خوداو زۆر کرده‌وه‌ی باش دەکا، تا له پاشا شه‌یتان دیته سه‌ری و له‌خشته‌ی ده‌باو ده‌ست ده‌داته ناهه‌رمانی خوداو تاوان کردن، ئیتر ئه‌وه‌نده خراپه ده‌کا کرده‌وه باشه‌کانی به‌فپۆ ده‌دا وه‌ک به‌ردی بن گویم (ب).

۳۷۴۷- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَشَرَ الْأَنْصَارِ أَصْحَابَ نَخْلٍ فَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي مِنْ نَخْلِهِ عَلَى قَدَرٍ كَثْرَتِهِ وَقَلَّتِهِ وَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي بِالْقِنْرِ وَالْقِنُونِ فَيَعْلَقُهُ بِالْمَسْجِدِ وَكَانَ أَهْلُ الصُّفَّةِ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ فَكَانَ أَحَدُهُمْ إِذَا جَاعَ أَتَى الْقِنْرَ فَضَرَبَهُ بِعَصَاهُ فَيَسْقُطُ مِنَ الثَّيْبِ وَالثَّمَرُ يَأْكُلُ وَكَانَ نَاسٌ مِمَّنْ لَا يَرْغَبُ فِي الْخَيْرِ يَأْتِي الرَّجُلُ بِالْقِنْرِ فِيهِ الشَّيْصُ وَالْحَشَفُ وَالْقِنْرُ قَدْ انْكَسَرَ فَيَعْلَقُهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَتَفْقَهُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ) قَالَ: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَهْدَى إِلَيْهِ مِثْلَ مَا أُعْطِيَ لَمْ يَأْخُذْهُ إِلَّا عَلَى إِغْمَاضٍ وَحَيَاءٍ قَالَ: فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ يَأْتِي أَحَدُنَا بِصَالِحٍ مَا عِنْدَهُ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۵۸).

به‌راء (خودای سن پازی بن) گوئی: جاران ئیمه (که کوهم‌لی یاریده‌ده‌رانین) باخه خورمای زۆرمان هه‌بوو، جاهه‌ر پیاوی (به‌پیی که‌م و زۆری داره‌خورما‌کانی) هیشووی خورما یا دوو هیشووی ده‌هینا، وه‌له‌ مزگه‌وتا هه‌لی ده‌واسی، بو‌خواردنی خه‌لکی مزگه‌وت، دانیش‌توانی صوفه‌ش (که میوان‌خانه‌ی هه‌ژاران بوو) نان و مووچه‌و به‌راتیان نه‌بوو، له‌سه‌ر خیری خیره‌ومه‌ندان ده‌ژیان، که یه‌کیکیان برسی ده‌بوو ده‌چوو بۆلای ئه‌و هیشووه‌و به‌دارده‌سته‌که‌ی ده‌یته‌کانه‌ی، ئیتر خورمای کال و خورمای ته‌ر ده‌وه‌ری و ئه‌وه‌ی ده‌خوارد، به‌لام بازئ که‌س که‌زۆر هه‌زیان له‌خیرکردن نه‌بوو ده‌چوون هیشوویه‌کی پووچه‌ل و خراپیان ده‌هینا، وه‌ یا ئه‌و هیشوانه‌یان ده‌هینا که‌به‌کالی و کرچی شکابوون و ئه‌وانه‌یان ده‌کرد به‌خیر و له‌مزگه‌وت هه‌لیان

دهواسین، جا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی له‌م باب‌ه‌ته‌وه نارد‌ه خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ - ۲/۲۶۷}.

واته: ئه‌ی که‌سانێ که باوه‌رتان هه‌ناوه به‌خودا! باوه‌ر به‌خودا سه‌رچاوه‌ی پوو‌باری خه‌یرو چاکه‌یه‌و قه‌ده‌غه‌که‌ره له‌هه‌موو خراپه‌یی، که‌وابوو به‌شیکێ باش له‌ده‌سته‌که‌وتی خۆتان سه‌رف بکه‌ن له‌خه‌یرو خه‌یراتدا، گ‌رنگ ئه‌وه‌یه ئه‌و‌شته‌ی ده‌یکه‌ن به‌خه‌یرو چاکه‌ پاک و سه‌ل‌ل بێ و پێس و خراپ و سه‌رام نه‌بێ، ئه‌تر خواه به‌ری که‌سه‌به‌تی سه‌ل‌ل بێ یا به‌رو بوومی زه‌وی و زارو به‌ری گی‌او داربێ، که‌م بێ یا زۆربێ مادهم نیازتان پاک بێ و به‌ پێی ته‌وانا بێ قه‌یناکا، به‌لام هه‌رگیزاو هه‌رگیز نیازی ئه‌وه‌تان نه‌بێ که‌ بچن شتی پێس بکه‌ن به‌ خه‌یرو گوايه ئه‌وه له‌هه‌رگه‌ی خوادا خه‌رجی ده‌که‌ن! باشه ئه‌گه‌ر که‌سێ له‌و‌شته پێسه‌ بدا به‌ ئه‌وه، ئه‌وه وه‌ری ده‌گرن؟ نه‌خه‌یر، مه‌گه‌ر به‌ نابه‌دلی و چاوی لی بقونجین، که‌وابوو خۆتان چۆن ئه‌وه ده‌که‌ن! سه‌ززه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمو‌ی: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی بازێ که‌ستان ده‌یده‌ن به‌خه‌لک ئه‌وه یه‌کیکی تر به‌ خه‌یر بیدا به‌ خۆی له‌به‌ر خراپ‌ی وه‌ری ناگ‌ری، مه‌گه‌ر له‌پوو دابه‌ینی و شه‌رم بکا. به‌راء گو‌تی: ئه‌تر له‌پاش ئه‌مه کامه‌ی باش بوو ئه‌وه‌مان ده‌کرد به‌خه‌یرو ده‌مان برد (ت - س/ص).

۳۷۴۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بَابِنِ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَّةً فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَاِبْعَادُ بِالْشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالْحَقِّ وَأَمَّا لَمَّةُ الْمَلِكِ فَاِبْعَادُ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقُ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الْآخَرَ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ (الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند حسن (۵۹).

عه‌بدوللا (خودای لئ پازی بئ) گوئی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لهر بئ) فهرمووی: شه‌یتان خته‌خته‌ی ئاده‌میزاد دهدات و خوتووره‌و خه‌یالاتی خراپ ده‌خاته‌ ناو دلیه‌وه، هه‌روه‌ها فریشته‌ش خته‌خته‌ی دهدات و شتی خی‌ر ده‌خاته‌ ناو دلیه‌وه، جا خته‌خته‌و خوتوره‌که‌ی شه‌یتان ئه‌مه‌یه‌ که‌شتی خراپ ده‌هاو‌یته‌ ناو دلی و گالی دهدا که‌ باوه‌ر به‌شتی هه‌ق نه‌کا وه‌به‌شتی درۆ ده‌له‌سه‌و هیچ و پوچ و به‌گفت و به‌لینی درۆ ده‌سته‌شکینی ده‌کا، خته‌خته‌ی فریشته‌ش ئه‌مه‌یه‌ که‌شتی باش ده‌هاو‌یته‌ ناو دلی و هانه‌هانه‌ی دهدات که‌ باوه‌ر به‌شتی باش و راست و دروست بکا، جا هه‌ر که‌سێ شتی باش که‌وته‌ ناو دلیه‌وه‌و خه‌ته‌ره‌ی خی‌ر هات به‌دلیا با بزانی که‌ ئه‌وه‌ له‌لایه‌نی خوداوه‌یه‌، با سوپاس و ستایشی خودای لهر بکا، وه‌ هه‌ر که‌سێ خه‌یالاتی خراپی که‌وته‌ ناو دله‌وه‌ بابلئ: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم): په‌نا ده‌گرم به‌په‌نای خودا له‌شه‌پرو زیانی شه‌یتانی دوور له‌ په‌حمه‌تی خودا جا بو‌ پش‌تیوانی ئه‌م فهرمووده‌یه‌ چه‌زهرت (دروودی خودای لهر بئ) خو‌یندی‌ه‌وه‌:

{الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - ۲/۲۶۸}.

واته‌: دیاره‌ که‌ئیه‌و شتی خراپ خه‌رج ده‌که‌ن یا هه‌ر له‌بنه‌په‌ته‌وه‌ هیچ خی‌رو چاکه‌ ناکه‌ن، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه‌ به‌گو‌یی شه‌یتان ده‌که‌ن که‌وا‌ده‌ی که‌داییتنا پئ دهدا و پیتان ده‌لئ: مالی خوتان به‌خو‌پایی بو‌ دده‌ن به‌م و به‌و، بو‌ بیرئ له‌ سوودی خوتان ناکه‌نه‌وه‌، له‌هه‌ژاری بترس، کو‌یکه‌نه‌وه‌ بو‌ روژی خوی، پوولی سپی بو‌ پوژی په‌ش، به‌لام دو‌ژمن که‌ی ئامو‌ژگاری ده‌کا؟! وه‌لئ خودای گه‌وره‌ به‌لین‌تان دهداتئ که‌له‌سه‌ر به‌خت کردنی مال له‌پ‌یگه‌ی خودادا لیتان خوش ده‌بئ و زیاتر ده‌وله‌مه‌ندو داراتان ده‌کا، چونکه‌ به‌راستی خودای گه‌وره‌ که‌ره‌می زۆره‌و به‌هره‌ی گه‌وره‌و به‌شی چاکی له‌لایه‌، وه‌له‌ هه‌موو شت ناگاداره‌و ده‌زانی چو‌ن تو‌له‌تان بو‌ ده‌کاته‌وه‌ (ت - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفَوْهَا وَتُؤْثَرُهَا الْفُقَرَاءُ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ - ۲/۲۷۱}.

واته: ئەگەر ئه‌و خێرو سه‌ده‌قه‌یه ده‌یکه‌ن ده‌ری بخه‌ن و به‌ ئاشکرا بیده‌ن به‌ داماوان، ئه‌وه‌ باشه‌ وه‌ئەگەر بیه‌شارنه‌وه‌و به‌نه‌ینی بیده‌ن به‌ هه‌ژاران ئه‌وه‌ زۆر باشترو ده‌بێ به‌هۆی داپۆشینی تاوان بو‌تان، به‌هه‌ر حال خودا ئاگاداره‌ به‌حالی ئیوه‌، خوا‌ه‌ کرده‌وه‌تان، خوا‌ه‌ نیازی دلتان.

۳۷۴۹- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيذٌ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا يَا رَبُّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ يَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ. رواه الترمذي في آخر التفسير^(۱۰).

ئەنەس (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای لێسەر بێ) فه‌رمووی: کاتی که‌خودا زه‌وی دروست کرد، ده‌ستی کرد به‌ جموجوول و له‌رینه‌وه‌و له‌ره‌له‌ر کردن، ئیتر خودا چیاکانی دروست کردو داینان له‌سه‌ری، ئه‌وجا زه‌وی دامرکا، فریشته‌کان سه‌یریان هات له‌زه‌برو شیده‌تی چیاکان، گوتیان: ئە‌ی خودایه‌! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتێ هه‌یه‌ له‌چیا به‌زه‌بر تری؟ فه‌رمووی: ئا، ئاسن له‌چیا‌ش به‌زه‌بر تره‌، گوتیان: ئە‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتێ هه‌یه‌ که‌له‌ ئاسن به‌زه‌برتر بێ؟ فه‌رمووی: به‌ئێ ئاگر، گوتیان: ئە‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتێ هه‌یه‌ که‌له‌ئاگر به‌ شیده‌ت تری؟ فه‌رمووی: ئا، ئاو، گوتیان: ئە‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتێ هه‌یه‌ که‌له‌ئاو

به‌زه‌برتر بئی؟ فه‌رمووی: به‌لئی با، گوتیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتئی هه‌یه که‌له با به‌زه‌برتر بئی؟ فه‌رمووی: به‌لئی، ئه‌و ئاده‌میزاده‌ی که‌ خیری ده‌کا به‌ ده‌ستی راستی وه‌ نایه‌لئی که‌ ده‌ستی چه‌پی پیی بزانی! (ت).

گه‌ر مه‌به‌س له‌خێر په‌زای خودایه

جوونه‌وه‌ی په‌وشن زۆر بن په‌زایه !!

خوا خووی له‌پازی دل به‌ ناکایه

خه‌لاتی که‌وره‌ی بو خودا خویه !

پیاو بوواله‌ت ناکرس بن کایه

خه‌رمانی هیوات ده‌دا به‌بایه

چه‌ن دل ته‌زینه هه‌واره‌ی خالی

له‌گوپا کاتن که‌ تۆ نو مالن

به‌ته‌مای چاکه‌ی چه‌کس ده‌ستت بن

به‌دییه‌ته‌ری گشت مه‌به‌ستت بن!

که‌چس خه‌رمانی هیوات سووتا بن

که‌رس په‌شه‌بای چاوه‌ی لسن دابن

۳۷۵- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) يقول: قال: النبي (صلى الله عليه وسلم) ليسَ الْمُسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالْثُمْرَتَانِ وَلَا اللَّقْمَةُ وَلَا اللَّقْمَتَانِ. إِنَّمَا الْمُسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ وَافْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ يَغْنَى قَوْلُهُ (لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْفَافًا). رواه البخاري^(۳۱).

ئهبو هوره‌یره (خودای لى پازی بن) گوتی: که‌زه‌ت (برودی خودای لسه‌ر بن) فه‌رمووی: هه‌ژاری به‌راستی ئه‌و که‌سه نییه که‌له‌م ده‌رگا و له‌و ده‌رگا ده‌ستی

^(۳۱) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۵۳۹.

پیوه ده‌نێن و به‌ده‌نکی یا دوو ده‌نک خورما، یا خود به‌پاروویی یا دوو پاروو به‌پێی ده‌که‌ن و ده‌ستی پیوه ده‌نێن چونکه‌ پێی تی ده‌چی که‌ئه‌م ده‌رووزه‌که‌رانه‌ زۆریان ده‌وله‌مهند بن و خوویان به‌ سواله‌وه‌ گرتبێ به‌لام هه‌ژار ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ خۆی به‌دوور ده‌گرێ له‌ پێسوایی سوأل و بیژی نایه‌ که‌ سوأل بکا پیاوی حال نه‌زانیش واده‌زانێ که‌ئه‌وه‌ له‌به‌ر ده‌وله‌مهن‌دییه‌تی جا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر هه‌زیش ده‌که‌ن ئه‌م نایه‌ته‌ بخویننه‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموێ:

{لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا - ۲/۲۷۳}.

واته‌: به‌ تووتپکی داوای به‌ش له‌خه‌لك ناکه‌ن (ب) ⇒ (ب/۲ ز/۱۸ ل/۴۲ ف/۳ رقم: ۱۲۴۶/۳ + ۲۰/ز نایه‌تی یه‌که‌م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَمْنَحُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ} (۲/۲۷۶) ⇒ (ب/۲ ز/۱۵۴ ل/۳۲۵).

۳۷۵۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرِّبَا قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ. رواه البخاري^(۶۲).

عائیشه (خودای له‌پازی بێ) ده‌لی: که‌ نایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ هاتنه‌ خواره‌وه‌، که‌له‌بابه‌تی سووده‌وه‌ن، پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) خویندنیه‌وه‌ بۆ مه‌ردوم، ئیتر بازرگانی و سه‌ودای مه‌ی و ئاره‌قی هه‌رامکرد (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۲/۲۸۱}.

واته‌: خۆتان بپاریزن له‌نییش و ئازاری پوژێ که‌له‌و پوژهدا ده‌برینه‌وه‌ بۆلای خوداو به‌بێ ده‌سته‌لاتی ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خوداو ده‌ستان به‌که‌سدا

ناگاو کہس به کہلکتان نایی، کردهوهی باشی خوتان نه بی، وهه موو کهسی پاداشی کردهوهی خوی به تهواوی وهرده گری، به قهی نووکی دهرزیی زورو ستم له کهس ناگری.

۳۷۵۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) آيَةُ الرَّبَا. رواه البخاري^(۱۳).

ثیبنو عه عباس (خودایان لئ بازی بی) ده لی: دوا هه مین ثایه ت که هاته خواره وه بو پیغه مبه ر (درودی خودای له سر بی) ثایه تی سوود بوو واته: ثایه تی: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ...}، به لام ته به ری له ثیبنو عه عباس وه گوته یه کی تر ده گیریتته وه ده لی: دوا هه مین ثایه تی قورشان که هاته خواره وه بو پیغه مبه ر (درودی خودای له سر بی) ثایه تی: {وَأَتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ....} بوو (ب).

۳۷۵۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) اشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَتَوْهُ ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرَّكْبِ فَقَالُوا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ كَلَّفْنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نَطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا نَطِيقُهَا. فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ: أَهْلُ الْكِتَابِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. قَالَهَا مَرَّتَيْنِ فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ أَنْزَلَ اللَّهُ فِي إِثْرِهَا (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نَفَرَقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ) قَالَ: نَعَمْ (وَاغْفِرْ عَنَّا

وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) قال: نَعَمْ. رواه مسلم في الإيمان والبخاري والترمذي هنا والله أعلم^(۶۴).

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) گوتی: کەئەم نایەتە ھاتە خوارەوہ:
 {لِّلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ
 يُحَاسِبْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ - ۲۸۴}.

واتە: ھەرچی وای لە ئاسمان و زەوی دا ھەمووی ھی خودایەو مولک و
 دروستکراوی خۆیەتی، وە ھەرچی وای لە ناو دڵ و دەروونتانا، چ ئاشکرای
 بکەن و چ بێشارنەوہ خودا لە پۆژی قیامەتدا موخاسەبەیی ئەو تەن دەکا و
 پێتانی دەور دەکاتەوہ، ئەوسا بە ئارەزووی خۆیەتی ھەرکەسێ خواستی
 لەسەر بێ چاوپۆشی لێ دەکا، ھەرکەسێ خواستی لەسەر بێ ئەشکەنجەیی
 دەدا چونکە خودا دەسەلاتی بەسەر ھەموو شتێکا دەشکێ. گوتی: کەئەمە
 ھاتە خوارەوہ یارانێ پیغەمبەر (دروودی خودا لەسەر خۆیی و رەزای خودا لە یارانێ بێ) تەواو
 سەخڵەت بوون، چوون بۆ خزمەتی و بەچۆک داھاتن و عەرزیان کرد: ئەم
 پەوانەکراوی خودا! ھەتا ئێستا خودای گەورە ئەم ئەرکانەیی داوہ
 بەسەرمانا و ئەم کردارانەیی کردووە بەئەرکی سەرشانمان، وەک نوێژ و پۆژوو
 خەبات و زەکات وە بۆ ئەمانە سەرمان پێوہ نەبووہ، چونکە تەوانای ئەو مان
 ھەبوو وە لەووزەمانا ھەبوو، بەلام ئەو تانی ئەم نایەتەت بۆ ھاتووە، بەراستی
 تەوانای ئەمەمان نییە! ئەویش (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ھەم ھەم!
 وادیارە ئێوہش دەتانەوی کەوہک میللەتی ئەو دوونامەییە کە لەپیش ئێوہ
 بوون، کە تەورات و ئینجیلن، وەک ئەوان بلین:

{سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا - ۹۳/۲}.

واتە: کەچی ئەوان لەپاش فەرمانەکەیی خودا گوتیان: خودایە!
 فەرمانەکەتمان وەرگرت و بەگوێی خۆمان گوتیمان لێ بوو، بەلام نافەرمانیت

(۶۴) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۵، ۴۵۴۶. مسلم. ایمان: ۳۲۵. ترمذی. تفسیر: ۲۹۹۲.

دهکه‌ین و گویی پی ناده‌ین، واته به‌کوردی و کورتی: گویم لیته به‌لام به‌گویت
ناکه‌م چه‌زده‌ت فهرمووی: نه‌که‌ن شتی وابکه‌ن، به‌لکوو بلین:
{سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ - ۲/۲۸۵}.

واته: ئیمان و باوه‌ری هه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوشه‌یست، به‌و نامه‌یه که
په‌روه‌ردگاری له‌لایه‌نی خویه‌وه بۆی نادروده، که قورئانی پیرۆزه، هه‌وره‌ها
موسولمانه‌کانیش باوه‌رو ئیمانیا‌ن پیی هه‌یه، هه‌موویان باوه‌ریان هیئاوه
به‌خوداو به‌فریشته‌کانی و به‌نامه‌کانی و به‌پیغه‌مبه‌ره‌کانی، که خوی
ناردوونی بۆ ته‌می و ئامۆژگاری هۆشیاران، گشتیان ده‌لین: ئیمه‌ جیاوازی
ناکه‌ین له‌نیوانی هیچ یه‌کێ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌کانی خودادا له‌وه‌دا که یه‌ک به‌یه‌ک
به‌ پیغه‌مبه‌ری خودایان ده‌زانین، هه‌م ده‌لین: ئه‌ی خودای په‌روه‌ردگار!
فه‌رمانه‌کانی تو‌مان بیست، به‌هۆی پیغه‌مبه‌رمانه‌وه، گه‌ردن که‌چ بووین بۆ ئه‌و
فه‌رمانانه‌و داوای ئه‌وه ئه‌که‌ین له‌ تو که به‌که‌رمی خۆت چاوپۆشی بکه‌ی له
تاوانه‌کانمان، ئه‌گه‌ر داوای چاوپۆشی له‌تۆنه‌که‌ین ئه‌ی له‌کیی بکه‌ین! له‌پاشه
پۆژدا له‌ قیامه‌تدا مه‌صیرو سه‌ره‌نجاممان هه‌ر بۆ لای تو‌یه‌و به‌ بی
ده‌سته‌لاتی و به‌ده‌سته‌وسانی، ده‌وله‌مه‌ندو گه‌دامان دیینه‌وه به‌رده‌ستی
خۆت. جا که ئه‌مه‌یان به‌جی هیئا خودا حوکمی ئه‌و ئایه‌ته‌ی لاه‌ردو ئه‌م
ئایه‌ته‌ی تری ناره‌ده خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{لَا يَكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا
تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا
رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى
الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ - ۲/۲۸۶}.

واته: خودا ئه‌رکیکی وانا‌دا به‌سه‌رشانی که‌سیکا که‌شانی هه‌لی
نه‌گرێ و داوایی له‌یه‌کێ ناکا که له‌تاقه‌تیا نه‌بی، ئه‌وه‌ی چاکه‌ بکا ده‌بی به
چه‌کی ده‌ستی و سوودی چاکه‌که‌ی هه‌ر بۆ خویه‌تی، هه‌روا ئه‌وه‌ی خراپه‌ بکا
ده‌بی به‌ ملۆزمی گیانی و زیانی خراپه‌که‌ی هه‌ر بۆ خویه‌تی ئه‌ی

موسولمانینہ! ئیوہش وەك یاران بکەن و کردارو گفتاری ئەوان بکەن بەسەر
مەشق و پەپرەو بۆ خۆتان، ئەو نزاو پارانەوہی ئەوان کردیان ئیوہش بیکەن،
ئەوان کەئەرکی لە ووزە بەدەر (تەکلیفی مالا یوطاق)یان لەسەر ھەلگیرا،
لەسوپاسی خودا دا لەسەر پارانەوہکە ی خۆیان پۆیشتن و گوتیان: ئە ی
خودایە! ئەگەر ھەنئ لەئەرکی سەرشان ی خۆمان لەبیرچوو، یا بەھەلە کردمان
تۆ لیئمان مەگرەو لەسەر ئەوہ سزاو ئازارمان مەدە ئە ی پەروەردگاری ئیمە!
باری قورس مەھاویرە سەرشانمان وەکوو خۆ کوشتن بۆ گیرابوونی
پەشیمانی و برینی پارچە بەرگی کەپیس بووبئ، وەك ئەم بارە قورسەت
دابوو بەسەر شانی گەلی جوولەکەدا کەلەپیش ئیمە بوون، ئە ی پەروەردگاری
ئیمە! دەرەو بەلاو ئازاوەو ئاشووبیکی وامان بەسەردا مەدە کەلە بارمانا
نەبئ، شوینەواری تاوان و گوناھەکانمان کویر کەرەوہو ئازارمان مەدە، وە
عیب و نەنگەکانمان بپۆشەو کردەوہی باشمان دەربخە، وە بە لوتف و
کەرەمی خۆت پەحمان پئ بکەو نازو بەھرەو پەحمەت برێژە بەسەرمان دا
ھەر تۆی سەرداری ئیمەو جگە لە تۆ پشت و پەنای ترمان نییە سەرەپای
ئەمانەیش یارمەتیمان بدە بۆ خەبات و تیکۆشان و زالمەن بکە بەسەر
کۆمەلە ی کافرو بئ بپرواکانا یاران کاتئ ئەم دووعایانەیان دەکرد خودای
گەرەو مەزن لەم چوار شوینەدا دەیفەرموو: بەئئ باشە دووعاکەتان قەبوول
دەکەم.

یەکەم لەپاش ووشە ی: (إِنْ لِّسِنَا أَوْ أَخْطَأْنَا).

دووہم: لەپاش ووشە ی: (عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا).

سییەم: لەپاش ووشە ی: (مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ).

چوارەم: لەپاش ووشە ی: (فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) (م/ب/ت).

سوورە ی بەقەرە چارای مەحشەرە

شوورە ی مەحکەمە ی دەوری سەقەرە

بو خاوه‌نی خووی سهر پارێزهره
 تریاقی سیحری گشت جادوو گهره!
 له‌بهر کردنی کیلی گهنجه
 زایه‌کردنی جیی داخو په‌نجه
 شه‌یتان پارێزهر له‌مالی که‌وا
 سووره‌ی به‌قه‌ره‌ی خیترا له‌ناوا!!
 سهر رای گشت شتن پریاسکه‌ی میسکه
 شه‌وقی بو دڵ و ده‌روون تریسکه!
 بیکه‌ به‌گول و چاوو دڵ به‌هه‌نگ
 بمژه‌هه‌لّ و هه‌نگوینی بی نه‌نگ!
 جا سه‌یری پووت که‌ چۆن ده‌بی به‌مانگ
 خه‌رمانه‌ده‌دا به‌ ناوازه‌ی بانگ
 جا سه‌یری پووت که‌ چۆن ده‌بی به‌خۆر
 په‌لکه‌ په‌نگینه‌ی وورشه‌ی له‌حه‌و جوړ!!
 برا، له‌م دنیا کردم به‌راوورد
 خۆشی و ناخۆشی، له‌ درشت و وورد
 زووبه‌ی دوور که‌وژه‌و نزیک خنکینه
 ناخۆشی به‌خشه‌و خۆشی پسینه!
 نه‌وه‌ی به‌فراوی که‌لله‌ ته‌زینه
 بو پنه‌ری دڵ وه‌کووه‌ هه‌وینه:
 حووبی خودایه‌، به‌ رۆح بیسینه

به‌سهر و به‌مال به‌ده‌ستی بیتنه!

له‌گه‌ل خو‌دادا دل دابه‌یننه

دنیاش جار جاره به‌ده‌م بدویننه!!

به‌سهر براتنا قه‌ت خو مه‌نویننه

بو یه‌کتر بینه ویننه و ناویننه

سووره‌ی به‌قهره به‌دل بخویننه

سیجری حه‌للی به‌نده لاویننه

٤) سووره‌ی نالی عیمران

(به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان سورة آل عمران)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ - ٧/٣}.

واته: خودا نه‌و خودایه‌ته که نار دوویه‌ته خواره‌وه بو سهر دلی تو قورئانی پیروژ که نامه‌ی نووسراوی خودایه، هه‌ندی له‌ نایه‌ته‌کانی واتاو مانایان دیاره‌و وشه‌کانی دیاری و ناسراون، له‌به‌ر نه‌وه نه‌م جوړه نایه‌تانه داده‌نرین به‌ سهرچاوه‌و دایکانه له‌ناو قورئانه‌که‌دا، وه نایه‌ته‌کانی تر له‌به‌ر پرووناکی نه‌وان و له‌سهر خه‌ت و هیلی ره‌نگریژی نه‌وان واتایان دهرده‌که‌وئ، وه هه‌ندی تر له‌ نایه‌ته‌کانی چه‌ن واتایی هه‌ل ده‌گرن و قامی واتایان پیویستی هه‌یه به‌ لی‌کولینه‌وه‌یه‌کی وورد، جا نه‌و که‌سانه که‌ دلیان پره‌ له‌ مه‌یلی ریی چه‌وت و له‌رپی راست لاده‌دن و هه‌میشه‌ منه‌یی کویره‌رپی و لاری ده‌که‌ن و له‌شاری دهرده‌چن نه‌وه نه‌و به‌دبه‌ختانه ده‌که‌ونه شوینی نه‌م

ئایه‌تانه که‌چەن واتایی هەڵ دەگرن و هەول نادن کەلە بەر پووناکی ئایه‌ته موحکەمەکان واتای ئایه‌ته مۆتەشابییه‌کان لێ بدەنەو ئەمەش کە دەکەن بە نامەردی دەیکەن و لەبەر ئەوەیە کە‌حەز دەکەن کە بە‌گومان و خەیاڵاتی هیچ و پووچ موسوڵمانان لە‌پەڕی دەربکەن و تووشی پشێویی ئایینی یان بکەن، هەروەک دەیانەوێ لە‌سەر هەوای نەفس و ئارەزووی دەروونی خۆیان تەئویلیان بکەن، وە‌لحال تەئویلی راستی ئەو ئایه‌ته مۆتەشابییه‌ چەن واتایانە بەس خودا بە‌باشی دەیزانی لە‌گەڵ زانا بە‌رزەکانا کە پایەیه‌کی دامە‌زراویان هەیە لە‌عیلم و زانستا. دە‌لێن: ئیمان و باوە‌رمان هەیە بە‌م مۆتەشابییه‌انه لە‌سەر ئەو تەرزە کە خودا قە‌صدی کردوون، خودا دە‌فەرموێ: ئەمانە خاوەن بیرو هۆشی ساغن بۆیە وە‌ها بە‌جوانی تە‌صە‌ووری حە‌قیقەت دەکەن.

۳۷۵۴- قَالَتْ: عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) ثَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةُ (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) إِلَى قَوْلِهِ (أُولَئِكَ الْأَنْبَاءُ) قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ^(۱).

عائیشە (خودای لێ‌ پازی بێ) دە‌لێ: پێ‌غه‌مبەر (درووی خودای لە‌سەر بێ) ئە‌م ئایه‌ته‌ی خۆ‌ینده‌وه‌و لە‌ پاشا فە‌رمووی: کاتێ ئە‌و کە‌سانەت دی کە شو‌ینی ئە‌و ئایه‌تانه دە‌کە‌ون کە‌چەن واتایی هە‌ڵ دە‌گرن و پێ‌یان دە‌گوترێ: ئایه‌ته مۆتەشابییه‌کان و پ‌واله‌تی ئە‌و ئایه‌تانه دە‌کە‌ن بە‌ بیانوو و بە‌هانه‌و چا‌و‌وپ‌اوی لە‌مە‌ردوم پێ دە‌کە‌ن و خە‌لکی پێ لە‌خ‌شته دە‌بە‌ن، ئە‌ی گو‌ی‌دارا بزانه کە‌ئە‌وانە ئە‌و کە‌سانەن کە‌خودا نا‌وی برد‌و‌ون و دە‌رب‌ارە‌یان لە‌ قورئانا فە‌رموویه‌تی: { فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ } دێ

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۷. مسلم. علم: ۶۷۱۷. ابوداود. سنه: ۴۵۹۸. ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۹۹۲، ۲۹۹۴.

دهغەزارەکان لە دووی نایەتە چەن واتا هەلگرەکان دەگەرین، بەنیازی ئەوێ
کە ئاژاوە بەرپابکەن حەزەت فەرمووی: جا کەواتە ئەو گەلی ئیسلام!
خۆتانیان لێ پپارین و مەترسیتان لێیان هەبێ (ش/د/ت - (خودای لێ پازی بێ)).

۳۷۵۵- وَ سَمِعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلَيْنِ اخْتَلَفَا فِي آيَةِ فَعُرِفَ فِي وَجْهِهِ
الْفُضْبُ وَقَالَ: إِمَّا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ فِي الْكِتَابِ. رواه مسلم في
الإيمان^(۲).

پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) جاری بەر گوێی کەوت، دوو پیاو
ناکوکییان بوو لەسەر واتای نایەتی، تووڕەیی بەرووی پیغەمبەرەو (دروودی
خودای لەسەر بێ) دیاربوو، فەرمووی: میللەتەکانی پیش ئیوێ بۆیە لەناو چوون و
فەوتان چونکە لە سەرنامە ی خۆیان دەبوو بە ناکوکییان و دوو بەرەکییان تی
دەکەوت! (م).

۳۷۵۶- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِسْمُ اللَّهِ
الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ
تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ}. رواه الطبراني^(۳).

لێرەدا دەڵێ: لە ئیبنو عەبباسەو (خودایان لێ پازی بێ) لە پیغەمبەرەو
دەفەرمووی (دروودی خودای لەسەر بێ): ئەو ناوێ هەرە گەورەیی خودا کە حالی وایە
هەركاتی یەكێ بەو ناوێ هاواری لێ بکا دێ بە دەنگیەوێ و مرارەكەیی
دەدات، ئەو ناوێ پپروزیە لەم نایەتە دایە:

{قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ
تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. (تەبەرانی).

(۲) مسلم. علم: ۶۷۸.

(۳) سكت عن درجته الشارح.

۳۷۵۷ - ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۱۱۷ ل/ ۳۸۵ ف/ ۳) (۴).

۳۷۵۸ - وَعَنْهُ أَيْ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانَ فِي جَنْبِهِ يَاصْبَعِهِ حِينَ يُولَدُ، غَيْرَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ، ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ. رواه البخاري في بدء الخلق (۵).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازێ بن) لە ھەزرەتەو ھەفەر مووی (دروودی خودای لەسەر بن): ھەموو ئادەمیزادی (لەکاتی لەدایکبوونی دا) شەیتان بەسەر ھە پەنجە ھەزرەتی بەھەردوو تەنشتی دا، تەنیا عیسا ھەسەر ھەبێ، شەیتان چوو کەتیی سەر وینیی، بەلام بۆینەکراو لەجیاتیی بێسەر وینەتە عیسا خووی، سەر واندیە کیسەکە ھێ! (ب).

۳۷۵۹ - ⇒ (ب/ ۵ ز/ ۹ ل/ ۶۵ ف/ ۶) (۶).

۳۷۶۰ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَفْيَانَ مِنْ فِيهِ إِلَى فِي قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا بِالشَّامِ إِذْ جِئْتُ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى هِرْقَلٍ جَاءَ بِهِ دَحِيَّةُ الْكَلْبِيِّ فَدَفَعَهُ إِلَى عَظِيمٍ بَصْرِيٍّ، فَدَفَعَهُ عَظِيمٌ بَصْرِيٍّ إِلَى (هِرْقَلٍ) فَقَالَ: هِرْقَلُ هَلْ هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالُوا نَعَمْ. فَدْعَيْتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرْقَلٍ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ: أَبُو سَفْيَانَ: أَنَا. فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي، ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: قُلْ لَهُمْ إِلَى سَائِلٍ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذِّبُوهُ. قَالَ: أَبُو سَفْيَانَ وَآيُمُ اللَّهِ، لَوْلَا أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ. ثُمَّ قَالَ: لَتَرْجُمَانِهِ سَلُهُ كَيْفَ حَسَبُهُ فَيَكُفُّ؟ قُلْتُ هُوَ فِينَا ذُو حَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَال؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: أَتَيْتَعُهُ أَشْرَافُ

(۴) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۷ رقم: ۳۲۱۱/۳.

(۵) بخاري. تفسير: ۴۵۴۸.

(۶) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۹ رقم: ۳۲۹۳ / ۶.

التَّاسِ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ قُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخَطَةٌ لَهُ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يُصِيبُ مِنَّا وَلْيُصِيبُ مِنْهُ. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ لَا وَتَحْنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَذَرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَمَكْنِي مِنْ كَلِمَةٍ أَذْخِلُ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ: هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ لَا. ثُمَّ قَالَ: لَتَرْجُمَانِهِ قُلْ لَهُ إِيَّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسْبِهِ فِيكُمْ، فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ دُو حَسْبٍ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابٍ قَوْمِهَا، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مَلِكَ آبَائِهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضَعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهَمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ: مَا قَالَ: فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَّعِ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبُ فَيَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخَطَةٌ لَهُ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بِشَاشَةِ الْقُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ فَزَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَتِمَّ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ فَزَعَمْتَ أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمْ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ: أَحَدٌ هَذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ: هَذَا الْقَوْلُ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ رَجُلٌ اتَّخَذَ يَقُولَ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَأْمُرُكُمْ قُلْتُ بِأَمْرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالْعَقَابِ. قَالَ: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَغْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَنِّي أَغْلَمُ أَنِّي أَخْلَصْتُ إِلَيْهِ لِأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَفَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيُنَلِّغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ. قَالَ: ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرْقُلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَذْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْتَ تَسْلَمَ، وَأَسْلِمَ يَأْتِيكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ، (وَقُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا

مَنْ دُونَ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ). فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْنَواتُ عِنْدَهُ، وَكَثَرَ اللَّعْطُ، وَأَمَرَ بَنًا فَأَخْرَجَنَا قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا لَقَدْ أَمَرَ ابْنُ أَبِي كَبْشَةَ، أَنَّهُ لِيَخَافَهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّى أَذْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. قَالَ: الزُّهْرِيُّ فِدَعَا هِرْقُلُ عَظَمَاءَ الرُّومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يَثْبِتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالَ: فَحَاصُوا حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالَ: عَلَىٰ بِهِمْ. فِدَعَا بِهِمْ فَقَالَ: إِنِّي إِنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَىٰ دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُمْ مِنْكُمْ الَّذِي أُحْبِبْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ. رواه البخاري هنا ومسلم في الجهاد^(۷).

ئیبنو عەبباس (خودیان لێ پانی بێ) گوئی: ئەبو سوفايان بەزمانی خۆی بۆیگێڕامەووە گوئی: لەکاتی پێکەوتن (صولحی) ی حودەیبییەدا کەلە نیوانی من و پێغەمبەردا کرابوو چووم بۆ شام لەوکاتەدا کەمن لەشام بووم لەکۆتایی سالی شەشەمی کۆچی دا دیحییە کەلەبێ نامەیه‌کی هینا، لە پێغەمبەرەووە (سروودی خودای لەسەر بێ) نووسرابوو بۆ قەیه‌صەری پۆم کە هەرقلە، دیحییە کاغەزەکە‌ی پێغەمبەر (سروودی خودای لەسەر بێ) دەداتە دەست سەرداری بوسرا، سەرداری بوسرایش دەیداتە دەستی هیرەقل خۆی، هیرقل لەشکری فارس دابووی بەسەریاو تەنگی پێ هەلچنی بوو، شام و هەموو دەورو بەری شام تا جزیرەو گەلێ وولاتی تری لێ داگیر کرد بوو، خۆی پەنای برد بوو بۆ قوستەنتەنبییه، لەویشا ماوه‌یه‌کی دوورو درێژگە‌مارۆی دابوو، کەخوا لەشکری فارسی لەکۆڵ کردەووە بۆ سوپاسی ئەو بەهرە گەورەیه‌ لە حیمصەووە بەپێیان چوو بۆ قودس کەنامەکە‌ی پێ دەگا دەلێ: ئادە‌ی بگەرێن بزانی لێرەدا کەسێ هەیه‌ کە لەهۆزی ئەم پیاووە بێ کە ئەم کاغەزە‌ی بۆ من

(۷) بخاري. بدء الوحي: ۷، ۵۱، ۲۶۸۱، ۲۸۰۴، ۲۹۴۱، ۲۹۷۸، ۳۱۷۴، ۴۵۵۳، ۵۹۸۰، ۶۲۶۰، ۷۱۹۶،

۷۵۴۱. مسلم. جهاد: ۴۵۸۲، ۴۵۸۴. أبوداود. أدب: ۵۱۳۶. ترمذی. استئذان: ۲۷۸.

نووسیوهو خو‌ی به پیغه‌مبهر ده‌زان‌ی؟ ده‌لین: به‌لئ، گوتی: جا من و چهن که‌سیکی تری قور‌ه‌یشییان بانگ کرد، که ده‌وری سیی که‌سی ده‌بووین، بردینیان هه‌تا چووینه لای هیره‌قل له قودس، له‌بهر ده‌میا دایان نیشاندین قه‌یسهر له‌سهر ته‌ختی پاشایی دانیشتبوو، تاجی له‌سهرابوو، گه‌وره‌گه‌وره‌ی پۆم و په‌تریق و قه‌شه‌و راهییبی زۆری له‌ده‌ورا بوو گوتی: کامتان به‌خزمایه‌تی نزیک‌تره‌ به‌م پیاوه‌ که‌ گوايه‌ خو‌ی به‌ پیغه‌مبهر ده‌زان‌ی؟ ئه‌بو سوفیان گوتی: گوتم: من ئیتر منیان له‌بهرده‌م خو‌یا دانیشان و هاو‌پیکانمیان له‌ پشتمه‌وه‌ دانشان، ئینجا زبانه‌زان (ته‌رجمان) ده‌کی خو‌ی بانگ کردو گوتی: پییان بلئ: ئه‌وا من له‌م پیاوه‌ پرسیار ده‌که‌م و هه‌والئ ئه‌و پیاوه‌ی لئ ده‌پرسم که‌ ده‌لئ من پیغه‌مبهرم، جا ئه‌گهر ئه‌م له‌و باره‌یه‌وه‌ به‌درۆ وه‌لامی منی دایه‌وه‌ ئیوه‌ به‌درۆی بخه‌نه‌وه‌ ئه‌بو سوفیان گوتی: به‌خودا له‌بهر ئه‌وه‌ نه‌بوايه‌ که‌ پیم‌ شه‌رم بوو درۆم لئ ده‌رکه‌وئ، ئه‌گینا ئه‌و پۆژه‌ درۆم ده‌کردو قه‌یسهرم چه‌واشه‌ ده‌کرد له‌باره‌ی هه‌والئ پیغه‌مبهره‌وه‌، چونکه‌ ئه‌و سه‌رده‌مه‌ من و حه‌ززه‌ت هاوداوا‌ی یه‌که‌تری بووین ئه‌نجا هیره‌قل به‌ز بانزانه‌که‌ی گوت: لئی پپرسه‌: بنه‌چه‌و په‌سه‌نی چۆنه‌ له‌ناوتانا خانه‌دانه‌ یانا؟ گوتم: تا بلئیت خانه‌دان و وه‌جاخزاده‌یه‌، گوتی: ئایا له‌ ناو باوو باپیریا شایان تیا هه‌لکه‌وتوو؟ گوتم: خه‌یر، گوتی: باشه‌ ئه‌م پیاوه‌ له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌بلئ من پیغه‌مبهرم درۆتان لئ دیوه‌؟ گوتم: نه‌، گوتی: باشه‌ ئه‌وانه‌ی که‌ په‌یره‌وی ده‌که‌ن و ده‌چنه‌ سه‌ر ئایینی ئه‌و له‌ خانه‌دانه‌کانی خه‌لکن یا له‌ لازه‌بوون و بی نه‌واکانیان؟ گوتم: نه‌، هه‌ر لازه‌بوونه‌کانیان په‌یره‌وی ده‌که‌ن، گوتی: به‌ره‌به‌ره‌ زۆر ده‌بن یا که‌م ده‌که‌ن؟ گوتم: خه‌یر، به‌لکوو پۆژ به‌ پۆژ زۆر ده‌بن، گوتی: باشه‌ که‌س هه‌یه‌ له‌وانه‌ی که‌ ده‌چنه‌ سه‌ر ئه‌و ئایینه‌ له‌پاشا لئی بیزار ببئ و پاش گه‌زبیتته‌وه‌ و ده‌رگه‌رئ و وازی لئ بینئ؟ گوتم: نه‌، گوتی: ئه‌ی شه‌پرو شو‌پرو جه‌نگتان له‌گه‌ل دا کردوو؟ گوتم: به‌لئ، گوتی: شه‌پکردن و جه‌نگینتان له‌گه‌لئیا چۆنه‌؟

گوتم: تا ئیستا جهنگ له‌نیوانی ئیمه‌و ئه‌ودا دوو به‌ختی بووه: به‌نۆره‌و
سهره‌بوو، جاری واهیه‌یه‌ئو زāl ده‌بن به‌سهر ئیمه‌داو جاری واش هه‌یه‌ ئیمه
زāl ده‌بین به‌سهر ئه‌ودا* گوتی: باشه، ئه‌ی په‌یمان ده‌شکینئ یانا؟ گوتم: تا
ئیستا نه‌یشکاندووه، به‌لام ئیستا که په‌یمانیکمان له‌نیواندا هه‌یه،
پیکه‌وتووین له‌سهر شه‌ر نه‌کردن، بۆ ماوه‌یه‌کی ناوبراو، جا نازانین ده‌یباته
سهر یانا، ئه‌بو سوفیان گوتی: به‌خودا ته‌نیا ئه‌م وشه‌یه‌ نه‌بن مه‌ودای تری
نه‌دام، که تیجینئیکی تی چینم و نه‌نگئ له‌ پیغه‌مبه‌ر بگرم. گوتی: باشه‌ ئه‌ی
که‌سی تر له‌ پیش ئه‌مه‌وه قسه‌ی وایکردووه له‌ناوتانا؟ گوتم: نه‌، ئه‌نجا
به‌زوبانزانه‌که‌ی خویی گوتم: پئی بلئ: من لیم پرسیت له‌لایه‌نی بنه‌چه‌و
ره‌سه‌نی ئه‌م پیاوه‌وه، تۆ وه‌لامت دایه‌وه‌ گوتم: که‌تا بلئی خانه‌دان و
وه‌جاخزاده‌یه له‌ناومانا، ئه‌وه‌ش ئاداب و نه‌ریتی هه‌موو پیغه‌مبه‌ری بووه،
هه‌موویان وانه، هه‌موو کاتئ خودا که‌سیکی خانه‌دان و وه‌جاخزاده‌ی
هه‌لبژاردووه‌و کردوویه‌تی به‌ پیغه‌مبه‌رو ناردوویه‌تی بۆسهر هۆزه‌که‌ی خۆی،
لیشم پرسیت که‌ئایا باوو باپیری ئه‌م پیاوه‌ شایان تیا بووه‌ یانا، تۆ گوتم
نه‌، منیش له‌دئی خۆما گوتم: ئه‌گهر له‌باوک و باپیریا پادشا ببوایه‌ دم گوتم
پیاویکه‌ داوای موک و ده‌وله‌تی باوک و باپیری ده‌کا، پرسیاریشم لیتم کرد
ئایا په‌یره‌وانی ئه‌م پیاوه‌ ره‌شه‌ خه‌لک و کۆمه‌له‌ی مسکینه‌کان، یا ناغاو
به‌گزارده‌کان، ئه‌وه‌بوو تۆ گوتم زه‌بوون و مسکینه‌کان په‌یره‌وی ده‌کن، له
راستی دا هه‌میشه‌ زوربه‌ی په‌یره‌وانی هه‌موو پیغه‌مبه‌ری ئه‌وانه‌ن لیستم

* نه‌م زۆرانبازی خیترو شه‌ر تاکه‌س!

خۆ ئیمه‌ سووتاین به‌ سوۆی په‌تاکه‌س

خوایه‌! سه‌رده‌می مه‌ه‌دی به‌پاکه‌س

له‌ چلکی ستم بووی زه‌وی پاک که‌س!!

پرسى ئايا لەپىش ئەو ەدا كە بلى من پىغەمبەرم درۆتان لى دىبوو، تۆ گوتت نە، منىش گوتم: چۆن دەبى پىاوئى لەگەل خەلكا درۆ نەكا، بەلام لەپاشا بچى درۆ لەگەل خوادا بكا شتى وانابى، من لەتۆم پرسى ئايا كەس ەيە لەشويىنكە وتوانى كە بچىتە سەر دىنەكەى و كە شارەزايى لى پەيدا كەرد وازى لى بىنى و بەدلى نەبى، تۆ گوتت نە، لەپاستى دا ەر كاتى دل كە خوشى باوەرو ئيمان بچىزى و تامو چىزى لى وەر بگرى ئىتر ەتا ەتايە ئەو فىنكى باوەرە لەو دلە ئارامە ەرنەچى و دەبن بە گول و بولبول! دل كە ئاودرا بەشەرابى نوور. پىويستى نابى بەسەرابى دوور. من لەتۆم پرسى كە ئايا پەپرەوانى ئەو لەزۆرىن يا لەكەمىن، تۆ گوتت تا دى زۆرتەر دەبن! ەموو ئابىن و بىرو باوەرىكى دروست ئاوايە، ەر لە زىادبوونە ەتا لەئەنجاما سەر دەگرى و تەواو دەبى، من لەتۆم پرسى ئايا شەپرو شۆپرو جەنگتان لەگەل دا كەردووە، تۆ گوتت جەنگ و شەپمان لەگەل دا كەردووەو تا ئىستا جەنگى نىوانمان دوو بەختى بوو، جارى ئەو دەيباتەووە جارى ئىمە دەيبەينەووە، لەپاستى دا ئەمە رەوشى ەموو پىغەمبەرى بوو، لەسەرەتاو تاقى دەكرىنەووە دوو چارى سەراسى و ئىش و ئازار دەبن، بەلام لەئەنجام دا ئەوان سەردەكەون، كە خۆرەلھات بەرە بەرە سوپاي زۆرو ستەم و ناھەقى ئاو دەكرىتە ژىرى و گولۆلەى دەكەوئتە لىزى من لە تۆم پرسى ئايا پەيمان و ەھد دەشكىنى يانا، تۆ گوتت: خاوەن پەيمانەو پەيمان ناشكىنى، ئەمەش شىووە رەفتارى گشت پىغەمبەرانە، پىغەمبەران قەت پەيمان ناشكىن و بەلەن دەبنە سەر، من لەتۆم پرسى ئايا كەسىكى تر لەپىش ئەم دا ئەم داوايەى ئەمى كەردووە لەناوتاناو گووتوئەتى من پىغەمبەرم! تۆ گوتت نە، منىش لەدلى خوما گوتم ئەگەر كەسىكى تر لەپىش ئەم دا ئەم قەسەيەى بكەردايە دەمگوت: ئەم پىاوەش لاسكايى ئەو قەسەكۆنەيە دەكاتەو!! ئەبو سوفيان گوتى: ئەنجا ەرقەل گوتى: فەرمانتان بەچى پى دەكاو دەلى چى

بکه‌ن و چی مه‌که‌ن؟ گوتم: پیمان ده‌لی: نوێژ بکه‌ن، زه‌کات بده‌ن، خزم دۆست بن و بۆ خزم باش بن و مافی خزمایه‌تی به‌جی بی‌نن، ده‌ست پاک بن، داوین پاک بن، دهم و دل پاک بن به‌نده‌یی ساغ به‌س بۆ خودای گه‌وره‌ بکه‌ین، هیچ شتی نه‌که‌ین به‌ هاوه‌ل بۆ خودا، واز له‌و بت و خودا دروینانه‌ بی‌نین که‌ باوک و باپیرمان له‌کۆنا ده‌یانپه‌رستن هیرقه‌ل گوته‌ی: ئەمە‌ی تۆ ده‌یلیت له‌باره‌ی ئەو پیاوه‌وه‌ نه‌گه‌ر راست و دروست بی‌ ئەوه‌ پیغه‌مبه‌ره‌، من دهمزانی که‌ ئەم پیغه‌مبه‌ره‌ به‌زویی په‌یدا ده‌بی‌و دی، به‌لام ئەم دهمزانی که‌له‌ ئیوه‌یه‌ ئە‌ی کۆمه‌له‌ی عه‌ره‌ب! وە‌من به‌ش به‌حالی خۆم نه‌گه‌ر بزانه‌م قوتار ده‌بم و ده‌گه‌مه‌ لای حه‌ز ده‌که‌م بچم بۆ خزمه‌تی، نه‌گه‌ر له‌لای ده‌بووم قاچه‌کانیم ده‌شۆرد، به‌خودا قه‌له‌مه‌روو ده‌سته‌لاتی ئە‌و ده‌گاته‌ ئە‌م شوین پایانه‌ی منیش وه‌خاکی به‌یتولمه‌قدیس و هه‌موو ولاتی شام و پۆم داگیر ده‌کا ئە‌بو سوفیان گوته‌ی: له‌پاشا داوای نامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری کردو خویندیوه‌، ناوه‌روکه‌که‌ی ئە‌مه‌ بوو: به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان، له‌ موحه‌مه‌ده‌وه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، بۆ لای هیرقه‌لی مه‌زنی پۆم، سلوو دروود له‌ په‌یره‌وانی پێگه‌ی راستی، سلوو له‌راستی خوازان! له‌پاش ئە‌مه‌ من داوات لی ده‌که‌م که‌ ئیسلام بیت، ئیسلام ببه‌ له‌هه‌ردوو جیهاندا سه‌لامه‌ت ده‌بیت، ئیسلام ببه‌ خودا له‌باتی جاری دوو جار ئە‌جرو پاداشتت ده‌داتێ چونکه‌ هه‌موو خاوه‌ن نامه‌یه‌کی نۆ موسوڵمان دوو پاداشی بۆ هه‌یه‌، سه‌ره‌پای ئە‌وه‌ش که‌ ده‌بی به‌ مامۆستای نیشاندهری خێر بۆ هه‌موو ده‌ست و په‌یوه‌نده‌که‌ی خۆت و ده‌بی به‌ سه‌ر مه‌شق بۆیان نه‌گه‌ر سه‌رپێچیش ده‌که‌ی و گه‌ردن که‌چ ناکه‌ی بۆ ئیسلام ئە‌وه‌ بزانه‌ که‌ هه‌م ئۆبال و گوناھی خۆت و هه‌م ئۆبال و گوناھی مسکین و وه‌رزیره‌کانیش له‌ئه‌ستۆی تۆیه‌ چونکه‌ ئە‌وان ژێر ده‌ستی تۆن و چاویان له‌ده‌می تۆیه‌. هه‌روه‌ها داوات لی ده‌که‌م به‌هۆی ئە‌م ئایه‌ته‌شه‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ - ٦٤/٣}.

واتە: ئەي ئەھلى كىتاب! ئەي خاوەن نامەكان! ئەي كۆمەلەيىن كە خودا نامەى خۆيى بەھۆى پيغەمبەرئى لە پيغەمبەرەكانىيەو بۆ ناردوون! وەرەن بۆسەر وەرگرتنى تاقە فەرموودەيى، كە بۆ ئيمە و بۆ ئيوە يەكسانە و چون يەكە بەبى جياوازيى، كە برىتييە لە نيازپاكى و ساغى لەگەل خودادا وەئەم مەبەستەش بەم چەن ياسايە ديتەجى، يەكەم عىبادەت و پەرستەن و خودا پەرستى بۆ كەسى تر نەكەين بۆ خوداى گەرە نەبى، دووم ھاوەل و ھاوبەش و ژن و كوپو كچ و باوك و دايكى بۆ پريار نەدەين، سىيەم لەناو خۇمانا يەكترى نەكەين بەخودا وەك خودا بيكەين بە خاوەن فەرمان و شت حەلال و حەرام بكا بۆمان بەبى وەرگرتنى فەرمان لەخوداوە، جا ئەگەر ئەو خاوەن نامانە پشتيان ھەلكرد لەم پەندو ئامۆزگارى و فەرمايشتە راست و دروستەو پوو پيچيان لەيەكتايى پەرستى كرد ئەوا تۆ ئەي پيغەمبەر! ھەم خۆت ھەم پەپرەوەكانت پييان بليىن: ھەق ديارە، ئاشكرايەو بەلگە نەويستە، كە ئيوە قەبوولى ناكەن ئەوا ئاگاداربن و بەشايتە بن ئيمە فەرمانبەردارى خوداين و موسولمانين. ئەبو سوفيان گوتى: كە ھىرقەل لە خويندەنەوہى نامەكە بوو، لەدەورى بوو بەزەلە زل و قاو و قيژ، ئيتەر دەستور درا ئيمە كراينە دەرەو، كە چووينە دەرەو بەھاوپريكانى خۆم گوت: بەراستى كارى كۆرەكەى ئەبو كەبشە گەرە بوو، خۆ ئەو تە شاي پۆميش ليى دەترسى ئەبو كەبشە باوكى شيرى پيغەمبەر بوو، ميتردى حەليمەيە كە دايەنى حەزەت بوو ئيتەر ھەر لەو كاتەو مە زانيم كە كارو بارى پيغەمبەر (سەددى خوداى لەسەر بن) سەردەكەوئ و گومانم لەو دانا بوو، تا ئەو پۆژەى خودا كردمى بە موسولمان و چوومە سەر ئايىنى ئىسلام زوھرى كە ئەم فەرموودەيەى گيپراو تەو لە عوبەيدوللای كۆپى عەبدوللای كۆپى عوتبەو لە ئيبىن عەبباسەو دەلى: ئەنجا ھىرقەل پياو گەرەكانى ولاتى پووم بانگ دەكات و

له‌مالی خو‌ی کۆیان ده‌کاته‌وه‌و پێیان ده‌لێ: ئه‌ی کۆمه‌له‌ی پووم! ئه‌گه‌ر ده‌تانه‌وێ سهر‌به‌رزو سه‌ر فرا‌ز بن هه‌تا هه‌تایه‌ وه‌ مَلَك و ده‌وله‌تیش‌تان به‌رده‌وام بێ و بمی‌نێ و هه‌رن زوو‌که‌ن موسو‌لمان ببن. گو‌تی: به‌لام ئه‌وان وه‌ک که‌ره کی‌وی ده‌شه‌له‌ژێن و به‌ره‌و ده‌رگا‌کان هه‌ل ده‌تیزێنن، ده‌روانن ده‌رگا‌کان دا‌خرا‌ون جا هه‌رقه‌ل ده‌لێ: بانگیان که‌نه‌وه‌ بۆ‌لای خو‌م، که‌ بانگی کرد‌نه‌وه‌ پێیانی گو‌ت: ئه‌وه‌ من تا‌قیم کرد‌نه‌وه‌، ویستم بزانه‌م تا‌ چ پاده‌یی ئایینی خو‌تان به‌تون‌دی گرتو‌وه‌، باش بو‌و کرداره‌که‌تان به‌د‌لێ من بو‌و. ئیتر ئه‌وانیش کو‌رنو‌وشی بۆ‌ده‌به‌ن و گله‌ییان لێ‌ی نامی‌نێ (ب/م - (خودایان لێ‌ پازی بن)).

۳۷۶۱- ونزل - لَمَّا قَالَتْ: الْيَهُودُ نَحْنُ عَلٰی دِیْنِ اِبْرَاهِیْمَ وَقَالَتْ: النَّصَارٰی نَحْنُ عَلٰی دِیْنِ اِبْرَاهِیْمَ: (مَا كَانَ اِبْرَاهِیْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ)^(۸).

کاتی جووله‌که‌کان گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، وه‌ گا‌وره‌کانیش گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خوا‌ره‌وه‌:

{ مَا كَانَ اِبْرَاهِیْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ - ۶۷/۳ }.

واته‌: به‌هه‌یچ جو‌زێ ئیبراهیم له‌سه‌ر ئایینی جووله‌که‌ نه‌بو‌و، که‌ عوزه‌یر به‌ کو‌پی خودا ده‌زانن، وه‌له‌ سه‌ر ئایینی گا‌ور نه‌بو‌و، که‌ عیسا به‌ کو‌پی خودا داده‌نێن، به‌لام مه‌ردی‌کی له‌په‌ر پو‌وچ لاده‌رو موسو‌لمان بو‌وه‌و پو‌وی له‌پاستی کرد‌وه‌، وه‌له‌و که‌سانه‌ نه‌بو‌وه‌ که‌ها‌وبه‌ش داده‌نێن بۆ‌ خودا و ب‌تپه‌رستی ده‌که‌ن.

۳۷۶۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وَلاَةً مِنَ النَّبِيِّينَ وَإِنَّ وَلِيَّ أَبِي وَخَلِيلِي وَخَلَّيَ رَبِّي. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرَاهِیْمَ

(۸) له‌ منسب‌ إلى‌ أي‌ کتاب‌ من‌ قبل‌ المؤلف‌.

لِّلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۹).

عەبدوللا (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: هەموو پیغه‌مبەرێ لەناو پیغه‌مبەرەکانا ئاشنایەکی هەبوو، ئاشنای منیش ئیبراھیمە، کە هەم باوکمەو هەم دۆست و خۆشەویستمە هەرەك دۆست و خۆشەویستی خودایە ئینجا حەزەت (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆیندیەو:

{إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ - ۶۸/۳}.

واتە: بەراستی نزیکترین و لەبەرترین کەس بە ئیبراھیم ئەو کەسانە بوون کە لەوختی خۆیا پەیره‌وی ئەویان کردوو، و ئەم پیغه‌مبەرە کە ناوی موحمەدەو ناوێ جوانەکی خۆی پێ بەبەرەتی، و ئەو کەسانە کە باوەریان هێناو بە موحمەد، خودای گەرەش خۆی دۆست و یارمەتیدەری موسولمانانە لە هەردوو جیهانا (ت-س/ص).

۳۷۶۳- ⇒ (ب/۲-ز- ۱۴۷ ل- ۳۰۱ چاپی/۱ ف- ۲+ ۴)^(۱۰).

۳۷۶۴- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِمِمينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. فَقَالَ: لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ قَضِيًّا مِنْ أَرَاكَ. رواه مسلم في الإيمان^(۱۱).

ئەبو ئومامە (خودای لێ پازی بێ) گوتی: حەزەت (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئەوێ بە سویندو سویندکاری هەقی پیاویکی موسولمان بەناپەوا بپچڕێ بۆ خۆی خودا ئاگری بۆ دەبرێتەو دەیکا بە مووچەو جیرە بۆی و

(۹) صحيح عند الترمذي.

(۱۰) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۷۳ رقم: ۵ / ۱۹۱۷.

(۱۱) مسلم. إيمان: ۳۵۱. نسائي: آداب القضاء: ۵۴۳۴.

به‌هه‌شتی لئ قه‌ده‌غه ده‌کا. پیاویکیش گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! باشتیکی که‌میش بی؟ قه‌رمووی: با چلی دار سیواکیش بی! (م - مه‌زار په‌مبه‌ری لئ بی). (ف/۲) + (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴).

۳۷۶۵ - ⇒ (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴) (۱۲).

۳۷۶۶ - عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَخْرُجَانِ فِي بَيْتٍ - أَوْ فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أُلْفِدَ بِإِشْفَى فِي كَفِّهَا، فَادَّعَتْ عَلَى الْأُخْرَى، فَرَفَعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، فَقَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ يُغْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ. ذَكَّرُوهَا بِاللَّهِ وَاقْرَأُوا عَلَيْهَا (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ). فَذَكَّرُوهَا فَاعْتَرَفَتْ، فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: التَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْيَمِينُ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ. رواهما البخاري (۱۳).

ئیبنو نه‌بی موله‌یکه (خودای لئ پازی بی) گوتی: دوو ژن له‌چاوه‌یه‌کا، له‌ مالیکا دره‌وشه‌کاری ده‌کن، یه‌کیکیان بریندار ده‌بی، دره‌وشه‌یی چوو بوو به‌ناو له‌پیا، داوای نه‌وه‌بوو که گوايه ژنه‌که‌ی تر وای لیی کردوو، داواکه‌یان برد بۆلای ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بی) ده‌فه‌رموی: نه‌گه‌ر نه‌و خه‌لکه له‌سر داوای خو‌یان به‌بی پینیشاندانی به‌لگه‌و راست کردنه‌وه‌ی شایه‌ت هه‌رچی داوا بکه‌ن بدری پییان نه‌وا ده‌بی به‌تیکه‌و لیکه‌و هه‌رکه‌سه‌یه بۆ خو‌ی و سه‌ره‌نجام گه‌لی سه‌رو مال و خو‌ین و سامانی زۆرکه‌س به‌فیرو ده‌روا ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: ته‌می و ئامۆژگاری ژنه گومانباره‌که بکه‌ن و ری‌زی خودای یاد بخه‌نه‌وه‌و ترسی خودای بخه‌نه‌ به‌ر، به‌تایبه‌تی نه‌م ئایه‌ته‌ی بۆ بخو‌ینه‌وه:

{إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا - ۷۷/۳}.

(۱۲) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۴۷ رقم: ۱۷۷۱.

(۱۳) تجريد البخاري: ۴ ل / ۴۲۰ رقم: ۱۶۴۴ - ۴۵۵۲ ، ۲۵۱۴ ، ۲۶۶۸. فتح الباري مجلد / ۳ ل / ۱۷۵

رقم: ۱۰۸۲. تجريد. مسلم. اقضية: ۴۴۴۵.

واته: کهسانی که عه‌هد و په‌یمان و به‌لێن به‌خودا دده‌ن و سویند ده‌خۆن و له‌پاشا په‌یمان‌ه‌کیان ده‌شکینن و سوینده‌کانیان نابهنه‌ سه‌رو به‌به‌هایه‌کی دنیا‌یی ده‌یانگۆرنه‌وه که‌ئهو به‌هاجیهانییه‌ نه‌گه‌ر زۆریش بێ هه‌رکه‌مه‌، ئا ئه‌وانه‌ ئه‌گه‌ر ته‌وبه‌ی به‌راستی نه‌که‌ن و له‌سه‌ر ئه‌و په‌هوشه‌ پیسه‌ بمه‌ن ده‌بن به‌ پوو په‌هشی لای خودا و له‌ودنیا هیچ به‌ش و باره‌یه‌کیان بۆ نییه‌، وه‌ خودای گه‌وره‌ له‌پۆژی پاشه‌ پۆژدا نه‌نازیان ده‌گرێ و نه‌ قسه‌ی خۆشیان له‌گه‌ل ده‌کا و نه‌پروویان ده‌دات و نه‌ به‌چاوی ریزو میهره‌بانیه‌وه‌ ته‌ماشایان ده‌کا و نه‌ پاکیان ده‌کاته‌وه‌ له‌تاوانه‌کانیان و نه‌ تاریفی چاکی و باشییان ده‌کا، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش سزایه‌کی زۆر سه‌خت و به‌ئیش و به‌ سویان بۆه‌یه‌. گو‌تی: که‌ویان کرد ئه‌که‌ چوو زۆری و ددانی پیا‌نا که‌ ئه‌و وای لێی کردووه‌، ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمو‌ی: له‌داوا و داواکاری دا سویند خواردن له‌ سه‌رداوا لێ کراوه‌ (ب - مه‌زار مه‌زار په‌حمه‌تی له‌گۆپی پیرۆزی بێ).

۳۷۶۷- ⇒ (ب/۲ ز/۱۸۲ ل/۳۷۴ ف/۱) زاد هنا: زاد في رواية: فجعلها لحسان وأبي^(۱۴).

لێره‌دا له‌داوا و ئه‌مه‌ی پتره‌: دای به‌ هه‌سه‌سان و به‌ ئوبه‌یی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاَّبُنِّي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ - ۹۳/۳}.

واته: هه‌موو خواردمه‌نییه‌که‌ هه‌لāl بوو، بۆ نه‌وه‌ی یه‌عقوب پیغه‌مبه‌ر، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ نه‌بێ که‌ یه‌عقوب هه‌رامی کردبوو له‌سه‌ر خۆی، له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ئهم ته‌ه‌راته‌ بیته‌ خواره‌وه‌ بۆ مووسا، ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر! تۆ بلێ به‌و جووله‌که‌ درۆزنانه‌: ئیوه‌ ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن له‌م داوایه‌تانا که‌ گوايه‌ ئه‌مه‌ی ئه‌م‌پۆ له‌وان هه‌رامه‌ له‌کۆن کۆنیشتا له‌نووح و له‌ ئیبراهیمیش هه‌رام

بووه، بفرموو ئەگەر راست ده‌که‌ن و درۆ ناکه‌ن ته‌ورات بێنن و بیخویننه‌وه تا راستی و ناراستی ده‌ریکه‌وی.

۳۷۶۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبَرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ؟ قَالَ: اشْتَكَى عِرْقُ النَّسَا فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا يَلَايِمُهُ إِلَّا لَحُومَ الْإِبِلِ وَالْبَنَاهَا فَلَيْدَكَ حَرَّمَهَا. قَالُوا صَدَقْتَ. رواه الترمذي في الزهد بسند حسن^(۱۵).

ئیبناو عه‌بباس (خودیان لێ پازی بێ) گو‌تی: جووله‌که‌کان هاتنه‌ لای پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ر بێ) گو‌تیان: ئە‌ی باوکی قاسم! پیمان بلێ یه‌عقوب پیغه‌مبەر (که‌ نازناوی ئیسرائیله‌، که‌ به‌مه‌عنا به‌نده‌ی هه‌لبژاردە‌ی خوایه‌) چی له‌ خۆی هه‌رام کردبوو؟ فهرمووی: یه‌عقوب تووشی نه‌خۆشی که‌ژوک (عیرقولنه‌سا) بوو ئاه‌ی کرد ئە‌گەر خودا چاکی بکاته‌وه‌ له‌ خۆشترین شت نه‌خوا، جا خودا چاکی کرده‌وه‌، ئە‌ویش هیچی وه‌ک گوشت و شیر و وشتەر پێ نه‌ده‌که‌وت، جا له‌بەر ئە‌وه‌ ئە‌و دوو شته‌ی له‌خۆی قه‌ده‌غه‌ کرد گو‌تیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۳۷۶۹- ⇒ (ب/۳ ز/۹۲ ل/۲۴۳ ف/۸)^(۱۶).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ - ۹۶/۳}.

ته‌فسیری ئە‌م ئایه‌ته‌ له‌پیشه‌وه‌ له‌م شوینه‌دا پو‌یشت: ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹).

۳۷۷۰- ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹ ف/۱)^(۱۷).

^(۱۵) حسن عند الترمذي.

^(۱۶) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۹۲ رقم: ۸ / ۲۳۵۸.

^(۱۷) تقدم في مجلد اول. تسلسل: ۱۱۵ رقم: ۱ / ۶۹۱.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا - ۹۷/۳} ⇒ (ب/۲ ز ۷۹ ل ۱۵۲).
 ۳۷۷۱- ⇒ (ب/۲ ز ۷۹ ل ۱۵۴ ف ۵ + ب/۲ ز ۸۸ ل ۱۷۲ ف/۳) (۱۸).

لیژده‌دا له‌سه‌ره‌تاوه ئه‌م پتریی‌ه‌ی هه‌یه: قام رجل فقال: يا رسول الله من الحاج؟ قَالَ: الشعث الثفل: پیاوێ هه‌لسا گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کێ حاجی به‌راستییه؟ فه‌رمووی: کۆلکن و بۆرکه‌له‌کانن که له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سه‌رگه‌رمی جێ به‌جێ کردنی کرداره‌کانی هه‌جن نایانپه‌رژێته سه‌ر په‌روه‌رده‌کردنی قزو له‌شو و جلو به‌رگی خویان.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ - ۱۱۰/۳} ⇒ (ب/۵ ز ۷۵ ل ۲۶۱).

۳۷۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (كُنتُمْ خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ، تَأْتُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَغْثَائِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ. رواه البخاري (۱۹).

ئه‌بو هوره‌یره (خۆش‌نودی خودای مەزنی له‌سه‌ربن) گوتی: ئێوه چاکترین که‌سن بۆئهم خه‌لکه، چونکه دیلیان ده‌که‌ن و کۆت و زنجیر ده‌خه‌نه گه‌ردنیان و له‌سه‌ر ئه‌و حاله ده‌یاننهن هه‌تا موسوڵمان ده‌بن که‌وا بوو ئێوه بۆ ئه‌وان ده‌بن به‌ مایه‌ی به‌ختیاری و کلیلی به‌هه‌شت که‌ فه‌رمووده‌ی (لا اله الا الله) یه ده‌ده‌نه ده‌ستیان (ب).

۳۷۷۳- عَنْ يَهْزِرِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: فِي قَوْلِهِ (كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) قَالَ: يُثْمُونَ سَبْعِينَ أُمَّةً أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى. رواه الرمزي بسند حسن (۲۰).

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۷۹ رقم: ۵ / ۱۴۸۲ + ۳ / ۱۵۲۱.

(۱۹) بخاري. تفسير: ۴۵۵۷.

(۲۰) حديث حسن.

به‌هزی کۆپی چه‌کیم له‌باوکیه‌وه له‌باپی‌یه‌وه (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: گویم لێ بوو پیغه‌مبەر (دروودی خودای لێسربێ) خویندیه‌وه: (کنتم خیر أمة أخرجت للناس) ئینجا فهرمووی: ئیوه ئه‌ی گه‌ی موچه‌مه‌دا! چه‌فتاه‌مین گه‌ی خاوه‌ن ئیمانن، که‌ هه‌موویان له‌پیش ئیوه‌وه بوون و ئیوه به‌دوایانا هاتوون، ئیوه له‌وانه له‌هه‌موویان گه‌وره‌ترو چاک‌ترن (ت-س/ص).

۳۷۷۴- عن جابر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) يَقُولُ: فِينَا نَزَلَتْ (إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا) قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَتَانِ بَنُو حَارِثَةَ وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا يَسُرُّنِي أَنَّهَا لَمْ تُنْزَلْ لِقَوْلِ اللَّهِ (وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا). رواه الشيخان^(۱).

جایبر (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: ئەم ئایه‌ته‌ له‌شانی ئیمه‌دا دابه‌زیوه، که‌ ده‌فه‌رموی:

{إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ - {۱۲۲/۳}

واته: خودای گه‌وره‌ خۆی زانا‌بوو به‌ قسه‌ی ده‌م و نیازێ دلتان له‌وکاته‌دا که‌ دوو تاقم له‌ئیوه‌ ویستیان بگه‌ڕینه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌و خۆیان بدۆڕینن به‌لام خودا پاراستنی له‌و خه‌یاڵه‌ ناهه‌مواره‌و له‌و بیره‌ به‌ده‌ لایان داو پش‌تی سوپای ئیسلامیان چۆل نه‌کرد، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودا پاراستنی، چونکه‌ خودا دۆستی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین. جایبر ده‌یگوت: ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌ ئیمه‌ بووین، تاقمه‌ی به‌نی حاریسه‌و تاقمه‌ی به‌نی سه‌له‌مه‌، وه‌من به‌ش به‌حالی خۆم هاتنی ئەم ئایه‌ته‌م زۆر پێ خۆشه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ خودا ده‌فه‌رموی له‌شانی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌ دا: واللّٰه ولیهما: خودا دۆستی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین! (ش - خودایان لێ پازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلِإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ} {۱۲۸/۳}.

^(۱) بخاری. مغازی. ۴۰۵۱. مسلم. فضائل الصحابة: ۶۳۲.

واته: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست و نازدار! حوكمی قه‌زاو قه‌ده‌رو
ب‌پ‌ریاری سه‌رنف‌یست به‌ده‌ستی منه‌و به‌ده‌ستی تۆ نییه‌، ده‌ی زۆر باش ب‌زانه
ئه‌مانه‌ خودا ته‌وبه‌و په‌شیمان‌نیان گ‌یرا ب‌کا، یا گ‌یرای نه‌کا، وه‌له‌ ه‌ردوو
جیه‌انا، یا له‌یه‌کیکیانا س‌زایان بدا یا س‌زایان نه‌دا ئەم ش‌تانه‌ که‌م و زۆر
به‌ده‌ستی تۆ نییه‌، چون‌کی به‌پ‌راستی ئەم ب‌ی‌باوه‌رو خودا نه‌ناسانه‌ شوونیان
لێ ه‌ه‌ل‌ک‌یشاوه‌و زۆر س‌ته‌م‌کارو له‌ پ‌راده‌ به‌ده‌ر س‌ته‌م‌کارن.

۳۷۷۵- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۹۲ ل/ ۲۸۸ ف/ ۴) (۲۲).

له‌ گ‌یرانه‌وه‌ی ئی‌رده‌دا ئەم پ‌تریی (زیاده‌)یه‌ی ه‌یه‌:

ولفظ الترمذي: قال: قال: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أُحُدٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ أَبَا
سُفْيَانَ اللَّهُمَّ الْعَنِ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ. قال: فَتَرَكْتُ (لَيْسَ لَكَ
مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ) فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَسْلَمُوا فَحَسُنَ إِسْلَامُهُمْ.

گ‌فته‌ی (ت) ئاوايه‌: له‌ پ‌وژێ ئوحددا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر ب‌ن)
فه‌رمووی: خودایه‌! نه‌فرین و له‌عنه‌ت ب‌که‌ له‌ئهبو سو‌فیان، خودایه‌! له‌عنه‌ت
ب‌که‌ له‌ حاریسی کو‌ری ه‌یشام، خودایه‌! نه‌فرین ب‌که‌ له‌ سه‌فوانی کو‌ری
ئومه‌ییه‌ ئیتر ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:

{لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلِإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ -
۱۲۸/۳}.

له‌پاش دا خودا ته‌وبه‌ی ئه‌وانه‌ی قه‌بوول‌ کردو ه‌موویان موس‌ولمان
بوون و سه‌رو موس‌ولمانی جوانیان لێ ده‌رچوو.

۳۷۷۶- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۹۲ ل/ ۲۸۸ ف/ ۴) (۲۳).

۳۷۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُسِرَتْ رِبَاعِيَّتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ
وَشَجَّ وَجْهُهُ شَجَّةً فِي جَبْهَتِهِ حَتَّى سَالَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا

(۲۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

(۲۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

بَنِيهِمْ وَهُوَ يُذْغُوهُمْ إِلَى اللَّهِ. فَتَرَكْتُ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءًا أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلِأَنَّهُمْ ظَالِمُونَ). رواه الترمذي بسند صحيح^(٢٤).

ئه‌نه‌س (خودای لێ پازی بێ) گوئی: له‌پۆژی هه‌رای ئو‌خوددا دندانی پێشینی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) شکا، له‌پیزی لای پاستی له‌ خواره‌وه‌ دانی چوارین (ره‌باعیه‌)ی شکا* وه‌ناو چاوانی شکاو خوین به‌ ده‌موچاویا هاته‌ خواره‌وه‌، پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: هۆژی که‌ ناهه‌قی ئاوا له‌ پیغه‌مبهری خو‌یان بکه‌ن چۆن سه‌رده‌که‌ون ئه‌وه‌ش له‌کاتی‌کا که‌ ئه‌و دلسۆزانه‌ خه‌ریک بێ بانگیان بکا بۆ لای خوداو پێگه‌ی پاستیان پێ نیشان بدا جا (لیس لك من الامر شیئ) هاته‌ خواره‌وه‌ (ت - س/ص).

۳۷۷۸ - (ب/ ۱ / ز ۱۸۹ / ل ۵۱۳ / ف ۱ / ۱) (۲۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ فَأَتَابَكُمْ عُمًا بَعَثَ لَكِنَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ} (۱۵۳/۳).

وا‌ته‌: خودا ده‌ستی ئیوه‌ی لا‌برد له‌سه‌ر دو‌ژمنه‌کان و ئه‌وانی زāl کرد به‌ سه‌رتانا، له‌وکاته‌دا که‌ ئیوه‌ به‌په‌له‌په‌روه هه‌ل‌ده‌زنین به‌قه‌د کێوه‌که‌داو سوپاگای خۆتان به‌جێ هێشت و ئه‌وه‌نده‌ په‌ریشان و بێ ووره‌ بوون ئاو‌پرتان نه‌ده‌دایه‌وه‌ له‌که‌سو له‌سه‌ری نه‌ده‌وه‌ستان و هه‌رکه‌سه‌تان ده‌یویست سه‌ری خۆی قوتار بکا، به‌لام پیغه‌مبهری خودا هه‌زه‌تی مو‌حه‌مه‌د، که‌له‌گه‌ل تاقمی

(۲۴) صحیح عند الترمذی.

* ۱- ئه‌نییه، ۲- ره‌باعیه، ۳- ناب، ۴- ضه‌وا‌حیک، ۵، ۶، ۷- اضراس، ۶- سن‌العقل، له‌چوار تا چوار له‌سه‌رو له‌خوار = ضه‌وا‌حیک. ددان له‌شه‌ویله‌ی سه‌ره‌وه‌و له‌شه‌ویله‌ی خواره‌وه‌ په‌ک ناوی هه‌یه، ئه‌نییه = دوانینه، ره‌باعیه = چوارینه، ناب = که‌ئپ، ضه‌وا‌حیک = زه‌رده‌دان، ضیرس = خرئ، کاکیله، سن‌العقل = ددانی ئه‌قڵ.

(۲۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۱۸۹ رقم: ۱ / ۱۰۰۶.

دوايیتانا بوو، حالئ واپوو بانگي دهکردنه وو دهیغه رموو: ئه ی بهنده گانی خودا! ووره بهرمه دهن، بگهړینه وه بۆ مهیدانی جهنگ و بگهړینه وه بۆلای من، ئه وهی ههلمهت بینیته وه و پهلاماری دوژمن بداته وه ئه و بههشتییه! جا خودای گه و ره پاداشی دانه وه له سهر ئه م حاله ناباره تان و تووشی خه م و خه فه تیکی زۆری کردن، ئه وه ش بۆ ئه وه ی خووبگرن به م جوړه کاره ساتانه وه و به زوویی ووره بهرنه دهن و جاریکی تر ئه گهر شتی واپووی دالیتان دلگران و زویر نه بن له سهر زیانی مالی و گیانی، وه خودا خو ی ناگای له نیازي دلتان و له کارو کرده وه تان هه به.

٣٧٧٩- عن البراء بن عازب (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الرَّجَالَةِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَرِمِينَ، فَذَكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ، وَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَيْرُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا. رواه البخاري (٢٦).

به‌پاشی کورپی عازیب (خودای لښ پازي بڼ) گوټی: له‌پوږي پرووداوی ئوحددا پیښه‌مېر (د پرودي خودای لښ بڼ) عه‌بدوللای کورپی جوبه‌یږی کرد به سهرکرده‌ی پیاده‌کان که‌په‌نجا پیاوی تیر هاویژ بوون، پینی فهرموون: نه‌گهر به‌چاوی خوټان ئیمه‌تان دی له‌وناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوو و مه‌ل و مؤرو جان‌ه‌وهر ده‌مان خوټن ئیوه له‌م شوینه‌ی خوټان مه‌جوولین و پشتمان چوټ مه‌که‌ن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره پیاده‌کان فهرمانه‌که‌ی پیښه‌مېریان شکاند، که دیان ئه‌وا له‌شکری ئیسلام سهرکه‌وت به‌سهر له‌شکری کوفردا، له‌سهره‌تای شه‌ره‌که‌وه، ئیتیر سه‌نگره‌کانی خوټان به‌جئ هیشت و چوون بوټالان کوکړدنه‌وه، وه‌له‌م کاته‌دا خالیدی کورپی وه‌لید ه‌لی ده‌ست که‌وتوو هیږشی بردو بوو به‌هو‌ی شکانی سوپای ئیسلام جاله‌ پاشا ئه‌وانیش شکان و به‌ره‌و دوا ه‌له‌اتن، ئه‌مه‌ ئه‌و پرووداوه‌یه که خودا له‌قورټان دا به‌م نایه‌ته باسی ده‌کات و ده‌فهرموی: {وَالرُّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي اخْرَاكُمْ}. وه‌ئو پوږه‌ دوانزه‌ پیاو نه‌بئ که‌س له‌گه‌ل پیښه‌مېرده‌ا نه‌مایه‌وه و ه‌موو ه‌له‌اتن! (ب).

ئەبۇ طلەحە (خودای لى پەزى بىن) دەلى: لە پۇژى ئوحدودا، لەپىزى شەپەدا، لەناو سەنگەرەکانى خوۋماندا خەو دایگرتىن، خەویكى قورسى وا که خوش خوش بە دەم وەنەوزبەردنەو شەمشیرەکەم لە دەستەم دەکەوتە خواریوەو هەم دەگرتەو (ب/ت) تیرمزی (رحمەتى خودای لى بىن) ئەمەى پترە: تاقمەکەى تریش بریتى بوون لە ناپاکەکان، ئەوانە هەر خەمى سوودو قازانجى خوێانە، ترسنۆکتەرىن هۆزن و چاوچنۆکتەرىن تاقمەن و گەرەتەرىن دوزمەنى هەق و راستین. بۆ تیگەیشتنى تەواو لەم حەدىسە تەفسیری ئەم ئایەتە دەکەین:

{ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةٌ لِّعَاسَا يَغْشَىٰ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ - ١٥٤/٣}.

واته: پاش نه و ترسو بيمه خودای گه و رهو مه زن به ميه ره بانی خوئی
 ئارامی و ئاسایشی نارد بۆتان، به پرهنگی سه ره وه نه وزگرتنی تاقمیکتانی
 داگیر کرد، وه ل حال تاقمیک تریشتان (که ناپاک و مونا فیه کانن) هه رخه می
 سه ره در کردن و به رژه وهندی خو یان بوو، هیچ دهر به ستی به رژه وهندی
 ئیسلامیان نه بوو.

٣٧٨١- وعنه قال: رَفَعْتُ رَأْسِي يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلْتُ أُنْظَرُ وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمِيدُ تَحْتَ حَجَفَتِهِ مِنَ الثَّعَاسِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً لُّثْعَاسًا يَفْشَى طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ). رواه الترمذي بسند صحيح (٢٨).

ديسان ده‌ئى: له‌پوښى ئوحووددا له‌وكتا هدا كه خودا به‌به‌خشش
(كه‌رم) ى خوڤى د‌لن‌يايى و ئاسايش و ئارامى د‌ئى بو‌مان ناردو سه‌ره‌وه‌نه‌وز

(۳۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۲.

(۲۸) حدیث صحیح.

دایگرتین و کهوتینه خهوه نووچکئی و وهنهوزه کوتئی، کاتئی که سهرم هه لپری و ته ماشای سوپاکه ی خۆمانم کرد سهره نجم دا وا هه موویان نووچ ده بهن و له ژیر قه لغانه کانیا نا خه وه نووچکه یانه، ئه مه ی من دیم نهو حاله یه که خودا له باره یه وه ده فهرموی:

{ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَافِقَةً مِّنْكُمْ} (ت-س/ص).

۳۷۸۲- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: افْتُقِدَتْ قَطِيفَةٌ حَمْرَاءَ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَ: بَعْضُ النَّاسِ لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغُلْ يَأْتِ بِمَا غُلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوُفِّيَ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) رواه أبو داود والترمذي بسند حسن^(۲۹).

ئیبینو عه بباس (خودایان لێ بانی بێ) گوئی: له پڕۆژێ به دریا پارچه یه که قه یفه ی سوور له تالانییه که بزر بوو، جا هه ندی که س گوئیان: په نگ بێ پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ر بێ) بر دبیئی! جا خودای گه وره ئه م ئایه ته ی ناره خوار ی: {وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغُلْ يَأْتِ بِمَا غُلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوُفِّيَ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ} - ۱۶۱/۳.

واته: شایسته ی شانی پیغه مبه ران نییه، که ده ستیسی بکه ن له مالی تالانی، گهنده دزی دووره له شانی پیغه مبه ران، به تابه ته ی ئه م پیغه مبه ره نازداره قه ت شتی وا ناشایسته ناکا، وه هه ر که سی به نا په وا شتی قول بداو بیبا بوخوی له پڕۆژی قیامه تا، به به ر چاوی دوست و دوژمنه وه، ده ینی به نه په ی شانیه وه ده یه ینی بو مه ی دانی لێ پرسینه وه شه رمه زار ده بی، له پاشا، هه موو که سی تۆله و پاداشی خوی له سه ر چاکه و خراپه ی خوی به ته واوی وه رده گری، به قه ی سه ری ده رزییه که زۆرو سته می لێ نا کری (د/ت - س/ح).

۳۷۸۳- عن جابر (رضي الله عنه) قال: لَقِينِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: لِي يَا جَابِرُ مَا لِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَشْهَدَ أَبِي قَتِيلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِيَالًا

وَدَيْنَا. قَالَ: أَفَلَا أَبْشُرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَأَخْبَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا فَقَالَ: يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَى أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ تُخَيِّنِي فَأَقْتُلْ فِيكَ ثَانِيَةً. قَالَ: الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَلْهَمَ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ. قَالَ: وَأَنْزَلْتَ هَذِهِ الْآيَةَ (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) (٣٠).

جایبر (خودای لێ پازنی بێ) گوئی: پیغه‌مبهرم پێ گه‌یشته‌ (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) پێی فهرمووم: ئه‌ی جایبر! ده‌تبینم قوپاویت، چ خێرته؟ عه‌رم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! که پۆژی ئوحوود باوکه‌ شه‌هید بوو، خه‌زان و قه‌ره‌زیکی زۆری به‌سه‌ردا به‌جێ هه‌شتوووم بێر له‌وه ده‌که‌مه‌وه فهرمووی: هه‌زده‌که‌ی باسی ئه‌وه‌ت بۆیکه‌م که خودا چه‌ند به‌خۆشی پێشوازی له‌باوکه‌ت کرد؟ گوتم: فهرموو، ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فهرمووی: هه‌رگه‌یز خودای گه‌وره‌ (له‌په‌شتی په‌رده‌وه‌ نه‌بێ) قسه‌ی له‌گه‌ڵ که‌سێ نه‌کردوو به‌لام باوکه‌تی زیندوو کرده‌وه‌و به‌بێ په‌رده‌و پوو به‌پوو، قسه‌و گوفتوگۆی له‌گه‌ڵ داکرد، فهرمووی پێی: ئه‌ی به‌نده‌ی خۆم دلت چی ده‌خوازیت داوای بکه‌ لێم ده‌یدهم پێت ئه‌ویش گوئی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! زیندوووم بکه‌ره‌وه‌، هه‌تا دیسانه‌وه‌ له‌پێناوی تۆدا ده‌کوژیمه‌وه‌! په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌و سه‌روه‌ریش فهرمووی: له‌مێزه‌وه‌ به‌ریاره‌و داومه‌ ئه‌وه‌ی له‌م دنیا‌یه‌ ده‌رچوو جاریکی تر ناگه‌رێته‌وه‌ بۆ جیهان جایبر گوئی: جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد هه‌و:

{وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ - ١٦٩/٣}.

واته: گومان مه‌به‌ن به‌وکه‌سانه‌ کوژراوون له‌په‌نگه‌ی خودادا، که‌ئه‌وانه‌ مردوون، به‌لکوو ئه‌وانه‌ نه‌رمردوون و زیندوون و له‌خه‌مه‌تی خودادان، وه‌ زۆر به‌قه‌درو ریزه‌وه‌ خودا رزق و پۆژی یان بۆ ده‌نیری، له‌ هه‌یاتیکه‌ی حه‌قیقی و

ژیانیکی راستدا، له‌جسته‌یه‌کی به‌رزه‌خیی ناسک، وه‌ک جیسمی له‌تیفی فریشته‌هه‌تا پۆژی قیامه‌ت ئاوا ده‌ژین و ده‌مین، تا کاتی هه‌شر ئه‌وسا ده‌پۆنه‌وه به‌رگ و له‌شه پێشووه‌که‌یان و شادمان و دلخۆشن به‌و به‌هره‌و به‌خششی که‌خودا به‌هۆی سه‌ربه‌رزیی شه‌هید بوونه‌وه، به‌فه‌زلی خۆی داویه‌تی پێیان، وه‌ موژده‌ ده‌ندن به‌و که‌سانه‌ که‌ هه‌شتا له‌ ژیانان و شه‌هید نه‌بوون که‌خه‌می مردن و شه‌هید بوونیان نه‌بی، چونکه‌ شه‌هیدان و پیاو باشان له‌ودنیادا نه‌ترسیان له‌سه‌ره‌و نه‌خه‌میان له‌به‌ره، که‌وتوون به‌سه‌ر خێرو خوشی داو خودا پووی خیری لیان‌ه‌ و زۆر زۆر به‌م حاله‌ی خۆیان که‌یفخۆش و دلشادن، به‌تایبه‌ت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ده‌رکه‌وتوو به‌یان که‌خودا پاداش و مزی موسوڵمانان به‌ زیاده‌وه‌ ده‌داته‌وه. (ت-ح/ح).

۳۷۸۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) فَقَالَ: إِنَّا سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرَنَا أَنَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي طَيْرٍ خَضِرٍ كَسْرُخٍ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلٍ مُعَلَّقَةٍ بِالْعَرْشِ فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّكَ أَطْلَاعَةً فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَازِيدُكُمْ؟ قَالُوا رَبَّنَا وَمَا تَسْتَزِيدُ وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ كَسْرُخٍ حَيْثُ شِئْنَا ثُمَّ اطْلَعَ إِلَيْهِمُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَازِيدُكُمْ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَمْ يُتْرَكُوا قَالُوا لَنُعِيدُ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَتُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. وزاد في رواية: وتقرئ نبينا السلام وتُخبره عنا أننا قد رضينا ورضي عنا. رواهما الرمذي^(۳۱).

له‌باره‌ی هۆی هاتنی ئه‌م ئایه‌ته‌وه‌ پرسیار کرا له‌عه‌بدوللّا (خودای من پازێ بێ) گوتی: له‌م باره‌یه‌وه‌ ئیهمه‌یش پرسیارمان کرد، له‌ وه‌لاما پیمان گوتراوه: که‌ گیانی شه‌هیدان وان له‌ناو چه‌ن مه‌لیکی سه‌وزدا وه‌ ئه‌و مه‌لانه‌ له‌ناو به‌هه‌شتا به‌ئاره‌زووی خۆیان گه‌شت ده‌که‌ن و چه‌زبان له‌چی بێ ده‌یخۆن، جا ده‌که‌پێنه‌وه‌ بۆ ناو چه‌ن چرایێ، که‌ هه‌لاوه‌سه‌راون له‌سبیه‌ری ته‌خت و باره‌گا

(۳۱) مسلم. إمارة: ۴۸۱۲. ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۰۱۱. ابن ماجه. جهاد: ۲۸۰۱.

(عەرش)دا. جا جاری پەروردگاری تۆ سەردەکیشتیتە ناویان و دەفەرموئ: حەزەتان لەچی ترە هەتا بیدەم پێتان؟ دەلێن: ئەو پەروردگاری ئێمە! لەمە زیاتر چی تێمان بوئ، کەوا بۆ خۆمان لەناو بەهەشتا بەئارەزووی خۆمان دەخوین و رادەبویڕین! بەلام دیسانەووە خودا سەردەکیشتیتەووە بۆناویان و دەفەرموئ: حەزەتان لەچی ترە هەتا بیدەم بەئێوە؟ جا کاتێ شەهیدەکان دەبینن خودا وازیان لێ ناهێنێ تا داواي شتی تر نەکەن عەرزێ دەکەن: گیانمان بکەرەو بەبەرمان دا، هەتا بگەڕێنەووە بۆ جیهان، هەتا جاریکی تێریش دیسانەووە لەپێناوی تۆدا بکوژێنەووە (م/ت) لەگێڕانەووەیەکی تێرمیزیدا ئەمە پترە: وە سلاومان بگەیهنە بە پیغەمبەرمان هەوالی خوش گوزەرانی ئێمە پێ بفەرموو، کەوا ئێمە لەخودای گەرە خوش نوودین و خوداش لەئێمە خوش نوووە.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرُّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ - ۱۷۲/۳}.

واتە: ئەو کەسانەووە کە گوێیان شل کرد بۆ فەرمانی خودا و پیغەمبەری خودا و لەسەر فەرمانی ئەوان کەوتنە پێ بەشوینی دوژمن دا، لەپاش ئەو هەموو کۆشت و کۆشتارەووە کە لێیان کرابوو لەغەزای ئو خوددا، وە بەو چاویان نەشکاو و ورەیان بەرنەدا، بۆ ئەوانە (کە خاوەنی ئەو چاکەو مەردایەتی و لەخۆ بووردن و لەخودا ترسان و تەقوايەن) پاداشی باش و بەشو بارەیهکی گەرە هەیه.

۳۷۸۵- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): لِعُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ يَا ابْنَ أَخْتِي لَمَّا أَصَابَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَأَنْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا فَقَالَ: مَنْ يَذْهَبُ فِي إِيْرِهِمْ؟ فَأَتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا، كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ. رواه البخاري في غزوة أحد (۳۲).

عائیشه (رمزای خودای لاسر بئ) به عوروهی کوپی زوبهیری گوت: ئەهی خوشکه زام! کاتئ که له پۆزی غەزای ئو خوددا پیغه مبهەر (دروودی خودای لاسر بئ) تووشی ئەو دهردی سهیرییه بوو، که گه لئ له یارانئ کوژران و زاماریوون، که له شکری بته پرسته کان گه رانه وه بۆ مه کهکی پیرۆز، پیغه مبهەر (دروودی خودای لاسر بئ) مه ترسی ئەوهی کرد که دیسان له ناکاو دوژمن بگه پیتته وه بۆ سهریان، جا له بهر ئەوه وه له بهر ئەوه یش که وورهی موسولمانان به رزبئی و به وزیان و کوشت و کوشتاره چاوه ترسی نهن و دلیان نه ترسی فهرمووی: کئ دهرپا به شوینیانا؟ جا هفتا پیای لئ هه لبراردن و ناردنی، ئەبو به کرو زوبه یریشیان تیابوو (ب) ⇨ (ب/ ۵ ز/ ۱۰ ل/ ۸۱).

۳۷۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ قَالُوا (إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَرَأَوْهُمْ يُفَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (۳۳).

ئیبنو عبباس (خودایان لئ بانی بئ) گوتی: ئەوکاته که ئیبراهیم فهر دایه ناو مه نجه نیقه که وه فهرمووی: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} وه موحه ممه دیش (دروودی خودای لاسر بئ) دیسان ههر وای فهرموو، ئەوکاتهی دهیان گوت پیی: {إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَرَأَوْهُمْ يُفَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} - ۱۷۳/۳.

واته: ئەو مهردانه مهردایه تییه کی تریشیان هیه، کاتئ که هه ندئ کهس (بۆ ئەوهی دلیان سارد بکه نه وه زهنده قیان بهرن، تا نه چن بۆ پوو به پووپی دوژمن) پییان ده گوتن: که سوپایه کی گه ورهی بته پرسته کانی مه که، به سه روکایه تی ئەبو سوفیان، گرد بوونه وه گه له کۆمه یه کی گه لئ گه وریان لئ کردوون و ده یانه وئ بدهن به سه رتاناو پریشه کهنتان بکهن، که وابوو، دهرمه چن و مه پۆن بۆ شه ر له گه لیانا و شه ری خو ترین مه کهن و خه می خۆتان

هه بئ و ترسی مال و منائی خوتان هه بئ و سه ری خوتان به لایه کا ده رکه ن، که چی نه وان مهردانه و شیرانه نه و قسه ناباره و نه و هه رده شه و گو رده شه ناهه مواره و نه و پیلانه زه هرداره نه و ونده ی تر شیر ی کردن و ئیمان و باوه پری پتر کردن و دلی نه ستوور تر کردن و ووه ی به رزتر کردن و له کان ی دلیانه وه به زمانیکی پارا و ده یانگوت: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} ئیمه خودامان به سه، خودا که سی ئیمه یه، هه ر خودایه پشت و په نامان دیاره که باشت رین پشت و په نایش خودای گه ووه و ته وانایه (بوخاری - پیرگنڈی پیژدی له نووری خودا بن).

۳۷۸۷- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. رواهما البخاري^(۳۴).

دیسان نه و گوتی: کاتئ ئیبراهیم فری درایه ناو مه نجه نیقه که وه دوا ووته ی که گوتی نه وه بوو فه رمووی: {حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} من خودام به سه و باشت رین پشت و په نا هه ر خودایه و به س (ب):

هه ر که سن که سه یه زدان ی به سه

خودا بو خواناس له جیی گشت که سه !

فه رمو وده ی خوا یه خولاسه ی قسه :

خودا بو دؤستی له جیی پاو ده سه !!

۳۷۸۸- (ب/۲ ز/۲ ل/۱۱ ف/۳)^(۳۵).

۳۷۸۹- وَعَنْهُ أَي (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ مَوْضِعَ سَوَاطِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَقْرَبُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَمَنْ رُخِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْفُرُورِ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۳۶).

(۳۴) بخاري. تفسير: ۴۵۶۴.

(۳۵) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱۸۴ / ۲.

(۳۶) حديث صحيح عند الترمذي.

دیسان ئه‌بوهوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) له‌ حه‌زده‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سهر بێ) ده‌گیرێته‌وه ده‌فه‌رموی: به‌قه‌د شوینی یه‌ك قه‌مچی له‌به‌هه‌شتا باشته‌ له‌جیهان و له‌هه‌رچی له‌جیهان دا هه‌یه، جا ئه‌گه‌ر حه‌ز ده‌که‌ن بۆ پراست و دروستی ئه‌م قسه‌یه ئه‌م ئایه‌ته بخویننه‌وه:

{فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ - ۱۸۵/۳}

واته: هه‌موو گیاندارێ پیاڵه‌ی مه‌رگ ده‌نوشی، که‌س نییه (غه‌یری خودا خۆی) که تامی مه‌رگ نه‌چیژێ، زینده‌وه‌ران هه‌موو گیای مردن، وه‌گه‌لێ هه‌لویست و قوناغی سه‌خت و ناخوشتان له‌پیشه‌وه‌یه، پاداش و تۆله‌ی هه‌ره ته‌واویش ته‌نیا ئه‌و پۆژه و مرده‌گرنه‌وه که‌له‌ گۆڕ هه‌ل ده‌سنه‌وه و به‌ره و ده‌شتی مه‌حشهر ده‌کشین و خیزی بۆ ده‌که‌ن، هه‌لویست و شلوق ده‌بێ و پۆژ و ئالۆز ده‌بێ ئه‌وه‌ی به‌په‌له‌پروژه‌و به‌ چنگه‌ کرپش سه‌ری خۆی ده‌رکا و له‌ده‌س دۆزه‌خ خۆی قوتار کا و به‌هه‌ر حالێ و به‌ هه‌ر جوړی بێ خۆی بگه‌یه‌نێته ناو به‌هه‌شت ئه‌وه به‌پراستی به‌ئاواتی گه‌وره‌ی خۆی ده‌گا و مایه‌ی پزگاری خۆی مسوگه‌ر ده‌کا، ئه‌وه‌ش (باش باش) بزانی ژیا‌نی دنیا و خوشی و پابواردنی ئه‌م جیهانه له‌چا و ئه‌و جیهانا ده‌رزی به‌ده‌ریایه، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شا گه‌لێ جار ده‌بێ به‌هۆی له‌خۆبایی بوونی پیا و خراپان (ت-س/ص).

۳۷۹- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرَحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اعْتَدُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا وَأَحْبُوا أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَتَزَلَتْ (لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْتَهُمْ بِمَقَارَةِ مَنْ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) رواه البخاري هنا ومسلم في صفة المنافقين (۳۷).

ئەبو سەعید (خودای ئی پازی بێ) دەلێ: لەکاتی پیڤه‌مبەر خۆیدا (دروودی خودای لەسەربێ) چەن پیاوی هەبوون، مونا‌ف‌ق و نا‌پاک بوون، کاتی پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەچوو بۆ غەزا ئەوان بە‌فیل و فەرەج خۆیان دە‌دزییە‌وه‌و لە‌گە‌لیا نە‌دە‌چوون بۆ ئەو غەزایە، وە‌بە‌مە‌ی کە‌له‌م‌ال‌ه‌وه‌ دادە‌نیشتن و دە‌مانە‌وه‌، بە‌ پی‌چە‌وانە‌ی حە‌زە‌تە‌وه‌ (دروودی خودای لەسەربێ) کە‌یف خۆش بوون، وە‌ کاتی‌کیش پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دە‌هاتە‌وه‌ لە‌و غەزایە دە‌چوونە‌ خە‌مە‌تی و بە‌هانە‌ی درۆیان دە‌هینایە‌وه‌و سو‌ین‌دی‌ان لە‌سەر دە‌خوارد و کە‌یفیان بە‌وه‌ دە‌هات کە‌ بە‌به‌لاش لە‌سەر شتی کە‌نه‌یان‌کرد‌وه‌و سو‌پاس و تار‌یف ب‌ک‌ر‌ین! ئیتر ئەم ئایە‌ته‌ دابە‌زی:

{لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۸۸/۳}.

واته: ئە‌ی پیڤه‌مبە‌ری خۆ‌شه‌ویست! تۆ‌یش ئە‌ی پیاوی موس‌ول‌مان! وا مە‌زانە ئە‌وانە کە‌ دل‌شاد و شاد‌مان دە‌بن بە‌ک‌ردە‌وه‌ی نا‌شیرینی خۆیان و حە‌ز دە‌کە‌ن کە‌له‌سەر شتی‌کی باش کە‌ بە‌درۆ دە‌لێن ک‌رد‌وه‌مانە‌ بە‌لام نە‌یان‌ک‌رد‌وه‌و بە‌به‌لاش سو‌پاس و وە‌س‌پ ب‌ک‌ر‌ین، قە‌ت وامە‌زانە کە‌ ئە‌وانە وێ‌نە‌ی ئە‌م ساخ‌تە‌کارانە لە‌دە‌ست تۆ‌‌ه‌و س‌زاو قاری خودا قوتار دە‌بن و لە‌پە‌نایە‌کا نا‌سوودە‌و سە‌رف‌راز ستار دە‌گ‌رن، شتی وان‌ییە، بە‌ل‌کوو بۆ ئە‌وانە هە‌یه‌ س‌زای بە‌سو‌ی و ئازاری ئێ‌ش بە‌ناو دل‌گە‌یی‌ن! (ش - خودای ئی پازی بێ).

۳۷۹۱- قال: مَرْوَانَ لِبَوَائِهِ اذْهَبْ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ لَيْنَ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُحْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذِّبًا، لَعَذَابٍ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلِهَذِهِ وَإِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوهُ إِثْبَاهًا، وَأَخْبَرُوهُ بَغْيِهِ، فَأَرَوَهُ أَنْ قَدْ اسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ بِمَا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كِتْمَانِهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ (وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ

لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوهُ) وتلا: (لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسِبْنَهُمْ بِمَقَارَئِ مَنْ الْعَذَابِ). رواه البخاري والترمذي^(۳۸).

کاتێ که مه‌پوان سه‌رداری سه‌ر شاری مه‌دینه بوو، گوته‌ی به‌ده‌رکه‌وانه‌که‌ی خۆی: ئه‌ی رافیع! ئاده‌ی بپۆ بۆلای ئیبنو عه‌بباس پیتی بلی: خۆ ئه‌گه‌ر هه‌موو که‌سێ سزاو ئازار بدری له‌سه‌ر ئه‌وه که شادمان ببی به‌وه‌ی که ده‌ستی ده‌که‌وی و هه‌ز بکا به‌ خۆپای سوپاس بکری له‌سه‌ر شتی که خۆی نه‌یکردی، خۆ ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌ وابی ئه‌وا که سمان له‌قیامه‌تا پزگارمان نابێ و هه‌موومان سه‌رجه‌م سزاو ئازار ده‌دری ئێین چونکه‌ کێ هه‌یه (مه‌گه‌ر به‌ده‌گمه‌ن) که مال و منال و مایه‌ و پایه‌ و وه‌سپی راست و درۆی پی خوش نه‌بی؟ ئیبنو عه‌بباس (خودایان له‌ پازی بێ) گوته‌ی: ئیوه چیتانه به‌سه‌ر ئه‌م باسه‌وه؟! ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ له‌شانی جووله‌که‌کانا، جارێ هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) بانگی کرد و پرسایاری شتیکی لیان کرد، ئه‌وان شته‌که‌یان شارده‌وه‌و هه‌شاری وه‌لامه‌ راسته‌که‌یان داو به‌ پیچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌وه‌ شتیکی تریان پیتی گوت ئه‌نجا وایان نیشانی هه‌زرت ده‌دا که وه‌لامی پرسایاره‌که‌ی ئه‌ویان به‌راستی داوه‌ته‌وه‌و که‌وا بێ ده‌بی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سوپاس و تاریفیان بکا، وه‌ شادمان بوون و دلشاد به‌وه‌ی که راستیه‌که‌یان شارده‌بووه‌و که‌تمی حه‌قیقه‌ته‌که‌یان کردوه‌و، ئینجا ئیبنو عه‌بباس ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ ئایه‌تی:

{وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ - ۱۸۷/۳}.

که ئه‌م ئایه‌ته‌یان له‌م شوینده‌ له‌پیشه‌وه‌ پۆیشت ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۱۵ ل/ ۸۳) وه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌شی خوینده‌وه‌:

^(۳۸) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۸، ۱۶۴۸، تجرید. مسلم: صفات المنافقین: ۶۹۶۵. ترمذی: تفسیر القرآن:

{لَا تُحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُخَسِّدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تُحْسِبْنَهُمْ بِمَقَازَةِ مَنْ الْعَذَابِ - ۱۸۸/۳} . ⇒ (ب/ت - خودای لئ پازی بئ).

۳۷۹۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ)، إِلَى آخِرِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ. ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنْ، فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ أَذَّنَ بِإِلَاءٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ. رواه البخاري^(۳۹).

⇒ (ب/۱ ز/۱۸۴ ل/۵۰۳ ف/۲) لی‌ره‌دا چهن زیاده‌بی هه‌یه: ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: شه‌وی له‌لای مه‌یموونه‌ی میمکم (که ه‌اوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر بوو) مامه‌وه تاوی حه‌زرت (دیودی خودای له‌س‌ربئ) له‌گه‌ل خیزانی گو‌فتو‌گو‌ی کردو له‌پاشا پ‌اکشاو نووست، که دوو به‌شی شه‌و پ‌ویش‌ت و به‌شی سیه‌می شه‌و داها‌ت حه‌زرت له‌خه‌و هه‌لس‌او دانیش‌ت و ته‌ماشایه‌کی ئاسمانی کردو ئەم ئایه‌تانه‌ی خوینده‌وه هه‌تا کو‌تایی سووره‌تی ئالی عیمران له‌ویوه که ده‌فه‌رموئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ - ۱۹۰/۳}.

ئه‌نجا هه‌لس‌او ده‌سنو‌یژی گرت و سیواکی کردو ئه‌وجا یازده پ‌کات نو‌یژی شه‌و نو‌یژی کرد، له‌پاشا بیلال بانگی دا بو نو‌یژی به‌یانی، ئه‌نجا حه‌زرت (دیودی خودای له‌س‌ربئ) دوو پ‌کاته سو‌ننه‌ته‌که‌ی پ‌یش نو‌یژی به‌یانی کرد، ئه‌نجا پ‌ویش‌ت بو مزگه‌وت و له‌وی نو‌یژی به‌یانی به‌کۆمه‌ل کرد (ب).

۳۷۹۳- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا أَسْمَعُ اللَّهَ ذَكَرَ النِّسَاءَ فِي الْهَجْرَةِ. وَكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ أَوَّلَ ظَعِينَةٍ هَاجَرَتْ إِلَى الْمَدِينَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

(فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أَضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ) (۱۹۵/۳). رواه الترمذي. نَسَّالَ اللَّهُ حُسْنَ الرَوَايَةِ آمِينَ. (۴۱)

ئوم سەلەمە (رمزای خودای لیبیت) فەرمووی: ئەهی پیغەمبەری خودا، بەرگویمان ناکەوئی کە خودا لە قورئانا باسی ژنان لەبارەیی کوچکردنەوہ بکات؟ ئوم سەلەمە خوئی یەکەم ئافرەتی کە ژاوەنشین بوو، کە کوچی کدبوو بو مەدینە، جا خودا ئەم ئایەتەیی نادە خواریوہ بو پیغەمبەر، کەواتای وایە:

جا خودای گەورە داواکەیاننی بەجی هیناو فەرمووی: بەراستی من کردەوہی هیچ خاوەن کاری لەئێوہ زایە ناکەم و رەنجی بەبا نادەم، نیڕبئی یا می، چونکە ئێوہ لەناو خوتانا تیھەلکیش و سەرو قنگی یەکتەین، کەواتە ژنیش وەک پیاو لەلای خودا کردەوہی بەزایە ناچن:

نـاـلـی عـیـمـرـان و سـوـورەس بەقـەرە

پـیـشـەنـگـن لـەبـۆ قـورئـانـی گـەورە!

پـۆشـ قـیامەت کـە تەشـشـرـیـف دـیتـن

لەدۆستنی، دەستنی قەدر و ریز دەنی!

قـورئـان سەراسەر خـوانـی مەولایـە

ووشە بە ووشە فەرموودەس خوایە

پـرـسـەر لـەسـیووس خۆشـی جـیا جـیا یـە

هەموو پیتیککی پازیککی تیا یە

دویننی خۆم دس بە چاوی دلم

خۆم لەبەرچاو کە و نەوین سەرچلم

دل بەرەدس بەقە، پوو ساجس بەشە

چۆن مەلایەکم خۆزکەس بە قەشە! *

(۴۱) سکت عن درجته الشارح.

نای نهوه منم، یا خو به‌رازه!
 خوئی مه‌لاس داوه لهو بی‌شه تازه
 قهت باوه‌ر ناکه‌م من بهم نه‌ندازه
 دلم بو‌توان بـی به ده‌روازه!
 نه‌وه‌ن ناله‌بار، نه‌وه‌ن خووارو لار
 نه‌وه‌ن به‌دیره‌فتار، نه‌وه‌ن به‌دکردار
 نه‌وه‌ن بـی شو‌عوور، نه‌وه‌ن له‌خوا دوور
 نه‌وه‌ن گوینه‌مشت بو نه‌فسی شو‌روور!
 یاران دوورکه‌ون نه‌که له‌ناکاوا
 پرشنگی په‌شیم بکا به ناوا،
 گورکه‌ل ناسایی تیتان بکه‌وین
 روژی رووناکتان لـی بکا به شه‌وین!!
 نووری! گهر درو‌ناکه‌ی هه‌تاکه‌ی
 بهم هاشو هووشه‌ خۆت به‌په‌ن نه‌که‌ی
 وه‌ره تـازوو‌ه روو له‌ خوداکه‌ه
 ملت له‌داوی دنیا جوداکه‌ه!!*
 له‌دیوه‌خانن خودا خۆت داکه‌ه
 چه‌شو نه‌کی سفره‌ی خوداکه‌ه

وهرگیر

* قه‌ش: نه‌گه‌ت (فه‌ره‌نگی خا‌ن).

* خوداکردن ، خو‌جیک‌ردنه‌وه ، ده‌لین: نازه‌له‌کان داکه‌ن ، واته: بیانکه‌نه جی‌گه‌ی حه‌وانه‌وه‌ی شه‌ویانه‌وه. وهرگیر

۵) سووره‌ی نساء

به‌ناوی خودای به‌خشنده‌ی میهره‌بان (سورة النساء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۷۹۴- قال: عُرْوَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سَأَلَتْ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ). فَقَالَتْ: يَا ابْنَ أَخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرٍ وَلَيْهَا، تَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا، فَيُرِيدُ وَلَيْهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، بِغَيْرِ أَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا، فَتُحْوَى عَنْ ذَلِكَ، إِلَّا أَنْ يَبْلُغُوا لَهُنَّ أَعْلَىٰ سُنَّتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمُرُوا أَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُنَّ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ^(۱).

عوروه (خودای سن پازی بن) گوئی: پرسیارم کرد له عایشه (خودای سن پازی بن) له باره‌ی فره‌مایشتی خودای گه‌وره‌وه که ده‌فرموی:

{وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ - ۳/۴}.

که‌واتاکه‌ی وایه: نه‌گه‌ر ترستان له‌وه هه‌بوو که عه‌داله‌ت و دادپه‌روه‌ری نه‌که‌ن له‌گه‌ل نه‌وکچه هه‌تیوانه‌دا که‌وان له‌ژێر چاودی‌ری ئیوه‌دا، له کاتی‌کا که خۆتان ماره‌یان بکه‌ن بۆخۆتان، یا ماره‌یان بپن له که‌سیکی خۆتان نه‌گه‌ر له‌م حاله‌دا نه‌م ترسه‌تان هه‌بوو نه‌وا بچن ژنیکی تر ماره‌ بپن بۆ خۆتان که به‌دلتان بئو له‌باری‌و واز له‌وه‌تیوانه‌ بینن، وه ده‌توانن ژنی یا دوو ژن یا سێ ژن، یا چوار ژن، به‌پیی یاسای شه‌رع بینن به‌مه‌رجی که به‌مه‌رجی سه‌ره‌کی داده‌نری که نه‌وه‌یه‌ه به‌توانن عه‌داله‌ت و دادپه‌روه‌ری به‌جی بینن له‌نیوانیان. عایشه (خودای سن پازی بن) گوئی: نه‌ی خوارزای خۆم! نه‌م ئایه‌ته

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۵۷۴، ۲۴۹۴، ۵۰۶۴. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴، أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی: نکاح /

۳۲۴۶ = تجرید البخاری = مختصر صحیح البخاری / ۴ / ل / ۴۲۹ رقم: ۱۶۴۹، ۲۷۶۳، ۴۵۷۲، ۴۶۰۰،

۵۰۶۴، ۵۰۹۲، ۵۰۹۸، ۵۱۲۸، ۵۱۳۱، ۵۱۴۰، ۶۹۶۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴. أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی.

نکاح: ۳۲۴۶.

ہاتھ خوار ہووہ لہ شانی کچانی بی باوکدا کہ لہ لای حہ قداریان بن وئو
 ھہقدارہ بچی لہبہر سامان و مالی کچہکہ یا لہبہرجوانیہکھی مارہی بکا
 لہخوی، بہلام ئوہوندہ کہباوبی مارہی بو دانہنی، جا خودا نہہی لی کردن
 لہکردنی شتی وا، مہگہر بہمہرجی کہوہک ژنانی تر مارہی و مافیان بو
 دابننئو ئوہ دہبی، دہنا خودا فہرموویہتی پییان بپون لہژنانی تر بہدلی
 خوٹان ژن بہینن و واز بینن لہوان (ب — مہزارہمستی لی بی).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا} (۶/۴). ⇒ (ب/۳/ز/۳۰/ف/۱)

۳۷۹۵- ⇒ (ب/۳/ز/۱۴/ل/۳۰/ف/۱) (۳).

۳۷۹۶- ⇒ (ب/۳/ز/۳/ل/۶/ف/۱) + (ب/۱/ز/۲۱/ل/۱۰۷/ف/۱۳) (۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَكُمْ يَصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ} (۱۲/۴).

۳۷۹۷- ⇒ (ب/۳/ز/۶/ل/۱۴) (۴).

۳۷۹۸- وعنه قال: كانوا إذا مات الرجل كان أولياؤه أحق بامرأته، إن شاء بعضهم تزوجها، وإن شاءوا زوجوها، وإن شاءوا لم يزوها، فهم أحق بها من أهلها، فنزلت هذه الآية في ذلك (لا يحل لكم أن ترثوا النساء كرها ولا تفضلوهن لذهن لئلا يفضلهن ما آتيتوهن) (۵).

دیسان ئیبینو عہبباس (خودیان لی بازی بی) گوتی: لہپیش دا دہستوریان
 وابوو کہ پیایو دہمرد ژنہکەشی وەکی مالەکەھی دہبوو بہمیرات و کہلہپوور
 بو ھہقدارہکانی، ئیترا یا یەکی لہ کہسوکاری میژدہ مردووہکەھی ئو ژنہی

(۲) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۱۴ رقم: ۲۰۰۳ / ۱.

(۳) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۳ رقم: ۱۹۷۱ / ۱.

(۴) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴ رقم: ۱۹۳۶ / ۱.

(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۷۹، ۶۹۴۸.

ماره دهکرد بۆ خۆی، وهیا مارهیان دهکرد له کهسیکی تر، وهیا هه رنهیان دهدا بهشوو وه خۆیان لهپیشتره شیواو تر بوون بهو ژنه لهمالی باوانی جا ئهه نایهته هاته خواری:

{لَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ - {۱۹/۴}.

واته: ئهه کهسانێ که باوهرتان هیناوه بهخوداو پیغهمبهری خودا! بۆ ئیوه پهوا نییه که ژنان وهکوو میرات وهربگرن، لهپاش مردنی خاوهنهکانیان بهزۆر، وهپهگهی شووی تازهیان لێ مهگرن، بۆئهووی بازێ لهو مال و مارهیییهی کهدهیان کهوێ بهم شیوه ناپهوایه پیتان بدهنهوه (ب).

۳۷۹۹- و عنه قال: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلْأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا نَزَلَتْ (وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي) نَسَخَتْ. رواهما البخاري^(۶).

دیسانهوه گوته: لهپیش دا کاتێ کۆچهرییهکان هاتن بۆ مهدينه، یاسای یاران وابوو، کۆچهری کهلهپووری وهردهگرت لهیاریدههر، نهوهک کهسو کاری خۆی، بهپیی ئهه پهیمانی براههتیه که پیغهمبهر (درووی خودای ههسرب) لهنیوانیان بهستبووی، ئهه یاسایه ههروا مایهوه، تا کاتێ ئهه نایهته هاته خوارهوه:

{وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي... - {۳۳/۴}.

واته: بۆ ههموو کهسێ بپیری چهن خزم و کهسو کاریکمان داوه، لهپاش مردنی کهلهپوورهکهی دهگرن ئیتر ئهه یاسایه ههلوهشایهوه (ب).

۳۸۰۰ - ⇒ (ب/۳ ز/۴۵ ل/۱۱۰ ف/۱)^(۷).

(۶) بخاري. تفسير: ۴۵۸۰.

(۷) تقدم في مجلد ۳ / تسلسل ۴۵ / رقم: ۲۱۴۷.

۳۸۰۱- ⇒ (ب/۳ ز/۸۱ ل/۲۰۳ ف/۸) + (ب/۳ ز/۱۲۵ ل/۳۲۶ ف/۱)^(۸).

۳۸۰۲- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّهَا قَالَتْ: يَغْزُو الرِّجَالُ وَلَا يَغْزُو النِّسَاءُ وَإِنَّمَا لَنَا نِصْفُ الْمِيرَاثِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ). رواه الترمذي^(۹).

ئوممو سه‌له‌مه (رمزای خودای له‌سربین) گوئی: عهرزی حه‌زهرتم کرد: قوربان! ئه‌وه‌تانئ پیاوان بۆ خۆیان خه‌بات ده‌گێرن و دیاره‌ که‌پاداشی گه‌وره‌ی له‌سه‌ر وهرده‌گرن، وه‌ دوو ئه‌وه‌نده‌ی ئیهمه‌یش به‌شه‌ که‌له‌پوور له‌میراتی ده‌به‌ن بۆ خۆیان! جا خودای مه‌زن ئهم ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ - ۳۲/۴}.

واته‌: به‌خیلی و حه‌سوودی به‌به‌شی یه‌کتری مه‌به‌ن، به‌ش و باره‌یه‌ک که‌ خودا به‌مه‌حزی فه‌زل و گه‌وره‌یی و به‌خشنده‌یی خۆی داویتی به‌بازیکتان و نه‌یداوه‌ به‌بازیکی ترتان و کردوویه‌تی به‌مایه‌ی سه‌ربه‌زی و پایه‌ بلندی بۆیان ئه‌و به‌ش و باره‌یه‌تان پئی خوش بئی و خۆزگه‌ی به‌لاشی بۆ مه‌خوازن نه‌بادا سه‌ر بکیشتی بۆ حه‌سوودی به‌یه‌کتری بردن، وه‌سه‌ر بۆ به‌ش و چاره‌نووسی خودایی دانه‌وینن و هه‌رکه‌سه‌ به‌به‌شی خۆی پازی بئی و چاو نه‌بریت به‌ش و به‌هره‌ی که‌سیکی ترا! ئه‌مه‌ له‌لاین، له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ ژن و پیاو به‌به‌ری کۆششی خۆیان ده‌گه‌ن و بۆئه‌مه‌ ژن و پیاو وه‌ک یه‌کن و ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی هه‌یه‌ به‌کۆشش و هه‌ول‌دانی به‌نده‌وه‌، به‌ سیفه‌تی ئه‌وه‌ی کۆشش و که‌سه‌به‌ فه‌رق و جیاوازی پیاو و ژن نییه‌ (ت- خودای لئ پازی بئی).

۳۸۰۳- ⇒ (ب/۴ ز/۷۹ ل/۲۹۰ ف/۱)^(۱۰).

(۸) تقدم في مجلد ۳ / تسلسل: ۸۱ رقم: ۲۲۹۴ / ۸.

(۹) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۰۴ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَنَعَ لَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ طَعَامًا فَذَعَانَا وَسَقَانَا مِنَ الْخَمْرِ فَأَخَذَتِ الْخَمْرُ مِنَّا وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَقَدَّمُونِي فَقَرَأْتُ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ). رواه أبو داود والترمذي بسند صحيح^(۱).

عه‌لی (خودای لی پازی بئ) گوئی: ئەو پرەحمانی کوپی عەوف نانی دروست کردبوو بۆمان و بانگی کردین و باده‌ی دەرخوارد داین، جا بەرەبەرە شەراب و مەیه‌که کاری تێ کردین و مەستی کردین، که نوێژبوو منیان کرد بە بەرنوێژی خۆیان و لەنوێژەکه‌دا خویندنی قورئانەکه‌م لی تێک چوو، وە لەجیاتێ:

{قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ، وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ - ۱۰۹/۱-۳}.

که واتای وایه: ئەوێ موحەممەد! بلی بەو ناموسولمانانە: ئەوێ کۆمەڵەئەوێ بێ بڕوا! هەرگیز من ئەوێ ناپەرستم که ئێوێ دەپەرستن، وە ئێوێش عیبادهت و پەرستیاری ئەو خودا راست و دروستەیه ناکەن که لەسایەوێ خوداوێ من دەپەرستم. لەجیاتێ ئەمە خویندەوێ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ: بلی: ئەوێ بێ بڕوایینە! من ئەوێ ناپەرستم که ئێوێ دەپەرستن، وە ئێمە ئەوێ دەپەرستین که ئێوێ دەپەرستن. ئێتر خودای گەورە ئەم ئایەتەئەوێ ناردە خوارەوێ.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ - ۴/۴}.

(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷۹ رقم: ۱ / ۳۶۲۷.

(۲) صحيح عند الترمذي.

واته: نه‌ی موسولمانینه! کاری ناب‌ه‌جی مه‌که‌ن، که‌واته له‌کاتی مه‌ستی و سه‌رخوشتی دا نزیکی نویژ مه‌که‌ون، نویژ کۆله‌که‌ی دینه کورۆکی خوداناسینه، که‌واته نویژو سه‌ر خوشییان نه‌گوتوو، چونکه نویژ دلی هوشیاری ده‌وی، هه‌تا بزانی چی ده‌لین و له‌خزمه‌تی خودای خۆتانا راوه‌ستاون (د/ت - س/ص).

۳۸۰۵ - ⇒ (ب/۱ ز/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱) (۱۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا} (۴/۴۸).

یه‌زدانی گه‌وره ده‌فه‌رموی: خودا خۆی فه‌رمان‌په‌وای هه‌ره گه‌وره‌یه، بالاده‌ستی نییه، چی بکا ده‌یکا، که‌س مافی په‌خنه‌ی نییه، خۆی له‌سه‌ر خۆی به‌ریاری داوه که خوش ده‌بی (ئه‌گه‌ر مه‌یل بکا) له‌هه‌ر که‌سی که هاوه‌ل و هاوبه‌شی بۆ به‌ریار نه‌دا، گه‌رچی گونا‌هی گه‌وره‌ش بکا، باته‌و به‌ش نه‌کا له‌و گونا‌هه، وه‌لی له‌و که‌سه‌یه قه‌ت خوش نابێ که‌له‌سه‌ر فره‌خوا‌هی و شیرک به‌ری، چونکی ئه‌وه تاوانیکی گه‌لی گه‌وره‌ی هه‌له‌به‌ستوووه هه‌لاتیکی بی سه‌رو به‌ری کردوو.

۳۸۰۶ - ⇒ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۴ ف/۹) (۱۳).

۳۸۰۷ - ⇒ (ب/۲ ز/۱۷۳ ل/۳۶۳ ف/۳) (۱۴).

۳۸۰۸ - ⇒ (ب/۵ ز/۱۱۴ ل/۳۷۳ ف/۳+۲) (۱۵).

۳۸۰۹ - عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: (لَمَّا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٌ رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَحَدٍ، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ:

(۱۲) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۳۹ رقم: ۱ / ۳۱۱.

(۱۳) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۴ رقم: ۹ / ۳۱.

(۱۴) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۱۷۳ رقم: ۳ / ۱۹۱۵.

(۱۵) تقدم ابعز تسلسل / ۱۱۴ رقم: ۲ / ۳۱۹۹ ، ۳ / ۳۳۰۰.

اَقْتُلْهُمْ. وَفَرِيقٌ يَقُولُ: لَا فَنَزَلَتْ (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ) وَقَالَ: إِنَّهَا طَيْسَةٌ تُنْفِىُ
الْخَبْثَ كَمَا تُنْفِىُ النَّارُ خَبَثَ الْفِئَةِ. رواه البخاري والترمذي هنا ومسلم في صفة
المنافقين^(۱۶).

زہیدی کوہی ثابت (خودای سن بازی بن) دہلی: لہ غہزای ٹوحددا، لہ پیش
پووبہ پروو بوونہ وہ لہ گہل سوپای دوژمندا، کوہہ لہ یی (کہہ ناو لہ ہاوپریانی
حہ زہت (درویدی خودای لہ سر بن) حلیب دہ کران) لہ سوپای حہ زہت (درویدی خودای
لہ سر بن) جیا بوونہ وہو کشانہ وہو پشتی حہ زہتیان چوّل کرد، جا
موسولمانان لہ ناو خوینا لہ بارہی ئەمانہ وہ کہ مہیدانی مہردایہ تی و
ٹازایہ تیان چوّل کرد بوو، بوون بہ دووبہ رہوہ، بہرہ یہ کیان دہیانگوت
بہ حہ زہت (درویدی خودای لہ سر بن) کہ بیانکوژی، بہرہ یہ کیشیان عہرزیان دہ کرد
کہ نہیانکوژی، تا ئەم نایہ تہ دابہ زی:

{فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ - ۸۸/۴}.

واتہ: ئەوہ ئیوہ چیتانہ کہوا لہ شتیکی زور ناشکراو پروندا (کہ کوفرو
ناپاکی ئەو موفاق و ناپاکانہ یہ) بوون بہ دوو بہرہ وہو قسہ تان یہک ناکہ وئی.
حہ زہت (درویدی خودای لہ سر بن) فہرمووی: ئەوہ مہدینہ یہو ناوی خوئی بہ
خوئیہ وہیہ کہ مہ شہوورو ناودارہ بہ طہیبہ، کہ بہ مہ عنا پاک و سازو سازگارو
خوش و بوخوش و فہردارہ، لہ بہر ئەوہ یہ کہ چہ پەل و پیسای و ژہنگ
لادہ باو سہرپوش لہ سہر ناپاکان ہەل دہ مالی و موری ناپاکیان پیوہ دہ نی،
ہہرہک چوّن ئاگری مووشہ دہ مہ چلک و ژہنگاری زیو لادہ باو پروہ
راستیہ کہی دہرہ خا کہ زیوہ کہی باشہ یا خراپہ! (ب/ت/م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳/۴} ⇒ ب/۳ ز/۸۱ ل/۱۹۹.

^(۱۶) بخاری. فضائل المدينة: ۱۸۸۴، ۴۰۵۰، ۴۵۸۹، مسلم. حج: ۳۲۴۳، ۶۹۶۲، ۶۹۶۳. ترمذی. تفسیر

۳۸۱- قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اِخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَلَتْ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلَتْهُ عَنْهَا فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) آخِرُ مَا نَزَلَ وَمَا نَسَخَهَا شَيْءٌ. رواه الشيخان وأبو داود في الفتن ولفظه قال: لَمَّا نَزَلَتِ الْيَتَّى فِي الْفُرْقَانِ (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ) قَالَ: مُشْرِكُوا أَهْلَ مَكَّةَ نَحْنُ فَعَلْنَا ذَلِكَ كُلَّهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ) فَهَذِهِ لِأُولَئِكَ قَالَ: وَأَمَّا الْيَتَّى فِي النِّسَاءِ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) الْآيَةُ فَالرَّجُلُ إِذَا عَرَفَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ لَا تَوْبَةَ لَهُ. فَذَكَرْتُ هَذَا لِمُجَاهِدٍ فَقَالَ: إِلَّا مَنْ لَدِمَ^(۱۷).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (رمزای خودای له‌سربین) ده‌لی: له شانی ئەم ئایه‌ته‌دا خه‌لکی کووفه قسه‌یان جیا جیا بوو، منیش سواربووم چووم بو‌لای ئیبنو عه‌بباس، که‌له‌م باره‌یه‌وه لی‌م پرسى گوتی: ئەم ئایه‌ته {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} دواشته که له‌م باره‌یه‌وه هاته‌ خواره‌وه، وه‌هیچیش هه‌لی نه‌وه‌شاندو‌ته‌وه‌و حوکم و ب‌پیاره‌که‌ی وه‌ک خۆی ماوه (ش/د). گفته‌ی ئەبو داوود (که‌له‌باسی فیتنه‌دا ئەم فه‌رموده‌یه ده‌گێڕێته‌وه) ئاوايه: کاتى ئەم ئایه‌ته دابه‌زی، که له سووره‌تی فورقان دایه، که ده‌فه‌رموی:

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا - ۶۸/۲۵}.

که‌واته‌ی وایه: به‌نده باشه‌کانی خودای میهره‌بان ره‌وشیکی به‌رزى تریشیان هه‌یه که‌ئه‌وه‌یه: به‌س خودای گه‌وره‌و مه‌زن ده‌په‌رستن و داوای هه‌موو شتێ هه‌ر له‌خودا ده‌که‌ن، وه‌که‌سێ که‌ خودا کوشتنی ئەوی قه‌ده‌غه کردبێ نایکوژن مه‌گه‌ر له‌به‌ر هۆیه‌کی ره‌وای هه‌ق به‌ پی‌ی ش‌ه‌رع، وه له‌هه‌مان

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۰، ۴۷۶۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۵۷، ۷۴۵۸، ۷۴۵۹، ۷۴۶۱. أبوداود. ملاحم وفتن:

کاتا داوینپسی ناکه‌ن و داوینپاک و پوپاک و پوسورن کاتن که‌نم نایه‌ته هات هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کانی مه‌ککه‌ گوتیان: ئیمه‌ نهم تاوانانه‌مان هه‌موو کردوو، که‌واته‌ ئیسلام بوونمان چ سوود، جا خودای گه‌وره‌ نهم نایه‌ته‌ی نارد ه‌واره‌وه‌:

{إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا - ۷۰/۲۵}.

که‌ مه‌عنای وایه: هه‌ر که‌سێ یه‌کێ له‌م تاوانانه‌ بکا ده‌گا به‌ تۆله‌ی سه‌ختی تاوانی خۆی، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌که‌سه‌ نه‌بێ که‌له‌پاش کردنی نهم گوناها‌نه ته‌وبه‌بکا وازیان لێ بێنێ و موسولمان بێ و چلکی کوفر به‌نووری ئیسلام بشوێ و ده‌ست بکا به‌ کردنی کرده‌وه‌ی باش و کردار و پرفتاری خۆی باش بکا، ئه‌وه‌ ئه‌مانه‌ خودای مه‌زن گوناها‌نه‌کانیان ده‌پۆشی و خراپه‌کانیان بو‌ده‌کا به‌چاکه‌و خودای میهره‌بان و گه‌وره‌ هه‌میشه‌ میهره‌بان و تاوان به‌خش بووه‌و هه‌روایش ده‌بێ و ده‌رگای په‌حمه‌تی له‌ئه‌زه‌له‌وه‌ هه‌تا ئه‌به‌د هه‌روازه‌! ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: ده‌ی نهم نایه‌ته‌یه‌ بۆ شه‌رحی حاڵی ئه‌مانه‌ بوو، هه‌تا ریگه‌ی ئیسلامبوونیان بۆ خۆش بکا، به‌لام ئه‌و نایه‌ته‌یه‌ی که‌ له‌سووره‌تی (نیساء) دایه‌، که‌ ده‌فه‌رموێ:

{وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَنَجْرَؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳/۴}.

هه‌ر که‌سێ موسولمانێ به‌ نا‌په‌وا به‌قه‌ستی بکوژی ئه‌وه‌ پاداشی ئه‌و بکوژه‌ سزای دۆزه‌خه‌، هه‌تا هه‌تایه‌ له‌و سزا سه‌خته‌دا ده‌مینیته‌وه‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه‌ خودا پ‌ق و قاری لێ ده‌گرێ و په‌یتا‌په‌یتا نه‌فرینی لێ ده‌کا و تابێ دوورتری ده‌خاته‌وه‌ له‌ میهری خۆی، وه‌ به‌ده‌ستی خۆی سزایه‌کی پ‌ر ئیش و نازاری بۆ ئاماده‌کردوو به‌لام نهم نایه‌ته‌یه‌ جیا‌یه‌ له‌وه‌ی پ‌یشوو، ئه‌مه‌ بۆ که‌سیکی وایه‌ که‌له‌پاش ئه‌وه‌ شه‌ره‌زای شه‌ریعه‌تی ئیسلام بێ، بچی به‌نا‌ره‌زو، به‌قه‌ستی، به‌نا‌په‌وا، موسولمانێ بکوژی ده‌ی نهم بکوژه‌ (به‌لای

منهوه) سزای ئاگری دۆزهخه، تهوبه و پهشیمانی بۆ نییه، راوی دهلی: بهلام کهئهم قسهیه م باس کرد بۆ موجهیدو پییم گوت که ئیبنو عهباس رای وایه، موجهید گوتی: ههرکه سنی تهوبه بکا تهوبه ی گیرایه.

۳۸۱۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْمُقْتُولُ بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاصِيئَتُهُ وَرَأْسُهُ بِيَدِهِ وَأَوْدَاجُهُ تَشْخَبُ دَمًا يَقُولُ: يَا رَبِّ هَذَا قَتَلَنِي حَتَّى يُذْنِبَهُ مِنَ الْعُرْشِ. فَذَكَرُوا لِابْنِ عَبَّاسٍ التَّوْبَةَ قِتْلًا: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا) فَقَالَ: وَمَا نُسِخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا بُدِّلَتْ وَأَلْقَى لَهُ التَّوْبَةُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۱۸).

عبداللای کوپی عهباس (خودایان لێ پازی بێ) له ههزره تهوه دهگیریتتهوه، دهفهرموئ (دیوودی خودای لهسهر بێ): پۆژی قیامهت، شا پهگهکانی ملی کوژراو کفارهی خوینیان دی، وهک تازه کوژرابی ئاوا، لهسهر ئهو حاله گودلهی بکوژهکهی دهگریو بهقژه سهری بهکیشی دهکاو دهیهیننی بۆ بهردهستی خودا ههتا له تهخت و بارهگای خوداو نهزیکی دهکاتهوه عهرزی دهکا: ئهی خودای من! ئههه منی کوشت! جا عهرزی ئیبنو عهباسیان کرد: که حال وابی ئایا بکوژ (قاتیل) پهشیمانیی بۆ هیهو نهگهر تهوبه بکا خودا تهوبه ی قهبوول دهکا؟ نهویش {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} ی خویندهوهو گوتی: ئهه ئایه ته نه نهسخ کراوه تهوهو نه حوکهکهی گوپدراوه، کهوابی لهکوئ تهوبه ی بۆهیه (ت-س/ح) ⇒ (ب/۳ ز/۸۱ ف/۱۱ ل/۲۰۶).

ئین بووه به چۆم، نیتمهش گشت ماسین

لهجیئ نوکسجین خویناوه هه ل دههژین

۳۸۱۲- وَعَنْهُ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَعَهُ غَنَمٌ لَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ قَالُوا مَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا لِيَتَعَوَّذَ مِنْكُمْ فَقَامُوا فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا غَنَمَهُ فَأَتَوْا بِهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا

^(۱۸) حسن عند الترمذي.

الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا. رواه الأربعة^(۹).

دیسان گوتی: پیایوکی بهنی سه له مهیی، پانه مه پێکی خوویی پێ دهبن، له لای دهستهیی له یارانێ پیغه مبه ره وه پاده بووری (دروودی خوا له سهر خۆی و پمزی خودا له یاران) سلاویان لێ دهکا، کهچی دهلێن: ئەم سلاوهی بۆیه کا لێ کردین، تا خۆی پێ بپه پێنیته وه له ئیغه، جا هه ل دهستن بۆی و دهیکوژن و پانه مه په کهی دهبن و دهیهینن بۆ پیغه مبه ره (دروودی خودای له سهر بێ) جا بهم بۆنه یه وه ئەم ئایه ته دابه زی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا - ۹۴/۴}.

واته: ئەو موسولمانینه! کاتێ سه فه ره ده کهن و ده چن بۆ خه با تگه یان ناگاتان له خۆتان بێ و بچه بنج و بنه وانی کارو بارو نه وسا به یار بدهن، نه کا به هه له و ناهه ق تووشی نا په وایی ببن، وه مه لێن به و که سه که به سلاوی ئیسلام سلاوتان لێ دهکا: تۆ موسولمان نیت (ش/د/ت).

۳۸۱۳- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَلَى عَلَيْهِ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُنْمِلُهَا عَلَى فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفَخِذَهُ عَلَى فَخِذِي فَتَقَلَّتْ حَتَّى خَفْتُ تَرْضُ فَخِذِي ثُمَّ سُرِّي عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ (غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ). رواه البخاري والترمذي^(۱۰).

زهیدی کوپی ثابیت (خودای لێ هانی بێ) گوتی: پیغه مبه ره (دروودی خودای له سهر بێ) خه ریک بوو که {لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ} ی بۆ ده خویند مه وه تا بیهنو و سه مه وه، له م کا ته دا ئیهنو ئوممی

(۹) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۱. مسلم. تفسیر: ۷۴۶۴. ابوداود. الحروف والقرءات: ۳۹۷۴.

(۱۰) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۲.

مه‌کتووم (خودای لى پازى بى) هاته خزمه‌تى گوتى: يا ره‌سوله‌للا! ئه‌ى ره‌وانه‌کراوى خوا! به‌خودا، به‌یه‌زدانى پاك، نه‌گهر ته‌وانای غه‌زاو تى‌کۆشان و خه‌بات‌گيرانم ده‌بوو منيش دريغيم نه‌ ده‌کردو تى‌ده‌کۆشام! ئيبينو ئوممى مه‌کتووم پياويكى کۆير بوو. زه‌يد گوتى: له‌وکاته‌دا رانى پيغه‌مبه‌ر (درودى خودای له‌سهر بى) له‌سهر رانى من بوو، ده‌ست به‌جى خودا له‌م باره‌يه‌وه سرووشى بو ناردە‌خوارى، له‌کاتى هاتنى سرووشه‌که‌دا رانى پيغه‌مبه‌ر (درودى خودای له‌سهر بى) له‌سهر رانم وا قورس و گران بوو، وه‌خته بوو رانم ووردو خاش بى، له‌پاش دا که پيغه‌مبه‌ر (درودى خودای له‌سهر بى) فه‌رامۆشى بو‌هات خودا ئه‌م وشه‌يه‌ى به‌ سرووش بو‌نارد: (غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ) (ب/ت). واته: له‌پاش هاتنى ئه‌م وشه‌يه‌ى ئايه‌ته‌که‌ هه‌م حوکمه‌که‌ى و هه‌م شيوه‌که‌ى گۆڤاو ئاواى لى هات:

{لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ - ٩٥/٤}.

که‌واتاو ڤاڤه‌که‌ى ئاوايه: وه‌کوو يه‌ک نين (له‌پاداش و تۆله‌ى باش دا) ئه‌و موسولمانانه که دانىشتوون و (به‌بى به‌هانه‌يه‌کى ره‌وا، وه‌کوو شه‌لى و کۆيرى و نه‌خۆشى) ته‌رکى غه‌زاو خه‌باتيان کردوه له‌گه‌ل ئه‌و موسولمانانه‌دا که خه‌بات ده‌گيرن و تى‌ده‌کۆشن له‌پيگه‌ى خودادا. دياره که ئه‌م وشه‌يه‌ وه‌لامى پرسىاره‌که‌ى عه‌بدوللاى کۆپى ئوممو مه‌کتووم پۆشن ده‌کاته‌وه، ئه‌ويش ئه‌مه‌يه: ئه‌وانه‌ى که به‌هۆى به‌هانه‌ى ره‌واوه ناچن بو غه‌زاو خه‌بات و شه‌رکردن له‌گه‌ل دوژمن دا، وه‌له‌هه‌مان کاتا خاوه‌نى نيازى پاکن و دوستو دلسۆزى ئيسلامن ئه‌وانه‌يش خودا به‌به‌خششى خۆى له‌سهر نيازى پاکیان پاداشى تى‌کۆشه‌ريان ده‌داتى!

٣٨١٤- قال: ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكْفِرُونَ سَوَادَهُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَيَأْتِي السَّهْمُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرِبُ فَيَقْتُلُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ فِيهِمْ (إِنَّ الدِّينَ تَوَفَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ

قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) رواه البخاري (۲۱).

ئییبنو عەبباس (خودیان لى پازى بى) دەلى: هەندى له موسولمانان لەناو بپەرستەکانى مەككەدا بوون، هیشتا کۆچیان نەکردبوو بۆ مەدینە پەشایی و قەرەبالغى ئەوانیان زۆر دەکردو دەبوون بەهۆى ئەو کەله کاتى جەنگ و پیکهەلپەرژاندا تارمایی لەشکرى کوفر لەبەر چاوى سوپای ئیسلام زۆرتر بنوینى، جا وارى دەکەوت جارو بار تیری دەهات دەیدا لەیەکیکیان، یا دەیکوشت یان زامارى دەکرد موسولمانەکانیش دەیانگوت: ئەمانە بەزۆر هیئراون، لەبەر ئەو بۆیان دەپارانه‌و، بەلام خودا پیکه‌ی ئەوێ نەدان جا بۆیە خودا تەواوی ئەم نایەتەى ناردە خوارەو:

{الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ - ۹۷/۴}.

واتە: بەراستی ئەو کەسانەى کە ستمیان لەخۆیان کردووە، چونکی بەبى بەهانی پەوا تەركى کۆچ کردیان کردووە و لەباتى بى بە مایەى خیر و خوشى بۆ ئیسلام بوون بەهۆى پشت گرتنى بى پرواکان و پەرو پاگەندە بۆیان، بەراستی ئەو کۆمەلەى مەلەبەندى پاشە پۆژیان ناو ئاگرى دۆزەخ، کە دیارە سەرەنجامیکی زۆر زۆر خراپە، ئەمە حالیانە بۆیە فریشتەى گیانکیشان تانەو تەشەریان لى دەدەن و بە تەوسەو پێیان دەلین: ئەرى ئیو لەکوێ بوون و خەریکی چی بوون؟ لەگوێ گادا نوستبوون؟ بۆ ئیوێش مەردانەو پیاوانە بەلایەکا سەرتان دەرئەکردو بەرەو ولاتیکی باش پەوتان ئەکرد وەکوو ئەو خەلکەى تر؟! ئەوانیش گوتیان: ئاخەر ئیمە مسکین و بى دەستەلات بووین و دەستەلاتى هیچمان نییە لەولاتا، لەبەر دەستەوسانى خۆمان و زۆر دارى ئاگاكانمان یارایی پەوکردنمان نەبوو! فریشتەکانیش بەرپەرچی ئەم بیانوو پوچەیان دەدەنەو دەلین: ولاتى خودا بەو بەرگوشادییەى خۆى، سەر پەرو زەوى بەو گەورەییەى خۆى جی ئیوێ لى نەدەبوو، کە بەلایەکا سەر دەرکەن و پەوێکەن بۆ شوینیکی باش (ب).

۳۸۱۵- ثُمَّ خَفَّفَ اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الضُّعْفَاءِ الَّذِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: (إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا، فَأَوَّلُكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا) قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲۲).

گوته: له‌پاش دا خودای گه‌وره و مه‌زن، میهره‌بانی خو‌ی نواند له‌گه‌ل
ئەو موسولمانه لازه‌بوون و بئ چاره و که‌ساسانه‌دا که‌مابوونه‌وه له‌مه‌که‌که،
له‌ناو بته‌رسته‌کاندا، وه‌له‌شانی ئەوانه‌دا فەرمووی:
{إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ
سَبِيلًا - ۹۸/۴}.

واته: مه‌گه‌ر ئەو پیاوو ژن و منداڵانه نه‌بئ که‌ لازه‌بوون و بئ چاره و
که‌ساس و داماون وه‌کافره‌کان زāl بوون به‌ سه‌ریان دا، ئیتر نه‌خو‌یان ده‌توانن
که‌ به‌فیل و فەرجه و مه‌هانه‌یه به‌لایه‌کا سه‌ر ده‌که‌ن و خو‌یان ده‌رباز که‌ن،
وه‌نه‌بئ به‌رواکان مه‌یدانی ده‌رچوون و مه‌ودای په‌وه‌کردن و کو‌چ کردنیان پئ
ده‌دن، به‌ئئ ئەمانه که‌ ئەمه‌ حالیان، دوور نییه له‌و خودا به‌دادو میهره‌بانه،
که‌ لی‌بوردن و چاوپۆشی هه‌ر له‌خو‌ی جوانه، چاوپۆشی بکا له‌ حالی ئەم
به‌سه‌ زمانانه. ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوته: من و دایکم له‌م
موسولمانه لازه‌بوون و بئ چارانه‌ بووین، که‌ خودا له‌م ئایه‌ته‌دا باسی
کردوون. له‌گه‌یانه‌وه‌یه‌کا: من و دایکم له‌و موسلمانانه‌ بووین که‌ له‌مه‌که‌که،
له‌ناو بئ به‌رواکانا به‌جئ مابووین، وه‌خوا به‌هانه‌ی په‌وای ئەوانی قه‌بوول
کردوووه‌ له‌م ئایه‌ته‌دا باسی کردوووه (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ
الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا -
۱۰۱/۴} ⇒ (ب/ ۱/ ۱۵۵ ز/ ل ۴۴۶).

۳۸۱۷- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) أنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَزَلَ بَيْنَ ضَجْنَانَ وَعُسْفَانَ فَقَالَ: الْمَشْرُكُونَ إِنَّ لَهُمْ هَؤُلَاءِ صَلَاةً هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَبْنَائِهِمْ وَهِيَ الْعَصْرُ فَاجْمَعُوا أَمْرَكُمْ فَمِيلُوا عَلَيْهِمْ مِثْلَةَ وَاحِدَةٍ وَإِنْ جَبْرِيلُ أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَرَهُ أَنْ يَقْسِمَ أَصْحَابَهُ شَطْرَيْنِ فَيُصَلِّيَ بِهِمْ وَيَقُومَ طَائِفَةٌ أُخْرَى وَرَاءَهُمْ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ثُمَّ يَأْتِي الْآخَرُونَ وَيُصَلُّونَ مَعَهُ رُكْعَةً وَاحِدَةً ثُمَّ يَأْخُذُ هَؤُلَاءِ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ فَتَكُونَ لَهُمْ رُكْعَةٌ وَاحِدَةٌ وَلِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رُكْعَتَانِ. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازێ بێ) دەلی: لە سەفەریکا پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەنیوانی ضەجنان و عوسفاندا دابەزی و لای دا، بقیەرستەکان گوتیان: ئەمانە نوێژتیکیان ھەیە کە نوێژی عەصرە لەباوک و دایک و مالا و منالی خۆیان خۆشەوێستتە لە لایان، جاکە وابوو ئادەیی خۆتان ئامادەکەن و لەکاتی کردنی ئەو نوێژەدا بەسەریاننا بدەن و بەئیجگاری بیانفەوتیڤن، جا جوهرائیل (دروودی خودای لەسەربێ) ھاتە لای پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەستووری دایە کە: ھاوڕیکانی بکا بە دوو تاقمەو، لەپیشدا پرکاتی نوێژ بەتاقمیکیان بکا، وە لەوکاتەدا تاقمەکەێ تر بەرپاوەر، دوژمن پراوەستن و لەپاشەوێ ئاگاداری ئێو بەکن، لەپاش دا کە تاقمی یەکەم پرکاتیکیان تەواو کرد ئینجا تاقمەکەێ تریین و پرکاتی لەگەڵ پیڤەمبەردا بەکن و تاقمی یەکەم بچنە شوینی ئەوان و ئاگادارییان بەکن، وەدەبێ لەکاتی نوێژەکەدا ھەر دوو تاقمەکە چەکی خۆیان پێ بێ و ئامادەیی تەواو وەرگیرن و، بەتایبەتی تاقمی پاسەوان، جا بەم پێیە ھەر تاقمەێ یەک پرکات نوێژ دەکەن، بەلام پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) خۆی دوو پرکات دەکات (ت-س/ح).

۳۸۱۷م- عَنْ قَتَادَةَ بْنِ الثُّعْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سُرِقَ طَعَامٌ وَسِلَاحٌ لِعُمِّي رِفَاعَةَ بْنِ زَيْدٍ فَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ فَسَأَلْنَا وَتَحَسَّنَا فِي الدَّارِ فَقِيلَ لَنَا إِنَّهُمْ بَنُوا بَرَقٍ وَهُمْ بِشِيرٍ

وبشراً ومُبَشَّرٌ وَكَانَ بَشِيرٌ مُنَافِقًا يَهْجُو أَصْحَابَ النَّبِيِّ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالشَّعْرِ وَيَنْسِبُهُ لغيره، وكانوا أهل بيت حاجة وفاقة في الجاهلية والإسلام فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرْتُهُ وَالتَمَسْتُ مِنْهُ رَدَّ السَّلَاحِ فَقَط، فَقَالَ: (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأْمُرُ فِي ذَلِكَ. فَسَمِعَ بَنُو أُبَيْرِقٍ بِهَذَا فَأَوْفَدُوا لِلنَّبِيِّ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسِيدَ بَنُ عُرْوَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَنُو أُبَيْرِقٍ مِنَّا أَهْلُ صَلَاحٍ وَإِسْلَامٍ يَزُمُونَ بِالسَّرِقَةِ مِنْ غَيْرِ بَيِّنَةٍ وَلَا ثَبَتٍ، فَرَجَعْتُ وَتَمَنَيْتُ أَنِّي خَرَجْتُ مِنْ بَعْضِ مَالِي وَلَمْ أَكَلَمْ رَسُولَ اللَّهِ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَبِجَاءَنِي عَمِي فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ: لِي رَسُولُ اللَّهِ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ نَزَلَ الْقُرْآنُ (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا) بَنِي أُبَيْرِقٍ (وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ) أَىِ مِمَّا قُلْتَ لِقِتَادَةَ (إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا لَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا. يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا. هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلِ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا) فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (مُتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسَّلَاحِ. قَالَ: قِتَادَةُ وَكُنْتُ أَشْكُ فِي إِسْلَامِ عَمِي رِفَاعَةَ لِأَنَّهُ كَانَ شَيْخًا قَدْ عَصَى فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ بِالسَّلَاحِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي هُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَعَرَفْتُ أَنَّ إِسْلَامَهُ كَانَ صَحِيحًا. فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ لَحِقَ بِشِيرٍ بِالْمُشْرِكِينَ فَتَزَلَّ عَلَى سُلَافَةٍ بَنَتْ سَعْدُ ابْنِ سُمَيَّةٍ فَتَزَلْتُ: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ لُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَكُفِّرْ بِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا) فَرَمَى حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ سُلَافَةَ هَذِهِ بِآيَاتٍ مِنْ شِعْرِ، فَأَخَذَتْ رَحْلٌ بِشِيرٍ عَلَى رَأْسِهَا وَرَمَتْ بِهِ فِي الْأَبْطَحِ وَقَالَتْ: أَهْدَيْتَ لِي شِعْرَ حَسَّانَ مَا كُنْتُ تَأْتِيَنِي بِخَيْرٍ. (۲۵۰).

قه تادهى كوپى نوحمان (رمزى خودای لىسر بن) دهلى: ههئى خواردهمهنى و بازى چهكى ريفاعهى كوپى زهيد، كه مامهى من بو، دزرابوو، مامهم هات

هه‌والی ئه‌وه‌ی داپیتم، که پرسمان کردو له‌م لا‌ولا هه‌ستمان هه‌ل‌خست پیمان
گوترا: دزه‌کان به‌شیر و بی‌شیر و موبه‌شین، که هه‌رسیکیان کو‌ری ئوبه‌یریقن،
به‌شیریان ناپاک بو، ده‌چوو خۆی هه‌لبه‌ستی داده‌ناو ده‌یکرد به‌هی یه‌کیکی
ترو خوسپ (هه‌جو‌ی یارانی پیغه‌مبه‌ری پی ده‌کرد، ئه‌مانه‌ خوشیان (چ
له‌سه‌رده‌می نه‌زانی داو چ له‌سه‌رده‌می ئیسلامه‌تی دا) خیزانیکی نه‌داراو
ئاتاج و هه‌ژار بوون، جا خۆم چوومه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سه‌ر بئ)
وه مه‌سه‌له‌که‌م عه‌رزى کرد، وه عه‌رزى کرد: که هیچ نه‌بئ چه‌که‌کانمان بۆ
به‌سه‌نیت‌وه، ئه‌ویش فهرمو‌ی: با بزائم چۆنه‌ بئ، کو‌رانی ئوبه‌یریق، که ئه‌مه
ده‌بیستنه‌وه ده‌چن ئوسه‌یدی کو‌ری عوروه ده‌نی‌رن بۆ‌لای پیغه‌مبه‌ر (برودی
خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌لئ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کو‌رانی ئوبه‌یریق له‌ خۆمان و
خیزانیکی باش و موسولمانن، به‌بئ به‌لگه‌و شایه‌ت تۆمه‌تی دزیتییان پیا‌دا
ده‌که‌ن، که‌ی شتی وا په‌وايه. قه‌تاده‌ گوتی: له‌پاشا که‌له‌م باره‌یه‌وه قسه‌م
له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا کرده‌وه فهرمو‌ی (برودی خودای له‌سه‌ر بئ): به‌بئ به‌لگه‌و نیشان
شه‌لتاخى دزیتی ده‌ده‌یت له‌ خیزانیکی باشی موسولمان! ئیتیر منیش به
په‌شیمانی گه‌رامه‌وه‌و له‌ ده‌وه‌ ده‌کرد زیانیکی مالى گه‌وره‌م لئ
بکه‌وتایه‌ به‌لام له‌م باره‌یه‌وه ئه‌و قسه‌یه‌م عه‌رزى حه‌زه‌ت نه‌کردایه، جا‌که
مامه‌م هات بۆ‌لام پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سه‌ر بئ) چی به‌ من فهرمو‌و بوو بۆ‌م
گی‌رایه‌وه، ئه‌ویش گوتی: که‌واى لئ هات بیده‌ره ده‌ستی خودا، به‌ پشتی
خودا هه‌موو شت پوون ده‌بیته‌وه، ئیتیر زۆری پی نه‌چوو قورئان له‌م باره‌یه‌وه
هاته‌ خواره‌وه‌و فهرمو‌ی:

{إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ
خَصِيمًا، وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا} هه‌تا {يَكُونُ عَلَيْكُمْ وَكِيلًا -
۱۰۵-۱۰۹}.

واته: ئێمه‌ قورئانمان ناردووه‌ بۆ‌ تۆ، تا ببئ به‌ سه‌رچاوه‌ی هه‌ق و
پاستی و کانگای هه‌ق په‌روه‌ری، هه‌تا تۆ له‌به‌ر پووناکی ئه‌م چرا دره‌خشانه‌و

بەپىي ئەو ياساۋ دەستورائەى كە خودا نىشانى داويت حوكم و برىار
 بدەيت لەنىۋانى ئەو خەلكەدا، ۋە تۆ قەت مەبە بە پارىزەرۋ كۆمەكى پىاۋى
 گزىكارو ناپاك، ۋەكوو كۆپەكانى ئوبەرىق، ۋە داۋاى چاۋپۆشى بىكە لە
 خودا، لەھۆى ئەو قەسەيە ۋە كە گوتت بە قەتادە، بەراستى خودا چاۋپۆشى
 كەرۋ مېھرەبانە ۋەبېراى بېراى لەسەر ئەوكەسانە مەكەرەۋە كە گزىكارو
 ناپاكى لەخۆيان دەكەن، شتى ۋا لەتۆۋە دورە ۋا لەسەر ئاھەقى و
 ناپەرۋاىى لەپاىيەى پىغەمبەرئەۋە دورە، ۋەلى مەبەست ئەۋەيە كە تۆ
 ھەمىشە ھۆشيارو ئاگادارى و لەخۆتەۋە تا دەستور سىروشت بۆنەيە و
 نەچىتە بىچ و بنەۋانى شتەكە برىار نەدەى و تا چاكتر ۋەستابى چاك نەكەى!
 ئەۋانە چەن نەقام و بەدن، شەرم لە خەلك دەكەن، لەبەر ئەۋە كارى شەرم
 ئاۋەرى حەيابەرى خۆيان دەشارنەۋە ۋە حاشاى لى دەكەن و لەبەرچاۋى خەلك
 نايكەن و كە كاتىكىش تاۋانەكەيان ئاشكرايو حاشاى لى دەكەن و بەھەزارو
 يەك فېل ۋە فەرەج حەشارى دەدەن، كەچى شەرم لەخودا ناكەن و بەبەرچاۋى
 خوداۋە تاۋان و گوناھ دەكەن و دەرەست نىن، خودا ئاگاي لەھەموو شتى،
 لەھەموو قەسەيى، لەھەموو كەدەۋەيى ھەيە، باش بى خراپ بى، بەشەۋ بى بە
 رۆژ بى، قەسەى ناشىرىنى ئەۋان بى، ياھى يەككى تىرى، لەۋون نابى، خودا
 ئەگەر ۋانەبى خوا نابى، باشە ئەۋا ئىۋە لەم ژيانى دىنايەدا (كە ژيانىكى
 كەم و كورت و بى بەقايە و پىنج و دوو رۆژىكە ۋە دەرەستەۋە) ئەم بەرگىريەيان
 لى دەكەن و لەسەريان دەكەنەۋە قەسەيان بۆدەكەن، ئەى كى سەبەينى
 لەپۆژى رەستا خىزدا، كەھەموو شتى پاك و پىس دەكرى، كى لەۋى لەلای
 خودا دەتوانى لەسەريان بىكەتەۋە بى بە پارىزەرۋ دەرەستيان؟! ديارە
 كەس. گوتى: چاكە ئەم چەن ئايەتە ھاتن چەكەكەيان ھىنايەۋە بۆ پىغەمبەر
 (درودى خوداى لەسەر بى).

قەتادە گوتى: ھەتا ئەۋكاتە ھەر بۆرەگومانىك ھەبو لە چۆنىتىي
 موسولمانەتتى پىفاعەى مامەمدا، چونكە پىاۋىكى پىر بوو، لەسەردەمى
 نەزانى دا گەلى لەخودا ياخى بوو، بەلام كە چەكەكەيم بىرەۋە بۆى گوتى:

ئە‌ی برازای خۆم! ئە‌وچە‌که‌ خێ‌رو وە‌قفی پێ‌گە‌ی خودا بێ‌، ئێ‌تر زانیم‌ که‌ موسولمانە‌تییه‌که‌ی بە‌راستییه‌و موسولمانی ته‌واوه‌. له‌پاش ئە‌وه‌ که‌ ئە‌م نایاتانە‌ هاتن بە‌شیر پێ‌سوا بوو، له‌بەر ئە‌وه‌ هە‌له‌ات و پۆ‌یشت بۆ‌ناو بتپەرستە‌کان و چوو له‌لای سولافە‌ی کچی سه‌عدی کو‌ری سومه‌یه‌یه‌ دابه‌زی، جائە‌م دوو نایه‌ته‌ هاتنه‌ خواره‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

{وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَفُضِّلَ لَهُ جَهَنَّمَ ۚ وَسَاءَتْ مَصِيرًا، إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۵/۴ - ۱۱۶}.

واته‌: هه‌رکه‌سێ‌ (له‌پاش ئە‌وه‌ که‌ هە‌قی بۆ‌ده‌رکه‌وت) گه‌رو ته‌شقه‌له‌ به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خودا بکاو له‌دژی بوه‌ستی و له‌هە‌ق لایداو شو‌ین پێ‌ و شو‌ینی ناموسولمانان بکه‌و‌ی و پێ‌گە‌ی راستی موسولمانان نه‌گه‌رێ‌ و گۆ‌هه‌ر بگۆ‌پێ‌ته‌وه‌ به‌ خه‌رمو‌ور، ئە‌وه‌ ئە‌و پێ‌گه‌ پی‌سه‌ی لێ‌ پیرۆزبێ‌، تا به‌فه‌رمانی ئێ‌مه‌ ده‌یباته‌ ناو نی‌رینه‌ی ناگری دۆ‌زه‌خه‌وه‌، دۆ‌زه‌خیش (له‌هه‌مان) دیارو نو‌مایانه‌ که‌ جێ‌گه‌یه‌کی زۆ‌ر خراپ و نا‌هه‌مواره‌، به‌راستی خودای گه‌وره‌ (نه‌گه‌ر خواستی هه‌بێ‌) له‌هه‌موو که‌سێ‌ خو‌ش ده‌بێ‌، به‌لام هه‌رگیز له‌وکه‌سه‌ خو‌ش نابێ‌ که‌ هاوه‌ل و هاوبه‌ش و شتی وا بۆ‌ خودا بپیار بدا، وه‌هه‌ر که‌سێ‌ هاوپێ‌ و هاوبه‌ش قه‌راریدا بۆ‌ خودا ئە‌وه‌ به‌راستی له‌پێ‌گه‌ ده‌رچوو‌وه‌ و پێ‌گه‌ی راستی گوم کردووه‌و له‌خودا زۆ‌ر دوورکه‌وتۆ‌ته‌وه‌. گو‌تی: جا هه‌سه‌سانی کو‌ری ثابیت (خودای لێ‌ پازی بێ‌) به‌پارچه‌یی هۆ‌نراوه‌ زه‌میکی خه‌ستی ئە‌م سولافه‌ ناوه‌ی کردو پێ‌سوا‌ی کرد، سولافه‌ش له‌تاواندا که‌ل و په‌له‌که‌ی به‌شیر ده‌خاته‌ سه‌ر سه‌ری و هه‌لی ده‌گه‌رێ‌ و ده‌ییا له‌و دووره‌، له‌شیوی ئە‌بطه‌ح توو‌پی ده‌دا، ده‌لێ‌: به‌خێ‌ر نه‌یه‌یت و به‌ملی شکاو بی‌یت، بۆ‌ئه‌م ده‌ست و دیارییه‌ بۆ‌ت هێ‌ناوم! هۆ‌نراوه‌ی هه‌جوی هه‌سه‌سانت به‌دیاریی بۆ‌هێ‌ناوم، قه‌ت نه‌بوو جارێ‌ خێ‌رت پێ‌وه‌ بێ‌! (ت - سه‌نه‌د غه‌ریب).

۳۸۱۸- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) ^(۳۶).

عہ لی (خودای لی ہازی بن) دہلی: ہیچ ٹایہ تیکی ترم لہ قورٹاندا وک ٹہم ٹایہ تہ پی خوش نییہ کہ دہفرموی:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۶/۴} ⇒ (ت-س/ح).

۳۸۱۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَ (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَشَكَّوْا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا وَفِي كُلِّ مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ كَفَّارَةٌ حَتَّى الشُّكُوكَةُ يُشَاكُهَا أَوْ التَّكْبَةُ يُنْكِبُهَا. وَفِي الرَّوَايَةِ: هَذِهِ مُعَاتِبَةُ اللَّهِ الْعَبْدَ فِيمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحُمَى وَالتَّكْبَةِ حَتَّى الْبِضَاعَةُ يَضَعُهَا فِي كُمِّ قَمِيصِهِ فَيَفْقِدُهَا فَيَنْزِعُ لَهَا حَتَّى إِنَّ الْعَبْدَ لَيَخْرُجُ مِنْ دُونِهِ كَمَا يَخْرُجُ الثَّبَرُ الْأَخْمَرُ مِنَ الْكَبِيرِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ ^(۳۷).

ٹہبو ہورہیرہ (ہزای خودای لہسر بن) کہ {وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} واتہ: ہہرکہ سئی ہہر خراپہ یئی بکا دیتہوہ پیئی و بہہوی ٹہوہوہ جہزہ بہ دہدری، دہلی کہ ٹہمہ ہات موسولمانہ کان پیئی سہ خلہت بوون و ترسیان لی نیشت، چونکہ کئی ہہیہ کہ کہم یا زور گوناہ و خراپہی نہ بی، جا چوونہ خزمہ تی حہزہت (درودی خودای لہسر بن) شہکوا ی حالیان لہ خزمہ تیا کرد، فہرموی: ٹہوہندہ ی بؤتان دہلوی دریغی لہ کردنی چاکہ مہکەن و ہہمیشہ کاری باش بکہن بہ پیشہ و ٹامانجی خؤتان، ہہرچیش دیتہ پیگہی موسولمان دہبی بہ کہ ففارہ تی گوناہ بؤی، تہنانہت نہ گہر درکیکیش لہ شوینیکی ہہلچہ قی ہہروا، یا ہہر چورتم و ناخوشیہ کی تووش دہبی ٹہوانہش بریتی ی تاوان دہکەون و پاکی دہکەنہوہ. لہ گپرانہوہیہ کا: ٹہم ووردہ دہردو بہ لایانہ کہ

(۳۶) سندہ حسن عند الترمذی.

(۳۷) سندہ حسن عند الترمذی.

دینه پیگهی بهنده پازو گلهیی خودایه، له گه‌ل بهندهی خۆیدا دهیکا، بۆ ئه‌وهی که بهنده هۆش بکاته‌وه و با بداته‌وه و بگه‌پێته‌وه، ئه‌وه‌ش وهك ئه‌وه جارو بار بهنده گه‌نده‌تایه‌کی لێ دێ، یاخود تووشی نه‌گبه‌تی و سه‌خ‌له‌تی ده‌بێ، بگره ئه‌و شمه‌که‌ش که بهنده بۆ هه‌لگرتن ده‌یخاته سه‌ر قوڵی کراسه‌که‌یه‌وه، یا له فه‌قیانه‌که‌ی دا گریی ده‌دا له‌به‌ر که‌م بایه‌خی وه‌له‌پاش دا بزر ده‌بێ، جاکاتی که‌بۆی ده‌گه‌رێ ده‌پوانی نه‌ماوه و نایدۆزێته‌وه و ئیتر شپه‌رزه ده‌بێ بۆی، بگره ئائهم حاله‌ته‌ش که گرنگیه‌کی ئه‌وتوی نییه به‌رگونا به‌که‌وێ، هه‌تا به‌ره‌به‌ره به‌م وورده ئازارانه به‌نده واله گونا به‌پاک ده‌بێته‌وه وهك چۆن شووشی زێری سوور که‌له کووره دێته ده‌روه پاک و بێ گه‌رده و مشتوما‌ل کراوه و ژه‌نگ و چلکی پیوه نه‌ماوه، ئه‌ویش ئاوا له‌گونا به‌پاک ده‌بێته‌وه! (ت-س/ح).

$$-۳۸۲۰ \Rightarrow (ب/۳ ز/۵۲ ل/۱۳۰ ف/۱ + ۲) (۲۸).$$

لێره‌دا ده‌لێ: گه‌ته‌ی تیرمیزی ئاوايه: سه‌وده که هاوسه‌ری چه‌زهرت بوو، مه‌ترسی هه‌بوو که چه‌زهرت (درووی خودای له‌سه‌ربێ) ته‌لاقی بدا عه‌رزێ چه‌زهرتی کرد: ته‌لاقم مه‌ده‌و به‌مه‌یله‌ره‌وه له‌خزمه‌ت خۆتا تا له‌دنیا و قیامه‌تا هاوسه‌رت بم، نۆره شه‌وه‌که‌شم بده به‌ عایشه، چه‌زهره‌تیش ئاوايکرد، جا نایه‌ته‌که هاته خواره‌وه، که ده‌فه‌رموی: {وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا} عایشه ده‌لێ: ژن و می‌رد له‌م باره‌یه‌وه له‌سه‌رچی پێک بکه‌ون دروسته.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّلْكَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رَجُلًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ - ۱۷۶/۴}. $\Rightarrow (ب/۳ ز/۴ ل/۸ ل/۱ + ۲ + ۳).$

(۲۸) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۵۰ رقم: ۵ / ۲۱۴۰ ء ۴ / ۲۱۳۹ + مجلد / ثالث. تسلسل / ۵۲

۳۸۲۱- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۲۵ ل/ ۸۵ ف/ ۲) (۲۹).

۳۸۲۲- عن البراء (رضي الله عنه) قال: آخر سورة نزلت براءة، وآخر آية نزلت (يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ). رواه الشيخان والترمذي (۳۰).

بهراء خوائ دهلی: دوا سووردهت که هات سووردهتی بهرائهت بوو،
دوانایه تیش که هات نایه تی: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ} بوو (ش/ت)
— خویان لن پانی بیت).

۳۸۲۳- عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: آخر سورة أنزلت المائدة: (۳۱).

عبدالولای کوپی عه مر (همای خودایان لن بن) دهلی: دوا سووردهت که هاته
خواره وه سووردهتی مانیده بوو. (ت-س/ح).

۳۸۲۴- وقال: ابن عباس (رضي الله عنهما) آخر سورة أنزلت (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ). رواهما الترمذي والأول بسند صحيح (۳۲).

عبدالولای کوپی عه عباسیش که مه شهووره به ئیینو عه عباس (خودایان لن
پانی بن) دهلی: دوا سووردهت که هاته خواره وه سووردهتی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ
وَالْفَتْحُ} بوو. (ت).

۶) سووردهتی مانیده

به ناوی یه زدانسی به خشندهی میهره بان: (سورة المائدة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۲۵- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۴ ل/ ۳۳ ف/ ۸) (۱).

(۲۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۲۵ رقم: ۲ / ۲۷۰۱.

(۳۰) بخاري. مرضي: ۵۶۵۱، ۶۷۲۳، ۷۳۰۹، ۴۶۰۵. مسلم. فرائض: ۴۱۲۱. ابوداود. فرائض: ۲۸۸۶.

ترمذي. فرائض: ۲۰۹۲.

(۳۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

(۳۲) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۲۶- ⇒ (ب/ ۱/ ز ۴۱/ ل ۱۷۶ + ب/ ۱/ ز ۳۹/ ل ۱۷۱/ ف ۱/)^(۲).

۳۸۲۷- عَنْ الْمُقَدَّادِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: يَوْمَ بَدَرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ: بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى (فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) وَلَكِنْ اامضِ وَنَحْنُ مَعَكَ. فَكَأَنَّهُ سَرَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۳).

میقداد (خودای سن پازی بن) عه‌رزى حه‌زیه‌تى کرد: ئه‌ی پێغه‌مبه‌رى خودا! ئیمه به‌سه‌رو به‌مال له‌گه‌لتاین و سه‌رمان له به‌رپیتایه، فه‌رموو بۆ پێشه‌وه ئیمه له خزمه‌تتاین و پششت ده‌گرین و پششت به‌رناده‌ین، ئه‌وه له‌ئیمه‌وه دووره که‌وه‌ک هۆزى جووله‌که گوتیان به‌مووسا ئیمه‌ش به‌تۆ بلیین:

{يَا مُوسَى إِنَّا لَن لَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ - ۲۴/۵}.

واته: ئه‌ی مووسا! ئیمه ئه‌مه‌ی ئیوه ده‌یڵین نایکه‌ین ده‌ی خۆت و خوداکه‌ت بپۆن له‌گه‌ل دوژمندا شه‌ر بکه‌ن، ئیمه وا لی‌رده‌دا دانیش‌تووین، چاوه‌پوانی ئه‌نجامی جه‌نگی نیوانی ئیوه ده‌که‌ین! حاشا ئیمه قسه‌ی وا په‌ق و نامه قوولی وا له پووی تۆدا ناکه‌ین. ئیتر که‌واى گوت پووی حه‌زیه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) گه‌شایه‌وه‌و له‌وسه‌خه‌تیه‌دا فه‌رامۆشی بۆهات (ب - ره‌زای خودای له‌سه‌ر بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ} ⇒ (ب/ ۳/ ز ۸۸/ ل ۲۲۸).

لی‌رده‌دا ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه:

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ٤ رقم: ٢٠ / ٨.

(۲) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ٤١ رقم: ١ / ٣١٧ + مجلد أول. تسلسل: ٣٩ رقم: ١ / ٣١١.

(۳) بخاري. تفسير: ٤٦٠٩.

قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ. رواه البخاري في الطهارة:

ئەبو قیلابە دەئی: ئەمانە هەم دزییان کرد بوو، هەم پیاویان کوشتبوو، هەم پاش ئیسلامبوونیان وەرگەراییبوون و بوو بوونەوێ بە بێ بڕوا، سەرەرای ئەوەیشتە چوو بوون بە گز خۆداو پیغەمبەری خۆدادا (ب).

۳۸۲۸- ⇒ (ب/۳ ز/۸۸ ل/۲۳۰ ف/۳ + ب/۴ ز/۶۹ ل/۲۱۰ ف/۱)..^(۴)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۳۶/۵}.

واتە: بێگومان کافران ئەوانەن کە لەسەر کوفر دەمرن، جا ئەمانە ئەگەر هەرچی واهەم زەوپییدا هەمووی هی ئەوان بێ و ئەوەندە تریشی لەگەڵ دابی وەبیدەن لەتۆڵە پزگاری سەری خۆیان تا لە دەست ئیش و ئازاری پۆژی بووژانەوێ خۆیان پزگار بکەن لێیان قەبوول ناکرێ، وە ئەو سزا سەختە کە بۆیان بڕاوە تەوێ لەکۆلیان ناکەوێ.

۳۸۲۹- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ: اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَأَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَكُنْتَ مُفْتَدِيًا بِهَا فَيَقُولُ: نَعَمْ فَيَقُولُ: اللَّهُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي وَلَا أَذْخِلَكَ النَّارَ فَأَبَيْتَ إِلَّا الشُّرْكَ. رواه الشيخان.^(۵)

ئەنەس (خودای لێ بازی بێ) لە پیغەمبەرەوێ (دروودی خودای لەسەر بێ) دەگیڕێتەوێ دەفەرموێ: لە پۆژی قیامەتدا خودای گەورە (بەو کەسە کە لەناو ئاگرێ دۆزەخدا سزاونیش و ئازاری لەهەموو دۆزەخییەکانی تر سووکترە) پێی دەفەرموێ: ئەگەر ئیستا جیهان و هەرچی لەجیهان دا بوو هی تۆ بوایە ئایا

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۸۸ رقم: ۲ / ۲۳۲۷.

^(۵) بخاري. احاديث الأنبياء: ۲۳۲۴، ۶۵۵۷، ۶۵۲۸ - تجريد / ۱۳۲۹ بقرطی / ۴ ل / ۱۶. مسلم.

صفات المنافقين: ۷۰۱۳، ۷۰۱۴.

دهیده‌یت له‌تۆله‌ی خۆتدا که‌له‌م نیش و نازاره‌ پزگار ببیت یا نا؟ ده‌لێ: به‌لێ ده‌یده‌م. جا خودا پێی ده‌فه‌رموێ: تۆ هیشتا له‌پشتی ئاده‌م دا بووی، من شتی‌کم لێ داواکردیت که‌ گه‌لێ له‌مه‌ ئاساتر بوو، که‌ نه‌وه‌بوو داوام لێ کردیت: که‌ تۆ هاوبه‌شم بۆ بڕیار نه‌ده‌یت و منیش نه‌تخه‌مه‌ ناو ئاگره‌وه‌، که‌چی تۆه‌ر چه‌زت له‌وه‌ بوو که‌ هاوبه‌شم بۆ بڕیار ده‌ی (ش) - شه‌یخه‌ین - بوخاری و موسلیم).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَقَالَ: الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ } ٥/٦٤.

واته: یه‌زدانی پاکی مه‌زن ده‌فه‌رموێ: جووله‌که‌ نه‌قامه‌کان نامه‌قوولییه‌که‌ ده‌که‌ن ده‌لێن: ده‌ستی خودا زنجیرکراوه‌ به‌کوژ شه‌ته‌که‌ دراوه‌، بۆیه‌ نه‌وه‌نده‌ دارایی و مال و سامان دا به‌ش ناکا هه‌تا هه‌موو که‌سێ ده‌وله‌مه‌ند ببێ! یاخوا ده‌ستی خۆیان زنجیر بکری و دوور بخزێنه‌وه‌ له‌ په‌حمه‌تی خودا و له‌ جه‌وامییری و سه‌خیتی له‌سه‌ر ئه‌م قسه‌ قۆپه‌یان، عه‌مریان نه‌می‌نێ و گوژه‌رانیان لێ تال بێ ئه‌و نه‌گه‌به‌تانه‌ بۆخۆیان و قسه‌ی کال و تالیا، با ئه‌وانه‌ بۆخۆیان هه‌ر بلێن، هه‌موو هۆشیاران و دانیان و زانیان باش باش ده‌زانن که‌ خودا نه‌که‌ به‌ تاقه‌ ده‌ستی، به‌لکوو به‌هه‌ر دوو ده‌ستی، وه‌نه‌که‌ له‌یه‌که‌ جیهاندا به‌لکوو له‌هه‌ر دوو جیهاندا سه‌فه‌ی په‌حمه‌ت و خوانی که‌رم و به‌خشش و سه‌خاوته‌ی راخستوه‌، به‌پێی دانی و حیکمه‌تی که‌خۆی له‌هه‌موو که‌سێ باشتی لێ ده‌زانێ که‌رم و سه‌خاوته‌ی به‌خشش ده‌نوێنێ و دارایی سه‌رف ده‌کا هه‌ر چۆنێ خواستی هه‌بێ.

♦ ووشه‌ی قورئانی هه‌مووی هه‌لبژاردو پڕواتایه‌، فرمه‌عنا ده‌که‌یه‌نێ ئه‌وه‌ی که‌ قورئان به‌ تاقه‌ ووشه‌ی، یا به‌ ئیزافه‌ی، یا به‌ پیتی، یا به‌ ته‌جمینی، یا به‌ ده‌لاله‌تی په‌یوه‌ندی نیوانی ووشه‌و ئایه‌ته‌کان له‌سه‌راسه‌ری قورئاندا، یا به‌هه‌ر شیوه‌یه‌کی تر، ئه‌وه‌ی که‌ قورئان

به‌مانه ، یا بهیه‌کئ له‌م شتانه دمیگه‌یه‌نئ نیمه به کتیبئ بۆمان پروون ناکریته‌وه ، جانه‌گهر کهسئ لیزانانه له‌م شوینه‌دا موتاڵای ته‌فسیری به‌یزاوی پیرۆزو ته‌فسیری مه‌واهیبی ره‌حمان و ته‌فسیری نامی زیرین بکا ده‌زانئ که‌به‌نده له‌ ته‌فسیر و رافه‌ی نایه‌ته‌کاندا زیاده‌م‌ویم نه‌کردوه ، وه‌لئ به‌پیتی ته‌وانای نا ته‌واوی خۆم هه‌وئم داوه که به‌گوردییه‌کی په‌تی قسه‌کان داپرێزم ، چونکه رافه‌ی پیت به‌پیت هه‌م له‌نرخێ گوردییه‌که هه‌م له‌په‌ونه‌ق و وورشه‌ی نایه‌ته‌کان که‌م ده‌کاته‌وه. گهرچی من نامه‌وئ به‌ په‌راویزی شرو پری خۆم رووبه‌په‌ی ئه‌م کتیبه‌ پیرۆزه مه‌زنه‌ لکه‌دار بکه‌م ، یاخود باری چاپکردن و په‌خشبوونه‌وه‌ی گران بکه‌م ، ومنه‌وه‌ی که‌له‌خودا داوای ده‌که‌م نه‌وه‌یه که‌له‌چاپ بدرئ و له‌فه‌وتان پرزگاری ببئ ، به‌لام هه‌ندئ په‌راویزیش پێویسته وه‌ک ئه‌مه‌ی که‌ عهرزتانئ ده‌که‌م:

قسه‌ی ره‌وان و ریک و پیک ، ووشه‌ی ناسک و نازدار ، سووک له‌سه‌ر زمان و ره‌وان له‌سه‌ر زار ، خۆش له‌مکن هه‌ست و له‌گوێدا ناوازه‌دار ، پر مه‌عنا واته‌ پروون و ناشکرا ، وه‌ک گوئی په‌نگینی به‌ر رووناکی چرا ، رسته‌ی به‌پیزو به‌هیزو به‌جیز ، دوور له‌ ئالۆزی خۆی و ووشه‌کانی ، نزیک له‌بیری ئاده‌میزاد و شارمزا به‌ناخی دمروون و گیانی ، قسه‌ی وانه‌سته‌ق و ووتاری وا به‌شه‌هوق و به‌رمه‌نه‌ق به‌رگو و کالۆ و الایه‌کی قه‌شه‌نگه ، وه‌ک بووکه‌ تازه‌ واتاو مه‌عنا ده‌رازی‌نیته‌وه ، به‌ ناهیه‌سته‌ له‌ریی هه‌سته‌وه ، وه‌ک مامزئ به‌ خه‌مه‌ز به‌جئ بۆ سه‌رکانیاو ، به‌رمه‌و ساختمانی می‌شک ده‌کشئ و گولۆ پرژینی ده‌کاو زاخاوی ده‌داو له‌وێوه‌ پرووه‌ بانایی ناخ و دمروون و دئ شوێر ده‌بیته‌وه‌ و به‌ناسته‌م له‌ دمرگا ده‌داو وه‌ک میوانیکی نازیز جیی خۆی ده‌کاته‌وه‌ و سیجری چه‌لانی خۆی ده‌پرژینئ ، جا هۆش چه‌شی ده‌کاو گۆش پیی گۆش ده‌بئ و دمروون تام و چه‌زو خۆشیی لی دهمزئ ، تا سه‌رمه‌نجام دئ نارام ده‌بئ و گیان ده‌حه‌سینته‌وه!

خودای گه‌وره‌ ئاده‌میزادی له‌سه‌ر ئه‌م په‌وش و سروشته‌ دروست کردوه ، بۆیه‌ قورئانی پیرۆزو فه‌رمووده‌کانی چه‌زمرت و نامه‌ پیرۆزه‌ ئاسمانییه‌کانی ترو فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ران و گه‌وره‌ پیاوان و زانایان و دانایان و بوێزان نه‌ومنده‌ گرنگییان داوه‌ به‌ فه‌رمایشتی به‌رزئ جوان و ، به‌ ناخاوتنی بئ گری و قورت و ، به‌ گوتاری په‌وانی پاک و بوخت و په‌وانبیزو جوان و ، به‌رسته‌ی سفتی سازی بئ پێچ و په‌نا ، زمانی کوردی (له‌خودا به‌زیاد بئ) له‌م لایه‌نه‌وه‌ بئ که‌لینه‌و زۆر پێشکه‌وتوو ، بگره‌ کورده‌کان خۆیان نه‌مه‌رۆ بئ به‌ پیی به‌هیزی و به‌پیزئ و ته‌رو پاراویی زمانه‌که‌یان دهرناچن و له‌و دلگیری و شه‌هوق و په‌ونه‌ق و ووشه‌ نارایی و په‌وانبیزئ و سفتو

سۆئییه‌ی که له‌دهق و بېرپرو کورۆکی زمانه‌که‌یاندا هه‌یه دواکه‌وتوون گه‌لی به‌جیماون ، جار جارمه‌ش پۆشنییره به‌ناو پۆشنییره‌کانیشیان قیزو بیزی لی دمه‌که‌نه‌وه ، چونکه وه‌ک منالی به شیر یوتوو گۆشو په‌روورده کرابی ناوا له‌زمانی زگماکی خۆیان نامۆبوون و نالووده‌ی شیر یارمه‌سن بوون! ته‌نانه‌ت شانازی به‌مووه ، ده‌که‌ن که کوردی نازانن ، به‌لام نه‌ومنده‌و نه‌ومنده‌ی زمانی تردمه‌زانن!

پشت به‌ لوتفی خودا به‌به‌رمکه‌تی قورنانی پیروژ (که نه‌مپۆ میلیله‌تی گورد خۆی هاویشتۆته باومه‌شی گهرمی) نیمه‌ ناگه‌ینه‌ نه‌و رادیه‌ که بۆزانینی زمانه‌که‌ی خۆمان له‌مو له‌و بېرسین ، وه‌ک چۆن خواجه شه‌له‌موو له‌مه‌لای خۆمانی دمپرسی که‌ی جه‌زنی که‌پهرمه‌شینه‌یه ، که‌ی شه‌مه‌یه!!

من به‌ش به‌حالی خۆم لافو گه‌زافی نه‌وه لی نادهم که شاسواری نه‌م مه‌یدانه‌م ، بگره‌ له‌م گۆرپه‌پانه به‌رینه‌دا من شاگردو که‌رسواریش نیم ، نه‌وه پېسپۆرانی خۆی هه‌یه ، به‌لام هه‌ولۆ ته‌قه‌لا به‌پتی حال و تاقه‌ت هه‌ر باشه خوا یاربێ به‌رمبه‌ره گیانی بووژانه‌وه دیته‌وه به‌مبه‌رگه‌له‌که‌ماناو زمانه شیرینه‌که‌مان ، که له‌به‌رناسکی و نازداری و وشه‌کانی و جوانیی گوزاره‌کانی ، ده‌لیی زمانی ه‌ریشه‌و په‌ریانه ، پتر گه‌شه‌و نه‌شه‌ دمکا ، نه‌وه‌ی نوێی سه‌رده‌می نوێ جه‌زی لی ورمدمگرای و مه‌مه‌که فه‌ره‌نگی به‌رده‌داو به‌مزینی گۆی مه‌مه‌ی دایه‌ ناشنا دمبیته‌موو نه‌وکاته تاقه‌ وشه‌یه‌کی کوردی په‌تی به‌ هه‌موو سامانی سه‌رزمو‌ی ناداو له‌ بیللیله‌ی چاوی خۆی زیاتر ناگاداریی دمکا. هه‌ر گه‌لی خۆی خۆی نه‌خوا قه‌ت نامری ، تا کوردی دممری ده‌ی تر له‌دایک دمب ، گه‌لی کوردیش (به‌تایبه‌تی له‌به‌ر نه‌وه‌ی که گه‌لیکی موسوئمانی پاکه‌و له‌زیر ناای موحه‌مه‌د دایه (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) که گه‌وره‌و سه‌روم‌ری دوو گه‌لی کوردو عه‌رمی برایه‌) له‌سایه‌ی به‌خششی خوداوه هه‌ر له‌زیاد بوونه ، نامه‌خوا وه‌ک گه‌مه‌ قه‌نده‌هاری به‌ بېرشته ، یه‌کی به‌ سه‌ته ، رۆژ به‌ رۆژیش سووپێ خولی جه‌رخیش له‌سوودی گه‌لانه‌و نه‌م پۆ رۆژ رۆژی گه‌له ، وه‌ک جه‌زمت (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) دمفه‌رموئ: (لا کسری ولا قیصر.....). رۆژ رۆژی جه‌ماومرو مه‌ردومه‌و رۆژی مله‌هووپێ و زۆرو زۆرداری و نه‌زده‌هاکی به‌سه‌ر چوو ، نه‌مپۆ حه‌فیان خۆی می‌شکی بۆ دهرمان ده‌شی ، ها‌کا وه‌ک پیغه‌مبه‌رمکان فه‌رموو‌پانه ، گورگو مه‌پ پێکه‌وه ناو بخۆنه‌وه! ومبوو به‌شایی لۆغانی جه‌زنی برایه‌تی گه‌لانی پ‌رووی جیهان!.

دەلتى وا بەبەرچاومەو ، لەسەرانسەرى عىراقى نىشتامانى نازارى خۆشەوېستماندا ، دەمەو بەيان كەلەباب لەگوندو دئو شارەكان بەدەنگە زولالەكەى دەخوینى و مامۆستای مەلای گوند یا گەرەك لەخەو ھەلەدەستىن و بەرمەو مزگەوتى گوندو گەرەك بەسەلارى دەجمى و لەسەر بانىزەى مزگەوت دەنگى (الله اكبر) ی بانگو سەلا دارو بەردو زىندوو مردوو لەخەو ھەلەدەستىن ، دەشت و دەرو شاخ و چیا بۆى دەستىنیتەو دەنگ دەداتەو ، بە كفلە كوونى كۆمەلى نوپزكەران وەك پەزى فرىشتەى ئاسمان لەپشت مامۆستاو رەز دەبەستن و نوپزدا دەبەستن!

لەگەردا جىگەى خۆپەتى كە ئەم سەرنجەشتان عەرز بەكم: لە ناخاوتنى كوردى نووسراودا ، بۆنەوەى رەوان و گەوارا و سفتوسۆل و جوان بى ، دەبى ھەتا دەتوانىن بەشەكانى رستەو ووشەكانى و راناو زەمىرو پىتى چەسپ و بەستەنەو حەرفى رەبىت و ئەم جۆرەشتانەى ، كە دەبىن بەھۆى رەسايى رستەو گوستاخى و بەھىزى گوشتار ، دەبى ئەم جۆرە شتانە ھەتا دەتوانىن لەسەر دەستوورى رەساو سازو خۆش و ئاسان و رەوان دايان بەمەزىنەى ، ھەموو بەھىزو ديارو ئاشكرا بن ، زۆر كرتا و پەچر پەچر و تىپەلگىش و ئالۆز نەبن ، گەلى لەگەلە پىشكەوتوو دەسكارى رەزمانى خۆيان كەردوو كەلەمىزەو داناو ، بەرمەو ئاسانى و پاساى باشتەردوو پانە ، دەى ئىمە كە رەزمانى زمانەكەمان ھىشتا ساواپە بۆچى سوودو بەھرە لە بەھرەكانى زمانەكانى دەرو دراوسىكانمان وەرنەگىرین!

زمانى ئەگەر لە سامانى زمانى گەلى دراوسۆى سوودو بەھرە وەربگىرئ بەو نەبى بەزىرمانەى ئەو ھاوساپە! ئەو ئەمە ئىمە ئاگامان لە بنچ و بنەوانى كارمە نىيە ، دەنا جى زمانى ھەپە كە ووشەى بىانى تيا نەبى ، يا رەزمانىكى سەربەخۆى واى ھەبى كەلەھىچ رەزمانىكى تر نەچى! لەو پراواپەدام كەلە ناو گيانلەبەرەكانى ترىش دا شتى وانىيە!

كەواتە: ئەگەر ئىمەى كورد برايانەو دۆستانە بەھرە لەبەرەكانى زمانى عەربى وەربگىرئ ئەو جىبى خۆپەتى و ھىچ نەنگ و زيانى نىيە ، چونكە پەكەم زمانى برا عەربەكانمانەو دوو دەمانى دىنەكەمانەو سىيەم بوو بەزمانى دوو ھەموو دەرو دراوسىكانمان ، چوارەم زمانىكى خزمەتكراویشە ، وە ئەمەى مەن دەپلەم باوو باپىرمانان كەردوو پانەو شەقلى بە زمانەكەمانەو ديارەو ئاشكراپە ، ئىتر ئەو بەھرە لىوەرگرتە چ ھى ووشە سازى بى ، چ ھى رەزمانى بى چ ھى ھەرلایەكى تری زمانەوانى بى ھەى ناكا. لىرەدا بۆ ھەموونەى رستەى رەساى

کوردی به‌تی نهم وینه‌یه ده‌ئینه‌وه؛ پیغه‌مبەر فەرمووی پێی لەم رسته‌یه‌دا هەرچەن فیعلەکه پیشکەوتوو له‌جارو مه‌جرووره‌که ، له‌نه‌حوی کوردیشدا شتی وا ناپه‌سەنده ، مه‌گەر له‌بەر مه‌به‌ستیکی ره‌وا ، به‌لام نهم رسته‌یه ره‌ساترو دامه‌زراوتره له‌رسته‌ی (پیغه‌مبەر پێی فەرموو) چونکه به‌شه‌کانی رسته هه‌موو دیارو ناشکران و قوتدراویان تیا نییه. وه به‌مه‌ش ناگوتری لاسکایی کوێرانه‌ی زمانی عه‌رمیی ، چونکه نه‌مه به‌پێی ریزمانه‌که‌ی خۆمانه که مه‌به‌ستی ره‌وا بووه به‌هۆی لادان له یاسا سه‌ره‌کییه‌که. نهم باسه توێژینه‌وو لیکۆلینه‌ومه‌کی زۆر قوول و چرو خه‌ستی گه‌رمکه ، بۆ ئێره ده‌ست نادا.

ئه‌وه‌ی که بۆ نه‌گره ده‌ست ده‌دا نهم چەن شیعره عه‌رمیییه یه ، که له‌په‌سنی نهم نامه پیرۆزدا گوتوو مه ، که بۆنی براهه‌تی کوردو عه‌رمیی لێ دێ ، خودا هه‌ردوو لایان له‌چه‌پۆله‌ی زالم بپاریزێ و له‌زیر ئالا سه‌ربه‌رزمه‌کی چه‌زرمه‌ی موحه‌ممەد دا (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) په‌نایان بداو چاک بکا بۆ چاکیان و به‌لایدا له‌هه‌ره به‌دیان!

فەرموون ئەمه ئێومو ئەوه شیعرمگان ، دیاره دیاری میروو له‌هاچه‌کوله یه‌که:

ذی بـمـرـدة مـن طـیـنـة عـرـبـیـة

مـلـحـومـة بـلـحـمـة کـردـیـمـة ،

هـدیـة مـن مـسـلم لـمـسـلم

کـانـهـا بـدـر بـلـیـل مـظـالـم

یا مـُـطـفـی! اـنـت الصـفا اـنـت الوـفا

اـنـت الـبـرـیـه المـنـتـفـی مـن ذـا البـغـا

اـنـت الشـفا لـکـردـنا و عـرـبـنا

یا نـورـنا لـعـیـنـنا و قـلـبـنا!

اـنـت الحـل لـعـرـبـنا و کـردـنا

یا ضـوـنا لـقـرـبـنا و بـعـدـنا!

صـلـی الـهـنا عـلـیـک دـائـمـا

مـا دـام ذـکـر الـلـه حـقـا قـانـمـا ،

شـمـس الضـحـی بـدـر الدـجـی اقـوالـکـم

یا مـن جـل اـبـصـارنا اـکـحـالـکـم ،

۳۸۳۰ - (ب/۲ ز ۲۳ ل ۶۰ / ف ۳) (۶)۔

۳۸۳۱ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللَّهِ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ). رواه الشيخان والترمذي (۷)۔

کتابک المجید حبذا الہدی

نعم الخبر نحن لنعم المبتدأ

شعبان تابعان للقرآن

کرد و عرب نخلتھا صنوان!

من نخلات فی زروع زاننہ

لا صلاھا ، و فرعھا ، لا شانہ!

أعنى بها شعوب أمة الہدی

التابعین رایۃ لاحد

صلی الہنا علیہ دانما

مادام عبد اللہ لیل قانما!

والعن (خدا!) من دسہم احقادا

ورکوزن فی عینہ اوتاد

وشتتن شمل عدوہم (خدا)

مفرقا مشتتا مبددا

واقشین بینہم و سلا

ووددن قلبہم و تمام

الترجم / ۱۴-۱۹۸۹

(۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل: ۲۲ رقم: ۱۲۸۴ / ۳.

(۲) بخاري. تفسير: ۶۱۱۲ ، ۴۸۵۵ ، ۷۳۸۰ ، ۷۵۳۱ = تجريد ۴ / ۴۳۷ رقم: ۱۶۵۵ + ۱۳۰۶ = ۲۲۲۴ ، ۲۲۲۵ .

مسلم. إيمان: ۴۳۸. ترمذي. تفسير القرآن: ۳۰۶۸ ، ۳۲۷۸ .

عائیشه (خودای سن پازی بن) گوئی: ئەوه‌ی بلی: موحه‌مه‌د (دروودی خودای لسه‌ر بن) شتیکی‌ه‌شارداوه‌ له‌و سروسه‌ی که خودا ناردوویه‌تی بۆی ئەوه بیگومان درۆ ده‌کا، ئەوه‌تانێ خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێ:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ - ٦٧/٥}.

واته: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدارو خوشه‌ویست! هه‌رچی به‌سروش و وه‌حیی من ناردومه‌ بۆ تو ده‌بن پاییگه‌یه‌نی به‌و خه‌لکه‌و ته‌بلیغیان بکه‌ی، ئەگینا بزانه‌ که‌تۆ په‌یامی خودای خۆت پێیان نه‌گه‌یاندوو (ش/ت).

٣٨٣٢- وعنها قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخْرَسُ حَتَّى نَزَلَتْ: (وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَأْسَهُ مِنَ الْقُبَّةِ فَقَالَ: لَهُمْ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِي اللَّهُ. رواه الترمذي بسند غريب^(٨).

ديسان ده‌لی: له‌پیش دا ئیشکی پیغه‌مبه‌ریان ده‌گرت (دروودی خودای لسه‌ر بن) هه‌تا ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:

{وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ - ٦٧/٥}.

واته: وه‌ خودای گه‌وره‌ تو ده‌پاریزێ له‌زیانی ئاده‌میزاد جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بن) که‌ئهو ده‌مه‌ له‌ناو گوومه‌زییه‌کا بوو، سه‌ری لیوه‌ ده‌ره‌یناو به‌ ئیشکچییه‌کانی فه‌رموو: ئەه‌ی خه‌لکینه‌! بپۆنه‌وه‌ بۆ مانی خۆتان و بچن به‌لای کاری خۆتانوه‌، ئیتر من له‌سایه‌ی خوداوه‌ کارم به‌ ئیشک گرتنی ئیوه‌ نه‌ماوه‌ ئیتر من خودا خۆی ده‌پاریزێ (ت - س/غه‌ریب).

٣٨٣٣- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الذَّلْبِ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ فَإِذَا كَانَ أَلْفَدٌ لَمْ يَمْتَنِعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكْيَلُهُ وَشَرِيئُهُ وَخَلِيطُهُ فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى

^(٨) رواه الترمذي بسند غريب.

ابن مریم) حَتَّىٰ بَلَغَ (وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا لَهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ). قال: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُتَكِنًا فَبَجَلَسَ وَقَالَ: لَا حَتَّىٰ تَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَيِ الظَّالِمِ فَتَأْطِرُوهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا. رواه الترمذي وأبو داود^(۹).

ئەبو عوبەیدە (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: کاتی باری نەوێ ئیسرائیل کەوتە لیژێ، پیاوی وایان هەبوو برادەریکی خۆی دەدی خەریکی گوناھێ بوو، پێی دەگوت ئیشی وا مەکە ئەو گوناھە، کەچی بۆ سەبەینێ خوشی دەچوو، دەبوو بە ھاو خۆراک و ھاو خواردنەو و ھاو نووش و ھاو بەشی! جا خودا کردنی بە فیتنە و ئاژاوە بۆ یەکتەری، وە قورئان لەشانی ئەواندا دابەزی و پێسوای کردن، وەک دەفەرموێ: {لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ...} تادەگاتە {...وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ - ۵/ ۷۸-۸۱}.

واتە: نەفرین و لەعنەت لە کافرو بێ براواکانی نەوێ ئیسرائیل کراوە، لەسەر زمانی داوود و عیسا کۆپی مەریەم، چونکە لەخودا یاخی دەبوون و دەستدریژی یان لەیاساو لەشەریعەتی ئەو دەکرد، حالیان وەها بوو لەناو خۆیان دا خراپەیان دەکردو چاوپۆشییان لە خراپەکەرەکە دەکردو پێیان نەدەگوت ئەو خراپەییە، مەیکە، بەخودا کاریکی زۆر ناپەسەندو گەندو ناهەمواریان دەکرد، تەماشای دەکەیی دەبینی گەلی کەس لەوان دەبن بە دۆست و برادەری خودانەناسەکان، ئەمەش بوو بەهۆی ئەو کە خودا پێو قاریان لێ بگرێ، وە دەبێ لەو خراپتر چی بێ کە ئەم خانە خراپانە بەدەستی خۆیان بۆخۆیان سازاندوو؟! سەرەرای ئەوەش لەپاشە پۆژدا، لەناو ئاگری دۆزەخ دا دەمیننەو و هەتا هەتایە هەل دەتووتین، بەلێ ئەمە ی ئەمانە دەیکەن لەپەرەفتاری باوەردار ناچێ، دەنا ئەگەر ئەوان، کە لەکن خۆیان خاوەن نامەن، باوەری تەواویان ببوایە بە خودا و باوەرو ئیمانیان بە جوانی

(۹) رواه الترمذي هنا وأبو داود في كتاب السنة.

بهینایه به پیغه مبهری خودا، که موحه ممه دهو بهو قورئانه پیرۆزه ی که له خوداوه پهوانه کراوه بو ی نه وه نهو بته پرست و خودا نه ناسانه یان نه ده گرت به دو ست و براده ری خو یان، به لام زور به ی نه م هو زه له ری ده رچوون و گو ی به دین و ئایین نادهن، مه گه ر بو هه ندی مه به ست و مرازی جیهانی خو یان! گو تی: له پیش دا هه زه ت (درو دی خودای له سر بی) شانی دادا بو، ئنجا ریک دانیش ت و فه رمو ی: نه خه یر پزگار نابن و قوبوول نییه هه تا نه دن له بانی سته مکارو زور دارو بای پی نه ده نه وه بو سه ر رینگه ی راست و لوو تی پی دانه ژهندن به سه ریداو کلک نه نیته ناو خه تا! (ت/د).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرُمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ - ۵/۸۷}.

واته: ئه ی که سانی که باوه پرتان هیناوه به خودا، له یاسای خودای گه وه ده رمه چن، نه وشته پاک و خوشانه، چ خوراک بن، چ چتی تر، که خودا په وای دیوه بو تان و خو ی بو ی هه لال کردوون له خو تانه وه له سه ر خو تانی هه رام مه که ن، به لام له راده ده رمه چن نه وه کا سه ر بکی شتی بو هه رام و بکه ونه ناو بی شه رعیه وه، نه وه ش باش باش بزائن خودا نه ک هه ر نه وکه سانه ی خوشناو ی که له سنوور ده رچوون و به س، به لکوو رقی شتی لیانه، وه هه می شه بی که ن به په وش و پیشه ترسی خودا تان هه بی، خودا بی با که مه لین باوه پرو ئیمان له قاری خودا ده مانپاریزی، چونکه نه وه کاتی وایه که نیوه له یاساو ده ستووری باوه ر به خودا لانه دن.

۳۸۳۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا أَلَا نَخْتَصِمِي فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ نَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ، ثُمَّ قَرَأَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرُمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ). رواه الشيخان^(۱۰).

عبداللای کورپی مه‌سعوود (رمزای خودای له‌سربین) ده‌لئ: گه‌لئ جار و ده‌بوو له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سربین) ده‌چووین بۆ غه‌زا، وه‌ژنمان له‌گه‌ل خۆمان نه‌ده‌برد، جا گوتمان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! رێگه‌مان بده خۆمان ده‌خه‌سینین؟ ئه‌ویش رێگه‌ی ئه‌وه‌ی نه‌داين، به‌لام له‌وه‌دوا رێگه‌ی ده‌داين که‌ژن به‌ صیغه‌ ماره‌ بکه‌ين له‌سه‌ر جل و به‌رگ و شتی وا، ئینجا ئیبنو مه‌سعوود بۆ پشتیوانی پای خۆی له‌باره‌ی دروستبوونی ژن صیغه‌ کردنه‌وه ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه (ش).

۳۸۳۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي إِذَا أَصَبْتُ اللَّحْمَ اتَّشَرْتُ لِلنِّسَاءِ وَأَخَذْتَنِي شَهْوَتِي فَحَرَمْتُ عَلَى اللَّحْمِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا). رواه الترمذي بسند حسن. (۱۱).

ئیبنو عه‌بباس (خودایان له‌بازی بین) ده‌لئ: پیاوێ هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) گوتی: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من که‌ گوشت ده‌خۆم هه‌وه‌سم هه‌ل ده‌سێ و حه‌ز له‌ژن ده‌که‌م، له‌به‌ر ئه‌وه‌ گوشتم له‌خۆم حه‌رام کردوه، جا خودا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ - ۸۷/۵} ⇒ (ت-س/ح).

۳۸۳۶- ⇒ (ب/۳ ز/۱۲۷ ل/۳۲۹ ف/۱) (۱۲).

۳۸۳۷- وَعَنْهَا (أَي عَنْ عَائِشَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْتُ فِي يَمِينٍ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ: أَبُو بَكْرٍ لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَقَعَلْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. رواهما البخاري (۱۳).

(۱۱) حسن عند الترمذي.

(۱۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۲۷ رقم: ۲۵۱۳.

عائیشه (خودای لی پازی بن) ده‌لئی: له‌پیشدا باوكم هه‌رگیز سویندی خوئی نه‌ده‌خست، تا خودا له‌قورئاندا بریتتی (که‌ففاره‌ت)ی سویندی بپیاردا، ئه‌وجا ئه‌بویه‌کر گوتی: هه‌ر سویندی که به‌باشی نه‌زانم، سوینده‌که‌م ده‌شکینم و ئه‌و که‌ففاره‌ته‌ی که‌خودا دایناوه ده‌یدهم و ئه‌وه‌ی که‌باشتره ئه‌وه ده‌که‌م (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۹۰/۵}.

-۳۸۳۸ ⇨ (ب/۴ ز/۲۵) + (ب/۶ ز/۳ ل/۴ ف/۴۳) (۱۳).

-۳۸۳۹ ⇨ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۸۵ ف/۲+۱) (۱۴).

۳۸۴۰ - قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٌ شِفَاءٌ فَتَزَلَّتْ آيَةُ النِّسَاءِ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى} فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٌ شِفَاءٌ فَتَزَلَّتْ آيَةُ الْمَالِدَةِ (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اتَّهَيْنَا اتَّهَيْنَا. رواه أصحاب السنن (۱۵).

عومهر (خودای لی پازی بن) گوتی: ئه‌ی خودایه! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌ته‌واوی بۆ پوون بکه‌ره‌وه، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره هاته‌ خواره‌وه، که ده‌فه‌رموئ: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ} عومهر بانگ کراو ئه‌م ئایه‌ته‌ی بۆ خویندرايه‌وه، دیسان عومهر گوتیه‌وه: ئه‌ی خوایه! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌باشی بۆ پوون بکه‌ره‌وه، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی نیسء هاته‌ خواره‌وه، که ده‌فه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى}.

(۱۲) بخاری. تفسیر: ۴۶۱۴، ۶۶۲۱.

(۱۳) تقدم في المجلد السادس. تسلسل ۳ / رقم: ۳۷۳۲/۴۳

(۱۴) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل ۲۵ / رقم: ۲۷۳۷ / ۲.

(۱۵) الترمذي هنا وصاحبه في الأشربة (شرحه).

دیسان عومەر بانگ کرایه‌وه و ئەم ئایه‌تەشی بەسەر خۆی‌ندرایه‌وه، ئەمجاره‌یش گوتیه‌وه: ئەی خودایه! مەسه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌ی و باده‌ نووشیمان به‌باشی بۆ پوون بکەر‌وه، جا ئایه‌تەکه‌ی سوورەتی مائیده‌ هاته‌ خواره‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:

{إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ}.

دیسان عومەر بانگ کرا و ئەم ئایه‌تەش خۆی‌ندرایه‌وه‌ بۆی، ئەوجا گوتی: ئەوا وازمان له‌باده‌ نووشی هینا، ئەوا ده‌سه‌بردار بووین له‌ ئاره‌ق و مه‌ی. (د/ت/ن - خودایان لێ پازی بێ).

۳۸۴۱- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَلَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُهَا قَالَ: نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ بِأَصْحَابِنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يَشْرَبُونَهَا فَنَزَلَتْ (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) رواه البخاري^(۱).

به‌راء (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: له‌پیش دا مه‌ی حه‌رام نه‌بوو، چه‌ند که‌سی له‌یارانی پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای لسه‌ر بێ) هه‌تا ئەوان له‌ژیان دا ما‌بوون باده‌نووشی هه‌لا‌ل بوو، له‌به‌ره‌وه‌ باده‌یان ده‌نووشی جا کاتی ئایه‌ت هاته‌ خواره‌وه‌ مه‌ی و ئاره‌قی حه‌رام کرد هه‌ندی که‌س له‌ هاو‌ڕێیان گوتیان: ئەی پیغه‌مبه‌ری خودا! ده‌بی‌ی حالی ئەو براده‌رانه‌مان چۆن بێ که‌ ئیستا مردوون له‌کاتی خۆی دا شه‌رابیان نووشیوه‌؟ ئیتر ئەم ئایه‌تە هاته‌ خواره‌وه‌:

{لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - ۹۳/۵}

⇒ (ب/۵ ز/۲۶ ل/۱۳۶ ف/۶). (ت/ب - ره‌زای خودایان لسه‌ر بێ)

۳۸۴۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اسْتِهْزَاءً، فَيَقُولُ: الرَّجُلُ مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ: الرَّجُلُ تَضِلُّ نَافَتُهُ أَيْنَ نَافَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ) رواه البخاري والترمذي^(۱۷).

ئيبنو عبباس (خودايان لى پازى بن) دهلى: هه‌ندى كه‌س (بو گالته پيكردن و ته‌لفيسي) پرسياريان له‌حه‌رزته (درودى خوداي لى‌سربى) ده‌كرد، پياو هه‌بوو، ده‌يگوت: كى باوكمه؟ پياوى وا هه‌بوو كه ووشتره‌كه‌ى بزر ده‌بوو ده‌يگوت: ووشتره‌كه‌م له‌كوپيه؟ جا خودا ئه‌مه‌ى نارده خواره‌وه:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ - ۱۰۱/۵}.

واته: ئه‌ى موسولمانينه! پرسيارى وا له پينغه‌مبه‌رى خوتان مه‌كه‌ن كه به‌دره‌دتان نه‌خواو ئه‌ركى سه‌رشانتان گرانتر بكا، به‌تايبه‌تى پرسيارى وا ئه‌كه‌ر وه‌لام بدريته‌وه راستى پووداوه‌كه‌تان بو دره‌ده‌كه‌وى و تووشى ته‌ريقى و شه‌رمه‌زارى و ناخوشى و دلته‌نگى ده‌بن (ب/ت).

۳۸۴۳- ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۲ ف/۱)^(۱۸).

له‌گرده‌دا له دواكه‌يه‌وه ده‌لى: جا ئه‌م ئايه‌ته له‌خوداوه هات بو حه‌زته (درودى خوداي لى‌سربى) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

۳۸۴۴- ⇒ (ب/۴ ز/۱۱۳ ل/۳۶۹ ف/۲)^(۱۹).

له‌گرده‌دا له كو‌تايى فه‌رمووده‌كه‌دا ده‌لى: جا ئه‌م ئايه‌ته دابه‌زى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

(۱۷) بخاري. تفسير: ۴۶۲۲.

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۷۹ رقم: ۱ / ۱۴۷۹.

(۱۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۲ / ۳۱۹۵.

۳۸۴۵- عَنْ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَكْظَمُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرِ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ. رواه مسلم في الفضائل^(۲۰).

سه‌عد (خودای لێ پازی بێ) له‌حه‌زده‌ته‌وه (دیویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: له‌ناو موسولمانا، تاوانبارترین موسولمان نه‌وه‌که‌سه‌یه‌ که‌له‌شتی به‌بی پیویستی زۆر بکوڵیته‌وه‌و پرسیا‌ری زۆری له‌باره‌وه‌ بکا، شته‌که‌ خۆی هیشتا حه‌رام نه‌کرا‌بی، به‌لام به‌هۆی پرسیا‌ره‌که‌ی نه‌وه‌وه‌ حه‌رام بیی له‌موسولمانانی تریش (م- خودای لێ پازی بێ).

۳۸۴۶- عَنْ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: إِنْكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا ظَالِمًا فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ^(۲۱).

ئه‌بویه‌کر (خودای لێ پازی بێ) گو‌تی: ئیوه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌و ده‌یکه‌ن به‌ بیانوو ده‌لێن: ئیمه‌ پیگه‌ی راستی خو‌مان ده‌گرین و هه‌قمان نییه‌ به‌سه‌ر ئامۆژگاری خیری خه‌لکی تروه‌ واته: ئه‌م ئایه‌ته‌ که‌ ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} - ۱۰/۵.

واته: ئه‌ی به‌واداره‌کان! ئیوه‌ خه‌می خو‌تان بخۆن و چاره‌سه‌ری خو‌تان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر ئیوه‌ پیگه‌ی راستی خو‌تان بگرن و بیگوویی خودای خو‌تان نه‌که‌ن ئیتر به‌دکاری و گومراهی خه‌لکی تریان نادا له‌ئیوه‌، هه‌ر که‌سی ده‌چیته‌ گو‌پی خۆیه‌وه‌ ئیوه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌ به‌م نیازه‌، به‌لام ئه‌مه‌ هه‌له‌یه‌، چونکه‌ من بو‌ خو‌م له‌زاری پیغه‌مبه‌ر خو‌یم بیستوو ده‌یفه‌رموو

^(۲۰) بخاری. اعتصام: ۷۲۸۹. مسلم. فضائل: ۶۰۶۹، ۶۰۷۰، ۶۰۷۱. ابوداود. سنة: ۴۶۱۰.

^(۲۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(درویدی خودای لسه‌ربین): هه‌رکاتێ کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزاد چاویان که‌وت به‌که‌سیکی زۆردارو به‌چاوی خۆیان دییان که‌ واسته‌مگه‌ری سته‌م ده‌کاو وه‌ک گورگی برسی و سه‌گی هه‌ر قوڵی ئه‌م و ئه‌و ده‌با به‌ ده‌ماو ماڵی ئه‌م ده‌خواو خوینی ئه‌و ده‌پێژێ، وه‌نه‌ده‌ن له‌ده‌ستی و ده‌ستی پێ هه‌لنه‌گرن له‌و زوڵم و زۆره‌ ئه‌وه‌ زۆر نزیکه‌ که‌خودا سزاو ئازاری هه‌موویان بدات. (ت/د - س/ص).

۳۸۴۷- وَقَالَ: أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ) الْآيَةَ. فَقَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا، سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: بَلِ اتَّعَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا وَهَوًى مُتَّبَعًا وَذُلًّا مُؤْتَرَةً وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ بِنَفْسِكَ وَدَغِ عَنْكَ الْعَوَامَ فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِثْلًا أَوْ مِنْهُمْ؟ قَالَ: بَلِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ. رواهما الترمذي وأبو داود^(۲۲).

ئهبو ئومه‌یییه‌ی ئه‌ل-شه‌عبانی (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پرسیارم کرد له‌ ئهبو شه‌عله‌به‌، له‌واته‌ی {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} ئه‌ویش گوتی: ئه‌دیی به‌ خودا له‌پیاویکی شاره‌زاو ئاگادارات پرسی، چونکه‌ من خۆم له‌شانی مه‌به‌ست و مرازی ئه‌م ئایه‌ته‌دا پرسیارم له‌حه‌زه‌ت (درویدی خودای لسه‌ربین) کرد، فه‌رمووی: خه‌یر ئه‌مه‌ که‌ بۆنی ئه‌وه‌ی لێ دێ ئه‌گه‌ر یه‌کن له‌گه‌ل خوای خۆ یا راست بێ ئیتر واز له‌ته‌می خێر بێنی، ئه‌م بۆچوونه‌ بۆه‌موو کاتێ وانیه‌ به‌لام ده‌بێ ئیوه‌ فه‌رمان بکه‌ن به‌ چاکه‌و نه‌هی بکه‌ن له‌خرابه‌، هه‌تا ده‌که‌ونه‌ چه‌رخ و پوژکگاریکه‌وه‌ رژی و له‌چه‌ری و چرووکی واپه‌ره‌ ده‌سینی هه‌موو که‌س ده‌گریته‌وه‌و مه‌ردوم شوین هه‌واو هه‌وه‌س و ئاره‌زوو بازی ده‌که‌ون و په‌لاماری دنیا ده‌ده‌ن و، وه‌پیش پاشه‌ روژی ده‌خه‌ن و، خۆشی جیهان ده‌بێ به‌ئاواتی هه‌ره‌گه‌وره‌یان، ته‌نانه‌ت

(۲۲) بسند حسن. رواية الترمذي هنا ، وأبي داود في الأمر بالمعروف.

شیرازه‌ی کار و تیک ده‌چێ تا به‌چاوی خۆت ده‌بینی هه‌موو که‌سێ پای خۆی له‌لای په‌سه‌نده‌و به‌گوێی که‌سێ تر نا‌کا، جا ئه‌وکاته که‌بارو دۆخی پۆزگار ئاوا گوێدا، ئه‌وکاته ئاگاداری خۆدی خۆت بکه‌و به‌س، وه‌ چاوت له‌ به‌رژه‌وه‌ندی دین و دنیا‌ی خۆت بێ و به‌س، وه‌واژ له‌په‌شه‌ خه‌لکه‌که‌ بینه، چونکه له‌پاش ئه‌م رۆژه‌تانه‌وه‌ چهند رۆژیک وادی‌ت خوگرتن له‌و رۆژانه‌دا وه‌کوو ئه‌وه‌یه‌ پشکوویی ناگر ب‌خه‌یته‌ مشتته‌وه‌، وه‌له‌و رۆژانه‌دا هه‌رکه‌سێ کرده‌وه‌ی باش بێ و ئه‌م کرده‌وه‌ باشانه‌ی که‌ئێوه‌ ده‌یانکه‌ن ئه‌ویش بیانکا ئه‌وه‌ خێرو پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئێوه‌ی بۆه‌یه‌. عه‌رزى کرا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! فه‌رمووت پاداشی په‌نجا که‌س له‌ ئیمه‌ یا مه‌به‌ست له‌خوێان بوو؟ فه‌رمووی: نه‌ه، له‌خوێان نا، به‌لکوو، پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئێوه‌ (ت/د - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِيَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَآكَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۱۰۳/۵).

واته: یه‌زدانی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌ (به‌حیره‌) و (سائیه‌) و (وه‌صیله‌) و (حامی) ی دانه‌ناوه‌، به‌لام که‌سانێ بێ به‌روا کو‌مه‌له‌ی کافران درۆه‌ل ده‌به‌ستن به‌ده‌م خواوه‌و ده‌لێن ئه‌مانه‌ هه‌ن و خودا به‌ریاری دا‌ون، زوربه‌ی ئه‌مانه‌ش که‌ئهم درۆیانه‌ دروست ده‌که‌ن بێ هۆش و بێ ئه‌قلن.

۳۸۴۸- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: رأيتُ عمرو بن عامر الخزاعي يجرُ قصبه في النار، كان أولَ من سبَّ السَّوَابَ. قال: سعيد بن المسيَّب: والبحيرة التي يُمنع دُرُّها للطواغيت فلا يخلبها أحدٌ والسَّائِيَةُ كانوا يُسيَّبونها لأهتهم لا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. والوصيلةُ الثَّاقَةُ الْبَكْرُ بُكْرُ بَالَتِي ثُمَّ تُكْنَى بُغْلُ بَأْنَى لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ وَكَانُوا يُسَيَّبُونَهَا لِلطَّوَاغِيتِ وَالْحَامُ فحل الإبل يضرب الضراب المعداد فإذا قضاه ودعوه للطواغيت وأغفوه من الحمل. رواه الشيخان (۲۳).

ئەبۇ ھورەیرە (خودای ئى پازى بىن) دەگىرىتە ھەلە ھەزەرە ھە ھە (دروودى خودای لەسەر بىن) دەفەرموئ: ھەمرى كوپى عامىرى خوزاعىم دى، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا بوو، (حالى زۆر شەپ بوو) رىخۆلەى خۆى بەناو ئاگرە ھەدا بەكىش دەکرد چونكە ئەو يەكەم كەسى بوو كە سائىبەى داھىنا ھە. سەعیدى كوپى موسەیب (خودای ئى پازى بىن) دەلئ: بەھىرە بەو ووشترە دەلئ كە شىرە ھەيان قەدەغە دەکرد بۆ بتەسەر كە شەكانیان لەبەر ئەو كە پىنچ سەك لە سەرىك زاو ھە دواسكە ھەى نىرېو ھە، ئىتر بەرەلایان دەکردو نەسواری دەبوون و نە ھىچیان پى دەکرد ھە بۆ نىشانەش گوئیان شەق دەکردو ناویان دەنا بەھىرە واتە: گوئ ھەلداو، سائىبەش بەو ووشترە دەلئ كە ھەندى كەس نەخۆش دەكەوت دەگوت: ئەگەر خودا لەم نەخۆشینە چاكى كەردمە ھە فیسارە، ووشتر سائىبە بى، واتە: مەرەخەس و بەرەلای بۆ خودا ھەندە كانیان، ئىتر نە سواری دەبوون و نە باریان لى دەنا، ھەصیلەش ئەو ووشترە مینگە ھە ھە بوو كە نۆبەرە ھەى و سەكى دوو ھەى لەسەر يەك مېچكە بوون و نىرەیان لەنىواندا نەبوو، بۆشەش پىیان دەگوت ھەصیلە بەكوردى واتە: گەيىنەر چونكە دوو مېى بەيەك دەگەياندا، جا نەویشیان بەرەلە دەکردو تەرخانىان دەکرد بۆ خودا درۆینە كانیان، ھامیش ووشترە نىرە ھەكە دەيەكەن بەكەل، ئەندازە ھەكى دىارى كراو دەپەرئ و ووشترە مینگەى بەكەل كەل دەدا، ئىتر لەپاش ئەو ھە نازادىان دەکرد لەباركىشان و سەربىرین و تەرخانىان دەکرد بۆ خودا درۆینە كانیان (ش).

۳۸۴۹ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ وَعَدِيٍّ بْنِ بَدَاءٍ فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ فِيهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَا بَتَرَكَتِهِ فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِطْنَةٍ مُخَوَّصًا بِالذَّهَبِ فَأَخْلَفَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثُمَّ وَجَدَ الْجَامَ بِمَكَّةَ فَقِيلَ اشْتَرَيْنَاهُ مِنْ عَدِيٍّ وَتَمِيمٍ فَقَامَ رَجُلَانِ مِنَ أَوْلِيَاءِ السَّهْمِيِّ فَحَلَفَا بِاللَّهِ لَشَهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمَا. قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ)

بَيْنَكُمْ) الآية. رواه الترمذي والبخاري.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: پیاویکی به‌نی سه‌همی، له‌گه‌ل ته‌میمی داری و عه‌دی کوپی به‌ددا‌ندا، ده‌چن بۆ سه‌فه‌ر، بۆ بازرگانی بۆشام، کابرای به‌نی سه‌همی له‌پێ ده‌مرئ، له‌شوینئ ده‌مرئ موسولمانی تیا نابئ، کاتئ دوو پیاوه‌که‌ی هاوپی‌ی که‌له‌پووره‌که‌ی یان هی‌نایه‌وه، جامیکی زیو (که‌ میخی زێپری تیا بوو) دیار نه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) سویندی دان، دوا‌یی جامه‌که‌ له‌مه‌که‌ به‌سه‌ر گیرایه‌وه ئه‌وانه‌ی جامه‌که‌یان له‌لا دۆزرایه‌وه گو‌تیا‌ن: له‌عه‌دی و ته‌میممان کړیوه، جا له‌ویدا دوو پیاو له‌خزمانی یاروی سه‌همی هه‌لسان سویندیان خواردو گو‌تیا‌ن: به‌خودا شایه‌تییه‌که‌ی ئیمه‌ راستره‌ له‌ شایه‌تی‌ی ئه‌و دوانه‌. وه جامه‌که‌ جامی خزمه‌که‌مانه‌. ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گو‌تی: ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌شانی ئه‌وانا دابه‌زی که‌ ده‌فه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ - ۱۰۶/۵}.

(ت/ب).

۳۸۵- عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أُنْزِلَتْ الْمَائِدَةُ مِنَ السَّمَاءِ خُبْزًا وَلَحْمًا وَأُمِرُوا أَنْ لَا يَخُولُوا وَلَا يَدْخِرُوا لِقَدِّ فَخَّائِلُوا وَادْخَرُوا وَزَفَعُوا لِقَدِّ فَمُسِخُوا قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ. رواه الترمذي^(۲۵).

عه‌ماری کوپی یاسر (خودایان لئ پازی بئ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌گیریته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خوانئ له‌ ئاسمانه‌وه له‌سه‌ر داوا‌ی عیسا (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هاته‌ خواره‌وه، نان و گوشتی له‌سه‌ر بوو (عیسا: له‌سه‌ر داخوا‌زیی حه‌واریه‌کانی خوی و پیشنیاری کۆمه‌لی به‌نی ئیسرائیل داوا‌ی ئه‌م خوان و سف‌ریه‌ی کرد) خودا فه‌رمانی پێ کردن که‌ده‌ست پیسیی لئ نه‌که‌ن و لئ هه‌لنه‌گرن بۆ سبه‌ی، که‌چی ئه‌وان هه‌م ده‌ست پیسییان لئ

كردو هم لیان پاشەكەوت كردو هم لیشیان هەلگرت بۆ سبەینى! جالەبەر ئەوە خودا كەردنى بە مەیموون و بەراز! (ت).

۳۸۵۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَخْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ خُفَاةَ عُرَاةٍ غُرْلًا. ثُمَّ قَالَ: (كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَغَدَا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ - ثُمَّ قَالَ: - أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمَ، أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصِيحَابِي. فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوا بِغَدَاةٍ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ: الْعَبْدُ الصَّالِحُ (وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) فَيَقَالُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَغْقَابِهِمْ مِنْذُ فَارَقْتَهُمْ. رواه الشيخان. نَسَّالَ اللَّهُ الْمَوْتَ عَلَى الْإِيمَانِ. آمِينَ^(۲۶).

ئىبنو عەبباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: حەزەت (دەودى خوداي لەسەربى) دوانىكى دا فەرموى: ئەى كۆمەلەى ئادەمىزادا! بىگومان كەئىو بەپى خاوسى و بەپوت و قووتى و بەخەتەنە نەكراوى كۆدەكردينەو بۆ لىپرسينەو بۆلاى خودا ئىنجا خويندەو.

{كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَغَدَا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ - ۱۰۴/۲۱}.

ئىنجا فەرموى: بزەن! رۆژى ژينەو يەكەم كەسى كە پۆشتە دەكریتەو بەرگى لە بەردەكریتەو ئىبراهيمە، ھۆشيار بن! چەن پياوى لەئۆمەتى مە دىنن و بەرەولای چەپ بۆناو ئاگرى دۆزەخ بەكیشیان دەكەن لەتاقمەى ئەم ئايەتەن كە دەفەرموى:

{وَأَصْحَابُ الشَّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشَّمَالِ - ۵۶/۴۱}.

مەنىش بەسەرسامى دەلیم: ئەى پەرەردگارم! خۆ ئەمانە لەكن خویان ھاویرى مە بوون ئەو بۆ كوێیان دەبەن؟ دەفەرموى: تۆ ئاگات لى ئىيە،

(۲۶) بخاري. احاديث الأنبياء: ۳۲۴۹، ۳۴۴۷، ۴۶۲۵، ۴۶۲۶، ۴۷۴۰، ۶۵۲۴، ۶۵۲۵، ۶۵۲۶. مسلم. جنة

که ئەمانە لەپاش مەرگی تۆ چی فەرتەنەیه‌کیان بەرپاکردبوو، ئەوجا منیش
وەک بەندە ی فرەباش عیسیای کۆری مەریەم دەلێم:

{وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ
وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ - ۱۱۷/۵}.

واتە: وەمن هەتا لەناویانا بووم ئاگام لێیان بوو چاودێریم دەکردن،
بەپێی تەوانا نەم دەهێشت لەپێ دەربچن، وەلێ لەوکاتەوێ کەمن لە جیهان
دەرچووم کە تۆمەنت بردەوێ بۆلای خۆت و مەرگ بوو بە میوانم، ئێتر خۆت
بەتەنیا چاویزی سەریان بووی، چونکە تۆ ئاگات لەهەموو حالیکەو کەتۆمەنت
بردەوێ بۆلای خۆت و لەجیهان دەرچووم ئێتر تۆ هەر خۆت شایەتی لەسەر
هەموو شتێ. دیسان خودا دەفەرموێ ئەمانە لەپاش مردنی تۆ یەكسەر پاش
گەزبۆونەتەوێ لەئێسلامەتی هەلگەراونەتەوێ (ش).

سوورەتی مانییدە سەفەرە یەحمەتە

خوایێکی گەورە یەحمەتی بەبێ زەحمەتە

پێ سەر لەمیوه ی پێ لە نێعمەتە

چی موسوولمانە لەوێ دەعوەتە!

خوایە یەحمەتی خۆی لەنانی سەری

لەبادە ی بەهەشت، لەرەزو بەری

دەسمان شیرین کاو چاوو دل پۆشن

بیکایە جێمان کام جێگە ی خوشن

گۆرمان گۆشادکاو باخی بەهەشت بێ

هەشت دەرگای لەسەر چەقی هەر هەشت بێ!

دووێ لەهالۆی حەو دەرگای دۆزەخ

نەبێ بەچالمان لەژێنی بەرزەخ!

خۆمان و دۆسمان لەگەڵ کەسو کار

لەگەڵ خۆینەری نازیزی نازار

لەژىر سەيبەرى سەورەى مانىدە
 خودا تەو قورئان! پەنا مان بدە!
 نەم گەلى كوردەش لەساىەى تەو
 سەرىپاك نىسلىمە لەكۆن و نەو
 لەتۆلەى نەو چاكەى بەرەو
 بەختى ژىر كەوتووى بخەسەرەو
 لەسەر سەرى خەت جىلى بكەرەو
 بەدەستى رەحمەت پىلى بكەرەو!
 خەت ناگات لىيە تەو ھەر لەبەر
 گەرچى دەست و پىلى لەناو زنجىر
 لەسەر زمانى دەنگى تەكبەر!
 موسولمانى پاك وەك چۆرى شىرە!
 ھەر كوردى دەگرى لاو يا پىر
 حوسەين بابىيەتى و حەسەن بابىرە!
 خۆشى دەرويشى تاهالى دەسگىر
 چاوى لەقاپى خواى بىن وەزىر
 كوردە! لەتاو تەو ژيانم تالە
 بەشەو و بەرۆژ تەو لەخەيالە
 ھەرچى دەنووسم بۆيە واكالە
 لەبەر بىن كەسەيت حالىم بىن حالە
 بووى بەگۆى مەيدان رۆژگارى نامەرد
 پىت دەكا شەقىن بەدار شەقى بەرد
 رۆژىن اينگلىزو، رۆژىن نەھرىكا
 رۆژىن كوردى خەت، يارىت پىندەكا
 كەسەن شك نابەم بتدەمە دەستى

جگه له و خواییه تۆ ده‌ییه‌رسیستی
 کورده! سه‌برکه باری خوداییه
 خوا یاربــــی پۆژان پۆژی له‌دواییه!

وه‌رگێڕ / ۱۹۸۹/۶/۲۱

۷۹) سووره‌تی نه‌نعام

به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده و میهره‌بان : (سورة الانعام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} (۳۳/۶).

واته: زۆرباش ده‌زانین كه‌ئهو قسه‌ی ئهو بێ بپروایانه ده‌یكه‌ن دلگرا‌نت ده‌كا، ده‌ربه‌ستی ئهو قسا‌نه مه‌به، چون‌كه ئهو قسا‌نه هه‌رچه‌ن به‌ناو له‌پرووی تۆی ده‌ده‌ن و به‌دی‌مه‌ن به‌گژ تۆدا ده‌چن به‌لام له‌ پاستی دا ئهو سته‌مكارانه ئایه‌تو، فه‌رمایش‌ت و به‌لگه‌كانی خودای گه‌وره به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه!

۳۸۵۲- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ: لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّا لَا نُكَذِّبُكَ وَلَكِنْ نُكَذِّبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ آيَةً: (فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ). رواه الزمذني^(۱).

له‌عه‌لییه‌وه (خودای سن پازی بێ) ده‌گێڕنه‌وه ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل گو‌تی به‌ پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربێ) ئهو مه‌لعوونه گو‌تی به‌و پیغه‌مبه‌ره نازداره: ئی‌مه باوه‌ر به‌تۆ ده‌كه‌ین كه‌ پیاوی‌کی پاستگۆی درۆزن نیت، به‌لام باوه‌ر به‌ قورئانه‌كه‌ت ناكه‌ین! ئیت‌ر ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه، له‌لایه‌نی خودای گه‌وره‌وه (ت).

۳۸۵۳- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ) قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَعُوذُ بِوَجْهِكَ. قَالَ:

^(۱) سكت عن درجته الشارح.

{أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} قَالَ: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ {أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَغَضَكُمْ بَأْسَ بَغْضٍ} قَالَ: هَذَا أَهْوَنُ. أَوْ هَذَا أَيْسَرُ. رواه البخاري والترمذي^(۲).

جابر (رمزای خودای لیسربین) ده‌لئ: کاتئ ئەم ئایەتە هاتە خواری: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ} تو ئەه‌ی خوشەوێست! پێیان بفەرموو: هەر خودایە کە بەتەوانایە لە ژوور سەر تانەوه سزاو ئازارو ئەشکەنجەتان بەسەردا داببارێنێ وەک کوو گێڕو شەراو گەردەلوول و باران و تۆف و گەرماو سەرماو تەرزەو برووسکەو بۆق باران و خوین باران و بەردەبارانی ئاسمانی و بۆمبا باران و شتی وا. لێرەدا حەزەت (دروودی خودای لیسربین) فەرمووی: پەنا دەگرم بەزاتی تۆ! وەله وێدا کە دەفەرموێ: {أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} یاخود ئازارو سزاتان بۆ بنیڕێ لە ژێر پێتانەوه، وەک بورکان و بوومە لەرزەو تەقینەوه‌ی لوغم و هێرشێ مشک و مارو گازندە‌ی زەوی و شتی تری وا دیسان پێغەمبەر (دروودی خودای لیسربین) فەرموویەوه: پەنا دەگرم بەزاتی تۆ. وە لەوێدا کە دەفەرموێ: {أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَغَضَكُمْ بَأْسَ بَغْضٍ} یاخود دەستە دەستەو تاقمە تاقمە تیگەل و پێگەل و جیا جیا تان بکاو تیگتان بەربدا لەیەکتیری هەرمکام چەقۆ لەوی تر بسوێ و تالای دووبەرەکی و خو خوری لەدەستی یەکتەر بچێژن لێرەدا حەزەت (دروودی خودای لیسربین) فەرمووی: هەرچۆنێ بێ ئەمەیان سووکترە یا فەرمووی: ئەمەیان ئاسانترە (ب/ت).

۳۸۵۴- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا إِنَّهَا كَانَتْ وَلَمْ يَأْتِ ثَابِلُهَا بَعْدُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۳).

سەعدی کوپی ئەبو وەققاس (خودای لێ پازی بێ) لەبارە‌ی ئایەتی {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} پێغەمبەر (دروودی خودای لیسربین) فەرمووی: ئەدی

(۲) بخاری. تفسیر سورة الأنعام: ۴۶۲۸، ۷۳۱۳، ۷۴۰۶. تجرید بخاری: ۴ / ۴۴۲ رقم: ۱۶۶۰.

(۳) حدیث حسن عند الترمذی.

ئەو ھەرەشەو گۆرەشەییە کە لە دەقی ئەم ئایەتە پێرۆزەدا ھەیە دیتە دی، بەلام ھێشتا کاتی ماوەو پووی نەداوە (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ - ۷۴/۶}.

واتە: ئەو پێغەمبەری خۆشەویست و نازدار! بێرکەرەو لە وکات و چەرخەدا کە تاریکی بپەرستی جیهانی داگیر کردبوو، کە ئیبراھیم فەرمووی بە ئازەری باوکی: ئەمە چۆن حالیەکە؟ تۆ پیاویکی زیرەکی، چۆن چۆنی ئەم بتە دەستکردە تاشراوانە بەخودا دەزانی؟ وە لە ھەمان کاتدا وەک کوو خودای کردگار بەناھەق دەیان پەرستی، بەراستی تا ئێوە لەسەر ئەم بیرو باوەرە چەوتە بن من باوەرم وایە خۆت و کۆمەڵەکەت وان لەوپەڕی سەر لئیشیواوی و پئی وون کردندا.

۳۸۵۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِهِ آزَرٌ قَتَرَةٌ وَغَبَرَةٌ، فَيَقُولُ: لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ: أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَغْصِيكَ. فَيَقُولُ: إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُنْعَوْنَ، فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ: اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رَجُلِكَ؟ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطَخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(۴).

ئەبو ھورەیرە (ڕەزای خودای لەسەر بێ) لە ھەزرەتەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: پۆژی ژینەو ئیبراھیم (دروودی خودای لەسەر بێ) تووشی ئازەری بابی دەبی، دەپوانی و پووی ئازەر دۆرنج و تۆزو خۆلی لی نیشتوووەو لیو بەبارو دل خەفەتبار داماو، جا ئیبراھیم پئی دەفەرمووی: ئەدیی پیم نەگوتیت بەگویم بکەو لەقسەم دەرەچۆ، کەچی ھەر قسە قسە خۆت بوو؟ بابیشی دەلی: ئەمۆ چى بلییت بەگویت دەکەم و لە فەرمانت دەرناچم، تازە ئەو

(۴) بخاري. حديث الانبياء: ۳۲۵۰، ۴۷۶۸، ۴۷۶۹. تجريد / ۴ / ل / ۲۲ / رقم: ۱۳۴۴.

له‌ده‌ستم چوو، جا ئیبراهیم ده‌فهرموئ: ئە‌ی خودایه! خو تۆ گفتت داومه‌تی که له‌پوژی زیندوو بوونه‌وه‌دا ریسوام نه‌که‌ی و ته‌ریقیم به‌سه‌ر نه‌هیئ، ئە‌دی چى پيسوایی و پوو زه‌ردییه‌ک پيسوایی تره له‌م پيسوایی و شه‌رمه‌زاری و ئابروو چوونه‌ی به‌سه‌ر ئە‌م باوکه نه‌گبه‌ته دوور له‌په‌رحمه‌ته‌م هاتوو؟ له‌مه پيسوایی تر ده‌بی چى بی؟ خودای گه‌وره ده‌فهرموئ: من به‌هه‌شتم قه‌ده‌غه کردوو له‌ناموسسولمانه‌کان و له‌کافران، له‌پاشا ده‌گوتری: ئە‌ی ئیبراهیم ته‌ماشای به‌ر پیی خۆت که، ئە‌وه چیه له‌به‌ر پیتا؟ که ته‌مasha ده‌کا ده‌روانی و باوکی بووه به‌گۆله که‌متیاریکی تیسکن و له‌پیسایی خوی دا گه‌وزاوه، ئە‌نجا هه‌ر چوار په‌لی ده‌گرن و تووپی ده‌ده‌نه ناو ئاگری دۆزه‌خ! (بوخاری - رمزای خودای له‌سه‌ر بی).

۳۸۵۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشُّرْكُ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ: لَقَمَانُ لِإِنِّهِ وَهُوَ يَعِظُهُ (يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ). رواه الترمذي والشيخان^(۵).

عه‌بدوللا (خودای بی‌پازی بی) ده‌ئى: که‌ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه:

{الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ} - {۸۲/۶}.

واته: موسولمانی راست و دروست به‌پی‌ی ده‌ستووهره‌کانی ده‌ین و ئایین ئە‌و بروادارانە‌ن که باوه‌ریکی ساخی په‌سای بی گه‌ردو باشیان هه‌یه به‌ خودای خویان و به‌هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی پیش چه‌رخى خویان و به‌ پیغه‌مبه‌ری

(۵) بخاری. ایمان: ۲۲، ۳۱۸، ۳۲۴۵، ۳۲۴۶، ۴۲۵۳، ۴۴۹۸، ۶۵۲۰، ۶۵۲۸ = تجرید بخاری / ۱ / ل / ۵۱
رقم / ۳۰ = ۲۲، ۳۳۶۰، ۳۴۲۸، ۳۴۲۹، ۴۶۲۹، ۴۷۷۶، ۶۹۱۸، ۶۳۲۷. مسلم. ایمان: ۳۲۳، ۳۲۴، ترمذی. تفسیر: ۳۰۶۷.

سہرہمی خوین، باوہرپکی پیتی پووتی وا کہ تیکہلی ستم و زور ستم نہبی، نہوانہ ناسایش و نارام و ہیمنی دادہباری بہسہریانا، خوشیان شارهزای پیکہی راستن و مرازیان هاتوته دی.

دہلی: کاتی ئەم ئایہ تہ ہاتہ خوارہوہ بوو بہہوی نیگہران بوونی موسولمانہکان و نازاری دلیان، گوتیان: ئەی پیغہمبہری خودا! دہبی کئی بی ئەئیمہ کہ زور ستمی نہکردبی لەخودی خوی؟ ئەویش فرمووی: مہبہست ئەوہ نییہ کہ ئیوہ تیی گہیشتون، بہلکوو مہبہست لەو زولم و زور ستم مگہرییہ شیرکە، واتہ: ہاوبہش دانان بو خودا! ئایا نہتان بیستووہ فرمودہی لوقمان بہکوپری خوی کہ قورٹانی پیروژ دہیگپریتہوہ دہفرموئ:

{يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ - ۱۳/۱}

واتہ: پۆلہی خوشہویستم! نہکەہی ہلہی وا گہورہ بکەہی، ہاوبہشو ہاوپری بو خودا بریار بدہی، چونکی زولم و زور ستم و ناہەقی پیشہی ملہوپو خوادانہناسہکانہ، ہاوبہش دانانیش بو خودا گہلی خراپہو بہزور ستم میکی گہلی گہورہ دادہنری (ت/ش).

رہحمەت لەو کہسہی گوتوویہتی:

چاومان قلیج بوو، گویمان خیل و خوار

مہسیج و مہسدی ہەر نہہاتنہ خوار

سویندم بہخودا شیرکی ناہہموار!

مہر بکا ہاوتای زورداری زوردار!

مہبہس ناشکوری نییہ لەم قسہ

بہلکوو بہیانسی حالم مہبہسہ!

ہەرچەن مہرہبان ناکای لەحالہ

دەرگای بەخششی ہەمیشہ والہ

بہندہی زہبوونیش چەشنی منالہ

سکالی خوشہ! چون گرو کالہ!

نووری! ده‌زانم حالت بـن حاله
 ده‌روونت سیخناخ له‌دركو داله
 خودای میهره‌بان ناکای له‌حاله
 نیتێ چ پێویست به‌م کاله کاله

۱۹۸۷/۶/۲۴

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوسُفَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ} - ۸۶/۶.

واته: وه ئهم پێغه‌مبه‌ره پایه دارانه‌یش له‌نه‌ته‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر نووحن که خودا پێگه‌ی هه‌قی پێ نیشان داو، که ناویان ئیسماعیل و ئه‌لیه‌سه‌عو یوونس و لوطه (برودی خودیان له‌س‌ر بن)، هه‌موو یه‌کێ له‌م زاته پایه به‌رزانه‌مان فه‌زل و باوداوه به‌سه‌ر خه‌لکی سه‌رده‌م و پوژگاری خۆیاندا.
 ۳۸۵۷ - ⇒ (ب/ ۴/ ز/ ۱۱۸/ ل/ ۳۸۶/ ف/ ۱/ + ۲) * (۶).

♦ هه‌رک‌ه‌س ناو دێنین له‌دۆس و یاران
 یا وا له‌جێدا یا وا له‌قه‌ه‌ه‌ران!
 نێمه‌ کیای مه‌رگین، پیاڵه‌س ده‌نۆشین
 ها‌کا شایس ژین بوو به‌ زاری و شین
 بۆیه‌ به‌ په‌له‌م له‌ نووسینه‌وه
 به‌ لکوو پێش نه‌وس سه‌ر بنێینه‌وه
 کتێب له‌ فه‌وتان پزگاری بـن قوربان!
 له‌سه‌ر ته‌ه‌قیقی خودای میهره‌بان
 ده‌نا له‌سه‌ر پشت که‌ر نووسیته‌وه
 ده‌قی بنووسه‌، خێر به‌ریته‌وه!!
 چا‌و له‌دانه‌رکه‌، دانا‌و زانییه‌
 نووری فه‌قێیه‌، لای نه‌و مه‌لایه‌!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَوَلَيْكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهَدَاهُمْ اقْتَدِهْ - ۹۰/۶}.

واته: ئهو كؤمه له كهله ميگردانه ئهوانه مهردى خوداو دهستهى ههلبژاردهى يهزدانن بؤ وهرگرتنى خهلاتى پينموني خودايى، كه يهزدانى مهزن بوخوى شارهزاي راستى كردون، دهى تويش كه دواترين پينغه مبهري چاو له رهفتارو كردارى جوانى ئهو مهردانهى مهيدانى خودايه بكه.

۳۸۵۸- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَيْفُكُمْ (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِمْ. رواهما البخاري (۷).

ئيينو عه بيباس (خودايان لى پازى بى) دهلى: پينغه مبهري ئيوه كه موحه ممهده يهكيكه لهو زاتانه كه خودا فهروانى كردوو كه بكرين به پيشهواو سهرمه شق و چاويان لى بكرى (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَا تُذِرْكُمُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُكَ الْأَبْصَارُ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ - ۱۰۳/۶}.

واته: له بهر ناسكى و نازدارى و ورشه و ورشى رووى نازدارى چاوى سهر، وههروهها چاوى ترى دنيايى كه بهس مادده دهيينى، ئهو نابيينى و نايگاتى، وهلى خودا خوى دهركى چاوان و خاوهن چاوان دهكا، چونكه خوى ناسك و نازداره و بهناكاو ناگاداره.

۳۸۵۹- قَالَ: مَسْرُوق (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ مُتَكِنًا عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: ثَلَاثٌ مَنْ تَكَلَّمَ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَغْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفِرْيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (لَا تُذِرْكُمُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُكَ الْأَبْصَارُ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) (وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ) وَكُنْتُ مُتَكِنًا فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْظِرِيْنِي وَلَا تُعْجِلِيْنِي أَلَيْسَ يَقُولُ: اللَّهُ (وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً

(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۸ رقم: ۱ / ۳۱۷۷ و ۲ / ۳۱۷۸.

(۲) بخاري. تفسير: ۴۶۲۲، ۲۴۲۱، ۴۸۰۶، ۴۸۰۷ = تجريد / ۴ ل / ۴۴۶ رقم: ۱۶۶۱.

أُخْرَى) (وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ) قالت: أَنَا وَاللَّهِ أَوَّلُ مَنْ سَأَلَ عَنْ هَذَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا ذَاكَ جِبْرِيلُ مَا رَأَيْتُهُ فِي الصُّورَةِ الَّتِي خُلِقَ فِيهَا غَيْرَ هَاتَيْنِ الْمَرَّتَيْنِ رَأَيْتُهُ مُنْهَيطًا مِنَ السَّمَاءِ سَادًّا عَظَمَ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفَرِيَّةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفَرِيَّةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ). رواه الترمذي والشيخان^(۸).

مه‌سرووق (خودای ئی پانی بی) ده‌لئ: جارئ له‌لای عایشه بووم، پالم دادابوو، عایشه گوتی: هه‌رکه‌سئ یه‌کئ له‌م سئ قسه‌یه بکا، ئه‌وه به‌پراستی هه‌لاتیکئ گه‌لئ گه‌وره‌و زل هه‌ل ده‌به‌ستئ بو‌خودا، ئه‌وه‌ی بلئ: موحه‌مه‌د (سه‌رو مال‌و منال هه‌مووی به‌قوربانئ بی) خودای خوی به‌چاوی سه‌ر دیوه ئه‌وه به‌پراستی درۆیه‌کی گه‌لئ زلی هه‌لبه‌ستوو به‌ده‌م خوداوه، چونکه خودا بو‌خوی ده‌فه‌رموئ: {لَا تُذِرْكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُكَ الْأَبْصَارُ} چاوانئ سه‌ر خودا نابین‌و ده‌رکی کونه‌و چیه‌یه‌تی ئه‌وناکه‌ن، به‌لام خودا زۆر باش ده‌رکی چاوان و خاوه‌ن چاوان ده‌کا هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموئ له‌م لایه‌نه‌وه:

{وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ - ٥١/٤٢}.

واته: نه‌بووه بو‌ئاده‌میزاد که خودا قسه‌ی له‌گه‌لا به‌فه‌رموئ به‌یه‌کئ له‌سئ جو‌ر نه‌بی:

یه‌که‌م: به‌شیوه‌ی سرووشی پراسته‌و خو‌له‌خوداوه بو‌به‌نده‌ی خوی به‌بی ئه‌وه‌ی که‌سئ له‌نیواندا بی.

دووهم: دوو به‌دوو به‌بی میانه‌گه‌ریی که‌سیکی تر به‌لام له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌ک پوو به‌پوو. مه‌سرووق گوتی: که عایشه وای گوت منیش ریک

(۸) بخاری. تفسیر: ۴۱۱۲، ۴۸۵۵، ۷۳۸۰، ۷۵۳۱ = تجرید / ۴ / ل / ۴۲۷ رقم: ۱۶۵۵ ورقم: ۱۳۰۶ به‌رگی

/ ۳ / ل / ۴۳۷ = ۲۲۳۴ فتح. مسلم. ایمان: ۴۳۸. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۰۶۸، ۳۲۷۸.

دانیشتم و گوتم: ئە‌ی دایکی موسولمانان! مۆلەتم بدهو په‌له‌م لی مه‌که، ئە‌ی ئە‌وه نییه‌ خودا فەرمووێه‌تی:

{وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ - ۱۳/۵۳}.

واته: له‌گه‌ڵ ئە‌وه‌دا که جاریکی دیکه‌یش له‌دایه‌رینیکی دیکه‌دا له‌لای دره‌ختی سیدره‌تولمونه‌ها‌دا هه‌زه‌ت ئە‌وی بینێ له‌ژووری ئاسمانی هه‌وته‌مه‌وه، ئە‌ی نه‌یفه‌رموه‌وه:

{وَلَقَدْ رَآهُ بِالنَّافِثِ الْمُبِينِ - ۲۳/۸۱}.

واته: موحه‌مه‌د (برۆدی خودای له‌سەر بێ) به‌چاوی سه‌ر له‌که‌ناری ئاسماندا به‌ پوونی ئە‌وی بینێ و چاوی پێی که‌وت که‌واته‌ تو چۆن واده‌لییت؟ عانی‌شه‌ش گوتی: من خۆم یه‌که‌م که‌س بووم که‌ئهم په‌رسیاره‌ی تو‌م له‌ هه‌زه‌ت کرد، فەرمووی (برۆدی خودای له‌سەر بێ): ئە‌وه‌ی که‌من چاوم پێکه‌وتوه‌ جوهره‌ئیل بوو، ته‌نیا ئە‌م دوو جاره‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی دیومه‌، واته: له‌سه‌ر ئە‌و صوره‌ت و شیوه‌یه‌ی که‌خودا له‌سه‌ره‌تاوه‌ له‌سه‌ری دروستی کردوه‌! وه‌لی له‌سه‌ر شیوه‌ی تر زۆری دیوه‌، وه‌ک ئە‌وه‌ی گه‌لی جار له‌سه‌ر شیوه‌و شه‌کلی دیحیه‌ی ئە‌ل-که‌لبی ده‌ییبینی، هه‌زه‌ت (برۆدی خودای له‌سەر بێ) فەرمووی: جوهره‌ئیل دی له‌ئاسمانه‌وه‌ دایه‌ری، قه‌لافه‌تی ئە‌وه‌نده‌ گه‌وره‌بوو، وه‌له‌ش و لاری ئە‌وه‌نده‌ زل بوو ناوه‌ندی ئاسمان و زه‌وی داگرته‌بوو! دووم ئە‌وه‌ی بلی موحه‌مه‌د شتیکی هه‌شارداوه‌ له‌و سرووشه‌ی که‌خودا ناردوویه‌تی بۆی، ئە‌وه‌ بیگومان درۆیه‌کی زلی هه‌لبه‌ستوه‌ به‌ده‌م خوداوه‌، چونکه‌ خودای گه‌وره‌ فەرمووێه‌تی:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ} ⇒ (ب/۶ ز/۸ ل/۱۳۵ ف/۷).

سێیه‌م: هه‌ر که‌سێ باوه‌ری وابێ که‌ موحه‌مه‌د عیلمی غه‌یبی بووه‌و له‌خۆیه‌وه‌ به‌بێ سرووشی خودایی ده‌یزانی سبه‌ینێ چی ده‌بێ ئە‌وه‌ دیاره‌ درۆیه‌کی زلی هه‌لبه‌ستوه‌ به‌ده‌م خوداوه‌، چونکه‌ ده‌فه‌رموی:

{قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُنْعَثُونَ
- ۶۵/۲۷}.

واته: بفهرموو نهوهی له‌ئاسمان و زه‌ویدا عیلمی غه‌یبی هه‌بی هه‌ر
خودایه‌و که‌سی تر نییه له‌م دووه‌دا غه‌یب زان بی (ت/ش) = تیرمیزی و
بوخاری و موسلیم گێ‌راویانه‌ته‌وه^۹.

۳۸۶- عَنْ أَبِي ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ
رَأَيْتَ رَبَّكَ. قَالَ: نُورٌ أَكْبَرُ. رواه مسلم في الإسرائاء والترمذي في النجم^(۹).

له‌مه‌وه وادیاره که‌هه‌زرتی عانیشه (خودای لی‌ پازی بی) که‌یه‌کێکه له‌ زانا هه‌ره
که‌وره‌کانی نیسلام پای وایه: که‌هه‌ر قسه‌و باسی نه‌گونجی له‌گه‌ل ده‌قی رۆشن (نه‌صصی
صه‌ریخ)ی نایه‌تی هورنانه‌ نه‌وه درۆیه‌کی روتی په‌تییه ، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر که‌سی نیسه‌به‌تی
نه‌وه قسه‌یه له‌ راستگۆیه‌کی وه‌ک پیغه‌مبه‌ریش بدا هه‌ر به‌روابه‌وه‌که‌سه ناکری ، چونکی
پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) قسه‌وه هه‌رمایشی سرووشه‌و پێکی ده‌قی هورنانه‌وه
هه‌مووی راسته‌وه هه‌له‌ هه‌له‌نگه‌ره ، به‌لام دوو نایه‌ت یا دوو هه‌دیسی ، یا نایه‌ت و هه‌دیث له‌ناو
خۆیا، نه‌گه‌ر جو‌ره جیاوازییه‌ک بوو ده‌بی مه‌به‌ست روون بکریته‌وه‌وه ته‌ئویل بکری ، وه‌کی
نه‌وهی عانیشه وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی مه‌سرووقی دایه‌وه ، من به‌ش به‌حالی خۆم نه‌م پرایه‌ی
هه‌زرتی عانیشه‌یه په‌سه‌ند ده‌که‌م ، چونکه‌ نه‌مه‌ بۆ نه‌م سه‌رده‌مه زۆرباش و له‌باره که‌
دو‌زمان ده‌میانژمندۆته زامه‌کانی نۆمه‌ته‌که‌مان و به‌هه‌ق و نا‌هه‌ق ده‌لێن: دین و او‌دین وا.
مه‌به‌ستم له‌مه نه‌مه‌یه که‌ ته‌عن و قه‌دح له‌پرای ، نه‌ک له‌خودا و پیغه‌مبه‌رو نایه‌ت و مه‌تنی
هه‌دیسی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) بۆ نه‌م رۆژگاره‌ی نێمه‌ جاری گه‌لی ناچاری
ده‌کا و ده‌رمانی گه‌لی ده‌رده ، دیاره ته‌عنیش جو‌ری زۆره ، مه‌رج نییه به‌ درۆزی ده‌رکه‌ین ،
له‌وانه‌یه هه‌له‌بی ، لی‌ تیکچووبی له‌بری نه‌مابی ، به‌مه‌عنا پێوايه‌تی کردبی ، مه‌نسوخ بی ،
ته‌فسیر بی... هتد. نه‌ومنده هه‌یه مه‌به‌ستم له‌مه نه‌وه‌نییه که‌ بلیم دیتنی خودا دروست نییه
، نه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌کی تری سه‌ربه‌خۆیه . -وه‌رگێ‌ر-

(۹) مسلم. ایمان: ۴۴۲. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۲۸۲.

ئەبو زەر (خودای لێ پازی بێ) گوتی: لە پیغه‌مبەرم پرسی: ئایا خودای خۆت دیوه؟ فەرمووی: لەبەر نوور چۆن ببینم؟ (م/ت).

۳۸۶۱- عن ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَتَى أَنَسُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْكُلُ مَا نَقْتُلُ وَلَا نَأْكُلُ مَا يَقْتُلُ اللَّهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ). رواه الترمذي بسند حسن^(۱).

ئیبنو عەباس (خودایان لێ پازی بێ) دەلی: دەستەیی هاتنە خزمەتی حەزەرەت (دەودی خودای لەسەربێ) عەززیان کرد: ئەو پیغه‌مبەری خودا! بۆچی ئەو نازەلەوێ کە خۆمان دەیکوژین واتە: سەری دەبڕین، حەلالە بۆمان و دەیخوین کەچی ئەو نازەلەوێ خودا دەیکوژێ واتە: بە دەردی خودا دەمرێ، حەرامەو نایخوین؟ جا ئەمە دابەزی:

{فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ} ⇒ (ب/۴ ز/۱۰ ل/۲۹) (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَمًا عَلَيْهِمْ شَحُومُهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ - ۱۴۶/۶}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفەرموێ: وەلە وەختی خۆیدا، لەسەر جوولەکەکان خواردنی گوشتی هەر گیانلەبەرێ کە پەنجە ی پێی لکابی بەیەکەو، وەکوو وشترو وشتەرغو سۆنەو قاز، وە هەروەها پیوو بەزی پەشە و لاخ و مەپو بزن، جگە لەوێ پەیوەندی هەبێ بە پەشتیانەو، یا بەناو سکیانەو، یا تیکەلی ئیسقان بوو بێ.

۳۸۶۲- ⇒ (ب/۲ ز/۱۴۸ ل/۳۰۵ ف/۱) (۱)^(۱).

(۱) حدیث حسن عند الترمذی.

(۲) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۴۸ رقم: ۱ / ۱۷۸۰.

عەبدوللە (خودای ئى پازى بىن) دەلى: ھەركەسى ھەزەدەكا تەماشای لاپەرەى
ئەو تۆمارە بكا كە مۆرى موھەممەدى پىئوھنرابوو، با ئەم ئایەتانه
بخوینىتەو، چونكى لەبەر گرنگىيان لەو لاپەرە مۆركراوھ تۆمار كرابوون،
واتە:

{قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٌ لَّعَنُ نُّزُوقُكُمْ وَإِيَاهُمْ وَلَا تُقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ، وَلَا تُقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ الْيَتِيمَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَالْبُغْوَةُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْشَقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ - ١٥١/٦ - ١٥٣.}

وقتہ:

رهبره! بفرموي به پير و انت
 هروا به و خه لکهي وان له زمانت
 وهرن گويگرن له ده قتي قورنان
 له فرمايشتي خوداي ميره بان:
 هرهگيز دامه نيژ هاوپژ بؤ خودا
 باش بن بؤ باوه و دايه بن جودا
 جگر گوشه تان ميوسي دلتانه
 نه کهن بيکوژن به بن نه قلانه!

(۱۲) حدیث حسن عند الترمذی.

لہ ترسی پوڑیسی یا خو لہ بر عار
 پوڑیدہر خواہیہ، نہک نیوہی ہہ ژار!
 خویتی بہ ندہی خوا قت بہ نارہوا
 مہریتن، ژیربن مہکن شتی وا،
 چاک بہ بو ہہ تیو، باش بہ بو مالی
 دہ لیم: بہ باشی لہ حال بووی حالی،
 تہرازو و بازی، فیٹ لہ پیوانہ
 رہفتاری دہسہر، پیشہی دیوانہ،
 پتر لہ تاقہت خوا تہ کلیف ناکا
 حہزیش لہ قسہی نارہوا ناکا،
 لہ گہل ہہ موو کس خزم و بیانی
 بہ دادبہ، دہ لیم تو موسولمانی،
 وہفا لہ گہل خوا مایہی رہزایہ
 دؤستی بہ نہ مہک چہشنی برایہ،
 مہبہس لہ تہمن و ناموژگاری خوا
 دلتان نہ خہوین لہ یادکاری خوا!
 دلتان نینجانہ، نہ شقی خودا گول
 بہ نہ شک ناوی دہن، بہ دلی بولبول!
 لہ دزی و حیزو لہ بہد رہفتاری
 لہ کاری خراپ، دیار و نادیاری
 دوور بن، تا دوور بن لہ ناگری سوور
 خوا نزیکسی کا بؤمان ریگہی دوور!
 لہ گہل میہرہ بان مہ بہ بن نہ مہک
 شووشی زیپ مہدہ بہ شیشی تہ نہک
 ریسی خودا یہ کہ وہکی دووخ پاسہ

پێگه‌کانی تر وه‌ک ده‌مه‌ داسه،
 لار و خوار و خێج له‌پێ ده‌رته‌که‌ن
 په‌یمانێ دۆستی که‌رت و په‌رته‌که‌ن،
 نه‌مانه‌ی گوترا نامۆژی خواجه
 مه‌به‌س که‌رتنێ پێگه‌ی ته‌قوایه،
 بریا برای مه‌رگ مه‌ودای دابایه
 ته‌فسیرێ ناوام بنووسیبایه!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَضِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ - ۱۵۸/۶}.

واته: له‌و پۆژده‌دا که‌ئه‌و بازه‌ نیشانه‌ی هه‌ڵسانی پۆژی قیامه‌ته‌ دیت،
 باوه‌ر هێنان و موسوڵمان بوونی نه‌وه‌که‌سانه‌ سوودی نییه‌ که‌له‌وه‌پیش ئیمان و
 باوه‌ری نه‌هێنابێ، به‌لام له‌وه‌پیش نه‌که‌ر ته‌نیا باوه‌ری پووتی هێنابێ، باهیج
 کرده‌وه‌یه‌کی چاکه‌یشی نه‌بێ نه‌وه‌له‌و پۆژده‌دا سوودی ده‌بێ بۆی، وه‌لێ
 ئیمان و کرده‌وه‌ی چاکه‌ که‌له‌پاش هاتنی نه‌و رۆژه‌ پووبده‌ن دادنا خواو
 سوودی نییه‌ بۆکه‌سێ که‌ له‌پیشانا موسوڵمان بووبێ.

۳۸۶۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا. رواه البخاري^(۱۳).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای لێ بازی بێ) گوتی: که‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
 فهرمویه‌وه‌تی: پۆژی قیامه‌ت هه‌ڵناسی هه‌تا پۆژ نه‌که‌ریته‌وه‌و خۆر
 له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵنه‌ی، جا که‌خۆر له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵه‌ات و خه‌لک به‌چاوی
 خۆیان دییان نه‌وسا هه‌موو ئیمان و باوه‌ر دینن، به‌لام نه‌وه‌کاته‌ نه‌و ئیمان و

باوهره هیچ سوودی نابه‌خشی، وه که لهم نایه‌ته‌دا ده‌فرموی: {لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا} (ب).

۳۸۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْتَ لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ الدُّجَالِ وَالذَّابَّةِ وَطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنَ الْمَغْرِبِ أَوْ مِنْ مَغْرِبِهَا^(۴).

دیسان له‌ئەبو هورەیره‌وه ده‌گیرنه‌وه: ھەزرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) ده‌فرموی: ئەم سێ شتەکه پوویمان داو پەیدا بوون ئیتر باوهره‌ینان و موسولمان بوون سوودیان نییه، مه‌گەر بۆکه‌سی که‌له‌پیش پوودانی ئەمانه‌دا باوهره‌ ئیمانی بووبێ:

یه‌که‌م: هه‌لسانی ججال.

دووه‌م: پەیدا‌بوونی دابه‌تولنه‌رض.

سییه‌م: هه‌له‌اتنی خۆر له‌ خۆرنشین‌ه‌وه یا فەرمووی: گه‌ران‌ه‌وه‌ی پوژ له‌خۆرنا‌واوه بۆ خۆره‌لات (ت-س/ص).

۳۸۶- ⇒ (ب/ ۱ / ز ۱۱ / ل / ف ۲ + ب/ ۱ / ز ۱۵۹ / ل / ف ۱۰) (۴).

سووره‌تی نه‌عراف (سورة الأعراف)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَتِ الْمَرْأَةُ تَطُوفُ بِالنِّبْتِ وَهِيَ غُرْبَاءُ فَتَقُولُ مَنْ يُعِيرُنِي طَوَافًا تَجْعَلُهُ عَلَيَّ فَرْجَهَا وَتَقُولُ:

الْيَوْمَ يَبْدُو بَغْضُهُ أَوْ كُلُّهُ قَمَا بَدَا مِنْهُ قَلَا أَجْلُهُ

فَقَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ (خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)^(۵).

(۴) حديث صحيح عند الترمذي.

(۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۱ / ل / ۶۵ رقم: ۲ / ۸۴.

ئیبنو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دەڵێ: جاران ئافرەت بەپرووتی تەوافی بەیتیان دەکرد چونکی نەدەبوو بەجلەکانی خۆیەو تەواف بکا، لەبەر ئەوەی گوناھمی پێیەو کردوو، جا یادەبوو دەستێ بەرگی تەواف لە قورپەیش بەکری بگری، یا بەپرووتی هەل دەسووپا بەگردی بەیتا و دەیگوت: کێ دەستێ جلکی تەوافم بەخواستەمەنی دەداتێ جا جلکەکە ی دەدا بەسەر شەرمگای داو دەیگوت:

الْيَوْمَ يَنْذُو بَغْضَهُ أَوْ كُلَّهُ قَمَا بَدَا مِنْهُ قَلًا أَجْلُهُ

نەمڕۆ لەجەستەم هەرحەس دەركەوێ نیتەر حەلآلی ناکەم بۆكەسێ جارێكی تر!

بەپەخشانیشت واتە: ئەمڕۆكە لەشم بازێكی یا هەمووی دەردەكەوێ، جا ئەوەی لەلەشم ئەمڕۆ دەركەوێ نیتەر بۆكەسێ حەلآلی ناکەم ئەم ئایەتە هات،

{خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ - ۳۳/۷}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفرەموێ: ئەی پەهەبر! بفەرموو: خودای من کەپەرورەدە ی کردووم لەسەر پەفتاری جوانی بەرز ئەوەی کاری ناپەسەندو ناشایستەو شەرم ئاوەر بێ حەرامی کردوو، نیتەر خواھ بە ئاشکرا بکری، وەكوو هەنێ شتی بێ شەرعی کە بە پێی باوی پۆژو داب و نەریتی کۆمەلایەتی مەودایان داو بە خەلک و مڕۆقی کەم دین بە بەرچاوی خەلکی ترەو دەیکا، وە خوا پە نامەکی بێ، وەكوو ئەو ئارەزوو بازی و ناشەرعییانە ی کە خەلک بەدزییەو لەناو خۆیاندا دەیانکەن، وە هەروەها هەموو تاوانێکی تری قەدەغە کردوو وەك قوماڕو بادەنۆشین و شتی وا، وەهەرەو هە دەستدریژی و زۆلم و زۆرو ستەمی حەرام کردوو بۆسەر خەلکی بێ تاوان بەناپەرەوا، وەئەو هەشی قەدەغە کردوو کە هاوێل بۆ خودا بپریار بدەن، چونکی خودا پێگە ی شتی وا نادا، بەپێچەوانەو سەلماندوویەتی بەبەلگە ی

په‌سای روشن که‌خودا بئی هاوه‌له، وه ئه‌وه‌یشی یاساخ کردووه که‌له خۆتانه‌وه به‌بئی به‌لگه‌یه‌کی په‌وا درۆ به‌دهم خواوه بکه‌ن، له‌خۆتانه‌وه هه‌نی نیشانه‌و صیفه‌تی بو داتاشن، یاخود بلین: ئه‌مه‌ی په‌وا دیوه‌و ئه‌وه‌ی په‌وا نه‌دیوه.

۳۸۶۷- ⇒ (ب/۳/ز/۵۷/ل/۱۴۲/ف/۱+۲+۳)^(۲).

۳۸۶۸- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قَالَ يَنَادِي مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقُمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيُوا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشْبُوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنَعَّمُوا فَلَا تَبْتَسُوا أَبَدًا. فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَتُودُوا أَنْ تَلَکُمُ الْجَنَّةُ أَوْرِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ). رواه مسلم في صفة الجنة^(۳).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) ده‌گیریتته‌وه: چه‌زده‌ت (سروودی خودای لیسر بێ) ده‌فه‌رموی: له‌به‌هه‌شتا جارچی جار ده‌دا: ئه‌ی دانیشتوانی به‌هه‌شت! خه‌لاتی خودایه‌ بوئیه‌وه: هه‌تا هه‌تایه‌ ساخه‌م ده‌بن و له‌شتان ساخ ده‌بئی و قه‌ت نه‌خۆش ناکه‌ون، مرده‌ بئی لی‌تان که‌ هه‌تا هه‌تایه‌ به‌شادی و خۆشی ده‌ژین و قه‌ت نامرن، وه‌هه‌تا هه‌تایه‌ هه‌ر جه‌یل ده‌بن و قه‌ت پیر نابن، وه‌هه‌تا هه‌تایه‌ له‌خۆشی و نازو نیعه‌م‌تا ده‌بن و قه‌ت هه‌ژارو که‌ساس ناکه‌ون، ئه‌مه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌خودای که‌وره‌ فه‌رموویه‌تی:

{وَتُودُوا أَنْ تَلَکُمُ الْجَنَّةُ أَوْرِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ - ۳/۷}.

واته: فريشته‌ی به‌هه‌شت بانگی به‌هه‌شتیه‌کان ده‌که‌ن: ئه‌وا ئه‌م به‌هه‌شتی به‌رینه‌ بوو به‌مالی هه‌تا هه‌تاییتان، به‌هوی کرده‌وه باشه‌کانتانه‌وه وه‌ک مال‌ه میراتی بوو به‌هی ئیه‌وه (م - خودای لێ پازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ نُنْظِرُكَ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ

(۲) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۵۷ رقم: ۱ / ۲۲۰۲.

(۳) مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۰۸۶. ترمذي. تفسير القرآن: ۳۲۴۶.

لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ ذُكَاً وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ { (۱۴۳/۷) .

کاتی موسا (برودی خودای لیسر بن) رویششت و گه‌یشتته نهو شوینه خودا بوی دیاری کردبوو، خودا گوشتوگوئی له‌گه‌ل دا کرد جا موسا عهرزی باره‌گای بن نیازی کرد: په‌روهردگار! خۆتم نیشان بده، با به چاوی سهر بۆت بپروانم! خودای گه‌وره فه‌رمووی: تو له‌م جیهانه‌دا من به‌چاوی سهر نابینی، به‌لام تاتی بگهی هوئی چیه‌یه که‌تو له‌م جیهانی مادده‌دا من نابینی بپروانه بۆنهو کیوه، جا کاتی خودا جیلوهی نووری خۆی دا بو کیوه‌که کردی به‌گه‌ردو تۆزو ئارد وه‌کوو سورمه‌ی چاو، وه‌له‌حالی بوونی ئەم پووداوو پپرسام و به‌سامه موسا بن هۆش که‌وت، وه‌کاتی هاته‌وه سهر خۆی گوتی: په‌روهردگار! گه‌وره‌و بن باکی و گه‌لی پاک‌ی و بن نه‌نگ‌و بن وینه‌ی.

۳۸۶۹- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۱۱۶ ل/ ۳۷۹ ف/ ۱) ^(۴).

۳۸۷۰- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ (فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ ذُكَاً) قَالَ حَمَّادٌ هَكَذَا وَأَمْسَكَ سُلَيْمَانُ بِطَرْفِ إِنِّهَامِهِ عَلَى أَلْمَلَةِ إِصْبَعِهِ الَّتِي قَالَ فَسَاخَ الْجَبَلُ (وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا). وَاهِ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ ^(۵).

ئهنه‌س (خودای بن پازی بن) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لیسر بن) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ ذُكَاً}. سوله‌یمان نووکی په‌نجه‌که‌له‌ی خۆی نایه‌سهر جمگه‌ی په‌نجه‌تووته‌ی خۆی و گوتی: هه‌ماد گوتی: نه‌و نووره ئه‌وه‌نده بوو، ئیتیر کیوه‌که تلیسایه‌وه‌و بوو به‌خاک و خۆل و مت بوو، وه موساش خپ بوورایه‌وه‌و بن هۆش که‌وت (ت-س/ص - حاکم -س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ فَسَاخْتُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ - ۱۵۶/۷}.

^(۴) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۱۶ رقم: ۲۲۰۶.

^(۵) بسندین صحیحین (شرحه).

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموی: په‌حمه‌ت و میه‌ره‌بانی من گو‌شاده‌و
زۆره‌و هه‌موو که‌سێ هه‌موو شتی ده‌گریته‌وه‌و شت نییه‌ که‌له‌ده‌ریای
په‌حمه‌تی مندا جێی نه‌بیته‌وه‌! له‌ قیامه‌تیشا نه‌و په‌حمه‌ته‌ گه‌وره‌و بێ
سنووره‌م به‌تایبه‌تی ده‌نووسم بوئه‌و که‌سانه‌ی که‌خاوه‌ن ته‌قواو پارێزن و
خۆیان له‌کوفرو گوناح ده‌پارێزن و زه‌کات ده‌ده‌ن و باوه‌ر ده‌که‌ن به‌نایه‌ت و
به‌لگه‌و نیشانه‌کانی من که‌ نیشانه‌و به‌لگه‌ی بوون و یه‌کی‌تی و ته‌وانایی و
ته‌واویی منن.

۳۸۷۱- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۶/ ل/ ۳۷/ ف/ ۱/)^(۱).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى
أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ -
{۱۷۲/۷}.

ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست! باسی ئه‌وه‌به‌که‌ که‌ وه‌ختی خۆی خودای
تۆ وه‌ری گرتووه‌ له‌پشتی ئاده‌میزاد ماده‌و ماکی نه‌ته‌وه‌کانیان، وه‌ ئه‌وانی
کردووه‌ به‌شایه‌ت له‌سه‌ر خۆیان له‌به‌ستنی عه‌ده‌و په‌یمان داو فه‌رموویه‌تی
پێیان: ئایا من په‌روه‌ردگاری ئیوه‌م و ئیوه‌م له‌نه‌بوون دروست کردووه‌ یانا؟
ئه‌وانیش گو‌تیان: به‌لێ تۆ په‌روه‌ردگاری ئیمه‌ی و تۆ خۆت ئیمه‌ت دروست
کردووه‌، مه‌بادا له‌پۆژی قیامه‌تا بلین: ئیمه‌ له‌یاسای ئاین و له‌سزاو پاداشی
پۆژی قیامه‌ت بێ‌ئاگا بووین و که‌سی‌کی‌ش ئاگای له‌یاسای نه‌بی و پێی
پانه‌گه‌یه‌ندرا بێ‌ ئیتر چۆن سزا ده‌دری شتی و استه‌مه‌.

۳۸۷۲- سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ
بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ) قَالَ قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ الْآيَةَ. فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
سَمِعْتُ عَنْهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً
فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَيَعْمَلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ يَغْمَلُونَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۶ رقم: ۲۷.

فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَيَعْمَلُ أَهْلُ النَّارِ يَغْمَلُونَ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِيمَ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ يَوْمَ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ فِيهَا وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ يَوْمَ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ. رواه الترمذي وأبو داود^(۷).

له باره‌ی ئەم نایه‌ته‌وه پرسیار کرا له عومهری کوپی خه‌ططاب (خودای لى پازى بن) گوتى: به‌گوئى خووم گویم لى بوو، ئەم نایه‌ته‌یان پرسىیه‌وه له پیغه‌مبەر (سودی خودای لى سەر بن) فهرمووی: کاتى خودا ئاده‌مى دروست کرد، له‌پاشان ده‌ستى راستى هینا به‌ پشتیاو نه‌وه‌یه‌کى لى دهره‌یناو فهرمووی: ئەمانه‌م بو به‌هه‌شت دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەهلى به‌هه‌شت کارده‌که‌ن، له‌پاشان ده‌ستى به‌ پشتیا هینا‌یه‌وه‌و نه‌وه‌یه‌کى ترى لى دهره‌یناو فهرمووی: ئەمانه‌شم بو دۆزه‌خ دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەهلى دۆزه‌خ کارده‌که‌ن. جا پیاوئى گوتى: ئەى پیغه‌مبهرى خودا! ئەمه‌ چۆن کاریکه‌؟ فهرمووی: کاتى خودا به‌نده‌یه‌کى بو به‌هه‌شت دروست کرد ده‌یخاته‌ سەر پینگه‌ی خه‌لکى به‌هه‌شت، تاله‌ ئەنجاما له‌سەر کرده‌وه‌ی به‌هه‌شتیان دهرمى‌و به‌هوى ئەو کرده‌وه‌یه‌وه‌ خودا په‌حمى پى ده‌کاو ده‌یخاته‌ به‌هه‌شت وه‌کاتى به‌نده‌یه‌کى بو ئاگر دروست کرد ده‌یخاته‌ سەر پینگه‌ی خه‌لکى دۆزه‌خ هه‌تا له‌ئەنجاما له‌سەر ئەو کرده‌وه‌ دهرمى‌و له‌و هویه‌وه‌ خودا ده‌یخاته‌ ئاگره‌وه‌! (ت-س/ص-د) تا باش له‌م فهرمووده‌یه‌ حالى بى ته‌ماشای ئەم فهرموودانه‌یه‌ش له‌م شوینانه‌دا بکه‌: (ب/۱/ز/۶ ل/۶۰ ف/۴ + ۸ + ۱۰).

۳۸۷۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَسَقَطَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلُّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا مِنْ ذُرِّيَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَجَعَلَ بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ وَبَيْصًا مِنْ نُورٍ ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى آدَمَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ مَنْ هَؤُلَاءِ

^(۷) ولكن ابوداود في القدر والترمذي هنا بسند صحيح (شرحه).

قَالَ هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتِكَ فَأَرَىٰ رَجُلًا مِنْهُمْ فَأَعْجَبَهُ وَبَيَّصُ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ مَنْ هَذَا فَقَالَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ آخِرِ الْأُمَمِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ يُقَالُ لَهُ دَاوُدُ. فَقَالَ رَبِّ كَمْ جَعَلْتَ عُمرَهُ قَالَ سِتِّينَ سَنَةً قَالَ أَيُّ رَبِّ زِدْهُ مِنْ عُمرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً. فَلَمَّا انْقَضَىٰ عُمرُ آدَمَ جَاءَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ أَوْلَمْ يَنْقُ مِنْ عُمرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَوْلَمْ تُغَطِّهَا ابْنُكَ دَاوُدُ قَالَ فَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَكَسَىٰ آدَمُ فَتَسَيَّتْ ذُرِّيَّتُهُ وَخَطَىٰ آدَمُ فَخَطَّتْ ذُرِّيَّتُهُ. رواه الترمذي هنا وفي آخر التفسير وزاد فيه: فَلَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ: إِنَّكَ عَجَلْتَ قَدْ كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ. قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لِابْنِكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً فَجَحَدَ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَكَسَىٰ فَتَسَيَّتْ ذُرِّيَّتُهُ. قَالَ فَمِنْ يَوْمِئِذٍ أَمَرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ. ^(۸)

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەربەن) دەڵێ: پێغەمبەر (سەددی خودای لەسەربەن) دەفەرموو: کاتێ خودا ئادەمی دروست کرد دەستی هێنا بە پەشتیا، ئەو پەوانانەی کە خودا دروستیان دەکا لەنەوێ ئادەم و لەسەرەتاو هەتا رۆژی قیامت هەموویان لە پەشتی داگەوتن، وە هەرکەسەیان ترووسکە نووریکی دانا لەنیوانی هەردوو چاویدا، دوا یی نیشانی ئادەمی دان، ئادەم فەرمووی: ئەو پەرورەدگارم! ئەمانە کی؟ فەرمووی: ئەمانە نەوێ تۆ! جا ئادەم لەناو نەوێ کە ی خۆی دا پیاویکی دی، بریقەکی ناوچاوانی زۆر جوان بوو بەلایەو، فەرمووی: خودایە! ئەوێکی؟ فەرمووی: ئەو پیاویکە لەنەوێ تۆ لەدواترین نەتەوێکان دەبێ، ناوی داوودە، فەرمووی: ئەو خودایە! چەندت تەمەن بۆی داناو؟ فەرمووی: شەست سال، فەرمووی: خودایە! لەتەمەنی من چل سالی بۆ بخەرە سەری، جا کاتێ تەمەنی ئادەم تەواو بوو فریشتە ی گیانکیشان چوو بۆلای، ئادەم فەرمووی: خۆ من هێشتا چل سال تەمەنم ماو! فەرمووی: ئەو لەوختی خۆیدا تۆ خۆت ئەو چل سالت نەدا بە داوودی کوپت! فەرمووی: ئاوا ئادەم حاشای کرد، بۆیە نەوێ کەشی حاشا دەکەن، وە ئاوا ئادەم هەلە ی کرد بۆیە نەوێ کەشی هەلە دەکەن لەگێڕانەوێکە: کاتێ فریشتە ی گیانکیشان هاتە لای فەرمووی: زوو

^(۸) رواه الترمذي في التفسير بسند صحيح (شرحه).

هاتووی! من هزار سال ته‌مەنم بۆ نووسراوه، من هزار سال ته‌مەنم بۆ نووسراوه، ئەویش فەرمووی: بەلێ وایه بەلام تۆ خۆت شەست سالت لێی داوه بە داوودی کوپت، بەلام ئادەم نەچوو ژیری و حاشای کرد، بۆیه ئەوە‌کەشی ناچنە ژیری و حاشا لەگفتی خۆیان دەکەن، وە ئادەم لەبیری چوو، بۆیه ئەوە‌کەشی لەبیریان دەچێ فەرمووی: ئیتەر لەو پۆژەوه خودا دەستووری دەرکرد کە سەودا و مامەلە و پەیمان و شتی و بنوسری شایەت و شایەتکاریی لەسەریان پابگیرێ (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۱۹۰/۷}.

واته: خودای گەوره فەرمووینەتی: کەچی کاتێ کەخودا بەدلی خۆیان نەوه باشەکە ی دا پێیان، چون ديسانەوه بەگوێی شەیتانیان کردەوه، وە دووبارە شەیتان لەخشتە ی بردنەوه وەلە ی پێیان کردەوه، ئیشیکێ وای پێیان کرد کەلەوان نەوشیته‌وه، چونکە بۆنی فەرە خواپی لێ دەهات و گەرچی شیرک نەبوو بەلام لەصورەتی شیرکدا بوو، لە هەموو ژیر و داناو زانایە دیار و ناشکرایە کە خودای گەوره بەرزو بلند بێ وینە و بێ چوونەو گەلی دوورە لەو وینە و هاوێ و هاوتایانە ی کەئەو خەڵکانە بۆی بربار دەدەن.

۳۸۷۴- عَنْ سَمُرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا حَمَلْتُ حَوَاءَ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا يَعِيشُ لَهَا وَلَكِنَّ فَقَالَ سَمِيهِ عَبْدَ الْحَارِثِ. فَسَمَّيْتُهُ عَبْدَ الْحَارِثِ فَعَاشَ ذَلِكَ الْوَلَدَ وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ. رواه الترمذي والحاكم وصححه^(۹).

سەموورە (خودای لێ پازی بێ) لەحەزەرەتەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: لەپێشدا دایە حەوا مەندالی بۆ نەدەما، کەسکی پێ بوو ئیبلیس (نەفرین و لەعنەتی خودا لەخۆی و مەرا خواپانی) چوووە گیانی و گەری داو پێی گوت: ناوی بێی

^(۹) صحيح عند الحاكم.

عه‌بدولحاریث، ئه‌ویش به‌گوئی کرده‌وه‌و ناوی نا عه‌بدولحاریث، ئیتەر ئه‌و منالهی بۆما، ئهم که‌ین و به‌ینه له‌سه‌ر راوته‌کبیری شه‌یتان بوو وه‌ به‌هۆی فیت و فهرمانی ئه‌وه‌وه‌و بوو (تیرمیزی و حاکم ئهم فهرمووده‌یه‌یان گێراوه‌ته‌وه‌، تیرمیزی ده‌لی: حه‌دیسێکی حه‌سه‌نی غه‌ریبه‌، حاکمیش ده‌لی: حه‌دیسێکی صه‌حیحه‌).

لیژده‌ا ئه‌مه‌تان عه‌رز ده‌که‌م: گه‌لی جار ناچار ده‌بم که‌ راقه‌ی قورئانه‌که‌ به‌شیوه‌یه‌کی وا دابریژم که‌له‌گه‌ڵ فهرمووده‌که‌ جووش بخوا، تا ئایه‌ته‌که‌و حه‌دیسه‌که‌ بین به‌راقه‌و شه‌رح و ته‌فسیر بۆ یه‌کتی، جا بۆیه‌ له‌م شوینه‌دا من رای ته‌فسیری جه‌لاله‌ینم هه‌لبژارد، که‌ بریتییه‌ له‌ نیسبه‌تدانی بۆره‌ فره‌خوایی و صوره‌تی ئیشراک له‌حه‌زهرتی باوه‌ ئاده‌م و دایه‌ حه‌وا، (بریدی خودایان له‌سه‌ر بئ) مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمیش (له‌هه‌ردوو ته‌فسیره‌که‌یدا) وه‌کوو ئهم راقه‌یه‌ په‌سه‌ند بکا وایه‌، دیاره‌ ئیمه‌ مانان که‌هه‌ر له‌منالییه‌وه‌، له‌ حوجره‌ی قوتابیانه‌وه‌و له‌ حوجره‌ی فه‌قییانه‌وه‌ تا ئهم‌ڕۆ زمانمان پ‌ژاوه‌ به‌کتیب و شیعو فهرمایشتی ئهم زاته‌و گویمان و دلمان کراونه‌ته‌وه‌ به‌ ئیقبالننامه‌و ئیمان و ئیسلام و بارانی په‌حمه‌ت و ته‌فسیری نامی و مه‌واهیبی په‌حمان و ئه‌سه‌ره‌ موباره‌که‌کانی تری، دیاره‌ ئیمه‌ مانان که‌ ئه‌مه‌نده‌ سوودمه‌ند بین له‌به‌هره‌ی ئهم پیره‌مێرده‌ی که‌هم موسولمانی پاکه‌و هم کوردی مه‌ردی چاکه‌ (له‌ ئیشاره‌تی ئه‌و ده‌رناچین). مامۆستای دانه‌ریش (پ‌ر گه‌پی له‌نور بئ) ئه‌ویش وای ته‌فسیر کردوه‌، وه‌لی گه‌وره‌ی راقه‌ نووسه‌رانی قورئان شیخی به‌یضاوی (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بئ) ئه‌مه‌ به‌قیل داده‌نی و ده‌لی: ده‌شلین: حه‌وا دووگیان ده‌بی، ئیبلیس خۆی لی ده‌کا به‌ پیاوی و ده‌چی بۆلای و پیی ده‌لی: تو، چووزانی ئه‌مه‌ چییه‌ له‌سکته‌، ره‌نگ بی جانه‌وه‌ری بی، یا سه‌گئ بی، تو چووزانی له‌کوێوه‌ ده‌رده‌چی، ئه‌ویش له‌وه‌ ده‌ترسی و ده‌یگێریته‌وه‌ بۆئاده‌م، جا ده‌که‌ونه‌ مشوور خواردنی ئه‌مه‌، تا کابرا دیته‌وه‌ بۆلای حه‌وا و ده‌لی: من له‌لای خودا خاوه‌ن پایهم، جائه‌گه‌ر له‌خودا داوا بکه‌ی که‌ئهم سه‌که‌ی تو ئافه‌ریده‌و مه‌خلووقی بی وه‌ك خۆت و به‌ئاسانی بیته‌ ده‌روه‌

ئەوا بەگۈيم بكة ناوى بنى عەبدولحاريت، ئىبلىس كاتى خۇى لەناو فرىشتهكانا ناوى حاريت دەبى، حەواش قسەكەى وەردەگرئ و كەمئالەكەى دەبى لەگەل ئادەما ناوى دەنئ عەبدولحاريت، ديارە كەشتى وا لەشانى پىغەمبەرئانەو دەورەو شتى وا لەوان ناوەشىتەو.

من بەش بەحالى خۇم ئەم قىلەى كە سەرچاوەكەى ئەم فەرمودەيەى زۆر بەباشتر دەزانم مەتا هەندئ تەكەلوف كەهەندئ رافەنوس دەيكەن، كە سەرچاوەكەى تەصەننوعى نەحوى و شتى واىە! هەرچەن خۇى بەنيازى پاك كراو.

ئەگەر نەبئ بەبئ وئئى لەخزمەتى شىخى بەيزاويدا، كە كوتە فەقىيەكى نىمچە خوينەوارى وەكى من بەرۇكى پئى بگرئ ئەوا لە خزمەتقانا دەلئىم: هەندئ پىنەو پەپۇى رافەنوسەكان لەپىرەوى رافەو تەفسىر دەردەچئ و سەردەكىشئ بۇ پىچەوانەى مەبەست، چونكى مەبەستى سەرەكى لەكتىبە دىنىيەكان، ئەو يەى كەپەيوەندى بەندە بەخوداوە قايم و مەحكەم بئ و دامەزراو بئ لەسەر شىوہەىكى جوانى وا كە ھۆش و گۆش پەسەندى بكاو ببئ بەمايەى پەحم كردنى خودا بەبەندەى خۇى و بەھۆى نزيكبونەوہى بەندەيش لەخوداى خۇى، جالەم حالەدا بەندەكان لەناو خۇيانا لەژىر سىبەرى ساباتى ئيماننا وەك براى خۆشەويستى دئسۆزى يەكترى دەژىن، بەلئى مەبەست لەئايەتەكانى نامە پىرۆزەكان و ئەو ھەموو قەصەص و داستان و سەرگوزەشتەو رىوايەتانەى كەلەدين و ديانەتدا ھەن مەبەست لەمانە ئەمەيە كە مروؤ دئ نەرم بئ، بەپەحم بئ، لەخودا بترسئ، بەدين بئ، بەداد بئ، ئاگاي لەپاش و پىشى خۇى بئ، لەھەلەت ھەل نەدىرئ و بەرنەبىوہ ناو ھەزارى پىشى! دەنا مەبەست نە تۆماركردنى رووداوە مئژووييەكانە، نە نووسىنى تۆمار كردنى حەقائىقى موحەپەدەيە، لەسەر شىوہەىكى پىيازى ووشكى پەتى وا كەبەشى دئ و دەروون و ھەست و سۆز ھۆش و گۆشى تىادا نەبئ! وەنەبئ بەھۆى گل و گۆى وىژدان و دەروون!!

پیاوی زالمی لهخوا دووری دڵ پهقی خوینمژێ ههژار کوژی
نویژنهکهری ولاتویرانکه چ سوودی لهزانیی حهقائیقی پووت و مهسائیلی
تهئریخی و فهلهکی وهردهگری!! جگه له مهحکم کردنی کورسییهکهی
کهوابوو تهفسیر و شهرحی هه دیس (بهتایبهتی ئهو بهشانهی که بۆسودی
گشتی دادهنرێن) ههتا دڵ ههژێن و ههست بزوین و دڵ پوونکه رهوه بن باشتن،
ههتا مهنگی دهروون و ویزدان شهلهقیتر بن لهبارتن، تهنا نهت گهلی جار
پیویسته داستان و ئهلقه و جهمسهرهکانی که من لیڵ و تهماوی بن و ئهوهنده
ساده و ئاشکرا نه بن که دڵ سام و شکویان لێ نهکا، پوودای نائاسایی و
پچرپچرو سهیر سهیری که مهکه مه گهلی جار بای بال به خهیاڵ ده داو
له ده ریای بێ پهی ئهم ژینه پر له تهله سمه دا سهدان گهشت و گهردان و
دهستا و دهستی پێ دهکا!! تا به چاوی سهرو به چاوی دڵ قودرتهی خودای بۆ
دهرده کهوێ و ناتهوانایی و ناتهواویی خوشی بۆ روون ده بیته وه و ده بی به
هوی نزیک بوونه و هی له کردگاری نازارا

تا به زمانی قال و به زمانی حال دهلی و دهلیته وه: {الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا
وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا
سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

ئه وهنده ههیه گهلی جار لههه لویستی خۆم دهکه وه شکه وه و تۆمهت و
شهلتاخێ دوو پوویی و دوو زمانی دهروون و نهفس لهخۆم دهدهم و دهلیم که
تۆ ئهمه گفتوگو و قسه ته ئهی ئهم شیعرهت لهکوێ هینا وه که دهلیی:

سه بهس لهم قسه رافهس سهقامه

دهنا راین تر په سهندی لامه!

ئه ویش خۆیم لێ دهکا به مهلا و دهک مهلا به زین بهم شیعرانه بهر په رچم
دهداته وه و دهکوتم دهکا و دهلی:

نه نعام و نه عراف زۆر لهیه ک دووون

نه دیس عجه با واهه س نوون!!

نه‌نعام ناژه‌له، نه‌نغال تالانه
 نه‌عرف شووره‌ی کرد به‌ینی نه‌و دوانه!
 واته بسازی به‌پینی شه‌رعی خوا
 له‌گه‌ل زه‌مانا، نه‌وه عه‌یی کوا؟
 خوایه! به‌سیری نه‌م سووره‌تانه
 نه‌بین به‌نه‌نعام له‌پووی زه‌مانه
 له‌نه‌عرف دوور بین له‌نه‌نغال دوورتر
 (تامل) ده‌م دووراوه نیتر!!

وه‌رگیڕ - ۱۹۸۹/۷/۴

۹ سووره‌تی نه‌نفال : (سورة الأنفال)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۷۵- عَنْ مُصَنَّبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ جِئْتُ بِسَيْفٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَى صَدْرِي مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَوْ نَحْوَ هَذَا هَبْ لِي هَذَا السَّيْفَ. فَقَالَ هَذَا لَيْسَ لِي وَلَا لَكَ. فَقُلْتُ عَسَى أَنْ يُعْطَى هَذَا مَنْ لَا يُبْلَى بِلَايِ فَجَاءَنِي الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّكَ سَأَلْتَنِي وَلَيْسَ لِي وَقَدْ صَارَ لِي وَهُوَ لَكَ. قَالَ فَتَرَكْتُ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ) الْآيَةِ. رواه الترمذي وصححه^(۱).

موصعه‌بی کوپی سه‌عد (خودایان لئ خوش نوود بئ) ده‌لئ: باوكم گوئی:
 له‌پوژی پووداوی به‌دردا شمشیریکم له‌مالی تالانییه‌که هه‌لگرت و بردم بۆلای
 پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سربئ) عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌سایه‌ی
 خوداوه، له‌خودا به‌زیاد بئ داخی دلئ خۆم به‌فره‌خوای (موشریک)ه‌کان
 رشت له‌تۆله‌ی عومه‌یری برامدا سه‌عیدی کوپی عاصم کوشت و ئه‌مه
 شمشیره‌که‌یه‌تی واهیناومه بۆلای تۆ ئه‌م شمشیره‌م پئ ببه‌خشه، فه‌رمووی:

(۱) صحیح عند الترمذی.

ئەمە نەه‌ی مەنەو نەه‌ی تۆیه‌! منیش گۆتە: دۆر نیه‌ که ئەمە بدری بەکەسی
کەووەکوو مەن تۆ نەکو‌شایی، جا لە پاشدا که تالانییه‌که دابەش کرا پی‌غەمبەر
(دروودی خودای لەسەر بێ) هات بۆلام، فەرمووی: که تۆ داوای ئەم شمشیرەت لێ
کردم ئەوسا ه‌ی مەن نەبوو، بەلام نیستا که بوو بەه‌ی مەن ئەوا دام بەتۆ
گۆتی: جا ئەم نایەتە هاتە خوارەو:

{يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَقْرَأُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ
وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - ۱/۸}.

واتە: پرس‌یارت لێ دەکەن لە حوکمی ئەو م‌الی تالانییه‌ی کەبەجەنگ،
بەزەبری شیرو گوللەو بەه‌یزی بازوو، لەناموسولمانەکان وەری دەگرن، دەبێ
چۆن دابەش بک‌ری و بدری بەک‌ی، تۆ (بەفەرمانی مەن) وەلامیان بدەرەو و ب‌لی:
ئەو م‌الە م‌الی خوداو پی‌غەمبەری خودایە، پی‌غەمبەری خودا بەفەرمانی خودا
بەک‌یی بوی دەیدا، ئی‌وه بەردی بناغە‌ی ئیسلام، هەتا هەتایە دەبێ بەسەر
مەشق و پی‌شەوا بۆ نەو‌ه‌ی دوا‌ی خۆتان، کەواتە چاوتان لە م‌الی دنیا نەبێ،
چاوتان لە بەرژ‌وه‌ندی ئیسلام بێ، ناشووب مەگ‌یرن و لەسەر چ‌ل‌کی دەست
ناژاو بە پارمەکەن و لەنافەرمانی خودا خۆتان بپاریزن و نیوانی خۆتان ر‌یک
کەن و گو‌ی‌رایە لێ خوداو پی‌غەمبەر بێ، ئەگەر ئی‌وه بەراستی موسولمانی
ساغ! (ت: ص).

۳۸۷۶- عَنِ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا نَحْدُثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَدْرٍ ثَلَاثُمِائَةٍ وَبِضْعَةُ
عَشَرَ، بَعْدَهُ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَمَا جَاوَزَ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۱).

بەر‌اء (خودای لێ پ‌ازی بێ) دە‌لی: جارێان لەناو خۆمانا دە‌ماو دە‌م
دە‌مانگ‌یر‌ایەو: که ژمارە‌ی ئەو هاو‌پ‌ی‌یانە‌ی مو‌حه‌ممەد (دروودی خودای لەسەر بێ)
کە لەغەزای بە‌رددا لە گە‌لی دا بوون س‌ی سە‌د و دوو چەن کە‌سی بوون، د‌ق
بە‌قەد ژمارە‌ی هاو‌پ‌یکانی طالووت کە کاتی خۆ‌ی لە گە‌لیا لە پ‌ووبارە‌کە
پە‌رینە‌و، ئەو‌ه‌یشی موسولمان نە‌بێ لە گە‌لیا لە پ‌ووبارە‌کە نە‌پە‌ر‌ییە‌و (ب).

(۱) تجرید البخاری/ ۴ ل/ ۲۵۰ ر‌قم: ۱۵۲۵-۲۹۵۷، ۲۹۵۸، ۲۹۵۹، فتح الباری شرحه صحیح بخاری.

۳۸۷۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: اللَّهُمَّ إِلَيَّ أَلْشُدُّكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَذْ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَدْ أَلْحَحْتَ عَلَيَّ رَبِّكَ، وَهُوَ فِي الدُّرْعِ، فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ (سَيَهْزُمُ الْجَمْعُ وَيُولُونُ الدُّبُرَ) رواهما البخاري في غزوة بدر^(۳).

ثیبنو عه‌بباس (خودیان لی پازی بن) ده‌لی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سر بن) له‌پوژئی به‌دردا ده‌فرموی: نه‌ی خودای من! تو خوا! نه‌و په‌یمان و به‌لینه‌ی که داو‌ته پیم، بومی به‌جیبینه‌و به‌ینه‌رده‌ی بوم و سه‌رم بخه به‌سه‌ر نه‌م دوژمنانه‌دا، خودایه! خو‌ت باش باش ده‌زانی نه‌گهر من و ثومه‌تم له‌م شه‌ری مان و نه‌مانه‌دا به‌ده‌ستی ناموسولانه‌کان له‌ناو بچین ئیتر که‌ستی نامینه‌ی له‌سه‌ر پووی زه‌وی که‌له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی ره‌وا تو بیه‌رستی که‌وایه نه‌گهر خو‌ت هه‌وه‌ست هه‌یه نه‌وا ئیتر له‌پاش نه‌مانی ئیمه‌ که‌س تو نا‌په‌رستی! تا نه‌بو به‌کر چوو ده‌ستی گرت و گو‌تی: قوربان! ئیتر به‌سته. پیغه‌مبهریش له‌جیگه‌که‌ی ده‌رده‌چی و مرده‌ی سه‌رکه‌وتنیان ده‌داتی و ده‌فرموی: {سَيَهْزُمُ الْجَمْعُ وَيُولُونُ الدُّبُرَ - ۵۴/۵۴}.

واته: بزانی به‌م زووانه نه‌و کومه‌له‌ی که ئیوه پییانه‌وه ده‌نانن ده‌شکین و پشتیان ده‌شکی و به‌شکانیکی وا ده‌شکین قوشقنه‌قه‌وه‌ت به‌ره‌ودوا هه‌ل دین و کونه مشکیان لی ده‌بی به‌قه‌یسه‌ری! (ب).

۳۸۷۸- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نَظَرَ كَيْفُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَبِضْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا فَاسْتَقْبَلَ كَيْفُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقِبْلَةَ ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ وَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ اللَّهُمَّ أَلْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ آتِنِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ إِنْ تُهْلِكَ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبَذْ فِي الْأَرْضِ. فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَاذَا يَدِينُهُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ مِنْ مَنَكِبَيْهِ فَأَلْقَاهُ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنَكِبَيْهِ ثُمَّ التَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ يَا كَيْفُ اللَّهِ كَفَاكَ مُنَاشِدَتَكَ رَبِّكَ فَإِنَّهُ

(۳) بخاری. غزوة البدر: ۲۹۵۲.

سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ
مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ). رواه الترمذي ومسلم في الجهاد^(۴).

عومهری کوپی خهتقاب (خودای لێ پازی بێ) دهلی: لهپۆژی بهدردا پیغهمبهر
(درویدی خودای لاسر بێ) کاتی تهماشای لهشکری ناموسولمانهکانی کرد زۆر
بوون، ههزار کهس بوون، هاوپیکانی خوشی لهچاو ئهوانا کهم بوون دهوری
سێ سهو دهکهس بوون، پووی کرده پووگهو ههردوو دهستی دریزکردوو
دهستی کرد بههاوارکردن لهخودا: خودایه! ئهو گفتهی کهداوته پیم جی
بهجیی بکه بۆم، خودایه! خۆت ئاگات لهحالهکهیه ئهگهر ئهم تاقمه
موسولمانه بفهوتی ئیتر لهسهر پشتهی گۆی زهوی کهسی نامینێ که تو
بپهرستی و بهندهیی ساغت بۆکا ئیتر لهسهر ئهم شیویه سههرگهرمی دووعاو
نزاو پارانهوه بوو له خوداو دهستهکانی دریزدهکردن و هاواری لهخودای
خوی دهکرد، ههتا بهرمالهکهی لهشانی کهوته خواری، ئهبو بهکر چوو
بهرمالهکهی ههنگرت و دایهوه بهسهرشانیوا لهپشتهوه باوهشی پیاکردو
گوتی: ئهی پیغهمبهری خودا! زۆر لایتهوه لهخودای خۆت، ئیتر بهسته، بێ
گومان کهخودا ئهو بهلینهی داویتی پیت بوتی بهجی دینێ، جا خودای
گهوره ئهمهی نارد ههوارهوه:

{إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ -
. {۹/۸

واته: ئالای حهق سههرکهوت و سهری ناههق شوپ بوو، ئهمهش
لهوکاتهدا بوو که ئیوه بهکۆلی دال و سۆزی سینه لهخودای خۆتان دهلالانهوهو
داوای ههناو پهنا تان لێی دهکرد، ئهوه بوو خودای گهورهش هات به
دهنگتانهوهو مزگینی سههرکهوتنی پێدان و فهرمووی: ئهوا بۆ دنیایی ئیوه
فریشتهی فریا لهپێشتان و لهپشتانهوه کۆمهله کۆمهله، بهرو دوا هاتن و دین

(۴) مسلم. جهاد: ۴۵۶۲. ابوداود. جهاد: ۲۶۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۸۱.

بۆ یارمه‌تیتان، واهه‌زاریان گه‌یشتنه‌ جۆ و دابه‌زین! وه‌ دوو هه‌زاری تریش له‌دوا ئه‌مانه‌وه‌ وان به‌پۆوه‌ (ت/م).

۳۸۷۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ بَذْرٍ قِيلَ لَهُ عَلَيْكَ الْغَيْرُ لَيْسَ ذُوْهَا شَيْءٌ فَنَادَاهُ الْعَبَّاسُ وَهُوَ فِي وَثَاقِهِ لَا يَصْلُحُ وَقَالَ لَأَنَّ اللَّهَ وَعْدَكَ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ وَقَدْ أَعْطَاكَ مَا وَعَدَكَ قَالَ صَدَقْتَ. رواه الترمذي وصححه^(۵).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) ده‌لێ: کاتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بێ) له‌غه‌زای به‌در لیپۆوه‌ عه‌ززیان کرد: ئاده‌ی بابچین بۆ کاروانه‌که‌یش، ئه‌ویش بگرین، ئیستا کاروانه‌که‌ بێ پاسه‌وانه‌و که‌سی له‌دوور نییه‌، عه‌بباسیش پێی له‌کوژدا بوو، چونکه‌ تازه‌ له‌غه‌زای به‌دردا به‌دیل گیرابوو، له‌وێوه‌ بانگی پیغه‌مبه‌ری کردو گوتی: شتی وانه‌که‌ی، ئه‌مه‌ ده‌ست نادا، چونکه‌ خودا به‌لێنی سه‌رخستنی داوه‌ به‌ تو، که‌به‌سه‌ر یه‌کێ له‌م دوو تاقمه‌دا سه‌رت بخا، یا به‌سه‌ر کاروانه‌که‌دا، یا به‌سه‌ر له‌شکره‌که‌دا، وه‌ ئه‌وه‌تانێ خوا به‌لێنه‌که‌ی خۆی به‌جۆ هێناوه‌ بۆت! پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای لسه‌ر بێ) فه‌رمووی: راست ده‌که‌یت (ت/ص).

۳۸۸۰- وَعَنْهُ: (إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ هُمْ نَفَرٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ. رواه البخاري^(۶).

له‌باره‌ی ئه‌وکه‌سانه‌وه‌ که‌له‌م ئایه‌ته‌دا هه‌رپه‌شه‌یان لێ کراوه‌ دیسان ئه‌و گوتی: ئه‌مانه‌ چهن که‌سێ بوون له‌خێلێ به‌نی عه‌بدوڵدار خوا له‌شانیا‌ندا ده‌فه‌رمووی: {إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ - ۲۲/۸}.

واته‌: به‌دترین و لاخ له‌لای خوداوه‌ند ئه‌و که‌پۆلاله‌ن به‌هیچ په‌ند ناگرن (ب - هه‌زار په‌حمه‌تی لێ بێ).

(۵) صحیح عند الترمذی.

(۶) بخاری. تفسیر سورة الأنفال: ۶۴۶.

۳۸۸۱- ⇒ (ب/۵ ز/۸۱/ل/۲۹۳ ف/۱) (۷).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ - ۲۵/۸}.

یه‌زدانی مه‌زن فه‌رموو یه‌تی: خۆتان بپاریزن له‌وه‌ی و مو‌صیبه‌تی که‌تاوانبارو بئ تاوان ده‌گریته‌وه، بزانی که‌خودا سه‌ختگیره.

۳۸۸۲- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أُنْزِلَ اللَّهُ بِقَوْمٍ عَذَابًا، أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ، ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ. رواه الشيخان (۸).

ئیبنو عومه‌ر (خودایان لئ پازی بئ) له‌حه‌زده‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموی: کاتی خودا خواستی له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوو که‌ هۆزی تووشی عه‌زاب و سزابکا، سزاکه‌ پاک و پیس ده‌یانگریته‌وه، به‌لام له‌پاش دا له‌ قیامه‌تدا هه‌رکه‌سه‌یان به‌پیی کرده‌وه‌ی خۆی سزای خۆی یا پاداشتی خۆی وه‌رده‌گری (ش).

۳۸۸۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَبُو جَهْلٍ (اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ اثْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) فَتَرَلْتُ (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ * وَمَا لَهُمْ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أُولَآئِئِهِ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ). رواه الشيخان (۹).

ئه‌نه‌س (خودای لئ پازی بئ) گو‌تی: ئه‌بو جه‌هل گو‌تی: خودایه‌! ئه‌گه‌ر ئه‌م قورئانه‌ پاسته‌و نامه‌ی تو‌یه، ئه‌وا به‌رد بپارینه‌ به‌سه‌رماندا، یا سزایه‌کی

(۷) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۸۱ / رقم: ۱ / ۳۶۳۰ - ۸۱.

(۸) بخاري. فتن: ۷۱۰۹ = تجريد / ۵ / ۲۵۷ / رقم: ۲۰۹۹ = ۷۱۰۸ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۱۶۳.

(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۴۸، ۴۶۴۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۵. تحفة الأشراف. ۹۷۹.

فره‌سه‌ختمان بۆ بنیره، چونکه ئیغه په‌سه‌ندی ناکه‌ین، وه‌لیمان پروونه که‌ئه‌مه له‌لایه‌نی تۆوه نییه بۆیه وانه‌م دووعاو نزای شه‌ره له‌خۆمان ده‌که‌ین، که‌ئه‌بو جه‌هل و کۆمه‌له پیسه‌که‌ی ئه‌م نامه‌قوولییه‌یان کرد خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه:

{وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بَعْدَابٍ أَلِيمٍ، وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يُصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَائُهُ إِلَّا الْمُتَفَقُونَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ - ۳۲/۸ - ۳۴}.

واته: ئه‌و نامه‌ردانه ده‌لین: خودایه! ئه‌گهر موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری تۆیه و ئه‌م قورئانه راسته و فره‌مووده‌ی تۆیه ئه‌وا له‌ئاسمانه‌وه به‌رده‌بارانمان بکه‌و تازووه به‌به‌رمان بکه، به‌هر سزاو تۆله‌یه‌کی سه‌خت که تۆ بۆمان بنیری پیی قایلین، وه‌لی ئه‌ی خوشه‌ویست! تۆمایه‌ی ره‌حمه‌ت و خیره‌ خوشی بۆ عالم، له‌به‌ر ئه‌وه خوداشتی وانا‌کاو هه‌تا تۆماوی و تۆ له‌ناویانا بی به‌ره‌که‌تی ووجودی تۆوه خودا سزایان نادا، هه‌روه‌ها له‌به‌ر ئه‌وه‌یش سزاو عه‌زابیان نادا چونکه له‌کاتی ته‌واف و هه‌لسوو‌پان به‌ده‌وری کابه‌دا (که‌مالی خودایه و خانه‌ی میهره‌بانه و جیگه‌ی ئه‌من و ئاسایش و هیمنیه‌ی) له‌خودا ده‌پارینه‌وه و داوای لی خوشبوونی لی ده‌که‌ن، ده‌نا ئه‌گهر له‌فه‌رو به‌ره‌که‌تی تۆو له‌پیت و فره‌ی دووعای ئیستیغفاروه نه‌بی ئه‌م نه‌گبه‌تانه چی چاکه و پیاوه‌تییه‌کیان هه‌یه که‌له‌به‌ر ئه‌وه خودا سزایان نه‌دا، به‌ پیچه‌وانه‌وه نه‌ک هه‌رچاکه‌یان نییه به‌لکوو خراپه‌شیان زۆره و به‌پیی سه‌گه، ئه‌وه‌تانئ سهره‌رای کوفرو فره‌ خواپی ریگه‌ی هامووشو و ته‌وافی تۆو موسو‌لمانان قه‌ده‌غه ده‌که‌ن له‌وه که‌به‌سه‌ر به‌ستی له‌ناو مه‌سجید و لحه‌راما په‌رستشی خۆتان بکه‌ن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که‌ئه‌مانه ئه‌وحه‌قیان نییه، چونکه خۆ ئه‌وان خاوه‌ن کارو کاربه‌ده‌ستی که‌عه‌نن، چونکه کاربه‌ده‌ستی ئه‌وخانه پیرۆزه ده‌شی له‌خودا ترسه‌کان بن و ئه‌وانیش زۆر له‌ خودای گه‌وره دوورن! به‌لام

ئە‌ی پە‌ه‌بە‌ری خۆ‌شە‌وێ‌ست! زۆ‌ری‌ی ئە‌وانە‌ سەر‌کە‌شی و لاساری‌ی گوێ‌ری
کردوون و ئە‌م زانسته‌ جوانە‌ نازانن (ش = شە‌یخان = ب+م = بوخاری و
موسلیم).

۳۸۸۴- عن أبي موسى عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: أنزل الله على أمّاتين
لأمتي (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ) (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) إِذَا
مَضَتْ تُرْكُتُ فِيهِمْ الْإِسْتِغْفَارُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رواه الرمذي^(۱۰).

ئە‌بو موس‌ا (خود‌ای لێ‌ پ‌زی بێ‌) لە‌حه‌زەرە‌ته‌وه‌ (س‌ود‌ی خود‌ای ل‌س‌ر بێ‌)
دە‌فەر‌مو‌ی: خود‌ا لە‌م ئایە‌ته‌دا دوو ئە‌مان‌ی بو‌ ئۆ‌مه‌تم نارد‌وه‌ بۆ‌م، یە‌کە‌م
ئە‌وه‌یە‌ کە‌ دە‌فەر‌مو‌ی: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ: لە‌بەر‌خاتری‌ تو‌ی
خۆ‌شە‌وێ‌ست هە‌تا تو‌وا‌ی لە‌ناویانا خود‌ا س‌زایان نادا دوو‌ه‌م ئە‌مان ئە‌وه‌یە‌ کە‌
دە‌فەر‌مو‌ی: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ: هە‌تا ئە‌وان تر‌سی خود‌ایان
هە‌ب‌ی و لێ‌ی بپ‌ارێ‌نه‌وه‌ داوا‌ی غو‌فران و لێ‌بو‌وردنی لێ‌ بکە‌ن و خود‌ا بە‌خود‌ای
خو‌یان ب‌زانن خود‌اش س‌زاو تو‌لە‌ی سە‌ختیان نادا و بە‌چۆ‌رت‌م و قو‌رت و بە‌ل‌ای
گە‌وره‌ ق‌ریان ناکا. فەر‌مو‌ی (س‌ود‌ی خود‌ای ل‌س‌ر بێ‌): کات‌ی خۆ‌شم مر‌دم
بە‌جە‌سته‌ نە‌مام لە‌ناویانا ئە‌وا لە‌سایە‌ی خود‌او ئیست‌یغفارو پ‌ارانه‌وه‌ لە‌پ‌اش
منیش هەر دە‌م‌ین‌ی و هە‌تا پ‌ۆ‌ژی قیامە‌ت لە‌بات‌ی من دە‌ب‌ی بە‌مایە‌ی ئاس‌ایش و
بە‌هۆ‌ی ئە‌مان بۆ‌یان! (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ - ۳۸/۸}.

واتە: یە‌زدانی مە‌زن بە‌ خۆ‌شە‌وێ‌ستی خو‌ی دە‌فەر‌مو‌ی: ئە‌ی پە‌ه‌بەر!
ب‌فەر‌موو بە‌وانە‌ی کە‌ تانیستا کافر بوون، وەر‌ن پ‌ینگە‌ی پ‌است ب‌گرن و واز
لە‌سەر‌کە‌شی و دۆ‌ژمنایە‌تی ئیسلام ب‌نن خود‌ا لە‌تاوان‌ی لە‌مە‌وبەر‌تان خۆ‌ش
دە‌ب‌ی و ل‌پەرە‌یی تازە‌تان بۆ‌ دە‌کاتە‌وه‌.

۳۸۸۵- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَوَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَحْسَنَ فِي الْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخَذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَمَنْ أَسَاءَ فِي الْإِسْلَامِ أَخَذَ بِالْأَوَّلِ وَالْآخِرِ^(۱۱).

عه‌بدوللا (خودای لى پازى بن) گوتى: عه‌رزى پیغه‌مبه‌رمان کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! ئه‌وه‌ی له‌کاتى نه‌زانى دا کردوومانه پرسینه‌وه‌ی هه‌یه؟ فه‌رمووی: هه‌رکه‌سێ له‌ئیسلامه‌تى دا کارو کرده‌وه‌ی جوان و شیرین بێ ئیتړ ئه‌وه‌ی که‌له سه‌رده‌مى نه‌زانى دا کردوویه‌تى لیپرسینه‌وه‌ی نییه، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌کاتى ئیسلامه‌تییدا کارى خراپ بێ ئه‌وه تو‌له‌ی به‌رو دواى لى ده‌سینرێ! (م).

۳۸۸۶- وَقَالَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَثُّ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صَلَاةٍ وَعَقَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ، هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ؟ قَالَ: أَسَلَّمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ. رواهما مسلم^(۱۲).

حه‌کیمی کو‌پى حیزام (خودای لى پازى بن) گوتى: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! پیم به‌رموو ئه‌وچاکه‌و کاروباران‌ه‌ی که‌له سه‌رده‌مى نه‌زانى دا کردوومن و به‌عیباده‌تم زانیون ئایا هه‌چ ئه‌جرو پاداشتیان بۆم هه‌یه؟ ئه‌وانه‌یش وه‌کوو خیرکردن و به‌نده ئازادکردن و په‌یوه‌ندى خزمایه‌تى و شتى تری و، فه‌رمووی (سرو‌دى خودای لى‌س‌ر‌بن): له‌سه‌ر بناغه‌یه‌کى باش و چاک ئیسلام بو‌ویت و په‌ریزت پاکه‌و به‌تووت چاکه (م).

۳۸۸۷- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَرَأَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى الْمِنْبَرِ (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) قَالَ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَلَا إِنَّ اللَّهَ سَيَفْتَحُ لَكُمْ الْأَرْضَ وَتَكْفُونَ الْمُؤْتَةَ فَلَا يَعْجِزُنَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهَوْ بِأَسْهُمِهِ. رواه الرمذي (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(۱۳).

(۱۱) بخاری. استتابة المرتدین: ۶۹۲۳، ۶۹۲۱ = تجرید / ۵ / ۳۲۹ رقم: ۲۰۸۰. مسلم. ایمان: ۳۱۵.

(۱۲) بخاری. زکاة: ۱۴۳۱، ۲۱۰۷، ۲۴۰۱، ۵۹۹۲. مسلم. ایمان: ۳۱۹.

(۱۳) سکت عنه الشارح.

عوقبه‌ی کوپری عامیر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:

{وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ - ۸/۶۰}.

واته: چیتان له‌ده‌ست دئ و چه‌نده‌تان له‌باردا هه‌یه له‌باری جه‌نگه‌وه ئاماده‌ی بکه‌ن، له‌چه‌ک و تفاق‌ی تری شه‌پرو هه‌موو جوهره‌ هیزکی تری وا که‌ده‌بئ به‌ مایه‌ی سه‌رکه‌وتن و رووخاندنی ووره‌ی دوژمن ئەمه‌ی خوینده‌وه‌و سئ‌جار له‌سه‌ریه‌ک بۆ دووپاتکردنه‌وه‌ فه‌رمووی: هۆشیار بن که‌ خودا زه‌ویتان بۆ فه‌تح ده‌کاو له‌سایه‌ی خوداوه‌ و لاتییکی زۆر ده‌گرن و واتان لئ دئ که‌خه‌می نازووقه‌و پۆژیتان نابئ، به‌لام نه‌که‌ن به‌وه‌ سارد‌ببنه‌وه‌و واز له‌تیربازی و مه‌شق کردن به‌چه‌ک بئین! (ت):

چه‌کی دوینیکه‌ نه‌ه‌وۆ چه‌قۆیه

چه‌کی نه‌ه‌وۆ که‌ش سه‌به‌ی په‌وۆیه

چه‌ک نه‌و چه‌که‌یه نه‌ه‌وۆ له‌شانه

(نان نه‌و نانه‌یه نه‌ه‌وۆ له‌خوانه)

گشت شت ده‌گۆڕن به‌پێی زه‌مانه

هه‌قاییق نه‌بن، وه‌کی خۆمانه

نه‌گۆڕو یه‌ک دین، مه‌ردی مه‌یدانه

پس لێنه‌ناییی پێشه‌ی نه‌زانه!

مه‌به‌س له‌خۆمان گه‌لی نیسل‌مه

دینی ناگۆڕن تا پۆی قیامه

۳۸۸۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ، فَبَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ (الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ

مِنْكُمْ مَائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ). قَالَ فَلَمَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرٍ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(۱۴).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) گوئى: كه‌ئهم ئايه‌ته هاته خواره‌وه:

{إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ - ۶۵/۸}.

واته: ئەگەر بیست کەسی خوځەری بە‌صەبرو بە‌پیشوو ببێ له‌ئێوه به‌فرمانی خودا که هه‌میشه له‌گه‌ڵ موسوڵمانێ خوځەر دایه، ئەوا ئێوه زāl ده‌بن به‌ سەر دووسه‌د کەسی کافردا که ئەمه‌هات موسوڵمانه‌کان نیگه‌ران بوون و ته‌واو سه‌خه‌له‌تی کردن، چونکه به‌پێی ئەم ئایه‌ته له‌سه‌ر موسوڵمانان دانرا بوو: که تاقیه‌ک موسوڵمان ده‌بێ پوو به‌پووی ده‌ کافر پابوه‌ستی و نابێ له‌به‌ریان پابکا، له‌پاش دا خودا باری سووک کردن و کاری بۆ ئاسان کردن و ئەم ئایه‌ته‌ی تری ناردە خواره‌وه که ده‌فرموئ:

{الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ - ۶۶/۸}.

واته: ئیستا خودا باری ئێوه‌ی سووک کردو له‌ ئەرکی سه‌رشانقانی که‌م کرده‌وه، خودا خۆی ده‌زانێ که ئێوه‌یش هه‌ر ئاده‌میزادن و ئاده‌میزادیش به‌پێی سه‌رووشی خودایی تووشی کزی و زه‌بوونی و بێ ووره‌یی ده‌بێ، له‌به‌ر ئەوه‌ بپریاری دا: ئەگەر له‌ئێوه سه‌د جه‌نگاوهری خوځەر هه‌بێ سه‌رده‌که‌ون به‌سه‌ر دووسه‌د کەس له‌ کافره‌کان. به‌لام کاتێ خودا باری سووک کردن به‌ ئەندازه‌ی ئەو بارسووکیه‌ی له‌صه‌برو خوځەری و ئازایه‌تیانی که‌م کرده‌وه (ب) - خودای لى پازى بى).

۳۸۸۹- عن ابن عباس (رضي الله عنه) ان النبي (صلى الله عليه وسلم): يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ لَا بِيْ بَكْرٍ وَعَمْرُ: مَا تَرَوْنَ فِيْ هَذِهِ الْأَسَارَى؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ هُمْ بَنُو النَّعْمِ وَالْعَشِيرَةِ أَرَى أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُمْ لِدَيْتَةٍ فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةٌ عَلَى الْكُفَّارِ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُمْ

لِلْإِسْلَامَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : مَا تَرَى يَا ابْنَ الْخَطَّابِ ؟ قال : لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى الَّذِي رَأَى أَبُو بَكْرٍ وَلَكِنِّي أَرَى أَنْ ثَمَكُنَّا فَتَضْرِبَ أَعْنَاقَهُمْ فَثُمَّ كُنْ عَلِيًّا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضْرِبَ عُنُقَهُ وَثُمَّ كُنِّي مِنْ فَلَانٍ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ فَإِنَّ هَؤُلَاءِ أَيْمَةُ الْكُفْرِ وَصَنَادِيدُهَا فَهَوَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ وَلَمْ يَهُوَ مَا قَالَ عمر. فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْقَدِ جُنْتُ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبُو بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَبْكِيَانِ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مِنْ أَى شَيْءٍ تَبْكِي أَنْتَ وَصَاحِبُكَ فَإِنْ وَجَدْتُ بُكَاءَ بَكَيْتُ وَإِلَّا تَبَاكَيْتُ لِبُكَائِكُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : أَبْكِي لِلَّذِي عَرَضَ عَلَى أَصْحَابِكَ مِنْ أَخْذِهِمُ الْفِدَاءَ لَقَدْ عَرَضَ عَلَى عَدَائِهِمْ أَذْنَى مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ. وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) الآيات الثلاث. رواه مسلم في الجهاد والترمذي^(۱۵).

عبداللای کوپی عه‌بباس (خودایان لى پازى بى) كه مه‌شه‌ووره به ئیبنو عه‌بباس ده‌لى: پۆزى غه‌زای به‌در كه دیله‌كانیان گرت حه‌زرت (سروى خودای لى سربى) به‌ئهبو به‌كرو عومهرى فهرموو: بۆ ئهم دیلانه ئیوه پاتان چۆنه؟ ئهبو به‌كر گوتى: ئهى پێغه‌مبه‌رى خودا! ئه‌مانه خزم و كه‌سو كارى خۆمان، هه‌موو ئامۆزاو هۆزى خۆتن، من وا به‌باش ده‌زانم كه سه‌ره‌انه‌يان لى وه‌ربگرى، ئهو فیدیو سه‌ره‌انه‌یه ده‌بى به‌هیزو هه‌ناو بۆمان به‌راهر به‌كافران، سا به‌لكوو خوداش بیانیه‌نیته سه‌ر پێى ئیسلامه‌تى، جا حه‌زرت (سروى خودای لى سربى) فهرمووى: ئهى عومهر! ئهى تو پات چۆنه، تو ده‌لى چى؟ گوتى: نه‌به‌ خودا ئهى پێغه‌مبه‌رى خودا! من پام وا نییه، من ئهم پابه‌ ئهبوبه‌كر به‌باش نازانم، به‌لام من پام وایه كه تو پێگه‌مان بده‌یت و فهرمان بكه‌یت كه یه‌كه یه‌كه بده‌ین له‌گه‌ردنیان، عه‌قیل بده‌ره ده‌ست عه‌لى برای كه‌له‌ گه‌ردنى بدات، وه‌ فیساره‌كه‌س كه خزمی منه بیده‌ره ده‌ست من تا به‌ده‌ستى خۆم بده‌م له‌گه‌ردنى، چونكه ئه‌مانه سه‌روك و پێشه‌واى میله‌تى كوفرن و

گه‌وره گه‌وره‌کانی جیهانی بئی ئایینن ئەگەر ئەمانه سهره و نگوون بکریڻ قه‌لای کوفرو بپهرستی ده‌تلیسیته‌وه! عومەر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: وه‌لئ پیغه‌مبەر (سرودی خودای لیسر بئ) خوشی هه‌زی له‌قه‌سه‌که‌ی ئەبویه‌کر پتر بوو، وه زۆر هه‌وه‌سی له‌قه‌سه‌که‌ی عومەر نه‌بوو، وه له‌ئه‌نجامدا پاریان هاته‌ سهر وهرگرتنی سهرانه، که‌چی بۆ سبه‌ینئ که‌ چووم بۆ خزمه‌تی هه‌زرت (سرودی خودای لیسر بئ) پوانیم که‌وا پیغه‌مبهره‌و ئەبو به‌کر پیکه‌وه دانیشتون ده‌گرین گوتم: ئەه‌ی پیغه‌مبهری خودا! پیم به‌رموو خۆت و هاوپێکه‌ت له‌به‌رچی ده‌گرین، ئەگەر بزانم گریان هه‌ل ده‌گرئ ئەوا منیش ده‌گریم ئەگه‌رنا هیچ نه‌بئ منیش له‌به‌ر ئیوه‌ خۆم ده‌که‌مه‌ گریان؟! ئەویش (سرودی خودای لیسر بئ) به‌رمووی: بۆ ئەوه ده‌گریم که‌ هاوپێکانی تۆ پاپیژیان بۆ کردم، که‌ سهرانه وهریگرین له‌دیله‌کانی به‌درو نه‌یانکوژین، ئەوه‌بوو وامان کرد، به‌لام ئەوه‌تانی له‌په‌نای ئەم دره‌خته‌دا که‌وا له‌په‌نامدا ئەو سزایه‌ی که‌ خودا ناردوویه‌تی بۆیان له‌سهر ئەو پاپیژه‌ پیم نیشان درا! جا خودای گه‌وره‌و سه‌روهر ئەم نایه‌ته‌ی نارد هه‌و:

{مَا كَانَ لِتِي أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُخَنِّ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}، هه‌تا: ان الله غفور الرحيم - ۶۷/۸ - ۶۹.

واته: له‌سه‌ره‌تای دامه‌زاندنی ئایینه‌وه نابئ پیغه‌مبهران و په‌په‌روانیان چاویان له‌مالی دنیاو په‌رو پیتی ئەم کۆنه جیهانه‌ بئ، وه خه‌ریکی دیل پاگرتن بن و خویان به‌شتی واوه خه‌ریک بکه‌ن، هه‌لوێست زۆر ناسکه، که‌هه‌ل له‌کیس چوو له‌کیس ده‌چئ، ده‌شئ زه‌به‌رو زه‌نگ بنوینن و خوینی دوژمنی دینتان برێژن وه‌ک لافاو، وامه‌زانن که‌خودا خوین پشته‌نی پئ خوشه‌ نه‌، به‌لام خودا به‌رزه‌وه‌ندی ئیوه‌ی ده‌وئ، خۆی ته‌واناو دانایه‌ له‌هه‌موو که‌س له‌شت باشت ده‌زانئ، چاوتان له‌فه‌رمایشتی ئەو بئ، گوئ به‌لاژگه‌ لاژگی گێره‌شیوین مه‌ده‌ن، که‌ده‌لین: ناشتی سه‌رچاوه‌ی به‌هه‌شتی هه‌ردوو جیهانه‌، له‌سهر ئەمه‌ی که‌ کردتان خه‌ریک بوو خودا تۆله‌یه‌کی گه‌وره‌تان لئ بستینئ،

به‌لام نامه‌ی شه‌زه‌لی له‌حوومه‌حفوظ فریاتان که‌وت، ده‌ی بخۆن له‌ده‌ست که‌وتی ئەم جه‌نگه‌تان به‌حه‌لالی و به‌پاکی، ئەم پازوگله‌یی به‌ئوه‌ نییه که‌ئه‌وه‌تان لی‌حه‌رام بی، به‌لام سه‌ر پرشته‌ی کار ئه‌وه‌یه که‌هه‌میشه له‌خودا بترسن و له‌فه‌رمانی ده‌رمه‌چن، به‌پراستی خودای ئیوه‌ گه‌لی لی‌بوورده‌و میهره‌بانه (م/ت).

۳۸۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ سِوِ الرَّءُوسِ مِنْ قَبْلِكُمْ كَأَنْتُمْ تَنْزِلُ نَارَ مِنَ السَّمَاءِ فَتَأْكُلُهَا. قَالَ سَلِمَانُ الْأَعْمَشُ فَمَنْ يَقُولُ هَذَا إِلَّا أَبُو هُرَيْرَةَ الْآنَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ وَقَعُوا فِي الْغَنَائِمِ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ لَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند صحيح. نسأل الله صحة القول والفعل آمين^(۱۶).

ئهو هوره‌یره (خودای لی‌هانی بی) پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بی) فه‌رمووی: له‌پیش ئیوه‌دا غه‌نیمه‌ت و تالانی بو‌که‌سی تر‌په‌وا نه‌بووه، جاران له‌شوینی‌کدا مالی تالانییه‌که‌یان خه‌رمانه‌ ده‌کرد، ئینجا له‌ئاسمانه‌وه‌ ناگرئ ده‌هاته‌ خواره‌وه‌ ده‌یخواره‌! به‌لام کاتی پوژی به‌در پووی‌دا له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ غه‌نیمه‌ت و تالانییان بو‌حه‌لال بکری خود سه‌ر په‌لاماریان‌دا، جا خودای که‌وره‌ ئه‌مه‌ی نارد‌ه‌ خواره‌وه‌:

{لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ - ۶۸/۸}. ⇒ (ت-س/ص).

۱۰) سووره‌تی ته‌وبه‌ مه‌ده‌نییه‌، (سه‌دو بیست و نو‌ نایه‌ته‌)

سورة التوبة: مدنية وهي مائة وتسع وعشرون آية

۳۸۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ قُلْتُ لِعُمَّانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَا حَمَلَكُمْ أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَكَايِ وَإِلَى بَرَاءَةِ وَهِيَ مِنَ الْمُنِينَ فَقَرَأْتُمْ

بَيْنَهُمَا وَلَمْ نُكْتِبْهُمَا سَطْرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عُثْمَانُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الرُّمَانُ وَهُوَ تَنْزِيلُ عَلَيْهِ السُّورُ ذَوَاتِ الْعَدَدِ فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَإِذَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا أُنْزِلَتْ بِالْمَدِينَةِ وَكَانَتْ بَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا فَظَنَنْتُ أَنَّهَا مِنْهَا فَقَبِضَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَرَأْتُ بَيْنَهُمَا وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَوَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ. رواه الترمذي^(۱).

ئيبنو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) ده‌ئى: گوتم به عوسمان: سووره‌تى ئه‌نفال له سووره‌ته كورته‌كانه‌و سووره‌تى ته‌وبه له سووره‌ته دريژه‌كانه‌و له‌و سووره‌تانه‌يه كه‌له سه‌د ئايه‌ت زياترن، ئه‌دى بوچى به‌رو دوا داتان ناوون له‌نيوانياندا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تان نه‌نووسيوه؟ سه‌ره‌پاي ئه‌وه‌يش سووره‌تى ئه‌نفال‌تان له‌ناو جه‌وت سووره‌ته دريژه‌كه‌دا داناوه، ئه‌مه‌تان له‌به‌رچى وا كردووه؟ ئه‌ويش (رمزاي خوداي لى‌سربى) گوتى: جاران پيغه‌مبه‌ر (درودى خوداي لى‌سربى) هه‌موو كات سووره‌ت له‌سه‌ر سووره‌ت ده‌هاته خواره‌وه بوى، كه‌هه‌ر سووره‌ته‌ى بريتي بوو له ژماره‌يى ئايه‌ت، به‌لام ئه‌گه‌ر ئايه‌تى به‌ته‌نيا، يا چه‌ن ئايه‌تيكى بو به‌اتبايه كه‌له سووره‌ت كه‌متر بوونايه، ئه‌وا نووسه‌ريكى بانگ ده‌كردو ده‌يفه‌رموو: ئه‌م ئايه‌ته يا ده‌يفه‌رموو: ئه‌م ئايه‌تانه له‌فلانه سووره‌تا دابنين كه‌باسى ئه‌وه‌و ئه‌وه‌ى تيا‌دا كراوه به‌م پييه پيغه‌مبه‌ر (درودى خوداي لى‌سربى) خوى جيگه‌ى سووره‌ت و جيگه‌ى ئايه‌تى ديارى ده‌كرد، جاهه‌ر چه‌ند سووره‌تى ئه‌نفال له‌سووره‌ته پيشينه‌كان و له‌مه‌دينه هاتوته خوارى، وه سووره‌تى به‌پراڻه‌ت له‌ئاخرو ئوخري قورئاندا له مه‌دينه نازل

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

بووه، هه‌رچهند ئەمه وایه به‌لام له‌بهر ئەوه‌ی که داستانی ئەم دوو سوورده‌ته له‌یه‌کتر ده‌چێ و واتاو ئەحکامه‌کانیان له‌گه‌ڵ یه‌کتری ده‌گونجێن من واتێ گه‌یشتم که ئەمیش به‌شیکه له‌ئەنفال، سه‌ره‌پای ئەوه‌یش پیغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌رب) هه‌تا کوچی دوا‌یی کرد جیگه‌ی ئەم سوورده‌ته‌ی دیاری نه‌کرد، جا له‌بهر ئەوه له‌پاڵ یه‌کدا نووسیم و دامن و هه‌ر له‌بهر ئەوه‌یش (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) له‌ نیوانیان نا نه‌ نووسی، هه‌ر له‌بهر ئەوه‌یش سوورده‌تی ئەنفال دانا له‌نیوانی جهوت سوورده‌ته‌ درێژه‌که‌دا، که بریتین له‌م جهوت سوورده‌ته‌ به‌قه‌ره، ئالی عیمران، نساء، مائیده، ئەنعام، ئەعراف، ته‌وبه (ت-س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ إِن يُّثْمَفَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاغْلَمُوا أَلكُمْ غَيْرُ مَعْجَزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} (۳/۹).

یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ئەمه که ئیسته به‌یانی ده‌که‌ین په‌یامیکه، له‌لایه‌نی خوداو پیغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه، له‌ پۆژی جه‌جی زۆر گه‌وره‌دا جاری ده‌ده‌ین به‌ناو کو‌مه‌له‌ی ئاده‌میزادا، که خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین و دوورن و بێ په‌یوه‌ندن له‌گه‌ڵ هۆزی ناموسولمان و هاوبه‌شپه‌یداکه‌ردا، به‌هیچ جو‌ری دانوله‌یان به‌یه‌که‌وه‌ ناکولێ و میانه‌یان پیکه‌وه‌ نییه، ئەه‌ی مه‌ردوم! ئەگه‌ر تۆبه‌ بکه‌ن و په‌شیمان ببنه‌وه‌ له‌کافریتی و موسولمان بن و ئایینی تاک و ته‌نیا‌یی بگرنه‌ ئەستۆی خۆتان ئەوه‌ زۆر باشه‌ بۆ هه‌ردوو جیهانتان، به‌لام ئەگه‌ر پشت هه‌ل بکه‌ن له‌م ئایینه‌ راست و دروسته‌ ئەوه‌ بزانه‌ که پزگار نابن له‌ ده‌ستمان و ئیوه‌ ئەو کو‌په‌ نین که بتوانن خۆتان له‌هه‌وی‌لی چنگی خودای ته‌وانا قوتار بکه‌ن، زوو یا دره‌نگ به‌ره‌تی ده‌که‌ون و هه‌قی به‌رو دواتان لێ ده‌کاته‌وه، ئەه‌ی موچه‌مه‌د! موژده‌ی سزایه‌کی سه‌خت و به‌سوێ بده‌ به‌وانه که‌بێ به‌روا کافرن.

۳۸۹۲- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَخْوَصِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ شَهِدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَتَى عَلَيْهِ وَذَكَرَ وَوَعَّظَ ثُمَّ قَالَ أَيُّ يَوْمٍ أَخْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ

أَحْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ أَحْرَمَ. قَالَ فَقَالَ النَّاسُ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا أَلَا لَا يَجْنِي جَانٌ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ وَلَا يَجْنِي وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا وَلَدٌ عَلَى وَالِدِهِ أَلَا إِنَّ الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِمِ فَلَيْسَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ أَلَا وَإِنَّ كُلَّ رَبٍّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ غَيْرَ رَبِّ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ أَلَا وَإِنَّ كُلَّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ أَضْعَ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كَانَ مُسْتَرْضِعًا فِي بَنِي لَيْثٍ فَقَتَلَتْهُ هَذِيلٌ أَلَا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَصَاحِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئَنَّ فُرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْذَنَ فِي بُيُوتِكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَإِنَّ حَقَّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ. رواه الترمذي ومسلم^(۲).

ئەم فەرموودە پیرۆزەیه لەم دوو شوێنەدا لە پێشەوای پابورد: (ب - ۲ ز - ۱۱۲ - ۲۱۹ ف - ۲) + (ب - ۲ ز - ۱۱۶ - ۲۲۸ ف - ۱). بـــــــــه‌لام لێرانیەدا لە عەمری کۆری ئەحوەصەو (خودای لێ پازی بێ) دەلێ: لەحەجی مائناوایی (حەجەتولویدا) دا لە خزمەتی پێغەمبەردا بووم، حەزەرت (دەروە خودای لەسەربێ) لەپاش سوپاس و ستایش کردنی خودای گەورە دەستی کرد بە پەند و ئامۆژگاری کردن و فەرمووی: چ پۆژی زۆر گەورە و بەقەدرە سێ جار ئەم پرسیارە دووپات کردەو، خەڵکەکیش عەزیزان کرد: پۆژی حەجی زۆر گەورە واتە: پۆژی جەژنی قوربان ئەو پێغەمبەری خودا! فەرمووی: دەسا خوێن و مال و ناموستان بەیەکتەری حەرام و ناپەرەوایە، وەك چۆن ئەم رۆژەتان گەلی بەرپۆز بەقەدرەو شکاندنی پۆز و حورمەتی تاوانیکی گەلی

(۲) مسلم. الحج: ۲۹۴۱. تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۱۲ رقم: ۲ / ۱۶۱۵.

گه‌وره‌یه ئه‌وانیش ئاوه‌ها، نه‌خوازه‌للا شکاندن پیزی ئه‌م رۆژه‌شتان له‌م
شاره‌تانایی که شاری مه‌که‌کیه‌و به‌سته‌و له‌م مانگه‌شتانا بئی که‌یه‌کیکی
له‌مانگه‌حه‌رامه‌کان. هۆشیار بن! تاوئی تاوانکار ته‌نیا هه‌ر له‌سه‌ر خۆیه‌تی و
ناته‌نیته‌وه‌ بو که‌س و کاری، که‌وابوو تاوانی باوک و دایک په‌یوه‌ندی به‌سه‌ر
منالیانه‌وه‌ نییه، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه، بزانه‌ که‌ موسولمان برای
موسولمانه، وه‌ سه‌رو مالی موسولمان له‌برای موسولمانی ناره‌وایه‌و حه‌رامه
مه‌گه‌ر شتی که‌به‌ره‌زای خۆی بئی و خۆی په‌وای بدینی بۆی، بزانه‌ هه‌موو
سوودی که‌له‌سه‌ر ده‌می نه‌زانی دابوو هه‌مووی به‌تاله‌و پووچه، وه‌ک خودا
ده‌فه‌رموی:

{إِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ - ۲/۲۷۹}.

سه‌رمایه‌ی قه‌ره‌ه‌کانتان هه‌رچه‌نی بئی ئه‌وه‌تان ده‌که‌ویته‌وه، به‌بئی زیادو
که‌م وه‌ری بگه‌رنه‌وه، نه‌سته‌م له‌خه‌ک بکه‌ن و نه‌که‌سیش سته‌م له‌ئیه‌و بکا به‌لام
سووده‌کانی عه‌بباسی کوپی عه‌بدولموطه‌لیب که‌مامه‌ی منه‌ هه‌مووی
پووچ و به‌تاله‌ به‌سه‌رمایه‌و قازانجه‌وه! مه‌نده (به‌قییه‌)ی فه‌رموده‌که‌ وه‌ک
گوتمان له‌پیشه‌وه له‌و دوو شوینه‌دا رابورد (ت/م).
۳۸۹۳ - ⇒ (ب/۲/ز ۱۱۲/ل ۲۱۹/ف ۲/۳).

۳۸۹۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي الْحِجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ
رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيْهَا قَبْلَ حِجَّةِ الْوِدَاعِ فِي رَهْطٍ يُؤَدُّونَ فِي النَّاسِ بِمَنْى الْأُ
يَحْجُ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرِيانٌ ثُمَّ أَرْدَفَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْلِي
يُؤَدُّ بَرَاءَةً فَأَذَّنَ مَعَنَا عَلِيٌّ فِي أَهْلِ أَهْلِ مَنْى يَوْمَ التَّحْرِ بَرَاءَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ
وَلَفْظُهُ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا بَكْرٍ وَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ، ثُمَّ أَتْبَعَهُ
عَلِيًّا فَبَيْنَا أَبُو بَكْرٍ فِي الطَّرِيقِ سَمِعَ رُغَاءً نَاقَةٍ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقَصْوَاءَ فَخَرَجَ

فَرَعَا فَنَظَنُّ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ (مَنْ لَّهِ اللَّهُ عَلَيْهِ رَسْمٌ) فَإِذَا هُوَ عَلَىٰ فَدَفَعَ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ (مَنْ لَّهِ اللَّهُ عَلَيْهِ رَسْمٌ) وَأَمَرَ عَلَيْهِ أَنْ يُنَادِيَ بِهِؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَاطْلَقًا فَحَجًّا فَقَامَ عَلَىٰ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فَنَادَىٰ ذِمَّةُ اللَّهِ وَرَسُولِهِ بَرِيَّةٌ مِنْ كُلِّ مُشْرِكٍ فَسَبَّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَلَا يَحْجُنُّ بَعْدَ الْأَعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَكَانَ عَلَىٰ يُنَادِي فَإِذَا عَمِيَ قَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَىٰ بِهَا^(۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) دەلێ: لەو ھەجەدا کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەبوبەکرێ کرد بە ھەرمانپەرەوای ھەج، کەبەر لە ھەجی مائناوایی بوو ئەبو بەکر مەن و چەند پیاویکی تری نارد کە لەمیانە بەناو خەڵکەکەدا بانگەواز ھەل دەین و جار بەدەین: کە لەم ساڵ بەدواوە نابێ بێتەرست و فرەخوا (موشریک) بێن بۆ ھەج، وەنابێ کە سیش بە پرووتی تەوافی بەیت بکا، لە پاشدا ھەزەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) ھەلیشی نارد کە بانگەواز ھەل دا بە خویندەنەوی سوورەتی بەرانیەت بە سەر خەڵکەکەدا، ئیتر لە پۆژی جەژن دا ھەل لەگەڵ ئیئمەدا لەناو خەلکی مینادا بە سوورەتی بەرانیەت جارو بانگەوازان ھەل دا (ب/ت) گفەتی (ت) ئاوايە: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەبوبەکرێ کرد بە سەرکردەي ھەج و لەگەڵ حاجیان دا ناردی بۆ ھەج و ھەرمووی پێی بەم ووشانە جار بەداو بانگەواز ھەل بەدا، لە پاشدا ھەلیشی بەشویندا نارد، ئەبوبەکر ھیشتا لەرێگە بوو لە پەر قۆرەي ووشترەکەي پیغەمبەري ژنەوت، کەناوی قەصووا بوو، جا راپەنێ و ھاتە دەری، وایزانی کەئەو پیغەمبەر خۆیەتی، بەلام تەماشای کرد ئەو نەبوو، بەلام ھەل بوو بە سواری قەصووا، ھەل کاغەزەکەي پیغەمبەري دا بەئەبوبەکر، کاغەزەکەي ئەو ھەل تیا دا بوو: کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ھەرمانی داو بە ھەل کەبەم ووشانە جار ھەل بەدا بەناو حاجیان دا، جا ھەم ئەبوبەکر ھەم ھەل پۆشتن و ھەجیان کرد، وە ھەل لە پۆژی جەژن و لەسێ پۆزەکەي پاش یەکەم پۆژی

(۴) مسلم. حج: ۲۲۷۴. بخاری. تفسیر: ۴۶۵۵، ۳۶۹، ۱۶۲۲، ۳۱۷۷، ۴۳۶۳، ۴۶۵۶. أبو داود. مناسک:

۱۹۶۴. نسائي. مناسک الحج: ۲۹۷۵.

جهن دا که ناودارن به ایام التشریق: پوژانی هه‌لخستن: پوژانی له‌تکه
گوشت کردن له‌به‌ر تینی خور عه‌لی له‌م پوژانه‌دا راده‌وه‌ستاو بانگه‌وازی هه‌ل
ده‌دا: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین له‌هه‌موو هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ری، وه‌هیچ
عه‌هو په‌یمانێ نه‌ماوه له‌مابه‌ینا، وه‌ك ئه‌م ئایه‌ته ده‌فرموی:
{فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ - ۲/۹}.

ته‌نیا ماوه‌ی ئه‌وه‌تان هه‌یه ئه‌ی کۆمه‌له‌ی کافران! که تاجوار مانگ
له‌ناو و لا‌تا به‌بی ترس بکه‌پین، به‌لام له‌پاش ته‌واو بوونی ئه‌م قه‌یران و مو‌له‌ته
له‌هه‌رکوی به‌رره‌تمان بکه‌ون ده‌تانکوژین! وه‌له‌م سال به‌دواوه‌ فره‌خوا نه‌یی
بو‌حه‌ج، وه‌ مرو‌قی پووت و قووتیش ته‌وافی خانه‌ی خودا نه‌کا، وه‌ ئه‌و
که‌سه‌شی بروادار نه‌بی و خاوه‌نی دین و دیانه‌ت نه‌بی قه‌ت ناچیتته به‌هه‌شت!
له‌ پیش دا عه‌لی خو‌ی ئه‌م بانگه‌وازه‌ی هه‌ل ده‌دا، جاکه ئه‌و شه‌که‌ت ده‌بوو
ئنجا ئه‌بو به‌کر هه‌ل ده‌سایه‌وه‌و هه‌مان بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُواكُمْ شَيْئًا وَلَمْ
يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ - ۴/۹}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فرموی: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ئیعلانی به‌رائه‌ت و
نه‌مانی په‌یمان ده‌که‌ن له‌گه‌ل هاوبه‌شه‌یدا‌که‌ره‌کانا، ئه‌وانه‌یان نه‌بی که په‌یمان‌تان
له‌گه‌لیان دا کردووه‌و له‌پاشا هیچ مه‌رجێ له‌مه‌رجه‌کانیان نه‌فه‌وتان و نه‌یان دایه
پال دوژمنی ئیوه، ئه‌وه په‌یمان‌که‌یان چه‌نده‌ی ماوه‌ بو‌یان ته‌واو بکه‌ن و زیانیان
لێ مه‌ده‌ن تاماوه‌ی ئه‌و په‌یمان‌ه ته‌واو ده‌بی، به‌راستی خودا ئه‌و که‌سانه‌ی خو‌ش
ده‌وی که خو‌یان ده‌پاریزن له‌په‌یمان شکاندن.

۳۸۹۵- سئل علي (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بِأَيِّ شَيْءٍ بُعِثَ فِي الْحَجَّةِ قَالَ بُعِثْتُ بِأَرْبَعٍ أَنْ لَا
يَطُوفَ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءَ وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَهْدٌ فَهُوَ إِلَىٰ مُدَّتِهِ وَمَنْ
لَمْ يَكُنْ لَهُ عَهْدٌ فَاجْلُهُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُؤْمِنَةٌ وَلَا يَجْتَمِعُ
الْمُشْرِكُونَ وَالْمُسْلِمُونَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا^(۵).

(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

له عه‌لی (خودای ئێ پانی بێ) پرسیار کرا: له‌و چه‌جهدا که‌ چه‌زهرت (سرووی خودای لاسر بێ) تۆی ئارد تا یاخه‌ هه‌لته‌کاندنی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا له‌فره‌ خواکان چار بده‌ی چی فرمانیکت پی کرابوو؟ گو‌تی: به‌م چوار شته‌ فرمانی پی کرابوو: یه‌که‌م ئاده‌میزادی پووت ته‌وافی کابه‌ نه‌کا، دووهم: نه‌وانه‌ی په‌یمانیا نه‌یه‌ له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا (سرووی خودای لاسر بێ) نه‌وه‌تا ماوه‌ی نه‌و په‌یمانه‌ ته‌واو ده‌بی مؤله‌ت ده‌درین، وه‌ئوه‌ی په‌یمانی نییه‌ چوار مانگ مؤله‌ت ده‌دری، سییه‌م: ناچیتته‌ به‌هه‌شت مه‌گه‌ر که‌سی که‌ئیمان و باوه‌ری بی. چواره‌م: له‌م سال به‌دواوه‌ نابێ بته‌پرستان و موسولمانان پیکه‌وه‌ چه‌ج بکه‌ن. واته‌: فره‌خواکان نه‌یه‌ن بو چه‌ج (ت-س/ح).

۳۸۹۶- (ب - ۱ ز - ۲ ل - ۲۴ ف - ۱۴) (۱).

۳۸۹۷- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَكْنَ. وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةِ (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) قَالَ أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحْلَوْا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ. رواه الترمذي (۷).

عه‌دی کوپی حاته‌م (خودای ئێ پانی بێ) گو‌تی: چووم بو خزمه‌تی چه‌زهرت (سرووی خودای لاسر بێ) خاچ (سه‌لیب) یکی زی‌رم له‌ملدا بوو، فره‌مووی: نه‌ی عه‌دی! نه‌م بته‌ له‌خو‌ت دووربخه‌روه‌ گویم له‌چه‌زهرت بوو نه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌:

{ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۳۱/۹ }.

(۱) تقدم في المجلد الأول. تلس / ۲ رقم: ۱۴ / ۱۶.

(۷) سكت عن درجته الشارح.

(٩) بخاري. تفسير: ٤٦٦٠.

۳۹۰۰- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هَذَا قَبْلَ الزَّكَاةِ فَلَمَّا أُنْزِلَتْ جَعَلَهَا اللَّهُ طَهْرًا لِلْأَمْوَالِ. رَوَى الثَّلَاثَةُ الْبُخَارِيُّ^(۱۰).

ثیبنو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: ئەمە لە پێش دانان (فەرزکردن) ی زەکاتدا وابوو، بەلام کاتێ خودا زەکاتی فەرز کرد ئیتر زەکاتی کرد بە پاکە وەکەری هەموو جوړە سامان و مالتی (ب = بوخاری).

۳۹۰۱- عَنْ ثَوْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ أُنْزِلَ فِي الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَا أُنْزِلَ. لَوْ عَلِمْنَا أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَتَتَّخِذَهُ فَقَالَ أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ وَقَلْبٌ شَاكِرٌ وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُعِينُهُ عَلَى إِيمَانِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ^(۱۱).

ثەوبان (رمزای خودای لەسەربەین) گوئی: کە ئایەتی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ}: دابەزی، جاری لە سەفەریکا، لە خزمەتی جەزەتدا بووین، هەندێ کەس لە هاوڕێکانی عەززیان کرد: ئەو پێغەمبەری خودا! بۆ خۆت زۆرباش دەزانێ کە خودا لەم ئایەتەدا چ هەره‌شەیه‌کی توندو تیژی لەو کەسانە کردووە کە زیو زیو کەلەکە دەکەن، بریا دەمانزانێ کە کام جوړە ماله‌ باشە، تاکوو مالتی لئ بکەین؟ فەرمووی (درووی خودای لەسەربەین) بزانی باشترین مال و دەسمایه‌ زمانیکە بەیادو زیکری خودا پاراو بئو، دلێکە لەشوکرو سوپاسی غافل نەبئو، هاوسەریکە، کە موسولمان و بڕواداری و کۆمەکی میڕدەکە ی بکا لە سەر بڕواداری و موسولمانەتی! (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ - ۳۶/۹}.

^(۱۰) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۱.

^(۱۱) حدیث حسن عند الترمذی.

واته: خودای مه‌زن فهرموویه‌تی: له‌پراستی دا ژماره‌ی مانگه‌کان له برپاری خوادا دوازه مانگن، له‌و پۆژه‌وه که خودا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کردوه، چوار مانگ له‌و دوازه‌یه خاوه‌ن قیمه‌ت و نرخیکێ تایبه‌تین له‌به‌ر ئه‌وه جه‌نگ و ئاشووب و تاوانی له‌واندا زۆرتر قه‌ده‌غه کردوه و ئه‌مه یاسای دینی پراسته، که‌وايه له‌م مانگانه‌دا زۆر سته‌م له‌خۆتان مه‌که‌ن، وه‌شه‌پرو شوپرو هه‌راو زه‌نا به‌ریا مه‌که‌ن.

۳۹۰۲- ⇒ (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۲۱ ف - ۳) (۱۲).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا تَصْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَخْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} ⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۱ ل - ۳۰۸).

۳۹۰۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكَخُنُ فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَنْظُرُ إِلَى قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَكَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ. فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا. رواه الترمذي والبخاري (۱۳).

ئه‌هه‌س (خودای ئه‌ پازی بێ) گو‌تی: ئه‌بویه‌کر بۆ‌می گێ‌پرایه‌وه گو‌تی: ئه‌وکاته که‌له‌ناو ئه‌شکه‌وته‌که‌ی چیا‌ی سه‌وردا بووین، عه‌رزێ حه‌ززه‌تم کرد: خۆ ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان ته‌ماشای ژێ‌ر پێ‌ی خۆ‌ی بکا له‌به‌ر پێ‌ی خۆ‌ی دا ده‌مان بینێ، فهرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌ی ئه‌بویه‌کر! گو‌مانت چیه‌ به‌و دوو‌که‌سه که خودا خۆ‌ی که‌سی سه‌یه‌میانه واته: خه‌مت نه‌بی خودای که‌وره له‌گه‌لمانه (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ - ۵۸/۹}.

(۱۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۱۲ ل / ۲۲۱ رقم: ۱۶۰۹.

(۱۳) بخاري. تفسير: ۴۶۶۳.

واته: هه‌ندی له‌وان له‌کاتی دابه‌شکردنی سه‌ده‌قه‌و خیراتدا نه‌نگ و په‌خنه‌ له‌تۆ ده‌گرن، جا نه‌گه‌ر به‌شیان بدری له‌و خیراته‌ ئه‌وا پازی ده‌بن و کپ ده‌بن، وه‌نه‌گه‌ر به‌شیان نه‌دری ئه‌وا کوتو پر هه‌له‌ده‌چن و تووپه‌ ده‌بن و ده‌ست ده‌که‌ن به‌ بۆله‌ بۆل.

۳۹۰۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بُعِثَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِشَيْءٍ، فَقَسَمَهُ بَيْنَ أَرْبَعَةٍ وَقَالَ أَنَا لُفُّهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مَا عَدَلْتَ. فَقَالَ يَخْرُجُ مِنْ ضَنْضِي هَذَا قَوْمٌ يَمُرُّونَ مِنَ الدِّينِ. رواه البخاري^(۱۴).

ئهبو سه‌عید (ره‌زای خودای له‌سهر بئ) ده‌لی: عه‌لی له‌یه‌مه‌نه‌وه‌ هه‌نی زێری نار د بۆ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهر بئ) دابه‌شی کرد به‌سه‌ر ئه‌م چوار که‌سه‌دا: ئه‌قره‌عی کوپی حابیس و عویه‌ینه‌ی کوپی به‌درو زه‌یدی طائی و عه‌لقه‌مه‌ی ئه‌ل-عامیری، فه‌رمووی: ده‌مه‌وی به‌م خه‌لاته‌ دل نه‌وایی یان بکه‌م و دلایان خوش بکه‌م هه‌تا به‌ره‌به‌ره‌ هوگری ئیسلام ده‌بن زولخووه‌یسه‌ره‌ی ته‌میمیش گوتی: به‌ عه‌داله‌ت به‌شت نه‌کر د! چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهر بئ) فه‌رمووی: له‌نه‌وه‌ی ئه‌مه‌ کو مه‌لی په‌یدا ده‌بن فه‌ریان به‌سه‌ر ئیسلامه‌تییه‌وه‌ نییه‌و له‌ئایین به‌له‌سه‌ ده‌بن (ب) ⇒ (ب - ۵ - ز - ۷۸ - ۱ - ۲۸۷ - ف - ۸ + ۹).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۷۹/۹}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فه‌رمووی: ئه‌و که‌سه‌نه‌ی که‌ په‌خنه‌و له‌قه‌م ده‌گرن له‌و موسو له‌مانه‌ خیرکه‌ره‌ ساغ و راستانه‌ی که‌ ساغ له‌به‌ر په‌زای خوا خیر و خیرات ده‌که‌ن، یاله‌و موسو له‌مانه‌ که‌م ده‌ستانه‌ی که‌ به‌پیی ته‌وانای خوایان له‌و ماله‌که‌مه‌ی هه‌یانه‌ به‌زیاده‌وه‌ خیری لی ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت له‌و ماله‌یش که‌ به‌ئاره‌قی ناوچه‌وان و به‌ره‌نجی شان په‌یدای ده‌که‌ن به‌شی خودای لی ده‌دن، ئه‌و که‌سه‌نه‌ی که‌به‌م دوو ده‌سته‌یه‌ لاقرتی و قه‌شمه‌ری ده‌که‌ن و تیروتوانجیان

تئ ده‌گرن و ده‌یان‌ه‌وئ دلیان ساردبکه‌نه‌وه، ئەوانه به پیچه‌وانه‌وه خودا خۆیان ده‌کا به‌گالته جاپو ده‌یانکا به‌په‌ند، له‌پۆژی دوا پۆژدا که هه‌مووشت به‌ده‌ستی خودا خۆیه‌تی سزایه‌کی سه‌ختیان بۆ ده‌پێتته‌وه.

۳۹۰۵- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا أَمَرْنَا بِالصَّدَقَةِ كُنَّا نَتَحَامَلُ فَجَاءَ أَبُو عَقِيلٍ يَنْصِفُ صَاعًا، وَجَاءَ إِنْسَانٌ بِأَكْثَرِ مِنْهُ، فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ إِنَّ اللَّهَ لَغَيٌّ عَنْ صَدَقَةِ هَذَا، وَمَا فَعَلَ هَذَا الْآخِرُ إِلَّا رِئَاءً. فَتَزَلَّتْ (الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ). رواه البخاري^(۱۵).

ئەبو مەسعوود (خودای لێ پازێ بێ) گوتی: کاتێ فەرمانمان پێ کرا به‌خێرکردن هه‌مان بوو نه‌یبوو، ده‌چوو هه‌مالی ده‌کردو ده‌یکرد به‌خێر، جا ئەبو عه‌قیل نیومه‌ن خێری هێنا له‌سه‌ر فەرمايشتی ته‌فسیری نامی: تاقه‌صاع (مه‌ن) ئی خورمای هێنا، وه‌ گوتی: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! ئیمشه‌و به‌ و‌لاخ ئاوم کی‌شاهه‌ به‌ دوومه‌ن خورما، وا مه‌نیکیانم هێناوه‌ بۆ خێر، وه‌ حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) لێی وه‌ری گرت وه‌ پیاویکی تریش له‌و زیاتری هێنا، جا دوو پووو مونافقه‌ ناپاکه‌کان گوتیان: خودا چ هه‌وه‌جیه‌کی هه‌یه‌ به‌م شته‌ بێ‌نرخه‌یه‌ که‌ئه‌مه‌ کردوویه‌تی به‌خێر؟ وه‌ ئەم پیاوه‌ی تریش بۆ‌پیاو به‌رچاوی واده‌کا. جا ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ (ب).

۳۹۰۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا تَوَفَّى عَبْدُ اللَّهِ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَهُ يُكْفَنُ فِيهِ أَبَاهُ فَأَعْطَاهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِكُوبِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّمَا خَيْرَنِي اللَّهُ فَقَالَ (اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً وَسَأَرِيدُهُ عَلَى السَّبْعِينَ). قَالَ إِنَّهُ مُنَافِقٌ. قَالَ

فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ). رواه الشيخان والترمذي^(۱۶).

ئیبینو عومەر (خودایان لى پازى بى) گوتى: كه عهبدوللای كوپى ئوبه یی كوپى سه لول (سه رۆكى ناپه كه كان) مرد، عهبدوللای كوپى ئەم عهبدوللایه، كه یه كى بوو له هاوپی پاست و باشه كانی چه زهت (دروودی خودای له سهر بى) هات بۆلای چه زهت، عهرزى كرد: ئەى پیغه مبهرى خودا! كراسیكى خۆتم بدهرى، تا بیکه به كفن بۆ باوكم ئەویش كراسیكى خویى دایه، له پاشا داواشی لى كرد كه نویژى مردووشى له سهر بكا، پیغه مبهرىش (دروودی خودای له سهر بى) هه لسا كه نویژى له سهر بكا، عومەر هه لسا جله كه ی پیغه مبهرى گرت و عهرزى كرد: قوربان! ئەى پیغه مبهرى خودا! تۆ خودا ریگه ی ئەمە ی نه داویت، ئیتر نویژى چى له سهر ده كه ی! فهرمووی (دروودی خودای له سهر بى) خودا منى كردوو به سهریشك و خاتر خۆى كردوو و ده فهرموئ:

{اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ - ۸۰/۹}.

واته: ئاره زوى خۆته داواى لى خوش بوون بكه بۆيان يا مه يكه، ئیمه ریگه ی ئەوه ت لى ناگرین، به لام ئەوه بى سووده، ئەگەر نهك جارو دوو جار هه فتا جاریش داواى لى خوش بوونیان بۆ بكه ی خودا لییان خوش نابى. فهرمووی: ده ی من له هه فتا جار زیاتر داواى لى خوشبوونی بۆ ده كه م، عومەر (خودای لى پازى بى) گوتى: ناخر ئەمه ناپاك و مونا فیه. قسه بهر گوتى: جا كاتى چه زهت (دروودی خودای له سهر بى) نویژى له سهرى كرد خودا ئەم ئایه ته ی ناردە خواره وه كه ده فهرموئ:

{وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ - ۸۴/۹}.

(۱۶) بخاری. تفسیر سورة براءة: ۴۶۷۰، ۶۹۵۸، ۷۸۲۶، مسلم. فضائل: ۶۱۵۷.

(۱۷) بخاري. تفسير: ۴۶۷۴.

بوون نیوہی له شیان تابلیت جوان بوو، ئەو نیوہکە ی تابلیت ناشیرین بوو، دوو فریشتەکە ی که له گەل من بوون پێیان گوتن: بپوێن خۆتان بخەنە ناو ئەو چۆمەو، ئەوانیش چوونە ناو چەمەکەو و له پاشدا هاتنەو بۆ لای ئیمە دەنک ناشیرینی یەکەیان نەماوو، وە تا بلیت جوان بوو بوون، گوتیان پیم: ئەمە بەهەشتی ئیجگاری (جەننە تولعەدن)، ئا ئەو جیگە ی تۆیە، ئەو پیاوانەش که نیوہیان جوان و نیوہیان ناشیرین بوو ئەو بۆیە وابوون چونکە کاری باش و کاری خراپیان ئاویتە کردبوو، وەله کرداری چاک و له کرداری خراب تێیان گۆشی بوو، بەلام له ئەنجامدا خودا چاو پۆشی ئی کردن. (ب - پەزای خۆی ئی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الْمَسْجِدُ أَسَّ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ - ۱۰۸/۹}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفەرموێ: ئەو مزگەوتە ی کەله سەفەری کۆچتا، پێش ئەو ی بگەیتە مەدینە له خاکی قوبا دروستت کرد، که له سەرەتاوہ بناغە ی لەسەر تەقوا و ترسی خودا دانراوہ، ئەو شایانی ئەو یە که تۆ قاعەت و نوێژی تیا بکە ی، ئەم مزگەوتە سەرەرای ئەو ش چاکە یەکی تری هە یە کۆمەلێ پیاوی موسوڵمانی ساغی پاک و تەمیزی تیا یە، حەز بە پاکی دل و دەروون و دەست و جل و بەرگ و جێ و شوێن دەکەن، له بێ دەسنوێژی و له شپییسی دوورن، بەسە بۆ سەر بەرزی ئەوان که خودا ئەو کەسانە ی خوش دەوێ که حەزیان له پاکی و خاوینی یەو خۆیان پاک و خاوین پادەگرن.

۳۹۰۹ - قَالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): تَمَارَى رَجُلَانِ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أَسَّ عَلَى التَّقْوَى فَقَالَ رَجُلٌ هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءٍ. وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ مَسْجِدِي هَذَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ هَذَا وَمُسْلِمٌ فِي الْحَجِّ (۱۸).

ئەبو سەعیدی خەدری (رمزای خودای لێ بیت) گوتی: دوو پیاو بوو بە دەمه قالیان لەسەر ئەو مزگەوتە ی که خودا لەوە سەفی دا دەفرمووی: {لَمَسْجِدِ أُسَسَ عَلَى الثَّقْوَى}؛ که ئەم مزگەوتە کامەیه، پیاویکیان گوتی: مزگەوتی قوبایه، ئەوێتریان گوتی: نه، ئەو مزگەوتە که ی پیغه مبه‌ره، جا حەزرت (درودی خودای لەسر بیت) فرمووی: ئەو ئەم مزگەوتە ی منه (ت/م).

۳۹۱۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَهْلِ قُبَاءَ كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ فَتَزَلَتْ فِيهِمْ. رواه الزمذني والبراز^(۹).

ئەبو هورەیره (رمزای خودای لێ بیت) گوتی: پیغه مبه‌ره (درودی خودای لەسر بیت) فرمووی: ئەم ئایەتە لە پەسن (مەدح) ی خەلکی قوبادا هاتە خوارەوه، لەبەر ئەوە که تاراتیان بە ئاو دەگرت! (ت/بەزرا).

قال الله تعالى: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ - ۱۳/۹}.

واتە: خودای گەوره دەفرمووی: پەوا نییه بو پیغه مبه‌ره بو موسولمانان که داوای لیخو شیبوون لە خودای گەوره بکه‌ن بو کافرو هاو به‌ش په‌یدا که‌ره‌کان، بو ئەوانه‌یان که لەسەر کو فرو بێ ئایینی دەمرن، مانه‌م بو یان دەرکه‌وت که ئەوانه‌ دو‌زه‌خین، باله‌ خزم و که‌سو کارێ خو‌شیان بن.

۲۰- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلٍ، وَعِنْدَ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا عَمَّ، قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَرْتَرَعْبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيُعِيدَانِ لَهُ تِلْكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ

(۹) سكت الشارح عن درجته.

رَسُولُ اللَّهِ (مَتَّى ١٨: ١٠) أَمَّا وَاللَّهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ، مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ} الآية (٢٠):

سه‌عیدی کوپی موسه‌ییب (رمزای خودایان لئ بئیت) گوتی: باوکم گوتی: کاتی نیشانه‌ی مردن له ئه‌بو طالیب دیاری دا و هاته سه‌ر مردن پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئیت) چوو بو لای، له‌وکاته‌دا ئه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللای کوپی ئه‌بو ئومه‌ییه‌ی کوپی موغیره‌ی له‌لا بوون، پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئیت) فهرمووی: ئه‌ی مامه! بلی: لا اله الا الله، ده‌یکه‌م به‌به‌لگه‌ی باوه‌رو شایه‌تیت بو ده‌ده‌م له‌لای خودا له‌سهر ئه‌وه که تو ئه‌م ووشه‌ پیرۆزه‌یه‌ت قه‌بوول کردوه، به‌لام ئه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللای - که‌له‌و کاته‌دا له‌وئ بوون - چوونه‌ بن کلێشه‌یی و پێیان گوت: ئه‌ی ئه‌بو طالیب! ده‌ته‌وئ له‌ ئایینی عه‌بدولموطه‌لیب و باو باپیری خۆت لابه‌ده‌یت و حاشای ئی بکه‌یت؟ ئیتر ئه‌مانه‌ گه‌ ئی قسه‌یان له‌م باره‌یه‌وه له‌گه‌ل دا کردو دلایان سارد ده‌کرده‌وه، هه‌موو جارێ که پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئیت) ده‌ی دا به‌ گوئی دا که شایه‌تمان بێنی ئه‌وانیش وه‌ک شملی شه‌ر به‌ر په‌رچیان ده‌دایه‌وه و دووباره‌ ده‌یانگوته‌وه: ئای حاشا ده‌که‌ی له‌ میلله‌ت و ئایینی باو و باپیری خۆت، هه‌تا کوو دوا قسه‌ی ئه‌وه‌بوو گوتی پێیان: که ئه‌و له‌سهر ئایینی عه‌بدولموطه‌لیبی باوکیته‌ی، وه‌ قاییل نه‌بوو که‌بلی: لا اله الا الله. ئیتر پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئیت) فهرمووی: ئه‌دی به‌ خودا هه‌ر بو‌ت ده‌پارێمه‌وه و داوای لیخۆش بوونت له‌خودا بو ده‌که‌م، به‌مه‌رجێ خودا ئه‌وه قه‌ده‌غه‌ نه‌کا لیم، جا خودای گه‌وره‌و مه‌زن ئه‌م نایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه، که ده‌فهرموئ: ما کان للنبي.. تا کو تایی نایه‌ت (ش).

(٢٠) بخاری. تفسیر: ٤٨٧٥، (تەجرید / ٢ / ل / ٦٥ / ذ / ٦٤٥، ٢٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١). مسلم.

۳۹۱۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَذَكَرَ عِنْدَهُ عَنْهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ: لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَجْعَلُ فِي ضَخْصَاحٍ مِنَ النَّارِ، يَبْلُغُ كَعْبِيهِ، يَغْلِي مِنْهُ دِمَاعُهُ^(۲۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خوشنودی خودای ئی بن) گوئی: لە خزمەتی حەزەرەتا (دروودی خودای لەسەریت) باسی ئەبو طالیبی مامەیان کرد، فەرمووی: هیوام هەیه کەلە پۆژی ژینەو دا تکاو شەفاعەتی من سوودی هەبێ بوێ، سا بەشکوو بخزیتە ناو ئاگریکی تەنکەو، دەگاتە قۆلەپی، وە ئی میشتکی دەکوئێ پیی (ش).

۳۹۱۳- عن الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفْعَ أبا طَالِبٍ بِشَيْءٍ؟ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ، هُوَ فِي ضَخْصَاحٍ مِنَ النَّارِ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: نَعَمْ، وَجَدْتَهُ فِي غَمْرَاتٍ مِنَ النَّارِ، فَأَخْرَجْتُهُ إِلَى ضَحْصَاحٍ. روى هذه الثلاثة الشيخان^(۲۲).

عەبباسی کوپی عەبدولموطەلیب (ەزای خودای لەسەریت) گوئی: ئەو پیڤەمبەری خوا! ئایا هیچ کەلێ و سویدیکت هەبوو بۆ ئەبو طالیب؟ چونکە بەراستی ئەو زاتە لە کاتی خۆیدا دالەدی توێ دەداو لەسەری دەکردیتەو فەرمووی: بەئێ، و لە ناو ئاگریکی تەنکدا، خۆ ئەگەر من نە بوومایە جیگە ی چینی بن بنەوێ دۆزەخ دەبوو! لە گێڕانەوێهەکا: بەئێ خۆی لە ناو گێژاوو ئیرینە ی ئاگرەکەدا بوو، بەلام من لەوێ دەرم هیناو بردمە ناو تەنکایی ئاگرەکەو! (ش):

ئەسە نووسیمان قسەس کتیبە

کتیبەس حل بووش قسەس حلیبە!

(۲۱) تەجریدی بوخاری بەکوردی / ۴ / ل / ۲۰۱ ذمارة / ۱۵۵۱ / ۲۸۸۵ ، ۶۵۶۴ . مسلم . ایمان: ۵۰۹+۵۱۲-۵۱۲

۵۱۲

(۲۲) بخاری (تەجرید) / ۴ / ل / ۱۹۹ رقم / ۱۵۱۰ ، ۲۸۸۲ ، ۶۲۰۸ ، ۶۵۷۲ . مسلم . ایمان: ۵۱۲-۵۰۹

لن، دانہر-گۆپس کھیلی رحمت بن-
 مھیلی لہ وہیہ: نہھلی رحمت بن
 منیش وھک فقئنی نہم باش مھلایہ
 رحمتہنم دھوئن بۆ ھھوو لایہ!!
 رھزانی خــــو دایس نہوہنــــدہ زۆرہ!
 نہک بہسہ دانہ، بہھزار جۆرہ!
 مھر لہ ژۆر خاکا پھس پی بہرین
 نیئمہ تا نہمرین زۆر بن خہ بہرین!
 بہ دنمہ کییہ بۆ نیئمہ نوئمہ
 قسہی خیر نہکھین بۆکھسی حەزرت
 درودو سھلام لــــھ خۆی و خزمــــی
 ھەر لہ بہرزی بن، نہکھونہ نزمی!
 نہی لہ نووری خوا دروستکراو تۆ
 نہی لہ گولّ جوانتر شیوہو رھنگ و بۆ
 لہ بہر بن کھسی لیّم ھەلّسا بۆ سۆ
 گشت لیّم تۆراون، قوربان! نہتۆ بۆ!
 تۆ بۆی بۆ گشت لادھچیت و دھپۆی
 بۆ شادی ژینمان مانگی نۆی ناسۆی
 بہرؤژ نیّرگسی و بہشەویش شەو بۆی
 خۆم ھەستم پەستە بۆیہ ناکم بۆی
 لہ بہر خاتری خزم و خۆیشی تۆی
 بۆ جەژنم بیہ بہ مانگی نۆ بۆی!!
 بہلکوو لہ سایہی خودای فەردارمان
 رۆژی پرووت ھەلّ بن لہ گۆپس تارمان
 نووری کوّتایی ژینی پپر لہ ژان
 بکا بہ شایس جەژنی رەھزان!!

۳۹۱۴ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْتَغْفِرُ لِأَبَوَيْهِ وَهُمَا مُشْرِكَانِ فَقُلْتُ لَهُ: تَسْتَغْفِرُ لِأَبَوَيْكَ وَهُمَا مُشْرِكَانِ فَقَالَ: أَوْ لَيْسَ أَسْتَغْفِرُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ وَهُوَ مُشْرِكٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَنَزَلَتْ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ}. رواه الترمذي وأحمد والحاكم (۲۳).

ععلی (خودای لی رازی بیت) گوتی: پیاوی باوک و دایکی بت پهرست بوون، گویم لئی بوو بویان ده پارایه وه، منیش پییم گوت: تو باوک و دایکت بت پهرست بوون، چون بویان ده پارایتیه وه، نهویش گوتی: خو باوکی نیبراهیمیش بت پهرست بووه و کهچی بوشی پاراوه ته وه، جا منیش نه مه م گپرایه وه بو پیغه مبه ر (سودی خودای لهرینت) نه و جا نه م ثایه ته هاته خواره وه {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ} تادوایی کهله پیشه وه رافقه کهی رابورد. (ت - س/ح - س/ص).

۳۹۱۵ - عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ إِلَّا فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَذْرِ وَلَمْ يُعَاتِبِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ إِلَّا مَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ. وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَا أَحْبَبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَذْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَذْرٌ أَذْكَرَ لِي النَّاسَ مِنْهَا، وَكَانَ مِنْ خَبْرِي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَاللَّهُ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ. فَغَزَاهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَقَازًا وَاسْتَقْبَلَ عَدَدًا كَثِيرًا فَجَلَّ لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرُهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزَوْهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَثِيرٌ وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ فَقُلْتُ لِرَجُلٍ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ يَظُنُّ أَنَّ ذَلِكَ سَيَخْفَى مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَخَى مِنَ اللَّهِ. وَكَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ

حِينَ طَابَتِ الثَّمَارُ وَالظَّلَالُ فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعَرُ، فَتَجَهَّزَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَطَفِيقُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا. فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ. فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَّادِي بِي حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَّادِي بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَأَذَرِكُهُمْ فَيَا لَيْتَنِي فَعَلْتُ ثُمَّ لَمْ يَقْدِرْ لِي فَطَفِيقُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَخْزُنُنِي أَنِّي لَا أَرَى لِي أَسْوَةَ إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ فِي النِّفَاقِ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَدَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى بَلَغَ ثُبُوكُ فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ مَا فَعَلَ كَعَبُ بْنُ مَالِكٍ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَالنَّظَرُ فِي عِظْفِيهِ. فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بَشْ مَا قُلْتَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلًا مُبِيضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُنْ أَبَا خَيْمَةَ. فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْمَةَ الْأَنْصَارِيُّ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ التَّمْرِ حِينَ لَمَزَهُ الْمُنَافِقُونَ. فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلًا مِنْ ثُبُوكِ حَضَرَنِي بَنِي فَطَفِيقُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمِ أَخْرَجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا. وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذَلِكَ كُلِّ رَأَى مِنْ أَهْلِي: فَلَمَّا قِيلَ لِي إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَنْجُو مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبَدًا فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَجَاءَهُ الْمُخْلَفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَخْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضَعَةِ وَكَمَائِنِ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَايَتَهُمْ وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَّلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ حَتَّى جِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى. فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي: مَا خَلَفَكَ. أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتِغْتَ ظَهْرَكَ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَلِّي سَاطِرُجٌ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ فَرَضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسَخِّطَكَ عَلَيَّ وَلَكِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِلَيَّ لِأَرْجُو فِيهِ عِقَابِي اللَّهُ وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي عُذْرٌ

وَاللّٰهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوٰی وَلَا أَيْسَرَ مِنِّیْ حِیْنَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللّٰهُ فِیْكَ. فَقُمْتُ وَكَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِیْ سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِیْ فَقَالُوا: اللّٰهُ مَا عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا لَقَدْ عَجَزْتَ فِیْ أَنْ لَا تُكُونَ اعْتَدَرْتَ إِلَى النَّبِیِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) بِمَا اعْتَدَرَ بِهِ إِلَیْهِ الْمُخَلَّفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِیَكَ ذَنْبَكَ اسْتَغْفَارَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) لَكَ. قَالَ: فَوَاللّٰهِ مَا زَالُوا يُؤْتِبُونِیْ حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى النَّبِیِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكْذَبَ نَفْسِیْ ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِیْ هَذَا مَعِیْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ لَقِیْهُ مَعَكَ رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلَ مَا قِيلَ لَكَ، قُلْتَ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِیعَةِ الْعَامِرِیُّ وَهِلَالُ بْنُ أُمَیَّةَ الْوَاقِفِیُّ فَذَكَرُوا لِیْ رَجُلَیْنِ صَالِحَیْنِ قَدْ شَهِدُوا بِذَرٍّ فِیْهِمَا أَسْوَةٌ فَمَضِیْتُ حِیْنَ ذَكَرُوهُمَا لِیْ. وَكَهَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) الْمُسْلِمِیْنَ عَنْ كَلَامِنَا أَيْهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَاجْتَنَبْنَا النَّاسُ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ لِیْ فِیْ نَفْسِیْ الْأَرْضُ فَمَا هِیَ بِالْأَرْضِ الَّتِیْ أُعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِیْنَ لَیْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَایَ فَاسْتَكَانَا وَقَعَدَا فِیْ بُیُوتِهِمَا یَبْكِیَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبُّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدُهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَأَطُوفُ فِی الْأَسْوَاقِ، وَلَا یُكَلِّمُنِیْ أَحَدٌ وَآتَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) فَأَسْلَمَ عَلَیْهِ وَهُوَ فِی مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِی نَفْسِیْ هَلْ حَرَكْتُ شَفَّتَیْهِ بَرْدُ السَّلَامِ أَمْ لَا ثُمَّ أَصَلَّى قَرِیبًا مِنْهُ وَأَسَارَقُهُ النَّظَرَ فِإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِیْ نَظَرُ إِلَیَّ وَإِذَا انْتَفَتَحَ نَحْوُهُ أَعْرَضَ عَنِّی حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَیَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِیْنَ مَشِیْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِی قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّی وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَیَّ فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ فَوَاللّٰهِ مَا رَدَّ عَلَیَّ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ أَتَشْذُكُ بِاللّٰهِ هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّیْ أَحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَسَكَتَ فَعَدْتُ فَنَاشِدْتُهُ فَسَكَتَ فَنَاشِدْتُهُ فَقَالَ: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَغْلَمُ. فَفَاضَتْ عَیْنَایَ وَعَدْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ. فَبَیْنَا أَنَا أَمْشِیْ فِی سُوقِ الْمَدِیْنَةِ یَقُولُ: مَنْ یَذُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَطَفِیقَ النَّاسِ یُشِیْرُونَ لَهُ إِلَیَّ حَتَّى جَاءَنِیْ فَدَفَعَ إِلَیَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ عَسَّانَ وَكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأْتُهُ فِإِذَا فِیْهِ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ یَجْعَلَكَ اللّٰهُ بِدَارٍ هَوَانٍ وَلَا مَضِیْعَةٍ فَالْحَقُّ بِنَا نُوَاسِكَ. فَقُلْتُ حِیْنَ قَرَأْتُهَا: وَهَلِیْهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَیَآمَمْتُ بِهَا التَّوَرَّ فَسَجَرْتُهَا بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِیْنَ وَاسْتَلَبْتُ الْوَحْیَ إِذَا رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) یَأْتِیْنِیْ فَقَالَ: النَّبِیُّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) یَأْمُرُكَ

أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ. فَقُلْتُ أَطْلُقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لَا بَلٍ اعْتَزِلْهَا فَلَا تَقْرَبْنَهَا وَأَرْسَلْ إِلَى صَاحِبِي بِمِثْلِ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ، قَالَ: فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هِلَالَ شَيْخٍ ضَائِعٍ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ؟ قَالَ لَا وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ. فَقَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ وَاللَّهُ مَا زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنَ لَامْرَأَةِ هِلَالٍ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: لَا اسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا يُدْرِي مَاذَا يَقُولُ لِي إِذَا اسْتَأْذَنَتْهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ قَالَ: فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ فَكَمُلْتُ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَيْ عَنْ كَلَامِنَا ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ مِنَّا قَدْ ضَاعَتْ عَلَى نَفْسِي وَضَاعَتْ عَلَى الْأَرْضِ بِمَا رَحَبْتُ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ أَبْشِرْ فَخَرَزْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ. فَادَّانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ فَدَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا فَدَهَبَ قَبْلَ صَاحِبِي مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قَبْلِي وَأَوْفَى الْجَبَلِ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي فَزَعْتُ لَهُ تَوْبِي فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا بِبِشَارَتِهِ وَاللَّهُ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَزْتُ تَوْبَتِي. فَلَبِسْتُهُمَا فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَم رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَلَقَانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يَهْنُتُونِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لَتَهْنِكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَحَوْلَهُ النَّاسُ فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ يَهْرُولُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَأَنِي وَاللَّهُ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. فَكُنْتُ لَا أَنْسَاهَا لَهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ قَالَ: أَبْشِرْ بِخَيْرٍ يَوْمَ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدْتُكَ أُمُّكَ. فَقُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ لَا بَلٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ. وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا سُرَّ اسْتَتَارَ وَجْهُهُ كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ. فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أُلْخَلَجَ مِنْ مَالِي صَدَقَةٌ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَقَالَ: أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ

خَيْرَ لَكَ. فَقُلْتُ: إِلَيَّ أَمْسِكْ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْرٍ. وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِذَا مَا
أَنْجَانِي بِالصَّدَقِ وَإِنْ مِنْ تَوْبَتِي لَا أَحَدٌ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيْتُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنْ
أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مِنْذُ ذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى
يَوْمِي هَذَا أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي اللَّهُ بِهِ. وَاللَّهُ مَا تَعَمَّدَتْ كَذِبَةً مِنْذُ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيمَا بَقِيَ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ
مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ
خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا
مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) قَالَ كَعْبٌ: وَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ
بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللَّهُ لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَا
أَكُونُ كَذِبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ فِيهِمْ بِشَرِّ مَا قَالَ
لأَحَدٍ، قَالَ: (سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ
رَجِسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا
عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ). رواه الشيخان والترمذي. وفي رواية:
فَاجْتَنَّبَ النَّاسُ كَلَامَنَا، فَلَبِثْتُ كَذَلِكَ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ الْأَمْرُ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَهَمُّ إِلَيَّ مِنْ
أَنْ أَمُوتَ فَلَا يُصَلِّيَ عَلَيَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوْ يَمُوتَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَأَكُونُ مِنَ النَّاسِ يَتْلُوكَ الْمَنْزِلَةَ، فَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ مِنْهُمْ، وَلَا يُصَلِّيَ عَلَيَّ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ
تَوْبَتَنَا عَلَيَّ نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ بَقِيَ الثَّلَاثُ الْآخِرُ مِنَ اللَّيْلِ، وَهُوَ عِنْدَ أُمِّ سَلَمَةَ،
وَكَانَتْ مُحْسِنَةً فِي شَأْنِي مَغْنِيَّةً فِي أَمْرِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَا أُمُّ سَلَمَةَ
يَسِبْ عَلَى كَعْبٍ. قَالَتْ: أَفَلَا أُرْسِلُ إِلَيْهِ فَأُبَشِّرُهُ قَالَ: إِذَا يَخْطِمُكُمُ النَّاسُ فَيَمْتَعُونَكُمْ
التَّوْمَ سَائِرَ اللَّيْلِ. حَتَّى إِذَا صَلَّى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاةَ الْفَجْرِ آذَنَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا،
وَكَانَ إِذَا اسْتَبَشَرَ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَتْ قِطْعَةً مِنَ الْقَمَرِ^(٢٤).

که عی کوری مالیک (رمزای خودای نبیّت) ده‌ئی: جگه له غه‌زای ته‌بووک له‌هیچ غه‌زایه‌کی تردا له‌پیغه‌مبهر (سرودی خودای له‌سر بیّت) دوانه‌که و تووم و له‌هموو غه‌زاکانی دا له‌خزمه‌تی دا بووم، وه‌ئی له‌غه‌زای به‌دریشدا له‌خزمه‌تی دا نه‌بووم به‌لام له‌م غه‌زایه‌دا چه‌زه‌ت (سرودی خودای له‌سر بیّت) گله‌یی له‌وانه نه‌کرد که له‌م غه‌زایه دواکه و تیبوون، چونکه پیغه‌مبهر و موسولمانان له‌م غه‌زایه‌دا که ده‌رچوون له‌مال مه‌به‌ستیان کردنی ئه‌م غه‌زایه نه‌بوو، به‌لکوو مه‌به‌ستیان گرتنی کاروانه‌که‌ی قورپه‌یش بوو، که به‌مالیکی بازرگانی زۆره‌وه له‌شام گه‌راپوونه‌وه، به‌لام ئه‌وه‌بوو که خودا به‌بی واده له‌گه‌ل دوزمنی خویاندا به‌ره‌نگاری یه‌کتری کردن و ئاو قه‌دی یه‌ک بوون، وه‌من له‌شه‌وه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا له‌خزمه‌تی پیغه‌مبهردا بووم (سرودی خودای له‌سر بیّت) له‌وکاته‌دا که په‌یمانمان له‌گه‌لی دا به‌ست له‌سه‌ر ئیسلامه‌تی، وه‌من به‌ش به‌حالی خۆم له‌دل و باوه‌ری خۆما خێرو گه‌وره‌یی ئه‌م شه‌وه ناگۆرپه‌وه به‌فه‌زلی حازربوونی غه‌زای به‌در، هه‌رچه‌ند له‌ناو خه‌لکا غه‌زای به‌در به‌ناو یانگتره له‌مشه‌وی عه‌قه‌به‌یه، له‌راستی دا ئه‌وکاته که له‌غه‌زای ته‌بووک دواکه‌وت و له‌پیغه‌مبهر به‌جیمام هه‌رگیز وه‌ک ئه‌وکاته ئاوا به‌هیژو ته‌وانا و ده‌ستپۆییوو به‌تفااق نه‌بووم، به‌خودا له‌وه‌پیش هه‌رگیز دوو و لا‌خی سوارییم پیکه‌وه نه‌بووه، به‌لام له‌کاتی ئه‌و غه‌زایه‌دا دوو و لا‌خم هه‌بوو، پیغه‌مبهر (سرودی خودای له‌سر بیّت) که‌چوو بۆ ئه‌م غه‌زایه کات جه‌نگه‌ی گه‌رما بوو، رینگه‌یه‌کی دورو درێژی گرت به‌رو پووی کرده بیابانیکی وشک و برینگ و به‌ره‌و دوزمنیکی زۆرو بی‌شومار که‌وته پێ، جا له‌به‌ر ئه‌وه له‌پیش دا هه‌موو شتیکی به‌باشی پوون کرده‌وه بۆ موسولمانان و پێی گوتن که‌ده‌یه‌وی بچێ بۆ کوێ، هه‌تا تفاقی جه‌نگ بخه‌ن و که‌ره‌سته‌ی پێویست ئاماده بکه‌ن بۆ غه‌زاکه‌یان، سوپای موسولمانانیش (که‌له‌م غه‌زایه‌دا له‌خزمه‌تی چه‌زه‌تدا بوون) له‌به‌ر زۆری له‌ژماره نه‌ده‌هاتن و ده‌فته‌رو تو‌مار نه‌یده‌گرتن. له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌گه‌ر که‌سی بیویسته‌یه که‌خۆی

بشاریته وه نه چئی بۆئه و غهزایه وایدهزانی که کهس پئی نازانی، مه گهر تاک و تهرا، مه گهر له حاله تیکدا پئی بزانی که خودا سرووش نازل بکا دهربارهی! که ئه مه غهزایه پرووی دا جهنگهی میوه بوو، بهر سیبه ته و او خوش بوو بوو منیش خۆم له خۆما حهزم له شتی وایه و حهز ده کهم که به دهستی خۆم بهری باخ و رهزهرنم، جا پیغه مبهرو موسولمانان (دروودی خودا له حهز و رهزهری خودا لهوان بێ) تفاقیان خست، منیش ده مویست بچم تفاق بخه له گه لیان به لام ده که پامه وه و هیچ نه ده کرد، وه له دلی خۆم دا ده مگوت: ئاسانه هه رکاتی بمهوئ ده توانم تفاق بخه، ئیتر ئه مه دلهر او کییه دریزهی کیشا تا خه لکه که به گهرمی په لاماری تفاق خستنیان دا، وه لئ من هیچ دیار نه بوو تا روژی پیغه مبهرو موسولمانان سه ره له به یانه کی که و تنه پئی، منیش له گه لیان دهرچووم به لام به بئی تفاق، وه له دوایی دا خۆم دزییه وه و گه پامه وه و نه چووم، ئیتر ئه مه راپارییه دریزهی کیشا هه تا ئه وان خیرا دوور که و تنه وه و غهزاکه مه له کیس چو هه رچه ند تاما ویه کیش نیازم هه بوو که برۆم شوینیان بکهوم تا پییان ده کهم به لام ئه وه شم له چاره نه نوسرابوو خۆزگه مه ئه وه م بکر دایه، جا (له پاش ئه وه که پیغه مبهرو (دروودی خودای له سهر بیت) رویشته) هه رچه ند ده چوومه دهره وه و ده چوومه ناو خه لکه ته و او په شیمان ده بوومه وه و خه م دایده گرتم، چونکه که ته ماشام ده کرد که سیکی وام نه ده دی که بیکه م به سه ره شق بوخۆم جگه له وانه که تانه ی نیفایان لئ ده دان و گومانی ناپاکییان لئ ده کراو تانه له شوین بوون! ته نیا ئه و بیه یزۆ لازه بوونانه نه بئی، که خودای گه وره به هانه و عوزری ئه وانی قه بوول کردووه و هه قی دا و نه تی، ئیتر پیغه مبهرو (دروودی خودای له سهر بیت) باسی من ناکا هه تا ده گاته ته بووک، جا له ته بووک له و ده مه دا که له ناو کوپی موسولماناندا داده نیشت ده فهر موئ: ده بئی که عبی کوپی مالیک خه ریکی چی بئی واته: بۆ نه هات بۆئه مه غهزایه! پیاوینکی به نی سه له مه یی ده لئ: ئه ی پیغه مبهری خودا! ئه وه له خۆی بایی بووه و ده عیه ی نایهت بئی بۆ غهزاو هه رسه رنجی جله کانی ده داو به په له پیتکه خۆی ده ته کینئ! مو عازی کوپی جه به لیش پئی ده لئ: قسه یه کی نابه جات کرد،

بەخودا ئەى پىغەمبەرى خودا! ئەوھى باش نەبىٰ لەوپىاوەمان نەدیوھ، ئىتر پىغەمبەر (سرودى خودای لەسر بىت) بىٰ دەنگ دەبىٰ، تا لەوکاتەدا لەدوورەوھ تارمايى پىاوئى دەبىنى، لەناو سەراب (بەردەخوئى) دا کەرويشکە دەکا، دەفەرموئى: دەى ئەم زەلامە ئەبو خەيسەمەبىٰ! جا کە دىتە بەرەوھ خوئى دەبىٰ، ئەم ئەبو خەيسەمەيە ئەو پىاوھ ئەنصارىيە بوو کەمەنئى خورماي کردبوو بەخىر، وھ موناقيق (ناپاک) ھەکان تەوسيان پىٰ کردبوو لەسەر ئەوھ لەقەميان لىئى گرتبوو، جا کاتى کەھەوالم زانى وا پىغەمبەر (سرودى خودای لەسر بىت) خەريکە دەگەرپتەوھو لە تەبووک دىتەوھ خەم و پەژارە داىگرتم، وھ دەستم دايە درۆ رىکخست، وھ دەمگوت: سبەينى بەچى خۆم، رزگار بکەم لەعاجز بوون و پەنجاندنى دلى پىغەمبەر، وھبۆئەمە پرس و پام بە ھەموو کەسيکى خاوەن پراو تەگبىر کرد لە کەس و کارى خۆم. جا ھەر لەگەل گوتيان ئەوا حەزەرت (سرودى خودای لەسر بىت) گەيشتە بەرەوھ ئەم خەيالانە پىروپوچانە لەدلم پەوينەوھو بەرچاوم رۆشن بۆوھو زانيم کەبەدرۆ سازکردن لەدەستى رزگارم نابى، جالەبەر ئەوھ بىريارم دا چى راست و پەوانە ئەوھى عەرز بکەم، جا حەزەرت (سرودى خودای لەسر بىت) سەر لە بەيانىيەک تەشريفى ھاتەوھ، دەستوورى وابوو کەلەسەفەر دەگەرپايەوھ لەپيشدا دەچوو بۆ مزگەوت دوو پکات نويزى سوننەتى لىٰ دەکرد، ئنجا لەوئى دادەنيشت بۆ پيشوازي خەلک، جا کەئەمەى کرد ئەوکاتە دواکەوتووھەکان (واتە ئەوانەى نەچوووبوون بۆئەم غەزايەو خوئيان دزى بۆوھ) بەرودوا چوون بۆ خزمەتى و دەستيان کرد بەپاکانە کردن بۆى و کەم و زۆر بيانوو بەھانەيان دەدۆزيەوھ بۆى ژمارەى ئەمانە لەھەشتا زەلام پتر بوو، پىغەمبەريش (سرودى خودای لەسر بىت) بەپروالەت ئەم بەھانەيەى لىٰ وەرگرتن و پەيمانى بەسٹ لەگەلئانداو بۆيان پارايەوھو رازو نەينىيى دليشيانى پوو بەپرووى خودای گەورە کردەوھ، جامەنيش رويشتم بۆ خزمەتى و سلّوم لىئى کرد وەکوو مروقيکى کەمى زويرو عاجزو زيز زەردەخەنەيەکى واتادارى کردو فەرمووى: وەرە منيش چوومە بەرەوھ تا لە بەردەميا دانىشتم فەرمووى پيم: لەم سەفەرە بۆچى پاشکەوتى، خو تو

لای خۆت و لاخت کړیږوو بۆ خهباتگیاړان! منیش عهزیم کرد: قوربان! ئه‌ی
پیغه‌مبه‌ری خودا! خودا گوساخ‌ی و ده‌موپلیکی وای داوه پیم نه‌گه‌ر
له‌خزمه‌تی تۆدا نه‌بوو مایه‌ و له‌لای هه‌ر که‌سیکی تر بوو مایه‌ له‌خه‌لکی ئه‌م
سه‌رزه‌میننه‌ ده‌متوانی به‌قاله‌ی ده‌م و به‌عوزرو به‌هانه‌ و درۆ خۆم قوتار بکه‌م
له‌ده‌ستی، به‌لام به‌خودا من باش ده‌زانم نه‌گه‌ر نه‌مپۆش له‌خزمه‌تتا قسه‌یه‌کی
درۆت بۆ بکه‌م و به‌وه‌ له‌خۆمت پازی بکه‌م دور نییه‌ که‌خودا توو‌په‌ و عاجزت
بکا لیم و نه‌وه‌نده‌ی تر باری خۆم گرانتر بکه‌م، وه‌نه‌گه‌ر قسه‌ی راستیشت
بۆ بکه‌م (هه‌رچه‌ند له‌وانه‌یه‌ که‌ئێستا تۆ به‌و قسه‌یه‌ لیم دل‌گران ببی) به‌لام
له‌پراستی په‌حمه‌ت ده‌باری، سه‌ره‌نجام ئومید ده‌که‌م که‌له‌لای خودا به‌گوته‌ی
پراستی و پینان له‌ هه‌ق پزگارم ببی! ئه‌وی پراست بی به‌خودا هیچ به‌هانه‌م
نه‌بوو، به‌خودا هه‌رگیز وه‌ک نه‌مجاره‌ ئاوا ته‌واناو ده‌ولمه‌ند نه‌بووم، به‌لام
چاره‌نووس وابوو که‌له‌م سه‌فه‌ره‌ دا له‌تۆ دوا بکه‌وم چه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌ر
بیت) فه‌رمووی: ئه‌مه‌ پراست ده‌کا، ده‌ی هه‌سته‌ برۆ هه‌تا بزانی خودا چی
ده‌فه‌رمویت جامنیش هه‌ل‌سام و کۆمه‌لێ له‌پیاوانی به‌نی سه‌له‌مه‌ شوینم
که‌وتن و سه‌رزه‌نشتیان کردم و گوتیان: بۆچی تۆیش وه‌ک نه‌و دواکه‌وتوانه‌ی
تر عوزرت نه‌هاورده‌وه‌ بۆی، ده‌سته‌لاتی نه‌وه‌نده‌یشت نه‌بوو، چونکه‌ ئه‌م
گوناهه‌ی تۆ نه‌وه‌نده‌ی به‌س بوو که‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بیت) داوای لێ
خۆشبوونت له‌خودا بۆ بکا، وه‌گوتیان: به‌وخودایه‌ له‌پیش ئه‌مه‌دا ئاگامان لیت
نییه‌ که‌ گوناه‌ی ترت کردبی، که‌عب گوته‌ی: به‌خودا نه‌وه‌نده‌یان سه‌رزه‌نشست
کردم ته‌نانه‌ت خه‌ریک بووم بکه‌پیمه‌وه‌ بۆلای پیغه‌مبه‌رو خۆم به‌درۆ بکه‌مه‌وه‌،
به‌لام له‌پاش دا پیم گوته‌ن: ئایا که‌سی تر له‌گه‌ل مندا ئاوی به‌سه‌ر هاتووه‌؟
گوتیان: به‌لێ دوو پیاوی تریش هه‌مان شتیان به‌سه‌ر هاتووه‌، تۆچیت
گوته‌وه‌ نه‌وانیش هه‌ر نه‌وه‌یان گوته‌وه‌، وه‌به‌تۆچی گوته‌راوه‌ به‌وانیش هه‌ر
نه‌وه‌گوته‌راوه‌، گوته‌م: کێ و کێن؟ گوتیان: مه‌راوه‌ی کوپی په‌بیعه‌ی ئه‌ل-
عامیری و هیلالی کوپی ئومه‌یه‌ی ئه‌ل-واقیفی، که‌ناوی ئه‌م دوو پیاوه‌
باشه‌یان بۆم هینا که‌من سه‌بووریم بۆهات و پوانیم ئه‌م دووه‌ ده‌ست ده‌دن

بۆئەو کە بیانکەم بەسەر مەشق و پێشەوای خۆم و چاویان لێبکەم، ئێتر
 رویشتم و نەگەرێم و بەسەر مەشق و پێشەوای خۆم و چاویان لێبکەم، ئێتر
 دووانە موسوڵمانی ساغ بوون و ئامادەیی غەزای بەدر بوو! جا حەزەرەت
 (دروودی خودای لەسەر بێت) موسوڵمانەکانی قەدەغەکرد لەوێ کە قەسە بکەن لەگەڵ
 ئێمەدا کە ئێمە سێ کەسە بوین و بەس، بەلام قەسە و گفتوگۆی لەگەڵ
 دواکەوتوو و هەمانێ تر دا قەدەغەنەکرد، ئێتر خەڵکی هەموو دورە پەریزیان
 لێ گرتین و لەگەڵمانا، گوێزان بەجۆری دنیام لەلاتاریک و تەنگ بوو و لەوجیهانەیی
 لەو پێشانی نەدەکرد! جا لەسەر ئێمە حالە تالە پەنجا شەوی دەق مایەنەو،
 هەردوو هاورێکەم دۆش دامابوون و لەمالەو هیان دادەنیشتن و کوروشکەیان
 دەکردو دەرگریان، بەلام من کە لەوان لاوتر بووم چالاکتربووم، دەرپویشتم لەگەڵ
 موسوڵمانان نوێژم دەکردو بەبازارێ دەگەرێم، بەلام کەس قەسەیی لەگەڵماندا
 نەدەکرد، لەپاش نوێژ دەرپویشتم بۆ کوێر دانیشتم پێغەمبەر (دروودی خودای
 لەسەر بێت) سەلام لێی دەکرد، لەدلی خۆمدا دەمگوت: ئایا لێوی جۆلاند بۆ
 وەلامی سەلام دەکەم یان! وەجار بەجار لەنزیکی حەزەرەتەو نوێژم دەکردو
 بەدزییەو لەژێرەو سەرنجیم دەدا، کاتێ پووم دەکردە سوجدەگا کەم ئەو
 بەلاچاوی بۆمی دەرپوێ و کاتێ من بە گۆشەیی چاوبۆ ئەوم دەرپوێ ئێتر
 ئەو لای تێ دەکرد و بەقەنگە چاوتە ماشای نەدەکردم، لەسەر ئێمە
 حالە ماوەیەکی زۆر مامەو و جەخاریکی زۆر خوراد و جەفایەکی زۆر کیشا
 لە لووتەلای موسوڵمانان هەتا روژێ گەیشتم بەگیانم و رویشتم بەشوورای
 باخەکەیی ئەو قەتادەیی ئامۆزامدا هەلزنیم (پەنگ بێ بۆیە پیا هەلزنیبی
 دەرگاکی لێ نەکرد بێتەو - وەرگێڕ) کە ئێمە پیاوێ خوشەو یستێرێ کەسم بوو
 کە سەلام لێ کرد بەخودایە وەلامی سەلامە کەمی نەسەندەو، جاگوتم: ئەو
 ئەو قوتادە! توخودا ئایا دەزانیت کە وامن خودا و پێغەمبەری خودام خوش
 دەوێ، کەچی نەقی نەکرد، دووبارە سویندم دایەو هەر نەقی نەکرد، سیبەر
 کە سویندم دایەو بەس ئەو نەندە گوت: خودا و پێغەمبەری خودا باشتی
 لێدەزان! ئێتر ئا و بەچاوەکانمدا هاتە خوارەو و بەرەو دوا گەرێم وەو

بہ دیواری باخہ کدا ہلزنیمہ وہ۔ روژئی لہ روژان لہ بازاردا دہ سوو پامہ وہ،
 تہ ماشام کرد وا جوتیاری (لہ نہ بہ تیہ کانی خہ لکی شام کہ خوار دہ مہ نی و
 شتی وا دہینن بوشاری مہ دینہ و لہوئ دہیگورنہ وہ و دہیفرؤشن) پرسکاری
 من دہ کاو دہ لئی: کئی کہ عبی کوپی مالیکم پی نیشان دہ دا، خہ لکہ کەش
 بہ نیشارہ ت منیان پی نیشان دا، جاہات بولام و کاغہ زیکی داپیم، شای
 غہ سسان نوسی بووی بوم، منیش خوم خویندہ وارم کہ خویندہ وہ نہ مہی
 تیادا نوسرابوو: "لہ پاش نہ مہ کہ بیستومانہ تہ وہ کہ ہاورپیکت (واتہ: پیغہ بہر
 (برودی خودای لہ سر بیت) لیت لوو تہ لایہ تویش خودا بی لانہ و بی دالندہی
 نہ کردوویت بفہرموو و ہرہ بولای نیمہ تا دلنہ واییت بکہین و قہدرو ریژو نازت
 بگرین، منیش کہ خویندہ وہ گوتم: نہ مہیش سہرہ پای دہردی خوم بہ لاو
 مہینہ تیکی ترہ، جا چوومہ وہ لہ مالہ وہ نامہ کہم خستہ ناو تہندوورو
 سووتاندم، جاکہ لہ پہنجا شہوہ کہ چل شہوی رویش ت فرستادہی حہزرت
 (برودی خودای لہ سر بیت) ہات بولام گوئی: پیغہ بہر (برودی خودای لہ سر بیت) فہرمانت
 پی دہ کا کہ لہ ژنہ کہ ت دور کہویتہ وہ، منیش گوتم: واتہ تہ لاقی بدہم یا چی
 لی بکہم؟ گوئی: نہ، تہ لاقی مہدہ بہس توخنی مہ کہ وہ و نزیکی مہ بہرہ وہ،
 لہ ہمان کاتدا ہمان فہرمایشتی کرد بہ ہر دوو ہاورپیکانم، منیش ژنہ کہم
 ناردہ وہ بولمالی باوکی و گوتم: بچورہ وہ بولمالی باوانت و لہوئ بہ، ہتا بزانی
 خودا چی دہ فہرموئ، کہ عب گوئی: بہ لام ژنہ کہی ہیلالی کوپی نومہ ییہ چوو
 بو خزمہ تی حہزرت (برودی خودای لہ سر بیت) گوئی: نہی پیغہ بہری خودا!
 ہیلال ئیختیاریکی کہ فتہ کارہ و نوکہ ریشی نییہ کہ خزمہ تی بکا خوپیٹ
 ناخوش نییہ کہ من خزمہ تی بکہم فہرمووی: نہ، بہ لام توخت نہ کہوئ
 ژنہ کہ گوئی: خو بہ خوا تاقہ تی سہرجئی و شتی وای نہ ماوہ، وہ بہ خودا لہو
 روژہ شہوہ نہم کارہی لی قہو ماوہ ہتا نہ مپو سہرو مہ ہر دہ گری! جا
 خیزانہ کہی منیش بہ منیان گوت: بچی تو ش عہرزی حہزرت (برودی خودای
 لہ سر بیت) ناکہیت کہ ژنہ کہ ت پی بداتہ وہ، خزمہ ت بکا، نہوہ تا ریگی ژنہ کہی
 ہیلالی داوہ کہ خزمہ تی بکا، گوتم: داوای شتی والہ حہزرت (برودی خودای لہ سر

بێت) ناکەم، یەكەم لەبەرئەوهی كۆ دەلێ ئەگەر پووی ئەوهی لێ بنیم ژنەكەم
 دەداتەوه، دوه‌میش من پیاویکی گەنج و دەتوانم خۆم خزمەتی خۆم بكەم و،
 دەشترسم كەنەفس و هه‌وه‌سی خۆم پێ زه‌وت نەكړی و توخنی ژنەكەم
 بكه‌وم و تووشی گوناح بېم، كه‌عب (رمزای خودای لاسر بێت) گوتی: لەسەر ئەم
 حاله‌یش دە شەوی تریش ماینه‌وه، بەم پێیه‌ له‌وكاته‌وه كه‌ پیغه‌مبەر (سورودی
 خودای لاسر بێت) قەدەغەیی كرد كه‌مەردوم قەسەمان له‌گەڵ بكەن پەنجا شەوی
 دەقمان ته‌واو كرد، جا بۆ به‌یانی شەوی پەنجاهەم لەسەر سەربانی
 خانووێه‌کی خۆمان نوێژی به‌یانیم ده‌كرد، وه‌له‌ سەر ئەو حاله‌ دانیشتیبووم،
 له‌گیانی خۆم وه‌پرس بووم گیانی خۆم لی بوو بوو به‌ بارو گۆی زه‌وی و
 سەر پووی زه‌وی به‌و هه‌موو گه‌وره‌یی و گوشادیه‌ی خۆیه‌وه‌ له‌بەرچاوم
 ته‌نگ و تروسك بوو بوو، له‌م كاتی سه‌بای سه‌لحانه‌داو له‌م حالی
 دلته‌نگی‌یه‌دا ده‌نگی چڕنده‌یه‌كم به‌رگویی كه‌وت له‌ دووره‌وه‌ ده‌هات،
 كه‌سه‌ر كه‌وتبووه‌ سه‌ركیوی سه‌لع وه‌ به‌ هه‌موو هیزی خۆی بانگی ده‌كرد:
 ئەه‌ی كه‌عبی كوپی مالیک! موژده‌ت ئی بێ، ئیتیریه‌كسەر له‌په‌و پوو كه‌وتم و
 سه‌جده‌و كوپی‌نووشی سوپاسی خودام برد و زانیم كه‌ خودا ده‌رووی
 میهره‌بانی خۆی كردۆته‌وه‌ بۆمان، وه‌ چه‌زه‌ت (سورودی خودای لاسر بێت) له‌ پاش
 نوێژی به‌یانی ئەو پۆژه، راده‌گه‌یه‌نی كه‌ خودا ته‌وبه‌ی ئیمه‌ی قه‌بوول
 كردوه‌، جا خه‌لكی ده‌سته‌ ده‌سته‌ ده‌هاتن موژده‌یان پێ ده‌داین، وه‌ چه‌ند
 كه‌سێ مژده‌ ده‌به‌ن بۆ هه‌ردوو هاوڕێكه‌م دوو پیاویش مژده‌یان دا به‌ من:
 پیاویکیان ماینه‌كه‌ی غار ده‌دا به‌ره‌و من، ئه‌و‌یت‌ریشیان له‌ ئه‌سڵه‌مه‌وه‌ راده‌كاو
 سەر ده‌كه‌وێته‌ سه‌رچیای سه‌لع و له‌وێه‌ پڕ به‌ ده‌م بانگ ده‌كا: ئەه‌ی كه‌عب!
 موژده‌ت ئی بێ، له‌بەر ئەوه‌ی ده‌نگه‌كه‌ له‌ ئه‌سپه‌كه‌ خیراتر بوو، ده‌نگه‌كه‌
 زووتر گه‌یشته‌، جا كاتی كا‌برای خاوه‌ن ده‌نگ گه‌یشته‌ لام جله‌كانی خۆم بۆ
 داكه‌ندو له‌ باتی مژدانه‌،، دامن به‌و، جا دوو جلكم له‌ براده‌ری خواست و
 له‌بەرم كردن و پویشتم بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبەر (سورودی خودای لاسر بێت) براده‌ران
 پۆل پۆل پیم ده‌گه‌یشتن و ده‌هاتن به‌ پیرمه‌وه‌و پیرۆزبایی ی قه‌بوولی

تەوبەیان ئی دەکردم: دەیانگوت: پیرۆزت بئ قەبوولی تەوبە لەلایەنی خوداوە،
کە چوو مەزگەوت حەزەرت (بروودی خودای لەسەر بێت) دانیشتبوو، خەڵک
لەدەوریدا خەرمانەیان دابوو، تەلحە کۆری عوبەیدیلا بەهەراکردن هات بە
پیرمەو و تەوق و پیرۆزبایی لەگەڵ کردم، بە خودا لەو زیاتر لە کۆچکاران
کەسی تر هەل نەساو نەهات بە پیرمەو! ئەم پیاوێتی یە تەلحە فەرماویش
ناکەم. جا کاتێ سلاوم کرد لە حەزەرت (بروودی خودای لەسەر بێت) پووی موبارەکی
لە خوشی یانا شەوق و بەرقی دەداو دەرەوشا یەو و فەرمووی: مۆژدەبێ
لەتۆ، ئەوێتی لە دایک بوویتی پۆژی وەک ئەمڕۆ ئاوا باش و پیرۆزت بە سەردا
نەهاتوو مەنیش عەرزیم کرد: ئەی پیغەمبەری خودا! لەلایەنی تۆوەیە یا
لەلایەنی خوداوەیە؟ فەرمووی: نە، بەلکۆ لەلایەنی خوداوەیە پیغەمبەر
(بروودی خودای لەسەر بێت) عەدەتی وابوو کە کەیف خوش دەبوو پووی وەک مانگی
چارە دەدرەوشایەو، وە ئیمە ئەوەمان دەزانێ کە حەزەرت (بروودی خودای لەسەر
بێت) لە حالی خوشی دا پوخساری نووری ئی دەباری وەک تریفە مانگەشەو،
جا کە لە بەردەمیا دانیشتم گوتم: ئەی پیغەمبەری خودا! لە تەواو کردنی
تەوبە کەمە کەلە هەموو دارایی خۆم دەسبەردار بێم بۆ موسوڵمانان و هەمووی
بەخشم بە خودا و پیغەمبەری خودا. فەرمووی (بروودی خودای لەسەر بێت): نە،
هەندێ لە مالهەت بێلەرەو بۆ خۆت باشترە، گوتم: باشە، ئەو پشکەم کەلە
خەیبەردا هەیه ئەوگەل دەدەمەو بۆ خۆم، وە گوتم: ئەی پیغەمبەری خودا!
راستی منی پزگارکرد، وە بەشی بئ لەتەواوی تەوبە کەم هەتا ماوم قسە
راست نەبێ نەیکەم. کەعب (رمزای خودای لێبێت) گوتی: بە خودا کەس گومان نابەم
لە موسوڵمانان کە وەک من خودا و بە جوانی گوتاری راستی پێ بەخشی بئ
لەو پۆژەو، دیسان بە خودا لەو پۆژەو کە ئەو مە عەرزێ پیغەمبەر (بروودی
خودای لەسەر بێت) کردوو هەتا ئەمڕۆ هیشتا بە قەستی درۆم نەکردوو، وە
نومێدم هەیه کە تاماوم خودا بێ پارێزێ. جا خودای گەرەو سەرور ئەم
نایەتە ناردە خوارەو:

{لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ - ١١٧/٩ - ١١٩}.

واته: خودای گه‌وره بارانی په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی داباراندا به‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌رو کۆچکاران و یاریده‌ده‌راندا، نه‌وانه‌ی که‌له‌و کاته‌ ناسک و نه‌هاته‌دا شوین پی‌غه‌مبه‌ر که‌وتن، پاش نه‌وه که‌ نزیک بوو دلی تاقمئ له‌وان لا‌بدا له‌ رینگه‌ی په‌یره‌وی، وه‌ پاش نه‌وه هم‌ دیسان خودای گه‌وره سه‌ره‌نجام له‌ باره‌ی نه‌و وورده‌ خه‌یالاته‌وه نه‌وانی به‌خشی و بارانی می‌ه‌رو په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی پ‌ژاندا به‌ سه‌ریاندا، ه‌ه‌رو ته‌وبه‌ی قه‌بوول‌ کردو په‌حمه‌تی پ‌ژاندا به‌سه‌ر نه‌و سئ که‌سه‌ موسو‌ل‌مانه‌دا که‌ پاش خ‌ران له‌لایه‌نی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه‌و فه‌رمووی پ‌نیان: هه‌سته‌ ب‌رۆ هه‌تا ب‌زانین خودا چی ده‌فه‌رموئ له‌باره‌ی دواکه‌وتنی تۆوه، وه‌ نه‌م سئ که‌سه‌ له‌و ماوه‌یه‌دا ته‌واو په‌ریشان بوون، هه‌تا وایان لی‌هات که‌ نه‌م زه‌وی یه‌یان له‌سه‌ر ته‌نگ بوو به‌و هه‌موو گوشادیه‌وه که‌ هه‌یه، وه‌له‌ گیانی خۆیان جار‌س بوون وه‌ باوه‌ری پاستیان هاته‌ سه‌ر نه‌وه که‌ پشت و په‌نا هه‌ر خودایه‌و پاسارو په‌نا له‌ قاری خودا نییه‌ مه‌گه‌ر له‌لای خودا خۆی! سه‌ره‌نجام خودا به‌که‌ره‌م و نه‌وازشی خۆی ده‌رگای ته‌وبه‌و به‌خشش و عه‌فوی خۆی پئ نیشان دان، وه‌ نه‌وانیش پوویان کرده‌ قاپی که‌ره‌می خوداو ته‌وبه‌یان کرد، به‌پاستی خودای گه‌وره ته‌وبه‌ قه‌بوول‌ که‌ره‌و می‌ه‌ره‌بان و به‌ره‌حم و به‌به‌زه‌یی یه‌. نه‌ی که‌سانئ که‌ خاوه‌نی ئیمانن! نه‌ی موسو‌ل‌مانینه‌! نه‌ی ب‌ر‌وادارینه‌! ته‌قوای خودا بکه‌ن و هه‌میشه‌ له‌ خودا ب‌ترسن، وه‌ به‌دل‌ و به‌گیان و به‌گوفتارو به‌کردار هه‌میشه‌ بیکه‌ن به‌ پیشه‌ له‌گه‌ل‌ پیاو پاستان و پاستال‌ و پاستگو‌یاندابن! که‌عب (رم‌ای خودای لی‌بت) گو‌تی: به‌ خودا به‌لامه‌وه‌ له‌ ژیانما گه‌وره‌ترین به‌ه‌ره‌و نازو نیعه‌ت و خه‌لات و به‌خشش که‌ خودای گه‌وره به‌خشیب‌یتی به‌ من یه‌که‌م نه‌وه‌یه که‌ هیدایه‌تی داوم بو‌ قه‌بوول‌ کردنی ئایینی ئیسلام و دووه‌میش نه‌وه‌یه که‌ نه‌و پۆژه قسه‌ی پاستم عه‌رزی هه‌زه‌ت کرد له‌ په‌حمه‌تی خوداو بوو که‌ درۆم له‌ خ‌زمه‌تیا نه‌کرد، نه‌گینا خوا نه‌خواسته‌

منیش وهك درۆكه‌ره‌كان به فه‌تاره‌ت ده‌چووم ئه‌وه‌تانی خودای گه‌وره له
ئایه‌تی قورئاندا خراپ‌ترین هه‌ره‌شه‌و گه‌ره‌شه‌ی ئی کردوون، له شانیاندا
ده‌فه‌رموی:

{سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ
رَجِسٌ وَمَآوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - ۹۵/۹ - ۹۶}.

واته: کاتی ئیوه گه‌رانه‌وه بو‌لای ئه‌و ناپاکانه به درۆ به‌گه‌رمی
سویندی گه‌وره گه‌وره‌تان بو‌ ده‌خۆن و ده‌لین: ئیمه بۆیه نه‌هاتین بو‌ ئه‌م
غه‌زای ته‌بووکه چونکه عوززمان هه‌بوو، ئه‌و سویندانه‌ش بۆیه ده‌خۆن که
ئیه‌و گله‌یی یان ئی نه‌که‌ن و وازیان ئی بینن، ئیه‌و واز له‌وانه بینن و لۆمه‌یان
مه‌که‌ن، به‌پراستی ئه‌وانه ناپاکن له دلداو له بیرو باوه‌را نه‌سویندیان پراستی
نه‌به‌گله‌یی و سه‌ره‌نشست بیر ده‌که‌نه‌وه وه‌جیگای پاشه پۆریان دۆزه‌خه
له‌سزای کرده‌وه نابارو ناشیرینه‌کانیاندا، ئه‌وانه سویندی درۆتان بو‌ ده‌خۆن
بو‌ ئه‌وه که ئیه‌و لییان پازی بن، جا ئه‌گه‌ر ئیه‌وش لییان پازی بن به‌پراستی
خودا لییان پازی نابێ، چونکی ئه‌وانه له‌پری ده‌رچوون و له یاسای حه‌ق
به‌ده‌رن و خودایش پازی نابێ له کۆمه‌لی له پیده‌رچوو (ش/ت).

له‌گیرانه‌وه‌یه‌کا: ئیتر له‌وه به‌دواوه موسوڵمانان ده‌نگیان دابیری له
گه‌لماندا، وه من ماوه‌یه‌کی زۆر له‌سه‌ر ئه‌و حاله مامه‌وه هه‌تا ته‌واو سه‌خه‌تی
کردم، وه‌له هه‌موو شتی گرنه‌تر به‌لامه‌وه ئه‌وه بوو که له‌وماوه‌یه‌دا خوا
نه‌خواسته بمرم و هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) نویژ له‌سه‌ر ته‌رمه‌که‌م نه‌کا،
یا خود هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) بمری و من له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ته بمینمه‌وه
له ناو خه‌لکاوه‌که‌س قسه‌م له‌گه‌ل نه‌کاوه‌هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) نویژم
له‌سه‌ر نه‌کا، تا خودای گه‌وره - له‌کاتی سێ‌یه‌کی دوا‌یی ی شه‌ودا گیرابوونی
ته‌وبه‌ی ئیمه به‌ سه‌رووش ده‌نیژی بو‌ پیغه‌مبه‌ری خۆی، له‌و ده‌مه‌دا هه‌زه‌ت
(دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) له‌لای ئوممو سه‌له‌مه‌ ده‌بی، ئوممو سه‌له‌مه ئافره‌تیکی
زۆر باش بوو له‌م کاره‌ی مندا قسه‌ی خیری زۆر ده‌کردو گه‌لی مه‌به‌ستی بوو،

جا پیغه‌مبەر (دروودی خودای لیسر بیت) ده‌فهرموئ: ئه‌ی ئوممو سه‌له‌مه! خودا ته‌وبه‌ی که‌عبی گیرا کرد نه‌ویش (رمزای خودای لبیت) ده‌لئ: بۆ هه‌والی بۆ نه‌نیرم و ئه‌م مژده‌ خوشه‌ی بده‌مئ! ده‌فهرموئ: ئاخر به‌م شه‌وه‌ ده‌بن به‌ ژیر پیی خه‌لکه‌وه‌و خه‌لکه‌که‌ تابه‌یانی خه‌وتان ئی ده‌زپنن! جا کاتئ پیغه‌مبەر (دروودی خودای لیسر بیت) نویژی به‌یانی ده‌کا هه‌والی قه‌بوول کردنی ته‌وبه‌ (له‌لایه‌نی خودای گه‌وره‌وه‌) له‌سه‌ر ئیمه‌ به‌ موسولمانان راده‌گه‌یه‌نئ. هه‌زرت (دروودی خودای لیسر بیت) عاده‌تی وابوو له‌حاله‌تی خوشی و شادی دا پرووی وه‌ک مانگی چا رده‌ ده‌دره‌وشایه‌وه‌و خه‌رمانه‌ی ده‌دا:

به‌سییری سووره‌ی ته‌وبه‌ خودایه‌!

بئ ته‌وبه‌ نه‌پۆین بۆ نه‌و دنیا‌یه‌

ته‌وبه‌یه‌کی ساخ دل زاخا و بدا

په‌په‌ی گول ناسا پۆج نارا و بدا

سایه‌ی په‌حه‌تت تاجی سه‌ریان بئ!

نالای ناسایش کالای به‌ریان بئ

قه‌بوول که، خوابه‌! زوو به‌ده‌ست و برد!

وه‌ک گه‌لی یوونس ته‌وبه‌ی گه‌لی کورد

له‌ گه‌ل نه‌وانا نیمه‌ش به‌ په‌حه‌ت

حه‌ش که له‌ گه‌ل نومه‌تی هه‌زرت

(نووری) به‌قسه‌ هه‌یج به‌هه‌یج نا بئ

سپیکاری ساف بئ مایه‌ج نا بئ!!،،

مه‌حووی گله‌یی له‌ واعیز زۆره‌

کوایه‌ قسه‌ی و کاری دوو جوړه‌:

قسه‌ی شیرینه‌و په‌فتا ری شوړه‌

نه‌ سالی سیبهره‌و نه‌ خوړی خوړه‌

نه‌م جوړه‌ په‌فته‌ش پیشه‌ی دوو موړه‌

که دلی وه‌کوو دوو چاوی، کۆره!
 نورس! له تاوان بن سه‌ره و نۆره
 پێزت گرتوووه وه‌ک کورکی بۆره!
 ده‌هیش ده‌کووتی له تۆبه و مۆبه
 وه‌ک ده‌هۆلکووتی شایس ناو هۆبه

(۱۱) سووره‌تی یوونس : (سورة یونس)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- عَنْ صُهَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ رَسْمٌ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْتَىٰ وَزِيَادَةٌ} قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَىٰ مُنَادٌ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا. يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَ كُمُوهَ. قَالُوا أَلَمْ يُبَيِّضْ وُجُوهَنَا وَيُنْجِئَنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلَنَا الْجَنَّةَ. قَالُوا بَلَىٰ. قَالَ فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ. رواه الترمذي ومسلم في الإيمان^(۱).

له صوهه‌یبه‌وه (خوای لێ رازی بێ) ده‌لی: له‌باره‌ی فه‌رمووده‌ی خودای
 که‌وره‌وه:

{لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْتَىٰ وَزِيَادَةٌ - ۲۶/۱۰}.

واته: ئەوانه‌ی چاکه‌یان کردوو به‌ ده‌سمایه‌ی ده‌ستیان سه‌ره‌پای نه‌و
 هه‌موو پاداشت و به‌شو باره‌ی که‌ خودا بۆ یانی داناوه مه‌قام و پایه‌یه‌کی له
 هه‌موو نازو نيعمه‌تی به‌رز تریشیان بۆ بپراوه‌ته‌وه، که‌ نه‌وه‌یه له‌و دنیا شاد
 ده‌بن به‌ خزمه‌تی خودای خو‌یان و بێ به‌ش نابن له‌ دیتنی. ده‌لی: له‌ باره‌ی
 ئەم نایه‌ته‌وه‌ جه‌زه‌ت (برووی خودای له‌سه‌ر بێت) فه‌رمووی: کاتی به‌ هه‌شتی یه‌کان
 له‌ به‌هه‌شتا سه‌قامگیربون، چارکیش چارده‌دا به‌ ناویاندا: ئە‌ی دانیشتوانی

(۱) مسلم. ایمان: ۴۴۸، ۴۴۹. ترمذی. صفة الجنة: ۲۵۵۲.

بههشت! بهلینیکتان لهسەر خودایه، خودا دهیهوئ بۆ تانی جئ بهجئ بکا. نهوانیش دهلین: ئهی پهروهردگاری ئیمه! چ پاداشیکی ترمان ماوه، ئهی ئهوه نییه که پووت سپی کردوین و له ناگری دۆزهخ پزگارت کردوین و له بههشتا داتناوین ئیت چى ترمان ماوه لهسەر تو؟! فهرمووی (درووی خودای لهر بیت): ئهوجا خودا پهردهی شکۆمندیی لهسەر پووی خووی لادهداو بههشتی یهکان به چاوی سهر تهما شای خودای خوین دهکن، دهسا بهزاتی خودا ههموو ئهوه بهخشش و خهلاتانهی که ههتا ئهوه کاته خودا لهوهو پینش به خشیویتی بهوان هیچیان وهکوو ئهوه خووش و خوشهویست نییه لهلایان که دهنواین بۆ ئهوه زاته! (ت/م):

ههر چاکه چاکه لای خوا وون نابن

مایهس نه دینس خواس بنچوون نابن

قال الله تعالى: {أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ، لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ} - {۶۲/۱۰ - ۶۴}.

واته: ئاگاداربنا! دۆستانی خودا، خوشهویستانی خودا، که بریتین لهوه کهسانهی که باوهری کامل و تهواوین هیهو له خودا دهترسن و پاریز دهکن و له کوفرو بئ دینی و شتی خراب، ئا ئهم بههرهوه رانه دهگه نه مهقام و پایهیهکی و ترس و بیمیان له غهیری خودا له هیچ شتیکی تر نامین و خهم و خهفت له هیچ شتی ناخون، چونکه سهرومال و منال و ههست و نهستیان دهدهنه دهست خودا، جا ههر کاتی بهنده باشهکانی خودا گهیشته ئهم پایه ی وایلهت و خوشهویستی و دوستایهتی یه ئیت مژده و مزگینی خوش له ههموو لایهکهوه دادهباری به سهریاندا، ههم لهماوهی ژیا نی دنیا دا به هو ی پۆشن بوونهوهی چاو و دل و دهروون و موکاشهفات ی پۆح یهوه، یا بههو ی خهو و شتی واوه، ههم له پۆژی قیامهتا بههو ی فریشته ی پرهمهتهوه که دین و خهبریان پئ دهدهن که ئیوه ئیت به ههموو جو ی پزگار بوون و

که‌وتنه خوئشی و کامه‌پانی و به‌ختیاری ئیجگاری‌یه‌وه، ئه‌وه‌ی که برپا رمان داوه بۆ ئه‌هلی ویلایه‌ت، بۆ دۆستانی خوا گشتی را سته‌و هه‌قه‌و دیته‌ جی و فه‌رمووده‌ی خودایه‌و ناگوپی گه‌یشتن به‌ پایه‌ی موژده‌ وهرگرتن گه‌یشتنه‌ به‌ پله‌و پایه‌یه‌کی هه‌ره‌ گه‌وره‌ له‌لای خودا، گه‌یشتنه‌ به‌ ئاواتی هه‌ره‌ گه‌وره‌.

۳۹۱۷- قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ سَأَلْتُ أَبَا الدُّرْدَاءِ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (لَهُمُ الْبَشَرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ مُنْذُ أُزِلْتُ هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ. رواه الترمذي والحاكم وصححه^(۲).

پیاویکی خه‌لکی میصر گوتی: بۆ ئه‌م ئایه‌ته‌ (لهم البشرى في الحياة الدنيا) پرسیارم له‌ ئه‌بو ده‌ردا کرد، گوتی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌م له‌ پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لسه‌ر بیئت) پرسیه‌وته‌وه‌، تو‌ نه‌بی‌ که‌سی تر له‌ منی نه‌ پرسیه‌وته‌وه‌، هه‌زه‌تیش (درودی خودای لسه‌ر بیئت) که‌ لییم پرسی فه‌رمووی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زیوه‌، تو‌ نه‌بی‌، که‌سی تر لیمی نه‌ پرسیه‌وته‌وه‌ فه‌رمووی: ئه‌و موژده‌و مرگینی یه‌ی که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه‌ بریتتی یه‌ له‌ خه‌ونی باش، که‌ موسولمان خوی له‌ خه‌ودا ده‌یدینی، یا که‌سیکی تر له‌ خه‌ونا بۆی ده‌بینی! (ت/حاکم:ص).

۳۹۱۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا أَغْرَقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ قَالَ آمَنْتُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. فَقَالَ جِبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَخُذُ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَأَدُسُّهُ فِي فِيهِ مَخَافَةً أَنْ تُذْرِكَهُ الرَّحْمَةُ. رواه الترمذي بسند حسن. نسأل الله حسن الحال آمين^(۳).

(۲) صحیح عند الحاکم.

(۳) حسن عند الترمذی.

ئیبینو عەبباس (رمزای خودای ئیبت) گوتی: پیغه‌مبەر (برودی خودای لەسەر بیت) فەرمووی: کاتێ خودا فیرعه‌ونی نوqm کرد له ناو دەریادا، لەو دەمەدا فیرعه‌ون گوتی: آمَنْتُ اَللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ: واتە: باوەڕم هێنا بەو خودایە که نه‌وه‌ی ئیسرائیل ئیمانیاڤ پێی هێناوه‌و هیچ خودایی نییه‌ ئه‌و نه‌بی جوبرائیل (برودی خودای لەسەرین) فەرمووی: ئه‌ی موحه‌ممەد! بریا له‌و کاته‌دا چاوت لێم ده‌بوو که چۆن قوړو لیته‌ی ناو ده‌ریاکه‌م ده‌خنیه‌ ناو ده‌می مه‌بادا به‌ر په‌حمه‌تی خودا بکه‌وی به‌ هۆی گوتنی وشه‌ی (لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ) وه‌ (ت-س/ح) داوای گوژه‌رانیکی خوش‌باش له‌ خودا ده‌که‌ین.

(۱۲) سووره‌تی هود: (سورة هود)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُغْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ - ۵/۱۱}.

واته: ئاگاداره‌! ئه‌ی پیغه‌مبەری خۆم! به‌راستی ئه‌و بیپروایانه‌ سینه‌ی خۆیاڤ هه‌لده‌ سوپێڤن بۆ ئه‌وه‌ که خۆ بشارنه‌وه‌ له‌ تۆ یا خودای تۆ، به‌لام ئه‌وه‌ بێ سووده‌، بێدار بن له‌وکاته‌دا که خۆیاڤ داده‌پۆشن به‌به‌رگ و نوینی نووستنیاڤ خودای گه‌وره‌ ئاگای له‌ نه‌ینی و ئاشکرایاڤ هه‌یه‌ ده‌زانێ چی له‌ ناو دلایندا هه‌یه‌ و ئاگای له‌ چاکه‌ و خراپه‌یاڤ هه‌یه‌ و خودا هیچی ئی وون نابێ، قسه‌ی سه‌ر زارو خه‌یالی ناو دل بۆ ئه‌و چۆن یه‌که‌.

۳۹۱۹- سَمِيعُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: أُنَاسٌ كَانُوا يَسْتَحْيُونَ أَنْ يَتَخَلَّوْا فَيَقْضُوا إِلَى السَّمَاءِ، وَأَنْ يُجَامِعُوا نِسَاءَهُمْ فَيَقْضُوا إِلَى السَّمَاءِ، فَتَزَلَّ هَذِهِ الْآيَةُ. رواه البخاري^(۱).

(۱) بخاري. تفسير: ۴۶۸۱، ۴۶۸۲، ۴۶۸۳.

له‌باره‌ی ئەم ئایەتەوه پرسیا رکرا له ئیبنو عەبباس (خودایان لێ پازی بێت) گوتی: گەئێ کەس هەبوون کە دەچوون بۆ سەراو پێیان شەرم بوو شەرمگای خۆیان بەرهو ئاسمان پووت بکەن، لەبەر ئەوه خۆیان دەکۆماندەوه بە سەر عەرەتی خۆیاندا هەتا دەرئەکەوێ! وە گەئێ کەسی تر هەبوون کە دەچوونە لای ژن و حەلالی خۆیان پێیان شەرم بوو شەرمی خۆیان بەرهو ئاسمان پووت بکەن، لەبەر ئەوه سەری خۆیان دا دەپۆشی گوايه خۆیان له خدا دەشارنەوه! جا بەم بۆنەیه‌وه ئەم ئایەتە دابەزی (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا} - (۷/۱۱).

واته: خودا ئەو خودایەیه کە له نه‌بوون ئاسمانه‌کان و زه‌مینى دروست کردووه، له ماوه‌ی شەش پۆژدا له پۆژانی خودا، کە پۆژی وای هەیه بە قەد هەزار سالی ئیوه دەبێ، وە له پێش دروست کردنی ئەماندا عەرش (باره‌گا) ی خۆی و ئاوی دروست کردبوو، وە باره‌گاکی له‌سەر ئاو بوو، واته: جگه له‌عەرش و مادده‌ی ئاو هیچی تر نه‌بوو، خودای گه‌وره بۆیه ئەمانه‌ی دروست کردووه تا به‌راو‌وردتان بکاو تاقیتان بکاته‌وه کە کامه‌تان په‌فتارو کرداری باشت‌ره له‌وی تر.

۳۹۲- عَنْ أَبِي رَزِينٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. رواه الترمذي. بسند حسن (۲).

ئەبو رەزین (خودای لێ پازی بێت) گوتی: گوتم: ئەو فرستاده‌ی خودا! خودا له پێش ئەوه‌دا کە ئەم دروستکراوانه‌ی خۆی دروست بکا خۆی له‌ کوێ بووه؟ فەرمووی: خودا هه‌ربووه و هه‌ر خۆی بووه و به‌س، له‌ پاشدا باره‌گای خۆی دروست کردووه له‌سەر ئاو دایناوه! (ت س/ح) ئیبنولئەثیر (پەزای خودای

لن یب) له (النهاية في غريب الحديث والأثر) دا ده‌فهرموئ: (العماء السحاب) واته: عه‌ما هه‌وره، به پئی ئه‌م رافه‌یه واته‌ی فهرمووده‌که ئاوا‌ی ئی دئ: خودا له ناو هه‌وردا بووه‌و، سه‌رو ژیری با (هه‌وا) بووه! وه ده‌فهرموئ: ئه‌بو عوبه‌ید (خودای لن پانی بیت) ده‌فهرموئ: که‌س نازانی ئه‌و هه‌وره چۆن بووه! بویه به‌نده‌ش ده‌لیم:

جی‌که‌ی وا جی‌که‌ی هه‌اخلی‌سکانه

جی‌ئ‌ی جلیت‌بازی‌ی شو‌ره سوارانه،

که‌ رسوار له‌م رانی‌ه هه‌م خو‌ی و که‌ری

سه‌ر له‌ جی‌ئ‌ی پانی‌ه و پانی له‌ جی‌ئ‌ی سه‌ری!

۳۹۲۱- عن ابن عمر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا): سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَدْثُو الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفُهُ فَيَقْرَرُهُ بِذُنُوبِهِ: تُعْرَفُ ذُنُوبُ كَذَا ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ أَعْرِفْ مَرَّتَيْنِ. فَيَقُولُ أَنَا سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ يُعْطَى صَحِيفَةً حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْآخَرُونَ أَوْ الْكُفَّارُ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ (هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ). رواه الشيخان^(۳).

ئیب‌نو عومه‌ر (رمزای خودایان لیب‌یت) ده‌لئ: به‌ گوی‌ی خو‌م ژنه‌وتم له‌ پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بیت) ده‌یفه‌رموو: له‌ پو‌ژی قیامه‌تا، موسو‌لمان له‌ خودای خو‌ی نزیک ده‌بی‌ته‌وه، به‌ره‌نگی‌کی وا خودا له‌ په‌نا‌ی خو‌یدا دال‌ده‌ی ده‌داو له‌ په‌نا‌ی په‌رده‌ی می‌هره‌بانی خو‌یدا ده‌پو‌وشئ، هه‌تا خه‌ل‌کی ده‌شتی مه‌حشر چا‌ویان ئی نه‌بی، ئه‌وجا خودا یه‌که‌ یه‌که‌ پئی پی‌ ده‌نی له‌ گونا‌هه‌کانی: پئی ده‌فهرموئ: ئایا پی‌ ده‌نی‌یت له‌م گونا‌هه‌و له‌و گونا‌هه‌ که‌ کردو‌وتن؟ به‌نده‌که‌ش گشت جارئ له‌ باتی جارئ دو‌وجار له‌ سه‌ری‌ه ده‌لئ: به‌لئ ئه‌ی خودای من! پی‌یان ئی ده‌نیم‌و له‌ دنیا‌دا ئه‌م تا‌وانانه‌م هه‌موو کردو‌ون، ئیتر به‌نده‌که‌ ده‌ترسئ و ده‌حه‌په‌سئ و له‌ دل‌ی خو‌یا ده‌لئ: سه‌رم تیا ده‌چئ، جا

(۳) تجرید البخاری / ۲ ل / ۱۵۲ / ۱۰۵۸ / ۲۴۴۱ ، ۶۷۰ ، ۷۵۱۴ . مسلم . توبه: ۶۹۴۶ .

خودا دەفەرموی: مەترسە، من لە جیهاندا ئەم گوناھانەم بۆ پۆشیویت ئەوا ئەمپۆکەش لێت خۆش بووم لەو گوناھانە، لە پاش ئەمە نامەى کردەوه باشەکانى دەدەنە دەستی پراستى، ئەمە حالى موسولمانە، بەلام ئەوانى تر - واتە: کافر و بى پرواکان - جا پکیش لە بەرچاوى شایەتەکانى کردەوهکانیان بانگەواز هەل دەداو دەلى:

{هُؤَلاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَّا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ - ۱۸/۱۱}.

واتە: ئا ئەمانە بوون کە درۆیان بە دەم خوداوه دەکرد، بزانی کە ئەفرین و لە عەت و سزای سەختى خودا بۆ سەتەمکارانە (ش).

۳۹۲۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يَفْلِتْهُ. قَالَ ثُمَّ قَرَأَ (وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ). رواه الشيخان والترمذي^(۱).

ئەبو موسا (رمزى خودای لى بىت) لە حەزەرەتەوه (دروودى خودای لەسر بىت) دەفەرموی: لە راستى دا خودا تاماوهیى مۆلەتى پیاوی زۆردارو سەتەمکار دەدات و تا ماوهیى جلەوى بۆ شل دەکات هەتا بزانی دەگەریتەوه یانا، لە وانەکانى پۆژگار پەندو ئامۆژگارى وەرەگرتى یانا، بەلام کە کاسەپربوو ئەوسا قورپتمى دەگرتى ئیتەر قوتارى نابى! ئینجا پیغەمبەر (دروودى خودای لەسر بىت) ئەم ئایەتەى خویندەوه:

{وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ - ۱۰۲/۱۱}.

واتە: ئاوهها پاش مۆلەت و ماوهیى، خودای تو سزای سەخت دەنیرى و قارو خەشم و غەزەب دەگرتى لە خەلکى ئەو وولات و دیهاتانە کە زۆرو سەتەم و ناھەقى و بى پروایى لە ناویاندا پەرە دەستینى و دەلى ی گوندو شارەکان سەرچەم بوون بە زۆردارو سەتەمکار! وهلى لە مەکرى خودا ئەمین

(۱) تجرید البخاری / ۴ / ۴۵۰ رقم: ۱۶۶۷ / ۴۶۸۱. مسلم. بر وصلة: ۶۵۲۴.

زولمرو زۆرو ناھەقى ئەوەن بىلاۋو باون

دانا له بڼې باکي خوا همسو وای وورمان !

٣٩٢٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ
لُوطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السَّجْنِ مَا لَبِثَ يُوسُفُ ثُمَّ أَكَّانِي
الدَّاعِيَ لِأَجْبِئُهُ. رواه الشيخان^(٥).

ئەبو ھورەيرە (خودای لى پازى بىت) گوتى: پيىغەمبەر (درودى خودای لىسر بىت)
 فەرمووى: پەحمەتى خودا لە لووت پيىغەمبەر بى لە سەرچى ئەساسى
 فەرموويەتى:

{قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ - ٨٠/١١}.

واته: حه‌زهرتی لووت پاش ناومیډ بوون له‌و نامه‌ردانه فهرمووی: کاشکی من خۆم هی‌زیکم ببوایه، هه‌تا چاره‌ی ئەم بئ شه‌رمی و نامه‌ردی و زیاده‌روی نی‌وه‌مه پئی بکردایه، یاخود له‌ په‌نای زاتیکی ته‌واناو به‌ هی‌زدا، ده‌بووم؟! خۆ ئەو له‌ راستی دا له‌ په‌نای زاتیکی ته‌واناو به‌ هی‌زدا بوو که خودای گه‌وره‌یه، له‌ لایه‌کی تریشه‌وه، ئافه‌ریم بۆ حه‌زهرتی یووسف، بۆ خۆی و بۆ سه‌برو خۆگرتنی، به‌راستی مه‌ردو یه‌سه‌برو ئازاو به‌ پشوو بوو، ئەوه‌بوو که پاشا ناردی به‌ شوینی دا که بجئ بۆ لای، ئەو مه‌ردانه له‌ به‌ندیخانه‌ ده‌رنه‌چوو، وه‌ په‌له‌ی نه‌کرد، وه‌یستی له‌ پێشدا بی سه‌لمی‌نی که ئەو به‌ نا‌ره‌وا به‌ندکراوه، بۆیه‌ به‌فروستاده‌که‌ی پاشای فهرموو: برۆ عه‌رزى پاشا بکه‌ فهرمان بدا ئەو ژنانه‌ که ده‌ستی خۆیان له‌ت و په‌ت کرد له‌ گه‌ل ژنی وه‌زیردا، له‌ کاتی ده‌عوته‌که‌دا، کو‌یان بکاته‌وه‌و لی‌یان پیرسئ: حالى ئەوان چۆن بو‌ه‌و حالى منیش چۆن بو‌ه‌و؟ تا پاک‌و پیس ده‌ریکه‌وئ بۆ هه‌موو لایى،

(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴. مسلم. ایمان: ۵۳۸۰، ۳۸۱.

ئەوسا مەن دیم بۆلای پاشا ئەنجا پیغەمبەر فەرمووی: وەئێ ئەگەر مەن لە جیگەئێ ئەو بوومایەو ئەوەندەئێ ئەو وا زۆر لە بەندیخانە دا بمایەتەو هەر کە دەهاتن بە دوامدا گورج بە بێ چەندو چوون دەچووم لە گەلیان بۆلای پاشا! (ش).

۳۹۲۴- (ب - ۱ - ز - ۴۳ - ل - ۱۸۵ - ف - ۹) (۱).

۳۹۲۵- عَنْ أَبِي الْيَسْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَنَى امْرَأَةً تَبْتَاعُ ثَمْرًا فَقُلْتُ لَهَا: إِنَّ فِي الْبَيْتِ ثَمْرًا أَطْيَبَ مِنْهُ. فَدَخَلْتُ مَعِيَ فِي الْبَيْتِ فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهَا فَقَبَّلْتُهَا فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ اسْتُرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتُبْ وَلَا تُخَيِّرْ أَحَدًا. وَتُبْ إِلَيَّ اللَّهُ فَلَمْ أَصْبِرْ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: أَخَلَفْتَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِي أَهْلِهِ بِمِثْلِ هَذَا. حَتَّى تَمْنَى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ إِلَّا تِلْكَ السَّاعَةَ حَتَّى ظَنَّ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الثَّارِ. قَالَ وَأَطْرَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَوِيلًا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ (أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ) إِلَى قَوْلِهِ (ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ). قَالَ أَبُو الْيَسْرِ فَأَتَيْتُهُ فَقَرَأَهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَصْحَابُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلًا خَاصَّةً أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةٍ؟ قَالَ: بَلَى لِلنَّاسِ عَامَّةٍ. رواه الترمذي بسند حسن. نَسَّالَ اللَّهُ السِّرَّ وَحَسَنَ الْحَالَ وَالْمَالَ آمِينَ (۷).

ئەبولەيسەر (خودای لە پازی بێت) گوئی: ژنی هات بۆ کەم خورما بکڕی، گوتم: لە ژوورەو خورمای باشتري ئێ یە، ئەویش لە گەلما هاتە ژوورەو منیش دەستیکم بۆ یێردو ماچم کرد، لە پاشا پەشیمان بوومەووە بۆ ئەم مەسەلە یە لە ئەبو بەکرم پرسی، گوئی: پازی خۆت بپۆشەو قسە بۆ کەس مەکەو لە لای خودا تەو یە بکە، منیش ئۆقرەم ئێ هەنگیرا هەتا لە پیغەمبەر پرسی، فەرمووی (درووی خودای لەسەر بێت): ئاوا چاودیری نامووسی خیزانی جەنگاوەرو تیگۆشەر لە پێگەئێ خودا دا دەکەئێ! گوئی: ئەوەندە پەشیمان

(۱) تقدم برقم: ۹ / ۳۳۹ مجلد اول / ل / ۱۸۵.

(۷) حسن عند الترمذي.

بوومه‌وه به‌پاده‌یه‌کی وا خۆزگه‌م خواست که له‌وه‌وپیش ئیسلام نه‌بوومایه و له‌پاش ئه‌و کاته موسولمان ببومایه ته‌نانه‌ت گومانم وابوو که بووم به‌دۆزه‌خی! جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) تاوێ پاماو ماتبوو هه‌تا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی به‌س‌رووش بۆینارد: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ} تا کۆتایی ئایه‌ت، که‌ پافه‌ی له‌به‌رگی یه‌که‌ما له‌ زنجیره‌ چل و سێ‌دا، له‌ فه‌رمووده‌ی نۆه‌ما رابورد، ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) ئایه‌ته‌که‌ی بۆم خوینده‌وه، یارانیشی عه‌رزیان کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌م به‌ریاره‌ هه‌ر بۆ ئه‌م وایه، یا بۆ هه‌موو که‌سیکی تریش وایه؟ فه‌رمووی: نه‌ه، هه‌ر بۆ ئه‌م وانی یه، به‌لکوو بۆ گشت که‌سی وایه (ت - س/ح).

۱۲) سووره‌تی یووسف (دروودی خودای له‌سه‌ر‌بیت)

سورة يوسف (عليه السلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ - ۱۲/۶}.

واته: چۆن خودا تۆی هه‌لبێژارد بۆ ئه‌و خه‌وه‌ جوانه‌ ئاوه‌هایش هه‌لت ده‌بێژێ و ده‌تکا به‌زاناو داناو فی‌ری قسه‌ی به‌رزو نامه‌ پیرۆزه‌کانت ده‌کاو شاره‌زای توێژینه‌وه‌و لیکدانه‌وه‌ی باشت ده‌کا، وه‌ به‌هره‌ له‌سه‌ر به‌هره‌ ده‌پێژینێ به‌سه‌رتا، وه‌ک پیغه‌مبه‌رایه‌تی و دارایی، هه‌روه‌ک له‌ کاتی خۆی دا به‌هره‌یه‌کی زۆری دابوو به‌ باپیره‌کانت که‌ ئیبراهیم و ئیسحاق بوون، خودای تۆ زاناو دانا، ده‌زانی شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گرێ.

ئىبنو عومەر (خودايان لى پازى بىت) لى ھەزرەت ھە دەفەرمۇي (سېۋدى خوداي لى سىر بىت): مەردى كۆرى مەردى كۆرى مەردى كۆرى مەردى، كە خۇي و باۋاپىرى مەردو بەرپىز بوون ئەۋە يوسفى كۆرى يە عقوبى كۆرى ئىسحاقى كۆرى ئىبراھىمە (ب/ت).

٣٩٢٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَى النَّاسِ أَكْرَمُ قَالَ أَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَثْقَاهُمْ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوسُفُ بْنُ النَّبِيِّ اللَّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللَّهِ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ نَسْأَلُونِي. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَخِيَارُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَهُوا. رواه البخاري^(٧).

ئەبوو ھورەيرە (خودای ئى پازى يىت) گوتى: لە پىڭغەمبەر (برودى خودای لەسر يىت) پرسىار کرا: کام کەس گەورەتر و بەرپز ترە؟ فەرمووی: گەورەترینيان لەلای خودای گەورە ئەو کەسەيە کە زۆرتر لە خودا بترسى! عەرزىان کرد: مەبەستمان ئەوە نىيە. فەرمووی: دەي گەورەترینيان بە پشتەي نەسەب و بنەچە و رەسەن نامە يووسفە، کە خوێ پىڭغەمبەري خودايە، باوکی پىڭغەمبەري خودايە، باپىرەشى پىڭغەمبەري خودايە، با پىرە گەورەيشى دوستى خودايە! گوتيان: لەمەيش ناپرسىن. فەرمووی: ديارە لە بنەچەي بنەمالە و خانەدانەکانى عەرەب پرسىار دەکەن کە وەك کان وان؟ عەرزىان کرد: بەلێ مەبەسمان ئەوانە، فەرمووی: دەي ئەو کەسانەتان کە لەسەردەمي پيش ھاتنى ئا يىنى ئىسلامدا با ش بووبن، ھەر ئەوانيش لەسەردەمي

(١) بخاري. تفسير: ٤٦٨٨.

(۲) بخاري. تفسير: ۴۶۹۹.

ئیسلامه‌تی دا باش ده‌بن، به مهرجی شاره‌زای ئایین بین و به جوانی په‌فتاری پی بکه‌ن! (ب).

۳۹۲۸- قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ}. قال عكرمة: هَيْتَ لَكَ بِالْحُورَانِ هَلُمَّ. وقال ابن جُبَيْر: تعاله. رواه البخاري^(۳).

خودای گه‌وره له قورئانی پیروژدا دا ستانی چه‌ز ئی کردنی زلیخا له چه‌زه‌تی یوسف ده‌گیریتنه‌وه ده‌فه‌رموی:

{وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ - ۲۳/۱۲}.

واته: زلیخا ئاگری ئه‌شق و ئه‌قینی زوری بو هیئا، به‌ره به‌ره به عیش‌وه ناز دلی راده‌گرت و یوسفی (به قسه‌ی خوش و به گفتی شیرین) ده‌کرده خوی، تا ته‌واو مرخی ئی خوش کردو بریاری دا که کاتی ئه‌وه هاتوو له په‌نایه‌کا، له کوپیکی تایبه‌تی ئاشقانه‌دا کولوکوی دلی خویان دامرکینن، هات دهرگا له‌سه‌ر دهرگا دایخست، له‌سه‌ر خوی و یوسف و پیی گوت: فه‌رموو ده‌ی زووبه بایکه‌وه، باده‌ی دلداری نوش که‌ین! ئه‌ویش مه‌ردانه‌گوتی: من و کاری خراپیان نه‌گوتوو، په‌ناده‌گرم به خودا له شتی وانا شیرین عیکرمه (خودای ئی پازی بیت) ده‌لئ: وشه‌ی (هیت لک) به زمانی چه‌ورانی یانی: زوو وهره، ئیبنو جوبه‌یریش ده‌لئ: واته: خیراوه‌ره (ب).

قال الله تعالى: {ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعَ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ - ۴۸/۱۲}.

واته: پاش ئه‌و چه‌وت ساله‌هه‌وت سالی ناهه‌مواری قاتی دینه‌هه‌وشه‌وه، هه‌موو ئه‌و پزق و پزیه‌ی هه‌لتان گرتوووه داتان ناوه بو ئه‌و ساله‌هه‌وتانه‌هه‌مووی ده‌خون، که‌می نه‌بی له‌وه‌ی ده‌یشارنه‌وه بو تووی کشتوکال (یابو کاتی قاته‌سال).

(۳) ذكره البخاري تعليقا في التفسير بين الرقمين: ۴۶۹۱ و ۴۶۹۲. سورة يوسف.

۳۹۲۹- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ قُرَيْشًا لَمَّا أَبْطَلُوا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْإِسْلَامِ قَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِيهِمْ بِسَنَعِ كَسْبِ يُوسُفَ فَأَصَابَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلُّ شَيْءٍ حَتَّى أَكَلُوا الْعِظَامَ حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا مِثْلَ الدُّخَانِ قَالَ اللَّهُ (فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ) قَالَ اللَّهُ (إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ) أَفَيَكْشِفُهُمْ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقَدْ مَضَى الدُّخَانُ وَمَضَتْ الْبَطْشَةُ. رواه الشيخان^(۴).

عەبدوللّا (خودای ئی پازی بێت) گوئی: هۆزی قورەیش درهنگ ئیسلام بوون و هەتا ماوه‌ی ملیان نەدەدا بە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسر بێت) ئەویش فەرمووی (دروودی خودای لەسر بێت): خودایە! تۆ لەباتی من چاری ئەمانە بکە و بە حەوت سال قات و قبری (وەکوو حەوت سالتە گرانی یەکە ی کاتی یوسف) یارمەتیم بدە بە سەریانان ئیتر تووشی قاتوو قبری یەکی وەها بوون هەر مەپرسە، قبری خستە هەموو شتیکیان، تەنانەت لە برسانا ئیسقانیان دەخواردو لەبەر بێ هیزی و برسیتی پیاو چاوی پێشکەو پێشکە ی دەکردو کە تەماشای ئاسمانی دەکرد لە بەرچاوی تەم و دوو کەلی دەکرد، جا خودای گەورە ئەم ئایەتە ی دابەزاند:

{فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ - ۱۰/۴۴}.

جا تۆ چاوه‌پێی ئەو پۆژە یە بکە، کە لەبەر بێ بارانی تەم و مژو تەپو توژیکی رەشی بەد رەزا لە چەشنی دوو کەل پووی ئاسمان دا دەگرێ عەبدوللّا دەلی: مەبەست لەم دوخان و تەم و دوو کەلە لەم ئایەتەدا ئەمە بوو کە من پوونم کردەوه، وە ئەمەیش وەکوو گوتم پووی داو لە کاتی خۆیدا پویشت، چونکە خودا لە پاش ئەم ئایەتەوه پوونی دەکاتەوه کە کەمێ ئەو سزاو تۆلەیان لە سەر لادەبرێ بەلام دیسان تێ هەل دەچنەوه و دەست دەکەنەوه بە لاساری و ناعالی وەکوو دەفەرموی:

^(۴) تجرید البخاری / ۱ / ل ۴۹۲ / رقم: ۵۸ تجرید = ۱۰۰۷ فتح. اطرافه: ۱۰۲۰، ۴۶۹۲، ۴۷۶۷، ۴۷۷۴،

۴۸۰۹، ۴۸۲۰، ۴۸۲۱، ۴۸۲۲، ۴۸۲۳، ۴۸۲۴، ۴۸۲۵. مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۹۷، ۷۰۰۱.

{إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ - ۱۵/۴۴}.

واته: نیتمه له بهر تۆ بووارهسان دان

که چس چوونهوه سه‌رخووس ناسه‌ردان!

جا ئەمه مه‌عنای وایه که ئەو سزاو عه‌زابه‌یه که له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چۆ و دیسان ده‌گه‌ڕێنه‌وه سه‌رباری به‌ره‌ بۆریان و هه‌م‌دیسان خودا سزاکه‌یان بۆ ده‌نیرێته‌وه، وه‌ک له‌ دوا ئەم ئایه‌ته‌شه‌وه ده‌فه‌رمووی:

{يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ - ۱۶/۴۴}.

واته: هه‌ر خۆیان زیان ده‌که‌ن واپه‌ریارمان دا که له‌ پۆژی به‌دردا تۆله‌ی به‌رو دوايان ئی بستینین و هه‌لمه‌تی گه‌وره‌یان بۆ به‌رین و جه‌زه‌به‌یان به‌دین و ته‌مّ خواریان به‌که‌ین عه‌بدوللّا گوته‌ی: جا ئەمه مه‌عنای وایه که ئەو سزاو عه‌زابه‌ تاماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چۆ و دیسان ده‌ست ده‌که‌نه‌وه به‌ خراپه‌کردن و دیسانه‌وه سزاکه‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه سه‌ریان، جا چۆن شتی وایه خیامه‌تا پوو ده‌دا، له‌ قیامه‌تا سزاکه‌ هات تا ته‌واو نه‌بی لاناچی، یا هه‌ر لاناچی، له‌سه‌ر ئەم رافه‌یه‌ دیاره به‌طشه‌و هه‌لمه‌ته‌ گه‌وره‌که‌یش وه‌ک مه‌سه‌له‌ی دوخان و ته‌م و دووکه‌له‌که‌ پووی داوه‌و مه‌به‌ست لی‌ی غه‌زای به‌دربووه‌و نه‌ویش رابووردووه‌! (ش).

۳۹۳۰- => (ب-۶ ز-۱۳ ل-۲۴۵ ف-۱ + ف-۲) + (ب-۶ ز-۱۲ ل-

۲۴۲ ف-۵)^(۵).

لێره‌دا ئەم پتری یه‌ی هه‌یه: فما بعث الله بعده نبيا الا في ذروة من قومه: واته: ئیتر له‌ دوا لووت خودا هه‌ر پیغه‌مبه‌ریکی ده‌نارد سه‌رگۆلی هۆزه‌که‌ی خۆی بوو، که ده‌بوون به‌ پشت و په‌نا بۆی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ - ۱۱۰/۱۲}.

واته: بابئ برواکانی ئەم چەرخی بایی نەبن بەو مۆلەتە ی بەوان دراوه، چونکه کافرەکانی چەرخیەکانی پێشوویش تا ماوێهکی زۆر مۆلەت یان دراو دوژمنایەتی ی پێغەمبەرەکانیان دەکرد، هەتا پادەیی ئەو پەمبەرە بێ هیوا دەبوون لەو کە قسەیان کاریان لی بکا، یاخود بێ ئومێد دەبوون لەو کە یا رمەتی یان لەلای خوداوه بۆ بێ و گومانی کافرەکان هاتە سەر ئەو ئەو پێغەمبەرەکانە دروێان لەگەڵ دا کراوه.. جا لەم تەنگو چەلەمە یەدا کوتوپر لەلای خوداوه، یارمەتی یان بۆ هات و ئەوانە ی کە خودا خوا ستی لەسەر پزگاربوونیان بووبی پزگاربوون و باقی مەندەکیان بە فەتارەت چوون چونکی ئەوانە تاوانباربوون، وە سزای ئێمەش کە پووی کردە تاوانباران ئێتر ناگەرێتەو تا پەلی خۆی نەوێشینی.

عوروه (خودای لی پازی بیت) گوتی: بە عایشە ی پوورم گوت: ئایا ئەم، ووشە یە لەم ئایەتەدا بە (کذبوا) دەخوینرێتەو بەبێ گیراویی یا بە (کذبوا) دەخوینرێتەو بە شەدە ی ذالە کە؟ گوتی (کذبوا) دەخوینرێتەو بە شەدە، گۆتم: دە ی خو پێغەمبەرەکان سوور لییان پوون و ئاشکرا بووه کە ھۆزەکانیان تەکزیبیان دەکەن واتە: باوهریان پی ناکەن و بە دروێان دەخەنەو کەواتە کە ی ئەو (ظن) و گومانە؟ عایشە گوتی: بەلێ، بە گیانی خو م سوور ئەو یان دەزانی، پیم گوت: خو ئەویش ئەقل نایگرێ کە بلین پێغەمبەرەکان گومانی ئەو یان بۆ پەیدا بووه کە خودا درو ی لەگەڵدا کردوون؟! گوتی: پەنا بە خودا لە بەدگومانی وا، پێغەمبەرەکان بە دوورن لە باوهری واو بە خودای خوێان و شتی وا لە پێغەمبەرەکان ناوێ شیتەو، گۆتم: ئە ی ئایەتە کە مەعنای چییە؟ گوتی: مەبەست لەم گومانە بە پەپەرەکانی پێغەمبەرەکانە لە لایەنی پێغەمبەرەکانەو لەسەر ئەم شیوہ یە: لە پیش دا مەنی لە ھۆزی پێغەمبەرەکان باوهر ئیمان دەھینن بە خودا و پێغەمبەرانی،

وهدهبن به پهیرهوانی ئەوان، ههتا له دوایی دا دهر دو ئازارو مهینهتیاں درێژه دهکێشئ و نه صهرت و سههرکهوتن دوا دهکهوئ، بهرا دهیهکی وا که پیغه مبه رهکان نا ئومید دهبن له ئیمانیهتانی ئه وه که سانه که ههتا ئیستا ئیمانیاں نه هیناوه له هۆزهکانیاں، سههرپای ئه وهیشه گومانی ئه وهیشیاں بو پهیدا دهبی که پهیره وهکانیشیاں با وهپریان پییاں نه ماوه، جا له وه کاته ناسکه داو له وه حالی په ریشانی و جانبازی یه دا خودا سهریان دهخاو یارمهتی یان بو دهنیری! (ب).

(۱۴) سوورهتی رعد : (سورة الرعد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (وَتُفْضَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ) قَالَ الدَّقْلُ وَالْفَارِسِيُّ وَالْحُلُوُّ وَالْحَامِضُ^(۱).

ئهبو هورهیره (خودای لێ بازی بێت) گوئی: پیغه مبه ر (درودی خودای لێ سه ر بێت) له شانی ئه م فهرماشتهی خوادا که فهرموویهتی:
{وَتُفْضَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ - ۴/۱۳}.

واته: ئه م باخ و پهزو شینایی و دارو درهخته جوړاو جوړانه هه ر چهنده گشتیاں له یه ک ئاو ئاوده درین و له یه ک زه ویدا دهپوین کهچی له کهل ئه وهیشدا به رهکانیاں جیا جیا یه له پهنگ و بوو تام و له زهت و چیژو شیوه و قهواره و شهکل و کات و گه ئی شتی تر دا، وه بازیکیانمان باشترو خوشتر کردوه له بازیکی تریان. گوئی: چه زهت له با ره ی ئه م ئایه ته وه فهرمووی: وه ک قه سپ و خهسته وی، وه ک شیرین و ترش (ت-س/ح).

۳۹۳۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبِرْنَا عَنِ الرَّغْدِ مَا هُوَ؟ قَالَ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُوَكَّلٌ

(۱) رواه الترمذي بسند حسن.

بِالسَّحَابِ مَعَهُ مَخَارِيقُ مِنْ نَارٍ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ. فَقَالُوا فَمَا هَذَا الصَّوْتُ الَّذِي نَسْمَعُ؟ قَالَ: زَجْرُهُ بِالسَّحَابِ إِذَا زَجْرُهُ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى حَيْثُ أَمَرَ. قَالُوا: صَدَقْتَ. رواهما الترمذي بسندين حسنين. نَسَّأَ اللَّهُ حَسَنَ الرَّوَايَةِ آمِينَ^(۲).

ثیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بیت) گوتی: جووله‌که‌کان هاتن بو لای پیغه‌مبهر (دروودی خودای لئسر بیت) گوتیان: ئه‌ی ئه‌بولقاسم! پیمان بلئی ره‌عد (واته: هه‌وره‌گرمه = هه‌وره‌تریشقه) چییه؟ فه‌رمووی: فریشته‌یه که له فریشته‌کان ناوی ره‌عده، هه‌وری پی سپێردراوه، گورزیکی ئاگرینی پی‌یه، هه‌وری پی ئی ده‌خوپی، بو ئه‌و شوینانه‌ی خودا بیه‌وی، گوتیان: ئه‌دی ئه‌و گرمه‌یه چییه که ده‌یبیستین؟ فه‌رمووی: ئه‌وه ده‌خوپیته هه‌وره‌که تا بپروا بو ئه‌و شوینانه‌ی که فه‌رمانی پی کراوه بجئی بو ئه‌وی، گوتیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۱۵) سووره‌نی نیبراهیم (دروودی لئ بی): (سورة إبراهيم (عليه السلام))

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ أُنِيَ رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِقِنَاعٍ عَلَيْهِ رُطْبٌ فَقَالَ مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا. قَالَ هِيَ النَّخْلَةُ (وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ) قَالَ هِيَ الْحَنْظَلُ. رواه الترمذي^(۱).

ئهنه‌س (خوای لئ رازی بی) گوتی: هه‌نی پووتاب (واته: ته‌په‌ خورما) یان له‌سه‌ر سه‌له‌یی بو پیغه‌مبهر هیئا (دروودی خودای لئسر بیت) فه‌رمووی: {مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا - ۱۴/۲۴-۲۵}.

(۲) رواه الترمذي بسند حسن.

(۱) سكت عنه الشارح. راجع صحيح مسلم رقم: ۷۰۲۳-۷۰۲۹ وصحيح البخاري رقم: ۶۱.

واته: نمونهی ووشه‌ی جوان و ووتاری خیردارو قسه‌ی خیر وه‌کوو دره‌ختیکی پاکی جوانی بوشناخی به‌رداری سایه‌دار وایه، که بنه‌که‌ی به‌ره‌که دریرژه نه‌ستووره‌کانیه‌وه دامه‌زرا بی له بنی عه‌رزداو لقه‌کانیشی به‌رزه‌وه بووبن و پویسی بن به‌ناسماندا، بای سه‌فای په‌حمه‌ت هه‌میشه ده‌یان له‌رینیتیه‌وه و دم به‌دهم ده‌که‌شینیه‌وه تازه ده‌بنه‌وه، وه نه‌م دره‌خته نازداره به‌ری خوی ده‌دا به‌شایسته‌گان و موسته‌حه‌ققان، له هه‌موو کاتی‌کا به‌فه‌رمانی خودای خوی. هه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سهر بیت) فه‌رمووی: نه‌وه دار خورمایه فه‌رمووی:

{وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ - {۲۶/۱۴}.

وه نمونه‌ی ووشه‌و ووتاری پیس و قسه‌ی خراپیش وه‌کوو دره‌ختیکی پیسی بی سوود وایه، که نه‌به‌ری هه‌بی و نه‌سییهر، هه‌ر که ده‌سته‌ت بویبرد به‌ناسانی هه‌ل ده‌که‌نری، چونکی په‌گ و پریشه‌ی دانه‌کو‌تاوه به‌ناخی زه‌ویدا، به‌لکوو به‌حال و نا‌حال خوی گرتووه به‌چینی سه‌رووی عه‌رده‌وه، وه شایسته‌ی نه‌وه نییه که پایه‌دار بی له عه‌رزدا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهر بیت) نه‌وه‌یش گووژالک‌یه (ت).

۳۹۳۴- => (ب-۱ ز- ۲۲۴ ل- ۵۸۰ ف-۱) (۳).

له‌گره‌دا نه‌مه‌ی پتره: گفته‌ی (ت) ناوایه: نه‌م ته‌وفیق و ته‌سبیت و دامه‌زراندن له‌سهر ئیمان‌ه له‌گو‌پدا ده‌بی، له‌وکاته‌دا که فریشته‌کان پینی ده‌لین: خودای تو کییه؟ ده‌لین: خودای من یه‌زدانی پا‌که ده‌لین: دین و نایینت چییه؟ ده‌لین: دین و نایینم ئیسلامه ده‌لین: پیغه‌مبه‌رت کییه؟ ده‌لین: پیغه‌مبه‌رم مو‌حه‌مه‌ده (دروودی خودای له‌سهر بیت).

قال الله تعالى: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ، جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ - ۱۴/۲۸-۲۹}.

واته: ئایا ته‌ماشا ناکه‌ی که چۆن ئەو سێلەو پێ نه‌زان و به‌دنامه‌کانه له جیاتی ئەوه‌ی که سوپاسی خودا بکه‌ن له‌سه‌ر به‌هره‌و نازو نیعمه‌ته‌کانی ده‌چن ناسوپاسی ئەو ده‌که‌ن و به‌رابه‌ر به‌چاکه‌و به‌هره‌کانی خوا خراپه‌و به‌دنامه‌کی و بێ ئەمه‌کی ده‌که‌ن، هه‌ر به‌خۆشیان ده‌سبه‌ردار نابن، به‌لکوو هۆزو خزم و گه‌ل و که‌سوکاری خۆشیان تووشی فه‌لاکه‌ت و فه‌رتنه‌و مالویرانی ده‌که‌ن، وه‌ به‌ره‌و خانه‌ی ویرانی ناو ناخی ئاگری دۆزه‌خ له‌گه‌ل خۆیاندا ده‌یانبه‌ن وه‌ ئەو جیگه‌ خراپ و ناخۆش و به‌ده‌ ده‌که‌ن به‌ مۆلگه‌ی خۆیان و ئەوان!

۳۹۳۵- قَالَ ابْن عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هُمْ كُفَّارُ أَهْلِ مَكَّةَ. رواه البخاري^(۳).

ئیبنا عه‌بباس (خۆشنودی خودا یان ئی بن) ده‌یگوت: ئەوانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون بێ بپروا‌کانی خه‌لکی مه‌که‌ بوون (ب).

۳۹۳۶- عَنْ مَسْرُوقٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: ثَلَاثُ عَائِشَةٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) هَذِهِ الْآيَةُ (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلَى الصَّرَاطِ. رواه الترمذي. نَسَّالَ اللَّهُ كَامِلَ الْإِسْلَامِ. آمِينَ^(۴).

مه‌سروق (خودای ئی پازی بێت) گوتی: عایشه (خودای ئی پازی بێت) ئەم ئایه‌ته‌ی خۆینده‌وه:

{يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ - ۱۴/۴۸}.

واته: ئەو تۆله‌ سه‌ندنه‌ و له‌و پۆژه‌دا که ئەم زه‌مینه‌ی که‌وا ئیستا ئیوه‌ له‌سه‌ری ده‌ژین ده‌گوێی و ده‌کرێ به‌زه‌مینیکێ تر، هه‌روه‌ها ئاسمانیش

(۳) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۰.

(۴) مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۸۷. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۱۲۱.

ده‌گۆپۆی و ده‌بۆی به ئاسمانیکی تر، لهو پۆژهدا هه‌موو سه‌ر له‌ گۆپ
ده‌رده‌یه‌ین و خواه ئاده‌میزاد و خواه په‌ری گرد ده‌بنه‌وه بۆ حیساب و
لیپرسینه‌وه‌ی خودایی مه‌سروق گوتی: عائیشه که ئهم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه
گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌کاتی له‌ حظه‌ی گۆپینه‌که‌دا ئهم خه‌لکه
ده‌چن بۆ کوێ و له‌کوێ ده‌بن؟ فه‌رمووی: له‌سه‌ر پردی صیراط ده‌بن! (ت/م).

١٦) سوره‌تی حیجر: (سورة الحجر)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فِي تَفْسِيرِ
هَذِهِ الْآيَةِ (رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) قَالَ: إِذَا أَخْرَجَ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مِنَ
النَّارِ وَأُذِلُّوا الْجَنَّةَ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ. رواه الترمذي في الإیمان^(١).

ئهبو هوریره (خودای لێ باز ی بێت) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای لێ سه‌ر بێت) له
رافه‌ی ئهم ئایه‌ته‌دا:

{رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ - ٢/١٥}.

واته: له‌ پۆژی ژینه‌وه‌دا گه‌ ئی جار ئهم ناپیاو و نامه‌ردانه‌ی که ئیستا
به‌بۆ باکانه‌ کوفری خودا ده‌که‌ن زۆر به‌که‌ساسی و به‌په‌رۆشه‌وه‌ ده‌لێن:
خۆزگه‌ ئیمه‌ش له‌ جیهاندا هه‌ست و هۆش و گۆشمان ببوایه‌ و هه‌ک ئهم خودا
پیداوانه‌ موسولمان بووینایه‌ و پۆژمان نه‌گه‌یشتیایه‌ به‌م پۆژه‌ په‌شه‌! هه‌زهره‌ت
له‌ رافه‌که‌یدا فه‌رمووی: کاتی که ده‌سته‌ی خودا په‌رست (که‌ناودارن به‌
ده‌سته‌ی تاکه‌په‌رست و ئه‌هلی ته‌وحید) له‌ ئاگر ده‌رده‌یه‌ین و ده‌یانبه‌ن بۆ
به‌هه‌شت و ببوایه‌ پان خویان به‌ته‌نها له‌ دۆزه‌خا ده‌مینه‌وه‌ ئه‌وجا کافران
خۆزگه‌ به‌ موسولمانان ده‌خوازن و له‌عه‌زه‌تا به‌هه‌سه‌ره‌ته‌وه‌ ده‌لێن: بریا
ئیمه‌ش هه‌ک ئهم خودا په‌حم پێ کردووانه‌ له‌ کاتی خۆیدا موسولمان
ده‌بووین، ئیسته‌ پزگارمان ده‌بوو (ت).

^(١) سکت عنه الشارح.

۳۹۳۸- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ حَسَنَاءَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ تُصَلِّي خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يَكُونَ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ لِئَلَّا يَرَاهَا وَيَسْتَأْخِرُ بَعْضُهُمْ حَتَّى يَكُونَ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ فَإِذَا رَكَعَ نَظَرَ مِنْ تَحْتِ إِبْطَائِهِ فَأَنزَلَ اللَّهُ (وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَفَدِّمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَأَخِّرِينَ) ^(۲).

نبینو عه‌بباس (خوشنودی خودا له خوئی و بابی) ده‌لی: ئافره‌تی هه‌بوو، ئیجگار جوان بوو، ژنیکی گه‌لی باش بوو، له پشتی پیغه‌مبه‌روهه (دروودی خودای له‌سرینت) نویژی جه‌ماعه‌تی ده‌کرد، جا هه‌ندی که‌س وه پیش ده‌که‌وتن و ده‌چوونه پیزی یه‌که‌مه‌وه هه‌تا ئه‌و ژنه‌ نه‌بینن نه‌بادا تووشی نه‌زه‌رو پوانینی حه‌رام و نا‌په‌وا بن، هه‌ندی که‌سی تریش وه‌پاش ده‌که‌وتن و ده‌چوونه پیزه‌کانی پاشه‌وه! جا له‌کاتی پوکووع بردن و چه‌مین‌ه‌دا له ژیر بن‌بالیانه‌وه به‌ گو‌شه‌ی چاو ته‌ماشای ژنه‌که‌یان ده‌کرد، جا خودا بو‌ هو‌شیاری کردنه‌وه‌ی ئه‌م دوو تاقمه‌یه‌و بو‌ په‌سنی پیشینان و سه‌رکونه‌ی پاشینان، ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ خوارئ:

{وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَفَدِّمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَأَخِّرِينَ - ۲۴/۱۵}.

واته: به‌راستی ئی‌مه‌ ناگامان له پیشینان و پاشینانتانه (ت - خودای ئاززی بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ - ۴۴/۱۵}.

واته: دۆزه‌خ حه‌وت ده‌رگای هه‌یه، هه‌ر ده‌رگایه‌یان به‌شیکی دیاری کراوی هه‌یه، له‌و کافرو له‌پیده‌رچوانه، به‌پیی به‌دبه‌ختی خو‌یان له‌و ده‌رگایه‌وه ده‌چنه دۆزه‌خه‌وه.

۳۹۳۹- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِحَبْنَمُ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ بَابٌ مِنْهَا لِمَنْ سَلَ السَّيْفَ عَلَى أُمَّتِي أَوْ قَالَ عَلَى أُمَّةٍ مُحَمَّداً (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ^(۳).

^(۲) مسکوت عنه عند الترمذی.

^(۳) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).

ئیبینو عومەر (خودای لى پازى بیت) گوتى: پیغه مبهەر (درودى خودای لى سىر بیت) فەرمووی: دۆزەخ ھەوت دەرگای ھەییە، دەرگایەکیان بۆ ئەو کەسانەییە کە چەك ھەل دەرگەن لە ئۆمەتی من یافەرمووی: کەشیر ھەل دەرگەشەن لە ئۆمەتی موحمەد (ت-س/ غەریب).

۳۹۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمُتَوَسِّمِينَ). روى هذه الثلاثة الترمذي^(٤).

ئەبو سەعید (خودای لى پازى بیت) گوتى: ھەزەت (درودى خودای لى سىر بیت) فەرمووی: خۆتان بپاریزن لە فیراسەت و تێروانینى موسولمانى پاك، چونکە ئەو بە نوورى خودای گەورە دەنواپێ و لەبەر تیشک و وورشەى خودای سەرنجى شت دەدا، لەبەر ئەوە پەى بە گەئى شتى ووردو نەینى دەبا ئینجا ئەم نایەتەى خۆیندەو:

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمُتَوَسِّمِينَ - ۷۵/۱۵}.

واتە: بەراستى لەم داستان و کارەساتەدا چەن نیشانەو بەلگەین ھەییە لەسەر تەوانایى خوداو لەسەر تۆلەسەندنى سەختى، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانە کەبە ووردی سەرنجى پروداوەکانى جیھان دەدەن و بەچاوى دل و بە نوورى ئیمان و بەتیشکى باوەر لە ژین و بوون و لە پووپەرەى بوونەوەر تى دەپوانن (ت - سەنەد غەریب).

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ - ۸۰/۱۵}.

واتە: یەزدانى پاك دەفەرموێ: بەراستى ئەو گەلە کەناویان دەبرێ بە ئەصحابو لحیجر، کە ھۆزى ئەموودن، کەباوەریان بە ھەزەتەى صالح پیغه مبهەر نەکردو بەدرویان خستەو بە مەعنا ئەو نامەردانە ھەموو پیغه مبهەرەکانیان بەدرو خستۆتەو.

(٤) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۳۹۴۱- عَنْ ابْنِ عَمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ^(۵).

ئیبینو عومەر (خودایان لى پازى بیت) ده‌ئى: له غەزای تەبووکا پیڤه‌مبەر (سروودی خودای لىسر بیت) به یارانى خۆی فەرموو: مەپۆنه ناو شوینە‌وارو شوین هە‌وارى ئەم گە‌له دوا بپاوه‌وه، مەگەر بە‌گريانه‌وه، خو ئەگەر گریان‌تان نە‌ده‌هات ئە‌وا مەپۆنه ناو وولاته‌کیان، مە‌بادا بە‌سەر‌هاته ناخۆش و پڕ ناسۆره‌که‌ی ئە‌وان له ئیوه‌ش پوو بدات! (ش).

۳۹۴۲- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ أَرْضَ ثَمُودَ فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بُحْرَاهَا، وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فَقَالُوا قَدْ عَجَبْنَا مِنْهَا، وَاسْتَقَيْنَا. فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينَ وَيَهْرِيقُوا ذَلِكَ الْمَاءَ. رواهما البخاري في بدء الخلق ومسلم في الزهد وزاد. وأمرهم أن يستقوا من البئر التي كانت تردّها الناقة.

دیسان ئە‌و (خودای لى پازى بیت) گو‌تى: له غەزای تەبووکدا، کاتى پیڤه‌مبەر (سروودی خودای لىسر بیت) گە‌یشته خاکی حیجر که وولاتى هۆزى ئە‌مووده له‌وى دابە‌زى و لای دا و فەرمانى بە‌هاو‌پێ‌يانى کرد: که نە‌له‌ناوى بیرە‌که‌ی بخۆنه‌وه و نه‌ ناوى ئى بگرن، ئە‌وانیش عە‌زىان کرد: ساخۆ هە‌ویریشمان پێ شیلاره‌وه و ناویشمان ئى هە‌لگرتوه‌وه! ئە‌ویش فەرمانى پى کردن: که هە‌ویره‌که‌فێ‌ده‌نه بە‌ر ووشتره‌کانیان و ئاوه‌که‌یش پێ‌ژن (ش = ب + م) گێ‌پرا‌نه‌وى (م = موسليم) ئە‌م پسته‌یه‌ی پتره: بە‌لام فەرمانى پى کردن که‌له‌و بیرە‌ ئاوبگرن که کاتى خۆى ووشتره‌که‌ی صالح پیڤه‌مبەر (سروودی خودای لىسر بیت) ناوى ئى ده‌خواره‌وه.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ} ⇒ (ب/هـ / ۸۱ / ف/۱).

(۵) بخاري. احاديث الانبياء: ۳۲۸۰. مسلم. زهد: ۷۲۹۰.

۳۹۴۳- ⇒ (ب-۱ ز ۷۲ ل ۲۴۷ ف-۴) + (ب-۵ ز ۸۱ ل ۲۹۳ ف-۱ + ف-۲)^(۷).

۳۹۴۴- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ) قَالَ: هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ، جَزْءُوهُ أَجْزَاءٌ، فَأَمَّنُوا بِغَضِبِهِ وَكَفَرُوا بِغَضِبِهِ. رواه البخاري^(۸).

ثیبنو عه‌بباس (خودای لی رازی بیت) له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ - ۹۱/۱۵}.

واته: وه‌ئینزارتان ده‌که‌م به‌وینه‌ی ئهو سزایه‌ی که په‌وانه‌مان کرد بو سهر ئهو کافرانه‌ی که قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو گوتی: مه‌به‌س له‌م ئایه‌ته‌ خاوه‌ن نامه‌کانه، واته: گا‌ورو جوله‌که‌کانه، ئه‌مانه قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو، هه‌رچی پێک و موافیقی کتیبی خو‌یان بوو باوه‌ریان پێ ده‌کرد، وه‌هه‌رچی به‌دلیان نه‌بوایه‌ حاشایان ئی ده‌کرد (ب).

۳۹۴۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (لَتَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) قَالَ: عَنْ قَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الترمذي^(۹).

ئهنه‌س (خوای لی رازی بی) گوتی: له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{فَوَرَبِّكَ لَتَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ - ۹۲/۱۵-۹۳}.

واته: سو‌یندم به‌ خودای تو که تو‌ی په‌روه‌ده کرد هه‌تا پی ی گه‌یاندی، پرسیار ده‌که‌ین له‌و کافرانه‌ یه‌که به‌یه‌که له‌و کرده‌وانه که له دنیا‌دا ده‌یکه‌ن گوتی: له‌ رافه‌ی ئه‌مه‌دا هه‌زه‌ت (سرو‌دی خودای لسه‌ر بیت) فه‌رمو‌وی: له‌باره‌ی وشه‌ی پیرو‌زی (لااله الا الله) وه‌ پرسیاریان ئی ده‌کرئ (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ - ۹۹/۱۵}.

^(۷) تقدم برقم: ۴ / ۴۷۲ تسلسل / ۷۲ مجلد اول + مجلد خامس / تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۶۳۰/۱.

^(۸) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

^(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

واته: بهندهیی و عیبادهتی ساخ بکه بو پورهردگاری خوت بهردهوام ههتا مردن، ههتا کاتی مهرگو و ئاکام، که شتیکه ناشکراو دیارییه و ههقه و راسته و بهقهی نووکی دهرزی گومانی تییدا نیه.

۱۰- قال سالم بن عبدالله: اليقين الموت. رواه البخاري^(۱۰).

سالمی کوپی عهبدوللا (خودای من پازی بیت) گوئی: مه بهست له (الیقین) لهم ئایه ته دا مهرگو و مردنه (ب) به بوئهی ئهم و وشتره ی هوزی ئه مووده وه ئهم چهن شیعره تان پیشکesh ده کهم، وه پیشکeshی ده کهم به گه لی فهله ستینی برا، خودا دهروی په حمه تی خویمان لی بکاته وه:

يا شعب ثورة الحجارة المسومات في

عينيك ما في عين امتي من التأسف

على قريب خائب قد لاذ بالتأفف

أغرس العدو بالأذى من كثرة التسوف

على عدو غاشم قد داس بالتعجرف

كل القيم، بلا حياء ما، ولا تخوف!

حتى شمت ما يدل أنهم أقارب

بعضهموا لبعضهم، نحن وهم أجانِب

كأنكم ونحن في دار معا نحارب

عدونا المشترك الخبيث او نضارب!

فسد في وجهي جميع الدرب غير واحد

هو الرجا لنا كما هو الفنا لحاقد،،،،:

يا من ترى النمال في جوارها الدجى كما

ترى الشمس والنجوم الزهر في جو السما

^(۱۰) بخاري. تفسیر: ذكره تعليقا في باب (واعبد ربك حتى يأتيك اليقين. سورة الحجر بعد رقم /

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۷.

الدجال و فتنة الغيا والممات): خودایه! پهنا دهگرم بهزاتی تو له پژدی و چرووکی و له تهمهلی و تهوهزلی و له تهمهنی که سیفی و که فته کاری و له عهزایی قهبرو سزای گوږو له فیتنه و ناژاوهی جه جال و له پشیویی و ناژاوهی ژیان و مردن! (ب).

قال الله تعالى: {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا - ۱۶/۱۲۰}.

واته: بهراستی ئیبراهیم باپیړه که وړه ی ئیوه به تهنیا خوی ئومه تی بوو بو خوی! وه ملکه چ و فرمانبر داری خودا بوو، وه لای دابوو له نایینی به تال و پووچ و به دل پووی کرد بووه خودا.

۳۹۴۹- قال عبدالله: الأمة مُعَلِّمُ الْخَيْرِ وَالْقَانِتُ الْمَطِيعُ. رواهما البخاري^(۳).

عبداللأ (خودای لئ پازی بیت) گوته: (امه) واته: ماموستای خیر و چاکه قانت) یش یانی گوږپرایه ل و ملکه چ (ب).

۴- عَنْ أَبِي بِن كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ أَصِيبَ مِنَ الْأَنْصَارِ أَرْبَعَةٌ وَسِتُّونَ رَجُلًا وَمِنَ الْمُهَاجِرِينَ سِتَّةٌ فِيهِمْ حَمَزَةُ فَمَثَلُوا بِهِمْ فَقَالَ الْأَنْصَارُ لَيْنَ أَصَبْنَا مِنْهُمْ يَوْمًا مِثْلَ هَذَا لَتُرَيْنَّ عَلَيْهِمْ قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) فَقَالَ رَجُلٌ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَفُّوا عَنِ الْقَوْمِ إِلَّا أَرْبَعَةً. رواه الترمذي بسند حسن^(۴).

نوبه یی کوږی که عب (خودای لئ پازی بیت) گوته: له پوژدی غهزای ئو خودا له یاریده دهران شه ست و چوار پیاو کوژان، له کوچکارانیش (به حه مزه ی مامه ی پیغه مبهروه) شهش کهس کوژان کافره کان لچو لیوی شه هیده کانیا ن کرد بوو، جا یاریده دهران گوته یان: نه گمر دهستان پویی به سه ریاند ا هه قی

(۳) بخاری. تفسیر. ذكره البخاری تعلیقا قبل رقم / ۳۳۴۹ فی کتاب الأنساء.

(۴) حسن عند الترمذی.

خۆمانیان به‌زیاده‌وه ئی ده‌که‌ینه‌وه، جا کاتئ فه‌تخی مه‌که‌که‌ پوو‌ی دا خودای گه‌وره‌ ئهم ئایه‌ته‌ی دابه‌زان‌د:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ - ۱۲۶/۱۶}.

واته: له‌سه‌ر نه‌ش‌ری ئیسلام و په‌خش بوونه‌وه‌ی، ئیوه‌ تووش‌ی گه‌ئ به‌ره‌ه‌ستی و قسه‌و کاری نا‌ه‌موار ده‌بن، له‌ کافرا‌نه‌وه، جا نه‌گه‌ر ویست‌تان هه‌قی خۆتان بکه‌نه‌وه‌و تۆله‌ی خۆتان‌یان ئی بکه‌نه‌وه، ئه‌وه‌ ده‌بئ هه‌ق به‌هه‌ق بکه‌نه‌وه‌و به‌س، گه‌رچی خۆبگرن و ئی بو‌ردنتان هه‌بئ ئه‌وه‌ گه‌ئ با‌ش‌تره، دیاره‌ هه‌میشه‌ پاداش‌ی باش بو‌ خو‌گران و له‌ خۆبو‌ردو‌وانه. پیاو‌ئ گوت‌ی: ئه‌م‌پ‌رۆ قو‌ره‌یش بنه‌ب‌ر ده‌بن! پیغه‌مبه‌ریش (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێت) فه‌رمو‌وی: چوار که‌سی ئی ده‌رچی واز له‌وانی تریان بێنن (ت - س/ح).

۱۸) سووره‌تی ئیس‌راء: (سورة الاسراء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن عبدالله (رضي الله عنه) قَالَ: لِي بَنِي إِسْرَائِيلَ وَالْكَهْفِ وَمَرِيَمَ إِلَهُنَّ مِنَ الْعِصَاقِ الْأَوَّلِ، وَهُنَّ مِنْ تِلَادِي. رواه البخاري^(۱).

عه‌بدو‌ل‌لای کو‌پی مه‌سه‌عوود (خودای له‌ پانی بێت) گوت‌ی: سووره‌تی به‌نی ئیسرائیل (که‌ پێش‌ی ده‌لێن سووره‌تی ئیس‌راء) و سووره‌تی که‌ه‌ف و سووره‌تی مه‌ریه‌م له‌ سووره‌ته‌ دی‌رینه‌ نایابه‌کانن، که‌له‌ مه‌که‌که‌ دابه‌زی بوون، وه‌ من له‌ می‌ژوه‌ ئهم گه‌نجی ده‌رخ‌شانانه‌م کردوون به‌مال و له‌ به‌رم کردوون! (ب).

قال الله تعالى: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - الآية} ⇒ (ب - ۴ - ز - ۱۰۰ - ل - ۲۹۸).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۷۰۸.

۳۹۵۲- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتَى بِالْبُرَاقِ لَيْلَةَ أُسْرَى بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ جِبْرِيلُ أَيْمُحَمَّدٍ تَفْعَلُ هَذَا فَمَا رَكَبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْهُ قَالَ فَارْفُضْ عَرَقًا^(۲).

نه‌نس (خودای لئ پازی بیت) گوتی: نهو شه‌وه‌ی که پیغهمبر (دروودی خودای لئسر بیت) ده‌بری بؤ ئیسراو شه‌وپده‌وی پی ده‌کن، بؤ راق لغاوو زین ده‌کن و بؤی ده‌یه‌ینن، به‌لام بوراق لاملی و لامنجی ده‌کاو ریگه نادا که حه‌زرت (دروودی خودای لئسر بیت) سواربی، جویره‌ئیل (دروودی خودای لئسر بیت) پی ی ده‌فرموی: نه‌وه له‌گه‌ل موحه‌مه‌ده‌دا نه‌مه ده‌که‌ی! نه‌وه‌تی تو ه‌ه‌یت هیشتا که‌سیکی تری وه‌کوو نه‌م ئاوا خوشه‌ویست و به‌ریزو نازارو به‌قه‌درو هیژا له‌لای خودا پیی نه‌ناوه‌ته سهر پشته‌تی تو! گوتی: ئیتر بوراق مل ده‌داو له‌ته‌ریقیدا له‌شی ده‌که‌ویته سهر ئاره‌ق (ت - س/ح).

۳۹۵۳- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا اتَّهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ جِبْرِيلُ يَاصْبِعُهُ فَخْرَقَ بِهِ الْحَجَرَ وَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رواهما الترمذي بسندین حسنین^(۳).

بوره‌یده (خودای لئ پازی بیت) گوتی: پیغهمبر (دروودی خودای لئسر بیت) فره‌موی: که گه‌یشتینه به‌یتولمه‌قدیس له‌وی جویره‌ئیل به‌په‌نجه‌ی ئاماژه‌ی له به‌ردی صه‌خره‌توللاکردو به‌رده‌که‌ی به‌په‌نجه‌ی کون کردو بؤراق پیوه به‌سته‌وه! (ت - س/ح).

۳۹۵۴- (ب - ۴ - ر - ۲۴ - ل - ۸۲ - ف - ۱ + ۲ - ب - ۴ - ز - ۱۱۵ - ل - ۳۷۸ - ف - ۴ + ب - ۴ - ز - ۱۶ - ف - ۳ + ب - ۴ - ز - ۱۷ - ف - ۱ + ۲)^(۴).

(۲) عند الترمذي بسند حسن.

(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۴) تقدم برقم: ۱ / ۲۲۰۵ مجلد رابع تسلسل / ۲۴ و ۲ / ۲۷۳۱ + مجلد رابع تسلسل / ۱۱۵ رقم: ۴ /

۳۱۶۸ + مجلد رابع تسلسل / ۱۶ رقم: ۳ / ۲۶۲۸.

۳۹۵۵- (ب - ۴ ز - ۲۴ ل - ۸۲ ف - ۲) ^(۵).

۳۹۵۶- (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۹ ف - ۲ + ف - ۱) ^(۶).

قال الله تعالى: {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا - ۱۷/۱۵-۱۶}.

یه‌زدانی پاک فەرمووێتی: خودا له خۆپایى کهس ئازار نادا، له پێشا رابەر دەنێری پێگهی چاک و خراب به خەڵک دەتئی، وهکاتئ کاتئ ئەوه هات که خودا ئاوه‌دانى یهک و یێران بکا، فەرمان دەدا به گه‌وره‌ پیاوان و ئاغاو به‌گه‌کان، که خوویان گرتوو به‌راباردنی خوشه‌وه‌ وه‌میشه‌ خه‌ریکی عه‌یش و نوۆشن، که‌واز له‌هه‌وه‌س په‌رستی و ئاره‌زوو بازى بێنن و له‌ پێئى شه‌رعى خوا دهر نه‌چن، به‌لام ئەوان زیاتر له‌ یاسا لاده‌دن و له‌ پێئى دهرده‌چن، نیت‌له‌سه‌ر فەرمووده‌ی خودا سزا ده‌پروا بۆ سه‌ریان و وولاتیان و یێران ده‌بئ و خاکیان به‌توو‌ره‌که‌ ده‌بێژئ!

۳۹۲۱- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ) إِلَى قَوْلِهِ (وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ) قَالَ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَتَذَرُونَ أَيْ يَوْمَ ذَلِكَ. فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ ذَلِكَ يَوْمَ يَقُولُ اللَّهُ لَأَدَمَ ابْعَثْ النَّارَ فَقَالَ يَا رَبِّ وَمَا بَعَثَ النَّارَ قَالَ تَسْمُومَاتِهِ وَتَسْنَعُهُ وَتَسْمُونُ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ إِلَى الْجَنَّةِ. قَالَ فَأَنْشَأَ الْمُسْلِمُونَ يَنْكُونُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَارِبُوا وَسَدُّوا لَهَا لَمْ تَكُنْ بُبُوَةً قَطُّ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهَا جَاهِلِيَّةٌ قَالَ فَيُؤْخَذُ الْعَدُوُّ مِنَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنْ تَمَّتْ وَإِلَّا كَمَلَتْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَمَا مَثَلُكُمْ وَالْأُمَمِ إِلَّا كَمَثَلِ الرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ أَوْ كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

^(۵) تقدم برقم: برقم: ۲ / ۲۷۲۱ مجلد رابع تسلسل / ۲۴.

^(۶) تقدم برقم: ۱ / ۳۱۵۴ مجلد رابع تسلسل / ۱۰۰ ورقم ۳۱۵۵.

فَكَبِّرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَّرُوا قَالَ وَلَا أَذْرِي قَالَ
الثَّلَاثِينَ أَمْ لَا. رواه الرمزي في الحج والبخاري في بدء الخلق^(۷).

عیمرانی کوپی حوصهین (خودای لێ پازی بێت) گوتی: لهسه‌فه‌ریکا، ئەم دوو
نایه‌ته‌ بو‌ چه‌زهره‌ هاتنه‌ خواری (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت): -

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلَّ
مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ
بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ - ۱/۲۲ - ۲}.

واته: ئەه‌ی مه‌ردوم! له‌په‌روه‌ردگاری خۆتان بترسن و خۆتان له‌ بێ
ئهم‌ری ئەو بپاریزن، به‌پراستی پۆژانی گه‌لی سه‌خت و پێ له‌ سام و ترستان و
له‌ پێشه‌وه‌، یه‌کێ له‌ وانه‌ پۆژی ژینه‌وه‌یه‌، که‌ ده‌بێ به‌فه‌رتنه‌و پشیویی
یه‌کی واکه‌س سه‌رکه‌سی ناپه‌رژێ به‌تایبه‌ت بوومه‌له‌رزه‌یه‌کی گه‌وره‌
پووده‌دا، گۆی زه‌وی وه‌ک لانکی شه‌پو شه‌ق پاده‌ژهنی، ئەو پۆژه‌ که‌ مه‌ردوم
ئەو حاله‌ به‌ چاوی سه‌ر ده‌بینن، له‌ ترساناو له‌ تاوانا منال به‌به‌رناگای له‌
به‌چکه‌ی خۆی نامینێ و دووگیان خو‌په‌ی ئی ده‌که‌وێ و سه‌که‌که‌ی له‌
بارده‌چێ، بگه‌ه‌موو به‌رداری به‌رده‌خا، ویستاو و شلۆق و ئالۆزو سامناک
ده‌بێ که‌ ته‌ماشای مه‌ردوم ده‌که‌ی له‌ تۆ وایه‌ مه‌ست و سه‌ر خۆشن و ئاره‌ق و
باده‌ نۆشن و نه‌وه‌نده‌ چه‌په‌ساو و شله‌ژاو و په‌رۆشن، به‌لام سه‌رخۆشی و
مه‌ستی چی، کێ ده‌یپه‌رژێته‌ سه‌ر شتی و، نه‌ه‌ نه‌ه‌ مه‌ست و سه‌رخۆش نین
به‌لام سه‌زای توندی ئەو پۆژه‌ و وپو گێژو ویژێ کردوون. جا چه‌زهره‌
(دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) فه‌رمووی: ئەه‌ی ده‌زانن ئەوه‌ کام پۆژه‌یه‌؟ گوتیان:
خوداو پێغه‌مبه‌ری خودا باشتی ده‌زانن، فه‌رمووی: ئەوه‌ ئەو پۆژه‌یه‌ که‌
خودا به‌ ئاده‌م ده‌فه‌رموێ: ئەه‌ی ئاده‌م! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ جیاوه‌که‌ بابرون بو‌
ناوی! ئاده‌میش ده‌فه‌رموێ: ئەه‌ی په‌روه‌ردگارم! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ چه‌ند له‌

^(۷) بخاری. تجرید/ ۴ ل/ ۲۰ رقم/ ۱۳۴۲ - رقم فتح الباری شرح صحیح البخاری/ ۲۳۴۸. مسلم. ایمان: ۵۳۱.

چه‌نده؟ ده‌فهرمووی: له‌هه‌موو هه‌زار که‌سی نۆسه‌دو نه‌وه‌دو نۆی به‌شی
 ئاگری دۆزه‌خه‌و تاقه‌یه‌کیکی به‌شی به‌هه‌شته! گو‌تی: که‌ئهمه‌ی فهرموو
 موسولمانه‌کان ده‌ستیان کرد به‌گریان، پیغه‌مبه‌ریش (بروودی خودای لسه‌ربیت)
 فهرمووی: له‌هه‌موو کاریکتانا منه‌یی میانه‌په‌ویی بکه‌ن و ئامانجتان چاکه
 بئ و چاو بپه‌نه‌ کاری خیر و له‌کاری خیرا کو‌تاهی و دریغی مه‌که‌ن، هه‌ر چه‌ند
 ئهمه‌ وه‌ک گو‌ترا وایه‌ ئومیدتان به‌به‌خششی خودا قه‌وی بئ چونکه‌ هه‌موو
 جارئ که‌ خودا پیغه‌مبه‌ری نارد بئ له‌پیش هاتنی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌وه
 ماوه‌یه‌کی نه‌زانی و کافری هه‌بووه. فهرمووی: جا ئه‌و ژماره‌یه‌ (که‌ نۆسه‌دو
 نه‌وه‌دو نۆیه) له‌خه‌لکی ئه‌و سه‌رده‌می جاهیلییه‌ت و نه‌زانی یه‌ ته‌واو ده‌کرئ،
 ئه‌گه‌ر ئه‌وان به‌شیان کرد ئه‌وا باشه‌ ئه‌گینا ئه‌و ژماره‌یه‌ له‌مونا‌فیع و
 ناپاکه‌کانی ئه‌و ئوممه‌ته‌ ته‌واو ده‌کرئ، سه‌ره‌پای ئه‌مه‌یش ئیوه‌ له‌چاو
 نه‌ته‌وه‌و میلله‌ته‌کانی تری پیش خو‌تاند و وه‌ک ئه‌و پوله‌که‌ رقه‌له‌یه‌ وان که‌ وای
 به‌ دیوی ناوی ره‌فیسکی وولا‌خه‌وه‌ که‌ ده‌لیی پینه‌یه‌ به‌لاقیه‌وه‌، یا ئیوه‌ به‌قه‌د
 خالی ده‌بن که‌ به‌ته‌نشتی ووشتریکه‌وه‌بئ، له‌پاشدا فهرمووی: ئه‌من به‌ته‌مای
 ئه‌وه‌م که‌ ئیوه‌ چواره‌یه‌کی خه‌لکی به‌هه‌شت بن، یارانیش له‌خو‌شیانا گو‌تیان:
 ئه‌للا‌هو ئه‌کبه‌ر. ئه‌وسا فهرمووی: من به‌هیوای ئه‌وه‌م که‌ ئیوه‌ سی‌یه‌کی
 خه‌لکی به‌هه‌شت بن دیسان یاران گو‌تیان: ئه‌للا‌هو ئه‌کبه‌ر، ئینجا فهرمووی:
 بگه‌ر من به‌هیوای ئه‌وه‌م که‌ ئیوه‌ نیوه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت بن دیسان یاران
 گو‌تیان: ئه‌للا‌هو ئه‌کبه‌ر! عیمران ده‌یگو‌ت: ئه‌دی نازانم چه‌زرت (بروودی خودای
 لسه‌ربیت) فهرمووی: به‌لکو‌و ئومید ده‌که‌م که‌ ئیوه‌ دوو سی‌یه‌کی دانیش‌توانی
 به‌هه‌شت بن یانا (ت/ب).

۳۹۵۸- قال عبدالله (رضي الله عنه): كُنَّا نَقُولُ لِلْحَيِّ إِذَا كُثِرُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَمْرُ
 بَنِي قُلَانٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۸).

عبداللہ (خودای سن پازی بیت) دهلی: له سه‌رده‌می نه‌زانی دا که خیل
به‌ره‌به‌ره نه‌ته‌وه‌یان ده‌خسته‌وه‌و زور ده‌بوون پیمان ده‌گوتن: امر بنو فلان:
نه‌وه‌ی فیسار په‌ره‌یان سه‌ند، واته: زوریوون واته: له‌سه‌ر ئه‌م پاقه‌یه
ووشه‌ی (امرنا مترقیها) واته‌ی وایه: که‌یفکه‌ره‌کانی ئه‌و وولاته‌مان زور
ده‌کردو ئه‌وانه‌ی که وه‌کی ئازهل هه‌ر خه‌ریکی رابواردنی دنیا‌یین په‌ره‌یان
ده‌سه‌ند (ب)

قال الله تعالى: {وَأَتَيْنَا دَاوُودَ زُبُورًا - ۵۵/۱۷}.

واته: زه‌بوورمان داوه به‌ پیغه‌مبه‌ر داوود (دروودی خودای له‌سریته).

۳۹۵۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مُتْلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ خُفِّفَ عَلَى
دَاوُدَ الْقِرَاءَةُ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَائِيهِ لِتُسْرَجَ، فَكَانَ يَقْرَأُ قَبْلَ أَنْ يَفْرُغَ. رواه البخاري^(۹).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای سن پازی بیت) له‌هه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای
له‌سریته): خویندنی زه‌بوور و سووک و ئاسان کرابوو بو داوود، گه‌ئ جار که
فه‌رمانی ده‌کرد وولاخه‌که‌یی بو زین بکری خوئ له‌و ماوه که‌مه‌دا طه‌یی
زه‌مانی بو ده‌کرا له‌ خویندنی زه‌بوور ده‌بووه که‌چی هیشتا کابرا له‌ زین
کردنی وولاخه‌که نه‌بوو بووه! (ب):

طه‌یی زه‌مانیش وه‌ک طه‌یی مه‌کان

ثابیته به‌ پهن ه‌دیته و قورئان!

نیسراو و ه‌عراج نه‌که‌ر تن بکه‌ی

نیسپاتی هه‌ردوو به‌هه‌ر دوو ده‌که‌ی

چهن کاری که‌وره‌و چهن ساله‌ پیکه‌

چۆن چۆنی کردی و چۆن که‌یه‌ه جیکه‌

قال الله تعالى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا - ۵۷/۱۷}.

واته: ئەوانەى ئەوان بەندهی یان بۆ دەکەن خۆیان منهی هۆی دەکەن و مشووری شتی دەخۆن کەلە خوداو نزیکیان بکاته‌وه، کامیان کە بە بیرى خەلکی لە خوداو نزیکترە لە هەموویان زیاتر دەگەرێ بە شوین شتی ببێ بەمایەى پەزای خودا و ئومیدی پەحمەتى خودای ئی بکری، کەواته ئەوهی نزیك نه‌بێ ده‌بێ حالى چۆن بێ، ئەوان بە هیوای پەحمەتى خودان و لەسزاو ئیش و ئازارو زەحمەتى ئەوزاته بێ باکە دەترسن، کەواته چۆن هەلەى وا گەوره دەکەن خۆیان بکەن بە خوادروینه! هەقیشیانە کە لە مەکرو عەزابی خودا ئەمین نه‌بن، چونکی بەپاستی ئەوهی تۆزقالتی هۆش و گوۆشی هەبێ لەسزای خودای تۆ دەترسێ.

۳۹۶- قال عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كَانَ نَاسٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعْبُدُونَ نَاسًا مِنَ الْجِنِّ، فَأَسْلَمَ الْجِنُّ، وَكَمَسَكَ هَؤُلَاءِ بِدِينِهِمْ. رواه الشيخان^(۱).

عەبدوللا (پەزای خوای ئی بێ) گوتی: چەن کەسێ لە کۆمەلەى ئادەمیزاد چەند کەسیکیان دەپەرست لە کۆمەلەى جنۆکە، جا جنۆکەکانیان بۆ خۆیان ئیسلام بوون، کەچی ئەوان هەریەخەى ئایینه پووجه‌کەى خۆیانیان بەرنەدەدا (ش).

قال الله تعالى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ - ۶۰/۱۷}.

واته: وه ئەو خەونەى کە نیشانی تۆمان دا کردمان بە فیتنه بۆ بازەکەسێ، کە باوه‌ریان لاوازه، هەروا، باسی ئەو درەخته ناهەمواره دور لە پەحمەتى ئیمەیه‌یش کەلە ناو ناگری دۆزه‌خدا دەپروینێن ئەویشمان کردووه بە فیتنه بۆ بازێ بێ ئەقل و نه‌فام.

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۷۱۴، ۴۷۱۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۰، ۷۴۷۱.

۳۹۶۱- قَالَ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ) قَالَ هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ أَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ (وَالشَّجَرَةُ الْمَلْعُونَةُ) هِيَ شَجَرَةُ الزُّقُومِ. رواه البخاري والترمذي^(۱۱).

ئیبینو عەبباس (پەزای خویان ئی بن) دەلێ: ئەم نیشاندان و پوئیا یە کە لەم ئایەتەدا هەیه بریتی بوو لە دیتنی راستی بە چاوی سەر، ئەک بە خەون و خەیاڵ، ئەوەش لەو شەویدا پووی داوێ کە پیغه مەبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) برابوو بۆ شەو پەوی و ئیسرا، کە بە چاوی یەقین و بیداری گەئێ شتی سەیر سەیری دیبوو لەخوداوە پیشانی درابوو، ئەو درەختەش کە لەم ئایەتەدا ناوی براوە بە (الشجرة الملعونة) درەختی ژەقنەموتە. (ب/ت).

۳۹۶۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِ اللَّهِ (يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمْأَمِهِمْ) قَالَ يُدْعَى أَحَدُهُمْ فَيُعْطَى كِتَابُهُ يَمِينُهُ وَيَمْدُ لَهُ فِي جَسَدِهِ سِتُونٌ ذِرَاعًا وَيُبَيِّضُ وَجْهُهُ وَيُجْعَلُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنْ لَوْلُؤٍ يَتَلَأَلُ فَيَنْطَلِقُ إِلَى أَصْحَابِهِ فَيَرَوْنَهُ مِنْ بَعِيدٍ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا بَهَذَا وَبَارَكْ لَنَا فِي هَذَا حَتَّى يَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُ أَنْشِرُوا لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. قَالَ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَسْوَدُ وَجْهُهُ وَيَمْدُ لَهُ فِي جَسَدِهِ سِتُونٌ ذِرَاعًا عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَيُلْبَسُ تَاجًا فَيَرَاهُ أَصْحَابُهُ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا اللَّهُمَّ لَا تَأْتِنَا بِهِذَا. قَالَ فَيَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ اخْزِهِ. فَيَقُولُ أَعَدَّكُمْ اللَّهُ فَإِنَّ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. رواه الترمذي بسند حسن^(۱۲).

ئەبو هورەیرە (خودای ئی خوێش نوود بێ) دەلێ: پیغه مەبەر (دروودی خودای ئی بن) لە شانی فەرموودە ی خودای گەورەدا (یوم ندعو کُلُّ أُنَاسٍ بامامهم): لە پوژی ژینەویدا، کۆمەل و دەستە دەستە، بەرە ی ئادەمیزاد بەناوی پیشەواکانیانەوێ بانگ دەکەین و فریشتە بانگ دەکەن: با پەپەرەوانی فلان پیغه مەبەر یا فیسار پەهەر بێن بۆ مەیدانی لیپرسینەوێ دەفتەری خویان

(۱۱) بخاري. تفسير: ۴۷۱۶.

(۱۲) حسن عند الترمذي.

وهر بگرن چه زهت له شانی ئەمه‌دا فهرمووی: پێشه‌وای وا هه‌یه که بانگ ده‌کری، نامه‌ی کرده‌وه‌ی پێ ده‌دری، به‌ده‌ستی راستی وهری ده‌گری، وه قه‌دو بالای شه‌ست بال که‌له‌گه‌ت ده‌کری، وه تاجیکی له‌ مرواری له‌سه‌ر ده‌کری، له‌ دور دوروه‌وه ده‌دره‌وشیته‌وه ئەوجا به‌شادی و خوشی ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ لای هاو‌پێکانی، هه‌ر که له‌ دوروه‌وه ده‌یبینن یه‌کسه‌ر ده‌لێن: ئە‌ی خودایه! ئە‌مه‌به‌خته‌وه‌ره به‌یینه بۆ ناومان و بیکه به‌مایه‌ی خێرو بیرو فه‌رپه‌ره‌که‌ت بۆمان، جا کاتی که ده‌گاته لایان ده‌لی: مژده‌بی له‌ ئیوه‌ش هه‌موو پیاوی له‌ ئیوه ئە‌م خه‌لاته‌ی بۆ دانراوه فهرمووی: هه‌ر چیکوپێشه‌ وای کوفرۆبی ب‌رواییشه، روی ره‌ش ده‌کری و له‌ شی شه‌ست بال درێژ ده‌کری، له‌سه‌ر شیوه‌ی باب‌ه ئاده‌م له‌بازی ریوایه‌تدا: کاکيله‌ی کافر له‌ ناو ئاگری دۆزه‌خدا به‌قه‌ی کێویکی ئی دێ ئە‌وجا تاجیکی ئاگرینی له‌ سه‌ر ده‌کری هه‌ر له‌ دوروه‌وه هاو‌پێکانی که ده‌یبینن ده‌لێن: په‌نا به‌ خودا له‌ وه‌ی و شه‌پی ئە‌م پ‌مووزنه، خودایه! لامانده له‌ هاتنی ئە‌مه بۆلای ئێمه‌فه‌رمووی: جا که ده‌گاته لایان ده‌لێن: ئە‌ی خودایه ته‌ریق و پ‌یسوای که، ئە‌ویش پ‌ییان ده‌لی: خودا به‌په‌ندتانکاو له‌ناو تانبا، هه‌موو پ‌یاوی له‌ ئیوه ئە‌م سه‌مه‌ره‌و ته‌پنه‌ی بۆ دانراوه (ت- س/ح).

۳۹۶۳- وعنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: فَضَّلَ صَلَاةَ الْجَمْعِ عَلَى صَلَاةِ الْوَاحِدِ خَمْسَةً وَعَشْرِينَ دَرَجَةً وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ. قَالَ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَاقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ (وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا). رواه البخاري والترمذي^(۱۳).

دیسان ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر (س‌روودی خودای له‌سه‌ر بێت) فهرمووی: نوێژ به‌کۆمه‌لی له‌گه‌ل کۆمه‌لدا بیست و پ‌ینج پ‌له‌و ده‌ره‌جه خ‌ی‌رت‌رو گه‌وره‌تره له‌ نوێژی که‌سێ که‌به‌ته‌نها خ‌و‌ی بی، ئە‌و فریشتانه‌ی که‌له شه‌ودا پاسه‌وانی ئاده‌میزادن له‌گه‌ل ئە‌و فریشتانه‌دا که له‌ پ‌ۆژدا نیگابانی ئە‌ون له‌کاتی نوێژی

(۱۳) بخاري. تفسير: إسرائ: ۴۷۱۷. مسلم. سورة إسرائ / ۱۴۷۱.

به یانی دا یهک دهگرن ئه بو هورهیره (خودای سن پانی بیت) دهلی: ئه گهر چه زیش دهکن که به لگهی ئه م قسه و باسه یه تان له قورئاندا پی نیشان بدهم، فهرموون ئه مه بخوینن:

{وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا - ۷۸/۱۷}.

واته: وه نوێژی کاتی ده رکه وتنی سبه یینیش به جی بینه، چونکه به راستی نوێژی به یانی فریشته پۆل پۆل دینه دیاری (ب/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا - ۷۹/۱۷}. ⇒ (ب-۱ ز-۶۲ ل-۲۳۱ ف-۲) (۴۹۱ ل)

۳۹۶۴- ⇒ (ب-۱ ز-۶۲ ل-۲۳۱ ف-۲) (۴).

۳۹۶۵- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: هِيَ الشَّفَاعَةُ (۱۵).

له باره ی ئه م ئایه ته وه پرسیارکرا له پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ر بیت) مه به ست له م پایه و مه قامه مه حموودو په سه نده یه چی یه؟ فهرمووی: مه به ست له م باره گا په سه نده یه مه قامی شه فاعه تی گه وره یه که له پوژی قیامه تا ده درئ به من (ت-س/ح).

۳۹۶۶- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَبِيَدِي لَوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمَ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، فَيَأْتِيَنِي النَّاسُ فَأَنْطَلِقُ مَعَهُمْ إِلَى أَنْ قَالَ: فَأَخِيرُ سَاجِدًا فَيُلْهِمُنِي اللَّهُ مِنَ الثَّنَاءِ وَالْحَمْدِ فَيَقَالَ لِي ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَ وَاشْفَعْ تُشَفَّعَ وَقُلْ يُسْمَعَنَّ لِقَوْلِكَ وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ (عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا) (۱۶).

⇒ (ب-۴ ز-۸۱ ل-۲۴۶ ف-۲+۸+۱۰).

(۴) تقدم برقم: ۲ / ۴۲۸ مجلد اول. تسلسل / ۶۲.

(۵) حسن عند الترمذي (شرحه).

(۶) حسن عند الترمذي (شرحه).

لیره‌دا ئەمە‌ی پترە: فەرمووی (درو‌دی خودای لەسر بێت) خە‌لکە‌ که‌ دین بو‌
تکا بۆ‌لای من تا ئە‌وێ‌ که‌ دە‌فەرموێ‌: جامنیش لە‌پە‌و پوو کو‌پ‌نووشێ‌ دە‌بە‌م
بو‌ خودا، خودا بو‌ خو‌ی ستایش و سو‌پاسێ‌ که‌ شایانی ئە‌و جێ‌ و مە‌قامە‌ بێ‌
دە‌یخاتە‌ ناو د‌ل‌م و دە‌یکە‌م، جا پێ‌م دە‌گوترێ‌: ئە‌ی خو‌شە‌وێ‌ست! سە‌رت
هە‌لپ‌رە، داوات چ‌ییە‌ بیکە‌، هەر‌چی داوا‌بکە‌ی دە‌یدە‌م پێ‌ت، تکا بکە‌ تکات
دە‌گیرێ‌، فەرموو ب‌فەرموو قسە‌ بکە‌، گو‌ی‌مان لە‌قسە‌تە‌و قسە‌ت ناد‌ری‌تە‌ دوا‌و‌ه،
ئە‌مە‌ ئە‌و پایە‌ و بارە‌گایە‌ پە‌سە‌ندە‌یە‌ که‌ خودا لە‌شانی‌ا فەرموویە‌تی: {عَسَىٰ أَن
يَبْعَثَ رَبُّكَ مَقَامًا مِّمَّذَا} (ت-س/ح).

۳۹۶۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَكَّةَ ثُمَّ
أَمَرَ بِالْهَجْرَةِ فَتَزَلَّتْ عَلَيْهِ (وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا). روى هذه الثلاثة الترمذي (۱۷).

ئێ‌بینو عە‌بباس (خودای لێ‌ پازێ‌ بێت) دە‌لێ‌: لە‌پێ‌شدا پێ‌غە‌مبەر (درو‌دی خودای
لە‌سر بێت) لە‌مە‌ککە‌ بوو، لە‌پاشدا که‌ خودا فەرمانی پێ‌ کرد که‌ کو‌چ بکا بو‌
مە‌دینە‌ ئە‌م نایە‌تە‌ی بو‌نارد:

{وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا - ۱۷- ۷۹}.

واتە‌: ئە‌ی خو‌شە‌وێ‌ست! ئە‌ی بە‌ندە‌ی بە‌پێ‌زی خو‌م! لە‌خودای خو‌ت
بپارێ‌زەرە‌و بە‌لێ‌: پەرورە‌دگارا! ئە‌ی خودای من! بە‌مێ‌هرە‌بانی و لوتف و کەرە‌م و
بە‌خششی خو‌ت بە‌ خێ‌رو خو‌شی داخ‌لی شاری مە‌دینە‌م بکە‌، وە‌ هەر‌و‌هە‌ بە
خێ‌رو خو‌شی و بە‌بێ‌ وە‌ی لە‌ شاری مە‌ککە‌ی پیرۆز بە‌رێ‌م بکە‌، وە‌ لە‌لایە‌نی
خو‌تە‌و بە‌ هێ‌زێ‌کی یارمە‌تیدەر چاودێ‌ریم بکە‌ و هە‌میشە‌ چاوی خێ‌رت لێ‌م بێ‌
(ت-س/ص).

۳۹۶۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ النَّبِيِّ سِتُونَ وَثَلَاثُمِائَةَ نَصَبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا، جَاءَ الْحَقُّ، وَمَا يُنْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ. رواه البخاري والترمذي^(۸).

عبداللہ (خودای لہ پازی بیت) گوتی: پوژنی گرتنی مه‌ککه که پیغه‌مبهر (درویدی خودای لہسر بیت) هاته ناو شاری مه‌ککه‌وه، له‌وکاته‌دا به‌گردی مالی به‌یتا سنی سه‌دو شه‌ست بتی لی بوو!! پیغه‌مبهر (درویدی خودای لہسر بیت) دار ده‌ستیکی به‌ده‌سته‌وه‌بوو ده‌یکرد به (چاوی) بته‌کانداو ده‌یفه‌رموو:
{قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا - ۸۱/۱۷}.

واته: هه‌ق و راستی واهات، ئایینی پیروزی خودا واهات ئیسلام سه‌رکه‌وت، جینگه‌ی به‌شتی هیچ و پووچ و ئایینی پرو پووچی بتپه‌رستی له‌ق کرد، له‌راستی دا سه‌رده‌می پرو پووچی به‌سه‌ر چوو، شتی و باوی نه‌ما، پوژ پوژنی ئیسلامه که پیکسی هوشی ساغه، پوژنی کوفرو بتپه‌رستی و شتی و ته‌واو. وه‌ه‌روه‌ها چه‌زهره‌ت (درویدی خودای لہسر بیت) دوا به‌دوای ئه‌مه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی تریشی ده‌خوینده‌وه:

{قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُنْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ - ۴۹/۳۴}.

واته: به‌فه‌رموو: و پوژنی حه‌ق هه‌له‌هات و نووری ئیسلام بلاو بووه‌وه به‌جیهاندا، ئیت ئایینی بت په‌رستی و شتی و هیچ و پووچ باوی نه‌ماو کاتی به‌سه‌ر چوو وه‌بنه‌پربوو، وه‌بپرای بپرای جاریکی ترپیز په‌یدا ناکاته‌وه‌و سه‌ره‌هل ناداته‌وه‌! (ب/ت) له‌راستی دا ئه‌وه‌ی له‌به‌ر چاوه‌ ئه‌م فه‌رمایشته‌راست و دروسته، ئه‌وه‌تانی پوژ به‌پوژ پوژنیری نوئی و زانستی راست و دروست په‌ره‌ده‌سینی و ئایینی راست سه‌رده‌که‌وی و دلی مه‌ردوم پوژن ده‌کاته‌وه‌و جی به‌بیرو باوه‌ری زیوی گهنده‌لی کوئن له‌ق ده‌کا. گهرچی سه‌ر پووی زه‌وی ئه‌مه‌ حالیه‌تی:

گوئی زهوی به یا به‌له‌مه له‌ناو ده‌ریای سته‌ما

یا قنگل‌اشکه‌یه له‌ناو که‌ده‌لوولی تۆزۆ ته‌ما

وه‌لی خوا هه‌قه‌ پۆژ به‌ پۆژ بیری پۆشن و چرای زانست و ئالای خودا
پهرستی به‌ره‌و پێش ده‌پۆن، نه‌گه‌ر بێتو فیرعه‌ونانی سه‌رده‌م مه‌ودای نووکی
خامه‌ی پۆشنه‌بیران بده‌ن و به‌ په‌شه‌بای سه‌بوونی نه‌تۆم بلیسه‌ی چراکه‌یان
نه‌کوژینه‌وه، له‌ ماوه‌کی که‌ما به‌ره‌به‌ره‌ سه‌ر پووی زه‌وی ده‌بی به‌باخی
به‌هه‌شت. (وه‌رگیی)

۳۹۶۹- وعنه کنت أمشي مع النبي (صلى الله عليه وسلم) في حَرثِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ
يَتَوَكَّأُ عَلَى عَصِيبٍ مَعَهُ، فَمَرَّ بِقَرْعٍ مِنَ الْيَهُودِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَوْ سَأَلْتُمُوهُ فَقَالُوا: لَا
تَسْأَلُوهُ فَإِنَّهُ يُسْمِعُكُمْ مَا تَكْرَهُونَهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَتَسْأَلْنَاهُ. فَقَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ، حَدِّثْنَا عَنْ
الرُّوحِ، فَقَامَ النَّبِيُّ سَاعَةً وَرَفَعَ رَأْسَهُ فَعَرَفَتْ أَنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ
الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا). رواه الترمذي
والشيخان^(۸).

دیسان عه‌بدوللا گوئی: جارێ له‌ مه‌دینه‌ له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تدا بووم،
له‌ناو باخه‌ خورمايه‌کا ده‌رویشته‌ن، پێغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ر بێت) په‌لکه‌ دار
خورمايه‌کی پێ بوو، خۆی ده‌دا به‌سه‌ریدا له‌کاتی پۆیشتنه‌که‌دا، له‌لای
ده‌سته‌ین جووله‌که‌وه‌ پابورد، بازیکیان گوتیان: بۆ په‌رسیاری له‌ موچه‌مه‌د
نه‌که‌ین، بازیکێ تریان گوتیان: په‌رسیاری ئێ مه‌که‌ن، نه‌بادا وه‌لامه‌که‌یتان
به‌دل نه‌بی، له‌ پاشدا گوتیان: نه‌ی باوکی قاسم! قسه‌ی پۆحمان بۆ بکه‌، رۆح
(که‌ گیانی گیانه‌به‌ره‌) چیه‌؟ جا پێغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ر بێت) تاوی
پاوه‌ستاو پاما، نه‌وجا سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌، زانیم که‌ نه‌وه‌ سه‌رووشی بۆ هات،
نه‌وجا فه‌رمووی:

{وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} - {۸۵/۱۷}.

(۸) بخاری. سورة الإسراء. ۴۷۲۱، ۷۳۹۷، ۷۴۵۶. مسلم. سورة الإسراء. ۶۹۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن/۳۱۴۱.

واته: پرسسیارت ئی ده‌که‌ن له‌ حه‌قیقه‌ت و پراسته‌کی رۆح، له‌ کونه‌و ماهیه‌ت و چیه‌تی ئه‌و شته‌ که پێی ده‌لێن گیان که گیاندار به‌ بوونی ئه‌و گیانداره‌ و زیندوووه‌ به‌ نه‌بوونی ئه‌و بێ گیانه‌و مردوووه‌، له‌ وه‌لامیانا بلی: رۆح له‌و شتانه‌یه‌ که به‌هۆی فه‌رمانی خوداو په‌یدا ده‌بێ، ئیوه‌ نایزان و تیی ناگه‌ن، له‌ سنووری هۆش و قامی ئیوه‌ به‌ده‌ره‌، له‌ مه‌یش سه‌رتان سوپ نه‌مینی، چونکی ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌یزانن له‌ چا و ئه‌وه‌ی که خودا ده‌یزانی زۆر زۆر که‌مه‌ (ت/ش).

قال الله تعالى: {وَنَخْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمًى وَبُكْمًا وَصُمًّا مَّا وَاٰهُمْ جَهَنَّمَ كُلًّا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا - ۹۷/۱۷}.

وه‌له‌ پۆژی قیامه‌تیشدا زیندوویان ده‌که‌ینه‌وه‌و له‌ گۆرهبه‌لیان ده‌ستینین و له‌سه‌ر پرویان به‌ کیشیان ده‌که‌ین بۆ ده‌شتی مه‌حشر، به‌کویری و لالی و که‌ری!! له‌ویشه‌وه‌ هه‌روا له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌و به‌و شیویه‌ له‌ سه‌رده‌م پریان ده‌کیشین تا ده‌یانخه‌ینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌، حالی دۆزه‌خ وایه‌ هه‌رکاتی بلیسه‌که‌ی نیشته‌وه‌ دیسانه‌وه‌ بلیسه‌و کلپه‌که‌ی زیاتر ده‌که‌ینه‌وه‌، هه‌تا زیاتر ئازاریان بدا، وه‌ ئه‌مه‌ حالیا نه‌ هه‌تا هه‌تایه‌.

۳۹۷- عن أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخْشَرُ الْكَافِرُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِي أَمْسَاهُ عَلَىٰ رَجُلَيْهِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَىٰ أَنْ يُمَشِّئَهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَتَادَةُ: بَلَىٰ وَعِزَّةُ رَبِّنَا. رواه الشيخان^(۲۰).

ئه‌نه‌س (خودای ئه‌ باز یه‌ت) گوته‌: پیاوی گوته‌: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! له‌ پۆژی قیامه‌تدا بێ بپروا له‌سه‌ر پوو چۆن هه‌شر ده‌کری؟ فه‌رمووی: ئه‌و خودایه‌ی که‌له‌م جیهانه‌دا ده‌توانی کاریکێ وا بکا که‌ ئاده‌میزاد له‌ سه‌ر دووپێ بپروا ئایا ناتوانی که‌له‌و جیهاندا کاریکێ وا بکا که‌له‌سه‌ر پوو بپروا. قه‌تاده‌ گوته‌: با، به‌گه‌وره‌یی خودا ده‌توانی و زیاتریش (ش).

(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۷۶۰، ۶۵۲۳. مسلم. صفات المنافقین: ۷۰۸. تجرید / ۴ ل / ۴۶۸ رقم: ۱۶۷۷ /

۴۶۷۰، ۶۵۲۳ فتح الباری شرح صحیح البخاری.

۳۹۷۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةً أَصْنَفٍ صِنْفًا مُشَاءً وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَصِنْفًا عَلَى وَجُوهِهِمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وَجُوهِهِمْ قَالَ إِنَّ الَّذِي أَمْسَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَمْشِيَهُمْ عَلَى وَجُوهِهِمْ أَمَّا إِنْهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازێ بێت) لە ھەزرەتەو (دروودی خودای لەسەر بێت) دەفەرموێ: کۆمەلەی ئادەمیزاد، پۆژی ژینەو و ھەستانەو بەسێ تاقم ھەشر دەکری: دەستەبەکیان بە پیادەیی دەپۆن بۆ ئیستگای مەحشەر دەستەبەکی تریان بەسواری دەپۆن، دەستەبەکی تریان لەسەر پوو ھەشر دەکری گوترا: ئەو پێغەمبەری خودا! جا ئەو چۆن لەسەر پوو دەپۆن؟ فەرمووی: ئەو کەسە کە توانیویەتی لەسەر قاچ بیان پۆیبنی ھەر ئەو کەسە خۆشی دەتوانی کە لەسەر پوو بیانپۆین، ئەدی لەو کاتەدا وای قالدەبن لە پۆیین پووی خویان دەپاریزن لە قۆزایی و گەمەت و دێ و دال و شتی وای، وە کە چۆن ئەگەر لەسەر پێی بپۆن ئەوانەیان بێتە پێگە خویانی ئی لادەدەن ئاوا لەگێرانەو دەکا: ئێو یا بە پیادەیی یابە سواریی یا لەسەر دەموچاو ھەشر دەکری و دەبری بۆ ساری گەردەو بوون!

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاَسْأَلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا - ۱۷/۱۰۱}.

لەکاتی مووسای کوپی عیمراندا (دروودی خودای لەسەر بێت) نوو موعجیزە ی گەورە گەورە پووناکی دیاریم بەخشی بە پێغەمبەر مووسا (دروودی خودای لەسەر بێت) کە لە ھەندێ پێوایاندا دەفەرموێ ئەمانەن:

یەکەم: عەساکی مووسا، کە دەبوو بە ئەژدەھا.

دووەم: دەستی کە وە کچرا دەگەرا.

سپییه‌م: هی‌رش‌ی کولله بۆ سه‌ر کشتوکالیان.

چواره‌م: سپی دایه له‌شی خۆیان و مه‌رو بزن و مالاتیان.

پینجه‌م: هی‌رش‌ی بۆق، که ده‌که‌وتنه ناو نان و چیشت و شتی تریانه‌وه.

شه‌شه‌م: خوی‌ن، نان و هه‌ویرو ئاوو شتیان پر بوو له‌خوی‌ن.

حه‌وته‌م: کاتی له‌زێی نیل په‌رینه‌وه خودا نو ده‌لاقه‌ی له‌قه‌ویی یایی

ئاوه‌که‌دا وه‌کوو نوکۆلانی وشک بۆ دروست کردن له‌و نو کۆلانه‌وه به

ئاسایی له‌ نیل په‌رینه‌وه.

هه‌شته‌م: دوازه سه‌رچاوه‌ی له‌ گا به‌ردی دروست کرد، بۆ دوازه

تیره‌که‌ی نه‌وه‌ی یه‌عقوب پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ر بیت) کاتی که گه‌یشتنه

ده‌شتی سینا.

نۆه‌م: ئه‌وه‌بوو گه‌زۆو شه‌لاقه له‌ ده‌شتی سینادا به‌سه‌ریانا ده‌باری.

جگه له‌ مانه‌ش گه‌لی موعجیزه‌ی گه‌وره گه‌وره فهرموده‌و فهرمایشتی وه‌ک

گه‌وه‌ری پی نیشان دان، یا پیی فهرموون وه‌ک له‌ حه‌دیشه‌که‌ی رافه‌ی ئه‌م

ئایه‌ته‌دا باس کراوه، به‌لام دل که‌مویی بوو به‌ پیسه‌وه له‌ پاک نامویی ده‌کا،

نابینن جگه‌ره خۆر جگه‌ری به‌ دووکه‌لی تووتن که‌رت که‌رت که‌چی سه‌د گۆل

ده‌فرۆشی بۆ دوو که‌لی جگه‌ره، بۆی دوو که‌ل به‌بۆی یاس و نی‌رگزنادا، جا

تۆ ئه‌ی موحه‌مه‌د! پرسیار له‌ نه‌وه‌ی ئیستای ئیسرائیل بکه له‌ حالی

موسا، له‌گه‌ل فیرعه‌ونی زه‌مانی خۆیدا، کاتی که‌ چوو بۆ سه‌ری و داوای ئی

کرد که‌ له‌که‌لی شه‌یتان دابه‌زێ و پی بنی له‌ هه‌ق و دان بنی به‌وه‌دا که‌ ئه‌ویش

(وه‌ک خه‌لکی تر) به‌نده‌یه‌که له‌ به‌نده‌کانی خودا، به‌لام فیرعه‌ون له‌که‌لی شه‌یتان

نه‌هاته‌ خوار، وه‌ک فیرعه‌ونه‌کانی هه‌موو چه‌رخ و سه‌رده‌می که‌ رابه‌ری پییان

بلی: شه‌رمی له‌ خودا بکه، دنیا بیستانی به‌ره‌للانییه، به‌نده‌کانی خودا بۆ

عیباده‌تی تۆ بۆ فیرعه‌ون په‌رستی خه‌لق نه‌کراون، فیرعه‌ون وه‌ک ئه‌م

فیرعه‌ونانه بی شه‌رمانه‌و نامه‌ردانه‌ گوتی: ئه‌وه شی‌ت بووی، ده‌ستیان ئی

وه‌شاندووی، بۆیه قسه‌ی وا پرۆ پوچ له‌ پرۆی گه‌وره‌یه‌کی وه‌ک مندا ده‌که‌ی

که لاف و گه زافی (انا ربکم الاعلی) ده‌کا؟! دیاره ئەم شیعرانه‌ش وه‌لامی هه‌موو
ره‌هه‌ریکه بو گشت فیرعه‌ونی:

له ناکه‌ز وایه باخی به‌ره‌لایین
به‌لام به خودا وه‌ک قه‌لای پۆلایین
که مه‌ندی ده‌سمان نامه‌ی خودایه
دلمان له‌ت له‌ت که‌ن قورنانی تیایه
پیره مه‌گروونمان نه‌و به‌رزه چیايه
که بو‌ی موچه‌مه‌د له ناو دلبایه
به‌قووی جا دوو‌گه‌ر قه‌ت له‌بن نایه
به‌ششی جا دوو‌باز له عه‌نه‌تی خوايه !

۳۹۷۲- عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ يَهُودِيَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ
اذهب بنا إلى هذا النبيِّ سألناه فقال لا تقل له نبيٌّ فإنه إن سمعنا نقول نبيٌّ كَأَنَّكَ لَهُ
أَرْبَعَةُ أَعْيُنٍ فَأَتَيَا النَّبِيَّ (مَثَلُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَاهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (مَثَلُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزْنُوا وَلَا
تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَسْخَرُوا وَلَا تَمْشُوا بِرِئْءٍ إِلَى
سُلْطَانٍ فَيَقْتُلَهُ وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا وَلَا تَقْدِفُوا مُخَصَّنَةً وَلَا تَفْرُوا مِنَ الزُّحْفِ وَعَلَيْكُمْ يَا
مَعْشَرَ الْيَهُودِ خَاصَّةً أَنْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ. فَقَبَّلَا يَدَيْهِ وَرَجَلَيْهِ وَقَالَا نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ.
قَالَ فَمَا يَمْنَعُكُمَا أَنْ تُسَلِّمَا. قَالَ إِنْ دَاوُدَ دَعَا اللَّهَ أَنْ لَا يَزَالَ فِي ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ وَإِنَّا نَخَافُ
إِنْ أَسْلَمْنَا أَنْ تَقْتُلَنَا الْيَهُودُ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۲).

صه‌فوانی کوپی عه‌سسال (خودای له‌ پازی بیت) گو‌تی: دوو جووله‌که دین،
یه‌کیکیان ده‌لێ به‌ هاو‌ریکه‌ی: هه‌سته با‌پروین بو‌لای ئەو پیغه‌مه‌ره

پرسیاری ئی بکھین لەو نۆ ئایەتە، ئەویش دەلی: مەلئ پیغەمبەر چونکە ئەگەر گوئی ئی بئ پیی بایی دەبئ و هەر چاویکی دەکا بە چوار چاو بۆ فیزکردن بەسەرمانا، دوایی هاتنە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیت) لە مەعناو مەبەستی ئەم ئایەتە پرسیریان ئی کرد: (ولقد آتینا موسی تسع آیات بینات) حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بیت) فەرمووی: ئەو نۆ ئایەتە ئەمانەن: کە هاوبەش و هاوپی بۆ خودا بپریار مەدەن و زینا و داوین پیسی مەکەن و کەس بە ناپەوا مەکوژن و دزی مەکەن و سیحرو جادوو بازی مەکەن و پیایوی بئ تاوان پیو مەکەن و بە ناپەوا مەیدەنە دەستی دەستەلاتدار کە بەناھەق لەسەر قسە ئیو بیکوژی چونکە قازی تەماشای دەمی ئیو دەکا و بە پیی قسەو شایەتی ئیو بپریار دەردەکا وەسوود مەخوون و بوختان بۆ ژنی داوین پاکێ بئ ئاگا مەکەن بە تاییبەتی لەسەر ئیو (ئەو کۆمەلە جوا) کە لە پوژی شەمەدا دەست درێژی نەکەن ئیتر هەردوکیان هەستان هەردوو دەست و هەر دوو پیی حەزەرەتیان ماچ کردو گوتیان: ئیمە شایەتی دەدەین کە تۆ پیغەمبەری خودای، فەرمووی: ئەو بۆ ئیجگاری موسولمان نابن؟ گوتیان: چونکە داوود داوای لە خودا کردوو کە پیغەمبەر لە نەوێ ئەو نەبێ سەرەرای ئەویشە دەترسین ئەگەر ئیسلام بین جوولەکەکان بمانکوژن (ت-س/ح) وەک گوترا ژمارە ئایەت و موعجیزەکان پترن لە نۆ، گەرەمان ماموستا مەلا کەریمی بیارە - خودا پایەداری بکاو ئەم چرا پۆشنەمان ئی نەستینیتەو (لە تەفسیری نامی زپریندا) دەفەرموئ: بەقاعیدە عیلمی ئوصول عەدەد مەفوومی موخالیفی بۆ ئیعتیبار ناکرئ. مەبەست لە فەرمایشەکە ماموستا ئەمەیه: بە پیی زانستی شەرعی و یاسازانی ژمارە مەبەستی جیاوازی بۆ حلیب ناکرئ و هەل دەگرئ لە راستیدا ژمارە ئیتر دراو پتر بئ لە ژمارە دیاریکراو، وەک ئەو بلیین: خودا حەوت ئاسمانی دروست کردوو، ئەمە پئ لەو ناکرئ کە خودا زیاتری لە حەوت ئاسمان دروست کردبئ. (وەرگیر)

۳۹۷۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا) قَالَ نَزَلَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُخْتَفٍ بِمَكَّةَ، كَانَ إِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَإِذَا سَمِعَهُ الْمُشْرِكُونَ سَبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ أَلْزَلَهُ، وَمَنْ جَاءَ بِهِ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَتَنِيَّهَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ) أَيْ بِقِرَاءَتِكَ، فَيَسْمَعُ الْمُشْرِكُونَ، فَيَسُبُّوا الْقُرْآنَ، (وَلَا تُخَافِتْ بِهَا) عَنْ أَصْحَابِكَ فَلَا تُسْمِعُهُمْ (وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا). رواه البخاري والترمذي (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) (۲۳).

عبداللای کوری عه‌بباس، که مه‌شه‌وره به ئیبنو عه‌بباس (پرمای خودا له خوی‌وبایی) له‌باره‌ی پاقه‌ی ئەم ئایه‌ته‌وه لی‌یان پرسی که ده‌فه‌رموی:

{ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا - ۱۱۰/۱۷ }.

که‌مه‌عنای وایه: له‌قورئان خویندنی ناو نوێژدا نه‌زۆر ده‌نگ به‌رزک‌روه‌و نه‌زۆر نزم، ئەویش له‌وه‌لامدا گوتی: ئەم ئایه‌ته‌ له‌کاتیکی وادا دابه‌زی که‌ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) له‌مه‌که‌که‌ له‌تاوی فره‌خواییه‌کان خۆی ده‌شارده‌وه‌و خۆی ده‌رنه‌ده‌خست پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) ده‌ستووری وابوو که‌ به‌ر نوێژی بۆ هاو‌پیکانی ده‌کرد له‌کاتی قورئان خویندندا ده‌نگی به‌رزده‌کرده‌وه‌، جا کاتی هاو‌به‌ش په‌یدا‌که‌ره‌کان ده‌نگیان ده‌بیست جنیویان ده‌دا به‌قورئان و به‌و که‌سه‌ش که‌ ناردوویه‌تی و به‌و که‌سه‌ش که‌ هی‌ناویه‌تی بۆ سه‌رزه‌وی (واته: جمیعان به‌خودا و قورئان و پی‌غه‌مبه‌رو جوهره‌ئیل ده‌دا) ئیتر خودای مه‌زن ئەم ئایه‌ته‌ی ناردو فره‌رموی به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خۆی: (ولا تجهر بصلاتک) واته: به‌ده‌نگی به‌رز له‌ناو نوێژدا قورئان مه‌خوینه، تا کافره‌کان نه‌بیسن و جنیو نه‌دن به‌قورئان، وه‌نه‌وه‌نده‌ش ده‌نگ نزم مه‌که‌روه‌ که‌ هاو‌پیکانت نه‌ییستن و سه‌ریان ئی تیک بجئ له‌شوین که‌وتنی تۆدا له‌ناو نوێژه‌که‌دا به‌لکوو به‌ده‌نگی بیخوینه که‌له‌ ناوه‌ندی ئەم دوو پایه‌دا بئ نه‌زۆر به‌رزو نه‌زۆر نزم (ب/ت. واته: ئیمامی

بوخاری و ئیمامی تیرمذی - رەزای خودایان لەسەر بۆ ئەم فەرموودە
پیرۆزیان گیراوەتەو.

نیسرا: شەو پەوێ، بەخێرو خوشی

دەماخمان پێ بوو لە بۆنی خوشی

بوو لە نەشکەوت کە بچۆرە کۆشی

بادەس مەجمەس بەحرەین بنۆشی!

نەگەر یەک کەون باطن و ظاهر

دەبەس بەداناو زانایی ئاھر

ظاهر چرایە، باطن ھەتاو

چرا بۆ شەو کە دز لەناو!!

بەرۆی نیوەرۆ چرام بۆ چیبە؟

من کە خوام ھەبێ عەسام بۆ چیبە!

عەساکەس مووسا گۆچانی شوان بوو

بۆ لیخوڕین و عاعای مەر جوان بوو

زانستێ خدر کانسی ژیان بوو

ھەتا بۆ مووساش ھەنگوینی شان بوو!

برای موسوڵمان! پەپەرەس قورئان!

موسوڵمانی پاک، کاکەس کورد زمان!

گوێ شل کە لە بۆ برای دڵسۆرت

پەحمەت لە خۆت و عەشرەت و ھۆرت

بزانە برا! مەردن لە پێشە

لەپاش مەردنیش چەن گێرەو کێشە

پۆژی واوامان لەبەرە نازیز!

بەردار بەردەخا وەک گەلای پاییز

کیو دەھەژین، گۆی زەوی وەک گۆم

جمهه دى، وینهه ناووکی نه تۆم!
 سوورهه زهلهه له وینهه ناوینه
 پوون دهکاتهوه نهه جوړه شوینه
 جامی جهه نوماى (مقاله ذرة)
 دینیتته سهه بهر چى له بن بهره!!
 په دهه سهه رتاوان ههله دهه دیریتتهوه
 شهه رهن له شهه رما دهه بووریتتهوه
 تاوان فیلمی ههه ووو گیراوه
 هیچی گوم نابى هه رچى کراوه!!
 گهله پوو دهه بن بهه ساج، رهش و پیس
 تهه پاوو قوپاوه، چرچ و لۆچ و سیس
 ههیه دهه بیتته کاله یا کلاش
 له سهه دهه پۆن بو مهه شهه ر باش باش!!!
 دیمه نه سهه یه له سهه سهه ره پۆیین
 دوو قاچ له دهه وا سهه له سهه زهه مین!!
 ههیه تهه زواوى و دهه ماوى و کهه سیف
 رووخوا و بهه وینهه کهه نهه ناوى شیف!
 کهه واته کاکه! پوو له خودا کهه
 چونکه بهه راستى خودا بن باکه!!
 خواى بى باکی، سهه پۆکی دادگای!
 له بهه رهن باکی دهه لایى بن ناگای!!
 ههه له خۆت جوانه شینهه یی و نارام
 دهه لایى نهه بیوبى، جهه ستهه پر له زام!
 نهه ههه ووو زولم و زۆره دهه بینى
 سهه رپای ناوهه قى و کوفرو بن دینى

که‌چی هیشتا که جەبرە نانویتی

بگره وه‌ک مندال به‌نده ده‌دویتی

به‌قسه‌ی جوانت ده‌مان لاویتی

به‌شه‌وو به‌ پۆژ ده‌مان ده‌ویتی

به‌شه‌و نیوه‌ شه‌و درێژ ده‌که‌ی ده‌س:

نه‌ی به‌نده‌م! منم بۆ هه‌موو که‌س که‌س!

وه‌ره‌ تازوو ه‌ ژێر سیبهری من

هه‌تا که‌ی ده‌که‌ی ب‌قه‌به‌ری من؟!

نه‌من خودای تۆم، نه‌تۆش به‌نده‌ی من

بۆ بۆ یه‌کتی ببین به‌ دوژمن!!

هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌ده‌م بۆ دامه‌نی گول

گول‌او له‌ د‌ل‌ما بدا قول‌و گول!!

ب‌ب‌م به‌ هاو‌ده‌م ج‌ه‌نابی بۆلبول

له‌دل ده‌ریکه‌م ج‌ه‌خاری په‌یکۆل!

هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌ده‌م سه‌رکه‌وم له‌ که‌ل

ده‌ستم ب‌کاته‌ داویتی نه‌مه‌ل!

ده‌ستم ب‌کاته‌ داویتی مه‌ردی

په‌نامان بدا له‌ په‌نا به‌ردی!

به‌ری ساجی پووم به‌ خۆله‌که‌وه

ب‌گ‌ری‌و دل‌ بب‌ن به‌به‌ردی شه‌وه!

پوو به‌ کاره‌با، نه‌زه‌ردو نه‌ره‌ش

به‌بۆی به‌رده‌ره‌ش نورانی و گه‌ش گه‌ش

یه‌زدانی گه‌وره‌! نه‌ی پاشای ب‌ن باک!

که‌م تۆ ده‌ناسن به‌ ده‌گه‌من تاک تاک

نه‌وه‌نده‌ گه‌وره‌ی ئی‌مه‌ سه‌د چه‌نده

بچوو کىن، وابىن پىژمان چەندە؟!
 نىسبەتى نىمە لە چاوى تۆدا
 نىسبەتى گەردە لە چاوى کۆدا!
 قەپانى خودا مەريخوینىتۆ
 مەريلمەكەى تۆ بمان دۆزیتۆ!
 دەنا وەك گەردىن كۆم بىن لە هەردىن
 دەبين بە تۆزى لا قەدى بەردىن
 سویتەم بە زاتى پاكى بىن گەردت
 بەجىن سەرىپەنجەى فیتەكو سەردت
 گەر لە بىن باكىت نەترسم خوايە!
 سەرم بەفەرزى تۆدا نەدایە
 بەشەوو بەرۆژ گونام كرابایە
 لەگەل نەوەشا ترسم نەبوايە
 هیواى بەهەشتى تۆشم هەبوايە
 نەوەندە گەورەو بىن باكى خوايە!
 نۆرەكە! كەمى شەرم لە خواكە
 هەتاكەى دلت وەها بىن باكە؟!
 نەوەن بىن ناكای دەلىلى بى باكى
 دەلىلى گای رەشى بۆ قوربان چاكى
 كەرچى نامەلا و مەلا بەزىنى
 بەهاشەو هووشە هووش دەتەزىنى
 قەسەى خۆت بكە بۆ دادەمىنى؟!
 خۆ كفر نابىن، دەمىن هەل بىنى!!
 نوورى حال گرتى، دەرویش ناسايى
 گوتى: هەتاكەى منى شەيدايى

له‌م چۆلای قوالقه وه‌کوو فیدایی
 عه‌ودال بم له شوین نووری خودایی
 له‌گه‌ل نه‌م و نه‌و، یابه‌ جو‌دایی
 که‌چی لیتم بگرن به‌ری پۆشنایی!!
 بۆیه‌ هه‌میشه‌ واکاس و په‌ستم
 ناخ! نییه‌ ده‌ستی ده‌س باته‌ ده‌ستم
 له‌ناو چلپاوی لیکاوی زیندان
 ته‌رمی دل ده‌رکاوی بی با بۆ که‌ردان
 پی‌ی بکا گه‌شتی سه‌یرانگای مه‌ردان
 بیباته‌ کۆپی سه‌ر خه‌نه‌به‌ندان!
 ناوی گوپی دادا به‌ نه‌شقی یاران
 فی‌ربین شی‌وازو ده‌ستووری سه‌یران!
 هه‌وارای یاران مه‌وله‌وی و خانای
 شاره‌زا ببن گه‌لی به‌ جوانی
 تانه‌که‌ی گه‌شتی سۆلاف و بی‌خال
 نازانی مانای چی سی‌حری هه‌لال!
 واته‌: تا شه‌تاو له‌ هه‌ردوو چاوان
 سه‌ر نه‌کا وینه‌ی تانجه‌رۆو سی‌روان
 نازانی تامی دینداریی چۆنه
 چۆن مه‌له‌ ده‌کا به‌بن ناو سۆنه؟!
 واته‌: له‌م قسه‌ نه‌مه‌م مه‌به‌سته
 به‌خه‌یالی خا و پشتت مه‌به‌سته
 به‌هاشه‌و هووشه‌ هه‌یج به‌ هه‌یج نابن
 سپیکاری جوان بن ماله‌یج نابن
 واته‌: له‌م واته‌ نه‌مه‌م ناواته‌:

باخڤن به‌داربڤن به‌ری خه‌باته
 نه‌ی کاکه‌ی واعیظ! دیاره‌ ته‌ماته
 به‌قوو باینجان که‌یته‌ ته‌ماته؟!
 وازم لڤ بڤنن سه‌رکز که‌م هه‌نڤ
 خوا خواسه‌ ده‌رم نه‌که‌ن له‌ کونڤ
 چونکه‌ هه‌ژارم به‌هن ده‌ویڤرن
 ناس له‌ راستی من هه‌مووتان شیڤرن!
 نه‌گه‌ر به‌راستی داخ‌وازی خیڤرن
 توڤڤن ترووسکه‌م له‌ بو بنیڤرن!
 نافه‌ریم واعیظ! خاوه‌ن مه‌عریفه‌ت
 قسه‌ی نه‌سته‌قت حیکمه‌ته‌ حیکمه‌ت

وا ده‌زانم بو ڤاقه‌ی ئەم هونراوانه ئەم لیكدانه‌وه‌یه پڤویست بڤ:

۱. روو له‌ ئەشکه‌وت که‌، ئیشاره‌ته‌ بو‌ ئایه‌تی (قاروا الی الکهف) که‌ بووه‌ به‌ دروشمی کاتی ئیعتیزال و گو‌شه‌گیری له‌ کاتی بلا‌وبونه‌وه‌ی شه‌پۆلی بڤ ئایینی دا، هه‌روه‌ک مه‌به‌ست ئەوه‌شه‌ که‌له‌ دوا سووره‌تی ئیسرا سه‌ره‌ی سووره‌تی که‌ه‌فه‌. باده‌ی مه‌جمه‌عی به‌حه‌رین: ئیشاره‌ته‌ بو‌ ئەم دوو مه‌به‌سته‌: یه‌که‌م: بو‌ عیلمی باطن و عیلمی ظاهر، که‌له‌ سه‌ر فه‌رمایشتی گه‌وره‌مان شیخی به‌یزاوی (هم‌زای خودای لابڤ) ئایه‌تی: (حتی أبلغ مجمع البحرین) ئیشاره‌و ناماژیه‌کی بو‌ ئەم فه‌رمایشت (قول) ه‌ تیا‌یه‌. دووه‌م: موسولمانیکی پاک و کوردیکی چاک بی، وه‌کوو خواناسی باش جه‌نابی ماموستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان که‌ خاوه‌نی کتیبی (اقران النیرن فی مجمع البحرین)ه‌، که‌ غه‌ریبی و ئاواره‌ی کو‌لی پڤ نه‌داوه‌و به‌لکوو موسولمانانه‌و مه‌ردانه‌ بو‌ خیڤری موسولمانان و کوردان (که‌ سه‌رجه‌م موسولمانان) تی‌کو‌شاوه‌.

۲. ده‌لڤی ئەییوبی جه‌سته‌ی پڤ له‌ زارم، له‌ ئایه‌ت و حه‌دیثا ته‌شبیه‌ی ناقص زۆره‌، هه‌ر وه‌ک ته‌شبیه‌ی خودا به‌به‌نده‌ی خو‌یه‌وه‌ بو‌ مه‌به‌سته‌کانی

لَيَكْچوون زۆره، وهك: (الله نور السماوات والأرض مثل نوره كمشكاة فيها مصباح) وهك (وضرب الله مثلا رجلين أحدهما أبكم) وهك (الله ارحم بعباده من هذه بولدها).

۳. له بهر بى باكى دهلىى بى ئاگای. ئەم جوړه تەعبیره له قورئان و حەدیثا ھاتوو، وهك: (فالیوم نساهم كما نسوا لقاء یومهم هذا).

۴. ھەر ئەز نەك دەدەم بۆ دامەنى گول. مەبەست مزگەوت و پیاوانى مزگەوتە، مەبەست له بولبول بانگدەرە، كه له سەر كه مەرەى منارە دهلىى بولبولى ناو ھیلانەىیە و دەخوینى! جەخارى پەىكول: ئەسەر و شوینەوارى پیاوى خراپ و بنەماى خراپى ژینى كۆن. مەبەست له داوینى مەرد: پیاوانى طەریقەتى راست و دروستە.

۵. شەو: بەردىكى رهشى جوانى بەنرخە، واتە: بەلكو یار بىكړى كارەبا: شتىكى زەرد یارەشە، زۆر بەنرخە، شت رادەكىشى، واتە: وهك موقناتیس دلى یار بكاتە خوئى، چەمك و مەبەستەكەى ئەمەى: ئەسەر و نیشانەى گوناو و تاوان وهك جئ خالى سووتاو ھەر دەمینى چارى نییە، بەلام قەلاى قەلەمى لیبورردنى خواى سپی دەكاتەو و پەرقى و پەرشى دل و پروو دەكا بە شتى بە نرخ و باش.

۵. مەبەست له جئ سەر پەنجەى فینك و سەردى خودا ناو دلى پیغەمبەرە. تەماشای بەرگى یەكەمى ئەم كتیبه بكە، لاپەرە (۳۷۲). چاپى یەكەم. یەكسانە بە زنجیرە / ۱۲۲ ژمارە / ۷۴۸ چاپى دووهم.

۶. بۆ قوربان چاكى. واتە: مەگەر له غەزادا شەھید ببى ئەوسا له تاوان پاك ببیتەو، یا خۆت بەخت بكەى له ریگەى خوادا!

۷. له ناو چلپاوى لىكاوى زیندان.. تاد. واتە: دل و ناوقم بوو له ناو خوشەویستی جیهاندا ئەو زیندانە پیسەى ئى بوو بە باخ و بۆلاخ و لىكاوى دەمو فلقي ئەو كۆنە فلقي ئى بوو بە شیرەى ھەنگوین و دهلىى میشى تو پیو جوتە پى كەوتۆتە ناوى و وهك مریشكە بەكەر لەسەرى كەر كەوتوو! ئاگای له خوئى نەماو، نەقلی بەباش و خراپى خوئى ناشكى، مەگەر مەردى

نه‌زهری ئی بکاو به خیری خوئی به چوکلئ ده‌ری بیئنی و وه‌ک ده‌رویشی
سه‌رپراو کوپری زیکری له‌سه‌ر بگیری و به‌هیممه‌تی شیخ و مشایه‌خان چاک
ببیته‌وه و له‌خوینی ئالی زامی لاملی خوئی ده‌ست و پیی له‌خه‌نه‌بگرن و
بیکن به‌بووک و به‌بووکی بیبه‌ن بۆ مه‌عشووقه‌که‌ی، به‌لام کئ ده‌لئ یاره‌که‌ی
قه‌بوولئ ده‌کاته‌وه؟ کئ به‌گوئی ژاکا و پازی ده‌بی؟ بۆ یه‌ری بۆ خوئی پاک
ده‌کاته‌وه و ده‌لئ: من له‌به‌ر بی لوتفی یار ئه‌م هه‌موو به‌زم و ره‌زمه‌ تووش
بووم، که‌چی چونکه‌ من هه‌ژارم و ئه‌و بالاده‌سته و کار به‌ده‌سته هه‌مووتان تانه
له‌من ده‌ده‌ن و مه‌راییی بۆ ئه‌و ده‌که‌ن!

به‌لام نه‌گه‌ر ئیوه‌ راست ده‌که‌ن له‌گه‌ل مندا تانه‌م ئی مه‌ده‌ن به‌لکوو
یارمه‌تیم بده‌ن، هه‌یج نه‌بی به‌ری پۆشناییم ئی مه‌گرن و یارم پتر ئی مه‌تورینن با
به‌دزییه‌وه له‌ دووره‌وه ته‌ماشای پوخساری بکه‌م و بۆن و به‌رامه‌ی بی
به‌سه‌رما.

وه‌رگێڤ (نوری فارس حه‌مه‌خان)

۱۱/ ۹/ ۱۹۸۹م

۱- سوره‌تی که‌هف

ئهم سوره‌ته‌ مه‌ککيه، واته‌ له‌ مه‌که‌ هاتوو ته‌ خواره‌وه بۆ
پيغه‌مبه‌ر (سه‌دو یازده‌ ئایه‌ته‌).

سورة الکھف (مکیة وهی مائة واحدی عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۷۳- → (ب- ۱ ز- ۱۸۱ ل- ۴۹۵ ف- ۱۰) ^(۱).

واته: ده‌قی ئه‌م فه‌رموده‌یه له‌م شوینه‌دا رابورد: به‌رگی یه‌که‌م
(زنجیره‌ی ۱۸۱ لاپه‌ره‌ ۴۹۵) فه‌رموده‌ی ده‌یه‌م له‌باسی شه‌ونویژو
که‌وره‌یی شه‌ونویژدا.

^(۱) تقدم برقم: ۹۸۴/۱۰ مجلد اول / تسلسل/ ۱۸۱.

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا} (۶۰/۱۸).

واته: ئەه‌ی خۆشه‌وێست! باسی ئەو داستانه‌ی خۆشه‌ی بکه‌ که‌ هه‌زه‌تی مووسا پێغه‌مبه‌ری گه‌وره‌ی نه‌وه‌ی یه‌عقوب فه‌رمووی به‌نۆکه‌ره‌که‌ی خۆی، که‌ناوی یۆشه‌عی کوپی نوون بوو، که‌ خوشکه‌زای خۆی بوو، که‌ فه‌رمووی پێی: من هه‌ر به‌رده‌وام ده‌پۆم هه‌تا نه‌گه‌م به‌ (مجمع البحرين = دواوانی دوو ده‌ریاکه‌) که‌ ئیستا قه‌ناتی سوێسی لی هه‌لکه‌ندراوه‌ بۆ ئەوه‌ بگه‌م به‌و به‌نده‌ی خودایه‌ که‌له‌من زاناتره‌، خۆنه‌گه‌ر له‌وشوینه‌دا پێی نه‌گه‌یشتم ئەوا ماوه‌ی چه‌ن سالی ده‌پۆم تا ده‌یدۆزمه‌وه‌.

۳۹۷۴- عن سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ إِنَّ نُوْفًا الْبَكَّالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى صَاحِبَ الْخَضِرِ لَيْسَ هُوَ مُوسَى صَاحِبُ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم): يَقُولُ: «إِنَّ مُوسَى قَامَ خَطِيْبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ قَالَ: أَنَا. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ إِنَّ لِي عَبْدًا بِمَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ فَكَيْفَ لِي بِهِ؟ قَالَ: تَأْخُذْ مَعَكَ حُوتًا، فَتَجْعَلُهُ فِي مِكْتَلٍ، فَحَيْثُمَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَهُوَ ثَمٌّ، فَأَخَذَ حُوتًا فِي مِكْتَلٍ، ثُمَّ انْطَلَقَ وَمَعَهُ فَتَاهُ يُوْشَعُ بْنُ نُونٍ، حَتَّى إِذَا أَتَيَا الصَّخْرَةَ، وَضَعَا رُءُوسَهُمَا قَنَامًا، وَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فِي الْمِكْتَلِ فَخَرَجَ مِنْهُ فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، فَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنِ الْحُوتِ جَرِيَةَ الْمَاءِ، فَصَارَ عَلَيْهِ مِثْلُ الطَّاقِ، وَفِي رِوَايَةٍ: فِي أَصْلِ الصَّخْرَةِ عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا الْحَيَاةُ لَا يَصِيبُ مِنْ مَائِهَا شَيْءٌ إِلَّا حَيٌّ، فَأَصَابَ الْحُوتَ مِنْ مَائِهَا، فَتَحَرَّكَ وَالسَّلُّ مِنَ الْمِكْتَلِ فَدَخَلَ الْبَحْرَ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ مُوسَى نَسِيَ صَاحِبَهُ أَنْ يَخْبِرَهُ بِالْحُوتِ فَأَنْطَلَقَا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْقَدِ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا. قَالَ: وَلَمْ يَجِدْ النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ بِهِ قَالَ لَهُ فَتَاهُ: أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْتِنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، وَمَا

أَلْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ: فَكَانَ لِلْحَوْتِ سَرَبًا وَلِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا. قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَأَرْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، قَالَ: رَجَعَا يَقْصَانِ آثَارَهُمَا حَتَّى اتَّهَيَّا إِلَى الصَّخْرَةِ، فَإِذَا رَجُلٌ مُسَجًى يَثُوبُ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَنْتَ يَا زَيْدُ السَّلَامُ. قَالَ: أَنَا مُوسَى. قَالَ: مُوسَى بَنَى إِسْرَائِيلُ؟ قَالَ نَعَمْ، أَتَيْتُكَ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشْدًا. قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، عَلَّمَنِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَكَ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ. فَقَالَ مُوسَى: سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنْ أَتَبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا، فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ سَفِينَةٌ، كَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ، فَحَمَلُوهُمْ بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ لَمْ يَفْجَأَا إِلَّا وَالْخَضِرُ قَدْ قَلَعَ لَوْحًا مِنَ الْوَاحِ السَّفِينَةَ بِالْقُدُومِ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى قَوْمَ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا، لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟، قَالَ: لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا. قَالَ: وَجَاءَ عَصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ فَتَقَرَّ مِنَ الْبَحْرِ نَقْرَةً، قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا عَلَّمَنِي وَعَلَّمَكَ فِي عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلَ مَا نَقَصَ هَذَا الْعَصْفُورُ مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ إِذْ أَبْصَرَ الْخَضِرُ غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ رَأْسَهُ بِيَدِهِ فَاقْتَلَعَهُ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟. قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى. قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي، قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَقَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ فَأَقَامَهُ فَقَالَ مُوسَى: قَوْمَ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعَمُوا وَلَمْ يُضَيَّفُوا لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَنِي وَبَيْنَكَ، سَأَبُتُّكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَدِدْنَا أَنْ مُوسَى كَانَ صَبْرًا، حَتَّى يَقْصُ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ

خَبَرَهُمَا». قَالَ سَعِيدُ بْنُ جَبْرِ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا، وَكَانَ يَقْرَأُ: وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ. رواه الشيخان والترمذي (رضوان الله عليهما) (۲).

سه عیدی کوپی جو بهیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: به ئیبنو عه بیاسم گوت: که (نه وف به ککالی) ده لئی: گوايه نهو موسایه که هاوړئیی خدری زینده بووهو داستانه که بیان له قورئاندا باس کراوه نهو موسا مه شهووره نییه که پیغه مبهری نهوهی ئیسرائیل بووه!

ئیبینو عه بیاس (خودای ئی رازی بئ) گوتی: نهو دوشمنی خودایه درؤ دهکا، چونکه من ئوبه ییی کوپی که عب خوی قسه ی بوکردم گوتی: به گوئی خؤم ژنه وتم له ده می حه زره ت (دروودی خودای له سه ربین) ده یفه رموو: موسا هه لسا یه وه له ناو نهوهی ئیسرائیل (بنی اسرائیل) دا گوتاریکی دا، لییان پرسی: کئی له هه موو که سئ زاناتره؟ فه رمووی: من! خودای گه وره یش (له بهر نهوهی که زانینی نه م باسه ی هه واله نه کرد به عیلمی خدا) گله یی له موسا کردو سرووش و نیگای نارد بوئی: نه ی موسا! بهنده یه کی من هه یه نهو له تو زاناتره، ئیستا وا له مه جمه عولبه حره ین (واته: له دواوانی دوو ده ریای فارس و روم، که ئیستا پییان ده گوتری ده ریای سوورو ده ریای سپی، که ئیسته نهو جه مسه ره هه لکه نه راوهو کراوه به پاړه وی پا پوړی گه وره به ناوی قه ناتای سوئس). موسا فه رمووی: نه ی په روه ردگارم! جا نه وه چو ن خؤمی پی بگه یه نم؟ فه رمووی: ماسیه که بېرژینه و له گه ل خؤتدا له زه میله یه کا بیبه، جا له کویدا نهو ماسیه یه وون کرد نهو بهنده یه وا له ویدا، جا له زه میله یه کا ماسیه کی هه لگرت و خوی و یوشه ی کوپی نوون که هه م سوخته ی بوو،

(۲) تجرید البخاری. مجلد اول رقم: ۱۰۱ = ۱۲۲ فتح الباری شرح صحیح البخاری اطرافه فی: ۷۸، ۷۴

۲۲۶۷، ۲۷۲۸، ۳۲۷۸، ۳۴۰۰، ۳۴۰۱، ۴۷۲۵، ۴۷۲۶، ۴۷۲۷، ۶۶۷۲، ۷۴۷۸. مسلم. فضائل ۶۱۱۳ - ۶۱۱۸.

هه‌م خوشکه‌زای بوو که وتنه‌پێ هه‌تا گه‌یشته‌ن لای تاوێره‌که‌ی قه‌راخ ده‌ریاکه‌، که خدری زینده‌ له‌وێ بوو، ئیتر له‌وێ سه‌ریان نایه‌وه‌و خه‌وتن، ماسییه‌که‌یش له‌ زه‌میله‌که‌دا پاپه‌ری و هاته‌ ده‌ره‌وه‌و که‌وته‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، وه‌ به‌ناو ئاوی ده‌ریاکه‌دا خه‌نده‌کیکی بۆخۆی دروست کردو ریگه‌ی خۆی گرت به‌رو که‌وته‌ پێ، خودای گه‌وره‌یش شلپاوی ئاوه‌که‌ی که‌ به‌پۆیشتنی ماسییه‌که‌ شه‌ق ده‌بوو وه‌ك تا‌قی سه‌ر ده‌رگا‌و په‌نجه‌ره‌ کرد به‌کون و خه‌نده‌ك له‌ ژێر ئاوه‌که‌وه‌! له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: له‌بن ئه‌و گابه‌رده‌دا کانیاوی هه‌یه‌ ناوی کانی ژیان‌ه‌و مه‌شه‌ووره‌ به‌ئاوی حیات، هه‌رچی شتی له‌و ئاوه‌ی لێ‌بکه‌وێ زیندوو ده‌بیته‌وه‌، جا ماسییه‌که‌ له‌ئاوی ئه‌و کانیه‌ی لێ‌ده‌که‌وێ و ده‌جولێته‌وه‌و پاده‌چه‌نی و له‌زه‌میله‌که‌ ده‌رده‌په‌رێ و ده‌چیه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، که‌ مووسا خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ یوشه‌عی هاو‌پێی له‌بیری نابێ باسی ئه‌م حاله‌ی ماسییه‌که‌ی بۆبکا، جا ماوه‌ی ئه‌و رۆژه‌و شه‌ویکی ته‌واو هه‌تا به‌یانی ده‌پۆن، تا بۆسه‌به‌ینی مووسا به‌ یوشه‌ع ده‌فه‌رموی: نانی به‌یانیمان بۆ بینه‌، به‌پراستی له‌م سه‌فه‌ره‌مانا تووشی ماندوویی بووین! فه‌رمووی: هه‌تا له‌و شوێنه‌ ڕه‌ت نه‌بوون که‌خودا کردبووی به‌نیشانه‌ بۆی هه‌ستی به‌ماندویی و کفتی و شه‌که‌تی نه‌کرد، خزمه‌تکاره‌که‌ی عه‌زی کرد: {أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْتِنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنَسَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا} (۶۳/۱۸). قوربان! پێم نالێی که‌ بۆچی من وام به‌سه‌ره‌ات؟ ده‌زانی کاتی گه‌یشتی نه‌ لای به‌رده‌که‌و تو نووستیت، من ته‌ماشام کرد ماسییه‌ برژاوه‌که‌مان له‌ناو زه‌میله‌که‌ ده‌ره‌په‌ری و خۆی فێرده‌دا ناو ده‌ریاکه‌و من له‌بیرم چوو ئه‌م روداوت بۆ بگێرمه‌وه‌ که‌سه‌یش له‌بیری نه‌بردمه‌وه‌ شه‌یتان نه‌بێ به‌هۆی خه‌یالی دله‌وه‌، وه‌کاتیکیش ماسییه‌که‌ خۆی فێرده‌ایه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌ زۆر به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوپه‌ینه‌ر به‌ناو ئاوه‌که‌دا پۆی فه‌رمووی: ئه‌و خه‌نده‌که‌ که‌ بۆ ماسییه‌که‌ له‌غه‌م و قومووش بوو، وه‌ك بۆشایی ناو بۆری وابوو، به‌لام بۆ مووسا و شاگرده‌که‌ی سه‌رسوپه‌ینه‌ر بوو مووسا به‌ یوشه‌عی فه‌رموو: {ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدًّا

عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا} (٦٤) ده‌ی ئیمه بۆ ئەمه ده‌گه‌ڕێن که‌تۆ دیوته، جا رێک به‌سه‌ر شوینی خۆیاندا گه‌رانه‌وه‌ فهرمووی: واته: به‌شوینی خۆیاندا رێک گه‌رانه‌وه‌ شوینه‌واری خۆیانیاں ده‌قاو ده‌ق هه‌لگرته‌وه‌ تا گه‌یشته‌وه‌ لای تاوێره‌که، ته‌ماشایان کرد واپیاوی به‌نوینی خۆی داپۆشیوه‌ جا مووسا سلّووی لێ کرد، خضریش فهرمووی: له‌کوێ له‌م وڵاتی تۆیه‌ ئەم جوړه‌ سلّوو پۆزباشیی هه‌یه. فهرمووی: من مووسام، خدری زینده‌ فهرمووی: مووسای پیغه‌مبه‌ری به‌نی ئیسرائیل؟ فهرمووی: به‌لێ ئەوم، هاتووم بۆلای تۆ که‌له‌م عیلم و زانسته‌ نایابه‌ی که‌له‌کن خوداوه‌ فیڕکراوی هه‌ندیکم فیڕبکه‌ی که‌بێی به‌هۆی گه‌یشتم به‌ په‌زای خودا، خدر فهرمووی: تۆ ناتوانی له‌گه‌ڵ مندا خۆت بگری و سه‌بر بکه‌ی. ئه‌ی مووسا! من خودا له‌عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی وای فیڕکردووم تۆ به‌ ته‌واوی نایزانیت و وه‌ک من شاره‌زاییه‌کی ته‌واوت نییه‌ له‌وبابه‌ته‌دا که‌پێی ده‌گوترێ: عیلمی حه‌قیقه‌ت، یا عیلمی له‌دوننی، یا زانستی به‌هره‌یی (علمی لدنی) وه‌هه‌روه‌ها تۆش خودای مه‌زن له‌ عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی فیڕکردووی که‌بری‌تییه‌ له‌ شه‌ریعه‌ت و عیلمی ظاهر من وه‌ک تۆ نایزانم، که‌وابوو وازی‌نه‌ تۆ به‌ رێکه‌ی خۆت و من به‌رێکه‌ی خۆم، مووسا فهرمووی: {سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا} (٦٩/١٨). خودا یاربێ ئەگه‌ر رێگه‌م بده‌ی له‌ خزمه‌تتا بم، ده‌بینی به‌باشی ئارام ده‌گرم و سه‌رپێچی له‌ فهرمانت ناکه‌م، خدریش فهرمووی: {إِنِ ابْتَغَيْتَنِي فَلَا تُسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُخْبِرَكَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا} (٧٠/١٨). باشه، به‌لام به‌مه‌رجێ له‌شت زۆر مه‌کوڵه‌ره‌وه، هه‌رچیم کرد قسه‌مه‌که‌و هه‌قت به‌سه‌رمه‌وه‌ نه‌بێ، هه‌تا خۆم تێت ده‌گه‌یه‌نم. فهرمووی: پاش ئەوه‌ که‌له‌سه‌ر ئەم مه‌رجه‌ رێکه‌وتن هه‌ردوکیان له‌قه‌راخی ده‌ریاکه‌وه‌ که‌وتنه‌رێ، تا پاپۆرێ هات قسه‌یان له‌گه‌ڵدا کردن که‌هه‌لیان بگرن، خدریاں ناسی به‌بێ کرێ، به‌خۆپایی هه‌لیان گرتن، که‌سواری پاپۆره‌که‌ بوون له‌په‌ر مووسا چاوی لێ بوو که‌وا خدر به‌ته‌شوێ ته‌خته‌یه‌کی له‌ته‌خته‌کانی پاپۆره‌که‌ هه‌لقه‌ند، مووسا پێی فهرموو: ئەوه‌

چیت کرد! لای خۆی ئەم پیاوانە پیاوەتییان لەگەڵمان کردو بەبەلاش ئیمەیان هەلگرتوووە کەچی تۆ دەچیت پاپۆرەکیان کون دەکەیت، تاکوو سەرنشینەکانی نوقم بکەیت و لەئاودا بخنکێن، بەراستی تاوانی گەورەو ناهەموارت کرد، خدر فەرمووی: ها! ئەدیی من پێم نەگوتیت کە تۆ لەگەڵ من هەلناکەیت و ناتوانی ئۆقرە بگری؟ موسا فەرمووی: لەبیرم نەبوو، لێم مەگرەو هاوڕێیەکەم باش بەو چاوپۆشیم لێبکە، یا نەبی بەمایەتی باری زەحمەت بۆم فەرمووی: ئەم جاری یەکەمەیان موسا لە یادی نەبوو فەرمووی: لەوکاتەدا چۆلەکەیی هات لەسەر لیواری پاپۆرەکە نیشتهووە دەندووکیکی ژەند بەئاوی دەریاکەدا، خدر پێی فەرموو: زانیاری من و زانیاری تۆ لە چاوپۆشیدا خودادا وەک دەندووکیکی ژەندنی ئەم چۆلەکە یە وایە بەم دەریایەدا. ئینجا لەپاپۆرەکە هاتنە دەریا و هەردووکیان بەکەناری دەریاکەدا دەستیان کرد بەپۆشێشتن، لەناکاو خدر چاوی کەوت بە کوڕیکی منالکار لەناو منداڵاندا یاری دەکرد، یەكسەر پێی کرد بە سەریاو بەدەست وەک بەچکە چۆلەکە سەری هەلکەندو ملی هەلکێشاو بە بێ قەسەو پرسیارو چەندو چوون کوشتی! موسا پێی فەرموو: {أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا} (۷۴/۱۸). ئەو منداڵە بێتاوان و گیانە پاکەت بەناھەق چوون کوشت بەبێ ئەوەی کە سێکی کوشتبێ لەخۆتەو کوشتت؟ بەراستی کاریکی زۆر ناپەرەوات کردو کاری و ناشیرین کەس پەسەندی ناکا. لەشەرەکەدا دەلی: دەگێرەنەو: خدر لەم پەدەدا موسایە زۆر تووڕە دەبێ، دەچێ دەفەقێ شانی چەپی منداڵەکە دەر دەهێنێ و گوشتەکە لێ داوەمالێ، سەیر دەکەن لێی نووسراوە: ئەم کوڕە کافرە قەت ئیمان و باوەڕ ناهێنێ! ئیتەر موسا هیواش دەبێتەو خدر دەفەرموێ: {أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا} (۷۵/۱۸). کوڕە! من پێم نەگوتی کە تۆ لەگەڵ مندا هەلناکەیت و ناتوانی خۆت بگری؟! پیغەمبەر (دروودی خۆدای لەسەربێ) فەرمووی: پەدەدا ئەم جارە خدر توندو تیزتر بوو لەپەدەدا جاری یەکەم، موسا فەرمووی: {إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا} (۷۶/۱۸). ئەگەر جاریکی تر

پاش ئەم جاره هه‌له‌ی وام کردو له‌مه‌رجی خۆم دەرچووم ئیتر هاوڕیتیم مه‌که ئیتر بیانوو به‌هانه‌ت بپریوم فهرمووی: پاش ئەوه که‌وتنه‌وه پرنگه‌و رو‌یشتن هه‌تا چوونه ناو ئاوه‌دانیه‌ک (شاری ئەنطاکیه) له‌وێ داوای نان و ئاویان له‌هه‌موو خه‌لکی ئەو دییه کرد که بیخۆن، به‌لام که‌سیان قاییل نه‌بوون که میواندارییان بکه‌ن و به‌ناو می‌دی پو‌یشتن جا دیواریکیان بینی خه‌ریک بوو هه‌ره‌س بینێ و بکه‌وێ خدر ده‌ستیکی پیادا هی‌ناو راستی کرده‌وه، مووسا پێی فهرموو: خه‌لکی ئەم شاره‌ بێ ویزدان و چرووک و پیسکه‌ن ئەم هۆزه لای خۆی ئی‌مه‌ بووین به‌ میوانیان، که‌چی نه‌نان و ئاوێکیان پێمان داو نه‌ میواندارییان پێ کردین ئە‌گه‌ر هه‌وه‌ست ببوایه‌ کریت لێ وهرده‌گرتن و به‌کرێ دیواره‌که‌ت راست ده‌کرده‌وه، خدر فهرمووی: {هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا} (۷۸/۱۸). ئەمه‌ کاتی جیا‌بوونه‌وی من و تو‌یه له‌یه‌ک، به‌زووی ئەو شتانه‌ت بو‌ روون ده‌که‌مه‌وه و نه‌ینیه‌که‌یانت پێ ده‌لیم که تو‌خۆت بو‌ نه‌گه‌را به‌را‌به‌ریان. پێغه‌مبه‌ری خو‌مان (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: خو‌زگا مووسا پتر ددانی به‌خویدا بگرتبایه‌ هه‌تا خودا زیاتر داستانی ئەم دوو زاته‌ی باس بک‌ردبایه‌ بو‌مان! سه‌عی‌دی کو‌ری جو‌به‌یر (خودای ئی‌رازی بێ) گو‌تی: ئیبنو عه‌بباس (خودای ئی‌رازی بێ) ئەم نایه‌ته‌ی به‌م قیرائه‌ته‌ ده‌خویند: {وَكَانَ أَمَامَهُمْ مُلْكٌ يَأْخُذُ كُلُّ سَفِينَةٍ صَالِحَةً غَضَبًا}. وه‌ئهم نایه‌ته‌ی تریشی به‌م قیرائه‌ته‌ ده‌خویند: {وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ} (ش/ت).

۳۹۷۵- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِي قَتَلَ الْخَضِرُ طُعِمَ يَوْمَ طُعِمَ كَافِرًا». رواه الترمذي وصححه وأبو داود في القدر، وزاد: (لو عاش لأرَهَقَ أبويه طُغْيَانًا وكُفْرًا) (۳).

ئوبه‌یی کو‌ری که‌عب (خودای ئی‌رازی بێ) گو‌تی: پێغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: ئەو کو‌ره‌ی که‌ خد‌ری زینده‌ کوشتی و سه‌ری

هه‌لپچرکان ئه‌و رۆژه‌ی که‌خودا دروستی کردو مۆری پیادانا به‌کافری دروستی کردو مۆری کافری پیادا نا (ت: ح/ص-د) ئه‌بو داوود له‌سه‌رباسی قه‌ده‌ردا گیراویه‌ته‌وه‌و ئه‌مه‌ی زیاتره: ئه‌گه‌ر ئه‌و کوپه‌ به‌مایه‌ باوک و دایکی خۆی له‌خشته‌ ده‌بردو له‌پینگه‌ ده‌ری ده‌کردن و ئه‌وانیشی وه‌کوو خۆی به‌دکیش و به‌ده‌ندیش و کافر ده‌کرد!

۳۹۷۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فُرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَاهْتَزَّتْ تَحْتَهُ خَضِرَاءُ». رواه الترمذي بسند صحيح^(٤).

ئه‌بوهوره‌یره (خودای ئازانی بن) گوئی: حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: خضر بۆیه‌ ناو‌نا خضر چونکه‌ کاتی دانه‌نیشته‌ له‌سه‌ر زه‌وی سافی سپی گیای لی ده‌پواو سه‌وز ده‌بوو، جا له‌ به‌رئه‌مه‌بوو ناو‌برا به‌ خضر (واته: سه‌وزایی و شینایی). (ت-س/ص).

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا ذَا الْقُرْتَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا؟ قَالَ: مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا} (۹۴/۱۸).

واته: گوئیان: ئه‌ی زولقه‌پنه‌ین! به‌پراستی نه‌ژادی تورکی مه‌غول که‌ مه‌شه‌وورن به‌ یه‌ئجوج و مه‌ئجوج هه‌میشه‌ خراپه‌ ده‌که‌ن، خوین ده‌پێژن، مال به‌تاراج ده‌بن، ولات کاول ده‌که‌ن، ئایا تو‌پازی ده‌بی به‌وه‌ی که‌هه‌ندی مالی خو‌مان به‌هین به‌تو له‌ باتی ئه‌وه‌ که‌ده‌ربه‌ندی دروستبکه‌ی له‌به‌ینی ئه‌و دووکیوه‌داو پینگه‌ی هاتوو چۆی ئه‌و که‌له‌ به‌دکاره‌ بگری و ئیتر نه‌توانن له‌به‌ینی ئه‌و دوو کیوه‌وه‌ بین به‌سه‌رماندا.

۳۹۷۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي السَّدِّ قَالَ: «يَخْفِرُونَهُ كُلُّ يَوْمٍ حَتَّى إِذَا كَادُوا يَخْرُقُونَهُ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ ارْجِعُوا فَيَسْتَخْرِقُونَهُ

(٤) رواه الترمذي سند صحيح.

غَدَاً فَيَعِيذُهُ اللَّهُ كَأَمثلِ مَا كَانَ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مُدَّتَهُمْ وَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْعَثَهُمْ عَلَى النَّاسِ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ اازْجِعُوا فَسْتَخْرِقُوهُ غَدَاً إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَاسْتَنْتَى. قَالَ فَيَرْجِعُونَ فَيَجِدُونَهُ كَهَيْئَتِهِ حِينَ تَرَكَوهُ فَيَخْرِقُونَهُ فَيَخْرُجُونَ عَلَى النَّاسِ فَيَسْتَقُونَ الْمِيَاءَ وَيَفِرُّ النَّاسُ مِنْهُمْ فَيَرْمُونَ بِسِهَامِهِمْ فِي السَّمَاءِ فَتَرْجِعُ مُخَضَّبَةً بِالذَّمِّاءِ فَيَقُولُونَ قَهَرْنَا مَنْ فِي الْأَرْضِ وَعَلَوْنَا مَنْ فِي السَّمَاءِ قَسْرًا وَعُلُوًّا. فَيَنْعَثُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نَعْفًا فِي أَقْفَانِهِمْ فَيَهْلِكُونَ قَالَ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْ دَوَابَّ الْأَرْضِ تَسْمَنُ وَتَبْطَرُ وَتَشْكُرُ شُكْرًا مِنْ لُحُومِهِمْ». رواه الترمذي بسند حسن^(۵).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) لەبارەى ئەم دەربەند (سەدد: بەست) ەو ە فەرمووی: ەموو پوژئ خەخنیانە بە دەستی ەو کەئى لئ دەکەن و دەیکۆلنە ەو ە تا بە پادەیی ەلئ دەکۆلن بەس ئە ەندەیان دەمیئئ کە کونا و دەری بکەن، ئیتر سەرکارە کەئى سەریان دەلئ: بگەڕینە ەو، ئەمڕۆ کارکردن بەسە ئە ەندەئى نەما ە سبەینی کونی دەکەین! بەلام بۆ سبەینی خودا گەلئ لەجاران ئە ەبەستە قایمتر ە حکەمتر دەکاتە ەو ئەم حالە ەروا بەردەوام دەبئ، ەتا ئە وکاتە کە خودا دەیەوئ بەرەللیان بکاتە گیانی مەردوم، ئیتر ئە ەمە سەرکارە کە ەوا بە سەریانە ەو پییان دەلئ: دەئى با بگەڕینە ەو، سبەئى خودا یاربئ کونا و دەری دەکەین ئەمجارە وادەبئ سەرکارە کەیان (إِنْ شَاءَ اللَّهُ: خودا یاربئ: خودا ەزکا) دەکا، ئیتر بۆ سبەینی کە دینە ەو بۆسەر بەستە کە دەبینن وەك خۆئى بە ەلکە نراویئ چۆنیان بەجئ ەیشتو ە ئاوا ما ەو کون و دەلاقو لەغەم و قومووشە کەئى تییان کردو ە پرنەبۆتە ەو، ئینجا گورج بەستە کە دیوا و دەر دەکەن و یەکسەر پەلاماری خەلکە کە دەدەن، وە دەگەڕین بەشوین ئاودا خەلکە کە یش لەبەریان ەلدین، وا لەخۆیان بایئ دەبن دەچن تیر دەنین بەئاسمانە ەو، تیرەکان خەلتانی خوین دەبن و پاشان دەکەونە خوارە ەو، ئیتر دەلین: بەزەبرو

(۵) رواه الترمذي بسند حسن.

زهنگو زۆرو زۆرداریی ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر زه‌وی بوو بۆ‌ژه‌مان کردو ئه‌وه‌ی له‌ئاسمان بوو به‌زاندمان!.

جا خودا جوړه کرمی ده‌نیږی، وه‌ک مافه‌ته‌ی مه‌ر وایه، کرمه‌که ده‌داته پشت ملیان و ده‌یان تۆپینن، ده‌ی به‌و که‌سه که‌گیانی منی و له‌ده‌سا، ده‌عباو جانه‌وه‌ری سه‌ر زه‌وی له‌گۆشتی ئه‌مانه تیرو ته‌سه‌ل ده‌بن و قه‌له‌وو زیت ده‌بنه‌وه! (ت-س/ح).

قال اللّٰهُ تَعَالٰی: {قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا، الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا} (۱۸/۱۰۳-۱۰۴).

ئه‌ی خۆشه‌ویست! به‌وکافرانه: به‌فرموو ئایا چه‌زه‌که‌ن پیتان بلیم که‌کی له‌م دنیا‌یه‌دا له‌هه‌موو که‌سی مالویرانترو په‌نجه‌پۆتره؟ په‌نجه‌پۆترین که‌س ئه‌و خانه خراپ و سه‌ر لی‌شی‌واوانه‌ن که‌هه‌موو هه‌ول و کۆششو تیکۆشانیکیان له‌ماوه‌ی ژيانی جیهاندا به‌زایه‌چووه‌و تیشکاوان، که‌چی عارناگرن و له‌که‌لی شه‌یتان نایه‌نه خوارئ و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش و ده‌زانن که‌هه‌ر خویان باش ده‌که‌ن و کردارو په‌فتاریان که‌لی جوان و شیرینه!.

به‌ئێ (له‌م چه‌رخه‌ی ئیمه‌دا) زۆربه‌ی خه‌لک به‌م ده‌ردو مو‌صیبه‌ته مال ویران و گیرۆده‌ن، نو‌قمن له‌ناوتاوانا، له‌ناو ئاره‌ق خواردنا، له‌ناو چه‌رام خواردنا، له‌ناو ئازاری خه‌لک دانا، له‌ناو به‌رتیل و قومارو لرف لیدانا، دوورن له‌کۆپی زاناو دانا، به‌شه‌وو به‌ رۆژ له‌مه‌له‌او سینه‌ماو شوینی خراپن، بیست و چوار سه‌عاته، مه‌گه‌ر چۆنه‌ها، له‌خوداو دین و رۆژی قیامه‌ت بێ ئاگان، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شا له‌مناله‌وه بیگره هه‌تا پیر، له‌ئۆمییه‌وه بیگره هه‌تا خوینه‌وار هه‌مووی خۆی به‌فه‌یله‌سووف ده‌زانن، هاو‌پێیه‌کی کاتی فه‌قی‌تیم هه‌بوو ئیستا له‌خودا به‌زیاد بێ له‌پیزی مه‌لایان نه‌ماوه، رۆژی‌به‌چاوی خۆم دیم تا ئیوارئ دووجار ئاره‌قی خوارده‌وه، که‌چی ئه‌و ئامۆژگاری خیری منی ده‌کردو ده‌یفه‌رموو: بۆ خه‌له‌فاوی!! بۆ چه‌یای

خۆت ده‌به‌ی، ده‌چی تاج ته‌رجه‌مه ده‌که‌ی؟! کورد مردو برپایه‌وه! دین باری کردو ته‌واو! گوايه تو مردوو زیندوو ده‌که‌يته‌وه؟! سوبحانه‌للا! په‌کوو له‌م بئ عه‌قلی و نه‌فامی و گه‌وجییه! منیش - وه‌ك شیخ په‌زای تاله‌بانی (رحمه‌تی خودای ئ بئ) ده‌لیم: نه‌گه‌ر نه‌فه‌ندی هه‌موویان وه‌کوو نه‌م جاش نه‌فه‌ندییه و ابن گه‌ردنی نا نه‌فه‌ندی سه‌د هه‌زار جار ئازاد بئ[⊕] (وه‌رگێن).

۳۹۷۸- قَالَ مُصْعَبُ بْنُ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) سَأَلْتُ أَبِي (قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا) أَهْمُ الْخُرُورِيَّةُ؟ قَالَ: لَا، هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، أَمَّا الْيَهُودُ فَكَذَّبُوا مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَّا النَّصَارَى فَكَفَرُوا بِالْجَنَّةِ وَقَالُوا لَا طَعَامَ فِيهَا وَلَا شَرَابَ، وَالْخُرُورِيَّةُ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ، وَكَانَ سَعْدٌ يُسَمِّيهِمُ الْخَاسِرِينَ. رواه البخاري والحاكم^(٦).

موسعه‌بی کوپی سه‌عد (خودای ئ رازی بئ) گو‌تی: پرسیارم له‌باو‌کم کرد: مه‌به‌ست له‌م په‌نجه‌رۆیان‌ه، که‌له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون کێیه نه‌م هه‌روورییان‌ه‌ن که‌هه‌ن؟ گو‌تی: نه‌ه، مه‌به‌ست له‌مان‌ه جووله‌که‌و گا‌وره‌کان‌ن، جووله‌که‌ له‌به‌رئه‌وه با‌وه‌ر به‌ مو‌حه‌مه‌د (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) نا‌که‌ن گا‌وره‌کان‌یش سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش با‌وه‌رپیان به‌نا‌زو به‌ه‌ره‌و نی‌عه‌متی به‌هه‌شت نی‌یه‌و ده‌لێن گوا‌يه: به‌هه‌شت خ‌واردن و ش‌ت خ‌واردنه‌وی تیا نی‌یه‌و ژیا‌نی رۆژی دوا‌یی بریت‌ی‌یه له‌ژیا‌نی‌کی گیا‌نی په‌تی پ‌ووت و به‌س! به‌لام ئه‌م هه‌روورییان‌ه به‌رئه‌و تا‌قما‌نه ده‌که‌ون که‌ په‌یما‌نی مه‌حه‌مه‌ی‌خودای گه‌وره ده‌ش‌کێن‌ن، گو‌تی: سه‌عد به‌مان‌ه‌ی ده‌گوت: ره‌نجه‌رۆ‌کان (ب/حا‌کم).

[⊕] ئێستا ئه‌و به‌ریزه‌ ما‌وه کورد چ‌ییه، منیش (له‌به‌ر هه‌مان هۆی پ‌یش‌وو) له‌سه‌ر فه‌رمایشتی را‌گه‌یا‌ندنی چه‌واشه‌ی ئه‌م‌رۆ عه‌ره‌ب‌چ‌یتی ده‌که‌م. په‌کوو!! (وه‌رگێن)

(٦) بخاری - تفسیر: ۴۷۲۸.

۳۹۷۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَأُوا (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا)». رواه الشيخان^(۷).

ئەبوھورەیرە (خودای فی رازی بن) دەلی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) دەفەرموی: لەروژی قیامەتدا پیاوی زل زلی قەلەو قەلەو دەهینن لەلای خودا سەنگایی بەلێ میشتوولەیی قورس نین و بەقەد تۆسقالی دەگەرو قەدریان بۆ دانانری. فەرموی: فەرموو ئەم ئایەتە بخوینن، بۆ پشتیوانی ئەم باسە کە دەفەرموی: {فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا} (۱۰۵/۱۸). واتە: لەروژی ژینەویدا نەرخ و دەگەرو ریز بۆ ئەو سەرلێشیواوە پەنجەپۆیانە بەقەد تۆسقالی دانانین، وەهەتا بلێی بی سەنگ و بی نەرخ و بی کیش و بی نموودن (ش- پەزای خودایان لیبی).

قال الله تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَنفُونَ عَنْهَا حِوْلًا} (۱۰۷/۱۸).

واتە: بەپراستی ئەو خوداناسە مەردانەیی کە لەپال ئیمانی ساغی تەواوە دەستی خویان وەشاندوووە گەلی کردەوی چاکیان کردوووە لەکاری خێرو کردەوی باش کۆتایی ناکەن و بۆچاکە کردن سەریان پێوە نییە، بەپراستی ئەم کەلە میردانە لەناو بەهەشتی فێردەوس دا دەژین، بە خوشی و شادی و ئاسودەیی، هەتا هەتایە، ئەوەندە جیگەکیان بەدەلە قەت خەیاڵی ئەوە ناکەن کە لەوێ بگۆژنەووە بۆ شوینیکی تر.

۳۹۸۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عَلِيٍّ لَيُشْرَفَ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَتُضِيءُ الْجَنَّةُ بِوَجْهِهِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ وَإِنْ أَبَا بَكْرٍ وَعَمَرَ لِمَنْهُمْ وَالْعَمَّا» رواه أبو داود بسند صحيح^(۸).

(۷) بخاری. تفسیر: ۴۷۲۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۷۱، ۳۹۴۵.

(۸) صحیح عند ابی داود.

ئەبو سەعید (خودای ئازادی بێ) دەلی: حەزەرت (درویدی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: پیاو لە دانیشتوانی بەهەشتی بالا کە سەردەکیشتی بۆناو خەلکی بەهەشتی خواروو، بەهەشت خۆی بە شەوقی پووی ئەو پیاو وەك ئەستێرە گەشی پرشنگداری پرتەو دار شەوق دەداتەو و پووناك دەبیته‌وه! جا دەبی ئەو پیاو بەختەوهره خۆی لەچی نازو نیعمەتیکدا بی؟ ئەبو بەکرو عومەریش لەدانیشتوانی ئەم بەهەشتی بالایەن و پتر لەهەموو کەسێ بەهرەدارو نازدارن (د - س/ص) تەماشای ئەم باسە بکە (مناقب ابی بکر و عمر) فەرمووده‌ی چوارەم.

۳۹۸۱- قَالَ ابْنِ عَبَّاسٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» قَالَتْ قُرَيْشٌ لِيَهُودَ اغْطُونَا شَيْئًا نَسْأَلُ عَنْهُ هَذَا الرَّجُلَ فَقَالَ: سَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ قَالَ فَسَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) قَالُوا: أَوْتَيْنَا عِلْمًا كَثِيرًا التَّوْرَةَ وَمَنْ أَوْتِيَ التَّوْرَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا فَأَنْزَلَتْ {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِذَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَذْدَادًا} رواه الترمذي في الإسرائاء^(۹).

ئیبینو عەبباس (خودای ئازادی بێ) دەلی: قورەیش گوتیان بەجوولەکەکان شتیکیان پێ بلێن کەلە موخەممەدی بپرسینەو، گوتیان: لەبارە ی گیانەو پرسیاری لێ بکەن، کەلەم بارەیه‌وه لییان پرسی، خودا ئەمە ی نارد: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} جوولەکانیش گوتیان: ئێمە زانیارییه‌کی زۆرمان پێ دراو کە تەوراتە، چونکە لەپاستی دا ئەو ی کە تەوراتی پێ دراو خیریکی زۆری پێ دراو، ئیتر خودا ئەمە ی نارد: {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِذَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَذْدَادًا} (۱۰۹/۱۸) ئە ی پیغەمبەری زاناو دانا! بفەرموونەگەر ئاوی دەریا هەمووی مەرەکەب بێ

^(۹) سکت عن درجته الشارح.

به‌شی نووسینه‌وو تو‌مارکردنی فه‌رمایشت و زانیاری خودانا‌کا، بگره وینه‌ی ئه‌و ده‌ریایه‌ی که ئیستا هیه ئاوی تریش زیاد بکه‌ین ئاوه‌که دیسان ته‌واو ده‌بی به‌لام عیلمی خودا ته‌واو نابی! (ت) ته‌ماشای ته‌فسیری سووره‌تی ئیسرا، فه‌رمووده‌ی (۱۹) بکه.

قال الله تعالى: {فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا}. → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۲ چاپی یه‌که‌م).

۳۹۸۲- → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۶ ف-۶) (۱۰).

له‌ناو نه‌شکه‌وتا چاکانی خودا

خه‌لوه ده‌کی‌شن له‌کو‌ن و نو‌دا!!

به‌هه‌مان یاسا ده‌زهره‌تی مه‌ریه‌م

له‌بو کولکردن دو‌ور که‌وت له‌عالم

خودا به‌سی‌ری سووره‌تی که‌هفت

کور‌دستان پرکه‌ له‌می‌هرو لوط‌فت!

۲- سووره‌تی مه‌ریه‌م (ره‌زای خودای لی بی): (سورة مریم)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۸۳- عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضي الله عنه) قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى نَجْرَانَ فَقَالُوا لِي: أَلَسْتُمْ تَقْرَأُونَ (يَا أُخْتَ هَارُونَ) وَقَدْ كَانَ بَيْنَ عِيسَى وَمُوسَى مَا كَانَ فَلَمْ أَذِرْ مَا أَجِيبُهُمْ. فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: «أَلَا أَخْبَرْتَهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يُسْمُونَ بِأَنْبِيَائِهِمْ وَالصَّالِحِينَ قَبْلَهُمْ». رواه الترمذي هنا ومسلم في الأدب^(۱).

^(۱۰) مجلد اول: تسلسل-۱۳ تقدم برقم: ۹۷/۶ مسلم. زهد: ۷۴۰۰.

^(۱) مسلم. آداب. ۵۵۶۲. ترمذي. تفسير: ۳۱۵۵.

موغیره‌ی کوپی شوعبه (خودای ئی رازی بن) ده‌لئ: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لیسربن) منی نارد بو ولاتی نه‌جران له‌یه‌مه‌ن، له‌وی گاووره‌کان له‌م ئایه‌ته ره‌غنه‌یان ده‌گرت و گوتیان به‌من: ئیوه له‌قورئانی خوتانا ئه‌م ئایه‌ته ده‌خوینن که ده‌لئ: (یا اخت هارون) وه‌به‌پئی ئه‌مه بئ ده‌بی مه‌ریه‌م خوشکی هاروونی برای مووسا بئ وه‌لحال مووسا و عیسای کوپی مه‌ریه‌م سه‌رده‌میان زور زور له‌یه‌کتری دووره! منیش وه‌رامی ئه‌م په‌خنه‌یه‌م نه‌زانی، هه‌تا که پامه‌ود بو خزمه‌تی پیغه‌مبهر (دروودی خودای لیسربن) وه‌ئه‌مه‌م عه‌رزی کرد، فه‌رموی: ده‌بوو بت‌گوتبایه‌ پئیان: که‌ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌بوو که مه‌ریه‌م ئه‌وه‌نده باش و پاک و پاکیزه‌ خواناس بوو ده‌تگوت خوشکی راستی هاروونی برای مووسایه‌ وینه‌ی ئه‌وه، وه‌له‌ناو هۆزی مه‌ریه‌مدا ئه‌م جوړه بانگ کردنه باو بووه ئیستاش ئه‌م جوړه ناوبردنه عاده‌ته، ده‌لئ: ئه‌ی رۆله‌کانی خالید و سه‌لاحه‌ددین، ئه‌ی کوپانی ئیسرائیل، ئه‌ی برایانی خانی! ئه‌ی خوشکانی رابیعه‌ی عه‌ده‌وییه (ت/م).

۳۹۸۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ حَتَّى يُوقَفَ عَلَى السُّورِ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَيُنَادِي مَنَادٌ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، فَيُضْجَعُ فَيَذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ (وَأَلَدِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُؤُلَاءِ فِي غَفْلَةٍ أَهْلُ الدُّنْيَا وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ). رواه الشيخان والترمذي وزاد: فَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ الْجَنَّةِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا فَرَحًا وَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ النَّارِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا تَرَحًا». أي حزنًا^(۲).

(۲) بخاری. تفسیر: تاجرید: ۱۶۷۴/۴۷۲۰ مسلم. جنه ونعمها: ۷۱۱۰. ترمذی. تفسیر: ۳۱۵۶.

ئەبوسەعید (خودای ئی رازی بێ) لە حەزەرەتەو دەفەر موئی (دروودی خودای
 لەسەربین): لەرۆژی قیامەتا مردن دینن (لەشیووی بەرانیکی تەودا) دەیهینن
 تا لەسەر شوورەکە ی نیوانی بەهەشت و دۆزەخ کەپیی دەگوتری ئەعراف
 پایدەگرن، ئەوجا جارچی جار هەل دەداو بەدەنگی بەرز بانگ دەکا: ئەی
 خەلکی بەهەشت! ئەی بەهەشتییەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش گوئی قولاًخ
 دەکەن و دەنواپن، جارچیەکە دەلی: ئایا ئەمە دەناسن؟ دەلین: بەلی ئەمە
 مردنە، هەموویان بەباشی چاویان لێیەتی، ئینجا جارچیەکە بانگ دەکا:
 ئەی دانیشتوانی دۆزەخ! ئەی دۆزەخییەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش
 هەموو گوئی قولاًخ دەکەن و دەنواپن بۆی، جارچیەکە دەلی: ئایا ئەمە
 دەناسن؟ دەلین: ئا، ئەمە مردنە، هەر کەسەشیان لەجێی خۆیەو
 بەباشی چاوی لە بەرانەکە، کە تەمسیلی مردن دەکا، جا یەحیای
 کوپری زەکەریا بەرانەکە پال دەخاوسەری دەبێ، ئینجا جارکیش
 بانگەواز هەل دەدا: ئەی خەلکی بەهەشت! خوشی لەئێوە مژدەتان لی
 بێ ئیتر مردن نەما، هەتا هەتایە لەبەهەشتا بەخوشی دەژین! وەئە
 دۆزەخنشینەکان! قور بەبانی چاوتان، دەرگای ئومیدتان لی داخرا ئیتر
 مردنیش نەما هەتا هەتایە ئەمە شوینتانه! جا حەزەرەت (دروودی خودای
 لەسەربین) خویندیهو: {وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا
 يُؤْمِنُونَ} (۳۹/۱۹) وەئەو کافرانە بترسینەو هەپەشە ی ئەو رۆژیان لی
 بکە کە رۆژی داخ و خەفەت و ئاهو هەناسە ی سەرد هەلکیشانە، لەو دەمە
 ناسک و هەلوێستە ئالۆزو شلۆقەدا کە کار لەکار دەتەرازی و ئیش هەموو
 دەبێتەو و خەلکی دۆزەخ لەخەلکی بەهەشت جوی دەکێنەو، بەلام
 ئەم بێ بپروا بێ گوییانە ئیستا وان لەحاله‌تی کاسی و بێ ناگایی و
 نەفامیداو گالته‌یان بەقسە ی هەقی پەه‌بەران دیو، لەبارو دۆخی ئەو
 رۆژە سەخت و دیژوارە تی ناگەن، کەسێ قسە ی خێریان بۆ بکا ئەوان
 بەشیتی دەزانن، لەبەرئەو بەچاوی دوزمن سەیری ئامۆژگاری دلسۆزو
 ناصیحی ئەمین دەکەن! حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەوانە ی

که ئیستا وان لهم حاله‌تی بئ ئاگایی و نه‌فامیه‌دا ئه‌وانه‌ی که بۆ دنیا مردوون و دنیا په‌رستن! (ش/ت) تیرمزی (خودای ئی رازی بئ) ئه‌مه‌ی زیاتره‌: فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهر بئ): ئه‌گهر له‌به‌ره‌وه‌ نه‌بئ که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی به‌هه‌شتیه‌کان له‌به‌هه‌شتا هه‌تا هه‌تایه‌، ده‌نا ئه‌و رۆژه له‌خوشیا نا هه‌موو که‌شکه‌یان ده‌کردو شاده‌مهرگ ده‌بوون! هه‌روه‌ها ئه‌گهر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش نه‌بئ که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی دۆزه‌خیه‌کان له‌دۆزه‌خدا هه‌تا هه‌تایه‌ و پرانه‌وه‌ی بۆ نییه‌، ئه‌گینا ئه‌و رۆژه له‌داخ و خه‌فه‌تانا هه‌موو شه‌قیان ده‌بردو له‌تاوانا ده‌مرن!!.

قال الله تعالى: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا، وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا} (۱۹/۵۶-۵۷).

واته: له‌قورئانا که‌باشترین که‌نجینه‌یه بۆ تو‌مارکردنی یادی مه‌ردان و پاراستنی ناوی خاواناسان، یادی شاپیاوی خوداناسی گه‌وره‌ چه‌زهره‌تی ئیدریس بکه‌، که پیغه‌مبه‌ریکی گه‌وره‌ی خودایه‌، تابلی راستگۆو راستال بوو، یه‌که‌م ئاده‌میزادی بوو که‌به‌ خامه‌ نامه‌ی نووسی، وه‌ته‌ماشای ئه‌حوالی ئه‌ستیره‌کانی کردو حسییی شه‌وو رۆژو وه‌رزه‌کانی سالی راگرت، وه‌ به‌رزمان کرده‌وه بۆ پایه‌یه‌کی به‌رز.

۳۹۸۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «لَمَّا عُرِجَ بِي رَأَيْتُ إِدْرِيسَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ». رواه الترمذي^(۳).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بئ) فه‌رمووی: کاتێ شه‌وی میعراج منیان به‌رز کرده‌وه بۆ میعراج له‌ئاسمانی چواره‌م چاوم به‌ئیدریس پیغه‌مبه‌ر که‌وت (دروودی خودا له‌سهر پیغه‌مبه‌ری خۆمان و له‌سهر ئه‌ویش بئ) (ت-س/ح).

(٥) حسن عند الترمذي.

سوددی (خودای ئی رازی بن) گوئی: له‌باره‌ی مه‌عنای {وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا} (۱۷/۱۹) که مه‌عنا دیمه‌نییه‌که‌ی وه‌هایه که مه‌موو که‌سێ ده‌بی بجیته ناو دۆزه‌خه‌وه. له‌مورره‌ی هه‌مه‌دانیم پرسى، گوئی: عه‌بدوللای کورپی مه‌سه‌عوود فه‌رموده‌یه‌کی له‌م باره‌یه‌وه بۆمان گیرایه‌وه، که هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رموویه‌تی: مه‌ردوم هه‌موویان ده‌رۆن بۆناو دۆزه‌خ، له‌پاشا هه‌رکه‌سه به‌پێی کرده‌وه‌ی خۆی لیی ده‌رده‌چێ و به‌جیی دیلی، یه‌که‌مه‌کانیان وه‌ک بریقه‌ی برووسکه لیی ده‌رده‌چن و به‌ناویدا گزه‌و گفقه‌ی لیده‌که‌ن، ده‌سته‌یه‌کی تر خیرا وه‌ک با تیده‌په‌ن ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سواری ماین له‌تاوی غارا ئاوا، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سوار به‌ره‌وت و نه‌رمه‌غار، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سه‌لته زه‌لام به‌هه‌راکردن، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک زه‌لامی پیاده به‌پویشتنی ئاسایی (ت-س/ح) له (مواهب الرحمن) دا ده‌فه‌رموئ: هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموئ: چاک و خراپ، که‌س نامینێ که نه‌چیته ناوی، به‌لام وه‌ک چۆن بۆ ئیبراهیم بوو بوو به‌مایه‌ی فیئکی و خوشی هه‌روا بۆ موسولمانیش ده‌بی به‌فیئکی و خوشی، ته‌نانه‌ت ئاگری دۆزه‌خ له‌تاو ساردی و فیئکی جه‌سته‌ی موسولمانان ده‌ست ده‌کا به‌بۆله‌ بۆل و خوته خوت! له‌پاشا خودا خاوه‌ن ته‌قواکان پرگاز ده‌کا.

۳۹۸۸- قَالَ خُبَابٍ (رضي الله عنه) كُنْتُ قِتْنَا بِمَكَّةَ، فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِي بْنِ وَائِلِ السَّهْمِيِّ سَيْفًا، فَجِئْتُ أَتْقَاضَاهُ فَقَالَ لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. قُلْتُ لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى يُمِيتَكَ اللَّهُ، ثُمَّ يَمُوتُكَ. قَالَ: وَاللَّهِ فَلَدَرْنِي حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ أُبْعَثَ فَسَوْفَ أَوْتِي مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا * أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ ائْتَاَهُ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا). رواه الشيخان والترمذي^(۱).

(۱) بخاری. بیوع: ۲۰۹۱، ۲۲۷۵، ۴۷۳۲، ۴۷۳۳، ۴۷۳۴، ۴۷۳۵. ته‌جریدی بوخاری: ۹۴۹ = ۲۰۹۱ فتح

الباری. مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۹۲. ترمزی. تفسیر القرآن: ۳۱۶۲.

خه‌بباب (خودای ئی رازی بئ) ده‌لئ: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا له‌مه‌که‌که ئاسنگهر بووم، شمشیریکم بو عاصی کوپی وائیلی سه‌همی دروست کرد دوایی چووم داوای هه‌قه‌سته‌که‌یم لیی کرد، گوئی: ناتده‌می هه‌تا له‌ موچه‌مه‌د هه‌لنه‌که‌پیتیه‌وه، منیش گوتم: به‌خودا قه‌ت له‌ دینی موچه‌مه‌د هه‌لناکه‌پیمه‌وه نه‌ به‌ زیندویی و نه‌ به‌مردوویی و نه‌ ئه‌وکاته‌یش که‌خودا تو دهرینئ و له‌پاشدا له‌قیامه‌تا زیندووت ده‌کاته‌وه!

گوئی: که‌وابوو ئیستا وازم لیبینه‌هه‌تا دهرم و زیندوو ده‌بمه‌وه، مادام وابئ ئه‌وکاته‌یش مال و منالم ده‌بئ، جا ئه‌و حه‌له‌ وهره‌وه قهرزه‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه!! جا ئه‌مه‌ دابه‌زی: {أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا، أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اِتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا} (۷۸-۱۷/۱۹) واته: ده‌بئ حاالی ئه‌و کابرایه‌ چوون بئ، که‌ گالته‌ی به‌ قه‌برو قیامه‌ت دی و به‌ته‌وسه‌وه به‌ موسولمانان ده‌لئ: من له‌ قیامه‌تیشا مال و منالم ده‌بئ، ئه‌گهر هه‌قیکتان له‌سه‌رمه‌ په‌له‌م لی مه‌که‌ن له‌وئ ده‌تان ده‌مه‌وه، دیاره‌ که‌ ئه‌م کابرایه‌ غه‌یبزان نییه‌و ئه‌وه‌نده‌ش پیاویکی پیرۆزوباش نییه‌ که‌عه‌دو په‌یمانی له‌خودا وهرگرتنبئ، که‌واته‌ با گالته‌ی به‌ نایه‌تی ئیمه‌ کردبئ، روژئ ده‌بئ خوئی ده‌بینیتیه‌وه (ش/ت).

قال الله تعالى: {وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا، إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا، لَقَدْ أَخْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا} (۹۴-۹۲/۱۹).

واته: خودای میهره‌بان زۆر دووره‌ له‌وه‌ که‌منال و ژن و خیزانی هه‌بئ، زه‌وی و ئاسمانه‌کان و هه‌رچی له‌م دوه‌دا هه‌یه‌ هه‌مووی مولک و سامانی خودایه‌و عه‌بدی خویه‌تی و هه‌موویانی سه‌رژمیری کردوون و به‌ ژماردن ژماردوونی.

۳۹۸۹- ته‌ماشای (ما ورد فی سورة البقرة) بکه‌ هه‌دیثی ده‌یه‌م = (ب- ۶ ز- ۳ ل- ۱۴ ف- ۱۰) (۷).

۳۹۹۰- وعنه عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُ فَلَانَا فَأَجِبْهُ قَالَ فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْمَحَبَّةُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا) وَإِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَبْغَضْتُ فَلَانَا فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ». رواه الترمذي والشيخان^(۸).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتی که خودا بەندەبەستەکی خوشویست بانگی جوبرائیل دەکات، پێی دەفەرموی: ئەو جوبرائیل! من فیسار کەسم خوش دەوێت، دەوێت تووش خوشت بوو فەرمووی: ئیتر جوبرائیل بەناو دانیشتوانی ئاسمانا بانگەواز هەل دەداو ئەم هەوالە پەخش دەکاتەو، ئیتر خوشەویستی ئەو کەسە قورس دەبەستی، لەدای دانیشتوانی سەرزەویدا، ئەمە مەبەستە لەم ئایەتە کە دەفەرموی: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا} (۹۶/۱۹) ئەو کەسانە کە باوەڕ دەکەن بەخودا بە پیغەمبەرائی خودا کردووە باشەکان دەکەن و بەپێی شەریعەتی خودا پەفتار دەکەن، ئەوانە خودای گەورەو میهرەبان پەزاشیرینیان دەکاو خوشەویستییان دەخاتە ناو دای هەموو خواناسیکەو. فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ) کاتیکیش خودا پە لە بەندەبەستە گەری گازی جوبرائیل دەکا، دەفەرموی: ئەو جوبرائیل! من پەم لە فیسار کەس گرتوو تووش پەقی لێ بگرە، جا ئەویش بەناو دانیشتوانی ئاسماندا بانگەواز هەل دەداو ئەم هەوالە پەخش دەکاتەو، ئیتر هەر کەسێ لەلای خوێهەو، لەسەر پەوی زەوی، پەقی لەو نەگبەتە دەبێهەو! (ت/ش - رمزای خویان لەبێ).

سەرپەم تەواو بوو، علیها السلام

بەخۆشی واهات طاهاهی دل نارام!

لەبەر خاتری ئەم سوورەتانە:

نەبێن بەنیشان بۆ تیرو تانە!!

۲- سوره‌تی طاهّا (دروودی خوای لایبی)

سورة طه (عليه الصلاة والسلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: لَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) مِنْ خَيْبَرَ أَسْرَى لَيْلَةً حَتَّى أَذْرَكَهُ الْكَرَى أَنَاخَ فَعَرَسَ ثُمَّ قَالَ «يَا بِلَالُ اكْمُلْ لَنَا اللَّيْلَةَ». قَالَ فَصَلَّى بِلَالٌ ثُمَّ تَسَاءَلَدَ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الْفَجْرِ فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَتَامَ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ أَحَدٌ مِنْهُمْ وَكَانَ أَوَّلُهُمْ اسْتِيقَاطُ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم). فَقَالَ «أَيُّ بِلَالُ». فَقَالَ بِلَالٌ يَا أَبَى أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «اقتادوا». ثُمَّ أَنَاخَ فَتَوَضَّأَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ ثُمَّ صَلَّى مِثْلَ صَلَاتِهِ لِلْوَقْتِ فِي تَمَكُّثٍ ثُمَّ قَالَ (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي). رواه الترمذي^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەئێ: کاتی ھەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) لەغەزای خەیبەر گەپایەووە شەوی دەستی کرد بەشەو پەوی تاخەو زۆری بۆھینا، ئیتر فەرمانی کرد لایان دا بۆ ووچان گرتن، لەپاشا فەرمووی: ئەی بیلال! ئاگات لەشەوبی، کەی بانگ بوو، بۆ نوێژ خەبەرمان بکەرەو، جا بیلال دەست دەکا بەنوێژکردن، لەپاشا پال دەدا بەولەخەکەییەو، بەلام چاوی دەچیئە خەو دەخەوی و کەبەیان دەدا خەبەری نابێتەو، یەکەم کەس کە ئاگادار دەبێتەو ھەزرت خۆی دەبی، دەفەرموی: ئەی بیلال! بیلال گوتی: ئەی پیغەمبەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، عەفووم کە منیش وەك ئێو خەو بردمیەو، ھەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: لیخوون لەم جیگەییە بگوێزنەو، ئێرە شەیتانی لێیە لەپاشا و شترەکانیان ییخ داو ھەزرت فەرمانی دا قامەت کرا بۆ نوێژ نوێژی بەیانێ بە جەماعەت بۆ کردن، دەق وەك لەکاتی خۆیدا بیکا ئاوا، ئینجا فەرمووی: خودا دەفەرموی: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (ت). → (ب ۱ ز ۴۹ ل ۲۰۱ ف ۱+۲+۳).

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

۳۹۹۲- → (ب- ۱ ز- ۶ ل- ۳۸ ف- ۳) (۲).

طاها سه‌رگه‌وره‌ی نه‌نبییا‌کانه

بۆیه بۆیان بوو به‌سه‌ر ده‌رگانه!

۴- **سوره‌تی نه‌نبییا (دروودی خودایان لی بی): (سورة الانبیاء)**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ} (۱۴/۲۱).

۳۹۹۳- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوِي فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ»^(۱).

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) دەلی: حەزەت (دروودی خودای لەسەرب) دەفەرموی: وەیل ناوی شیویکە لەدۆزەخدا، کافری تی دەکەوی، بە چل سال ناگاتە بنی! (ت-بەسەنەدیکی غەریب).

۳۹۹۴- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: قَعَدَ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكَيْنِ يُكَذِّبُونِي وَيَخُونُونِي وَيَعْصُونَني وَأَشْتُمُهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ «يُحْسَبُ مَا خَاثُوكَ وَعَصَوَكَ وَكَذَّبُوكَ وَعِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدَرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَكَ وَلَا عَلَيْكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتَصَرَ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ». قَالَ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَبْكِي وَيَهْتِفُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ (وَتَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ مِثْقَالِهَا مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ أَشْهَدُكُمْ أَنَّهُمْ أَخْرَارَ كُلَّهُمْ».

رواهما الترمذي والله أعلى وأعلم^(۲).

^(۲) تقدم برقم: ۳۹/۲ مجلد اول تسلسل ۶.

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

عائیشه (خودای فی رازی بن) گوتی: پیاوی له‌به‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا دانیشته‌ه‌ری کرد: ئەه‌ی ره‌وانه‌ کر‌اوی یه‌زدان! ئەه‌ی فروستاده‌ی خودا! من چهن به‌نده‌یه‌کم ههن، ئەوان درۆم له‌گه‌ل ده‌که‌ن و گزیم لئ ده‌که‌ن و به‌گویم ناکهن، منیش له‌سه‌ر ئەوه‌ جمینیان پی‌ده‌ده‌م و لییان ده‌ده‌م، جا حالم چیه‌یه‌ له‌گه‌لیانا؟ فهرمووی: (دروودی خودای له‌سهرین) گزی و بی گوویی و درۆکه‌ی ئەوان حلیب ده‌کرئ له‌گه‌ل ئەو سزایه‌ی که‌تۆ هی ئەوانی ده‌ده‌ی، جا ئەگه‌ر سزاکه‌ی تۆ ریک به‌قه‌ی گونا‌ه‌ه‌کانی ئەوان بوو ئەوا تۆو ئەوان به‌را‌به‌ر ده‌وه‌ستن و هیچتان له‌هیچ و پاکتان له‌پاک! به‌لام خو ئەگه‌ر تۆ له‌سه‌ندنه‌که‌ی تۆ له‌گونا‌ه‌ه‌کانی ئەوان که‌متر بوو ئەوه‌ پیاوه‌تییه‌و بو تۆ ده‌مینیت‌ه‌وه، وه‌لئ ئەگه‌ر زیاتر بوو ئەوه‌ تۆ له‌ی ئەو زیاده‌یه‌ له‌تۆ ده‌سینرئ بویان! ئیتیر پیاوه‌که‌ کلا بوو ده‌ستی کرد به‌گریان و هاوار له‌خودا. پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئەدی نامه‌ی خودات نه‌خویندۆته‌وه‌ که‌ده‌فهرموئ: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ} (۴۷/۲۱). واته: له‌پۆژی ژینه‌وه‌دا ته‌رازووی عه‌داله‌ت دینین و کرده‌وه‌ی چاک و کرده‌وه‌ی خراپیان ده‌کیشین و زۆرو سته‌م (که‌م و زۆر) له‌هیچ که‌س ناکرئ، چاکه‌و خراپه‌ ئەگه‌ر به‌قه‌د ده‌نکه‌ خه‌رت‌له‌یه‌کیش بی ده‌یه‌نین و له‌قه‌پانی ده‌هین و له‌ته‌رازووی دادی ئیمه‌دا هیچ وون نابئ، نه‌ ته‌رازو وازی هه‌یه، نه‌ به‌رتیل و نه‌رخه‌ هه‌یه، چونکه‌ هه‌رشتئ که‌خودا خو‌ی سه‌ره‌رشت و سه‌ر حیسابی بی ئیتیر به‌سه‌ بو داد‌په‌روه‌ری و کیفایه‌ته‌ بو ئەمین و سه‌ر پاستی! پیاوه‌که‌ گوتی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وابی به‌خودا چ بو خو‌م و چ بو ئەوان، له‌مه‌ باشتر نابینم که‌ لییان جیا‌بمه‌وه، ئیوه‌ به‌شایه‌د بن که‌وا هه‌مویانم ساخ بو په‌زای خودا نازاد کرد. (ت-سند غریب).

۵- سوره‌ی جه‌ج : (سورة الحج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۵- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمُ. فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ أَخْرِجْ

بَعَثَ النَّارَ. قَالَ: وَمَا بَعَثَ النَّارَ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ «أَبَشِّرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا». ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَبْيَضَ، أَوْ كَشَعْرَةِ بَيْضَاءِ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَسْوَدَ». رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: (مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ). فَيَسَّ الْقَوْمُ حَتَّى مَا أَبَدُوا بِصَاحِكَةٍ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الَّذِي بِأَصْحَابِهِ قَالَ «اغْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّكُمْ لَمَعَ خَلِيقَتَيْنِ مَا كَانَتْ مَعَ شَيْءٍ إِلَّا كَثُرَتْهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَمَنْ مَاتَ مِنْ بَنِي آدَمَ وَبَنِي إِبْلِيسَ». قَالَ فَسُرِّيَ عَنِ الْقَوْمِ بَعْضُ الَّذِي يَجِدُونَ. فَقَالَ «اغْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ»^(۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خودای ئازادی بن) لە گێڕانەوه‌ی خۆیدا لەم
فەرموودەیەدا کە لە پێشەوه‌ رویشت، لە تەفسیری سوورەتی ئیسرا،
لەوێ فەرموودە‌ی ژمارە حەوتە، لە پاش ووشە‌ی: لە هەموو هەزار کەسی
نۆسە‌دو نە‌وه‌دو نۆ‌ی بە‌شی ئاگری دۆزە‌خە ئا‌وای دە‌گێڕیتە‌وه‌: ئە‌مه‌ ئە‌و
روژە‌یه‌ کە منال لە‌ ترسا پیر دە‌بێ‌ و سە‌ری سپی دە‌بێ‌ و بە‌ردار
بە‌رده‌خات و تە‌ماشای دە‌کە‌ی ئە‌و خە‌لکە‌ دە‌لێ‌ی سە‌رخۆشن ئە‌وه‌نده
کاس و و‌پو پە‌رۆش و شلە‌ژاون، لە‌ پاستیدا سە‌رخۆش نین بە‌لام عە‌زاب و
سزای خودای گە‌وره‌ فەرە‌سە‌خت و تونده‌ گوتیان: قوربان! جا ئە‌و تاقە‌

^(۱) تە‌ج‌ری‌دی بو‌خاری ۴/ ل ۲۰/ رقم: ۱۳۴۲ = ۳۳۴۸، ۴۷۴۱، ۶۵۳۰، ۷۶۸۳. مسلم. ایمان: ۵۳۱. ترمذی.

کەسەییە دەبی کاممان بی؟! فەرمووی (دروودی خودای لەسەربین): مۆژدەتان لێ بی: لەئێوە یەکنی بۆ بەهەشت و لەیەنجووچ و مەنجووچ نۆصەدو نەوهدو نو بۆ دۆزەخ جا فەرمووی: بەوکەسە کەگیانی منی بەدەستە، دیارە کە خودای گەورەییە من ئومیددەکەم کە ئێوە چواریەکی خەلکی بەهەشت بن هەتا ئەوێ کە دەفەرموێ: نیوہی خەلکی بەهەشت بن. لێرە دا ئاوايە: لەپاشا فەرمووی: رێژە ی ئێوە لەچاو خەلکی تردا وەکوو تاقە موویەکی ڕەش لە پیستی گایەکی سپیدا وایە، یا وەکوو تەلە موویەکی سپی لە پیستی گایەکی رەشداوان (ش/ت) گفەتی (ت) ئاوايە: لەهەموو هەزار کەسی نۆسەدو نەوهدو نۆی بۆ دۆزەخ دەبی و تاقە یەکیکی بۆ بەهەشت دەبی جا یاران (خودایان ئی رازی بی) خەم و پەژارە دایگرتن، بەرەنگیکی وا پیکەنین نەما، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربین) کەتەماشای کرد ھاوڕیکانی چییان بەسەرھاتوو فەرمووی: دلتان ساردنەبیتهوہ ئێوە کردەوہی باش بکەن کردەوہی باش نیشانە ی مزگینی خودایە، بەوکەسە کەگیانی موحمەدی وا لەدەستا، ئێوە لەسەر ئەم خاکە دوو جوو دروستکراو مەخلووقی تەرتان لەگەڵ دایە (کەبریتین لەیەنجووچ و مەنجووچ) ئەو دوو چەشنە مەخلووقە لەگەڵ ھەشتیکی تردا بین وا زۆری دەکەن ئەبێ (تەنانەت لەبەر زۆری ئەوان ئەو شتە دەرناکەوێ) ئەمە سەرەرای ئەو کەسانەیش لە نەتەوہکانی تر، کەدەمرن، چ لەنەوہی ئادەم بن، چ لەوہچە ی ئیبلیس! ئیتەر یاران ھەندێ فەرامۆشییان بۆھات، ئەوجا فەرمووی: تیکۆشن و ھەول و تەقەلا و کۆشش بدەن، بەخودایە کەگیانی موحمەدی والەدەستا ئێوە لەچاو خەلکدا وەك خالێ وان کەبەلاقەبرغە ی ووشتریکەوہبی، یا وەك ئەو پوولەکیە وان کەوا بەدیوی ناوی ڕەفیسکی ولاخەوہ!.

قال اللہ تعالیٰ: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ} (۱۱/۲۲).

واته: یه‌زدانی مه‌زن فهرموویه‌تی: بازه‌که‌سێ هه‌ن به‌پێی به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان به‌نده‌یی بۆ خودا ده‌که‌ن، وه‌ک گۆله‌ به‌رۆژه‌ چۆن له‌گه‌ڵ خۆردا ده‌سووپرێ ئه‌وانیش ئاوا بۆ سوودی خۆپه‌رستن و له‌گه‌ڵ پارووی چه‌وردا ده‌گه‌پرێن، بۆ سوێچێ دین و ئابروو نامووس ده‌فروشن، ئه‌گه‌ر خودا کردی تووشی خێرو خوشی بوون ئه‌وا عیبادت و به‌نده‌گی و دین شتیکی چاک و پیرۆزه‌و ئه‌وان پێیان پازین و ده‌یانکه‌ن، وه‌لێ ئه‌گه‌ر تووشی کاره‌ساتێ یا ناخۆشییه‌ک یا تاقی کردنه‌وه‌یه‌کی خودایی بوون، ئه‌وا له‌په‌وره‌و ده‌که‌ون و چاویان به‌رپێی خۆیان نابینێ و له‌خودا و له‌شوکه‌رو سوپاسی خودا، لووته‌لان، به‌راستی ئه‌م جو‌ره‌ که‌سانه‌ گه‌وره‌ترین زیان له‌خۆیان ده‌ده‌ن و زیانه‌و مه‌ندن له‌هه‌ر دوو جیهاندا.

۳۹۹۶- قال ابن عباس (رضي الله عنهما): كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْمَدِينَةَ، فَإِنْ وَلَدَتْ امْرَأَتُهُ غُلَامًا، وَتَبَحَّتْ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينٌ صَالِحٌ. وَإِنْ لَمْ تَلِدْ امْرَأَتُهُ وَلَمْ تُنْتِجْ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينٌ سَوِيٌّ. رواه البخاري^(۲).

ئێبنو عه‌بباس (خودای ئازای بێ) گوتی: بازێ پیاو که‌ کوچی ده‌کرد بۆ مه‌دینه‌ سه‌یری به‌رژه‌وه‌ندی خۆی ده‌کرد، جا ئه‌گه‌ر له‌وه‌ دوا ژنه‌که‌ی کوپی ببوایه‌و ماینه‌که‌ی بزا بایه‌ به‌دلی خۆی، ده‌یگوت: به‌راستی ئه‌م دینه‌ دینی چاکه‌و ئه‌م شاره‌ پێ و قه‌ده‌می به‌خێره‌، به‌لام ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ی سکی نه‌کردایه‌و ماینه‌که‌ی قسربوایه‌ ئه‌وا ناسوپاسی ده‌کردو ده‌یگوت: به‌ راستی ئه‌م ئایینه‌ ئایینی خراپ بوو، پێ و قه‌ده‌می شه‌ر بوو! (ب).

قال الله تعالى: {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ تَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ، يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ، وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ} (۲۲/۱۹-۲۲).

واته:

موسولمانان و کافران دوو دوزمنی راستهکی یه کترین، که وتونه ته دوو بهرەکی و شه پرکردن له سه ر دینی راستی خودا، موسولمانان ده فەرموون:

دینی هه هه هه د دینی خودایه

له م دینه چه وتنه ی نیوه جودایه !

زمانی حالی کافره کانیش ده لئ: وه ک له نایه ته که ی پیشتر ده ر ده که وئ:

دینی کمان ده وئ چه ر خ و فه له ک بئ

جارئ که و ابئ و جارئ کورته ک بئ

وه لئ ئه ی خوشه ویست! خۆت و موسولمانان به دل سهرنجی ئه م دیمه نه سامناکه به فەرموون، که چاوه پروانی دوزمنه کانی خودایه: له رۆژی ژینه و ه دا کافره کان کالای ئاگرینیان به به ر ده برئ و که و او کراسی تیزاوی قه ترانیان به بالا ده گیرئ، سه ره پای ئه وه یش ئاوی داخی کولای له کول له ناو دۆزه خدا ده کرئ به سه ر سه ریاندا، به و ئاوه له کوله هه رچی و ا له ناو سه کیاندا ده تویته وه و چه رم و پیستی له شیان دا ده پلۆخی، سه رباره ی ئه مه یشه به چه کوشی ئاسنین سه رو گوێلاکیان میراز ده کرئ هه رکاتی بیانه وئ له ئاگری دۆزه خ ده رچن (له تاو خه م و خه فه ت و په ریشانی) ته سیان پی ده کرئ و دیسان ده برینه وه بۆناو چاله ئاگره کان که له به ر پیسی و پۆخلی و کیم و زووخ ده لئ ی گه وپی و لاخه! له هه مووی خۆشتر ئه وه یه که فره شته کان به ته وه سه وه پیان ده فەرموون: بجیژن تام و چیژی سزای هه لچزان به ئاگری دۆزه خا.

۳۹۹۷- کَانَ أَبُو ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يُقْسِمُ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي حَمْرَةٍ وَصَاحِبِيهِ، (وَهُمَا عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَعَبِيدَةُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَمٍّ) وَغُثْبَةُ وَصَاحِبِيهِ يَوْمَ بَرَزُوا فِي يَوْمِ بَدْرٍ^(۳).

جاران ئەبو زەر (خودای ئی زازی بێ) لەسەر ئەمە سویندی دەخوارد: کە ئەمە
 ئایەتە لەشانی ھەمزە و ھەردوو ھاوریکەیدا و عەتبە و ھەردوو
 ھاوریکەیدا نازل بوو، ئەوکاتە کە لەروژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو
 یەکتەر، ھاوریکانی ئیمامی ھەمزە ئیمامی عەلی و عوبەیدە کۆری
 حاریشی ئامۆزای بوون (پەزای خودایان لەسەر بێ) (ش) دیارە کە مەبەستی ئەبو
 زەر (خودای ئی زازی بێ) سەبەبی نووزوولی ئایەتە کە یە، دەنا بە پێی تەفسیرەکان
 ئایەتە کە عامە و گشتی یە.

۳۹۹۸- عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رضي الله عنه) قَالَ: أُنَا أَوَّلُ مَنْ يَجْثُو بَيْنَ يَدَيِ
 الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَيْسٌ وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا
 فِي رَبِّهِمْ) قَالَ هُمُ الَّذِينَ بَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ عَلِيٌّ وَحَمْزَةُ وَعُبَيْدَةُ وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَعُتْبَةُ
 بْنُ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ. رواهما الشيخان^(۴).

عەلی (خودای ئی زازی بێ) دەئێ: لە روژی ژینە وەدا من یە کەم کەس دەبم،
 کە لەبەر دەمی خودای گەورەدا بە چۆکا دیم و سکاڵای حالی خۆم دەکەم.
 قەیس دەیگوت: ئەم ئایەتە {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ} لەشانی ئەم
 دوو دەستە یەدا ھاتە خوارێ، کە لە روژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو
 یەکتەر، دەستە یە موسولمانەکان عەلی و ھەمزە و عوبەیدە بوون دەستە ی
 کافرەکانیش شەیبە ی کۆری پەبیعە و عوقبە ی کۆری پەبیعە و ولیدی
 کۆری عوتبە بوون (ش).

۳۹۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنَّمَا
 سُمِيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ لِأَنَّهُ لَمْ يَظْهَرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ»^(۵).

عەبدوللای کۆری زوبەیر (خودای ئی زازی بێ) گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای
 لەسەر بێ) ھەرمووی: کە عەبە بۆیە ناو نراوە بەیتولعەتیق، واتە: خانە ی ئازاد

(۴) بخاری. تفسیر: ۴۷۴۴، ۳۹۶۶، ۴۹۶۹، ۳۹۶۹، ۴۷۴۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۸، ۷۴۷۹.

(۵) صحیح عند الترمذی (شرحە).

کراو، چونکه ئازادکراوه له دهسه‌لاتی سته‌مکاران و هیچ زۆردارو زه‌برداری زāl نه‌بووه به‌سه‌ریا (ت-س/ص) مه‌به‌ست له‌م فه‌رمووده‌یه رافه‌ی ئایه‌تی سی‌وسی‌ی سووره‌تی حه‌جه که ده‌فه‌رموی: {لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ} هه‌یه بو‌ ئیوه له‌و ئازده‌لانه‌دا که ده‌یان به‌ن بو‌ حه‌رم (به‌ست)ی مه‌ککه چه‌ن به‌هه‌ریی، وه‌کوو شیرو ماست و دۆو رو‌ن و په‌نیرو ژاژی و دۆ ووشکه‌و که‌شک و که‌ره و فره‌و ده‌له‌مه‌و قه‌یماخ و سه‌رتویژو خه‌سته‌و شیرێژو سویره‌که‌و لۆرک و سزک و دۆووک و ماستاو، وه‌کوو کولک و موو خوری و تووک، وه‌کوو گوشت و پیسته‌و شاخ و ریخۆله‌و ئیسک، وه‌کوو سواربوون و بارپی هه‌لگرتن و جووت، ئەم هه‌موو قازانجانه‌یان بو‌ ئیوه هه‌یه تاکاتی ناوبراو، واته‌: تا ئه‌وکاته‌ی ده‌یانکه‌ن به‌هه‌دی و دیاری مالی خودا، که‌ کۆنه مالیکی دیرینه‌ی چه‌ن هه‌زار ساله‌ی خودایه‌، ئیتر ده‌بی له‌وی سه‌ریان بپرن بو‌ شایسته‌گانی که‌وان له‌وی (وه‌رگیر).

۴۰۰ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) لَمَّا أَخْرَجَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجُوا نَبِيَّهُمْ لِيَهْلِكُنْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ {أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بغيرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ...}. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ. رواهما الترمذي والله أعلم.^(۱)

ئیبینو عه‌باس (خودایان ئی رازی بی) ده‌لی: کاتی که‌ پیغه‌مبه‌ریان وه‌ده‌رنا له‌مه‌ککه دروودی خودای له‌سه‌ربنی و سه‌رو مال و پۆح و چاو و دل به‌قوربانی خاکی ژیرپای پیرۆزی بی، به‌م بو‌نه‌یه‌وه ئه‌بو به‌کر گوتی: ئەم کافرانه پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خویانیان وه‌ده‌رنا، به‌راستی ئەمه‌ نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که‌ خودا له‌ناویان ده‌داو ده‌یان فه‌وتینی، ئیتر خودا ئەم ئایه‌ته‌ی

(۱) حسن عند الترمذي (شرحه).

نارده خواری: {أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ} (۴۰-۳۹/۲۲) واته: ریگه‌درا به‌و موسولمانانه که‌به ناحق و نار‌هوا شه‌ریان له‌گه‌لدا ده‌کری.. که جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل دورژمنه‌کانا، چونکه سته‌میان لی کراره‌و بی‌گومان خودای گه‌وره ده‌توانی یارمه‌تیان بداو هو‌ی سهرکه‌وتنیان بو بسازی‌نی، نه‌وانه خانه‌و لانه‌یان لی تی‌ک چووه، په‌رده‌وازه‌و ئاواره‌و ده‌ربه‌ده‌ر بوون، به‌ناپه‌وا زور‌داری له‌ په‌رحمه‌تی خودا دور له‌جی‌گه‌و ری‌گه‌ی خو‌یان هه‌لی که‌ندوون و په‌راگه‌ندی کردوون، له‌به‌ر هی‌چ نا ته‌نیا له‌به‌ر نه‌وه نه‌بی که‌ ده‌لین: په‌روه‌ردگاری ئیمه خودای گه‌وره‌و بی‌گه‌رده! چونکه قسه‌ی هه‌ق له‌لای سته‌مکار گه‌وره‌ترین جنیوه پی‌ی (ت-س/ح).

۶- سووره‌تی مومنینون (مه‌ککیه سه‌دو هه‌ژده نایه‌ته)

سورة المؤمنون (مکیه وهي مائة وثمانی عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوحِهِمْ حَافِظُونَ، إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ، فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ، أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ، الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} (۲۳-۱/۲۲).

واته و مه‌به‌ستی نایه‌ته پی‌روژه‌کان به‌م شیعرانه ده‌زانری:

پی‌گه‌ی رزگاری کۆششی ده‌وی

قو‌لی لێ هه‌لکه‌ی به‌رو‌ژو شه‌وی

نو‌ی‌تی پی‌ک و پی‌ک له‌گه‌ل د‌لکه‌ری

د‌و‌ور له‌ناشه‌ری و کاری ب‌ی شه‌ری

زه‌کاتی سامان به‌بان دوو چاوان
 بدهی بۆ خودا، به‌شایسته‌گان!
 ده‌سپاک، داهه‌نپاک چون نه‌می باران
 ته‌ماع نه‌که‌یته نامووسی خه‌لکان
 له‌گه‌ل هه‌لای خۆتا به‌جوانی
 رابووێره به‌پیتی یاسای یه‌زدانی!
 نه‌وه په‌سه‌نده، نه‌کوو ناشیرین
 زالم که‌سیکه لا‌بدا له‌دین
 ده‌سپاک و په‌یمان خووی موسولمانه
 نه‌وهی لی‌ی لا‌دا دیاره نه‌زانه
 نامان سه‌د نامان هه‌تا ده‌توانی
 نویژ نه‌فه‌وتینی، بیکه به‌جوانی
 که نه‌مانه‌ت کرد خو‌ش موسولمانی
 بزگاری، به‌پیتی ده‌قی قورئانی
 ده‌بی به‌ وارث فه‌یزی په‌حمانی
 فه‌یض و به‌هه‌شت بێ به‌قوربانی! ♦

♦ واتاو مهبه‌ستی قورئان به‌شیر روون ده‌کریته‌وه مامۆستا مه‌لاکه‌ریم (خودا پایه‌دار تری بکا) له‌به‌رگی پێنجهمی تفسیری نامی پیرۆزدا له‌تفسیری نه‌م نایه‌ته‌دا: {یعلم ما بین ایدیهم وما خلفهم ولا یحیطون به‌ علما} له‌لایه‌ره (۱۵۳) دا به‌شیر ده‌فه‌رموئ: واته:

زانایه‌ به‌هه‌ر حاله‌ بێ
 ڕه‌بهر و پیرۆز بێ ڕه‌بهر و پیرۆز
 زه‌ه‌یه‌ بێ و بێ کاتێ سیه‌یه‌
 نازانه‌ حاله‌ (لامتنه‌یه‌)

هه‌روا مامۆستا له‌ سه‌رانه‌ری تفسیر مه‌که‌یدا، له‌زۆر شوێن مهبه‌سته‌گانی به‌شیری جوان لیکداوته‌وه، وه‌ک له‌م شیعردا ده‌فه‌رموئ:

۴۰۰۱- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضی الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سُمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِيَّ النَّحْلِ فَأَنْزَلَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَمَكَّنَا سَاعَةً فَسُرِّيَ عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقَبِيلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تُنْقِصْنَا وَأَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْظِمْنَا وَلَا تُخْزِمْنَا وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَأَرْضِنَا وَأَرْضَ عَنَّا». ثُمَّ قَالَ (صلی الله علیه وسلم) «أُنْزِلَ عَلَيَّ عَشْرُ آيَاتٍ مَن أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ». ثُمَّ قَرَأَ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ^(۱).

عومەر (خودای ئا زازی بئ) گوئی: هه‌رکاتێ پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) سرووشی بۆده‌هات له‌ده‌وری سه‌روچاوی گیزه‌یی ده‌بیسترا وه‌کی گیزه‌ی هه‌نگ، روژێ ئیمه‌ له‌خزمه‌تیا بووین سرووشی بۆهات، له‌پاش تاوێ فه‌رامۆشی بۆهات و گرانێ هاتنی سرووشه‌که به‌ری دا، ئه‌وجا رووی کرده‌ قیبله‌ و هه‌ردوو ده‌ستی به‌رزه‌وه‌کردوو فه‌رمووی: خودایه‌! ئه‌م په‌حمه‌ته‌ پتر بکه‌ و که‌می مه‌که‌ره‌وه‌ و قه‌درو ری‌زمان بگه‌ره‌ و سووکمان مه‌که‌ و به‌شی باشمان پێ‌ده‌ و نا‌ئومێدو بئ به‌شمان مه‌که‌ و نا‌زمان بگه‌ره‌ و نازی که‌س مه‌ده‌ به‌سه‌رمانداو، پازیمان بکه‌ و لی‌مان پازی به‌ پاش ئه‌مه‌ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): ده‌ ئایه‌تم بۆ هاتوون هه‌رکه‌سێ رایان بگه‌ڕێ و ره‌فتاریان پێ‌ بکا ده‌رواته‌ به‌هه‌شت له‌دوا‌ییدا ئه‌م ده‌ئایته‌ی خوێنده‌وه‌ به‌ته‌واوی: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ} (ت-س/ص).

۴۰۰۲- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَتَى النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) الرَّبِيعَ بِنْتَ النَّضْرِ وَكَانَ ابْنُهَا حَارِثَةُ بْنُ سُرَاقَةَ أَصِيبَ يَوْمَ بَذَرَ أَصَابُهُ سَهْمٌ غَرِبَ فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَتْ أَخْبِرْنِي عَنْ حَارِثَةَ لَيْنَ كَانَ أَصَابَ خَيْرًا

ئه‌مه‌یه‌ سه‌ه‌سه‌ نه‌گه‌ر بزانی

له‌ (كل يوم هو في شأن)

كه‌واته‌ به‌نده‌ له‌په‌رپه‌وی زانایان ده‌رنه‌چووم. له‌خودا به‌زیاد بئ.

(وهرگێڕ)

^(۱) حديث صحيح عند الترمذي (شرحه).

اِحْتَسَبْتُ وَصَبَرْتُ وَإِنْ لَمْ يُصِْبِ الْخَيْرَ اجْتَهَدْتُ فِي الدُّعَاءِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَّاتٌ فِي جَنَّةٍ وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى وَالْفِرْدَوْسُ رَبْوَةُ الْجَنَّةِ وَأَوْسَطُهَا وَأَفْضَلُهَا». رواهما الترمذي بسندين صحيحين^(۲).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: حاریشی کوپی پوبه‌یعی کچی نه‌ضر له‌ روژی به‌دردا به‌تیری ویل کوژرا، دایکی هاته‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌والی حاریشم پی بفهرموو، حالێ چۆنه‌، ئە‌گه‌ر که‌وتوو به‌سه‌ر خێرو خوشیدا ئە‌وا منیش پاداشی خۆم له‌سه‌ر ئە‌م جه‌رگ سووتانه‌ له‌خودای گه‌وره‌ داوا ده‌که‌م و سه‌به‌رو وه‌قره‌ ده‌گرم، ئە‌گینا هه‌تا ده‌توانم بۆی ده‌پاریمه‌وه‌. فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): ئە‌ی دایکی حاریشه‌! خۆی به‌هه‌شت له‌ناو به‌هه‌شته‌و کوچه‌که‌ی تۆیش فیرده‌وسی هه‌ره‌بالای وه‌به‌ر که‌وتوو، ئە‌و فیرده‌وسی که‌هه‌ره‌ پۆپه‌ی به‌هه‌شته‌و له‌چه‌قی ناوه‌راستی دایه‌و خوشترین جیگه‌یه‌تی. (ت/س/ص = تیرمیذی به‌سه‌نه‌دیکی سه‌حیح گێراویه‌ته‌وه‌).

٤٠٠٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم): «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ وَلَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ)». ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغَدِي بِالْحَرَامِ فَأَلْغَى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ». رواه الترمذي ومسلم^(۳).

له‌ئە‌بو هوره‌یره‌وه‌، له‌حه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): هه‌ی مه‌ردوم! ئە‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! بزانی خودا بو‌خۆی پاک و خاوینه‌، هه‌رچیش

(۲) صحیح عند الترمذی.

(۳) مسلم: زکاة: ۲۲۴۳. ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۹۸۹.

پاک و حال و خاوین نه‌بئ وهری ناگری و قه‌بوولی نا‌کا، بزائن خودا چی
 فه‌رمانیکی کردوه به‌پیغه‌مبه‌ران، له‌باره‌ی هه‌ندی شته‌وه هه‌مان
 فه‌رمانیشی کردوه به‌موسولمان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کان، ئه‌وه‌تانی به
 پیغه‌مبه‌ره‌کان ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا
 إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} (۵۱/۲۳) وه به‌موسولمانان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کانیش
 ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} (۱۷۲/۲). نه‌بو
 هوره‌یره‌ گوئی: چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سهرین) باسی هه‌ندی که‌سی کرد،
 که طاعه‌تیکی جوانی خودا ده‌که‌ن به‌لام نان و ئاوه‌که‌یان چه‌رامه،
 فه‌رموی: هه‌ندی که‌س ده‌چن بۆ سه‌فه‌ری دوورو درێژو قژیان گف
 ده‌بی و چلک و تۆزیان لی ده‌نیشی و سه‌رگه‌رمی به‌نده‌یی خوان و به‌کول و
 به‌دل ده‌ست درێژ ده‌که‌ن به‌ره‌و ئاسمان که قیبه‌له‌گای نزاو پارانه‌وه‌یه‌و
 ده‌لێن: خودایه! ئه‌وه‌م پئ بده، خودایه! له‌و ده‌ردو به‌لایه لام بده، ئه‌و
 خواردنه‌که‌ی چه‌رامه، خواردنه‌وه‌که‌ی چه‌رامه، به‌چه‌رام گوشت کراوه،
 ئیتر له‌کوئ دووعاو نزای ئه‌و جوړه که‌سه‌یه گه‌را ده‌بی! (ت/م) واتای
 ئایه‌ته‌کان له‌سه‌ره‌تای (کتاب الطعام والشراب) دا رویشته.

۴۰۴- قَالَتْ عَائِشَةُ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا» سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ
 الْآيَةِ (وَالَّذِينَ يُؤْثِرُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ) قَالَتْ عَائِشَةُ أَهْمُ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ
 وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ «لَا يَا بِنْتُ الصَّدِّيقِ وَلَكِنَّهُمْ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ
 وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يَقْبَلَ مِنْهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا
 سَابِقُونَ»^(۱).

عائیشه (خودای ن رازی بی) گوئی: له‌پیغه‌مبه‌رم پرسى بۆ ئه‌م ئایه‌ته
 {وَالَّذِينَ يُؤْثِرُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ} (۶۰/۲۳). واته: وه ئه‌و که‌سانه
 که‌خیر ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌که‌ن، له‌هه‌مان کاتا به‌کردنی خیر و زه‌کات و

چاکه له‌خۆیان بایى نابن و ناگۆڕین، به‌لکوو له‌ترسی خودا دلیان ده‌له‌رزى و له‌مه‌کرى خودا نه‌مین نین و مه‌ترسى ئه‌وه‌یان هه‌یه که ئه‌وه‌یان لى وهرنه‌گیرى. گوتم: ئایا ئه‌مانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون ئه‌و که‌سانه‌ن که‌مه‌ی ده‌خۆنه‌وه‌و دزی ده‌که‌ن، بۆیه ده‌ترسن که طاعه‌ته‌که‌یان بدریته‌وه به‌سه‌ریاندا؟ فه‌رمووی نه‌ه، ئه‌ی کچی ئه‌بویه‌کری صددیق! به‌لکوو ئه‌مانه ئه‌و که‌سانه‌ن که‌زۆر به‌جوانی رۆژوو ده‌گرن و نوێژ ده‌که‌ن و خێرو خێرات ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌ن، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا هه‌ر ده‌ترسن له‌خودا و مه‌ترسى ئه‌وه‌یان هه‌یه که‌خودا بى باکه، بالا ده‌ستى نییه، ئه‌گه‌ر لییان گیرا نه‌کا چاریان چیه‌یه چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ری)

فه‌رمووی: ئه‌وانه خودا ده‌ره‌قیان ده‌فه‌رمووی: {أَوَلَيْكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ} (۶۱/۲۳) واته: ئا ئه‌وانه بۆکاری خێرو بۆ خێرو خێرات و بۆچاکه کردن سه‌ریان پێوه نییه و گشت کاتى له‌مه‌یدانی باشی و خودا ناسیدا له‌پێشه‌وه‌ن، ئیتر چۆن باده نووشی ده‌که‌ن و دزی و فزی ده‌که‌ن!

۴۰۵ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ (وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونَ) قَالَ «تَشْوِيهِ النَّارِ فَتَقْلَصُ شَفَتُهُ أَعْلَى حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَرْخِي شَفَتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ». رواهما الترمذي بسند صحيح. نسأل الله السر والسلامة، آمين^(۵).

ئهبو سه‌عیدی خودری (خودای ئا رازی بن) له‌چه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ری) ئه‌م ئایه‌ته {تَلْفَحُ وَجُوهُهُمْ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونَ} (۱۰۷/۲۳) که مانای وایه: ئه‌وانه‌ی له‌پاش کێشانه‌ی کرداریان ده‌برین بۆ دۆزه‌خ، حالیان زۆر شره، هه‌ر جاره‌ی به‌جۆری چه‌زه‌به ده‌درین، زمانه و بلیسه‌ی ئه‌و ناگره هه‌تا هه‌تاییه ده‌م و چاویان باوه‌شین ده‌کا و هه‌لی ده‌پروژین و

(۵) صحيح عند الترمذي.

لہوینہی داری سوتہ مہرؤ ہلئی دہقرچینئی و لیویان زل دہبی و ہکوو
قہراخی کولیڑہی سووتا و فہرمووی: ئەم ئایہ تہ باسی ئەو حالہی
دۆزہ خییہ، کہ لیوی سہرووی ہل دہقرچئی و ہل دہگہ پیتہ و ہتا
دہگاتہ ناوہ پراستی سہری و ہک چۆن کلاشی پەپۆیین لووتہ کہی ہل
دہگہ پیتہ و ئاوا و ہلیوی خوارووشی شوپدہ بیہ و ہتا دہدا لہ ناوکی
خودا پەنامان بدا، بہ پراستی دہبی بہ پموزن (ت-س/ص) پرحمەت
لہ وکە سہ دہلئی:

گەر تۆ لہ گوتار مەبەستت خوایە
قسەسێ پەواڵ تۆ جیگەسێ پەزایە
کەواتە دیمەن گەرچسێ سامناکە
دووێس مەزانە، خودا بێ باکە
خودا! لەچارەسێ نوێس دادمەین:
دابەن: مۆس (نووێس مۆنمینی)
هەر وە لەچارەسێ فارسسێ باوکی
هەر وە لەچارەسێ نامینەسێ دایکی!
هەر وە لەچارەسێ گشت مۆسولمانن
لەجێ سەجدە کەسێ مۆسێ جوان دان!

۷- سوورەتی نوور

(نەم سوورەتە مەدەنییە، شەست و دوو، یا شەست و چوار ئایەتە)

سورة النور (مدنية وهي ثنتان أو أربع وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۶- عَنْ مَرْكُذُ بْنُ أَبِي مَرْكُذٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ بِمَكَّةَ يُقَالُ
لَهَا عَنَاقُ وَكَانَتْ صَدِيقَةً لِي فَقَابَلَتْنِي بِمَكَّةَ لَيْلَةً، فَقَالَتْ: هَلُمَّ، فَبِتْ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ.
فَقُلْتُ يَا عَنَاقُ حَرَّمَ اللَّهُ الزَّكَاءَ. فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

مه‌رته‌دی کوپی شه‌بو مه‌رته‌د (خودای ئی‌رازی بئ) گوئی: له‌مه‌ککه ئافره‌تیکی خراپ هه‌بوو، ناوی عه‌ناق بوو، کۆنه دۆستم بوو، شه‌وی له‌مه‌ککه تووشم بوو، گوئی: ئه‌ی مه‌رته‌د! وه‌ره ئه‌م شه‌و له‌لای من رابویره، گوتم: ئه‌ی عه‌ناق!! خودا داوینپیس قه‌ده‌غه کردوه، حیزایه‌تی و موسولمانه‌تیان نه‌گوتوه، جا که چووم بۆ مه‌دینه چووم بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) عه‌رزیم کرد: قوربان! عه‌ناق ماره ده‌که‌م، چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) نه‌ ده‌نگی کردو نه‌ وه‌لامی دامه‌وه، هه‌تا ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ} (٣/٢٤) واته: سته‌مه بۆ پیاوی موسولمانی له‌خودا ترس بتوانی له‌گه‌ل ئافره‌تی به‌دخووی داوین پیسدا هه‌لبکا، له‌به‌ر ئه‌وه زۆر تر وایه که پیاوی داوینپیس ژنی داوینپیس دینن، یا ژنی بتپه‌رست ده‌یین هه‌روه‌ها ژنی داوینپیس پیاوی به‌قه‌درو به‌پێزو باش ماره‌ی ناکا، مه‌گه‌ر پیاویکی زیناکار ماره‌ی بکا، یا پیاویکی کافری بئ دین پئی‌رازی بئو بیخوای بۆ خۆی، ئه‌م ده‌ستوو‌رو باوه وه‌ها قورسی به‌ستوو‌وه له‌ناو دئی خه‌لکاو واسه‌ری گرتوو‌وه ده‌لئی چه‌رامه له‌ناو موسولمانانا). ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئه‌ی مه‌رته‌د! ماره‌ی مه‌که (ت-س/ح) قال المصنف (رحه‌ الله ورضوانه‌ علیه) فی شرحه‌ علی تاجه‌ المبارکین المیمونین: والواجب التزوج بالعقیفات‌ الحدیث: (تخیروا لنطفکم فان العرق دساس) واته: دانهری تاجی پیرۆز له‌شه‌رحه‌ پیرۆزه‌که‌ی سه‌رتاج دا که به‌خامه‌ی خۆیه‌تی ده‌فه‌رموئ: پئیویسته، پیاوی موسولمان ژنیکی

مہرد بخوازیٰ لہبہر نہم فرمودہ یہ کہ دہفہ رموی: دایکیکی باشی
 رہسہن ہلبریزین بؤ نہوی خوتان و لہ خاکیکی پاکا توماوی خوتان
 بوہشینن! چونکہ پہگ دزہو دہمار دہپواو پەوشی باش و خراپ لہ
 بنہچہی خوی و ہردہگری و منال دہچیتہ وہ سہر پەگہزو پەسہنی خوی
 لہ ہردو سہرہوہ، چونکہ لہ منال دا خوینی باوان و خالوان تیکہل دہبی
 (لہ کوردی دا دہلین: گیا لہ سہر بنجی خوی دہپویتہوہ). (وہرگیپ)

۴۰۰۷ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی اللہ عنہما) أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَدَفَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ
 (صلى الله عليه وسلم) بِشَرِيكِ ابْنِ السَّخْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «الْبَيِّنَةُ أَوْ حَدٌّ فِي
 ظَهْرِكَ». فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا رَأَى أَحَدُنَا الرَّجُلَ عَلَى امْرَأَتِهِ يَنْطَلِقُ يَلْتَمِسُ الْبَيِّنَةَ. قَالَ
 فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «الْبَيِّنَةُ وَإِلَّا فَحَدٌّ فِي ظَهْرِكَ». قَالَ فَقَالَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ
 وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِلَى لَصَادِقٍ وَلَيَنْزِلَنَّ اللَّهُ فِي أَمْرِي مَا يُبْرِي بِي ظَهْرِي مِنَ الْحَدِّ قَالَ
 فَتَزَلَّ جَبْرِيلُ - قَالَ - فَأَنْزَلَتْ عَلَيْهِ (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ) حَتَّى بَلَغَ (وَالْخَامِسَةَ أَنْ
 غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ) قَالَ فَانصَرَفَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ
 إِلَيْهِمَا قَالَ فَجَاءَ فَقامَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ فَشَهِدَ وَالنَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ
 أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا مِنْ تَائِبٍ». فَقَامَتِ فَشَهِدَتْ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْخَامِسَةِ قَالَ
 النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «وَقَفُّوْهَا فَإِنَّهَا مُوجِبَةٌ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَتَلَكَّاتٍ وَنَكَّصَتْ حَتَّى
 ظَنَنَّا أَنَّهَا سَتَرْجِعُ ثُمَّ قَالَتْ لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ. قَالَ فَمَضَتْ فَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا قَالَ
 وَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): أَبْصِرُوهَا فَإِنْ «وَأِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلُ الْعَيْنَيْنِ سَابِغِ الْإِلْتَيْنِ
 خَذَلَجِ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِشَرِيكِ ابْنِ سَخْمَاءَ». فَجَاءَتْ بِهِ كَذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)
 «لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللَّهِ لَكَانَ لِي وَلَهَا شَأْنٌ». زَادَ فِي رِوَايَةٍ: ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ
 لِلْمَرْأَةِ وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتَلَاعِنِينَ ثُمَّ جَرَتِ السُّنَّةُ فِي الْمِيرَاثِ أَنْ يَرِثَهَا وَتَرِثَ مِنْهُ مَا فَرَضَ اللَّهُ
 لَهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱).

(۱) بخاری. تفسیر. ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷. تقدم برقم ۲۲۵۰/۱ و ۲۲۵۱/۲ مجلد ثالث. تسلسل ۶۹

تجريد ۴/ ۶۶۶-رقم: ۱۶۷۶ = ۷۴۷ فتح الباری.

→ (ب-۳ ز-۶۹ ل-۱۶۷ ف-۱+ف-۲) ئەم فەرموودەییە لەبەرگی سێدا لەباسی شەپەنەفریندا پابورد والیرەش دەینوسین، چونکە زیادەیی بەسوودی زۆری تری تیا داایە: ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) دەڵێ: هیلالی کوپی ئومەییە هاتە لای حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) شەریکی کوپی سەحمای نا بەقنگی ژنەکەیی خۆیەووە گوتی: بەسەر ژنەکەمەووە گرتوومە، حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: شتی وا بەقسەیی پووت ناسەلمێ، یا بەلگەو شایەت راست دەکەیتەووە یا داری حەددی بوختیان لەپشتت دەدرێ! گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمە چۆن حالیکە، کاتی پیاوی بەسەر پشتی ژنی خۆمانەووە بگرین برۆین بەشوین، بەلگەو شایەتدا بگەرین! حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: هەرئەووەییە یا خود بەلگە پەیدا دەکەیی یا خۆت ئامادەکە بۆ داری حەددی بوختان بۆ ژنی مەرد. هیلالیش گوتی: بەو خودایە کەئەم ئایینە راست و دروستەیی بەتۆدا بۆ ئیمە ناردووە قسەکەم راستە، کەوابوو لێم پوونە کە خودا سروشت بۆ دەنیرێ و پشتی من رزگار دەکا لەداری حەدد، چونکە خودا لەگەڵ هەقە، ئیتەر جوبرائیل ئەم ئایەتەیی بۆ حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) هینا: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ} (۶/۲۴) واتە: ئەو میزدانەیی کە بەدەمی خۆیان تۆمەتی حیزیتی دەدن لە ژنەکانیان و جگە لە خۆیان شایەت و بەلگەیی تریان نییە، ئەووە بۆ ئیسپاتی ئەم داوايە دەبێ خۆی لەلای قازی، لەناو کۆمەلێکا چوار جار شایەتی بدا: بلی: شایەتی دەدم بە خودا کەمن راست دەڵێم لەویدا کە دەڵێم بەژنەکەم، وەکوو داوینپێسی بێ. وەئەگەر ویستی حاشا لەهاوپشتی و باوکییتی منداڵەکەیشی بکا ئەوا لەهەموو شایەتیەکانیدا بلی: وە ئەو منداڵەیش کە لەلای ژنەکەییە لەمن نییە. وە بۆ جاری پینجەم بلی: لەعنەت و نەفرینی خودام لەسەر بێ ئەگەر درۆ بکەم لەم وەپالدان (نسبت)ەدا. ئیتەر حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) وازی لەهیلال هینا و ناردی بەشوین ژنەکەیدا و هیلال

هات شایه‌تییه‌که‌ی خۆی له‌سه‌ر شیوه‌ی پیشوودا، هه‌زهرت (دروودی خودای
 له‌سهرین) ئامۆژگاری کردن و فهرمووی: خودا بۆخۆی ده‌زانێ که‌ئێوه
 لایه‌ک‌تان درۆ ده‌که‌ن، ده‌ی که‌ستان ده‌یه‌وێ له‌قه‌سه‌ی خۆی په‌شیمان
 ببێته‌وه‌و ته‌وبه‌ی لێ بکا به‌لام ژنه‌که‌ش هه‌لساو چوار جار شایه‌تی داو
 گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م به‌خودا بێ‌گومان ئه‌م می‌رده‌ی من درۆزنه‌و ئه‌وه
 شه‌لتاخ بوو کردی به‌منا به‌لام که‌ گه‌یشته‌ سه‌رشایه‌تی جاری پینجه‌م،
 به‌ریان لێ برییه‌وه‌و رایان وه‌ستان و گوتیان: ئه‌م پینجه‌مه‌یان سزاو
 تۆله‌ی خودا مسۆگهر ده‌کا، ئه‌گهر ده‌ته‌وێ پێ له‌ راستی بنی هیشتا
 ماوه‌ت ماوه‌، ژنه‌که‌ش هه‌لۆیستیکی کردو پاماو چاش بوو، ته‌نانه‌ت
 ئیمه‌ زه‌ینمان بۆ ئه‌وه‌ چوو که‌وا په‌شیمان ده‌بی‌وه‌ له‌قه‌سه‌ی خۆی و
 ده‌چێته‌ ژێر تاوانه‌که‌ی، که‌چی سه‌ره‌نجام گوتی: نابم به‌مایه‌ی
 سه‌رشۆری بۆ که‌سوکاره‌که‌م و هۆزی خۆم به‌دناوناکه‌م هه‌تا هه‌تایه‌،
 وه‌شایه‌تی پینجه‌میشی دا، جا هه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی:
 چاوی تی‌پرن، ئه‌گهر ئه‌م ژنه‌ منالێکی چاوپه‌شی چاو قه‌ویله‌ی سمت
 قه‌وی سمت پانی قۆل قه‌ویله‌ی بوو ئه‌وه‌ واده‌زانم که‌می‌رده‌که‌ی راست
 ده‌کا و ژنه‌که‌ درۆده‌کا و ئه‌ومنا له‌ هی شهریکی کوپی سه‌حمایه‌. جاکاتی
 که‌ منال‌که‌ له‌دایک بوو، هه‌زهرت چۆنی فهرموو ئاوابوو، بۆیه‌ که‌به‌م
 حاله‌ی زانی فهرمووی: حوکم و بریاری قورئانی فهرمووده‌و نامه‌ی خودا
 رابورد، وه‌جیی خۆی گرت و هه‌لناوه‌شی‌وه‌، ده‌نا ئه‌گهر له‌به‌ر حوکمی
 ئایه‌تی شه‌په‌ نه‌فرین نه‌بێ خۆم ده‌مزانی چیم له‌م ژنه‌ ده‌کرد! له‌
 گێرانه‌وه‌یه‌کا: ئه‌مه‌ی پتر کردوو: ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین)
 بریاری دا که‌ منال‌که‌ هی ژنه‌که‌یه‌و ژن و می‌رده‌که‌یش (که‌شه‌په‌نه‌فرینیان
 له‌ناو خۆیان کرد) له‌یه‌کی جیاکردنه‌وه‌. له‌پاشا بۆ که‌له‌پوریش بوو به‌
 یاساو ده‌ستور که‌ منالی ژن له‌ هه‌ل و مه‌رجی وادا به‌پیی پشکی دیاری
 کراوی خۆی که‌له‌پور له‌دایکی وهرده‌گرێ، وه‌ دایکیشی هه‌روه‌ها به‌شه
 که‌له‌پوری خۆی له‌و منال‌ه‌ به‌رده‌که‌وێ (ب/ت). له‌عه‌ینی دا شیخی

عہینی (ہمزای خودای لئ بن) دہ فہرموی: عیکریمہ (خودای لئ رازی بن) دہ لئ: ٹہم
منالہ لہ پاشا بوو بہ فہرمانپرہواو ٹہمیرلہ سہر میصر، وہناوی باوکی
نہدہز انرا! (وہرگپن)

قال اللہ تعالیٰ: {إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ
هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ
عَذَابٌ عَظِيمٌ} (۱۱/۲۴).

۴۰۰۸ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا
أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا أَفْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ، فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ، فَأَفْرَعَ
بَيْنَنَا فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ، فَأَنَا أُحْمَلُ
فِي هَوْدَجٍ وَأُنْزَلَ فِيهِ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ غَزْوَتِهِ
تِلْكَ، وَثَقُلَ وَذَكُوتَا مِنَ الْمَدِينَةِ، أَذِنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقُمْتُ حِينَ آذَنُوا بِالرَّحِيلِ،
فَمَشَتْ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَإِذَا عَقْدٌ لِي
مِنْ جَزَعِ أَظْفَارِ قَدِ الْقَطْعِ، فَالْتَمَسْتُ عَقْدِي وَحَبَسِي ابْتِغَاؤُهُ، فَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ
كَانُوا يَرْحَلُونَ لِي، هَوْدَجِي فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِي وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنِّي فِيهِ، وَكَانَ
النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِيفًا لَمْ يَثْقُلَهُنَّ اللَّحْمُ، وَإِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلُقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَنْكِرِ
الْقَوْمُ خِيفَةَ الْهُودَجِ حِينَ رَفَعُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ، فَبَعَثُوا الْجَمَلَ وَسَارُوا،
فَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَّ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا دَاعٍ وَلَا مَجِيبٌ،
فَأَمَمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ وَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ
فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ السُّلَمِيُّ الذِّكْرَانِيُّ مِنْ
وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ فَأَتَانِي، فَعَرَفَنِي حِينَ رَأَى
وَكَانَ يَرَانِي قَبْلَ الْحِجَابِ فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي. فَخَمَرْتُ وَجْهِي
بِجِلْبَابِي وَاللَّهُ مَا كَلَّمَنِي كَلِمَةً وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ حَتَّى أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ،
فَوَطِئْتُ عَلَى يَدَيْهَا فَرَكَبْتُهَا فَأَنْطَلَقَ يَقُودُنِي الرَّاحِلَةُ، حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ بَعْدَ مَا نَزَلُوا
مُوغَرِينَ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى الْإِفْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
أَبِي ابْنِ سُلُولٍ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَاشْتَكَيْتُ شَهْرًا وَالثَّاسِ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْحَابِ

الإِفْكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ وَيَرِينِي فِي وَجَعِي أَنِّي لَا أَرَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتُكِي، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ فَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُولُ: كَيْفَ تَيْكُمُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ. حَتَّى خَرَجْتُ بَعْدَمَا نَقِهْتُ، فَخَرَجْتُ مَعِيَ أُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ وَهُوَ مُتَبَرِّزُنَا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَتَّخِذَ الْكُفْفَ قَرِيبًا مِنْ بُيُوتِنَا، وَأَمْرُنَا أَمْرُ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي التَّبَرُّزِ قَبْلَ الْغَائِطِ، فَكُنَّا تَتَأَذَى بِالْكَفِّ أَنْ تَتَّخِذَهَا عِنْدَ بُيُوتِنَا، فَاَنْطَلَقَ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ بَنِ اثْنَاةٍ وَهِيَ بِنْتُ أَبِي رَهْمٍ بَنِ عَبْدِ مَنَافٍ وَأُمُّهَا خَالَةُ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ فَاقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، وَقَدْ فَرَعْنَا مِنْ شَأْنِنَا فَعَثَرَتْ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهِهَا فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحُ، فَقُلْتُ لَهَا: بِشَسَ مَا قُلْتَ، أَتُسَيِّنُ رَجُلًا شَهِدَ بَذْرًا، قَالَتْ: أَيُّ هَتَاةٍ أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ. قُلْتُ: وَمَا قَالَ؟ فَأَخْبَرْتَنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ، فَازْدَدْتُ مَرَضًا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي وَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ تَيْكُمُ. فَقُلْتُ: أَتَأْذِنُ لِي أَتِي أَبَوَى. قَالَتْ: وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْتَقِينَ الْخَبَرَ مِنْ قَبْلِهِمَا، فَأَذِنَ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجِئْتُ أَبَوَى فَقُلْتُ لَأُمِّي: يَا أُمَّتَاهُ مَا يَتَحَدَّثُ قَالَتْ: يَا بَنِيَّةُ هُوَنِي عَلَيْكَ فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةً قَطُّ وَضِيئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا أَكْثَرْنَ عَلَيْهَا. فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَذَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرِقَا لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ حَتَّى أَصْبَحْتُ أَبْكِي فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ (رضي الله تعالى عنهما) حِينَ اسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ، يَسْتَاْمِرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، فَأَمَّا أُسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ مِنَ الْوُدِّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلَكَ وَمَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَإِنْ تَسَالَ الْجَارِيَةَ تَصْدُقُكَ قَالَتْ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَرِيرَةَ فَقَالَ: أَيُّ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيكَ. قَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، إِنْ رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا أَغْمَصُهُ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِنْ أَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ نَتَامٍ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَاسْتَعْدَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ فَقَالَ: وَهُوَ عَلَى الْمَنْبَرِ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ

يَغْدِرُونِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي آذَاهُ فِي أَهْلِي، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا، وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِيَ، فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَعْدِيكَ مِنْهُ، إِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرَبْتَ عُنُقَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِنَ الْخَزْرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا وَلَكِنْ احْتَمَلْتُهُ الْحَمِيَّةَ فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ، لَا تَقْتُلُهُ وَلَا تَقْدِرْ عَلَى قَتْلِهِ، فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ لَتَقْتُلَنَّهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ مُجَادِلٌ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. فَتَشَاوَرَ الْحَيَّانُ الْأَوْسُ وَالْخَزْرَجُ حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَقْتُلُوا وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَمْ يَزَلْ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وَسَكَتَ (وانصرف النبي صلى الله عليه وسلم إلى بيته) قَالَتْ: فَبَكَيْتُ يَوْمَئِذٍ ذَلِكَ لَا يَرِقًا لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَجِلُ يَتَوْمُ، فَأَصْبَحَ عِنْدِي أَبَوَايَ، عِنْدِي وَقَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمًا وَهُمَا يَظُنَّانِ أَنَّ الْبُكَاءَ فَالِقٌ كِبْدِي. فَبَيْنَمَا هُمَا جَالِسَانِ عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتِ عَلِيَّ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَذِنْتُ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبْكِي مَعِيَ، قَالَتْ: فَبَيْنَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ، وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبْلُهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنِي قَالَتْ: فَتَشْهَدُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: أَمَا بَعْدَ يَا عَائِشَةُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتَ بَرِيئَةً فَسَيِّبِرْكَ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتَ أَلَمَمْتَ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ ثُمَّ تَابَ تَابَ إِلَى اللَّهِ تَابَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَقَالَتَهُ قَلَصَ ذَنْبِي حَتَّى مَا أَحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً فَقُلْتُ لِأَبِي أَحِبْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فِيمَا قَالَ، قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فَقُلْتُ لِأُمِّي: أَحْيِي رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَتْ: مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). قَالَتْ: فَقُلْتُ وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ لَا أَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُمْ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقَرَّ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَّقْتُمْ بِهِ، فَلَمَّا قُلْتُ لَكُمْ بِأَمْرِ، وَاللَّهِ يَغْلُمُ إِنِّي مِنْهُ بَرِيئَةٌ لَتُصَدِّقَنِي وَاللَّهِ مَا أَحَدٌ لَكُمْ مَثَلًا إِلَّا قَوْلُ أَبِي يَوْسُفَ قَالَ: (فَصَبَّرَ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ) قَالَتْ: ثُمَّ تَحَوَّلْتُ فَاضْطَجَعْتُ

عَلَى فِرَاشِي، وَأَنَا أَعْلَمُ أَنِّي بَرِيئَةٌ وَلَكِنَّ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مُنْزَلٌ فِي شَأْنِي وَحَيَّا يَتْلَى، وَلِشَأْنِي فِي نَفْسِي أَحَقَرُ مِنْ أَنْ يُتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتْلَى وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِي اللَّهَ بِهَا، قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أُنْزَلَ عَلَيْهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْحَاءِ، حَتَّى إِذَا لَيْتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الْجَمَانِ مِنَ الْعَرَقِ فِي يَوْمٍ شَاتٍ، مِنْ ثَقُلِ الْقَوْلِ الَّذِي يَنْزِلُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: يَا عَائِشَةُ أَمَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ بَرَّأكَ فَقَالَتْ أُمِّي: قُومِي إِلَيَّ (فاجلسي بجواره على بشارته لك) فَقُلْتُ: وَاللَّهِ، لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ) الْعَشْرَ الْآيَاتِ كُلَّهَا، فَلَمَّا أُنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا فِي بَرَاءَتِي قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رضي الله عنه): وَاللَّهِ لَا أَتَّفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ مَا قَالَ فِي عَائِشَةَ وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقَرَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْثِرُوا أَوْلِيَ الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} قَالَ أَبُو بَكْرٍ: بَلَى، وَاللَّهِ إِنِّي لِأَحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي، فَرَجَعَ إِلَى مِسْطَحِ النِّفْقَةِ الَّتِي كَانَ يَنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَنْزَعُهَا مِنْهُ أَبَدًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَسْأَلُ زَيْنَبَ ابْنَةَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ: يَا زَيْنَبُ، مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتِ، قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْمَى سَمْعِي وَبَصَرِي، مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا، قَالَتْ: وَهِيَ الَّتِي كَانَتْ تُسَامِنُنِي، مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ وَطَفَقَتْ أَخْتُهَا حَنْتَةَ تُحَارِبُهَا فَهَلَكَتْ فِيمَنْ هَلَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْإِفْكِ. رواه الشيخان والترمذي^(۳).

عائِشَه (خودای لی رازی بن) گوئی: پیغهمبهر (درویدی خودای لهسهرین) دهستووری وابوو کاتی دهرویششت بو سهفهری، لهنیوانی خیزانهکانیدا

(۳) تهجریدی بوخاری/ ۲ ل ۱۹۵ رقم ۱۱۰۷ = ۲۵۹۲ + ل ۲۰۹ رقم ۱۱۲۱/۲۶۶۱. مسلم. توبه: ۶۹۵۱.

تیرو پشکی ده‌کرد، ئیتر به‌ناوی هه‌ر کامیکیان‌ه‌وه‌ پشک ده‌ریچوایه‌ ئه‌و
ژنه‌ی له‌گه‌ڵ خۆیدا ده‌برد بۆ ئه‌و سه‌فه‌ره‌، وه‌ له‌سه‌ر ئه‌م یاسایه‌ جارێ
پشکی خست له‌ ناوماندا، ده‌یویست بچێ بۆ غه‌زای به‌نی موصطه‌له‌ق وا
پشک‌ه‌وت پشک به‌ناوی منه‌وه‌ ده‌رچوو، وه‌من له‌ خزمه‌تیدا چووم بۆ ئه‌و
غه‌زایه‌، ئه‌م سه‌فه‌ره‌یش پاش ئه‌وه‌بوو که‌ ئایه‌تی حیجاب و
حیجاب‌گرتنه‌وه‌ هاتبووه‌ خواره‌وه‌، ده‌رباره‌ی هاوسه‌ره‌کانی هه‌زرت
(دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌به‌ر ئه‌وه‌ من به‌ به‌رگی حیجاب‌ه‌وه‌ له‌ناو که‌ژاوه‌یه‌کا
هه‌لیان ده‌گرتم و ده‌یانخستمه‌ سه‌رپشتی و وشتره‌که‌م و هه‌ر به‌
که‌ژاوه‌که‌یشه‌وه‌ له‌وشتره‌که‌ دایان ده‌گرتم، رویشتین هه‌تا هه‌زرت (دروودی
خودای له‌سه‌رین) له‌غه‌زاکه‌ی لی‌بووه‌وه‌ گه‌رایه‌وه‌و گه‌یشتینه‌ نزیک‌ی مه‌دینه‌،
له‌ویدا له‌شه‌ودا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌ستووری دا که‌ بکه‌ونه‌
رێ و به‌ره‌و مه‌دینه‌ بجمین، منیش له‌وکاته‌دا که‌ خه‌لکه‌که‌ خه‌ریکی
بارکردن بوون هه‌ستام چووم بۆ سه‌راو و دوورکه‌وتمه‌وه‌ له‌ قه‌ره‌بالغی
سووپاکه‌^⑥ کاتێ سه‌راوه‌که‌م ته‌واو کرد، هاتمه‌وه‌ بۆلای شوینه‌که‌ی خۆم،
ته‌ماشام کرد گه‌ردانه‌یه‌کی به‌رده‌ شه‌وه‌ی ظه‌فارم هه‌بوو، پسا بوو،
وه‌چه‌ن دانه‌یه‌کی لی‌ داکه‌وتبوو، منیش به‌ رینگه‌که‌ی خۆما گه‌رامه‌وه‌و
گه‌رام بۆ مله‌وینکه‌که‌م، جا ئه‌م گه‌ران و خه‌ریک‌بوونه‌ دره‌نگی
به‌سه‌ره‌ینام و له‌که‌ژاوه‌که‌م بێ ناگابووم، تمه‌ز ئه‌وانه‌ که‌ خزمه‌تی
ئیمه‌یان ده‌کرد و وشتره‌که‌یان بۆم کو‌پان ده‌کرد هاتوون که‌ژاوه‌که‌ی منیان
به‌خالی هه‌لگرتوووه‌ ناویانه‌ته‌ سه‌ر پشتی و وشتره‌که‌م، به‌بیری خۆیان
وایان زانیوه‌ که‌من وام له‌ناویدا ئه‌و سه‌رده‌مه‌یش ئافه‌رتان هیشتا
سووکه‌له‌ بوون و قه‌له‌وو گوشتن و قورس نه‌بوو بوون، چونکه‌ خواردنیان
که‌م بوو، به‌قه‌د به‌رکو‌لتی ده‌بوو نه‌ده‌بوو، سه‌ره‌رای ئه‌مه‌شه‌ من خۆیشم

^⑥ ئه‌مه‌ ده‌ستوورێکی گه‌لی جوانه‌، ژنان که‌ده‌چه‌ن به‌لایه‌کا به‌ر له‌ده‌رچوون ده‌چن بۆسه‌راو، یا
ده‌سنوێژ ده‌شکینن و ده‌سنوێژ ده‌گرنه‌وه‌، تا له‌ملاولا کاری سه‌راویان نه‌بێ. (وه‌رگێڕ)

ئەو حەلە هیشتا کچۆلە بووم و کەنیشکیکی منال کار بووم و تەواو سووکەلە بووم، ئیتەر لەبەر ئەم ھۆیانە و دیارە چارەنووسی خودایی وابوو، کاتێ پیاوھکان کە ژاوە خالییە کە ھەلەدەگرن و دەینێن لەو شترە کە ی ژێر من ھەست بە سووکی و چۆلییە کە ی ناکەن و یە کسەر و شترە کە ھەلەدەسینن و دەپۆن، کاتێ ملەوانە کە مە بە تەواوی دۆزییە وە رویشتمە وە بۆ شوین ھەواری سوپاکە، تە ماشام کرد کە سی لێ نە ماو، ئیتەر رویشتم بۆسەر شوینە پیشووە کە ی خۆم و بە ناچاری لەوێ دانیشتم، بە ھیوای ئەو کە ھاو پیکانم درەنگ یا زوو ئاگادار دەبن لەو کە من لە کە ژاوە کە دا نیم و ھەلە ی خۆیان بۆ دەردە کەوێ کە کە ژاوە کە بە تالە و من لەبەر ھەر ھۆیی بێ وون بووم و دەگەرینە وە بە شوینما.

کە مێ مامە وە لەو شوینە داو خەوم پیاکەوت، کە چاوم کردە وە صەفوانی کۆری موعەطە لی سولەمی زەکوونی کە لە پاش سوپاکە وە بوو ھات، صەفوان لەبەر بە یانا سەر خەوێ دەشکینێ و لە پاشا شە و لە ناو شە و دەگرێ بە دەمە وە دەکەوێتە پێ و لە دەمی بە یاندا گەیشتە لای من صەفوان عادی وە دا دەبێ ھەموو جارێ لە سوپاکە دا دەکەوێ تا دەپۆن، ئەو جا بە سەر شوینە واری سوپاکە دا تێ دەپەرێ ئەگەر شتێ لە سوپاکە دا کە و تێ ھەلی دەگرێتە وە شوینیان دەکەوێ، کە نزیک دەبیستە وە لە من لە دوورە وە پەشایی و تارمایی مرقیکی نووستوو دەبینی، کە دیتە پیشە وە دەگاتە سەرم کە تە ماشام دەکا دەمناسیتە وە، چونکە لە پیش ئەو دا کە پەچە و چارشینوگرتنە وە دابی و بەرگی حجاب پەیدا ببێ ئەو منی دەدی، کە دەمناسیتە وە دەست دەکا بە گوتنی: (انا لله وانا اليه راجعون) ئیتەر لە دەنگی ئەم ووشە یە خەبەر م بۆو، کە چاوم کردە وە صەفوان دەیگوت: (انا لله وانا اليه راجعون). ئیتەر من خۆم یە کسەر دا پۆشی و گورج چارشینووە کە ی خۆم دا بە پرووی خۆمدا، بە زاتی خودا یە ک ووشە چییە، قسە ی تری لە گەل نە کردم، جگە لە و ئایە تە زیاترم لێ نە بیست، ئەو نەبێ کە کیشای بە دەستی و شترە کە ی داو ییخی داو منیش (بەبێ یاری دە ی ئەو

كە بائم بگرئى يا قاجم ھەل بپرئى) سواربووم، جا كەوتە پرئى و جەوى
 وشترەكەى بۆ رادەكیشام، ھەتا لەسەر ئەم حالەتە گەيشتینەو ھەسوپاكە.
 كەلەقرچەى گەرماى نىوہرۆدا بۆ وچان لایان دابوو، جا ئىتر سەبارەت
 بەمن تیاچوو ئەوہى تیا چوو ھەك دەلئىن: باوئلکە، بايەكى بەسە، داخ
 لەدلەكانىش ئەمەيان بەھەل زانى و بەنىازى ئابروو بردنى ھەزەرت و
 تانەدان لەخانەوادەى پاك و مەردو داوین پاكى وىستیان، خەنجەرە كوئل و
 كولەكەى خویان تا مشتووہ رزىوہكەى بدەن لەكوئلەى ئىسلام بۆ يەكا
 سەرەكى ناپەكەكان عەبدوللای كوپی ئوبەيى، كە پيشى دەگوترئى
 عەبدوللای كوپی سەلوول، چونكە دايكى ناوى سەلوولە، ئەو سەرچۆپى
 گۆبەنى ھەلات و بوختانە زلەكەى دەكیشاو خوش خوش ئاگرى
 ئازاوەكەى بەدەستە چیلە خوش دەكرد، كاتى گەيشتینەو ھەدينەى
 نازدار وا رپكەوت من يەك مانگى رەبەق نەخوش كەوتم، ئىتر لەبەر ئازارى
 خۆم ئاگام لەوخەلكە نەبوو، كەلە ناو خویانا باسى ئەو بوختانە دەكەن
 كەدەستەى ھەلاتبازەكان ھەليان بەستبوو بۆمن، ھەكردبوويان بە بنیشتە
 خوشەى خویان، سەرەپاى ئیش و ئازارى نەخوشینەكەشم من لەكراسى
 خۆما پاك بووم* ھىچ ئاگام لەم كەين و بەينە نەبوو، بەلام لەوہ دوو دل بووم
 كە پىغەمبەر (دروودى خودای لەسەربىن و رەزای خودايش لە گشت ھاوسەرەكانى) لەو
 نەخوشینەمدا ھەك نەخوشىنى جارام نازى نەدەگرتم و ئەو مېھرەبانى
 جارەنەى نەمابوو لەگەلمّا** جار جار دەھاتە بەردەرگای ھۆدەكەم و سلاوى

* من لەلای خودا سەربەزو پاكەم

بۆيە لەتانەى خەلكى بىن پاكەم

** بولبول نازدەكە لەكوئل دەتۆرئ

بۆيە بەنەسرى دەسنوئە دەشۆرئ

واتاى ئەم شیعەر: ھەزەرت (دروودى خودای لەسەر بىن) لەكاتى سەرەمەرگا، لەباومشى
 ھەزەرتى عائیشەدا گيانى سپارد، ديارە لەودەمەدا عائیشە فرمیسكى بۆ ھەزەرت (دروودى

لى دەكردىن و دەيفەرموو بەدايىكم كە بۇ چاودىرى لەلام بوو:
 نەخۆشەكەتان چۆنە؟ ئىتر دەروىشت، بەس لەمە دوو دال بووم بەلام
 ھەستم بەشتى خراپ نەدەكرد، تا روژى پاش ئەوھى تۆزى بووژامەوھو
 كەمى چاك بوومەوھ لەگەل دايكى مىسطەحدا (كەپورزاي باوكم بوو)
 چوومە دەرەوھ بۇ مەناصيح كە جيگەى سەراومان بوو، شەواو شەو
 نەبوايە دەر نەدەچووين ئەوكاتە ھىشتا ئاودەستمان لەنزيك
 مائەكانمانەوھ دروست نەكردبوو لەسەر عادەتى عەرەبە پىشینهكان
 لەچۆلەوانى سەراومان دەكرد، چونكى ئەوسا ئاودەستى لای مال ئازارى
 دەداين! جاكاتى لەئىشى خۇمان بووینەوھو گەراينەوھ بۇ مائەوھ دايكى
 مىسطەح لەپىگە قاچى لەعەباكەى گىراو پىئى ھەلكەوت و نزاىەكى خراپى
 لە مىسطەحى كوپى كردوگوتى: مىسطەح سەرنگرى بى و لەناو چى؟ ئەم
 دايكى مىسطەحە ناوى سەلما بوو، كچى ئەبو رەھمى كوپى موططەليبي
 كوپى عەبدولمەناف بوو، دايكى سەلماش كچى صەخرى كوپى عامىر
 بوو، پوورى ھەقى ئەبوبەكرى صەدىق بوو، مىسطەحى كوپى سەلماش
 كوپى ئوثا ئەبى كوپى عەببەدى كوپى موططەليب بوو، كەواتە مىسطەح
 پورزاي ئەبوبەكرى صەدىقە. كەئەو دووعاى شەپەى لە مىسطەح كرد
 پىيم گوت: بۇ نزاى لى دەكەى، مىسطەح لەبەشدارانى جەنگى بەدەرەو
 پياوى باشە قسەى خراپ ھەلناگرى؟ ئەویش گوتى: ئەى ھىنە! ئەى گىلە!
 تۇ نازانى ئەو چى گوتووە؟ گوتم: بۇچى گوتووە؟ جا بە دوورودرىزى
 باسى داستانى بوختانەكەى بۇ گىپرامەوھ. ئىتر نەخۆشپىنەكەم لىزىندوو

خوداى لەسەر بى) رۇاندووھ، حەزرمەتیش لەم سەرەمەرگەدا، بۇ سەپنەوھى گەردى ئەم
 رووداوھ، كە لىرەدا باسكراوھ، لەلای عائىشە ماومتەوھ، ھەتا گيانى سەپاردووھ، واتە: چۆن
 بولبول، بەشەو كەتارىكى داھات، خۆى لەگوڭ دەدزىتەوھ، بەلام بەيانى زوو دەچى خۆى
 ھەلەدسوئ لەبۆن و بەرامەو شەوئى سەر پەرەكانى، حەزرمەتیش لەبەرەمبەيانى ژيانى ناو
 بەھەشتا دەسنوئ بە فرمىسكى عائىشە دەگرى.
 (وەرگىز)

بویه وه بارم گراتر بوو، که چوومه وه بۆ ماله وه کاتی حه زهت (دروودی خودای له سه ربین) هاته وه بۆلام و وه ک جاران سلاوی کردو فهرمووی: ئه وه که تان چۆنه، واته: نه خوشه که تان چۆنه عه رزیم کرد: ریگه م ده ده ی پرۆمه وه بۆلای باوک و دایکم؟ عانیشه ده یگوت مه به ستم ئه وه بوو که ئه م ده نگ و باسه له لای ئه وان پوون بکه مه وه و بچمه بنج و بنه وانی، جا حه زهت ریگه ی پی دام و منیش رویشتمه وه بۆلای باوک و دایکم، جا عه رزی دایکم کرد، دایکه! ئه و قسانه چین، خه لکی ده یانکه ن؟ ئه ویش گوتی: کچکه م! له سه ره خو به و گوئی مه ده ری، په تی درۆ کورته، زوو ده رده که وی، به خودا به ده گمه ن ری ده که وی که ژنی شوخ و شه نگ و جوان بی و له لای می رده که ی نازدارو خوشه ویست بی و هه ویباربی، وه ک حالی حازری ئیستای تو، به لام له پلارو توانج و زمان و ده می هه ویکانی و کهسانی سه ربه هه ویکانی، پرزگاری ببی و قسه ی زۆری بۆه لنه به ستن، منیش گوتم: سو بجانه لالا له م سهیره! ئایا شتی وای پی تێ ده چی که ئه و خه لکه ئه وه نده ده ربه سستی په زای خودا و پیغه مبه ر نه یه ن و قسه ی وانا په وای بکه ن؟!

ئیترا شه و کردی و من کردم، ئه و شه وه تا شه به قی دا هه ر گریام و فرمی سک و وشک نه بو وه و خه و نه چو وه چاوم* وه مه تا سه به ینی سه رو مپر هه رده گریام. جاله به ر ئه وه ی که له و کاته دا سه رووش نه ده هات بۆ پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ربین) له م لایه نه وه و دره نگ هات، حه زهت (دروودی خودای له سه ربین) عه لی کوپی ئه بو تالیب و ئوسامه ی کوپی زهیدی بانگ کرد، وه بۆ جیا بوونه وه له هاو سه ری خو ی که منم راویژی پی کردن، ئوسامه (خودای ئی زازی بی) زۆر به جوانی ئه وه ی که ده یزانی له پاکی و پاکیزه یی و مه ردا یه تی خیزانه که ی حه زهت (دروودی خودای له سه ربین) به یانی کرد، به هو ی ئه و دو سستی و

* دالم ته نه راه به پۆی دیکه زی

چاو - له باتی خه و - په له ده رزی

دڵسۆزییەکی کە لەناو دەروون و ناخی دڵی خۆیدا هەستی پێ دەکرد بەرەبەر
 بە خێزانەکانی پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێن) بەهۆی ئەووە گوتی: ئەو
 پیڤەمبەری خودا! خێزانی خێزانی تۆ بێ خراپ نابێ و هەر قابیل بەخۆتەو
 دڵت چەکەرە نەکا و ئێمە بەش بەحالی خۆمان ئەوێ باش نەبێ لیمان
 نەدیووە. بەلام عەلی (خودای ئازادی بێ) گوتی: قوربان! خۆ خودا دەرووی
 ژنەینانی لێ نەبەستوویت و ژنی تریش زۆر لە دنیا دا، ئەو پیڤەمبەری
 خودا! ئەو نەبێ لەم قەسە مەبەستم ئەو بێ خوا نەخواستە من دڵم
 لەناستی پەروشی بەرزی عانیشتە گەردی گرتبێ، یا حەزم لەو بێ کەتۆ
 دەستبەرداری ببی، ئەو مەبەستم ئەو نییە، بەلکوو مەبەستم ئەو یە کەتۆ
 بەهەر حالی خۆت بەباشی دەزانی فەرامۆشیت بۆ بێ، دەنا ئەگەر حەز
 دەکەیت بەباشی لە حالەکە حالی ببی ئەو منیش لەتۆ باشتری لێ نازانم،
 بۆ ئەوە ئەگەر پرسیار لەبەریرە بکەیت کە کەنیزیەتی و لەگەڵی هەلس و
 کەوت دەکا ئەو قەسە راستت بۆ دەکا، دەلی: جا حەزەرە (دروودی خودای
 لەسەربێن) بەریرە بانیگ کردو فەرمووی: ئەو بەریرە! هیچت لە عانیشتە دیو
 جیگەکی گومان بێ؟ بەریرە گوتی پێی: سویندم بەو کەسە تۆی بەراستی
 ناردوووە کردویتی بە پیڤەمبەری راست و دروست هیچی وام لێی نەدیو
 کە خوانەخواستە مایە سووکی بێ بۆ پایەو شان و شوین و جیگەکی ئەو،
 تەنیا ئەو نەبێ کە کەنیشکیکی مناکارە، هیشتا هەلسووەتی لە منال
 دەکا، چونکی جارو بار کە هەویر دەشیلی بەسەر هەویرە کەوێ خەوی لێ
 دەکەوێ گەلی جار ئازەلی ناوماڵ دین هەویرە کە دەخۆن! *

* وادەزانم مەبەستی بەریرە (خودای ئازادی بێ) ئەمە یە: ئەم هەزارە هیشتا بۆنی شیری خاوە
 لە دەمی دێو بەرائەتی طوفولەت و پاکیتی مندالی پێویمەو نەگەبۆمەتە رادە زنی کارامە سێ
 لەپیاو شکاو، تاگومانی شتی خراپی لێ بکری، ئێتر ئەو خەلکە بۆلای خودایان بەرداوو کۆ لەم
 بوختانە ناکەنەو، ئەو کاتە عانیشتە (خودای ئازادی بێ) پازدە سالی تەواویش نەبوو. ئەم

جا پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهرین) که توژی دلی ئارام بوو، ههر ئهو رۆژه پویشته بو مزگه‌وت و ته‌شریفی رویشته سهرمینبه‌رو سکا‌لای حالی کرد له ده‌ست سه‌روکی ناپاکه‌کان عه‌بدول‌لای کوپی ئوبه‌یی کوپی سه‌لوول و فهرمووی: ئه‌ی گه‌لی موسولمانینه! کئ هه‌قم ده‌داتئ و یارمه‌تیم ده‌داو له‌سه‌رم ده‌کاته‌وه ئه‌گه‌ر بچم به‌گژ ئه‌م پیاوه نا پیاوه‌دا، که شه‌رم و شکۆ له‌خودا نا‌کاو به‌خوت و خو‌پایی ئازار به‌خۆم و خیزانم ده‌گه‌یه‌نئ و بووه به‌دپکی مه‌م و زین لی‌مان، ده‌سا به‌زاتی خودا من به‌ش به‌حالی خۆم که پیغه‌مبهری خودام و له‌قسه‌ی راست و له‌شایه‌تی هه‌ق به‌موو لانه‌م، شایه‌تی ده‌ده‌م بو خیزانی خۆم ئه‌وه‌ی باشه‌و چاکه نه‌بئ له‌وخیزانی خۆمه نه‌مدیوه، هه‌روه‌ها ئه‌وپیاوه‌یش که به‌خرابه‌ ناوی ده‌به‌ن له‌ویش ئه‌وه‌ی باش نه‌بئ نه‌مدیوه و له‌گه‌ل خوشمدا نه‌بئ سه‌ری به‌مالی مندا نه‌کردوه جا سه‌عدی کوپی موعان مه‌ردانه هه‌ستا گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! من یارمه‌تیت ده‌ده‌م و هه‌قت ده‌ده‌مئ و له‌سه‌ر تو ده‌چم به‌گژیدا، ئه‌گه‌ر ئه‌و نامه‌رده گی‌ره شی‌وینه له‌هۆزی ئه‌وسه که خۆم سه‌روکیانم ئه‌وا به‌س تو فه‌رمان به‌فرمووتا بده‌م له‌ملی، خو ئه‌گه‌ر له‌برا خه‌زره جیه‌کانمانه ئه‌وا چیمان له‌باره‌یه‌وه فه‌رمان پئ به‌فرمووی ده‌یکه‌ین!

که‌چی له‌ویدا سه‌عدی کوپی عوباده‌ی سه‌روکی خیل‌ی خه‌زره‌ج راسته‌وه بوو، به‌رپه‌رچی سه‌عدی کوپی موعانی دایه‌وه و گوتی: درۆت کرد! به‌زاتی خودا نایکوژی و ناتوانی بیکوژی! عائیشه (خودای ئاززی بئ) گوتی: سه‌عد له‌وه‌به‌ر پیاویکی باش بوو، به‌لام له‌و کاته‌دا ده‌مارو ته‌نگه‌ گرتبووی!

جا له‌ویدا ئه‌سه‌یدی کوپی حوضه‌ر راسته‌وه بوو، که ئامۆزای سه‌عدی کوپی موعان بوو، گوتی به‌سه‌عدی کوپی عوباده: تو درۆ ده‌که‌ی!

به‌راویژه له‌ناو که‌وانه‌یشدا جئ ده‌بۆوه به‌لام ده‌ترسم له‌کاتی چاپدا که‌وانه‌که به‌ه‌رئو موسولمانان وابزانن که‌من به‌نازمه‌زووی خۆم ه‌اج و ه‌ووج له‌فه‌رمووده‌کان ده‌که‌م. (وه‌رگێڕ)

سا به گه‌وره‌یی خودا ده‌یکوژین، به‌راستی تۆ له ناپاک و مونا‌فیکانی، ئەوەتانی به‌ناشکرا له‌سه‌ر ئەوان ده‌که‌یت‌ه‌وه‌و پاسی ناپاکان ده‌که‌ی (چۆن موسولمان پش‌تی پی‌غه‌م‌به‌ر به‌رده‌داو پش‌تی دژ‌ه‌که‌ی ده‌گری، تۆ چاو بکه‌ره‌وه، ئە‌ی موسولمانی خودا! ده‌زانی قسه‌که‌ت کو‌ی ده‌گری‌ته‌وه) جا له‌و‌یدا ه‌ه‌ر دوو ه‌و‌زی ئە‌وس و خه‌زه‌ج ه‌وروژان و نزیک بوو که بقه‌ومئ و بچن به‌گ‌ژی یه‌کا و په‌لاماری یه‌کتر بدن، خه‌زه‌تیش ه‌ه‌ر له سه‌رمینه‌به‌ره‌که راوه‌ستاو له‌و‌یه به‌فه‌رمایش‌تی شیرین خه‌ریک بوو هی‌دی ده‌کردنه‌وه، ه‌ه‌تا به‌ره‌به‌ره خاوی کردنه‌وه و بی‌ده‌نگ و ئارام بوون و خۆشی خامۆش و ئارام بوو.

عائیشه (سه‌د ه‌زار په‌زای خودای له‌سه‌ر بئ)، که خوا کردوویه به‌ه‌وی ئەم ه‌ه‌موو ئایه‌ت و فه‌رمایش‌ته شیرین و به‌سوودانه که به‌زمانی پیرۆزی خۆی بۆمان ده‌گی‌ری‌ته‌وه، فه‌رمووی: ئەو رۆژه‌یش که ئەم ه‌ه‌رایه‌ پووی دا دیسانه‌وه سه‌رو م‌ر‌گریام و خه‌ونه‌چووه چاو‌م و فرمی‌سکم و شک نه‌کرده‌وه، وه‌باوک و دایکم ه‌ه‌ر به‌لامه‌وه بوون، وه‌من دوو شه‌وو پۆژئ ه‌ه‌ر ده‌گریام، باوک و دایکم له‌ د‌ل‌سۆزی خۆیان له‌و باوه‌رده‌دا بوون که‌من له‌به‌رگریان سویم ده‌بی‌ته‌وه‌و گریان جگه‌رم له‌ت ده‌کا جا له‌وکاته‌دا که‌باوک و دایکم له‌لام دانیش‌تبوون و من له‌سه‌ر ئەو حاله‌ ده‌گریام ژنیکی ئە‌ن‌صاری ئیزنی خواست که بئ بۆلام منیش ریگه‌م پ‌ی‌دا، ئە‌و‌یش ه‌ات دانیش‌ت له‌گه‌لما ده‌ستی کرد به‌گریان! *

عائیشه (خودای ئ‌رازی بئ) فه‌رمووی: له‌م کاته‌دا که‌له‌سه‌ر ئەم حاله‌ بووین ته‌ماشام کرد پی‌غه‌م‌به‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) ه‌اته ماله‌وه بۆلامان و سل‌اوی

* بۆیه خوا نه‌سه‌ری هه‌قی پ‌ی‌ خۆشه

نه‌شکی نی‌ر‌گ‌زه‌و ره‌نگی وه‌نه‌وشه

واته: گول‌اوی دوو‌چاوی پاکه

(وم‌ر‌گیر)

نال‌ای رو‌سو‌ریی د‌ل‌ی رووناکه

کرد و دانیشتن، له‌و رۆژه‌وه که‌ئهو قسانه ده‌رباره‌ی من کرابوون ئه‌وه یه‌که‌م جار بوو که‌له‌لام دابنیشتی، ئه‌وا بووبوو به‌مانگیکی ره‌به‌قیش که‌له‌م باره‌یه‌وه نیگای بۆ نه‌هاتبوو، جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌پاش دانیشتن شایه‌تمانی هی‌ناو فهرمووی: له‌پاش سوپاس و ستایشی خودا، ئه‌ی عایشه! ده‌رباره‌ی تو هه‌ندی قسه‌ی ناشایسته‌م بیستۆته‌وه، ئه‌گه‌ر تو پاک بی و له‌وانه به‌دووری ئه‌وا خودا به‌زوودی پاکیی تو ئاشکرا ده‌کات، ئه‌گه‌ر قهره‌ی گوناھیش که‌وتووی ئه‌وا ته‌وبه‌ بکه‌و داوای لی‌خۆشبوون له‌ خودا بکه‌، چونکه‌ خودا می‌هره‌بانه‌ له‌گه‌ل به‌نده‌ی خۆی دا، هه‌رکارتی به‌نده‌ی گوناھێ بکا و ته‌وبه‌ی لی بکا، وه پێ له‌گوناھی خۆی بنی، ئیتر خودای گه‌وره‌ ته‌وبه‌و په‌شیمانی لی گیرا ده‌کا. عایشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: کاتی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمایشته‌که‌ی خۆی ته‌واو کرد فرمیسک له‌چاوما قه‌تیس ماو وشک بوو هه‌ستم به‌تنۆکی ئه‌شک نه‌کرد (چونکی خه‌م و خه‌فەت که‌زۆری هی‌نا ده‌رگای فرمیسک ده‌به‌ستی!) جا به‌باوکم گوت: بابا! تو له‌باتی من وه‌لامی پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) بده‌ره‌وه‌ بۆ ئه‌م قسه‌یه‌ که‌ ده‌یفه‌رموی، باوکم فهرمووی: به‌خوا نازانم وه‌لامی بده‌مه‌وه، جا گوتم به‌دایکم: ده‌ی تو وه‌لامی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) بده‌ره‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: نازانم چی عه‌ززی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) بکه‌م. عایشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: من ئه‌وکاته که‌نیشکی من‌اکار بووم و زۆریشم له‌قورئان نه‌خویندبوو، له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ له‌به‌ر په‌ریشانی دلی خۆم ناوی چه‌زهرتی یه‌عقوبی باوکی چه‌زهرتی یوسفم له‌بیرچوو بوو، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا خودای گه‌وره‌ سه‌ری خستم که‌ به‌گوساخی وه‌لامی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) بده‌مه‌وه، بۆیه‌کا گوتم: به‌خودا من باش ده‌زانم که‌ ئیوه ئه‌وه‌نده ئه‌م قسه‌و باسه‌ چووه به‌گویی‌چکه‌ تانا له‌دلتانا چه‌سپیوه‌ باوه‌رتان پێ کردووه، جا ئه‌گه‌ر من پی‌شتان بلیم: من پاک و به‌ری و بی ئاگام له‌م بوختانه، ئیوه باوه‌ر ناکه‌ن، هه‌رچه‌ند خودا به‌وبانی سه‌ره‌وه‌ بۆخۆی ده‌زانێ و باش باش ئاگاداره‌ که‌ من له‌گول

پاکترم و له منالی ساوا بئی تاوانترم، به لām نه‌گه‌ر به‌درۆ پێبینیم له‌کردنی کاری که نه‌م‌کردوه، ئه‌وا ئیوه باوه‌رم پێ ده‌که‌ن، به لām سه‌بووریم به‌وه‌دی که خودا بو‌خۆی ئاگاداره و ده‌زانی که من وه‌ک ده‌نکی ته‌رزه پاک و بئی گه‌ردم، سویندم به‌خودای بانی سه‌ر له‌م هه‌لۆیسته ناسکه‌دا، که جه‌نگه‌ی خه‌م و خه‌فه‌ته و خورپه‌م لێ که وتوه له‌تا و هی‌رشێ بوختان، سویندم به‌خودا له‌ئاوا هه‌لۆیستیکا باشت‌ترین داستانی که بیکه‌م به‌سه‌ر مه‌شق و که‌بشی بو‌ به‌یانی حالی من و حالی ئیوه فه‌رمایشته‌که‌ی باوکی چه‌ره‌تی یووسفه، که کوپه‌کانی پیلانیان له‌ یووسفی بریایان کردو به‌درۆ پاکانه‌یان بو‌ باوکیان کردو گوتیان کوپه‌که‌ت گورگ خوار دوویه‌تی و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش ئه‌وان تانه‌ی ئه‌وه‌یان له‌باوکیان ده‌دا: که گوايه ئیمه قسه‌ی راستت بو‌ده‌که‌ین و تو له‌به‌ره‌وه‌ی دلت پیسه له‌ئیمه به‌روامان پێ ناکه‌ی، ئه‌ویش له‌م حاله‌دا که له‌ دوولاه جه‌رگی داخ کرابوو، وه‌ک ئه‌م حاله‌ی من، کاری خۆی سپارد به‌خودا و فه‌رمووی: {فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تُصِفُونَ} (۱۸/۱۲). واته: به‌ش و باره‌ی من سه‌برو ئارامیکی جوانه له‌به‌رباری خودای گه‌وره‌دا، هه‌ر خودایه داوای یارمه‌تی لێ ده‌کړی و ده‌توانی که سه‌بووری دلم بدا و ته‌واناییم پێ بدا بو‌هه‌لگرتنی ئه‌م باره قورسه‌ی که ئیوه ده‌یڵین. گوتی: ئیتر له‌وشوینه هه‌ستام و رویشتمه‌وه بو‌ سه‌ر نوینه‌که‌ی خۆم و له‌سه‌ری پالکه‌وتمه‌وه!

عائیشه (خودای ئی‌رازی بئی) فه‌رمووی: من هه‌ر ئه‌وکاته (قه‌سه‌م به‌خودا) سوور سوور ده‌مزانی که من پاکم و ده‌مزانی که خودا پاک و پاکیزه‌یی من به‌یان ده‌کا، زو و یا دره‌نگ ئه‌و تو‌مه‌ته ناهه‌قه به‌درۆ ده‌خاته‌وه، من ئه‌مه به‌باشی ده‌زانی به‌لām به‌خودا زه‌ینم بو‌ئه‌وه نه‌ده‌چوو که خودا ئایه‌تی قورئان له‌شانی مندا بنی‌ری‌ته خواره‌وه و ئه‌و ئایه‌تانه له‌ ناو قورئانی پیرۆزدا بمینن و هه‌تا هه‌تایه ده‌وربکری‌نه‌وه! چونکه له‌بیرو باوه‌ری خۆمدا خۆم له‌وه به‌که‌مه‌تر ده‌زانی که خودای گه‌وره له‌ناو ئایه‌تی قورئاندا باسی من بکا و هه‌تا هه‌تایه ئه‌و ئایه‌تانه ده‌وربکری‌ته‌وه له‌هه‌موولای!

وھلى ھىوام ھەبوو كە پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) لەخەودا خەوى ببىنى و ھالى بگرى كەمن بە دوورم لەشتى وا ناشايستە، گوتم: جا سويندم بەخودا ئىتر ھەر لەویدا پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) لەشوينى خوى نەبزوت وەكەسى تریش لە دانىشتوانى ناو كۆرەكە لەماں دەرئەچوون ھەتا سرووش ھاتە خوارەو، ھەزەت (درودى خوداى لەسەرىن) سرووش گرتى، وەك ھەموو جارى كە سرووشى بۆدەھات ئەمجارەيش ئاوا قورسى سرووش داىگرت وەك تايەكى گران و جەستەى پىرۆزى نىشتە سەر ئارەق، تەنانتە دلوپى ئارەق، دانە دانە وەك گوى مروارى بەپوخسارى پىرۆز جەستەى نازدارىا، بەرو دوا دەھاتە خواری! ئەوھىش لەبەر زەبرو قورسى وەحى و سرووشەكە، لەگەل ئەوھىشدا كە ئىمە لەھەرەتى سەرماى زستاندا بووين و رۆژەكەشى رۆژىكى توفى تووشى سارد بوو جا كاتى پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) فەرماوشى بۆھات و سرووشەكەى وەرگرت و ھاتەو سەر بارو دۇخى ئاسايى خوى لەپىش ھەموو شتىكا، لە خوشياندا پىكەنى و فەرمووى: ئەى عائىشە! مۆژدەبى، ئەوا خوداى گەورەى خاوەن شكۆ دەرى خست كەتۆ پاك و دوورى لەوتوانە!

جا داىكم گوتم: ئەى عائىشە! ھەلسە بچۆ بۆلاى ھەزەت (درودى خوداى لەسەرىن) و سەر مالى و منال و رۆح و ھەست و نەست بەقورىانى خاكى ژىرپاى بىن) لەخزمەتيا دانىشە، لەخوشى ئەم مژدە خوشەيە، منىش گوتم: بەخودا ناچم بۆلاى و سوپاسى خودا نەبى سوپاسى كەس ناكەم، كە بەمىھرو گەورەى خوى ئالای سەر بەرزى بۆمن ھەلكرد. ئىتر خوداى گەورە و سەرور ئەم دە ئايەتەى نارە خوارەو: {إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ...} {هَتَا} وَأَنَّ اللَّهَ زَوُّفٌ رَّحِيمٌ { (۲۴/۱۱-۲۰) واتە: (ئەو كەسانە كەئەو ھەلاتە ھەرە گەوھيان ھەلبەست تاقمى بوون لەخوتان، وھلى ئىشى خوا بى سېرنيەو كارى خودا بى حىكەت و دانايى نىيە، كەواتە بەھەلەدا مەچن و گومان مەبەن كەئەم درۆ بوختانە شەپ بوو بۆ ئىوھ و زيان لەقەلای قايمى ئىسلام دەدا، بەلكوو خودا

کردی به‌مایه‌ی خێرو خوشی بۆ ئیوه و بۆ هه‌موو گه‌لی ئیسلام، له‌لایه‌که‌وه‌ بوو به‌ که‌ف‌فاره‌تی گونا‌ه‌و له‌لایه‌که‌وه‌ بوو به‌هۆی هاتنی هه‌ژده‌ ئایه‌تی پیرۆزی قورئان، که‌شتی و اقه‌ت خێرو نرخ‌ی ته‌واو نابێ ئه‌و هه‌لات‌بازانه‌یش هه‌ر که‌سه‌یان به‌پێی به‌شداریی خۆی له‌دروست کردنی ئه‌م تاوانه‌ ده‌سته‌له‌به‌سته‌دا سزای په‌وای تاوانی خۆیان وه‌رده‌گرن، به‌تایبه‌تی عه‌بدوللای کو‌پی سه‌له‌وول که‌ کیشی تاوانه‌که‌ی هاویشه‌ سه‌رشانی خۆی ئه‌ی موسو‌لمانینه‌! ده‌بوو هه‌رله‌ سه‌ره‌تاوه‌ که‌ئهم هه‌لاته‌ نا‌هه‌مواره‌تان بیست، گورج پیا‌و ژنتان بتانگوت‌بایه‌: درۆیی که‌له‌کیشانه‌بی ئه‌قل نایگرێ ئیمه‌ که‌ موس‌لمانین با‌وه‌رمان وایه‌ که‌خودا بێ ریزی نایه‌نێ به‌شانی مو‌حه‌مه‌داو ئاب‌روو نامووسی خۆی و خانه‌واده‌ی له‌هه‌موو گه‌ردو لکه‌یی ده‌پاریزی، که‌واته‌ ئه‌مه‌ درۆیه‌کی ئاشکرایه‌. ئه‌و درۆ هه‌له‌به‌ستانه‌، کوا شایه‌تیان، کوا به‌لگه‌و نیشانیان، ئه‌گه‌ راست ده‌که‌ن و درۆزن نین با چوار شایه‌ت له‌سه‌ردا‌واکه‌یان راست بکه‌نه‌وه‌، جا مادام شایه‌تیان نییه‌، دیاره‌ مه‌به‌ستیان گیره‌شی‌وینی و رو‌خانی قه‌لای ئیسلامه‌، وه‌ خودا بو‌خۆی باش ده‌زانی که‌ئه‌وانه‌ درۆ ده‌که‌ن و له‌لای خودا به‌ درۆزن له‌قه‌له‌م درا‌ون. له‌فه‌ض‌لی خوداوه‌ بوو، به‌په‌حمه‌تی خۆی له‌دنیا‌و دوا‌رۆژدا پاراستنی، ده‌نا له‌ تۆله‌ی ئه‌م ووتی ووتیه‌دا، که‌ سه‌رتان تی‌ژه‌ندبوو سزایه‌کی گه‌لی گه‌وره‌ چه‌زه‌ی لێ هه‌لده‌ستاندن! به‌تایبه‌تی له‌گه‌رمه‌ی ئه‌وکاته‌دا که‌ئهم درۆیه‌تان کردبوو به‌ بنیسته‌ خوشه‌ی بن ددان‌تان، واتان ده‌زانی که‌ئهمه‌ شتیکی سووک و ئاسانه‌، گه‌ستنی نامووسی موس‌لمانان هه‌روا به‌ده‌م خوشه‌، به‌لام شتی و له‌یاسای خوا‌دا به‌تاوانیکی گه‌لی گه‌وره‌ داده‌نری، ده‌بوو هه‌رله‌یه‌که‌مجاره‌وه‌ با‌وه‌ر‌تان نه‌کردایه‌و به‌درۆتان بخستایه‌ته‌وه‌ و بتانگوتایه‌: خانه‌کا که‌ئیمه‌ قسه‌ی و نا‌په‌وا به‌سه‌ر زمان‌مانا بێ، سو‌ب‌حانه‌للا له‌م درۆ عه‌نتیکه‌یه‌، ده‌لیی شاخ و گو‌یی هیه‌ ئه‌وه‌نده‌ هه‌لاتیکی زل و گه‌وره‌یه‌، به‌پراستی درۆ هه‌روا ده‌بی، بوختانی پو‌وتی بێ به‌لگه‌و نیشان و شایه‌ت هه‌روا ده‌بی!

خودا له‌پرۆی شه‌فه‌قه‌ت و جهرگسۆزییه‌وه ته‌مێ و ئامۆژتان ده‌کا، که‌جاریکی تر هه‌له‌ی وانه‌که‌ن و هه‌تا هه‌تایه‌ و بپرای بپرای نه‌بن به‌کۆمه‌کی بۆ به‌کریگیاروانی شه‌یتان، بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی تووی ئازاوه‌نانه‌وه‌ به‌ناو گه‌لی ئیسلاما، ئه‌گه‌ر به‌پراستی ئیوه‌ خاوه‌ن باوه‌رو ئیمانی ساخن. خودا هه‌میشه‌ وه‌ک مامۆستایه‌کی میهره‌بانی دلسۆز گوێ له‌ده‌رس و ده‌ورتان ده‌گرێ و به‌نه‌زا که‌ت هه‌له‌تان بۆ پراست ده‌کاته‌وه‌و یاساو نیشانه‌و ئایه‌ت و حوکمی خۆیتان بۆ پرۆون ده‌کاته‌وه‌، چونکه‌ خودا دانایه‌ به‌ حال و زانایه‌ له‌ کاری خۆیا، ده‌زانی شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گرێ.

که‌سانێ که‌هه‌ز ده‌که‌ن قاوی ناشیرین دابکه‌وێ و ئابرووی موسولمانان به‌خوت و خۆپایی لکه‌دار بکه‌ن و به‌درۆو به‌پراست شه‌ن و که‌وی باس و خواسی ناشیرین بکه‌ن، له‌هه‌ر دووجیهانا سزای خۆیان وه‌رده‌گرن، خودا خۆی هه‌موو شتێ به‌باشی ده‌زانی، به‌لام ئیوه‌ گه‌لی شت هه‌یه‌ له‌ خۆتانه‌وه‌ نایزان، مه‌گه‌ر که‌سێ ترفیرتانی بکا خولاصه‌ی که‌لام و پالفته‌ی فه‌رمایشت ئه‌مه‌یه‌: له‌سایه‌و فه‌ضل و په‌حمه‌تی خوداوه‌و له‌به‌رخاتری بوونی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) له‌ناوتانا ئه‌مجاره‌ له‌م قورت و سه‌خه‌تییه‌ پزگارتان بوو وه‌خودا له‌وانه‌ خۆش بوو که‌له‌به‌ر ساویلکه‌یی و که‌مه‌تر خه‌می، ئه‌م ده‌نگوباسه‌ پیسه‌یان ده‌ماو ده‌م ده‌قۆسته‌وه‌، ده‌نا که‌ستان له‌تۆله‌ی سه‌ختی ئه‌م تاوانه‌ قوتاری نه‌ده‌بوو.

کاتی خودای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌ بۆ ده‌ربیرینی پاک و بێ تاوانی من، باوکم (ئه‌بویه‌کری سه‌دیق (خودای ئازای بێ)) گوتی: به‌خوا چونکه‌ مه‌سطه‌ح ئه‌وه‌ی به‌عانیشه‌ گووتوه‌ ئیتر نابێ که‌هیچ مه‌سه‌ره‌فیکی بۆ بکه‌م، بۆیه‌ وایگوت چونکه‌ له‌وه‌ به‌ر مووچانه‌ی ده‌دا به‌ مه‌سطه‌ح، له‌به‌رئه‌وه‌ که‌هه‌م خزمی بوو وه‌ هه‌م هه‌ژار بوو، تا خودای گه‌وره‌ ئه‌مه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: {وَلَا يَأْتِلِ أَوْلِيَا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أَوْلِيَ الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (۲۴/۲۲) واته‌:

(باخاوه‌ن پایه‌ی ئایینی و خاوه‌ن مایه‌ی جیهانی ئیوه، به‌هۆی ئەم پروداوه‌وه، له‌خێرکردن و پیاوێتی کردن دلیان سارد نه‌بیته‌وه، سویند خواردن و شتی وا نه‌که‌ن به‌مه‌هانه‌ بوئه‌وه‌ی مووچه‌و به‌راتی خزم و خویش و هه‌ژاران و نه‌وانه‌ی له‌مه‌که‌وه‌ له‌به‌ر په‌زای خوا کوچیان کردووه‌ بۆ مه‌دینه، بچن، له‌ناو خوتانا به‌حه‌وسه‌له‌و نه‌رمونیان بن، چاوپۆشیتان هه‌بن، لیبور دنتان هه‌بن، نابێ له‌سه‌ر هه‌موو شتی ده‌ست بده‌نه‌ شیرو تیر له‌یه‌کتری ساوین، گه‌لی شت هه‌یه‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌ تاله‌، له‌ژیره‌وه‌ شیرینه‌، ئیوه‌یی که‌ئه‌وه‌نده‌ پق ئه‌ستوورین نه‌تانه‌وی له‌که‌سی خوش ببن که‌هه‌له‌یه‌کتان له‌گه‌ل ده‌کا، ئیتر به‌چی پرویه‌که‌وه‌ له‌خودا داوا ده‌که‌ن که‌له‌تاوانتان خوش بێ، ده‌ی باش باش بزائن که‌ خودا هه‌م تاوانپۆشه‌و هه‌م به‌ رحم و میهره‌بانه‌ که‌واته‌ ئیوه‌ش په‌فتارتان په‌فتاری په‌حمان بێ و دوور بن له‌ هه‌نگاوه‌کانی شه‌یتان). جا ئه‌بویه‌که‌ر فهرمووی: به‌لێ، به‌خوا هه‌ز ده‌که‌م که‌ خودا له‌گوناهم خوش بێ، ئیتر ئه‌و خه‌رجی و مه‌سره‌فه‌ی ده‌یکرد بۆ میسطلح گه‌راندیه‌وه‌ بو‌ی و فهرمووی: به‌خودا ئیتر ئه‌م خه‌رجی و مه‌سره‌فه‌ی هه‌تا سه‌ر ده‌ده‌م و قه‌ت نایېرم.

عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) بۆ مه‌سه‌له‌که‌ی من پرسیا‌ری له‌زه‌ینه‌بی کچی جه‌ش کرد، وه‌ فهرمووی: ئه‌ی زه‌ینه‌ب! چی لێ ده‌زانیت؟ یا چیت دیوه‌؟ زه‌ینه‌ب ده‌لێ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من به‌گوئی خۆم هیچی خراپم له‌م ئافره‌ته‌ نه‌بیستوه‌، وه‌به‌چاوی خۆم هیچی ناشیرینم لێ نه‌دیوه‌، ئیتر له‌خۆمه‌وه‌ درۆی چی بکه‌م، که‌واته‌ گو‌ی و چاوی خۆم له‌درۆ بوختان و ئاگری دۆزه‌خ ده‌پاریزم! من خێرو چاکه‌ نه‌بێ هیچم له‌ عائیشه‌ نه‌دیوه‌. عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: له‌ناو خێزانه‌کانی هه‌زه‌رتدا (دروودی خودای له‌سه‌رین) هه‌ر زه‌ینه‌ب هه‌بوو که‌هاوتای من بکا و وه‌ک من له‌لای خاتری هه‌بن و به‌جوانی خۆی له‌کن هه‌زه‌رت ناز بکا و شان له‌شانی من بدا، به‌لام خوا هه‌قه‌ خودا به‌هۆی دینداری و له‌خودا ترسیی خۆیه‌وه‌ پاراستی و باشی گوت و خراپی

(۶) مسلم. تفسیر: ۷۴۶۸.

جایی (خودای ئی رازی بئ) ده‌لئ: عه‌بدوللای کورپی ئوبه‌یی، که به‌ئینو سه‌لوول مه‌شه‌ووره‌و ناوی زپاوه، چونکه دایکی ناوی سه‌لوول بوو، ئەم نامه‌رده دوو که‌نیزه‌کی هه‌بوو، ناویان موسه‌یکه‌و ئومه‌یمه‌ بوو، ده‌چوو به‌زۆر ده‌یدان به‌کری بۆ ئیشی خراپ، واته: بۆ داوینپییسی، جا ئه‌و نیش چوون له‌لای هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) سکالای حالیان کرد، عه‌رزیان کرد: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئیمه‌ موسولمانین و ئەم به‌دپه‌وشته‌ش، بۆ پوول و پاره به‌زۆری زۆرداری زه‌لامان ده‌کاته پال! جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنِ ارْدُنَّ تَحْصُنَا لَنَنْتَفِعُنَّ بِعَرَضِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (٣٣/٢٤) واته: شه‌رم و شکۆ له‌خودا بکه‌ن و ریزی به‌نده‌و دروستکراوانی بگرن و بۆ ریتوپیت و پپرو پیتی دنیا‌ی بئ به‌قاو رابواردنی چه‌ن روژێ خودا له‌خۆتان مه‌ره‌نجین و ژيانی نه‌پراوه‌ی به‌هه‌شت له‌کیس خۆتان مه‌ده‌ن که‌واته ئەو که‌نیزه‌کانه‌تان که‌ه‌زیان له‌ مه‌ردی و پروسوری و سه‌ره‌زییه‌و به‌ده‌می خۆیان هاوارده‌که‌ن: یا مردن به‌مه‌ردی یا ژین به‌سه‌ر به‌ری، به‌ طه‌ریقێ ئەولا شایانی ئەوه‌ن که‌ناهه‌قییان لئ نه‌که‌ن و قه‌درو ریزی ئەو مه‌ردایه‌تییه‌یان بگرن و به‌زۆری زۆرداری ئیشی خراپیان پئ مه‌که‌ن و مه‌یانکه‌ن به‌ماشه‌و مه‌قاش و په‌یژه‌ بۆ وه‌ده‌سته‌هینانی ئاره‌زوو بازی خۆتان، وه‌که‌سێ له‌خودا نه‌ترسێ و به‌زۆری زۆرداری ئیشی خراپ و داوینپییسی به‌ ژنی مه‌رد بکا، چ که‌نیز بئ، چ ئازاد بئ، ئەوه‌ خودا پاشایه‌کی به‌داده، ته‌کلیفی مالا یوطاق له‌که‌س ناکا له‌به‌ر ئەوه‌ چاوپۆشی له‌وژنه‌ ده‌کا و به‌ره‌حمه‌ت و میه‌ره‌بانێ خۆشی هه‌قی ئەو داماوێیه‌یشی بۆ ده‌کاته‌وه‌ (م).

به‌قه‌ری سووره‌ی نوورو قورئانت

چاوه‌مان پۆشنکا: نووری قورئانت!

٨- سووره‌تی فوړقان

(مه‌کیه، هه‌فتاو هه‌وت نایه‌ته)

سورة الفرقان (مکیه وهی سبع وسبعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يُخْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا} (٣٤/٢٥).

٤٠١٢- ئەم فەرمووده‌یه له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئیسرا‌دا رابورد، فەرمووده‌ی ژماره‌ بیست، ته‌ماشای ژماره‌ بیست و یه‌کیش بکه^(١).

٤٠١٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَأَلْتُ أَوْ سِئَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) - أَيُّ الدُّلْبِ عِنْدَ اللَّهِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: ثُمَّ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: أَنْ تُزَانِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ. قَالَ وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ تُصَدِّقًا لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ). رواه الشيخان والترمذي^(٢).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گو‌تی: خۆم پرسیارم کرد، یا گو‌تی: یه‌کی پرسیارى کرد له‌ پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌س‌رب‌ئ) له‌لای خودا چ تاوانی زۆر به‌ زل داده‌نری؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌ هاوبه‌ش و هاوتا بریاربده‌ی بۆ ئەو خودایه‌ که‌ه‌ر خۆی تۆی دروست کردووه‌ له‌نه‌بوون! گو‌تم: له‌دوا ئەوه‌ چى گونا‌ه‌ئى دئو به‌گه‌وره‌ترین گونا‌ه‌ داده‌نری؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌له‌ترسى هه‌ژارى مندالی خۆت بکوژیت، مه‌بادا ببئ به‌هاوبه‌شى نان و ئاوت. گو‌تم: له‌پاش ئەمه‌ چى تر؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌ به‌نامه‌ردى داوینپيسى بکه‌ی له‌گه‌ل هه‌لال و هاوسه‌رى هاوسیتاو خوى ژنه‌که‌ی خراپ بکه‌ی ئیتیر بۆ پش‌تیوانى و مو‌پ‌کردنى ئەم فەرمايشته‌ هه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌س‌رب‌ئ) ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زى:

(١) تقدم تخريجه برقم: ٢/٢٥٥٢ مجلد السادس تسلسل/٨.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٧٦١. مسلم: إيمان: ٢٨.

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} (٦٨/٢٥) → (ته‌فسیری ئەم ئایه‌ته له ته‌فسیری سووره‌تی نیساء دا رابورد). (ش/ت - خودایان ئی رازی بئ).
 ٤٠١٤- → (ب/٣ ز/٨١ ل/٢٠٦ ف/١١+١٢): له‌ته‌فسیری سووره‌تی نیسائیشدا، ریواتیکی تری رابورد، ژماره‌ی فهرمووده‌که له‌وی حه‌قده‌و هه‌ژده‌یه^(٣).

٤٠١٥- له‌باسی ته‌فسیری سووره‌تی نیسائدا رابورد، له‌ فهرمووده‌ی ژماره‌ حه‌قده‌دا، له‌وی به‌مه‌ ده‌ست پێده‌کات: قال: لما نزلت التي في الفرقان: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا....} تادوایی^(٤).

٤٠١٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) خَمْسٌ قَدْ مَضَيْنَ: الدُّخَانُ وَالْقَمَرُ وَالرُّومُ وَالْبَطْشَةُ وَاللِّزَامُ (فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا). رواه الشيخان^(٥).

→ (له‌ته‌فسیری سووره‌تی یووسفا رابوورد، فهرمووده‌ی چواره‌م).

فورقان قورنانه، قورنان چرایه

فهرمووده‌ی خودا نه‌که شوعه‌رایه

٩- سووره‌تی شوعه‌راء

(مه‌ککیه سه‌دو بیست و شه‌ش ئایه‌ته)

سورة الشعراء (مکیة وهي مائة وست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠١٧- → له‌ رافه‌ی سووره‌تی ئەنعامدا رابورد، که‌ئەم فهرمووده‌یه یه: (یلقی إبراهيم أباه آزر.... تاد).

^(٣) تقدم تخريجه برقم: ٢٢٩٧/١ مجلد الثالث تسلسل/٨١.

^(٤) تقدم تخريجه برقم: ٢٨١٠/١٧ مجلد السادس تسلسل/٥.

^(٥) تقدم تخريجه برقم: ٣٩٢٩/٤ مجلد السادس تسلسل/١٣.

٤٠١٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضی الله عنها) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ وَيُطْعِمُ الْمَسْكِينَ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ؟ قَالَ: «لَا يَنْفَعُهُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ» رواه مسلم في كتاب الإيمان^(٢).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوئی: ئەه‌ی پێغه‌مبهری خودا! جاران له‌سه‌رده‌می نه‌زانیدا ئیبنو جه‌دعان پیاویکی خزم دۆست و نانیده بوو، ئایا ئەوه سوودی ده‌بی بۆی؟ فه‌رمووی: نه‌خه‌یر! چونکی روژی له‌روژان نه‌یگوتوه: خودایه! له‌روژی قیامه‌ت و روژی پاداشدا له‌تاوان و گوناھم خۆش به‌(م).

٤٠١٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم): حِينَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ (وَأَنْزَلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) قَالَ: «يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ سَلِّينِي مَا شِئْتَ مِنْ مَالِي لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا». رواه الشيخان والترمذي^(٣). وَلَفْظُهُ: يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ سَلِّينِي مَا شِئْتَ مِنْ مَالِي لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا». رواه الشيخان والترمذي^(٣). وَلَفْظُهُ: يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ سَلِّينِي مَا شِئْتَ مِنْ مَالِي لَا أَغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا».

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بن) گوئی: کاتی خودای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی ناردە خواریه‌وه: {وَأَنْزَلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} (٢٦/٢١٤) واته: ماده‌م تۆ له‌م هه‌موو رازو نه‌ینییه‌ تیکه‌یشتیت، هه‌میشه په‌یوه‌ندی خۆت له‌گه‌ل خودا به‌هیزکه‌و ئەو خزمانه‌ت که زۆر نزیکن و تیکه‌لن له‌گه‌لتا، بیان ترسینه‌ له‌سزای خودا.

(٢) مسلم. ایمان. ٥١٧.

(٣) تجرید البخاری (مختصر صحیح البخاری) مجلد/ ٣ ل/ ٢٧٠ رقم/ ١١٤٠ = ٢٧٥٢ فتح الباری، ٣٥٢٧، ٤٧٧١.

کاتی ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه، حەزرەت (دروودی خودای لەسەری) رویششت لەسەر تەپۆلکەیی صەفا ڕاوەستاو بەدەنگی بەرز فەرمووی: ئەی ھۆزی قورەیش! نەفسی خۆتان لەخودای گەورە بکێن، من لەلایەنی خوداوە هیچ سودی بەئێوە ناگەيەنم ئەی نەوہی عەبدولمەناف! من لەلایەنی خوداوە هیچ سودی بەئێوە ناگەيەنم، ئەی عەبباسی کۆری عەبدولموتەلیب! من لەلای خودا هیچ سودی بەتۆ ناگەيەنم، ئەی صەفییەیی پووری پیغەمبەری خودا! من لەلای خودا هیچ سودی بەتۆ ناگەيەنم، ئەی فاتیمەیی کچی موحەممەد! ئەگەر داوای مائی دنیا دەکەیی ئیستا بیکە، دەنا لەقیامەتدا من هیچ سودی بەتۆ ناگەيەنم (ش/ت).

گفتەیی تیرمیزی: ئەی خزمانی نەوہی عەبدولموتەلیب! لە ئاگری دۆزەخ خۆتان قوتارکەن، بەوەرگرتنی ئایینی ئیسلام، ئەگینا من لە روژی قیامەتدا، نەدەسەلاتی سوودو قازانج ھەیە بۆتان و نەزیان، ئەی فاتیمەیی کچی موحەممەد! خۆت رزگار کە، لەئاگری دۆزەخ، ئەگینا من لە روژی قیامەتدا نەدەسەلاتی سوودم ھەیە بۆت نەزیان، راستە کە تۆکەسی منیت، وەلێ من ھەر ئەوەندەم لەدەست دئی کە لەدنیا دا مافی خزمايەتی و کەسایەتی خۆت بەپێی تەوانا پی بەدم و بەس!

شوعەر اش (نەمان) لەیەکتەر دانە

دەدزن، دەیکەن بەگۆی گەردانە!

١٠- سوورەتی نەمل

(مەحکیبە نەوہدو سی ئایەتە)

سورة النمل (مکیة وهي بضع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ} (٨٢/٢٧).

واته: کاتی فه‌رمانی سزادان و قاری خودا هاته سهر ئه‌و کافرا نه‌وه له‌وکاته‌دا له‌زه‌وی سه‌فادا، له‌نزیکی کابه‌توللادا، له‌شاری مه‌که‌دا، چه‌یوانی ده‌رده‌که‌ین، به‌ناوی دابه‌تولنه‌رض که‌به‌فه‌رمانی ئیمه‌ دیته‌ زمان و قسه‌ ده‌کا له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا، که‌ ئاده‌میزاد ئه‌و رۆژه‌ گه‌یشته‌ونه‌ته‌ راده‌یه‌کی وا هیچ ئیمان و باوه‌ریکیان نه‌ماوه‌ به‌قسه‌ی خودا و پیغه‌مه‌ر، له‌به‌ر ئه‌وه‌ کاتی ئه‌وه‌ هاتوو په‌رده‌ لا‌بری و به‌چاوی خۆیان چه‌قاییق ببینن.

٤٠٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُو وَجَهَ الْمُؤْمِنِ وَتَخْتِمُ أَلْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ حَتَّى إِذَا أَهْلُ الْخِوَانِ لَجِئْتُمْ فَيَقُولُ هَاهَا يَا مُؤْمِنُ وَيَقَالُ هَاهَا يَا كَافِرُ وَيَقُولُ هَذَا يَا كَافِرُ وَهَذَا يَا مُؤْمِنُ»، رواه الترمذي بسند حسن: (١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئا‌زای بێ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: دابه‌تولنه‌رض که‌ ده‌رده‌چی ئه‌موس‌تیه‌که‌ی سوله‌یمان و عاسا‌که‌ی مووسای واپی، به‌دارده‌سته‌که‌ ده‌دا له‌ته‌ویلی موسولمان له‌ جی سه‌جده‌که‌ی، خالیکی سپی پیوه‌ ده‌نی، به‌ره‌ به‌ره‌ بلاو ده‌بیته‌وه‌و پووی پوونا‌ک و گه‌ش ده‌بیته‌وه‌و له‌نیوانی هه‌ردوو چاوه‌کانی ده‌نوس‌ری: موسولمان. وه‌به‌ ئه‌موس‌تیه‌که‌ ده‌دا له‌سه‌ر لووتی کافرو مؤریکی په‌شی پیوه‌ده‌نی و به‌ره‌ به‌ره‌ په‌شییه‌که‌ زۆر ده‌بی و ده‌موچاوی گشت داده‌گری و پووی په‌ش ده‌بی، ته‌نانه‌ت موسولمان و کافر وا له‌یه‌کت‌ری ئاشکرا ده‌بن، کاتی ده‌سته‌یی له‌خه‌لکه‌ له‌سه‌ر خوانی داده‌نیشن و شت ده‌ده‌نه‌ ده‌ستی یه‌کت‌ری به‌یه‌کت‌ری ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی موسولمان! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی موسولمان له‌ناو چاوه‌نی نووس‌رابی، یا ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی کافر! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی کافر له‌ناو چاوه‌نی نووس‌رابی، وه‌له‌ سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌، به‌بی په‌روا، بانگی یه‌کت‌ری ده‌که‌ن (ت-س/ح).

نەمل و قەصەس و عەنکەبووت و رووم!

خودا بتانکا به پووناکیس رووم

١١- سوورەتی قەصەس

(مەکیه ههشتاو ههشت نایه‌ته)

سورة القصص (مکیه، وهي بضع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لِعَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ: «قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِي قُرَيْشٌ يَقُولُونَ إِنَّمَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ الْجَزَعُ لَأَقْرَزْتُ بِهَا عَيْنَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ). رواه الشيخان والترمذي^(١).

ئەم فەرموودەیه پێوایه‌تیکی تری له‌ته‌فسیری سوورەتی تەوبەدا رابوو، فەرموودە‌ی ژماره‌ بیست. گێڕانه‌وه‌ی ئێره‌ ناوایه‌: ئەبو هوریره‌ (خودای ئی رازی بێ) گوتی: ئەبو تالیب مامە‌ی پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەرم) لە‌سەر مەرگا بوو، حەزەرە‌ت چوو بۆ‌لای، پێی فەرموو: مامە‌! بە‌گویم کە، شایه‌تمان بێ‌نه‌و بێ‌: لا إله إلا الله، تا لە‌روژی قیامه‌تا بیکە‌م بە‌به‌لگه‌و شایه‌ت بۆ‌ت. گوتی: نە‌بادا هۆ‌زی قورە‌یش تانۆ‌تم لێ‌ بده‌ن و بلی‌ن: لە‌ترساندا شایه‌تمانی هینا، ئە‌گینا بە‌گوتنی ئە‌م ووشه‌یه‌ دلی تۆ‌م خو‌ش ده‌کردو چاو و دلتم رو‌شن ده‌کرده‌وه‌! جا به‌م بۆ‌نه‌یه‌وه‌ ئە‌مه‌ هاته‌ خو‌اره‌وه‌: {إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} (٥٦/٢٨) واته‌: ئە‌ی خو‌شه‌ویست! هیدایه‌ت، به‌مه‌عنا قە‌بوولکردنی حە‌ق و گرتنی رێ‌گه‌ی راست، ئە‌وه‌ به‌ده‌ستی خودایه‌و به‌ده‌ستی تۆ‌ نیه‌، بۆ‌یه‌ گه‌لی کە‌سکه‌ه‌یانه‌ خو‌شه‌ویستی خو‌ته‌، تۆ‌ حە‌ز ده‌کە‌ی کە‌ هیدایه‌تی بده‌ی

(١) تجرید البخاری. ٦٥/٢ رقم: ٦٤٥ - ١٣٦٠، ٢٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١، فتح. مسلم. ایمان: ١٣١.

(^۱) تقدم تخريجه برقم: ۳/۲۳۲۸ مجلد خامس تسلسل/۱۲.

۴۰۲۴ - عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ (رضی اللہ عنہا) عَنِ النَّبِيِّ (صلی اللہ علیہ وسلم) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ) قَالَ: «كَانُوا يَخْذِفُونَ أَهْلَ الْأَرْضِ وَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ».
رواه الترمذي: (۲).

لہ بارہی ئەم ئایەتەوہ {وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ} (۲۹/۲۹) ریاویەت
کراوہ، لہ ئوممو ھانییەوہ، دەلی: دەچوون پەلەپیتکەیان دەنا
بەخەلکەوہو لاقرتی وقەشمەرییان پیژدەکردن (ت-س/ح).
قال اللہ تَعَالَى: {وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ....}
(۴۶/۲۹).

واتە: بەشیوہیەکی گەلی جوان دەمەتەقی و گفتوگوو دەمەقالی
لەگەل خاوەن نامەکان بکەن، وەکوو گاورو جوولەکەبی، بەناسکی
بەنەرمونیانی مشتومریان لەگەل بکەن.

۴۰۲۵ - له تەفسیری سوورەتی بەقەرەدا رەت بوو، فەرموودە
چواردە کەدەفەرموئ: (کان اهل الكتاب یقروون التوراه) (۳).
نەمل و قەصەص و عەنکە بووت و رۆم
دینییتە یادم: رۆی خوڵخولەس رۆم!

۱۳- سوورەتی رۆم

(مەکیە، شەست ئایەتە)

سورة الروم (مكية وهي ستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۲۶ - عَنْ نِبَارِ بْنِ مُكْرَمٍ الْأَسْلَمِيِّ (رضی اللہ عنہ) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (الْمُغْلِبَاتِ
الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) فَكَانَتْ فَارِسُ
يَوْمَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُجِبُونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَى فَارِسَ

(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۲) تقدم تخريجه برقم: ۳۷۰۲/۱۴ مجلد سادس تسلسل/۲.

لَا تُهْمُ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ) فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظَهْرَ فَارِسَ لَا تُهْمُ وَإِيَّاهُمْ لَيْسُوا بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيْمَانٍ بَعَثَ فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَصْبِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ (الْمُغَلَّبَتِ الرُّومُ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِأَبِي بَكْرٍ فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ زَعَمَ صَاحِبُكُمْ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسًا فِي بَضْعِ سِنِينَ أَفَلَا تُرَاهِنُكَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: بَلَى. وَذَلِكَ قَبْلَ تَخْرِيمِ الرَّهَانِ فَارْتَهَنَ أَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الرِّهَانِ وَقَالُوا لِأَبِي بَكْرٍ كَمْ تَجْعَلُ الْبَضْعُ ثَلَاثُ سِنِينَ إِلَى تِسْعِ سِنِينَ فَسَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهَى إِلَيْهِ. قَالَ فَسَمُّوا بَيْنَهُمْ سِتُّ سِنِينَ قَالَ فَمَضَتْ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْمِيَةَ سِتِّ سِنِينَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ (فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ^(۱).

یه‌ننازی کوپی موکرده‌می نه‌سله‌می (خودای لی رازی بن) گوئی: کاتی نایه‌تی {أَلَمْ، غَلَبَتِ الرُّومُ، فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ، فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ} (۱/۳۰-۴) واته: سوپای روم له‌به‌رابه‌ری سوپای فارسه‌وه شکان، له‌خاکیکا ئه‌م شه‌ره قه‌وما که نزیکترین ولاته له‌ولاتی حجاجزی ئیوه‌وه، که ده‌که‌ویته نیوانی نه‌زروعات و به‌صراوه، که دووشارن له‌ولاتی شام، که‌ئهو سه‌رده‌مه نزیکترین ولاتی ده‌وله‌تی روم بوون له‌خاکی به‌ست (حه‌رم) ی مه‌که‌وه، وه‌لی له‌ماوه‌ی چهن سالیکی که‌می داهاتوودا، رومه‌کان له‌پاش ئه‌م شکانه‌یان سه‌رده‌که‌ون و زال ده‌بن به‌سه‌ر سوپای فارسدا. گوئی: کاتی ئه‌م نایه‌ته هاته خواره‌وه، وه‌ک له‌نایه‌ته‌که‌دا ده‌فه‌رموی ئهو سه‌رده‌مه فارسه‌کان زال بوو بوون به‌سه‌ر پومییه‌کاندا، ئهو رۆژگاره موسولمانه‌کان و رومه‌کان ه‌ردوو لا ئه‌هلی

(۱) رواد الترمذی بسند حسن (شرحه).

کیتاب و خاوه‌ن نامه‌ی خودایی بوون له‌بەر ئەوە موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن ده‌کرد که رۆمه‌کان زāl ببن به‌سەر فارسه‌کاندا، ئەمە‌ی گوتمان خودای گه‌وره به‌م ئایه‌ته‌ی باسی کردووه که ده‌فه‌رموی: {يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ، يَنْصُرُ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ} (٣٩/٤-٥). واته: له‌ورۆژهدا که له‌سەر فه‌مانی خودا، رۆمه‌کان زāl ده‌بن به‌سەر فارسه‌کاندا موسولمانه‌کان به‌و سه‌رکه‌وتنی هاوکیشتی خۆیا‌نه‌و به‌و یارمه‌تیدانه‌ی خودایه‌ی بۆ سوپای رۆمه‌کان شادو شادمان ده‌بن، وه خودای گه‌وره خواستی له‌سەر یارمه‌تیدانی هه‌رکه‌سێ بێی یارمه‌تی ده‌دا وه‌خودا شکۆمه‌ندو میه‌ره‌بانه. گوتی: وه‌کوو گوتمان موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن له‌مه‌بوو، به‌لام کافره‌کانی قوهریش زۆریان پێ خوش بوو، که فارسه‌کان زāl بوو بوون به‌سەر رۆمه‌کاندا، چونکی هه‌ردوولایان هاو مه‌شره‌بی یه‌ک بوون، هه‌ردوو لایان نه‌نامه‌ی خوداییان هه‌بوو، وه نه‌باوه‌ریان به‌ رۆژی زیندوو بوونه‌وه هه‌بوو، جاکاتی ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه ئەبویه‌که‌ر (خودای ئازادی بێ) ده‌رچوو، وه‌به‌ناو کووچه‌و کۆلانه‌کانی مه‌که‌که‌دا ده‌سوپایه‌وه‌و هاواری ده‌کردو به‌ده‌نگی به‌رز ئەم ئایه‌ته‌ی هه‌تا دوا‌یی ده‌خوینده‌وه: {أَلَمْ غَلِبَتِ الرُّومُ.....}. جا تاقمه‌یی له‌کافره‌کانی قوهریش به‌ ئەبویه‌کریان گوت: با ئەمه‌ له‌نیوانی ئێمه‌و له‌نیوانی ئێوه‌دا بمی‌نێ، تا بزانی‌ن له‌ئه‌نجامدا قسه‌ی کامان راست ده‌رده‌چێ، گوا‌یه موحه‌مه‌دی هاو‌پێتان ده‌لی: له‌ماوه‌ی چه‌ن سالیکی که‌مدا دیسان پۆم سه‌ر ده‌که‌ونه‌وه‌و فارس ده‌به‌زینن، جا ئەگه‌ر ئەمه‌ وایه‌ بۆ گه‌رومان له‌گه‌ڵ ناکه‌یت له‌سه‌ر ئەمه‌. گوتی: باشه، ئەمه‌یش به‌رله‌وه‌ بوو که گه‌رو له‌سه‌ر قوما‌ر قه‌ده‌غه‌ بکری، ئەوساکه‌ ئەبویه‌که‌ر بپه‌رسته‌کان گه‌رویان کردو له‌سه‌ر ما‌لو کاتی گه‌روه‌که‌ رێک که‌وتن، به‌ ئەبویه‌کریان گوت: (بضع) خۆی له‌سی‌وه‌یه‌ هه‌تا نو، جا تو‌ خو‌ت ماوه‌یه‌کی مامناوه‌ندی دابنی که هه‌ردوولامان پێی پازی بین. گوتی: جا بپاریان دا که‌ماوه‌ی گه‌روه‌که‌ شه‌ش سال بێ، به‌لام شه‌ش ساله‌که‌هاتو رو‌یششت که‌چی رۆم سه‌رنه‌که‌وتن، له‌به‌رئه‌وه‌ بپه‌رسته‌کان گه‌روه‌که‌یان برده‌وه‌و ما‌لی گه‌روه‌که‌یان له‌ئه‌بویه‌که‌ر سه‌ند، به‌لام له‌سالی هه‌وته‌ما پۆم سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر فارسداو به‌م بۆنه‌یه‌وه‌،

که قسه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ری خودا راست دهرچوو له‌و رۆژهدا خه‌لکیکی زۆر موسولمان بوون، له‌لایه‌کی تروه‌و موسولمانه‌کان سه‌رکۆنه‌ی ئه‌بویه‌کریان له‌سه‌ر ئه‌وه‌کرد، که‌بق ماوه‌ی گه‌وه‌که‌ شه‌ش سالی دانا‌بوو، چونکه‌ خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: فی بضع سنین: له‌ماوه‌ی سالیکه‌وه‌ تا نو سالی. (ت-س/ص).

٤٠٢٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: إِنَّ الْبُضْعَ مَا بَيْنَ الثَّلَاثِ إِلَى الثَّعْصِ. رواهما الترمذي^(٢).

ئيبنو عه‌بباس (خودايان فی رازی بن) ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رموی: بیضع له‌سه‌ی وه‌یه‌ تا نو. (ت-سند غریب).

٤٠٢٨- → (ب/١ ز ٦/ل ٣٧/ف ٢/٣).

رۆم و لوقمان و سه‌جده‌ نه‌م سه‌نیه

ناوی سه‌ن سوره‌ن، هه‌ر سه‌ن هاوسه‌نیه!

١٤- سووره‌تی لوقمان

(مه‌کیه، سی و چوار نایه‌ته)

سورة لقمان (مكية وهي أربع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٩- → (ب/٢ ز ١٥٢/ل ٣٢٢/ف ١٩/١).

٤٠٣٠- → (له‌ته‌فسیری سووره‌تی نه‌نعام دا رابوورد، هه‌دیپی

پێنجه‌م که‌ده‌فه‌رموی: لا نزلت {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ}^(٢).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٢) مكرر - تقدم تخريجه برقم: ٢٨/٢ مجلد اول تسلسل/٦.

^(١) تقدم تخريجه برقم: ١٩/٨٢٢ مجلد ثاني تسلسل/١٥٢.

^(٢) تقدم تخريجه برقم: ٥/٢٨٥٦ مجلد سادس تسلسل/٧.

٤٠٣١ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدِّ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطَرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَذَرِي نَفْسٌ بَأَى أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا اللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ». رواهما البخاري (ض) (٣).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: کللی نهینی (غهیب) ئەم پینجەن که خودا لەم ئایەتەدا دەفهرموئ: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ بَأَى أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} (٣٤/٣١) به‌راستی به‌س خودای گه‌وره ده‌زانئ (به‌زانیارییه‌کی دامه‌زراو) که‌ی قیامه‌ت دادئ و خودا خوئ باران ده‌بارینئ و کاته‌که‌ی ده‌زانئ ده‌زانئ چی له‌مانالدا نا هیه، نیره، مییه، چیه‌و چی نییه، هیچ که‌سی نازانئ سبه‌ینئ چی ده‌کاو چ ئیشیکێ ده‌بن و که‌س نازانئ که‌ی و له‌کوئ ده‌مرئ به‌راستی هەر خودا زانیه‌و ئاگاداره (ب).

١٥- سووره‌تی سه‌جده

(مه‌کیه، سبی نایه‌ته)

سورة السجدة (مكية، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٢ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی الله عنه) أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ) نَزَلَتْ فِي الْإِظْطَارِّ هَذِهِ الصَّلَاةِ الَّتِي تُدْعَى الْعَتَمَةَ. رواه الترمذي بسند صحيح (١).

(١) بخاري. تفسیر: ٤٧٧٨.

(١) صحيح عند الترمذي.

→ (ب/٢ ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) به لَام لیڤه‌دا ئاوایه: ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) گوئی: ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌مه‌ده‌ح و ستایشی ئه‌وه‌که‌سانه‌دا هاتۆته‌ خواره‌وه‌ که‌ چاوه‌نواری کردنی نوێژی خه‌وتنان ده‌که‌ن. (ت-س/ص).

٤٠٣٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَغْدَذْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، دُخْرًا، بَلَّةً مَا أَطْلَعْتُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ). رواه الشيخان والترمذي: (٢).

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌فه‌رمووی: ئه‌و به‌هره‌و نازو نیعمه‌ت و خوشی و شادییه، که‌ خۆم ئاماده‌م کردووه‌و هه‌م گرتووه‌و بۆ به‌نده‌باش و خاسه‌کانی خۆم ئه‌وه‌نده‌ باش و نایابن نه‌ به‌چاو بینراون و نه‌ به‌گه‌ی بیسراون و نه‌به‌دلی که‌سه‌دا هاتوون و نه‌به‌ خه‌یاڵیدا، رابووردوون، جگه‌ له‌وه‌یش که‌خۆتان ناگاداریننی و له‌قورئان و هه‌دیثا باس کراوه‌ بو‌تان. ئه‌نجا هه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ئه‌مه‌ی خوینده‌وه‌: {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} (١٧/٣٢) → (ب/٢ ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) (ش/ت).

٤٠٣٤- عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضي الله عنه) قَالَ عَلَى الْمُنْبَرِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ أَيُّ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَذْنِي مَنْزِلَةٌ؟ قَالَ رَجُلٌ يَأْتِي بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيَقَالُ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ كَيْفَ ادْخُلُ وَقَدْ نَزَلُوا مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخْدَانَهُمْ. قَالَ فَيَقَالُ لَهُ أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيُّ رَبِّ قَدْ رَضِيتُ. فَيَقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَمِثْلَهُ وَمِثْلَهُ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيُّ رَبِّ. فَيَقَالُ لَهُ

(٢) تجريد البخاري ٤/ ل/٤٧١ رقم: ١٦٧٩ = ٤٧٨٠، ٣٢٤٤، ٤٧٧٩، ٧٤٩٨. مسلم جنة ونعيمها: ٧٠٦٤.

ترمذي. تفسير القرآن: ٣١٩٧.

فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهِ يَقُولُ رَضِيتُ أَيْ رَبِّ. فَيَقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَعَ هَذَا مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَدَّتْ عَيْنُكَ». رواه الترمذي ومسلم في الإيمان: (٣).

موغیره‌ی کوپی شوعبه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: به‌گوئی خۆم گویم لیبوو پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربین) له‌سەر دوانگه ده‌یفه‌رموو: مووسا (دروودی خودای له‌سەربین) له‌خودای گه‌وره‌ی پرسی، فه‌رمووی: ئه‌ی خوای من! کئ له‌خه‌لکی به‌هه‌شت پایه‌ی له‌هه‌موو که‌سئ نزمتره؟ فه‌رمووی: پیاویکه کاتئ دئ بو به‌هه‌شت، ده‌روانئ به‌هه‌شتیه‌کان هه‌موو چوونه‌ته ناو به‌هه‌شته‌وه، پئی ده‌لئین: تۆیش بچۆره ناو به‌هه‌شت، ده‌لئ: چۆن چۆنی بچم، ئه‌وان هه‌موو به‌جیگه‌و پایه‌ی خۆیان شاد بوون و به‌شو باره‌و به‌رات و خه‌لاتی خۆیان وه‌رگرتوو، جا پئی ده‌لئین: ئایا رازی ده‌بی به‌وه‌نده که‌به‌قه‌ی پاشایی له‌پاشاکانی جیهان مولک و ده‌وله‌ت و سامانت پئ بدرئ له‌به‌هه‌شتا؟ ده‌لئ: به‌لئ ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! پازیم جا پئی ده‌گوترئ: ئه‌وا دام به‌تۆ به‌قه‌د ده‌وله‌ت و مولک و سامانی پادشایی له‌پادشاکانی جیهان، وه‌سئ ئه‌وه‌نده‌یتیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: خوشنودم ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! پئی ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا دام به‌تۆ ئه‌وه‌و ده‌ئه‌وه‌نده‌ی تیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌راستی خوشنودم، ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش دام به‌تۆ هه‌رچی تر که‌دلت هه‌زی پئ ده‌کاو چاوت خوشی لئ وه‌رده‌گرئ (م).

قال الله تعالى: {وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} (٢١/٣٢).

واته: ئیمه له‌م ژيانه‌دا به‌م بیباوه‌رانه جوهره‌ها ئیش و ئازاریان پئ ده‌چیژین، وه‌ک قاتوقه‌ری و تالو سویری و نه‌خوشی و هه‌ژاری و شتی زۆری له‌م بابه‌تانه که‌ ئه‌مانه له‌چاو سزای گه‌وره‌ی رۆژی دوا رۆژدا

(٢) مسلم. ایمان: ٤٦٤. ترمذی. تفسیر: ٣١٩٨.

سووکەلەو ئاسانن، بەهێوای ئەو کە ئەمانە لەبێرو باوەڕی نابارو
کرده‌وه‌ی ناهه‌مواری خۆیان بگه‌ڕێنه‌وه‌و ده‌سه‌بردار ببن.

٤٠٣٥ - عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: الْعَذَابِ الْأَدْنَى مَصَائِبُ
الدُّنْيَا وَالرُّومِ وَالْبَطْشَةُ أَوِ الدُّخَانُ. رواه مسلم في صفة القيامة^(٤).

ئەم فەرمووده‌یه، له‌پێشه‌وه‌ له‌ ته‌فسیری سووره‌تی فورقانا رابورد،
فەرمووده‌ی پێنجهم. له‌گێڕانه‌وه‌ی ئێره‌دا ئاوايه: ئوبه‌یی كۆپی كه‌عب
(خودای ئی رازی بێ) له‌باره‌ی ئەم ئایه‌ته‌وه‌ گوته‌ی: (الْعَذَابِ الْأَدْنَى) كه‌له‌م
ئایه‌ته‌دا باسكراوه‌، كه‌به‌مانا سزای سووكەلەو ئاسانه‌، بریتییه‌ له‌
ناخۆشی و قورت و وه‌ی و ناکامیی جیهان، له‌گه‌ڵ ئایه‌تی رۆم و ده‌ست
لێ وه‌شاندنه‌که‌ی رۆژی غه‌زای به‌دردا، كه‌ قورئان پێی ده‌لێ: (الْبَطْشَةُ
الْكَبْرَى)، له‌گه‌ڵ داستانه‌که‌ی ئایه‌تی دوخاند، كه‌ ده‌فه‌رموێ: {فَارْتَقِبْ يَوْمَ
تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ}:

ووشه‌ی قورنانی هه‌موو سه‌رکۆلن

وێنه‌ی شاکۆلی به‌رزى سه‌رچۆلن!

هه‌ر وشه‌یه‌کى به‌حرێکه‌ بۆ خۆی

یا باخچه‌یه‌که‌، زۆر به‌ره‌نگ و بۆی

ووشه‌ی پێ واته‌، ناسک و نازادار

بوونه‌ که‌ره‌سته‌ی رسته‌ی خۆش له‌زار

وه‌ک سه‌جده‌و نه‌حزاب، سه‌به‌ء و فاطیر

صافات و صاد و زومهر و غافیر!!

هۆی چیه‌و بۆچی و له‌به‌رچی که‌وا

نهم دوو پارچه‌یه‌، وه‌ک کراس و که‌وا

له‌ناو قورنانا له‌یه‌ک نزیکن

(٤) تقدم تخریجه برقم - ٢/٣٩٥٢ مجلد سادس تسلسل/١٨.

یا بۆنەس چییە لەیه ک تەریکن!
 لەبۆ وەڵامی نەم جوۆرە پرسە
 مەتەلی دواوە باشترین دەرسە:
 (یاسین نقیمی قورئانە دادە!
 پیتشی فایەکەو پاشی دوو صادە!)*
 قورئان خاتەمە لەبۆ نامە گەل
 سرووش دوا چۆری هەلھات لەدەم گەل!!

١٦- سوورەتی نەحزاب

(مەدەنییە، ھەفتا و سێ نایەتە)

سورة الأحزاب (مدنية وهي ثلاث وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٦- قِيلَ لَأَنبِيَ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) مَا عَنَى بِذَلِكَ قَالَ قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمَ مَا يُصَلِّي فَخَطَرَ خَطْرَةً فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ مَعَهُ أَلَا تَرَى أَنَّ لَهُ قَلْبَيْنِ قَلْبًا مَعَكُمْ وَقَلْبًا مَعَهُمْ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ). رواه الترمذي بسند حسن^(١).

* لەھەدیثا دەفەرموو: یاسین ھەلبو دلی قورئانە، بەنقیمی ئەنگوستیلەش بەعەرەبی دەگووتری: فووص - یاھەلبی خاتەم، یەکەم پیتی (فاطر) کەفییە لەگەڵ یەکەم پیتی صافات و یەکەم پیتی صاد، کەدوو صادن ریک دەکاتە (فص). ئەمەیش پەرمزە بۆ ئەو کە یاسین ھەلبی خەتمە قورئانە و قورئانیخ خاتەمی نامە ئاسمانییەکانە، دەرگای ھاتنی نامە ئاسمانی مۆرکردوو ئیت لەپاش قورئان نامە ئاسمانی دانابەزی. (وەرگێڕ)
 (١) حسن عند الترمذي.

عەرزی ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بئ) کرا: تو چی ده‌فه‌رمووی له‌هوی ئەم ئایه‌ته‌وه: {مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ...} (٤/٣٣) واته: خودا بریاری نه‌داوه بۆهیچ پیاوێ که دوو دلی ببێ. ئیبنو عەبباس گوتی: رۆژێ حەزەت (دیویدی خودای لەسەربێ) هەستا نوێژی کردو له‌نوێژە‌که‌دا به‌هه‌له‌دا چوو، جا هەندێ (له‌ونا‌پاک و مو‌نافیقانه که له‌پشتیه‌وه نوێژیان ده‌کرد) گوتیان: ته‌ماشاکەن مو‌حه‌مه‌د دوو دلی هه‌یه، به‌دلی وا له‌گه‌ڵ ئیمه‌داو به‌دله‌که‌ی تری وا له‌گه‌ڵ خویاندا، جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته‌ها ته‌خواره‌وه (ت-س/ح).

٤٠٣٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) أَنَّ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَا كُنَّا نَدْعُوهُ إِلَّا زَيْدًا^(٢).

→ له‌پیشه‌وه له‌سه‌ر باسی (فضل زید بن حارثه) دا رابورد.

٤٠٣٨ - → (ب/٢ ز/١٦٤ ل/٣٤٦ ف/٩) + (ب/٣ ز/٩ ل/٢٢ ف/٣)^(٣).

٤٠٣٩ - عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ قِتَالِ بَدْرَ فَقَالَ غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الْمُشْرِكِينَ لَئِنْ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ لِّلْمُشْرِكِينَ لَيَرَيْنَّ اللَّهَ كَيْفَ أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ أَحَدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ وَأَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي أَصْحَابَهُ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ. فَوُجِدَ فِيهِ بَضْعٌ وَكُمَانُونَ مِنْ ضَرْبَةِ بَسِيفٍ وَطَعْنَةٍ بِرُمْحٍ وَرَمِيَّةٍ بِسَهْمٍ فَكُنَّا نَقُولُ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ نَزَلَتْ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا). رواه الترمذي والبخاري^(٤).

^(٢) تقدم برقم: ٣٢٨٧ مجلد خامس تسلسل ٢٣.

^(٣) تقدم برقم: ٨٨٣/٩ مجلد ثاني ت/١٦٤.

^(٤) تجريد ٣/ ٢٨٦/ ٢٨٦ ژماره/ ١١٥٦ = ٢٨٠٥، ٤٠٤٨، ٤٧٨٣.

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: مامەم ئەنەسی کوپی نەضر ئامادە ی غەزای بەدر نەبوو بوو، لەبەر ئەوە گوتی: یەكەم جەنگی کە حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) لەگەڵ کافراندە کردی بە نصیبم نەبوو، کە هاوبەشی ئەو جەنگە پیرۆزە یە بکەم، جا ئەگەر خودا فرسەتی دام و حازری جەنگی بووم، لە ئاییندەدا، لەگەڵ کافرەکاندا ئەوکاتە خودای گەورە دەم بینی کە چلۆن جەنگی دەکەم، جا کاتێ رووداوی ئوحوود هاتە پیش و واریکەوت زوربە ی موسوڵمانەکان شکان و دەوری حەزەرەتیان چۆڵ کرد، مامەم گوتی: خودایە! من بەری و بەدوورم لە خزمەتی تۆو لەم کارە ناشیرین و نامەردییە کە ئەم کافرانە دەرباری پیغمبەری تۆ کردیان، وە پۆرش خوازی دەکەم و عوزدەهینمەو بۆ تۆ لەو هیش کە ئەم موسوڵمانانە کردیان و بەداخەو ئەم هاوپی نازدارانە ی من لەم جەنگە پیرۆزەدا، کە شەری مان و نەمانە تیشکان و هەڵاتن!

پاش ئەمە شیرانە هەلمەتی بردو چوو و پیشەوە بۆناو کوپی شەپو دەستی کرد بە شەپکردنیکی مەردانە وازی نەهینا هەتا کوژراو شەهید کرا، لەپاش تەواو بوونی شەپەکە کە تەرمەکە یمان دۆزییەو تەماشامان کرد هەشتا پتر برینی پیۆه بوو، جیگە ی دەمەشیۆ دەمەتیۆ پیکانی رم و پەیکان!

جا بۆیە ئیمە لەوباوەرەدا بووین و دەمانگوت: کە ئەم نایەتە بۆ شەرحی حالی ئەو و وینە ی ئەو دابەزیۆه کە دەفەرموی: {مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...} تا کوئای نایەتە کە کەراڤەکە ی لەپیشەوە لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا رابورد. (ت/ب).

٤٠٤ - → لەپیشەوە رابورد، لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا فەرموودە ی دوو هەم، لێرەدا ئەم پرستەییە ی ئاوا یە: لم أجدها مع أحد إلا مع خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِي الَّذِي جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) شهادته شهادة رجلين: واتە: نایەتە کە بەس لەلای خوزەیمە ی ئەنصاری دەست کەوت، کە ئەم

خوزه‌یمه‌یه ئه‌وه‌نده پیاویکی هه‌قانی و پاستگۆو پاستال بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) شایه‌تی ئه‌وی له‌باتی شایه‌تی دوو پیاو قه‌بوول ده‌کرد^(٥).

٤٠٤١ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبَوَيْكَ». قَالَتْ وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ أَبَوَيَّ لَمْ يَكُونَا يَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاهُ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجُكَ إِنْ كُنْتُمْ تُرْذِنُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا) إِلَى (أَجْرًا عَظِيمًا)». قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ فَفِي أَيِّ شَيْءٍ أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيَّ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ، قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. رواه الشيخان والترمذي^(٦).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوئی: کاتی خودا فه‌رمانی به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کرد، که هاوسه‌ره‌کانی خۆی بکا به سه‌ره‌پشک (یا به ژنییتی سه‌زه‌ت رازی بن، به‌ته‌مای په‌زای خودا و شادبوون به‌پایه‌ی گه‌وره‌ی روژی دواپی، یا نه‌گه‌ر چه‌زیان له‌ رابواردنی ژیاپی دنیا‌یه ئه‌وا پیغه‌مبه‌ر ته‌لاقیان بدا) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌پیش پيشدا له‌منه‌وه ده‌ستی کرد به‌پراگه‌یاندن ئه‌م فه‌رمانی خودایه، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): شتیکت بۆ باس ده‌که‌م، چه‌زناکه‌م که په‌له په‌لی تیا بکه‌ی، بریاری له‌سه‌ر مه‌ده هه‌تا پرس و پا به دایک و باوکت نه‌که‌ی! عائیشه گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) خۆی ده‌یزانی که باوک و دایکم چه‌ز به‌شتی و ناکه‌ن و رازی نابن که‌من له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) جیا‌بمه‌وه، چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خودای گه‌وره (وه‌سپ و نه‌ناخوانی ئه‌و له‌زیادی و زۆری بن) به‌ من ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا

(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٩٤. رقم: ٣٦١٤.

(٦) بخاري. تفسير: ٤٧٨٥، ٤٧٨٦. مسلم. ٣٦٦٥، ٣٦٧٤. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٠٤. نسائي. نكاح:

النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِك...} واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بفرموو به
هاوسه‌ره‌کانت: ئه‌گه‌ر هه‌زتان وا له‌ سه‌ر خووشی و رابواردنی ئه‌م جیهانه
بی به‌قایه: ئه‌وا شتی وا له‌لای من ده‌ست ناکه‌وی که‌واته بفرموون،
وه‌رن هه‌تا له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی جوان، به‌بی دل ئیشان و ناخووشی هه‌قی
شه‌ری خو‌تان بده‌می و ته‌لاقتان بده‌م هه‌تا بپۆن به‌ریی خو‌تانه‌وه، ئه‌گه‌ر
ئه‌وه‌شتان ناوی و هه‌زتان له‌وه‌یه که به‌ژنیتی و هه‌لال و هاوسه‌ری
هه‌زه‌ت رازی بن و بیکه‌ن به‌هوی ره‌زای خودا و پیغه‌مبه‌رو به‌مایه‌ی
به‌شی باشی خانه‌ی دوایی، ئه‌وه کاریکی زۆر جوانه، له‌به‌ر ئه‌وه خودای
گه‌وره بریاری داوه بۆ ئیوه که هه‌مووتان ئافه‌رتی خاس و باش و
چاکه‌که‌رو خیرخوان پاداشتیکی گه‌وره‌ی واتان بداتی که‌دنیا و چی
تیاده‌یه له‌چاوی ئه‌وه‌دا به‌هیچ ده‌چی. هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) که
ئایه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه له‌مه‌به‌سته‌که حالی بووم، عه‌رزیم کرد: بۆ ئه‌مه
پرس و را به‌دایک و باوکم بکه‌م! شتی وا پرس‌ی پی ناوی چونکه من
خواستم له‌سه‌ر ره‌زای خودا و ره‌زای پیغه‌مبه‌ره‌وه له‌وه‌یشه مه‌به‌ستم
پایه‌ی به‌رزی مالی دواییه، عایشه (خوای لی رازی بیت) گوتی: ئیتر له‌پاش
منه‌وه خیزانه‌کانی تری پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) هه‌موو چاویان
له‌من کردو من چیم کردبوو ئه‌وانیش وه‌ک من کردیان و هه‌مان وه‌لامیان
دایه‌وه به پیغه‌مبه‌ر (ش/ت- رمزی خویان لی بن).

۴۰۴۲ - → ئه‌م فه‌رمووده‌یه له‌پیشه‌وه رابوورد، له‌فه‌ضائیل دا،
له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا، فه‌رمووده‌ی دووه‌م^(۷).

۴۰۴۳ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمُرُّ بِبَابِ
فَاطِمَةَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ «الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ (إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ لِيَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسُ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا)»^(۸).

^(۷) تقدم في المجلد الخامس في مناقب اهل البيت. تسلسل/ ۱۶ رقم: ۳۴۴۲/۲.

^(۸) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بن) گوتی: تا ماوه‌ی شەش مانگ، پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) کاتی خۆی دەچوو بۆ نوێژی به‌یانی، بە بەردەرگای مائی فاتیمە‌ی کچیدا ڕەت دەبوو، دەیفەرموو: ئە‌ی ئە‌هلی بە‌یت! ئە‌ی خانە‌نیشانی مائی پیڤەمبەر! هە‌لسن بچن بە‌لای نوێژە‌وه! ئە‌وجا بە‌شوین ئە‌م فە‌رمایشتە‌دا، بۆ باش حاالی بوون لە‌مە‌بە‌ستە‌که‌ی ئە‌م ئایە‌تە‌ی دە‌خویندە‌وه: {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ! (و‌ی‌طهرکم تطهیرا) (٣٣/٣٣). رافە‌ی ئە‌م ئایە‌تە‌ لە‌باسی (مناقب اهل البيت) دا، رابورد (ت-س/ح).

٤٠٤٤- عَنْ أُمِّ عُمَارَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا» قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا لِلرِّجَالِ وَمَا أَرَى النِّسَاءَ يَذْكُرْنَ شَيْئًا فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ). رواهما الترمذي^(٩).

ئوممو عومارە‌ی ئە‌نصارییە (خودای ئی رازی بن) عە‌ززی حە‌زرت (دروودی خودای لەسەربن) دە‌کا: ئە‌ی پیڤەمبە‌ری خودا! دە‌بینم بۆ هە‌موو شتێ ناو هەر ناوی پیاوانە‌و هە‌موو شتێ هەر دە‌ربارە‌ی ئە‌وانە‌، نابینم کە ئایە‌تی، شتێ، دە‌ربارە‌ی ژنان بی‌تە‌ خوارە‌وه‌و لە‌شتی‌کا، ناویان ب‌برێ و باسیان ب‌کری!

جائە‌م ئایە‌تە‌ هاتە‌ خوارێ، کە دە‌فە‌رموی: {إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ....} (٣٣/٣٥) (ت-س/ح).

٤٠٤٥- عَنْ عَائِشَةَ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا» قَالَتْ لَوْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُنْتُمْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ) يَغْنَى بِالْإِسْلَامِ (وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ) بِالْعِتْقِ فَأَعْتَقْتَهُ (أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفَى فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا) وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا تَزَوَّجَهَا قَالُوا تَزَوَّجَ حَلِيلَةَ ابْنِهِ فَأَنْزَلَ

^(٩) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

اللَّهُ تَعَالَى (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ثَبَّاتُهُ وَهُوَ صَغِيرٌ فَلَبِثَ حَتَّى صَارَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ زَيْدٌ بْنُ مُحَمَّدٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانَكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ) فَلَانَ مَوْلَى فَلَانَ وَفُلَانٌ أَخُو فُلَانٍ. رواه الترمذي والبخاري^(۱۰).

عائیشه (خودای لی رازی بن) ده‌لی: ئەگەر خوانه‌خواسته پیغه‌مبەر (درویدی خودای لسه‌ریښ) له‌وانه بوايه کهشتی له سرووش و ده‌حی‌ه‌شار بدا، یا که‌تم بکا، ئەم ئایه‌ته‌ی ه‌شارده‌داو ده‌ری نه‌ده‌خست، که ده‌فه‌رموی: {واذ تقول للذي أنعمت عليه} ه‌تا {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا} (۷/۳۳) واته: باسی ئەو کاته بکه که تۆ به زه‌یدی می‌ردی زه‌ینه‌بت ده‌گوت: ده‌ست له‌ژنه‌که‌ت ه‌ل مه‌گروه ژنی خۆت ته‌لاق مه‌ده‌و له‌خودا بترسه‌ له‌م ه‌ویه‌وه. له‌دلی خۆشتا ئەوه‌ت ده‌شارده‌وه که خودا ده‌ری ده‌خا، که بریتیی‌ه له‌ماره‌کردنی زه‌ینه‌ب بۆ خۆت ئەگەر زه‌ید ته‌لاقى بدا، که‌ئه‌م زه‌یده ه‌م خودا ده‌ستی قه‌درو ری‌زی لی ناوه‌و ه‌م تۆ، خودا به‌هره‌ی باوه‌ری راستی پێ خه‌لات کردوه، تۆش به‌هره‌ی ئازادی جه‌سته‌ی و رزگاری گیانی، له‌هه‌مان کاتا له‌تانه‌و ته‌شه‌ری خه‌لکان ده‌ترسای و مه‌ترسی ئەوه‌ت هه‌بوو که‌ئه‌و خه‌لکه ئەم مه‌سه‌له‌یه بکه‌ن به‌مه‌هانه‌و لی‌ت بکه‌ونه ته‌قه‌کردن، به‌لام تۆ ده‌بی له‌تانه‌و ته‌شه‌ری نا‌په‌روای مه‌ردوم نه‌ترسی، به‌لکوو بۆ هه‌موو شتێ له‌خودای خۆت بترسی، عه‌یب ئەوه‌یه که‌شه‌رع به‌عه‌یبی دابنێ، بێ عه‌یب ئەوه‌یه که‌شه‌رع به‌جوانی دابنێ، ئیتر قسه‌ی ئەم و ئەو بایه‌خی نییه، جا کاتێ زه‌ینه‌ب له‌لایه‌نی زه‌یدی می‌ردیه‌وه ته‌لاق‌دراو فېری ئەوی به‌سه‌ره‌وه نه‌ماو دلی لی‌ی هه‌لکه‌وت و عی‌ده‌ی شه‌رعیشی ته‌واو بوو... له‌تۆمان ماره‌کرد، ه‌تا له‌ناو موسو‌لمانانا باوو خوی ناشیرینی سه‌رده‌می نه‌زانی به‌هیچ جو‌ری

بره‌وی نه‌بئ و برشتی نه‌میئ، که‌یه‌کئ له‌و بئ شه‌رعیانه‌ که‌خه‌لک به‌عه‌یب و عاری ده‌زانن نه‌وه‌یه: که‌ پیاو کۆنه‌ژنی کوپی جه‌علی خۆی ماره‌ بکاته‌وه‌ بۆ خۆی، وه‌ک ئه‌م حاله‌ته‌ی تۆو زه‌یدی کوپی حاریشه‌، فه‌رمانی خودا په‌تبه‌ونه‌وه‌ی نییه‌، کارئ که‌ خودا بریاری له‌سه‌ر دابی ده‌بئ ببئ.

گوئی: کاتیکیش که‌ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌ینه‌بی ماره‌کرد بۆخۆی ده‌یانگوت: موچه‌مه‌د ژنی کوپی خۆیی ماره‌کردۆته‌وه‌، چونکه‌ له‌پیشدا، له‌سه‌ر ده‌ستووری کۆنی پیش هاتنی ئیسلام، له‌ پیش بیعه‌ته‌دا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی کوپی حاریشه‌ی کپی و نازادی کرد و کردی به‌ کوپی خۆی، جا خودا بۆ به‌ره‌رچی ئه‌م بوختانه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ خواره‌وه‌: {مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ} (٤٠/٣٣) واته‌: موچه‌مه‌دی کوپی عه‌بدوللا باوکی هیچ پیاوئ له‌ئیه‌و نییه‌ و کوپی وا گه‌وره‌ی نییه‌ له‌ پشتی خۆی که‌ بووبئ به‌ پیاو و ژنی هینابئ، که‌واته‌ له‌سه‌رچی بیرو باوه‌رئ ئیه‌و ده‌لین: کۆنه‌ بووکی خۆی ماره‌کردۆته‌وه‌، نه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ ئه‌و زاته‌ په‌وانه‌کراوی خودایه‌و دوا پیغه‌مبه‌ریشه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ له‌فه‌رمانی خودا ده‌رناچئ و له‌هه‌موو شتی‌کا په‌زای خودای خۆی مه‌به‌سته‌و ده‌ربه‌ستی لاژکه‌لاژگیی ناحه‌ز نایه‌ت گوئی: له‌پیشدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی (به‌مندالی) کردبوو به‌کوپی شیوه‌یی و جه‌علی خۆی، هه‌تا بوو بوو به‌پیاویش هه‌ربانگیان ده‌کرد: زه‌یدی کوپی موچه‌مه‌د، تا ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌: {ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ} (٥/٣٣) واته‌: ئه‌وه‌که‌سانه‌ی که‌ به‌کوپی ئیه‌و له‌قه‌له‌م دراو و له‌پاستی دا کوپی ئیه‌و نین و کوپی که‌سیکی ترن ئه‌وانه‌ به‌ناوی باوکی خۆیانه‌وه‌ بانگیان بکه‌ن، ئه‌وه‌ ریکی ده‌ستووری لای خودایه‌. جا ئه‌گه‌ر نه‌تانه‌ه‌زانی که‌ کئ باوکیانه‌ ئه‌وه‌ برای ئاینییان و به‌براو براده‌ر بانگیان بکه‌ن و، دۆستی ئیه‌و، به‌هوشه‌ی خۆشه‌ویستم و

شتی وا بانگیان بکه‌ن. گوتی: ئیت‌له‌وه دوا ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی کوپی فیساره‌که‌س، به‌ناوی باوکی راسته‌قینه‌ی خو‌یه‌وه بانگیان ده‌کردن، به‌لام نه‌گه‌ر ناوی باوکی نه‌زانرایئ ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی سه‌ر به‌ فیساره‌که‌س، یا فیساری برای فیسار (ت/ب).

۴۰۴۶ - عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ (فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا) قَالَ فَكَأَنَّا تَفْتَحِرُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) تَقُولُ زَوَّجَكُنَّ أَهْلَكُنَّ وَزَوَّجَنِي اللَّهُ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ.^(۱۱)

ئه‌نه‌س (خودای سن‌رازی بن) ده‌لی: ئەم ئایەتە لەشانی زەینەبی کچی جەحشدا ھاتۆتە خوارەو، کەدەفەرموی: {فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...} بۆیە زەینەب گەلی جار شانازی ئەوێ دەکرد بەسەر ژنەکانی تری پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربین) دەیکوت: ئیوێ کەس و کارو ھەقدارەکانتان مارەیان کردوون لە پیغەمبەر، بەلام من خودا خو‌ی (لەسەر ووی ھەوت ئاسمانەو) بە نەصصی ئایەت مارە ی بریوم لی (ت-س/ص).

۴۰۴۷ - عَنْ أُمِّ هَانِئِ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رضی الله عنها) قَالَتْ خَطَبَنِي النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَأَعْتَدْتُ إِلَيْهِ فَعَدَّرَنِي ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّائِي أَكَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عِمَّاكِ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّائِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ الْآيَةَ قَالَتْ فَلَمْ أَكُنْ أَحِلُّ لَهُ لِأَنِّي لَمْ أَهَاجِرْ كُنْتُ مِنَ الطَّلَقَاءِ. رواهما الترمذي: (۱۲).

ئوممو ھانی کچی ئەبو تالیب (خودای ئا‌رازی بن) گوتی: پیغەمبەر ئوازیبەینی کردم بۆ خو‌ی، منیش عوزم بۆ ھینایەو،

(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەویش عوزرەکە‌ی پەسەند کردم، جا خودای گەرە ئەمە‌ی ناردە خوارەو: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ..... وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (٥٠/٣٣) واتە: ئە‌ی پی‌غەمبەر‌ی خوشە‌و‌یست! ئی‌مە حە‌ڵ‌مان کردووە بۆ‌تۆ ئە‌و ژنانە‌ی تۆ‌کە بە‌عادی دە‌یان‌خو‌ازیت و مەر‌ی‌یان دە‌دە‌یت، هەر‌و‌ها ئە‌و کە‌نیزانە‌ش کە‌ خودا داو‌نی بە‌تۆ لە‌دە‌ست کە‌وتی جە‌نگ، کە‌ بە‌پی‌ دە‌ستو‌رو باو‌ی کۆ‌مە‌لایە‌تی سەر‌دە‌می خۆ‌ت دە‌بن بە‌ بە‌شی خۆ‌ت لە‌تالانی جە‌نگ، هەر‌و‌ها حە‌ڵ‌مان کردووە بۆ‌تۆ، ئە‌گەر ب‌تە‌و‌ی کە‌سی لە‌مانە‌ی با‌سی دە‌کە‌م بۆ‌ت بە‌ئاسایی مەر‌ی بکە‌ی بۆ‌ خۆ‌ت: کچانی مام‌ت، کچانی پورە‌کانت مە‌بە‌ست کچانی خوشکی باو‌کە‌، کچانی خالت کچانی می‌مکە‌کانت، مە‌بە‌ست کچانی خوشکی دایکە‌، ئە‌وانە‌یان کە‌ لە‌ مە‌ککە‌وە‌ لە‌گە‌ڵ‌تا کۆ‌چیان کردووە بۆ‌ مە‌دینە‌، وە‌ بە‌مو‌ها‌جیر حلیب دە‌کرین، هەر‌وا حە‌ڵ‌مان کردووە بۆ‌تۆ هەر‌ژنیکی موسو‌لمان کە‌ خۆ‌ی ببە‌خشی بە‌تۆ، وە‌ داوای مەر‌یی و جیازی نە‌کا، بە‌مەر‌جی ئە‌و کە‌ تۆ ب‌تە‌و‌ی و بە‌ژنی خۆ‌تی قە‌بو‌ل بکە‌ی، ئە‌م مە‌سە‌لە‌ی خۆ‌ پی‌بە‌خشی‌نە‌ بە‌س بۆ‌تۆ دروستە‌، نە‌ک بۆ‌ هە‌موو موسو‌لمان، تا نە‌بی بە‌ تیکە‌ و لی‌کە‌ و هەر‌ژن و پی‌او‌ی هە‌لسن و دە‌ست تیکە‌‌لکە‌ن و ب‌لین ئی‌مە‌ خو‌مان بە‌خشی‌و بە‌یە‌ک‌تری. ئی‌مە‌ خو‌مان باش دە‌زانین کە‌ لە‌م بارە‌یە‌وە‌ چی دە‌ستو‌ورو یاسایە‌کمان بە‌پی‌ی حالی خو‌یان بۆ‌ داناون، چی لە‌بارە‌ی ژنە‌کانیانە‌وە‌، وە‌ چی لە‌بارە‌ی کە‌نیزی مائی خو‌یانە‌وە‌، کە‌بوون بە‌مال و مو‌لکیان مە‌بە‌ست لە‌م بە‌یانی حالە‌ بە‌م دو‌ورو درێ‌ژی‌یە‌ ئە‌و‌یە‌ کە‌ لە‌م لایە‌نە‌ ناسکە‌وە‌ لۆ‌مە‌ی ناحە‌زو گله‌یی دۆ‌ست نە‌یە‌تە‌ سەر، وە‌ خودای گەر‌و تە‌وانبە‌خش و می‌هرە‌بانە‌.

ئومو‌هانی گوتی: ئی‌تر بە‌پی‌ی ئە‌م دە‌ستو‌ورانە‌ والە‌م ئایە‌تە‌دا منی پی‌ نە‌دە‌شیام، چونکی من کۆ‌چم نە‌کردبوو، وە‌ ئە‌و مەر‌جە‌م تیا نە‌بوو، من لە‌ بە‌رە‌‌لا‌کراو‌ە‌کان (طلاق)ی فە‌ت‌حی مە‌ککە‌ بووم (ت-س/ص).

۴۰۴۸ - عَنْ عَائِشَةَ (رضی الله عنها) قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَى اللَّائِي وَهَبَنَ أَنْفُسَهُنَّ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَأَقُولُ أَتَهَبُ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْزِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ) قُلْتُ مَا أَرَى رَبَّكَ إِلَّا يُسَارِعُ فِي هَوَاكَ^(۱۳).

عائیشه (خودای نازی بن) گوتی: بقو بیژم له‌وژنانه ده‌بووه که ده‌چوون خو‌یان ده‌به‌خشی به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌رین) ده‌مگوت: خو‌نافرته (دیاری و ده‌سه‌نه‌و شمه‌ک نییه) چو‌ن خو‌ی ده‌به‌خشی! کاتئ نه‌م نایه‌ته‌ش هاته‌ خوارئ: {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْزِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ} (۵۱/۳۳) واته: له‌گه‌ل نه‌وه‌دا که‌نه‌م ژنانه‌م بو‌حه‌لال کردو‌ی، تو‌خو‌ت خاترخو‌به، به‌ناره‌زو‌ی خو‌ت له‌گه‌لیان هه‌لسوکه‌وت بکه‌و کامیان دواده‌خه‌ی و دره‌نگ ده‌چیته‌ لای تاوانت له‌سه‌ر نییه، وه‌کامیان بانگ ده‌که‌یت بو‌لای خو‌ت و له‌نووستنی شه‌وانه‌دا پی‌شی ده‌خه‌ی ناره‌زو‌ی خو‌ته، وه‌ئو ژنه‌ی که‌که‌لات خستوو‌ه و لیئ دور که‌وتوو‌یت‌وه گونا‌هت نا‌کا که‌سه‌ر له‌نوئ له‌خو‌تی نزیک بخه‌یت‌وه و دای بکه‌یت‌وه.

عائیشه گوتی: که‌نه‌مه‌یش هاته‌ خواره‌وه به پیغه‌مبه‌رم (دروودی خودای له‌س‌رین) گوت: واده‌زانم خودا به‌که‌یفی دلئ تو‌ ده‌جو‌ولیته‌وه و زوو زوو هه‌وه‌س و ناره‌زو‌وت جئ به‌جئ ده‌کا! (ش).

۴۰۴۹ - وَعنها قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم): يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَةِ (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْزِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ) فَقَالَتْ لَهَا مُعَاذَةُ قُلْتُ لَهَا: فَمَا كُنْتَ تَقُولِينَ؟ قَالَتْ: كُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذَاكَ إِلَيَّ فإِنِّي لَا أُؤْثِرُ عَلَيْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواهما البخاري (ومسلم - المعني)^(۱۴).

^(۱۳) بخاری. تفسیر. تجرید/۴/۴۷۲ رقم: ۱۶۸۰ = ۴۷۸۸، ۵۱۱۳ فتح الباری. مسلم. رضاء: ۳۶۱۶ - ۳۶۱۷.

^(۱۴) بخاری. تفسیر. ۴۷۸۹.

دیسان عائیشہ (خودای لی رازی بئ) گوتی: لە پاش هاتنی ئەم ئایەتە {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ} کە ئەوەی تیا یە پیڤەمبەر خۆی خاتر خۆیە و سەرپیشکە بۆ شە و نووستن لە لای هەر کامی لە ژنەکانی کە خۆی بیهوی، لە گەل ئەوە شدا هیشتا پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) بۆ راگرتنی دلی ئیمە، لە پۆژی سەرەى خۆماندا ئەگەر بیویستبایە بچن بۆ لای یەکیکی ترمان پرسى پئ دەکردین و پای وەردەگرتین موعاذە گوتی: پیم گوت: ئەى لە حالەتى وادا تۆ دەتگوت چى؟ گوتی: منیش پیم دەگوت: ئەى پیڤەمبەرى خودا! ئەگەر شتە کە بە دەستی خۆم بئ بەش و سەرەى خۆم لە هاوپیستی خزمەتى تۆ بە کەسى تر نادەم! (ب/م).

٤٠٥٠ - → (٣/ز ٤٠/ل ٩٤/ف ٥/١٥).

لێردا ئەم پتییەى هەیه: هەتا گەیشتنە بەردەرگای ھۆدەکەى عائیشە فەرمووی: سلاوتان لەسەربئ ئەى خانەنشینیانی پیڤەمبەرى خودا! لە گەل سۆزو میهرەبانى خودادا. ئەویش گوتی: وعلیک السلام ورحمة الله، کیف وجدت اهلك؟ باریک الله لك: سلاو سۆزو میهرى خودا لەسەر تۆیش بئ، خیزانی تازەت چۆن بوو، خودا لیتی پیروز بکا. ئەوجا پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) یە کە یە کە چوو بۆ مالى گشت هاوسەرەکانى تریشى، وە چى بە عائیشە فەرموو بەوانى تریشى هەروا فەرموو، وە عائیشە چى بە و گوت ژنەکانى تریشى هەروایان پئ گوت، لە پاشا گەرایە وە بۆ ماله وە کە چى هیشتا سئ پیاو کە هەر لە ماله وە قسەیان دەکرد، پیڤەمبەریش (دروودی خودای لەسەربئ) زۆر بە شەرم و شکۆ بوو.

٤٠٥١ - → (١/ب ٥٣/ز ٢١١/ل ٥/١٦).

٤٠٥٢ - → (٣/ب ٤٨/ز ١١٩/ل ١/١٧).

(١٥) تقدم برقم: ٢٠٩١/٥ مجلد ثالث تسلسل ٤٠/ رقم: ٢٢٢٦/٥.

(١٦) تقدم في مجلد الأول. تسلسل ٥٣/ برقم: ٣٩٠/٥.

قال اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا} (٥٦/٣٣).

واته: خوداو فریشته‌کانی خودا سه‌لاوات دده‌ن له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر، نه‌ی که‌سانێ که ئیمان‌تان هه‌یه به‌خوداو پیغه‌مبه‌ر سه‌لاواتی له‌سه‌ر بده‌ن و سه‌لامی لی بکه‌ن.

٤٠٥٣- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ (رضي الله عنه) قيل: يا رسول الله أَمَا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ عَرَفْنَاهُ، فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» رواه البخاري والرمذي ولفظه: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» وَالسَّلَامُ كَمَا عَلِمْتَ^(١٨).

که‌عبی کو‌دی عوجره (خودای ئا‌رازی بێ) گو‌تی: گو‌ترا نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئیعه ده‌زانین سه‌لام له‌دیاری تو بده‌ین وه‌ک نه‌وه له‌ته‌حیاتا ده‌لێن: (السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته) به‌لام نازانین سه‌لاوات له‌سه‌ر تو چۆن ده‌دری؟ چه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمو‌وی: بلین: (اللهم صلي على....) هه‌تا (...حميد مجيد) ته‌رجه‌مه‌که‌شی له‌م شو‌ینه‌دا رابو‌ورد → (ب/١ ز/٧٢ ل/٢٥٣ ف/١٣) (ب/ت). گفته‌ی تیرمی‌زی ئا‌وايه: (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم في العالمين إنك حميد مجيد): عیباره‌تی سه‌لام کردنی‌ش له‌من له‌سه‌ر نه‌و شی‌وه‌یه که‌خۆ‌تان ده‌یزانن.

(١٧) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٤٨ برقم: ٢١٦٦/١.

(١٨) تقدم برقم: ٤٨١/١٣. مجلد الأول. تسلسل/٧٢.

۴۰۵۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلًا حَيًّا سَتِيرًا مَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالُوا مَا يَسْتَتِرُ هَذَا السُّتْرَ إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهِ إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا أُذْرَةٌ وَإِمَّا آفَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّكَهُ مِمَّا قَالُوا وَإِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَا يَوْمًا وَخَذَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ عَلَى حَجَرٍ ثُمَّ اغْتَسَلَ فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ إِلَى ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ (أي فرّ به) فَأَخَذَ مُوسَى عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ فَجَعَلَ يَقُولُ ثَوْبِي حَجَرٌ ثَوْبِي حَجَرٌ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ غُرْيَانًا أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَأَبْرَأَهُ مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ قَالَ وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَ ثَوْبَهُ وَلَبَسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ عَصَاهُ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَأَ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا). رواه الشيخان والترمذي. والله أعلم^(۱۹).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرب) فەرمووی: مووسا (دروودی لەسەرب) پیاویکی زۆر بە شەرم و شکۆ بوو ھەمیشە خۆی باش دا دەپۆشی، بەرەنگیکی وا پێستی لەشی ھیچ نەدەبینرا، جا ھەندئ کەس لە نەوێ ئیسرائیل بەم جوورە قسانە ئازاری دئی مووسایان دەداو دەیانگوت: مووسا بۆیە بەم شیوێە خۆی دا دەپۆشی دیارە نەنگی بەلەشیو ھەیه، سایا بەلەکە، یا دەبەو قوورە، یا دەردیکی تری ھە ھەیه. جا خودای گەورەو سەرور و یستی ئەم قسەو باسە ئوانە بەدرۆ بخاتەو ھو پاکێ و بئ نەنگی مووسا دەربخات جا بۆیە روژی مووسا (دروودی لئ بئ) بەتەنیا خۆی لەوان کلاکردو رویششت بو چۆلییەک خۆی بشوړی و جلەکانی خۆیی لەبەر داکنەندو لەسەر بەردی داینان، جا کاتی کەخۆی شوړدو لئ بۆو چوو بۆلای جلەکانی تاکوو لەبەریان بکاتەو، بەلام بە فەرمانی خودای گەورە بەردەکە جلەکە ی مووسای فراند! مووسایش داردەستەکە ی خۆی ھەلگرت و

(۱۹) تجرید البخاری/ ۱/ ل/ ۲۰۴ رقم: ۱۹۲ = ۲۷۸، ۲۴۰۴، ۴۷۹۹. مسلم، حیض: ۷۶۸، ۶۰۹.

نیشته سہر بہرہ کہ و پرایکرد بہ شویینیا و بانگی دہ کرد: بہرہ کہ! جلہ کانم دانئ، بہرہ کہ! جلہ کانم دانئ، بہرہ کہیش رویشٹ، موساییش لہ شویئی رویشٹ، ہہ تا گہیشٹ بہ کومہ لئ لہ نہ وہی ئیسرائیل و ہہ موو تہ ماشای لہ شی موسایان کرد، بہ پروت و قووتی و بہ چاوی خوئیان دییان کہ لہ شو لار لہ وہ جواتترو پاکتر نابئ و زور دورہ لہ و دروئیانہی کہ نہ وان دہیانلئ! جا نہ و جا بہرہ کہ بہق راوہ ستاو موساییش جلہ کانہی ہہ لگرتہ وہ و دہستی کرد بہ لیڈانی بہرہ کہ و بہ گوچانہ کہی چہن کوتہ کیکی باشی لئ دا!! نہ بو ہورہ یرہ (خودای لئ رازی بن) گوتی: سویندم بہ خودای گہورہ موسا وا بہ توندی و بہ زہ برو ہیژو نہیم بہ عاساکہی بہرہ کہی داپلوسی بوو، سئ یا چوار، یا پینج خالی لئ کرد بوو، و ہک جینگہ برین، نہ مہ نہ و داستانہیہ کہ خودای گہورہ بہم نایہ تہ نیشارہ تی بؤدہ کاو دہ فہرموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجْهًا} (۶۹/۳۳) واتہ: نہی کہ سانئ کہ باوہ پرتان ہہیہ بہ خودا و پیغہ مہبری خودا! ئیوہ و ہکوو نہ وانہ مہ بن کہ ئازاری دئی موسایان دہ دا، تا خودای گہورہ پاک و بی نہنگی موسای دہ رخست و قسہ ناہ قہ کانہی نہ وانہی بہ درو خستہ وہ، لہ راستیدا موسا لہ لای خودای گہورہ گہ لئ خاوہن خاترو پایہ و پیز بوو. (ش/ت):

لہ بہر خاترو سووہتہ تی نہ خراب

خودا لئمان دا لہ پیاوہی خراب

۱۷- سوورہ تی سہبہ

(لہ سوورہ تہ مہ کیہ کانہ بہ نجاو جوار نایہ تہ)

سورة سبا (مکیة: وهي أربع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۵۵- عَنْ فَرَوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ الْمُرَادِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقَاتِلُ مَنْ أَذْبَرَ مِنْ قَوْمِي بَيْنَ أَقْبَلٍ مِنْهُمْ فَأَذِنَ لِي فِي

قِتَالِهِمْ وَأَمَرَنِي فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّي مَا فَعَلَ الْغُطَيْفِيُّ فَأَخْبَرْتُ أَنِّي قَدْ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِي أَتْرَى فَرَدَّنِي فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ «اذْغُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبِلْ مِنْهُ وَمَنْ لَمْ يُسَلِّمْ فَلَا تَفْجَلْ حَتَّى أَخْبُرَكَ إِلَيْكَ». قَالَ وَأَنْزَلَ فِي سَبَا مَا أُنْزِلَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَا أَرْضٌ أَوْ امْرَأَةٌ قَالَ «لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا امْرَأَةٍ وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ مِنَ الْعَرَبِ فَيَأْمَنُ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمُ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخِمْ وَجَدَامَ وَغَسَّانَ وَغَامِلَةَ وَأَمَّا الَّذِينَ يَأْمَنُوا فَلَا أَلْزُدُ وَالْأَشْعَرِيُونَ وَحَمِيرٌ وَمَذْحِجٌ وَأَلْمَارُ وَكِنْدَةُ». فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا أَلْمَارُ قَالَ «الَّذِينَ مِنْهُمْ خُتْعَمٌ وَبَحِيلَةٌ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱).

فهروهی مورادی (خودای ئا رازی یێ) گوئی: چووم بۆلای پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهری) گوتم: قوربان! ئه‌گهر ریگه‌م بدهی به‌ وانهی که‌له‌هۆزه‌که‌ی خۆم موسولمان بوون شه‌رده‌که‌م له‌گه‌ل ئه‌وانه‌ی که‌ هیشتا موسولمان نه‌بوون، فه‌رمووی: باشه‌ جا کاتی من ده‌رچووم، هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهری) پرسیا‌ری من ده‌کا‌و ده‌فه‌رمو‌ی: فه‌روه‌ی قوته‌یفی چی لی هات؟ ده‌لین: رۆیشته‌وه‌ ئه‌ویش ده‌نی‌ری به‌شوینما، که‌ چوومه‌وه‌ بۆ خزمه‌تی له‌نا‌و ده‌سته‌یی له‌ یاراندا بو‌و، فه‌رمو‌ی: که‌ چوویته‌وه‌ به‌قه‌سه‌ی خۆش بانگی هۆزه‌که‌ت بکه‌ بۆ سه‌ر دینی ئیسلام، جا ئه‌وه‌ی ئیسلام بو‌و ئه‌وا زۆر باشه‌، ئه‌وه‌یشی ئیسلام نه‌بو‌و په‌له‌ی لی مه‌که‌ هه‌تا خۆم په‌یامت بو‌ده‌نی‌رم! فه‌روه‌ گوئی: کاتی ئایه‌ت له‌باره‌ی سه‌به‌ئه‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه‌ پیاو‌ی گوئی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! سه‌به‌ه‌ چیه‌؟ ولاته‌ یا ئافره‌ته‌؟ فه‌رمو‌ی: نه‌ ولاته‌ و نه‌ ئافره‌ته‌، به‌ل‌ان نا‌وی پیاو‌یک‌ی عه‌ره‌ب بو‌وه‌، ده‌منالی بو‌وه‌، شه‌شیان له‌لای راسته‌وه‌ له‌یه‌مه‌ن و چواریان له‌لای چه‌په‌وه‌ له‌شام نیشته‌ج‌ئ ده‌بن، ئه‌وانه‌ی که‌له‌شام نیشته‌ج‌ئ بو‌ون له‌خم و جودام و غه‌سسان و عامیله‌ن، ئه‌وانه‌یشی که‌ له‌یه‌مه‌ن نیشته‌ج‌ئ بو‌ون ئه‌زدو ئه‌شه‌رییه‌کان و حیمیه‌رو مودحیج و ئه‌نمارو

^(۱) رواه الترمذی بسند حسن (شرحه).

کینه‌دهن پیاوی گوتی: قوربان ئەنمار کێهایه؟ فهرمووی: ئەو عیله‌یه که هۆزی خه‌ثعه‌م و هۆزی به‌جیله ده‌چنه‌وه سه‌ری! (ت-س/ح-د).

٤٠٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا قَضَى اللَّهُ الْأَمْرَ فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتْ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَأَنَّهُ سُلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ، فَإِذَا فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرْقِفُ السَّمْعِ، فَيَلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَهُ ثُمَّ يَلْقِيهَا الْآخَرُ إِلَى مَنْ تَحْتَهُ حَتَّى يَلْقِيَهَا عَلَى لِسَانِ السَّاحِرِ أَوْ الْكَاهِنِ فَرُبَّمَا أَذْرَكَهُ الشَّهَابُ قَبْلَ أَنْ يَلْقِيَهَا وَرُبَّمَا أَلْقَاهَا قَبْلَ أَنْ يُذْرِكُهُ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةٌ كَذِبَةٍ يَقَالُ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ لَنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا، فَيُصَدِّقُ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ الَّتِي سُمِعَتْ مِنَ السَّمَاءِ». رواه البخاري والترمذي هنا وأبو داود في السنة، ولفظه: «إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ تَعَالَى بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلْسَّمَاءِ صَلَصلةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصِّفَا فَيُصْعَقُونَ فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ فَإِذَا جَاءَهُمْ فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: الْحَقُّ فَيَقُولُونَ: الْحَقُّ.»^(١)

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: کاتی خودای گه‌وره له‌ئاسمان کاریکی بریارداو فهرمایشتیکی فهرموو، فریشته‌کان بال ده‌دهن به‌یه‌کاو ملکه‌چ ده‌که‌ن بۆ فهرمایشته‌که‌ی خودا، ده‌نگی ئەو فهرمایشته‌وه‌کوو ده‌نگی زه‌ی زنجیری سه‌رتاویڕ وایه ئیتر فریشته‌کان له‌ترسی خودا ده‌شه‌له‌ژین و ده‌توقین کاتی توژی ترسه‌که‌یان ده‌نیشیته‌وه‌و ده‌زانن که‌ئه‌وه نییه که‌ئه‌وان لیی ده‌ترسان، له‌ناو خوینا، به‌یه‌که‌تری ده‌لین: په‌روه‌دگارتان چی فهرموو؟ فریشته‌گه‌وره پایه‌داره‌کانیش (وهك جوبرائیل و میکائیل) وه‌لامیان ده‌ده‌نه‌وه‌و ده‌فهرموون به‌وانه‌ی که‌ئه‌م په‌رسیاره ده‌که‌ن: خودای پایه‌به‌رزو پایه‌

^(١) مختصر صحيح البخاري = تجريد البخاري/ ٤/ ل ٥١/ رقم/ ١٦٦٨، ٤٧٠١، ٤٨٠٠، ٧٤٨١ فتح الباري

شرح صحيح البخاري.

گه‌وره و تارێکی راست و دروستی فەرموو ئەمە ئەو پرسیارو وەلامەیه که خودای گه‌وره له قورئاندا لەم ئایەتەدا باسی کردووه که دەفەرموئ: {وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ } (٢٣/٣٤) واتە: تکا کردن لای خودا سوودی نییه، بۆ کەسێ نەبێ کە خۆی رێگهی بدا کە یه‌کێ تکای بۆ بکا، وە لەوماوه دا ترس و بیم وا دایان دەگرێ، کەس سەرکەسی ناپەرژێ، هەتا تۆزێ ترسەکیان دەرپەرۆتەوه دەلێن: خودای گه‌وره چی فەرموو؟ دەلێن: خودای پایەبەرزێ پایەگه‌وره گوتارێکی راست و دروستی فەرموو. جا وا پێ دەکەوێ ئەو شەیتانانە ی که گوی هەل دەخەن و گوی لەقسە ی فریشتەکان دەگرن ئەو و تەیه دەبیستن و دەیفرێن و ئەم دەیگەیه‌نێ بەوه‌ی ژێر خۆی و ئەو دەیگەیه‌نێ بەشەیتانیکی تر لەخوار خۆیه‌وه، ئێتر هەروا دەماو دەمی پێ دەکەن و ئەم دەیدا بەوو ئەو دەیدا بەم هەتا شەیتانی لەهەل و مەرجێکا دەیچپێنێ بەگویی جادوو بازیکا، یا دەیخاتە سەر دەمی کاهینی، ئەویش لەگیرفانی خۆیه‌وه سەد درۆی پێوه دەنێ، جا بۆیه خەلک باوەر بەقسە ی کاهین و جادوو گەر دەکەن و دەلێن: ئەوه نەبوو لەفیسارە رۆژو مانگا ئەو قسەیه‌ی بۆ کردین و قسەکەشی راست دەرچوو، هۆی ئەو باوەر پێکردنە ئەو تاقە ووشە راستیه‌یه که شەیتانەکان لەئاسمان لەفریشتەکانیان بیستوووه بەم شیوه‌یه گەیانددوویانە بە جادووگەر و کاهین و کۆڵەنانییه‌کان، جا گەلی جار بەر لەوه کە شەیتانەکه ئەو ووشەیه‌ی دەیفرێنێ، گەلی جارێش وادەبێ پەتی دەکا، ئەوسا شوولە ئاگرو بزووتکە که دەیگاتێ (ب/ت/د).

گفتە ی (د) ئاوايه: کاتێ خودای گه‌وره و سەرور و وتاری سرووش دەفەرموێ دانێشتوانی ئاسمان زپوهورێ دەبیستن، لەچەشنی زپه‌ی زنجیری کەبەسەر تاشە بەردیکا پابکێشریت ئاوا، ئەو زپو هورەش لە ئاسمان خۆیه‌وه هەل دەستی، ئێتر لە ترساندا هەموو لەهۆش خۆیان دەچن و هەروا بەبێ هۆشی لەشوینی خۆیان دەمی‌ننه‌وه هەتا جوبرائیل (درووی ئی بن) دەچێ

بۆلایان، که‌ئەو دەچی بۆلایان بەرەبەرە دلیان دە‌حه‌وێتە‌وه‌و دە‌لێن: ئە‌ی جویرائیل! ئە‌م زەرە‌یه‌ چی بوو، پەرە‌ردگاری تۆ چی فەر‌موو؟ دە‌فەر‌موو: ووتاریکی راست و دروستی فەر‌موو، که ئە‌مه‌یه‌و ئە‌وه‌یه‌.

بە‌نده (که‌وه‌رگێ‌ری ئە‌م نامە‌ پیرۆزە‌یه‌م که نوری فارس حمە‌ خان حە‌سە‌نم پێ‌ دە‌لێن*) دە‌مه‌وێ‌ له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ شتی‌کتان عەر‌زیکە‌م، که ببێ‌ بە‌ کلیلی وە‌لامی گە‌لێ‌ پرس‌یارو چاره‌ی گە‌لێ‌ وە‌سو‌ه‌سه‌و پارایی و دله‌ راوکی، که مرو‌قی موس‌ولمان له‌ژیانی خۆ‌یا بە‌هۆ‌ی بە‌راو‌ردو ته‌جرە‌به‌و ئی‌کتی‌شافاتی عیلمی و طیبی و فە‌له‌کی تازه‌وه‌ تووشی دە‌بێ‌، ئیتر چ هی خۆ‌ی بێ‌ چ هی یه‌کیکی تر بێ‌، بۆ‌یه‌ش دە‌لێ‌م له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ تا که‌س به‌‌قسە‌که‌م دە‌سخەر‌پۆ‌ نه‌بێ‌، هە‌تا به‌‌باشی هە‌لی دە‌سه‌نگینێ‌ جا ئە‌گەر باش بوو له‌خودا به‌‌زیادبێ‌، ئە‌گەر هە‌له‌ش بوو ئە‌وا به‌‌خیری خۆ‌ی رە‌ددی لێ‌ بداته‌وه‌:

١- ئی‌مه‌، که موس‌ولمانین و با‌وه‌رمان بە‌خوداو پی‌غه‌مبەر‌و فەر‌مایشتی ئە‌وان هە‌یه‌، با‌وه‌رە‌که‌شمان له‌سەر‌ بو‌ر‌هان و ده‌لیل و به‌‌لگە‌ی رو‌شنی دامە‌زرا‌وه‌ که گە‌یوه‌ته‌ راده‌ی یه‌قینی ته‌وا‌و خۆ‌ی له‌و دارە‌تانه‌دا که خ‌وانه‌خواسته‌ گومان و شو‌رشی گومان و شه‌کک جێ‌ی پێ‌ له‌ق بکا، وه‌ک چۆ‌ن ده‌زانین ١+١=٢ ئا‌واش ده‌زانین که‌هەرچی قسه‌ی دینه‌ ئا‌وا راسته‌و هە‌له‌ی تیا‌نییه‌.

به‌‌لام.... به‌‌لام چی؟.. به‌‌لام گە‌لێ‌ جار، له‌ئایه‌تی قورئانا، یا له‌حه‌دیثی صه‌حیحی پی‌غه‌مبەر‌دا، یا له‌قسه‌و فەر‌مایشت و داستان و سه‌رگوروشته‌ی زانا‌و دانا‌و پی‌غه‌مبەر‌و پی‌شه‌وا ئاینییه‌کانا گە‌لێ‌ شتی سه‌یر سه‌یری وا

* ئە‌م فەر‌مایشته‌ی مامۆستا مه‌لا مو‌حه‌مه‌دی کۆ‌یی چه‌نده‌ جوان و ناسک و شیرینه‌، که‌له‌کو‌تایی پی‌شه‌کی ته‌فسیر‌ه‌که‌یدا ده‌فەر‌موو: منیش که جه‌ل زاده‌ کاک حە‌مه‌دم پێ‌ ئە‌لێ‌ن دە‌ستم پێ‌ کرد به‌ ته‌فسیری قورئانی حە‌کیم و نا‌و لێ‌ نا (ته‌فسیری کوردی له‌که‌لامی خوداو‌مندی). داخه‌که‌م ئە‌م ته‌فسیره‌ زێ‌رینه‌ گومه‌. (و‌مرگێ‌ر)

هەيە، مەرۆف سەرسام دەکا، هەيانە لەبەرزەقى و پەقى وەك كىچ خەو لەچاوى دلى ئارام دەتەقىنى، هەيانە وەك زىخى ناو چاو بەناو مۆخى مېشكى ھوشا ھەزارە دەکا، ئەمە واو ئەو وە، ئەم جوړە شتانەيش كە موسولمان (بەتايبەتى موسولمانى رۆشنېيرى ئەم رۆژگارە) دەستەوسان دەکا، وەك: باسى يەئجووچ و مەئجووچ و داببە تولئەرض و كەلەكەى شەياتىنى بۆ دزىنى پەيامى ئاسمانى و سووتانىان بەسەرەبزوت و چۆلەچراو شتى وا، وەك بوونى مانگ لەفلان ئاسمان و دوورى و نزيكى ئاسمانەكان و ئاسمان سەققى مەحفوظە، وەك پيغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) لەشەوى ميعراجا ئەو دى لەوى، وەك سەددى يەئجووچ و مەئجووچ، وەك باسى ججال و ھەلھاتنى خۆرو ئاوابوونى ليرەو لەوى، وەك ھەندى باسو خواسى تايبەتى ژيانى پيغەمبەرەكان و خواناسە گەورەكان، وەك داستانى يوسف و زليخا و سەرگوروشتەى داوود و ئورىاى حيثتى و وەك باسى لەدايكبوونى عيساى كورى مەريەم بەبى باب، وەك باسى مارەکردنى زەينەب لەلايەنى خوداوە لە پيغەمبەر، لەگەل ئەو ھەموو وپرەوپرکردن و گيرەگير کردنى كە موحدەديتھن و موفەسسىرىن، بەگەورەو بچووكيانەو (پەزاي خودايان لى بى) بۆ ئەم مەسەلەى زەيدو زەينەبە گيرايانەتەو، وەك ھەراو ھورىاى نيوانى يارانى پيغەمبەر، يانيوانى پياوانى شەريعت و طەريقت وەك گەلى شتى ترى پزىشكى و ئاسمانى و زانستى، كەليرەو لەوى ناو بەناو لەگەل بىرو باوەرە ئايىنيەكانا، بەيەكا ھەل دەتەقىن! بەدىمەن وەك دوو دژوان كەقت يەك نەگرن!

دەبى ئەمە بۆ وابى؟ ئايا خودا لەزاناكانى ئەورووپا زاناتر نيە، وەخۆى (أحكم الحاكمين) و (أعلم العالمين) نيە؟ (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين). گەلى جار زاناكان دەفەرموون: ئەو پيتە لەو شوينەدا بۆ ئەو ووشەيە زيادكراو لەبەرئەو، يا لەبەر ئەمە، وەك دەفەرموون: ئەلفى (سلاسل) بۆئەو يەك لەگەل ئەلفى تونوينى (اغلا) راست ببیتەو، يا دەفەرموون:

ژیری لامى (وَأرجلکم) بۆ جیوارو هاوسایى سینی ژێردارى (برؤسکم) ه. وه گەلئ شتى له م بابەتە وورده کارییه، له هه موو بابەتە دینییه کانا ههیه، بۆ نمونه: ده لێن: ژماره ی پرشتنى چاو تاک بئ، یا مووی لووت به مه قه ست بکری باشه، یا خواردنى ئەو شتیه بۆیه خراپه چونکه ده بئ به هو ی زه ینکو یری، باشه خودا که ئەو ەنده گرنگی به شتى وا به دیمه ن که م ته ئثیر له ژيانى گەلى ئیسلام دا داوه ئەدی ئەم ئوممه تی ئیسلامه ی بۆله م هه موو موعه ممو مته ل و گێژاوه دا هیشتۆته وه؟! مه به ستم له ئا پاراسته كردنى ئەم پرسىارانه ئینکارو ئیعتراض نییه، مه به ستم رۆشنگردنه وه ی باسه که یه. له قورئانا ئەم جوړه پرسىارانه زۆره. له پيشا پرسىار، له پاشا وه لام.

کهواته براله! بزانه گەلئ پرسىارو په خنه ی تری له م بابەتە زۆرن، به لام هه موویان له جیئ خو یان وه لامیان هه یه، ئەگەر مرؤی موسولمان زۆر ئاگادارو هۆشیار نه بئ و شاره زاییه کی باشی له قورئان و عیلمی ته ئویل و ئوصوولی هه دیث و تهفسیرو مه سائیلى که لام و عه قائیډو باقى مه نده ی عولوو مه دینییه کان نه بئ، سه ری لئ ده شیوی و به سه ر کوفردا ده چئ، خودا په نامان بدا.

به لام زانای گه و ره که شاره زایی ته و او یان له عولوومی دنیا یی و عولوومی دینی هه یه، وه ک زه ره نگه ری ده سه ره نگین مه قاش و چه کوش و مووکیش و مه قه ستی خو یی لئ ده خاته کارو له کووره ی بیرى تیژی خو ی پارچه زیړی نه خشینی په نگاو په نگى لئ ده رده هیئى که به جوانی زاخاوو میرازو چه کوشکاری و نه خشکاری کرابئ که قابیل بئ به وه ی دابنری له ناو خشلى گه نجینه ی پاشایان.

ده ی ئەگەر ئینصاف بده ی تیده گه ین خودا به هو ی ئەم جوړه شتانه وه به هه زاران هه زار زاناو داناو پیاوی دینی خاوه ن پاداش ده بن و ناو ده رده که ن و له هه ردو و جیهاندا سه ره به رزی لای خودا و به نده ده بن،

دهنا ئەگەر مه‌سائیلی دینی هه‌مووی وه‌ك $١+١=٢$ به‌دوو وابێ، ده‌بێ ئیتر زاناو پرافه‌زان و فهرمووده‌زان و ئەمانه ئیشیان چی بێ. كه‌واته ئامان سه‌د ئامان خۆت مه‌ده له‌م داره‌ته‌و مه‌به به‌كه‌له‌شیری ناوه‌خت و له‌شتی مه‌كۆله‌ره‌وه كه‌كه‌ره‌سته‌و ئەهلییه‌تی ئەوه‌ت نه‌بێ، وه‌ك سو‌فیلکه‌یی ده‌فه‌رموئ: من له‌باتی ئەوه‌ی له‌عه‌تێ له‌شه‌یتان بکه‌م، ده‌پرۆم شایه‌تمانی ده‌هینم، سه‌لاواتی له‌دیاری پیغه‌مبه‌ر ده‌ده‌م، ده‌ی تو‌یش مه‌رد به‌و مه‌ردی خودابه‌و په‌لاماری طاعه‌تیکی پێك و پێك به‌ده‌و شه‌ونوێژی خۆتی لێ بکه‌و ده‌وری قورئان بکه‌ره‌وه‌و هاوپریتی پیاوی باش بکه‌و هامشو‌ی مزگه‌وت و خانه‌قاو حوجره‌ی فه‌قی و شوینه پیرۆزه‌کانی تر بکه‌و خۆت له‌کو‌پی پیاوی خراپ لاده‌ وه‌ك گوتراوه (گوتیاره‌که‌ی خۆم):

يا عاشقا لخلقۃ الذاكر ابشر لقد مسكت بالانبياء
جالس وجاور نسمة الابرار واستنشقت رائحة الازهار
وفر من مجالس الاشرار فرار ظبي من اذى الضواري!

كه‌ئه‌مه‌ت كردو به‌حه‌لای خوا قنیا‌ت كردو له‌گه‌ل خوا‌ی خۆتا گونجای و له‌گه‌ل موسو‌لمانا پروت خو‌ش بوو، وه‌هاوبه‌شیی خو‌شی و ناخو‌شیان‌ت كرد، ده‌ی تو‌ ئەگەر ئەمانه بکه‌ی له‌ماوه‌یه‌کی نيسبه‌ته‌ن كه‌ما، ده‌بینی چاوو دلت پو‌شن ده‌بیته‌وه، په‌خنه‌و مه‌خنه‌ت نامینێ، ده‌چيته‌ عاله‌میکی تره‌وه، كه‌ پێی ده‌گوترێ عاله‌می یه‌قین! كه‌من نه‌مدیوه، به‌لام مه‌ردی ئەو مه‌یدانه‌م به‌چاوی خۆم زۆر دیوه، كه‌بروا به‌قسه‌ی دین ده‌که‌ن و هه‌ستی خۆیان به‌دپو‌ ده‌خه‌نه‌وه!

ده‌نا به‌خودا ئەگەر ئەمه‌ نه‌که‌ی، ئەگەر به‌پێی خۆت بچيته‌ سه‌رسه‌دی یه‌نجوو‌ج و مه‌نجوو‌ج و به‌زمانی خۆت قسه‌یان له‌گه‌ل بکه‌ی و به‌چاوی خۆت تیر ته‌ماشایان بکه‌ی كه‌هاتیه‌وه، دیسانه‌وه به‌قسه‌ی ئەم و ئەو گومان‌ت بو‌ په‌یدا ده‌بیته‌وه!

٢- هه‌روا بزانه: كه‌ئهم ره‌خه‌و پرسیاره تازانه وه‌ك ره‌خه‌و پرسیاره كۆنه‌كان هه‌ر ئیمه‌و دینه‌كه‌ی ئیمه‌ ناگریته‌وه به‌لكوو ئایینه ئاسمانیه‌كانی تریش ده‌گریته‌وه، میله‌تی موساو میله‌تی عیسایش، وه‌ك ئیمه‌ باوه‌ریان به‌م جوړه شتانه هه‌یه‌و بگره هه‌لویست و مه‌وقیفی نه‌وان له‌هی ئیمه‌ گه‌لئ گه‌لئ ناسکتره، چونکه ئیسلام خو‌ی له‌سه‌ر ئهم دووپایه‌یه به‌نده: ئه‌قل و هو‌شی ساغ و زانست و عیلمی راست، وه‌له چاودینه‌کانی تردا دینی خو‌مان ته‌واو ته‌واو دووره له‌شتی پ‌رو پ‌ووچ و مه‌سه‌له‌ی وا كه‌له له‌گه‌ل هو‌ش و گو‌شا نه‌گونجی.

٥٧، ٤ - → ئهم فهرمووده‌یه له (الكهانة والخط والطرق) دا رابوورد، له‌وئ ژماره‌كه‌ی سئیه^(٢).

سه‌به‌ء و فاطیر له‌ناو قورئانا

یاسین ده‌خوینن به‌سه‌ر شارانا

ده‌لین به‌جو‌رن تی‌ی ده‌گا دانا:

(تیره‌كه‌ی سه‌به‌ء وا له‌ كه‌وانا

نه‌ی خه‌لكه جیتان شاره‌ یا دئیه

كه‌ر واز نه‌هینن له‌م پا لا پئیه

تو‌فانی دووه‌هم وا له‌ سه‌ر پئیه

نه‌تۆم ده‌بارن له‌هه‌موو جئیه

هاكا جا‌ر درا وا جه‌نگی سئیه

بوو به‌ فهرته‌نه‌و وه‌ی كئ به‌ كئیه (!!)

(٢) مکرر - تقدم في المجلد الرابع. تسلسل/٧٩ رقم: ٣/٢٠٥٧.

١٨- سووره‌تی فاطیر

(مه‌کیه جلد و پینج نایه‌ته)

سورة فاطر (مکیة، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥٨٠٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ} قَالَ: «هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ وَكُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ». رواه الترمذي. نَسَّالَ اللَّهُ حَسَنَ التَّوْفِيقِ، آمِينَ^(١).

ئه‌بو سه‌عیدی خودری (خودای ئا رازی بن) گوئی: له‌بارهی ئه‌م نایه‌ته‌وه {ثم اورثنا} هه‌تا {فضل الكبير} (٣٢/٣٥) چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئه‌مانه (هه‌رچه‌ند هه‌ر تاقمه‌ی به‌پیی کرده‌وه‌ی خو‌ی پله‌ی به‌رزه یا نزمه به‌لام) هه‌موویان وان له‌یه‌ک پایه‌دا، که‌پایه‌ی شادبوونه به‌به‌ه‌شت! (ت- به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

مه‌به‌ست له‌ نایه‌ته‌که‌ش ئه‌مه‌یه: که‌لی ئیسلام که‌گه‌لی په‌سه‌ندکراوی خودایه، که‌خودا قورئانی پی خه‌لات کردوون ده‌بن به‌سێ به‌شه‌وه: باش و مامناوه‌ندی و خراپ، وه‌لی هه‌رسێ به‌شه‌که‌مادام ئیسلامن ئه‌ه‌لی نه‌جائن.

١٩- سووره‌تی یاسین

(له‌سووره‌ته مه‌کیه‌کانه، هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة يس (مکیة، وهي ثنتان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥٩٠٤- → (ب/ ١/ ز/ ١١٤/ ل/ ٣٤٦/ ف/ ٢٢/)^(١).

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(١) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ١١٤/ رقم: ١٢/ ٦٨٦.

لیره دا ده فره موئی ئەم ئایه ته به م بۆنه یه وه هاته خواره وه که ده فره موئی: {إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ} (۱۲/۳۶) واته: ئیمه ئەو که سهین، که هه موو کاریکی له لائاسانه، مردوو زیندوو ده کهینه وه یه که به یه که، وه هه رچییان کردوو، که م و زۆر، باش و خراپ، هه موومان نووسیوه، شوینه واریان له پاش خویان به جیمایی ئەویشمان نووسیوه.

۴۰۶ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ (رضي الله عنه) قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي الْمَسْجِدِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَقَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَتَدْرِي أَيْنَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ؟» قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنُ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا فَيَقَالُ لَهَا: ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعْ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)» رواه البخاري والترمذي^(۲).

ئەبو ذەر (خودای ئی رازی بن) گوئی: له کاتی ئاوابوونی روژدا، له مزگهوت بووم، له خزمهتی چهژهتدا (درویدی خودای لسهربین) فره مووی: ئەو ئه بو ذەر! ده زانی که خۆر له کوێ ئاوا ده بی؟ گوتم: خوداو پیغه مبه ری خودا باش ده زانن، فره مووی: ئەم خۆره هه روا ده پوات، هه موو روژی ئەمه ئیشیه تی ده چیی له ژیر عه رشا کوپنووش و نووچ ده باو داوا ده کاته وه له خودا که دیسانه وه ریگه ی پئی بداته وه تا له شوینی خۆیه وه جاریکی تریش هه لپیته وه، هه ر له کوپنووشدا ده بی خودا ریگه ی پئی ده داو سه ره له نوێ، وه که جاری جاران له شوینی خۆیه وه هه ل دیته وه به لام هاکا ئەو روژه هات که خۆر ده چی وه که جاران کوپنووش ده باو لئی قه بوول نا کرێ و داوای روخصه ت ده کا وه که جاران له شوینی خۆیه وه هه ل بیته وه خودا ریگه ی ئەوه ی پئی ناداو ده فره مووی پئی: به سه ر شوینی خۆتا پێک بگه پیره وه

دواوه، لهوشوینەوه هەلبێ کەلیی ئاوابوو! ئیتر خۆر لەخۆرئاواوه هەل دێ، مەبەست ئەمەیه لەو فەرموودەی خودایە کە دەفەرموێ: {وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ} (٣٨/٣٦) واتە: خۆر لەسەر ئەم یاسای هاتوچۆی خۆیه هەموو رۆژی بەرێک و پێکی دێ و دەچێ و لەخۆرئاواوه هەل دێ و لەخۆرئاواوه ئاوا دەبێ (ب/ت). لێرەدا عەرزە ئەمەیه: مامۆستا مەلا رەشید (پەرگۆپی پیرۆزی لە نووری قورئان و نووری حەدیثی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بێ) لە ئەشراف و فیتەن، لەبەرگی سییەمی مەجموعەلبەحرینەکەیدا، بەجوانی پاقەیی ئەم فەرموودەیە و ئەم ئایەتە ی پوون کردۆتەوه.

دانەری تاجیش (تاجی نووری خودای لەسەرکری) لێرەدا لەشەرەکەدا دەفەرموێ: (وفي رواية: سألت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) عن هذه الآية: فقال: مستقرها تحت العرش، هذا ما قالوه. وفي النفس منه شيء، فان الشمس في السماء الرابعة والعرش أعظم مخلوق، يعلو الملك والملكوت، ولكننا نؤمن بهذا، ونفوض امره الى الله ورسوله (صلى الله تعالى عليه وسلم) واتە: لەگێڕانەوهیەکا: دەلی: لە حەزەرەم پرسی مەبەستی ئەم ئایەتە چییە؟ فەرمووی: جیگە ستاری گۆی خۆر (واتە: قورسی رۆژ) لەژێر عەرشدایە (موسلیم).

دانەر پای خۆی (کەبۆنی رەخنەیی لێ دێ لەم رییایەتە) ئاوا دەردەبێ: ئەمە ی گوترا فەرموودە ی پێشینانە بۆ ئەم فەرماشتە، بەلام دل بەمە ئاوا ناخواتەوه، چونکە گۆی خۆر لەناو ئاسمانی چوارەمدایە و عەرش و بارەگای خودا لەهەموو شتیکی دروسکراو گەورەترە و لەسەر و هەموو مۆلک و مەلەکووتەوهیە، دە ی چۆن خۆر لەژێر عەرشایە، لە سەر و خۆرەوه سێ ئاسمانی تر هەیە، کورسی هەیە، بەلام هەر چۆنی بێ ئیئمە بەقسە ی ئەو زاتانە باوەر دەکەین و کاروباری خۆمان دەسپێرین بەخودا و بەپیغەمبەری خودا. مەبەستی دانەر ئەمەیه: ئیئمە بەفەرماشتی دین پتر متمانەمان هەیە تا بەچاوو هۆشی خۆمان!

مەبەستم ئەمەيە كە خوینەرى هیژا دُنیا بئی، كە زاناكان شت نییە
چاریان بۆ دانە نابئی، فەرمایشتەكەى كە مامۆستا مەلا رەشید خالیكى
كەلى گرنكى تیایە كە دەفەرموی: حوكەمای ئیستە ئینكاری
ئاسمانەكان ئەكەن، ئاسمانیان لەلا نییە، چونكى تەماسیان ناكەن،
ئاسمانەكانیش ئەوەندە لەطیفن لەهەوا لەطیف ترن بەچاوو دووربین
نەیان بینووه! تەماشای دووپەرە لەمەپیش بكە:

(یاسین تەواو بوو، صافات باى بالیان)

دەدەن، نامادەن بۆ كارو حالیان:

نەس كەورە شارى هیلانەس تاوان!

مۆلەس لى داوس دەرەندەس كیوان!!

بەنووكى قەلەم، بەجوولەس لیوان

شارى دەكەیتە خۆراكى دىوان!!

نۆرەس نیچەيە ژیرەو ژوورتان كەین

پەهەنەس ناخى ناو تەنوورتان كەین

بەقاوەلتوونى ناكرى سوورتان كەین

یا بە خۆراكى مارو سوورتان كەین!!^(*)

(x) ئەم شیعراڤە بەهۆى كیمیا بارانى هەلەبجەوه گوتراوه، رەقابەى بەغدا، میژوو دكەو چەن
دپړكى لى لابر دووه، وهك لەجەنابى (مامۆستا شیخ محمد عەلى فەرمداغى) م بیستووه،
كتیبه كانی من ئەوهى لەبەغدا چاپ دكران، رەقابە دەمیدان بە (شوكر مصطفى) و (جمیل
رۆزبەيانی) بۆ تەماشاكردنیان، ئەوانیش خوا هەقە ئەوهى بۆنى دزى رژیم و بەعسى لى
بەهاتبایە (حذفیان) دكرد. سوپاس بۆخودا كەئەم تنبأه هاته دى.

۲۰- سووره‌ی صافات

(مه‌کییه، سه‌دو هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة الصافات (مکیة، وهي مائة واثنان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۶۱- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ دَاعٍ دَعَا إِلَى شَيْءٍ إِلَّا كَانَ مَوْقُوفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا زِمًا لَهُ لَا يُفَارِقُهُ وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلًا». ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: (وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ)^(۱).

ئه‌نه‌سی کۆپی مالیک (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لهریز) فهرمووی: ههر بانگه‌ری خه‌لک بانگ بکا بۆ په‌رستنی ههر شتی، له‌روژی قیامه‌تدا ئه‌وشته په‌رستراوه راده‌وه‌ستینری و ئه‌و بانگه‌ره ده‌لکئ پییه‌وه و لیئ جوئ نابیته‌وه، ته‌نانه‌ت ئه‌گهر پیاوی له‌دنیا‌دا پیاوی‌تر به‌رستئ له‌روژی قیامه‌تدا ده‌لکئ پییه‌وه و لیئ جیا نابیته‌وه! ئه‌وجا ئه‌م گوته پیروزه‌ی خوای گه‌وره‌ی خوینده‌وه: {وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ، مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ} (۲۴/۳۷-۲۵) واته: جا خودا فهرمان ده‌دا به‌فریشته‌کان و ده‌فه‌رموئیت: ئه‌و کافره سته‌مکارانه‌ خویان و هاویننه‌کانیان له‌ به‌تپه‌رسته‌کان گرد بکه‌نه‌وه و له‌گه‌ل ئه‌و بتانه‌دا که ده‌یانپه‌رستن و گوئیان به‌خودا نه‌ده‌دا، جا ریگه‌ی دۆزه‌خیا نیشان بده‌ن و رایان بگرن، به‌پاستی ئه‌وانه به‌ر پرسیاران و پرسیاریان لی ده‌کری. ئه‌وه چیتانه بۆ وه‌کوو جیهان پشتی یه‌کتری ناگرن و ئاوا سه‌ر شوپۆ کزو داماون؟ (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

۴۰۶۲- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِ اللَّهِ (وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ) قَالَ «حَامٌ وَسَامٌ وَيَافِثٌ». رواهما الترمذي^(۲).

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سه‌مووره (خودای ئی رازی بێ) گوتی: له‌باره‌ی ئەم ئایه‌ته‌وه: {وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ} (٧٧/٣٧) واته: ته‌نیا نه‌وه‌و وه‌چه‌ی نوو‌حمان له‌سه‌ر زه‌ویدا هێشته‌وه‌ گوتی: چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: نه‌وه‌که‌ی ئەم سێ کوپه‌ی بوون: حامو سامو یافیت، ئیتر له‌وانه‌وه‌ی هه‌رچی مرو‌ف بوو که‌وتوو‌نه‌ته‌وه‌ (ت-س/ح).

٤٠٦٣- له‌پێشه‌وه‌ په‌ت بوو، فه‌رمووده‌ی ژماره‌ سێ، له‌سه‌ر باسی (فضل العرب والحجاز)^(٣).

٤٠٦٤- ئایه‌ته‌که‌و فه‌رمووده‌که‌ له‌ (کتاب النبوة) دا پابورد له‌سه‌ر باسی (یونس وزکریا صلی الله علیهما وسلم) دا^(٤).

٤٠٦٥- قَالَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضی الله عنه) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ) قَالَ «عِشْرُونَ أَلْفًا». رواه الترمذي بسند غريب^(٥).

ئوبه‌یی کوپ‌ی که‌عب (خودای ئی رازی بێ) گوتی: بۆئهم ئایه‌ته‌: {وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ} (١٤٧/٣٧) له‌ چه‌زهره‌تم پرس‌ی: خودا ده‌فه‌رمو‌ی یوونس پێغه‌مبه‌رم په‌وانه‌ کرد بۆ سه‌رگه‌لی که‌ ژماره‌یان سه‌د هه‌زار که‌س بوون و به‌ئکوو له‌و ژماره‌یش زیاتر بوون، ئایا ئەو زیاده‌یه‌ چه‌ند بووه‌؟ فه‌رمووی: (بیست هه‌زار بوو!).

صافات و صادو زوهره‌و سونم‌ین

بوونه‌ته‌ مایه‌ی خۆشی هه‌ردوو ئین

بۆ نافرته‌تی باش، بۆ پیاو‌ی به‌دین

بۆ نێمه‌ش، نه‌گه‌ر خواناس و سه‌ردین

(٣) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٠ رقم: ٢/٣٥٦٠.

(٤) تقدم في المجلد الرابع تسلسل ١٨ رقم: ٢/٣٢١٥.

(٥) حديث غريب عند الترمذي.

٢١- سووره‌تی (ص)

(له‌سووره‌ته مه‌که‌یه‌کانه، هه‌شتاو شه‌ش یا هه‌شتاو هه‌شت نایه‌ته)

سورة (ص) (مکیه وهی ست او ثمان وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ مَرَضَ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَتْهُ قُرَيْشٌ وَجَاءَهُ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) وَعِنْدَ أَبِي طَالِبٍ مَجْلِسُ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَتَى يَمْنَعُهُ وَشَكْوَهُ إِلَى أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ؟ قَالَ: «إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً وَاحِدَةً لِّدِينٍ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبُ وَتُؤَدَّى إِلَيْهِمُ الْعَجْمُ الْجَزِيَّةُ». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً قَالَ: «كَلِمَةً وَاحِدَةً». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً، يَا عَمَّ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ». فَقَالُوا إِلَهًا وَاحِدًا (مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ) قَالَ فَتَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (ص وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ) إِلَى قَوْلِهِ (مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ). رواه الترمذي^(١).

ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئا رازی بن) گوئی: ئەبو تالیب نه‌خۆش بوو، گه‌وره‌ پیاوه‌کانی خێلی قورەیش دەسته‌ ده‌سته‌ ده‌چوون بۆلای بو سەرلێدانی و هه‌والپرسی. هه‌روا پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سهرین) چوو بۆلای بو هه‌والپرسی، له‌لای ئەبو تالیب دا جیگه‌ی دانیشتنی تاقه‌ زه‌لامی هه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ویستی له‌و شوینه‌ دا دانیشت، به‌لام ئەبو جه‌هل هه‌لسا که نه‌یهیلتی له‌وی دانیشتی! ئیتر کۆمه‌لانی قورەیش ده‌ستیان کرد به‌ سکا‌لای حالی خویان، له‌لای ئەبو تالیب، له‌ده‌ست پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که برازیه‌تی، ئەبو تالیب گوئی: ئەی برازای خۆم تو چیت ده‌وی له‌هۆزی خۆت؟ داوای چی له‌م خزمانه‌ ده‌که‌ی؟ فه‌رمووی: من تاقه‌یه‌ک وشه‌م له‌وان ده‌وی، که‌ده‌بی به‌کللی پیرۆزی، که‌به‌هۆی ئەو تاقه‌ وشه‌یه‌وه هه‌رچی عه‌ره‌ب هه‌یه‌ ملکه‌چ ده‌بن بۆیان و عه‌جه‌م و غه‌یری عه‌ره‌بیش سه‌رانه‌یان پێ ده‌ده‌ن! ئەبو تالیب

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

گوئی: تاقه‌یک ووشه نهو تاقه ووشه‌یه چیه که ده‌بی به‌سهرمایه‌ی نه‌م
 هه‌موو خیر و بی‌ره؟ فه‌رمووی: به‌لئ! نه‌ی مامی خوّم! تاقه‌یه‌ک ووشه‌م
 ده‌وی لییان نه‌وه‌یه که بلّین: (لا إله إلا الله) نه‌وانیش گوئیان: تاقه‌یه‌ک
 خودا!! قسه‌ی واشتیکی تازه‌قه‌للایه‌و له‌م چهرخه‌دواییه‌دا نه‌مان
 بیستوه، نه‌مه‌بئی و نه‌بی درو و ده‌له‌سه‌یه‌و هیچی تر، جا له‌شانی
 نه‌وانه‌دا نه‌م نایه‌تانه‌هاتنه‌خواره‌وه {ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ، بَلِ الَّذِينَ
 كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ} هه‌تا ده‌گاته: {مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا
 إِلَّا اخْتِنَاقٌ}. (ت-س/ح).

۴۰۶۷- → (ب/۱ ز/۱۱۸ ل/۳۶۰ ف/۱۵) (۲).

۴۰۶۸- → (ب/۱ ز/۴۴ ل/۱۸۸ ف/۱ + ب/۱ ز/۱۲۲ ل/۳۷۲ ف/۶) (۳).

۴۰۶۹- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ (رضی الله عنه)، يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ شَيْئًا
 فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ اللَّهُ
 أَكْبَرُ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ (صلى الله عليه وسلم) (قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا
 مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ). رواه البخاري والترمذي (۴).

عبداللای کوپی مه‌سعوود (خودای ن‌رازی بی) ده‌یگوت: نه‌ی
 موسولمانینه! نه‌وه‌ی شتی ده‌زانی بابیلی و نه‌ترسئ و به‌پی پله‌ی
 زانینی خو‌ی حوکی پی بکا، وه‌نه‌وه‌ی که‌شتی نازانی با بلّی: نازانم،
 خودا خو‌ی نه‌مه‌باشتر ده‌زانی، چونکه‌نه‌گهر که‌سئ شتی نه‌زانی و ناوا
 بلّی، نه‌م قسه‌یه‌ش به‌شیکه‌له‌زانین چونکه: نه‌زان نه‌و که‌سه‌یه‌که
 به‌غه‌له‌ت فه‌تو‌ابداو شتی نه‌زانی و بلّی ده‌یزانم خودا له‌م باره‌یه‌وه

(۲) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ۱۸/ برقم: ۷۲۰/۱۵.

(۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ۴۴/ برقم: ۳۳۷/۱.

(۴) بخاري. تفسير: ۴۸۰۹.

به پیغهمبه‌ری خوی ده‌فرمووی: {قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ} (٨٦/٣٨) (ب/ت).

خودا له (زوه‌ره)ی دووه‌سی زوه‌ره

هه‌ش‌ربین له‌گه‌ل نۆمه‌تی سه‌روه‌ره

٢٢- سووره‌تی زوه‌ره

(هه‌فتاو پینج نایه‌ته)

سورة الزمر (مکیة) الا بضع آیات وهي خمس وستون آية

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله عنهما) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ) قَالَ الزُّبَيْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكْرَهُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةَ بَعْدَ الَّذِي كَانَتْ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا قَالَ «نَعَمْ». فَقَالَ إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ. رواه الترمذي^(١).

كاتێ ئەم ئایه‌ته هاته خواره‌وه: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} (٣٩/٣١). تۆونه‌وان له‌روژی قیامه‌تدا له‌هوزووری خودای خۆتان ده‌وه‌ستن و ده‌بن به‌ده‌مه‌ قال و به‌به‌ره‌رکانی‌تان، تۆ ده‌لیی من ئه‌رکی سه‌رشانی خۆم به‌جێ هێناوه ئه‌وانیش ده‌لێن حاشا هه‌چی به‌ئێمه‌ پانه‌گه‌یاندووه. عه‌بدوللای کوپی زوبه‌یر (خودای ئی زازی بن) گوتی: ئه‌ی پیغهمبه‌ری خودا! ئایا جاریکی تریش له‌قیامه‌تدا ناکۆکی و به‌به‌ره‌رکانی پوو ده‌داته‌وه له‌نیوانی ئێمه‌ و ئه‌واندا، له‌پاش ئه‌مه‌ی که له‌جیهاندا پووی داوه له‌نیوانماندا؟ فه‌رمووی: به‌ئێ. گوتی: وادیاره ئیشه‌که گه‌لی دشوارو ناهه‌موارو سه‌خته (ت-س/ح) مامۆستای مه‌زن، مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم، خودا پایه‌دار تری بکا، له‌ته‌فسیری نامی زی‌پیندا، ئەم پرسته‌یه‌ی دوایی ئاوا ته‌رجه‌مه‌ کردووه: قال: نعم، فقال: ان الامر ان لشدید: ئه‌ویش فه‌رمووی: کاتێ ئه‌وه پوونه‌دا کاری

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئادەمیزاد لەو رۆژەدا دشوارو ناھەموارە. جا نازانم ئەمە پڕیوایەتیکی تری ئەم
 ھەدیشە، یا ھەمان ھەدیشە و مەقوولی ھەردوو (قال) ھەکی بە ھەرماشتی
 ھەزەرت داناو، بەلام من بەیری خۆم وا دەزانم مەقوولی (قال) ھی دووھم
 ەبدوللّا بئ ئەک ھەزەرت. (وەرگیژ)

۴۰۷۱- → (لەتەفسیری سوورەتی نیسادا رابوو، ھەرموودە
 ھەقدەھەم). لەگێڕانەو ھی ئێرەدا ئاویە: ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بئ)
 گوئی: گەلی لەبەتەرستەکان، خەلکیکی زۆریان کوشتبوو، وەزیناو
 داوینپییسی زۆریان کردبوو، جا بەپیی خویان ھاتنە لای پیامبەر (دروودی خودای
 لەسەرب) گوئیان: ئەمە تۆ دەلیلیت و خەلک بانگ دەکی بۆی شتیکی زۆر
 جوان و شیرین، بەلام خۆت دەزانی ئیمە حالەکەمان وایە، جا ئایا ئەم کردوھ
 خراپانە کە ئیمە کردوومانە، کە ھەزارەت و بریتی و پاکبوونەویان بۆھە یان؟
 جا بەم بۆنە یەو ئەم ئایەتە دابەزی: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا
 يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} ھەروھا ئەم ئایەتە ی تریش
 دابەزی: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} (۵۳/۳۹) واتە: ئەمە موحەممەد! ئەمە خۆشەو یست!
 بھەرموو بەبەندەگانی من لەسەر زمانی خۆم: ئەمە بەندەیینە! ئەمە ئەو
 کەسانەم کەستەم و تاوانیکی زۆرتان کردووە و باری دواپۆژی خۆتان گران و
 دژوار کردووە، ئائومید مەبن لە پەحمەتی خودا، ئەگەر ئیو بەراستی پوو
 لەخوداکەن و خۆتان فەبدەنە قاپی ئەوپاشا گەورە یە ئەویش
 لەھەموو تاوانە کانتان خۆش دەبێ. (بوخاری - ھەزار پەحمەت لەگۆپی
 نازداری)^(۲)

۴۰۷۲- وللترمذي: قَرَأَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): {وَلَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ}. ولا ييالي.^(۳)

(۲) تقدم برقم: ۳۷۹۵/۱. مجلد سادس. تسلسل/۵.

(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ) به سه نه دیکی چه سه نه ده گپیته وه: جاری
 چه زهت (دروودی خودای له سه ربین) ئەم ئایه ته ی خوینده وه: {لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ
 اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} هیوا بپراو مه بن له پره حمه تی خودای
 میهره بان، به پراستی خودای گه وه، ئەگه ر خواستی هه بی له هه موو
 گونا هئ خوش ده بی. جا پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ربین) به شوین
 خویندنه وه ی ئەم ئایه ته پیرو زه دا فه رمووی: وه هه ر باکیشی نییه! (ت-
 س/ح).

٤٠٧٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضی الله عنه) قَالَ جَاءَ خَبَرٌ مِنَ الْأَخْبَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ
 (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ، إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللَّهَ يَجْعَلُ السَّمَوَاتِ عَلَى إصْبَعٍ
 وَالْأَرْضِينَ عَلَى إصْبَعٍ، وَالشَّجَرَ عَلَى إصْبَعٍ، وَالنَّمَاءَ وَالْثَرَى عَلَى إصْبَعٍ، وَسَائِرَ
 الْخَلَائِقِ عَلَى إصْبَعٍ، فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) حَتَّى بَدَتْ
 نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ الْخَبَرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ
 قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). رواه الشيخان والترمذي^(٤).

عه بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: یه کئ له زانا گه وه ره کانی جووله که هاته
 لای پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ربین) گوئی: ئەه ی موچه ممه د! له ته وراتی ئی مه دا
 هه یه: که خودا له روژی قیامه تدا ئاسمانه کان داده ئی له سه ر په نجه یئ و
 زه ویه کان داده ئی له سه ر په نجه یئ و دارو دره خت داده ئی له سه ر په نجه یئ و
 ناو خاک داده ئی له سه ر په نجه یئ و هه موو دروستکراوه کانی تریش داده ئی
 له سه ر په نجه یئ واته: بوونه وه ر، سه رو خواری به ده ستی قودره تی وه ک توپی
 ده گری و نه وه جا بۆنواندن ج به ره و شان و شکوی خو ی و به یانی یه کتایی
 خو ی و بی نموودی یادشاو قرا له کانی جیهان، ده فه رموی: پادشا هه ر خو م
 پادشا کانی سه رزه مین و ناو جیهان کوان؟ له کوین؟

(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨١١، ٧٤١٤، ٧٤١٥، ٧٤٥١، ٧٥١٣ = ١٦٨٩ تجرید ٤/٤٨٢ مسلم. صفات المنافقین: ٦٩٧٧

ترمذی. تفسیر القرآن: ٣٢٣٨.

پیغهمبه‌ریش (درودی خودای لسه‌رین) بۆ پشستیوانی قسه‌ی مالوومه‌که وه‌ها
پیگه‌نی، ددانه‌پیشینه‌کانی وهرده‌که‌وتن، له‌پاشا‌حه‌زرت (درودی خودای لسه‌رین)
ئه‌مئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (وما قدروا) هه‌تا (عما یشرکون) (ش/ت).

۴۰۷۴ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ مَرَّ يَهُودِيٌّ بِالنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم)
فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «يَا يَهُودِيُّ حَدِّثْنَا». فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ
إِذَا وَضَعَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى ذِهِ وَالْأَرْضِينَ عَلَى ذِهِ وَالْمَاءَ عَلَى ذِهِ وَالْجِبَالَ عَلَى
ذِهِ وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى ذِهِ. وَأَشَارَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ بِخِنْصَرِهِ أَوَّلًا ثُمَّ تَابَعَ
حَتَّى بَلَغَ الْإِنْبَهَامَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ}. رواه
الترمذي بسند صحيح^(۵).

ئیبینو‌عه‌یباس (خودایان فی رازی بن) گوتی: پیاویکی جووله‌که، له‌لای
پیغهمبه‌ره‌وه (درودی خودای لسه‌رین) رابورد، فهرمووی: ئاده‌ی ئه‌ی جووه!
قسه‌مان بۆ بکه. گوتی: ئه‌ی باوکی قاسم! تۆ چی ده‌لییت بۆ ئه‌وکاته‌که
خودا ئاسمانه‌کان داده‌نی له‌سه‌ر ئه‌م په‌نجیه‌و زه‌وی داده‌نی له‌سه‌ر ئه‌م
په‌نجیه‌و ئاو داده‌نی له‌سه‌ر ئه‌م په‌نجیه‌و کیوه‌کان داده‌نی له‌سه‌ر ئه‌م
په‌نجیه‌و دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نی له‌سه‌ر ئه‌م په‌نجیه‌و!
موحه‌مه‌دی کوپی سه‌لت له‌پیشدا، له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ته‌وه له‌
په‌نجه‌تووته‌ی خویه‌وه ده‌ستی کرد به‌ژماردنی په‌نجه‌کانی و له‌گه‌ل هه‌ر
ئیشاره‌تی‌کا په‌نجیه‌کی خۆی به‌پرز دیاری ده‌کرد هه‌تا په‌نجه‌که‌له‌ی
خۆی واته: مه‌به‌ست له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ت په‌نجه‌ تووته‌یه‌و له‌دووه‌م
ئیشاره‌ت براتووته‌یه‌و... تاد. جا خودای گه‌وره‌ ئه‌مه‌ی دابه‌زاند: {وما
قدروا الله} هه‌تا {یشرکون} (۶۷/۳۹) واته: شان و شکۆی خودا گه‌ل
گه‌وره‌و مه‌زنه، ئه‌و کافره‌ دل و چاو کۆرانه، وه‌ک پێویست بێ و شیای

پِرنی باره گای خوداوهندی بی ئاوا قه درو پِرنی نازانن، دلمردو
چوزانن سۆزو نه شق چیه و کویری زکماک چوزانن پهنکی پهنکین
چییه، میثالن بۆنه وهی ئیوه له گه ورهیی و دهسته لاتن خودا تن بگه
نه مهیه: نه زه وییه هه مووی، یهک مووی کهم نه بن له گه ل هه موو
ئاسمانه کانا، وهک گوین، هه لمانن، وایه له ناو چنگی خودادا، خودا
پاک و بن گه ردو گه لن گه ورهیه و به دورره لهم لاژگه لاژگی بته رستانه، که
بریری هاوهل و کوپو کچ و هاوسه ری بۆ ده دن (ت-س/ص).

۴۰۷۴م- وللشیخین: «يَقْبُضُ اللَّهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَوَاتِ بِمِثْنِهِ، ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ مُلْكُ الْأَرْضِ»^(۶).

نه بو هورهیره (خودای ئی رازی بن) گوئی: له پیغه مبهرم (درودی خودای له سه رین)
ژنه وت دهیغه رموو: خودا، له پوژی قیامه تا گوئی زه وی دهکا به یهک
چنگ و ئاسمانه کان به دهستی راستی ده پیچیته وه نه و جا ده فهرموئ:
پادشای بن هاوشان هه ر خووم، پادشاکانی زه وی له کوین (ش).

۴۰۷۵- (له باسی ته فسیری سووره تی ئیبراهیم رابوورد. ف/۴)^(۷).

قال الله تعالى: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ} →.

۴۰۷۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ». قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، وَيَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجَبَ دَنْبِهِ، فِيهِ يُرْكَبُ الْخَلْقُ. رواه الشيخان^(۸).

(۶) بخاری. رفائقی: ۶۵۱۹، ۷۲۸۲. مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۸۱.

(۷) تقدم برقم: ۲۹۳۶/۴ مجلد سادس تسلسل/۱۵.

(۸) بخاری. تفسیر: ۴۹۲۵. مسلم. فتن: ۷۲۴۰.

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێن) فەرمووی: لەم فوو تا ئەو فوو چلە! یاران گوتیان: ئەو ئەبو ھورەیرە! مەبەست لە ماوەی بەینی دوو فوووەکە کە مەشھوورن بە نەفخەتەین کە ئەم فەرموودەییە ئاماژەیی بۆدەکا چل رۆژە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەو مەبەست چل سائە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەو مەبەست چل مانگە، گوتی: نازانم چونکە من ژمیردراوەکەم لە حەزەرت نەبیستوو کە چییە لەخۆمەو ناتوانم بپاریار بدم کە سائە، رۆژە، مانگە، حەفتەییە، چییە گوتی: حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێن) فەرمووشی: لەش و ئەندام و ھەموو پارچەکانی جەستەیی ئادەمیزادیش ھەمووی دەپزێ، نووکی بیخی جوچکەیی سمتی نەبی کە بەقەد دەنکی خەرتەلەیک دەبی لەویو فریشتەکان بەفەرمانی خودا سەرلەنوێ ھەموو کەسێ وەک حاڵی ژیاڵی دروستی دەکەنەو (ش) لەپریوایەتیی شەرھەکەدا: دەلی: دەگیرنەو لەئێبنوعەبباس و حەسەنەو (رەزای خویان لێ بێ) کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێن) دەفەرموێ: بەینی دوو فوووەکان چل سائە، بەفووی یەکەم بەفەرمانی خودا ھەموو گیانداری دەمرێ، بەفووی دوو بەفەرمانی خودا ھەموو مردوویی زیندوو دەبیئەو!

٤٠٧٧ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «كَيْفَ أَلْعَمُ وَقَدْ أَلْتَقَمَ صَاحِبُ الْقُرْنِ الْقُرْنَ وَحَتَّى جَنَّتَهُ وَأَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ». قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا».^(٩)

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) گوتی: حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێن) فەرمووی: من چۆن خۆشی بکەم و رابویرم، لەکاتیکی کە ئیسرافیل، کە مەئمووری نەفخی سوورە، کەرەناکەیی ناو بە دەمیەو بە ھەر دوو لیوی گرتوویەتی و تەوێلی دانەواندوو گویی ھەلخستوو و چاوەنوارە

^(٩) رواه الترمذي وأبو داود بسندين صحيحين (شرحه).

که هه‌رده‌م فه‌رمانی پئ‌بکری گورج فووی پیا بکاو کۆتایی به‌جیهان
بینی!! موسولمانه‌کانیش گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌ی ئیمه‌ چی
بکه‌ین؟ فه‌رمووی: بَلَّيْن: (حسبنا الله ونعم الوكيل - على الله توكلنا)
(ت/د-س/ح).

٤٠٧٨ - وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) عَنِ الصُّورِ فَقَالَ: «الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ
فِيهِ». رواهما الترمذي وأبو داود^(١٠).

پرسیار کرا له پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین): صوور چییه؟
فه‌رمووی: صوور شاخیکه وه‌ک ئه‌و بۆریه‌ی که‌سه‌ریان فووی پیاده‌که‌ن
بۆ کۆ بوونه‌وه‌و بلاو بوونه‌وه‌ له‌پۆژی قیامه‌تا فووی پێدا ده‌کری. (ت/د-
س/ح).

(هونمین) دووناوه‌ زۆر سووره‌تی تر
هه‌یه‌تی چهن ناو له‌یه‌کێ پتر،
به‌ فووین مردووین، به‌ فووین زیندووین
به‌بای خوا ده‌ژین که‌ر نه‌بوو مردووین
نهم هه‌موو به‌زم و سه‌یرو سه‌مايه
بناغه‌ی له‌سه‌ر پرسی هه‌وايه!!
سه‌رم ده‌رناچن له‌م کاره‌ خوايه!
بوون و نه‌بوونم گشت به‌ده‌ست بایه!!
تازهم زانیوه‌ که‌من شیڕی بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ با
مه‌ر خوا بزانی، با بۆ کویت ده‌با

^(١٠) رواه الترمذي وأبو داود بسندین صحیحین (شرحه).

٢٣- سووره‌تی مؤمنین

(پیشی ده‌کوتری سووره‌تی غافیر - مه‌کیه ٨٥ نایه‌ته)

سورة المؤمن (مکیة، وهي خمس وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٩- سُبُلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضی الله عنه) عَنْ أَشَدَّ مَا صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يُصَلِّي بِفَنَاءِ الْكَعْبَةِ، إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، فَأَخَذَ بِمَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَلَوَى ثَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنَقًا شَدِيدًا، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ بِمَنْكِبِهِ، وَدَفَعَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَقَالَ (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ). رواه البخاري^(١).

له عه‌بدو‌للا‌ی کو‌پی عه‌مر (خودایان ئی رازی بئ) پرسیار کرا: ناخوشت‌ترین شت که بپه‌رسته‌کان ده‌رباره‌ی پیاه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سهریئ) کردیان چی بوو؟ گو‌تی: جاری، پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سهریئ) له‌حه‌وشه‌ی که‌عه‌دا نو‌یژی ده‌کرد، عوقبه‌ی کو‌پی نه‌بو موعه‌یط په‌یدا بوو، سه‌ر شانی پیغه‌مبه‌ری گرت و جله‌که‌ی توند لوول دا له‌گه‌ردنیاو ته‌واو تاساندی! نه‌بویه‌کریش هات قو‌لئ عوتبه‌ی گرت و له‌کو‌لی پیغه‌مبه‌ری کرده‌وو گو‌تی: {أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ} (٣٨/٤٩). واته: له‌سه‌رچی نه‌م پیاوه باشه‌یه ده‌کوژن؟ له‌سه‌ر نه‌وه که‌خودای راست و دروست به‌خوای خو‌ی ده‌زانئ، وه بو دامه‌زراندن و سه‌لماندنی داوای خو‌ی موعجیزه‌و به‌لگه‌گه‌لیکی زو‌ر رو‌شن و ناشکرای له‌لایه‌نی خودای ئیوه‌وه پی دراوه، که‌به‌چاوی خو‌تان ده‌یان بینن (ب).

٤٠٨٠- عَنْ الثُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ». ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ). رواه الترمذي^(٢).

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨١٥.

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

نوعمانی کوپی به شیر (خودای ن رازی بن) گوتی: پیغه مبه (درودی خودای
 لسه رین) فهرمووی: دووعا و موشته ققاتی ووشه ی دووعا له قورئاندا
 به مه عنا عیبادهت و پهرستنه. جا که زرهت (درودی خودای لسه رین) بو
 سه لماندنی نه مه سه له یه، که دووعا به مه عنا عیبادهت، نه مه نایه ته ی
 خوینده وه: {وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي
 سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ} (۶۰/۴۰) واته: په روه ردگاری ئیوه فهرموویه تی:
 هاوار له خوم بکه ن، په نا هر په نای منه، په نای تر نییه، که واته نه گهر
 ئیوه په نا بو من بینن و به نده یی ساغ بو من بکه ن، نه وا منیش دیم
 به هاوارتانه وه و په ناتان دده م، وه لی ئو بی هوش و گو شانیه ی که له بهر
 فیزو ده عیه زی بیژ له به نده یی من ده که نه وه، نه وانه زور به که ساسی و
 دامای سهری خویان شوپ ده که ن و ده چنه ناو که وره کانی دوزخه وه!
 (ت-س/ص).

(فصلت) واته: جیا جیا و سه به خؤ

نه که تی که ل- پی که ل، وه کو و گه نم و جو

واته: نامه یین دانار داناره

له فظی وه که مه عنا ی پی که و نازاره !!

۲۴- سووره تی (فصلت)

(مه کییه ۵۳ نایه ته)

سورة فصلت (مكية، وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۸۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ ابْنَتِ قُرَشِيَّانٍ وَتَقَفِي (أَوْ
 تَقَفِيَّانِ وَقُرَشِيٍّ) كَثِيرَ شَحْمٍ بَطُونِهِمْ قَلِيلَةً فَقَهُ قُلُوبِهِمْ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتُرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ
 يَسْمَعُ مَا نَقُولُ قَالَ الْآخَرُ: يَسْمَعُ إِنْ جَهَرْنَا وَلَا يَسْمَعُ إِنْ أَخْفَيْنَا. وَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ
 كَانَ يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْنَا فَإِنَّهُ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كُنْتُمْ

تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ) الْآيَةُ. رواه الشيخان والترمذي: (۱).

عەبدوللا (خودای ئی رازی بن) گوئی: لەلای بەیتا، دوو قورپەیشی و یەك شەقەفی، یا دوو شەقەفی و یەك قورپەیشی كۆدەبنەو، بەلەش قەبەو قەلەو و فیله‌تەن، بەدل كەو دەن و نادان، یەكیكیان دەلێ: ئایا ئیو لەو باوەرپەدەكەن كە خودا گوئی لێیە، ئیمە چی دەلێین؟ یەكیكی تریان دەلێ: ئەگەر بە دەنگی بەرز قسە بكەین دەبیستێ، بەلام ئەگەر بەپەنھانی قسەبكەین نایژنەوێ! ئەوی تریشیان دەلێ: ئەگەر بەدەنگی بەرز قسەبكەین گوئی لێ بێ، بەپەنھانی قسەبكەین ھەر گوئی لێ دەبێ، جا خودای گەرەمەزن ئەمە ی نارد: {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ} (۲۲/۴۱). (ش/ت).

۲۵- سوورەتی شوورا

(لە سوورەتە مەکییەکانە ئەنیا چوار نایەتی نەبێ، ۳۵ نایەتە)

سورة الشورى (مكية إلا أربع آيات وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۸۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله عنهما) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ فَقَالَ: «أَتَذَرُونَ مَا هَذَا الْكِتَابَانِ». فَقُلْنَا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا. فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُمْنَى «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا». ثُمَّ قَالَ لِلَّذِي فِي شِمَالِهِ: «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۸۱۷، ۴۸۱۸، ۷۵۲۱. مسلم: صفات المنافقین: ۶۹۶۰. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۲۴۸.

يُنْقَضُ مِنْهُمْ أَبَدًا». فَقَالَ أَصْحَابُهُ فَفِيمَ الْعَمَلِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ أَمْرٌ قَدْ فُرِعَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: «سَدُّوا وَقَارِبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِيَدَيْهِ فَبَيَّنَّهُمَا ثُمَّ قَالَ: «فَرَعَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ فَرِيقَ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقَ فِى السَّعِيرِ». رواه الترمذی فی القدر^(١).

عەبدوللای کۆپی عەمر (خودیان ئی رازی بێ) گوئی: جاری پیغه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربێ) هات بۆ ناومان، دوو کتیبی بە دەستەوه بوو، فەرمووی: ئایا دەزانن کە ئەم دوو کتیبە چین؟ گوتمان: خەیر! ئەو پیغه‌مبەری خودا! مەگەر خۆت پێمان بفرموویت، ئەوجا حەزەرەت (درویدی خودای لەسەربێ) بە وێناوەیەیان کە لە دەستی راستی دابوو فەرمووی: ئەوەیان نەویستە کە لە لایەنی خودای هەموو جیهانەوه، ناوی هەموو بەهەشتییەکانی تێداوە، ناوی خۆیان و ناوی باو و پیریا و ناوی عیڵ و تیرە و ھۆزیانی یەك بە یەك تێداوە، سەرەتا پیاوی کران، هەتا هەتایە ھەر ئەوەندە دەبن، نەكەم دەكەن و نەزۆتر دەبن! وە بە وێناوەشیان کە لە دەستی چەپی دابوو فەرمووی: ئەوەی تێشیان نەویستە کە لە لایەنی خودای هەموو جیهانەوه، ناوی هەموو دۆزەخییەکانی تێداوە، ناوی خۆیان و ناوی باو و پیریا و ناوی عیڵ و تیرە و ھۆزیانی یەك بە یەك تێداوە، سەرەتا پیاوی کران، هەتا هەتایە ھەر ئەوەندە دەبن نەكەم دەكەن و نەزۆر دەبن یارانیش عەزیزان کرد: قوربان! کەوابێ و ھەر لە سەرەتاوە چارەنووسی هەموو کەسێ دیاری کرابێ کە بەهەشتییە، یا دۆزەخییە، ئیتر ئیئەم بۆچی خۆمان ماندوو بکەین و کارو کردەوه لە پای چی؟ فەرمووی (درویدی خودای لەسەربێ): کاری پاک و پوخت بکەن و بۆ کردنی چاکە کۆتایی مەکەن و چەندە لە دەستتان دێ ھەولێ باشە بدەن، لە راستی دا شتە کە خۆی ئاواوە: ئەوەی لە بێرەتەوه بەبەهەشتی دانرابێ

(١) رواه الترمذی بسند صحیح (شرحه).

سهره‌نجام ده‌گه‌ریت‌ه‌وه سهرکاری باش و خوداناسی، که نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه خاوه‌نه‌که‌ی به‌ه‌شتیه، ئیتیر گریمان له‌وه‌و به‌ر ههر کاریکی کردبئی کار له‌م سهره‌نجامه ناکات، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی له‌سهره‌تاوه به‌ئه‌ه‌لی دۆزه‌خ له‌قه‌له‌م درابئی، سهره‌نجام باده داته‌وه بۆ سهرکاری خراپ و بئی شهرعی، ئیتیر له‌وه‌و به‌ر ههرکاریکی کردبئی کار له‌م سهره‌نجامه ناپه‌سه‌نده‌ی ناکات.

ئه‌وجا حه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) هه‌ردوو ده‌ستی خۆی هه‌لته‌کاندو دوو کتیبه‌که‌ی هه‌ل داو فهرمووی: خودای په‌روه‌ردگاری ئیوه له‌ میژوه‌ چاره‌نووسی هه‌ریه‌کێ له‌ئیوه‌ی دیاری کردووه‌و له‌و مه‌سه‌له‌یه‌ بۆته‌وه. ئه‌وجا بۆ پشتیوانی و راستی و دروستی فهرمووده‌که‌ی خۆی ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} (۷/۴۲) واته: له‌و رۆژه‌دا تاقمێ وان له‌به‌هه‌شتاو، تاقمێ وان له‌ناو دۆزه‌خا! (ب-س/ص).

۴۰۸۳ - ئه‌م فهرمووده‌یه‌ له‌پیشه‌وه‌ رابورد، له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا فهرمووده‌ی یه‌که‌م^(۲).

۴۰۸۴ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «سَيِّئَةٌ لَعَنَتْهُمْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ كَانَ: الزَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَالْمُكَذِّبُ بِقَدَرِ اللَّهِ وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعْزَّ بِذَلِكَ مَنْ أَذَلَّ اللَّهُ وَيُذِلَّ مَنْ أَعَزَّ اللَّهُ وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَالتَّارِكُ لِسُنَّتِي»^(۳).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌م شه‌ش که‌سه‌ هه‌م من به‌له‌عنه‌تم کردوون و هه‌م خودا به‌له‌عنه‌تی کردوون و هه‌م هه‌موو پیغه‌مبه‌رێ له‌پیش مندا به‌له‌عنه‌تی کردوون، یه‌که‌م ئه‌وه‌ی شتی

(۲) تقدم برقم: ۲۳۴۱/۱ مجلد خامس تسلسل/۱۶.

(۳) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

زیاد بکا، له‌نامه‌یی له‌نامه‌کانی خودا، دوهم ئه‌وه‌ی چاره‌نووسی خودایی به‌درۆ بزانی و برۆی پئی نه‌بی، سییه‌م ئه‌و زه‌بر به‌ده‌سته‌ی که‌به‌زۆری زۆردای و به‌زه‌بری مله‌وپی خۆی، خۆی ده‌سه‌پینتی و ئه‌وجا به‌که‌یفی خۆی ئه‌وه‌ی خودا سه‌ری ئه‌وی شو‌پ‌کردووه‌و سووک و تپۆی کردووه‌و ئه‌و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه‌ به‌رزده‌کاته‌وه‌و پووی ده‌داتئ، وه‌ ئه‌وکه‌سه‌ی که‌ خودا سه‌ری ئه‌وی به‌رزده‌و کردووه‌و ئه‌و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه‌ نه‌وی ده‌کا و پووی ناداتئ و سووک و تپۆی ده‌کا!!

چواره‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که‌ حه‌رامی خودا به‌حه‌لال ده‌زانی!! پینجه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که‌ زۆرو سته‌م له‌ئالوبه‌یتی من بکا و به‌پیی شه‌ریعه‌تی خودا په‌فتیان ه‌گه‌ل نه‌کا، شه‌شه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی ته‌رکی پینازی من بکا! (ت-س/ص).
٤٠٨٥- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «لَا يُصِيبُ عَبْدًا نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَغْفُو اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ». قَالَ وَقَرَأَ (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ). رواه الترمذي^(٤).

ئه‌بو مووسا (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ه‌ر ئیش و نازاری (که‌م تا زۆر) که‌ تووشی به‌نده‌یی ده‌بی به‌هۆی گونا‌ه‌وه‌یه، وه‌لئ ئه‌وه‌نه‌بی که‌له‌سه‌ر ه‌موو گونا‌ه‌ی خودا به‌نده‌ نازار بدا، به‌لکوو ئه‌و گونا‌ه‌انه‌ی که‌ خودا چاوپۆشیان لئ ده‌کا گه‌لئ زۆرتن له‌و گونا‌ه‌انه‌ی که‌ خودا خاوه‌نه‌کانیان تووشی ئیش و نازار ده‌کا. گوتی: جا حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) خویندی‌وه: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ} (٣٠/٤٢) واته: ه‌ر نازار و به‌لایه‌کتان تووش ده‌بی و ه‌ر ناخۆشییه‌کتان دیته‌ پئ به‌هۆی کرده‌وه‌ی ناباری خۆتانه‌وه‌یه، که‌به‌ده‌ستی خۆتان ده‌یکه‌ن، گه‌رچی خودا له‌زۆر کرده‌وه‌ی خراپ‌یشان چاوپۆشی ده‌کا و ده‌بوورئ! (ت-سند غریب).

(٤) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

قال الله تعالى: {وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ} (٥١/٤٢) →.

٤٠٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رواه مسلم في الإيمان^(٥).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ھەموو پیغەمبەرێ لەکاتی خۆیدا، نیشانە ی گەورە گەورە و موعجیزە یەکی وای پێ دراو ھە ئەوە میزادەکانی چەرخێ خۆی بەھۆی ئەو نیشانە و موعجیزانە و ئیمان و باوەڕیان پێ ھێناو، وەلێ ئەو موعجیزە یەکی کە خەڵات کراو ھەمن ئەم قورئانە یە، کەخودا بەوھە ی بۆی نارەووم بۆیە ئومیدم گەورە یە کە لەپۆژی قیامەتدا مەن لەھەموو پیغەمبەرەکانی تر ئومەت زۆر تری (م).

٢٦- سوورەتی زوھروف

(مەکەییە ٨٩ نایەتە)

سورة الزخرف (مكية وهي تسع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٧- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ». ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ (مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ). رواه الترمذي^(١).

ئەبو ئومامە (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ھەر گەلێ پێگە ی پاست بزیبکەن مسوگەر تووشی دەمبازی و

^(٥) مسلم. إيمان: ٢٨٣. بخاري. فضائل القرآن: ٤٩٨١، ٧٢٧٤ - تجريد/ ٤ ل/ ٥٢٣ رقم: ١٧٢٢.

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

هاوردو بردی قسه ده‌بن له‌پاشان دا پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سهرین) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَقَالُوا آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} (ت-س/ص).

٤٠٨٨- ئەم فەرمووده‌یه له‌پیشه‌وه رابورد، له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئەعراف دا، فەرمووده‌ی سییه‌م^(٢).

٢٧- سووره‌تی دوخان

(هه‌کییه ٥٧ ئایه‌ته)

سورة الدخان (مکیه، وهي سبع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٩- له‌پیشه‌وه رابورد، له‌ته‌فسیری سووره‌تی یوسف دا، فەرمووده‌ی چواره‌م^(١).

٤٠٩٠- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ بَابَانِ بَابٌ يَصْنَعُهُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَبَابٌ يَنْزِلُ مِنْهُ رِزْقُهُ فَإِذَا مَاتَ بَكَيًا عَلَيْهِ فَدَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ). رواه الترمذي^(٢).

ئهنه‌س (خودای ئی رازی بن) گووتی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سهرین) فەرمووی: هه‌موو موسوڵمانی دوو ده‌رگای هه‌یه، کرده‌وه‌ی له‌ده‌رگایه‌کیانه‌وه سه‌رده‌که‌وی، پزق و رویشی له‌ده‌رگاکه‌ی تریانه‌وه دیته‌ خواره‌وه، کاتی ده‌مری هه‌ردوو ده‌رگاكان بۆی ده‌گرین، ئەمه‌ معنای ئەم فەرمايشته‌ی خودایه‌ که ده‌فه‌رموی: {فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ} (٢٩/٤٤) واته‌: هه‌رگیز ئاسمان و زه‌وی بۆیان

^(٢) تقدم في المجلد السادس. تسلسل ٨/ رقم: ٣٨٦٨.

^(١) يقدم في المجلد السادس. تسلسل ١٣/ رقم: ٣٩٢٩.

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

نه‌گریان و مؤله‌تی ئه‌وه‌یشیان نه‌درا که فه‌وتانیان دوا بخری، چونکه
ئه‌مانه‌ پیاوی خراپ بوون، به‌لام مروّقی موسولمان هم ئاسمان بۆی
ده‌گری و هم زه‌وی. (ب-به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

دوخان وا له‌پیش سووره‌ی (جاثیه)

(نه‌حقاف) ته‌په‌ی لم وه‌کوو ماسییه

٢٨- سووره‌تی جاثیه

(له‌سووره‌ته‌ مه‌کییه‌کانه ٢٧ نایه‌ته)

سورة الجاثية (مکیه، وهي سبع وثلاثون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «قَالَ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ: يُؤْذِنِي ابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ، يَدِي الْأَمْرُ، أَقْلَبُ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ». رواه البخاري^(١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین)
فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌فه‌رمووی: ئاده‌میزاد ئازاری من
ده‌دا، کاتی جنیو به‌چه‌رخ و گه‌ردوون ده‌دات وه‌کی ئه‌وه‌ که‌ه‌ست
به‌ئازاری ده‌کا ده‌لی: ئه‌ی فه‌له‌ک واوات لی بکری، یا ده‌لی: ئه‌ی
گه‌ردوونی چه‌پگه‌رد! گه‌ردوون، یا فه‌له‌ک، یا چه‌رخ هیچی به‌ده‌ست نییه،
ئه‌وه‌ی ئیوه‌ نیسه‌به‌تی ده‌ده‌ن له‌گه‌ردوون و ده‌لین گوایه‌ هه‌موو کارو بارئ
چه‌رخ و گه‌ردوون هه‌لی ده‌سووپرینئ ئه‌وه‌ وانیه، به‌لکوو من خۆم هه‌موو
شتی هه‌ل ده‌سووپرینم، گه‌ردوون من دروستم کردووه، ئه‌وچی به‌ده‌سته،
هه‌موو کارو بارئ به‌ده‌ستی خۆمه، خۆم ئه‌م شه‌وو رۆژه‌ تاو تووی ده‌که‌م و
ده‌یانه‌ینم و ده‌یانبه‌م (بوخاری. په‌حمه‌ت له‌گوپری نازداری).

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٦.

٢٩- سوورده‌تی نه‌حقاف

(مه‌کیه، ٣٥ نایه‌ته)

سورة الاحقاف (مکیه، وهي خمس وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٩٢، ٤- کان معاویة (رضی الله عنه) استعمل علی الحجاز مروان فخطب فجعل یدکر یرید بن معاویة، لکن یرایع له بعد أبيه، فقال له عبد الرحمن بن أبي بكر شیتا، فقال خذوه. فدخل بیت عائشة فلم یقدروا { علیه } فقال مروان إن هذا الذی أنزل الله فیهِ (والذی قال لوالدیه أف لکما أتعذانی أن أخرج) الآية، فقالت عائشة من وراء الحجاب: ما أنزل الله فینا شیتا من القرآن إلا أن الله أنزل عذری. رواه البخاری^(١).

موعاوییه مه‌پوانی کردبوو به‌سه‌رداری ولاتی حیجان، مه‌پوان له خوتبه‌دا باسی یه‌زیدی کوپی موعاوییه‌ی بو‌خه‌لکه‌که ده‌کرد، هه‌تا له‌پاش باوکی په‌یمانی خه‌لافه‌ت بدری به‌وو شه‌و ببی به‌جینشین له‌جینگه‌ی بابی!

عه‌بدولره‌حمانی کوپی شه‌بویه‌کریش قسه‌یه‌کی له‌پرووی مه‌رواندا کرد گوتی: بوچی شه‌مه‌هیرقلییه‌ته، کوپ له‌شوینی بابی ببی به‌پاشا، یا پیغه‌مبه‌رایه‌تی و جینشینایه‌تییه، شه‌ی شه‌بویه‌کرو عومره‌و عوتمان شه‌مه‌یان بو‌نه‌کردو له‌جینگه‌ی خویان منالی خوئیانیان دانه‌نا؟ مه‌پوان گوتی: ئاده‌ی بیگرن! شه‌وپره‌حمانیش خوی کرد به‌مالی عائیشه‌ی خوشکی دا، نیتر پییان نه‌ویرا، جا مه‌پوان گوتی: شه‌م ئایه‌ته ده‌رباره‌ی شه‌مه‌عبدولره‌حمانه‌هاته‌خواره‌وه‌که‌ده‌فه‌رموی: { وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أَفَ لَكُمْمَا أتعذاني أن أخرج وقد خلت القرون من قبلي وهما يستغيثان الله وتلك آمن إن وعد الله حق فيقول ما هذا إلا أساطير الأولين } (١٧/٤٦) واته: به‌دبه‌ختی

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٧.

وا هیه که دایک و باوکی ته‌می خیری ده‌کن و پیی ده‌لین: خانه خراب!
 باوه‌رو ئیمان بینه، به‌راستی به‌لینی خودا راسته، که چی ئەو له‌پروویانا
 هه‌لده‌گه‌رپته‌وه‌و ده‌لی: ئۆه! له‌ده‌ست ئیوه! ئەم قسه‌ پ‌رو پ‌وچه‌ چیه
 که ئیوه‌ ده‌یکه‌ن، که گوايه‌ من له‌ پاش مردن زیندوو ده‌کریمه‌وه‌و له‌گۆر
 دهرم ده‌که‌ن و ده‌مبه‌ن بۆ چه‌شرو لی‌پرسینه‌وه‌، ئەمه‌ی ئیوه‌ ده‌لین کۆنه‌و
 قسه‌ی ئەمه‌رو نییه‌، هه‌ر ئەفسانه‌ کۆنه‌که‌ی پی‌شینانه‌و ده‌لیننه‌وه‌،
 ساله‌های ساله‌ ئەو خه‌لکه‌ دین و ده‌مرن و گوم ده‌بن، ئەی کوا بۆیه‌کی
 نه‌گه‌رایه‌وه‌ دواوه‌!!

عائیشه‌یش که‌له‌پشتی په‌رده‌وه‌ بوو به‌ مه‌روانی گوت درۆده‌که‌ی
 خودا له‌باره‌ی ئیمه‌وه‌ که‌ که‌سوکاری ئەب‌وبه‌کری سه‌دیقین ه‌یچ شتیکی
 واکه‌بۆنی خراپی ئیمه‌ی لی بۆ له‌قورئاندا نه‌یناردۆته‌وه‌ خواره‌وه‌،
 به‌لکوو ئەو ئایه‌تانه‌ی ناردوو که‌به‌یانی پاکی و مه‌ردی و داوینپاکیی من
 ده‌که‌ن (ب).

٤٠٩٣ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَاحِبًا حَتَّى أَرَى
 مِنْهُ لُحَاتَهُ، إِنْ كَانَ يَتَّبِعُ، قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ.
 قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرَحُوا، رَجَاءً أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ،
 وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ. فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ مَا يُؤْمِنِي أَنْ يَكُونَ فِيهِ
 عَذَابٌ عَذَّبَ قَوْمَ بِالرَّيْحِ، وَقَدْ رَأَى قَوْمَ الْعَذَابِ فَقَالُوا (هَذَا عَارِضٌ مُنْطَرُكٌ)».
 رواه الأربعة^(٢).

عائیشه (خودای لی رازی بن) گوتی: قه‌ت نه‌م دیوه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی
 خودای له‌سه‌ربن) و پی‌بکه‌نی که‌ زمانه‌ بچکۆله‌ی ده‌ربکه‌وی و دم دابچه‌قینی و
 بدا له‌ قاقاو تریقه‌ی پی‌که‌نین! به‌لام به‌ سه‌لاری به‌زه‌رده‌خه‌نه‌ پیده‌که‌نی،
 عائیشه‌ گوتی: کاتی هه‌ور یا با هه‌لی ده‌کرد په‌نگی ده‌گۆرا، عه‌رزیم

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٨، ٤٨٢٩، ٦٠٩٢ = تجرید ٤/ ل ٤٩٠/ رقم: ١٦٩٥. مسلم: صلاة استسقاء: ٢٠٨٢.

کرد: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! خه‌لك كه هه‌ور ده‌بینن خۆشی ده‌كه‌ن، به ئومیدی ئه‌وه كه بارانی پێوه‌بێ، كه‌چی ده‌بینم تۆ كه هه‌ور ده‌بینی خه‌م و په‌ژاره له‌پرووت دیاره؟ فهرمووی: ئه‌ی عایشه! ده‌ترسم كه ئه‌وه هه‌وری مه‌ینه‌ت و سزایی، عادی هۆزی هود (دروودی خودای له‌سه‌رین) کاتی سزاکه هاته سه‌ریان و به‌چاوی خۆیان شه‌پۆلی باو گه‌رده‌لوله‌که‌یان دی و چاویان به‌به‌رای سزاکه كه‌وت گوتیان: {هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا} (٢٤/٤٦) واته: ئه‌مه هه‌وری بارانه، بارانمان بۆ ده‌بارین (ش/د/ت).

به‌لام خۆی وانه‌بوو، به‌لكوو هه‌وری غه‌ضه‌ب بووه، وه‌ك هه‌زه‌تی هود (دروودی خودای له‌سه‌رین) وه‌لامی دانه‌وه: {بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} (٢٤/٤٦) واته: نه‌خه‌یر هه‌ور نییه، به‌لكوو ئه‌و سزایه‌یه كه ئێوه په‌له‌په‌لتان بوو بۆهاتنی، ئه‌وه بایه‌ك و شه‌پۆله هه‌وایه‌کی ئاسمانییه سزایه‌کی سه‌ختی تایه. (وه‌رگێڕ).

٤٠٩٤ - و للشَّيْخَيْنِ: نُصِرْتَ بِالصَّبَا وَأَهْلَكَتُ عَادَ بِالذَّبَّورِ^(٢).

هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: خودای گه‌وره به‌هۆی بای خۆره‌لاته‌وه كه به‌عه‌ره‌بی پێی ده‌لێن صه‌با، له‌شه‌ری غه‌زای خه‌نده‌قا سه‌ری خستم به‌سه‌ر دوژمندا، وه‌هۆزی عادیش به‌بای ره‌شه‌با له‌ناو چوون (ش).

قال الله تعالى: {وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ} (٢٩/٤٦).

باسی ئه‌و کاته‌یان بۆ بکه، که‌له (وادی النخله) دا نۆ که‌سمان (له جنۆکه) نارد بۆلای تۆ، که گه‌یشتنه‌ لای تۆ له‌وکاته‌دا تۆ شه‌و نوێژت ده‌کردو قورئانت ده‌خویند، له‌ناو خۆيانا گوتیان: ئابێ ده‌نگ بن و گوێ

^(٢) بخاری. إستسقاء: ١٠٣٥، ٢٢٠٥، ٢٣٤٢، ٤١٠٥ = تجرید/ ١/ ٤٩٩/ رقم: ٥٢٦. مسلم: صلاة الإستسقاء:

بگرن با بزانی د‌ه‌ف‌ه‌رموئ‌ی چ‌ی، کات‌ی قورئان خویندنه‌که ته‌واو بوو، که‌پ‌انه‌وه بۆلای که‌له‌که‌یان و ده‌ستیان کرد به هۆشیاری کردنه‌وه‌یان.

٤٠٩٥ - عَنْ عَلْقَمَةَ (رضی الله عنه) قَالَ قُلْتُ لَابْنِ مَسْعُودٍ (رضی الله عنه) هَلْ صَحِبَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) لَيْلَةَ الْجَنِّ مِنْكُمْ أَحَدًا؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ افْتَقَدْنَاهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ بِمَكَّةَ فَقُلْنَا اغْيِبْ أَوْ اسْتَطِيعَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ حَتَّى إِذَا أَصْبَحْنَا إِذَا نَحْنُ بِهِ يَجِيءُ مِنْ قِبَلِ حِرَاءٍ قَالَ فَذَكَّرُوا لَهُ الَّذِي كَانُوا فِيهِ فَقَالَ «أَتَأْنِي دَاعِيَ الْجِنِّ فَأَتِيْتُهُمْ فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمْ». فَأَنْطَلَقَ فَأَرَانَا آثَارَهُمْ وَأَثَارَ نِيرَانِهِمْ. قَالَ الشَّعْبِيُّ وَسَأَلُوهُ الزَّادَ وَكَانُوا مِنْ جِنِّ الْجَزِيرَةِ فَقَالَ «كُلُّ عَظْمٍ يُذَكَّرُ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ أَوْ فَرَمَا كَانَ لَحْمًا وَكُلُّ بَعْرَةٍ أَوْ رَوْتَةٍ عَلَفَ لِدَوَابِّكُمْ». فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «فَلَا تَسْتَنْجُوا بِهِمَا فَإِنَّهُمَا زَادُ إِخْوَانِكُمْ مِنَ الْجِنِّ». رواه الترمذي^(٤).

عه‌قله‌مه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: گوتم به ئیبنو مه‌سعوود: له‌وشه‌وه‌دا که وه‌قدو نوینه‌ری جنۆکه هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئیوه له‌وکاته‌دا که‌ستان له‌خزمه‌تیدا بوون؟ گوتی: نه‌ه، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) هیشتا له‌مه‌که‌که بوو، شه‌وئ‌ی لیمان بزر بوو، گوتمان: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) بۆیه دیار نییه یا له‌ناکاو کوژراوه، یا ف‌ریندراوه. ئیتر ئه‌و شه‌وه که‌له‌ئیمه رۆیی قه‌ت نه‌ی بینینه‌وه، که‌چی بۆیه‌یانی پ‌وانیمان و له‌لای ئه‌شکه‌وتی حیراوه د‌یت‌ه‌وه، که‌ بۆیان گیرایه‌وه که‌ئهم شه‌و به‌هۆی تووه چیمان به‌سه‌ره‌اتووه، فه‌رمووی: نوینه‌ری جنۆکه هاتبوو به‌شوینمداو بانگی کردم بۆلایان، منیش چووم بۆلایان و قورئانم بۆخویندن. ئینجا له‌خزمه‌تی دا چووین، شوینه‌وارو ئاگردانه‌کانیانی پ‌ینی‌شان د‌این، له‌وشه‌وه‌دا جنۆکه‌کان داوای خوارده‌مه‌نی و تویشووی لئ ده‌که‌ن، ئه‌ویش ده‌ف‌ه‌رموئ‌ی: هه‌ر ئیسکی

^(٤) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

له‌کاتی سه‌ربریندا، یا له‌کاتی کرانه‌وه‌دا، یا له‌کاتی فره‌دانداندا ناوی خودای لیبه‌ینری، کاتی ده‌که‌ویته، ده‌ستی ئیوه له‌هه‌موو کاتیکی تر گوشتی پتر پیوه بئ! وه‌هه‌موو پشقل و شیاکه‌و ته‌پاله‌و ته‌رسیکیش ئالیک بئ بۆ ولا‌خه‌کانتان، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) فره‌مووی: که‌واته به‌و دوو شته‌واته: به‌ ئیسقان و په‌یین له‌پاش سه‌راوکردن گیانی خۆتان پاک مه‌که‌نه‌وه، چونکه‌ ئه‌م دوو شته‌ خۆراکی براجنۆکه‌کانتان. (ت-س/ص).

٤٠٩٦- وَقِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ: مَنْ آذَنَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجَنِّ لَيْلَةَ اسْتَمْعُوا القرآن؟ قال: آذنت بهم شجرة^(٥).

به‌عه‌بدوللا (خودای ئازای بئ) گوئرا: ئه‌و شه‌وه که وه‌فدی جنۆکه‌ گوئ له قورئانه‌که ده‌گرن کئ پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) ئاگادار ده‌کاته‌وه له‌وه؟ گوئی: دره‌ختی جنۆکه‌کان ئاشکرا ده‌کا له‌پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) (ب).

٤٠٩٧- وَقِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): مَا بَالُ الْعَظْمِ وَالرُّوثِ لَا يُسْتَنْجَى بِهِمَا؟ قَالَ «هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجَنِّ، وَإِنَّهُ أَتَانِي وَفُذُّ جَنَّ نَصِيْبَيْنِ وَنِعْمَ الْجَنُّ، فَسَأَلُونِي الزَّادَ، فَدَعَرْتُ اللَّهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا بِرُوثَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا». رواهما البخاري في المناقب^(٦).

عه‌رزى پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) ده‌کری: بۆچی نابئ تارات به ئیسقان و ته‌پاله‌و ته‌رسه‌قول بگیری؟ فره‌مووی: چونکه ئه‌و دوو شته له‌خۆراکی جنۆکه‌ن، حال و ابوو کاتی نوینه‌ری جنۆکه‌کانی خه‌لکی نه‌صییین له‌جه‌زیره‌ی ئیبنو عومه‌ر، که ده‌که‌ویته ناو کوردستانه‌وه هاتنه‌ لام داواى خۆراکیان لئ کردم، منیش له‌خودا پارامه‌وه بۆیان! که‌به‌لای هه‌ر ئیسک و ته‌رسیکا برۆن له‌خوداوه خۆراک بگرن بۆیان و وه‌ک کاتی پیش خواردنیان لئ بیته‌وه، ئیسکه‌که پر بئ له‌گوشت و ته‌پاله‌که‌یش خواردنیان لئ بیته‌وه به

(٥) بخاری. مناقب. ٢٨٥٩ = تجرید/٢/ل/١٩٧/رقم/١٥٠٧.

(٦) بخاری. مناقب: ٢٨٦٠ = تجرید/٢/ل/١٩٧/رقم/١٥٠٨.

دانه وئەكەى جاران ھەزەت (درودى خودای لەسەربى) كەناوى جنۆكەكانى
نەصیبىنى ھىنا فەرمووى: بەراستى ئەو جنۆكانە جنۆكەى چاك بوون* (ب).

٣٠- سوورەتى موحەممەد (درودى خودای لەسەربى)

(لەسوورەتە مەدەنىيەكانە، ٣٩ نایەتە)

سورة محمد (صلى الله عليه وسلم) (مدنية، وهي تسع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) (وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ)

فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً». رواه
الترمذي^(١).

* لەخودا بەزىادى كەنەم صەحابانە پاش ئەوەى خۆيان ئىسلام بوون گەرانەووە بۆناو
كەلەكەى خۆيان لە كوردستانو بوون بە يەكەم نوپنەرى ئىسلام لەكوردستاندا. ئەمەش
بەھرمەكى گەورمە، نیشانەى پىرۆزى ئەم خاكەيە.

سوورەتى (محمد) عليه السلام

مژدەتى (فەتخ)س دا بەكەلى ئىسلام

حوجرات فەتخى بە قووى (قاف) دەبى

(زاريات) بۆ (طوور) بەتەناف دەبى

يەكەم كەس كەدەرگای گۆرى بۆ دەكریتەووە لەگۆر دەردەچى پىغەمبەرى خۆمانە، كە
گۆرەكەى وا لەناو حوجرەكەى عانىشەدا، كە يەكێكە لە (حوجرات)ى ئومولونمىنەكان!
كللى كردنەووەى گۆرەكانىش نەفخىصوورى دوومە، كەلەنايەتى بىستو يەكى سوورمتى قافا
باس كراو پىش ئەومىش بەپى ئايەتەكانى سەدو دوو ھەتا سەدو ھەشتى سوورمتى طاھا
كېومەكان (كە يەكێكان كۆى طوورە) بەھۆى زاریاتەووە، كە بەمەنا باى بەھیزە، پەخشو
پرشو بلاو دەبنەووە رووى زەوى دەبى بە گۆى بى گرىو فۆرت وەك ھىلكە. (ومرگىپ)

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) ھەرمووی: من لە رۆژیک، ھەفتا جار داوای لێخۆشبوونی گوناه لە خودا دەکەم، بۆخۆم و بۆئێسۆ، بۆ بەجیھێنانی ھەرمانی ئەم ئایەتە کە دەفەرموی: {وَاسْتَغْفِرْ لِدُنْكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ} (١٩/٤٧) واتە: داوای تاوان پۆشی لەخودا بکە بۆ خۆت و بۆ پیاو و ژنی موسوڵمان (ت-س/ص).

٤٠٩٩- وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَلَمَّا فَرَعَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لَهَا مَهْ. قَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ. قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعَ مِنْ قَطْعِكَ؟ قَالَتْ: بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ فَذَاكَ لَكَ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَفَرَأَوْا إِنْ شِئْتُمْ (فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطَعُوا أَرْحَامَكُمْ). رواه الشيخان^(١).

دیسان لەو ھوہ (خودای ئی رازی بێ) ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) ھەرمووی: ئەوکاتە ی کە خوا ئەم بوونە ھەرە ی دروست کردو لێ بوو ھوہ لێ، خزمایەتی (رەھەم) ھەلسا کە مەری خودای میھەرەبانی گرت و گوتی: دەستم دامینت! خودا ھەرمووی پێی: مە کە بۆ وادە کە ی داوات چییە بیلێ؟ خزمایەتی گوتی: بۆ ئەو ھەلسا و م لەوشوینەدا کە مەرت دەگرم و پەنام بۆ ھینا ویت: کە سکاڵا دەکەم لە دەستی ئەو کە سەنە ی کە مافی من بە جێ ناهین و پرشتە ی پە یو ھندی خزمایەتی دەبێ، خودای گەورە ییش ھەرمووی: ئایا رازی دەبی بەو کە ھەر کە سێ پێ لەتۆ نە بێ و پە یو ھستی ھەبێ لە گەلتا منیش پێ لەو نە بێ و پە یو ھستیم ھەبێ لە گەلتا، و ئەو کە سە ییشی پێ لەتۆ بێ و پە یو ھستی نەبێ لە گەلتا منیش پێ لەو بێ و پە یو ھستیم نەبێ لە گەلتا؟ خزمایەتی گوتی: بەلێ ئە ی پەروەردگارم! من بە مە رازیم، ھەرمووی: دە ئە مە پە یمان بێ لە بە یینی

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٣٠، ٤٨٣١، ٤٨٣٢، ٥٩٨٧، ٧٥٠٢، تجرید البخاری/ ٤/ ٤٩١/ ٤٩٦/ ١٦٩٦، مسلم. البز

من و تۆدا ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: ئه‌گه‌ر ئاره‌زوو ده‌که‌ن، بۆ پشیتیوانی ئه‌م فه‌رمووده‌یه ئه‌م ئایه‌ته بخوینن: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَتُقْطَعُوا اَرْحَامُكُمْ} (٢٢/٤٧) واته: چی چاوه‌پوان ده‌کری له‌سه‌ر کاری به‌دو له‌کاربه‌ده‌ستی ناموسولمان غه‌یری ئه‌وه که‌ده‌س بکه‌ن به‌خراپه‌و بشیوه له‌ولاتا و پرشته‌ی خزمایه‌تی بیچپن؟ (ش).

٤١٠٠ - → له‌سه‌ر باسی (فضل فارس) دا رویشته، (ف/١ + ف/٢). به‌لام لی‌رده‌دا بۆ رافه‌ی ئه‌م ئایه‌ته: {وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم} (٣٨/٤٧) واته: ئه‌گه‌ر پشت له‌دینی خودا بکه‌ن ئه‌وه خودا ئیوه به‌ریاد ده‌کاو گه‌لیکی تر دینیته رووی کارو ئه‌وانه فه‌رمانی خودا ناشکی‌نن و وه‌کوو ئیوه نابن.^(٣)

٣١- سووره‌تی فه‌تح

(مه‌دینه‌یه، ٢٩ ئایه‌ته)

سورة الفتح (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠١ - (ب/١ ز/١٨١ ل/٤٩٣ ف/٧ + ب/١ ز/١٨٥ ل/٥٠٧ ف/١٠)^(١)

له‌گیرانه‌وه‌ی ئی‌رده‌دا ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه: به‌دانیشته‌وه‌ی نوێژی سوننه‌تی ده‌کرد، به‌لام که‌ده‌یویست بچه‌میته‌وه هه‌ل ده‌سایه سه‌رپن ئه‌وسا پوکووعی ده‌برد.

٤١٠٢ - عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) لَمَّا نَزِلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (لِيُغْفَرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ) مَرْجِعُهُ مِنَ الْحُدَيْيَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قَرَأَهَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)

(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٢ برقم: ٢٥٧٢/١ و رقم: ٢٥٧٢/٢.

(١) تقدم برقم ٩٧١/٧ مجلد اول. تسلسل/٨١.

عَلَيْهِمْ فَقَالُوا هَبْنِيَا مَرِيئًا يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكَ مَاذَا يُفَعْلُ بِكَ فَمَاذَا يُفَعْلُ بِنَا
فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ {لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا} حَتَّى بَلَغَ {فَوْزًا عَظِيمًا}. رواه الرمذي^(٢).

ئەم فەرموودەییە لەپێشەوه رابورد، لەسەر باسی (فضل سورة
الفتح) دا گێڕانەوه‌ی ئیترە کە لەئەنەسەوه‌ی ئەمە‌ی پترە: یاران (خودایان ئی
زان‌ی بن) عەززیان کرد: قوربان! نووشی گیانت بێ، باشە ئەمە خە‌لاتی
خودایە بو‌تو، ئە‌ی چی خە‌لات دەکا بە ئی‌مه؟ ئیتر ئەم ئایە‌ته هاته
خواره‌وه: {لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا} (٥/٤٨) (ت-س/ص).

٤١٠٣ - ئەم فەرموودەییە لەپێشەوه رابورد، لەسەر باسی (الفصل
الثالث في أخلاق النبي) دا. فەرموودە‌ی سێ‌یه‌م^(٣).

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ
مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا} (١٨/٤٨).

واتە: خودای گەوره زۆر رازی بوو لەو موسولمانانە‌ی کە لەپوودای
خودە‌ییبی‌ده‌دا، لەژێر دارسە‌موره‌که‌دا، پە‌یمانی مە‌ش‌ه‌وور بە
بە‌ی‌عه‌تولریضوانیان لەگە‌ڵ تو‌دا بە‌ست، خودا ئاگای لە‌نیازی پاکی
ناود‌لیان بوو، بو‌یه بارانی هێمنی و پە‌حمەت و دامە‌زراوی داباران بە
سە‌ریاندا، سە‌ره‌پای ئە‌وه‌یشه خە‌لاتی‌کی تری گە‌وره‌ی کردن، بە‌گرتنی‌کی
نزیک بو‌ شارێکی پڕ لە خێرو بێر.

٤١٠٤ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِصِفِّينَ فَقَالَ رَجُلٌ: أَلَمْ تَرَ إِلَى
الَّذِينَ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ: نَعَمْ، فَقَالَ سَهْلُ بْنُ حَنْفٍ: أَتَاهُمَا
أَلْفُسَكُم فَلَقَدْ رَأَيْنَا يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ فِي الصُّلْحِ الَّذِي كَانَ بَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

^(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(٣) تقدم في المجلد الرابع برقم: ٣١٨/٣ تسلسل/٩٠.

والمشركين ولو نرى قتالا لقاتلنا، فجاء عمرُ فقال: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ أَلَيْسَ قَتْلَانَا فِي الْجَنَّةِ وَقَتْلَاهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «بَلَى»، قَالَ: ففيم نعطى الدِّينَةَ فِي دِينِنَا وَنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللَّهُ بَيْنَنَا، فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَنِي اللَّهُ أَبَدًا، فَرَجَعَ مُتَغَيِّظًا فَلَمْ يَصِرْ حَتَّى جَاءَ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَهُ اللَّهُ أَبَدًا، فَتَزَلَّتْ سُورَةُ الْفَتْحِ. رواه البخاري ومسلم في الحديبية^(٤).

ئەبو وائیل (خودای ئی رازی بێ) گوتی: لە صەفەفین بووین، پیاوی گوتی: ئایا تەماشای ئەمانە ناکە، بانگ دەکەین بۆ حوکم کردن بە پێی نامە یی خودا کە قورئانی پیرۆزە کە دەفەرموی: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلَا فَأُصْلِحُوا بَيْنَهُمَا} کەچی رازی نابن؟ عەلی (خودای ئی رازی بێ) گوتی: بەلێ، من بەم پێشنیارە ی دەستە ی موعاوییە رازیم، کە قورئان لە بەینا بێ، چونکە ئەگەر نیاز پاک بێ و مەبەست ئەو بێ کە خۆینی موسوڵمان بە دەستی برای موسوڵمانی نەپێژێ و کردار و پەفتار بە نامە یی خودا بکە ی من بۆ ئەمە لە پێشە وەم و سەرم پێوە نییە، وەلێ هەندێ کەس پەخنە یان لە سولح و رێککە و تن دەگرت، لە بەر ئەو سەهلی کوپی ئەحنەف گوتی: زۆر لە پای خوتان رازی مەبن و گومان لە خوتان بکەن، چونکە مەرج نییە کە هەرچی ئێو بە باشی بزائن ئەو بە باش بێ، لە رۆژی رێکە و تنی خودە ییبە دا ئێمە ش زۆر رازی نەبووین بە و رێکە و تنە ی کە لە نیوانی پێغەمبەر و هاو بە شپەیدا کەرەکاندا پووی دا، وەحە زمان لە شە پ بوو بە پرا دە یە ک عومەر چوو گوتی: باشە ئەد ی ئێمە لە سەر هە ق نین و ئەوان لە سەر باطیل و بۆش و هیچ و پوچ نین؟ ئایا کوژراوە کانی ئێمە لە بە هەشت دانین و کوژراوە کانی ئەوان لە دۆزە خدانین؟ حەز رەت (درویدی خودای لە سە رین) فەرمووی: با، چۆنی دە لێ ی وایە، عومەر گوتی: کە وایە ئیتەر بۆچی سووکایە تی بە سەر ئایینی خۆمان بێنین و بەر لە وە کە خودا لە نیوانی ئێمە و ئەواندا برائێ و حوکم بکا، بگەر پێنە وە ئەم هەموو مەرجە نا قو لایانە ی ئەوان

(٤) بخاري. الجزية والموادعة: ٣١٨١، ٣١٨٢، ٤١٨٩، ٤٨٤٤، ٧٣٠٨، مسلم جهاد: ٤٦٠٩.

که نیشانه‌ی ده‌سته‌وسانی ئیمه‌یه قه‌بوول بکه‌ین؟ چه‌زهرت (دروودی خودای
له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌ی کوپی خه‌ططاب! من پیغه‌مبه‌رو په‌وانه‌کراوی خودام و
پشت نه‌ستوورم له‌یارمه‌تی خودای خو‌م و هه‌رگیز خودا فهرامو‌شم ناکا! جا
عوهر به‌توو‌ره‌یی گه‌پایه‌وه و ئوق‌ره‌ی نه‌گرت: هه‌تا چوو بۆلای نه‌بویه‌کرو
پیی گوت: باشه ئیمه له‌سه‌ر هه‌ق نین و نه‌وان له‌سه‌ر باطیل؟! نه‌ویش گوتی:
ئه‌ی کوپی خه‌ططاب! نه‌و خو‌ی پیغه‌مبه‌ری خودایه، خودا خو‌ی په‌وانه‌ی
کردوه، که‌واته قه‌ت خودا به‌گورگان خواردووی نادا! ئیت‌ر سووره‌تی فه‌ت‌ح
هاته‌ خواره‌وه، له‌پینگه‌ی مه‌دینه، کاتی گه‌پانه‌وه‌ی چه‌زهرت (دروودی خودای
له‌سهرین) له‌خوده‌ییبیه (ش).

٤١٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ قِتْلَهُ، فَأَخَذُوا أَخْذًا فَأَعْتَقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا}. رواه الترمذي ومسلم^(٥).

ئەنەس (خودای ئازادی بێ) گوتی: جاری، لەخودەیییییە، هەشتا کەس لەکاتی کردنی نوێژی بەیانیدا، لەچیا ی تەنعمەووە دابارین بەسەر پیڤەمبەر و یاراندا، دەیانویست کە پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بکوژن، بەلام هەموویان بەگرتن گیران و بەیدەست و یەخسیر کران، لەپاشدا پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) هەموویانی ئازاد کرد، جا خودا بو تومارکردنی ئەم داستانە ئەم ئایەتە ی ناردە خوارەو {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ...} هەتا {.. تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (٢٤/٤٨) واتە: خودا ئەو خودا میهرەبانە، کە لەنزیکی شاری مەککەدا، دەستی کافرەکانی گرت و نەیهیشت کە دەست درێژی لەئێوە بکەن، وەپاش ئەوەی کە ئێوەی زāl کرد بەسەر ئەوانا دەستی ئێوەیشتی گرت و نەیهیشت

(5) مسلم. جهاد. ٤٦٥٤، ٤٦٥٦. أبوداود. جهاد: ٢٦٨٨. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٦٤.

که نیویش نازاری نه‌وان بدهن، نه‌وه‌بوو نازادتان کردن، وه نه‌م پیاوه‌تییه‌ی نیو‌یه بوو به‌ه‌وینی نه‌و ری‌ک‌وته‌ن پی‌رو‌یه، بزنان که خودا بینایه به‌ه‌موو کارو کرده‌وه‌یه‌کتان (ت/م).

۴۱۰۶- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الترمذي^(۱).

نوبه‌یی کو‌ری که‌عب (خودای فی‌رازی بن) گو‌تی: له‌بار‌هی نه‌م نایه‌ته‌وه: {وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} (۲۶/۴۸) واته: وه‌خودا بری به‌بالایان ووشه‌ی له‌خودا ترسی و که‌لیمه‌ی ته‌قوای وه‌ک به‌رگی باش و کالایه‌کی چاک بری به‌به‌ریان گو‌تی: له‌بار‌هی نه‌مه‌وه‌ه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌س‌رین) فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م ووشه‌یه ووشه‌ی پی‌رو‌زی (لا‌إله‌إلا‌الله)یه، که‌لکاوه‌و نووساوه‌ به‌ناو دل‌ی مه‌موو خواناسی‌کی خاسی ساغه‌وه (ت).

۳۲- سووره‌تی حو‌جرات

(مه‌ده‌نییه، ۱۸ نایه‌ته)

سورة الحجرات (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۰۷- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله عنه) قَالَ: قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمْرُ الْقَعْقَاعِ بْنِ مَعْبُدٍ بْنِ زُرَّارَةَ. قَالَ عُمَرُ بَلْ أَمْرُ الْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَتَمَارَيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ}. رواه البخاري^(۱).

(۱) سكت عن درجته الشارح.

(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۴۷.

عبداللّای کوپی زوبه‌یر (خودایان ئی رازی بن) گوتی: ده‌سته‌یی سواری به‌نی ته‌میمی هاتنه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ربین) نه‌بو به‌کر عهرزی حه‌رزه‌تی کرد: که قه‌عقاعی کوپی مه‌عبه‌د بکه به‌گه‌وره‌یان، عومریش عهرزی کرد: که نه‌قره‌عی کوپی حابیس بکه به‌گه‌وره‌یان، نه‌بویه‌کر دلگران بوو گوتی: تو هه‌ر مه‌به‌ستت دژایه‌تی و به‌ربه‌رکانی من بوو له‌م قسه‌یه‌دا! عومریش گوتی: مه‌به‌ستم شتی واییه ئیت‌ر بوو به‌مشت و مریان و ده‌نگیان به‌رزوه‌بوو. ئیت‌ر نه‌م نایه‌ته هاته خواره‌وه: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَقْرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ** { (۱/۴۹) واته: نه‌ی موسولمانینه! هیچ کاری خود سه‌ر له‌خوتانه‌وه به‌بی فه‌رمانی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا مه‌که‌ن (ب).

۴۱۰۸ - عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رضی الله عنه) قَالَ كَادَ الْخَيْرَانِ أَنْ يَهْلِكََا - أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ (رضی الله عنهما) رَفَعَا أَصْوَاتَهُمَا عِنْدَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ قَدِمَ عَلَيْهِ رَكْبُ بَنِي تَمِيمٍ، فَأَشَارَ أَحَدُهُمَا بِالْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ، وَأَشَارَ الْآخَرُ بِرَجُلٍ آخَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فِي ذَلِكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ) الْآيَةَ. قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَمَا كَانَ عُمَرُ يُسْمِعُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ حَتَّى يَسْتَفْهِمَهُ. رواه البخاري والترمذي (رضوان الله عليهما) (۲).

نه‌بو موله‌یکه (خودای ئی رازی بن) گوتی: دوو پیاوه باشه‌که، واته: نه‌بو به‌کرو عومه‌ر خه‌ریکبوون تیا بچن! کاتئ ده‌سته سواره‌که‌ی به‌نی ته‌میم هاتن بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ربین) له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ده‌نگیان به‌رزوه‌بوو، وه‌کردیان به‌مشت و مری، نه‌بویه‌کر ده‌یویست که پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ربین) قه‌عقاعی کوپی مه‌عبه‌د بکا به‌سه‌ر گه‌وره‌یان، عومریش ده‌یویست که نه‌قره‌عی کوپی حابیس بکا به‌

سەرگه‌وره‌یان. جا ئه‌بو به‌کر به‌عومهری گوت: تو هه‌ر مه‌به‌ستت به‌ر په‌رچدانه‌وه‌ی قسه‌که‌ی منه و هیچی ترا ئه‌ویش گوتی: مه‌به‌ستم ئه‌وه نییه، جا له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوو، به‌قهره‌ قرو دهنگه‌ده‌نگیان، جا خودا ته‌واوی ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ه‌خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ} (٢/٤٩) واته: موسولمانینه! له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودا گاله گال و دهنگه‌ دهنگ مه‌که‌ن، به‌ئهدهب و به‌ریزه‌وه، به‌هیاوشی و نه‌رم و نیانی له‌خزمه‌تیا بدوین، مه‌یکه‌ن به‌چه‌قه‌خانه‌ی خۆتان، ده‌نا تووشی بی وێلی ده‌بن و کرده‌وه‌ی باشتان به‌زایه‌ ده‌پوا، وه به‌خۆتان نازان. ئیبنو زوبه‌یر ده‌یگوت: ئیتر عومهر له‌دوا ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌خزمه‌تی هه‌زه‌تدا به‌چه‌ نه‌بوایه‌ قسه‌ی نه‌ده‌کرد بۆ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) واده‌بوو که پیغه‌مبه‌ر پرسیا‌ری لی ده‌کرد، که توژی دهنگ هه‌لپه‌ر باش تی نه‌گه‌یشتم! (ب/ت).

٤١٠٩ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَغْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنْكَسًا رَأْسَهُ، فَقَالَ لَهُ: مَا شَأْنُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَدْ حَبَطَ عَمَلُهُ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ! فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «إِذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ». رواه الشيخان^(٢).

ئه‌نه‌س (خودای ئا‌زازی بی) گوتی: جاری هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) پرسیا‌ری له‌ ثابیتی کو‌ری قه‌یس کردو له‌هه‌والی ئه‌وی پرسی. پیاوی گوتی: قوربان! هه‌ر ئیسته‌ من هه‌والی ئه‌وت بۆ ده‌زانم جا پوشت به‌ شوینی دا، ته‌ماشای کرد و له‌ماله‌وه‌ کزو مات سه‌ری داخستوه‌و دانیشتوه‌و، پیاوه‌که

(٢) مسلم. ایمان: ٣١٠. بخاری: تفسیر: ٤٨٤٦.

پیی دہلئ: ئەوہ چیتە بۆ وا دەکەئ؟ دہلئ: خراپم لئ قەوماوہ، ھەرچی کردەوہی باشم ھەبە ھەمووم بەفیرو داناو بووم بە دۆزەخی، بئ وئیم لە خزمەتی ھەزەتدا کردووە و پاداشی باشم بەزایە چووە، چونکە من پیاویکی دەنگ گەورەم و کەلەخزمەتی ھەزەتدا قسەدەکەم دەنگم لەدەنگی ئەو بەرز ترە، خوداش فەرموویەتی: لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ: دەرنگتان سەر دەنگی پیغەمبەر نەکەوئ. ئەوہ لەبەر ئەوہیە کەوا مات و دامام!

پیاوھەش ھاتەوہ بۆ خزمەتی ھەزەت و داستانەکە قەیسە بۆ گێراپاھە. ھەزەت (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: بچۆرەوہ بۆلای و مژدە بەدەرئ: کە تۆ دۆزەخی نیت، بەلکوو تۆ بەھەشتیت! (ش).

۴۱۱۰- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي قَوْلِهِ (إِنَّ الَّذِينَ يَتَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ حَمْدِي زَيْنٌ وَإِنَّ دَمِي شَيْنٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «ذَاكَ اللَّهُ»^(۴).

لەبارەى ھۆی دابەزینی ئەم ئایەتەوہ: {إِنَّ الَّذِينَ يَتَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۴/۴۹) واتە: ئەو نەفامانەى کەلە دەرەوہ، دوور بە دوور دەیکەن بە بانگە بانگ و ھەشوان و گاوان بانگ بکەن ئاوا بانگی تۆ دەکەن: ھۆ موھەممەد! ھۆ پیغەمبەر! بەپراستی ئەمانە لاژگ و بئ ھۆشن، دەنا دەستوورو وئلی ناو کوھەلایەتیان دەزانى و بەھوھو گازی توپان نەدەکرد. لەھۆی ھاتنى ئەم ئایەتەوہ بەپرای کوپی عازیب (خودای ئازى بئ) گوئى: پیاوئ ھەلسا گوئى: ئەى پیغەمبەرى خودا! من پیاویکی وام ھەرکەسئ من ستایش و مەدحی بکەم دەبئ بەسەر بەرزى بۆی و ھەرکەسئ من زەم و خوسپی بکەم دەبئ بەرووزەردى و سەر شوپی بۆی!!

ھەزەتیش (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەوہ بەس خودا وایە خو تۆ خودا نیت، تویش بەندەیکە قنگ ھەلپچراوی (ت-س/ح) یقول

(۴) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

المصنف (رضوان الله علیه) في هذه المناسبة: فالواجب على كل مسلم الأدب في حضرة النبي (صلى الله عليه وسلم) ولو كان يزور قبره، لأنه حي فيه، ومجلس حديث النبي (صلى الله عليه وسلم) كمجلسه.

دانه‌ر (خودای ئی رازی بئ) له‌شه‌رحه‌که‌دا به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموی: ئه‌رکی سه‌رشانی گشت موسولمانیکه، که‌له‌خزمه‌تی هه‌زه‌تدا سه‌لارو به‌وێڵو به‌ئه‌ده‌ب بئ، هه‌روه‌ها له‌کاتی دینی گوپی پیرۆزیشی دا، وه‌قه‌درو ریژی کوپرو مه‌جلیسی فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) وه‌ک قه‌درو ریژی مه‌جلیس و کوپی دانیشتنی کاتی مانی هه‌زه‌ت خوێ (دروودی خودای له‌سه‌رین) وایه. (وه‌رگیب)

نووی که‌واته‌ قسه‌ی هیچ و پووچ

له‌تاج مه‌نووسه، با نه‌بێ به‌ سووچ

٤١١١- قَرَأَ أَبُو سَعِيدٍ (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) قَالَ هَذَا يُبَيِّنُكُمْ (صلى الله عليه وسلم) يُوحِي إِلَيْهِ وَخِيَارُ أَمَّتِكُمْ لَوْ أَطَاعَهُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُوا فَكَيْفَ بِكُمْ الْيَوْمَ. رواه الترمذي^(٥).

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بئ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه که‌ ده‌فه‌رموی: {وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ} ئه‌ی موسولمانه‌کان! بزانی پیغه‌مبه‌ری خودا و له‌ناوتانا ئه‌گه‌ر له‌گه‌لێ کارا به‌گوویی ئیوه‌ بکا به‌ فه‌تاره‌ت ده‌چن و تووشی ره‌نج و مه‌ینه‌ت ده‌بن. ئینجا گوتی: ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) خوێ مابی و په‌یتا په‌یتا سرووشی له‌ ئاسمانه‌وه‌ بۆ بئ و پی‌شهو باشه‌کانتان له‌ خزمه‌تیا بن هیشتا ئه‌مه‌ حاله‌که‌ بئ که‌له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا دیاری کراوه، ئه‌ی ده‌بێ ئه‌مپروو له‌مه‌و دوا حالتان چۆن بئ! (ت-س/ص).

(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

٤١١٢- عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) لَوْ أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي. فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) وَرَكِبَ حِمَارًا، فَأَنْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ يَمْشُونَ مَعَهُ، وَهِيَ أَرْضٌ سَبْحَةٌ، فَلَمَّا أَتَاهُ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ إِلَيْكَ عَنِّي، وَاللَّهِ لَقَدْ آذَانِي نَحْنُ حِمَارُكَ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْهُمْ وَاللَّهِ لِحِمَارُ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) أَطْيَبُ رِيحًا مِنْكَ. فَغَضِبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَشَتَمَا، فَغَضِبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابُهُ، فَكَانَ بَيْنَهُمَا ضَرْبٌ بِالْجَرِيدِ وَالْأَيْدِي وَالنَّعَالِ، فَلَبَقْنَا أَلَهَا أَنْزَلَتْ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا). رواه مسلم في الجهاد^(١).

ئەنەس (خودای ئی زانی بێ) گوتی: عەرزى حەزەرەتیان کرد: خۆزیا دەچووی بۆلای عەبدوللای کوپی ئوبەیی کوپی سەلوول و بانگت دەکرد بۆسەر ئایینی ئیسلام، جا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) سواری گویدریژێ بوو لەگەڵ چەند پیاوی لەموسولماناندا رویشت بۆلای، رینگەکش سۆرەکات بوو (لەبەر ئەوە کەمێ تۆزو خۆلی هەبوو) تۆزو خۆلی سمی گویدریژێکە چوو بە سەر کوپی دانیشتنەکەى عەبدوللادا کاتێ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دابەزی، عەبدوللای گوتی: توخەم مەکەو و بچۆ بەولاو، بەخودا بینى کەرەکەت ئازارم دەدا، پیاویکی ئەنصاری لەیاران وەلامی عەبدوللای دایەو و گوتی: بەخودا بۆنى گویدریژێکەى پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەبۆنى تو خوشترە! لەو لایشەو پیاوی لەکۆمەلەى عەبدوللای لەسەر عەبدوللای هەلی دایەو پیاوی لەکۆمەلەى ئەنصارییە کە لەسەر ئەنصارییەکە هەلی دایەو بوو بەهەراو هەردوو لا چوون بەگژیە کداو بەدەست و شەپلاخ و دارو لقى خورماو پیلای دایان بەسەر و گویلاکی یەک دیداو تا حەزەرەت خۆی (دروودی خودای لەسەربێ) کەوتە بەینیانەو و خامۆشی کردنەو، گوتی: بەئیمە گەیشتنەو

(١) بخاری. صلح: ٢٦٩١. مسلم. جهاد: ٤٦٣٧.

که‌ئەم ئایەتە لەواندا هاتۆتە خوارەوه: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتُلُوا فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا} → (م-رمزای خۆای لێ بێ).

٤١٣- قَالَ أَبُو جَبْرَةَ بْنُ الصَّحَّاحِ: كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ لَهُ الْإِسْمَانِ وَالثَّلَاثَةُ فَيَدْعِي بَعْضُهَا فَعَسَى أَنْ يَكْرَهُ قَالَ فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ). رواه الترمذي وأبو داود في الأدب بلفظ. قَدَّمَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَمَا مِنَّا رَجُلٌ إِلَّا وَلَهُ إِسْمَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ يَا فُلَانُ فَيَقُولُ مَهْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَغْضَبُ مِنْ هَذَا الْإِسْمِ، فَتَزَلَّتْ آيَةُ: (٧).

ئەبو جوبەیرە ی کۆری ضەحاک گوتی: پیاوی وامان هەبوو دووناو سێ ناوی هەبوو، و دەبوو کەبەناوی لەوناوانە ی بانگ دەکرا پێی ناخۆش بوو (وەکوو بەهەندی کەس دەلێن: دیو، گورگ، سمەشەل، شەمەکەل، خەخێل، خولەگیل و ناوی تری و) کە خاوەنەکە ی پێی ناخۆشە. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ} (١١/٤٩) واتە: وە ناتۆرە بۆ یەکتەری فرەمەدەن و ناو ناتۆرە ی ناشیرین لەیەکتەر مەنێن (ت-س/ص) ئەبو داویدیش لە (الأدب) دا بەم گەفتە یە دەیکێڕیتەوه: کاتێ پێغەمبەر (دروودی خۆدای لەسەرب) هات بۆناومان، بۆ مەدینە، پیاو نەبوو لەئێمە کە دووسێ ناوی نەبێ، جا گەلی جار، کە پێغەمبەر (دروودی خۆدای لەسەرب) بەناوی لەوناوانە بانگی لە زەلامی دەکرد، دەیانگوت: نا، و بانگی مەکە، ئە ی پێغەمبەری خودا! چونکە ئەم پیاو بەوناو تووڕەو قەلەس دەبێ! جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ} (١١/٤٩) واتە: ئە ی موسولمانینە! سەرەمەکەنە کالتهو گەمەو لاقرتی و، یەکتەری مەکەن بەنیشانە ی تیرو تانەو توانجی

خۆتان، بۆ ئەمەیشە پیاوو ژن وەك یەكن، كۆ دەلتی ئەو پیاووی یا ئەو ژنە ی كه ئیووی پیاوان، یا ئیووی ژنان گالتە ی پێ دەكەن لەلای خودا لەئێوە باشتەر نییە، زۆر ناشیرینه ناوو ناتۆرەو قەسە یەك كه پێچەوانە ی یاسای ئیسلام بی دوا ی ئەووی كه مەرۆف باوهری بەخودا كرد، وەهەر كهس تۆبە لەم كارانە نەكا، ئەو لەستەمكاران دەژمێردری.

٤١٤- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) قَالَ خَطَبَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) النَّاسَ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبْيَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَغَاطَمَهَا بِأَبَائِهَا فَالْآنَ رَجُلَانِ رَجُلٌ بَرٌّ ثَقِيٌّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيْنَ عَلَى اللَّهِ وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ». قَالَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) ^(٨).

عەبدوللای کوپی عومەر (خودای فی رازی بێ) گوئی: لەروژی ئازاد کردن و گرتنی شاری مەككەدا، پێغەمبەر (درووی خودای لەسەری) دوانیکی بۆ مەردومەكە دا، فەرمووی: ئە ی خەلکینه! ئە ی مەردوم! بزانن كەوا خودای گەورە ی ئیووە خۆپەرستی و دەعیە و فیزی لەناوتانا هەلگرتوو، ئەم جوړە خووە ناپەسەندانە ی كە لەكاتی نەزانی پێش هاتنی ئایینی ئیسلام دا لەناوتانا باو بوو، وەك خۆبەزل زانین و كەش و فش بە باو و باپیرهو، ئەم جوړە شتانه لەئیسلام و سەردەمی ئیسلام دا نەماو، ئادەمیزاد بەپێی یاسای خودا یەکیكە لەم دوو كەسە: یا باشەو لەخوا ترسەو بەرپزەو نازدارە لەلای خودا، یا بە دەو بەدكارەو بەدپەرە وشت و بەدبەخت و سووك و پرسیواو ترویه لەلای خودا! ئەمە بەپێی كردهو، وەکی تریش ئادەمیزاد هەموویان نەتەووی ئادەمن و خودایش ئادەمی لەگل دروست كردهو، وەك خۆی فەرموویەتی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

^(٨) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مَنْ ذَكَرَ وَأَنْتَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} → (ت-به‌سه‌ندیکی غەریب).

۴۱۱۵- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْحَسْبُ الْمَالُ وَالْكَرَمُ التَّقْوَى». رواهما الترمذي^(۱).

سه‌موره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ریی) له‌بارهی نایه‌تی {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ} هوه‌فه‌رمووی: حانه‌دانی به‌ماله‌واته: که‌مالت هه‌بوو خانه‌دانی، که‌مالت نه‌بوو سه‌د خانه‌دان بی که‌س قه‌درت ناگرئ پیزو که‌وره‌ییش له‌لای خودا به‌پیی ته‌قواو له‌خودا ترسان و پاریز له‌گوناهانه (ت-س/ص).

۳۲- سووره‌تی قاف

(مه‌که‌یه، ۴۵ نایه‌ته)

سورة ق (مكية، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۱۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يُقَالُ لِحَبَّتِهِمْ هَلْ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ فَيَضَعُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدَمَهُ عَلَيْهَا فَيَقُولُ قَطٍ قَطٍ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) ده‌لی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ریی) ده‌فه‌رمووی: له‌روژی قیامه‌تا ده‌سته‌ده‌سته خه‌ک برك ده‌ده‌نه‌ناو دۆزه‌خه‌وه به‌لام دۆزه‌خ له‌به‌رگه‌وره‌یی و پان و پۆریی خوی هه‌ر پڕ نابئ، جا گشت جارئ که‌به‌دۆزه‌خ ده‌لین: نایا پڕ بووی؟ یا ماوته‌که‌پڕ بیی؟ ئه‌ویش ده‌لی: نایا هی ترماوه؟ ئه‌گه‌ر هی ترماوه‌بابئ! ئه‌م حال و

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۴۸، ۴۸۵۰، ۱۲۴۹ = تەجريد ۴۹۲/۴ رەقم: ۱۶۹۷. مسلم. جنة: ۷۱۰۸.

پرسیارو وهلامه ههروا بهردهوام دهبن، ههتا خودای پیروژو گهوره پای خوی دادهنن لهسه‌ری و ده‌مکو‌تی ده‌کا، ئه‌وجا ده‌لئ: به‌سمه، به‌سمه (ش/ت) عه‌للامه‌ی عه‌ینی (خودای ئی‌رازی بن) ده‌فه‌رموئ: ریبازگه (مه‌ذه‌ب) ی زانا‌کان له‌وینه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا که ئی‌سباتی صیفات بو‌خودا ده‌کا، وه‌ک ده‌ست و قاچ و چاو، ده‌بن به‌دوو راره‌و، یه‌کی‌کیان که پ‌یبازی ده‌سته‌ی به‌خوا سپ‌یره‌کان (المفوضه) ئه‌مه‌یه: باوه‌رمان به‌م صیفته‌و نیشانه‌ی خودایه‌هیه، به‌پ‌یی خواستی خودا خوی له‌مانه، که‌واتایه‌کی وایان هه‌یه شایه‌نی شانی ئه‌و زاته‌بن، به‌لام واتا دیمه‌نییه‌که‌ی و مه‌عنا به‌رووه بووه‌که‌ی مه‌به‌ست نییه.

قسه‌ی ده‌سته‌ی دووم دوورو در‌یژه، به‌لام ئه‌گه‌ر که‌سئ ده‌یه‌وئ ئاگای لئ‌ی بئ ئه‌وا له‌عه‌ینی دا، له‌ ته‌فسیری سوورته‌ی قافدا نووسراوه، به‌لام به‌نده که به‌ووردی سه‌رنجی پای ئه‌هلی ته‌ئویل دا واهات به‌یادما که سه‌ره‌نجامی هه‌ردوو رایه‌که یه‌که، که‌ئهم جو‌ره ووشانه ظاهیریان مه‌به‌ست نییه، مه‌عنایه‌کی تایبه‌تی خویان هه‌یه، ئه‌هلی ته‌فویض ده‌م له‌و مه‌عنایه نا‌کو‌تن و زانی‌نی ئه‌وه هه‌واله به‌عیلم و زانستی خودا ده‌که‌ن، وه‌لئ ئه‌هلی ته‌ئویل هه‌ولئ ئه‌وه ده‌ده‌ن که‌مه‌به‌سته‌که بدو‌زنه‌وه (وه‌رگی‌پ).

٤١١٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ النَّارُ أُورِثْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبَّرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلْنِي إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحِمَتِي أَرْحَمُ بِكَ مِنْ أَشَاءِ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أَعْدَبُ بِكَ مِنْ أَشَاءِ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا، فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِي حَتَّى يَضَعَ رَجُلُهُ فِتْقُولُ قَطِ قَطِ قَطِ. فَهَذَا لِكَ تَمْتَلِي وَيُزَوَّى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَلَا يَظْلِمُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا. رواه الشيخان^(٢).

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٥٠، مسلم. جنة و نعيمها: ٧٠٤.

دیسان گوتی: پیغہ مہر (درویدی خودای لہسربین) فہرمووی: بہہشت و دوزخ
 دہبی بہدہمہ قالیان، دوزخ دہلی: خو بہزلزان و بہزہبرو زہنگہکان تہرخان
 کراون بؤمن، بہہشتیش دہلی: ئہی من چیمہ، کہوا ہر لازہبوونہکان و
 بینہ وایانی ئہو خہلکہم تی دین و بووم بہجیگہی دوا روژی رہش و
 رووتہکان! ئہوجا خودای گہورہو سہرورہ دہفہرموی: ئہی بہہشت! تو
 رہحمہتی منی، ہر کہسی خوُم بمہوی لہبہندہکانی خوُم، رہحمی پی
 دہکہم و تو دہکہم بہشوینی رہحمہت بوی، وہ بہدوزخیش دہفہرموی: تو
 ہوئی سزای منی، ہر کہسی خوُم بمہوی، لہبہندہکانی خوُم بہ تو سزای
 دہدہم و تو دہکہم بہجیگہی سزادانی، وہ بہلینہ لہسہرم کہ ہر دوو لاتان
 پریکہم، ہر کہسہتان لہئہلی خوئی، بہلام دوزخ ہر لرفہی دی، ہر
 پرنابی، پہیتا پہیتا ہر خہلکی تی فرہ دہدن و ہر دہلی: ئہگہ ماوہ بابی!
 ہتا خودا پی عیززہتی دادہنی لہسہری ئہودہمہ وازدیننی و دہلی: ئیتر
 بہسہ، ئیتر بہسہ، جیگہ نہما جا ئہوجا پری دہبی و دہپہچنی بہسہریہکاو
 لہناو خویدا پہنگ دہخواتہوہ! دیارہ کہ خودای گہورہو خاوہن شکو زورو
 ستہم لہکہس ناکا، لہ دروستکراوانی خوئی، وہہرہوہا بہہشتیش ہر پری
 نابی و شوینی وای ہہیہ کہ ہر چولہ، تا خودا لہنوی خہلکی تری بو
 دروست دہکاو بہوانہ پری دہکا! (ش).

۴۱۱۸- → (ب/۱ ز/۴۴ ل/۱۹۰ ف/۲) (۳).

قال اللہ تعالیٰ: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۰).

واتہ: وہلہہندی لہشہویشا یا دوو تہسبیحی خودای خوٹ بکہو
 لہپاش نویرہکانیش.

۴۱۱۹- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) أَمَرَهُ أَنْ يُسَبِّحَ فِي أَدْبَارِ الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا. رواه البخاري (۴).

ثیبنو عہبباس (خودای فی رازی بن) فہرموی: خودا لہم ثایہ تہدا فہرمانی کردوہ بہ پیغہ مبہر (درودی خودای لہ سہرین) کہلہ پاش ہہموو نویژی تہ سبیحات و زیکرو یادی خودا بکاو ویرد بخویننی (ب).

۳۴- سوورہ تی ذاریات

(مہکیبہ، شہست ثایہ تہ)

سورة الذاریات (مکیة، وہی ستون آیة)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۴۱۲۰- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ الْبَكْرِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَذَكَرْتُ عِنْدَهُ وَافِدُ عَادٍ فَقُلْتُ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَمَا وَافِدُ عَادٍ؟». قَالَ: فَقُلْتُ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ إِنْ عَادًا لَمَّا أَقْحَطَتْ بَعَثَتْ قَبِيلًا فَتَزَلَّ عَلَى بَكْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَنَشَهُ الْجَرَادَتَانِ ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مَهْرَةَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي لَمْ آتِكَ لِمَرِيضٍ فَأَدَاوِيهِ وَلَا لِأَسِيرٍ فَأَدَاوِيهِ فَاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتُ مُسْقِيَهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الَّذِي سَقَاهُ فَرُفِعَ لَهُ سَحَابَاتٌ فَقِيلَ لَهُ اخْتَرْ إِحْدَاهُنَّ فَاخْتَارَ السُّودَاءَ مِنْهُنَّ فَقِيلَ لَهُ خُذْهَا رَمَادًا رَمَدًا لَا تَذَرُ مِنْ عَادٍ أَحَدًا وَقَالَ: أَنَّهُ لَمْ يُرْسَلْ عَلَيْهِمْ مِنَ الرِّيحِ إِلَّا قَذَرُ هَذِهِ الْحَلَقَةِ يَعْنِي حَلَقَةَ الْخَائِمِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرِّيمِ) الْآيَةَ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَّالَ اللَّهُ حَسَنَ الصَّنَاعَةِ وَالرَّوَايَةَ آمِينَ^(۱).

حاریشی کوپی یه زیدی شہل-بہ کری (خودای فی رازی بن) گوتی: چووم بو مہ دینہ، چوومہ خزمہ تی پیغہ مبہر (درودی خودای لہ سہرین) باسی نوینہ رہ کہی ہوزی عادم بویکرد، وہ عہر زیم کرد: پہنا دہ گرم بہ رہ حمہ تی خودا لہ وہ

(۱) بخاری، تفسیر: ۴۸۵۲.

(۲) سکت عن درجہ الشارح.

كەمنىش وەك ئەوم بەسەرې، فەرمووی: بۆچى نوینەرەكەى ھۆزى عاد چى بەسەرھاتبوو؟ گوتم: بەراستى لەكەسىكى شارەزای ئەم باسو خواست پرسى، ھۆزى عاد كە تووشى قاتوقپرى و نەھاتى و بى بارانى بوون، قەیل ناویكىيان نارد بۆ ھەرەمى مەككە، كەلەوى لەخودا داواى بارانیان بۆيكا، قەیلیش لەپیشا چوو بوو بە میوانى بەكرى كوپى موعاویيە كەلە مەككە بوو، بەكریش ھەموو رۆژى مەستى دەكرد لەمەى و بادەو ئارەق، وە دوو گورجى دەنگخوشیش ھەموو رۆژى بەزم و ئاھەنگیان بۆ دەگپرا، تاماوەى مانگى ئەمە كارى بوو لەپاشدا دەرچوو بەرەو چیاكانى خىلى مەھەرە، لەوى گوتى: خودایە! من نەھاتووم بۆلای تۆ لە بەر نەخوشى تاچارى بكەم یا لەبەر دىلى تا سەرەنەى بۆ بدەم و بەرەلای بكەم، بەلام بۆ ئەو ھاتووم كەوەك جارى جاران باران ببارینە بۆ ئەم بەندەى خۆتەو بۆ بەكرى كوپى موعاویيەش لەگەل ئەودا، جا بەفەرمانى خودا چەند پەلە ھەورئ لەدوورەو ھەورە دەركەوتن و لەناو ھەورەكەو دەنگى پى گوت: بۆخۆت پەلەى ئەم ھەورانە ھەلبژیرە، پەلەىەكى رەشیان تىابوو، ئەو ھەورەى ھەلبژارد بۆ خۆى. لە غەیبەو پى گوترا: ھا وەرى بگرە، ئەو ھەورەى باران نییە بەلكوو ئەو خۆلەمپرىكى پىر لە ژیلەمۆیە، كەس لەھۆزى عاد قوتار ناكا، چۆلەكە بكۆژيان لى دەپرى!

وہ گوتی: کونی ئەوبایەى خودا ناردیە سەریان و تەفرو تونایانى کرد پى بەقەى ئەم ئەلقەىە بوو (واتە: بەقەى کونی ئەلقەى ئەموسستیلەكەى دەستى) ئینجا ئەمەى خویندەوہ: {إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ، مَا تَلَّوْا مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرِّمِيمِ} (۵۱/۴۱-۴۲) واتە: وەلەگەلى عادیشا نیشانەىەكى گەورە ھەیە، بۆ موسولمانى ھۆشیار، لەوکاتەدا كە قارمان لى گرتن، بايەكى سەختى بى خىرو بیрман ناردە سەریان دەیدا لەھەرچى شتى دەیکرد بە خۆلەمیش (ن/ت) لەخودا داوا دەکەین بەجوانى كارى خۆمان ساز بدەین و کارجوان بىن و فەرموودەى ھەزەتیش بەجوانى بگپرىنەوہ. نامین خودایە.

٣٥- سووره‌تی طور

(مه‌که‌یه، چلو نو نایه‌ته)

سورة الطور (مکیه، وهي تسع وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢١- قَالَ بَنِي جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضی الله عنه) سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صلی الله علیه وسلم) يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الْآيَةَ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خُلِقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ * أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُسْتَطِرُونَ) كَادَ قَلْبِي أَنْ يَظِيرَ. رواه البخاري^(١).

جوبه‌یری کوپی موطعیم (خودای ئی رازی بئ) گوئی: گویم لئ بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) له‌نوێژئی شیواندا سووره‌تی طووری ده‌خویند، که‌گه‌یشته‌ سه‌ر ئه‌م نایه‌تانه {أَمْ خُلِقُوا...} {هه‌تا {..المسيطر}} (٣٧-٣٥/٥٢) واته: نایا هۆشو و بیری ساخ ریئی ئه‌وه‌ ده‌دا که‌ ئه‌و خه‌لکه‌و ئه‌و بوونه‌وه‌ره‌ سه‌یره‌ هه‌روا له‌خۆیه‌وه‌ به‌هه‌وانته‌، به‌بئ دروستکاریکی داناو زانا په‌یدا بووبی، یا ئه‌م له‌په‌تبه‌ربووانه‌ خۆیان دروستکه‌ری خۆیانن بۆیه‌ به‌نده‌یی بۆ خوداناکه‌ن، یا به‌ئه‌قلی کئ دانه‌چئ که‌ئهم هه‌موو ئاسمانه‌ گه‌وران، ئه‌م زه‌وییه‌ به‌رینه‌ به‌ده‌ستی ئه‌و خوێری و لاژگانه‌ دروست کرابن، دیاره‌ که‌ئهم داوايانه‌ هه‌موویان پووچن، که‌وا بوو ئه‌م بئ باکی ئه‌مانه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ نه‌زان و نه‌قام بئ باوه‌پن، دیاره‌ بۆیه‌یش ددان نانین به‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تی تۆدا چونکه‌ خۆیان کلیل به‌ده‌ستی گه‌نجینه‌کانی خودان! یاخود خۆیان بۆ هه‌موو شتی به‌ده‌سته‌لاتن و به‌ بئ په‌زای ئه‌وان که‌س ناتوانی په‌نجه‌ بکا به‌ ئاوا. جوبه‌یر (خودای ئی رازی بئ) گوئی: که‌ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سربین) گه‌یشته‌ سه‌ر ئه‌م نایه‌تانه‌ و به‌ جوانی و به‌ ته‌ئسیر خویندی کاری تی کردم و سام و شکۆیه‌کی وا گرتمی وه‌خته‌ بوو دلم، بفپړئ و به‌ندی دلم بپچړئ (ب) → (ب/١ ز ٨٠ ل/٢٦٧ ف/٢).

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٥٤ = تجريد البخاري/٤ ل/٤٩٥ رقم: ١٦٩٩ + ٤١٦ = ٧٦٥ فتح.

۴۱۲۲- و للزمذی: «إِدْبَارُ النُّجُومِ الرَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَإِدْبَارُ السُّجُودِ الرَّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ». نَسَّالَ اللّٰهَ تَمَامَ التَّوْفِيقِ^(۲).

تیر میژی (خودای ن رازی بن) ده گپرتته وه: مه به ست له ته سبیحی (ادبار النجوم) له نایه تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۲) دا دوو رکات نویژی سوننه تی پییش نویژی به یانییه وه مه به س له ته سبیحی (ادبار السجود) له نایه تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۰) دا دوو رکات نویژی شیوانه.

له (طور) دابهزه (نهجم) به یادکه

به په حمس (په حمان) دلس خوت شادکه

خوشه ققوله سر نابن نه گهر تو

یه که دهم به بادهس خهس کون و نو!!

۳۶- سووره تی نهجم

(مه که ییه، شه ست و دوو نایه ته)

سورة النجم (مکیه، وهي اثنان وستون آية)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۴۱۲۳- قَالَ الشَّيْبَانِيُّ (رضي الله عنه) سَأَلْتُ زُرَّ بْنَ حُبَيْشٍ عَنْ قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى: (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى، فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى). قَالَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وسلم) رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتْمِائَةٌ جَنَاحَ. رواه الشيخان والزمذی^(۱).

(۲) راجع رقم: ۴۱۱۹ / في تسلسل ۳۳ من هذا المجلد.

(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۵۶، ۴۸۵۷، ۳۲۲۲ = تجريد ۳ / ل ۴۳۶ رقم: ۱۳۰۴. مسلم. إيمان: ۴۳۲، ۴۳۳.

ترمذی، تفسیر القرآن: ۳۲۷۷.

شه‌یبانی (خودای ئا رازی بئ) گوتی: پرسیارم له زیرکرد له فهرموده‌ی خودا: {فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ، فَأَوْخَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْخَىٰ، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ} (٩/١١-٥٣) وها له پیغه‌مبهر نزیك بووه، كه نیوانیان به‌قه‌د دووكه‌وان ده‌بوو، یا كه‌متر، جا له‌و شوینه‌دا وه‌حی و سرووشی كرد بۆ لای به‌نده‌ی خوشه‌ویستی خودا، كه موحه‌مه‌ده، ئه‌و سرووش و وه‌حیه، كه قائق و ته‌فاصلیل و ئه‌س‌راره‌كه‌ی هه‌ر خودا و پیغه‌مبهر خۆیان زۆر به‌جوانی ده‌زانن كه چیه‌و چی نییه، ئه‌وه‌ی كه موحه‌مه‌د به‌چاوی سه‌ربینی به‌چاوی دل‌یش بینی و هه‌ست و هۆش له‌بۆنی ره‌حمه‌ت و په‌فعی زه‌حمه‌ت مه‌ست بوون و چاوو دل بۆ یه‌كتری بوون به‌شایه‌تی داوا‌ی یه‌كتری! شه‌یبان گوتی: له‌وه‌لاما زیر گوتی: له‌م باره‌یه‌وه‌ عه‌بدوڵلای كوپ‌ی مه‌سه‌وود هه‌والی به‌ئیمه‌داوه: كه پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌م جیگه‌یه‌دا جو‌برائیلی دیوه، دروودی خودا له‌سه‌ر هه‌ردوکیان بئ، شه‌ش سه‌د با‌لی بووه! (ش/ت).

٤١٢٤- وَقَالَ مَسْرُوقٌ لِعَائِشَةَ (رضي الله عنها) أَيْنَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى...) إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ^(٢).

ئهم فهرموده‌یه به‌ دوورو درێژی له ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نعاما رابورد، فهرموده‌ی هه‌شته‌م.

٤١٢٥- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنه) رَأَى النَّبِيُّ جِبْرِيلَ (عليه السلام) فِي صُورَتِهِ (الأصلية) مَرَّتَيْنِ. رواه الشيخان والترمذي وزاد: مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَى وَمَرَّةً فِي جِيَادٍ لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ قَدْ سَدَّ الْأَفُقَ^(٣).

عائیشه (خودای ئا رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌رین) دووجار به‌چاوی سه‌ر جو‌برائیلی له‌سه‌ر شیوه‌ی پاسته‌قینه‌ی خۆی دیوه (ش/ت)

(٢) تقدم في تفسير سورة الأنعام في حديث طويل، الحديث الثامن، ل/ ١٥٨.

(٣) بخاري. تفسير. ٤٨٥٦، ٤٨٥٧، ٣٢٣٢ = تجريد/ ٣ ل/ ٤٣٦ رقم/ ١٣٠٤، مسلم. الإيمان: ٤٣٢، ٤٣٣.

ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٧٧.

گیرانه‌وه‌ی (ت) ئەمە‌ی پترە: جاری لە‌لای شە‌جەرە‌ی سیدرە‌تولمونتە‌هادا و جاری لە‌ جییادا، که‌ شوینی‌که‌ و‌ا لە‌نزیکی ئە‌شکە‌وتی حیرادا، لە‌و کاتە‌دا شە‌ش سە‌د بآلی بوو، لە‌بەر گە‌وره‌یی خۆ‌ی رووی ئاسمانی بە‌ تە‌واوی دا‌گرتبوو.

۴۱۲۶- حە‌دیثی (نور آنی آراه) لە‌ تە‌فسیری سوورە‌تی ئە‌نعامدا رابورد (ف/۹)^(۴).

۴۱۲۷- ئە‌م فەرموودە‌یه‌ش لە‌تە‌فسیری سوورە‌تی ئە‌نعاما رابوورد، (ف/۸). لێ‌رە‌ دە‌فەرمووی: عی‌کرە‌مە (خودای ئی‌رازی بێ‌) دە‌لی: ئی‌بنو عە‌بباس (خودایان ئی‌رازی بێ‌) گو‌تی: موحە‌ممە‌د خودای خۆ‌ی بە‌چاوی سەر دیو، منیش گو‌تم: چۆ‌ن وادە‌فەرمووی، ئە‌دی خودا نافەرمووی: {لَا تُذِرْكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذِرُكَ الْأَبْصَارُ؟} گو‌تی: بێ‌‌وه‌ی بیت! ئە‌وه‌ کاتێ‌ وایە‌ که‌ بە‌و نوورە‌ خۆ‌ی بنوینی‌ که‌ نووری حە‌قیقی خۆ‌یه‌تی. گو‌تی: بە‌لام دووجار خودا خۆ‌ی نیشانی موحە‌ممە‌د داو (ت-س/ح)^(۵).

۴۱۲۸- قَالَ الشَّعْبِيُّ: لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم) بِعَرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَكَبَّرَ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ. فَقَالَ كَعْبٌ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْيَاهُ وَكَلَامُهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى فَكَلَّمَ مُوسَى مَرَّتَيْنِ وَرَأَاهُ مُحَمَّدٌ مَرَّتَيْنِ. رواهما الترمذي^(۶).

شە‌عبی (خودای ئی‌رازی بێ‌) گو‌تی: لە‌کی‌وی عەرە‌فات ئی‌بنو عە‌بباس تە‌وشی کە‌ع‌ب بو، (پە‌زای خودایان لێ‌ بێ‌)، پرسیاری شتی‌کی لێ‌ کرد، کە‌ع‌بیش بە‌دە‌نگی بە‌رز، بە‌رە‌نگی ئە‌للا‌هونە‌کە‌ری کرد، کی‌وه‌کان دە‌نگیان دایە‌وه‌! ئی‌بنو عە‌بباس گو‌تی: پیاوی خۆ‌ت بناسە‌، ئی‌مە‌ نە‌تە‌وه‌ی هاشمین (و سەرچاوه‌ی ئایین و زانستین، که‌ پرسیاریکت لێ‌ دە‌کە‌ین، خۆ‌ت لێ‌ نە‌گو‌پێ‌

^(۴) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ۷/ برقم: ۳۸۶۰/۹.

^(۵) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ۷/ برقم: ۳۸۵۹/۸.

^(۶) بسند لاطعن فيه (شرحه).

جا که عب گوتی: خودا دیتنی خوئی و قسه‌کردنی خوئی دابه‌شکردوو له‌نیوانی موحه‌ممه‌دو موسادا (دروودی خودای لسه‌ربین) له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه: خودا دوو جار قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا کردوو، وه موحه‌ممه‌د دوو جار چاوی به‌خودا که‌وتوو (ت).

٤١٢٩- وَقَالَ أَنَسٌ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ. رواه ابن خزيمة، بإسناد قوي^(٧).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ) ده‌لێ: موحه‌ممه‌د (دروودی خودای لسه‌ربین) په‌روه‌ردگاری خوئی چا و پیکه‌وتوو! (ئیبینو خوزه‌یمه به‌رشته‌یه‌کی به‌هێز ئه‌م فه‌رمایشته‌ی گیراوه‌ته‌وه).

٤١٣٠- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى قَالَ «انْتَهَى إِلَيْهَا مَا يَعْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يَنْزِلُ مِنْ فَوْقَ. قَالَ فَأَعْطَاهُ اللَّهُ عِنْدَهَا ثَلَاثًا لَمْ يُعْطِهِنَّ نَبِيًّا كَانَ قَبْلَهُ فُرِضَتْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ خَمْسًا وَأُعْطِيَ خَوَاتِمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغَفِرَ لَأُمَّتِهِ الْمُفْجِمَاتُ مَا لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا». رواه الترمذي ومسلم^(٨).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بێ) گوتی: کاتێ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) کاتێ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) له‌شه‌وی ئیسرا‌دا ده‌گاته سیدره‌تولمونت‌ها، له‌وی خودا سێ خه‌لاتی گه‌وره‌ی وای پێ به‌خشی، که‌له‌وه‌و پێش خه‌لاتی وای گه‌وره‌ی به‌هیچ پیغه‌مبه‌ریکی تر نه‌داوه: یه‌که‌م خودا، شه‌وو روژی پێنج نوێژ له‌سه‌ر خوئی و یه‌ک به‌یه‌کی ئوممه‌تی دا ده‌نی. دووه‌م: ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی پێ خه‌لات ده‌کا، سییه‌م: له‌گونه‌و تاوانه زله‌کانی ئومه‌تی خو‌ش ده‌بی، واته: ئه‌و گونه‌و تاوانه زلانه‌ی که‌ خاوه‌نه‌کانیان ده‌که‌ن به‌ قوردا و به‌ ره‌و دۆزه‌خ ده‌یان به‌ن، به‌لام به‌مه‌رجێ که‌هیچ هاوبه‌ش و شه‌ریک بو‌ خودا په‌یدا نه‌که‌ن، واته: له‌سه‌ر ئیمان به‌مرن. عه‌بدوللا گوتی:

^(٧) بسند قوي رواه ابن خزيمة.

^(٨) مسلم. إيمان: ٤٢٠، ترمذي تفسیر: ٢٢٧٦، نسائي: صلاة: ٤٥٠.

سیدره‌تولمونت‌ها بویه ناو نراوه سیدره‌تولمونت‌ها به کوردی واته: دارموردی سهره‌نجام، یا دارموردی هره ئه‌وپه‌ر چونکه ههرچی له زه‌وییه‌وه سهرده‌که‌وی و ههرچی له‌ای سهره‌وه دیته خواره‌وه سهره‌نجام له‌وی وهرده‌گیری (ت/م) ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌زای خودای له‌سهر بی) ده‌فه‌رموی: مه‌به‌ست نه‌وه نییه که‌هر که‌سی تاوانه که‌وره‌کان بکا به مهرجی له‌سهر ئیمان و باوه‌ر بمری یه‌ک سهر به‌بی پرسینه‌وه تو‌له لی سهندن ده‌روا بو به‌ه‌شت، به‌لکو مه‌به‌ست له‌م لی خوشبوونه نه‌ویه که به‌ئیجگاری له‌دۆزه‌خا نابی. (وه‌رگی)

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى} (۱۸/۵۳).

واته: بیگومان له‌م کاته‌دا موحه‌مه‌د که‌لی نیشانه‌ی که‌وره‌که‌وره‌ی دی، له‌و نیشانه‌ی که‌ده‌به‌نه به‌لگه‌ی که‌وره‌یی و ته‌وانایی و دانایی خودا.

۱۳۱- قال عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه): رَأَى زُفْرًا أَخْضَرَ قَدْ سَدَّ الْأَفْقَ. رواه البخاري^(۹).

عه‌بدوللا (خودای فی‌رازی بی) گوته: چه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سهر بی) له‌شه‌وی ئیسرادا جو‌برائیل ده‌بینی له‌سهر پرایه‌خیکی که‌وره‌ی سه‌وز ده‌بی، له‌به‌ر که‌وره‌یی وه‌ک تارا پرووی ئاسمان داده‌پوشتی (ب).

۱۳۲- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما): (اللَّاتُ وَالْعُزَّى) كَانَ اللَّاتُ رَجُلًا يَلْتُ سَوِيقَ الْحَاجِّ. رواه البخاري^(۱۰).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان فی‌رازی بی) ده‌لی: لات له‌م ئایه‌ته‌دا: {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى} (۱۹/۵۳) واته: ناوی پیاوی بووه ئیشی نه‌وه بووه له‌کاتی چه‌جدا قاوت و پۆنی بو حاجیان ده‌گرته‌وه‌وه‌ده‌ر خواردی ده‌دان که‌مرد په‌یکه‌ریکیان له‌به‌رد بۆی دروست کردو ده‌ستیان کرد به‌په‌رستنی (ب).

(۹) بخاري. تفسير: ۴۸۵۸.

(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۸۵۹.

۴۱۳۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ) قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمًا». رواه الترمذي^(۱۱).

ثیبینو عه‌بباس (خودایان فی رازی بن) فہرموی: لہ بارہی {الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ} (۳۲/۵۳) واتہ: ئەو کەسانە کە نار دەگرن لہ گوناہە گەورەکان و خۆیان دەپاریزن لہ کارە شەرم ناوەرو ئاپروو بەرەکان، با جارو باریش وورده گوناہیان لیوہ پوو بدا، ئەم جوړە کەسانە بەر لیخو‌شبوونی بەروالای گەورە‌ی خودای تو دەکەون، کە ھەمیشە بەچاوی میہرو پەحمەت تەماشای خۆت و ئۆمەتت دەکا. گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربە) بەم بۆنەییوہ ئەم شیعەرە ئومەییە‌ی کوپی صەلتی خویندەوہ، کە دەلی:

إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمًا

واتە:

سەرچەم گوناہمان بپۆشە خوایە! کام بەندەت ھەیە کە بی گوناہی؟

یا ئاوا:

بەندە‌ی بەبی نەنگ کوا ھەیە خوایە؟ کەوا یە خو‌ش بە لەھەموو لایە!

(ت-س/ص)

۴۱۳۴- وَعَنْهُ قَالَ: سَجَدَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالتَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسَانُ^(۱۲).

دیسان گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربە) سوورەتی نەجمی خویندو خۆی کوپنووشی قورئانخویندن (سەجە‌ی تیلاوہت) ی برد، موسولمانان و

^(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۱۲) بخاري. تفسير: ۴۸۶۲.

بتپه‌رستان و جنۆکه‌و پهری و ئاده‌میزاد هه‌رچی له‌وێ ئاماده‌ بوون له‌گه‌ڵیدا کوپنووشیان برد! (ب).

٤١٣٥- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضی الله عنه) أَوَّلُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ فِيهَا سَجْدَةٌ (وَالْتَجَمَ). قَالَ فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ، إِلَّا رَجُلًا رَأَيْتُهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ تُرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ، فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُتِلَ كَافِرًا. رواهما البخاري. نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(١٣).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بێ) گوئی: یه‌که‌م سوورته‌ که‌ ئایه‌تی سه‌جده‌ بردنی تی‌دابوو سوورته‌تی نه‌جم بوو، پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربێ) له‌دوای ئایه‌تی سه‌جده‌که‌وه‌ سه‌جده‌ی برد، نه‌وانه‌یشی که‌له‌وێ بوون له‌دوایه‌وه‌ کوپنووشیان برد، ته‌نیا پیاوێ نه‌بی که‌چاوم لی بوو پڕ له‌پێ خۆلی هه‌لگرت و کوپنووشی له‌سه‌ر برد، له‌وه‌دا ئه‌و پیاوه‌م دی به‌کافری کوژرا، ناوی ئومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌ف بوو (ب).

٣٧- سوورته‌تی قه‌مه‌ر

(له‌سوورته‌ مه‌که‌یه‌یه‌کانه، ٥٥ ئایه‌ته)

سورة القمر (مكية، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٣٦- عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) آيَةَ فَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)^(١).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ) گوئی: خه‌لکی مه‌که‌که‌ داوای مو‌عجیزه‌یان له‌ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربێ) کرد وه‌له‌ناو خۆیا‌نا، رێکه‌وتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی مو‌عجیزه‌که‌یان له‌مانگا ده‌ریکه‌وێ، جا شه‌ویکیان بپیارداو له‌وشه‌وه‌دا گرد

(١٣) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٣.

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٤، ٤٨٦٨، ٣٦٣٧، ٣٦٣٦، ٣٨٦٩، ٣٨٧١، ٤٨٦٤، ٤٨٦٥ = تجرید/ ٤ ل/ ١٣٢ رقم: ١٤٤٧.

مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢-٧٠١٠. ترمذی: تفسیر القرآن: ٣٢٨٥، ٣٢٨٦.

بوونهوهو چه زهت هات و به پهنجهی ئیشارهتی کرد بۆ مانگ و مانگ دوو لهت بوو، کوتیکیان له سهر کیوی ئه بو قوبه یس دا بهزی و ئه وکوته کهی تریان له سهر کیوی قهی قه عان دابهزی، ئهم پوداوه له و سهرده مه دا بوو که هیشتا پیغه مبه ر له مه ککه بوو، کوچی نه کردبوو بۆ مه دینه، به م بۆ نه یه وه ئه مه هاته خواری: { اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْقَمَرُ، وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ } (٥٣/٢) واته: هاتنی کاتی تایبه تی تیکچوونی ئهم دنیاو دهرکه وتنی جیهانیکی تازه ی نه براوه ی مه تا مه تای ی نزیکه وه بوو، وه مانگ له ت بوو له سهر داوا کردنی پیغه مبه ری ئاخ زه مان، وه لئ ئهم کافره بئ پڕواو سهر سه ختانه ئه گه ر چاویان به نیشانه و موعجیزه ی خودایی بکه وی باوه ری پئ ناکه ن و بۆ لاساری و بئ گوویی ده لئ ن: ئهم جوړه شتانه سیحرو جادوو چاو به سته و مه میشه له جیهاندا بووه و ده بی! (ت/ش).

٤١٣٧- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه): بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِمِنَى فَأَلْشَقُّ الْقَمَرَ فَلِقَتَيْنِ فَلَقَّةٌ مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ وَلِقَّةٌ دُونَهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «(اشْهَدُوا)» رواهما الترمذي والشيخان^(١).

عه بدوللا (خودای ئی رازی بن) ده فهرموئ: جارئ له مینا له خزمه تی چه زه تدا بووین (دیوودی خودای له سهر بن) مانگ بوو به دوو که رته وه، که رتیکیان که وته پشت کیوه که وه ئه وکه رته که ی تریشیان که وته ئه و دیویه وه، پیغه مبه ریش (دیوودی خودای له سهر بن) پیمانی فهرموو: ته ماشاکه ن و به شایه ت بن که ئهم موعجیزه که وره یه تان به چاوی خو تان له من دی (ت/ش).

٤١٣٨- وللترمذي: اَلْشَقُّ الْقَمَرَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى صَارَ لِرَقَّتَيْنِ عَلَى هَذَا الْجَبَلِ وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ فَقَالُوا سَحَرَنَا مُحَمَّدٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَئِنْ كَانَ سَحَرَنَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ^(٢).

(١) بخاری. مناقب. ٣٦٦ (راجع الرقم السابق) مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢. ترمذی. تفسیر

القرآن. ٢٢٨٥، ٢٢٨٦.

(٢) سکت عنه الشارح.

تیرمیزی (خودای ئازانی بن) ریوایه‌ت ده‌کا: که‌له‌زه‌مانی پیغه‌مبه‌ردا (درویدی خودای له‌سهرین) کافره‌کان داوای موعجیزه‌یه‌کی ئاسمانی له‌پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌که‌ن، ئیتر به‌فه‌رمانی خودا له‌سهر داواکردنی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) مانگ ده‌بی به‌دوو پارچه‌وه، پارچه‌یه‌کیان ده‌که‌وێته سهر کیوی ئه‌بو قوبه‌یس و ئه‌و پارچه‌که‌ی تریشیان ده‌که‌وێته سهر کیوی قوعه‌یقیعان که‌چی هیشتا کافره‌کان ده‌یانگوت: موحه‌مه‌د چاو به‌ست و جادووی لێ کردین! به‌لام هه‌ندیکیان گوتیان: ئه‌وا باشه جادووی له‌ئیمه‌ کردووه خو ناتوانی سیحرو جادوو له‌م هه‌موو خه‌لکه‌ی تر بکا، با له‌ خه‌لکی ئه‌م لاو لا پیرسین، بزاین ئه‌مه‌ی ئیمه‌ دیمان به‌چاوی خو‌مان ئه‌وانیش دیوانه‌ یانا، که‌له‌کاروانی و ئه‌مه‌نه‌یان پرسی گوتیان: ئیمه‌یش دیمان.

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ ثَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ} (١٥/٥٤).

واته: وه ئه‌و که‌شته‌یه‌ی نووحمان کرد به‌یادنامه‌یی و به‌یادگارو نیشانه‌یی، تاخاوه‌ن هۆش و داناو زانا‌کان بیری لێ بکه‌نه‌وه‌و سوود له‌م سه‌رگوزه‌شته‌یه‌ وه‌ربگرن و په‌ندی پێ بگرن.

١٣٩٤ - قَالَ قَتَادَةُ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) أَبْقَى اللهُ سَفِينَةَ نُوحٍ حَتَّى أَذْرَكَهَا أَوَائِلُ هَذِهِ الْأُمَّةِ (٤).

قه‌تاده (خودای ئازانی بن) فه‌رمووی: هه‌تا ئه‌م ماوه‌یه‌یش به‌فه‌رمانی خودا که‌شته‌یه‌که‌ی نووح هه‌رمابوو، پێشینانی ئه‌م گه‌لی ئیسلامه‌یش فریای که‌وتن (ب).

١٤٠٤ - له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نفالا رابورد، فه‌رموده‌ی سییه‌م و چواره‌م (٥).

١٤١٤ - → (ب/١ ز/٦ ل/١١ ف/٦) (٦).

(٤) رواه البخاري تعليقا في التفسير قبل الرقم: ٤٨٦٩ مباشرة.

(٥) تقدم برقم: ٢٨٧٧/٣ مجلد سادس. تسلسل ٩ ورقم: ٢٨٧٨/٤.

(٦) تقدم برقم: ٤٢/٦ مجلد اول: تسلسل/٦.

۴۱۴۲- و عَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رضی الله عنه) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَنَحْنُ تَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ فَقَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّما فُئِيَ فِي وَجْتِهِ الرُّمَانُ فَقَالَ «أَبْهَذَا أَمْرٌ أَمْ بِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَتَنَازَعُوا فِيهِ». رواه الترمذي في القدر^(۷).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بن) ھەرمووی: جاری ھەزەرت (دروودی خودای لەسەربین) ھات بەسەرمانا، لەوکاتەدا ئیئە لەناو خوئمانا لەسەر چارەنووس و قەزاو قەدەر دەمەقال و مشتومڕمان بوو، پیئەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) واتووڕەبوو، پووی سوور داگیرسا دەتگوت ھەنار تلیقاوئەتەو بەسەر گوئایا، ھەرمووی: ئەو چیتانە بو وادەکەن، بو لەسەر شتی وا سەمپ سەمپ دەکەن، کە یخودا بەئێوە ی گوتوو کە لەسەر شتی وا چەندو چوون بکەن، یا کە یخودا پەوانە ی کردووم بوئان و تان و کردومی بە پیئەمبەر تان کە فیئری ئەم گیرە گیرو بگەرە بەردە یە تان بکەم؟! لە پاستیدا ئەمە کاریکی زۆر خراپ و دەردیکی کوشندە یە چونکە میللەت و نەتەو کانی پیئش ئێو کاتی سەریان کردە ئەم جوئە باسەو لەسەر ئەم جوئە کارە بوو بە ھەراو کیئشە کیئش لەناو یاندا ئیتر بوخیان ھەو تان و تەفرو توونا بوون و لەناو چوون، من جەختان لی دەکەم، دیسان زۆر بە توندی بە جەخت و داواتان لی دەکەم و ھەرمانتان پی دەکەم: کە جاریکی تر لەم باسە مەکوئنەو و لەسەر شتی وا کیئشەو ھەرا بەرپا مەکەن! (ت-رەحمەتی خوی لی بی).

رەحمان بە کوڕدای واتە سەھەربان

خاوەنی رەحمە لە ھەردوو جیھان

^(۷) سکت عن درجته الشارح.

۳۸- سوورەتی رەحمان

(مەکیه، ۷۸ نایەتە)

سورة الرحمن (مکیه، وهي ثمان وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۴۳- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكْتُوا فَقَالَ «لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُودًا مِنْكُمْ كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) قَالُوا لَا بَشْيءٌ مِنْ نِعْمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ». رواه الترمذي والحاكم^(۱).

جایی (خودای ئازادی بن) فەرمووی: جاری پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) لەمال هاتە دەرەو هات بۆ ناویاران و سوورەتی ئەپرەحمانی سەرتاپا بەسەریاندا خویند، بەلام یاران نقەیان نەکرد، جا حەزەرت (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: لەشەووەکی لەیلەتولجیندا، کەلەگەڵ نوینەرەکانی جنۆکەکاندا کوێبووئەو ئەم سوورەتەم بەسەریاندا خویندەو، ئەوان لەئێوە باشتەر وەلامیان دەسەندەو، چونکە گشت جاری کە ئەم نایەتەم دەخویند {فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ} جنۆکەکان بۆیان دەسەندمەو دەیانگوت: (لا بَشْيءٌ مِنْ نِعْمَتِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ) ئەی پەرەردگاری ئێمە! هیچ بەهرەو نازو نێعمەتیکی تۆ بە درۆ نازانین، سوپاس و ستایشی گەورە هەر بۆ تۆ بوو و هەر بۆ تۆ دەبی (ت/حاكم). مەعنای نایەتەکە ئاوا: دەی ئەی بەرهی ئادەمیزاد و ئەی بەرهی پەری! ئیتر لەپاش ئەم بەیانێ حالە لەلایەنی خوداوە بۆ ئێوە کام نێعمەتەکانی خودا بەدرۆ دەزانن و بەکام بەهرەو چاکەیی خودا باوەرپناکەن و بەدرۆی دەخەنەو. لەکاتی خویندنی بازی نایەتدا جوړە گوتهیهک یا دووعایهکی تایبەتی سوننەتە، وەکوو گوتنی (ئامین). لەپاش خویندنی سوورەتی فاتیحاه، یا گوتنی (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين) لەپاش

(۱) سکت عن درجته الشارح.

خویندنی نایه‌تی کۆتایی سوورته‌تی تین، جالهم فهرمووده پیرۆزهدا واده‌رده‌که‌وئ که‌له‌پاش خویندنی ئەم نایه‌ته‌یشه‌وه ئەم گوته‌یه سوننه‌ت بی، وه‌من هه‌رچه‌ند مه‌لانییم (واته: زانای ئایینی نیم با پێشم بلێن مه‌لا) به‌لام وا به‌باشی ده‌زانم که گوته‌و عیبارته‌و که‌لیماتی دووعاو عیبادته‌ هه‌ر له‌سه‌ر ئەصله‌که‌ی خوێان بمیننه‌وه باشته‌ چونکه ئەوانه هه‌ر هیچ نه‌بی له‌سه‌ر ئەو شیوه‌یه له‌سه‌رزاری هه‌زه‌ته‌و یارانی جاری بوون و له‌ناو قورئان و کتێبه‌ گه‌وره‌کانی سوننه‌تدا نوسراون، له‌به‌ر ئەوه به‌ره‌که‌ته‌و پیرۆزییه‌کی جیا‌یان هه‌یه، دیاره‌ ته‌رجه‌مه‌که‌یان سوودی زۆره‌ چونکه تیگه‌یه‌شتن له‌واتا ده‌بی به‌هۆی به‌هره‌ لی وه‌رگرتنی ته‌واو (وه‌رگیر).

قال الله تعالى: {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ} (۴۶/۵۵).

هه‌یه بۆ ئەو که‌سانه‌ی که ده‌ترسن له‌گه‌وره‌یی و شان و شکۆی خودای خوێان و سام و شکۆیه‌کی باش له‌خودای خوێان ده‌که‌ن دوو به‌هه‌شت.

۴۱۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «جَنَّاتٍ مِنْ فِضَّةٍ، آيِنُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ آيِنُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِذَاءَ الْكَبِيرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَذْنٍ». رواه الشيخان^(۲).

عه‌بدوللای کوپی قه‌یس (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سرب) فهرمووی: هه‌موو خوا پێداوی له‌ناو به‌هه‌شتا دوو به‌هه‌شتی هه‌یه، که قاپ و قاجاخ و که‌ره‌سته‌و تفاق‌ی ناویان هه‌مووی له‌زیون، وه دوو به‌هه‌شتی تریشی هه‌یه که قاپ و قاجاخ و تفاق‌ی ناویان هه‌مووی له‌زیون، به‌هه‌شتیه‌کان وان له‌ناو به‌هه‌شتی عه‌دندا، هه‌موو ناواتیکیان ها‌تۆته‌ دی ته‌نیا ئەو ناواته‌یان ماوه که ته‌ماشای زاتی خودا بکه‌ن، ئەگه‌ر له به‌رتارای مه‌زنای و په‌رده‌ی گه‌وره‌یی نه‌بی که‌وا له‌سه‌ر زاتی خودا ئەو ناواته‌شیان ده‌هاته‌ دی و به‌چاوی سه‌رچاویان ده‌که‌وت به‌زاتی په‌روه‌دگاری خوێان (ش).

^(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۷۸، ۴۸۸۰، ۷۴۴۴ = تجرید = مختصر صحیح البخاری: ۱۷۰۲.

٤١٤٥- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ خِيَمَةً مِنْ لَوْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ، عَرْضُهَا سِتُونَ مِيلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ، مَا يَرَوْنَ الْآخَرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُونَ». رواه البخاري. نَسَّالَ اللهُ حَسَنَ الرَّوَايَةِ، آمِينَ^(٣).

دیسان فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) فہرمووی: لہبہہشتا چادری واہیہ، بریتییہ لہیہک دہنک مرواری ھلۆل، پانایہکھی شہست میلہ! لہہموو گۆشہیین لہگۆشہکانیدا، خیزانیکی تیادایہ، کەہہمیشہ چاویان بریوہتہ ھاوسەرہکانی خۆیان و دلّیان لای کەسی تر نییہ، ئەوانہی کەوان لہناویہکئ لہم گۆشہیانہدا چاویان لہو خیزانانہی تر نییہ کەوان لہناو گۆشہکانی تری ئەم چادردا، ئیتیر پیاوہ موسولمانەکان بە ئارەزووی دلّی خۆیان گۆشہ بەگۆشہ دەسووپننەوہ بەسەر ئەم خیزانانہی خۆیاندا (وہک خودا لہ قورئاندا دہفہرمووی: {حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} (٧٢/٥٥) واتہ: لہبہہشتا پەری ناسک و نازداری، خۆشپروو خۆشرفتاری تیایہ، وان لہناو دہوارو پشمال و چادردا، ھۆگری میردی خۆیانن و چاویان بەس لہمیردی خۆیانہ (ب).
واقیعہ! ناسان لہ دەستس (دەدید)

بەووم بە موختەبەر بو (بأس شدید)!

٣٩- سورەتی واقیعہ

(مەککەییہ، ٩٧ نایەتہ)

سورة الواقعة (مكية، وهي سبع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٤٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّكِيبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَاقْرَءُوا إِنَّ شَيْئَكُمْ (وَوَيْلٌ مَمْدُودٍ)». رواه الشيخان والترمذي^(١).

(٣) بخاري. تفسیر: ٤٨٧٩.

ده‌گیرنه‌وه له‌ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرموویەتی لەبەه‌شتدا درەختی هەیه سوار سەد سال بە‌سیبەرە‌که‌یدا دە‌روا هیشتا ناگاتە ئەوپە‌ری، ئە‌گەر حە‌زیش دە‌کەن ئەم ئایە‌ته‌ بخویننە‌وه که دە‌فەر‌موئ: {وَقُلْ مَعْدُودٌ} (۳۰/۵۶) واتە: وه‌وان لە‌سیبە‌ری خە‌ستی درێژی ناو رشین‌کراودا! (ش/ت).

١٤٧٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (وَقُرْشٍ مَرْفُوعَةٍ) قَالَ «ارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَسِيرَةُ مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ»^(١).

ئە‌بو سە‌عید (خودای ئی رازی بێ) فەر‌مووی: لە‌بارە‌ی فەر‌موودە‌ی خوا‌وه: {وَقُرْشٍ مَرْفُوعَةٍ} (۳۴/۵۶): فەر‌شو رایە‌خ و قالی و ئۆرتە‌ی جو‌ر بە‌جو‌ری زۆر لە‌هە‌موولایێ راخرا‌ون و بە‌رزە‌وه بو‌ون و کە‌له‌کیان ک‌رد‌وه لە‌سە‌ریە‌ک حە‌زرت لە‌بارە‌ی ئەم ئایە‌ته‌وه فەر‌مووی: بە‌قە‌د نی‌وانی ئاسمان و زە‌وی بە‌رزە‌وه‌بو‌ون! نی‌وانی ئەم دوانە‌یش پین‌ج سە‌د سالە‌ پێ‌یه! (ت-سە‌نە‌دە‌که‌ی غە‌ریبە‌).

١٤٨٤- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً) قَالَ «إِنَّ مِنَ الْمُنْشَأَاتِ اللَّاتِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزَ عُمْشًا رُمْصًا». رواهما الترمذي^(٢).

ئە‌نە‌س (خودای ئی رازی بێ) فەر‌مووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لە‌بارە‌ی ئایە‌تی: {إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً} (۳۵/۵۶) کە‌ مە‌عنای وایە: ئێ‌مه‌ ئە‌و پە‌رییە‌ ناس‌ک و نازە‌نین و نازدارانە‌مان سەر لە‌نوێ‌ دروست ک‌رد‌وه‌ته‌وه فەر‌مووی: پیر‌ژنە‌ چاو ک‌زو ک‌وتو ک‌وێ‌رو چاو ریب‌وقاوییە‌کانی دنیا بە‌ر ئەم ئایە‌ته‌ دە‌کە‌ون و ئە‌وانیش خودا لە‌بە‌ه‌شتا سەر لە‌نوێ‌ دروستیان دە‌کاتە‌وه بە‌دروست‌کردنی‌کی تایبە‌تی و سە‌ر‌بە‌خۆ دە‌یان‌کاتە‌وه بە‌ک‌چی ناس‌ک و نازداری

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٨١. مسلم: جنة ونعيمها: ٧٠٦٩ ترمذي. صفة الجنة: ٢٥٢٣.

(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(٣) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

لاوی گهنجی شوخ و شهنک، عهیبی روژگاریان تیا نامینئ. (ت-سهنه دهکهی غه ریبه).

قال الله تعالى: {نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ، عَلَى أَنْ يُبَدَّلَ أَمْثَالُكُمْ وَنُشِيتُكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۶۱-۶۰/۵۶).

واته: ئیمه له ناوتانا مردنمان بریارداوه و هووکات و ساتیکمان بو دیاری کردوو، ئیمه بی دهسهلات و دهسته و سان نین که له باتی ئیوه هاوینهی ئیوه له ئینسانیهتا دروست بکهین و ئیوه دروست بکهین و داتانمه زینینه وه له ناو شیوه و سیفه تیکا که ئیسته به بیرو خه یالتان دا ناین.

۴۱۴۹- قَالَ أَبُو بَكْرٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شَبْتُ. قَالَ «شَيْئَتْنِي هُوَ وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلَاتُ وَ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ)». رواه الترمذي^(۴).

ئه بوبه کر (خودای ئا زانی بن) فهرمووی: ئهی پیغه مبهری خودا! به راستی وای پیربوویت! فهرمووی: سوورتهی هوودو سوورتهی واقعی و سوورتهی مورسهلات و سوورتهی عهممه و سوورتهی تهکویر پیریان کردم (له بهر ئه و هموو داستان و باسو و خواسه دلته زینانهی که وان له م سوورته تانه دا). (ت-س/ح).

۴۱۵۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «(وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكَذِّبُونَ) قَالَ شُكْرُكُمْ تَقُولُونَ مُطَرْنَا بِنُوءٍ كَذَا وَكَذَا وَبِنَجْمٍ كَذَا وَكَذَا». رواه الشيخان والترمذي. ولفظ مسلم: مُطَرَّ النَّاسُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ «أَصْبَحَ مِنَ النَّاسِ شَاكِرٍ وَمِنْهُمْ كَافِرٌ قَالُوا هَذِهِ رَحْمَةُ اللَّهِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَقَدْ صَدَقَ نُوءٌ كَذَا وَكَذَا». قَالَ فَتَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (فَلَا أُفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ) حَتَّى بَلَغَ (أَلَيْسَ لَكُمْ تُكَذِّبُونَ). صدق الله العظيم^(۵).

^(۴) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۵) مسلم. إيمان: ۲۱۳.

عهلی (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای لهسهرین) فەرمووی لهبارهی مه بهست لهم ئایه ته وه که ده فەرمووی: {وَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَلْكُمْ تُكْذِبُونَ} (۸۲/۵۶) واته: کاتی له سایه ی به خششی خوداو ه بارانتان بۆ دهباری و دهبی به هوی رزق و رۆژی بۆتان لهباتی ئه وه ی سوپاس و ستایشی خودا بکه ن له سه ر ئه م به خششه گه وره یه ی، که چی ده چن به درۆ ده لێن: له فلانه بورجدا بارانمان بۆ باری. عه لی فەرمووی: چه زه رت (دروودی خودای لهسهرین) ئه م ئایه ته ی خوینده وه و فەرمووی: له جیاتی سوپاسی خودا له سه ر نیعمه تی بارینی باران که ده بی به هوی پزق و رۆژی بۆتان ده چن ده لێن: له فلانه بورجدا به هوی فلانه ئه ستیره وه بارانمان بۆ باری! (ش/ت) → (ب/۱ ز/۱۷۶ ل/۴۷۹ ف/۳ + ف/۴).

۴۰- سووره تی چه دید

(مه دینه یه، ۲۹ ئایه ته)

سورة الحديد (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۵۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ بَيْنَمَا نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذَا؟». فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «هَذَا أَلْعَنَانُ هَذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَذْكُرُونَهُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا سَفَفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ كَمَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ وَمَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدٌ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَكُمْ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا الْأَرْضُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ

تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَ ذَلِكَ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ تَحْتَهَا الْأَرْضَ الْأُخْرَى بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرْضِينَ بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَتَيْتُمْ رَجُلًا بِحَبْلٍ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ». ثُمَّ قَرَأَ (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) رواه الترمذي (بسند غريب)^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) دەفەرمووی: جارێ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) خووی و یارانێ دانیشتبوون، لەوکاتەدا پەلەیی ھەوری ھینا، پیغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئایا دەزانن ئەمە چییە؟ عەزیزان کرد: خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: ئەمە ھەرە، ئەمە ئاودیری زەویە ئەم ھەرە خودا دەبیا بۆ ھۆزێ کە نەسوپاسی دەکەن و نە دەپەرستن فەرمووی: ئەی دەزانن ئەمە چییە لەسەر و تانەو؟ گوتیان: خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن فەرمووی: ئەو سەقف (بنمیچ) یکی پارێزراو، شەپۆلیکی پەنگخواردوو! فەرمووی: ئایا دەزانن کە لیڤەو ھەتا ئەوێ چەندە؟ گوتیان خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لیڤەو ھەتا ئەوێ پێنج سەد سألەرییە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژوور ئەویشەو چییە؟ گوتیان خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژوور ئەویشەو دوو ئاسمانی ترن، نیوانیان پێنج سەد سألەرییە جا ھەتا ھەوت ئاسمانی ژمارد کە نیوانی ھەردوو ئاسمانی بەقەد نیوانی ئاسمان و زەوی بێ. ئیئجا فەرمووی: ئەی دەزانن لە ژووروی ئەویشەو چییە؟ گوتیان خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژووری ئەویشەو عەرش (تەخت و بارەگا) ی خودایە، بەینی عەرش و ئاسمانی ژێری بەقەد بەینی دوو ئاسمان لەیەک دوورن فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئیوہو چی ھەیە؟ گوتیان خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: زەویەکی تر ھەیە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئەویشەو چی ترە؟ گوتیان خودا و پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژێر ئەویشەو

(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

زهوییه‌کی تره نیوانیان پینج سهد ساله پئییه جا هه تا ههوت زهوی ژمارد، که نیوانی ئەم زهوی تا ئەو زهوی پینج سهد ساله‌پئی بی، له‌پاشا فهرمووی: به‌وکه‌سه که گیانی موحه‌مه‌دی به‌ده‌سه، که خودای گه‌وره‌یه، ئەگه‌ر گریمان ئیوه پیاوی به‌گوریسی شو‌پیکه‌نه‌وه بو زهوی هه‌ره خوارو له‌ویش هه‌رده‌چینه‌وه به‌رده‌ستی خداو خدا له‌هه‌موو شوینی حازره ئەوجا خویندیه‌وه {هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} (۳/۵۷) واته: خودا له‌هه‌موو مه‌وجودی له‌پیشتره‌و یه‌که‌م مه‌وجوده، وه‌له‌هه‌موو مه‌وجودی له‌دواتره‌و دوا‌هه‌مین مه‌وجوده که ده‌مین، وه‌هه‌م خودایه‌کی ئاشکرایه‌و هه‌م خودایه‌کی په‌نه‌انه، وه‌هه‌میشه ئاگای له‌وردو درشتی ئەم بوونه‌وره هه‌یه (تیرمیزی (خودای ن رازی بن)، به‌پرشته‌یه‌کی نابلاو (غریب) ئەم فه‌رموده‌یه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه).

۴۱۵۲- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) مَا كَانَ بَيْنَ إِسْلَامِنَا وَبَيْنَ أَنْ عَاتَبَنَا اللَّهُ بِهَذِهِ الْآيَةِ (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ. رواه مسلم^(۱).

عه‌بدوللا (خودای ن رازی بن) فه‌رمووی: له‌نیوان موسولمان بوونی ئیمه‌و گله‌یی خودادا له‌ئیمه، که‌وا ئەو گله‌یی به‌له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه ته‌نیا چوار سال بو، که ده‌فه‌رموی: {أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ} (۱۶/۵۷) واته:

هه‌تا‌که‌ی نی‌وه‌ی په‌په‌وه‌ی قورئان

دل دانه‌یتن به‌یاده‌ی یه‌زدان! (م)

۴۱- سووره‌ی موحاده‌له

(مه‌دینه‌یه، ۲۲ نایه‌ته)

سورة المجادلة (مدنية، وهي لثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۵۳- عَنْ خُوَيْلَةَ بِنْتِ مَالِكِ بْنِ ثَعْلَبَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ ظَاهَرَ مِنِّي زَوْجِي أَوْسُ بْنُ الصَّامِتِ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَشْكُو إِلَيْهِ وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

يُجَادِلُنِي فِيهِ وَيَقُولُ «اتَّقِيَ اللَّهَ فَإِنَّهُ ابْنُ عَمِّكَ». فَمَا بَرَحْتُ حَتَّى نَزَلَ الْقُرْآنُ (قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) إِلَى الْفَرَضِ فَقَالَ «يُعْتَقُ رَقَبَةً». قَالَتْ لَا يَجِدُ قَالَ «فَيَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ». قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ. قَالَ «فَلْيُطْعِمِ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَتْ مَا عِنْدَهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَصَدَّقُ بِهِ قَالَتْ فَأَتَيْتُ سَاعَتَهُ بِعَرَقٍ مِنْ ثَمَرٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنِّي أُعِينُهُ بِعَرَقٍ آخَرَ. قَالَ «قَدْ أَحْسَنْتِ اذْهَبِي فَأُطْعِمِي بِهَا عَنْهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا وَارْجِعِي إِلَى ابْنِ عَمِّكَ». رواه أصحاب السنن^(١).

خه‌وله‌ی کچی مالیکی کوپی شه‌عله‌به (خودای ئا رازی بن) فهرمووی: نه‌وس کوپی ثابت که می‌ردم بوو، ظیهار ی له‌گه‌ل کردم و پیی گوتم: تو له‌سه‌ر من وه‌کوو پشته دایک و خوشکم وای، منیش چوومه خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ر بن) و هاوارم بو بردو داستانه‌که‌م بۆیگی‌زایه‌وه، فهرمووی: له‌م پروه‌وه هیچ سرووشیکم بۆ نه‌هاتوه، به‌لام تو له‌سه‌ر ده‌ستووری کوونی جاران له‌میرده‌که‌ت قه‌ده‌غه ده‌بیت منیش گوتم: بۆچی؟ خو ته‌لاقی نه‌داووم، جاله‌سه‌ر نه‌مه له‌گه‌ل چه‌زهدا بوو به‌ ده‌مه‌قالی و گوفت و گوومان و فهرمووی: له‌خودا بترسه‌و لای خودا به‌رمه‌ده‌و له‌هیچ حالیکه‌ بی‌گوویی خودا مه‌که، می‌رده‌که‌یشت هه‌رچوون بئ خو ناموزای خوته. ئیتر له‌جیگه‌ی خووم نه‌جوولام تا نه‌م قورئانه‌هاته خواره‌وه: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا: تَا نُهُوئِیْ که که‌ه‌فاره‌تی ظیهار دیاری ده‌کاو ده‌فهرموئ..... وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ} (٥٨/٤-١) پالفتی مانای نایه‌ته‌کان (نه‌ک ده‌قی ماناکه‌یان) نه‌مه‌یه: خودا قسه‌ی هه‌ق ده‌بیستی، بۆیه‌ گوئی شل کرد بو سکا‌لای نه‌وژنه که‌له‌گه‌ل تودا گوفتوگوئی بوو، وه‌هات به‌هاواریه‌وه و نه‌م بریاره‌ی له‌م لایه‌نه‌وه‌دا: نه‌و می‌ردانه‌ی که به‌ژنی خو‌یان ده‌لین: تو دایک و خوشکی منی یا وه‌ک دایک و خوشکم وای، نه‌وه به‌وقسه‌ پووته بئ به‌لگه‌و پالپشته ژنه‌کانیان نابن به‌ دایک و خوشکیان چونکه دایک له‌شه‌رع و له‌عورفا به‌و ژنه ده‌گوتری که ئاده‌میزادی لی ده‌بن، وه‌لی ده‌بن نه‌وه بزانن که قسه‌و گوتار نابن به‌ گوتره و هه‌وانته بکری، ده‌بن ئاگاتان له‌به‌رو دوا‌ی قسه‌ی

^(١) رواه الترمذی لسلمة بن صخر بسند صحیح (شرحه).

خوتان بی، قسہئی نہ کھن کہ دژی یاساو شہرعی خودا بی، وەك ئەم جوړه قسہ ناشیرین و ناپہ سەندە کہ ظیہارکەر دەیی، ئەمە زۆر ناشیرین و نا پەسەندو درۆو نابە جییە. لەبەرئەوہ کہ خودا ھەمیشە چاوپووشی لە ھەلەتان دەکاو دەیەوی بارتان بو پاست بکاتەوہ ئەوا بریاری دا! ئەو میردانە ی کہ زیہار دەکەن لەگەڵ ژنی خویانداو لەپاشا پاشگەز دەبنەوہو ھەز دەکەن چاری قسەکیان بکەن دەبی لەپیش ئەوہدا کہ لەگەڵ ئەو ژنەدا جووت بین ئەم کہ ففارەتە بدن. یا بەندەیی ئازاد بکەن، یا دوومانگ لەسەر یەك بەپوژوو بن، یا نانی شەست ھەژار بدن. ئەوجا ھەزرت (درودی خودای لەسەری) فەرمووی: بەپیی ئەم فەرمایشتە ی خودا میردەکەت دەبی بەندەیی ئازاد بکا ئەوسا تو ی بو ھەلال دەبیئەوہ. گوتم: نییەتی، فەرمووی: دە دەبی دوو مانگ لەسەریەك بەپوژوو بی. گوتم: ئە ی پیغەمبەری خودا! پیریکی ئیختیارە ناتوانی بەپوژوو بی، فەرمووی: کەواتە دەبی نانی شەست ھەژار بدا. گوتم: ھەر ھیچ شتیکی نییە کہ بیکا بەخیر. خەولە گوتی: جا لەو کاتەدا ھەلانەیی خورمایان ھینا بو پیغەمبەر (درودی خودای لەسەری) فەرمووی: مە نیوہ ی خورماکە ی بو دەدەم و ئەم پووشە خورمایە ی دەدەم. منیش عەزیم کرد: دە ی منیش ئەو نیوہکە ی تری بو دەدەم فەرمووی: ئافەریم زۆر باشە، دەبچو لەجیات ی میردەکەت کە فارەتەکە ی بۆدەو نانی شەست ھەژاری لی بدەو بگەرێرەوہ بۆلای ناموزای میردت. (ت-س/ص/د/ن).

٤١٥٤- قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» أَنَّ يَهُودِيًّا أَتَى عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَرَدَّ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَدْرُونَ مَا قَالَ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَغْلَمَ سَلَمَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ. قَالَ «لَا وَلَكِنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا رَدُّوهُ عَلَيَّ». فَرَدُّوهُ قَالَ «قُلْتُ السَّامُ عَلَيْكُمْ؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عِنْدَ ذَلِكَ «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقُولُوا: «عَلَيْكَ مَا قُلْتُ». قَالَ: (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ)»^(٢).

ئەنەس (خودای ئی رازی بى) فەرمووی: جوولەكەيى ھات بۆلای پيغەمبەر (دروودی خودای لەسەرىن) ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرىن) لەناو یارانیدا بوو، جوولەكەكە لەجیاتى (السلام علیکم) گوتى: (السام علیکم) کۆمەلەى یاران وەلامیان دایەو بەشیۆه وەلامى سلاو. جا ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرىن) فەرمووی: زانیقان ئەو کابرایە چى گوت؟ گوتیان: خوداو پيغەمبەرى خودا بەباشى دەزانن، لەئیمە وابوو کە سلاوى کرد، ئەى پيغەمبەرى خودا! فەرمووی: نەخەیر سلاوى نەکرد، بەلام لەباتى سلاو گوتى: السام علیکم. واتە: مردن بۆئیۆه، ئادەى بانگى کەنەوہ بۆم، کەبانگیان کردەوہ بۆى، فەرمووی: کە ھاتیت گوتت: السام علیکم؟ گوتى: بەئى وام گوت: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرىن) فەرمووی: کاتى ئەم خاوەن نامانە، کە ناسراون بەئەھلى کیتاب، سلاویان لى کردن لەوہ لامیاندا بلین: عليك ما قلت: لەوہى گوتت لەسەرت بى. ئینجا خویندیەوہ: {وَإِذَا جَاؤُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ} (٨/٥٨) واتە: کاتى دین بۆلات سلاوت لى دەکەن، بە سلاویکی جیا لەو سلاوہى کە خودا دایناوہ بۆ ئیۆه، لەجیاتى (السلام علیکم) پیتان دەلین: (السام علیکم). (ت-س/ص).

٤١٥٥- قَالَ عَلِيٌّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» لَمَّا نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ). قَالَ لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «مَا تَرَى دِينَارًا؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فِيصْفُ دِينَارٍ؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَكَمْ؟». قُلْتُ: شَعِيرَةٌ. قَالَ: «إِنَّكَ لَزَاهِدٌ». قَالَ فَتَزَلَّتْ (أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ) الْآيَةَ. قَالَ فِي خُفِّهِ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ. رواهما الترمذي^(٣).

عہلی (خودای فی رازی بن) فہرموی: کاتی ئایہ تی {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَجِئْتُمُ الرَّسُولَ} تا کوتایی ہاتہ خواروہ، کہ ئایہ تی دوازدهیہ لہ سوورہ تی پہنجاو ہہشت، کہ ماناکہی وایہ: نہی کہسانئ کہ بیرواتان ہیئاوہ! کاتی دہتانہوی

(۲) رواہ الترمذی بسند حسن (شرحہ).

قسه‌ی دوو به دوو به په‌نامه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بکه‌ن، ئەوا له‌پیش قسه‌ی کردنه‌که‌دا خیری بکه‌ن به‌ه‌زاران، کاتی ئەمه‌هاته‌ خواره‌وه‌ حه‌زه‌رت (درویدی خودای له‌سهرین) راویژی پئ کردم و پئی فهرمووم: ئەو خیره‌ چه‌ندی بی؟ به‌پای تو لی‌ره‌یی باشه؟ گوتم: لی‌ره‌یه‌ زۆره‌ له‌تاقه‌تیاندا نییه، فهرمووی: ئەی نیولیه‌ باشه؟ گوتم: ئەویش هه‌ر زۆره‌، فهرمووی: ئەی چه‌نی باشه؟ گوتم: سه‌نگی ده‌نکه‌ جوینی زیر به‌سه. فهرمووی: به‌راستی تو که‌م خوازی و زۆر که‌مت دانا جا ئەم ئایه‌ته‌ تا دوا‌یی هاته‌ خواره‌وه‌: {أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيَّ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ} (۱۳/۵۸) واته‌: وادیاره‌ له‌وه‌ ده‌ترسن که‌له‌پیش چیه‌و قسه‌ کردنی دوو به‌دووی په‌نامه‌کی له‌گه‌ل حه‌زه‌رتدا خیری بکه‌ن، له‌به‌رنه‌وه‌ ئەمه‌تان نه‌کرد، وه‌ خودایش چاوپۆشی لی کردن، ده‌ی نویژه‌کاناتان بکه‌ن و، زه‌کاتی ماله‌کانتان بده‌ن و، په‌په‌روه‌ی فهرمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن، خودا ئاگای له‌هه‌موو کارو کرده‌وو گو‌تارو ره‌فتاریکتانه‌.

عه‌لی (خودای لی‌رازی بی) فهرمووی: خودا به‌هۆی منه‌وه‌ ئەم بارو نه‌رکه‌ی سووک کرد و ئەم دیارییه‌ی له‌سه‌ر شانی ئەم گه‌لی ئیسلامه‌ لا‌برد (ت-س/ح).

پیاو که‌سه‌یری ئەو هه‌موو شه‌پۆل و لافاوو که‌رده‌لوول و هی‌رش‌ی بی دینی و خراپه‌و زو‌لم و زۆرو بی په‌هوشتییه‌ ده‌کا که‌ له‌هه‌موو لایه‌که‌وه‌ ووروژمی هی‌ناوه‌و سه‌ر پووی زه‌وی سه‌راسه‌ر ده‌لیی گو‌مه‌و لافاوی تاوان په‌نگی تیا خواردۆته‌وه‌، پیاو که‌ ئەم حاله‌ به‌چاوی سه‌ری خۆی ده‌بینی زهنده‌قی ده‌چی، ووره‌ به‌رده‌دا، ده‌ستی سارد ده‌بیته‌وه‌، خۆی به‌شی‌ت ده‌زانئ، خۆی به‌خۆی ده‌لی: ئەری تو خه‌ریکی چیت، وه‌ک کابرای ئاره‌قخۆر گو‌تی: دیاره‌ خه‌له‌فاوی و ده‌ته‌وی مردووی ناو گو‌پ زیندوو بکه‌یته‌وه‌!

به‌لام وه‌ک ئەه‌لی ئەعراف که‌ ئاو‌پئ له‌ به‌هه‌شتیه‌کان ده‌ده‌ینه‌وه‌ خیره‌ت ده‌ده‌ینه‌ به‌رخۆمان و ووره‌مان به‌رز ده‌بیته‌وه‌و ئومیدمان به‌که‌ره‌م و به‌خشش و سو‌ژه‌بای میه‌روه‌حه‌متی خودا قه‌وی ده‌بی، وه‌ک ده‌نگی له‌ پشت په‌رده‌ی غه‌یبه‌وه‌ بچپینی به‌ گو‌یی پیاوانی خودادا: ئیوه‌ ته‌نیا نین، دل‌تان سارد

نه‌بیته‌وه، خودا له‌گه‌ڵ ئیوه‌یه، نه‌صره‌ت و سه‌رکه‌وتن به‌ ده‌ستی خودایه، به‌زۆری و بۆری سوپا نییه، فه‌رمایشته‌که‌ی چه‌زه‌تی ئیبراهیم (برویدی خودای له‌سهرین) بکه‌ن به‌ سه‌رمه‌شق، که‌له‌ ده‌ست زو‌لم و زۆر، و لا‌ته‌و و لا‌ت، بۆ پاراستنی دینی خۆی کۆچی ده‌کرد تا سه‌ره‌نجام فیرعه‌ونی میصر ته‌ماعی کرده‌ نامووسی و، خاتوو سازای خیزانی برد بۆ ئیشی خراپ، به‌لام ئیبراهیم ووره‌ی به‌رنه‌داو ده‌ستی له‌دینی خۆی هه‌لنه‌گرت و به‌یانی حال و بارو دۆخی ئه‌هلی ئیمانی سه‌ر پووی زه‌وی زه‌مانی خۆیی به‌م وشه‌یه‌ کردو فه‌رموو: **والله ان على الأرض مؤمنٌ غیری و غیریك: سویندم به‌خودا له‌سه‌ر پووی زه‌وی خۆم و خۆت نه‌بێ ئه‌ی ساره! یه‌ك موسو‌لمانی تر نییه!** جا ئه‌وه‌بوو خودا نامووسی پاراست و سه‌ری خست و سه‌ر پووی زه‌وی پرکرد له‌ئیمان و ئیسلام و به‌نده‌گانی باشی خۆی، ئیتر قسه‌ هه‌زاره‌و یه‌کی به‌ کاره، په‌نا به‌ خودا، ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئیمه‌یه‌ وه‌کوو کوردان ده‌لێن: هه‌تا مردن کردن. له‌ خوداش داوا ده‌که‌ین که‌ ره‌نجه‌پۆ نه‌بین و له‌م کۆششه‌ پیرۆزه‌دا کرده‌ی ئیمه‌و برده‌ی بانه‌بێ. ئه‌مه‌یش حالی دنیا به‌ له‌م چه‌رخه‌ی ئیمه‌دا:

گه‌ر له‌گه‌ڵ دنیا (ه‌وجاده‌له) که‌ین

تا (ده‌شر) ده‌بین بازو گه‌له‌که‌ین

گوتم به‌ دنیا: نه‌رین به‌س نییه

له‌م (تی‌که‌و لی‌که‌و که‌س به‌ که‌س نییه)؟

گوتم: پیاوی خوا هیچ به‌ ده‌س نییه

ئیترا چس ده‌بین، هیچ مه‌به‌س نییه

بۆیه وه‌ک دۆزه‌خ هه‌ر ده‌لێم: بابین

که‌ده‌م به‌م هه‌موو که‌نده‌ پر نابین!!

٤٢- سووره‌تی حه‌شر

(مه‌دینه‌یه، ٢٤ نایه‌ته)

سورة الحشر (مدنية، وهي أربع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٥٦- عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ سُورَةُ التَّوْبَةِ قَالَ التَّوْبَةُ؟ هِيَ الْفَاضِحَةُ، مَا زَالَتْ تَنْزَلُ وَمِنْهُمْ وَمِنْهُمْ، حَتَّى ظَنُّوا أَنَّهَا لَمْ تَبْقَ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا ذَكَرَ فِيهَا. قَالَ قُلْتُ سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَدْرٍ. قَالَ قُلْتُ: سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَنِي النَّضِيرِ. رواه الشيخان^(١).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گوتم به‌ عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس ئامۆزای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) و په‌زای خوداش له‌عه‌بدوللای ئامۆزای بی: هو‌ی هاتنی سووره‌تی ته‌وبه‌ چی بوو؟ فه‌رمووی: سووره‌تی ته‌وبه‌ی چی؟! بو‌نالی سووره‌تی ئابروو بردن و ریسواکردنی ناپاک و مونافقه‌کان! له‌کاتی خویدا هه‌موو جارێ که نایه‌ته‌کانی ئه‌م سووره‌ته‌ ده‌هاتنه‌ خواره‌وه‌ و کۆمه‌ل کۆمه‌ل ناپاکه‌کانیان که‌شف ده‌کردو ده‌یانفه‌رموو: هه‌ندیکیان حالی ئه‌مه‌یه‌و هه‌ندیکی تریان حالی ئه‌وه‌یه‌، نا پاکه‌کان زه‌نده‌قیان ده‌چوو، له‌ده‌وه‌ ده‌یانگوت: وابروا که‌سمان لی‌ ده‌رناکا: یه‌ک به‌یه‌ک هه‌موومان که‌شف و ریسوا ده‌کا. گوتم: ئه‌ی هو‌ی هاتنی سووره‌تی ئه‌نفال چی بوو؟ فه‌رمووی: له‌باره‌ی جه‌نگی به‌دره‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه‌، گوتم: ئه‌ی سووره‌تی حه‌شر؟ فه‌رمووی: له‌باره‌ی جووله‌که‌کانی هو‌زی به‌نی نه‌ضیره‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه‌ (ش).

٤١٥٧- قَالَ ابْنُ عُمَرَ (رضي الله عنهما) حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُيُوتَةُ فَنَزَلَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ). رواه البخاري والترمذي^(٢).

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٨٣، ٤٠٢٩، ٤٨٨٣، ٤٦٤٥. مسلم: تفسير: ٧٤٧٤.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٨٨٤.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی زانی بئ) فەرمووی: کاتی پیغه‌مبەر (دروودی خودای لیسربین) پره‌زه‌دار خورماکانی به‌نی نه‌ضیری سووتاندو فەرمانی دا به‌پرینیان، که‌له بووه‌یره بوون، که نزیکی دوو میل له مه‌دینه‌وه دووره، جووله‌که‌کان به‌مه ناگریان تی به‌ربوو، گوتیان: ئەی موحه‌مه‌دا! تۆ له لایه‌که‌وه ده‌لیت من پیغه‌مبەر، که‌چی له‌لایه‌کی تره‌وه ده‌چی پره‌زو باخ دا ده‌یئدی و داری به‌ری و دره‌ختی به‌ردار ده‌سووتینی و داده‌پاچی، ئەمه چی به‌سەر چی‌یه‌وه‌یه؟ جا خودا ئەم نایه‌ته‌ی نارد: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ} (۵/۵۹) واته: هەرچی ئیوه بریتان له باخه‌کانی به‌نی نه‌ضیر، یا هیشتانه‌وه به‌راوه‌ستاوی له‌سەر ره‌گ و ریشه‌ی خو‌ی، هه‌مووی به‌فه‌رمانی خودا بوو، هه‌تا کافرانی پیچاوشکی‌ن ببن و ئەو به‌دکارو فاسیق و له‌په‌یمان ده‌رچوانه پهنجه‌پۆو ریسوا ببن به‌فه‌رمانی خودا (ب/ت).

۴۱۵۸- قَالَ عُمَرُ (رضی الله عنه) كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صلی الله علیه وسلم) مِمَّا لَمْ يُوجِفِ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ، فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) خَاصَّةً، وَكَانَ يُنْفِقُ مِنْهَا عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِ، ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي السَّلَاحِ وَالْكَرَاعِ، غُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه البخاري (بل رواه الخمسة. أنظر مبحث الفیء من كتاب الجهاد) (۳).

عومەر (خودای ئی زانی بئ) فەرمووی: ئەو مال و تالانییه که‌ده‌ستی پیغه‌مبەر (دروودی خودای لیسربین) که‌وت، له‌مالی به‌نی نه‌ضیر، خودا ده‌ستی پیغه‌مبهری خستبوو، موسولمانان به‌تاودانی ماین و ئەسپ و به‌غاردانی و شترو به‌جەنگ په‌یدایان نه‌کردبوو، وه ئەو مال و تالانییه به‌ر ئەم نایه‌ته‌وه‌که‌وی که‌ ده‌فه‌رموی: {وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ} ئەوی خودا ده‌ست پیغه‌مبهری خو‌ی خست له‌مالی مفتی بئ ئاره‌قی به‌نی نه‌ضیر ئیوه (ئەی له‌شکری ئیسلام!) بو‌ په‌یداکردنی ئەو مال‌ه‌هیچ ئەسپ و

ووشتریکتان تاونه‌داوه، به‌لکوو خودا به لوتفی خو‌ی ره‌خساندبووی بو‌ی. عومەر فەرمووی: جا له‌بەر ئەوه ئەم مال و سامانانە بە‌تایبەتی هەریوو بوون بە‌هی پی‌غەمبەر (دروودی خودای لە‌سەربین) ئازووقەو مە‌صرەفی سالیکی خیزان و کەس و کاری خو‌ی لێ داهەناو هەرچی دە‌مایە‌وه له‌وه دایدە‌نا بو‌ نیش و کارو پی‌ویستی موسولمانان و صەرفی دە‌کرد بو‌ ئامادە‌کردنی چە‌ک و تفاق‌ی جە‌نگ و و‌لاخ، لە‌پێگە‌ی خودادا دە‌یکرد بە‌کەرە‌ستە‌ی جە‌نگ (ش/د/ت/ن).

٤١٥٩- → (ب/٣ ز/٤٥ ل/١٤٦ ف/٣)^(٤).

٤١٦٠- → (ب/١ ز/٩ ل/٥٣ ف/٥)^(٥).

٤١٦١- (ب/٥ ز/٧ ل/٣٤ ف/١)^(٦).

له ئە‌صلی عەرە‌بییە‌که‌دا بە‌رگی سێ (ص/٣١٩) حە‌دیثی یە‌که‌م با‌سی (وصیة عمر والبیعة لعثمان).

٤١٦٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَنِي الْجَهْدُ فَأَرْسَلْ إِلَى نِسَائِهِ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُنَّ شَيْئًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَلَا رَجُلٌ يُضَيِّفُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَدَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ لَامْرَأَتِهِ: ضَيِّفِ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لَا تَذْخِرِيهِ شَيْئًا. قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا عِنْدِي إِلَّا قُوتُ الصَّبِيَّةِ. قَالَ: فَإِذَا أَرَادَ الصَّبِيَّةُ الْعِشَاءَ فَتَوَمِّئِيهِمْ، وَتَعَالَى فَأَطْفِئِي السَّرَاجَ وَتَطْوِي بَطُونَنَا اللَّيْلَةَ. فَفَعَلَتْ ثُمَّ غَدَا الرَّجُلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: «لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - أَوْ ضَجِكَ - مِنْ فُلَانٍ وَفُلَانَةٍ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ). رواه الشيخان والترمذي. نَسَالَ اللَّهُ التوفيق لَمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى^(٧).

(٤) بخاري. تفسير: ٤٨٨٦، ٤٨٨٧، ٥٩٣١، ٥٨٣٩، ٥٩٤٣، ٥٩٤٨.

(٥) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ٩ رقم: ٦٥/٥.

(٦) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ٧ = ٣٢٧١/١.

(٧) بخاري. مناقب الأنصار: ٣٧٩٨، ٤٨٨٩ = تجريد/٤ ل/١٧٤ رقم: ١٤٨٩. مسلم: أشربة: ٥٣٢٧.

ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٠٤.

ئەبۇ ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیاوێ هاته خزمەتی حەزرت (درویدی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەهی پێغەمبەری خودا! لەبرسانا لاکی سەرم دی! ئەویش یەکە یەکە ناردی بۆ خواردن بۆلای هاوسەرەکانی خۆی، (مەزای خودایان لەسەربێ)، بەلام هیچی لێ هەنەکراندن، ئەوجا فەرمووی: ئای بۆ پیاوێ ئەم شەو دالەدی ئەم پیاوێ بەداو میوانداریی پێ بکا، (مەحەنتی خودای لێ بێ) پیاوێ لە یاریدەدەران (ئەنصار) هەلسا گوتی: ئەهی پێغەمبەری خودا! من میوانداریی بۆ دەکەم. جا رویشتنەوهو لەمالەوه بەژنەکەیی خۆی گوت: ئەمە میوانی پێغەمبەرە (درویدی خودای لەسەربێ) هیچ درێغی لەگەڵ مەکە، ژنەکەیی گوتی: بەخودا بەس خۆراکی منداڵەکان گومان دەبەم، گوتی: کاتێ منداڵەکان داوای شیویان کرد گورگانه شەوییان بۆ بکەو بیانخەوینەو کەنانەکەت بۆ ئێمە دانا، بەبیانوی چراچاک کردنەوه خۆشت وەرەو چراکە بکوژینەوه، ئەم شەو خۆمان بەسکی خالی شەو دەکەینەوه، با میوانەکەیی پێغەمبەر (درویدی خودای لەسەربێ) بێ خزمەت نەبێ و نانەکەیی بەتێرو تەسەلی بخوا، شەوێ هەر شەویکە، هەرچۆنێ بێ دەپروا، ژنەکەیشی وای کرد، جا بۆ بەیانی کە پیاوێکە چۆوه بۆ خزمەتی حەزرت (درویدی خودای لەسەربێ) فەرمووی (درویدی خودای لەسەربێ): بەپراستی خودای بالادەست و شکۆدار ئەم شەو سەیری هات لەکاری ئەم پیاوێ ژنەکەیی یا فەرمووی: خودا پێکەنینی لەکاری شیرین و جوانیان هات ئەوەندە پێ خوش بوو جا خودای گەورەیش ئەمەیی ناردە خوارەوه: {وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ} (٩/٥٩) واتە: هەرچەند خوشیان نەداراوە کەم دەستن و دەستیان کورتە لەگەڵ ئەوەشا چاویان لەپیاوێتی و خێرکردن نەترساوه → (ش/ت).

٤٣- سوورەتی مومتەحینە

(مەدینەییە، ١٣ نایەتە)

سورة الممتحنة (مدنية وهي ثلاثة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٣- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَا وَالزُّبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ فَقَالَ: ائْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً (امرأة في هودج اسمها

سَارَةً مَعَهَا كِتَابٌ، فَخُذُوهُ مِنْهَا. قَالَ فَالْطَّلَقْنَا نَعَادَى بَنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرُّوضَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّلَعِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِيَ كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَنُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الْيَابَ، قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا (شعرِها المصفور)، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ بِمَكَّةَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «يَا حَاطِبُ مَا هَذَا». قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَخْبَيْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ التَّسَبُّبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلَا رَضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ». فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ «إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَذْرًا، وَمَا يُذْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَذْرًا قَالَ اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ). رواه الأربعة^(١).

لہ علیہ وہ (پہلے خودی لہ سر بن) دہ گپرنہ وہ، دہ فہ موئی: کاتئی بنی ہواکانی
 مہ ککہ پیمانہ کھی حودہ ییبییہ یان شان پیغہ مہر (درویدی خودی لہ سر بن)
 ہریاری دا کہ شاری مہ ککہ بگری، وہ فہرمانی دا بہ موسولمانہ کان کہ خویان
 نامادہ بکہن بو جہنگ، حاطہ بی کوری نہ بوبہ لہتہ عہ، لہ ژیرہ وہ کاغہ زئی
 دہ نووسی بو دانیش توانی مہ ککہ، کہ ناگاتان لہ خوتان بنی، چونکہ پیغہ مہر
 (درویدی خودی لہ سر بن) لہم روژانہ دا دیتہ سہرتان و دہ دا بہ سہرتانا، وہ بہ دزییہ وہ
 بہ ژنیکی مہ ککہ یی دا دہینیڑی بویان، جا حہ زہرتی جوہرہ نیل (درویدی خودی
 لہ سر بن) دیت بولای حہ زہرت و نہم ہہ والہ ی پی دہ داو پیغہ مہر (درویدی خودی
 لہ سر بن) من و زوبہ یرو میقدادی نارو فہرمووی: ہرؤن ہہ تا دہ گہ نہ باخچہ ی

(١) بخاری. مغازی: ٤٨٩٠، ٣٠٠٧، ٣٠٨١، ٢٩٨٢، ٤٢٧٤، ٦٢٥٩، ٦٩٣٩ = تہجرید/٤ ل/٤٩٩ ژمارہ/١٧٠٤.

مسلم. فضائل الصحابة: ٦٢٥١ ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٣٠٥، ابو داود. جہاد: ٢٦٥.

خاخ له‌ویدا ئافره‌تیکی که ژاوه‌نشینی لێیه، کاغه‌زێکی پێیه لێی بسینن
 نه‌گه‌ر کاغه‌زه‌که‌ی نه‌دانێ بیکوژن، جا به‌غار رویششتین و ماینه‌کانمان تاودا
 هه‌تا چوینه‌ باخچه‌که، که سه‌یرمان کرد وژنه‌که له‌وێیه، وه‌داوای
 که‌غازه‌که‌مان لێ کرد، حاشای کردو گوتی کاغه‌زم پێ نییه، جا گوتمان: یا
 کاغه‌زه‌که‌مان ده‌ده‌یتێ یا ده‌بێ خۆت پروت و قووت بکه‌یته‌وه یا ده‌تکوژین،
 نه‌وجا ژنه‌که کاغه‌زه‌که‌ی له‌ناو لۆی په‌لکه‌کانی ده‌ره‌یناو ژنه‌که‌و نامه‌که‌مان
 برد بۆلای پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سه‌رین) که نامه‌که‌مان خوینده‌وه نه‌مه‌ی
 لێ نووسرابوو، له‌ حاطه‌بی کوپی نه‌بویه‌لته‌عه‌وه بۆ فلان و فلان، که‌ناوی چه‌ن
 که‌سێ بوون له‌بتپه‌رسته‌کانی مه‌که‌که، وه‌هه‌والی هه‌ندی له‌کارو باری
 پیغه‌مبه‌ری بۆ نووسیوون که ده‌یه‌وێ بجێ بۆ سه‌ریان، جا پیغه‌مبه‌ر (بروودی
 خودای له‌سه‌رین) حاطه‌بی بانگ کردو فه‌رمووی: ئه‌ی حاطه‌ب! ئه‌مه‌ چیه‌؟ ئه‌م
 کاغه‌زه‌ت بۆ نووسیوه؟ نه‌ویش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! په‌له‌م لێ مه‌که
 تامه‌سه‌له‌که‌تان بۆ پروون ده‌که‌مه‌وه به‌خوا نه‌وه‌تی موسوڵمان بووم نه‌له‌دین
 هه‌لگه‌راومه‌ته‌وه و نه‌ناپاکێ و مونا‌فقی‌م کردووه، به‌لام من بابیه‌کی به‌پانی
 بووم له‌ناو هۆزی قو‌په‌ه‌یش داو له‌ خۆیان نه‌بووم و ژن و منداله‌کانم له‌ناو
 نه‌واندا به‌جی‌ماون، ئه‌م هه‌موو کوچه‌رانه‌ی که‌له‌گه‌ل تۆدان هه‌موو که‌سوکارو
 خزم و خویشیان له‌مه‌که‌که هه‌یه، که ئاگاداری ماڵ و منداله‌کانیان ده‌که‌ن
 له‌وێ، ته‌نیا من نه‌بێ، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که به‌خزمایه‌تی هیچم بۆناکړی،
 ویستم به‌م شیویه‌ ده‌ستی‌او یکیان له‌گه‌ل دا بکه‌م، هه‌تا به‌را به‌ربه‌وه نه‌وانیش
 ئاگاداری خزمه‌کانم بکه‌ن، نه‌گینا نه‌ له‌به‌ر بێ پر‌وایی و نه‌له‌به‌ر هه‌لگه‌رانه‌وه
 له‌ئایینی خۆم نه‌مه‌م نه‌کردووه.

پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: قسه‌ی راستی بۆ کردن عومه‌ر
 (خودای ئی‌رازی بێ) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! لێم گه‌ڕێ ئه‌مه‌ ناپاکه‌ با له‌ملی
 بده‌م؟ فه‌رمووی (بروودی خودای له‌سه‌رین): ئه‌مه‌ له‌یارانی به‌دره، چۆنی ده‌کوژیت تۆ
 چووزانیت؟ به‌لکوو خودای بالاده‌ست و خاوه‌ن شکۆ پووی قسه‌ی کرد بیته
 یارانی به‌درو مژده‌ی دابنێ و پێی فه‌رمووبن: به‌ئاره‌زووی خۆتان چی ده‌که‌ن

بیکن، من هر لهئیستاوه لیټان خوښ بووم، لهبر ئهوهی که به شداری ئهه
جهنگه پیروزیهتان کردوه جا له شانی ئهودا ئهه نایه ته دابه زی: {يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ} (۱/۶۰) واته: ئهی کومه لهی
موسولمانان! هرگیزاو هرگیز کافرو بی پروایان (که ههه دوژمنی منو و ههه
دوژمنی ئیوهه) مه گرن به دوستی خوټان. (ش/د/ت).

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاِمْتَحِنُوهُنَّ
الَّهِ أَغْلَمَ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا
هُم يَحِلُّونَ لَهُنَّ} (۱۰/۶۰) واته:

ئهی که سانی که باوه پری ساغتان به خوداو پیغه مبهری خودا ههیه، کاتی
ژنه خاوهن باوه پره کان کوچیان کردو هاتن بوټاو ئیوه، ئهوه له پیشا تاقیبیان
بکه نه وه، که ههه بو پره زای خودا کوچیان کردوه و په نایان هیټاوه بوټای
ئیوه، نه وه که لهبر دلداری و شتی وا، ههه چهنه خودا خوئی راستیی هه موو
پووداوئی زور به باشی ده زانی و ئاگای له باوه پره ئیمانی ئهوانه، جا ئه گهر
بوټان ده رکهوت که ئهه و ژنانه له دهستی کوفر کوچیان کردوه و موسولمانان
ئیتیر مه یان ده نه وه به میرده بی پرواکیان، چونکه نه ئه مانه هه لائن بو
ئه وان و نه ئه وانیش هه لائن بو ئه مان!

۱۶۴-۴- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ
هَاجَرَ إِلَيْهِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ، يَقُولُ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ
يُبَايِعُنَكَ) إِلَى قَوْلِهِ (غَفُورٌ رَحِيمٌ). قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقْرَبُ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ
الْمُؤْمِنَاتِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «قَدْ بَايَعْتُكَ». كَلَامًا وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ
يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ، مَا يُبَايِعُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ «قَدْ بَايَعْتُكَ عَلَى ذَلِكَ». رواه
البخاري والترمذي^(۲).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: جاران ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که موسولمان ده‌بوون و کۆچیان ده‌کرد بۆلای پیغه‌مبه‌رو مال و می‌ردی خۆیانیان به‌جی ده‌هیشته و ده‌هاتنه ناو موسولمانان چه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌رین) به‌پیی ئه‌م نایه‌ته تا‌قی ده‌کردنه‌وه: {یا ایها النبی...} تا دوا‌یی. ئه‌م نایه‌ته له‌م شوینه دا پابورد → (ب/ ۱ ز/ ۸ ل/ ۴۹ ف/ ۶) عائیشه فهرمووی: جا هه‌رژنی له‌و ژنانه که موسولمان ببوونایه ددانی بنایه به‌م شه‌ش مه‌رجه دا ئیتر پیغه‌مبه‌ر به‌ده‌م پیی ده‌فه‌رموو: ئه‌وا په‌یمانم له‌گه‌ل به‌ستیت مه‌نده‌ی فه‌رموده‌که‌ش له‌پیشه‌وه له‌هه‌مان شویندا پو‌یشت (ب/ت).

۴۴- سووره‌تی صه‌ف

(هه‌ندی ده‌لین مه‌که‌یه‌وه هه‌ندی ده‌لین مه‌دینه‌یه، چواره‌ نایه‌ته)

سورة الصف (مكية أو مدينة، وهي أربع عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۶۵- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ قَعَدْنَا نَقَرًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَتَذَاكَرْنَا فَقُلْنَا لَوْ نَعْلَمُ أَىُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ لَعَمِلْنَاهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ). رواه الترمذي^(۱).

عه‌دوللای کوپی سه‌لام (په‌زای خودای لسه‌ر بن) ده‌فه‌رمووی: کۆمه‌لێ له‌یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) بووین، دانیشتبووین و له‌ناو خۆمانا گو‌فت و گو‌مان ده‌کرد، گوتمان: ئه‌گه‌ر بمانزانایه‌ چه‌ کرده‌وه‌یی له‌لای خودا زۆر چاکه‌و په‌سه‌نده ده‌مان کرد جا خودا ئه‌مه‌ی ناره‌ده خواره‌وه: {سبح لله...} تاد. واته: سه‌رو خوارو ژوور، ئاسمان و زه‌وی، خۆیان و هه‌رچی له‌ناویانایه خودا به‌هه‌ق ده‌زانن و به‌پاک و بێ گه‌ردو بێ خه‌وشی داده‌نن، خودا خودایه‌کی

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

خاوه‌ن ده‌سته‌لاته‌و داناه‌و زانایه. ئه‌ی موسولمانینه! مه‌نێ بییون
که‌سه‌ریگری، قسه‌یی بکه‌ن که‌جێ و شوینی هه‌بێ، ووتارو کردارتان
ناسمان و پێسمان نه‌بێ (ت).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ} (٦/٦١) واته:

خودای گه‌وره ده‌فه‌رموێ: ئه‌ی خۆشه‌ویست! ئه‌و داستانه‌ جوانه
شیرینه‌ی عیسی‌ای کو‌پی مه‌ریه‌م باس بکه‌ بۆ موسولمانان، که‌ ته‌بلیغی قه‌ومی
جووی کردو پیی فه‌رموون: ئه‌ی نه‌وه‌ی ئیسرائیل! باش بزائن یه‌که‌م من
پیغه‌مبه‌ری خودام ره‌وانه‌یکردووم بۆسه‌ر ئیوه‌ دووهم باوه‌رم هه‌یه‌ به‌ته‌ورات
که‌له‌پیش مندا خودا به‌سروش ناردوویه‌تی بۆ موسا، نامه‌ی خودایه‌و
راسته‌و دروسته‌ سییه‌م موژده‌ ده‌م به‌ هه‌موو که‌سی، که‌ پیغه‌مبه‌ریکی راست
له‌پاش من دیت ناوی ئه‌حمه‌ده‌، جاکاتی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ که‌ ناوی ئه‌حمه‌ده‌
هات بۆناویان، به‌به‌لگه‌و نیشانه‌ی ناشکراوه‌، له‌باتی باوه‌ری پی بکه‌ن
گو‌تیان: ئه‌م قورئانه‌ جادوویه‌کی دیارییه‌!

٤١٦٦- → له‌پیشه‌وه‌ رابوو‌رد، له‌باسی (مولد النبی (صلی الله علیه وسلم)
ونسبه‌ و أسماؤه‌) فه‌رمووده‌ی ژماره‌ چوار^(٢).

٤٥- سووره‌تی جومعه

(مه‌دینه‌یه‌، ٢١ نایه‌ته‌)

سورة الجمعة (مدنية. وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٧- له‌باسی (فضل فارس) دا رابوو‌رد، فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م و دووهم^(١).

^(٢) تقدم برقم: ٢٠٨٢/٤ مجلد/٤ ت/٨٢.

۱۶۸- عَنْ جَابِرٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَقْبَلْتُ عِزَّ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَخُنُّ مَعَ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) فَكَارَ النَّاسُ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا). رواه البخاري والترمذي والله أعلم^(۱).

جایی (خودای لی رازی بن) فەرمووی: لەپۆژی هەینی دا، لە خزمەت پیڤەمبەردا بووین، خەریکبوو خۆتبه‌ی هەینی دەخویندەوه، لەوکاتەدا لە شامەوه کاروانی هات، دەهۆل و زوپنا لەپیشیەوه بوو، تا مەردووم بزانن کەوا کاروانەکە گەیشتە جی، ئیتەر خەلکەکە ووتارەکیان بەجی هیشت و لەمزگەوت دەرچوون و دەرپەرین بۆلای کاروانەکە، بۆ شت کپین، تەنیا دوازدە کەس لەخزمەتی حەزرتدا مانەوه (لەشەرحەکەدا: دەفەرمووی: هەندی دەلین: سیازدەکەس و هەندی دەلین چوارده کەس و هەندی دەلین: چل کەس لەخزمەتی دا مانەوه، ئەمەیش بووه بەهۆی جیایی پای پیشەواکان لەبارە ی ژمارە ی ئەو نوێژکەرانه‌وه کەنوێژی هەینی یان پێ داندەمەزری). جا خودا ئەم نایەتە ی ناردە خوارەوه: {وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا} (۱۱/۵۲) واتە: ئەوانە ی لەدەوری تۆ بوون، کاتی چاویان بەبازرگانی و مامەلەو ئەوکارە بیهوودەیه کەوت، کەلەکاتی واداو لەزۆر کاتی تریش دا ئادەمیزاد خەریک دەکاو لەبەندەیی کردنی ساغ بۆ خودای مەزن دووری دەخاتەوه، ئەوانە لەم کاتەدا دەوری تۆیان چۆل کردو بڵاویان لی کردو چوون بۆلای ئەو بەزم و پەزمە (ب/ت- رمای خودای لی بن) لەشەرحەکەدا دەفەرمووی: (پەزای خودای لەسر بن) لە حەیت دا دەفەرمووی: ئەگەر هەمووتان، یەک لەدوای یەک لای منتان چۆل بکردایەو کەستان لەلای من نەمایەتەوه یەکسەر لیشاوی بلیسە ی ناگر بەناو ئەم شیوەدا راپیچی دەکردن!

(۱) تقدم برهم: ۲/۲۵۷۲ مجلد خامس. تسلسل/۷۲.

(۲) بخاري. تفسیر: ۴۸۹۹.

٤٦- سوورەتی موناڤیقوون

(مەدینەییە، ٢١ نایەتە)

سورة المنافقون (مدنية، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٦٦٩- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ «(رضي الله عنه) قَالَ كُنْتُ مَعَ عُمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَنِي سَوْدَةَ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِهِ وَقَالَ: لَنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعُمِّي فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي وَأَصْحَابِهِ فَخَلَفُوا مَا قَالُوا فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبنِي مِثْلُهُ قَطُّ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ لِي عُمِّي مَا أَرَدْتَ إِلَيَّ أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَمَقْتَك. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ) إِلَى قَوْلِهِ (هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ) إِلَى قَوْلِهِ: (لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ) فَأَرْسَلَ إِلَيَّ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْدُ»^(١).

زەیدی کۆپی ئەرقەم (خودای ئازادی بن) فەرمووی: جاری لەخزمەتی مامەمدا بووم، گویم لێ بوو عەبدوللای کۆپی سەلوول دەیگوت: مانی خۆتان بوو ئەوانە خەرج مەکەن کەوان لەگەڵ پیڤەمبەری خودا، هەتا بلاوی لێ بکەن و لێی بته‌کینه‌وه. وه دەیگوت: ئەگەر گەڕاینه‌وه بوو شاری مەدینە، لەوێ لەئیمەو لەدەستەوی موخەمەد کێمان بەدەست و بەدەسەلات و ئازاتربیی، شاری مەدینە بە دەستەکوونی و بێ دەستەلاتەکی تێمان چۆڵ دەکەین! منیش ئەمەم بوو مامەم گێڕایه‌وه، ئەویش بوو حەزەرتی دەگێڕیتە‌وه، پیڤەمبەریش (دروودی خودای لەسەربن) ناردی بەشوێن عەبدوللای کۆپی سەلوول و هاوڕێکانی داوایەکی بوو باس کردن، ئەوانیش حاشایان لێ کردو بە درۆ

(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٠٠، ٤٩٠١، ٤٩٠٣، ٤٩٠٤، تجرید/ ٤/ ٥٠٥ رقم: ١٧٠٧ مسلم. صفات المنافقین:

سویندیان خوارد که ئیمه قسه‌ی وaman نه‌کردووو هه‌زرت باوه‌ری پی
کردن و باوه‌ری به‌من نه‌کرد مامه‌یشم پی گوتم: چ کاریکت به‌م قسه‌یه هه‌بوو
که بوو به‌هوی ئه‌وه پیغه‌مبه‌ر باوه‌رت پی‌نه‌کاو رقی لیّت بی منیش تووشی
خه‌می بووم، هه‌رگیز تووشی خه‌می وا نه‌بووم و له‌ماله‌وه ده‌سته نه‌ژنۆ
به‌خه‌م و خه‌فه‌ته‌وه لیّ دانیشتم تا خواو پاسان خودای بالا ده‌ست و خاوه‌ن
شکو ئه‌م ئایه‌تانه‌ی ناره‌ده خواره‌وه له {إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ...} هه‌تا {
لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ} جا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) ناردی به‌شوینماو
ئایه‌ته‌کانی به‌سه‌رما خوینده‌وه و فه‌رمووی: ئه‌ی زه‌ید! قسه‌که‌ت راست
ده‌رچوو، چۆنت گوت و ابوو، ئه‌وه‌تانئ خوا به‌م ئایه‌تانه‌ی راستیی قسه‌که‌ی
توی ده‌رخست و ئه‌وانی به‌درو‌خسته‌وه (ش/ت). ره‌حمه‌ت له‌وکه‌سه‌ی
گوتوویه:

ده‌لێن: خواوه‌ن خاوه‌ن مناله

هه‌عجیزه‌ی هه‌زرت گشت فیل و فاله

من چۆن پزگاربم، خوداو پیغه‌مبه‌ر

رزگاریان نه‌بووه له‌تانه‌ی به‌شه‌ر!

به‌م پیو دانه‌بن، ده‌بن من وه‌ک کا

وورد وورد بمکوئن، به‌جه‌نجه‌رو کا!

به‌لام زووبه‌ی خه‌لک قسه‌ واده‌کا

تاج تاجس گوله‌ له‌دای خه‌لکا،

پیتم ده‌لێن نووری! ده‌زانی کاکه‌!

ساجس رووت پۆشی به‌م تاجه‌ چاکه‌!

٤١٧٠- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ كُنَّا فِي غَزَاةٍ فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا
مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ يَا لِلْأَنْصَارِ. وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لِلْمُهَاجِرِينَ. فَسَمِعَ ذَاكَ
رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «مَا بَالُ دَعْوَى جَاهِلِيَّةٍ» قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَسَعَ رَجُلٌ
مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقَالَ «دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ». فَسَمِعَ بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

أَبَى فَقَالَ فَعَلَوْهَا، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ. فَلَبَغَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُتْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «دَعُهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ». رواهما الشيخان والترمذي^(٢).

له جابیره وه (خودای ئی رازی بێ) ده‌گێڕنه‌وه ده‌فرمووی: له‌ غه‌زای ته‌بووک دا بووین، پیاوی (له‌ کۆچکاران) شه‌پاله‌یه‌که‌ کێشا به‌ پاشه‌لی پیاویکی یاریده‌ده‌ردا، ئیتر پیاوه‌ یاریده‌ده‌ره‌که‌ زۆر تووڤه‌ بوو، هاواری لێ هه‌لساو بانگی کرد: ئه‌ی یاریده‌ده‌رینه‌! هاوار فریام که‌ون، وه‌ کابرای کۆچکه‌ریش هاواری له‌کۆمه‌لی خۆی کردو گوتی: ئه‌ی کۆچکارینه‌، هاوار فریام که‌ون، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) گوئی له‌مه‌ بوو ده‌رچوو بو‌ناویان فره‌مووی: ئه‌م بانگه‌وازو هاتوو هاواری سه‌رده‌می نه‌زانی و جاهلییته‌ چیه‌؟ گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیاویکی کۆچکار شه‌په‌لاخیکی له‌ پیاویکی یاریده‌ده‌ر داوه‌، فره‌مووی (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) واز له‌م جو‌ره‌ پیشه‌ پیسه‌ بێنن، چونکه‌ به‌راستی خویه‌کی بۆگه‌ن و گه‌نده‌، جا عه‌بدو‌للای کورپی سه‌لوول، که‌ئه‌مه‌ی بیسته‌وه‌ گوتی: ئاواي لێ هات، ئه‌مه‌شیان کرد؟ ده‌سا به‌و خودایه‌ ئه‌گه‌ر، گه‌راینه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ کێمان ئازاو به‌ده‌سه‌لات بێ شاری مه‌دینه‌ به‌ کونی و بێ ده‌سه‌لاته‌کانمان چۆل ده‌که‌ین!! ئه‌م باسه‌ گه‌یشته‌وه‌ به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) جا عومه‌ر هه‌لسایه‌ سه‌ر پێ گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! لیم گه‌ڕێ بابه‌دم له‌گه‌ردنی ئه‌م دوو پووی ناپاکه‌. فره‌مووی: وازی لیبێنه‌ با خه‌لك نه‌لین: موچه‌مه‌د هاوپیکانی خۆی ده‌کوژی! (ش/ت).

١٧١- عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ (رضي الله عنه) قُلْنَا لِعُمَارَ أَرَأَيْتَ قِتَالَكُم مَعَ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) لِأَهْلِ الشَّامِ أَرَأَيْتُمْ فَإِنَّ الرَّأْيَ يُصِيبُ وَيُخْطِئُ أَوْ عَهْدًا عَهْدَهُ إِلَيْكُم رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ مَا عَهْدُ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) شَيْئًا لَمْ يَعْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ

(٢) بخاري. تفسير: ٤٩٠٠، ٤٩٠١، ٤٩٠٢، ٤٩٠٣، ٤٩٠٤، ٤٩٠٥، ٤٩٠٧. مسلم: صفات امانافقين: ٦٩٥٧.

كَافَّةً. وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي أُمَّتِي اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَخْرُجُونَ رِيحَهَا حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ كَمَا يَنُتَمُّ مِنْهُمْ تَكْفِيكُهُمُ الدُّبِيلَةُ سِرَاجٌ مِنَ النَّارِ يَظْهَرُ فِي أَكْثَانِهِمْ حَتَّى يَنْجُمَ مِنْ صُدُورِهِمْ»^(۳).

قه‌یسی کوپی عوبباد (خودای نازای بن) فه‌رمووی: به‌عه‌ماریان گوت: هه‌والمان بده‌ری ئایا ئه‌م جه‌نگی ئیوه‌و‌ه‌لییه‌ له‌گه‌ل موعاوییه‌و‌ خه‌لکی شامدا له‌سه‌ر بیرو باوه‌ری خو‌تان بوو، دیاره‌ بیرو پایش گه‌لی جار ده‌بییکی و‌ه‌ندی جاریش به‌ه‌له‌داده‌چی، یاخود په‌یمانی بوو له‌لایه‌نی پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (درویدی خودای له‌سهرین) ئه‌و‌ وه‌صیییه‌تی بو‌ کردبوون و‌ بو‌ ئه‌مه‌ ئیوه‌ی راسپاردبوو؟ ئه‌ویش فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) په‌یمان و‌عه‌دی وای له‌گه‌ل ئیمه‌دا نه‌کردوه‌ که‌له‌گه‌ل سه‌راپای یارانی تری دا نه‌یکردبی. وه‌ فه‌رمووشی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رموویه‌تی: له‌ناو‌ ئوممه‌تی مندا دوازده‌ ناپاک (مونا‌فیق) هه‌ن، نه‌ ده‌چنه‌ به‌ه‌شته‌وه‌و‌ نه‌له‌ دووریشه‌وه‌ بو‌نی به‌ه‌شت ده‌که‌ن، مه‌گه‌ر له‌فه‌رزی مه‌حالا و‌شتر بچی به‌کونی ده‌رزییه‌وه‌ ئه‌وسا ئه‌وانیش بچنه‌ به‌ه‌شت هه‌شت که‌س له‌م دوازده‌ که‌سه‌ خه‌یاره‌ (که‌ دوومه‌لنکی گه‌وره‌یه‌) له‌کو‌لی ئیوه‌یان ده‌کاته‌وه‌، دوومه‌لی و‌ه‌کوو‌ چراووک له‌سه‌ر شانیان ده‌ردی، له‌ سه‌ر سینگیانه‌وه‌ سه‌ره‌ل ده‌دات و‌ له‌ویوه‌ ده‌رگا ده‌بی و‌ ده‌یانکوژی (م).

١٧٢٤- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ سَفَرٍ فَلَمَّا كَانَ قُرْبَ مِنَ الْمَدِينَةِ هَاجَتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ تَكَاذُ أَنْ تَذِفَ الرَّاكِبَ فَرَعَمَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «بُعِثَتْ هَذِهِ الرِّيحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ». فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَبَإِذَا مُنَافِقٌ عَظِيمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَدْ مَاتَ. (٤)

(٣) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٦٦.

(٤) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٧٢.

جایبر (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌پارایه‌وه، که‌گه‌یشته‌ نزیک‌ی مه‌دینه‌ له‌وێ بایه‌کی سه‌خت هه‌لی کرد، زۆری نه‌ما‌بوو که‌سوار به‌ماینه‌وه‌ ببات و له‌به‌رچاو وونی بکات، ده‌یگوت: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌م بایه‌ سه‌خته‌ به‌ بۆنه‌ی مردنی پیاویکی ناپاک (دووو روو - دوو دل - مونا‌فیک) هه‌ خودا ناردوویه‌تی. گوتی: جا کاتی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) گه‌یشته‌وه‌ مه‌دینه‌ ته‌ماشامان کرد وا پیاویکی ناپاکی گه‌وره‌ له‌مونا‌فیک و ناپاکه‌کان مردووه‌ (م).

۱۷۳-۴- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْقَتَمَيْنِ تَعْبُرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً». روى الثلاثة مسلم في كتاب المنافقين^(۵).

عه‌بدوللای کوپی عومهر (خودایان لێ رازی بێت) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ناپاک وه‌که‌ مه‌پی ئاوه‌کی وایه‌، وێل و پارایه‌، جارێ به‌م لایه‌دا با‌ده‌داته‌وه‌و جارێ به‌و لایه‌داو حول حولی ده‌بی و سه‌ری لێده‌شیوێ و رانی خۆی نانا‌سیته‌وه‌! (م).

۱۷۴-۴- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ يُبْلَغُهُ حَجٌّ بَيْتِ رَبِّهِ أَوْ تَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ اتَّقِ اللَّهَ إِنَّمَا يَسْأَلُ الرَّجْعَةَ الْكُفَّارُ قَالَ: سَأَلُوا عَلَيْكَ بِذَلِكَ قُرْآنًا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) (وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) قَالَ فَمَا يُوجِبُ الزَّكَاةَ قَالَ إِذَا بَلَغَ الْمَالُ مِائَتَى دِرْهَمٍ فَصَاعِدًا. قَالَ فَمَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ الزَّادُ وَالْبَعِيرُ. رواه الترمذي. نسأل الله التوفيق^(۶).

(۵) مسلم صفات المنافقين: ۶۹۷۴.

(۶) سكت عن درجته الشارح.

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ رازی بێت) فەرمووی: هەر کەسێ ئەوەندە دارایی هەبێ کە بتوانێ حەجی پێ بکا، وەنەیکا وە یاخود زەکاتی لێ بکەوێ و زەکاتەکە ی نەدا، ئەو لەکاتی سەرەمەرگا (بۆ جەبری مانەقەص) داوای مۆلەت و گەپانەو بۆ دنیا لەخودا دەکا، وە خودایش رێگە ی ئەو ی نادات جا پیاوێ گوتی: ئە ی ئیبینو عەبباس! لەخودا بترسە، ئەو کەسانە داوای گەپانەو بۆ دنیا دەکەن کە بەکافری دەمرن! ئەویش فەرمووی: ئیستە ئایەتی قورئانێ لەسەر پراستی و دروستی ئەم فەرماشتە یە بۆ دەخوینمەو، خودا فەرموویەتی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ ...} تا کۆتایی سوورەتەکە (تەرجەمە ی ئایەتەکە لەبەرگی دوو، لەلاپەرە پەنجاو هەشت پابوورد) جا پیاوێ کە عەرز ی کرد: چی ئەندازەیی لەمال زەکاتی لێ دەکەوێ؟ فەرمووی: کاتی نرخی مال بگا بە دووسەد درەم یا زیاتر ئیت زەکاتی دەکەوێ. کابرا گوتی: ئە ی کە ی حەج فەرز دەبێ لەسەر موسوڵمان و بەچی حەجی دەکەوێتە سەر؟ فەرمووی: خەرجی رێگە ی هەبێ و وشتی سواری هەبێ ئیت حەجی لەسەر پیویست دەبێت (ت).

٤٧- سوورەتی ئەغابون

(لەسوورەتە مەدینەییەکانە، هەژدە ئایەتە)

سورة التغابن (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٧٥- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ) قَالَ هَؤُلَاءِ رَجَالٌ أَسْلَمُوا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَارَادُوا أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَبَى أَزْوَاجُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ذَلِكَ وَمَنْعُوهُمْ أَنْ يَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَرَأَوْا النَّاسَ قَدْ فَقَهُوا فِي الدِّينِ هَمُّوا أَنْ يُعَاقِبُوهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْآيَةَ. رواه الترمذي بسند صحيح^(١).

(١) رواه الترمذي بسند صحيح.

پیاوی پرسیری کرد له ئیبنو عەبباس (خودایان لئ رازی بێت) له مانای ئەم نایەتە: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ} (١٤/٦٤) واتە: ئەو کەسانی کەوا باوەرێتان هێناوە! بزانی کە هەندێ لەژێ و منالەکانتان دۆزمنتان، خۆتانیا لئ بپاریزن. ئەویش فەرمووی: ئەمانە چەند پیاویکی موسوڵمان بوون خەڵکی مەککە بوون، ویستیان لە مەککەوه کوچ بکەن بۆ مەدینە، بۆ شارەکە ی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرب) بەلام ژێ و مندالەکانیان نەیان دەهیششت و ریگەیان نەدەدا، جاکاتی خودا بۆیان ریگخست و کوچیان کرد بۆلای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرب) تەماشایان کرد کەوا خەڵکی هەموو رۆشنیریو شارەزای یاسای نایین و دینی خۆیان بوون و ئەمان لەولایەنەوه دواکەوتوون، جاکە بەر ئەوه ویستیان تۆلە ی ئەو نەهیششتە لەژێ و مندالەکانیان بستین، جاکە خودا ئەم نایەتە ی ناردە خوارەوه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا} تاد. (ت-س/ص).

٤٨- سوورەتی تەلاق

(مەدەنییه، ١٢ نایەتە)

سورة الطلاق (مدنية وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٦٤- → (ب/٣ ز/٦٤ ل/١٥٧ ف/١) (١).

١٧٧٤- → (ب/٣ ز/٧٩ ل/١٨٥ ف/١) (٢).

(١) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٦٤ رقم: ٢٢٢٢. بخاري. تفسير: ٤٩٠٨، ٥٢٥١، ٥٢٥٢، ٥٢٥٣، ٥٢٥٨.

٥٢٦٤، ٥٢٣٣، ٧١٦٠.

(٢) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل: ٧٩ برقم: ٢٢٧٤.

۴۹- سووره‌تی ته حریم

(له سووره‌ته مه‌دینه‌یه‌کانه، ۱۲ نایه‌ته)

سورة التحريم (مدنية، وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۷۸- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطَيْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ أَيْتِنَا دَخَلَ عَلَيْهَا فَلَتَقُلْ لَهُ أَكَلْتَ مَغَافِيرَ إِلَى أَجْدُ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرَ. قَالَ «لَا وَلَكِنِّي كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ فَلَنْ أَعُودَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِي بِذَلِكَ أَحَدًا». رواه الثلاثة^(۱).

عائیشه (خودای ئا رازی بئ) فهرمووی: گه‌لی جار که پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌مالی زه‌ینه‌بی کچی جه‌حش ده‌مایه‌وه شه‌ربه‌تی هه‌نگوینی ده‌خوارد، جا من وحه‌فصه‌ قسه‌مان کرد به‌یه‌ک و بریارمان دا: هه‌ر کامان له‌ پی‌شدا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ته‌شرفی هات بۆلای پی‌ی بلیت: مه‌غافیرت خواردوه، من بۆنی مه‌غافیرت لی ده‌که‌م، جا کاتئ ئەم قسه‌یه‌مان عه‌رزى چه‌زهرت کرد، فهرمووی: نه‌خه‌یر، به‌لام له‌لای زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشی خیزانم شه‌ربه‌تی هه‌نگوینم خواردوته‌وه، سویندم خواردوو ئیتر ناخۆمه‌وه، ئەم قسه‌یه‌ به‌که‌س مه‌لئ (ش/د).

مه‌غافیر شیلە‌ی داریکه‌، به‌عه‌ره‌بی پی‌ی ده‌لین: (عورفوط)، تامی شیرینه‌، به‌لام بۆنی ناخۆشه‌، نازانم به‌کوردی چی پی‌ی ده‌لین. ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌مکۆبی له‌په‌حت و نووری خودای بئ) له‌شه‌رحی سه‌حیحی موسلیم دا ده‌فه‌رموئ: عورفوط داریکه‌ له‌ولاتی حیجاز هه‌یه (وه‌رگێڕ).

۴۱۷۹- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) مَكَثْتُ سَنَةً أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضي الله عنه) عَنْ آيَةٍ، فَمَا اسْتَطِيعَ أَنْ أَسْأَلَهُ هَيَّيَّةَ لَهُ، حَتَّى خَرَجَ حَاجًّا فَخَرَجْتُ مَعَهُ فَلَمَّا رَجَعْتُ وَكُنَّا بِغُضِّ الطَّرِيقِ عَدَلْ إِلَى الْأَرَاكِ لِحَاجَةِ لَهُ - قَالَ - فَوَقَفْتُ لَهُ حَتَّى فَرَعَ

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۱۲، ۵۲۶۷، ۶۶۹۱، تجرید: ۱۷۰۹. مسلم. طلاق: ۳۶۶۲، ۳۶۶۴.

سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ اللَّتَانِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ (صلی اللہ علیہ وسلم) مِنْ أَزْوَاجِهِ فَقَالَ تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ. قَالَ فَقُلْتُ وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لِأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا مِنْذُ سَنَةٍ، فَمَا أَسْتَطِيعُ هَيَّيَّةَ لَكَ. قَالَ فَلَا تَفْعَلْ مَا ظَنَنْتَ أَنْ عِنْدِي مِنْ عِلْمٍ فَاسْأَلْنِي، فَإِنْ كَانَ لِي عِلْمٌ خَبَرْتُكَ بِهِ - قَالَ - ثُمَّ قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ أَمْرًا، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ - قَالَ - فَبَيْنَا أَنَا فِي أَمْرِ أَمْرِهِ إِذْ قَالَتْ أَمْرَاتِي لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا - قَالَ - فَقُلْتُ لَهَا مَا لَكَ وَلِمَا هَا هُنَا فِي تَكْلُفِكَ فِي أَمْرٍ أُرِيدُهُ. فَقَالَتْ لِي عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجَعَ أَلْتِ، وَإِنْ ابْتَسَكَ لَتُرَاجَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) حَتَّى يَظُلَّ يَوْمُهُ غَضَبًا. فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ مَكَانَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَقَالَ لَهَا يَا بَنِيَّةُ إِنَّكَ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) حَتَّى يَظُلَّ يَوْمُهُ غَضَبًا. فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللَّهِ إِنَّا لَتُرَاجِعُهُ. فَقُلْتُ. تَعْلَمِينَ أَلِّي أَحَدُكُمْ عُقُوبَةَ اللَّهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) يَا بَنِيَّةُ لَا يَغُرُّكَ هَذِهِ الَّتِي أَعْجَبَهَا حُسْنُهَا وَحُبُّ رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) إِيَّاهَا - يُرِيدُ عَائِشَةَ - قَالَ ثُمَّ خَرَجْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَابَتِي مِنْهَا فَكَلَّمْتُهَا. فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ دَخَلْتُ فِي كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى تَبْتَغِيَ أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) وَأَزْوَاجِهِ. فَأَخَذْتَنِي وَاللَّهِ أَخَذًا كَسَرْتَنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ أَحَدٌ، فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهَا، وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غِبْتُ أَتَانِي بِالْخَبَرِ، وَإِذَا غَابَ كُنْتُ أَنَا آتِيهِ بِالْخَبَرِ، وَنَحْنُ نَتَخَوَّفُ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ غَسَّانَ، ذَكَرَ لَنَا أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَسِيرَ إِلَيْنَا، فَقَدِ امْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ، فَبِإِذَا صَاحِبِي الْأَنْصَارِيُّ يَدُقُّ الْبَابَ فَقَالَ افْتَحِ افْتَحِ. فَقُلْتُ جَاءَ الْغَسَّانِيُّ فَقَالَ بَلْ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ. اعْتَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) أَزْوَاجَهُ. فَقُلْتُ رَغَمَ أَلْفِ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ. فَأَخَذْتُ نَوْبِي فَأَخْرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) فِي مَشْرُوبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا بِعَجَلَةٍ، وَغَلَامٌ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) أَسْوَدُ عَلَى رَأْسِ الدَّرَجَةِ فَقُلْتُ لَهُ قُلْ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَأَذِنَ لِي - قَالَ عُمَرُ - فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمَّا بَلَغْتُ حَدِيثَ أُمِّ سَلَمَةَ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) وَإِنَّهُ لَعَلَّى حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، وَتَحْتَ رَأْسِهِ وَسَادَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشَوْهَا لَيْفٌ، وَإِنْ عِنْدَ رِجْلَيْهِ قَرَطًا مَصْبُوبًا، وَعِنْدَ رَأْسِهِ أَهْبٌ مَعْلُوقَةٌ فَرَأَيْتُ أَثَرَ الْخَصِيرِ فِي جَنْبِهِ فَبَكَيْتُ فَقَالَ «مَا

يُنِيكَ». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ كِسْرَى وَقِصْرَ فِيمَا فِيهِ وَأَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ «أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ». رواه الشيخان والترمذي^(۲).

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) دەگیڕیتەو دەفەرمووی: ماوه‌ی سالتی چاوه‌ڕێی هەل بووم، بۆ ئەو پرسیار لە عومەری کوپی خەتتاب بکەم لە مەعنای ئایەتی بەلام بۆم نەکراو لێم نەپرسی، چونکە ئەوەندە سامی هەبوو لەدەلما. هەتا چوو بۆ سەفەری حج و منیش لەگەڵیا چووم بۆ حج کاتێ گەڕاینەووە لەڕێگە لای دارسیواکیکدا لای دا، بۆ سەراو، منیش لەسەری وەستام هەتا لێ بۆو، جا لەگەڵیا رویشتم و گوتم: ئەو فەرمانڕەوای موسولمانان! ئەو دوو ژنە کێ بوون کەلەناو ژنەکانی پیڤەمبەردا گەلەکوومە (تەظاهور)یان لە پیڤەمبەر کردبوو (وەک خودا باسی ئەم باسە دەکا لە سەرەتای سوورەتی تەحریمەو)؟ ئەویش فەرمووی: ئەو حەفصە کچی من و عائیشە کچی ئەبوبەکر بوون. منیش گوتم: بەخودا سالتیکی ڕەبەقە دەمەوێ بۆ ئەمە پرسیار تێ بکەم، بەلام لە بەر سامی تۆ پرکیشیم نەدەکرد. فەرمووی: شتی وامەکە، ئەگە بەزەینی خۆت وات دەزانی کەشتی هەیه من دەیزانم و لەلای من هەیه پرسیارم لێ بکە شەرم مەکە، ئەگەر بیزانم پیتی دەلیم لەپاشدا عومەر (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: بەخودا ئیمە لەسەر دەمی نەزانی پیش هاتنی ئیسلامدا ئافەرتمان بەهیچ دانەدەناو هیچ حەق و حیسابییکمان بۆ ژن نەدەکرد، هەتا خودا ئایەتی قورئانی لەبارە ی ژنانەووە ناردە خوارەووە بەش و بارەو مافی بۆدیاری کردن. عومەر فەرمووی: ئەوا جارێکیان خەریکی کاریکی خۆم و بیری لێ دەکەمەو، لەوکاتەدا ژنەکەم پیتی گوتم: بۆ ئاوا نایکە ی! پییم گوت: تۆ حەقت چییە؟ تۆ بۆ خۆت لەکاری من هەلدەقورتینی؟ ئەویش گوتی پییم: ئەو عومەر! تۆ چەندە سەیریت! تۆ ناتەوێ کەکەس قسە لەقسەتا بکا کەچی کچەکەت روژ تا ئیوارێ دەمەدەمی لەگەل پیڤەمبەری خودادا دەکا و دەچیتەو بەگژدەمیا، روژی واهیه بەم

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۹۱۳، ۴۹۱۴، ۴۹۱۵، ۵۲۱۸، ۵۸۴۳، ۷۲۵۶، ۷۲۶۲. مسلم: طلاق: ۳۶۷۱ - ۳۶۷۹. ترمذی

بۆنه‌یه‌وه تا ئیواره‌هه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌ربین) به‌زویری و قاره‌وه ده‌مینێته‌وه؟ فهرمووی: جا هه‌ستام و پۆشاکه‌که‌ی سه‌رشانم هه‌لگرت و چووم بۆلای هه‌فصه‌و پییم گوت: کچم! راسته‌که‌ تو ده‌چیتته‌وه به‌گژده‌می پیغه‌مبه‌رداو چهندو چوونی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌یت و رۆژی واهیه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) تانیواری به‌زیزی و زویری ده‌مینێته‌وه؟ گوتی: ئه‌ری به‌خودا راست وایه‌ ویره‌ویری له‌گه‌ڵ ده‌که‌ین! منیش پییم گوت: تو ده‌زانی که‌من تو ده‌ترسینم له‌سزای خودا له‌سه‌ر زیز کردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) کچم! تو به‌هۆی ئه‌و ژنه‌وه (واته‌ به‌هۆی عائیشه‌وه) له‌خۆت بایى مه‌به‌، ئه‌و به‌جوانیی خۆی ده‌نازی و پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) خوشی ده‌وی، تو خۆت مه‌به‌سته‌ به‌وه وه. له‌پاشدا رۆیشتم، ئوممو سه‌له‌مه‌یش خزم بوو، چووم بۆ مائی ئه‌ویش و له‌گه‌ڵ ئه‌ویشدا قسه‌م کرد، فهرمووی: ئه‌ی کوپى خه‌تتاب! سه‌یرم له‌تۆ دئ، له‌هه‌موو شتی‌کدا هه‌ڵ ده‌ده‌یتى! ته‌نانه‌ت ده‌ته‌وی له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو ژنه‌کانیشیا خۆت تئ هه‌لبقورتینى!

به‌خودا به‌راستی قسه‌کانی ئوممو سه‌له‌مه‌ واکاریان تئ کردم توژی خاویان کردم‌وه! ئینجا رۆیشتم هاوپییه‌کی ئه‌نصاریم هه‌بوو، من و ئه‌و به‌سه‌ره‌ ده‌چووین بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) بۆ هه‌والزانی و ده‌نگوباسی سه‌روش و شتی وا، ئه‌گه‌ر من نه‌چوومایه‌ ئه‌و هه‌وال و باس و خواسی بۆم ده‌هینا ئه‌گه‌ر ئه‌ویش نه‌چوایه‌ من ده‌نگوباسم بۆ ده‌برد، وه له‌وسه‌رده‌مه‌دا مه‌ترسیمان له‌پاشایی له‌پاشاکانی غه‌سسان هه‌بوو، وامان بیستبوو که‌ده‌یه‌وی به‌سوپاوه‌ بیته‌ سه‌رمان، زۆر لئی ده‌ترساین، له‌ناکا و ته‌ماشام کرد ئه‌و هاوپی ئه‌نصارییهم دای له‌ ده‌گا و گوتی: بیکه‌ره‌وه بیکه‌ره‌وه! گوتم: دیاره‌ کابرای غه‌سسانی هاتۆته‌ سه‌رمان! گوتی! به‌لکو له‌وه خراپ‌تریش پووی داوه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) که‌ناری له‌خیزانه‌کانی گرتوه‌!

منیش گوتم: هه‌ی لووتی هه‌فصه‌و عائیشه‌ بته‌وسیتته‌وه! جا جله‌کانم هه‌لگرت و ده‌رچووم و چووم بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) ته‌ماشام کرد هه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌ربین) واله‌ باله‌خانه‌یه‌کا به‌په‌یزه‌ بۆی سه‌رده‌که‌وی،

خولامیکی رهشی پیغه مبهەر هه بوو، ناوی ره باح بوو، له سههر ته وقه سههری په یژه که بوو پیم گوت: عه ززی چه زهت بکه که عومهری کوپی خه تتاب دهیه وی بئ بو خزمهتت، پیغه مبهەر (دروودی خودای له سههرین) ریگهی دام، گوتی: که چوومه خزمهتی، باسه کهم بو چه زهت گیرایه وه، تا گه یشتمه سههر قسه کهی ئوممو سه له مه زهرده خه نهیه کی کرد. پیغه مبهەر (دروودی خودای له سههرین) له وکاته دا له سههر چه سیریکی پووت بوو، چه سیره که هیچی تری به سههر وه نه بوو، سههرینیکی چه رمی له ژیر سهردا بوو، ناواخنه کهی ریشال (لیف) ی خورما بوو، له پایینییه وه هه ندی بهر ه دارشیلان که که ولی پی خوشه ده کری هه لژا بوو، له ژوور سه ریشیه وه چه ن که ولی هه لئو اسرابوو، ته ماشایم کرد گرنی چه سیره که لاقه برغهی چه زهتی دا پریبوو، منیش دهستم کرد به گریان. فهرمووی: بوچی ده گریته؟ گوتم: ئهی پیغه مبههری خودا! کیسراو قه یسه وان له وه هه موو نازو خوشییه دا که تیا یدان و خو مان ده زانین، که چی تویش پیغه بمههری خودای و ئه مه حالته که ده یبینین. فهرمووی: ئه دی تو به وه رازی نابی که دونیا بو ئه وان بئ و پاشه پوژیش بو خو مان بئ (ش/ت).

٤١٨٠ - له باسی (ما ورد فی سورة البقرة) دا رابورد، فهرمووده ی یازدهه م^(٢).

٥٠- سوورهتی ته بارهك

(مهككیه، ٣٠ نایه ته)

سورة تبارك (مکیه، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٨١ - ته ماشای (فضل سورة الملك) بکه: (ف/١ + ف/٣)^(١).

^(٢) تقدم في امجد اسادس. تسلسل ٣/ رقم: ٣٧٠٠/١١ = مجلد اول. تسلسل: ٥٣ رقم: ٣٩٠/٥.

^(١) راجع المجلد الخامس. تسلسل/٨٨.

۵۱ سووره‌تی نوون

(مه‌کک‌یه، ۵۲ نایه‌ته)

سورة ن (مکیه، وهي اثنان وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۸۲- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ فَجَرَى بِمَا هُوَ كَاتِبٌ إِلَى الْأَبَدِ». رواه الترمذي^(۱).

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسه‌رین) فهرمووی: یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد (له‌و‌حول مه‌حفوظ) بوو، له‌پاش ئه‌و یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد قه‌له‌م بوو، جا پیی فهرموو: ئه‌ی قه‌له‌م!! بنووسه، ئیتیر قه‌له‌م هه‌رچی ده‌بی و پوو ده‌دات هه‌تا هه‌تایه‌ گشتی تو‌مار کرد! (ت-س/ح).

۴۱۸۳- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلِّ ضَعِيفٍ مُتَّعَفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ، أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلِّ عَثَلٍ جَوَاطٍ مُسْتَكْبِرٍ»^(۲).

حاریشه‌ی کوپی وه‌ب (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: هه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌رین) فهرمووی: ئه‌دی با هه‌و‌التان بده‌می و نیشانه‌ی پیاوی خودا پیدای به‌ه‌شتیتان نیشان بده‌م: هه‌موو موسولمانیکی لازه‌بوونی بی نموودی بی فیزی خو به‌که‌م زانی بی ناز به‌ه‌شتیی، ئه‌و جو‌ره که‌سانه هه‌رچه‌ند خه‌ک به‌بی نموود سه‌یریان ده‌که‌ن به‌لام له‌لای خودا ئه‌وه‌نده به‌قه‌درو به‌ریزن هه‌موو دووعاو نزایه‌کیان گیرایه، ئه‌گه‌ر یه‌کێ له‌وانه سویند بخوات له‌سه‌ر شتی به‌پشتی که‌ره‌می خودا، خودا دلی ناشکی‌زی و سوینده‌که‌ی بو ده‌باته سه‌ر. ئه‌دی با پیشتان بلیم که‌ کێ دۆزه‌خییه‌و نیشانه‌ی خه‌لکی دۆزه‌خ

(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۲) بخاري. تفسير: ۴۹۸، ۶۰۷۱، ۶۶۵۷، تجريد/ ۴/ ل ۵۰۹/ رقم: ۱۷۱۰. مسلم: صفة الجنة: ۷۱۱۶.

٤١٨٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) قَالَ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ، وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِثَاءً وَسَمْعَةً، فَيَذْهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا». رواهما البخاري. نسال الله حسن الرواية آمين^(٣).

تہ لاق و تہ حریم، مولک و سورہی نوون

چوار سوورهن له ناو قورتانی خوا روون!

(مهككويه، ٥٢ نايه ته)

سورة الحاقة (مكية، وهي ثنتان وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ} (١٧/٦٩).

(٢) بخاري. تفسير: ٤٩١٩ = تجريد ٤/ ل ٥١٠ رقم: ١٧١١ = ٢١ تجريد - ٢٢، ٤٥٨١، ٤٩١٩، ٦٥٦، ٦٥٧٤، ٧٤٣٨، ٣٤٣٩. فتح.

واته: کاتئ قیامت پووی دا، شیرازه‌ی بوونه‌وهر به‌ته‌واوی ده‌پچرئ، زه‌وی ده‌پروخی به‌سه‌ر یه‌کا، ئاسمانه‌کان ده‌ته‌پئین و پارچه‌ پارچه‌ ده‌بن و وه‌ک که‌لاوه‌ کونیان لئ دئ و وه‌ک ئاشی ناوکه‌وتوو له‌گه‌ر ده‌که‌ون و ئه‌و فریشتانه‌ی که‌وان له‌ناویانا به‌ په‌له‌ پپروژه‌ خویان ده‌گه‌یه‌ننه‌ که‌نارو قه‌راخیان، وه‌هه‌موو کو‌مه‌ل کو‌مه‌ل له‌م لاو له‌و لاوه‌ ده‌ویستن تابزانن بوونه‌وهر چی به‌سه‌ردئ، وه‌له‌و رۆژده‌دا هه‌شت فریشته‌ عه‌رش و ته‌ختی په‌روه‌ردگاری تو‌هه‌ل ده‌گرئ، له‌ژوور هه‌موو فریشته‌کانی تروه‌ه.

۴۱۸۵- قَالَ الْعَبَّاسُ (رضی الله عنه) كُنْتُ جَالِسًا فِي الْبَطْحَاءِ فِي عِصَابَةٍ وَرَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) جَالِسٌ فِيهِمْ إِذْ مَرَّتْ عَلَيْهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرُوا إِلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا اسْمُ هَذِهِ؟». قَالُوا: نَعَمْ هَذَا السَّحَابُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «وَالْمُزْنُ». قَالُوا وَالْمُزْنُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «وَالْعَنَانُ». قَالُوا: وَالْعَنَانُ. ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟». فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ مَا نَذَرِي. قَالَ: «فَإِنْ بَعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ وَإِمَّا اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً وَالسَّمَاءُ الَّتِي فَوْقَهَا كَذَلِكَ». حَتَّى عَدَدَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذَلِكَ ثُمَّ قَالَ «فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَغْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ وَفَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكْبِهِنَّ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ وَاللَّهُ فَوْقَ ذَلِكَ». رواه الترمذي وأبو داود (رضوان الله تعالى عليهما)^(۱).

عه‌بباس (خودای ئا رازی بئ) فه‌رمووی: له‌و ده‌شته‌ له‌گه‌ل ده‌سته‌یی له‌ یاراندا له‌خزمه‌تی چه‌زده‌تدا دانیشتبووین، له‌وکاته‌دا په‌له‌یی هه‌ور له‌سه‌ر سه‌ریانه‌وه‌ رابورد، ته‌ماشایان کرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئایا ده‌زانن ئه‌مه‌ ناوی چییه‌؟ گو‌تیان: به‌لئ ئه‌مه‌ هه‌وره‌، چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: گه‌واله‌یشی پئ ده‌لئین گو‌تیان به‌لئ گه‌واله‌یشی پئ ده‌لئین.

^(۱) رواه أبو داود في السنة والترمذي هنا بسند حسن (شرحه).

فەرمووی: پەلەهەوریشی پێ دەلێن گوتیان: بەلێ ئەویشی پێ دەلێن. لەپاشا
فەرمووی: ئایا دەزانن کە ئاسمان و زەوی چەند لەیەکەوێ بۆن؟ گوتیان:
نەبەخوا نازانین، فەرمووی: ئاسمان و زەوی هەفتا و یەک یا فەرمووی:
هەفتا و دوو یا فەرمووی: هەفتا و سێ ساڵ لە یەکەوێ دوورن! وە فەرمووی:
دووری ئاسمانی دوو هەمیشە لە ئاسمانی یەکەمەوێ وەک دووری ئاسمانی
یەکەم و زەوی وایە. جا هەوت ئاسمانی لەسەر ئەم شێوەیە ژمارد، ئینجا
فەرمووی: لە ژوور ئاسمانی هەوتەمەوێ دەریایەکی سەرۆبی بەقەد ئەم
ئاسمان تا ئەو ئاسمان لەیەکەوێ دوورە واتە: ئەو دەریایە بەقەد بەینی عەرزو
ئاسمان قوولە لەژوور ئەویشەوێ هەوت فریشتە هەیه لەسەر شێوەی ساپرینە
کیوین، بەینی سمیان هەتا ئەژنویان بەقەد بەینی ئەم ئاسمان تا ئەو ئاسمان
دەبێ، تەخت و بارەگای خودا لەسەر پەشتی ئەم فریشتانەیه، بەینی لای
سەرۆوی تەخت و بارەگا هەتا لای خوارووی بەقەد نیوانی دوو ئاسمان لەیەک
دوورن، خودا خوشی لەسەر و ئەو هەیه!

(ت-س/ح-د) تەماشای فەرموودەکی سوورەتی هەیدیش بکە،
دەبینی بەدیمەن کەمێ جیاوازی لەنیوانی ئەم دوو فەرموودەدا هەیه، وەک
ژمارە ی سەلەکان لەوێ پێنج سەد سەلە، لێرە هەفتا سەلە. لەپراستی دا ئەم
جۆرە شوێنە، وەک چەند جاری لەمەوبەر پەنجەمان بۆ درێژ کرد، دەریایەکی
بێ پەیه و گەردوونیکی گەورە و وێراقە، بە زەرپە قووتەیهکی بێ پەرو بۆلی وەک
من لەناو ئەم لانی لەشە روخواوەدا نەپە ی دەکری و نەپە یی پێ دەبێ!
تەنیا من ئەو نەدم لەسەرە کە تەرجمەیهکی پاک و پوختی فەرموودەکە
بکەم و وەری بگێرمە سەر زمانی شیرینی کوردی، وەلێ رافەو شەرح و
تەئویل و رەخنە و وەلامی رەخنەو شیکردنەوێ هەندێ شوێن و تەئویق لە
بەینی هەدیسەکاندا و پێکەوێ سازاندنی فەرموودەکان لەناو خۆیاندا،
بابەتیکی ترەو کات و کۆشش و مەودایەکی تری گەرەکە، کە ئیستا من
لەترسی بارگران کردنی ئەم کتێبە وازم لەو لایەنە هیناوێ. مەگەر ناو بەناو
وەک چراوگێ قسەیی لەم بابەتە بدم بەگوێی خوێنەری نازیزدا، کە زۆر بە

قوولی پی دانه‌گری له‌وشوینانه‌دا که‌هه‌ست به‌زه‌قی و په‌ق و ته‌قی و گیرو گرفت ده‌کا، جا بو ئه‌وه‌ی خویننه‌ری ئازیز د‌ل‌ن‌یا بی که زانا گه‌وره‌کان له‌کۆن و نو‌دا ئه‌م جو‌ره شوینانه‌یان به‌جوانی پوون کردۆ‌ته‌وه، چه‌ند نموونه‌یه‌کتان له‌فه‌رمایشتی ئه‌و زاتانه بو ده‌هینمه‌وه:

۱- مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی بیاره (خودا پایه به‌رزتری به‌هرموی) له‌ویننه‌ی ئه‌م شویننه‌دا ده‌فه‌رموی:

له‌بۆ ته‌عینی جی‌س جه‌ننه‌ت و نار

نه‌صصیک‌س صه‌ریح هه‌یج نه‌ دیار!

چاک‌وايه ده‌ست‌س هه‌یج ل‌س‌نه‌درن

ته‌قویض به‌ عیلم‌س زات‌س حه‌ق ک‌رن

۲- دانه‌ری تاج (په‌زای خودای له‌سه‌ر بی) ده‌فه‌رموی: مه‌به‌ست روون کردنه‌وه‌ی دووری نی‌وانه، نه‌ک پی‌وانه‌ی نی‌وان به‌سال، که‌واته جیا‌وازی د‌ژایه‌تی نییه له‌به‌ینی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌و فه‌رمووده‌که‌ی سووره‌تی حه‌دید دا.

۳- مه‌وله‌وی (خودای ئ‌ی رازی بی) له‌لایه‌نی جی‌گه‌و پی‌گه‌و کاتی بوونی خوداوه ده‌فه‌رموی:

ه‌ت‌س ه‌ت‌س؟ ه‌ت‌س ات‌س علیه من این این؟ ینتم‌ی الیه

به‌کوردییه‌که‌ی خۆمان له‌هه‌مان به‌حر (که‌به‌حری ره‌جه‌زه) واته:

که‌س که‌س هه‌بوو؟ هه‌تا خودا له‌وین ب‌ن

له‌کۆن له‌ کۆن بوو؟ تا خودا له‌و ج‌ن ب‌ن!

۴- شیخی به‌یزاوی له‌ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا ئاماژه بو جو‌ره ته‌ئویلیکی دوور ده‌کا، که ده‌فه‌رموی: هه‌ل‌یش ده‌گری که مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته مه‌به‌سته پ‌واله‌تییه‌که‌ی نه‌بی، به‌ل‌کوو ته‌مسیل و نمایشتی حالی گه‌وره‌یی خودا بی، به‌هۆی حالی له‌به‌ر چاوی پادشایانه‌وه گه‌وره‌یی خودا ده‌ریکه‌وی.

۵- مامۆستا شیخ موحه‌مه‌دی خاڵ (پرمزای خودای لسه‌ر بئ) له‌رافه‌ی ئهم ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ: مه‌به‌ست له (عرش) گه‌وره‌یی و ده‌سه‌لات و ده‌ست روینه، وه ئهم ئایه‌ته‌ نموونه‌ هی‌نان (تخیل)ه‌ بۆ باسی گه‌وره‌یی و ده‌سه‌لاتی خوا له‌پۆژی دوایی دا تا ئه‌وئ که ده‌فه‌رموئ: ئه‌گه‌ر راستت ئه‌وئ ئهم ووته‌و ووتارانه که به‌کوردیی، یا عه‌ره‌بی، یا به‌هر زمانیکی تر دانراون بۆ ته‌عبیر دانه‌وه‌یه له‌مه‌به‌سان (معانی) جیهانی، مه‌به‌سانی روژی دوایی له‌جیهانا ووته‌یان بۆ دانه‌نراوه، که‌وابوو ته‌عبیر دانه‌وه له‌مه‌به‌سانی روژی دوایی به‌ووته‌ی جیهانی، وه‌ک باسی فه‌لسه‌فه‌و نه‌یئنی سروشت (طبیعت) وایه، که به‌ناماژه‌ی ده‌ست و چاوو سه‌ر بی‌که‌یت... تاد.

واده‌زانم مه‌به‌ستی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم ئهم ره‌وشه‌یه به‌گشتی: که‌پیاو به‌به‌هانه‌ی لاواز له‌نه‌صصی صه‌ریحی ئایه‌تی قورئان و حه‌دیثی صه‌حیح لانه‌دا، مه‌به‌سانی جیهانی و مه‌به‌سانی روژی دوایی به‌ پێی فام و تیگه‌یشتنی زانایان و عورف و عاده‌تی لو‌غته‌و زمان و به‌شهر له‌سه‌ر ظاهری خو‌یان بمی‌ننه‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر مه‌عنای ظاهری پی‌ویستی به‌ ته‌ئویل بوو ئه‌وه ده‌بی ته‌ئویل بکری، پال‌فته‌ی شیعه‌که‌ی مامۆستا ئه‌مه‌یه:

برا! بابه‌تی نایین که‌ غه‌یب بئ

قسه‌یی بکه‌ ته‌واو بئ غه‌یب بئ

کو‌لینه‌وه‌ی دین به‌ خه‌یالی پووت

گی‌ره‌ی کو‌لشه‌نه به‌سمی گاجووت!

من به‌ش به‌حالی خو‌م له‌سه‌ر ئهم رایه‌ی مامۆستا مه‌لا که‌ریم، به‌ئ راسته‌ که:

کاتو جی‌که‌و هه‌ند، ته‌نو ده‌نگ و ره‌نگ

بۆ به‌نده به‌هره‌ن، له‌ بۆ خودا نه‌نگ

به‌لام گه‌لئ ووشه‌و زاراوه‌یش مه‌به‌ستی ئایینی تایبه‌تی خو‌ی هه‌یه، له‌کاتی گوتنی ئه‌و ووشه‌یه‌دا پێشینان و پاشینان هه‌ست به‌مه‌به‌ستی تایبه‌تی خو‌ی ده‌که‌ن، بۆ نمونه که گوتت: عه‌رش، واته: ته‌خت و باره‌گای حوکمرانی خودا، که گوتت: پردی صیراط، واته: ئه‌و پردی که‌وا له‌سه‌ر پشته‌ی دۆزه‌خ و رۆژی قیامت خاس و خراپ به‌سه‌ریدا ده‌پۆن، که گوتت: خودا، واته ئه‌و که‌سه‌ی که‌ئهم بوونه‌وه‌ره‌ی له‌نه‌بوون دروست کردووه‌و حال و نیشانه‌و صیغه‌تی ئه‌مه‌و ئه‌وه‌یه که له‌قورئان و فه‌رمووده‌کانی هه‌زه‌رت دا به‌یان کراون، به‌ کوردی و کورتی: زاراوه‌و ناو و وشه‌ی ئایینی (وه‌ک: خودا، پێغه‌مبه‌ر، فریشته، قیامت، عه‌رش، کورسی قه‌له‌م، هه‌شر، میزان، کێشاندی‌کردار، هه‌ج، نوێژ، زه‌کات و رۆژوو، ژنه‌ینان، ئاسمان، زه‌وی، خۆر، مانگ، سال و رۆژ، دایک، باوک، برا، خوشک، ژن، وه‌ک ئه‌م ووشانه‌و وێنه‌ی ئه‌م ووشانه‌ که‌له‌ناو قورئان و هه‌دیسدا وارید بوون ئه‌مانه) هه‌موو مه‌به‌ستی دیاری ئاشکرای زانراوی خۆیان هه‌یه، هه‌ندیکیان که‌وان له‌به‌رچاومان ئه‌وه زۆر به‌باشی له‌هه‌قیقه‌ت و کونه‌که‌ی ده‌گه‌ین، هه‌موو که‌س وه‌ک یه‌ک ده‌زانئ خۆر کامه‌یه، زه‌وی کامه‌یه، ژن چیه‌یه، براو دایک و خوشک له‌شه‌رعا مه‌عنای چیه‌یه، نوێژو رۆژوو زه‌کات و هه‌ج ئه‌وه‌یه که مامۆستاکان شه‌رحیان ده‌که‌ن بۆمان، به‌لام کونه‌و هه‌قیقه‌تی خودا که‌س نازانئ چیه‌یه، وه‌ کۆلینه‌وه‌ی شتی وا کارێکی ناشایسته‌یه، هه‌روا هه‌قیقه‌تی عه‌رش و فریشته‌و ته‌رازوو کورسی و قه‌له‌م و ئه‌وشتانه‌ی که‌له‌م بابه‌تانه‌ن ئه‌وه‌ی که‌له‌ سه‌ر ئێمه‌یه به‌پرومان به‌بوونی ئه‌م شت گه‌له‌ ببئ له‌سه‌ر ئه‌و شیوه‌یه‌ی که‌له‌شه‌ریعه‌تا پروون کراونه‌ته‌وه، وه‌ نه‌صصی صریحی ئایه‌ت و هه‌دیث به‌خۆپای و به‌ته‌ئویلی ضه‌عیف له‌مه‌عنای ظاهیری موته‌عاره‌فیان لانه‌ده‌ین، ده‌نا ئه‌گه‌ر وانه‌بئ و هه‌رکه‌سئ هه‌لسئ و بلئ ئه‌مه وانییه‌وئاویه چونکه‌ میسته‌ر مشکه واده‌لئ، ئه‌وه سه‌رده‌کێشئ بۆ پاشاگه‌ردانی و هه‌یج شتیکی نه‌ینئ و غه‌یبی ئیسپات نابئ و به‌پێی رۆژ وه‌ک نه‌رخه‌ی گه‌نم و جۆ، مه‌عناکه‌ی ده‌گۆڕئ.

پاسته خودا ده‌فرمووی: {وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا} وه ئیبنو عه‌بباس (په‌زای خودای له‌سهرین) ده‌فرمووی: (ليس في الجنة من أطعمة الدنيا الا الأسماء: خوارده‌مه‌نی و خواردنه‌وه‌ی به‌هه‌شت و جیهان به‌س ناویان یه‌که، ده‌نا تام و چێژو خۆشی و شتی تریان هه‌موو جیا‌یه!) وه‌لئ ئه‌مه مه‌عنای وانیه‌یه که‌ئیمه به‌بنی به‌لگه‌و نیشانه‌ی پۆشن قیاسی هه‌موو شتیکی تری رۆژی دوا‌یی له‌خۆراک بکه‌ین.

53- سوورده‌تی مه‌عاریج

(مه‌که‌کیه، 44 ئایه‌ته)

سورة المعارج (مکیه، وهي أربع وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٨٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (كَالْمُهْلِ) قَالَ « كَعَكِرِ الزَّيْتِ فَإِذَا قَرَّبَهُ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةٌ وَجْهِهِ فِيهِ ». رواه الترمذي^(١).

ئهبو سه‌عید (په‌زای خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌بارهی وشه‌ی (کالمهل) یه‌وه که‌له‌ئایه‌تی: {يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهُ} و ئایه‌تی: {يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ} دایه فه‌رمووی: واته: وه‌کوو خلته‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخ، کاتئ دۆزه‌خییه‌کان له‌توونیا‌نا هاوار ده‌که‌ن بۆ ئاو، ئاو‌یک‌ی وایان ده‌ده‌نئ، وه‌کوو خلته‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخ‌کراو وایه، کاتئ نزیک‌ی ده‌موچاویان ده‌کریته‌وه، هه‌ر ها‌لا‌وی تینه‌که‌ی ده‌موچاویان داده‌پلۆخینئ و چه‌رم‌ی ده‌م و چاویان داده‌مالیته‌ ناوی! خودا په‌نامان بدا (ت-س/غ).

قال الله تعالى: {إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، {وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا} (٢١-١٩/٧٠)

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

واته: ئای له ئاده‌میزاد که بئی ئوقره‌و بئی هوره‌و دهم به‌هاواره: نه له شادی دا خۆی ده‌گری و نه له‌شیندا، کاتئ خودا مال و خیر و دارایی ده‌داتئ ده‌ست قووچاو و خیرنه‌که‌ره، کاتئ تووشی زهره‌و زیان و ناخۆشی ده‌بئی، دهم به هاورارو بۆله بۆلکه‌ره‌و به‌هاتوو هاوار ئاسایش له‌خۆی هه‌ل ده‌گری.

١٨٧-٤- اَنِي النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) مَالًا فَأَعْطَى قَوْمًا وَمَنْعَ آخَرِينَ، فَبَلَغَهُ اَنْهُمْ عَتَبُوا عَلَيْهِ فَقَالَ: «إِنِّي أُعْطِيَ الرَّجُلَ وَأَدْعُ الرَّجُلَ، وَالَّذِي أَدْعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِيَ، أُعْطِيَ أَقْرَبًا لِمَا فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ وَاکِلُ أَقْرَبًا إِلَى مَا جَعَلَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْخَيْرِ وَالْغِنَى، مِنْهُمْ عَمْرُو بْنُ تَغْلِبَ». فَقَالَ عَمْرُو بْنُ تَغْلِبَ مَا أَحَبُّ أَنْ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حُمْرَ النَّعَمِ. رواه البخاري في التوحيد. نَسَّالَ اللَّهُ خَالِصَ التَّوْحِيدِ، آمِينَ^(٢).

ده‌گێڕنه‌وه: که هه‌ندی مال دینن بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئه‌ویش به‌شی بازیکی لئ ده‌دات و به‌شی بازیکی تری لئ نادات دوا‌یی خه‌به‌ر ده‌گاته‌وه به‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ئه‌وانه‌ی به‌شی نه‌داوون گله‌یی ده‌که‌ن. ئه‌ویش به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموئ: گه‌لئ جار واده‌بئ من به‌ش ده‌ده‌م به‌ پیاوئ و به‌ش ناده‌م به‌پیاوئکی تر، به‌لام له‌ دلێشه‌وه ئه‌و پیاوه‌یانم خۆشتر ده‌وئ که‌به‌شیم نه‌داوه، ده‌ی ده‌زانن ئه‌وه بۆ واده‌که‌م چونکه هه‌ندی که‌س ده‌یانبینم هه‌له‌ ده‌که‌ن و چاوبرسین و چاو چنۆکن، بۆیه منیش به‌شیان ده‌ده‌م، هه‌تا دلێان رابگرم و بیانکه‌م به‌ دۆستی ئیسلام، وه‌لئ به‌شی هه‌ندی که‌سی تر ناده‌م چونکه پشته ئه‌ستوورم له‌وه‌ی که‌ئه‌وانه به‌رچاوتی‌رن و خیرخوان، ئیتر ده‌یان سپی‌رم به‌و خودایه‌ی که‌ئاوا به‌رچاوتی‌رو دل پر له‌ خیری دروست کردوون. یه‌کیك له‌م خودا پێدا‌وانه‌ی که‌من دلنایام له‌ دلفراوانییان عه‌مری کۆری ته‌غلیبه‌! جا هه‌موو جارئ عه‌مر ده‌یفه‌رموو: ئه‌م وشه مه‌دحه‌ی پیغه‌مبه‌ر، که‌له باره‌ی منه‌وه فه‌رموو‌یه‌تی، به‌هه‌موو رانه

(٢) بخاری. توحید: ٧٥٢٥.

و شتره سووره‌کانی عهره‌بی ناده‌م، که‌په‌نگیان ده‌لیی ره‌نگی مه‌ره‌زه،
وه‌باشترین و نایابترین سامانی عهره‌بابین (بوخاری - (پرمزای خودای له‌سهر بن)).

(نه‌لحاقه) که‌م که‌م دیته پیشه‌وه

وه‌که‌ به (مه‌عاریج) بن له‌پیش‌ه‌وه

تاوه‌که تۆفانی (نووح) له‌ناکاوا

وه‌کوو (جن) له‌په‌ ده‌کا به‌ ناوا

(موزه‌همیل) که‌وا له‌پیش (موده‌شیر)

له (قیامت!) دا هه‌یانه‌ ته‌نشیر!

بۆ (انسان) ده‌بن له (ده‌هری) دووه‌هم

جاری به‌نوورو جاری به‌مه‌ره‌هم

مه‌عاریج واته: نه‌رده‌وان و په‌یژه، نه‌لحاقه ناوی قیامت‌ه. (وه‌رگیی)

۵۴- سووره‌تی نووح (دروودی خودای له‌سهر بن)

(مه‌که‌یه، ۵۹ نایه‌ته)

سورة النوح (عليه السلام) (مكية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَقَالُوا لَا تَذَرُنْ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنْ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ
وَيَعُوقَ وَكُنَّا} (۲۳/۷۱).

واته: وه‌کافره‌کان له‌ناو خۆیا نا گه‌وره‌کانیان به‌ بچووکه‌کانیان ده‌گوت:

واز له‌ خودا‌کانی خۆتان مه‌هینن، ده‌سبه‌رداری (وودد) و (سواع) و (یغوث) و

(یعوق) و (نسر) مه‌بن، له‌پاستی دا ئه‌م بتانه‌ ناده‌میزادیکی زۆریان گومراکرد.

۱۸۸- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) صَارَتِ الْأَوْتَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي

الْعَرَبِ بَعْدُ، أَمَّا وَدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ، وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهَذِلٍ، وَأَمَّا يَغُوثُ

فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبَنِي غُطَيْفٍ بِالْجُرُفِ عِنْدَ سَبَا، وَأَمَّا يَعْقُوبُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ، وَأَمَّا نَسْرُ فَكَانَتْ لِحِمَيْرٍ، لَالِ ذِي الْكَلَّاحِ. أَسْمَاءُ رَجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنْ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا، وَسَمُّوَهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَذْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أَوْلَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُذَّتْ. رواه البخاري. نسال الله حسن الرواية، آمين^(۱).

نیبندو عه‌بباس (خودایان فی رازی بن) فه‌رمووی: ئەو بتانە‌ی کە‌له‌ناو گە‌لی نوح دا هە‌بوون لە‌پاش ئەو بوو بوون بە‌هی عەرە‌بیش، ووددیان بوو بوو بە‌بتی ھۆزی کە‌لب، لە‌دە‌ومە‌تولجە‌ندە‌ل بوو، لە‌وئ دە‌یانپە‌رست، سواعیشیان بوو بوو بە‌هی ھۆزی ھوزە‌یل، یە‌غووشیشیان بوو بوو بە‌هی موراو، لە‌پاشدا بوو بوو بە‌بتی بە‌نی غوطە‌یفیش، لە‌خاکی جە‌رف لە‌ولاتی سە‌بە‌ء، یە‌عووقیش بتی ھە‌مدان بوو، نە‌سریش بتی حیمیر بوو، کە‌ خانە‌وادە‌ی ذولکە‌لاع وە‌لی ئەم ناوانە‌ لە‌پیش ئە‌و‌ە‌دا ببن بە‌ناوی ئەم بتانە‌ ناوی چە‌ن پیاو چاکیکی گە‌لی نوح بوون، کاتئ دە‌مردن شە‌یتان ختە‌ختە‌ی گە‌له‌کە‌یان دە‌دا، کە‌له‌جیگە‌ی کۆ‌ری دانیشتنە‌کە‌یاندا کۆ‌تە‌لیان بۆ‌ بکە‌ن و وینە‌یان بکیشن و ناوی ئەو پیاو باشانانە‌یان لی بنین، بۆ‌ ئە‌وە‌ پیروزیان لی وەر‌بگرن، ئە‌وانیش وایانکرد، جا کە‌ ئە‌مانە‌ شوینە‌واریان کویر بوە‌و ئە‌و‌جا ئە‌و‌ە‌ی ئە‌وانە‌ی کە‌ئە‌و پە‌یکەرانە‌یان دروست کردبوو، وە‌لە‌وشوینانە‌دا، دایان نابوون دە‌ستیان کرد بە‌ پەرستنی ئە‌و بتانە‌! (ب (خودای فی رازی بن))

۵۵- سوورە‌تی جین

(مە‌کە‌ییە، ۲۸ نایە‌تە‌)

سورة الجن (مکیة ثمان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٨٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَامِدِينَ إِلَى سَوْقٍ عُكَاظٍ، وَقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ،

(۱) بخاري. تفسیر: ۴۹۲۰.

وَأَرْسَلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ، فَرَجَعَتِ الشَّيَاطِينُ فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأَرْسَلَتْ عَلَيْنَا الشُّهُبُ. قَالَ: مَا حَالُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ إِلَّا مَا حَدَّثَ، فَأَضْرِبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَقَارِبَهَا، فَانْظُرُوا مَا هَذَا الَّذِي حَدَّثَ، فَانْطَلِقُوا يَنْظُرُونَ فَالَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تِهَامَةٍ سَمِعُوا قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ بَنخلة فَتَسْمَعُوا لَهُ، فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ. فَرَجَعُوا إِلَى قَوْمِهِمْ فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا. يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا) وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ وَإِنَّمَا أُوْحِي إِلَيْهِ قَوْلَ الْجِنِّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَزَادَ: لَمَّا رَأَى الْجِنُّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابَهُ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ فَيَسْجُدُونَ بِسُجُودِهِ فَعَجَبُوا مِنْ طَوَاعِيَةِ أَصْحَابِهِ لَهُ وَقَالُوا لِقَوْمِهِمْ: (لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا). نَسَالَ اللَّهُ كَمَالَ الطَّاعَةِ آمِينَ^(١).

نبینو عه‌بباس (خودایان لای رازی بین) فهرمووی: پیغهمبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له‌گه‌ل ده‌سته‌یین له‌یارانی دا له‌مه‌که‌هوه‌ ده‌رچوون بو‌ بازاپی عو‌کا‌ظ (که‌ کاتی گرده‌هوه‌ بوونی عه‌ره‌ب بوو له‌و شوینه‌دا) هه‌تا عه‌ره‌به‌کان بانگ بکا بو‌ سهر ئایینی ئیسلام، ئه‌مه‌ له‌و کاته‌دا بوو که‌ شه‌یاطین ریگه‌ی ئه‌وه‌یان لئ‌ گیرابوو که‌ به‌ئاسماندا سهرکه‌ون بو‌ هه‌وال‌و ده‌نگوباس، ئه‌و شه‌یتانانه‌ی ئه‌مه‌یان بکر‌دایه‌ بلیسه‌ی ئاگرو برووسکه‌و چه‌خماخه‌ به‌ره‌نگاریان ده‌بوو، جا که‌ به‌ نا‌ئومیدی ده‌گه‌رانه‌وه‌ هۆزه‌که‌یان پییان ده‌گوتن: ئه‌وه‌ چیتانه‌؟ ده‌یانگوت: ده‌نگوباس و هه‌والی ئاسمانمان لئ‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌و که‌ده‌چین ده‌درینه‌ به‌ر شووله‌ ئاگرو برووسکه‌. جا شه‌یتان ده‌لئ‌: دیاره‌ شتی پووی داوه‌ له‌دنیا‌دا، بو‌یه‌ ریگه‌ی ئاسمانتان لئ‌ گیراوه‌، ده‌سا ده‌ی کون و قور‌ب‌نی سهرزه‌وی چ له‌ روژه‌ه‌لات و چ له‌ روژئاوا بگه‌رین و بزائن چی پووی داوه‌ که‌

بووہ بهوئی ئەم ئاگربارانہ. جا ئەوانیش به ھەر چوارلادا بو ئەم مەبەستە دەردەچن و دەکەونە جم و جوول و سووسە کردن، تا ئەوانەى که پووہو مەککە ھاتن لە بەطنونەخلە تووشی پیغەمبەر دەبن، خەریک دەبێ بەرنوێژی نوێژی بەیانى بو ھاوپیکانى دەکاو گوێ لەقورئانخویندەکەى دەگرن جا گوئیان: ئەم قورئانەىە که دەبێ بەھوئی ئەوہ که نایەلێ ئیمە بە ئاسماندا سەرکەوین و ھەوال و ھەربگرین، ئەوسا دەگەرپنەوہ بۆلای گەلەکیان و دەلێن: ئەى گەلێ ئیمە! ئیمە قورئانیکمان بیستووہ، جیگەى سەر سوپمانە رێگەى راست نیشانی ئادەمیزادو پەرى دەدا، ئیمەیش باوہرمان پێ کردو ھەرگیز کەس ناکەین بەھاوبەش و ھاوپی بو خودای پەوہردگارمان. جا خودای گەورە ئەمەى نارە خواروہ: {قُلْ أُوْحِيْ اِلَيَّ اَنْهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ} ئەى پەھبەرى خوشەویست! تو بفەرموو: لەلایەنى خوداوہ سرووش و وەحیم بوھاتووہ کەچەن کەسێ لەبەرەى جنۆکە گوئیان لێ پاگرتووم، لەکاتى قورئانخویندندا بەلام تەواوى قسەى جنۆکەکان بەوہى بەیان کرابوو، بو پیغەمبەر (درودى خودای لەسەربى) (ب/ت) پوایەتى تیرمیزی ئەمەى پترە: کاتى جنۆکەکان دییان کە یارانى پیغەمبەر (درودى خودای لەسەربى) ئاوا بەو پەنگە بەبێ گێرگرفت پەپرەوى حەزرت دەکەن و نوێژ بە نوێژى ئەو دەکەن و بەشوین سەجدەى ئەوا سەجدە دەبەن و ئەویان کردووہ بەپەھبەر و سەرمەشق و نمونەى بالا کاتى ئەم حالەیان دى زۆر بەدلیان بوو، وە بە گەلەکەى خویان کوت: {وَاللّٰهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لَبَدًا}.

٥٦- سوورەتى موزەمیل (سورة المزمل)

لم يرد في الأصول حديث فيها:

دانەر (پەرگۆپی له‌نور بێ) ده‌فه‌رمووی: له‌سه‌رچاوه‌کانی تاج دا هیچ
حه‌دیثی له‌باره‌ی ئەم سووره‌ته‌وه نه‌هاتوه به‌لام له‌ته‌فسیری (مواهب
الرحمن) دا، له‌سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌دا ده‌فه‌رمووی:

٤١٩٠- عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أُنِيبُنِي عَنْ قِيَامِ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ أَلَسْتُ تَقْرَأُ هَذِهِ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ) قُلْتُ بَلَى. قَالَتْ
فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ قِيَامَ اللَّيْلِ فِي أَوَّلِ هَذِهِ السُّورَةِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابُهُ حَوْلًا حَتَّى اتَّفَخَتْ أَقْدَامُهُمْ وَأَمْسَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَاتِمَتَهَا فِي السَّمَاءِ
اِثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التَّخْفِيفَ فِي آخِرِ هَذِهِ السُّورَةِ فَصَارَ قِيَامُ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اللَّيْلَ طَوُّعًا مِنْ بَعْدِ فَرِيضَتِهِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(١).

سه‌عدی کوپی هیشام فه‌رمووی: گوتم به‌ عایشه (خودای ئی رازی بێ): پیتم
بفه‌رموو که‌ شه‌و نویژی پیغه‌مبه‌ر (دیو‌ی خودای له‌سه‌ر بێ) چۆن بوو؟ فه‌رمووی:
دیاره‌ که‌ تو ئەم سووره‌ته‌ ده‌خوینی که‌ ناوی (یا ایها المزمّل)؟ گوتم: به‌ئێ.
فه‌رمووی: ده‌ی به‌ پیی سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ خودای گه‌وره‌ شه‌و نویژی دانا
له‌ سه‌ر هه‌زه‌ت و یارانی، ئیتر هه‌زه‌ت خۆی و یارانی تاماوه‌ی سالتی به‌ پیی
سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ شه‌و نویژیان ده‌کرد، ته‌نانه‌ت پییان په‌نه‌ما بوو، ئیتر
تاماوه‌ی سالتی خودای گه‌وره‌ له‌ ئاسمان کو‌تایی ئەم سووره‌ته‌ی گیردا، جا
له‌ پاشدا له‌م سووره‌ته‌دا له‌ ناخه‌ره‌که‌یه‌وه ئه‌رکی سووک کردن، ئیتر شه‌و نویژ
له‌ پاش ئه‌وه که‌ له‌ پیشا فه‌رز بوو، بوو به‌ سوننه‌ت.

مامۆستا مه‌لا که‌ریم (خودای ئی رازی بێ) له‌ کو‌تاییدا ده‌فه‌رمووی: موسلیم و ئه‌بو
داوود و نه‌سائی ئەم هه‌یه‌ یان گیراوه‌ته‌وه.

(١) راجع: بخاری: تهجد: ١١٣٠، ٤٨٣٦، ٦٤٧١. مسلم: صفات المنافقين: ٧٠٥٥ - ٧٠٥٧. ترمذی: صلاة:

٤١٢. نسائی: قیام اللیل: ١٦٤٣. ابن ماجه: إقامة الصلاة: ١٤١٩.

۵۷- سورہتی موددہ شیر

(مہککھیہ، ۵۵ نایہ تہ)

سورة المدثر (مکیة، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۹۱- عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَيُّ الْقُرْآنِ أَنْزَلَ أَوَّلَ. سَبَقَ هَذَا الْحَدِيثُ فِي كِتَابِ النَّبُوَّةِ وَالرِّسَالَةِ فِي مَبْحَثِ (أَوَّلِ نَزُولِ الْوَحْيِ بِالنَّبُوَّةِ وَالرِّسَالَةِ) → (۱).

۱۹۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يُتَّصَعَدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفًا وَيَهْوَى فِيهِ كَذَلِكَ مِنْهُ أَبَدًا» (۲).

تہ بوسہ عید (خودای نازی بن) فہرموی: پیغہ مبہر (درویدی خودای لہسمیرین)
دہ فہرموی: صہعوود (لہ نایہ تی: سارہقہ صعودا) دا کیویکی ٹاگرینی زور
سہختہ، کافر حہفتا سال پیادا سہردہ کھوئی، ٹنجا بہ حہفتا سالی تر گلور
دہ بیٹہ وہ بہ ناو تہو شاخ و داخہ دا، ٹیتر ہہ میٹشہ تہ مہ کاریہ تی ہہ تا ہہ تایہ
(ت- بہ سہندیکی غریب).

۱۹۳- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ لِلنَّاسِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ يَعْلَمُ بَيْنَكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ غُلِبَ أَصْحَابُكَ الْيَوْمَ. قَالَ «وَيْسَ غُلِبُوا؟». قَالَ: سَأَلَهُمْ يَهُودٌ هَلْ يَعْلَمُ بَيْنَكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «فَمَا قَالُوا». قَالَ قَالُوا لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. قَالَ «أَفْغُلِبَ قَوْمٌ سَأَلُوا عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ فَقَالُوا لَا نَعْلَمُ حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا لَكِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ فَقَالُوا أَرَنَا اللَّهُ جَهْرَةً عَلَى بَاعْدَاءِ اللَّهِ إِنِّي سَأَلْتُهُمْ عَنْ ثَرِيَةِ الْجَنَّةِ وَهِيَ الدَّرْمَكُ». فَلَمَّا جَاءُوا قَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «هَكَذَا وَهَكَذَا». فِي مَرَّةٍ عَشْرَةٍ وَفِي مَرَّةٍ تِسْعٍ «أَيَّ عَدَدُهُمْ تِسْعَةٌ عَشَرَ خَازِنًا». قَالُوا:

(۱) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل: ۹۸ رقم: ۳/۳۱۴۹.

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

نَعَمْ. قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صلی اللہ علیہ وسلم) «مَا تُرَبُّهُ الْجِنَّةُ؟». قَالَ فَسَكَّتُوا هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالُوا: أَخْبِرْنَا يَا أَبَا الْقَاسِمِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم): «الْخُبْرُ مِنَ الدَّرْمَكِ»^(۳).

جایبر (خودای نازای بئ) فہرموی: چہن جوولہ کہیئ بہ چہن کہسی لہ یارانہ
 حہ زرت (درودی خودای لہسربئ) دہلئ: ئایا پیغہ مہرہ کہی ئیوہ ژمارہی کار
 بہ دہست و دہرگاوانہ کانی دۆزخ دہ زانی؟ گوتیان: نازانین، تالیئ نہ پرسین.
 جا پیاوئ دہ چئی بو خزمہ تی پیغہ مہر (درودی خودای لہسربئ) دہلئ: ئہی
 مو حہ مہد! یارانہ تو ئہ مپوؤ بوؤردان، دہ فہرموی: چوئن چوئی بوؤردان؟
 دہلئ: جوولہ کہ کان پرسیاریکیان لی کردن، کہ چی گوتیان: نازانین تا لہ
 پیغہ مہرہی خوؤمان نہ پرسین! فہرموی: بوؤ خواردن چوئن وادہ بی، ئہ گہر
 پرسیارہ شتی لہ هوئی بکری ئہ وانیش بلئ: نازانین تا لہ پیغہ مہرہ کہ مان
 نہ پرسین. بہ لام ئہو جوولہ کانہ نہوہی ئہ وانہن کہ لہ پیغہ مہرہی خوئیان
 دہ پرسہی دہیانگوت پیئ: ارنا اللہ جہرہ: بہ ناشکرا خودامان پی نشان بدہ، کہ
 بہ چاوی خوؤمان، بہ چاوی سہرمان چاومان پیئ بکہوی ئادہی ئہو دوشمنانی
 خودایہم بو بینن، پرسیارہی خاکی بہہ شتیان لی دہ کہم کہ ئاردی بی گہردہ
 کاتی جوولہ کہ کان ہاتن گوتیان: ئہی باوکی قاسم! ژمارہی پیئ شخزمہ تہ کانی
 دۆزخ چہن کہ سن؟ حہ زرت (درودی خودای لہسربئ) بہ پہنجہی دہستی ئامارہی
 کرد کہ نوؤدہ کہ سن، وک خودای گہورہ لہ قورئانی پیروؤدا دہ فہرموی:
 {عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ} (۳۰/۷۴) دۆزخ نوؤدہ فریشتہ، یا خود نوؤدہ چہشن
 فریشتہ سہرپہرشتی دہ کہن) گوتیان: بہلئ وایہ. پیغہ مہریش (درودی خودای
 لہسربئ) فہرموی: خاکی بہہ شت چییہ؟ جا توئی مات بوون و گوتیان: ئہی
 باوکی قاسم: تو پیمان بلئ چییہ فہرموی: نانی ئاردی بی گہردہ (ت-
 سہنہد غہریب).

^(۳) رواہ الترمذی بسند غریب (شرحہ).

۱۹۴- عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَقَى فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِيَ إِلَهًا فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ». روى هذه الثلاثة الترمذي. والله أعلم^(۴).

ئەنەس (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (بروودی خودای لاسرین) لەبارەى ئەم نایەتەوه که دەفەرمووی: {وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} (۵۶/۷۴) خودای گەوره شایستەیه بۆ ئەوه که هەموو کەسێ زۆر بە باشی شەرم و شکۆو سامی لێ بکاو لێی بترسێ، هەر وه‌کوو لەشانی دا هەیه کە لە تاوانی بەندەى خۆى خوش ببێ. فەرمووی: خودای بالادەست و شکۆمەند دەفەرمووی: من شایستەم بۆ ئەوه که هەموو کەسێ شەرم و شکۆم لێ بکاو لێم بترسێ، جاهر کەسێ لەمن بترسێ و خودای تر لەگەڵ مندا نەکا بەخودا، ئەوه ئەویش شایەنى ئەوه‌یه که من لێى خوش ببم! (ت-سند غریب).

۵۸- سوورەتى قیامەت

(مەككەییە، ۴۰ نایەتە)

سورة القيامة (مكية وهي أربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۹۵- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) إِذَا نَزَلَ جِبْرِيلُ بِالْوَحْيِ، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ فَيَسْتَدُ عَلَيْهِ وَكَانَ يُعْرِفُ مِنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ * إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) قَالَ: عَلَيْنَا أَنْ نَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ، وَقُرْآنَهُ (فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) فَإِذَا أَنْزَلْنَاهُ فَاسْتَمِعْ (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) عَلَيْنَا أَنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ - قَالَ - فَكَانَ إِذَا أَنَاهُ جِبْرِيلُ أَطْرُقَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ. (أَوَّلَى لَكَ فَأَوَّلَى) تَوَعَّد. رواه البخاري والترمذي^(۱).

(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۱) بخاري. تفسير: ۴۹۲۹.

ئیبینو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: لەپیش دا کاتی جویرائیل (دروودی خودای لەسەر بێ) وەحی و سرووشی دەهینا بۆ پیغه‌مبەر (دروود و سەلاوات و سەلامی خودای گەورە لەسەر بێ) گەلی جار زۆر پەلە پەلی دەکرد و خوش خوش لیو زمانی خوێ بۆ دەبزاواند و ئەم حالە زۆر پەڕیشانی دەکرد، لەبەر ئەوە ئەم حالە پێوە دیاربوو، جا خودا ئەم نایەتە ی ناردە خوارەو بۆی: {لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُغَيِّرَ بِهِ، إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ} لەکاتی وەرگرتنی قورئاندا، کاتی جویرائیل بە وەحی دەیهێنێ بۆت، پەلە پەلی لی مەکە و دەمت نەیت بە یەکا و مەترسی ئەوەت نەبێ کە بۆت پەوان ناکرێ، چونکە ئێمە لەسەرمانە کە کوێ بکەینەو و لەفەوتان پزگاری بکەین و زۆر بە جوانیش بە توێ رەوان بکەین، ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: واتە ئێمە لەسەرمانەو بەلێنەو دەیدەین بەتۆ کە ئەم قورئانە بە جوانی پیست رەوان بکەین و لەسەر زمانت ئاسانی بکەین و بەدڵ باشباش تی بگەیت تا تۆش گەلی خۆت فیری خویندن و مانای قورئان بکەیت! ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: ئیتر لەو دوا کە جویرائیل وەحی و سرووشی بۆی دەهینا کە دەیخویندەو بۆی ئەومات دەبوو، گوێی دەگرت و قسە ی نە دەکرد کاتی جویرائیل دەرویششت حەز رەت (دروودی خودای لەسەر بێ) قورئانە کە ی بە پەروانی و بە شینە یی دەخویند، وەك خودا بەلێن و مژدە ی ئەو ی پێدا بوو لەم نایەتە دا.

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرموویشتی: ئەم نایەتە یشت لەم سورەتە دا کە دەفەرموێ: {أَوَلَيْ لَكَ فَأُولَى} (۳۴/۷۵) ئەمە ووشە ی هەره‌شه‌یه کە لەئادەمی بێ باوەر کراوە. نایەتە کە واتە: ئە ی بێ پرۆای بەدبەخت! ئە ی ئەو کە سە ی کە لەژیانی جیهانا نەنوێژت دەکرد، نە زەکاتت دەدا، نە خیرت دەکرد، چونکە هەموویت بەدرو دەرانی، لەبەر ئەوە ی کە باوەر پت بەخودا نەبوو، وە ئەمانەت گشتی پشت گوێ خستبوو، ئە ی ئەو کە سە ی کە ئەمە پەوشی بەدی تۆ بوو بزانه کە ئەم سزایە کە ئیستا دەیچەژی ئەمە پر بە پیستتەو تۆلە ی ئەو کوفر و بێ باوەرپیە ی خۆتە، وە ئەمە جی گومان نییە.

(ب/ت = بوخاری و تیرمیزی غیریقی رحمه‌تی (خودای فی رازی بن) گه‌وره‌بن ئەم
 فەرموده‌یه‌یان گێڕاوه‌ته‌وه)

١٩٦- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ
 الْجَنَّةِ مَنْزِلَةٌ لِمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جَنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَنَعِيمِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرْرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ
 وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللَّهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غُدُوَّةً وَعَشِيَّةً». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه
 وسلم) (وَجُودَ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةً إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً). رواه الترمذي^(١).

عه‌بدوللای کوپی عومەر که به‌ناوبانگه به ئیبنو عومەر (پەزای خودایان لەسەر
 بن) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درودی خودای لەسەر بئ و سەر و مال و منال گشتی
 به‌قوربانی گه‌ردی سەر گوپی پیروزی بن) فەرمووی: نزمترین پایه له‌به‌هه‌شتا
 پایه‌ی ئەو که‌سانه‌یه، که هه‌زار ساله پئی هه‌ر ته‌ماشای باخ و بیستان و ژن و
 کاره‌که‌رو نوکه‌رو ته‌خت و چارپایه‌ی خویان ده‌که‌ن ئەو به‌هه‌شتیانه‌یشی
 که‌زۆر به‌قه‌درو به‌ریزن له‌لای خودا ئەوانه سبه‌ینئ و ئیوارئ وان له‌خرمه‌تی
 خودادا و ته‌ماشای زاتی پیروزی ئەو ده‌که‌ن، ئینجا پیغه‌مبەر (درودی خودای
 لەسهرین) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه، بۆ پشتیوانی ئەم فەرمايشته: {وَجُودَ يَوْمَئِذٍ
 نَاصِرَةً، إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً} (٢٣-٢٢/٧٥) واته: له‌و رۆژهدا گه‌لی له
 به‌هه‌شتیه‌کان و ورشه و ورشی پۆخساریان دئ، ده‌لیی نووریان لئ باریوه،
 شادبوون به‌دیداری په‌روه‌ردگاری خویان و به‌هه‌ردوو چاوی سەر خودای
 خویان ده‌بینن (ت-به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

١٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ قَرَأَ مِنْكُمْ
 بِالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ فَأَتَتْهُ إِلَى آخِرِهَا (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ) فَلْيَقُلْ: بَلَى وَأَنَا عَلَى
 ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ، وَمَنْ قَرَأَ (لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ) فَأَتَتْهُ إِلَى (أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى
 أَنْ يُخَيِّئَ الْمَوْتَى) فَلْيَقُلْ بَلَى، وَمَنْ قَرَأَ (وَالْمُرْسَلَاتِ) فَلْيَقُلْ (فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ)
 فَلْيَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ. رواه أبو داود في الركوع والسجود والترمذي^(٢).

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٢) سكت عن درجته الشارح.

ده‌گیرنه‌وه له‌ئەبو هورهیره‌وه (خودای ئی رازی بێ) له پیغه‌مبەر‌ه‌وه (دروودی خودای
 نەسرین) دە‌فەر‌موئ: هەر‌کە‌سی‌کتان سوورە‌تی (والتین والزیتون) ی خویند کاتێ
 گە‌یشتە کۆتاییه‌که‌ی بابڵی: بلی وأنا علی ذلک من الشاهدين: بە‌لێ خودا
 لە‌هە‌موو فەرمان‌دارێ باش‌ترەو لە‌هە‌موو فەرمان‌ڕە‌وایی عادی‌ترەو
 فەرمان‌ڕە‌واترەو لە‌هە‌موو کە‌سێ کار دروست‌ترە. وە‌هەر‌کە‌سێ سوورە‌تی (لا
 أقسم بیوم القيامة) ی خویندو گە‌یشتە دوا‌ییه‌که‌ی بابڵی: بلی، بە‌لێ ئەو
 خودایه‌ی کە‌له تنۆکێ ئاو، بە‌چە‌ن پلە‌یه‌کی یه‌ک له یه‌ک سە‌یر‌تر ئەم
 ئادە‌میزادە بلی‌مە‌ت و هۆشیاره‌ی لە‌م قالدە ریکوپی‌ک و شی‌وه نازدارە‌دا دروست
 کردووه، زۆر بە‌باشی دە‌توانی مردووه‌کان زیندو بکاتە‌وه! وە‌هەر‌کە‌سێ
 سوورە‌تی: (والمرسلات) ی خویند کە‌ گە‌یشتە ئایه‌تی: {فَبَآئِ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
 يُؤْمِنُونَ} بابڵی: آمنا بالله: با‌وه‌رمان بە‌یه‌زدانی پاک هیه (د/ت) - ئە‌بو داوودو
 تیر‌میزی ئە‌م حە‌دیثه‌یان گیرا‌وه‌ته‌وه):

(هل أتى) هە‌ل‌هات وە‌ک با‌ی (سورسە‌لات)

جزئی (تە‌بارە‌ک) کۆ‌تایی پە‌ن‌هات

نۆ‌ره‌ی (عە‌مە‌ه) یه‌، لێ‌برای‌ما‌وه!

جزئی قورئان‌م هە‌بوو بە‌م نا‌وه!

مە‌لای لێ‌ دەر‌چێ‌ لە‌خە‌ل‌کی نا‌ودێ

مە‌ل‌ه‌یان بووم لێ‌پاش نە‌لقوبێ!

۵۹- سوورە‌تی هە‌ل ئە‌تا

(مە‌دینه‌ییه، ۳۱ نایه‌ته)

سورة هل أتى (مدنية، وهي إحدى وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا}

(۳۰/۷۶).

واته: هه‌تا خودا خواستی له‌سه‌ر بوونی شتی نه‌بی ئیوه له‌خۆتانه‌وه خود سه‌ر ناتوان خواستی ئه‌ه‌شته‌ بکه‌ن، به‌راستی خودا دانا و زانیه.

١٩٨٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ آخِرٌ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ وَلَا تَفْجِرْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا. وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم في القدر^(١).

له ئه‌بو هوره‌یره‌وه (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: موسوڵمانی ته‌واناو به‌هێز له موسوڵمانی ناته‌واناو بێ‌هێز باش‌تره، هه‌ردوو لایش ماده‌م موسوڵمان و ئه‌ه‌لی ئیمان زۆر باشن، هه‌رچی سوودی ره‌وای هه‌ردوو جیهانی هه‌یه‌ بۆت سوورو م‌ج‌ی‌ز به‌ له‌سه‌ری و بۆی تیکۆشه، هه‌میشه‌ یارمه‌تی له‌خودای گه‌وره‌ داواکه‌و، به‌ پشتی خودا ده‌ست بده‌ره‌ کاری خێرو ته‌مبه‌ل و ته‌وه‌زله‌ مه‌به‌و خاوه‌خاوه‌ سستی تیا‌مه‌که‌، خودا ده‌تگه‌یه‌نی به‌ ئاوات چونکه‌ خۆی به‌لێنی ئه‌وه‌ی داوه‌ ده‌فه‌رموی: {وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ} ئه‌وه‌ی به‌راستی پشت به‌ خودای ببه‌ستی، خودای به‌سه‌و کاری به‌که‌سی تر نییه‌ ئه‌گه‌ر تووشی شتی‌کیش بوویت مه‌لێ: ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه‌ واا ده‌بوو! به‌لام بلێ: ئه‌مه‌ چاره‌ نووسی خودا بوو، چاره‌نووسی خودایش په‌ت‌ب‌ونه‌وه‌ی نییه‌و خودا خواست و ویستی له‌سه‌ر هه‌ر شتی بێ ده‌یکا، چونکه‌ ئه‌گه‌ر بلێی ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه‌ واده‌بوو (ئه‌گه‌ر) ده‌رگا بۆکاری شه‌یتان ده‌کاته‌وه‌و سه‌ر ده‌کیشتی بۆ خراپه‌ گرتن له‌چاره‌ن‌ووس و سه‌رن‌قیشت که‌واته‌: خۆت ته‌سلیمی ئه‌مری خوداکه‌و له‌دوای چووه‌ مه‌چووه‌ (م-خ- = ئیمامی موس‌لیم، (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ سه‌حیحی موس‌لیم دا ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گیراوه‌ته‌وه‌).

٦٠- سووره‌تی مورسلات

(مه‌کک‌یه به‌نجا نایه‌نه)

سورة المرسلات (مکیة، وهي خمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٩٩٤- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضی الله عنه) بَيَّنَّمَا نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) فِي غَارِ
بِئْسَى، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ (وَالْمُرْسَلَاتِ) وَإِلَهُ لَيَتْلُوها، وَإِنِّي لَأَتْلُقُها مِنْ فِيه، وَإِنَّ فَاهُ لَرَطْبٌ
بِهَا، إِذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «اقْتُلُوها». فَأَبْتَدَرْنَاها، فَدَهَبَتْ،
فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «وُقِيتْ شَرُّكُمْ كَمَا وَقِيتُمْ شَرَّها». رواه الشيخان. نَسَّالَ اللهُ
السلامة آمين^(١).

عبداللہ (خودای نازای بن) فہرمووی: جارئ لہ شہوی عہرہ فہدا لہ خاکی
مینا، لہ ئەشکەوتیگا، لہ خزمەتی پیغەمبەردا بووین (دروودی خودای لەسەربین)
لہ وکاتەدا سوورەتی (والمرسلات) ی بۆھات، حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربین) خۆی
ئەم سوورەتە ی بەقەدر و ریزەو دەخویندەو و منیش ووشە بە ووشە ئایەت
بە ئایەت لہ دەمی حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربین) وەرم دەگرت و لہ بەرم دەکرد، جا
لەم کاتەدا کە هیشتا سوورەتە کە بەسەرزاری پیغەمبەرەو بوو (دروودی خودای
لەسەربین) وە دەمی پیروزی پئی تەپو پاراو بوو، لہ پەر لہ ناکا و ماری دەرپەری و
پەلاماری داین! پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) فہرمووی: ئادە ی بیکوژن. بەلام
مارە کە دەر بازبوو رویشت پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربین) فہرمووی: ھەم
ئەو قوتاری بوو لہ چنگی ئیو و ھەم ئیو و قوتارتان بوو لہ چنگی ئەو! (ش).

(عەمە) و (نازعات) لہ گەل (عەبەسە)

بۆ بن چاو و لہ جیئ چاو و دەسە!

بۆ بیناش بۆن و بوون و ھەبوون

لە گەل (تەکویر) دا چون چرای پونن:

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٠، ٤٩٣١. مسلم. سلام. ٥٧٩٦-٥٧٩٩.

بوون ده‌که‌نه‌وه پۆژی قیامت
چۆن دین و نه‌و خه‌لکه‌ چۆن ده‌بن سه‌خله‌ت
له‌تاو (انفطار) دلان شه‌ق شه‌ق بوون
به (موطه‌فیفین) چاوان نه‌بله‌ق بوون
که (نینشیقاق) بوو، (بوو و و) (طاریق)
نامین، سوین بن به‌ (نه‌علا) خالیق،

٦١- سووره‌تی عه‌مه

(مه‌که‌یه، ٤٠ نایه‌ته)

لم یرد فی تفسیرها شیء.

له‌سه‌رچاوه‌کانی تاجول ئوصولدا هیچ له‌باره‌ی ئەم سووره‌ته‌وه نه‌هاتوه.

٦٢- سووره‌تی نازعات

(له‌ سووره‌ته مه‌که‌یه‌کانه، چل و شه‌ش نایه‌ته)

سورة النازعات (مکیة، وهي ست وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠ - عَنْ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: بِاصْبَغِيهِ هَكَذَا بِالْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ «بُعِثْتُ وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ». رواه الشيخان^(١).

سه‌هلی کوپی سه‌عد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: به‌چاوی خۆم چاوم لئ
بوو که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) په‌نجه‌ی ناوه‌راست و په‌نجه‌ی شایه‌تmani
ئاوا جووت کردو ئا‌راسته‌ی یارانی کردن و فه‌رمووی: من و قیامه‌تن وه‌ک ئەم
دوو په‌نجه‌یه دوا به‌دوای یه‌ک هاتووین و من دوا‌هه‌مین پیغه‌مبه‌رانم و له‌دوای
من هه‌تا قیامه‌ت هه‌ل ده‌ستێ، پیغه‌مبه‌ری تر نایێ (ش).

(١) بخاري. تفسير: ٤٩٣٦، ٥٣٠١، ٦٥٠٣، مسلم. فتن: ٧٣٣٠، ٧٣٢٩، ٧٣٣٤، ترمذي: فتن: ٢٣١٤.

٦٢- سووره‌تی عه‌به‌سه

(مه‌که‌یهه، ٤٢ نایه‌ته)

سورة عبس (مکیه) وهي إثنان وأربعون آية

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠١- عَنْ عائشة (رضي الله عنه) قَالَتْ: جَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجَعَلَ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُرْسِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) رَجُلٌ مِنْ عُظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يُغْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الْآخَرِ وَيَقُولُ «أَتَرَى بِمَا أَقُولُ بَاسًا». فَيَقُولُ لَا فَبِي هَذَا لُزْتُ: (عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى) الْآيَات. رواه الترمذي (١).

عائیشه (خودای ئا زازی بئ) فهرمووی: پڙئی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) قسه‌ی له‌گه‌ل پیاویکدا ده‌کرد، که‌یه‌کیک بوو له‌گه‌وره پیاوانی بته‌رسته‌کانی قووره‌یش، له‌وکاته‌دا عه‌بدوللای کوپی مالیک، که‌ به‌ئیبنو ئوممی مه‌کتووم ناوبانگی ده‌رکردوه، که‌ پیاویکی کویری مجرؤ بوو هات بۆلای و عه‌رزى کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ئیرشادو رینموونیم بکه، دوو سئ جار ئهم قسه‌یه دووباره ده‌کاته‌وه چونکه‌ چاوی لئ نابئ و نازانئ که‌ پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌گه‌ل گه‌وره‌کانی قووره‌یشدا خه‌ریکه‌و ده‌یه‌وی ئیسلا میان تئ بگه‌یه‌نئ به‌لام پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) پوو له‌عه‌بدوللای وهر ده‌گی‌رئ و وه‌لامی ناداته‌وه‌و ههر خه‌ریکی گو‌فتوگو‌ ده‌بن له‌گه‌ل کابرای ترداو پیی ده‌فه‌رموئ: ئایا ئه‌مه‌ی که‌ ئیمه‌ ده‌یلین به‌پرای تو قه‌یدی هه‌یه؟ کابرایش ده‌لئ: نه‌خه‌یر قه‌یدی نییه. جا له‌ باره‌ی ئهم رووداوه‌وه به‌شیوه‌ی سه‌ره‌نشتی چه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سهرین) ئهم چه‌ند ئایه‌ته‌ دیته‌ خواره‌وه، که‌ ده‌فه‌رموئ: {عَبَسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى،...} هه‌تا {كِرَامٍ بَرَرَةٍ} (ت-س/ح).
٤٢٠٢- وَغَنَّا عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: مثل الذي يقرأ القرآن وهو حافظ له مع (الحديث) (٢).

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٦، رقم: ٣٥٩١/٢، بخاري. تفسیر. ٤٩٣٧.

له‌سه‌ره‌تای (کتاب فضائل القرآن) دا رابوورد فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م و دووهم و سییه‌م. → (ب/ ۵ ز/ ۷۶ ل/ ۲۷۱ ف/ ۲).

۴۲۰۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «تُخْشَرُونَ حَفَاةَ عَرَاءٍ غُرُلًا». فَقَالَتِ امْرَأَةٌ أُيْنَصِرُ بَعْضُنَا عَوْرَةَ بَعْضٍ؟ قَالَ: «يَا فَلَانَةُ (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ)». رواه الترمذي^(۳).

ئییبنو عه‌یباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌ئی: حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئیوه له پۆژی قیامه‌تدا به پووت و قووتی و به پیخواوسی و به سوننه‌ت نه‌کراوی حه‌شر ده‌کری‌ن و کو ده‌کری‌نه‌وه بو لیپرسی‌ینه‌وه. ئافره‌تیکیش عه‌رزی کرد: ئایا عه‌وره‌ت و شه‌رمگای یه‌کتری به‌چاوی خو‌مان ده‌بینین؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین) کچی! وه‌ک خودا ده‌فه‌رمووی: {لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ} (۳۷/۸۰) له‌و رۆژه‌دا بارو دۆخ و هه‌لویست و دژوارو سه‌خت و سه‌خه‌ت ده‌بی، که‌س ناپه‌ره‌ژیته سه‌ر شتی و، که‌س سه‌رکه‌سی ناپه‌ره‌ژی و هه‌رکه‌سی پلکاوه به‌ده‌ردی خۆیه‌وه و مشووری کاری خۆی ده‌خوات! (ت-س/ح).

۶۴- سووره‌تی ته‌کویر

(مه‌که‌یه، ۲۹ نایه‌ته)

سورة التکویر (مکیه وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۰۴- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ)». رواه الترمذي^(۴).

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۴) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئیبینو عومەر (خودایان لۆ رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: هەر که‌سێ حەز دەکا وەک بە‌چاوی خۆی رۆژی قیامەت ببینێ با ئەم سوورەتانه بخوینێ: سوورەتی {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انفطَرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ} (ت-س/ح).

٦٥- سوورەتی نینفطار (سورة الإنفطار)

لم يرد فيها شيء في أصولنا.

٦٦- سوورەتی موطفیفین

(سی و شەش نایەتە)

سورة المطففين (مدنية، وهي ست وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٥- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ» حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَنْصَافِ أَذُنَيْهِ». رواه البخاري والترمذي^(١).

ئیبینو عومەر (خودایان لۆ رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئەم نایەتە که دەفهرمووی: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} (٦/٨٣) ئەو رۆژه رۆژیکێ گەلێ گەورەیه، ئەو خەلکە سەرتاپا لەبەر باره‌گای پەرورده‌گاری هەردوو جیهاندا بو پرسینه‌وه و دادپرسی دەسته و نه‌زه‌ر راده‌وستن. له‌کاتی پوودانی راوه‌ستانی ئەم رۆژەدا هه‌لویست و ئالۆز ده‌بن و ئەوه‌نده به‌پیوه ده‌وستن و ئەوه‌نده ماندوو شه‌که‌ت ده‌بن، هی وایان هه‌یه ئەوه‌نده ده‌وستن هه‌تا بنا گوێی له‌ئاره‌قی خویدا ده‌چه‌قی (ب/ت).

(١) بخاري. تفسير: ٤٩٣٨.

٤٢٠٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً لُكِّتَتْ فِي قَلْبِهِ لُكَّةٌ سَوْدَاءُ فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَكَبَّ سُقِلَ قَلْبُهُ وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَغْلُو قَلْبُهُ وَهُوَ الرَّأْيُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)». رواه الترمذي. نسال الله التوفيق آمين^(٢).

ئەبو ھورەیرە (خودای لای زانی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: کاتێ بەندهیێ لە بەنده‌کانی خودا یەکه‌مجار گوناخیکی کرد، خالیکی رهش لەناو دلایا پەیدا دەبێ، جا ئەگەر خۆی لەو گوناھە کی‌شایە‌وه داوای لێ خۆش بوونی لە خودا کردو تۆبە‌ی کردو پەشیمان بوو‌وه، ئەوا دلی پاک و پووناك دەبێتە‌وه، بە‌لام ئەگەر گە‌راپە‌وه بو‌وسە‌ری و سە‌ری تێ کرد ئەوا ئەو خالە بە‌رە‌بەرە زیاد دە‌کاو پەرە دە‌سینێ: هە‌تا سواری دلی دە‌بێ و چ‌رای دل و دە‌روونی دە‌کوژیتە‌وه ئە‌مە ئە‌و (ران)یە که خودا لە قورئانا باسی دە‌کاو دە‌فەرموی: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} (١٤/٨٣) حاشا شتی وا نییە، بە‌ل‌کوو ئە‌و تاوان و کردە‌وه خراپانە‌ی که ئە‌یان کەن پە‌رده‌ی پە‌شی هێ‌ناو بە‌سەر چاوی دلایاناو تروس‌کە‌ی باو‌ه‌ری تیا کوژاندۆتە‌وه (ت-س/ص).

٦٧- سوورەتی نینشفاق

(مە‌که‌ییە، ٢٥ نایە‌تە)

سورة الإنشقاق (مکیة، وهي خمس وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٧- قَالَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنها) سَمِعْتُ سَوَلَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُول: «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إِلَّا هَلَكَ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُول:

^(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

«فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا» قَالَ: «ذَاكَ الْعَرَضُ يُعَرَضُونَ وَلَكِنْ مَنْ لُوْقِيَ الْحِسَابَ هَلْكَ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عائیشه (خودای نازی بن) فهرمووی: به‌گوئی خۆم گویم لى بوو، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌یفه‌رموو: له‌قیامه‌تدا هه‌ر که‌سى حیساب و لیپرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا بکری مسوگه‌ر سه‌ری تیا ده‌چئ! منیش عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! خودا بمکا به‌قوربانت! ئه‌ی ئه‌وه‌ نییه‌ خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: {فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ، فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} (۸۴/۷-۸) واته: هه‌ر که‌سى به‌ده‌ستى راستى نامه‌ی کرداری خۆی وه‌ربگری ئه‌وه‌ به‌ئاسانى حیساب و لیپرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا ده‌کری ئه‌ویش فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): ئه‌وه‌ی که‌ لی‌ره‌دا وا ده‌فه‌رموئ مه‌به‌ست ده‌ور کردنه‌وه‌و پانوندیکی سه‌ره‌تاییه‌ که‌ خودا له‌گه‌ل به‌نده‌که‌دا، دوو به‌ دوو چاوی به‌نامه‌ی کرداری دا ده‌خشینی و ده‌فه‌رموئ پیی: ئایا پی‌ده‌نییت له‌م گونا‌هانه، ئه‌ویش عه‌رزى ده‌کا: به‌لئ، خودایش ده‌فه‌رموئ: مه‌ترسئ و مه‌حه‌په‌سئ من له‌جیهاندا ئه‌م گونا‌هانم بو‌پوشیویت، ئه‌وا ئه‌موگه‌یش خۆش ده‌یم لی‌ت له‌و گونا‌هانه، ئه‌مه‌یش به‌س به‌ دیمه‌ن حیساب و لیپرسینه‌وه‌یه، ئه‌گینا هه‌ر که‌سى له‌حیساب و لیپرسینه‌وه‌دا له‌گه‌لی بکۆلنه‌وه‌ به‌ر باد ده‌بی (ش/ت).

٦٨- سووره‌تی بۆرووج

(مه‌که‌کیه، ٢٢ نایه‌ته)

سورة البروج (مکیه، وهي ثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ

^(۱) بخاري. تفسیر: ٤٩٣٩، ٦٥٣٧. مسلم: جنة ونعيمها: ٧١٥٦. ترمذي. تفسیر: ٣٣٣٧.

وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْهُ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَلَا يَسْتَعِيدُ مِنْ شَرِّ إِلَّا أَعَاذَهُ اللَّهُ مِنْهُ». رواه الترمذی^(۱).

لہ گیارہواہی ٹیڑہدا ٹاواہ: ٹہبو ہورہیرہ (خودای فی رازی بن) فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) فہرمووی: مہبہست لہم رۆژانہ کہ خودای گہورہ لہم ٹاہتہدا سویندیان پی دہخاوا دہفہرموی: {وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، وَشَاهِدِ وَمَشْهُودِ} (۳-۲/۸۵) واتہ: سویندم بہ رۆژی وادہپیڈراو بو دانہوہی پاداشتی خیرو شہر، ہہرکامہی بہپیٹی خوئی، وہ سویندم بہ رۆژی شایہت لہسہر خیر، وہ سویندم بہ رۆژی مہشہوود کہدینہ دیاری، فہرمووی: مہبہست لہ رۆژی وادہپیڈراو رۆژی قیامہتہ، وہ مہبہست لہ رۆژی مہشہوود رۆژی عہرفہیہ، وہ مہبہست لہ رۆژی شایہت رۆژی ہہینیہ کہ شایہتی دہدا لہسہر ہاتن و نہہاتنی نویژکہرہکان بو نویژی جومعہ، باقی مہندہی فہرموودہکہ لہم باسہدا رۆیشٹ: (ب/۱ ز/۱۵۰ ف/۱ + ف/۲ + ف/۳ + ف/۴).

۴۲۰۹ - عَنْ صُهَيْبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَأَبْعَثْ إِلَيَّ غُلَامًا أَعْلَمُهُ السَّحْرَ. فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلَامًا يَعْلَمُهُ فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلَامَهُ فَأَعْجَبَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرًّا بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَبْسَنِي أَهْلِي. وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ حَبْسَنِي السَّاحِرَ. فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَى عَلَى دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتْ النَّاسَ فَقَالَ الْيَوْمَ أَغْلَمَ السَّاحِرُ أَفْضَلَ أَمْ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ فَأَخَذَ حَجَرًا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَاقْتُلْ هَذِهِ الدَّابَّةَ حَتَّى يَمُتِيَ النَّاسُ. فَرَمَاهَا فَفَقَّتَلَهَا وَمَضَى النَّاسُ فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ أَيْ بُنَيَّ أَلَيْتَ الْيَوْمَ أَفْضَلَ مِنِّي. قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَى وَإِنَّكَ سَتُبْتَلَى فَإِنْ ابْتَلَيْتَ فَلَا تَدُلَّ عَلَيَّ. وَكَانَ الْغُلَامُ يُبْرِئُ الْأَكْمَهَ

(۱) بسند حسن (شرحہ).

وَالْأَبْرَصَ وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الْأَدْوَاءِ فَسَمِعَ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ كَانَ قَدْ عَمِيَ فَأَتَاهُ
بِهَذَايَا كَثِيرَةً فَقَالَ مَا هَذَا لَكَ أَجْمَعُ إِنَّ أَلْتَ شَفَيْتَنِي فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا
يَشْفِي اللَّهُ فَإِنْ أَنْتَ آمَنْتَ بِاللَّهِ دَعَوْتُ اللَّهَ فَشَفَاكَ. فَأَمَنَ بِاللَّهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ فَأَتَى الْمَلِكَ
فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ؟ قَالَ رَبِّي. قَالَ وَلَكَ
رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْغُلَامِ فَجِئَ
بِالْغُلَامِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ أَيْ بُنَى قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَتَفْعَلُ
وَتَفْعَلُ. فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا يَشْفِي اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى
الرَّاهِبِ فَجِئَ بِالرَّاهِبِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَعَا بِالْمِشَارِ فَوَضَعَ الْمِشَارَ
فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ.
فَأَبَى فَوَضَعَ الْمِشَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِالْغُلَامِ فَقِيلَ لَهُ
ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَدَا وَكَدَا
فَاصْعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَإِذَا بَلَغْتُمْ ذُرْوَتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ فَذْهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا
بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفَيْهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَّاهِهِمُ اللَّهُ. فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ
فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرُورٍ فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ.
فَذْهَبُوا بِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفَيْهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَانْكَفَّتْ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَفَرَّقُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَّاهِهِمُ اللَّهُ. فَقَالَ لِلْمَلِكِ إِنَّكَ لَسْتَ
بِقَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمْرُكَ بِهِ. قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي
عَلَى جَذَعٍ ثُمَّ تَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَيْدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قُلَّ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ ارْمِنِي فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى
جَذَعٍ ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَيْدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ رَمَاهُ فَرَوَّعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ فَقَالَ النَّاسُ
أَمَّا يَرْبُ الْغُلَامِ أَمَّا يَرْبُ الْغُلَامِ أَمَّا يَرْبُ الْغُلَامِ. فَأَتَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لِلْمَلِكِ: قَدْ وَقَعَ مَا
كَنتَ تَحْذَرُ قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأَخْذِ فِي أَفْوَاهِ السُّكَّكِ فَخُذَّتْ وَأُضْرِمَ النَّيرانُ
وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ فِيهَا. أَوْ قِيلَ لَهُ اقْتَحِمِ. فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتْ امْرَأَةٌ

وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ يَا أُمِّهِ اصْبِرِي فَإِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ». رواه مسلم والترمذي^(۲).

صوهه‌یب (خودای لی رازی بئ) فه‌رمووی: حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ریی) فه‌رمووی: پادشایه‌ک بووه، جادووگه‌ریکی هه‌بوو، که پیرده‌بی به پادشا ده‌لی: ئەوا من پیربووم، کوپیکی جه‌هیل بنیره بۆلام، هه‌تا به‌ره‌به‌ره فی‌ری عیلمی سیحرو زانستی جادووگه‌ریی بکه‌م، ئەویش کوپیکی نارد بۆلای که فی‌ری بکا، ئەو کوپه هه‌موو رژی ده‌پۆیشت بۆلای جادووگه‌ره‌که ده‌رزی ده‌خویند جا له‌سه‌ر ریگه‌ی کوپه‌که‌دا خواناس (راهیب)ی هه‌بوو لای ده‌دا بۆلای و گوینی له‌قسه‌ی ده‌گرت و قسه‌که‌یی زۆر به‌دل بوو، به‌لام که ده‌چوو بۆلای جادووگه‌ره‌که له‌سه‌ر ئەوه لیی ده‌دا، جا سکالای ئەم حاله‌ی له‌لای خواناسه‌که کرد، ئەویش ته‌گبیری بۆکردو پیی گوت: له‌مه‌ولا ئەگه‌ر ترست له‌جادووگه‌ره‌که هه‌بوو ئەوا بلئی له‌ماله‌وه دوایان خستم، وه‌ئه‌گه‌ر ترست له‌ماله‌وه هه‌بوو بلئی: جادووگه‌ره‌که دوای خستم، ئیتر هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ر ئەم حاله‌مایه‌وه، هه‌تا رۆژی له‌ریگه‌که‌یدا ماریکی حه‌فیانیی دی پینی له‌ پینوار به‌ستبوو، کوپه‌که‌ گوتی: ئەم‌پۆ بۆم ده‌رده‌که‌وی که‌ئایا جادووگه‌ره‌که باش‌تره‌ یا خواناسه‌که، وه‌ دیاری ده‌دا که‌ریگه‌ی کامیان دروسته‌و راست، ئەوجا به‌ردیکی هه‌لگرت و گوتی: خودایه‌! ئەگه‌ر کاری خواناسه‌که‌ت خوش‌تر ده‌وی له‌کاری جادووگه‌ره‌که ئەوا به‌م خپکه ئەم ماره‌ بکوژه‌ هه‌تا ریگه‌که بکریته‌وه بۆ ئەم خه‌لکه‌و به‌پۆن به‌ریگه‌ی خویندا، وه‌ په‌له‌به‌رده‌که‌ی پیاداکی‌شاو ماره‌که‌ی کوش‌ت و ریگه‌که به‌ریوو، خه‌لکه‌که‌ رۆیشتن به‌ریگه‌ی خوینانه‌وه. ئینجا فه‌قیکه‌ چوو بۆلای سو‌فیله‌که‌ی مامۆستای و باسه‌که‌ی بۆگی‌پرایه‌وه، ئەویش پیی فه‌رموو: ئەی کوپی خۆم! ئەم‌پۆ تو له‌من باش‌تری، ئەوه‌تانئ له‌سایه‌ی خوداوه‌ گه‌یشتیت به‌م پایه‌ به‌رزه، به‌لام بزانه‌که‌ئه‌مری خودا وایه‌ له‌لایه‌نی خوداوه‌ دوو‌چاری تاقی‌کردنه‌وه ده‌بی و گیرۆده‌ ده‌بی، جا

(۲) مسلم. زهد: ۷۴۳۶. ترمذی: تفسیر القرآن: ۳۴۰.

ئەگەر گیرۆدە بووی، راستی لەمن مەلئ و ناوی من مەهینە. ئیتەر روژ بە روژ کوپەکه کاری گەورەتری دەکرد، هەتا وای لیھات بەرەزای خودا کویری سکوما ی چاک دەکردەو و بەلەکی خوش دەکردەو و دەرمانی هەموو دەردیکی تری دەکرد.

لەو سەر دەمەدا وەزیری پاشا کوێردەبئی و ناوبانگی کوپە فەقی دەبیستی و بەدیاری و دەسەنەییەکی زۆرەو دئی بۆلای و دەلئ: ئەمانە هەموویم بۆتۆ هیناو، بەمەر جئ چاوم چاک بکەیتەو ئەویش دەلئ: من کەس چاک ناکەمەو، هەر خودا نەخۆش چاک دەکاتەو، بەلام ئەوەندە هەیه، ئەگەر باوەر بەیننی بەخودا منیش لەوداوا دەکەم و دەپاریمەو و خودایش چاکت دەکاتەو، ئەوسا وەزیر ئیمان دەهینئ و خودا چاکی دەکاتەو، ئەوجا وەك جاری جاران دەچیئەو بۆلای پاشا و لەلای دادەنیشئ، پاشا پئی دەلئ: کئ چاوتی چاک کردەو؟ دەلئ: خودا، دەلئ: بۆتۆ جگە لە من خودایەکی تەرت هەیه؟ وەزیر دەلئ: خودای من و خودای تۆ یەك کەسە کەناوی یەزدانی پاکە، تۆ کەی خودای تۆیش بەندەییەکی قنگ هەلپچراوی وەکوو من! جا پاشا دەیگرئ و هەر سزاو ئەشکەنجە ی دەدا هەتا راستی لەکوپەکە دەدا، جا کوپە فەقیەکی دینن، پاشا پئی دەلئ: رۆلەکەم! بوویت بە جادووگەریکی و اچاک کە کویری سکوما چاک دەکەیتەو و بەلەك خوش دەکەیتەو و ئەمە دەکەیت و ئەو دەکەیت، بەراستی گەیشتووی بەپایەییەکی بەرز لەزانستی جادوو گەریدا، ئەویش دەلئ: من لەخۆمەو کەس چاک

.

عليك بالدعاء فالدعاء	لكل دأنا هو الدواء!
لكل سقمنا هو الشفاء	لكل سؤلنا هو الدواء
ونخذ من القرآن ما تشاء	لما تشاء يصل الرجاء
وأعلم إذا تأخر العطاء	أختار غيره لك القضاء

ناکه مه وه، هەر خودا نه خۆش چاک دهکاتهوه، ئه وهی له دهست من دی
ئهو ندهیه نزا له خودا دهکه و لێی دهپارێمه وه. جا پادشا ئه ویش دهگری و
دهیخاته ژێر ئازارو ئه شکه نجه وه و چه ره سه ریی دها هه تا راستی
له مامۆستا خواناسه که ی دها، ئه و جا سو فیلکه دینن، پێی ده لێن: واز له م
ئایینه بێنه، ئه ویش قاییل نابێ، جا پادشا فه رمان دها به شه قه مشار
له ته و قی سه رییه وه ده یکه ن به دوو له ته وه، که رته کانی یه کیکیان ده که وێ به م
دیودا و ئه ویتریان ده که وێ به و دیودا!

ئینجا ها و ده مه که ی پادشایشیان هینا و داوایان له ویش کرد کافر
ببیته وه، به لام قه بوولی نه کرد (که بو لالوێچێ خوین دینی بفروشی) جا
پادشا به دهستی خۆی مشاری دانا له سه ر ته پلێ سه ری و کردی به دوو
پارچه وه و پارچه کانی ئه ویش که و تن به م دیو و ئه و دیودا!

ئه و جا کو په فه قییان هینا و پێیان گوت: واز له دینی خۆت بێنه، ئه ویش
قه بوولی نه کرد. جا پادشا کو په که ی دایه دهستی چه ند که سی له دهست و
پای خۆی و گوتی: بپۆن ببه ن بۆ سه ر لووتکه ی ئه و کی وه، ئه گه ر
له ئایینه که ی خۆی په شیمان بو وه ئه و ا باشه، ئه گینا له لووتکه ی
کی وه که وه بیخه نه خواره وه، جا کاتی ده یبه ن و سه ری ده خه نه سه ر چیا که
کو په که له خودا ده پارێته وه و ده لێ: خودایه! خۆت چۆن به باشی ده زانی ئا و
ئه مانه م له کو ل بکه ره وه، ئیتر کی وه که ده که ویتته له رزه له رزو هه موویان له ماهی
زه ر ده که هه لده دی رین و هه پروون هه پروون ده بن و ده مرن و کو په فه قی به پێ
ده گه ریته وه بۆ لای پادشا، پادشا پێی ده لێ: ها دیمانه ت به خیر! ها و پێکان ت
کوان چییان به سه رهات؟ ده لێ: خودا بۆ خۆی چاری کردن و له کو لمی خستن!

ئه م جار پادشا ده داته دهست دهسته یه کی تر له یارانی خۆی و ده لێ: له
که شتییه کدا ببه ن هه تا ده یبه نه نا و نی رینه و نا وه راستی ده ریا، له وێ ئه گه ر
کافر بو وه ئه و ا باشه ده نا تو و پری بده نه نا و شه پۆلی ده ریا که وه، له پێ کو په که
ده لێ: خودایه! خۆت چۆنی به باش ده زانی ئا و ئه م نامه ردا نه م له کو ل

بخه‌روه، ئیتێر که‌شتیه‌که هه‌ل ده‌گه‌ڕێته‌وه هه‌موویان له ئاوه‌که‌دا ده‌خنکێن، ته‌نیا کوپه‌ فه‌قێ پزگاری ده‌بێ و ره‌پ و راست و قیت قیت دێته‌وه بۆلای پادشا، پادشایش به‌ قینه‌وه پێی ده‌لێ: ئه‌وه هاوڕێکانت کوان؟ ده‌لێ: خودا چاری کردن و له‌کوڵمی خستن، ئه‌وجا کوپه‌که به‌ پادشا ده‌لێ: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی من بکوژیت ئه‌وا من چیت پێ ده‌لێم ئه‌وه بکه، ده‌لێ: ئاده‌ی بلێ چی بکه‌م، ده‌لێ: له ده‌شتیکا هه‌موو خه‌لکه‌که گرد بکه‌روه‌و من به‌لقی داریکا هه‌لبواسه تیری له تیردانه‌که‌ی خۆم ده‌ربینه‌و له‌ناومالی که‌وانه‌که‌دا داینی و بلێ: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا بیه‌اوێژه بۆم، کاتی ئه‌مه‌ت کرد ئه‌وسا من ده‌کوژێ، جا پادشا کوپه‌که چی پیگوت کردی، ئینجا گوتی: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا تیره‌که‌ی تی گرت و تیره‌که‌ی دای له لاجانگی و کوپه‌که ده‌ستی خۆی نایه‌ سه‌ر شوینی تیره‌که‌و مردا.

ئیتێر جه‌ماوه‌رو عه‌شاماته‌که کاتی ئه‌مه‌یان چاو پیکه‌وت گوتیان: باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هینا، باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هینا، ئه‌وجا به‌ پادشایان گوت: ئه‌وه‌ی که‌ تۆلێی ده‌ترسای پووی داوه‌و قه‌وماوه‌، ئه‌وه‌تا ئه‌و خه‌لکه‌ هه‌موو موسوڵمان بوون! ئیتێر پادشا فه‌رمانی دا خه‌نده‌کیان هه‌لکه‌ند، له‌چوارده‌ پێ و ده‌رگای کۆلانه‌کاندا خه‌نده‌قیکی زۆریان هه‌لکه‌ند و ئاگریکی گه‌وره‌یان تیا کردنه‌وه‌و فه‌رمانی دا: که‌ هه‌ر که‌سی نه‌گه‌پرایه‌وه بۆ سه‌ر دینی پادشا بیخه‌نه ناو ئه‌و ئاگره‌ سووره‌وه، جا وایانکرد: تا ژنی هات منداڵیکی ساوای پێ بوو، له‌قه‌راخ چاله‌ ئاگره‌که ئیستیکی کردو گه‌پرایه‌وه دواوه‌ نه‌یویست بچیه‌ ناوی، به‌لام منداڵه‌که‌ی هاته زمان و پێی گوت: دایه‌! بچۆره‌ ناوی و ئارام بگره‌ له‌به‌ر ئه‌م باره‌داو ددان به‌خۆتدا بگره‌، چونکه‌ تۆ له‌ سه‌ره‌ه‌ق و راستیت. (م/ت).

٤٢١٠- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ - فَسُئِلَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأَمَّتِهِ فَقَالَ مَنْ يَقُومُ لَهُؤَلَاءِ

فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِ أَنْ خَيْرُهُمْ بَيْنَ أَنْ أَلْتَقِمَ مِنْهُمْ وَبَيْنَ أَنْ أَسْلَطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَاخْتَارَ النَّقْمَةَ فَسَلَّطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا. رواه الترمذي^(۳).

دیسان فہرموی: ماوہیسیٰ حہزرت (درویدی خودای لہسہرین) کہنویشی عہصری دہکرد، پاشا لیوہکانی خوئی دہجوولان وہکوو دووعا بخوینئی، کہ بوئہمہ لییان پرسسی، فہرموی: پیغہمبہری (لہ پیغہمبہرہ پیشینہکان) دہنازی بہ گہلہکھی خوئیہوہو دہیگوت: کئی خوئی لہبہرئہمانہدا دہگری! جا خودا سروس دہنیری بوئی: کہ خوئیان بکہ بہسہر پشک و خوئیان خاتر خو بکہ لہبہینئی یہکئی لہم دووشتہدا: یا خوُم توُلہیان لی دہسیئم، یا دوژمنی خوئیان زال دہکم بہسہریاندا، پیغہمبہر بہوہ رازی بوو کہخودا خوئی توُلہیان لی بسیئنئی، خودا قہریان تی دہخا، بہتاقہ روژئی حہفتا ہزار کہسیان لی دہمرئی! (ت-س/ح).

۶۹- سوورہتی طاریق

لم یرد فیہا شیء.

۷۰- سوورہتی نہعلا

(مہکہبیہ، ۲۹ نایہتہ)

سورة الأعلى (مکیة، وہی تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۱- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَجَعَلَا يَقْرَأَانِ الْقُرْآنَ ثُمَّ جَاءَ عُمَارٌ وَبِلَالٌ وَسَعْدٌ ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ ثُمَّ جَاءَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرَحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، حَتَّى رَأَيْتُ الْوَلَدَ

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

وَالصَّيَّانَ يَقُولُونَ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) قَدْ جَاءَ فَمَا جَاءَ حَتَّى قَرَأْتُ (سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) فِي سُورٍ مِنْ مِثْلِهَا. رواه البخاري^(۱).

بەراء (خودای ئازادی بن) فەرمووی: یەكەم كەس لە یارانانی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) كە لەمەكەوێ كۆچییان كرد بۆلای ئییم، بۆ مەدینه موصەبی كۆپی عومەیر و ئیبنو ئوممو مەكتووم بوو، جا دەستیان كرد بە خویندنی قورئان پێمان، ئینجا عەممار و بیلال و سەعدیش هاتن، لەپاشا عومەری كۆپی خەتتاب بەخۆی و بیست كەسەو هات، ئینجا، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربین) هات، بەچاوی خۆم نەمدیوێ كە خەلكی مەدینه بەهیچ شتێ وەك هاتنی حەزەت (دروودی خودای لەسەربین) شادمان ببن، تەنانەت كە نێزەك و منداڵانیش بەچاوی خۆم دەمدین دەیانگوت: ئۆخێ پیغەمبەری خودا تەشریفی هیئا!.

جا هەر كە حەزەت (دروودی خودای لەسەربین) تەشریفی هیئا، ئیتر دەستم كرد بە خویندنی قورئان هەتا لەلای سوورەتی {سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} و چەن سوورەتیکی تری لەم چەشنەیه‌م لەخزمەتییدا لەبەر كرد. (ب- غریقی پەمەتی خودابین).

۷۱- سوورەتی غاشییه

(مەككەییە، ۲۶ نایەتە)

سورة الغاشية (مكية، وهي ست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۲- → (ب/۲ ۲/ز ۲/ل ۱۲/ف/۴).^(۱)

گێڕانەوێ ئیڕە تیرمیزی بەسەنەدیکی صەحیح لەجایرەوێ دەگێڕیتەوێ، لە کۆتاییەكەیدا دەفەرموێ: ئینجا ئەم ئایەتە ی خویندەوێ: {إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكَّرٌ، لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصْطَفٍ} (۲۱/۸۸-۲۲).

(۱) بخاري. تفسير: سورة الأعلى: ۴۹۴۱.

(۱) تقدم في المجلد الثاني، تسلسل ۲ رقم ۱۷۵/۴.

(غاشییه) و (فهجر) و (به‌له‌د) له‌گه‌ل (شه‌مس)
 (له‌یل) و (ضوحا) و (شه‌رح) (تین) ده‌ده‌ن به‌ نه‌فس
 که به‌ ته‌زکییه و به‌کاری چاکه،
 که‌لله‌ت له‌ره‌شمه‌ی شه‌یتان په‌هاکه!!
 داد له‌ده‌س نه‌فسی پی‌سی نه‌هماره‌م
 گو‌دو نی‌فلیجی زه‌ه‌ری نه‌هماره‌م!!
 وه‌ک (عه‌له‌ق) نو‌وری نا‌ودله‌ی مژنی
 له‌به‌ر بن (قه‌در)س پووم بوو به‌ ره‌ژیسی

۷۲- سووره‌ی فه‌جر

(مه‌که‌ییه، ۳۰ نایه‌ته)

سورة الفجر (مکیة، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۳- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) سُئِلَ عَنِ الشُّفْعِ وَالْوُتْرِ فَقَالَ «هِيَ الصَّلَاةُ بَعْضُهَا شَفْعٌ وَبَعْضُهَا وَتْرٌ». رواه الترمذي (بسند غریب)^(۱).

له‌ عیمرانی کو‌ری حوصه‌ینه‌وه (خودای ئا‌رازی بن) فه‌رمووی: عه‌رزى پی‌غه‌مبه‌ر (دی‌ودى خودای له‌س‌رین) ک‌را: مه‌به‌ست له‌ (الش‌فع والوتر) چ‌یی‌ه له‌م شو‌ینه‌دا؟ فه‌رمووی: مه‌به‌ست نو‌یژه، که‌ژماره‌ی پ‌کاته‌کانی هه‌ندیکیان شه‌فه‌ه واته: جووته‌و ژماره‌ی پ‌کاته‌کانی هه‌ندیکی تریان وه‌تره، واته: تاکه. (ت- سه‌نه‌د غه‌ریب).

^(۱) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

۷۳- سورة البلد

لم یرد فیها شیء.

۷۴- سورة نسی شه مس

(مه‌که‌ییه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الشمس (مکیه، وهي أحد عشر آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ (رضي الله عنه) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمَما يَخْطُبُ وَذَكَرَ النَّاقَةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «(إِذِ ابْتِغَتْ أَشْقَاهَا) ابْتِغَتْ لَهَا رَجُلٌ غَارِمٌ غَزِيظٌ مَنِيْعٌ فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ». ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ النِّسَاءَ فَقَالَ «إِلَّامَ يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ وَلَعَلَّهُ أَنْ يُضَاجِعَهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ». قَالَ ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الصُّرْطَةِ فَقَالَ «إِلَّامَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عه‌بدو‌ل‌لای کو‌پی زه‌مه‌ه (خودای لارازی بن) فه‌رمووی: گویم لئی بوو پیغه‌مه‌بر (درویدی خودای له‌سهرین) خوتبه‌ی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا باسی ووشتره‌که‌ی شه‌موودی کردو نیشانی ئه‌و پیاوه نه‌گبه‌ته‌ی باس کرد، که ووشتره‌که‌ی په‌یکردو له‌ته‌فسیری ئه‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رمووی: {إِذِ ابْتِغَتْ أَشْقَاهَا} فه‌رمووی: ئه‌م پیاوه چاره‌په‌شه‌به‌ده‌به‌خته‌ی که خودا له‌م نایه‌ته‌دا ناوی ناوه‌به‌دترین و خراپترین پیاوی ئه‌و هوژه له‌خودا یاخییه، پیاویکی به‌ده‌سه‌لاتی به‌هیز بوو، خاوه‌ن ده‌سه‌لات و که‌سو کارو خزمیکی زوری بوو که پشتیان ده‌گرت وه‌کوو ئه‌بو زه‌مه‌ه چو‌ن له‌ناو هوژی قوره‌یشا خاوه‌ن ده‌سته‌لات و که‌سو کاره، ئه‌ویش ئاوا بوو، به‌لام هه‌تا بلیی بئی په‌زاو شه‌پرانی بوو، بو‌یه‌پو‌یشته‌گیان ووشتره‌که‌ی صالح پیغه‌مه‌برو ووشتره‌که‌ی په‌ی کرد، وه‌حه‌زه‌ت باسی ژنانیشی فه‌رموو، فه‌رمووی: ئه‌وه چو‌ن کاریکه، پیاوی

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۴۲.

واتان تیا هیه خود سهر ههّل دهکوتیتته سهر ژنهکهی و وهك بهندهیهکی پیاو
دارکاری بکا ئاوا ئهو ژنه بهسته زمانه فهلاقه دهکا، دوور نییه کههر
لهکوتایی ئهو رۆژهیدا دهست بکاته ملی و لهگهّیا دروست ببی! ئهوجا
لهبارهی ئهوهوه که بهترو تسی یهکتری پی دهکهنن، تهمی و ئامۆزگاری کردن و
فهرموی: ئهمه چون حالیکه شتی که خوشتان دهیکهن ئهگهر لهیهکیکی
ترتان رووبات، بو پیی پی دهکهنن، کاری واههکن (ش/ت). رحمت
لهوکهسهی دهلی:

ژن گوله بو دل، نهک توپس پی یه

تا ریژس بگرس زیاتر بهجن یه

پیاوس خراپیش پشکو نهسپن یه

کهس نهوه میرده؟ بهلکوو ههون یه!

٧٥- سوره تی لهیل

(مهکهیه، ٢١ نایهته)

سورة الليل (مكية، وهي إحدى وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٥- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فِي
جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ
مِنَ الثَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَتَكَلَّمُ عَلَيَّ كِتَابِنَا وَتَدْعُ الْعَمَلَ قَالَ
«اغْمَلُوا فِكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ
السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ
أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى) الْآيَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ
لِلْيَسْرَى آمِينَ^(١).

(١) بخاري. ج١٣٦٢، ٤٩٤٥، ٤٩٤٦، ٤٩٤٧، ٤٩٤٨، ٤٩٤٩، ٦٢١٧، ٦٦٠٥، ٧٥٥٢. مسلم. قدر: ٦٦٧٣

عه‌لی (خودای ئا رازی بئ) فهرمووی: جارئ له‌خزمه‌تی چه‌زهدا (دروودی خودای له‌سهرین) بووین، له‌گۆرستانی به‌قیعولغه‌رقهد، ته‌رمیکمان به‌رئ ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) دارده‌ستیکی به‌ده‌سته‌وه‌وو، خوش خوش ده‌یخشان له‌عه‌رده‌که، وه‌که‌سه‌ئ بیر له‌شتئ بکاته‌وه‌ فهرمووی: یه‌که‌به‌یه‌کتان له‌ئه‌زه‌لدا جیگه‌ی نووسراوه‌هم له‌به‌هه‌شتاو هم له‌دۆزه‌خدا. یاران فهرموویان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وايه‌بو‌به‌و نووسراوه‌مان پشت نه‌به‌ستین و پشتی لئ نه‌ده‌ینه‌وه‌و ئیتروان له‌کارو کرده‌وه‌ی باش بینین، ئیمه‌چی بکه‌ین و چی نه‌که‌ین جیگه‌مان له‌وه‌پیش دیاری کراوه. فهرمووی: ئیوه‌له‌کاری چاکه‌سارد مه‌بنه‌وه‌و کارو کرده‌وه‌ی خۆتان بکه‌ن قه‌ده‌ر سه‌رپکی خوداییه، هۆشو نه‌قلئ ئیوه‌ ئیستا ده‌رکی حیکمه‌ت و دانایی ئه‌و نه‌ینییه‌ناکات هه‌رکه‌سه‌ئ له‌ئه‌زه‌لدا له‌عیلمی خودادا بو‌کوئ دروست کرابئ ریگه‌ی ئه‌و شوینه‌ده‌گری و له‌سه‌ر ئه‌م بنیاته‌به‌ختیار ریگه‌ی چاکه‌ده‌گری و به‌دکار ریگه‌ی خراپه‌ده‌گری، به‌م پییه‌کاری باش نیشانه‌ی به‌هه‌شته‌و کاری خراپ نیشانه‌ی دۆزه‌خه، ئینجا چه‌زهدا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌بو‌پشتیوانی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ئمه‌ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌که‌ده‌فهرموئ: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى} (۷-۵/۹۲) واته: جا هه‌رکه‌سه‌ئ مالی خوئ له‌ریگه‌ی خودادا بداو، زه‌کات و سه‌رفتره‌و به‌شی به‌شدارانی لئ بداو، له‌خودا بترسه‌ئ و کو‌له‌گونه‌و تاوان بکاته‌وه، بئ په‌روا په‌لاماری سه‌رو مال و نامووسی خه‌لکی نه‌دا، وه‌له‌هه‌مان کاتدا باوه‌ری وابئ که‌چاکه‌چاکه‌یه‌و خراپه‌خراپه‌یه، ئه‌وه‌ئیمه‌یش که‌خودای به‌هه‌قی ئیوه‌ین ئه‌وه‌که‌سه‌ده‌خه‌ینه‌سه‌ر ریگه‌ی چاکه‌و ناماده‌ی ده‌که‌ین بو‌گه‌یشتن به‌پله‌ی باش که‌شادبوونه‌به‌دیداری خودای مه‌زن و چوونه‌ناو به‌هه‌شتی به‌رینه‌وه‌! (ش/ت).

۷۶- سوورەتی ضوحا

(مەككەییە، ۱۱ نایەتە)

سورة الضحی (مکیه، وهي احدى عشر آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۶- عَنْ جُنْدُبَ بْنِ سُفْيَانَ (رضی اللہ عنہ) قَالَ اشْتَكَى رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، فَجَاءَتْ امْرَأَةٌ (هِيَ الْعَوْرَاءُ بِنْتُ حَرْبٍ أَخْتُ أَبِي سُفْيَانَ، زَوْجَةُ أَبِي لَهَبٍ) فَقَالَتْ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ شَيْطَانُكَ قَدْ تَرَكَكَ، لَمْ أَرَهُ قَرِيبَكَ مُنْذُ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَالضُّحَى * وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَى * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الشيخان (عليهما الرحمة والرضوان)^(۱).

جوندوبی کوپی سوفیان (خودای فی رازی بن) فەرمووی: ھەزەت (دروودی خودای لاسرین) تۆزی ناساخ بوو، دوو شەو یا سێ شەو ھەلنەسا بو شەونویژ، جا ھەوای ژنی ئەبو لەھەبی لەعنەتی ھاتە گیانی ھەزەت و گوتی: ئەھى موھەممەد! دەنگت نییە، ئەمە دوو سێ شەو ھەلنەسا بو شەیتانەكەت سەرت لى بڤا، ئومید دەكەم كەوازی لى ھینابیت. ئیتەر خودا ئەمەھى نارد: {وَالضُّحَى، وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَى، مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (۱/۹۲-۳) سویند بەكاتى چیشتنەنگاو كە جوانترین كاتە، ھە سویند بەشەو كەتەواو دەرنگیتەو ھە بەتارای پەشى تاریكى خۆی ھەموو شت دەپۆشێ و كاتى ئەو ھە دی ماندوو بەسیتەو ھە ھەموو شت ئارام بگرێ، ئەھى موھەممەد! خودای تۆ كە تۆی پەرورەدە كردوو ھەمیشەو ھەتا ھەتایە واژت لى نایەنێ و دەست بەردارت نابێ، تۆ خۆشەویستی منى، قەت لیت زیزو دلگیر نابم چجای ئەو ھى رقم لیت بێ (ش = بوخاری و موسلیم).

(۱) بخاری. تھجد: ۱۱۲۵، ۴۹۸۲، ۴۹۵۰، ۱۱۲۴ = تجرید/ ۱/ ل/ ۵۲۸، رقم: ۵۶۰ مسلم. جھاد. ۴۶۳۲، ۴۶۳۴،

۴۲۱۷- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَارٍ، فَدَمِمْتُ إِصْبَعَهُ، فَقَالَ: النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم):

هَلْ أَنتِ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ
قَالَ: فَأَبْطَأَ عَلَيْهِ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ الْمَشْرُكُونَ: قَدْ وَدَّعَ مُحَمَّدٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ
(مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الترمذي ومسلم^(۲).

دیسان له‌وه‌وه فہرمووی: له خزمہ‌تی حہزہ‌تدا بووم، له غہزایہ‌کا بووین، له‌ناو
ئەشکەوتی‌کا پەنجە‌یە‌کی حەزەت (دروودی خودای لەسەری) زامار بوو، فہرمووی:
هل أنت إلا إصبعٌ دميت وفي سبيل الله ما لقيت
واته:

ئەس پەنجە وایە پایە‌وو شویتت

لە پای خودادا وا پڑا خویتت!

جوندوب دە‌لێ: ماوه‌یی پاش ئە‌وه جو‌برائیل ئە‌هات بو خزمە‌تی
حەزەت (دروودی خودای لەسەری) جا هاوبە‌شپە‌یدا‌کەرە‌کان گو‌تیان: دیارە خودا
وازی لە مو‌حە‌مەد هێ‌نا‌وه! ئیتەر خودا ئە‌م ئایە‌تە‌ی نارە خوارە‌وه: {مَا
وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (ت/م).

۷۷- سوورە‌تی شە‌رح

(مە‌ککە‌ییە، ۸ ئایە‌تە)

سورة الشرح (مكية، وهي ثمانی آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۸- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) (أَلَمْ نُشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) أَيِ لِلْإِسْلَامِ (فَإِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَيْ مَعَ ذَلِكَ الْعُسْرِ يُسْرًا آخَرَ كَقَوْلِهِ (هَلْ
تُرَبُّصُونَ بَنَّا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ) وَلَنْ يَغْلِبَ عُسْرُ يُسْرَيْنِ. رواه البخاري^(۱).

^(۱) بخاری. جہاد. ۲۸۰۲، ۶۱۴۶ - تجرید البخاری/ ۲ ل/ ۲۸۵ رقم: ۱۵۴. مسلم: جہاد: ۴۶۲۰. ترمذی:

له باره‌ی ئەم ئایەتەوه: {أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ} واتە: بەرەحمەت و میهرەبانی خۆمان دڵی تۆمان پووێناک کردەوه. ئیبنو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بێ) فەرمووی: واتە: دڵ و سینگی تۆمان والا کردەوه، بۆ وەرگرتنی ئایینی پاکی ئیسلام، کە بەسینگێکی فراوانەوه بەدڵێکی گۆشادەوه قەبوولی بەکە. لەبارە‌ی ئەم ئایەتە‌ی تریشەوه کە دەفەرموێ: {فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا} واتە: لە ئیش و نازاری کافران دڵت سارد نەبێتەوه، دڵنیا بە لەوه ئەگەر خودا لەبەر حیکمەتی دەروویی لەبەندە‌ی خۆی بگرێ، بە پەحمەتی خۆی لەچەن لای ترمەوه دەرووی لێ دەکاتەوه! ئیبنو عویەینە دەفەرمووی: واتە: هەموو تەنگانە‌یێ دوو خوشی لەگەڵە. وەک بەپێی ئەم ئایەتە دوو چاکە بۆ موسوڵمان ساخ دەبێتەوه کە دەفەرمووی: {هَلْ تَرَبُّونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنِ} جا بۆیە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: یەک تەنگانە قەت دەرەقەتی دوو فەرغانە نایێ (بوخاری هەزار پەحمەتی لەگۆری پیروزی خۆی و کەس و کاری بێ).

٧٨- سوورەتی تین

(مەکیه ٨) ئایەتە

٤٢١٨م- ئەم فەرموودەیە لەتەفسیری سوورەتی قیامەدا رابورد،

ئاخرەمین حدیث^(١).

٧٩- سوورەتی عەلق (مەکیه، ٨ ئایەتە)

سورة العلق (مکیه، وهي تسعة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي

عِنْدَ الْكَعْبَةِ لَأَطَّأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «لَوْ فَعَلَ لَأَخَذْتُهُ

^(١) ذكره البخاري تعليقا في كتاب التفسير، في سورة (ألم نشرح) بعد الرقم: ٤٩٥١.

^(٢) تقدم في تفسير سورة القيامة، آخر حديث. رقم: ٤١٩٧/٢.

الْمَلَائِكَةُ عِيَانًا». رواه الشيخان والترمذي ولفظ مسلم: قَالَ أَبُو جَهْلٍ هَلْ يُعَقِّرُ مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟ قَالَ فَقِيلَ نَعَمْ. فَقَالَ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّى لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ لَأَطَّأَنَّ عَلَى رَقَبَتِهِ أَوْ لَأَعْفَرَنَّ وَجْهَهُ فِي الشَّرَابِ - قَالَ - فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّي فَمَا فَجَّحَهُمْ مِنْهُ إِلَّا وَهُوَ يَنْكُصُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي يَدَيْهِ فَقِيلَ لَهُ: مَا لَكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخُنْدَقًا مِنْ نَارٍ وَهَؤُلَاءِ وَأَجْنِحَةٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «لَوْ دَنَا مِنِّي لَأَخْطَفْتُهُ الْمَلَائِكَةُ غَضُوضًا غَضُوضًا». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ طَافٍ أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْتَى إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرَّجُعَىٰ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّى أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهَدَىٰ أَوْ أَمَرَ بِالْتَّقْوَىٰ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ) (أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةٍ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ فَلْيُذْغْ نَادِيَهُ سَنَدُغٌ الزَّيْنِيَّةَ كَلَّا لَا تُطِعْهُ) ^(١).

ئيبينو عه‌بباس (په‌زای خودایان له‌سهر بئ) فهرمووی ئه‌بو جه‌هل گوتی: نه‌گهر موحه‌مه‌د ببيين له‌لای كه‌عه‌دا نويژ بكا پئ ده‌ني‌م به‌ري‌سی مليا له‌كاتی سه‌جده‌دا. كه‌ئهم قسه‌يه گه‌يشته‌وه به‌ پي‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سهر بئ) فهرمووی: نه‌گهر وابكات فريشته‌ی خودا به‌ ئاشكرا به‌بئ په‌رده ده‌يگرن (ش/ت) گفته‌ی موسليم ئاوايه: ئه‌بو جه‌هل گوتی: ئه‌دی موحه‌مه‌د بووه به‌و پياوه كه‌به به‌رچاوی ئیوه‌وه بو‌ی‌ری به‌ناوی نويژ‌کردنه‌وه لنگه‌و تلو‌ور بكه‌وئ، یا له‌په‌و روو بكه‌وئ و به‌ناوی سه‌جده‌وه ته‌وي‌لئ له‌سهر خاك و خو‌ل دا‌بنئ؟ گوتیان: ئا، واده‌كا. گوتی: به‌لات و به‌ عوززا، نه‌گهر ببيينم شتی وا بكا به‌ پي‌وه له‌ناو كو‌پ‌نووش دا ده‌چمه‌ سه‌ر بو‌ته‌قه‌ی ملی!! جا جارئ پي‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سهر بئ) نويژئ ده‌كرد له‌وكاته‌دا ئه‌بو جه‌هل چوو بو‌گیانی، هه‌تا ده‌سدريژئ لی بكات له‌ناو نويژه‌كه‌دا، به‌لام خه‌لكه‌كه‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌يان زانی كه‌ ئه‌بو جه‌هل پاشه‌و پاش كشي‌ه‌وه‌و وه‌ك كه‌سئ شتی شالاوی بو‌ هی‌نابئ به‌هه‌ردو ده‌ست پاسی خو‌ی ده‌كا. كه‌ پي‌يان گوت: ئه‌وه چيته‌ بو‌ واده‌كه‌یت؟ گوتی: خه‌نده‌كي‌کی پر له‌ئاگرو شتگه‌لي‌کی زو‌ر سامناك و

^(١) بخاري. تفسير: سورة العلق: ٤٩٥٨ - تجريد البخاري/ ٤/ ل ٥١٦/ رقم: ١٧٨. مسلم. صفات

چهند بالئ، له غه‌یبه‌وه له‌به‌ینی من و له‌به‌ینی ئه‌ودا په‌یدا بوون! پیغه‌مبهریش (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌گهر لیم نزیك ببوایه‌ته‌وه بهر له‌وه‌ی ئه‌و ده‌سدریژی له‌من بکا فریشته په‌ل په‌لیان ده‌کردو پارچه پارچه ده‌یان فراند، ئیتیر خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی نارد ه‌واره‌وه: {كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ}، {كَلَّا لَآ تُطِغُهُ}.

٤٢٢- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يُصَلِّيَ فَجَاءَ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ أَلَمْ أَتْلُكَ عَنْ هَذَا أَلَمْ أَتْلُكَ عَنْ هَذَا؟ فَرَبَّرَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا بَيْنَا نَادٍ أَكْثَرُ مِنِّي فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَلْيَذْغُ نَادِيَهُ سَنَذْغُ الزَّبَانِيَةَ) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَوَاللَّهِ لَوْ دَعَا نَادِيَهُ لَأَخَذَتْهُ زَبَانِيَةُ اللَّهِ. رواه الترمذي وصححه (٢).

دیسان فهرمووی: جارێ هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) نوێژی ده‌کرد له‌وده‌مه‌دا ئه‌بو جه‌هل هات گوتی: ئه‌وه چهن جارم پێ گوتی که ئه‌مه مه‌که! هه‌زه‌تیش (دروودی خودای له‌سهرین) لێی تووڤه ده‌بی پیایدا هه‌ل ده‌شاخی. ئه‌بو جه‌هلش ده‌لی: خۆت باش ده‌زانی که‌س نییه له‌م شاره‌دا که دیوه‌خان و یانه‌ی وه‌کوو من پڕپێ له‌ کۆمه‌ل و یارو یاوه‌رو ئاوا خاوه‌ن قوناخ بێ، جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ه‌واره‌وه: {فَلْيَذْغُ نَادِيَهُ، سَنَذْغُ الزَّبَانِيَةَ} ده‌ی با ئه‌و بانگی کۆمه‌ل و هاوپیکانی خۆی بکا و گازی گوێ له‌مشته‌کانی خۆی بکا تا یاریده‌ی بده‌ن و ببن به‌ کوته‌کی ده‌ستی، ئیمه‌یش بانگی چهند فریشته‌یه‌کی زه‌بر به‌ده‌ستی بو ده‌که‌ین خویان ده‌رگاوان و به‌ر پرسیاری دۆزه‌خن، جا ئه‌وسا خۆی ده‌بینیته‌وه که‌چهن حاڵی شه‌ره، که که‌سێ شه‌ر له‌گه‌ل خودادا بکا شه‌ری خۆت‌پڕ ده‌کا. ئیبنو عه‌بباس (خویداان ئی رازی بێ) فهرمووی: سا به‌و یه‌زدانی پاکه ئه‌گهر ئه‌و نامه‌رده کۆمه‌له‌ی خۆی بانگ بکردایه فریشته زه‌بر به‌ده‌سته‌کانی خودا ده‌یان قۆسته‌وه ده‌یانگرت و به‌ره‌و دۆزه‌خ ده‌یان برد.

(ت/ص).

له‌هه‌بانیه‌ بووم، له‌ ده‌وریه‌ری سالی ۱۹۵۹ دا حاجیه‌کی عه‌ره‌ب که زۆر مه‌ردو موسوڵمانیکی باش بوو، بازگانیکی گه‌وره‌ش بوو گێڕایه‌وه‌ گوتی: کوپێکم هه‌یه‌ موده‌پرسه‌ له‌ ئانه‌وی، نه‌مه‌ سێ ساله‌ نه‌چاوم پێی که‌وتوه‌و نه‌ ده‌مه‌وی چاوم پێی بکه‌وی، تا نه‌و له‌سه‌ر نه‌و فیکره‌ بێ، چونکه‌ ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل خۆمانه‌یه‌ له‌سه‌لمانی فارسی باشتره‌ که‌ پیاویکی بیگانه‌یه‌. گوتی: به‌لام ده‌سگیرۆده‌یی بوو که‌که‌م ده‌که‌م هه‌تا کوپه‌زاکانم بێ خزمه‌ت نه‌بن! به‌لێ جارێ وایوو، موسوڵمان له‌سه‌ر برای موسوڵمانی حاشای له‌که‌س و کاری خۆی ده‌کرد. خودا به‌ لوطفی خۆی له‌گه‌ڵ نه‌م حاجیه‌ عه‌ره‌به‌دا هه‌شرمان بکا، له‌ژێر ئالای موحه‌مه‌ددا، له‌ خزمه‌ت سه‌لمانی خۆشه‌ویستا.

وه‌رگێڕ

۱۹۵۹/۵/۲ م.ک.ع

۸۰- سووره‌تی قه‌در

(مه‌که‌کبه‌یه‌، ۵ نایه‌ته‌)

سورة‌ القدر (مکیه‌، وه‌ی خه‌مس آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۲۲۱- عَنْ يُوسُفَ بْنِ سَعْدٍ (رضی الله عنه) قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ (رضی الله عنهما) بَعْدَ مَا بَاعَ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ سَوِّدَتْ وَجْهُهُ الْمُؤْمِنِينَ. أَوْ يَا مُسَوِّدَ وَجْهِهِ الْمُؤْمِنِينَ. فَقَالَ لَا تُؤْثِنِي رَحِمَكَ اللَّهُ فَإِنَّ النَّبِيَّ (صلی الله علیه وسلم) أَرَى بَنِي أُمَيَّةَ عَلَى مَنبَرِهِ فَسَاءَةٌ

* دیاره‌ نه‌م زه‌لامه‌ به‌عشی بووه‌، وه‌به‌چاوی خۆمان دیمان که‌ هوکمی به‌عش چۆن بوو، به‌ئاشکرا عوریه‌یان کرد بوو به‌خوا، وه‌ک لاتو عوززاو هو به‌ل دمیانه‌رست، وه‌ به‌چاوی خۆمان دیمان که‌ چۆن حیزبی به‌عش به‌رشه‌فی قورئان که‌وتنو بوون به‌ په‌ندی زه‌مان، دنیام که‌ به‌عشی کوردیش، که‌ ئیستا ئالای دژه‌ ئیسلامیان هه‌لکه‌ردوو، به‌رشه‌فی قورئانو له‌عنه‌تی میژوو ده‌که‌ونو نه‌م گه‌ل کورده‌ش، خوا یاریی، رۆژ به‌رۆژ، خوا زۆرترو باشتر ده‌رووی

وه‌رگێڕ - ۲۰۰۸/۲/۳

ره‌حه‌مه‌تی بۆ ده‌کاته‌وه‌.

ذَلِكَ فَتَرَلْتُ (إِلَّا أُعْطِيَكَ الْكُوتِر) يَا مُحَمَّدُ يَعْنِي نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ وَتَرَلْتُ (إِلَّا أُنْزَلْنَا فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) يَمْلِكُهَا بَعْدَكَ بَنُو أُمِّيَّةَ يَا مُحَمَّدُ. قَالَ الْقَاسِمُ لَمَعْدَنَاهَا فَإِذَا هِيَ أَلْفُ يَوْمٍ لَا يَزِيدُ يَوْمٌ وَلَا يَنْقُصُ. رواه الرملي بسند غريب^(۱).

یوسفی کوپی سه‌عد (خودای ن‌رازی بن) فه‌رمووی: که‌ه‌سه‌نی کوپی‌عه‌لی په‌یمانی‌دا به‌مو‌ع‌او‌یی‌یه، پی‌او‌ی هه‌لسا بو‌ی پی‌ی گوت: تو‌پو‌وی موسولمانانت په‌ش‌کردا، یا پی‌ی گوت نه‌ی پو‌وپه‌ش‌که‌ره‌ی موسولمانان! هه‌سه‌نیش (خودای ن‌رازی بن) فه‌رمووی: په‌حه‌مه‌تی خودات لی بی سهر کو‌نه‌م مه‌که، چون‌که پی‌غه‌م‌به‌ر (د‌رو‌دی خودای له‌سه‌رین) له‌خه‌ونا هو‌زی به‌نی ئومه‌یی‌یه ده‌بینی له‌سهر مینه‌ره‌که‌ی هه‌زه‌ت خو‌ی (د‌رو‌دی خودای له‌سه‌رین) که‌خو‌ت‌به‌ی له‌سهر ده‌ده‌ن و حوکم ده‌که‌ن، پی‌غه‌م‌به‌ریش (د‌رو‌دی خودای له‌سه‌رین) نه‌مه‌ی زۆر پی‌نا‌خو‌ش ده‌بی، جا خودا نه‌م سو‌وره‌ته‌ی بو‌ده‌نی‌ری: {إِلَّا أُعْطِيَكَ الْكُوتِر} ئی‌مه که‌و‌شه‌رمان داوه به‌تو‌واته: نه‌ی مو‌حه‌مه‌دا نه‌و جو‌گه‌و سه‌رچه‌شمه‌یه که‌ناوی که‌و‌شه‌رو وا له‌به‌ه‌شتا داومانه به‌تو، وه نه‌مه‌یش هاته‌خواره‌وه: {إِلَّا أُنْزَلْنَا فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ}: به‌پراستی ئی‌مه قورئانمان نارده‌خواره‌وه له‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌دردا، که‌شه‌و‌یک‌ی زۆر به‌پ‌یزو‌گه‌وره‌و پ‌یزه‌تو‌چوزانییت که‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چی‌یه، شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چاک‌ترو‌گه‌وره‌تره له‌هه‌زار مان‌گ. واته: نه‌ی مو‌حه‌مه‌دا له‌یله‌تول قه‌در که‌خودا داویتی به‌تو‌له‌و هه‌زار مان‌گه‌باش‌تره که‌هو‌زی به‌نی ئومه‌یی‌یه حوکمی تیا ده‌که‌ن. قاسم گوتی: کاتی موده‌ی ده‌وله‌تی نه‌مه‌وی‌یه‌کانمان ژمارد هه‌زار مان‌گی ته‌واو بو‌و به‌بی زیادو که‌م. (ت- به‌سه‌نه‌دی‌کی غه‌ریب).

(۱) غریب عند الترمذی.

۸۱- سوورده تی بینه

(مه‌دینه یه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ئهم فهرموده‌یه لهم باسه‌دا رۆیشت: (فضائل القرآن) باسی (ینبغی استماع القرآن بتدبر و خشوع) به‌لام لی‌ره‌دا ئاوایه: ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: حه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ریڤ) به‌ ئوبه‌یی کوپی که‌عبی فهرموو: خودا فهرمانی پی کردووم که‌ قورئانت له‌لا بخوینم. ئوبه‌یی فهرمووی: خودا بو‌خوی به‌ناو هی‌نان، ناوی منی هی‌نا بو‌تۆ؟ فهرمووی: به‌ئێ، فهرمووی: له‌که‌ره‌می خودا به‌زیاد بی که‌یشتووم به‌پایه‌یه‌کی وا که‌ له‌لای په‌روه‌ردگاری هه‌ردوو جیهان باسم بکری و ناوم ببرئ؟ فهرمووی: به‌ئێ، جا ئوبه‌ییش له‌ خوشیاندا که‌ حه‌زرت به‌فهرمانی خودا ده‌رسی قورئانی له‌لا ده‌خوینی ئه‌شک به‌چاوه‌کانیا هاته‌ خوارئ! (ش).

۸۲- سوورده تی زه‌لزله

(مه‌دینه یه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا} قَالَ «أَتَذَرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا أَنْ تَقُولَ: عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا». رواه الترمذي^(۱).

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریڤ) {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا} ی خوینده‌وه‌و فهرمووی: ده‌زانن که‌ئهو هه‌وال و ده‌نگوباسانه‌ی که‌زه‌وی ده‌یانگێڕێته‌وه‌ چیه‌و چی نییه‌! عه‌رزیا ن کرد:

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ده‌زانن فه‌رمووی: هه‌والی زه‌وی ئه‌مه‌یه: که‌شایه‌تی ده‌دا له‌سه‌ر هه‌موو به‌نده‌یی (چ پیاو چ ژن) به‌وه‌ی که‌له‌دنیا‌دا کردوویه‌تی له‌سه‌رپشتی زه‌وی، ده‌لی: فیساره‌که‌س له‌فیساره‌روژدا له‌فیساره‌شویندا فیساره‌کرده‌وه‌ی کردووه (ت-س/ص).

٤٢٢٣- → (ب/٢ ٣/ز ١٦/ل ٦/ف) سُلَّ عَنْ الْحَمِيرِ فِيهَا زَكَاةٌ... الخ^(١).

٨٣- سورة العاديات والقارعة

لم يرد شيء في أصولنا.

٨٤- سووره‌تی ته‌کا‌ئور

(مه‌که‌یه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٢٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يَقْرَأُ {أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ} قَالَ «يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ أَوْ أَكَلْتَ فَأَقْنَيْتَ أَوْ لَبَسْتَ فَأَبْلَيْتَ». رواه الترمذي هنا ومسلم في الزهد^(٢).

له‌عه‌بدوللای کوپی شه‌خیره‌وه (خودای ئی‌رازی بن) ده‌گی‌ری‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی: چوومه‌خزمه‌تی هه‌ززه‌ت (درویدی خودای له‌سه‌رین) خه‌ریک بوو سووره‌تی {أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ} ده‌خویند. فه‌رمووی: ئاده‌میزاد هه‌ر هه‌له‌وه‌هاواریه‌تی بو‌مال و ده‌لی: ماله‌که‌م واو ماله‌که‌م و! ئایا پیم‌نالیی ئه‌م ماله‌ی تو‌کامه‌ی هی تو‌یه، جگه‌له‌وه‌ی که‌ده‌یکه‌ی به‌خیرو‌چاکه‌و له‌پیش‌خوته‌وه‌ده‌ینی‌ری بو‌ئه‌و جیهان، یا ده‌یخوی و له‌ناوی ده‌به‌ی له‌پیش‌مردنتا، یا له‌به‌ریده‌که‌یت تا کو‌ن ده‌بی و ده‌دری. (ت/م).

^(٢) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل ٦/ رقم: ١٢٠٤/٦ بخاري. تفسير: ٤٩٦٢.

^(١) مسلم. زهد: ٧٣٤٦، ٧٣٤٩، ترمذي: زهد: ٢٢٤٢، ٢٢٥٤، نسائي: إحباس: ٣٦١٥.

٤٢٢٥- عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ مَا زِلْنَا نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى تَزِلَّتْ
(الْهَاجِمُ الثَّكَاثُرُ) ^(١).

عهلی (خودای فی رازی بن) قهرمووی: لهبارهی سزاو عهزایی ناو گوږهوه که
مردوو لهناو گوږدا ئازار دهری یانا، همرشک و گومانمان ههبوو، ههتا
سوورهتی {أَلْهَآکُمْ الْتَآکُرْ} هاته خوارهوه ئیتر گومانمان نهما که سزای گوږ
ههیه و راسته. (ت- سهنده غهریب).

٤٢٦- عَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ لَنَسْأَلَنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) قَالَ الزُّبَيْرُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيُّ النَّعِيمِ نُسْأَلُ عَنْهُ وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ التَّمْرُ وَالْمَاءُ. قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ»^(١).

زوبهیری کوپی عوام (خودای نازی بن) فہرموی: کاتی {اُم کُسانُن یومید
عَنِ التَّعِیمِ}: لہ پاشان سویند دھوُم لہروژی دواپی دا پرسیار تان لی دھکری
لہو بہر مو نازو نیعمہ تانہ کہ پیٹان دراوہ. ہاتہ خوار موہ گوتم: نہی
پیغہ مہری خودا! کام نازو نیعمہ تہمان لی دہ پرسنہ موہ! خو ئیمہ خورا کمان
تہنیا ہر خورماو ناوہ! فہرموی: ئہدی ئہوہ دہبی ہر بیہی! (ت-س/ح).

٤٢٢٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِنْ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدَ مِنَ التَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ نُنْصَحْ لَكَ جِسْمَكَ وَلِرَوْيِكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ». رَوَى الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ^(٤).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (سرودی خودای لەسەربێ)
 فەرمووی: لە رۆژی قیامەتدا یەکەم نیعمەت کە پرستیاری لەبەندە ئی دەکری
 ئەوێه پێی دەگوتری: ئایا لەشی ساخ و تەندروستی باشمان ئەدایوو پیت و
 لە ئاوی سارد تیارومان نەکردیت؟ (ت- بەسەنەدیکێ غەریب).

(۲) رواہ الترمذی بسند غریب (شرحہ).

(۲) رواہ الترمذی بسند حسن (شرحہ).

(٤) رواه الترمذي بسند غريب (شرحہ).

**۸۵- سووره‌تی هه‌سرو سووره‌تی هوممه‌زو سووره‌تی فیل و سووره‌تی
قوره‌یش و سووره‌تی ماعوون،**
لم یرد فیهن شیء فی اصولنا.

۸۶- سووره‌تی کهوثر

(مه‌که‌بییه، ۲ نایه‌ته)

سورة الكوثر (مکیه، وهي ثلاث آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۸- عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: لَمَّا عُرِجَ بِالنَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) إِلَى السَّمَاءِ قَالَ «أَتَيْتُ عَلَى نَهْرٍ حَافَتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُوِّ مُجَوَّفَا فَقُلْتُ مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا الْكُوثَرُ». رواه البخاري والترمذي^(۱).

ئهنه‌س (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای لیسرین) فهرمووی: کاتی چووم بو میعراج بو ناسمان، چوومه سهر رویاری هەردوو قه‌راخه‌که‌ی گومه‌زی مرواری هه‌لۆل بوو، جا گوتم: نه‌ی جویرانیل! نه‌مه‌ چییه؟ فهرمووی: نه‌مه‌ هموزی کهوثره (ب/ت).

۴۲۲۹- وَسُئِلَتْ عَائِشَةُ (رضی الله عنها) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ) قَالَتْ نَهْرٌ أُعْطِيَ نَبِيُّكُمْ (صلی الله علیه وسلم) شَاطِئَاهُ عَلَيْهِ ذُرٌّ مُجَوَّفٌ آيَتُهُ كَعَدَدِ النُّجُومِ. رواه البخاري^(۲).

له‌باره‌ی فهرمایشتی خودای گه‌وره‌وه: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ} له‌ عانیشه‌یان پرسى کهوثر چییه؟ فهرمووی: کهوثر چۆمینکه‌ دراوه‌ به‌ پیغه‌مبهری ئیوه‌ (دروودی خودای لیسرین) هەردوو که‌ناره‌که‌ی مرواری هه‌لۆله‌ وه‌ک ژماره‌ی نه‌ستیره‌ی ناسمان ئاوا زۆرو بی شومار حاجه‌ت و جامی خواردنه‌وه‌ی له‌سه‌ره‌! (ب) له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فهرموئ: ئیمامی موسلیم له‌نه‌نه‌سه‌وه‌

^(۱) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۴.

^(۲) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۵.

ده‌گیریتته‌وه: ده‌فهرمووی: جارئ له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (درویدی خودای له‌سهرین) چه‌زهره‌ت وه‌کوو خه‌و بیباته‌وه ئاوا حاله‌تی سرووش گرتی، کاتی سهری هه‌لپری زهرده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد، عه‌رزمان کرد: قوربان! خیره‌وا پیده‌که‌نی؟ فهرمووی: سووره‌تیکم بو‌هات ئینجا ئه‌مه‌ی خوینده‌وه: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَالْحَرَىٰ، إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَثَرُ} له‌پاشا فهرمووشی: ئایا ده‌زانن که‌و‌شهر چیه‌؟ گوتمان: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا خویان باشت ده‌زانن، فهرمووی: ئه‌وه چۆمیکه له‌به‌هه‌شتا خودا ده‌یدا به‌من، خیره‌و بی‌ریکی زۆر زۆری له‌سهره.

٤٢٣٠- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ فِي الْجَنَّةِ إِذْ عَرَضَ لِي نَهْرٌ حَافَّتَاهُ قَبَابُ اللَّوْزِ. قُلْتُ لِلْمَلَكِ مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَ اللَّهُ قَالَ ثُمَّ ضَرَبَ يَدَهُ إِلَى طِينَةٍ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهَا ثَمْرًا ثُمَّ رَفَعَتْ لِي سِدْرَةٌ الْمُنْتَهَى فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا نُورًا عَظِيمًا». رواه الترمذي وأبو داود^(٣).

ئهنه‌س (خودای ئی‌رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فهرمووی: کاتی له‌به‌هه‌شتا ده‌سووپامه‌وه، له‌پەر پوو‌باریکم لی ده‌رکه‌وت ئه‌م به‌ره‌که‌ی گومه‌زی مرواری بوو، به‌فریشته‌که‌م گوت ئه‌مه‌ چیه‌؟ فهرمووی: ئه‌مه ئه‌و کانی و سه‌رچاوه‌ی که‌و‌شهریه‌ که‌ خودا داویتی به‌تۆ، ئینجا فریشته‌که‌ ده‌ستی برد بۆ قورولیتیه‌ی بنه‌که‌ی، له‌باتی قور میسکی ده‌ره‌ینا! ئینجا ده‌ختی سیدره‌تولمونتیه‌ام نیشان درا، له‌ایدا نوورو رووناکییه‌کی فره‌مه‌زن و که‌وره‌م به‌چاوی خۆم دی! (ت-س/ص-د).

٤٢٣١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْكَوْثَرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافَّتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ وَمَجْرَاهُ عَلَى الدَّرِّ وَالْيَاقُوتِ ثُرْبَتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَمَاؤُهُ أَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَبْيَضُ مِنَ الثَّلْجِ». رواه الترمذي بسند صحيح^(٤).

(٣) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(٤) حديث صحيح عند الترمذي.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەربین) دەفەرمووی: کەوتەر جوگەیکە لە بەھەشتدا، قەراخەکە ی لە ھەر دوولاوہ لە زێرە، وەناو جوگەکەو تەختی بنەکە ی لەدوێر یاقووتەو بۆنی زەویەیکە ی لە بۆنی میسک خوشترەو ئاوہکە ی لەھەنگوین شیرینترەو لەبەفر سپیترە (ت-س/ص).

۸۷- سورہ الکافرون

لم یرد فیھا شیء.

۸۸- سوورەتی نەصر

(مەدینەییە، ۳ نایەتە)

سورة النصر (مدنية، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۲- → (ب/۱ ز/۸۳ ل/۲۷۲ ف/۴)^(۱).

لێرەدا ئەم زیادەییە ی ھەیە: يتأول القرآن. زیادەکە واتە: عایشە (خودای ئی رازی بئ) دەیفەرموو: واتە: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) کە لەناو روکوع و سوجدەدا بە زۆری دەیفەرموو: (سبحانک اللھم ربنا وبحمدک اللھم اغفر لی) مەبەستی ئەو ھەبوو ەمەل و ڕەفتاری بەمەعنای ئەم ئایەتە ی قورئان دەکرد کە دەفەرمووی: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (۳/۱۱۰) واتە: کاتێ بەچاوی خۆت دیت کەوا ئایینی ئیسلام سەرکەوت و نیشانە ی گەورە یی ئەو ھاتەدی کە گرتنی شاری مەککە یەو ئەو خەلکە پۆل پۆل و کۆمەل کۆمەل دینە سەر دینی ئیسلام، کە تاقە دینی خودایە لەم چەرخە ی تۆ بەدواو، کاتێ ئەمە بوو تۆش نوێژتۆ خودای خۆت بکەو تەسبیح و ھەمدو ئیستیغفاری تیا بکە چونکە بەراستی خودا بەزۆری تەوبەو پەشیمانی گیرا دەکا (ش).

(۱) تقدم برقم: ۵۲۰/۴، مجلد اول، تسلسل/۸۲.

۴۲۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ كَانَ عُمَرُ يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاخِ بَنِي إِسْرَءِيلَ بَعْضُهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ لَقَالَ لِمَ لُذْخِلُ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَبْنَاءُ مِثْلِهِ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ. فَلَدَعَا ذَاتَ يَوْمٍ - فَأَدْخَلَهُ مَعَهُمْ - فَمَا رَأَيْتُ اللَّهَ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَهُمْ. قَالَ مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَمَرَنَا نَحْمَدُ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرُهُ، إِذَا نَصَرْنَا وَفُتِحَ عَلَيْنَا. وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا فَقَالَ لِي أَكْذَاكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ؟ فَقُلْتُ لَا. قَالَ فَمَا تَقُولُ قُلْتُ هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) أَغْلَمَهُ لَهُ، قَالَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) وَذَلِكَ عَلَامَةُ أَجْلِكَ (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا). فَقَالَ عُمَرُ مَا أَغْلَمَ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ. رواه البخاري وأحمد وزاد (على ما هو في شرح التاج) فكيف تلوموني على حب ماترون^(۱).

ئیبینو عه‌بباس (پەزای خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئیمامی عومەر منی لەناو پیزی پیرانی بەدردا دادەنا، وا دیار بوو هەندیکیان لەدڵەوه لەمە زیز بوون، وەك بڵێن: ئیئە کوڕمان لە سیۆه‌ی ئەودایە، کەواوە بوچی دیتە ناو کوپی ئیئەوه؟ عومەریش دەیبیسیتیتەوه دەفەرموی: پاستە وەکوو ئیئەوه دەلێن بەسال منالەو لە سیۆه‌ی منالی ئیئەودایە وەلێ وەك خوتان دەزانن زمانیکی زۆر گوایا دلیکی زۆر رووناکو ووریای هەیه. جا روژی عومەر بانگی کردم و لەناو کوپی ئەواندا داینام، خۆم زانیم کەئەو روژه بو ئەوه بانگی کردووم تا پایەو لیها تووی منیان نیشان بدا. بۆیە فەرمووی پێیان: لەبارە‌ی مەعناو مەبەستی ئەم ئایەتەوه ئیئەوه دەلێن چی کە دەفەرموی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} جا هەندیکیان گوێیان: مانای وایە فەرمانمان پێ کراوه هەركاتی خودا یارمەتی داین و لەسایە‌ی خۆیەوه سەری خستین و ولاتمان گرت: سوپاس و ستایشی بکەین و داوای لیخو شبوونی لی بکەین، بازیکیشیان بێ دەنگ بوون و هیچ قەسەیان نەکرد، ئەوجا عومەر بەمنی فەرموو: ئیبینو عه‌بباس! تۆ دەلێی چی، ئایا تویش هەروا دەلێی؟ منیش گوتم: نەخەیر،

(۱) بخاری. تفسیر: سورة النصر: ۴۹۷.

فهرمووی: ئەی تۆ دەلێی چی؟ گوتم: من دەلێم ئەم سوورەتە باسی هاتنی ئاکامی حەزەت دەکا و نیشانەی نزیکبوونەوهی مەرگیتی و خودا لەسەر ئەم شیوەیه ئاگاداری کردۆتەوه و فهرموویەتی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}: کاتێ دینی خودا سەرکەوت و نیشانەی هەرەگەورەیی ئەوه هاتەدی که گرتنی شاری مەککەیی پیروژه، ئیتر بزانه ئەی موحەممەد! کەئەوه نیشانەی هاتنی ئاکامی تۆیه، چونکه تۆیش وهکوو پیغه مبه ره کانی پیش خۆت کەئهرکی سهرشانی خۆت به جیهیناو په یامی خۆت به ئەنجام گه یاند ئیتر دەبن پیاڵەیی مەرگ بچیژی، کەواته لەم ناخرو ئۆخری تەمەنی پیروژه تا: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (۳/۱۱۰) تا دەتوانی سوپاس و ستایشی خودای خۆت بکه و داوای لێ خوشبوونی لێ بکه، هەم بۆ خۆت هەم بۆ موسوڵمانان، دلنیاش به که خودا له گەڵ بهندهی گهراوهی خۆی، که په شیمان بێ له تاوانی خۆی زۆر به لوتف و کهرمهو تهوبه و په شیمانی لێ گیرا دهکا! عومهریش (خودای ئازانی بن) فهرمووی: منیش لەم قسانەیی که ئیوه کردتان بەس ئەم مەعنایهی تۆم بەدڵە ئەی ئیبنو عبباس (ب/ت/ئە - ئیمامی بوخاری، ئیمامی تیرمیزی، ئیمامی ئەحمەد. خودا لەهەموویان پازیی بێ و ئیمەیی گونا هباریش له خاکوپای ئەم مەردانەدا په نا بدا).

۸۹- سوورەتی مەسەد

(مەککەییە، ۵ نایەتە)

سورة المسد (مکیه، وهي خمس آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): لَمَّا نَزَلَتْ (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)

وَرَهْطُكَ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِينَ^(۱).

(۱) بخاری. وصایا: ۲۷۵۲، ۴۷۷۱، مسلم: ایمان: ۵۰۲.

لە سوورەتى شوعەرەدا رابورد، فەرموودەى سىيەم، لىرەدا بەم شىۋەيە يە:
 ئىبىنو عەبباس (خودايان ئازى بىن) فەرموۋى: كاتى: {وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} ھاتە
 خوارەو، كە ئەۋكاتە بەم قىرائەتەيش دەخوئندرايەو: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ.
 وَرَفُطَكَ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِينَ: ھەزەت (درودى خوداى لەسەرىن) پۇيشت لەسەر تەپۇلكەى
 صەفا راوہستاو بەدەنگى بەرز فەرموۋى: ھەى ھاوار! ھەى ھاوار! فرياكەون
 خەلگەكەش دابارىن بەسەرياو لەدەورى كۆبۈونەو ھەى گوتيان: ئەو چىتە؟
 ھەزەت (درودى خوداى لەسەرىن) فەرموۋى: ئەرى پىم بلىن ئەگەر ئىستا پىتان بلىم
 كەوا لەشكرى دوزمن لەداۋىنى ئەم گەردەو لەكلەى ئەم شاخەو پەيدا دەبىو
 دەدا بەسەرتاندا ئايا باوہرم پى دەكەن يانا؟ گوتيان: بەلى باوہرت پى دەكەن
 چونكە تا ئىستا درۋمان لەتۈنەديو! فەرموۋى: دەسا چاوتان بكنەو ھەى خاس و
 خراپى خوتان بزەنن من خودا كەردوۋى بە ترسىنەر بۇ ئىو، تا ئاگادارتان
 بكنەمەو ئەگەر لەفەرمانى من دەرېچن و بەگوۋى من نەكەن ئەوا بەزۋىي لەگەل
 تۆلەيەكى سەخت و سزايەكى زۆر توندا پو بەپو دەبنەو، ئىتر كەيفى خوتانە!
 ئەبو لەھەبىش كەپوۋى لەبەر سوورى دەتگوت سكلى سوورە، وەخوشى ھەروا
 بوو چونكە پوۋى لەئەنجاما بوو بە پشكۋى سوورى ناو دۈزەخ ئەو نامەردە
 گوتى: تَبَّأْ لَكَ مَا جَمَعْنَا إِلَّا لِهَذَا: ھەى لەناوچىت ئا بۇ ئەم قەسەيە ئىمەت
 كۆكردۈتەو، گوتمان دەبى چى بى!

دواى ئەو پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) تەشريفى ھەلسا و پۇيشت
 ئەوجا سوورەتى {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ} لە زەم و خوسپى ئەو سەگە پيسەدا
 ھاتە خوارەو (ش/ت).

۴۲۳۵- ورأى العباس (رضي الله عنه) في النوم أبا لهب بعد موته في أسوأ حال، فَقَالَ لَهُ: مَاذَا
 لَقِيتُ؟ قَالَ: لَمْ أَلَقْ بَعْدَكُمْ خَيْرًا غَيْرَ الَّذِي سَقِيتَ فِي هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَى الثَّقَرَةِ الَّتِي تَحْتَ إِبْهَامِهِ بِإِعْتِاقِ
 ثُؤْيَبَةَ (الَّتِي أَرْضَعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه البخاري في الرضاع والنكاح.^(۲)

(۲) بخاري. نكاح: ۵۱۰۱، ۵۱۰۶، ۵۱۰۷، ۵۱۲۳، ۵۳۷۲.

جاری عه‌بباسی مامه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو په‌زای خوداش له‌و بی) نه‌بو له‌هه‌بی برای: له‌پاش مردنی، له‌خه‌وندا، له‌بارو دۆخیکی زور خراپدا ده‌بینی، پیی ده‌لی: حالت چۆن بوو؟ ده‌لی: نه‌وه‌تی له‌نیوه دابراوم ئیتر تووشی خیرو خوشی نه‌بووم، ئینجا ئیشاره‌ت ده‌کا بو ئه‌و چاله‌ بچکوله‌ی که‌وا له‌ نیوانی په‌نجه‌که‌له‌و په‌نجه‌ی دوشاو مژده‌او ده‌لی: وه‌لی ته‌نیا پر ئه‌م چالاییه‌ له‌ ناو دۆزه‌خدا ئاویان داوه‌ پیم و به‌و تنۆکه‌ ئاوه‌ لیوم ته‌پرکردوه‌، ئه‌ویش به‌هوی ئه‌وه‌وه‌ که‌له‌جیه‌اندا شووبه‌ی دایه‌نی پیغه‌مبه‌رم ئازاد کردوه‌! (ب- په‌زای خوی لئ‌بن).

۹۰- سووره‌تی نیخلاص

(مه‌که‌یه، جوار نایه‌ته‌ یا پینج نایه‌ته‌)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۶- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضی الله عنه) أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) السُّبُّ لَنَا رَبُّكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَالصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ لِأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدُ إِلَّا سَمُوتٌ وَلَيْسَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلَّا سَيُورَثُ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) قَالَ «لَمْ يَكُنْ لَهُ شَبِيهٌ وَلَا عِدْلٌ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ». رواه الترمذي بسند لا طعن فيه^(۱).

ئوبه‌یی کوپی که‌عب (خودای ن‌رازی بن) فه‌رمووی: هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کان گوتیان به‌حه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سیرین) په‌سه‌ن و به‌نچه‌ی خودای خوتمان بو هه‌لده، کئییه‌و کئی نییه‌و له‌چی دروست کراوه‌. جا خودای مه‌زن ئه‌م سووره‌ته‌ پیروژه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ} (۱/۱۱۲-۴) واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدارا! تو له‌ وه‌لامی پرسیا‌ری ئه‌و کافرا نه‌دا بلی: ئه‌و زاته‌ ناوی ئه‌للایه، ناوی یه‌زدانه،

^(۱) رواه الترمذي بسند غیر مطعون فيه.

خودایه‌کی تاك و ته‌نیا‌یه، خودایه‌که جیی هیواو نیازو ئومیده، که‌سی لئ نه‌بووه له‌که‌س نه‌بووه که‌س هاوتای نییه. فرمووی: صه‌مد نه‌ویه که‌سی لئ نه‌بووه له‌که‌س نه‌بووه، نه منال و خیزانی هیه و نه‌دایک و باوک، چونکه نه‌وی که له‌دایک ده‌بی ده‌شی بشمری، وه نه‌وه‌یشی که بمری ده‌بی که‌له‌پوورو میراتی دابه‌ش بکری به‌سهر نه‌م و نه‌ودا خودای بالاده‌ست و شکومه‌ندیش نه‌ده‌مری و نه‌مولکی به‌میراتی و مرده‌گیری. فرمووی: {وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدٌ} واته: خودایه‌کی بی مانه‌ندو بی چونه‌و هاوچه‌شن و هاوتای نییه و هیچ شتی له‌وینه‌ی نییه و که‌س وینه‌ی نه‌و نیه له‌خوایه‌تی و په‌روه‌دگاریی دا (ت).

۴۲۳۷- → له‌پیشه‌وه رابوورد، له‌سهر باسی (ماورد فی سورة البقرة) دا. فرمووده‌ی ده‌یه‌م. هه‌روه‌ها له‌تفسیری سووره‌تی مه‌ریه‌م دا، فرمووده‌ی: (قال الله تعالى: شمني ابن آدم) الخ^(۲).

یادگارێکی مندالیم هیه، له‌باره‌ی {قُلْ هُوَ اللَّهُ} وه، که له‌به‌ینی من و خه‌لکی دیکه‌مانا رووی داوه، که‌وه‌ختی خوی به‌عه‌ره‌بی له‌یادداشتی خوما، که‌ناوم ناوه (الذکریات صدای السنین الحاکی) تو‌مارم کردووه، خودا یارب‌ی ئه‌م یادگار له‌پاش سووره‌تی (ناس) وه به‌بی ده‌سکاری ده‌نووسم، به‌ئومیدی دوعای خیر بو‌ه‌موولای، چونکه به‌راستی ئه‌م کتیبه‌ پیروژه جیگه‌ی خروشان‌ی دهریای په‌حمه‌تی خودایه. هه‌روه‌ک داستانی ئه‌م یادگار به‌لگه‌یه‌کی تری پۆشنه له‌سهر حویب و خوشه‌ویستی و ئیخلاص و دلسۆزی ئه‌م گه‌لێ کوردی موسولمانه بو‌قورئانی پیروژ، خودا په‌نای بدا له‌په‌نای دا وه‌کی تریش هه‌تا دۆست و دوژمن زۆرباش بزائن که‌ئهم گه‌لێ کورده‌ چه‌نده خودا په‌رستن و قورئان دۆستن و ئه‌م دینی موچه‌مه‌ده‌یان تا چی پاده‌یی به‌ده‌م ده‌ست گرتووه، تا بو‌یان پۆشن ببێته‌وه ئه‌و تانه‌و ته‌شه‌ره‌و تانووت و

(۲) تقدم في مجلد اول تسلسل ۲ / ل ۵۱ ط ۱ / رقم ۵. المجلد السادس. تسلسل ۴ / برقم: ۲۵۸۲/۱۰.

توانجانهی که داخ له دله کان، له کۆن و نوڤا له دژی ئەم گهله باشه بلای
دهکهنهوه، که گوايه گهلیکی سه رکهشی چه توونی خودا نه ناسه هه مووی
درۆ ده له سهو بوختان و غه یبه ته.

91- سووره تی فه له ق

(مه که یبه، 5 نایه ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٣٨- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ فَقَالَ «يَا
عَائِشَةُ اسْتَعِذِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ». رواه الترمذي بسند
صحيح^(١).

عائیشه (خوای ئازنی بن) فهرمووی: پیغه مبه (برودی خودای لسه رین) ته ماشای
مانگی کردو فهرمووی: ئەی عائیشه! پهنا بگره به خودا له وهی و شه پری ئەمه
بلی: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا: پهنا ده گرم به خودای گه وه له شه پری ئەم مانگه.
چونکه ئەمه ئەو (غاسق) هیه که خودا له باره یه وه ده فهرمو: {وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ
إِذَا وَقَبَ}: وه له شه پری تاریکه شه کاتی که شه وه دهرنگیته وه، به تایبه تی
له شه پری مانگ که له که ناری ئاسمان وون بوو. (ت-س/ص).

92- سووره تی ناس

لم يرد في تفسيره شيء، نسال الله السر الجميل والتوفيق الكامل آمين.

ئهمه ش ئەو یادگاره یه که عهرزی ئیوهی ئازیزم کرد له بهر ئەوهی له
شه سته کانا تۆمارم کردو وه به عهره بی، ئیستا به بی ده ستکاری وه ههر
به عهره بی دهینو و سه وه. له خودا داوا ده کهم که مه به ست لی پی ره زای
خودا بی حیکایه ته که و حیوارو گو فتو گو که به مه عنا ریوا یه ت کراوه، رهنگ بی

(١) صحيح عند الترمذي.

ئەوانەى كە ئاگایان لە ئوسلوب و شیوازی قورئانی پیرۆز فەرمووده‌ی
 ھەزەرت نەبێ، كە چۆن بەپرستەى پەساو جوملەى پەر لە بەلاغەت و
 فەصاحت، قەسە و گوشتوگۆی ژن و منال و پیاوی نەخویندەوارو ئاژەل و
 دەرندە و جانەوەر و مەل و مۆریان گێراوەتەو، پەنگ بێ ئەو نەشارەزایانەى كە
 ئاگایان لەمە نییە، خود سەر بلێن: ئای لەم ھاشەو ھوشەىە. بفرمون
 خودا لەقورئانی پیرۆزدا، بەچ بەلاغەت و فەصاحت و جوانکاری و
 پەوانبێژییەك قەسەى میروولەى دەگێریتەو كە دەفرموی: {قَالَتْ لَمَلَّةٌ يَا أَيُّهَا
 النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَخْطِمْكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ}* (۱۸/۲۷)

* پەراویژی لەسەر رێرەوى دێرینی خۆمان: شیخی بەیضاوی (خودای ئی رازی بێ) لێردا
 دەفرموی: (كأنها لما رأتهم متوجهين الى الوادي فرت عنهم مخافة حطمهم فتبعها غيرها،
 فصاحت صيحة نبهت بها ما بحضرتها من النمل فتبعها غيرها، فشبّه ذلك بمخاطبة العقلاء
 ومناصحتهم ولذلك أجروا مجراهم، مع انه لا يمتنع أن خلق الله سبحانه وتعالى فيها العقل
 والنطق!). بەندە لەفرمايشتەكەى شیخی گەورەم بۆنى ئەم دركەندەى لى دەكەم: تەماشاكەن
 ئەوێ میروولەكە كردوووەتى جوولەو قیژمێج بوو لەسەر ئەم شیومە، كەچى خودا چەن بە
 بەلیغى و فەصیحى تەعبیری لە (ما في الضمير) ئەم میروولەى دەوتمەو! وە كردوووەتى بە
 قەسە و مەرى گێراوەتە سەر زمانى ئادەمیزادو كردوووەتى بە عەرمبى و دایناو لەناو كەلامى
 قەدىمى خۆى دا! كە موسلمان تا رۆژى قیامەت دەورى دەكەنەو نوێژى پێ دەكەن و دەيكەن
 بە سەرمەشوق و بەمایەى خێرو پیت و بەهرەم پاداشى باش!!...تاد.

ئێتر ئەو میروولەى نە عەرمبى زانیووە نەزمانى ھەبوووە نە ئاگای لەیاسای زمانەوانى بوووە
 نە نوونى تەوكیدی ئەقەلەى بیستوووە نە بوختیانى زۆرو ستەمى بۆ سلیمان كردوو، وە
 نەئاگای لە عیصمەتى پێغەمبەران بوو؟ بەئێ كەسێ سەرنجى استنباطات و استخراجاتى
 موحدەدییەكانمان بدا، كە چۆن لەزەردییەكی ھەزەرت، یا لەسەر جوولانیكى، یا
 لەئیشارەتیكى، یا لە گۆرانی ڕەنگى، یا لە خامۆشى و بێ دەنگى ئەو، چەندەھا حوكم و بڕیارى
 شەریان لى وەرگرتوو، ئەوسا باش دەزانێ كە موفەسیرەكانمان (پەزای خودا لەھەموویان بێ)
 زۆرباش لەم لایەنەو لە موحدەدییەكان بە جیماون، بە تاییبەتى لە شیخی بوخارى و لە شیخی

هه‌روه‌ها نه‌قل و روایه‌ت له په‌پوو سلیمانکه‌وه ده‌کاو ده‌فهرموئ: {فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ نَحِطْ بِهِ وَحِثُّكَ مِنْ سَبَا بَنِي يَمِينَ} (۲۲/۲۷) هه‌روه‌ها نه‌قلی قسه‌ی فیرعه‌ون و نه‌مروود و ژنه‌که‌ی لووت له قورئانی پیرزدا ده‌کا، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ عه‌ره‌ب نه‌بوون و ئه‌عجه‌می بوون و له‌وانه‌یه‌ یه‌ک و وشه‌ عه‌ره‌بییان نه‌زانیبی، که‌چی خودا به‌ عه‌ره‌بییه‌کی فه‌صیح قسه‌و گو‌فتو‌گو‌ی‌ان ده‌گێ‌رت‌ته‌وه. بگه‌ له‌ حه‌دیث‌دا هه‌یه‌ که‌ پێ‌غه‌مبه‌ران قسه‌و گو‌فتو‌گو‌ی‌ان له‌گه‌ل دارو به‌رد کردووه‌ و قسه‌ی ئه‌و دارو به‌رده‌ش زۆر به‌جوانی و به‌پێ‌ز‌ه‌وه‌ له‌ناو کتیب‌ه‌ عومده‌کان‌دا نه‌قل و پ‌ی‌وایه‌ت کراوه‌ و که‌سی‌ش تا ئی‌ستا نه‌ی‌گوت‌وه‌ خودا به‌و هه‌موو گه‌وره‌یی‌ه‌وه‌ چۆن قسه‌ی پ‌یره‌ژن‌ئ‌ی یا می‌رووله‌ی‌ی ده‌گێ‌رت‌ته‌وه. مه‌به‌ستم له‌م قسه‌یه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ دین به‌حره‌و ژیان ده‌ریایه‌کی ب‌ئ‌ پ‌ه‌یه‌، جا ئه‌گه‌ر هه‌ر که‌سه‌مان به‌پ‌ی‌ی ته‌وانای خو‌ی له‌ سی‌به‌ری دین دا خزمه‌تی ژین ب‌کا، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پ‌ی‌چه‌وانه‌وه‌ ئه‌وه‌ کاریکی گه‌ل‌ئ‌ پ‌ی‌رۆز ده‌کا، وه‌ مه‌رج نییه‌ هه‌موو شتیکی کۆن به‌پ‌ی‌رۆز دا‌بن‌ئ‌ین و هه‌موو شتیکی تازه‌یش به‌ فیسق و فوجو‌رو به‌قسه‌ی هی‌چ و پ‌و‌چ!

زۆر سه‌یره! گه‌لی‌کمان شانازی به‌وه‌وه‌ ده‌کا که‌هیندی کچی عوتبه‌، یا ژنه‌که‌ی لووت، یا ژنه‌که‌ی ئه‌بو له‌هب، له‌فلانه‌ وه‌ختا وا وای گوت‌وه‌، وه‌ وا ده‌ل‌ئ‌! که‌چی پ‌ی‌ی عه‌یب و شووره‌یی‌ه‌ که‌ قسه‌یه‌کی ژنیکی کوردی مه‌ردی موسو‌لمان‌ی پاک ب‌گێ‌رت‌ته‌وه!

گوایه‌ ئه‌م جو‌ره‌ کتیبانه‌ شوینی قسه‌ی ئه‌و جو‌ره‌ که‌سانه‌ نییه‌، به‌لام با من عه‌رزتان ب‌که‌م: مه‌به‌ست له‌ کتیب و ئامۆژگاری ئایینی ئه‌وه‌یه‌، که‌ وه‌ک

موسلیم، وه‌ زوربه‌ی رو‌وپه‌ره‌ی ته‌فسیره‌کانیان به‌رده‌دو به‌ده‌لو گێ‌رمو کێ‌شه‌ی ناو خو‌یا‌نه‌وه‌ پ‌ر کرد‌وته‌وه. چه‌ند جوان و شیرینه‌ ئه‌م فه‌رمایشته‌ی شیخی به‌یزاوی که‌له‌ داستانه‌که‌ی سوله‌یمان و په‌پوو سلیمانکه‌دا ده‌فهرموئ: (و لعل فی عجائب قدرة الله وما خص به خاصة عباده اشياء اعظم من ذلك يستکبرها من یعرفها ویستنکرها من ینکرها).

بارانیکی په‌حه‌مه‌ت عه‌قیده‌و بیرو باوه‌پێکی په‌سای ساغی پێک و پێکی جوان له‌ مه‌زرای دڵ و ده‌روونی موسوڵماندا به‌وێنێ، هه‌تا به‌ره‌ به‌ره‌، به‌و فه‌رمایشته‌ دڵ لاوێنانه‌ موسوڵمان دڵ داوێنێ و دڵی نه‌رم ببێ، هه‌م له‌ خودا به‌ترسێ و ریزی شه‌ریعه‌ته‌که‌ی بگری و هه‌م ره‌حم به‌ مه‌خلوقی خودای گه‌وره‌ بکا، هه‌ر له‌ به‌ر ئه‌وه‌یه‌ هه‌تا له‌ نامه‌ پیرۆزه‌ ئاسمانیه‌کاندا هه‌ندێ داستان و باس و خواسی گه‌وره‌و بچووک و هه‌مه‌ جوړ هه‌یه‌، وه‌ک باسی گيايي، حاڵه‌تی به‌ردی، په‌گه‌و په‌شه‌ی داری، گێپانه‌وه‌ی قسه‌ی هه‌نگی، یا میرووله‌یی، یا وه‌صفی لانه‌ی جالجالۆکه‌یی، یا داستانی سه‌یر سه‌یری پێشینان که‌ تیه‌له‌کێش کراوه‌ له‌ گه‌ل بازی کاره‌ساتا یا له‌ گه‌ل بازی رووداوی تردا، که‌ به‌دیعه‌ن په‌یه‌وه‌ندی به‌باته‌که‌وه‌ نییه‌ جا له‌م پوانگه‌وه‌ زاناکان ده‌فه‌رموون: له‌ ریوايه‌تی هه‌قایه‌ت و ره‌قائیق و ئه‌وشتانه‌ی که‌ ده‌بن به‌هۆی نه‌رمبوون و ئارامبوون و هیمنی دڵ و ده‌روون، دروسته‌ که‌ ته‌ساهول و چاوپۆشی بکری، وه‌له‌تاجی پیرۆزدا که‌ من له‌م ره‌قائیق و شتانه‌ی تیا‌دا ره‌چاو ده‌کری، وه‌ ئه‌وه‌یش قه‌یدی نییه‌.

دیسان هه‌ر له‌م پوانگه‌وه‌یه‌ که‌ به‌نده‌یش ده‌مه‌وێ لی‌ره‌و له‌وێ ناو به‌ناو، له‌ناو ئه‌م کتێبه‌ پیرۆزه‌دا بیده‌م به‌گوێی خوێنه‌ری کوردی ئازیزدا که‌ ئه‌م جوړه‌ شتانه‌ له‌ دین دا دروسته‌. من خۆم ده‌زانم مه‌به‌ستم له‌ به‌رگری و دیفاع له‌ گه‌لی کوردی سه‌رتۆپ موسوڵمان په‌زای خودایه‌و سوودو به‌رژه‌وه‌ندی گه‌لی ئیسلامه‌، نه‌ک ته‌عه‌صصوب و ره‌گه‌زه‌په‌رستی، چونکه‌ ئه‌م گه‌لی کورده‌ گه‌لیکی سته‌م لی‌کراوه‌، بگه‌ر خۆیشمان که‌ مه‌لاین و پێشه‌وا‌ی ئایینی ئه‌و می‌لله‌ته‌ین هه‌ر نا‌په‌روایی لی‌ ده‌که‌ین و ددانی خیری پیا‌دا نا‌ئین.

بۆیه‌ به‌نده‌ ئه‌م قسانه‌ عه‌مرزی ئیوه‌ی به‌رێزی به‌رزی ئازیز ده‌که‌م، چونکه‌ ده‌زانم خه‌له‌که‌که‌ گه‌لێمان زۆر لی‌ ده‌که‌ن، به‌تایبه‌ت خوێنده‌واره‌کانیان، ده‌لێن: گوایه‌ مه‌لاکان هه‌ر ده‌لێن: کورده‌ نه‌گه‌به‌ته‌که‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی عه‌ره‌بی نازانی، هه‌ر چۆنی بێ، به‌هه‌ر شه‌رم پرمی بووه‌ ده‌بێ ئی‌مه‌ دینه‌که‌ی

فیریکهین و له مارو دوپشکی ناگری دۆزهخ پزگاری بکهین، ههتا له و دنیاش وهك ئەم دنیا له دۆزهخ دا نهژی!

ئیتەر دهر بهستی هیچی تری میللهتی کورد نین، ههرچهند ئەم قسهیه وانیه، به لām وهك گو تراوه (تا نه بوهد چیزێ نه گۆیهند چیزێ). بفهرموون ئەمەش یادگار هکه مه به لām له بهر نه وهی خوێ زۆر درێژه، له وێوه دهست پێده کهم که مامۆستا مه لا موحه مه دی تال له پاش ماوه یی برایماوه به جێ دیلی و واز له مه لایهتی دینی و ده چیته وه بو بنگردی لای نالیشه و دهست دهکا به که سابهت، ئەم مامۆستا مه لا موحه مه دی تال هه کهم مامۆستام بوو، وه له لای نهو دهستم کردووه به نه ل فوبی:

عاد الشيخ الى قريته الأولى، وانصرف إلى العمل الحر والكسابة، بعد ان جرب كثيرا من إمامة القرى وبان له: (عزوف العامة عن أهل العلم، وإقبالهم المزري وتهافتهم المشين على زخارف الدنيا الزائفة وحطامها الفاني) وقال في هذا المعنى مشتملاً:

(عندما لا يمشي العالم العوام في عاداتهم المرزولة ولا يداريهم في دنياهم على حساب دينه، يكون غريباً عنهم وهم غرباء عليه، ثم الويل كل الويل للعالم الذي لا يجاري السلطان في جوره، ولا يداري العامة في رزائلهم، فعندئذ (أي عندما يكون سواءً العالم في العادات المرزولة والعامي) يعتبرونه مثل أحدهم، وحق لهم ذلك، ثم يستغنون عنه كلية وينفرون منه ويخشونه تقية ولا يجلبونه لعلمه ولكونه إمام هديهم، حتى إذا ذكرهم بشيء من أمور الدين ذكروه، بمخالفاته هو، وعندئذ تغدو الموعظة نوعاً من تبادل التنازع واللجاجة! إن المجتمع بحر متلاطم والعالم سفينة فإذا كثر الخرق فيها غرقت وابتلعها لجة المياه).

ظلّ الشيخ محمد النال هناك في قريته الأولى إلى أن توفاه الله تعالى، فألف ألفاً رحمةً وتحيّةً وسلامٍ على روحه الطاهرة وعلى أرواح شيوخنا ومشايخنا وأساتذتنا كلّهم أجمعين، وطوبى لثرب يُواري رفاتهم الطاهر. ومنهم الشيخ الملا علي إمام قرية سهرزهل، والشيخ الملا عبدالله إمام قرية تهنگي سهر، والشيخ الملا محمد سعيد إمام قرية هدرگيته، والشيخ الملا محمد الكاني رؤشنایي، والملا صالح الكاني جناري. والشيخ الملا عبد القادر

العربی، والشیخ الملاً الشیخ عبد العزیز الباره‌زانی، الرَّجُلُ التَّقِي الصَّالِحُ الورع الولي، والأستاذ الشیخ الملاً أسعد الخوي، والشیخ الملاً عبدالله الجمرستانی، والشیخ الملاً محمد سعید الخومخانة، والشیخ الملاً عنایة، والشیخ الملاً عبدالرحیم البرخی، والأستاذ الإمام الشیخ عبدالکریم المدرس المشهور بالبیارة، والشیخ محمد الخال، والشیخ الملاً عبدالرحمن الکؤل، والشیخ محمد القره‌داغی الخطیب، والشیخ الملاً مصطفى الزلي، والشیخ محمود الحفید وشقیقه الشیخ عبدالقادر وابنه الشیخ لطیف، والشیخ الملاً محمد الیدیگه‌لی، والشیخ الملاً محمد القه‌لاسوره‌یی، والشیخ الملاً عمر الهاشمة‌زینی، إِنَّ هَؤُلَاءِ هُم شُيُوخِي (أو أغلبُهُم) قرأت علیهم قلیلاً أو کثیراً، وعندما کنت صغیراً أو کبیراً (ولقد نصصت علی اسمائهم الشَّریفة فی هذا الکتاب المبارک المیمون وفاءً لِحَقِّهِمْ عَلَيَّ، لأنهم علَّمُوني ورَبُّوني ومَهَّدُوا لي هذا العمل الجلیل المبارک، ألا وهو قیامي بخدمة التاج الجامع للأصول فی أحادیث الرسول (صلی الله علیه وسلم)، لعلَّ الْمُسْلِمِينَ یذکرونهم بخیر ویتَرْضَوْنَ ویتَرَحَّوْنَ علیهم، إِنَّ التَّأْدَبَ بِأَدَبِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ، الَّذِي هُوَ دَسْتُورُ الْأَدَبِ الْخَالِدِ إِلَى أَبَدِ الْأَبَدِينَ، وَالتَّخَلُّقُ بِخُلُقِ النَّبِيِّ الْكَرِيمِ الَّذِي نَعْتَهُ رَبُّهُ بِقَوْلِهِ الْحَكِيمِ: وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقِي عَظِيمٍ إِنَّ التَّأْدَبَ وَالتَّخَلُّقَ بِهِذَيْنِ الْأَصْلَيْنِ الْأَسَاسَيْنِ لِيُرْشِدَانِ الْمُسْلِمِينَ إِلَى فَقْهِ حِكْمَةِ رَبِّنَا فِي فَهْمِ مَرْمَى وَمَغْزَى قَوْلِهِ الْكَرِيمِ: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. كَهَيْعِص، ذِکْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكْرِياً} و قَوْلِهِ الْكَرِيمِ: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ}.

أَيُّهَا الشَّجْبَةُ الطَّيْبَةُ، مِنْكُمْ مِنْ قَضَى نَجْبِهِ وَمِنْكُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ، بِحَقِّ وَ صَدَقَ كُنْتُمْ قُدُوةَ أُمَّةِ الْهُدَى وَعَيْنَهَا وَسَمْعَهَا وَيَدَهَا وَرَجُلَهَا، فَجَزَاكُمُ اللَّهُ عَنَا خَيْرَ الْجَزَاءِ مَعَ سَائِرِ الْعُلَمَاءِ وَالصَّالِحِينَ، رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْكُمْ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ:

ذَكَرَ أَكْمُوا ثَوْرٌ عَلَى نَوْرِ عَلَى نَوْرِ النُّجُومِ وَالشَّمُوسِ قَدْ عَلَا

ومع انتقال الشیخ التال من قرية (برایماوه) تنفس نوري الصعداء وظن: (أن الخلاص من ربقة العبودية المتمثلة في الإلتزام بآداب الدراسة الدينية، ومن الولايات التي تفرضها عليه مراسيم القراءة وعرف الطلاب، ظن أن الخلاص من كل هذا كان قاب قوسين أو أدنى!).

وحلم باستعادة حريته المغصوبة، وهمهم مع نفسه بصوت مسموع: بعد قليل سأعود إلى صفوف زملائي من أطفال القرية، وأترك مجالس العلم وأهله، مثل بلبل تمزق قفصه وعاد إلى أحضان أسراب البلابل المرحمة المفرّدة في مروجها الخضراء وبين زهورها الزاهية، فسأخوض معهم ما يخوضونه، سألعب الكرة وأزاول الألعاب، بكلّ حرية من دون خشية ورقيب، وأطارد القطط والكلاب والفراشات وغيرها من حشراتي الجميلة حتى أعشى، وأهرو وامرح وأفرح مع زملائي، ولا ريب أنني سأبزّهم جميعاً... آه! وا فرحتاه! حينئذ فقط سأنجو من تعنيف أهلي وتأديب شيعي وتأييب ضميري وهزء الناس وهمزهم ولزهم إلى الأبد، ما أشدّ وقع ألسنتهم الحداد في نفسي، كأنه السّم الساري في الدم الجاري، حتى يصل إلى سويداء القلب فيصيبه بالعوار والدوار، إنه حتى أقراني بدأوا يَلْمِزُونِي وشرعوا يذكرونني بمركزي الدينيّ، ويدعون أن فعالي تتنافى مع أقوالي، إن كلا يحاسبوني، هذا يقول مستكراً: (يا تالي القرآن كيف تأكل جوز الرهان؟!) وذاك يقول متهما: (إن الشيوخ لهم اليد الطولي في تحليل الحرام بالحيل!) وآخر يقول متوسلاً وساخراً: (أستحلفك بكتبك أن لا تغش في اللعب والقمار! ضع كرتك في محلها الأول!) ومنهم من يقول: (مرحبا بالشيخ اللاعب أو اللاهي!).

وفي نشوة هذا الحلم اللذيذ جعل يغني هذه الأغنية: عدت يا يوم حربي! صن هذا العيد يارب من العين والحسد! بيد أن هذه الأمنية الغالية التي تحققت بفترة بعد طول انتظار قد تبخرت فجأة أيضاً، وبدا كأنه أفعى أبتز في جلد سمكة أو سم في الدسم وذلك حسب رأيه، لا في نفس الأمر والواقع.

فلقد دَعَاهُ وَالِدُهُ ذات يوم وأخرجه من حلبة اللعبة وأعادته إلى يقظته المرة بالأمر الحازم التالي: أتذكر أم تتغابي أنني قد حظرت عليك اللعب إلا قليلا في أيام الجمع؟ ولا ريب أنك مخطيء جدا إذا حسبت أن كل شيء جاء مع الشيخ التال وذهب معه.

فاعلم أنّه لو صفرت الأرض من العلماء والشيوخ سأنقلك إلى البحار، إلى أعالي السماء، على اجنحة الريح، وسأرغمك على المواظبة على الدراسة، مَهْمَا كلف الثمن، وسوف لن أرتاح حتى أراك شيخا تعلو هامته عمامة بيضاء! فعندئذ تقرر والدتك عينا في

قبرها، لقد كانت تحلم ان تسمعك من وراء الزاب والثرى تقرأ سورة ياسين وسُورَ القرآن الكريم على روحها في مثاها الأخير.

هذه هي خطي، فسأقوم بتنفيذها بكل دقة مادام النفس يتردد في صدري وصدرك فهل فهمت؟

هيء نفسك غذا سأذهب بك إلى الشيخ علي في قرية (سمرزهل) المجاورة، فتكون طالبا عنده منذ الغد. ثم قال: (يا بني! لست أروم إلا مصلحتك وسوف تتأكد من ذلك). وفي الليل قال مراضيا له: تعال يا بني هات كراتك نلعب الكرة قبيل النوم، لأن الغد عطلة. فلعبا شوطا او شوطين، وغلب الإبن أباه، وسرهما ذلك لأن نجاح الإبن من نجاح الأب، وضحك نوري كثيرا من جهل أبيه باللعبة وأخذ يعلمه بعضا من مبادئ الدعبل وآدابها وقوانينها فقال الوالد والبهجة تملأ فؤاده:

(شكرا لك يا ولدي فهل لك أن تعلمني بدلا من ذلك حفظ آية الكرسي؟ ولكن الآن اصغ لي حتى أقرأ عليك الفاتحة، لأتأكد من صحة حفظي لها، فبدأ يقرأ بصورة صحيحة، حتى أوقفه قول نوري: (ليست -إيّاك نعبد... إيّاك نستعين) يا أبي بل قل: (إيّاك نعبد وإيّاك نستعين) فقبله الأب وطبع على فمه قبله ود وشكر وضمه إلى صدره وربت على ظهره ثم قال: صحيح هو قولك ورب الكعبة، إذ صحّح لي الشيخ التال هذه الكلمة وقبله الشيخ يوسف، تماما كما تقول. ولكني الآن (بعد ان سبق بها لسانی) لحنّت بها لأختبرك شكرا لك يا رب إنني أكاد أصعق من الفرح، وحق لي ذلك لأن ابني تحت توجيهي قد دخل في طور خدمة القرآن الكريم هذا الكتاب الكريم الذي يفديه كل كردي بدمه وماله. ثم خر ساجدا لله وقبل الأرض بإخلاص بعد السجدة عليها.

وأثناء هذا الكلام قد حضر العم الحاج عبدالرحيم، الذي كان آنذاك هو الحاج الوحيد في القرية، فطلب هو الآخر من نوري ان يستمع لتلاوته لسورتي الفاتحة والإخلاص وآية الكرسي، فحدثت اثناء الاستماع هذه اللطيفة المليحة التالية نسجلها لللطائفها أولا وليبان اهتمام الكرد بشؤون دينهم ومدى إخلاصهم وحبهم إلى حد العشق والهام للقرآن المجيد، أجارهم الله في جواره على الإيمان والأمان وعلى الإسلام والسلام. آمين.

قال نوري وهو يصحح القراءة للحاج التالي في زعمه:

(ليست (ولم يكن له) يقصد بالإدغام، يا عمي الحاج! بل قل: ولم يكن له! يقصد بإظهار النون والنطق بالنون قبل اللام).

فتعجب العم الحاج وقال مفندا: (كلا يا بني! فلقد صححت قراءتي عند كثير من الشيوخ ولم أسمع من أحدهم ما تقول ولا أدع ما أخذته من أفواه الشيوخ الكبار بقول صبي غر مثلك، ما ندري هل حفظ أم نسي!).

وأصرّ كل على قوله وتأييد له رايه بأمور يعلمها، هو، ويجهلها صاحبه المنكر، فاثبتت المسألة بين المصلين في المسجد في الغد، فاجتمعت كلمة القوم كلهم على: أن ما يقوله الحاج هو الصحيح، خاصة بعد أن طمأنهم العم القادر، الذي أصبح فيما بعد هو الآخر العم الحاج قادر، والذي كان المرجع الديني الأعلى الوحيد في القرية بعد مغادرة إمامها لها، وذلك بحكم اختلاطه المستمر بالعلماء ومجالسهم ولولعه الشديد بالشؤون الدينية، رغم كونه أُمِّيًّا مثلهم، ولكن كان يتميز عنهم بالإلمام بالأذان والإقامة وبغسل أموات القرية حسبة لله تعالى، وكان مثله الصالح المختسب موجودا في أغلب القرى الكردية قديما.

وعارض أنور بشدة، وضحك من كل قلبه من إجماعهم على الخطأ، ثم أحضر بسرعة مصحفا كريما من مصاحف المسجد التي تملئ بها مع مقارنتها مساجد الكرد فأراهم سورة الإخلاص، حتى يثبت لهم أنه يتكلم من موقع الصدق والصواب، وقال (وهو يحسب أن العلوم الإلتهني عشرة كلها ملأ أعطافه:

(أنظروا هنا، هاهي النون أظهر من هلال رمضان وأشد تقوسا من حاجب ليلي! بل من حواجبكم التي تملأ عيونكم التي تبصرون بها، فقيم العناد إذن!).

وكان العم فارس (الذي هو الآخر أصبح العم الحاج فارس فيما بعد) يراقب الموقف بانتباه وسرور ممزوج بالقلق ها هو ابنه يجادل قومه بوحده، فكانه كان يقول في نفسه: وفي الله ابني من صلعة الفشل في معركة هذه وأغادة من العين والحسد لدى التأكد من الانتصار عليهم ودعا الله ان يقي ابنه وقومه كل مكروه.

والقوم من جانبهم ضحكوا ايضا ملاً أفواههم وسخروا من تخطئة صبي غرّ لما تلقوه من (شيوخ أعلام) وبالطبع جهلوا كلیةً علاقة (آية علامة) بين النون وبين حاجب لیلی وبينهما وبين هلال رمضان.

فاضطروا لهول الحادثة التي من جملة أخطارها الإخلال بالصلاة التي يحافظ عليها الكردي أشد من حفاظه على روحه ودمه، فيقولون في مدح احدهم:

فلان يضحي برأسه ولا يضحي بصلاته فاضطروا تحت وقعة هذا الهول أن يرسلوا وفداً مع الصبي إلى الشيخ الملا علي، إمام قرية سهرزهل المجاورة للتحكيم بينهم بعد أن تراهنوا على حفلة عشاء يقيمها الخاسر.

وعند عرض المسألة أجاب الشيخ علي: (كلا الأمرين صحيح!) ثم أضاف: (وقول المصلين أفضل) ثم طمأن الطرفين قائلاً: صدق رسول الله (صلى الله تعالى عليه وسلم) إذ قال اختلاف أمتي رحمة، وهذا من هذا، يا بني أمة الرحمة!

ثم حاول تفهيم الطرفين شيئاً من قواعد التجويد التي هي أساس القراءات والفارق المميز بين كلام الله وكلام عباده، حتى يستيقن المسلم أن القرآن كله بحروفه وصفاتها وكيفية النطق بها وإخراجها من مخارجها وبكلماته وحروفها مع مراعاة الوصل والوقف ورؤوس الآي، كل ذلك وحي منزل وقرآن مجيد، يخص النص العربي ولا يتعداه إلى سواه من اللغة المترجم إليها، فلذا ردد على مَسَامِعِهِم البيت الذي يعالج الموضوع، كمن يصف ألوان القوس والفرح السبع للأكمه، فقال وهو يجود البيت نفسه:

وَادْعَمْنِ حَتْمًا لِيَرْمِلُونِ لَاغْنَةُ مَع (ول) بِهَا يَمُون

ولكن آلى لهم، وهم هم، فهم هذه الأشياء الدقيقة.

ثم استفتوا: أيها الشيخ الموقر لقد تراهننا على هذا الأمر بكفالة والد نوري لإبنه، فهل رهاننا صحيح ام لا؟ ولئن الرهان الآن؟ فأفتى: نعم، الرهان في مثل هذه الأمور الخيرية ليست من القمار في شيء ولذا يكون صحيحاً، وحيث أن قول الطرفين التَّرَاهِنَيْنِ مصيب على أحد الوجهين فَلَا يستحق الرهان احد، وشرط الفقهاء انجوزون للرهان شروطاً ليس هنا مكان لبحثها.

ثم هنّا أنور علی هذه الضجة التي أثارها، ودعا له بالتوفيق وشكر للقوم هذه العناية الفائقة بمثل هذه المسائل الدينية الدقيقة وقال: (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم) خيركم من تعلم القرآن وعلمه). وهذا من صميم تعلّم القرآن وتعليمه، هنياً لكم، زادكم الله حرصاً على خير دينكم).

وحيث إن العم حارساً كان ضمنَ الوفد فقد قدم ابنه أنور للشيخ علي بصفة تلميذ جديد له، فرحب الشيخ بذلك بل عده بادرة طيبة لبسط نفوذه الديني في القرية (وأنور ابن حارس هو الاسم المستعار في القصة الأساس لنوري بن فارس، للتغطية على بعض الهنّيات الواردة فيها).

وذاع خبر هذه المسألة النونية وما رافقها من الجدل والنقاش في القرية حتى أُرّخت بها تلك السنة بينهم وعرفت لديهم بسنة (لم يكن له) أو سميت: بالسنة النونية النورية! مثلما يؤرخ أهل القرى الأعوام بالأحداث الجسام التي تقع فيها وتواكبها.

ولوحظ على الصبي في طريق العودة: أنه كان يزاحم رئيس الوفد على تصدر الطريق! وأنه كان يحس بزهو عظيم لم يحس بمثله إلا في مثل اللحظات التي قضاها بين يدي الشيخ محمود الحفيد، الزعيم الكردي، عندما مر بقريتهم فقرأ عليه درس يومه وتكرر نفس الشيء مع شقيقه وابنه الحفيدين!.

قياماً بمراسيم الشكر والوفاء للرسول الكريم سيدنا محمد (صلى الله عليه وسلم) وبياناً لفضل علماء الكرد وسبقهم في خدمة الإسلام العظيم، ووفاء ودعاء خير لشعبنا الكردي المسلم الذي أنجبهم، وبأمر من السيد عبدالرحيم المولوي القائل: (هيمهت طهله بکه له رۆحانیان، أي فأطلب المدد من روحانيات الأولياء والصلحاء). وتقنيداً لزعم الغافلين عن شذى الأنفاس القدسية وأريج روائح الألفاف الرحمانية. ورجماً للقوى الشيطانية وعند تبييض هذا الكتاب المبارك أقول هنا: -

ماذا على من زار قبر المصطفى

أن يلثم الثرى بنينة الشفا

وما على الذي بجاه من صفا

لسقمه وسؤله قد اشتفى

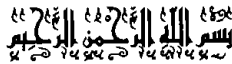
ما مات من فی الله مات بل رحل
 من دارنا، لدار حقّه انتقل!
 فالسلف الصالح هم خیر الأمل
 للخلف الصالح، قل ذا بالمثل!
 لا تسمعن دعوای من الحسود:
 (من مات فمات) تی من الجحود
 ولا علی الکرم من الحقود
 ذی طمنة فی امة السجود!
 قلائد مشرّبهم محمّدی
 طوبی لهم، فبهداهم اقتد،
 فخری بکونی مسلماً وکرمی
 بیدین احمد الامین اهتدی!

تەفسیر تەواو بوو، خوا حافیزی بن
 دوشمنی، دوشمن لێ هاریزی بن!
 رونیاو نەمثال واهاتن بەخێر
 هینایان بەخێر کۆلێ خێر و بیتر!
 کەر باش تێبینی هەزانسی لاله!
 نەم ژبنە خەو و هینیش نەمثالە
 با بۆت بەیانکەم نەوێ کەماوە
 نالەو پێستە کە خۆم دامناوە:
 لەپاش (بینە) کە هەزرت بەهەرس
 خۆپەندووێ لێ لای نوێیە نەوێرس
 نەم سوورەتانه بەرێز دێن هەتا
 دەبن بە چارەو سەد دەبن کۆتا!!
 (زەلزەلە) سوورەتی نەوێ و نوێیە

(عادیات) سەدە بە ڕەنگو بۆیە
 (قاریعە) لەپیش (تەکاڤور) دەلیس:
 خەڵکی نەم (عەصرە) دەپلشێن بەپێی
 (هۆمەزە)ش دەلێ: خەڵکە بەقەد (فیل)
 گەرەش بن مردن دەتان کا بەدیل!
 (قورەیش) و (ماعوون) (کەوشەری) حەزەت
 واتە (کافرون) دوورن لە پەحمەت
 (نەصر) و (سەد) و (نیخلاص) و (فەلق)
 دەفەرەوون بە (ناس) رووبکەنە حەق!
 پێرسەتەکەن مەن تەواو تەواو
 گەر کەمیی هەبوو دیارە کرتاوە
 شەش سەدو شەست و شەش و شەش هەزار
 نایەتە، قورنەن لەسەر هەتا خوار
 وشەکانیشی حەفتا و شەش هەزار
 ووشتەن، لەگەڵ چل، لەگەڵ سەد لەچوار
 سێ سەد هەزار و بیست و سێ هەزار
 شەش سەدو حەفتا و یەک پیتی نازار
 ژمارەن پیتی قورنەن فەردار
 بەبێ زیادو کەم، لەسەر هەتا خوار!!
 سەدو بیست حیزبە سیی جزمەن قورنەن
 خەتمەیش خۆتەندنیە لەسەر تا پایان
 بەدڵ بیخۆینە بەدەنگێکی خۆش
 لەسەر مردووو گۆڕ، یا لەسەر نەخۆش
 یا خۆت بەتەنیا، یا لەناو کۆرا
 دەبێ بە چرای روشن لە گۆرا!!
 کاکە! بەخودا کاتیکت زانی:
 کوت و پەر لەناو گۆرا میوانی!

دیاره میوانی یه‌کن له دوانی:
 میوانی قورئان، یا هسی شه‌یتانی!
 که‌واته برا روو له خودا که
 دلت له کۆتی دنیا ره‌هاکه!
 به‌که‌نجی مه‌ستی، به‌پیری سستی!
 که‌واته خودا که‌ی ده‌په‌رستی!
 با به‌س بن نووری، بۆ که‌سن که‌سه
 نه‌گه‌ر خوا که‌زکا نه‌لفیکی به‌سه
 نیستا که‌زانیم باو‌کم بۆ جاران
 له‌پاش نویژ ده‌یگوت وه‌ک ده‌نکی باران:
 شەش سه‌دو شه‌ستو شه‌شو شه‌ش هزار
 سه‌لوات له‌دیار ره‌سوولی نازدار!
 به‌قه‌د دارو به‌رد، به‌قه‌د که‌لای دار
 سوپاس بۆ خودا، نه‌ک جارن سه‌دجار!
 دلن به‌تیشکی قورئان پته‌وبین
 سه‌رتاپا نوقمی په‌ندو پورته‌وبین
 خه‌والوونه‌بین چاوی له‌خه‌وبین
 خانه‌ی سینه‌مان جۆلانه‌ی نه‌وبین!
 فینک و روشن، بۆ خیر به‌ده‌وبین
 مه‌ر به‌هه‌شت وابین نه‌روژ نه‌شه‌وبین

* هازی شیخ موحه‌مه‌دی خال (په‌حه‌تی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌سه‌رم‌تای ته‌فسیری خالدا
 له‌به‌رگی یه‌که‌م دا ده‌فه‌رموی؛ وه‌هه‌ندیکی نایه‌تو ووتو پته‌کانیان ژمارد دوو، که
 نایه‌ته‌کانی (٦٦٦٦) ووته‌کانی (٧٦٤٤٠) و پته‌کانی (٢٢٣٦٧١) دمرچوو. و مرگێر-نوری فارس
 ١٩٩٠/٥/٢٦ - م.ک.ع

نامه‌ی خه‌ون و په‌ندو وینه‌هینانه‌وه

(چوار به‌شو دوا ووتاریکه)

(١) به‌شی یه‌که‌م: باسی به‌شه‌کانی خه‌ون و خه‌و بینین،

که‌سی خه‌ون ده‌بینی چی بلی باشه:

کتاب الرؤیا والأمثال. وفيه فصول اربعة وخاتمة

٤٢٣٩- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتِّهِ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثُّبُورَةِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(١):

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای فی رازی بن) ده‌لی: چه‌زهرت (درویدی خودای

له‌سیرین) ده‌فرموی: خه‌ونی موسولمان یه‌ک به‌شه‌له‌چل و شه‌ش به‌ش له پیغه‌مبه‌رایه‌تی. (ش/د/ت).

٤٢٤٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الرُّسَالَ

وَالثُّبُورَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ فَلَا رَسُولَ بَعْدِي وَلَا نَبِيٍّ، قَالَ: فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: لَكِنَّ الْمُبَشِّرَاتُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِيَ جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ الثُّبُورَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ^(٢):

ئه‌نه‌س (خودای فی رازی بن) فرموی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سیرین)

فرموی: فروستاده‌یی و پیغه‌مبه‌رایه‌تی واته: ریساله‌ت و نوبووه‌ت

ته‌واوبوون، ئیتر له‌دوامن نه‌فروستاده‌ی تر ده‌بی و نه‌پیغه‌مبه‌ری تر دی.

گوتی: به‌لام خه‌لکه‌که‌ئه‌مه‌یان له‌لا سته‌م بوو، چه‌زهرتیش (درویدی خودای له‌سیرین)

فرموی: وه‌لی مژده‌ده‌ره‌کان هر ده‌مینن یاران گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری

خودا! مژده‌ده‌ره‌کان چین؟ فرموی: خه‌ونی پیاوی موسولمانه، که به‌شیکه

له‌به‌شه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی (ت/ب).

(١) بخاری. تفسیر: ٧٠١٧ تعليقا تحفة الأشراف ١٤٤٩٤. مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦-٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١.

أبو داود. أدب: ٥٠٨. تجرید/٥/٣٤٥ رقم: ٢٠٨٧.

(٢) بخاری (تجرید): ٢٠٨٢ = ٦٩٩٠ فتح الباری: شرح صحیح البخاری.

٤٢٤١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رواه البخاري^(٣).

ئەبو سەعید (خودای ئا رازی بێ) فەرمووی: پێغه مەهر (درویدی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەگەر یەکیکتان خەویکی دی و خەوهکە ی پێ خوش بوو ئەوه له خوداوهیه، با هەمدو سوپاسی خودای لەسەر بکاو بیگیڕیتەوه بۆ زاناو دۆست، بەلام ئەگەر خەویکی وای دی که بەدلی ئەبوو ئەوه له شەیتانەوهیه با پەنا بگرێ بە خودا له شەری شەیتان و له شەری ئەو خەوه، وه باسی نهکا بۆ کەس، ئیتر زیانی پێ ناگەیهنێ! (ب).

٤٢٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكُنْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ تَكْذِبُ وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا. وَرُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثَّبُوءِ، وَالرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ: فَرُؤْيَا الصَّالِحَةِ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ، وَرُؤْيَا تَخْزِينٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ الْمَرْءَ نَفْسَهُ. فَإِنْ رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ، قَالَ: وَأَجِبُ الْقَيْدَ وَأَكْرَهُ الْغُلَّ^(٤).

ئەبو هورەیره (خودای ئا رازی بێ) فەرمووی: پێغه مەهر (درویدی خودای لەسەری) فەرمووی: کاتێ شەوو روژ بەرانبەر بوون وهک ناوه پراستی وهرزی پایزو ناوه پراستی وهرزی بههار لهو کاته دا زۆر نزیکه که خەونی موسولمان هەلهی نهبێ و راست دهرچێ. ئەو که سههیشتان خەونی زۆر راست و دروسته که خۆی زۆر راستگۆیه، وه خەونی موسولمان بهشیکه له چل و پینج بهش له پێغه مەهرایهتی، خەونیش سێ جۆره: خەونی باش، ئەمەیان مژدهی خوشه

(٣) بخاري (تجريد) ٢٤١/٥، رقم: ٢٠٨٢ - ٦٩٨٥ فتح الباري).

(٤) تجريد البخاري ٢٤٥/٥، رقم: ٢٠٨٧ - ٧٠٧٧ فتح. مسلم. رؤيا: ٥٨٦٥. ابو داود. احب: ٥٠٣٩.

ترمذي. رؤيا: ٢٢٧٠، تحفة الأشراف: ١٤٤٤.

له خوداوه، هه‌ندی خه‌ونی تریش خه‌م و خه‌فته، ئەمه‌شیان له شه‌یتانه‌وه‌یه، هه‌ندی خه‌ونی تریش قسه‌ جوینه‌وه‌و و وپاوه‌ی ده‌روونه، که‌سی خه‌یالی لای شتی بئ دیاره‌ خه‌ونی پیوه‌ ده‌بینی، چونکه‌ له‌وه‌پیش ئەوه‌نده له‌ دلی خویدا بیرى لی کردۆته‌وه له‌ خه‌ویشا هه‌ر دیته‌وه‌ خه‌یالی، ئەمه‌شیان بایه‌خی پی نییه، جا ئەگه‌ر که‌سیکتان خه‌ونیکی وای دی که‌ به‌دلی نه‌بوو با هه‌لسی و نوێژ بکاو نه‌یگیریته‌وه‌ بۆ خه‌ک! ئەبو هوره‌یره‌ ده‌لی: من به‌ش به‌حالی خۆم دیتنی پابه‌ندم له‌ خه‌ودا پی خوشه‌ چونکه‌ نیشانه‌ی به‌نده‌ی خودایه‌ به‌لام هه‌ز له‌ دیتنی زنجیری مل ناکه‌م له‌ خه‌ودا چونکه‌ نیشانه‌ی باش نییه (ش/د/ت).

٤٢٤٣- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَرَى الرُّؤْيَا فَتَمْرَضُنِي حَتَّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثْ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا أَحَدًا فَإِنَّهَا لَنْ تُضُرَّهُ. رواهما الأربعة. نسأل الله العلم بالتعبير أمين^(٥):

ئەبو قەتادە (خودای لی زانی بن) فه‌رمووی: جاری وا ده‌بوو خه‌ونی وام ده‌دی نه‌خۆشی ده‌خستم، هه‌تا جاری گویم لی بوو له‌ سه‌روه‌ر (درویدی خودای له‌سەرب) ده‌یفه‌رموو: خه‌وی باش له‌ خوداوه‌یه، جا ئەگه‌ر یه‌کیکتان خه‌ونیکی خۆشی دی با نه‌یگیریته‌وه‌ بۆ که‌س، مه‌گه‌ر بۆ دۆست و خه‌ونزان، به‌لام ئەگه‌ر خه‌ونیکی ناخۆشی دی با له‌لای چه‌پیه‌وه‌ سی تف رۆبکا، وه‌ په‌نا بگرێ به‌ خودا له‌ شه‌ری شه‌یتان و له‌ شه‌ری ئەو خه‌ونه‌و ئیتر بۆ که‌سی نه‌یگیریته‌وه‌، ئیتر خوا یاری زیانی بۆ نابێ (ش/د/ت) - نو‌ق‌می ده‌ریای میه‌ره‌بانی میه‌ره‌بان (بن) له‌ خودای مه‌زن داوا ده‌که‌ین که‌ به‌ به‌خششی خۆی شه‌ره‌زای زانستی خه‌و په‌رژێنمان به‌فه‌رموی. ئامین.

^(٥) بخاری. طب: ٥٧٤٧، ٦٩٨٥، ٦٩٩٥، ٧٠٠٥، ٧٠٤٤. أبو داؤد. ادب: ٥٠٢١. ترمذی. رؤیا:

٢) خه‌ون هه‌رکه‌خه‌ون په‌رژین کرا نیتر دیته دی: (إذا قصت الرویا وقعت)

٤٢٤٤- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ الْبَارِحَةَ رُؤْيَا؟ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَزَادَ: وَيَقُولُ: إِنَّهُ لَمْ يَنْقُ بَعْدِي مِنَ النَّبُوءَةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ^(١).

سه‌مووره‌ی کوپی جندوب (خودای ن رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که نویژی به‌یانی ده‌کرد رووی تی ده‌کردین و ده‌یفه‌رموو: نیمشه‌و که‌ستان خه‌ونی بینیه‌و؟ (ش/ت/د) گپ‌رانه‌وه (ریوایه‌ت) ی تیرمیذی ئەمە‌ی پتره: وه ده‌یشی فه‌رموو: له‌پاش من له پیغه‌مبه‌رایه‌تی هیچ نه‌ماوه جگه له خه‌ونی باش.

٤٢٤٥- عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ، وَهِيَ عَلَى رَجُلٍ طَائِرٌ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا، فَإِذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ، قَالَ: وَأَحْسَبُهُ قَالَ: وَلَا يُحَدَّثُ بِهَا إِلَّا لُبِّيًّا أَوْ حَبِيًّا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢).

ئەبو رەزینی عوقەیلی (خودای ن رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خه‌و بینینی پیاوی موسولمان چل یه‌کی پیغه‌مبه‌رایه‌تییه خه‌ونیش به‌موله‌ق به‌نده، وه‌ک به‌سه‌ر قاچی بالنده‌وه‌بی وایه، چۆن شتی به‌سه‌ر قاچی بالنده‌وه‌بی به‌که‌ترین جوولانه‌وه ده‌که‌وی خه‌ونیش ناوا به‌موله‌قی به‌نده، هه‌تا خاوه‌نه‌که‌ی ده‌یگپ‌ریته‌وه، جا هه‌ر له‌گه‌ل گپ‌رایه‌وه ئیتر

^(١) بخاری. اذان: ٨٤٥. تجرید/١- ٤٣٢ = ٨٤٥، ١١٤٣، ١٣٨٦، ٢٠٨٥، ٢٧٩١، ٣٢٣٦، ٣٣٥٤، ٤٦٧٤، ٦٠٦٩.

٧٠٤٧. مسلم. رؤیا: ٥٨٩٦. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩٤.

^(٢) مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦ - ٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١. تحفة الأشراف: ١٤٤٥٢. أبو داود. ادب: ٥٠١٨.

تجرید/٥/٢٤٠: رقم: ٢٠٨١ - ٦٩٨٣، ٦٩٩٤ فتح الباری + رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. قال فی الفتح:

أخرجہ أبو داود و الترمذی و ابن ماجه بسند حسن صححه الحاكم حديث رقم: ٧٠٤٦.

گورج بە پێی لێکدانەوهی یەكەم کەس کەبۆی دەگیرێتەوه دیتە دی! گوتی: وا دەزانم فەرموویشتی: با بۆکەسی نەگیرێتەوه، مەگەر بۆ کەسیکی ژێرو هۆشمەند، یا بۆ دۆستی (ت/د).

٤٢٤٦- ولأبن ماجه: اعتبروها بأسمائها وكنوها بكنائها والرؤيا لأول عابر^(٣):

دەفەرموی: لە ناو کەسناو (کونیە)ی شتەکەوه خەونەکە لێک بدەنەوه، یەكەم کەسیش خەونەکە چۆن خەو پەرژێن بکا ئەو خەونە وەها دیتە دی (ئیبنو ماجه).

٤٢٤٧- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَأْسِي ضُرِبَ فَتَدَخَّرَجَ فَاشْتَدَّتْ عَلَيَّ أَثَرُهُ، فَقَالَ: لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِتَلْعَبِ الشَّيْطَانِ بِكَ فِي مَنَامِكَ. رواه مسلم. نَسَّالَ اللَّهُ كَمَالَ الْإِسْلَامِ وَقُوَّةَ الْيَقِينِ آمِينَ^(٤):

لە جابیرەوه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: عەرەبیکی دەشتەکی هاتە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! لە خەوما دیتم وەکو لە سەرم بدری و سەرم بپەرێ و خلۆز ببیتەوه و ابوو وەخویشم پامکرد بەشوینیا! دەبێ ئەمە واتە چی بێ؟ فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): ئەمە خەونی تێکەڵ و پیکەڵە، لەخەوتا شەیتان وازی پێ کردووی، شتی وا مەگیرەوه بۆ خەلک (م).

لەگەردا دوو خالی گرنگ هەیە: یەكەم مەبەست لەو حەدیثانە کە دەفەرموون: خەون بەشیكە لە پیغەمبەرایەتی ئەو نێیە کە کەسی پەیدا ببێ و بلی بە خەون وەحی و سرووشم بۆ دی کەواتە من پیغەمبەرم یا بلی من پیاویکی باشم و لە خەوما بە خزمەت خودا، یا بە خزمەت پیغەمبەر گەیشتم و

(٣) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٦.

(٤) مسلم. رؤیا: ٥٨٨٤ - ٥٨٨٦.

واوایان فەرموو، کەواتە من واوا دەکەم و ئیوەهیش لەسەر ئەم خەونە ی من ئەمە بکەن، یا ئەو مەکەن. چونکە ئەمە سەر دەکیشتی بۆ ئازاوە دروست کردن.

بە ئی ئەوەندە هەیه لە حالەتی وادا پیاوی باش دەتوانی رەفت بە خەوی خۆی بکا، بەم مەرجە: کە خەوێکی سەر نەکیشتی بۆ تێکدانی یاسایەکی پەسای ئیسلام، وە لەهەمان کاتدا لە یاساکانی شەریعت دەرنەچێ، وە ئیددەای پیغه مەرایەتی و شتی وای لەگەڵ دا نەبێ. بگرە لەم حالەتەدا موسولمانانی تریش دەتوانن بپوای پێ بکەن و بەگوێی بکەن!

ئالەم بابەتەیه ئەو خەونە ی کە نووری چاوی نووری جەنابی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی بیارە، لە تەفسیری نامی پیروژدا لە سەرەتای سوورەتی قافەو دەیگێریتەو و ئەو خۆی باوەری پێ دەکا و بۆ تەفسیری (ق) سوودی ئی وەرەگیرێ دیارە ئیمەیش باوەر بە فەرموودەکی مامۆستا دەکەین مامۆستا دەفەرموی:

بەم مواناسەبەو، لەم روژانەدا پیاویکی موسولمان هاتە لام وتی: لەم شەوانەدا بە خزمەت پیغه مەبەر گەیشتم و عەرز مکرد: مەعنای (ق) چییە؟ ئویش لە وەلامدا فەرمووی: علم الله الانسان کلمات، وەلە منها. جا پرسیری ئی کردم: مەعنای ئەم فەرموودە چییە؟ منیش وتم: مەبەستی لە لەفزی (الانسان) زاتی خۆیەتی و مەبەستی ئەمەیه کە خودا چەن کەلیمەیهکی نیشانی بەندە ی خۆی (کە محەممەد) داو (ق) یش یەکیکە لەوانە، واتە: ئەمیش رەمزە وەکوو ئەوانی ترا!

خالی دووهم: لە کوون و نوادا گە ئی کەسی بە دیمەن باش و لە دلەو خراپ، بۆ عەوام هەلفریواندن خەونیان کردو و بە سەرچاوەیهکی سەرەکی بۆ بلاوکردنەوی درۆ و دەلەسە ی خۆیان، بۆ سوود و بەرژووەندی گلاوی خۆیان، تەنانەت هی وا هەیه بە خەون ئایەت نەسخ دەکاتەو، یا خەونەکی خۆی بە حەدیث دادەنێ، جا کورت و پوخت بە کوردی پەتی عەرز ی ئازیزانی خۆم بکەم: خەون چەشنە دەلالەت و بەرچاو روشن کردنەوێکە، پەيوەندی بە هەندی کارو

باری نه‌ینسی و غه‌ییبیه‌وه هه‌یه، به‌نده‌ی باش ده‌توانی سوودو به‌هره‌ی ئی وه‌ریگری و بیکا به‌ نیشانه‌و به‌لگه له‌سه‌ر بوون (یا نه‌بوون) ی شتی، وه‌ک چۆن هه‌ور نیشانه‌ی بارانه‌ ئاوا، به‌لام مه‌رج نییه که هه‌ور بوو ئیتربباری، دیاره خه‌ونی پیغه‌مبه‌ران له‌ خه‌ونی تاک تاکی ئومه‌ته‌کانیان جیا‌یه. (وه‌رگیی).

٣) له‌ خه‌ون گیرانه‌وه‌دا درۆ دروست نییه: (یهرم الکذب فی قص‌ الرؤیا)

٤٢٤٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ، كَلَّفَ أَنْ يَغْفِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَكِنْ يَفْعَلْ، وَمَنْ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صَبَّ فِي أُذُنِهِ الْإِثْمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً، عَذَّبَ وَكَلَّفَ أَنْ يَنْفَخَ فِيهَا، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ. رواه البخاري وأبو داود والترمذي^(١):

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: هه‌رکەسێ له‌ خۆیه‌وه خه‌ونی به‌ درۆ هه‌ل به‌ستی له‌ روژی قیامه‌تدا داوای ئی ده‌کری که دوو ده‌نکه جو‌ی ئاگرین پیکه‌وه گری بدا، هه‌رگیز نه‌وه‌یشی بو‌ ناکری، واته‌ی وایه که هه‌ر له‌و سزاو نه‌شکه‌نجه‌یه‌دا ده‌بئ، هه‌ر که‌سه‌یش گو‌ی له‌ قسه‌ی هو‌زی بگری که نه‌وانه‌ پێیان ناخۆش بئ که نه‌و گو‌ییان ئی بگری، یا خو‌یانی ئی دوور بخه‌نه‌وه نه‌وه له‌ روژی قیامه‌تدا قو‌قوشمی سو‌ره‌وه‌ کراوه‌ی تواوه‌ ده‌کریته‌ ناو هه‌ردوو کونه‌ گو‌نچه‌یه‌وه، هه‌ر که‌سه‌یش وینه‌یی بکیشتی نه‌وه‌ ئازارو سزا ده‌دری و به‌ زۆر داوای ئی ده‌کری که ده‌بئ گیان بکا به‌ به‌ریدا، دیاره که نه‌وه‌یشی بو‌ ناکری. (ب/ د/ت).

٤٢٤٩- وللبخاري: إِنَّ مِنْ أَفْرَى الْفِرَى أَنْ يُرَى عَيْنِي مَا لَمْ تَرَهُ. نَسَّالَ اللَّهُ الصَّدَقَ فِي الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ^(٢):

(١) بخاري. تعبير: ٧٠٤٢ = تجريد/٥/٢٤٦ رقم: ٢٠٨٩ = ٧٠٤٢ فتح.

(٢) بخاري. تعبير: ٧٠٤٣ = تجريد- مختصر صحيح البخاري/٥- ٢٤٧ رقم: ٢٠٩٠.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی زازی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) ده‌فەرمووی: هه‌لاتیکی فرە زله: که‌سی بلی: له‌ خه‌وما ئه‌وه‌م دیوه، وه‌ له‌ راستیشدا هیچی نه‌دیستی (ب) له‌ خودا داوا ده‌که‌ین که‌ هه‌میشه‌ قسه‌ راستی و کار دروستیمان به‌ نسیب بفرمووی.

٤) به‌شی دووه‌م: نه‌و خه‌وانانه‌ی که‌ پێغه‌مبەر خۆی ^{دروودی} دیونی ^{دروودی}

الفصل الثاني: فيما رآه النبي ﷺ

٤٢٥٠- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى صَلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بَوَّجَهُ فَقَالَ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ رُؤْيَا؟ فَمَنْ رَأَى أَحَدًا قَصَّهَا، فَيَقُولُ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَسَأَلْنَا يَوْمًا، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ قُلْنَا: لَا، قَالَ: لَكُنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتْيَانِي، فَأَخَذَا بِيَدِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ. فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ، وَرَجُلٌ قَائِمٌ يَبْدُو كَلُوبٍ مِنْ حَدِيدٍ يُدْخِلُ فِي شِدْقِهِ حَتَّى يَبْلُغَ قَفَاهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ بِشِدْقِهِ الْآخَرَ مِثْلَ ذَلِكَ وَيَلْتَنِمُ شِدْقَهُ هَذَا فَيَعُودُ فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ عَلَى قَفَاهُ وَرَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ بِفِهْرٍ أَوْ صَخْرَةٍ، فَيَشْدُخُ بِهِ رَأْسَهُ فَإِذَا ضَرْبُهُ تَدْهَدُةَ الْحَجَرِ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ فَلَا يَرْجِعُ إِلَى هَذَا حَتَّى يَلْتَنِمَ رَأْسَهُ وَعَادَ رَأْسَهُ كَمَا هُوَ فَعَادَ إِلَيْهِ فَضَرْبُهُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا إِلَى ثَقَبٍ مِثْلِ الثَّنُورِ أَغْلَاهُ ضَيْقٌ، وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ يَتَوَقَّدُ تَحْتَهُ نَارًا فَإِذَا اقْتَرَبَ ارْتَفَعُوا حَتَّى كَادُوا يَخْرُجُوا. فَإِذَا خَمَدَتْ رَجَعُوا فِيهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ غُرَاةٌ، فَقُلْتُ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ، فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى وَسَطِ النَّهْرِ وَعَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدُّهُ حَيْثُ كَانَ فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ، بِحَجَرٍ فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى اتَّهَيْتَا إِلَى رَوْضَةٍ خَضِرَاءَ فِيهَا شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ وَفِي أَصْلِهَا شَيْخٌ وَصَبِيَانِ وَإِذَا رَجُلٌ قَرِيبٌ مِنَ الشَّجَرَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ نَارٌ يُوقِدُهَا فَصَعِدَا بِي فِي الشَّجَرَةِ وَأَدْخَلَانِي دَارًا لَمْ أَر قط أَحْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شُبُوحٌ وَشَبَابٌ وَنِسَاءٌ وَصَبِيَانٌ ثُمَّ أَخْرَجَانِي مِنْهَا فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ فَأَدْخَلَانِي دَارًا هِيَ أَحْسَنُ

وَأَفْضَلُ، فِيهَا شُبُوحٌ وَشَبَابٌ، فَقُلْتُ: طَوَّقْتُمَانِي اللَّيْلَةَ فَأَخْبِرَانِي عَمَّا رَأَيْتُ، قَالَا: نَعَمْ. أَمَّا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فَكَذَّابٌ يُحَدِّثُ بِالْكَذِبَةِ فَتُحْمَلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الْآفَاقَ فَيُصْنَعُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ يُشْدَخُ رَأْسُهُ فَرَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَنَامَ عَنْهُ بِاللَّيْلِ وَلَمْ يَعْمَلْ فِيهِ بِالنَّهَارِ يُفْعَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي الثَّقَبِ فَهُمْ الرُّنَاةُ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي النَّهْرِ أَكِلُ الرُّبَا، وَالشَّيْخُ فِي أَصْلِ الشَّجَرَةِ إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَالصَّبِيَّانُ حَوَلَهُ فَأَوْلَادُ النَّاسِ، وَالَّذِي يُوقِدُ النَّارَ مَالِكُ خَازِنُ النَّارِ، وَالذَّارُ الْأُولَى الَّتِي دَخَلْتَ: الْجَنَّةَ دَارُ عَامَّةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَمَّا هَذِهِ الدَّارُ فَدَارُ الشُّهَدَاءِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيكَائِيلُ، فَارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا فَوْقِي مِثْلُ السَّحَابِ، قَالَا: ذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ: دَعَانِي أَذْخُلَ مَنْزِلِي، قَالَا: إِنَّهُ بَقِيَ لَكَ عُمْرٌ لَمْ تَسْتَكْمِلْهُ، فَلَوْ اسْتَكْمَلْتَ أَكُنْتَ مَنْزِلَكَ. رواه البخاري^(١):

سه‌مووره‌ی کوپی جوندوب (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: گه‌لی جار پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) که نویژئی به‌یانی ده‌کرد، رووی تی ده‌کردین و ده‌یفه‌رموو: که‌ستان نه‌م شه‌و خه‌ونی نه‌دیوه؟ ئیت‌ر نه‌گه‌ر که‌سی خه‌ونیکی بدیبایه ده‌یگی‌رایه‌وه بو‌ی و پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سربین) نه‌وه‌نده‌ی خودا مه‌یلی له‌سه‌ر بوايه لیکی ده‌دایه‌وه‌و خه‌ون په‌رژینی ده‌کرد، جا روژئی لیمانی پرسى فه‌رمووی: که‌ستان خه‌ونی دیوه؟ عه‌ر زمان کرد: نه‌خه‌یر فه‌رمووی: به‌لام من نه‌مشه‌و له‌خه‌ودا دوو پیاوم دی هاتنه‌ لام و ده‌ستیان گرت‌و برده‌میان بو‌ خاکی پاک و پیروژ، بو‌ ولاتی شام، له‌وئی که ته‌ماشام کرد و اکابرایئ دانیشتووه‌و پیاویکیش قولاپیکی ئاسنینی به‌ ده‌سته‌وه‌یه‌و به‌ پیوه‌ وه‌ستاوه‌، خو‌ش خو‌ش قولاپه‌که ده‌خاته‌ لالغاوه‌ی اکابراکه‌ تا له‌ پشته‌ سه‌ریه‌وه‌ ده‌رده‌چئ، نه‌وجا نه‌و لالغاوه‌ی تریشی ئاوا لی ده‌کا، جا هه‌تا نه‌م لای وا لی‌ده‌کرد، نه‌ولاکه‌ی تری چاک ده‌بووه‌وه‌و ده‌نووسایه‌وه‌ به‌یه‌کدا، نه‌ویش دیسانه‌وه‌ وه‌ک جاری پی‌شووی لی ده‌کرده‌وه‌! ئیت‌ر هه‌ر به‌م ده‌ستوره‌، گوتم:

(١) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٧.

ئەمە چییە؟ دوو فریشتەکە گوتیان: جارێ بپۆ، رۆشتین تا چوینە لای کابرایێ تر، لەسەر گازەرەوی پشت راکشابوو، پیاویکیش (خپکیکی پێ بوو، یا تاویریکی پێ بوو) لەسەر سەری کابراکە راوەستابوو دەیمالی بە تەپلی سەریدا، جا کە بەردەکە دەکیشا بەسەری کابرادا بەردەکە هەل دەبەزییەوه و خلۆر دەبۆوه، پیاوەکەیش دەچوو دەیهێنایەوه، تا دەهاتەوه سەری کابرا وەک خۆی ساپێژ دەبۆوه، جا ئەویش دیسانەوه دەکیشایەوه پیایدا ئیتر هەروەها ئەمە کاری بوو، گوتم: ئەمە کییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ! جا رۆشتین هەتا گەشتینە لای شتێ وەکوو تەندوو و ابوو، لەسەرەوه تەسک و لە بنەوه پان و دەلپ بوو، تەماشام کرد پیاوو ژنی رووتی زۆری تیادا بوو ئاگر لە ژیریدا دەسووتاو بلیسە ی ئاگرەکە نیلە نیلی دەهات جا کە تاوی دەسەند ئاوەکە دەکوڵاو قۆلپە ی دەکردو زەلامەکانی ناوی وەک دەنکی دانوولە ی سەر ئاگر لەکاتی قۆلتە قۆلتەکەدا ئاوا بەرز دەبوونەوه و خەریک بوون هەلبچن! بەلام کلپە ی ئاگرەکە گورج کپ دەبوو، ئیتر ئەوانیش دەکوونەوه بنەکە ی، ئیتر هەروەها ئەمە حالیان بوو، گوتم: ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رۆشتین تا گەشتینە سەر روباریکی خوین، کابرایێ لە ناویا بە پیوه راوەستابوو، پیاویکیش لەسەر لیواری چۆمەکە بوو، بەردیکی زۆری لەبەر دەستدا بوو، گشت جارێ کە کابرای ناو چۆمەکە دەهات دەرچێ کە دەگەیشته لای ئەو، بەردیکی دەکیشا بەناو دەمایا تەسی پێ دەکردەوه بۆ شوینی پێشووی، ئیتر هەموو جارێ تلیکی دەمالي بە دەموو قەپۆزیاو کابرا دەگەرایەوه بۆ شوینی خۆی گوتم: ئەی ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رۆشتین تا گەشتینە لای باخیکی سەوز، درەختیکی گەورە ی تیادا بوو، پیرەمێردێ لە بنیدا دانیشتبوو، مندالیکی زۆر زۆری لە دەور بوون، پیاویکی تریش (لە نزیک درەختەکەوه) ئاگریکی لەبەر دەمدا بوو، هەر ئاگرەکە ی خوش دەکرد، ئینجا دوو فریشتەکان بەو شیخەلەدا سەریان خستم و بردمیانه ناو خانوویەکەوه قەت خانووی وا باشم نەیدوه، پریبوو لە پیاوی پیرو لە لاو لە ژن و لە منال، ئینجا لەوی هینامیانه دەرەوه دیسان بە شیخەلەکەدا سەریان خستم و بردمیانه ناو

خانویهکی تروهه لهوی تر جواتترو باشتربوو، پیری له پیرو لاوو بوو. ئینجا گوتم: ئەمشەو منتان سووپرانهوه، دەپیم بلین ئەمەیی من دیم چی بوو، گوتیان: بەلێ باشە، ئەوهی که دیت لالغاوهیان هەل دەدەری ئەوه ئەو درۆزنەیه که درۆیی هەل دەبەستنی و له دەمی ئەوهوه بهەر چوار لادا بلأو دەبیتهوه جا ئەوه هەتا رۆژی قیامەت هەر وای ئی دەکری، ئەوهیش که دیت سەریان دەشکاند، ئەوه ئەو پیاوهیه که خودا فیتری قورئانی کردووه، که چی به شهو دەخهوی و دەوری ناکاتهوه و به رۆژیش رهفتاری پی ناکا، تا رۆژی قیامەت هەر وای ئی دەکری، ئەوانهیشی که له ناو کونه که دا دیتن ئەوانه داوین پیسهکان بوون، ئەوهیشی که له ناو چۆمه خویناوه که دا دیت ئەوه سوو خۆر بوو، پیره‌میرده‌که‌ی بن دره‌خته‌که‌یش ئیبراهیم بوو (دروودی خودای له‌سەرمین)، منداڵه‌کانی ده‌وریشی منداڵی خه‌لکی بوون ئەو منداڵانه‌ بوون که له‌پیش ره‌سید بووندا ده‌مرن، ئەو پیاوه‌یش که له‌ نزیکي دره‌خته‌که‌وه ناگره‌که‌ی خو‌ش ده‌کرد مالیکی وه‌ردیانی دۆزه‌خ بوو، خانووی یه‌که‌میش که چوویته‌ ناوی خانه‌ی سه‌رتاپای موسو‌لمانان بوو، ئەم خانووه‌یش مالی شه‌هیدانه‌! منیش جو‌برائیل و ئەمه‌یش که له‌ گه‌لمدایه‌ میکائیله‌، جا سه‌ر هه‌لپه‌ که سه‌رم هه‌لپه‌ی له‌ ژوور سه‌رمه‌وه شتی‌کم دی وه‌ک په‌له‌ هه‌ور وابوو، فه‌رموویان: ئەوه‌یش هه‌وارو باره‌گای تۆیه‌ گوتم: ده‌لیم گه‌رین با بچمه‌ ناو جیگه‌ی خو‌م، فه‌رموویان: هیشتا ته‌مه‌نت ماویه‌تی، که‌ی ته‌مه‌نت ته‌واو بوو دیته‌ ناوما‌لی خو‌ت. (ب- خودای ئی رازی بن).

٤٢٥١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بَيْنَا أَنَا عَلَى بئرِ أُنْزِعَ مِنْهَا إِذْ جَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ الدُّلْوَ فَتَنَزَعَ دُثُوبًا أَوْ دُثُوبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ يُقْفَرُ اللَّهُ لَهُ. ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ، فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرَبًا فَلَمْ أَرِ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يُفْرِى قَرْيَهُ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعُطْنٍ. رواه الشيخان والترمذي^(١).

(١) بخاري. فضائل: ٣٨٢. مسلم. فضائل: ٦١٤٦.

ئیب‌نو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ربین) فەرمووی: جاری له‌خه‌وما له‌سه‌ر بیرئ بووم، ئاوم ئی هه‌ل ده‌گۆزی له‌وکاته‌دا ئه‌بو به‌کرو عومه‌ریش په‌یدابوون، ئه‌بو به‌کر دۆلچه‌که‌ی هه‌لگرت و به‌کرێکه‌وه دۆلچه‌یی یا دوو دۆلچه‌ ئاوی هه‌لکی‌شا، (خودا یی خۆش بئ)، ئه‌نجا عومه‌ری کوپی خه‌طاب له‌ ده‌ستی ئه‌بو به‌کری وهرگرت و دۆلچه‌که‌ له‌ ده‌ستی عومه‌ردا بووبه سه‌تلیکی گه‌وره‌ که‌ به‌ قه‌د مه‌شکه‌یه‌کی گاوه‌س ئاو بگری جا که‌سم نه‌دیوه، وه‌ک عومه‌ر ئاوا بلیمه‌ت بئ و ئاوا به‌ هه‌لپه‌و هه‌لمه‌ت و ده‌ست و برد بئ، جا عومه‌ر به‌ شیوه‌یه‌کی وا ئاوی زۆر کرد، هه‌تا خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری ئاوه‌که‌ په‌چه‌یان بۆ ئاژه‌له‌کانیان به‌ست بۆ حه‌وانه‌وه، له‌ پاش پاراو بوون. (ش/ت).

٤٢٥٢- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَى اللَّيْلَةَ رَجُلًا صَالِحًا أَبَا بَكْرٍ نِيطَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَنِيطَ عُمَرُ بِأَبِي بَكْرٍ وَنِيطَ عُثْمَانُ بِعُمَرَ. قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قُلْنَا أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَأَمَّا تَنَوُّطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمْ وُلَاةٌ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي بَابِ التَّفْضِيلِ (٣).

جایبر (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ربین) فەرمووی: ئه‌م‌شه‌و له‌خه‌ودا نیشانی پیاویکی باش دراوه، که‌وا ئه‌بو به‌کر، په‌یوه‌ند کراوه به‌ پیغه‌مبهره‌وه‌و عومه‌ریش په‌یوه‌ند کراوه به‌ ئه‌بو به‌کره‌وه‌و عوتمانیش لکاوه به‌ عومه‌ره‌وه‌! جایبر فەرمووی: که‌ له‌کن حه‌زرت هه‌لساین گوتمان: پیاوه‌ باشه‌که‌ که‌ ئه‌م خه‌ونه‌ی دیوه پیغه‌مبەر خۆیه‌تی (دروودی خودای لسه‌ربین) ئه‌وه‌یشی که‌ په‌یوه‌ستی کراون به‌یه‌که‌وه ئه‌مه‌یه که‌ ئه‌وان خاوه‌ن و سه‌روه‌رو فه‌رمانداری ئه‌م ئایینه‌ن که‌ خودا به‌ پیغه‌مبهری خۆیدا نار‌دوویه‌تی. (ئه‌بو داوود گێڕاویه‌تی‌ه‌وه. مه‌زار رحمه‌ت له‌ گۆپی پیمۆزی بئ).

٤٢٥٣- → (سووره‌تی قه‌در، فەرمووده‌ی یه‌که‌م به‌رگی حه‌وته‌م) (٤).

(٣) سکت عن درجته الشارح.

(٤) تقدم في تفسير سورة القدر ، المجلد السابع. تسلسل / ٨٠ رقم: ٤٢٢١/١.

ه) نه‌و خه‌ونانه‌ی که پی‌غه‌مبه‌ر خوی دیونی و هه‌ر خویشی خه‌و په‌رژینی کردوون : (ما رآه النبی ﷺ وعبره)

۴۲۵۴- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابوورد، یه‌که‌م فه‌رمووده به‌رگی
پینجه‌م ل-۲۰) ^(۱).

۴۲۵۵- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابوورد، دووهم فه‌رمووده) ^(۲).

۴۲۵۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بَيْنَا أَنَا
نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهْمَنِي شَأْنُهُمَا فَأَوْحَى إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنَّ الْفَخْهُمَا
فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلَتْهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي. فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ صَاحِبُ
صَنْعَاءَ وَالْآخَرُ مُسْلِمَةُ صَاحِبُ الْيَمَامَةِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(۳).

نه‌بو هوره‌یره (خودای ن‌ی رازی بن) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین)
فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم که‌وا دوو بازنی زی‌پرم له‌ده‌ستدابوو و زو‌رم
پی‌ناخوشه له‌خه‌وه‌که‌دا س‌رووشم بو‌هات: که‌فوویان لی‌بکه‌جا که‌فووم
لی‌کردن با بردنی! جا لی‌کم دانه‌وه به‌م دوو پی‌غه‌مبه‌ره درو‌زنه که‌له‌پاش من
ده‌رده‌که‌ون، که‌یه‌کیکیان نه‌سوه‌دی عه‌نه‌سییه که‌له‌صه‌نعايه، نه‌وی
ت‌ریشیان موسه‌یله‌مه‌ی درو‌زنه که‌له‌یه‌مامه‌یه. (ش/ت).

۴۲۵۷- له‌باسی (الفصل السابع فی الهجرة) یدا له‌(کتاب النبوة) یدا
رابوورد. فه‌رمووده‌ی دووهم. له‌م گی‌رانه‌وه‌ی ئیره‌دا نه‌مه‌ی پ‌تره: هه‌ر له‌م
خه‌ونه‌مدا دیتم که‌وا شمشیری راده‌وه‌شینم، که‌چی نووکه‌که‌ی په‌ری! تومه‌ز
نه‌وه نه‌وه بوو که‌له‌روژی غه‌زای ئوحوودا تووشی موسولمانان بوو، به‌لام
له‌پاشدا که‌پام وه‌شاندوه‌گه‌لی له‌جاران باشت‌ری ئی‌هاته‌وه، تومه‌ز نه‌وه‌یش

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٢٢٤٥/١.

^(۲) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٢٢٤٦/٢.

^(۳) بخاري. تعبير: ٧٠٣٦ ، ٤٣٧٩. تجريد/ ٤/ ٣٦٤ رقم: ١٦٠٩ = ٤٣٧٥ ، ٤٣٧٤ فتح الباري. مسلم. رؤيا:

ئەو خێرو خوۆشی و فه‌تخ و یه‌کگرتنی موسولمانانه بوو که خودا له‌وه‌دوا ره‌خساندی، دیسان هه‌ر له‌وخه‌وه‌دا دیتم چهن سه‌رئ گایان سه‌رپه‌ری، وه به‌رگویم که‌وت یه‌کئ فه‌رمووی: خێر لای خودایه، تومهن ئەوه ئەو چهن موسولمانانه بوون که له‌ جه‌نگی ئو‌خوددا شه‌هید کران، خێره‌که‌ی لای خودایش ئەو خێرو به‌ره‌که‌ته‌ بوو که خودا له‌وه‌دوا ره‌خساندی بۆمان له‌گه‌ڵ ئەو پاداشه‌ جوانه‌ی که خودا له‌پاش روژی به‌دري دووهم خه‌لاتی کرد پیمان له‌سه‌ر سه‌ر راستی و دلپاکي خو‌مان (ش = شه‌یخان = ب + م - ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم. رم‌زای خویان ئی‌بن) ^(٤).

٤٢٥٨- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ كَأَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ حَتَّى قَامَتْ بِمَهَيَّةٍ وَهِيَ الْجُحْفَةُ فَأَوَّلَتْ أَنْ وَبَاءَ الْمَدِينَةَ لِقِلِّ إِلَيْهَا . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٥):

ئیب‌نو عومەر (رم‌زای خویان ئی‌بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (سروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم وه‌کوو بلایی ژنیکی ره‌شی سه‌ر ئالۆسکاوی له‌ مه‌دینه‌ ده‌ربچئ و بجئ بۆ مه‌هیه‌عه‌ وابوو واته‌: بۆ جوحفه‌ چه‌زهرت (سروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: جا من وام لی‌کدایه‌وه‌ که‌ په‌تاو ناسازییه‌که‌ی مه‌دینه‌ ده‌گوینزیته‌وه‌ بۆ مه‌هیه‌عه‌ (ب/ت).

٤٢٥٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَانِي فِي الْمَنَامِ أَسْوَكُ بِسِوَاكِ فَجَدَنِي رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ، فَنَاقَلْتُ السَّوَاكَ الْأَصْفَرَ مِنْهُمَا فَقِيلَ لِي كَبُرَ فَدَفَعْتُهُ إِلَى الْأَكْبَرِ . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(٦):

دیسان فه‌رمووی: چه‌زهرت (سروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم که‌وا به‌دارسیواکئ سیواک ده‌که‌م، دوو پیاویش (هه‌ر که‌سه‌یان بۆ

^(٤) تقدم المجلد الرابع. تسلسل / ١٠١ رقم: ٣١٥٩ / ٢.

^(٥) بخاري. رؤيا (تجريد): ٢٠٨٨ = فتح: ٧٠٢٨ ، ٧٠٢٩ ، ٧٠٤٠.

^(٦) بخاري. وضوء: ٢٤٦ = تجريد / ١ / ١٩٤ رقم: ١٧٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٩٢.

خۆی) رام ده‌کێشێ، یه‌کیکیان له‌وی تریان گه‌وره‌تر بوو، منیش ویستم سیواکه‌که‌ بده‌م به‌ پچ‌کۆله‌که‌یان که‌چی پیم‌ گوترا: گه‌وره‌که‌یان وه‌پیش‌خه‌، منیش دام به‌ گه‌وره‌که‌یان (ش).

٤٢٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا يَرَى الثَّانِمُ كَأَنَّ فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ فَأَتَيْنَا بِرُطَبٍ مِنْ رُطَبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوَّلْتُ الرُّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْعَاقِبَةَ فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ دِينَنَا قَدْ طَابَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ (٧).

ئه‌نه‌س (خودای ئی زانی بێ) فه‌رمووی: هه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمووی: شه‌وێ له‌خه‌وما دیتم که‌وا وه‌کوو له‌مالی عوقبه‌ی کوپی رافیعدا بین ئاوابوو، ته‌ره‌ خورمای تازه‌یان بۆ هێنان، له‌و جو‌ره‌ خورمایه‌ که‌ پێی ده‌لێن خورمای ئیبنو طاب! منیش ئه‌م خه‌ونه‌م ئاوا خه‌و په‌رژێن کرد: رافیع لی‌کدایه‌وه‌ به‌ سه‌ربه‌زی دنیا‌مان و عوقبه‌یشم دانا به‌ سه‌ره‌نجامی باشی دوا روژمان و روطابی ئیبنو طابیشم لی‌کدایه‌وه‌ به‌وه‌ که‌وا ئه‌م ئایینه‌ی ئی‌مه‌ خو‌ش و باش بووه‌ و دامه‌زراوه‌ و ره‌گی دا‌کو‌تاوه‌! (م/د) ئه‌م خه‌ونه‌م نمونه‌یه‌کی جوانه‌ بۆ دۆزینه‌وه‌ی مانای خه‌ون له‌ناو و کونیه‌و که‌ سه‌ناوه‌وه‌ چونکه‌ عوقبه‌ به‌ کوردی واته‌ سه‌ره‌نجام، رافیع واته‌ سه‌ربه‌رز ئیبنو طاب (که‌ کونیه‌یه‌، یانی که‌ سه‌ناوه‌) واته‌ کاکه‌ باشه‌ رسته‌که‌ به‌ کوردی ئاوا‌ی ئی دێ: شه‌وێ له‌خه‌وما دیتم که‌وا وه‌کوو له‌ مال‌ی سه‌ره‌نجامی کوپی سه‌ربه‌زدا بووین وابوو، ته‌ره‌ خورمای تازه‌یان بۆ هێنان له‌و جو‌ره‌ خورمایه‌ که‌ پێی ده‌لێن: روتابی کاکه‌ باشه‌! (وه‌رگێی).

٦ به‌شی سییه‌م: نه‌و خه‌وانه‌ی که‌ پێغه‌مبه‌ر ^{دروودی} ^{خو‌ن‌دێ‌ له‌سه‌ر} خۆی خه‌وپه‌رژێنی کردوون

الفصل الثالث: في الرؤي التي عبرها النبي ﷺ

٤٢٦١- له‌ باسی گه‌وره‌یی عه‌بدوللای کوپی سه‌لامدا رابورد فه‌رموده‌ی دووهم ^(١).

(٧) مسلم. روایا: ٥٨٩١. أبو داود. أنب: ٥٠٢٥.

٤٢٦٢- ته‌ماشای (کتاب الفضائل، فضل عبدالله بن عمر) حه‌دیثی

دووم بکه. نه‌م فه‌رمووده‌یه له‌وی رابورد^(١).

٤٢٦٣- عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَتْ: رَأَيْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ فِي النَّوْمِ عَيْنًا تَجْرِي، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: ذَلِكَ عَمَلُهُ يَجْرِي لَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢).

ئومموه‌لاء (خزخ نوودی خودای له‌سربین) فه‌رمووی: له‌ خه‌وما دیتم و عثمانی کوپی مه‌ظعوون کانیه‌کی هه‌یه وه‌ک کارین، ئاوی له‌به‌ر ده‌پروا، گه‌پرامه‌وه بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) فه‌رمووی: نه‌وه کرده‌وه‌که‌یه‌تی هه‌ر به‌رده‌وامه‌ بو! (ب- نوومی شه‌پولی میه‌ره‌بان‌ی خودا بئ).

٤٢٦٤- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ فِي الْمَنَامِ ظِلَّةً تُنْطِفُ السَّمْنَ وَالْعَسْلَ فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا بِأَيْدِيهِمْ، فَأَلْمُسْتُكَثِرَ وَالْمُسْتَقِيلَ، وَأَرَى سَبِيًّا وَاصِلًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَأَرَاكَ أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَانْقَطَعَ بِهِ ثُمَّ وَصِلَ لَهُ فَعَلَا. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أَبَى أُنْتَ وَاللَّهِ لَتَدْعَنِي فَأَعْبُرَهَا فَلَا عِبْرَتَهَا. قَالَ: اعْبُرْهَا، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَا الظُّلَّةُ فَظُلَّةُ الْإِسْلَامِ. وَأَمَا الَّذِي يَنْطِفُ مِنَ الْعَسْلِ وَالسَّمَنِ فَأَلْقُرْآنُ حَلَاوَتُهُ وَلِينُهُ. وَأَمَا مَا يَتَكَفَّفُ النَّاسُ مِنْ ذَلِكَ فَأَلْمُسْتُكَثِرُ مِنَ الْقُرْآنِ وَالْمُسْتَقِيلُ، وَأَمَا السَّبَبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَالْحَقُّ الَّذِي أَنْتَ عَلَيْهِ تَأْخُذُ بِهِ فَيُعْلِيكَ اللَّهُ بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُهُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ بِهِ ثُمَّ يُوصِلُ لَهُ، فَيَعْلُو بِهِ، فَأَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أَبَى أَنْتَ أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ قَالَ: أَصَبْتُ بَعْضًا وَأَخْطَأْتُ بَعْضًا. قَالَ: فَوَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِي مَا الَّذِي أَخْطَأْتُ، قَالَ: لَا تُقْسِمُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٣).

(١) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٦١ رقم: ٣٥١٧.

(٢) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٢٧ رقم: ٣٣٩٩.

(٣) بخاري. تعبير: ٧٠٠٤.

(٤) بخاري (تجريد/ ٥/ ٣٤٧ رقم: ٢٠٩١-٧٠٤٦، ٧٠٠٠. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٧، أبو داود. إيمان وتذوق: ٢٢٦٧، ٢٢٦٩، ٤٦٣٣.

ئێبنو عەباس (خودایان ئی زانی بێ) فەرمووی: پیاوی هاتە لای پیغەمبەر (برووی خودای لەسەربێ) گوئی: ئەوی پیغەمبەری خودا! ئەمشەو لەخەومدا پەلەیک هەورم دیت، رۆن و هەنگوینی ئی دەچۆرایەوه، دیشم کە ئەو خەلکە بە هەردوو لەپ لییان دەگرتەوه، هەبوو زۆرو هەبوو کەمی گرتبۆوه! وه دیشم کەمەندئ لە ئاسمانەوه شۆر بۆتەوه و گەیشتۆتە سەر زەوی، وه تۆم دی ئەو کەمەندەت گرت و سەرکەوتیت، لەپاش تۆ پیاویکی تر گرتی و ئەویش سەرکەوت لەپاش ئەو پیاویکی تریش هەروا، لەپاش ئەو پیاویکی تریش گرتی بەلام کەمەندەکە پسا لە دەستیدا! هەتا بەستیانهوه بەیهکەوه بۆی و ئەویش سەرکەوت. ئەبو بەکریش (خودای ئی زانی بێ) فەرمووی: ئەوی پیغەمبەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، بەخودا دەبی لیم گەڕییت، من ئەم خەو لیک دەدەمەوه. فەرمووی: باشە خەو پەرژینی بکە. ئەبو بەکریش فەرمووی: پەلە هەورەکە کە پرو ساباتی ئیسلامە ئەو رۆن و هەنگوینەیش کە دەچۆرایەوه ئەوه شیرینی و نەرم و ناسکیی قورئانە، ئەوهیش کە خەلک بە هەردوو دەست لییان دەگرتەوه ئەوهیه کە هەندئ کەس زۆر لە قورئان وەرەگرن و هەندئ کەس کەم. ئەو کەمەندەیش کە لە ئاسماناوه گەیشتبوووه سەر زەوی ئەو هەق و راست و دروستییەیه کە تۆی لەسەریت، رینگەهی هەق و راستی ئیسلامە هەر لەسەری دەرویت و هەر خودا پلەو پایەت جار لەگەڵ جاردا بۆندتر دەکا، لەپاش تۆیش پیاوی رینگەهی راستی تۆ دەگرئ و پیی بۆند دەبیتهوه، پیاویکی تریش دواي ئەو هەروەها، لەپاشدا پیاویکی تریش دەیگرئ و لەسەری دەپروا بەلام لە دەستیدا دەپچرئ و بۆی دەبەستنهوه بەیهکەوه، جا ئەویش پیی بەرز دەبیتهوه!

جا ئەوی پیغەمبەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، پیم بفەرموو نایا پینکاو مە یا بەهەلەدا چووم؟ فەرمووی: هەندیکیت پینکاو و هەندیکیت هەلە کردووه.

گوئی: دەسا بەخودا ئەوی پیغەمبەری خودا! دەبی پیم بفەرمووی کە کامەیم بە هەلە خەو پەرژین کردووه، فەرمووی: سویند مەخۆ پیئت نالیم. (ش/د/ت).

٤٢٦٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ، فَوُزِنَتْ أَلْتِ وَأَبُو بَكْرٍ فَرُجِحَتْ أَلْتِ، وَوُزِنَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَرُجِحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرُجِحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، قَالَ: فَرَأَيْتَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٥).

پیاوی گوتی: ئەه‌ی پێغه‌مبەری خودا! لەخەوما دیتە تەرازوویی لە ئاسمانەوه هاتە خوارەوه، تۆ و ئەبو بەکر پێی کێشەران، تۆ قورستەر بووی، ئەبو بەکر و عومەریش پێی کێشەران ئەبو بەکر قورستەر بوو، عومەر و عثمانیش کێشەران عومەر قورستەر بوو، ئێتەر تەرازووەکە هەلگیرا. گوتی: سەرەنجماندا رووی پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) کەرژ بوو! (د/ت- س/ص).

٤٢٦٦- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ: سَأَلْتُ خَدِيجَةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ وَرَقَةَ بْنِ نَوْفَلٍ: فَقَالَتْ: إِنَّهُ كَانَ صَدَقَكَ وَلَكِنَّهُ مَاتَ قَبْلَ أَنْ تَظْهَرَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَرَيْتُهُ فِي الْمَتَامِ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ بَيَاضٌ وَلَوْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَكَانَ عَلَيْهِ لِبَاسٌ غَيْرُ ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٦).

عائیشە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: لە بارە‌ی جێگە‌ی وەرەقە‌ی کو‌ری نە‌وفە‌لە‌وه خە‌دیجە لە پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) دە‌پرسی، دە‌لێ: وەرەقە باوە‌ری بە‌تۆ هە‌بوو، بە‌لام ئە‌و حە‌لە تۆ هێشتا ئاشکرا نە‌بوو بووی کە ئە‌و مرد، حە‌زەرە‌تیش (دروودی خودای لەسەری) دە‌فەر‌موو: لەخە‌ومدا وەرەقە‌م دی بە‌رگی سێ‌ی لە بە‌ردا‌بوو، کە بە‌رگی دانێشتوانی بە‌هە‌شتە، ئە‌گەر وەرەقە‌م دۆزە‌خی بوایە رە‌نگێکی تری لە بە‌ردا دە‌بوو! (ت).

(٥) بسند صحيح (شرحه).

(٦) سكت عنه الشارح.

(٧) دیتنی پیغه‌مبه‌ر ^{درویدی} به‌خه‌و : (رؤیة النبی ﷺ فی النوم)

٤٢٦٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتِمَثَّلُ بِي . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتَّمْذِي (١):

ئه‌بو هوره‌یره له‌ حه‌زده‌ته‌وه ده‌فه‌رموئی (درویدی خودای له‌سهرین):
هه‌رکه‌سه‌ئ له‌ خه‌ویدا من ببینی، ئه‌وه به‌راستی له‌و خه‌وه‌دا به‌خه‌و منی
دیوه‌و که‌سیکی تری نه‌دیوه، چونکه شه‌یتان خوی بو‌ نا‌کری به‌ من. واته:
ناتوانی خوی بگو‌ری و خوی بباته شیوه‌ی منه‌وه (ش/ت).

٤٢٦٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ وَلَا يَتِمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ (٢):

دیسان فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین):
هه‌رکه‌سه‌ئ به‌ خه‌و من ببینی ئه‌وه به‌ چاوی سه‌ریش له‌ حالی هو‌شیاریدا
من ده‌بینی، شه‌یتان قه‌ت نا‌چیته شه‌کلی منه‌وه (ش/د).

٤٢٦٩- وَلِلشَّيْخَيْنِ: مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنِي (٣):

حه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئی: هه‌رکه‌سه‌ئ له‌ خه‌ویدا من
ببینی ئه‌وه خه‌ویکی راست و دروستی دیوه، چونکه شه‌یتان خوی بو‌
نا‌کری به‌ من و ناتوانی بچیته شیوه‌ی منه‌وه (ش).

(١) بخاري (تجريد/٥/٣٤٢- ٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ = ٦٩٩٣ ، ٦٩٩٦). مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ ، ٥٨٧٩. أبو داود.

أدب: ٥٠٢٣.

(٢) تجريد/٥/٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ ، ٢٠٨٥ = ٦٩٩٧ ، ٦٩٩٣ فتح.

(٣) بخاري. رؤيا: ٦٩٩٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ - ٥٨٨٣.

(٨) بەشی چوارەم: لەبارەی دەستوورو نەزیت و دوعاو نزای نووستنەوه:

الفصل الرابع: في آداب النوم ودعائه

٤٢٧٠- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، وَقُلِ اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ. فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ، فَقُلْتُ أَسْتَذَكِّرُهُنَّ: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ، قَالَ: لَا وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ^(١).

بەرای کۆری عازیب (خودای ئازای بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (سەددی خودای لەسەربێ) فەرمووی پێم: کاتی دەتەوی بچیتە سەر نوینی خەوتن، لە پێشدا دەسنوێژێ بگرە، رێک وەک دەسنوێژێ نوێژ، ئینجا لەسەر لای راستت رابکشی و بلی:

(اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ):

خودایه! خۆم دایە دەستی تۆ، کاری خۆم سپارد بە تۆ، پەنام هێناوه بۆ پەنای تۆ، پشتم بەستوو بە تۆ، هەر وەک بەتەمای میهرەبانی و رحەمتی تۆم مەترسیشم هەیه لە قارو سزای تۆ، هیچ پەناو پاساری نییه لە قارو غەزەبی تۆ، مەگەر هەر لەلای خۆت، پەنا هەر پەنای تۆیه، باوەڕم هەیه بەونامە پیوژەیی تۆ کە خۆت ناردووتە خوارەوه، کە قورئانی گەورەیه، وە باوەڕم هەیه بەو پیغەمبەرەیش کە خۆت رەوانەت کردوو بە سەر ئادەمیزادو پەری کە حەزەرتی موحمەدە.

(١) تجريد البخاري / ١ / ١٩٥ رقم: ١٧٨ = ٢٤٧ ، ٦٣١١ ، ٦٣١٢ ، ٦٣١٥ ، ٧٤٨٨ . مسلم . ذكر ودعاء: ٦٨٢٠ .

أبو داود . أب: ٥٠٤٦ ، ٥٠٤٧ ، ٥٠٤٨ ، ترمذي . دعوات: ٣٢٩٤ . تحفة الأشراف: ١٧٦٣ .

فه‌رمووی: جا نه‌گهر له‌پاش خویندنی ئەم نزایه له‌و شه‌وه‌تدا بم‌ریت،
ئەوا له‌سه‌ر ئایینی پاکی ئیسلام ده‌مریت، وه ئەم نزایه بکه به دوا‌ه‌مین
قسه‌ت و که دوعاکه‌ت خویند ئیتر قسه‌ی تر مه‌که تا خه‌وت لی ده‌که‌وی. به‌راء
فه‌رمووی: خه‌ریک‌بووم له‌به‌ری بکه‌م له‌جیاتى (وَبَنِيكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ) گوتم:
(وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ) که‌چی هه‌زه‌ت (د‌روودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: نه‌ه،
وا مه‌لئ و وشه‌کانی نزا‌که له‌خوته‌وه مه‌گو‌په‌و وه‌ک خو‌م پی‌تم گو‌ت ب‌لئ:
(وَبَنِيكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ). (ش/د/ت).

٤٢٧١- عَنْ حُدَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَخَذَ
مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا. وَإِذَا
اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ^(٢).

ه‌و‌ده‌یفه (خودای لی رازی بئ) فه‌رمووی: پی‌غه‌م‌به‌ر (د‌روودی خودای له‌سه‌رین)
ده‌ستو‌وری وابو، به شه‌و که ده‌چو‌وه سه‌ر نو‌وستن‌گا‌که‌ی ده‌ستی راستی له
ژیر روومه‌تی خویدا داده‌ناو ده‌یفه‌رمو: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا: خودایه!
به پی‌روزی ناوی تو ده‌رم و ده‌ژیم: به به‌که‌تی ناوی تو ده‌خه‌وم و له‌خه
هه‌ل ده‌ستم. کاتی له‌خه‌ویش هه‌ل ده‌ستا، ده‌یفه‌رمو: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا
بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ: سو‌پاس و ستایش هه‌ر بۆ ئەو خودایه‌یه که له‌پاش
ئەوه‌ی که مراندینی زیندو‌وی کردینه‌وه وه له‌قیامه‌تیشا زیندو‌و کردنه‌وه
هه‌ر به ده‌ستی خو‌یه‌تی. (ش/د/ت).

٤٢٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَوَى
أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي مَا خَلَقَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيَضْطَجِعْ
عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنِّي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكَتْ نَفْسِي
فَارْحَمْنَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ^(٣).

(٢) تجريد البخاري/ ٥/ ٢٤٣ رقم: ١٩٧٩ = ٦٣١٢، ٦٣٢٤، ٧٣٩٤. مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٥.

(٣) تجريد = مختصر صحيح البخاري/ ٥/ ٢٤٦ رقم: ١٩٨٢ = ٦٣٢٠، ٧٣٩٣.

ئەبو هورەیرە (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتێ یەکنێ لە ئێوه دەیهوێ بچیتە ناو نوینەکه یەوه، با بە چمکی ناوهوهی جلهکهی، یا بەهەر شتیکی تر نوینەکهی بتهکینێ، چونکه ئێوه نازانن که لهپاش ئێوه نوینەکه چی تری تێدهچێ له وانهیه ماری یا دووپشکی یا نازاریکی تری تێ چووبی جا که نوینەکهی تهکان ئەوجا بلی: بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ:

ئەو پەرورەدگار! بە پیروزی ناوی پیروزی تو، تەنیشتی خۆم لەسەر ئەم نوینە دادەنیم و دەخەوم، وە بە پشتی تو بەرزی دەکەمەوه و هەل دەسم لە خەو. خودایە! ئەگەر گیانم گل دەدەیتەوه و لەم خەوهدا گیانم دەکیشی ئەوا بە رحمةتی خۆت رەحمی پێ بکە، وە ئەگەر بەرەڵای دەکەیتەوه و لەم خەوه خەبەرم دەکەیتەوه ئەوا بیپاریزەو بەوهی که ناگاداریی بەنده باشەکانی خۆتی پێ دەکەی ناگاداریی ئەویش بکە (ش/د/ت).

٤٢٧٣- → (ب- ٣ز- ٤٨ل- ١٢٠ف- ٤) (٤).

٤٢٧٤- حدیث (كان النبي (صلى الله عليه وسلم) إذا أوى إلى فراشه كل ليلة جمع كفيه.. الخ) سبق في (فضل المغوّذين) (٥).

٤٢٧٥- وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه): كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَأْمُرُنَا إِذَا أَخَذَ أَحَدُنَا مَضْجَعَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالْتَوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَآغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ (٦).

(٤) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ٤٨ل - ١٢٠ رقم: ٢١٦٩/٤.

(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٩١ل - ٣٢١ رقم: ٣٦٧٠ / ٢.

(٦) مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٧.

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەڕین)

فەرمانی پێ فەرمووین کاتێ دەچینه سەر نوێنی خەوتن بڵین:

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
وَقَالَ الْحَبَّ وَالْتَوَى وَمُنَزَلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
مِنَ الْفَقْرِ :

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەڕین)

فەرمانی پێ فەرمووین، کاتێ دەچینه سەر نوێنی خەوتن بڵین:

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
وَقَالَ الْحَبَّ وَالْتَوَى وَمُنَزَلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
مِنَ الْفَقْرِ :

ئەوی خوایه! ئەوی پەرەردگاری ئاسمانەکان، ئەوی پەرەردگاری زەوی،

ئەوی پەرەردگاری بارەگای یەزدانی مەزن! ئەوی پەرەردگاری ئێمە، ئەوی

پەرەردگاری هەموو شتێ! ئەوی ئەو کەسە کە لە تۆمەتی رەق و تەق و

وشت و برین چوو زەرەیی سەوزو ناسک شین دەکەیت! وە دانەویڵەو ناو کە

لەکاتی سەوزبوونا بە تەوانایی بێ سنووری خۆت لەت دەکەیت! ئەوی

دابه‌زێنەری تەورات و ئینجیل و قورئان! ئەو قورئانەیی کە راست و ناراست

لەیه‌کتری جیا دەکاتەوه، پەنا دەگرم بە تۆ لە شەڕی هەموو شتێ، کە جێهوی

بە دەستی تۆیە، ئەوی خودایە! تۆ خۆت ئەوه‌ل و یەکەم کەسیت و سەرەتات بۆ

نییه‌و هیچ شتێ لە پێش تۆدا نەبووه، وە تۆ خۆت ئاخەرمینیست و

دواکەسیت و لە دواي هەموو مەوجودی هەر دەمی، وە تۆ هەم ظاهر و

ناشکرای و هیچ شتێ بالا دەستی تۆ نییه، وە هەم باطین و پەنهانی و غەیری

تۆ‌هه‌مووی له ژێر ده‌ستی تۆ‌دایه، په‌روه‌ردگارا! به‌ که‌رهمی خۆت ئه‌و
قه‌رزهی که‌ له‌ سه‌رمانه‌ بۆمانی بده‌روه‌و به‌ ره‌حمه‌تی خۆت به‌ مالی
ره‌حمه‌ت و به‌ زانستی باش و به‌ ره‌فتاری شیرین و به‌ گوته‌ری زی‌ترین داراو
ده‌وله‌مه‌ندمان بکه‌و له‌و فه‌قرو هه‌ژارییه‌ی که‌ ده‌بی به‌ مایه‌ی کوفرو ناشو‌کری
تۆ‌رزگارمان بکه‌ (ش/د/ت).

٤٢٧٦- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَوَى
إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا وَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا
مُؤْوِي. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٧).

ئه‌نه‌س (په‌زای خودای ئی‌بن) فه‌رمووی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌رین) که‌
ده‌چووه‌ ناو نوینه‌وه‌ ده‌یفه‌رموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا
فَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِي): سوپاس و ستایش هه‌ر بۆ ئه‌و خوایه‌یه‌ که‌
نان و ناومان ده‌داو به‌شێ که‌ سه‌روبه‌ر به‌شمان بکا ده‌مانداتێ و جێگه‌و
ریگه‌ی هه‌سانه‌وه‌و هه‌وانه‌وه‌ی داوه‌ پێمان، ئه‌مه‌ له‌ کاتی‌کا که‌ چه‌نده‌ها
که‌سی وا هه‌ن که‌ بی که‌س و بی دالده‌و بی جێگه‌و شوین و لانه‌ن! (م/د/ت).

٤٢٧٧- وَأَمَرَ ابْنُ عُمَرَ رَجُلًا إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَلْتَ
تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
الْعَافِيَةَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَسَمِعْتَ هَذَا مِنْ عُمَرَ؟ قَالَ: مِنْ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ، مِنْ رَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبْنُ حَبَّانَ (٨).

ئێبنو عومه‌ر (په‌زای خودایان له‌س‌رین) به‌ پیاویکی ده‌گوت: کاتێ ده‌چیته‌
ناو نوینه‌وه‌ بلێ:

(اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَلْتَ تَوَفَّاهَا لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ
أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ):

(٧) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٢. أبو داود. ادب: ٥٠٥٢. ترمذی. دعوات: ٣٢٩٦.

(٨) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٦.

(١٠) سكت عن درجته الشارح.

حه‌زهره‌ت (دبرودی خودای لسه‌ربین) فه‌رمووی پینی: سووره‌تی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) به‌ته‌واوی بخویننه‌و که ته‌واو خویندت بخه‌وه، چونکه ئەم سووره‌ته‌ حاشاکردن و یه‌خه‌هه‌لته‌کاندنه‌ له‌ شیرک و فره‌خوایی (د/ت).

٤٢٨٠- عَنْ حَفْصَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدَ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ ثَلَاثَ مِرَّاتٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (١١).

حه‌فصه‌ی هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر (دبرودی خودای لسه‌ربین) فه‌رمووی: که پیغه‌مبه‌ر (دبرودی خودای لسه‌ربین) ده‌یویست بخه‌وی ده‌ستی راستی له‌ ژیر روومه‌تیدا داده‌ناو سئ جار ده‌یفه‌رموو: (اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ): ئەه‌ی خودایه‌! له‌و روژده‌دا که به‌نده‌کانی خۆت زیندوو ده‌که‌یته‌وه له‌ سزاو عه‌زابی خۆت بم پارێزه‌ (د/ت- س/ص).

٤٢٨١- عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكُّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ: (١٢).

ئەبو ئەزه‌ره‌ری ئەنماري (خودای ئازای بڼ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دبرودی خودای لسه‌ربین) به‌شه‌وه‌ که ده‌چوووه‌ سه‌ر نوستنگاکه‌ی ده‌یفه‌رموو: (بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكُّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى): به‌ به‌ره‌که‌تی پیروزی ناوی خودا ته‌نیشتی خۆم داناو له‌سه‌ر ئەم نوینه‌ راکشام، خودایه‌ له‌ گوناهم خۆش به‌و شه‌یتانم تپوو ره‌هه‌نه‌ بکه‌و چغه‌ی ئی که‌و، گه‌ردنم رزگار بکه‌و له‌و هه‌ق و مافانه‌ی که‌ له‌ سه‌رمن هو‌ی گه‌ردن ئازادیم بو فه‌راهه‌م بینه‌، وه‌ به‌ لوتفی خۆت شادم که‌ به‌ هاوده‌می یاران‌ی یانه‌ی هه‌ره‌ بالآ (د/حاکم).

(١١) بسند صحيح (شرحه).

(١٢) سكت عن درجته الشارح.

۴۲۸۲- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضَجِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَنتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ، مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ^(۱۳).

عه‌لی (په‌زای خودای لی‌بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له‌سه‌ر خه‌وگا‌که‌ی ده‌یفه‌رموو: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَنتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ:

ئه‌ی خودایه‌! په‌نا ده‌گرم به‌ زاتی نازداری تو، به‌ خوټ و به‌ وشه ته‌واوه‌کانت له‌ شه‌ری ئه‌وه‌ی که‌ جله‌وی به‌ ده‌ستی خوټه، په‌روه‌ردگارم! خوټ ده‌توانی له‌ ژیر باری قه‌رزایی و گونا‌ه‌باری رزگارمان بکه‌ی، په‌روه‌ردگار! سوپای تو قه‌ت ناشکی و گف‌ت و به‌لینی تو پاشگه‌ز بوونه‌وه‌ی بو‌نییه، مال و دارایی ده‌وله‌مه‌ند به‌ ده‌ردی ناخوا، له‌لای تو، چونکه‌ ئه‌وه‌ی به‌ ده‌ردی ده‌خوا ته‌نیا کرده‌وه‌ی باشه، ئه‌تو پاک و بی‌ نه‌نگیت و، من هه‌میشه سوپاس و ستایشی زاتی تو ده‌که‌م (د).

۴۲۸۳- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۱۴).

ئیب‌نو عومه‌ر (خودایان لی‌زای بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ری خودا فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ

(۱۳) سکت عن درجته الشارح.

(۱۴) سکت عن درجته الشارح.

شَيْءٍ وَمِلِكَةٍ وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ): سوپاس و ستایش بۆ نه‌و خودایه که به‌شی باشی داومه‌تی و، دالده‌ی داوم و نان و ناو و خواردن و خواردنه‌وه‌ی داومه‌تی، سوپاس و ستایشی بڼی پایان بۆ نه‌و یه‌زدانی پاکه که نه‌وپه‌ری گه‌وره‌یی و چاکه و پیاوه‌تی له‌گه‌لدا کردووم، وه به‌شو و باره‌ی گه‌وره‌ی پڼی به‌خشیوم، سوپاس بۆ خودا له‌سه‌ر هه‌موو حال و بارو دوخی، نه‌ی خودای من! نه‌ی په‌روه‌ر دگاریو پادشاو خوداوه‌ندی هه‌موو شت! په‌نا ده‌گرم به‌په‌نای تو له‌سزاو نیش و نازاری ناگری دوزه‌خی تو! (نه‌بو داوود. پر گنډه‌کی له‌نوود بڼ).

۴۲۸۴- عَنْ طَخْفَةَ بْنِ قَيْسٍ الْغِفَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ مِنَ السَّحَرِ (أَي مِنْ مَرَضِ السَّحَرِ وَهُوَ الرُّعَّةُ - شرحه) عَلَى بَطْنِي، إِذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلِهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ ضِجْمَةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ، فَتَنْظَرْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (۱۵).

طه‌فخه‌ی کوپری قه‌یسی غیفاری (خودای ن‌رازی بڼ) فه‌رمووی: جاری له‌مزگه‌وت له‌به‌ر ژانه‌سی له‌سه‌ر سک راکشابووم، روانیم واپیاوئ به‌قاچ رام ده‌وشینئ و ده‌فه‌رموئ: خودا رقی له‌م جوړه‌پالکه‌وته‌یه. جا که ته‌ماشایم کرد پیغه‌مبه‌ر بوو (دروودی خودای له‌سه‌ر بڼ). (د/ت).

۴۲۸۵- عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ الثَّيْبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ فَقَدْ بَرَأَتْ مِنْهُ الدِّمَةُ. وَلَفْظُ الزَّمْدِيِّ: نَهَى الثَّيْبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَنَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَطْحٍ لَيْسَ بِمَخْجُورٍ عَلَيْهِ (۱۶).

عه‌لی کوپری شه‌یبان (خودای ن‌رازی بڼ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بڼ) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سئ له‌سه‌ر بانئ بڼ لاوانه‌بخه‌وئ نه‌وه‌نوبالی به‌نه‌ستوئ خو‌یه‌تی، نه‌گه‌ر که‌وته‌خواری سووچی خو‌یه‌تی (د/ت) گفتی (ت) ناوایه: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بڼ) ریڼگه‌ی نه‌ده‌دا که‌پیاو له‌سه‌ر سه‌ربانی بڼ لاوانه‌بخه‌وئ.

(۱۵) سکت عن درجته الشارح.

(۱۶) سکت عن درجته الشارح.

٤٢٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تَرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تَرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (١٧):

ئه‌بو هوره‌یره (په‌زای خودای ئی‌بن) فه‌رمووی: چه‌زهرت (دیروودو سلاور ره‌حه‌تی خودای گوره‌و مهنزی له‌سهر بن) ده‌فه‌رمووی: که‌سه‌ئ له‌ شوینیکا پال بکه‌وئ و زیکرو یادی خودای تیدا نه‌کا له‌ روژی قیامه‌تدا بو‌ی ده‌بی به‌ داخ و خه‌فه‌ت و داخی دل! هه‌روا که‌سه‌ئ له‌ شوینئ دابنیشئ و تا دانیشتنه‌که‌ی ته‌واو ده‌بی، یادی خودانه‌کا (د/ت- خودایان ئی‌رازی بن).

٤٢٨٧- عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَقْرَأَ عِنْدَ نَوْمِهِ سُورَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَقْرُبُهُ شَيْءٌ حَتَّى يَهْبُتَ مَتَّى هَبَّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (١٨):

شه‌ددادی کو‌ری ئه‌وس (خو‌ش نو‌ودی خودای ئی‌بن) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دیروودی خودای له‌سهر بن) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر موسو‌لمانئ له‌کاتی نو‌وستندا سووره‌تی قورئان بخوینئ، خودا ده‌یسپی‌ری به‌ فريشته‌ی و فريشته‌ی ده‌کا به‌ پاسه‌وانی ئیتر نایه‌ئ هیچ شتیکی خراب توخنی بکه‌وئ هه‌تا له‌و خه‌وه‌ خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه! (ت-س/ح).

٤٢٨٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (بِسَنَدٍ حَسَنٍ). نَسَّالَ اللَّهُ تَعَالَى التَّوْفِيقَ. آمِينَ (١٩):

(١٧) سکت عن درجته الشارح.

(١٨) سنده حسن عند الترمذي (شرحه).

(١٩) سنده حسن عند الترمذي (شرحه).

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (سروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: هه‌رکه‌سێ له‌و کاته‌دا که ده‌چیته‌ سهر پیخه‌فه‌که‌ی سێ جار بلی: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ): داوای لی‌بووردن له‌ خودای مه‌زن ده‌که‌م، خو‌ی تاکه‌ خودایه‌، خواجه‌کی زیندووی نه‌مه‌، هه‌ر بو‌وه‌و هه‌ر ده‌بی، خودایه‌کی ته‌وانای وایه‌ که له‌نگه‌ری هه‌موو شتیکی راگرتووه‌، په‌شیمانم له‌ کرده‌وه‌ی خراپی خو‌م و ته‌وبه‌ له‌لای ئه‌و خودایه‌ی خو‌م ده‌که‌م و ده‌که‌پیمه‌وه‌ بو‌لای که‌ره‌م و به‌خششی خو‌ی! چه‌زهرت (سروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ له‌و کاته‌دا سێ جار ئاوا بلی ئیتر خودا له‌ هه‌موو گونا‌هه‌کانی خو‌ش ده‌بی، با به‌قه‌د که‌فی ده‌ریاش گونا‌هی هه‌بی، یا به‌قه‌ی گه‌لای دار، یا به‌قه‌ی ژماره‌ی ده‌نکه‌ لمی ته‌پۆلکه‌ له‌مه‌کانی زنجیره‌ چیا‌کانی عانیج، که‌ بو‌نۆری و بی شو‌ماری به‌نا‌وبانگن، یا به‌قه‌د ژماره‌ی رۆژه‌کانی جیهان! (ت-س/ح).

٩) وشه‌ی کاتی له‌خه‌و هه‌ستان: (ما یقول إذا استیغظ)

٤٢٨٩- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْغِظُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ دَعَا، اسْتَجِيبَ لَهُ. فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسْنَدٍ صَحِيحٍ)^(١):

عوباده‌ی کو‌پی صامیت (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (سروودی

خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: هه‌رکه‌سێ به‌شه‌و کاتی خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ): هه‌ر خودا خودایه‌، تاک و ته‌نیا‌یه‌، هاوه‌ل و هاوری و هاوبه‌شی بو‌نییه‌، مو‌لک و پاشایه‌تی هه‌ر قابیل به‌ خو‌یه‌تی، سو‌پاس و ستایش هه‌ر قابیل به‌ خو‌یه‌تی، هیچی له‌

^(١) بسند صحیح (شرحه).

ده‌ست دهرناچی و ده‌سه‌لات و ته‌وانایی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌یه،
یه‌زدانیکی پاک و بی گهردو بی نه‌نگه، سوپاس و ستایش هه‌ر قابیل به
خویه‌تی هه‌تا هه‌تایه، هه‌ر بو‌خوی خودایه و به‌س، یه‌زدانی مه‌زن له هه‌موو
مه‌زنی مه‌زنتره هه‌موو جموجوولی، وه هه‌موو هی‌زنو ته‌وانایی به ده‌ستی
خودایه، فه‌رمووی: نه‌مجار هه‌ر دووعایی، یا هه‌ر نزایی بکا له‌پاش گو‌تنی
نه‌م گوته‌یه خودا نزا‌که‌ی گیرا ده‌کا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ری):
نه‌گهر له‌دوا نه‌وه هه‌لستی و ده‌سنو‌یژ بگری و نو‌یژ بکا نو‌یژه‌که‌شی قه‌بوول
ده‌بی (د/ت- س/ص).

۴۲۹۰- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا
اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَلِّبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ،
اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۲).

عائیشه (خودای ئی‌زایی بی) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) به‌شه‌و
کاتی له‌خه‌و خه‌به‌ری ده‌بووه ده‌یفه‌رموو: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ
أَسْتَغْفِرُكَ لِذَلِّبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي،
وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ): (د).

۴۲۹۱- → (ب- ۱ز- ۱۸۱ل- ۴۹۲ف- ۵) ^(۳).

۴۲۹۲- → (ب- ۱ز- ۱۸۱ل- ۴۹۳ف- ۵) ^(۴).

۴۲۹۳- ته‌ماشای نه‌م جی‌گه‌یه‌یش بکه: (آداب النوم ودعائه) ^(۵).

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۳) تقدم برقم: ۹۷۷ مجلد اول. تسلسل/ ۸۱.

^(۴) تقدم برقم: ۹۷۰ / ۶ مجلد اول. تسلسل/ ۸۱.

^(۵) راجع تسلسل/ ۸ من هذا المجلد.

(١٠) پاشەکی: باسی پەندو نموونه کان : (خاتمة في الأمثال)

٤٢٩٤- → (ب- از- ٩- ٥٤ف- ٨) (١).

٤٢٩٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْعِشَاءَ، ثُمَّ أَخَذَ يَدَيَّ وَخَرَجَ إِلَى بَطْحَاءٍ مَكَّةَ فَأَجْلَسَنِي وَخَطَّ عَلَيَّ خَطًّا، وَقَالَ: لَا تَبْرَحْهُ وَلَا تُكَلِّمْ أَحَدًا، ثُمَّ ذَهَبَ وَجَاءَ فِي آخِرِ اللَّيْلِ فَدَخَلَ عَلَيَّ فِي خَطِّي فَتَوَسَّدَ فِخْذِي، فَقَدْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا رَقَدَ نَفَخَ فَبَيْنَا أَنَا قَاعِدٌ وَهُوَ مُتَوَسَّدٌ فِخْذِي إِذَا أَنَا بِرِجَالِ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ بِيضٌ اللَّهُ أَعْلَمُ مَا بِهِمْ مِنَ الْجَمَالِ فَانْتَهَوْا إِلَيَّ، فَجَلَسَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَطَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ قَالُوا بَيْنَهُمْ: مَا رَأَيْنَا عَبْدًا قَطُّ أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ هَذَا النَّبِيُّ، إِنَّ عَيْنَيْهِ تَنَامَانٌ وَقَلْبُهُ يَقْطَانٌ، اضْرِبُوا لَهُ مِثْلًا، مِثْلَ سَيِّدِ بَنِي قُصْرٍ ثُمَّ جَعَلَ مَادَّةً فَدَعَا النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ. فَمَنْ أَجَابَهُ أَكَلَ مِنْ طَعَامِهِ وَشَرِبَ مِنْ شَرَابِهِ وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقِبَهُ أَوْ قَالَ عَذَّبَهُ، ثُمَّ ارْتَفَعُوا وَاسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَمِعْتُ مَا قَالَ هَؤُلَاءِ وَهَلْ تَذَرِي مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ، فَتَذَرِي مَا الْمَلَكُ الَّذِي ضَرَبُوا؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: الْمَلَكُ الَّذِي ضَرَبُوا الرَّحْمَنُ (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) بَنَى الْجَنَّةَ وَدَعَا إِلَيْهَا عِبَادَهُ، فَمَنْ أَجَابَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقِبَهُ أَوْ عَذَّبَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (٢).

عەبدوللای کوری مەسعوود (پەزای خودای ئازین) فەرمووی: جاری پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) نوێژی خەوتنانی کردو، دەستی منی گرتو، دەرچوو بوو ساری مەککە، کە ناودارە بە بەطحاء، لەوێ منی دانیشان و، هێلیکی کیشا بە دەورماو، فەرمووی: لەم هێلە دەرنەچیت و ئەم جەغزە بە جێ مەهیلە و هەتا خۆم دیمەوه بۆلات قسە لەگەڵ کەس نەکە! ئەنجا خۆی رویشت و شەوهکی هاتەوه و هاتە ناو هێلەکەوه لەناو جەغزەکەدا سەری کردە سەر

(١) تقدم برقم: ٨ / ٦٨ مجلد اول. تسلسل / ٩.

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح.

رانی من و خەوت، عاده‌تی پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) وابوو که ده‌خەوت ده‌پیرخاند، لەسەر ئەم حاله‌ من دانیشتبووم سەری پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) لەسەر رانم بوو، پرخەیی خەوی دەهات، تەماشام کرد و دەستەیی پیاو پەیدا بوون، هەموو جل و بەگی سپی چریان لەبەردا بوو، هەر خودا بۆ خۆی دەزانێ چەندە جوان و نازدار بوون، که گەیشتنە لای من تاقمیکیان لە سەرینی پیغه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەری) دانیشتن و تاقمیکیشیان لە پایینیەوه، ئەوجا لەناو خۆیاندا فەرموویان: هەرگیزاو هەرگیز که سمان نەدیوه (لە بەندەکانی خودا) که وەك ئەم پیغه‌مبەرە نازدارە بەشی گەورەیی پێ خەلات کرابێ. چاوەکانی دەنۆی که چی دلی هەر وریایە، وێنەیی، نمونەیی بۆ ئەم پیغه‌مبەرە بەیننەوه بەیانی حالی بکا: مانەندی ئاغایی وایە، کۆشکی دروست بکا و نان دروست بکا و خەلک بانگ بکا بۆ سەر نان و ئاو، جا ئەوهی بچێ بۆ سەر دەعوەتەکه‌ی لەو نانه جوانە دەخوات و لەو خواردنەوه نایابە نۆش دەکا، ئەوه‌یشی نەچی ئاغا که تۆلە‌ی ئی دەسینێ، یا فەرمووی: سزای دەدا، ئیتەر پیاوە‌کان بەرزەوه‌ بوون بۆ ئاسمان و نەمان لەبەر چاوم و ون بوون، پیغه‌مبەریش (دروودی خودای لەسەری) خەبەری بۆوه‌و فەرمووی: گویت ئی بوو که ئەمانە چییان گوت، وە ئایا دەزانیت که ئەوانە کی بوون؟ گوتم: خوداو پیغه‌مبەر خۆیان باشتەر دەزانن، فەرمووی: ئەوانە فریشتە بوون، ئە‌ی دەزانی مانای قسەکه‌یان چییە؟ گوتم: خوداو پیغه‌مبەر خۆیان زۆر باش دەزانن. فەرمووی: ئەوه‌ مەسەل و نمونە‌ی خودای پیروژو گەورە‌یە، که بەهەشتی دروست کردووه‌و بەندەکانی خۆی بانگ دەکا بۆ ئەوێ، جا هەرکەسێ بچێ بە دەنگیەوه‌ دەچیته‌ بەهەشت، هەر که‌سیکیش نەچی بە دەنگیەوه‌ تۆلە‌ی ئی دەسینێ یا سزای دەدا (ت- س/ص).

٤٢٩٦- عَنْ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ الثَّيْبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنَّهُ كَادَ أَنْ يُنْطَى بِهَا. فَقَالَ عِيسَى: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ لِتَعْمَلَ بِهَا وَتَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، فِيمَا أَنْ تَأْمُرَهُمْ وَإِمَّا أَنَا أَمُرُهُمْ، فَقَالَ يَحْيَى أَخْشَى إِنْ

سَبَقْتَنِي بِهَا أَنْ يُخَسَفَ بِي أَوْ أُعَذَّبَ، فَجَمَعَ النَّاسَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ، فَامْتَلَأَ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرَفِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ. أُولَهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَإِنْ مَثَلَ مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا مِنْ خَالِصٍ مَالِهِ بِدَهَبٍ أَوْ وَرَقٍ، فَقَالَ هَذِهِ ذَارِي وَهَذَا عَمَلِي فَأَعْمَلَ وَأَدَّ إِلَيَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤَدِّي إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَيْكُمُ يَرْضَى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرُكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأَمُرُكُمْ بِالصِّيَامِ فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْكٌ فَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا وَإِنَّ رِيحَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. وَأَمُرُكُمْ بِالصَّدَقَةِ فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوُّ، فَأَوْتَقُوا يَدَهُ إِلَى عُنُقِهِ وَقَدِّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ، فَقَالَ: أَنَا أَقْدِيهِ مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ، فَقَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ. وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَذْكُرُوا اللَّهَ فَإِنْ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَثَرِهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا أَتَى عَلَى حِصْنٍ حَصِينٍ فَأَخْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، كَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يُخَرِّزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَأَنَا أَمُرُكُمْ بِخَمْسِ أَمْرٍ بِهِنَّ: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَالْجِهَادُ وَالْهِجْرَةُ وَالْجَمَاعَةُ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ، وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جُنَا جَهَنَّمَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَلَّى وَصَامَ، قَالَ: وَإِنْ صَلَّى وَصَامَ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللَّهِ الَّذِي سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. نَسَالَ اللَّهُ الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ وَالتَّوْفِيقَ. آمِينَ^(٣).

حاریشی ئەشعەری (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (سەددی خودای لەسەرب) فەرمووی: خودای گەورە پێنج فەرماشتی بە یەحیای کۆی زەکەرەیا فەرموو، وە فەرمانی پێدا کە هەم خۆی رەفتاریان پێ بکا، هەم نەوهی ئیسرائیل، بەلام یەحیا خەریک بوو سەستییان تیا بکا، عیسايش فەرمووی پێی: تۆ خودا فەرمانی پێ کردووی کە خۆت و نەوهی یەعقوب رەفتار بەو پێنج فەرماشته بکەن، جا یا خۆت پێیان بفرموو، یا من پێیان دەلێم،

(٣) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرحه).

فەرمانەکهی خودایان پێی رادهگهیهنم. یه حیا فەرمووی: دەرسم ئەگەر تۆ
 له پێش مندا پێیان رابگهیهنی خودا من به ناخی زهویدا رۆبچوینێ، یا خود
 سزایهکی سه ختم بدا جا له بهیتولمه قدیسا ئەوهنده خه لکی کوکردهوه ههتا
 مزگهوت پر بوو ته نانهت زۆر کهس له سههر بانیژهو بالاجی و کۆنگره کان
 دانیشتبوون فەرمووی پێیان: من خودا فەرمانی پێی کردووم بهم پێنج
 فەرماشته که هم خۆم و هم ئیوه رهفتاریان پێی بکهین، یه که میان ئەوهیه:
 که ته نیا خودا بپهرستین و هیچ هاوبهشی بۆ پهیدا نه کهین، چه نکه ئەوهی
 هاوبهش دابنێ بۆ خودا وهك ئەو پیاوه وایه که به مالی ساغی خۆی (به زیڕ
 یا به زیوو) بهندهی بکری و پێی بلێ: ئەمه ماله کهمه و ئەمهیش ئیشه کهمه،
 ئیش بکه و هره بیده ره دهست خۆم، کهچی ئەویش بچی ئیش بکا و به لām
 نهیدا به ئاگاهکی به لکوو بیدا به کابرایهکی تر، ئایا کامتان رازی دهبی که
 بهندهی ئەو وابێ، دووهم: خودای گهوره فرمانتان پێی دهکا به نویژ، کاتی
 نویژ دهکن له ناو نویژه کهدا ئاو پر مه دهنهوه، چونکه له نویژدا خودا روو
 به پروی بهندهی خۆی راده و ستێ، به مهرجێ لا نه کاتهوه! سییهم: خودای
 مهزن فرمانتان پێی دهکا به رۆژوو گرتن، رۆژوو وهك ئەوه وایه پیاوی له ناو
 تاقمیکا پریاسکهی میسکی پێی بێ، دیاره که هه موو ئەو تاقمه بۆنی ئەو
 مسکهیان پێی خوشه، جا بزائن که بۆنی رۆژووه وان (له لای خودای گهوره و
 سهروه) له بۆنی میسک گه ئی خوشتره، چواره: خودای گهوره فرمانتان پێی
 دهکا به خێرو چاکه و زهکات، جا بزائن که خێرو چاکه کردن وهك ئەوه وایه:
 که پیاوی دوژمن یه خسیری بکا و کوژ و زنجیری بکا و بیبات که بدا له
 گهردن، ئەویش بلێ: هه رچیم هیه کهم و زۆر دهیدم به ئیوه له جیاتی
 سهرو سهرانهیان بداتی و خۆی رزگار بکا له دهستیان، پینجهم:
 فرمانیشتان پێی دهکا به یادو زیکری خودا، یادو زیکری خودا وهك ئەوه
 وایه پیاوی دوژمن نیشتیته سهری و به هه له داوان به شوینیوه بێ، به لām
 خۆی بگهیهنێته قه لایهکی قایم و له شوینیکی وادا خۆی قایم بکا که دهستی
 ئەوانی پێی نهگا. جا بزائن بهندهیش ئا وایه به یادو زیکری خودای گهوره

نه‌بی خوی له شه‌یتان بۆ ناپار‌یزری. چه‌زرت (سه‌لات و سه‌لام و درودی خودای گه‌وری له‌س‌ری) فره‌مووی: منیش ئه‌مرت‌ان پی ده‌کم به‌م پی‌نج شته‌ که خودا فره‌مانی پی کردووم پی‌یان.

یه‌که‌م: گو‌یرایه‌لی فره‌مان‌ره‌وای خۆتان بن و فره‌مان‌به‌ری بکه‌ن.

دووهم: خه‌بات و تی‌کو‌شان له‌ ری‌ی خودادا قه‌ت ته‌رك مه‌که‌ن.

سی‌یه‌م: کو‌چ و هی‌ج‌ره‌ت بکه‌ن له‌ مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه، تا کاتی مه‌که‌ه‌ش ده‌بی به‌ ولاتی ئی‌سلام.

چوارهم: هه‌میشه‌ لایه‌نگیری کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان بن قه‌ت دوو به‌ره‌کی و نا‌کو‌کی به‌رپا مه‌که‌ن، له‌ناو نه‌ته‌وه‌ی ئی‌سلامدا چونکه‌ ئه‌و که‌سه‌ی به‌قه‌د بستنی له‌ کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان جیا ببی‌ته‌وه‌ ئه‌وه‌ به‌راستی رسته‌ی ئی‌سلامه‌تی له‌ مل خوی داده‌مالی و فره‌ی به‌سه‌ر ئایینه‌وه‌ نامینی هه‌تا ده‌گه‌ر‌یت‌ه‌وه‌ بۆ سه‌ر ئی‌سلامه‌تی!

پی‌نج‌ه‌م: هه‌ر که‌سێ منه‌یی داواو نه‌ریت و عاده‌ته‌ خراپه‌کانی سه‌رده‌می نه‌زانی پی‌ش هاتنی ئی‌سلام بکا، ئه‌وه‌ له‌ پل و پووشی نا‌گری دۆزه‌خه‌! پیاوی‌کی‌ش گو‌تی: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! هه‌رچه‌ند نو‌ی‌ژیش بکاو رو‌ژووی‌ش بگری؟

فره‌مووی: با نو‌ی‌ژیش بکاو رو‌ژووی‌ش بگری. ئه‌دی ئی‌وه‌ داواو فره‌مانی ئه‌و خودایه‌ به‌رو پی بده‌ن و بلاو بکه‌نه‌وه‌ که‌ ئی‌وه‌ی نا‌وناوه‌: می‌لله‌تی موسو‌لمان، خاوه‌نی باوه‌رو ئیمان، به‌نده‌ گه‌لی خودای میه‌ره‌بان (ت-س/ص).

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): عدد احاديث كتاب الرؤيا ستون حديثاً فقط:

دانەر (رحمه‌تی ئ‌بی) ده‌فره‌مووی: ژماره‌ی فره‌مووده‌کانی نامه‌ی خه‌ون ته‌نیا شه‌ست فره‌مووده‌یه‌.

به‌ بۆنه‌ی فره‌مووده‌ی دووهمی ئه‌م باسه‌وه‌، که‌ چه‌زرت (درودی خودای له‌س‌ری) به‌ په‌نجه‌ی پی‌رو‌زی خه‌تی کی‌شاوه‌، به‌ ده‌وری ئی‌بنو مه‌سه‌عوود دا بۆ

حیفزو پاراستنی، ئەم رووداوەتان عەرز دەکەم: ئەم کوردستانە‌ی خۆمان
 ھەروا وێرانە نەبوو، پیاوی پیاوانە‌ی وای تیاوو شەیتان شەرمی ئی دەکردن
 مارو میروو شەرم و شکۆیان ئی دەکردن و تەمەنناو سلاوی ریزیان بۆ دەگرتن!
 بەچاوی خۆم دیم، لە کەرکوک لە گەرەکی ئازادی، لە بەردەم مالی
 شیخ عەبدولکەریمی کەرەبچەندا (خودا لێی خوش بێ) کوپی زیکری قادری
 بەسترابوو، دەرویشەکان حالیان ئی ھاتبوو، عەشاماتیکی زۆر، لە کوردو
 عەرەب و تورکمان دەورەیان ئی دابوون شیخ عەبدولکەریم خۆی لەبەر
 قاپیەکە‌ی خۆیا لەسە کورسییەک دانیشتبوو، بەینە بەینە بە تەئسیری سۆزی
 خەلیفەو دەرویشەکان فرمیسکی شادی و رحمەت و شەفەقەت و دل پی
 سووتان ھۆن ھۆن بە چاوەکانیدا دەھاتە خواوە، خەڵکەکەیش وەک
 رێچکە‌ی میروولە ریزیان بەستبوو، بە سەرە دەستیان ماچ دەکرد، زیکر
 تەواو بوو، سەلاواتی کوتایی ئی درا، تەپڵ و دەف کپ بوو، دەرویشیکی
 چلکنە‌ی کولکنە‌ی بۆرەقنە‌ی حال ئی ھاتوو، شا ماریکی بە دەستەو بوو، بە
 پەنجە‌ی لەسەر خۆلی جێ زیکرەکە، لە ناوە‌راستی عەشاماتەکەدا، جەغزیکی
 گەورە‌ی کیشاو، مارەکە‌ی بەرەلای ناو ئەو ئەلقیە کردو خۆی لەناویا
 وەستاو، پیی گوت: لەم خەتە دەرنەچی!

مارەکە بەناو جەغزەکەدا دەستی کرد بە خولانە‌و، بە ھیچ جوړی
 نەیدەتوانی لە خەتەکە دەربچن، دەرویشەکە ناو بەناو فەمانی سەیر سەیری
 دەدا بە مارەکە، کە دەگەیشتە ئاستی شیخ، دەرویشەکە تیی دەخوپی و
 دەیگوت: ئادە‌ی تەمەناین بۆ شیخ بکە، مارەکەش بە ئاشکرا رادەوہستاو
 دوو سێ جار بەلای شیخ دا ملی خۆی لار دەکردەوہو وەک سلاو بۆ شیخ بکا
 ئاوا.

خۆشە‌ویستیەکی سەیر لە نیوانی شیخ و دەرویشەکانیدا ھەبوو،
 شیخ خۆی لە دەرویشەکانی جیا نەدەکردەوہ، بەلام ئەوانە‌ی کە بە چاوی ریز
 تەماشای ئەھلی تەریقەتیان نەکردایە، ئەویش زۆر بەبێ ریزی تەماشای

ئەوانی دەکرد، شیخ فەرمووی: موسولمانەکان! بە چاوی خۆتان دەبینن، لە
بەرەکەتی قورئانی پیرۆزەوه، بە هیممەتی شیخ و پیرو مشایەخان، بەهۆی
سوژی دلی ئەم دەرویشە هەژارانەوه ئەم مارو شا مارانە خودا کردوونی بە
پەت و منالان وەك یارۆچکە گەمەیان پی دەکەن. من چیم بەچاوی خۆم دیوه
ئەوهم نووسیوه، زۆریشم لەسەر کەس نییه کە باوەر بە قسەکەم بکا، بەلام
داخەکەم هەندیکمان بە هەموو شتیکی خۆمان (ئەگەر کەراماتی ئەولیاش
بێ) دەلێن: خۆکردییەو خۆ کوردییە! بە یادی ئەو رۆژگارەوه کە ئەو وەجاخە
رۆشنە لە کەرکوک بوو دەلێم:

موسولمانان پاک، کوردی خانە دان

شیخی دل رووناک بە نووری یەزدان

لە کەرکوک مابوو، داخەم نەویش رووی

لە بەختی خۆمان، نە گۆل ما، نە بووی

سلیمانی / دور الضباط

١٩٩٠/٧/٢٧ وەرگیر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی خه‌بات و تی‌کۆشان و غه‌زاکان

(ئه‌م نامه‌یه جهوت باسه)

(١١) باسی یه‌که‌م: باسی که‌وره‌یی خه‌بات و تی‌کۆشان له ری‌گه‌ی خودادا:

کتاب الجهاد والغزوات وفيه سبعة أبواب (الباب الأول: فی فضل الجهاد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، يَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَذْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠/٦١-١٢):

واته: ئه‌ی که‌سانێ که باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خودا کردووه، ئایا چه‌زده‌که‌ن شاره‌زاتان به‌کم بو‌تیجاره‌ت و بازگانییه‌ک که له سزای سه‌ختی پاشه‌ روژ‌رزگارتان بکا، ئه‌وه ئه‌وه‌یه باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خو‌تان پته‌وو دامه‌زراو به‌کن و له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا به سه‌رو به مال له ری‌گه‌ی خودای که‌وره‌دا تی‌کۆشن و خه‌بات بکێپن و به‌نگن له‌گه‌ڵ دوشمنانی ئایینی خودادا، به‌هر شی‌وه‌یی بو‌تان بلوێ، ئه‌گه‌ر بزائن ئه‌مه‌تان زۆر چاک‌ترو باش‌تره بو‌ پاشه‌ روژو بو‌ جیهانیشتان ئه‌گه‌ر ئاوا به‌کن خودا تاوان‌تان ده‌به‌خشێ و ده‌تان‌خاته ناو به‌هه‌شتی‌کی واوه که جۆبار له ژێر داره‌کانیه‌وه، ره‌وان ده‌بێ و هه‌روه‌ها چه‌ن کۆشک و خانوو مالی جوان جوان‌تان ده‌دات، که‌وان له‌ناو به‌هه‌شتانی عه‌دندا که به‌راستی جی‌گه‌ی دانیشتن و رابواردن و چه‌وانه‌وه‌و چه‌سانه‌وه‌ن، ئه‌مه‌یش به‌راستی به‌هره‌یه‌کی ئی‌جگار که‌وره‌و پی‌روژه‌و که‌یشتنه به پایه‌ی پی‌روزی و سه‌رکه‌وتنی که‌وره‌.

٤٢٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، جَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا بَيْنَ

الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ، فَإِنَّهُ أَوْسَطُ
الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، أَرَاهُ، قَالَ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ
الْبُخَارِيُّ هُنَا وَالتِّرْمِذِيُّ فِي الْجَنَّةِ (۱):

ثَبَوِ هُوْرِهِرِه (خودای فی رازی بن) فہرمووی: پیغہمبہر (سرودی خودای لہسربین)
فہرمووی: ہر کہ سنی باوہر بہ خوداو پیغہمبہری خودا بکاو، نویژ بکاو
روژووی رہمہزان بگری، دہبی بہ مال لہسہر خودا کہ بیباتہ ناو بہہشتہوہ،
نیتر چی لہ مالی خویدا دابنیشی، لہو ولاتہی کہ لہوی لہ دایک بووہ، یا پروا
بو خہبات و کوشش لہ ریگہی خودادا. یارانی حہزرتیش (سرودی خودای
لہسربین): گوتیان: ئہی پیغہمبہری خودا! با ئہم مژدہ خوشتہ بدہین بہ ہہموو
کہ سنی. فہرمووی: ناخر بزائن کہ سہد پایہی بہرزو بہریژ ہہیہ لہ بہہشتا
خودا نامادہی کردوون بو ئہو کہسانہ کہ خہبات دہگیپن و کوشش دہکن لہ
ریگہی خودادا، نیوانی ئہم پایہ ہہتا ئہو پایہ بہقہی نیوانی عہردو ئاسمان
لہیہک دوون، جا کاتی لہ خودا داواتان کرد داوای فیردہوسی لی بکن
چونکہ ہہم نایابترین و... وا دہزائم فہرمووشی: ہہم بلندترینی شوینی
بہہشتہ فہرمووی: لہ ژور ئہویشہوہ تہخت و بارہگای خودای میہرہبانہ،
لہویوہ رووبارہکانی بہہشت ہلدہقولین (ب/ت).

۴۲۹۸- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَضُمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا
يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَإِيمَانًا بِي وَتَصَدِيقًا بِرُسُلِي فَهُوَ عَلَى ضَامِنٍ أَنْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ
أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكِنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ
بِيَدِهِ مَا مِنْ كَلِمٍ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كَلِمٍ، لَوْثُ لَوْ كُنْ دَمٍ
وَرِيحُهُ مِسْكٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلَافَ
سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا وَلَكِنْ لَا أَحَدٌ سَعَةً فَأَحْمِلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً وَيَشُقُّ
عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْتُلُ

ئَمْ أَغْزَوْ فَاُقْتُلْ ثُمَّ أَغْزَوْ فَاُقْتُلْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيٍّ وَلَفْظُهُ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ (٢).

دیسان ئەو (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: پێغه مبهەر (دروودی خودای لاسهرین) ده فەرمووی: که سێ بپروا بۆ خهبات و غەزاو تیکۆشان له رێی خودادا خودا بۆ خۆی ده بێ به دهسته بهر (زامنی و)، ده فەرمووی: خۆم که قیلی ئەوم که یه کێ له م دوو خهلاته گه وره یه ی پێ بدهم: یا بیبه مه ناو به ههشت، یا بیبه مه وه بۆ شوینی خۆی له گه ل ئەو هه موو پاداشی گه وره و تالانییه زۆره ی که دهستی ده کهوێ! به مهرجێ ئەو تیکۆشه ره که ده چێ بۆ ئەو غەزاو کۆششه مه بهستی ته نیا ره زامه ندی خودایی و باوهرو ئیمانی به من و پێغه مبه رانی من هه بێ، به و که سه که گیانی موحه ممه دی به دهسته، دیاره که یه زدانی پاکه، هه ر که سێ له رێی خودادا زامار بکری له رۆژی قیامه تا که دی بۆ دیوانی خودا زامه که ی تازه و نوییه وه کوو تازه ئەو ده مه زامار کرایی ئاوايه، له سه ره هه مان شیوه یه، ره نگه که ی سووری تلیقییه، وه کوو خوینی ئاسایی، به لām بۆنه که ی بۆنی میسکه.

به و که سه گیانی موحه ممه دی به دهسته (دروودی خودای لاسهرین) ده ترسم که موسو لمانان تووشی ره نج و سه خله تی ببن ئەگینا ئەگه ر له بهر ئەوه نه بوایه ئەوا له گه ل هه موو تاقمه موسو لمانیکا که ده چن بۆ غەزاو خهبات خۆشم له گه لیانا ده چووم، به لām ئەمه نا کری: چونکه نه خۆم ئەو تواناییه مه یه که وولاخی سواری بۆ هه موویان پهیدا بکه م، نه خۆشیان ئەو دهستیان ده پروا، له هه مان کاتدا زۆریش به زهحمه تی ده زانن و له شانیا ن گرانه ئەگه ر من بچم بۆ غەزاو ئەوان نه یه ن! به و خودایه که گیانی موحه ممه دی له دهستدایه، به هه زی دڵ پر به دڵ هه زده که م که له رینگه ی خودادا بچم بۆ غەزاو له و غه زایه دا بکوژیم، دیسان زیندوو ببه وه و بچمه وه بۆ غەزاو هه مدیسان بکوژیمه وه،

(٢) تجرید / ١ / ٥٥ رقم: ٣٤ = ٣٦ ، ٢٧٨٧ ، ٢٧٩٧ ، ٢٩٧٢ ، ٣١٢٢ ، ٧٢٢٦ ، ٧٢٢٧ ، ٧٤٦٣ ، ٧٤٥٤ . مسلم.

هه‌مديسان زیندوو بېمه‌وه و بچمه‌وه بو غه‌زاو هه‌مديسان بکوژیمه‌وه! (ش)
 گفته‌ی (لفظی) بوخاری ئاوايه: به‌و که‌سه که گیانی موحه‌مه‌دی وا له‌ده‌ستا،
 پر به دل حه‌زده‌که‌م که له ریگه‌ی خودادا بکوژیم و له‌پاشا زیندوو بېمه‌وه و
 دیسان بکوژیمه‌وه، هه‌مدیس زیندوو بېمه‌وه و هه‌مدیس بکوژیمه‌وه،
 هه‌مديسان زیندوو بېمه‌وه و هه‌مديسانه‌وه جارێکی تریش بکوژیمه‌وه!

٤٢٩٩- وَعَنْهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَعْدِلُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ:
 لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، وَقَالَ فِي الثَّالِثَةِ:
 مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَائِمِ بآيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتُرُ مِنْ صَلَاةٍ وَلَا
 صِيَامٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى^(٣):

ديسان نه‌و (خودای ئازادی بن) فه‌رمووی: گو‌ترا: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا!
 چی هاوتای خه‌بات و تیکۆشان له ریگای خودای گه‌وره‌دا ده‌کا؟ فه‌رمووی:
 نه‌وه به ئیوه‌ نا‌کرێ دوو‌جار یا سێ جار ئه‌م پرسیاره‌یان لی‌کرده‌وه، هه‌ر
 ده‌یفه‌رموو: نه‌وه به ئیوه‌ نا‌کرێ له‌ جاری سییه‌ما فه‌رمووی: وینه‌ی که‌سێ له
 ریگه‌ی خودادا بچی بو خه‌بات و کو‌شش و بێی به تیکۆشه‌ر له ریگه‌ی خودادا
 وه‌ک وینه‌ی نه‌و که‌سه وایه که هه‌تا نه‌و ده‌گه‌ریته‌وه بو جیگه‌ی خو‌ی نه‌ویش
 سه‌رو م‌ر هه‌ر نوێژ ب‌کا و هه‌میشه به‌رو‌ژوو ب‌ئ ویه‌ک ده‌م چیه‌ له نوێژو رو‌ژوو
 سارد نه‌بیته‌وه، وه ره‌فتاریش به ئایه‌ته‌کانی قورئان ب‌کا (ش/ت/ن).

٤٣٠٠- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَابُ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا
 تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. وَقَالَ: لَقْدَوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ
 الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. رَوَاهُمَا الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبُو دَاوُدَ^(٤):

^(٣) تجرید/ ٣/ ٢٧٩- رقم: ١١٤٦ + ٢٧٨٥ = ١١٤٨ - ٢٧٨٧ فتح الباري شرح صحيح البخاري. مسلم.

جهاد: ٤٨٤٦. ترمذی. جهاد: ١٦١٩ تحفة الأشراف: ١٢٧٩١.

^(٤) تجرید/ ٣/ ٢٨٢- رقم/ ١١٥٠ = ٢٧٩٢ ، ٢٧٩٦ ، ٦٧٦٨ . مسلم. جهاد: ٤٨٥٤ ، ٤٨٥٠ - ٤٨٥٥. نسائي.

جهاد: ٣١١٨ ، ٣١١٩٩.

دیسان فەرمووی: پێغه‌مبەر (درودی خودای لەسەڕین) فەرمووی: بەقە‌ی جێ کەوانی له به‌هه‌شتا له هه‌موو جیهان باشته. وه فەرمووشی (درودی خودای لەسەڕین): تاقی کۆشش و تیکۆشان له رێگه‌ی خودادا (چی تاقی به‌یانی بێ و چی تاقی نیواری بێ) له‌هه‌موو سامان و مولکی جیهان چاکتره! (ش/ت/ن).

٤٣٠١- وللبخاري والترمذي: وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَطْلَعَتْ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ لَأَضَاعَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَّا لَتْهُ رِيحًا، وَلَتَصِفُهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا^(٥).

حه‌زهره‌ت (درودی خودای لەسەڕین) ده‌فه‌رموی: ئەگەر بێتوو ئافره‌تی (له‌ دانیش‌توانی به‌هه‌شت) خۆی نیشانی دانیش‌توانی سه‌ر زه‌وی بدا له‌به‌ر شه‌وقی ئەو نیوانی به‌هه‌شت و زه‌وی هه‌مووی رۆشن ده‌بێته‌وه‌ و پری ده‌بن له‌ بۆن و به‌رامه‌ی خۆش! سه‌رپۆشی سه‌ری ژنی به‌هه‌شتی باشته له‌ جیهان و هه‌رچی له‌ جیهاندا هه‌یه‌ (ب/ت).

٤٣٠٢- وَسَلَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ، قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: مُؤْمِنٌ فِي شُعْبٍ مِنَ الشُّعَابِ يَتَّقِي اللَّهَ وَيَدْعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (رَضَوَانَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمْ وَعَلَى الْمَوْلَفِ)^(٦).

پرسیار کرا له پێغه‌مبەر (درودی خودای لەسەڕین): چاکترین کەس کێه؟ فەرمووی: ئەو موسولمانه‌ی که به‌ گیان و سامان، به‌ سه‌رو به‌ مال له‌ رێگه‌ی خودادا تی ده‌کۆشی گوتیان: ئە‌ی دوا‌ی ئەو کێ چاک‌ترینه‌؟ فەرمووی: ئەو موسولمانه‌ی که له‌ په‌نايه‌کا خودای خۆی به‌ جوانی ده‌په‌رسته‌ی، وه‌ له‌ خودای گه‌وره‌ ده‌ترسێ و ئازاری که‌س نادا. (ش/د/ت/ن- رم‌زای خ‌وایان ئی بێ).

(٥) تجرید = مختصر صحيح البخاري / ٣ / ٢٨٣ رقم: ١١٥٢ = ٢٧٩٦ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

(٦) تجرید / ٣ / ٢٨٠ رقم: ١١٤٧ = ٢٧٨٦ = ٦٤٩٤ فتح الباري. مسلم. جهاد: ٤٨٦٣ - ٤٨٦٨. أبُو داؤد.

جهاد: ٢٤٨٥. ترمذی: جهاد: ١٦٦٠. نسائي. جهاد: ٣١٠٥. ابن ماجه. فتن: ٣٩٧٨.

٤٣٠٣- وللشيخين: يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ، يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ، ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيَسْتَشْهَدُ^(٧):

حه زهت (درویدی خودای لسه‌رین) ده‌فه‌رموی: کاری نه‌م دوو پیاوه نه‌ونده سه‌یرو عه‌نتیکه‌یه خودای گه‌وره بو‌ خوی پی‌که‌نینی پی‌یان دی، نه‌ونده که‌یفی به‌ کاره‌که‌یان دی، یه‌کی‌کیان نه‌وی تریان ده‌کوژئی، که‌چی هه‌ردوو‌کی‌شیان ده‌چنه به‌ه‌شت! له پی‌شا یه‌که‌میان له ری‌گه‌ی خودادا ده‌جه‌نگی هه‌تا به‌ ده‌ستی نه‌وی‌تریان ده‌کوژئی، له‌پاشا بکوژه‌که‌ش ته‌وبه ده‌کاو خودا په‌شیمانی ئی‌گیرا ده‌کاو نه‌ویش شه‌ید ده‌کری و له نه‌نجامدا کوژراوی یه‌که‌م و بکوژه‌که‌ی (که نه‌ویش شه‌ید ده‌کری و) هه‌ردوو لا پی‌که‌وه ده‌چنه به‌ه‌شت! (ش).

٤٣٠٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَهَا يَا أَبَا سَعِيدٍ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِذْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَعَلَ، ثُمَّ قَالَ: وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةً دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ^(٨):

نه‌بو سه‌عی‌دی خو‌ردی (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رموی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) فه‌رموی پی‌م: نه‌ی نه‌بو سه‌عی‌دا! نه‌وه‌ی خودا به‌ خودای خوی بزانی و ئی‌سلام به‌ ئایینی خوی دابنئی و مو‌حه‌مه‌د به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوی قه‌بوول بکا ئی‌تر به‌ه‌شت بو‌ خوی مسو‌گه‌ر ده‌کا! گو‌تی: منیش نه‌م فه‌رمایشته‌م زو‌ر به‌لاوه خو‌ش و دل‌گیر بو‌، عه‌رزیم کرد: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! بو‌م دووباره بکه‌روه، نه‌ویش دووباره‌ی کرده‌وه بو‌م، نه‌نجا فه‌رموی: به‌لام پایه‌یه‌کی تری‌ش هه‌یه، به‌نده له به‌ه‌شتا سه‌د پله پی‌ی به‌رز ده‌بی‌ته‌وه که نی‌وانی هه‌موو

(٧) بخاری. جهاد (تجريد / ٣ / ٢٩٣ رقم: ١١٦٢ - ٢٨٢٦. مسلم. جهاد: ٤٨٧١).

(٨) مسلم. جهاد: ٤٨٥٦. نسائي. جهاد: ٣١٣١ تحفة الأشراف: ٤١١٢.

دوو پله‌یه‌کی به قه‌د نیوانی ناسمان و زهوی ده‌بی! گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! نه‌وه چیه؟ فه‌رمووی: نه‌وه کوڅشش و تیځوڅشان و خه‌بات گیځرانه له ریځه‌ی خودادا، دوو جار هم وشه پیروزه‌ی دووباره کرده‌وه (م/ن).

٤٣٠٥- ولأبي داود: ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: رَجُلٌ خَرَجَ غَازِيَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرِ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرِ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ^(٩).

حه‌زرت (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فه‌رمووی: نه‌م سئ که‌سه خودای که‌وره و سه‌روه بؤ خوی زامنیانه: یه‌که‌م: نه‌و پیاوه‌ی ده‌چئ بؤ غه‌زا بؤ ره‌زای خودا، نه‌وه خودا ده‌بی به‌که‌فیل و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بؤلای خوی و ده‌یباته به‌ه‌شت، یا به‌پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بؤ جیځه‌ی خوی، دووه‌م: نه‌و پیاوه‌ی که‌هاموشوی مزگه‌وت ده‌کا، بؤ خوا په‌رستی، یا بؤ ده‌رس خویندن و ده‌رس گوته‌وه نه‌وه نه‌ویش خودا ده‌بی به‌که‌فیل و زامن و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بؤلای خوی و ده‌یباته به‌ه‌شت یا به‌پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بؤ جیځه‌ی خوی، سییم: نه‌و پیاوه‌ی که‌به‌بی وه‌ی و به‌بی وه‌زن و نازار بجیته‌وه مالی خوی نه‌وه خودا ده‌سته‌به‌ری نه‌ویش ده‌کا و نه‌ویش له‌نامانی خودادایه. (د- سند صالح).

٤٣٠٦- و لمسلم وأبي داود والنسائي: مَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فَتَغْنَمُ وَتَسْلَمُ إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثَلَاثِي أَجُورِهِمْ. وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخَفِقُ وَتُصَابُ إِلَّا تَمَّ أَجُورُهُمْ^(١٠).

(٩) زوآه أبو داود بسند صالح. (شرحه)

(١٠) مسلم. جهاد: ٤٩٠٢، ٤٩٠٣، أبو داود. جهاد: ٢٤٩٧. نسائي. جهاد: ٣١٢٥. ابن ماجه، جهاد:

حه زهت (دروودی خودای لهسهرین) دهفه رموی: هه کۆمه له موسوڵمانی (کهه بن یا زۆر) بچن بۆ غهزایی و، لهو غهزایه دا تالانیان دهست بکهوی، به لام به بی زیان، به سهلامهتی بگهڕینهوه نهوه پێشهکی دوو سییهکی پاداشی خویان وهرگرتوو، خو نهگه نهو کۆمه له سهرنه کهوتن و پیکران و لیدران نهوه پاداشی تهواویان بۆ حلیب دهکری (م/د/ن).

٤٣٠٧- و للبخاري والنسائي والترمذي: مَا اغْبَرْتُ قَدَمًا عَبْدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ^(١١):

حه زهت (دروودی خودای لهسهرین) دهفه رموی: نهو بهندهیهی بۆ رهزای خودا قاچهکانی خو لاوی بن (وهك نهوه بچی بۆ نوێژی ههینی و له ری تهپو توژ له پیی یا له خووی بنیشی، یا وهك نهوه بچی بۆ غهزاو پیی توژاوی بی) ئیتر ناگری دۆزهخ چهشکهی ناكا (ب/ن).

٤٣٠٨- وللمزمذی: لَا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يُعَوِّدَ اللَّبَنُ فِي الصَّرْعِ، وَلَا يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ^(١٢):

حه زهت (دروودی خودای لهسهرین) دهفه رموی: نهوکهسهی ترسی خودای له دندا بی و دلی گهرم بی و له ترسی خودا بگری ناچیتته ناو دۆزهخ، وهك چۆن شیرێ که دوشرا ناچیتتهوه ناو گوانی ئاژده لهکه ناوا، ههروهها گهردی ریگهی خوداو چپو دووکهلی دۆزهخیش قهت یهك ناگرن واته: نهوهی توژی ریگهوبانی خهبات و غهزای ئی بنیشی، دووکهلی دۆزهخ ناچی بهسهریدا(ت).

٤٣٠٩- له تهفسیری سوورهتی مومتهحینه دا رویششت فهرموودهی یهکهه، هه دیته کهی ئیمامی عهلی و نامه کهی حاطب^(١٣).

٤٣١٠- وللشيخين والترمذي: وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلِّ السَّيْفِ^(١٤):

(١١) بخاري. جهاد: ٢٨١١.

(١٢) سكت عن درجته الشارح.

(١٣) تقدم برقم: ١ / ٤١٦٣. مجلد سابع. تسلسل / ٤٢.

حه‌زرت (دروودی خودای لسه‌ربین) ده‌فهرموئی: بزائن که‌وا به‌هه‌شت واه
سای شمشیردا (ش/ت).

۴۳۱۱- ولمسلم وأبی داود والنسائی: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهٖ نَفْسَهُ
مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ^(۱۵):

حه‌زرت (دروودی خودای لسه‌ربین) ده‌فهرموئی: نه‌وه‌ی بمری و غه‌زای
نه‌کردبی و له‌ دل‌یشیه‌وه‌ له‌ ژیانیدا به‌ته‌مای غه‌زا نه‌بووبی نه‌وه‌ که‌ ده‌مری
ره‌گینکی مونافیقی تیایه‌! (م/د/ن).

۴۳۱۲- ولمسلم وأبی داود: لَا يَجْتَمِعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا^(*)(۱۶).

۴۳۱۳- عَنْ أُمِّ حَرَامٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: أَتَانَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمًا
فَقَالَ عِنْدَنَا فَاسْتَقِظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقُلْتُ: مَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أَبَى أُنْتِ وَأُمِّي؟
قَالَ: أُرَيْتُ قَوْمًا مِنْ أُمَّتِي يَرْكَبُونَ ظَهَرَ الْبَحْرِ كَالْمُلُوكِ عَلَى الْأَسِيرَةِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ
أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: فَإِنَّكَ مِنْهُمْ، ثُمَّ تَامَ فَاسْتَقِظَ أَيْضًا وَهُوَ يَضْحَكُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِثْلَ
مَقَالَتِهِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: أَنْتِ مِنَ الْأَوَّلِينَ، قَالَ: فَتَزَوَّجَهَا عَبْدًا
بْنُ الصَّامِتِ بَعْدَ فُغْرَا بِهَا فِي الْبَحْرِ فَحَمَلَهَا مَعَهُ فَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ قُرْبَتْ لَهَا بِغُلَّةٍ فَرَكِبَتْهَا
فَصَرَغَتْهَا لَمَّا تَتْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۱۷):

ئوممو حه‌رام (رمزای خودای لی‌بن) فه‌رمووی: روژئی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای
له‌سربین) هات بو مالمان، وه‌ له‌ مائی ئییه‌ سه‌ر خه‌وی نیوه‌پوی شکان، کاتی
خه‌به‌ری بووه‌ پی ده‌که‌نی. گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! باوک و دایکم

(۱۵) مسلم. جهاد: ۴۸۹۳. ترمذی. جهاد: ۱۶۵۹.

(۱۶) مسلم. جهاد: ۴۹۰۸. أبو داود. جهاد: ۲۵۰۲. نسائی. جهاد: ۳۰۹۷ تحفة / ۱۲۵۶۷.

(*) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر‌بین) ده‌فهرموئی: (خودا نه‌ناس و نه‌وه‌ی دمی‌کوژی نه‌م دوو
که‌سه‌ همت له‌ دۆزه‌خدا کو نابنه‌وه‌).

(۱۷) مسلم. جهاد: ۴۸۷۲، ۴۸۷۳. أبو داود. جهاد: ۲۴۹۵.

(۱۸) بخاری. جهاد: ۲۷۸۸، ۲۷۸۹، ۶۲۸۲، ۶۲۸۳، ۷۰۰۱. مسلم. جهاد: ۴۹۱۱. أبو داود. جهاد: ۲۴۹۱.

ترمذی. جهاد: ۲۴۹۱. نسائی. جهاد: ۱۶۴۵.

بەقوربانت بن بۆچی پێ دەکەنی؟ فەرمووی: لەخەوما کۆمەڵی لە گەلی خۆم دی، سواری پشتی ئەم دەریایە دەبن، شوێن و جیگەیان ئەوەندە باش و خوش و ئاوەدانە دەلێی پاشان لەسەر تەخت و قەنەفەی شاھانە دانیشتون. منیش گوتم: لە خودا داوا بکە بە بێکە بە یەکی لەم چینهی ئۆمەت، فەرمووی: تۆ لەوانیت! جا دیسان حەزەرت (دروودی خودای لەسەری) سەری نایەوێ و خەوتەوێ کە هەڵسایەوێ دیسان پێ دەکەنی، کە پرسیارم ئی کردەوێ هەمان وەلامی پێشووی دامەوێ، گوتم: لە خودا بپارێزەوێ کە بێکە بە یەکی لەوانە فەرمووی: تۆ لە دەستە یەکەمیت! قسە گێڕەرەوێ دەلی: لە پاشا عوبادە ی کوپی صامیت ئوممو حەرام مارە دەکا و لە دەریاوە بردی بۆ غەزا، کاتی ھاتەوێ گەرایەوێ ھێستەرە ماچە یەکیان بۆیەر کە سواری ھێستەرە کە بوو ھێستەرە کە گلاندی و کەوتە خوارەوێ و مردو بە پێی دوو عاکە ی پیغەمبەر کە بۆی کرد شەھید بوو (ش/د/ت/ن).

٤٣١٤- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَائِدُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصِيبُهُ الْقَيْءُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ وَالْعَرِيقُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدَيْنِ : رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١٨).

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەو کەسە ی لە دەریادا تووشی سەرە خوێ دەبێ و دەرشیتەوێ پاداشی شەھیدیکی بۆ ھەیە، وە ئەو کەسە ی لە ئاودا دەخنکی پاداشی دوو شەھیدی بۆ ھەیە (د-س/صالح).

٤٣١٥- وللمزمدي والنسائي: مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ فَوَاقَ نَاقَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ (١٩).

پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) دەفەرمووی: ھەر پیاویکی موسوڵمان ئەوەندە ی وشتەر دۆشینێ جەنگ بکا بۆ رەزای خودا بەھەشتی بۆ مسوگەر دەبێ! (ت/ن:س/ح).

(١٨) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بَسْنَدَ صَالِحٍ (شرحہ).

(١٩) ترمذی والنسائی بسند حسن (شرحہ).

٤٣١٦- ولهما أيضاً: وَمَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(٢٠):

حه زهت (درودی خودای لهسهرین) دهفه رموی: هه ره که سێ له رینگه ی خودادا چه ند ته لێ له مووی سه رو ریشی سپی ببێ له روژی قیامه تدا بو ی ده بی به نوور! (ت/ن-س/ص).

٤٣١٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ؟ رَجُلٌ مُنْسِكَ بَعَنَانَ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِالَّذِي يَتْلُوهُ؟ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ يُؤَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ؟ رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ^(٢١):

ئیبینو عه بباس (خودایان ئی رازی بن) فه رموی: پیغه مبه ره (درودی خودای لهسهرین) فه رموی: ئه دی با پیستان بلیم که باشتین که س کییه؟ ئه و پیاوه یه که هه میشه جلّه و ی ماینه که ی به ده ستیه و یه و هه موو کاتی ناماده یه بو تیکۆشان له رینگه ی خودادا، ئه دی با پیستان بلیم له دوا ی ئه و کیی تر باشه؟ ئه و پیاوه یه که له په نایه کا رانۆچکه یه کی هه یه، واته: چه ن سه ری بزنی و مه ری هه یه، مافی خودایان ئی دها و هه قی خودایان له سه ر ناچوینی! ئه دی با پیستان بلیم که به دترین که سیش کییه؟ ئه و که سه یه که به خاتری خودا داوا ی شتی ئی ده که ن و ئه و شته شی هه یه و خاتری خودا ناگری و شته که نادات! (ت/م).

٤٣١٨- وَمَا قَالَتْ نَفْسُ رَجُلٍ إِلَى الْعُزْلَةِ فَسَأَلَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْهَا، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا. أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ؟ اغْزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُورًا نَاقَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٢٢):

^(٢٠) ترمذی والنسائی بسند حسن (شرحه).

^(٢١) مسلم. جهاد: ٤٨٦٣ - ٤٨٦٨.

^(٢٢) بسند حسن (شرحه).

دهگێرپنهوه: پیاوی دهبی، ههزی له گوشه گیری دهبی، لهو بارهوه له پیغه مبههر (دروودی خودای لهسهرین) دهپرسی، دهفهرمووی: نهکهی! چونکه تاقه یهك ههلوێستی ئیوه له ریی خودادا له ههفتا سال نوێژی مالهوه تان خیری زیاتره. ئه دی ئیوه ههزناکهن که خودا لیتان خوش بی و بتانخاته بهههشتهوه؟ دهی که ههز لهوه دهکهن له ریی خودادا غهزا بکهن! ئهوهی بهقهی حوشتی بدوشری، له ریی خودادا جهنگ بکا بهههشتی بو مسوگهر دهبی (ت-س/ح).

روون کردنهوهیی:

۱- زاناکان دهفهرموون: وشهی (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) جگه له غهزاو خهباتگیران بو رهزای خودا زۆر شتی تری باش دهگێتتهوه، وهك رۆژوو، خیرکردن، چوون بو نوێژی ههینی، ویلبوون به شوین زانستا. ههروا دهلین: وشهی (اغبرت قدماه) یا (فِي شِعْبٍ مِنَ الشَّعَابِ) و ئهمانه بو نموونه و میثاله بو مهرج و قهید نییه.

۲- زۆرکهس له ناحهزانی ئیسلام و پێ ههلهته تاوهکانیان دهلین: گوايه ئیسلام شهر پهسته و ههزی له جهنگ و ههرايه و ئیسلام به زهبری تیرو شیر بلاو بوتهوه نهك به هیزی فیکرو بیر!

ئه مه قسهیهکی زههراوییه و درۆیهکی پهتییه. چونکه وهك خودا له قورئانا به ههزهره دهفهرمووی:

{قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ} (۹/۴۶).

واته ئهی موحهمهدا! بفرموو به وانهی که داوای موعجیزه ی نا شایسته ت ئی دهکهن، یا دهلین دینهکهی تو ئه مهی وایه و ئهوهی وایه له وهلامی ئهوانه دا بفرموو: من یهکهم پیغه مبههر نیم لهسهر رووی زهوی که له خۆمهوه شتی نابهجا دابهینم، رهوشت و رهفتارو کردارو حال و ههک ههی پیغه مبههرهکانی پیش خۆمه. کهسێ به وردی تهماشای تهورات بکا که بهلای

گاوارو جووله‌که‌وه نامه‌یه‌کی پیروژه‌و فرمایشت و سرووشی خودایه، دلّی ده‌وه‌ستئ، مووی له‌شی قه‌ف راده‌وه‌ستئ، که ده‌بینئ چۆن چۆنی ته‌ورات به‌و په‌ری دلّ ره‌قی و بئ باکییه‌وه فرمان ده‌دا به‌ جه‌نگاوه‌ره‌کان که نه‌و دئ و شارو ولاته‌ی ده‌یگرن دارو به‌ردو خانوو مالّ و گیاندارو بئ گیان و مروّو و ده‌لّسی هه‌موو به‌سه‌ر یه‌کا بسووتیئن و رحمیان پئ نه‌که‌ن. له‌ زه‌مینه‌ی واقعیشتا (نه‌که له‌ زه‌مینه‌ی خه‌یاڵ پلاودا) با ته‌ماشای شه‌ر فروشی و بئ ره‌حمی و بئ ویزدانی گاواره‌کان بکه‌ین، ده‌بئ په‌یره‌وانی چی ئاینیکی تر به‌ قه‌د په‌یره‌وانی عیسا خوینی نا‌هه‌قیان له‌سه‌ر رووی زه‌وی رژاندبئ، مالی خه‌لکی بئ تاوانیان له‌ خویان و له‌ خه‌لکی تریش ویران کردبئ، به‌ به‌رچاوی ئه‌م چینه‌ی ئیعه‌وه دوو جه‌نگی هه‌ره‌ گه‌وره‌یان به‌ریا کردوه، به‌ سه‌دان جه‌نگی بچکۆله‌و گه‌وره‌ی تریان له‌ هه‌موو لایئ هه‌لگیرساندوه، له‌ جه‌زائیر، له‌ میصر، له‌ ئه‌رتیریا، له‌ ئه‌فغانستان، له‌ یه‌مه‌ن، له‌ کۆریا، له‌ قیّتنام، له‌ هه‌موو لایئ، گۆی زه‌وی به‌هۆی ئه‌وانه‌وه بووه به‌ کونه‌ مشکى قانگدراو، له‌ هه‌موو لایئ خویان و نوکه‌ره‌ ئه‌لقه‌ به‌ گوێکانیان شه‌رو هه‌را دروست ده‌که‌ن به‌ هه‌زاران گوندو شارو ولاتی تیا سووتاو تیا ده‌سووتئ، به‌ ملیونه‌ها مروّقی بئ تاوان و ژن و منالّ و پیرو زینده‌وه‌ریان کوشت و سووتاندو برژاند به‌ هه‌زاران مزگه‌وت و خانه‌ی خودایان رمان و سووتاند، ئایا ئه‌مه‌ی که ئه‌م گاوارانه‌ ده‌یکه‌ن ته‌نفیزی ئایه‌ته‌که‌ی ئینجیله‌ که ده‌لّئ: (من ضربک علی خدک الایمن فادر له‌ خدک الایسر) یا خویان مه‌شموول نین به‌ مه‌فعوول و حوکمی ئه‌م ئایه‌ته‌و ئه‌م ئایه‌ته‌یان کردوه به‌ ده‌رزی زه‌ه‌رو ده‌یده‌ن له‌ میّشک و دلّی نه‌و گه‌ل و که‌سانه‌ی که ده‌یان‌ه‌وئ مه‌ردانه‌ دیفاع و به‌رگری له‌ سه‌رو مالّ و نامووس و نیشتمانی خویان بکه‌ن و سه‌ر بۆ زولم و زۆری نه‌وان شوپ نه‌که‌ن. هه‌زار ره‌حمه‌ت له‌ گوپری مامۆستا مه‌لا حه‌مه‌ سه‌عه‌یدی خومخانه‌ که ده‌یفه‌رموو: ئه‌گه‌ر منالّی دوانه‌ له‌ناو سکی دایکیانا شه‌ر بکه‌ن به‌ ده‌سیسه‌و پیلانی کافرا نه‌.

١٢) باسی دووهم: باسی شههیدو که وره‌یی و پایه و پله‌ی شههید

الباب الثاني: في الشهداء وفضلهم

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا...} الآية. ئەم ئایەتە پیروژه له ته‌فسیری سووره‌تی ئالی عیمراندا رابوو، فه‌رموده‌ی سی‌هه‌م.

٤٣١٩- → (ب- ١- ١٣١- ١٣٩٣- ٣٩٣- ١) (١).

٤٣٢٠- وَعَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ مَا تُعَدُّونَ الشَّهِيدَ فَيَكُم؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ شَهِدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيتُ، قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْعَرِيقُ شَهِيدٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: يَخْتَصِمُ الشَّهِدَاءُ وَالْمُتَوَفُّونَ عَلَى فُرُشِهِمْ إِلَى رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونَ يَقُولُ الشَّهِدَاءُ إِخْوَانُنَا قُتِلُوا كَمَا قُتِلْنَا، وَيَقُولُ الْمُتَوَفُّونَ عَلَى فُرُشِهِمْ: إِخْوَانُنَا مَاتُوا عَلَى فُرُشِهِمْ كَمَا مَاتْنَا عَلَى فُرُشِنَا يَقُولُ رَبَّنَا: عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا إِلَى جِرَاحِهِمْ فَإِنْ أَشَبَّهَتْ جِرَاحُهُمْ جِرَاحَ الْمُقْتُولِينَ فَإِنَّهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ، فَإِذَا جِرَاحُهُمْ قَدْ أَشَبَّهَتْ جِرَاحَهُمْ^(٢).

دیسان ئەبو هوریره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌زه‌ت (سروودو سلادی خودای کهری ئی بن) فه‌رمووی: ئیوه له‌ناو خو‌تاندای کێ به شه‌هید داده‌نی‌ن؟ گو‌تیان: ئە‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! ئی‌مه ئەو که‌سه به شه‌هید داده‌نی‌ن که له خه‌باتی ری‌گه‌ی خودادا بکوژێ، فه‌رمووی: ئە‌گه‌ر وه‌ک ئی‌وه ده‌لێن وابێ شه‌هیدانی ئۆمه‌تی من زۆر که‌من گو‌تیان: ئە‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! ئە‌ی کێ شه‌هیده؟ فه‌رمووی: ئە‌وه‌ی له خه‌باتی ری‌گه‌ی خودادا بکوژێ ئە‌وه شه‌هیده،

(١) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ١٣١ رقم: / ٧٨٣.

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩١٩، ٤٩١٨.

وہ ٹہوہی لہ ریگہی خودادا ہمری شہیدہ، وہ ٹہوہی بہ ہردی ناوسک ہمری شہیدہ، وہ ٹہوہی بہ ٹاو بخنکی شہیدہ! (م/ن).

لہ گیرانہوہیہ کی نہ سائیدا: شہیدان و ٹہوانہی بہ ہردی خودا لہ سہر نوینی خویان دہمرن، لہ خزمہتی خودادا دہبی بہ مشتو مرو دہمہ قالیان لہ سہر ٹہوانہی کہ بہ تاعوون دہمرن: شہیدہکان دہلین: خودایہ! ٹہمانہ برای ٹیمہن و وک ٹیمہ کوژراون و کہوابی ٹہوہی بہ تاعوون مردوہ دہبی شہید بی وک ٹیمہ! ٹہوانہشی کہ بہ ہردی خودا مردوون دہلین: خودایہ! ٹہمانہ برای ٹیمہن و لہ دہستہی ٹیمہن و شہید نین، چونکو وک ٹیمہ بہ ہردی خودا مردوون! خودای پەروردگاری ہموومان دہفہرموی: تہماشای زامہکانیان بکہن، ٹہگہر لہ زامی کوژراوان بجی ٹہوا ٹہوانیش لہوانن و لہگہل ٹہوانیشدا دہبن، جا کاتن کہ سہیر دہکہن وا برینہکانیان لہ برینی ٹہوان دہچی.

٤٣٢١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الشُّهَدَاءُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ الَّذِي يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَعْيُنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا، وَرَفَعَ رَأْسَهُ حَتَّى وَقَعَتْ قَلْنِسُوتُهُ، قَالَ: فَمَا أَذْرَى أَقْلَنْسُوتَ عُمَرَ أَرَادَ أَمْ قَلْنِسُوتَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَكَأَلَمَا ضَرَبَ جِلْدُهُ بِشَوْكٍ طَلَعَ مِنَ الْجَنْبِ أَتَاهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَقَتَلَهُ فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّالِثَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أَسْرَفَ عَلَى نَفْسِهِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٣):

عومہر (خودای نازنی بی) لہ حہزرتہوہ دہفہرموی: شہیدان چوار

دہستہن:

دهستهی یهکهه: ئه پیاوه موسولمانه باوهپ جوانانهن که دهگهه به دوشمن، لهگهڵ خودادا راست دهردهچن و له پیناوی رهزای ئه ودا دهجهنگن تا دهکوژین، ئا ئه مانهه که له رۆژی قیامهتا پایهیان ئه وهنده بڵنده خهڵک ئاوا چاویان بۆ ههڵ دهبرن گوتی: که تهماشای ئاسمانی کرد، بۆ بهیانی بڵندی پایهی ئهه دهستهیه ئه وهنده سهری بهرزکردهوه کلایبورگهکهی له سهری کهوته خوارهوه، قسه بهر دهلی: نازانه راوی پیش من مه بهستی کلای پیغه مبهه بوو، یا مه بهستی کلای عومهه بوو، فهرموی (بریدی خودای له سهری):

دهستهی دووهه: ئه پیاوه موسولمانه باوهپ جوانانهن که دهگهه به دوشمن له بهر ترسنوکی وهک پۆستیان به دپکهزی بئاژنری وان، تا له لابه لاوه تیریکی ویلیان بۆ ری دهکهوی و دهیانکوژی، ئا ئه مانه وان له پلهی دووه مدا. دهستهی سییهه: ئه پیاوه موسولمانانه که ههه کاری باش و ههه کاری خراپ تیکهڵ دهکهه و باشیش دهکهه و خراپیش دهکهه، وهلی کاتی بهرهنگاری دوشمن دهبن و لهگهلی دین به شهپدا لهگهڵ خودای گهوره راست دهردهچن و پیاوانه جهنگ دهکهه ههتا دهکوژین! ئا ئه مانهیش له پلهی سییهه دان.

دهستهی چوارهه: ئه پیاوه موسولمانانهی که له راده به دهر خراپهیان کردووه و زۆرو سته میان له خودی خوین کردووه، به لام کاتی تووشی دوشمن دهبن لهگهڵ خودای خوین راست دهردهچن و مهردانه جهنگ دهکهه ههتا شههید دهکرین، ئا ئه مانهیش له پلهی چوارهه دان (ت-س/ح).

٤٣٢٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ، يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنْ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، إِلَّا الشَّهِيدَ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. وَفِي رَوَايَةٍ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَأَنْ لَهُ مَا عَلَى

الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ غَيْرِ الشَّهِيدِ فَإِنَّهُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجَعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ^(٤):

ئەنەس (خودای ئی زانی بێ) فەرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەوێ دەمرێ ئەگەر لەلای خودا جینگە باش بێ ئیتر ئەگەر ئەم جیهانە و هەرچی لەم جیهانە دایە بیدەنێ بۆ خۆی حەزناکات بگەرێتەو بۆ جیهان، بێجگە لە شەهید، بەلام شەهید (لەبەر گەورەیی پایەیی شەهیدی) حەز دەکا که بگەرێتەو بۆ دنیاو جاریکی تر بکوژێتەو (ش/د/ت/ن) لە گێرانهوێهکا: ئەوێ چووێ ناو بەهەشت حەزناکا که بگەرێتەو بۆ دنیا ئەگەر هەرچی لەسەر رووی زەوی هەیه بیدەن پێی ناگەرێتەو، مەگەر شەهید، بەلام ئەو حەز دەکا که بگەرێتەو بۆ دنیاو دەجاری تریش بکوژێتەو! چونکه بە چاوی خۆی دەبینی که شەهید چەندە بە قەدر بە ریزو قورس و گرانه!

٤٣٢٤- وللنسائي: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ: عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبُّ خَيْرَ مَنْزِلٍ، فَيَقُولُ: سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ: أَسْأَلُكَ أَنْ تُرُدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ^(٥):

دەفەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): پیاوی بەهەشتی وا هەیه که دەیهێنن خودای مەزن پێی دەفەرمووی: ئەی رۆلەێ ئادەم! جینگە کەت چۆنە بەلاتەو؟ دەلێ: ئەی پەرەردگارم! جینگەم زۆر چاکە، دەفەرمووی: داواو ئاوات چیه بیلێ، دەلێ: لە تۆ داوا دەکەم که بمگیریتەو بۆ جیهان تا لەوێ لە پیناوی رەزای تۆدا دەجاری تر بکوژیمەو، چونکه بە چاوی خۆی دەبینی که بەهرەێ شەهید بوون چەندە نازدارو بەریزو گەورەیه. (ن/رەزای خۆی ئی بێ).

(١) بخاری. جهاد: ٢٨١٧. مسلم. جهاد: ٤٨٤٥. ترمذی. فضائل الجهاد: ١٦٦٢.

(٥) سکت عن درجته الشارح.

٤٣٢٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَتُكْفَرُ عَنِّْي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَأَنْتَ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُذِيرٍ إِلَّا الدِّينَ، فَإِنَّ جَبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ لِي ذَلِكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ ^(٦):

جاری چه‌زده‌ت (درویدی خودای لسه‌رین) باسی گه‌وره‌یی خه‌باتی ده‌کرد بو یاران‌ی، پی‌اوئی هه‌لسا گوتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! هه‌والم بده‌ری و پی‌م بفرموو نه‌گهر من له پی‌ناوی ره‌زای خودادا بکوژیم ئایا به‌مه له گونا‌ه پاک ده‌بمه‌وه؟ فرمووی: به‌لئی به مهرجی ددان به خو‌تدا بگریت و خو‌رابگریت و پاداشی خو‌ت به‌س له خودا داوا بکه‌یت و روو به رووی دوشمن بیت و پشتی تی نه‌که‌یت و پشت هه‌لنه‌که‌ی ته‌نیا قهرز نه‌بی، قهرز به شه‌ید بوونیش پاک نابیته‌وه، چونکه جوبرائیل (سه‌لامی خوی لسه‌رین) ئا‌وای به من فرموو (م/ت/ن).

٤٣٢٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ ^(٧):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بئ) فرمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) فرمووی: ئی‌وه به قورنچکی چه‌ندی ئیشتان پی ده‌گا شه‌هیدیش به کوشتن نه‌وه‌نده ئیشتی پی ده‌گا (ت/ن-س/ص).

٤٣٢٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: غُرَضٌ عَلَى أَوَّلِ ثَلَاثَةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: شَهِيدٌ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ، وَعَبْدٌ أَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ وَكَصَحَّ لِمَوَالِيهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(٨):

دیسان فرمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) ده‌فرمووی: ئهو سئ که‌سانه‌م پی نیشان دران که له‌پیش پیشتدا ده‌چنه به‌هه‌شت، ئهم که‌سانه

^(٦) مسلم. جهاد: ٤٨٥٧ - ٤٨٦١. ترمذی. جهاد: ١٧١٢. نسائی. جهاد: ٣١٥٨.

^(٧) بسند صحیح (شرحه).

^(٨) بسند حسن (شرحه).

بوون: شەھیدو مروقی دەست و دل و داوینپاکی دور لە حەرام و بەندەیی کە بە جوانی خودای خوێ دەپەرستێ و دلسۆزیشە بۆ ناغاکانی. (ت-س/ح).

٤٣٢٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَنْهَزَمَ أَصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرَقَ دَمَهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَأَكْبَتَهُ: انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أَهْرَقَ دَمَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(٩).

عەبدوللە لە پیڤەمبەرەو دەفەرموێ: بەندەیی دەپروا بۆ غەزا لە ریی خودادا، ھاریکانی دەشکێن و ھەلدین، بەلام ئەو بە ئەرکی سەر شانی خوێ ھەلەدەسێ و دەگەریتەو بۆ ناو کۆپی شەپو شەپ دەکا ھەتا خوینی دەپێژێ، خودای گەرەو سەرورمان (کاتێ ئەم شیوێ پیاوێ مەردانە دەبینێ) بە فریشتەکانی خوێ دەفەرموێ: تەماشای ئەم بەندەییە من بکەن، چون بای دایەو بۆ ناو کۆپی شەپ ھەتا خوینی رژا، بەتەمای ئەو بەش و بارە باشە کە لەلای من ھەیە و لە ترسی ئەو سزا و تۆلەییە کە لەلای من ھەیە و خودای گەرەو سەرورمان کاری ئەم جوێر پیاوێ مەردانەیی زۆر بەلاوێ پەسەندو نایابە (د- سەند صالح).

٤٣٢٩- عَنْ أَبِي أَمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ وَأَكْرَبَيْنِ: قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعٍ فِي خَشْيَةِ اللَّهِ وَقَطْرَةٌ مِنْ نَهْرٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَأَمَّا الْأَكْرَبَانِ فَأَكْرَبُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَكْرَبُ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(١٠).

ئەبو ئامامە (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: پیڤەمبەر (درویدی خودای لەسەری) دەفەرموێ: لەلای خودا ھیچ شتێ ھە کە ئەم دوو دلۆپە و ئەم دوو شوێن پایە خوشەویست نییە: یەکەم دلۆپی فرمیسک کە لەبەر ترسی خودا بێ و دلۆپی

^(٩) بسند صالح (شرحہ).

^(١٠) بسند حسن (شرحہ).

٤٣٣٠- ولمسلم والنسائي قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أُنَا إِنْ قُتِلْتُ؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ. فَأُلْقِيَ ثَمَرَاتُ كُنْ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ^(١).

٤٣٣١- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي النَّبِيتِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاكِلَ حَتَّى قِيلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَمِلَ هَذَا يَسِيرًا وَأَجَرَ كَثِيرًا^(١٢):

٤٣٣٢ -> (ب - ٥ - ٥١ - ٨٢ - ١ - ١٣).

(۱۱) مسلم. جهاد: ۴۸۹۰. بخاری. مغازی: ۴۰۴۶ = تجرید / ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴۲. نسائی. جهاد: ۳۱۵۴.

(۱۲) مسلم. جهاد: ۴۸۹۱.

(۱۳) تقدم فی مجلد خامس. تسلسل / ۵۱ رقم: ۱ / ۳۴۸۲.

پرسیار کرا له چه زهت (درودی خودای لهسهرین) کئی به بی گومان بهه شتییه؟ فرمووی: پیغه مبه‌ران بهه شتین، شهیدان بهه شتین، مندا لانی نه‌بالق بهه شتین، زینده به‌چالان بهه شتین (د- سند صالح).

(۱۲) شهید بو‌خه لکیکی زور نکا ده‌کا : (الشهید یشفع فی خلق کثیر)

۴۳۴- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُشْفَعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَلَفْظُهُ: لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ خِصَالٍ، يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ وَيَبْرَى مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُجَارَى مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوْتُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَيُزَوَّجُ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْخَوَرِ وَيُشْفَعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ^(۱):

ئه‌بو دهر‌دء (خودای ئی‌رازی بن) فرمووی: پیغه مبه‌ر (درودی خودای لهسهرین) فرمووی: تکای شهید بو‌خه‌فتا که‌س له که‌س و کاری خوی گیرا ده‌بی (د/ت-س/ص) گفته‌ی (ت) شهیدان شه‌ش به‌خشیشیان له‌لای خودا هه‌یه: له‌گه‌ل یه‌که‌م ده‌سته‌دا خودا لیان خو‌ش ده‌بی و شوینی خو‌یان له به‌ه‌شت‌دا ده‌بین، وه له سزاو نی‌ش و نازاری گو‌ر زگاریان ده‌بی، وه له ترس و تو‌قانی که له هه‌موو ترس و تو‌قانی گه‌وره‌تره د‌نیا ده‌بن، وه تاجی سه‌لارو سه‌نگینیان له‌سه‌ر ده‌نن، که هه‌ره‌یه‌ک یاقو‌تی ئه‌و تاجه، له هه‌موو جیهان باش‌تره، وه چه‌فتاو دوو په‌ری (له په‌رییه‌کانی به‌ه‌شت) ده‌دری به هه‌موو شه‌هیدی وه تکای گیرا ده‌بی بو‌خه‌فتا که‌س له خزم و خویشانی!

۴۳۵- وَلَابْنَ مَاجَةَ: يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ . نَسَالَ اللَّهُ أَنْ نَكُونَ مِنْهُمْ^(۲):

^(۱) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسند صالح (شرحه).

^(۲) بسند صحیح (شرحه).

^(۳) سکت عن درجته الشارح.

ده‌فهرموی (درویدی خودای لسه‌رین): له روژی قیامه‌تدا نه‌م سئی تاقمه‌یه تکاو شه‌فاعه‌ت ده‌کن: له پیئشدا پیغه‌مبه‌ره‌کان، له دوا نه‌وان زاناکان، له دوا نه‌وانیش شه‌هیده‌کان (نیینو ماجة) له خودا داوا ده‌کین که له‌م کومه‌له پیروزه بین.

(۱۴) به‌هری پاسه‌وانه‌کانی سه‌ر سنوورو پاسدارانی ریگی خودا:

فضل الم رابط والحارس في سبيل الله

۴۳۳۶- عَنْ سَهْلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

سه‌هل له پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فهرموی (درویدی خودای لسه‌رین): که‌سئی یه‌ک روژ له‌سه‌ر سنووری به‌ینی کافران و موسولمانانا بمینیت‌ه‌وه به‌ نیازی پاراستن و ئیشک گرتنی ولاتی ئیسلام، له‌به‌ر ره‌زای خودا نه‌وه له‌ه‌موو جیهان باشتره (ب/ت).

۴۳۳۷- وَه (أَيُّ لِلتِّرْمِذِيِّ) وَلِلنَّسَائِيِّ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ أَوْ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرِ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ فِيهِ وَقَى فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَتَمَّى لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ^(۲):

ده‌فهرموی (درویدی خودای لسه‌رین): یه‌ک روژ پاسه‌وانی سه‌ر سنوور له‌به‌ر ره‌زای خودا گه‌وره‌ترو خیر تره له روژوو وشه‌و نویژی یه‌ک مانگ، وه نه‌وه‌ی له‌م رییه‌دا بمری گرفتاری تاقی کردنه‌وه‌ی ناو گوپ نابئی، وه نه‌و کرده‌وه باشه‌شی هه‌تا روژی قیامه‌ت هه‌ر له‌زیادبوونه‌و هه‌ر نه‌شونما ده‌کا بوئی! (ت/ن).

۴۳۳۸- وَهُمَا: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ^(۳):

(۱) بخاری. جهاد: ۲۸۹۲.

(۲) سکت عن درجته الشارح.

دهفهرموی (دروودی خودای لسهربین): یهک روژ ئییشک گرتنی سهه سنووری ئیسلام له بهر رهزای خودا خیرتره له ههزار روژ خیرکردن له مهلبندهکانی تری خیردا (ت/ن - س/ص).

٤٣٣٩- عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الْمُرَابِطَ فَإِنَّهُ يَنْمُو لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤْمَنُ مِنْ فَتَنِ الْقَبْرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

له فوضاله وه چه زههت (دروودی خودای لسهربین) دهفهرموی: هه موو که سنی کاتی دهمری ئیتر کرده وه که ی مۆر دهکری و زیاده کهم ناکا، پاسهوانی سهه سنوور نهبن، بهلام کرده وهی ئهه ههه له زیاده بونه وهه تا روژی قیامهت ههه نهشونه دهکا بوی، وه له تاقی کردنه وهه و پرسیاری نهکیرو مونکه ریش له قهبردا ترسی نابی و دلنیا دهبن → (ب - ١ - ١٩ - ١٩٥ - ٢ - ٣) (د/ت - س/ص).

٤٣٤٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ^(٥):

ئیبینو عه بیاس (خودایان ئی رازی بن) فهرموی: پیغه مبهه (دروودی خودای لسهربین) دهفهرموی: ئهه دوو چاوانه بهه ئاگری دۆزهخ ناکهون:

یه کهم: چاوی که له ترسی خودا بگری.

دووهه: چاوی که بۆ رهزای خودا ببی به پاسهوان و پاسی ولاتی ئیسلام بکا (ت/ن - س/ح).

^(٢) زَوَاهِدُ التِّرْمِذِيِّ وَالنَّسَائِيِّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرحه).

^(٤) بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرحه) (راجع: ج/١ - ز - ١٩ رقم / ٢ ، ١٣٤ و ٢ / ١٣٥).

^(٥) بِسَنَدٍ حَسَنٍ (شرحه).

۱۵) گه‌وره‌یی دارایی به‌خت کردن له ریگهی خودای گه‌وره‌دا:

فضل الانفاق في سبيل الله تعالى

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} (۲/۲۶۱):

واته: داستانی نهو که‌سانه که مالی خو‌یان له ریگهی خودادا به‌خت ده‌کن وه‌ک داستانی که‌سی وایه یه‌ک ده‌نک توو بروینئ و نهو دانه شین ببئ و حه‌وت گول بروینئ و له‌هر گولیکا سه‌د دانه‌ی تیابئ، سه‌ره‌پای نه‌وه‌یش نه‌گه‌ر خودا خواستی هه‌بئ چه‌ند قاتی نه‌مه‌یش ده‌دا به‌که‌سی که‌خوی بیه‌وی، وه‌ خوای گه‌وره ره‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تی زوره‌و خه‌زینه‌ی خودا هه‌تا بلیی گه‌وره‌و پره‌و خوی زانایه به‌حالی هه‌موو که‌سی، که‌شانی چی هه‌لده‌گرئ و چی هه‌ل ناگرئ.

۴۳۴۱- → (ب- ۲ز- ۱ل- ۷ف- ۵) (۱).

۴۳۴۲- وَجَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ (۲):

پیاوی وشته‌ر مینگه‌یه‌کی ره‌شمه‌کراوی هیئا، گوتی: نه‌مه‌م هیئاوه‌و ده‌یده‌م له‌ ریگهی خودادا، پیغه‌مبه‌ریش (دیودی خودای له‌سرب) فه‌رمووی: له‌ روژئ قیامه‌تدا له‌ باتی نه‌مه‌ حه‌وت سه‌د وشته‌ر میچکه‌ی هه‌وسار کراوت پی ده‌درئ (م/ن).

۴۳۴۳- ولأبي داود والنسائي: الْغَزْوُ غَزَوَانِ فَأَمَّا مَنْ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ وَأَطَاعَ الْإِمَامَ وَأَلْفَقَ الْكَرِيمَةَ وَيَأْسَرَ الشَّرِيكَ وَاجْتَنَبَ الْفَسَادَ فَإِنَّ ثَوْمَهُ وَنَبْهَهُ أَجْرٌ كُلُّهُ، وَأَمَّا مَنْ غَزَا فُخْرًا وَرِبَاءً وَسُمْعَةً وَعَصَى الْإِمَامَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجَعْ بِالْكَفَافِ (۳):

(۱) تقدم في مجلد ثانئ. تسلسل / ۱ل - ۷ برقم: ۱۱۷۹.

(۲) مسلم. جهاد: ۴۸۷۴. نسائي. جهاد: ۳۸۷ تحفة الأشراف: ۱۳۲.

ده‌فهرموی: غزا دوو غزایه: نه‌وه‌ی مه‌به‌ستی ره‌زاهندی خودا بی و به‌گوئی پیشه‌وای نیسلام بکاو فهرمانی به‌جی بیئی و سامانی نایاب به‌خت بکاو، ره‌فتاری خوش بی له‌گه‌ل هاو‌پیداو له‌خزابه‌به‌کیته‌وه‌و ته‌ریزی لی بکا، نه‌وه‌چ بخه‌وی و چ به‌خه‌بر بی به‌خیرو پاداش داده‌نری بوی! به‌لام نه‌وه‌ی که بو‌شانازی و روپامایی و ناوو شوهرت ده‌چن بو‌غزاو، بی‌گوئی پیشه‌وای نیسلام ده‌کاو ناژاوه‌ده‌گیچی له‌ولاتداو فره‌ته‌نه‌به‌ریا ده‌کا نه‌وه‌نه‌ک به‌سهرمایه‌که‌ی خو‌یه‌وه‌ده‌گه‌ریته‌وه، به‌لکوو کوئی تاوانیش له‌گه‌ل خو‌ی دینیتته‌وه (د/ن - رم‌زای خودایان لی‌بن).

٤٣٤٤- وللرم‌ذي والنسائي: مَنْ أَلْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ^(٤).

ده‌فهرموی (درویدی خودای له‌سهرین): ههر که‌سی ههر خی‌ری بکاو مال و دارایی به‌خت بکات بو‌ره‌زای خودا به‌حه‌وت سه‌د قات بوی ده‌نووسری. (ت-س/ح-ن).

٤٣٤٥- وللرم‌ذي: أَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ ظِلُّ فُسْطَاطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْبَحَةُ خَادِمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ طُرُوقَةٌ فَحُلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّهُ وَيَرْضَاهُ. آمِينَ^(٥).

ده‌فهرموی (درویدی خودای له‌سهرین): گه‌وره‌ترین خی‌رو خی‌رات خی‌ری سی‌به‌ری نه‌و ده‌واره‌یه که بو‌ره‌زای خودا بدری به‌تیکوشه‌رانی ری‌گه‌ی خودا، یا خی‌ری نه‌و نو‌که‌ره‌یه که بو‌ره‌زای خودا بدری به‌تیکوشه‌رانی ری‌گه‌ی خودا که به‌ر ده‌ستی‌یان بکاو خزمه‌ت‌یان بکا، یا خی‌ری نه‌و و لا‌خه‌یه که بو‌سواری، یا بو‌خزمه‌ت پیش که‌ش بکری به‌تیکوشه‌ران بو‌ره‌زای خودا. (ت-س/ص).

(٢) سکت عن درجته الشارح.

(٤) زو‌اة الترم‌ذي بسند حسن (شرحه).

(٥) زو‌اة الترم‌ذي بسند صحيح (شرحه).

١٦) خهیری یارمه‌تی دانی غهزاکهر: (فضل إعانة الغازی)

٤٣٤٦- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

زهیدی کوپی خالید (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: ئەوه‌ی له‌به‌ر ره‌زای خودا خه‌بات‌گه‌ی‌رئ ته‌داره‌ک بکا و چه‌ک و تفاق‌ی پئ بدا ئەوه‌ وه‌ک ئەوه‌ وایه‌ که‌ خۆی بجئ بۆ غه‌زا، وه‌ ئەوه‌ی به‌ باشه‌ سه‌ره‌رشتی خه‌یزانی تیکۆشه‌رئ بکا که‌ بۆ ره‌زای خودا چوو‌بئ بۆ غه‌زا وه‌ک ئەوه‌ وایه‌ که‌ خۆی بجئ بۆ غه‌زا (ش/ت).

٤٣٤٧- → (ب- ١ز- ١٥ل- ٨٧ف- ٨)^(٢).

٤٣٤٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ رَحْلًا إِلَى بَنِي لَحْيَانَ لِيَخْرُجَ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ، ثُمَّ قَالَ لِلْقَاعِدِ: أَيُّكُمْ خَلَفَ الْخَارِجَ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ كَانَ لَهُ مِثْلُ نِصْفِ أَجْرِ الْخَارِجِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٣):

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) زه‌لامه‌یک‌ی نارد بۆ ناو هۆزی به‌نی له‌حیان و فه‌رمووی: با له‌ هه‌ردوو پیاوئ پیاو‌یک‌یان بپروا بۆ غه‌زا. وه‌ فه‌رمووی به‌وه‌یان که‌ له‌ ماله‌وه‌ ده‌مین‌یه‌وه‌: هه‌ر کامتان به‌ چاکه‌ له‌ جیات‌ی ئەوه‌ی ده‌رچوو‌ه‌ بۆ غه‌زا سه‌ره‌وه‌کاری مال‌و مه‌ناه‌که‌ی بکا به‌ قه‌د نیوه‌ی ئەو خه‌یرو پاداشتی بۆ هه‌یه‌ (م/د).

٤٣٤٩- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلُفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيَخُونُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ فَمَا ظَنُّكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(٤):

(١) تجريد البخاري / ٣ / ٣٠٢ رقم: ١١٧١ = ٢٨٤٢. مسلم. جهاد: ٤٨٧٩.

(٢) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥ رقم: ٨ / ١١٧.

(٣) مسلم. جهاد: ٤٨٨٤.

(٤) مسلم. جهاد: ٤٨٨٥. أبو داود. جهاد: ٢٤٩٦.

بوره‌ییده (خودای ئا رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین):
 حورمه‌ت و ریزو قه‌دری ژنی پیاوانی تیکۆشه‌ر له‌سه‌ر شه‌و پیاوانه‌ی له‌ ماله‌وه
 ده‌میننه‌وه وه‌کوو حورمه‌ت و ریزو قه‌دری دایکی خۆیان وایه! هه‌ر پیاویکی
 نیشته‌جیی ماله‌وه سه‌ره‌وکاریی که‌سوکاری پیاویکی تیکۆشه‌ر بکا، به‌لام
 له‌هه‌مان کاتدا گزی و نا‌پاک‌ییان له‌گه‌لدا بکا شه‌وه له‌ رۆژی قیامه‌تدا شه‌و
 گزیکاره‌ راده‌گرن بۆ شه‌و غه‌زاکه‌ره به‌ ئاره‌زووی خۆی کیشه له‌ خێرو خیراتی
 ده‌کا و ده‌یانبا بۆ خۆی! جا ئایا به‌ بیرى ئیوه شه‌و تیکۆشه‌ره له‌و رۆژهدا
 هیچی بۆ ده‌هیلێته‌وه یا هه‌موو خیره‌کانی ده‌با بۆ خۆی؟ (م/د/ن).

١٧) باسی سییه‌م: نیازى پاك و قه‌ستى خیرومه‌به‌ستى ره‌وا له‌ غه‌زادا
 مه‌رجه، حوكمى غه‌زا چیه، فه‌رزه یا سونه‌ته، یا چیه؟
 الباب الثالث: في نية الجهاد وحكمه

٤٣٥٠- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه
 وسلم) فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَنْعِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلدَّكْرِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيَرَى مَكَائِهِ. فَمَنْ
 فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قَاتَلَ لَتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه
 الخمسة^(١):

ئه‌بو موسا (خودای ئا رازی بن) فه‌رمووی: پیاوی هاته‌ خزمه‌تی هه‌زه‌ت
 (دروودی خودای له‌سهرین) گوتی: پیاوی وا هه‌یه بۆ تالان شه‌ر ده‌کا، پیاوی وا هه‌یه
 بۆ ناوو شوهره‌ت شه‌ر ده‌کا پیاوی وا هه‌یه تا شوینی دیاربێ و بلین نازایه
 له‌به‌ر شه‌وه شه‌ر ده‌کا، ئه‌مانه‌ کامه‌یان له‌به‌ر ره‌زای خودایه؟ فه‌رمووی: هه‌ر
 که‌سێ شه‌ر بکا هه‌تا شه‌ریعه‌تی خودا سه‌ربه‌که‌وی شه‌وه له‌به‌ر ره‌زای خودایه
 (ش/د/ت/ن).

(١) تجرید البخاریم ٣/ ٢٩٢ رقم: ١١٦٠ - ٢٨١٠، ٣١٣٦، ٧٤٥٨. مسلم. جهاد: ٤٨٩٦. أبو داود. جهاد:
 ٢٥١٧، ٢٥١٨. ترمذی. فضائل الجهاد: ١٦٤٦. نسائی. جهاد: ٣١٣٦. ابن ماجه. جهاد: ٢٧٨٣.

۴۳۵۱- عَنْ سَهْلَ بْنِ حُنَيْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ . رَوَاهُ الْخُمْسَةَ إِلَّا الْبُخَارِي (۲):

سه‌هلی کوپی حونه‌یف (خودای ن‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ربن) فه‌رمووی: نه‌وه‌ی له‌کانی دل‌یه‌وه به راستی داوای شه‌هید بوون له‌خودا بکا خودا پایه‌ی شه‌هیدی ده‌داتن، نه‌گه‌ر چی له‌ناو نوینی خوشیا له‌ماله‌وه‌ی به‌ده‌ردی خودا بمری و له‌مه‌یدانی شه‌ر‌دا جوانه‌مه‌رگ نه‌بی (م/د/ت/ن).

۴۳۵۲- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَىٰ بِهِ وَجْهَهُ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (۳):

پیاویکیش گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! یم به‌رموو نه‌گه‌ر پیاوی بجی بو‌غه‌زاو مه‌به‌ستی هم پاداش و هم ناو و شوهرتی باش بی چی پی ده‌بری؟ فه‌رمووی: هیچی پی نابری پیاوه‌که سی جار نه‌مه‌ی دووباره کرده‌وه، نه‌ویش فه‌رمووی: هیچی پی نابری چونکه هر کارئ ساخ و ساف بو‌ره‌زای خودا بی خودا وه‌ری ده‌گری و په‌سه‌ندی ده‌کا نه‌گینا نایه‌وی! (ن/د).

۱۸) نه‌وه‌ی به‌کری بجی بو‌خه‌بات واته: (کری گرتنه) پاداشی بو‌نییه:

لا ثواب للأجير على الجهاد

۴۳۵۳- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمُ الْأَمْصَارُ وَتَكُونُ جُنُودٌ مُّجَدَّدَةٌ تُقَطَّعُ عَلَيْكُمُ فِيهَا بُعُوثٌ فَيَكْرَهُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ

(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۰۷. أبو داود. صلاة: ۱۵۲۰. ترمذی. فضائل الجهاد: ۱۶۵۲. نسائی. جهاد: ۳۱۶۲.

ابن ماجه. جهاد: ۲۷۹۷.

(۳) سکت عن درجته الشارح.

الْبَغْتِ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَغْرُضُ نَفْسَهُ عَلَيْهِمْ يَقُولُ: مَنْ أَكْفِيهِ
بَغْتَ كَذَا، مَنْ أَكْفِيهِ بَغْتَ كَذَا، وَذَلِكَ الْأَجِيرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ^(۱):

ئەبو ئەییوب (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربن) فەرمووی: ئێووە لەمەولا شارو ولاتی زۆر دەگەرن فەرمانپەرە واکانیش بو پاراستن و کارگێڕیی ئەو شوێنانە ناچار دەبن کە سوپای گەورە پێکەووە نین و سەربازی دەبن بە بێگاری (ئێجباریی) جا هەر ولاتەیی بە پێی سەر ژمارەییەکی دیاری کراوتان لە سەرباز لەسەر داندەنری، جا پیاوی وا دەبی حەز ناکا ناوا بەخۆپایی بچن بو غەزا، دەچی خۆی لە هۆزەکەیی دەدزیتەووە دەپوا بەسەر خێل و تیرەکانی تردا، دەسوورپیتەووە خۆی دەخاتە سەر سەواو دەلت: کئی دەیهوئ کە من لەباتی ئەو بەکری بچم بو ئەم سەربازییە، یا لە جیاتی ئەو بچم بو ئەم نێردەییە! ئا ئەمەییە کە تا دوا دلۆپی خوینی بەکری گیراوه! (د- س/ص).

٤٣٥٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِلْغَازِي أَجْرُهُ وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۲):

عەبدوللای کوپی عەمر لە پیغەمبەرەووە دەفەرموئ (درویدی خودای لەسەربن): غەزاکەر کە بە کری بچن بو غەزا، یەک خێری بو هەییە، بەلام غەزا سازکەر دوو خێری بو هەییە، هەم خێری خۆی و هەم خێری ئەو غەزاکەرەیی کە تفاقیی غەزای بو ساز دەکاو دەبن بەهوئ چوونی بو غەزا (د- سند صالح).

٤٣٥٥- وَقَالَ الْحَسَنُ وَابْنُ سِيرِينَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا): يُقَسَّمُ لِلْأَجِيرِ مِنَ الْمَغَنَمِ، وَأَخَذَ عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ فَرَسًا عَلَى النُّصْفِ، فَبَلَغَ سَهْمُ الْفَرَسِ أَرْبَعَمِائَةِ دِينَارٍ، فَأَخَذَ مِائَتَيْنِ وَأَعْطَى صَاحِبَهُ مِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَجِيرِ^(۳):

(۱) زوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بَسَنَدَ صَالِحٍ (شَرْحَهُ).

(۲) زوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بَسَنَدَ صَالِحٍ (شَرْحَهُ).

(۳) زوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا فِي بَابِ الْأَجِيرِ كِتَابِ الْجِهَادِ ، قَبْلَ رَقْمٍ: ٢٩٧٢.

حه‌سه‌ن و ئیبنو سیرین (رمزای خودایان ئی بن) فه‌موویانه: کرئی گرتە به‌شی بو داهه‌نرئ له تالان، عه‌طییە کوری قه‌یسیش ئه‌سیپکی وهرگرت به‌ نیوه‌یی و سواری بوو چوو بو غەزا، له‌و غەزایه‌دا پشکی ئه‌سپه‌که‌ چوار سه‌د دینار دهرچوو، جا عه‌طییە دوو سه‌دی بو خوی هه‌لگرت و دوو سه‌دیشی دا به‌ خاوه‌ن ئه‌سپه‌که‌! (ب).

١٩) تیکۆشان (غه‌زاکردن) فه‌رزی کیفایه‌یه: (الجهاد فرض کفایه)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الْفِرُّوْا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} (٩-٤١).

واته: ئه‌ی موسولمانینه! به‌گشتی دهرچن بو غەزاو تیکۆشان له‌ ریگه‌ی خوا،دا، خوا له‌شتان سووک بئ یا قورس،، سه‌رتان سووک بئ یا سه‌رتان جه‌نجال بئ، خیزان و مال و منالتان که‌م بئ یا زور، ده‌وله‌مهند بن یا هه‌زار، به‌ سه‌رو به‌ مال و به‌ گیان و به‌ سامان، کۆشش و جیهاد بکه‌ن له‌به‌ر ره‌زای خودا له‌ پیناوی یارمه‌تی ئیسلامدا، ئه‌م کۆشش و تیکۆشان و غەزاکردنه‌ گه‌ ئی چاکتره‌ بو ئیوه‌ بو دین و دنیا،تان ئه‌گه‌ر بزائن.

٤٣٥٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: {إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا} وَ (مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ) نَسَخَتْهَا الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا: (وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(١).

ئیبنو عه‌بباس (رمزای خودایان ئی بن) ده‌فه‌رموی: ئایه‌تی:

{إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا - ٣٩/٩}.

ئه‌گه‌ر کاتئ فه‌رمانه‌ره‌ داوای ئی کردن که‌ ئیلجارپی ئی بکه‌ن و ئیوه‌ نه‌چن به‌ ده‌نگیه‌وه‌ ئه‌وه‌ خودا سزایه‌کی به‌ سویتان ده‌داو ئایه‌تی:

^(١) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بَسْنَدٌ صَالِحٌ (شرحه).

{ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -
 {۱۲۰/۶}.

دهفهرموئ: نه دوه نایه ته نه سخ بوو نه ته وه به م نایه ته که وه له دوا
 نه وه نه وه که دهفهرموئ:

{ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً - {۱۲۲/۹}.

واته: هر وه کوو رهوا نییه بو موسولمانان که پاش بکه ون له سه فهری
 غمزا دا له چه زرهت هه روه ها ره وایش نییه که هه موویان سه رجه م دهرچن بو
 غمزاو دهوری چه زرهت چول بکه ن! (د- سند صالح).

۴۳۵۷- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ
 وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (۲):

دیسان فهرموئ: روژی گرتنی شاری مه ککه، که ناوو بانگی
 دهرکردوه به فه تی مه ککه، پیغه مبه ر (درودی خودای له سرین) فهرموئ: له پاش
 گرتنی شاری مه ککه و نیسلام بوونی خه لکه که ی ئیتر کوچ کردن له مه ککه وه
 بو مه دینه نه ما، چونکه مه ککه یش وه مه دینه بوو به خاک و ولاتی نیسلام و
 له ژیر کیفی کافران دهرچوو، به لام کوشش و تیکوشان و جیهاد و نیازی
 پاک هه رماون و هه ر ده مینن و هه تا هه تایه ده بن به هوئ سه ربه رزی هه ردوو
 جیهان و مایه ی روو سووری له لای خودای گه وره، جا هه ر کاتی داواتان لی
 کرا که دهرچن بو غمزا دهرچن و برؤن بوئ. (ش/د/ت/ن- خودایان لی رازی بن).

۴۳۵۸- → (ب- از- ۲۱۶ ل- ۵۶۵ ف- ۲) + (ب- از- ۱۲۸ ل-

۳۸۸ ف- ۶) (۳).

(۲) تجرید/ ۲/ ۲۴۲ رقم: ۸۴۲ = ۱۸۲۴، ۱۲۴۹ تعلیقاً، ۱۵۸۲، ۱۸۲۴، ۲۷۸۲، ۲۸۲۵، ۳۰۷۷، ۳۱۸۹،

مسلم. حج: ۳۲۸۹، ۴۸۰۶. أبو داؤد. مناسک: ۳۰۱۸، ۲۴۸۰. ترمذی. سیرة: ۱۵۹۰. نسائی: مناسک.

الحج: ۲۸۷۴، ۲۸۷۵.

(۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل/ ۲۱۶ برقم: ۲/ ۱۱۱۲. وتسلسل/ ۱۲۸ رقم/ ۶/ ۷۷۲.

۴۳۵۹- عَنْ جَابِرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ، وَزَادَ: ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَأَهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدُّجَالَ^(۴).

جاییر له پیغه مبهروه ده فهرموئ: کۆمه‌لئ له ئۆمه‌تم هه خهبات ده‌گێڤن و به ئاشکراو به‌بئ پهره‌وا له پیناوی هه‌ق و راستیدا هه‌ر جه‌نگ ده‌که‌ن و خوداش هه‌ر سه‌ریان ده‌خا به‌سه‌ر دوشمینی خویاندا، تا نزیکى رۆژى قیامه‌ت (م/ت/د) نه‌بو داوود (رحمته‌ى خودای ئه‌بن) نه‌مه‌ی پتر کردووه: هه‌ر زāl ده‌بن به‌سه‌ر نه‌وانه‌دا که شه‌ریان پى ده‌فروشن، هه‌تا چینی دواوه‌یان ده‌چن به‌گژ جگاله‌ کۆیره‌ی هه‌لاتبازدا.

۴۳۶۰- وَلَسْلَمَ: لَنْ يَنْزَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ^(۵).

ده‌فهرموئ (سه‌روى خودای له‌سه‌رین): نه‌م ئایینی ئیسلامه‌ هه‌ر پایه‌دار ده‌بئ، به‌بئ و چان و به‌رده‌وام کۆمه‌ل کۆمه‌ل، چین له‌دوا چین موسولمانان خهبات ده‌گێڤن و جه‌نگ ده‌که‌ن له‌ پیناویدا، هه‌تا نزیکى رۆژى قیامه‌ت (م).

۲۰) خاوه‌ن هوزرو به‌هانه‌ی ره‌وا نه‌که‌ر نه‌شچئ بۆ غه‌زا کوناھى له‌سه‌ر نییه:

(لا هرج على المعذور)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا لَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} (۹۱/۹).

واته: نه‌وانه‌ی که لازه‌بوون و بئ هیزن، وه‌کوو پیرو منال، یا نه‌وانه‌ی که نه‌خووشن یا نه‌وانه‌ی که دارای مال نین تا سه‌رفی بکه‌ن له‌ چاکه‌دا نه‌مانه نه‌که‌ر به‌شداری نه‌که‌ن له‌ غه‌زا کردندا، هه‌ر که‌سى به‌ پئى به‌هانه‌ی ره‌واى

(۴) مسلم. جهاد، ۴۹۲۷. ترمذی. فتن، ۲۲۲۹.

(۵) مسلم. جهاد، ۴۹۳۰.

خۆی نهوه گوناھیان له سههر نییه، به لام بهم مهرجه که له گهڵ خوداو پیغه مبهری خودادا ساخ بن و بو دینی ئیسلام دلسۆزبن و به پیتی تهوانای خۆیان له یاریدهی ئیسلام کۆتایی نهکهن.

٤٣٦١- حدیث زید بن ثابت: اَمَلَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ... الْحَدِيثُ، سَبَقَ فِي مَبْحَث (سورة النساء) فِي كِتَابِ التَّفْسِيرِ، الْحَدِيثُ الْعَشْرُونَ ^(١).

٤٣٦٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ فِي غَزَاةٍ فَقَالَ: إِنَّ أَقْرَامًا بِالْمَدِينَةِ خَلْفَتَنَا، مَا سَلَكَنَا شِعْبًا وَلَا وَادِيًا إِلَّا وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ، حَبَسَهُمُ الْعُدْرُ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ ^(٢).

ئههههس (رمزای خودای ئی بن) فهرمووی: چه زههت (دروودی خودای له سههرین) له غهزایه کا فهرمووی: له شارێ مه دینه، پیاوانی له خۆمان، له ئیمه به جیماون و نه هاتوون بو ئهم غهزایه، به لام به دل و به گیان له گهڵ ئیمهن له بهر نه وهی که به هانهی رهوایان ههیه و نیازێ پاکیان ههیه ئیمه له ههر رێچکه و لاپی و شیوو دولێکه وه برۆین نهوانیش له پاداشت و خیردا له گه لمانن، چونکه به هانهی رهوا له وی گلی داونه تهوه (ش/د).

٤٣٦٣- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ، فَقَالَ: أَلَاكَ وَالِدَانِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ ^(٣).

پیاویکیش هاته خزمه تی چه زههت (دروودی خودای له سههرین) پرسسی پی کرد که له خزمه تی دا بجئی بو غهزا، فهرمووی: باوک و دایکت ههیه؟ گوتی: به لی ههمه، فهرمووی: دهی که واته بو خزمه تی نهوان تیکۆشه (ش/د/ت/ن).

^(١) تقدم في المجلد السادس. تسلسل / ٥٥ / ١١٠ برقم: ٢٨١٢/٢٠.

^(٢) مسلم. جهاد: ٤٩٠٩. ابن ماجه. جهاد / ٢٧٦٥. تحفة الأشراف: ٢٣٠٤.

^(٣) تجريد البخاري / ٣ / ٢٥٢ رقم: ١٢٢٩ = ٣٠٠٤، ٥٩٧٢ فتح الباري. مسلم. بروصلة: ٦٤٥١. أبو داود.

جهاد: ٢٥٢٩. ترمذي. جهاد: ١٦٧١. نسائي. جهاد: ٣١٠٣.

۴۳۶۴- وَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ لِيُجَاهِدَ مَعَ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: هَلْ لَكَ أَحَدٌ بِالْيَمَنِ؟ قَالَ: أَبَوَايَ، قَالَ: أَذِنَا لَكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَاسْتَأْذِنَهُمَا، فَإِنِ أَذِنَا لَكَ فَجَاهِدْ وَإِلَّا فَبِرُّهُمَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . نَسَّالَ اللَّهُ حَسَنَ الرِّوَايَةِ . آمِينَ ^(۴) .

پیاوړیکیش (له یه مهنه وه) هات، تا کوو له خزمه تی پیغه مبهردا خهبات بکا، فهرمووی پی: که ست هیه له یه مهنه؟ گوتی: باوک و دایکم له وین، فهرمووی: نایا رهزایان له سهره و ریځه یان داوی که هاتووی بو لای من بو غهزا؟ گوتی: نه، فهرمووی: ده پچوره وه بو لایان و پرس و رایان پی بکه، جا نه گهر رهزایان له سهر بوو شهوا تیځوښه و وهره بو غهزا، نه گینا دلای باوک دایکت را گره و باش به بویان (د).

(۲) په یمان به ست له سهر غهزاګردن : (المبايعة على الجهاد)

۴۳۶۵- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ يُبَايِعِ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْمَوْتِ إِلَّا مَا بَايَعْنَاهُ عَلَى أَنْ لَا نَفِرَ ^(۱) .

جایبر (خودای نازی بن) فهرمووی: له سهر مردن په یمانمان به پیغه مبهردا (درویدی خودای لسمربین) نه ددهدا به لام له سهر شهوه په یمانمان ددهایه که له کاتی شه پرکړندا له بهر دوژمن رانه که ین (ش/ت).

۴۳۶۶- وَسَلَّ سَلْمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعْتُمُ النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ . رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(۲) .

له سه له مهی کوړی نه کوه عیان پرسى: له روژى رووداوى حوده یبیه دا له سهر چی له گهل پیغه مبهردا (درویدی خودای لسمربین) په یمانمان به ست؟ فهرمووی: له سهر شهوه په یمانمان دایه که نه گهر بشکوژین له فرمانی چه زرهت (درویدی خودای لسمربین) دهر نه چین (ش/ت).

^(۴) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) مسلم. مغازی: ۴۷۸۵. ترمذی. سیر: ۱۵۹۴. نسائی. بیعة: ۴۱۶۹. تحفة الأشراف: ۲۷۶۳.

^(۲) تجرید البخاری / ۳ / ۲۳۹ رقم: ۱۲۱۴ = ۲۹۶۰ ، ۴۱۶۹ ، ۷۲۰۶ ، ۷۲۰۸ . مسلم: مغازی: ۴۷۹۹. ترمذی.

سیر: ۱۵۹۲. نسائی. بیعة: ۴۱۷۰.

٤٣٦٧- → (ب- ٣ز- ١٠٤ل- ٢٧٣ف- ١) (٣).

٢٢) نافره تانیس له گه‌ل پیاواندا ده‌چن بۆ غه‌زا : (غزو النساء مع الرجال)

٤٣٦٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أَحْدِ الْهَزَمِ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِلَهُمَا لَمْشَمَرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سَوْقِهِمَا تُنْقِرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا ثُمَّ تُفْرِغَانِيهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيَانِ فَتُفْرِغَانِيهَا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ (١).

ئهنه‌س (خودای ئی زانی بن) ده‌فه‌رموئ: روژێ رووداوه‌که‌ی چیا‌ی ئوحود، خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ربن) هه‌له‌هاتن، عانیشه‌ی کچی ئه‌بو به‌کرو ئوممو سوله‌مم دی، زۆر زۆر خه‌راو به‌ ده‌ست و برد بوون، به‌ کۆل به‌ کونده‌ ئاویان ده‌هه‌یناو قولیان هه‌لکه‌ردبوو، خه‌رخال و پیاوانه‌کانیان له‌ قوله‌ پیاواندا دیار بوو، به‌ هه‌راکردن ده‌هاتن و ده‌چوون و له‌ناو کۆپی شه‌ره‌که‌دا، له‌ جه‌نگه‌ی شه‌ره‌که‌دا ئاوه‌که‌یان ده‌گی‌را به‌سه‌ر جه‌نگاوه‌ره‌کاندا، به‌ هه‌نگلی کونده‌کان ئاوه‌که‌یان ده‌کرد به‌ ده‌می پیاوه‌ غه‌زا که‌ره‌کانه‌وه، هه‌ر له‌گه‌ل کونده‌و جه‌وه‌نده‌کان خالی ده‌بوونه‌وه به‌بی وچان دیسانه‌وه به‌ قه‌له‌مبازو به‌ گومه‌ته‌ ده‌گه‌رانه‌وه و په‌ریان ده‌کردنه‌وه له‌ ئاوو، ده‌هاتنه‌وه بۆ شه‌رگا که‌و ئاوه‌که‌یان ده‌کرده‌وه به‌ ده‌می پیاوه‌ره‌کانه‌وه، هه‌تا دووباره‌ خالی ده‌بوونه‌وه، وه‌ هه‌روه‌ها (ش) → (ب- ٥ز- ٤٩ل- ١٧٩ف- ١). برقم/١/ ٣٤٣٨.

٤٣٦٩- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِأُمِّ سُلَيْمٍ وَنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ إِذَا غَزَا فَيَسْقِيْنَ الْمَاءَ وَيُدَاوِيْنَ الْجَرْحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٢).

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ١٠٤ برقم ١/ ٢٤١١.

(١) بخاري. جهاد، ٢٨٨٠، ٢٩٠٢، ٢٨١١، ٤٠٦٤. مسلم. مغازی، ٤٦٦٠.

(٢) مسلم. مغازی، ٤٦٥٩. أبو داود. جهاد، ٢٥٣. ترمذی. سیر، ١٥٧٥.

دیسان فهرمووی: جاران پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ئوممو سوله‌یم و چهند ژنیکی نه‌نصاری تری له‌گه‌ل خۆیدا ده‌برد بۆ غه‌زا، ئیشیان نه‌وه‌بوو ئاویان ده‌گیراو تیماری زامداره‌کانیان ده‌کرد (م/د/ت).

٤٣٧٠- وَقَالَتِ الرَّبِيعُ بِنْتُ مُعَوِّذٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا): كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَسْقَى الْقَوْمَ وَتَخْدُمُهُمْ وَتَرْدُ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٣).

روبه‌یعی کچی موعه‌ووین (خودای ئا‌رازی بێ) فهرمووی: جاران ئیمه‌ی ژنانن له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌چووین بۆ غه‌زا، کارمان نه‌وه‌بوو ئاومان ده‌دا به‌ خه‌باتگیره‌کان و خزمه‌تمان ده‌کردن و زامارمان ده‌گواسته‌وه و کوژراومان ده‌برده‌وه بۆ مه‌دینه! (ب).

٤٣٧١- وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلَفَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأُدَاوِي الْجَرْحَى وَأَقْرُمُ عَلَى الْمَرْضَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ (٤).

ئوممو عه‌طیه‌ش (خودای ئا‌رازی بێ) فهرمووی: بۆ خۆم هه‌وت غه‌زام له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تدا کردوه، له‌ بنه‌و باره‌گاکیان ده‌مامه‌وه نانم بۆ دروست ده‌کردن و تیماری زاماره‌کانم ده‌کردو سه‌ره‌رشتی نه‌خۆشه‌کانم ده‌کرد (م).

٢٣ هه‌جهره‌ت و ده‌وکردن بۆ ولاتی ئیسلام سوننه‌ته

الهجرة إلى بلاد الإسلام مستحبة

قال الله تعالى: {وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (١٠٠/٤).

(٣) بخاري. جهاد: ٢٨٨٣ ، ٢٨٨٢ ، ٢٨٤٣ ، ٥٦٧٩.

(٤) مسلم. مغازی: ٤٦٦٧.

واتہ: ہر کہسے کوچ و رہو بکا لہ ولاتی خویہ وہ بو ولاتی نیسلام
لہ بہر رہزای خودا، نہ وہ تووشی خیرو خوشی دہبی و لہ جیگہ یہ کی باشا، لہ
ولاتیکی دور لہ ناشووب و ناژاوه دادہ گیر سیٹہ وہ و دہحہ سیٹہ وہ و خوداش
رزق و رۆژی پتر دہکا وہ کہسے لہ مالی خوی دہر بچی و مہ بہستی ہیجرہت و
کوچ کردن بی بو لای خودا و پیغہ مہبری خودا، جا لہ ریگہ ی مردن یہ خہ ی
پی بگری و نہ مری خودا بکا و فرمانی ہق بہ جی بیئی نہ وہ بہ بی شک و
شوبہ پاداشی باشی دہبی بہ مزو مال لہ سہر خودای گہ ورہ، وہ خودای
مہ زن تاوانپوش و میہرہ بانہ.

۴۳۷۲- → (ب- ۱- ۱۱- ۱- ۶۵- ف- ۱) (۱).

۴۳۷۳- عَنْ مُعَاوِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَنْقَطِعُ
الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا (۲).

موعاویہ لہ پیغہ مہرہ وہ دہ فہرموی (سیدی خودای لہ سرین): تا دہرگای
تہوبہ دادہ خری کاتی ہیجرہت و کوچ کردن دہمیئی، ہتا خوریش لہ
رۆژ ناواوہ ہلنہ یی دہرگای تہوبہ دانا خری! (د- سند صالح).

۴۳۷۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
قَالَ: سَتَكُونُ هِجْرَةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أَهْلِ الْأَرْضِ أَلْزَمُهُمْ مُهَاجَرَةُ إِبْرَاهِيمَ، وَيَبْقَى فِي
الْأَرْضِ شِرَارُ أَهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أَرْضُهُمْ تَقْدَرُهُمْ نَفْسُ اللَّهِ وَتَخْشَرُهُمُ النَّارُ مَعَ الْقَرْدَةِ
وَالْخَنَازِيرِ . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ (۳).

عہ بدولای کوری عہمر (خودایان فی رازی بی) فہرموی: پیغہ مہر (سیدی خودای
لہ سرین) فہرموی: کوچیکی تریش لہ پاش نہم کوچہ دہبی! وہ چاکترینی
خہ لک نہوانہن کہ رہوگہ (مہجہر) ی ئیبراہیم کہ لہ قودسہ بہر نادہن، وای فی

(۱) تقدم في مجلد اول: تسلسل / ۱۱ برقم: ۸۲.

(۲) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحہ).

(۳) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحہ).

دی ته نیا به دکارو گندهکان ده مینه وه له ولاتدا، زهوی نایان گریتته خوئی و خودا پر به دل قیزیان ئی دهکاته وه، وه ناگری له گهل جانه وه رو مهیموون بهرازا خریان دهکاته وه و مؤلیان ده دات! (د- سند صالح).

٤٣٧٥- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ أَبَايَكَ عَلَى الْهَجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَنْكِيَانِ، قَالَ: ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأُضْحِكُهُمَا كَمَا أَبْكَيْتُهُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ (٤):

پیاوی هاته لای پیغه مبهه (درووی خودای لهسهرین) گوئی: نهی پیغه مبهه ری خودا! هاتووم بو خزمه تی تو هه تا په یمانت بده من له سه ره وه له ولاتی خو مه وه کوچ بکه م بو خزمه تی تو، به لام که هاتم باوک و دایکم ده گریان به دوامدا، فه رموی: بچۆره وه بو لایان چۆن کردوویانته گریان ناوه هایش بیانهینه ره پیکه نین (د/ن).

٤٣٧٦- وَ لَأَبِي دَاوُدَ: مَنْ جَامَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُهُ (٥):

ده فه رموی: که سنی تیکه لی بته رهست بکاو له گه لیدا دانیشنی و هه لسی، نه وه نه ویش وه ک نه وایه (د).

٤٣٧٧- وللنسائي: لَا تَنْقُطُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى خَلْعِهِمْ، فَأَعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ، فَاسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلُ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَرَ لَهُمْ بِبُصْفِ الْعَقْلِ، وَقَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (٦):

ده فه رموی (درووی خودای لهسهرین): کوچ کردن هه ره ده مینی تا شه پر له گهل کافراندا بمینی. جارئ پیغه مبهه (درووی خودای لهسهرین) لقئ سوپای نارد بو سه ره هۆزی خه شه م چه ن که سنی په لاماری سه جده بردنیان داو کوپنووشیان برد،

(٤) سکت عن درجته الشارح.

(٥) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي أَخْزِ كِتَابِ الْجِهَادِ (شَرْحُهُ).

(٦) سکت عن درجته الشارح.

هتا له شکری ئیسلام نه یانکوژی و بیان ناسی که ئەمانه موسولمانن به لām له په له پهلای دا کوژان، جا که ئەم باسه گه یشتته وه به پیغه مبهەر (درویدی خودای لسه رین) پیغه مبهەر نیوه خوینی دا به خاوهن خوینه کان و فهرمووی: من به ریم له موسولمانانه ی که له ناو هاو به شپه یداکه رانا داده نیشن! (ت/د).

۴۳۷۸- وَجَاءَ عَبْدٌ فَبَايَعَ النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْهَجْرَةِ وَلَا يَشْفُرُ بِهِ، فَجَاءَ سَيِّدُهُ فَطَلَبَهُ فَاشْتَرَاهُ مِنْهُ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِعَبْدَيْنِ أَسْوَدَيْنِ وَلَمْ يُبَايِعْ أَحَدًا بَعْدَ حَتَّى يَسْأَلَهُ أَعْبَدُ هُوَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي السِّرِّ (۷):

به ندهی هاته خزمه تی پیغه مبهەر (درویدی خودای لسه رین) په یمانی له گه لای دا به ست له سهر کوچکردن، پیغه مبهەر (درویدی خودای لسه رین) نه یزانی که ئەوه عه بده، واته: به نده ی زه پر خپیده یه، له پاشا خاوه نه که ی هات داوای کرده وه پیغه مبه ریش (درویدی خودای لسه رین) به دوو به نده ی رهش لینی کړی، له وه دوا چه زه ت په یمانی له کهس وهر نه ده گرت تا لینی نه پرسیبایه: تو به نده ی یانا؟ (ت).

۴۳۷۹- وَ دَخَلَ سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَلَى الْحَجَّاجِ فَقَالَ: يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ ارْتَدَدْتَ عَلَى عَقْبِكَ تَعَرَّيْتُ، قَالَ: لَا وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَذِنَ لِي فِي الْبَدْوِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۸):

سه له مه ی کوړی نه کوه ع (خودای ئی رازی بن) چوو بو لای چه ججاج، گوته ی: ئە ی کوړی نه کوه ع! پاشگه ز بوو یته ته وه وازت له هیجره ت هی ناوه و بوو یته ته وه به ده شته کی! سه له مه یش فهرمووی: نه خه یر، ئە وه له منه وه زوړ دووره، من له سهر دین و ئایینی خو م ماوم، بو ئە مه یش که ئیستا له ده شت، دا ده نیشم له کاتی خو ی دا پیغه مبه ر خو ی (درویدی خودای لسه رین) ریگه ی ئە وه ی داوم (م).

(۷) سکت عن درجه الشارح.

(۸) رواه مسلم. إمارة: ۴۸۰۲. تجرید/ ۵ ل - ۲۵۷ رقم: ۲۰۹۸ = (۷۰۸۷) ۷۰۸۸ فتح الباری.

٢٤) باسی چواره‌م: باسی سه‌فه‌رو و لاخو که ره‌سته و تفاقى تیکۆشان له ریکه‌ی خودادا:

الباب الرابع: في السفر والدواب وآلات الجهاد

٤٣٨٠- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ (١):

که‌عبی کعبی مالیک (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (سروودی خودای له‌سهرین) له‌ روژی پینج شه‌مه‌دا له‌ مال دهرچوو، رویشت بو‌ غه‌زای ته‌بووک، هه‌میشه‌یش هه‌زی ده‌کرد که له‌ روژی پینج شه‌مه‌دا دهرچێ بو‌ سه‌فه‌ر (ب/د/ن- پڤ گۆڤه‌مکانیان له‌ نوود بێ).

٤٣٨١- عَنْ صَخْرِ الْغَامِيدِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمِّي فِي بُكُورِهَا، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَلْزَمَ وَكَثُرَ مَالُهُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ (٢):

سه‌خری غامیدی (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبهر (سروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خودایه‌! ئیش و کاری سه‌ر له‌ به‌یانانی ئۆمه‌تم پیرۆز که‌! فه‌رمووی: ده‌ستووری هه‌زه‌تیش وابوو نه‌گه‌ر په‌ ئی سوپا، یا له‌شکرێکی بناردایه‌ بو‌ غه‌زا له‌سه‌ره‌تای روژه‌وه‌ ده‌یناردن، سه‌خر خۆی پیاویکی بازرگان بوو، خۆشی ده‌ستووری وابوو له‌ سه‌ره‌تای روژه‌وه‌ بازرگانیه‌که‌ی ده‌خسته‌ ری، له‌به‌ره‌وه‌ ته‌واو داراو ده‌وله‌مه‌ند بوو بوو، وه‌ مال و سامانی نۆر بوو بوو (د/ت/ن-س/ح).

(١) تجريد البخاري: ١٢٠٨ - ٢٩٤٧، ٢٩٤٨، ٢٩٥٠، ٣٠٨٨، ٣٥٥٦، ٣٨٨٩، ٣٩٥١، ٤٤١٨، ٤٦٧٣،

٤٦٧٧، ٤٦٧٨، ٦٢٥٥، ٦٦٩٠، ٧٢٢٥.

(٢) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

٤٣٨٢- ولأبي داود: عَلَيْكُمْ بِالذَّلَجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطَوَّرُ بِاللَّيْلِ^(٣):

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): بۆ سه‌فه‌ر کردن شه‌و بگرن به ده‌مه‌وه‌و شه‌و له‌ناو له به‌ره‌به‌یانا بکه‌ونه ری، چونکه به‌شه‌و ته‌نگی زه‌وی ه‌کی‌شری! (د- سند صالح).

٤٣٨٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُ مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

ئیب‌نو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بن) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌و (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: نه‌وه‌ی من ده‌یزانم له‌ باره‌ی ته‌نیاییه‌وه‌، نه‌گه‌ر خه‌ل‌کیش وه‌ک من بی‌زانن، هیچ سواری به‌ شه‌و به‌ ته‌نها به‌بی هاو‌پئ نه‌ ده‌رویش‌ت (ب/ت).
٤٣٨٤- ولأبي داود والتِّرْمِذِيُّ: الرَّاَكِبُ شَيْطَانٌ وَالرَّاَكِبَانِ شَيْطَانَانِ وَالثَّلَاثَةُ رَكْبٌ^(٥):

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): تاقه‌ سواری تاقه‌ شه‌یتانیکه‌، دوو سوار دوو شه‌یتانه‌، که‌ بوون به‌ سئ سوار ده‌بن به‌ ده‌سته‌ سوار! (د/ت- س/ص) مه‌به‌ست نه‌وه‌یه‌ پیاو تا بۆی ده‌کری به‌ ته‌نیا سه‌فه‌ری دوور نه‌کا.

(وه‌رگێن)

٤٣٨٥- وَعَنْهُ (أَي عَنْ ابْنِ عُمَرَ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنِّي لَا أَمْنُ أَنْ يَتَأَلَّهُ الْعَدُوُّ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(٦):

(٣) بسند صالح (شرحه).

(٤) تجريد البخاري/ ٢/ ٢٥٢ رقم: ١٢٢٨ - ٢٩٩٨ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

(٥) بسند صحيح (شرحه).

(٦) تجريد البخاري: ١٢٢٤ - ٢٩٩٠، ٢٦١٠ = فتح الباري. مسلم. إمارة: ٤٨١٦ - ٤٨١٩. أبو داود. جهاد:

٢٦١٠. ابن ماجه. جهاد: ٢٨٧٩.

دیسان ئیبنو عوهر (رمزای خودایان ئی بن) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای
له‌سهرین) ریگهی نه‌ده‌دا که قورشان ببری بۆ ولاتی دوشمن. له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کا:
حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: قورشان مه‌به‌ن بۆ سه‌فه‌ر، چونکه
ده‌ترسم که بکه‌ویته‌ به‌ر چنگی دوژمن! (ش/د).

٤٣٨٦- وَقَالَ (رضی الله عنه): كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كِبْرًا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ
البخاري وأبو داود (٧):

جایی (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له‌کاتی راره‌وی (سه‌فه‌ر) دا که سه‌ر
ده‌که‌وتینه‌ سه‌ر به‌رزایی ئه‌للأهو ئه‌که‌به‌رمان ده‌کرد، که سه‌ر به‌ره‌و خواریش
ده‌بووینه‌وه‌ سوپحانه‌للأمان ده‌کرد (ب/د).

٤٣٨٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: السَّفَرُ
قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ فَلْيُعِجِّلْ
إِلَى أَهْلِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَان (٨):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌ (دروودی خودای
له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: سه‌فه‌ر پارچه‌یه‌که‌ له‌ ئیش و ئازار، خه‌وو خۆراک و
خواردنه‌وه‌تان ئی هه‌راسان ده‌کا، جا له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ هه‌ر که فرمانی خۆتان به
ئه‌نجام که‌یاند ئیتر خیرا بپۆنه‌وه‌ بۆ لای که‌سو کارتان! (ش).

٤٣٨٨- → (ب- ٣- ٤٧- ل- ١١٨- ف- ٥+٦+٧+٨) (٩).

(٧) بخاري. جهاد: ٢٩٩٣.

(٨) تجريد البخاري/ ٢/ ٢٣٤ رقم: ٨٢٣ = ١٨٠٤ ، ٣٠٠١ ، ٥٤٢٩. (رياض الصالحين) ٣/ ٣٦ رقم: ٩٨٤

متفق عليه: ١٨٠٤ بخاري ١٩٢٧ (مسلم).

(٩) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ٤٧ رقم: ٥/ ٢١٦٢ + ٦/ ٢١٦٣ + ٧/ ٢١٦٤.

٢٥) به‌ریکردن و پیشوازی خه‌باتگیران : (تودیع الغزاة وإستقبالهم)

٤٣٨٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْمِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ قَالَ: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ ^(١).

عه‌بدوللای خه‌طمی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: جاران پیغه‌مبه‌ر (دیو‌دی خودای له‌سهرین) کاتی له‌شکری به‌ری ده‌کرد ده‌یفه‌رموو: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ : دیین و ئایین و مال و منال و که‌س و کارو سه‌ر نه‌نجامی کاروبارتانم هه‌موو سپارد به‌خودا به‌رحمه‌تی خوی ئاگای لی‌تان بی. (د/ت-ن-س/ص).

٤٣٩٠- وَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِابْنِ جَعْفَرٍ: أَلَذَّكَرُ إِذْ تَلَقَّيْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَا وَأَلْتِ وَأَبْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: نَعَمْ، فَحَمَلْنَا وَتَرَكْنَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ ^(٢).

ئیب‌نو زوبه‌یر به‌ئیب‌نو جه‌غفه‌ری گوت: ئایا له‌یادته که‌من و توو ئیب‌نو عه‌بباس چووین به‌پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیو‌دی خودای له‌سهرین)؟ فه‌رمووی: به‌ئێ له‌بیرمه، نه‌وه‌بوو ئیمه‌ی هه‌لگرت و تو‌ی هه‌لنه‌گرتن چونکه‌یه‌کی‌کمانی خسته‌پاشکو‌ی و یه‌کی‌کمانی خسته‌به‌رده‌می (ش).

٤٣٩١- وَقَالَ السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): دَهَبْنَا نَتَلَقَّى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ الصَّبَّانِ إِلَى ثِيَّةِ الْوَدَاعِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(٣).

سائی‌بی کو‌ری یه‌زید (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌تا ته‌نییه‌تولوه‌داع له‌گه‌ل مندا‌ل‌اندا چووین به‌پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیو‌دی خودای له‌سهرین). (بو‌خاری رحمه‌تی له‌خوی و که‌س و کاری).

^(١) رواه اصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

^(٢) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٤ - ٢٠٨٢.

^(٣) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٥ - ٢٠٨٣ ، ٤٤٢٦ ، ٤٤٢٧.

(۲۶) باشی و نیشانه‌ی ره‌سپاری و لاخی به‌رزه : (فضل الخیل وصفاتها)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} (۸/۶۰) (۱).

واته: نه‌ی موسولمانه‌کان! هه‌میشه خوتان ناماده بکه‌ن، بو چاری دوژمنه‌کانتان، نه‌وی که ده‌توانن له هی‌زی جه‌نگ، له فی‌ریوونی هونه‌ره‌کانی، له چه‌ک و تفاق، له نه‌سپ و هی‌سترو ماینی مه‌شق دیدی قال و چوار نال ناماده‌ی بکه‌ن، هه‌تا به باشی دوژمنی خوداو دوژمنی خوتان به‌وه بتوقینن.

۴۳۹۲- عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ مَعْقُودَةٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْأَجْرُ وَالْمَغْنَمُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (۱).

عو‌رو‌ه‌ی باریقی (خودای نازی بن) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (سو‌ودی خودای لسه‌ری‌ن) فه‌رمووی: له کاکو‌ل و یالی ماین و نه‌سپ خیره‌ خوشی گری‌دراوه: که بریتییه هم له پاداشتی باش و هم له مالی تالانی هه‌ل‌ل، نه‌مه به‌رده‌وامه هه‌تا روژی قیامه‌ت (ش/د/ن).

۴۳۹۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِيْمَانًا بِاللَّهِ وَتَصَدِيقًا بِوَعْدِهِ، فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَّهُ وَرَوْتَهُ وَبَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ (۲).

(۱) تجرید/ ۳/ ۳۰۵ رقم/ ۱۱۷۵ = ۲۷۵۰ ، ۲۸۵۲ ، ۳۱۱۹ ، ۳۶۴۲ . مسلم . مغازی: ۴۸۲۲ - ۴۸۲۶ . نسائی .

خیل: ۲۵۷۵ ، ۲۵۷۴ ، ۲۵۷۶ . ترمذی . جهاد: ۱۶۹۴ ، ۲۵۷۶ ، ۲۵۷۷ ، ۲۵۷۸ ، ۲۵۷۹ .

(۲) تجرید/ ۳/ ۳۰۶ رقم/ ۱۱۷۷ = ۲۸۵۳ فتح .

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه مبهەر (دروودو سلّاوو میهره بانی و پیروزیی خودای گهوره و مهزنی له سههر بێ و سهرو مال و منال به قوربانی گهردی سههر گوپی پیروزیی بێ) فەرمووی: ههر کهسی و لاخیکی بهرزه له ریگهی خودادا رابگری بۆ خووی و ساخ له بهر رهزای خودا تهرخانی بکا بۆ غهزا، دیاره بۆیه ئەمه دهکا چونکه باوهری ههیه به خوداو ئەو به ئینهی لهم بارهیهوه داویهتی به خهباتگیرهکان به راستی دهزانی، ههر کهسی ئاوا بکا ئەوه له روژی قیامهتدا خواردن و خواردنهوه و تهرس و گمیژی ئەو و لاخه ههمووی له تای خیری تهرازووی خاوهنهکهی دا دادهنری (بوخاری و نهسائی - خودایان ئی رازی بێ).

٤٣٩٤- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ: هِيَ لِرَجُلٍ وَزَرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وَزَرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِيَاءً وَفَخْرًا وَنَوَاءً عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ فَهِيَ لَهُ وَزَرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي ظَهْرِهَا وَلَا رِقَابِهَا فَهِيَ لَهُ سِتْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَكَلَتْ مِنْ ذَلِكَ الْمَرْجِ وَالرَّوْضَةِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كُتِبَ لَهُ عَدَدُ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٍ وَكُتِبَ لَهُ عَدَدُ أَرْوَائِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ، وَلَا تَقْطَعُ طَوْلُهَا فَاسْتَتَتْ شَرْفًا أَوْ شَرْفَيْنِ إِلَّا كُتِبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدُ آثَارِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ وَلَا مَرٌّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلَّا كُتِبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدُ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبُو دَاوُدَ (٣).

دیسان فەرمووی: سهزدهت (دروودی خودای له سههر بێ) ده فەرمووی: و لاخی بهرزه (به پئی نیازی خاوهنهکهی) سێ جوړه: بۆ ههندی پیاو مایه ی شههره، بۆ ههندی پیاو پهرده و داپوشهره، بۆ ههندی پیاو مایه ی پاداشت و خیره، مایه ی تاوان و شههره بۆ ئەو کهسهی که رایدهگری بۆ چاوه و روپامایی و خو نواندن و

(٣) تجرید بخاری / ٣ / ١٢٥ رقم: ١٠٤٣ = ٢٣٧٥ ، ٢٣٧١ ، ٢٨٦٠ ، ٣٦٤٦ ، ٤٩٦٢ ، ٤٩٦٣ ، ٧٢٥٦ . مسلم .

شانازى و بۇ دوزمنايەتى لە دژى موسولمانان! پەردەو داپۆشەريشه بۇ ئەو
 كەسەى كە لە رىگەى خودادا رايدەگرى و بۇ روو سوورى و ھەردوو جيهان
 كەسابەتى پىئوھ دەكاو ئەو مافەى كە خودا لەسەر ئەو ولاخەى داناوھ
 فەرامۆشى ناكا، وەك ئەوھ ئەگەر بازىرگانى پىئوھ كرد زەكاتەكەى بدا، ھەروھەا
 مافى ولاخەكە خوشى فەرامۆش نەكا، ئالىكى ئاسايى بداتى، شتى قورسى
 پى ئەل نەگرى، مايەى پاداشت و خىريشه بۇ ئەو كەسەى كە رايدەگرى بۇ
 خەبات و تىكۆشان ساخ لەبەر رەزاي خودا، بۇ بەرژەوھندو سوودى گەلى
 ئىسلام، لە مېرگىكا يا لە مېرغوزارىكا دەيبەستىتەوھ، ئىتر ئەو ولاخە ھەرچى
 بخوا لەو مېرگ و مېرغوزارە بە ژمارەى ئەوھ چاكە بۇ خاوەنەكەى دەنوسرى،
 وە بە ژمارەى تەرس و مېزەكەيشى چاكە و خىرو خىرات بۇ خاوەنەكەى
 دەنوسرى، تەنانەت ئەگەر مەر بەندەكەى بېسىنى، ياخود گورىسەكەى
 بېچرىنى، وە سەرى دوو سەر غار بكاو باى بالى خۆى بداو يارى بكاو بەبى
 سوارەكەى بە پشتى خالى رەبازى و تەراتىن بكا، خودا بە ژمارەى شوين سم و
 تەرسەكەى چاكە و خىرى بۇ دەنوسى، ھەتا ئەگەر خاوەنەكەى بەسەر ئاويكا
 بردى، بە نيازى ئەوھيش نا كە بىبا ئاوى بدا، بەلام ولاخەكە لە خۆيەوھ لىنى
 خواردەوھ، ئەوھ بەقەد ژمارەى ئەو ئاوەى كە دەيخواتەوھ چاكەى بۇ
 دەنوسرى، ديارە ئەگەر سوارەكە خۆى مەشقى پى بكا، يا بچى ئاوى بدا، يا
 لە غەزادا سواری بى ئەوھ پاداشتەكەى چەند قاتە (ش/ت/ن) قەلغان و رم و
 شىرو تىرو ماين و زىن و ئەمانە نمونە و ميثالن بۇ ھەموو جۆرە چەك و تفاقىكى
 جەنگى كۆن، ھەروھەا رەبازى و ئالىك خواردن و گمىزو تەرس و لەوھرو مېرگ و
 پىئوھندو رەشمەو لقاو ئەمانەيش نمونەن بۇ شوين و شوينەوارو ئيش و كارو
 تفاقى جەنگن كەواتە: نيازو مەبەست و كردەوھ ھەر دەمىنن بەلام ئامىرو تفاق و
 كەرەستە بە پىنى رۆژ دەگۆرپىن و ھەتا دى كۆنەكان كۆنتر دەبن و رۆژ بە رۆژ
 چەكى تازەترو لەبارترو چاكتر دىتە كايەوھ.

دەى بەم پىئە بى لەم رۆژگارەى ئىمەدا تەفەنگ و شەستىرو تۆپ لە
 جىنى شىرو تىرى كۆنە و خىرو پاداشى ئەوانى (لەكاتى خوياندا) ھەيە، تانك و

فِرۆك و فِرۆكه خانە و بەنزی و رۆن و گازو جەپو بورغوو شوڤیرو توپچی و فِرۆكه وان و كهشتییە وان و ئەمانەیش لەجیی ماین و هیسترو حوشترو تەویله و ئاوو ئالیک و میزگی کۆن، تەنانەت دەتوانین بڵیین دووکهڵ و رۆنی مەکیهە ی کۆن و ئەم ورده بابەتانهیش وهك گمیزو تهرسی و لاخ وان، له رۆژی قیامهتا دادهنرین له تایی تەرازووی خیری خاوەنەکه یاندا، ئیتر هەروا بەم پێو دانە.

وهێ ئهوهی كه جیی گومان نییه ئەم دوو خالە سەرەکییە: یەكەم نابی ئیمە ئەمرو، وهكوو كۆن به شیرو تیرهوه بچین بو شهپو غەزاکردن گوایه ئەوه سوننهتی پیغمبەرەو خیری گەرەترە، بەراستی شتی وا شەری خۆتێنە، خودا فرمانمان پی دەکا که به پێی رۆژوو چەرخ خۆمان ئاماده بکەین و چەکی نوێ پەیدا بکەین و مایه ی بەهیزبوونمان مسۆگەر بکەین، ئەو هتا دەفەر موی:

(وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) (٦٠/٨).

دووهم شیرو تیرو ماین و ئەمانەیش لە قورئان و حەدیسدا وەسف کراون و کراون بە نیشانە ی خێرو خوشی هەردوو جیهانمان، کهواته دروست نییه که به چاوی سووک تەماشای بکری. بگره تا ئیستایش له شهپا رۆلی خویان دەبینن و به پێی حال دەوری باش دەبینن، دهی له سەر ئەم بنیاتە، له شەپری ئەمڕۆشدا شیرو تیرو سوارو ماین و ئەمانە بەپێی پێویستی رۆژ، وهكوو كۆن خێرو پاداشتی گەرەیان هەیه، چونکه یاساو دەستووریکی سەرەکییه: له دینی ئیسلامدا هەرچی شتیکی رهوا سوودی گشتی هەبی بو ئیسلام دروسته و بهجێیه. (وهرگیڕ)

٤٣٩٥- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) يَكْرَهُ الشُّكَّالَ مِنَ الْخَيْلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ (٤).

(٤) مسلم. مغازی: ٤٨٣٣. ابو داود. جهاد: ٢٥٤٧. ترمذی. جهاد: ١٦٩٨. نسائی. خیل: ٣٥٦٩. ابن

ماجة: جهاد: ٢٧٩٠. تحفة الأشراف: ١٤٨٩٠.

دیسان فہرموی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) حہزی لہ ولاخی بہرزہی راست و چہپ سپی نہبوو (م/د/ت/ن).

۴۳۹۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُمْنُ الْخَيْلِ لِي شُقْرُهَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(۵):

ثیبنو عہبباس (رمزای خودایان فی بن) لہ حہزہتہوہ (درویدی خودای گمروہو مزنی لہسربین) دہفہرموی: ماین و تہسپی شئی پیروذن (د/ت- س/ح).

۴۳۹۷- عَنْ أَبِي وَهَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَلَيْكُمْ بِكُلِّ كُمَيْتٍ أَعْرَ مُحَجَّلٍ أَوْ أَشَقَرَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ، أَوْ أَذْهَمَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ^(۶):

تہبو وہب (خودای فی رازی بن) فہرموی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) دہفہرموی: ولاخی بہرزہی کویتی ماروی چوار پهل سپی رابگرن، یاخود شئی ماروی چوار پهل سپی، یاخود رہشتالہی ماروی چوار پهل سپی (د/ن).

۴۳۹۸- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ الْخَيْلِ الْأَذْهَمُ الْأَفْرَحُ الْأَرَكُمُ، ثُمَّ الْأَفْرَحُ الْمُحَجَّلُ طَلُقَ الْيَمِينِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَذْهَمَ فَكُمَيْتٌ عَلَى هَذِهِ الشَّيْءِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۷):

تہبو قہتادہ (خودای فی رازی بن) فہرموی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) دہفہرموی: باشتین ولاخی بہرزہ تہو ولاخہیہ کہ خوی رہشتالہ بی و ناوچہوانی قہش بی و سہر لووتی سپیواش بی، دوا تہو تہوہیہ کہ خوی رہشتالہ بی و ناوچہوانی قہش بی و ہہرچوار پهل سپی بی، دہستی

(۵) بسند حسن (شرحہ).

(۶) سکت عن درجہ الشارح.

(۷) بسند صحیح (شرحہ).

راستی نه‌بی، جا نه‌گهر ره‌شتاله نه‌بوو با کویت بی و له‌سه‌ر هه‌مان
نیشانه‌ی باسکراو بی (ت-س/ص).

۴۳۹۹- وَلِلنَّسَائِي: مَا مِنْ فَرَسٍ عَرَبِيٍّ إِلَّا يُؤَدُّ لَهُ عِنْدَ كُلِّ سَحَرٍ بِدَعْوَتَيْنِ:
اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مِنْ خَوَّلَتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ،
أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ . نَسأل الله التوفيق لما يحب ويرضي^(۸):

ده‌فهرمووی (درویدی خودای له‌سهرین): گشت به‌ره به‌یانی هه‌موو ماین و
نه‌سپینکی عه‌ره‌بی رینگای نه‌م دوو نزایه‌ی پی ده‌دری: یه‌که‌م ده‌لی:
اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مِنْ خَوَّلَتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ
إِلَيْهِ أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ:

نه‌ی خودایه! تو منت داوه به‌و که‌سه‌ی که خوت ویستووته منی پی
بده‌یت و منت کردووه به‌ مالی نه‌و، دووه‌م ده‌لی: که‌واته بمکه به
خوشه‌ویستترین که‌س و خوشه‌ویستترین مالی له‌ کنی! (ن).

(۲۷) نابی ماین له‌که‌ر چاک بکری: (لا تحمل الحمر علی الخیل)

۴۴۰۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَهْدَيْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَغْلَةً
فَرَكِبَهَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: لَوْ حَمَلْنَا الْحَمِيرَ عَلَى الْخَيْلِ فَكَأَنَّا لَنَا مِثْلُ هَذِهِ. فَقَالَ رَسُولُ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِمَّا يَفْعَلُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۹):

عه‌لی (رمزای خودای له‌سهرین) فهرمووی: جارئ قاتریکیان به‌ دیاری هیئا
بو پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) پیغه‌مبه‌ر خوئی سواری بوو، منیش
عه‌رزیم کرد: نیمه‌یش نه‌گهر که‌ر بنیین له‌ ماین شتی ئاوامان ده‌ست
ده‌که‌وی. فهرمووی: نه‌وه کاری پیایوی تیئه‌گه‌یشتووه! (د/ت/ن).

(۸) سکت عن درجته الشارح.

(۹) رواه الترمذي بلفظ آخر بسند صحيح (شرحه).

(۲۸) به شه‌پدانی نازدهل (وهك شه‌په كه‌له‌شیترو شه‌په كه‌وو شه‌په به‌ران و شتی وا) ناره‌وايه، هه‌روه‌ها جه‌رامه له ده‌موو چاوی چوار پی بدری، یاخود له‌عنه‌تو نه‌فرینی لی بکری:

التحریش بین البهائم وضربها فی وجهها ولعنها حرام

۴۴۰۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

ئیبینو عه‌بباس (خودایان فی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) به‌شه‌پدانی گیانله‌به‌رانی قه‌ده‌غه کردووو شه‌په كه‌له‌شیترو شه‌په سه‌گو شه‌په به‌ران و نه‌م شتانه‌ی جه‌رام کردووو! (د- سند صالح- ت).

۴۴۰۲- → (ب- ۴ز- ۴۸ل- ۱۵۳ف- ۲) (۲).

۴۴۰۳- وَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَمِعَ لَعْنَةً فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ قَالُوا: هَذِهِ فَلَانَةٌ لَعَنَتْ رَاحِلَتَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): ضَعُوهَا عَنْهَا، فَإِنَّهَا مُلْعَوَةٌ، فَوَضَعُوهَا عَنْهَا. قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): فَكَأَنِّي أُنْظَرُ إِلَيْهَا نَاقَةً وَرَقَاءً. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ. وَلَفْظُهُ: فَكَأَنِّي أَرَاهَا تَمْشِي فِي النَّاسِ مَا يَغْرِضُ لَهَا أَحَدٌ^(۲):

له سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نه‌فرین (له‌عنه‌ت) یکی به‌ر گوئی كه‌وت، فه‌رمووی: نه‌وه چی بوو؟ عه‌رزیان کرد: نه‌و ژنه بوو نه‌فرینی له ولا‌خه‌كه‌ی کرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: كو‌پانه‌كه‌ی لی بگره‌نه‌وه به‌ره‌للای بكه‌ن و كه‌س سواری نه‌بی، چونكه نه‌و وشتره به‌ر له‌عنه‌ت كه‌وتووو ئیتر نه‌وانیش كورتانه‌كه‌یان لی گرته‌وه. عیمرانی كو‌پی حوصه‌ین ده‌یگوت: ئیستاكه‌یش نه‌و وشتره هه‌ر له‌به‌ر چاوه، وشتره مینگه‌یه‌کی بو‌ر

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴۸ برقم: ۲۸۹۸/۲.

^(۳) (رياض الصالحين. رقم: ۱۵۵۷/۷. مسلم/ ۲۵۹۵). مسلم. أدب: ۶۵۴۷. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۱. تحفة

بوو (د/م) گفته‌ی (م): ده‌یگوت: ده‌لیی هه‌ر له‌به‌ر چاومه، به‌ناو عه‌شاماته‌که‌دا ده‌سو‌رایه‌وه که‌س هه‌قی نه‌بوو به‌سه‌ریه‌وه.

٤٤٠٤ -> (ب- ٤-ز- ٤٨-ل- ١٥٢-ف- ١-+ف- ٢-)^(٤).

٢٩) دروست نییه ژیی که‌وان و زه‌نگ بکرتنه ملی نازه‌ل و لاخ:

لا يجوز الوتر والجرس

٤٤٠٥- عَنْ أَبِي بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَرْسَلَ رَسُولًا إِلَى النَّاسِ وَهُمْ فِي مَقِيلِهِمْ لَا تَبْقَيْنَ فِي رَقَبَةٍ بَعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَكْرٍ أَوْ قِلَادَةً إِلَّا قُطِعَتْ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١).

ئهو به‌شیر (خودای ئا‌زانی بن) فه‌رمووی: له‌سه‌فه‌ریکا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سهرین) خه‌لکه‌که‌شوینی شه‌ویان گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) رابه‌ریکی نارد بو‌لایان که‌پییان رابه‌یه‌نی: که‌هه‌ر وشتری ملیوانکه‌ی ژیی که‌وانی له‌ملدایه، یاخود هه‌ر ملیوانکه‌یه‌کی دیکه‌ی له‌مل دایه‌ بیچ‌پریننه‌وه‌و له‌ملی دابکه‌نن! (ش/د).

٤٤٠٦ -> (ب- ٤-ز- ٤٦-ل- ١٤٩-ف- ٢-١-٣-٤)^(٢).

٣٠) دروسته لاخ ناو بنری: (يجوز تسمية الدواب)

٤٤٠٧- عَنْ سَهْلِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَائِطِنَا فَرَسٌ يُقَالُ لَهُ اللَّحِيفُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١).

(٤) راجع المجلد الرابع. تسلسل / ٤٨ رقم: ٢٨٩٧/١ ورقم: ٢٨٩٨/٢. بخاري. جهاد: ٣٠٠٥.

(١) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٢٢٠ = ٣٠٠٥ فتح الباري. مسلم. لباس: ٥٥١٥.

ترمذي. جهاد: ١٧٠٣.

(٢) سبق في مجلد رابع. تسلسل / ٤٦ رقم: ٢٨٨٨/٢ و ٢٨٨٧/١ و ٢٨٨٩/٣ و ٢٨٥٢/٤.

(١) تجريد / ٣ / ٣٠٦ رقم: ١١٧٨ = ٢٨٥٥ فتح الباري شرح صحيح الباري.

سه‌هل (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (درویدی خودای لیسریبن) نه‌سپیکِی هه‌بوو، ناوی لوحه‌یف بوو، له‌ناو حه‌ساری باخه‌که‌ی ئیمه‌دا بوو (ب).

۴۴۰۸- وَقَالَ مُعَاذٍ (رضی الله عنه): كُنْتُ رِذْفَ النَّبِيِّ (مَنْ لِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ غَفِيرٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۲):

موعان (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: له‌پاشکوی پیغهمبهره‌وه سواری گویدریژئی بووم ناوی عوفه‌یر بوو! (ب/د).

۴۴۰۹- → (ب- ۴ز- ۹۰ل- ۲۷۰ف- ۷) (۳).

لیره‌دا نهم پترییه‌ی هه‌یه: نه‌سپه‌که‌ ناوی مهندوب بوو، که‌ حه‌زه‌ت که‌پرایه‌وه فهرمووی: مه‌شله‌ژین، هه‌چ نییه، به‌پاستی نهم نه‌سپه‌یش که‌ ئیوه ده‌لین: ته‌پاله‌ زۆر خه‌یراو به‌ گوپو خوشپو بوو! (ب/ت).

۴۴۱۰- وَقَدْ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ (مَنْ لِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ يُقَالُ لَهَا الْعَصْبَاءُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۴):

گوئی: پیغهمبهر (درویدی خودای لیسریبن) وشتره‌ مینگه‌یه‌کی هه‌بوو ناوی عه‌ضباء بوو (ب/ن).

۴۴۱۱- وَلَأَبَى دَاوُدَ: كَانَ النَّبِيُّ (مَنْ لِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُسَمِّي الْأَنْثَى مِنَ الْخَيْلِ فَرَسًا^(۵):

گوئی: پیغهمبهر (درویدی خودای لیسریبن) به‌مای و لاخی به‌رزه‌ی ده‌فهرموو: ماین (د).

۳۱) ناکاداری و چاویتری و لاخ پیتویسته: (تجب مراعاة الدواب)

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۸/۱۶):

^(۲) بخاری. جهاد: ۲۸۵۶.

^(۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۹۰ برقم: ۲۱۲۲/۷. بخاری: ۲۸۵۷.

^(۴) بخاری. جهاد: ۲۸۷۲. تجرید / ۳ / ۳۱۲ رقم: ۱۷۴ = ۲۸۷۲، ۲۸۷۱، ۲۵۰۱ فتح الباری.

^(۵) سکت عن درجته الشارح.

واته: وه خودای گه‌وره دروستی کردووه بۆ ئیوه چاره‌واو هیسترو کهر، بۆئوه‌ی که ههم سوارییان پی بکه‌ن و ههم بیانکه‌ن به‌هۆی جوانی بۆ خۆتان، وه هه‌روه‌ها گه‌ئێ شتی تریش دروست ده‌کا بۆ خۆشی و خوشگوزهرانی ئیوه، که ئیوه ئیستا نایانزانن، وه‌کوو فرۆکه‌و که‌شتی و ئوتومبیل و شتی وا.

٤٤١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا سَافَرْتُمْ فِي الْخِصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَأَسْرِعُوا عَلَيْهَا السَّيْرَ، وَإِذَا عَرَسْتُمْ بِاللَّيْلِ فَاجْتَنِبُوا الطَّرِيقَ فَإِنَّهَا مَأْوَى الْهَوَامِّ بِاللَّيْلِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئا‌رازی بێ) له‌حه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموێ (دروودی خودای لسه‌رین): ئه‌گه‌ر له‌کاتی له‌وه‌پ‌دا سه‌فه‌رتان کرد، ماوه‌ی وشتر بده‌ن که به‌شی خۆی له‌و له‌وه‌پ‌ه‌بله‌وه‌پ‌ی، خۆ ئه‌گه‌ر وشکه‌ سالی‌ش بوون له‌وه‌پ‌ نه‌بوو، خیرا لی‌خو‌پ‌ن (هه‌تا زوو بکه‌نه‌ ماله‌وه‌و ولا‌خه‌کان له‌پ‌ی ئه‌وه‌نده‌ی تر له‌پ‌و لا‌واز نه‌بن). ئه‌گه‌ر دنیا بوو به‌ شه‌ویش لاتان دا بۆ وچان، یا بۆ سه‌ر‌خه‌و شکان‌دن، له‌ رینگه‌که‌ تۆزێ دوور بکه‌ونه‌وه‌و له‌سه‌ر چه‌قی رینگه‌که‌ وچان مه‌گرن، چونکه‌ به‌ شه‌و رینگه‌ ده‌بێ به‌ جینگه‌و رینگه‌ی ج‌پ‌و جانه‌وه‌رو مارو می‌روو (م/د/ت).

٤٤١٣- وَمَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهْرُهُ بِطَنِيهِ. قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُعْجَمَةِ فَارْكَبُوهَا صَالِحَةً وَكُلُّوهَا صَالِحَةً^(٢):

پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) وشتریکی له‌پ‌ی دی، له‌به‌ر لا‌وازی سکی نووسابوو به‌ پشتییه‌وه، فه‌رمووی: له‌باره‌ی ئه‌م ئازله‌ بێ زمانانه‌وه‌ له‌ خودا بترسن و زۆرو ناهه‌قییان ئی مه‌که‌ن و برسی و توونییان مه‌که‌ن، به‌م ره‌نگه‌ کاتی

(١) مسلم. جهاد: ٤٩٣٦. ترمذی. استئذان: ٢٨٥٨.

(٢) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

گوشتییان بخون که گوشته‌ک‌یان به که‌لکی خواردن بی، وه‌کاتی سوارییان پی بکن که به که‌لکی سواریی بیّن (د- سند صالح).

۴۴۱۴- وَدَخَلَ النَّبِيُّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَإِذَا جَمَلٌ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ، فَقَالَ: مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟ فَجَاءَ فَتَى مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا تَتَّقِي اللَّهَ فِي هَذِهِ النَّهْيَةِ الَّتِي مَلَكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا فَإِنَّهُ شَكَا إِلَيَّ أَلَّا تُجِيعُهُ وَتُذْنِبُهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳).

پیغه‌مبهر (سروودی خودای لیسری) جاری رویشته ناو ه‌ساری باخه خورمای پی‌او‌یک‌ی نه‌نصاری، وشت‌ریکی لی بوو، وشته‌که که ه‌زرتی دی غوربه‌تی ه‌لساوو کورکاندی و فرمی‌سک به ه‌ردوو چاو‌ه‌کانیدا ه‌اته خوارمه‌ا جا پیغه‌مبهر (سروودی خودای لیسری) چوو بولای و ده‌ستی هی‌نا به بنا‌گو‌ییدا، نیت‌ر وشته‌که کولی نیشته‌وه، نه‌وجا ه‌زرت (سروودی خودای لیسری) فرمووی: خاوه‌نی نه‌م وشته‌ کی‌یه؟ نه‌م وشته‌ هی کی‌یه؟ له‌ول‌وه جه‌هیللی له یاریده‌د‌هران ه‌ات، گو‌تی: قوربان! هی منه، فرمووی: نه‌وه بوچی له خودا نات‌رسیت و ناهه‌قی له‌م ناژله به‌سه‌زمانه ده‌که‌ی، که خودا تو‌ی کردوه به خاوه‌نی، نه‌وه‌تانی له‌لای من سکا‌لات لی ده‌کاو دادو بی دادو هاواریه‌تی له ده‌ستت و ده‌لی: که تو ه‌م برسی ده‌کیت و ه‌م وچانی ناده‌یت! (د- سند صالح).

۴۴۱۵- → (ب- ۲ز- ۱۷۷ل- ۳۶۸ف- ۳)^(۴).

لی‌ره‌دا ناوایه: روژئی زور گهرم ده‌بی، ژنیکی سه‌لیته (واته: داوین‌پیس) سه‌گئی ده‌بینی به ده‌وری بیریک‌دا ده‌خولیت‌ه‌وه و له تونیان‌دا ه‌ناسکه ه‌ناسکیه‌تی و زمانی ده‌رکی‌شاوه، ژنه‌که‌ش به‌زه‌یی پی‌ادا دیت‌ه‌وه و پر به کاله‌که‌ی پیی خوی ناوی له بیره‌که بو ه‌ل ده‌کی‌شی و ده‌یداتی، خودا به‌وه لینی خو‌ش ده‌بی! (م).

(۳) رواه ابو داود بسند صالح (شرحه).

(۴) بخاری. أحادیث الأنبياء: ۲۴۶۷. مسلم. حیوان: ۵۸۲۲ تقدم في مجلد ۲ / تسلسل / ۱۷۷ برقم: ۳ / ۱۹۳۰.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ} (١٣/٤٣):

واٲه: ٲه‌مه‌ش‌م ب‌ؤ‌يه ك‌ر‌د‌و‌وه ه‌ه‌ٲا ئ‌ي‌وه س‌و‌اري س‌ه‌ر‌پ‌ش‌ت‌ي‌ان ب‌بن و ب‌يري ن‌از‌و ن‌ي‌ع‌م‌ه‌ت و ب‌ه‌خ‌ش‌ش‌ي خ‌ود‌ا ب‌ك‌ه‌ن‌ه‌وه، ك‌ا‌ت‌ي ك‌ه ل‌ه س‌ه‌ر‌پ‌ش‌ت‌ي‌ان ج‌ي‌گ‌ير ب‌و‌ون و ب‌ه ت‌ه‌و‌ا‌وي د‌ام‌ه‌ز‌ان ي‌ه‌ك‌م ز‌ي‌ك‌ري خ‌ود‌ا ك‌ه د‌ه‌ي‌ك‌ن ب‌ل‌ي‌ن: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ}.

٤٤١٦- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمْشِي جَاءَ رَجُلٌ وَمَعَهُ حِمَارٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ارْكَبْ وَتَأَخَّرَ الرَّجُلُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَا. أَلَيْتَ أَحَقُّ بِصَدْرٍ دَأْبَتْكَ مِنِّي إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي قَالَ: فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ فَرَكِبَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

بوردیده (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاری پیڤه مبهەر (دروودی خودای لسه‌رین) به‌پێ ده‌رۆیشت پیاویکیش هات گوی درێژکی پی بوو، گوتی: ئه‌ی پیڤه مبه‌ری خودا! فەموو سوار به له گه‌لما، ئینجا پیاوه‌که خۆی چووه دواوه، هه‌تا پیڤه مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) له به‌رده‌مه‌وه سوار بێ، پیڤه مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) فەرمووی: نابێ، تو خۆت له‌به‌رت‌ریت به به‌رده‌می پشته‌ی وڵاخه‌که‌ت هه‌تا من، مه‌گه‌ر خۆت بیه‌خشی به من. ئه‌ویش گوتی: ئه‌وا به‌خشییم به تو، ئه‌وا جا پیڤه مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) له پێشه‌وه سوار بوو، پیاوه‌که‌یش له پاشکۆیه‌وه (د/ت - س/ح).

۱۷۴۴- → (ب- ۴ز- ۳ل- ۴۱ف- ۸) (۲).

(۱) بسند حسن (شرحہ).

(٢) تقدم في مجلد / ٤ تسلسل / ٢ رقم: ٢٥٧١ / ٨.

۴۴۱۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا اسْتَقْبَلَ مِنْ سَفَرٍ اسْتَقْبَلَ بِنَا، فَأَيُّنَا اسْتَقْبَلَ أَوَّلًا جَعَلَهُ أَمَامَهُ، فَاسْتَقْبَلَ بِي فَحَمَلَنِي أَمَامَهُ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَ بِحَسَنِ أَوْ حُسَيْنٍ فَجَعَلَهُ خَلْفَهُ، فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ وَإِنَّا لَكَذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ^(۳):

عبداللہ بن جعفر (خودای ن رازی بن) فرمودی: جاران پیغمبر (درودی خودای ل سربن) که له سه فر ده گه پرایه وه، که ده چون بو پیشوازی، له پیشا نیمه (که مندالانی کهس و کاره کی بوین) ده یانبردین به پیرییه وه، جا هر کامیکمان له پیش پی شه وه براینایه به پیرییه وه نه وه مانی ده خسته به رده می خوی، جاری من یه کم کهس بووم که بردمیان به پیرییه وه، منی نایه به رده می خوی له پاش من حه سن یا حوسه ینیشیان هیئا به پیرییه وه نه ویشی خسته پاشکوی خوی، نیتر له سر نه م شیویه یه کیکمان له به رده میا و یه کیکمان له پاشکوی دا چوینه ناو شاری مه دینه (د/م) → (ب- ۵- ۲۲- ۱۲۲ ف- ۱). برقم ۳۳۴۹/۱.

۴۴۱۹- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: رَكِبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِمَارًا عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَذَكِيَّةٌ وَأَرْدَفَ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَرَأَاهُ^(۴):

نه نه نس (خودای ن رازی بن) فرمودی: پیغمبر (درودی خودای ل سربن) له سه ر کورتانیکه وه سواری گویدریژی بوو، سر جله که ی قه یفه ی فه ده کی بوو نوسامه شی خسته پاشکوی خوی! (ب).

۴۴۲۰- وَعَنْهُ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ خَيْبَرَ، وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَبَعْضُ نِسَاءِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَدِيفُ لَهُ فَعُكِرَتِ النَّاقَةُ فَقُلْتُ: الْمَرْأَةُ، فَقَالَ

^(۳) مسلم. فضائل: ۶۲۸، ۶۲۱۹. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۶. ابن ماجه: ادب: ۳۷۷۳.

^(۴) تجرید/ ۳/ ۲۴۷ رقم: ۱۲۲۲ = ۲۹۸۷، ۴۵۶۶، ۵۶۶۳، ۵۹۶۴، ۶۲۰۷. أخرجه مسلم في الجهاد. باب في

دعاء النبي (صلى عليه وسلم) وصبره على أذى. رقم/ ۱۷۹۸ (هامش التجريد/ ۳- ۲۴۷).

(مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّهَا أُمُّكُمْ فَتَزَلْتُ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبْتُ النَّبِيَّ (مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا رَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ: أَيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبَّنَا حَامِدُونَ. رَوَاهُمَا البخاري:

دیسان نہو (خودای نازنی بن) فہرمووی: لہ خزمہ تی حہزہ تدا (درویدی خودای لہسربین) لہ خہیبر دہگہ پراینہ وہ، من بہ پاشکوی نہبو طہلحہ وہ بووم، یہ کن لہ ژنہ کانی پیغہ مہریش (درویدی خودای لہسربین) لہ پاشکوی خوی دا بوو، وشترہ کیان سہر سمیکی داو گلا، پیغہ مہر و ژنہ کی بہربوونہ وہ. منیش گوتم: فریای نافرہ تہ کہہ کن. پیغہ مہریش (درویدی خودای لہسربین) فہرمووی: نہوہ دایکتانہ قہدری بگرن منیش دابہ زیم و کوپانہ کہم توند کردہ وہ پیغہ مہر (درویدی خودای لہسربین) سوار بووہ، جا کاتی مہ دینہ ی لیوہ دہر کہوت فہرمووی: (آیون تائبون عابدون ساجدون لربنا حامدون) نہوا گہ پراینہ وہ بوولای خودای خویمان، پہ شیمانین لہ ہموو کاریکی خراپی خویمان، خودای خویمان دہ پہرستین و بہ کولی دل سوپاس و ستایشی دہ کہین! (ب).

۴۴۲۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِيَّايَ أَنْ تَخْجَلُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِذَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِيَبْلَغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَاتِكُمْ^(۱):

نہبو ہورہیرہ لہ پیغہ مہر وہ (درویدی خودای لہسربین) دہ فہرمووی: نہ کہن سہر پشتی ولاخہ کانتان بکہن بہ دوانگہ و مینبر، چونکہ خودا کہ نہم ولاخانہ ی بوئیوہ رامہینا وہ تہنیا بو بار سووکی و ناسانی ہاتووچوی ئیوہیہ، کہ لہ شوینیکہ وہ دہچن بو شوینئی، تا تووشی سہخلہ تی و چہرمہ سہری نہبن، لہ ہہمان کاتدا نہوہ تا خودا نہم زہویبہیشی بوتان دروست کردوہ، چی پیویستی ترتان ہہیہ (وہک خوتبہ ی دریزو شہو نویزو شتی تر) نہوا لہ سہر پشتی زہوی جی بہ جی بکہن نہوہک لہ سہر پشتی ولاخہ کانتان (د-س/ص).

(۱) رواہ ابو داود بسند صالح (شرحہ).

۴۴۲۲- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَكُونُ إِبِلٌ لِلشَّيَاطِينِ وَيُوتُ لِلشَّيَاطِينِ: فَأَمَّا إِبِلُ الشَّيَاطِينِ فَقَدْ رَأَيْتُهَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ بِجَنَابَاتٍ مَعَهُ قَدْ أَسْمَنَهَا فَلَا يَغْلُو بَعِيرًا مِنْهَا وَيَمُرُّ بِأَخِيهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ، وَأَمَّا يُوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَهَا. كَانَ سَعِيدٌ يَقُولُ: لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَفْقَاصَ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالذِّيَابِجِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۷).

دیسان نهو له حهزده تهوه فهرمووی (درودی خودای لسه‌رین): وشتری واهیه هی شهیتانه، وه شوینی وایش هیه هینی شهیتانه! هر چیکو وشتری شهیتانه من خوم دیومه: نهو ولاخانهیه که هندیکتان قهله‌ویان دهکن و له تهک خویانا بو فیزو ده‌عیه به کیشیان دهکن، نه خویان سواریان دهبن و نه براده‌ریکی په‌که‌وته‌شیان سوار دهکن، به‌لان شوین و لانه‌ی شهیتانم نه‌دیوه، چونکه له سهرده‌می مندا په‌یدا نه‌بون سه‌عیدی کوپی نه‌بو هیند ده‌یگوت: واه‌زانم که شوین و لانه‌ی شهیتانیش نه‌م که‌ژاوانه‌یه که په‌رده‌ی ناوریشم و دیباجیان بو دهکن! (د- سند صالح) له باوه‌ری به‌نده‌یشدا له‌م چهرخه‌ی نی‌مه‌شدا:

لوچس سینه‌ما، مه‌یخانه‌س یانه

سه‌ماکاو شانوس وینه‌س نه‌مانه

لانه‌و لوڤنته‌و خانه‌س شه‌یتانه

له‌هر شوینن بوون ناگر بارانه

۳۳) بيشبرکى به ولاخ له‌سهر مال: (المسابقة على الدواب)

۴۴۲۳- عَنْ ابْنِ عَمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: سَأَلَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي قَدْ أُضْمِرَتْ فَأَرْسَلَهَا مِنَ الْحَفَیَاءِ، وَكَانَ أَمْدُهَا ثِنْتَةَ الْوَدَاعِ، فَقُلْتُ لِمُوسَى: فَكَمْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: سِتَّةُ أَمْيَالٍ أَوْ سَبْعَةٌ وَسَبَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ، فَأَرْسَلَهَا

^(۷) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

مِنْ ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ وَكَانَ أَمَدُهَا مَسْجِدَ بَنِي زُرَيْقٍ، قُلْتُ: لَكُمْ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِيلٌ أَوْ نَحْوُهُ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ مِمَّنْ سَابَقَ فِيهَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۱).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بن) فەرمووی: پیغه‌مبەر (بروودی خودای له‌سهرین) پیش‌بهرکه‌یه‌کی سازدا به و لاخی به‌رزه، ئەو ماین و ئەسپانه‌ی که قال بوون و پەرورده‌کرا بوون، بۆ قوشمه پیکردن، له‌حه‌فیا‌ئه‌وه به‌ری دان، ئەو سهریان ئەنییه‌تول وەداع بوو، فەرموو ده‌گی‌ر‌ه‌وه (راوی) ده‌لێ: گوتم به‌مووسا: مه‌ودای چه‌ند ده‌بوو؟ گوتی: شه‌ش‌ه‌وت میل ده‌بوو، وه ئەو ماین و ئەسپانه‌ی که ته‌رال بوون و قال نه‌کرا بوون بۆ قوشمه له‌ ئەنییه‌تول وەداع‌ه‌وه به‌ری ده‌دان، ئەو سهریان مزگه‌وته‌که‌ی به‌نی زوره‌یق بوو، گوتم: ئەو ماوه‌یه چه‌ند ده‌بی؟ گوتی: میلی (یا شتیکی وا) ده‌بی، ئیبینو عومەر خو‌ی یه‌کیک بووه که له‌م قوچ و قوشمه و ته‌رات و ته‌راتینه‌دا به‌شداری کردوه (ش/د/ت/ن).

٤٤٢٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ تُسَمَّى الْعَضْبَاءَ لَا تُسَبِّقُ، فَجَاءَ أَغْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَلَّا يَرْفَعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۲).

ئەنەس (رمزای خودای ئی بن) فەرمووی: پیغه‌مبەر (بروودی خودای له‌سهرین) وشته‌ر مینگه‌یه‌کی هه‌بوو، ناوی عه‌ضباء بوو، به‌رایێ به‌هیچ نه‌ده‌داو و لاخ نه‌بوو که پیشی بکه‌وی، روژی عه‌ره‌بیکی ده‌شته‌کی به‌ سواری وشته‌یکی توپی به‌ربار له‌ولاوه‌هات وه پیشی عه‌ضباء که‌وت، موسولمانانیش ئەمه‌یان له‌به‌ر گران بوو،

(۱) تجرید / ۱ / ۲۶۹ رقم: ۲۶۰ - ۲۸۶، ۲۸۶۹، ۲۸۷۰، ۷۳۳۶. نسائی. خیل: ۲۵۸۶. مسلم.

مغازی: ۴۸۲۰ - ۴۸۲۱.

(۲) بخاری. جهاد: ۲۸۷۲. راجع الحديث الرابع من تسلسل / ۲۸ من هذا المجلد = التحريش بين

البهائم... إلخ.

کاتی پیغهمبر (درویدی خودای لیسرین) ههستی بهوه کرد فهرمووی: رهوایه و بهلینه لهسه‌ر خودا که هه‌ر شتی له‌م دنیا بئ به‌قایه لووتی به‌رزه‌وه بوو، سه‌ری به‌رزه‌وه کرد، خودا بدا له لووتی و له نه‌نجامدا سه‌ری نه‌وی بکاته‌وه! (ب/ن).

٤٤٢٥- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَابَقْتُهُ فَسَبَقْتُهُ عَلَى رَجُلِي، فَلَمَّا حَمَلْتُ اللَّحْمَ سَابَقْتُهُ فَسَبَقَنِي فَقَالَ: هَذِهِ يَتْلِكَ السَّبْقَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(٣):

عائیشه (خودای ئی زانی بئ) فهرمووی: له سه‌فه‌ریکا له خزمه‌تی چه‌زده‌تا (درویدی خودای لیسرین) بووم، به پئی نه‌ک به سواری پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرد پی‌شی که‌وتم! به‌لام که گوشتن بووم له‌وه دوا پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرده‌وه نه‌و له منی برده‌وه، فهرمووی: نه‌مه له باتی بردنه‌وه‌که‌ی نه‌و جاره! (د-س/صالح).

٤٤٢٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا سَبَقَ إِلَّا فِي خَفٍّ أَوْ حَافِرٍ أَوْ نَعْلٍ^(٤):

ئه‌بو هوره‌یره له چه‌زده‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای مهنی لیسرین): دروست نییه پی‌شپرکئ له‌سه‌ر مال بکری، مه‌گه‌ر به وشترو و لاخ و به‌رم و په‌یکان و شتی وا بکری! (د/ت/ن- س/ح).

٤٤٢٧- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا جَلْبَ وَلَا جَنَبَ فِي الرَّهَانِ. رَوَاهُمَا أَصْحَابُ السَّنَنِ. نَسَأَلُ اللَّهَ الْهَدَى لَأَقُومَ طَرِيقَ^(٥):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی زانی بئ) له چه‌زده‌ته‌وه (درویدی خودای لیسرین) ده‌فه‌رمووی: له گره‌وی قوشمه‌دان‌ه‌لیخوږ دروسته‌و نه‌یه‌ده‌ک، واته:

^(٣) رواه ابو داود بسند صالح (شرحه).

^(٤) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(٥) رواه أصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

دروست نییه که که سیکی تر له دواوه و لاخه‌که‌ی بۆ ئی خوڤی، یا مینه‌ک و یه‌ده‌ک له‌گه‌ل خوی به‌ری له کوئی و لاخه‌که‌ی ژیری سسته‌وه بوو سواری یه‌ده‌که‌که بی! (د/ت/ن- س/ص).

(۳۴) تیر نه‌ندازی: (الرمی بالسهم)

۴۴۲۸- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

عوقبه‌ی کوڤی عامیر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گویم ئی بوو چه‌زده‌ت (درویدی خودای لسه‌رین) له‌سه‌ر دوانگه ده‌یفه‌رموو: مه‌به‌ست له (قوة) بۆ نه‌مپۆ له‌م ئایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رمووی: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} مه‌به‌ست له‌م (قوة) یه‌ تیر نه‌ندازی و تیر هاویشته‌نه، وه‌سی جار ئه‌م وشه‌یه‌ی دووباره‌ کرده‌وه (م/د).

۴۴۲۹- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمْ أَرْضُونَ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَغْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهَوْ بِأَسْهُمِهِ^(۲).

دیسان فه‌رمووی: چه‌زده‌ت (درویدی خودای لسه‌رین) ده‌فه‌رمووی: خودا و لا‌تیکی زۆر له‌سه‌ر ده‌ستی ئیوه‌دا فه‌تخ ده‌کا، وه‌ئێ ئیوه‌ پشتتان سارد نه‌بیته‌وه‌و به‌هر حال خاومه‌بنه‌وه‌و واز له‌ تیربازی و مه‌شق کردن به‌رم و تیر مه‌هینن! (م) ته‌ماشای (سووره‌تی ئه‌نفال) فه‌رمووده‌ی (۱۳) بکه‌ →.

۴۴۳۰- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ عَلِمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أَوْ قَدْ عَصَى. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(۳).

(۱) مسلم. جهاد: ۴۹۲۳. أبو داود. جهاد: ۲۵۱۴.

(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۲۴.

(۳) مسلم. جهاد: ۴۹۲۶.

دیسان لهوهوه له پیغه مبهروه (دروودی خودای لهسهرین) دهفه رموی: نهوهی فییری رمبازی و تیره ندازی ببی، بهلام له پاشان وازی لی بیینی نهوه له ئیمه نییه یا فهرموی: نهوه یاخی بووه! (م- خودای لی رازی بن).

٤٤٣١- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ فَقَالَ: ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا ارْمُوا وَأَنَا مَعَ بَنِي فَلَانَ فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ؟ قَالُوا: كَيْفَ نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَهُمْ، قَالَ: ارْمُوا فَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ^(٤).

سهله مهی کورپی نهکوه (خودای لی رازی بن) فهرموی: پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) له کن دهستهیه کی تهسه مییه وه رابورد، نیشانیان نابووه، فهرموی: نهی نهوهی ئیسماعیل پیغه مبهه! تیر بهاو یژن و مهشق به تیرو رمو چهك بکه، چونکه لهکاتی خویدا بابه گه وره یشتان تیر نه نداز بوو! دهی بهاو یژن و رهفتاری باو باپیرتان پشت گوی مهخن، دهی تیگرن، من لهسهه ئهم تیپهم! ئیتر تیپه کهی تر دهستیان کیشایه وه،، هه زهه (دروودی خودای لهسهرین) فهرموی: نهوه چیتانه بو تیناگرن؟ گوتیان: چون تئ بگرین که تو لهسهه نهوان بیت! فهرموی: تیگرن من لهسهه هه مووتانم! (ب- رهههت له خوی، له کهسوکاری).

٤٤٣٢- وَلِي يَوْمَ بَذَرِ حِينَ أَصْطَفُوا لِقِتَالِ قُرَيْشٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِذَا أَكْتُبُوكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالرَّمِي . رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ^(٥).

له روژی غهزای بهدردا کاتی ریزیان بهست بو جهنگ کردن لهگهل بی پرواکانی قوره یشدا، پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) فهرموی: کاتی نزیکه وه بوون لیقان و نیشانیان دا نهو ههله تیربارانیان کهن! (ب- رهههت له کۆپی، نازداری).

(٤) بخاری. جهاد: ٢٨٩٩، ٣٣٧٣، ٣٥٠٧.

(٥) بخاری. جهاد: ٢٩٠٠، ٣٩٨٤، ٣٩٨٥.

۴۴۳- ولأصحاب السنن: إِنَّ اللَّهَ لَيَدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ الْجَنَّةِ: صَابِعُهُ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّامِي بِهِ، وَالْمُمِدُّ بِهِ. وَقَالَ: ارْمُوا وَارْكَبُوا وَلَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا^(۱):

ده‌فهرموی (درودی خودای لسه‌رین): به‌هوی تاقه تیری‌کوه خودای گه‌وره سی‌کس ده‌خاته به‌هشته‌وه: یه‌که‌م نه‌وه‌ی که دروستی ده‌کا، له‌به‌ر ره‌زای خوداو مه‌به‌ستی له دروست کردنه‌که‌ی خیری ئیسلامه، دووم نه‌وه‌ی ده‌یته‌قیننی، سییهم نه‌وه‌ی ده‌یداته ده‌ستی. فهرموویشی: هم مه‌شقی تیر بازی و هم مه‌شقی سواری بکه‌ن، به‌لام مه‌شقی تیر نه‌ندازی بکه‌ن پی‌م خوشتره له مه‌شقی سواری (د/ت/ن) دیاری کردنی تیر بو نمونه‌یه، چونکه له سهرده‌می هه‌زه‌تدا (درودی خودای لسه‌رین) باشت‌رین چه‌ک بووه. دنا ته‌قه‌مه‌نی هه‌مووی وایه، چه‌ک تا چاتر بنی خیری پتره. (وه‌رگیپ)

۴۴۴- وَلِلزَّمْدِي: مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عَدْلٌ مُحَرَّرٌ. نَسَالَ اللَّهُ تَمَامَ الْعُبُودِيَّةِ^(۲):

له‌سهر گپ‌رانه‌وه‌ی تیرمی‌زی هه‌زه‌ت (درودی خودای لسه‌رین) ده‌فهرموی: نه‌وه‌ی له‌به‌ر ره‌زای خودای گه‌وره تیری بته‌قیننی پاداش و خیری ئازادکردنی به‌نده‌یه‌کی بو هه‌یه.

۳۵) داوای سهرکه‌وتن له‌خودا به‌خاتری زه‌بوونه‌کان: (الإستنصار بالضعفاء)

۴۴۳۵- → (ب- ۱- ۱۷۸- ۴۸۳- ف- ۲)^(۱).

۴۴۳۶- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: ابْغُونِي الضُّعْفَاءَ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ بِضُعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۳) تقدم في مجلد اول. تسلسل / ۱۷۸ رقم: ۲ / ۹۵۰.

تہو دہرداء (خودای ن رازی بن) فہرمووی: ژنہ و تم لہ حہ زرت (درویدی خودای لہسریں) دہیفہرموو: ہہ ژاروو لازہ بوون و بی نہواکانم بو بینن ہہ تا بیانکہم بہ دہست کہلا لہ لای خودا، چونکہ لہ راستیدا نیوہ کہ خواوہند روژیتان دہدا، وہ یا سہرتان دہخا بہ سہر دورژمندا لہ بہر خاتری نہوانہ! (د/ت/ن - س/ص).

۴۴۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَبُّ أَشْعَثَ مَذْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) وَحَشَرْنَا فِي زَمَرَتِهِمْ آمِينَ^(۳).

تہو ہورہیرہ (خوشنودی خودای ن رازی بن) فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسریں) فہرمووی: گہ لی کہسی وا ہہیہ بہ دیمہن کو لکن و چلکنہ، لہم دہرگا و لہو دہرگا پالی پیوہ دہنن و قہدری نازانن و دہری دہکن، وہ لی لہ لای خودا تہوہندہ نازیزو نازدارہ تہگہر سویند لہ خودا بخوا لہ سہر ہہرشتی کہ بوی بکا، خودا دلی ناشکینی و نیشہکہی بو دہکا و سویندہکہی ناخات (م/نہ).

۳۶) داوای کومہکی لہ بتپہرست ناکری: (لا یستعان بالمشرک)

۴۴۳۸- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ بَذْرِ فَلَمَّا كَانَ بِحَرَّةِ الْوَبَرَةِ أَذْرَكَهُ رَجُلٌ يُدْكَرُ بِالْجُرَّةِ وَالتَّجْدَةِ فَفَرَحَ بِهِ الْأَصْحَابُ فَقَالَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): جِئْتُ لَأُتْبِعَكَ وَأُصِيبَ مَعَكَ فَقَالَ: تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالشَّجَرَةِ أَذْرَكَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَرُدُّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَأَمْرَةَ الْأُولَى، ثُمَّ رَجَعَ فَأَذْرَكَنَا بِالْبَيْدَاءِ فَقَالَ كَالأَوَّلِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهُ: أَنْطَلِقْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱).

(۲) رواہ اصحاب السنن بسند صحیح (شرحہ).

(۳) مسلم. ادب: ۶۶۲۵.

(۱) مسلم. مغازی: ۴۶۷۷. ابو داود. جہاد: ۲۷۳۲. ترمذی. سیر: ۱۵۵۸.

عائیشه (خودای ئی زازی بێ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) کاتێ دەرچوو بۆ بەدر، کە گەیشته حەرەتۆل وەبەرە لەوێ پیاوێ ھاتە خزمەتی، ئەو پیاوێ بۆ ئازایەتی و مەردایەتی بەناو بانگ بوو، لەبەرئەوێ یاران بە ھاتنی گەلی دلشاد بوون، کابرا کە بە پیڤه‌مبەری گوت: ھاتووم لە گەلتا دیم بۆ ئەم جەنگە، یاریدەیی ئێوەش دەدەم و خوشم لە تالان شتیکم دەست دەکەوێ! ئەویش فەرمووی: باوەرت ھەیە بە خودا و بە پیڤه‌مبەری خودا؟ گوتی: نە، فەرمووی: دە بگەرێزەوێ دواوە، چونکە من یارمەتی لە خودا نەناس ناخوایم! ئیینجا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) رویشت گەیشته لای درەختەکە، لەوێ پیاوێکە ھاتەوێ بۆ لای و پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) جاری پێشوو چی پێی فەرموو ئەم جارەیش ھەر ئەوێ پێی فەرموو، پیاوێکەش وەک جاری پێشوو وەلامی دایەو، دیسان پیاوێکە گەرایەو، ھەتا لە بەیدە حەزەرەتی گرتەوێ قسەکەیی یەکەم جاری دووبارە کردەوێ بۆ پیڤه‌مبەر، ئەویش فەرمووی پێی: باوەر بە خودا و پیڤه‌مبەری دەکە؟ گوتی: بەلێ، فەرمووی: دە وەرە لە گەلمان! (م/د/ت).

٣٧) نامێرو چەك و تفاقى جەنگ: (آلات الحرب)

٤٤٣٩- → (ب- ٣ز- ١٠ل- ٢٤ف- ١)^(١).

٣٨) زریه‌و پەم: (الدرع والرمح)

٤٤٤٠- → (ب- ٦ز- ٩). تەفسیری سوورەتی ئەنفال، فەرموودەیی سییەم، لێرەدا لەپاش رستەیی: (ئێتر بەستە ئەو پیڤه‌مبەری خودا!) ئەمەیی پترە: بەراستی زۆر پارایتەوێ لە خودای خۆت، گوتی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەوکاتەدا زریه‌ی لەبەردا بوو. ھەتا کۆتایی فەرموودەکە^(١).

^(١) تقدم في مجلد / ٢ تسلسل / ١٠ رقم: / ١٩٩٥.

^(١) تقدم في مجلد / ٦ تسلسل / ٩ رقم: / ٢٨٧٧.

۴۴۴۱- ولابی داود و الرمذی: ظَاهَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَحَدٍ بَيْنَ دِرْعَيْنِ أَوْ لَيْسَ دِرْعَيْنِ^(۲):

نه‌بو داوود و تیرمیذی (رمزای خودایان نی‌بن) ده‌گیړنه‌وه: له روژی فوحدودا پیغه‌مبه‌ر (دروودی سلوو میهرمبانی خودای گورمو مزن‌ی له‌س‌ر‌بن) دوو زریه‌ی له‌س‌ر یه‌ک له‌به‌ردا بوو یا گوتی: دوو زریه‌ی له‌س‌ر یه‌ک له‌به‌ر کردبوو.

۴۴۴۲- عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: جُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمَحِي، وَجُعِلَ الدُّلَّةُ وَالصُّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ^(۳):

نُیبنو عومه‌ر (رمزای خودایان نی‌بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر‌بن) فه‌رمووی: رزق و روژی من و ا له ژیر سای سیبه‌ری رمه‌که‌مدا، سه‌ر شوپ‌ری و سووکی و ریسواییش بو نه‌و که‌سه‌یه که له فه‌رمانی من ده‌رده‌چی! (بوخاری/ نیمامی نه‌حمه‌د).

۳۹) شمشیر: (السيف)

۴۴۴۳- قَالَ جَابِرٌ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُنَا الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرٍ أَلْعَصَاهُ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الشَّجَرِ يَسْتَظِلُّونَ، وَنَزَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَحْتَ شَجَرَةٍ فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ ثُمَّ نَامَ، فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ بِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي. فَقَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ؟ قُلْتُ: اللَّهُ. فَشَامَ السَّيْفَ فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٍ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

جایبر (خودای نی‌رازی بن) فه‌رمووی: له غه‌زایه‌کدا، له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌س‌ر‌بن) له قرچه‌ی نیوه‌پ‌ودا له شیو‌یک‌ی زیاویدا بو

^(۲) بسند حسن (شرحه).

^(۳) بخاری. جهاد: رواه تعلیقا فی باب: ما قیل فی الرماح بین الرقمین: ۲۹۱۳ و ۲۹۱۴.

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۹۱۳.

سهرخو شکاندن لامندا، خه‌لکه‌که به‌ناو شیوه‌که‌دا بلاو بوونه‌وه و چوونه سیبهری داره‌کانه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) له‌بن داریکا دابه‌زی و شمشیره‌که‌ی پیا‌دا هه‌لواسی و خه‌وت، کاتی خه‌بری ده‌بیته‌وه ده‌پوانی و پیاوی له‌لایه‌تی، که هاتوو هه‌زرت هه‌ستی پی نه‌کردوو. جا فه‌رمووی: نه‌م پیاوه شمشیره‌که‌ی منی هه‌لکی‌شابوو، به‌رووی گرتبووی به‌ده‌ستی‌وه ده‌یگوت پی‌م: کی رزگارت ده‌کات له‌ده‌ستم؟ منیش گوت‌م: خودا، جا شمشیره‌که‌ی نایه‌وه ناو کیلانه‌که‌ی، وا نه‌وه‌تانی بو‌خوی دانیش‌توو! ئیت پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) توله‌ی له‌پیاوه‌که نه‌سه‌ند و هیچی لی نه‌کرد (ب).

۴۴۴- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَتْ قَبِيلَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِضَّةً. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

نه‌ه‌س (خودای ئازانی بن) فه‌رمووی: مشتووی شمشیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) زیوی تی گیرابوو (د/ت/ن- س/ح).

۴۰. خووده‌ی ناسنو کلاوزری: (البیضة والمغنی

۴۴۴- → (ب- ۴ ز- ۷۰ ل- ۲۱۱ ف-)^(۱).

۴۴۴- → (ب- ۲ ز- ۱۳۱ ل- ۲۶۵-)^(۲).

۴۱. ناآو به‌یداخ: (اللواء والرایة)

۴۴۴- سئل البراء بن عازبٍ (رضي الله عنه) عن رؤية النبي (صلى الله عليه وسلم) فقال: كانت سوداء مربعة من كمره^(۱):

^(۲) بسند حسن (شرحه).

^(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: / ۳۰۱۳.

^(۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۳۱ رقم: / ۱۷۰۷.

له‌باره‌ی ئالاکهی پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سهرین) له‌ به‌پرای کۆپی عازیب پرسیار کرا، گوته‌ی: پارچه‌ شائیکی ره‌ش‌بازووی چوار گۆشه‌ بوو. (د/ت- س/ح).

٤٤٤٨- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ وَلَوَاؤُهُ أَبْيَضُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١).

جاییر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که‌ هاته‌ ناو شاری مه‌که‌وه‌و مه‌که‌کی ئازاد کرد ئالاکهی سپی بوو (د/ت- س/غ).

٤٤٤٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَتْ رَايَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَوْدَاءَ وَلَوَاؤُهُ أَبْيَضَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٢).

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌رمووی: ئالاکهی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ره‌ش بوو، به‌لام به‌یداخه‌کی سپی بوو. (ت/ن- س/ح).

٤٢ باسی پینجه‌م: باسی مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی له‌ تیکۆشان و خه‌بات، سه‌ر رسته‌ی کاری خه‌بات‌کێڕان، بانگ کردنی پادشایان بۆ نیسلا‌مه‌تی

الباب الخامس: في ملاك الجهاد دعوة الملوك إلى الاسلام

٤٤٥٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَبَ إِلَى كِسْرَى وَإِلَى قِنْصَرَ وَإِلَى التَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَيْسَ بِالتَّجَاشِيِّ الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(١).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نامه‌ی نووسی بۆ لای کیسراو بۆلای قه‌یصه‌رو بۆ لای نه‌جاشی و بۆ لای گشت

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٢) بسند غريب (شرحه).

^(٣) بسند حسن (شرحه).

^(١) مسلم. مغازي، ٤٥٨٥. ترمذي. استئذان: ٢٧١٦.

زُوردار و زه‌برداری، بانگی ده‌کردن بوسه‌ر نیسلام که ئایینی خودای گه‌وره‌یه، هه‌تا ده‌ست هه‌لبگرن له زُورو سته‌م و بی‌نه سه‌ر ریگه‌ی راستی خودا وه‌ی ئه‌م نه‌جاشیییه ئه‌و نه‌جاشیییه نییه که کاتی له حه‌به‌شه مرد پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) نویژی مردووی نادیار (صلوة الغائب) ی له‌سه‌ر کرد (م).

۴۴۵۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِكُتَّابِهِ رَجُلًا إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ لِيُذْفَعَهُ إِلَى كِسْرَى فَلَمَّا قَرَأَهُ كِسْرَى مَرَّقَهُ فَدَعَا عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يُمَرَّقُوا كُلُّ مَمَرَّقٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٢).

ئیبناو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) نامه‌یه‌کی نارد بۆ سه‌ر گه‌وره‌ی به‌حره‌ین، هه‌تا ئه‌و بیگه‌یه‌نێ به‌ کیسرای شای ئیرانی ئه‌و کاته، جا کاتی کیسرا کاغه‌زه‌که‌ی حه‌زهرت ده‌خوینیته‌وه ده‌یدپری! پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) نزای ئی کردن: که شەق و پەق کرین؟ ئیتر نزاکه‌ی پیغه‌مبه‌ری ئی گیرا بوو، له‌وه‌دوا خودا کوپه‌که‌ی کیسرا (که ناوی شیرو بوو) زالی کرد به‌ سه‌ریدا، به‌ خه‌نجر سه‌کی دپری و کوشتی! (ب).

۴۴۵۲- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَخْتُومًا، فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِصَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. → (ب- ۴ - ۳۵ - ۱۱۷ ف- ۴) (٣).

۴۳) خه‌بات و غمزا ده‌بی له‌ بنه‌ره‌ندا له‌ بیتاوی ئایین دابی:

أصل الجهاد للدين

ئایه‌ته‌که‌ له‌م شوینه‌دا رابوورد: به‌رگی شه‌شه‌م زنجیره‌ی سییه‌م، سووره‌تی به‌قه‌ره، ئایه‌تی: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) الآية.

(۲) بخاری. جهاد: ۲۹۳۹.

(۳) مسلم. لباس: ۵۴۴۷. تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۲۵ بره‌م: ۴ / ۲۸۱۲. بخاری. جهاد: ۲۹۳۸.

٤٤٥٣- → (ب- ٢ز- ٢ل- ١٢ف- ٤)^(١).

٤٤٥٤- → (ب/ ١ ز/ ٥٣ ل/ ٢١٠ ف/ ١) + (ب/ ٢ ز/ ٢ ل/ ١٢ ف/ ٤)^(٢).

٤٤٥٥- عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى الْحُرَقَاتِ، فَتَنَزَّلُوا بِنَا، فَهَرَبُوا فَأَذَرَكْنَا رَجُلًا فَلَمَّا غَشَيْنَاهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَضَرَبْنَاهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا قَالَهَا مَخَافَةَ السَّلَاحِ، قَالَ: أَفَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى نَعْلَمَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَالَهَا أَمْ لَا؟ مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَسْلِمَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ^(٣).

ئوسامه‌ی کوپی زهید (خودا له خۆی و باوکی خوش بن) فهرمووی: لقنی سوپا بووین، پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای لسه‌رین) ناردمانی بو سهر چه‌ند خیلێ له هۆزی جوههینه که پییان ده‌گوتن: حوره‌قات، که هه‌ستیان به ئیمه کرد هه‌لهاتن، نیشیتینه سهر پیاوێ و گه‌مارۆمان داو گرتمانە ناو، له‌وکاته‌دا گوتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) به‌لام ئیمه ده‌رفه‌تمان نه‌داو دامان گرت و دامان پلۆسی هه‌تا کوشتمان! له پاشدا که چووینه‌وه خزمه‌تی هه‌زره‌ت (دیودی خودای لسه‌رین) ئه‌مه‌م بۆی گێڕایه‌وه، فهرمووی: روژی قیامه‌ت کێ قوتارت ده‌کا له چنگی وشه‌ی پیروزی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) عه‌زیم کرد: قوربان! خو‌ئهو به‌راستی نه‌بوو به‌لکوو له ترسی گیانی وای گوت هه‌تا نه‌یکوژن! فهرمووی: جا که‌وا ده‌زانی بوچی دلت هه‌ل نه‌د‌ری هه‌تا بزانی که له‌به‌رئهو وای گوتوو ه‌یا! روژی قیامه‌ت کێ له چنگی وشه‌ی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) قوتارت ده‌کا! ئیتر هه‌زره‌ت (دیودی خودای لسه‌رین) خو‌ش خو‌ش ئه‌م وشه‌یه‌ی دووباره ده‌کرده‌وه بو دووپاتی ته‌نانه‌ت ئه‌وه‌نده په‌شیمانیم حاصل کرد ئاواتم خواست که هه‌تا ئه‌و روژه موسوڵمان نه‌بوومایه تاکوو تووشی ئه‌م تاوانه نه‌بوومایه (د/م).

(١) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٢ برقم: ١٨٥.

(٢) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ٥٢ برقم: ٢٨٦ / ١. تسلسل / ٢ برقم: ١٨٥.

(٣) مسلم. إيمان: ٢٧٣ - ٢٧٥. بخاري. مغازي: ٤٠٢١. أبو داود. جهاد: ٢٦٤٣.

۴۴۵۶- عَنْ الْمُقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَقَاتَلَنِي فَضَرَبَ إِيَّاهُ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا، ثُمَّ لاذَّ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ، أَفَأَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا؟ قَالَ: لَا تَقْتُلْهُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ قَطَعَ يَدِي، قَالَ: لَا تَقْتُلْهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَأَنْتَ بِمَنْزِلِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۴).

میقدادی کوری نه‌سود (خودای نازی بن) فهرمووی: گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! یم بفهرموو نه‌گهر تووشی کابرایه‌کی خودا نه‌ناس (کافر) بووم و چوین به گزیه‌کدیداو به شمشیر دای له ده‌ستی‌کم و ده‌ستی په‌رندم و نینجا خو‌ی لیم دایه پال دره‌ختیک و گوتی: موسولمان بووم و نه‌وا باوهرم هینا به خودا، جا نایا له پاش گوتنی نه‌م قسه‌یه له هل و مهرجیکی واواییدا بیکورم یانا؟ فهرمووی: مه‌یکور. خو نه‌گهر بیکورزی نه‌وه نه‌و ده‌چیته پایه‌ی تو به‌رله‌وه‌ی که نه‌و بکوزیت و وه‌ک نه‌وکاته‌ی تو رشتنی خوینی حرام و ناره‌وایه وه‌ تو‌ش ده‌چیته پایه‌ی نه‌و به‌رله‌وه‌ی که موسولمان ببی و وه‌ک نه‌وکاته‌ی نه‌و رشتنی خوینت چه‌ل‌له به‌لام له‌به‌ر شلوقی هله‌وست به‌هانت هه‌یه و تولت لی ناسینری (ش/د).

۴۴۵۷- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا

عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تُمَثِّلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ فَأَيَّتُهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبَلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، اذْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلْ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ اذْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا،

(۴) تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله رقم: ۴۴۵۵.

فَأَخِيرَهُمْ اللَّهُمَّ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلِّهُمُ الْحِزْبَةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفْ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذَلِكَ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَى مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تَقْبَلْ مِنْهُمْ وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي أَتَصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ^(۱).

بوره‌یده (خودای ئی رازی بن) فه‌رموو: ده‌ستووری پیغه‌مبهر (درویدی خودای نسرین) وابوو که یه‌کیکی ده‌کرد به فه‌رمانداری سوپا، یا ده‌یکرد به‌سه‌ر له‌شکر له‌ پيشا ئامۆژگاری ده‌کرد که بو‌ خو‌ی به‌ تايبه‌ت له‌ ته‌قوای خودا دريغی نه‌کاو بو‌ ئه‌و موسولمانانه‌شی که له‌ ته‌کی دان باش بئ، ئینجا ده‌یفه‌رموو: به‌ پیروزی ناوی خودا، غه‌زا بکه‌ن له‌ پیناوی خودادا، جه‌نگ بکه‌ن له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌دا که باوه‌ر به‌ خودا ناکه‌ن، غه‌زا بکه‌ن و گزی و دزی مه‌که‌ن و له‌ تالانی و مائی ده‌ست که‌وتی شه‌ری کافران ناخونه‌ک مه‌ده‌ن و په‌یمان مه‌شکینن و کوژراوه‌کان ئه‌تک مه‌که‌ن و له‌ج و لیویان مه‌که‌ن و منال مه‌کوژن، کاتیکیش به‌ره‌نگاری دوژمنی خو‌ت بووی بانگیان بکه‌ بو‌ سه‌ر یه‌کئ له‌م سئ شته‌: جا بو‌ هه‌رکامئ له‌م سئ شته‌ به‌ گوئیان کردی پئی رازی به‌و وازیان ئی بیته‌،

یه‌که‌م: داوایان ئی بکه‌ که موسولمان بین جا ئه‌گه‌ر رازی بوون ئه‌وا زۆر باشه‌و ئیت‌ر وازیان ئی بیته‌.

دوهم: دوا ئه‌وه‌ داوایان ئی بکه‌ که له‌ شوینی خو‌یانه‌وه‌ بگو‌یزنه‌وه‌ بو‌ ولاتی کو‌چکاران (که مه‌دینه‌ی پر له‌ نووره‌) وه‌ پینان بلئ: ئه‌گه‌ر کو‌چ بکه‌ن بو‌ ئه‌وئ ئیت‌ر مافی ئه‌وانیش وه‌ک مافی کو‌چکه‌رانی تر وایه‌و ئه‌رکی سه‌ر

(۱) مسلم. مغازی: ۴۴۹۷. ابو داود. جهاد: ۲۶۱۲، ۲۶۱۳. ترمذی. سیر: ۱۶۱۷، ۱۶۱۸م.

شانىشيان وەك ئەركى سەر شانى كۆچكەرانى تر وایە! بەلام ئەگەر قايىل نەبوون كە بگويزنەو ئەوا پىيان بلى: كە حالى ئەوانىش وەك حالى عەرەبە دەشتەككە موسولمانەكان دەبى، وەچى فەرمانىكى خودا بەسەر ئەواندا جى بەجى بكرى بەسەر ئەمانىشدا جى بەجى دەكرى، وە لە تالانى جەنگ و مفتحە مال (فىيە) دا بەشيان بۆ دانانرى، مەگەر بە مەرجى ئەو كە لەناو ريزى موسولماناندا خەبات بگيىرن.

سىيەم: خو ئەگەر مليان نەدا كە ئىسلام بىن ئەوا داواى سەرانهيان ئى بكة، جا ئەگەر بە قسەيان كردى ئەوا تويش قايىل بىو شەپريان لەگەل دا مەكە، ئەگىنا بە پشتى خودا جەنگ بكة لە گەلياندا. لەكاتى قەومانى شەپردا، كاتى دەورى قەلايى دەگريت ئەگەر خەلكى قەلا كە داوايان ئى كردى كە بەرابەر بەو كە خويان بدەن بە دەستەو پەيمانى خودا و پيغەمبەرى خودايان بدەيتى، شتى وا مەكە، مەگەر بە باشى بزاني، بەلام بە ناوى خۆت و ھاويكانتەو پەيمانايان بدەرى، چونكە ئىو ئەگەر پەيمانى خۆتان و ھاويكانتان بشكىنن ئاسانتەرە لەو كە پەيمانى خودا و پيغەمبەرى خودا بشكىنن، وە ھەرودە ئەگەر گەمارۆى خەلكى قەلايەكتداو داوايان ئى كردىت كە لەسەر فەرمان (حوكم) ى خودا خويان بدەن بە دەستەو شتى وايان ئى قەبوول مەكە، بەلام با لەسەر فەرمانى خۆت خو بدەن بە دەستەو، چونكە تۆ نازانيت ئايا فەرمانى خودا لە بارەى ئەوانەو دەپيكت يانا (م/د/ت/ن).

٤٥) راسپىرى (وەصىيەت) ى پيغەمبەر ﷺ بۆ سەركرەدەكانى سوپاكان:

وصية النبي ﷺ إلى أمراء الجيش

٤٤٥٨- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفَرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا^(١).

(١) مسلم. مغازي: ٤٥٠٠. أبو داود. أدب: ٤٨٣٥.

ئەبو موسە (خودای ئازادی بن) فەرمووی: جاران پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربین) کە یەکنێ لە ھاورپێکانی خووی دەنارد بۆ فرمانیکی خووی، دەیفەرموو: مزگینی بدهن به خەلک و خەلک مەتەکیئنەو، وە لەناو خوشتانا ئیش و کار بۆ یەکتەری ئاسان بکەن و کارگران مەکەن و باری مەردوم گران مەکەن (ش).

٤٤٥٩- → (ب- ٣ز- ١٠٧ل- ٢٩٢ف- ٤) (٢).

٤٤٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: انْطَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَإِنِّي وَلَا طِفْلًا وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَغْلُوا وَضُمُّوا غَنَائِمَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (٣).

ئەنەس (ڕەزای یەزدانی مەزنی لەسەربین) لە حەزەرەتەو (دروودی یەزدانی گەورەیی ئازادی بن) فەرمووی: بە پیروزی ناوی خودا بکەنەو، ڕێ، ھەروەھا بە پشتی یاریدەیی خودا، وە لەسەر یاسا و دەستووری ئایینی پیغه‌مبەری خودا، لە غەزادا پیرەمیۆدی ئیفتادەیی کەفتەکار مەکوژن، وە منالی ساوا مەکوژن، وە ژن مەکوژن، وە گزی و دەست پیسی لە دەستکەوتی جەنگ مەکەن، وە تالانی خوێتان بە رێک و پێکی کوکەنەو، وە چاکە بکەن بە پیشەیی خوێتان وە با کار و فرمانتان جوان بێ {وَأَخْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (١٩٥/٢) (د- س/ص).

٤٤٦١- تەماشای فەرموودەیی یەکەم لە باسی (الدعوة قبل القتال) بکە. ئەویش لەم بابەتەییە (٤).

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ١٠٧ رقم: ٢٤٤٥.

(٣) بسند صالح (شرحه).

(٤) راجع التسلسل / ٤٤ (الحديث الأول).

٤٦) له‌پاش بانگ کردنی بـی برۆیان بۆسەر فه‌رمانی ئیسلام نه‌که‌ر
قه‌بوولیان نه‌کرد دروسته‌ بدری به‌ سه‌ریاندا:

تَجُوزُ الْإِغَاظَةَ عَلَى الْكُفَّارِ بَعْدَ دَعْوَتِهِمْ

٤٦٦٢- عَنْ ابْنِ عَوْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى نَافِعٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الدَّعْوَةِ قَبْلَ الْقِتَالِ قَالَ فَكَتَبَ إِلَيَّ، إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ وَقَدْ أَغَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهُمْ غَارُونَ وَأَلْعَامُهُمْ تُسْقَى عَلَى الْمَاءِ فَقَتَلَ مُقَاتِلَهُمْ وَسَبَى سَبْيَهُمْ وَأَصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

ئیبـنو عهـون (خودای ئی رازی بـن) فه‌رمووی: نامه‌یه‌کم بۆ نافع نووسی، له‌باره‌ی بانگه‌وازی پێش ده‌ست پێکردنی جه‌نگه‌وه‌ پرسیارم لێی کرد، ئه‌ویش نامه‌ی بۆ من نووسییه‌وه: که ئه‌مه له‌سه‌ره‌تای ئیسلامه‌تییه‌وه‌ وابوو هه‌تا بانگیان نه‌کرد نایه‌ بۆ سه‌ر ئیسلام و له‌پاش مل نه‌دان ناگاداریان نه‌کرد نایه‌ته‌وه‌ که خۆیان ئاماده‌ بکه‌ن بۆ شه‌ر په‌لاماریان نه‌ده‌دان به‌لام له‌وه‌ پاش پیغه‌مبه‌ر خۆی (درویدی خودای له‌سه‌رین) له‌ ناکا و په‌لاماری به‌نی موصله‌له‌قی داو ناگاشیان له‌ خۆیان نه‌بوو، له‌و کاته‌دا ئاژه‌له‌کانیان له‌سه‌ر ئاو بوو، خه‌ریک بوون ئاویان ده‌دان! جا پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) له‌و شه‌ه‌رده‌ا، پیاوه‌ جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و خه‌یزانی به‌ تالانی بردن، وه‌ هه‌ر له‌و رۆژه‌دا بوو که جووه‌یرییه‌ی کچی حاریشی سه‌ر کۆماری ئه‌و خه‌یله‌ی ده‌ست که‌وت و ماره‌ی کرد بۆ خۆی (ش/د).

٤٦٦٣- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ إِلَى خَيْبَرَ فَجَاءَهَا لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَوْمًا بَلِيلٌ لَا يُغَيِّرُ عَلَيْهِمْ حَتَّى يُصْبِحَ. فَلَمَّا أَصْبَحَ، خَرَجَتْ يَهُودُ بِمَسَاحِيهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرَبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدَرِّينَ. وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ إِذَا غَزَا قَوْمًا لَمْ يُغَيِّرْ حَتَّى يُصْبِحَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا أَمْسَكَ، وَإِلَّا أَغَارَ بَعْدَ

^(١) تجريد البخاري: ٣/ ٨٠ رقم: ١٠٨٩ = ٢٥٤١ فتح. مسلم. جهاد: ٤٤٩٤. أبو داود. جهاد: ٢٦٣٣.

يُصْبِحُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ فِي رِوَايَةٍ: فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ: عَلَى الْفِطْرَةِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ: خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ. نَسَّالَ اللَّهُ السَّلَامَةَ. آمِينَ^(٢).

ئەنەس (رەزای خودای ئابو) فەرمووی: پیڤەمبەر (درویدی خودای لەسەری) لە ماڵ دەرچوو، چوو بۆ خەیبەر، کە گەیشته ئەوێ شەو بوو، بەلام دەستووری وابوو کە بە شەو بگەیشتیایەتە سەر هۆزێ بەو شەو نەیدەدا بەسەریاندا، چاوەنواپی دەکرد تا بەیانی دەدا، جا بەیانی زوو جوولەکەکان (وەك ئاسایی بە بیل و خاکەناز و زەمبیل و تفاقێ کەشتوکالەو) وە دەرکەوتن و دەروێشتن بۆ سەر نیش و کاریان، لەناو دیبەرو مەزراکانیان، لەپەر چاویان بە پیڤەمبەر و سوپاکەیی کەوت و گوتیان: ئای! خۆ بە خودا ئەمە موحەممەد و لەشکرەکیەتی!

پیڤەمبەریش (درویدی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەللاھو ئەکبەر، وا وێران بوو خەیبەر! ئیئە کاتێ پەلاماری هۆزێ بەدەین و بۆیان بچینە مەیدان و بەر دەرگایان پێ بگرین و گەمارۆیان بەدەین ئێتر ئەو ترسیئراو و تۆقیوانە بەیانی روژی رەشیانە! پیڤەمبەر (درویدی خودای لەسەری) بەم بۆنەیەو ئیستیئشەادی بەم نایەتە پیروژە کردوو کە دەفەرموێ:

{فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ} (١٧٧/٣٧).

واتە: کاتێ ئەو سزایە بەر دەرگایان پێ دەگرێ و گەمارۆیان دەدا ئێتر ئەو ترسیئراو و تۆقیوانە بەیانی روژی رەشیانە (وەرگیڤ) لە گیرانەوێکە:

(٢) تجرید البخاری = مختصر صحيح البخاري بالكوردي: ٢٣٥ = ٣٧١ ، ٦١٠ ، ٩٤٧ ، ٢٢٢٨ ، ٢٢٣٥ ، ٢٨٨٩ ، ٢٨٩٢ ، ٢٩٤٣ ، ٢٩٤٤ ، ٢٩٤٥ ، ٢٩٩١ ، ٣٠٨٥ ، ٣٠٨٦ ، ٣٣٦٧ ، ٣٦٤٧ ، ٤٠٨٣ ، ٤٠٨٤ ، ٤١٩٧ ، ٤١٩٨ ، ٤١٩٩ ، ٤٢٠٠ ، ٤٢٠١ ، ٤٢١١ ، ٤٢١٢ ، ٤٢١٣ ، ٥٠٨٥ ، ٥١٥٩ ، ٥١٦٩ ، ٥٢٨٧ ، ٥٤٢٥ ، ٥٥٢٨ ، ٥٩٦٨ ، ٦١٨٥ ، ٦٣٦٢ ، ٦٣٦٩ ، ٧٣٣٢ . مسلم . نکاح: ٢٤٨٢ ، ٤٦٤١ . أبو داود . خراج: ٣٠٠٩ . نسائي . نکاح: ٣٣٨٠ تحفة الأشراف: ٩٩٠ .

پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌رین) یاسای وابوو که ده‌پویششت بو غهزا بو سهر هۆزی، هه‌تا به‌یانه‌کی نه‌دایه نه‌یده‌دا به سه‌ریاندا، جا نه‌گهر له‌کاتی به‌یانیدا گوئی له ده‌نگی بانگ بوايه ئه‌وا وازی ئی ده‌هینان، ئه‌گینا له‌پاش به‌یان هی‌رش‌ی ده‌برده سه‌ریان و په‌لاماری ده‌دان (ش/د/ت) گێڕانه‌وه‌ی تیرمی‌دی ئه‌مه‌ی پتره: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) گوئی ئی بوو که پیاوی ده‌یگوت: ئه‌للا‌هو ئه‌کبه‌ر، فه‌رمووی: له‌سه‌ر ئایینی خودا کردی پیاوه‌که‌ش گوتی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: خۆت ده‌ربازکرد له ئاگری دۆزه‌خ! له خودا داوا ده‌که‌ین که له ئاگری دۆزه‌خ به‌مانپاریزی. گه‌ریا‌که‌ی خودایه.

(٤٧) کاتو ده‌می شه‌ر خۆش بوون! : (الساعة التي يطلب فيها القتال)

٤٤٦٤- عَنْ الثُّعْمَانَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله تعالى عليه وسلم) إِذَا لَمْ يُقَاتَلْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ آخَرَ الْقِتَالِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبُ الرِّيحُ وَيَنْزِلَ النَّصْرُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالبخاري والترمذي ولفظه: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أَمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِذَا طَلَعَتْ قَاتِلٌ، فَإِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ أَمْسَكَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ، فَإِذَا زَالَتْ قَاتِلَ حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أَمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ يُقَاتِلُ، وَيُقَالُ عِنْدَ ذَلِكَ تَهِيحُ رِيحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِحُيُوشِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ^(١).

نوعمان (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: بو خۆم له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا بووم (دروودی خودای له‌سه‌رین) نه‌گهر سهر له به‌یانی ده‌ستی نه‌کردایه به جه‌نگ کردن، ئیتر شه‌ر ده‌ستپێکردنی دوا ده‌خست، هه‌تا ده‌بوو به نیوه‌پۆ وه با هه‌لی ده‌کرد، وه نه‌صرو سه‌رکه‌وتن و پیروزی داده‌به‌زی (د/ب/ت) گه‌فته‌ی (ت): بوخۆم له خزمه‌تی پیغه‌مبهردا (دروودی خودای له‌سه‌رین) غه‌زام کردووه، ده‌ستووری وابوو

(١) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٢٧٨ = ٢١٦٠.

کاتی بهیانی دہدا دہستی ہل دہگرت و دہستی دہگرتہ وہ ہتا خور گزنگی دہدا، جا کہ خور ہل دہمات شہری دہکرد تا روژ دوو کوت دہبوو، ئہوجا وازی دہمینا تا خور لای دہدا، ئہوجا شہری دہکردہ وہ تا عہصر، ئہوجا دہستی ہل دہگرتہ وہ تا نویژی عہصری دہکرد، ئینجا جہنگی دہکردہ وہ، دہلین: لہم دہمہ دایہ کہ بای سہرکہ و تن دہوہ زئی، وہ موسولمانان لہ نویژدا بو سوپای خوین دہپارینہ وہ و نزای سہرکہ و تن و زالبوونیان بو دہکەن.

۴۴۶۵- وللبخاري وأبي داود: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعُرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ^(۱):

دہفہ رموی: جاران کاتی کہ پیغہ مہر (دیودی خودای لہسہرین) زال دہبوو بہسہر ہوزیکا سئی شہو لہ لا مالانہکیان لہ دیاریان دہمایہ وہ، ہتا خوین پشووی بدہن و دورمنیش تہواو چاو ترسین بی (ب/د).

۴۸) لہ دہمہ دہمی کہ رمہی جہنگدا پارانہ وہ پەسەندە:

الدعاء عند القتال مطلوب

۴۴۶۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ يَنْتَظِرُ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَخْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانصُرْنَا عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

^(۱) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردی: ۱۲۴۸ = ۳۰۶۵ ، ۳۹۷۶ فتح الباري شرح صحيح البخاري. اشار العسقلاني والعيني أن مسلماً أخرج متابعة عبد الأعلى لهذا الحديث (فتح الباري حديث رقم/۳۰۶۵).

^(۱) بخاري. جهاد: ۳۰۲۶. مسلم. مغازی: ۴۵۱۶ ، ۴۵۱۷ = ۲۵۱۶ = تجريد/ ۲ / ۳۴۲ رقم: ۱۲۱۷ = ۲۹۶۵ = ۱۲۰۴ = ۲۹۳۳ فتح الباري أبو داود. جهاد: ۳۶۳۱.

عه‌بدوللای کورپی نه‌بو نه‌وفا (خودای ئا رازی بێ) فهرمووی: روژئی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) تووشی دوژمن بوو، چاوه‌پوانی کرد هه‌تا خوڕ لاریووه، نه‌وسا هه‌لسا خوتبه‌یه‌کی داو به‌ خه‌لکه‌که‌ی فهرموو: نه‌ی مه‌ردووم! ئاوات مه‌خوازن بۆ گه‌یشتن به‌ دوژمن، وه‌ له‌ خودا داوای خووشی و باشی له‌شو گیان و دین و دنیا بکه‌ن، کاتیکیش تووشی دوژمن بوون خوڤاگر و به‌ پشوو بن، وه‌ بزائن که‌ به‌هه‌شت و له‌سای سیبهری شیردا، ئینجا فهرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ، اهْزِمْنَهُمْ وَالصُّرْتَا عَلَيْنِهِمْ**: خودایه‌! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌ قورئانت به‌ خه‌لات ناردوو بۆ موحه‌مه‌د! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌ به‌ ته‌وانایی خوٓت با هه‌ل ده‌که‌یت و به‌هه‌موو لایه‌کا ده‌یخه‌یته‌ ری! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌ به‌ ته‌نیا خوٓت گه‌له‌ کو‌مه‌ی کو‌مه‌له‌ی دوژمنانی ئیسلامت تی شکاندا! له‌م غه‌زایه‌شدا بیانشکینه‌ و سه‌رمان بخه‌ به‌ سه‌ریاندا (ش/د).

٤٤٦٧- **وَفِي يَوْمِ الْأَحْزَابِ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْنَهُمْ وَزَلِّزْلُهُمْ**. رواه الشيخان والترمذي^(٧):

له‌ روژئی غه‌زای خه‌نده‌قدا که‌ ناو ده‌برئ به‌ جه‌نگی نه‌حزابییش پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) زۆر پارایه‌وه‌ و فهرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ! اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ، اللَّهُمَّ اهْزِمْنَهُمْ وَزَلِّزْلُهُمْ**: نه‌ی خودایه‌! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌ قورئانت به‌ خه‌لات ناردوو بۆ موحه‌مه‌د! نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌ لیپرسینه‌وه‌ت له‌ هه‌موو که‌سێ خیراتره‌! ئه‌م کو‌مه‌له‌ی له‌شکری کوفره‌ که‌ له‌ دژی ئیسلام گه‌له‌ کو‌مه‌یان کردوو تیک شکینه‌ و بیان به‌زینه‌ و بیان شله‌ژینه‌ و بیان شله‌قینه‌ (ش/ت).

(٧) تجرید / ٣ / ٢٢٧ رقم: ١٢٠٤ - ٢٩٢٣، ٢٩٦٥، ٣٠٢٥، ٤١١٥، ٦٢٩٢، ٧٤٨٩. مسلم. مغازی: ٤٥٨.

۴۴۶۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (مُتْلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا غَزَا قَالَ: اللَّهُمَّ أَلْتِ عَضْدِي وَكَصِيرِي، بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۳):

نه‌ه‌س (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌س‌رین) کاتی که ده‌چوو بو غزا ده‌یفه‌رموو: اللَّهُمَّ أَلْتِ عَضْدِي وَكَصِيرِي بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ: خودایه! هر تو په‌ناو پشتی منی، هر تو یارو یاوه‌ری منی، به پشتی تو پیلان داده‌نیم بو خستنی دوژمن، به پشتی تو هه‌لمه‌ت ده‌به‌م، به پشتی تو جه‌نگ ده‌که‌م (د/ت/ن- س/ح).

۴۴۶۹- وَلَإِي دَاوُدَ: ثِنْتَانِ لَا تُرْدَانِ أَوْ قَلَمًا تُرْدَانِ، الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ وَعِنْدَ النَّبَاسِ حِينَ يُلْجِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا^(۴):

له‌سه‌ر گپ‌رانه‌وه‌ی نه‌بو داوود (خودای فی رازی بن) چه‌زهرت (درویدی خودای له‌س‌رین) ده‌فه‌رمووی: دوو نزا ره‌تبوونه‌وه‌یان بو نییه: یه‌که‌م: پاپانه‌وه‌ له‌کاتی بانگدا، دووهم: نزاو پاپانه‌وه‌ی کاتی گهرم بوونی جه‌نگ، له‌و ده‌مه‌دا که شه‌ر گهرم ده‌بی و ده‌بی به‌ تیک رزان و تیکبه‌ریوون.

۴۹ خَوْرَاکَرْتَن و وَرهبه‌رزی و نه‌به‌زین له‌کاتی روودانی شه‌ردا پی‌ویسته (واته: واجیبه): (النبات عند القتال واجب)

۴۴۷۰- قِيلَ لِلْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَكُنْتُمْ فَرَرْتُمْ يَا أَبَا عُمَارَةَ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا وَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (مُتْلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَكِنَّهُ خَرَجَ شَبَّانُ أَصْحَابِهِ، وَأَخْفَاؤُهُمْ حُسْرًا لَيْسَ بِسِلَاحٍ، فَأَتَوْا قَوْمًا رُمَاءَ جَمْعِ هَوَازِنَ وَبَنَى نَصْرٌ مَا يَكَادُ يَسْقُطُ لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوهُمْ رَشَقًا مَا يَكَادُونَ يُخْطِئُونَ فَأَقْبَلُوا هُنَالِكَ إِلَى النَّبِيِّ (مُتْلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَابْنُ عَمِّهِ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَقُودُ بِهِ فَتَزَلَّ وَاسْتَنْصَرَ ثُمَّ قَالَ:

^(۳) بسند حسن (شرحه).

^(۴) سكت عن درجته الشارح.

أَنَا الَّذِي لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

لَمْ صَفَّ أَصْحَابَهُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالرَّمْذِيُّ^(۱):

گوئرا به بهراء (خودای ئا رازی بن) : ئەه‌ی ئەبو عومارە! ئایا راستە کە ئێو
لە رۆژی غەزای حوئەیندا هەلھاتن؟ فەرمووی: ئەگەر ئێمە هەموو هەلھاتبین
دیارە پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەرب) لە گەلمان بوو! نە بەخودا شتی وا
نەبوو، نە پیغەمبەر هەلھات و نە ئێمە هەلھاتین بەلام مەسەلەکە ئاوابوو:
جەھیل و ھەرزەکارە بزێوکان {لە یارانێ حەزەرت (دروودی خودا لە حەزەرت و رمزای
خودا لە یارانێ بن)} بە دەستی رووتی بەبێ چەک هاتبوون بۆ ئەو شەپەر، جا لە
ناکاو لووتیان تەقی بە لووتی کۆمەڵەئە لەشکری ھەوازین و بەنی نەصرەو
ئەوانیش ھۆزیکێ تیر ئەندازی چاک بوون، مەگەر بە دەگمەن تیریان نیشانی
نەپیکایە، دەنا تیریان لە زەوی نەدەدا، ئیتەر لە پرتیر بارانیکی وایان کردن
مەگەر چۆنھا، ئەگینا تیریان بە ھەلە نەدەچوو {ئیتەر ئەمە بوو بەھۆی ئەو کە
لە سەرەتای شەپەرکەو لەشکرکەئە پیغەمبەر (دروودی خودا لەسەر خۆی و رمزای خودا لە
لەشکرکەئە بن) شکست بێنن، بەلام پیغەمبەر بە شتی لە یارانێ خۆیان راگرت و
نەبەزین و حەزەرت فەرمانی کرد بە عەبباسی مامەئە بانگی یاران بکاتەو
بۆلای پیغەمبەر {ئەوجا یاران و موسوڵمانان بەرەو پیغەمبەر گەرانەو و لە
دەوری کۆبوونەو، لەوکاتەدا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرب) بە سواری ھێستەر
ماچە سپییەکەئە خۆی بوو ھەر باکی لە کافران نەبوو، وە ئەبو سوفیانی
کوپی حاریثی کوپی عەبدولموطەلیب کە ئامۆزای خۆی بوو، و لاخەکەئە بۆ
رادەکیشا، جا حەزەرت (دروودی خودای لەسەرب) دابەزی و پارایەو و داوای
پیروزی و سەرکەوتنی لە خودا کرد و فەرمووی:

أَنَا الَّذِي لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

(۱) بخاری. مغازی: ۲۹۳۰. مسلم. مغازی: ۴۵۹۱. تحفة الأشراف: ۸۳۸ = تجرید: ۳ / ۳۱۰ رقم: ۱۸۳ =

واته:

پیغمبرم من نه وهک دروژن

عه بدولموگ گهلییه بابه که وره‌ی من!

فهرموی: ئینجا هاو پیکانی خوی ریز کرده وه و سهر له نوی هه لمه تی شیرانه یان برده وه و دوژمنیان شکاند (ش/ت).

۴۴۷۱- وَ لِلْبَخَارِيِّ: إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ^(۲):

دهفه رموی (درویدی خودای له سهرین): له راستیدا گه ئی جارانیش خودای گه وره و مه زن به پیاوی به دکارو فاسقیش پشتیوانی ئەم ئایینی ئیسلامه دهکا. {بوخاری (خودای ئی رازی بن) }.

۴۴۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شَحٌّ هَالِعٌ وَجَبْنٌ خَالِعٌ^(۳):

ئهبو هورهیره (خودای ئی رازی بن) له چه زه ته وه دهفه رموی (درویدی خودای له سهرین): به دترین رهفتار بو پیاو ئه وهیه که ئه وهنده رژدو پیسکه بی به خیرکردن خورپه‌ی ئی کهوی، ئه وهنده‌یش ترسنوک بی هه میشه بتوقی! (د):

نه وهن چرووکه گهر به خه و خیرین

بکا تا مردن له خه و دهتوین!

۴۴۷۳- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقُولُ: مِنَ الْفِتْرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُبْغِضُ اللَّهُ، فَأَمَّا الَّتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَالْفِتْرَةُ فِي الرِّبَةِ، وَأَمَّا الْفِتْرَةُ الَّتِي يُبْغِضُهَا اللَّهُ فَالْفِتْرَةُ فِي غَيْرِ رِبَةٍ. وَإِنَّ مِنَ الْخِيَلَاءِ مَا يُبْغِضُ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللَّهُ: فَأَمَّا الْخِيَلَاءُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ اللِّقَاءِ وَاخْتِيَالُهُ

(۲) تعلیق ترجم به الباب الرقم / ۸۲ من کتاب الجهاد. قبل الرقم: ۳۰۶۲.

(۳) سکت عن درجته الشارح.

عِنْدَ الصَّدَقَةِ، وَأَمَّا الَّتِي يُنْفِضُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَاخْتِيَالُهُ فِي الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۴):

جاییری کوپی عهتیک (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهری خودا (درویدی خودای لسه ربین) ده فهرمووی: غیرهت و به تهنگه وه بوون دوو جووری ههیه، جویریکیان خودای گه وره و مه زن پیی خوشه و خوشی دهوی ئه ویش ئه وهیه که له سه ر شتی بی، بۆنی گومانی خراپی ئی بکری، جوړه که ی تریان که خودا رقی لییه تی ئه وهیه که له سه ر شتی بی بۆنی گومانی خراپی ئی نه کری! وه هه روه ها خۆنواندن و خۆهل کی شانیش ئه م دوو جوړه ی ههیه، ئه و ده عیه و خۆ هه لکی شانیه که خودا پیی خوشه ئه وهیه که پیاوی ئازا له کاتی جهنگیندا که شوفش و فیزو ده مارو ده عیه بکا، یا له کاتی خیرکردندا خوی بنوینی، هه تا که سانی تریش چاو له و بکه ن، جووری دووهم که خودا رقی لییه تی: که فیزو ده عیه به کردنی زو لم و زوړه وه بکا و شانازی به سه ر هه ژاراندا بکا. (د).

۵۰. شوینه گومکی له شهردا په سه نده و شه ر به فیل ده بریته وه:

التوریه والحرب خدعة

۴۴۷۴- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَلَمًا يُرِيدُ غَزْوَةً يَغْزُوهَا إِلَّا وَرَّى بِغَيْرِهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

که عبی کوپی مالیک (رمزی خودای ئی بن) فهرمووی: جاران ده ستووری پیغه مبه ر (درویدی خودای لسه ربین) وابوو، که ده یویست بچی بو غه زایی شوینه گومکی ده کردو له به ر چاوی خه لک وای نیشان ده دا که بو جینگه یه کی تر ده چی نه وه ک بو ئه وی (ب/د).

^(۴) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۹۴۷.

۴۴۷۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَرْبُ خُدْعَةٌ. رَوَاهُ الْخُمَسَةُ^(۲):

ثَبُو هوریره (خودای نِ رازی بن) ده‌فهرموی: چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فهرموی: شهر به‌فروقیل ده‌بریت‌هوه! (ش/د/ت/ن - رمزای خودای نِ بن).

۵۱) نیشانه‌و دروشمی یه‌کتر ناسینه‌وه له‌جه‌نگدا: (الشعار في الحرب)

۴۴۷۶- عَنْ الْمُهَلَّبِ بْنِ أَبِي صُفْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنْ بَيِّتُمْ فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حَمَ لَا يُنْصَرُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۱):

موه‌لله‌بی کوپی ثَبُو صوفره (خودای نِ رازی بن) فهرموی: که‌سنی ثَم فهرموده‌یه‌ی بُو من باس کردوو که به‌خودی خوی له‌پیغه‌مبه‌ری ژنه‌وتوو فهرموویه‌تی: نه‌گه‌ر دنیا‌بوو به‌شه‌و دایان به‌سهرتاند‌او دوژمن شه‌به‌یخون به‌سهریدا دان، با له‌ناو خوتانا دروشمتان وشه‌ی (حم = حامیم) بی ئیتر خوا یار بی دوژمن سهر ناکه‌وی. (د/ت/ن - سند صالح).

۴۴۷۷- عَنْ إِيَّاسِ بْنِ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) زَمَنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ شِعَارُنَا أَمِتْ أَمِتْ^(۲):

ئیایسی کوپی سه‌له‌مه (رمزای خودایان نِ بن) فهرموی: باو‌کم فهرموی: له‌سهرده‌می پیغه‌مبه‌ردا (درویدی خودای مزنی له‌سهرین) له‌گه‌ل ثَبُو به‌کر‌دا رویش‌تین بُو غه‌زا، دروشمی ئی‌مه له‌کاتی شه‌ردا وشه‌ی (أَمِتْ أَمِتْ) بوو (أَمِتْ أَمِتْ واته: بیمرینه‌ بیمرینه) (د - سند صالح).

^(۲) تجرید/ ۲/ ۳۶۰ رقم: بلا رقم = ۳۰۲۹، ۳۰۲۸ فتح الباری. مسلم. مغازی: ۴۵۱۵. تحفة الأشراف:

۱۴۶۷۶. أبو داود. جهاد: ۲۶۳۶. ترمذی. جهاد: ۱۶۷۵.

^(۱) بسند صالح (شرحه).

^(۲) بسند صالح (شرحه).

۴۴۷۸- وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضی الله تعالی عنه) قَالَ: كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ عَبْدُ اللَّهِ وَشِعَارُ الْأَنْصَارِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

سه مووره (خودای فی رازی بن) فهرمووی: دروشمی کوچکاران عهبدوللا بوو وه دروشمی یاریده دهران عهبدول ره حمان بوو (د- سند صالح).

۵۲) ژنو مندالو پیتره میردو بهنده ناکوژرین

لا تقتل النساء والصبيان (وکذا الشيخ الهرم والارقاء- شرحه)

۴۴۷۹- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) قَالَ: وَجَدَتِ امْرَأَةً مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَقَارِی النَّبِيِّ (مَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَهَيَّ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ^(۱):

ئیبنو عومهر (رمزای خودایان فی بن) فهرمووی: له غه زایی له غه زاکانی پیغه مبهردا (دیودی خودای له سرین) لاشه ی ژنیکی کوژراو دوزرایه وه، ئیتر پیغه مبهردا (دیودی خودای له سرین) کوشتنی ژنو مندالی قه دهغه کرد (ش/د/ت).

۴۴۸۰- وَسُئِلَ عَنْ النَّبِيِّ (مَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذُرَارِيِّهِمْ قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الْأَرْبَعَةُ^(۲):

له پیغه مبهردا (دیودی خودای له سرین) پرسیارکرا له باره ی خیزانی مالی نه و هاوبه شپه یداکه رانه وه که له شه ودا به سه ریاندا دهری و له شه به یخووندا ژنو مندالیان به رده که ون ئایا به کوشتن یا به زامار بوون ئایا حوکمی نه و ژنو مندالانه چییه؟ فهرمووی: نه وانیش له وانن و له بهر ناچاری حوکمی کوشتنی ژنو منال و شه پرکه ریان له حالی وادا که سته مه جیا بکرینه وه چوون یه که (ش/د/ت).

۴۴۸۱- → (ب- ۳ز- ۱۵- ۳۲ف- ۳)^(۳).

^(۳) بسند صالح (شرحه).

^(۱) تجرید/ ۳/ ۲۵۶ رقم: ۱۲۳۴ = ۲۰۱۴ ، ۲۰۱۵.

^(۲) تجرید/ ۳/ ۲۵۵ رقم: ۱۲۳۳ = ۲۰۱۲ ، ۲۲۷۰ فتح = ۱۰۴۱ تجرید.

۵۲) نازاردان به ناگر بهس بو خودا دروسته : (لا یعذب بالنار إلا الله)

۴۴۸۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَغْتٍ فَقَالَ: إِنْ وَجَدْتُمْ فُلَاكَ وَفُلَاكَ فَأَخْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ فَلَمَّا أَرَدْنَا الْخُرُوجَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي أَمَرْتُكُمْ أَنْ تُخْرِقُوا فُلَاكَ وَفُلَاكَ وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذَّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

ئه‌بو هورهیره (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: په ئی بووین، پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌رین) نار دینی بو غه‌زا، فهرمووی: ئه‌گهر دنیا بوو فیسارو فیسارتان به‌ره‌ویل ک‌هوت به ناگر بیان سووتینن جا کاتئ ویستمان بکه‌وینه ری، فهرمووی: ئه‌وه بوو من ده‌ستوورم پیدان که فیساره کهس و فیساره کهس بسووتینن، به‌لام هه‌ر بو خودا خوئی دروسته که به ناگر سزای دروسکراوانی خوئی بدا ده‌ی ئه‌گهر تووشیان بوون به ناگر مه‌یان سووتینن، به‌لام به کوشتن بیانکوژن! (ب/د/ت).

۴۴۸۳- → (ب- ۴- ۴- ۱۵- ۱- ۱)^(۲).

۵۴) له‌چو لیو کردن و نه‌تک کردنی کوژراو ناره‌وايه : (المثله حرام)

۴۴۸۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ النَّهْيِ وَالْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الصَّيْدِ^(۱):

عه‌بدوللای کوپی زه‌ید (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌رین) تالان و بروو له‌چ و لیو کردن و نه‌تک کردنی هه‌موو گیانداریک‌ی قه‌ده‌غه کردووه. (ب= بوخاری).

^(۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۵. رقم / ۳ / ۲۰۰۸.

^(۱) تجريد / ۲ / ۲۵۷ رقم: ۱۲۲۵ = ۳۰۱۷ ، ۲۹۲۲.

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴ رقم: ۱ / ۲۵۷۴.

^(۱) بخاری. ذبائح وصید: ۵۵۱۶.

۴۴۸۵- وَ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحُثُّنَا عَلَى الصَّدَقَةِ وَيَنْهَانَا عَنِ الْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی رازی بن) فره‌مووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لیس‌رین) هه‌میشه‌ هانی ئیمه‌ی ده‌دا که خیره‌و خیرات بکه‌ین وه‌نه‌ی ئی ده‌کردین له‌وه که کوژراو نه‌تک بکه‌ین (د/ن).

۵۵) په‌یمان شکاندن و بئ په‌یمانی زور ناره‌وايه : (الغدر حرام)

۴۴۸۶- → (ب- ۳- ۱۰۴- ۲۷۵- ف- ۷)^(۱).

۴۴۸۷- وَ كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ أَهْلِ الرُّومِ عَهْدٌ وَكَانَ يَسِيرُ فِي بِلَادِهِمْ فَلَمَّا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ إِذَا رَجُلٌ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءٌ لَا غَدْرٌ وَإِذَا هُوَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مُعَاوِيَةُ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحُلُّنْ عَهْدًا وَلَا يَشُدُّهُ حَتَّى يَمُضِيَ أَمْدُهُ أَوْ يَنْبُدَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ قَالَ: فَرَجَعَ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَلَفْظُ الْآخِرِ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَشُدُّ عُقْدَةً وَلَا يَحُلُّهَا حَتَّى يَنْقَضِيَ أَمْدُهَا أَوْ يَنْبُدَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ^(۲):

جاری له‌ نیوانی موعاوییه‌و خه‌لکی روم‌دا په‌یمانئ هه‌بوو، به‌ پیئ ئه‌و په‌یمان‌ه موعاوییه‌ حه‌قی هه‌بوو که له‌ناو ولاتی نه‌واندا، هاموشو بکا، جا که ماوه‌ی په‌یمان‌ه که به‌سه‌ر چوو، موعاوییه‌ به‌بئ هوشیار کردنه‌وه ویستی په‌لاماریان بداو هی‌رش‌ی برد بو سه‌ریان. له‌پر ئه‌سپ سواری په‌یدا بوو، ده‌یفه‌رموو ئه‌للأهو ئه‌کبه‌ر! په‌یمان به‌جیه‌ینان و په‌یمان بردنه‌ سه‌ر سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، نه‌وه‌ک په‌یمان شکاندن، که ته‌ماشایان کرد و پیاه‌وه که عه‌مری کوپی عه‌به‌سه‌یه. موعاوییه‌ پرس‌یاری ئی کرد: مه‌به‌ستت

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۰۴ رقم: ۷ / ۲۴۱۷.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

چیه؟ فهرمووی: بیستوو مه له پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌رین) ده‌یفه‌رموو: هه‌ر که‌سێ له‌گه‌ڵ کۆمه‌لیکا په‌یمانیکێ به‌ست نابێ نه‌ هه‌لی وه‌شینیته‌وه نه‌ مه‌حکه‌متری بکا تا ماوه‌ی ناوبراوی نه‌و په‌یمانه‌ تیپه‌ر ده‌کا، وه‌ هه‌تا نه‌وانیش ناگادار ده‌کاته‌وه بو‌ جه‌نگ! گو‌تی: جا مو‌عاوییه له‌ هی‌رشه‌که ده‌ستی هه‌لگرت و خه‌لکه‌که‌ی گێ‌پرایه‌وه (ت/د) گفته‌ی (د): نه‌وه‌ی په‌یمانیکێ هه‌بوو له‌گه‌ڵ هۆ‌زیکدا، نابێ گری‌ی نه‌و په‌یمانه‌ تووند بکاته‌وه، یا شلی بکاته‌وه هه‌تا ماوه‌که‌ی به‌سه‌ر ده‌چێ، جا نه‌وسا ده‌توانی که‌ ناگاداریان بکاته‌وه که‌ ناماده‌ بن بو‌ شه‌ر.

٤٤٨٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٣).

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌رین) فهرمووی: نه‌وه‌ی چه‌کمان ئێ هه‌لبگری له‌ ئی‌مه‌ نییه (ش).

٥٦) باسی شه‌شه‌م: باسی ده‌ست که‌وتی جه‌نگ (تالانی) و باسی چۆنی‌تی دابه‌ش کردنی:

الباب السادس: في الغنائم والقسمه

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (٤١/٨):

واته: بزانی نه‌وه‌ی به‌ زه‌بری شیرو تیرو به‌ زۆری گولله‌ وه‌ری بگرن له‌ کافران نه‌وه‌ ده‌بی پینج یه‌کی نه‌و تالانییه له‌سه‌ر نه‌م یاسایه‌ دابه‌ش بکری: نه‌و پینج یه‌که‌ ده‌کری به‌ پینج به‌شی یه‌کسانه‌وه، به‌شیکی بو‌ خوداو پیغه‌مبه‌ره، پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌رین) له‌سه‌ر فه‌رمانی خودا چۆنی به‌ باش

^(٣) بخاري. فتن: ٦٦٦٠. مسلم. ایمان: ٢٧٦ - ٢٧٩. ترمذی. حدود: ١٤٥٩ تحفة الأشراف: ٩٠٤٢.

بزانى نهم به‌شه دابه‌ش ده‌کا، به‌شیکی تری بو خزمه‌کانی پیغهمبه‌ره، به‌و ده‌ستووره‌ی که‌خوی فهرموویه‌تی، به‌شیکی تری بو هه‌تیوان و هه‌ژاران و ری‌بوارانه. نه‌و چوار به‌شه‌که‌ی تریش له‌و تالانییه که‌ ماون ده‌دری به‌ جه‌نگاوه‌ره‌کان نه‌مه ده‌ستووری دابه‌ش کردنی مائی تالانی غه‌زایه، نه‌گه‌ر به‌راستی نیوه موسولمانی ته‌واون و باوه‌رتان هه‌یه به‌و شتانه‌ی که‌ له‌ رۆژی غه‌زای به‌دردا نیمه‌ ناردمانن بو به‌نده‌ی خوشه‌ویستی خو‌مان که‌ موحه‌مه‌ده، نه‌و رۆژه‌ پی‌رۆزه‌ی که‌بوو به‌هوی جیاوه‌ بوونی راستی له‌ ناراستی، که‌ موسولمانان و نا موسولمانه‌کان تیا به‌ره‌نگاری یه‌ک بوون، له‌سه‌ر یاریده‌ی خودا له‌شکری نی‌سلام سه‌رکه‌وت و له‌شکری بی‌ثایینی ژیر که‌وت.

٤٤٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: غَزَا نَبِيُّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتَّبِعُنِي رَجُلٌ قَدْ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَبْنِيَ بِهَا وَلَمْ يَبْنِ، وَلَا آخَرُ قَدْ بَنَى بُنْيَانًا وَلَمْ يَرْفَعْ سَقْفَهَا، وَلَا آخَرُ قَدْ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خِلْفَاتٍ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ وَلَا ذَهَابًا، قَالَ: فَغَزَا فَأَذْنَى لِلْقُرَيْةِ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشُّمُسِ: أَنْتِ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ "اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا فَحُبِسَتْ عَلَيْهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: فَجَمَعُوا مَا غَنِمُوا فَأَقْبَلَتِ النَّارُ لِتَأْكُلَهُ فَأَبَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ فَقَالَ: فِيكُمْ غُلُولٌ فَلْيَبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ فَبَايَعُوهُ فَلَصِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَلْيَبَايِعْنِي قَبِيلَتَكَ فَبَايَعَتْهُ فَلَصِقَتْ يَدِ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَأَخْرَجُوا لَهُ مِثْلَ رَأْسِ الْبَقَرَةِ مِنْ ذَهَبٍ فَوَضَعُوهُ فِي الْمَالِ وَهُوَ بِالصَّعِيدِ فَأَقْبَلَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهُ فَلَمْ تَحِلِّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ مِنْ قَبِيلِنَا، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجَزَنَا فَطَيَّبَهَا لَنَا . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١).

نه‌بو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بێ) فهرمووی: پیغهمبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: پیغهمبه‌ری، له‌ پیغهمبه‌ران، ویستی بجی بو غه‌زایی، به‌گه‌له‌که‌ی خوی فهرموو: نه‌و پیاوه‌ی که‌ ژنی ماره‌ بریوه‌و ده‌یه‌وی که‌ بی‌گویی‌زیته‌وه‌و

(١) تجرید بالکوردی/ ٢/ ٢٨٩ رهم: ١٣٦٥ = ٣١٢٤ ، ٥١٥٧ . مسلم . مغازی: ٤٥٣ . تحفة الأشراف: ١٤٦٧٧

هیشتا نه‌گویی‌زاوه‌ته‌وه با ئەوه له گه‌لما نه‌یه‌ت بۆ ئەم غەزایه، هه‌روه‌ها ئەو که‌سه‌هیش که‌ خانوویه‌کی دروست کردووه و هیشتا سه‌ری نه‌گرتووه، هه‌روه‌ها ئەو که‌سه‌هیش که‌ بزنی و مه‌رو مالیاتی ئاوسی له‌سه‌ر گوانی کړیوه و چاوه‌پوانی زاینیان ده‌کا. فه‌رمووی: ئەوجا چوو بۆ غەزا که‌و ده‌می نویژی عه‌صر (یا نزیکه‌ی ده‌می نویژی عه‌صر) له‌ دیکه‌ نزیکه‌وه بوو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ به‌ خۆری فه‌رموو: تۆیش فه‌رمانبه‌ری و منیش فه‌رمانبه‌رم، خوایه‌! ئەم خۆره‌ رابگره‌ بۆمان و مه‌یه‌له‌ ئاوا ببێ هه‌تا فه‌رمانی خۆمان نه‌نجام ده‌ده‌ین ئیتر خودا خۆره‌که‌ی راگرت بۆی و خۆره‌که‌ ئاوا نه‌بوو هه‌تا خودا شاره‌که‌ی فه‌تح کرد بۆی فه‌رمووی: ئینجا هه‌رچی تالانییان گرتبوو کۆیان کردووه و له‌سه‌ر ده‌ستووو یاسای پیشینه‌ی پیغه‌مبه‌ران له‌ شوینیکی به‌رزی به‌رچاو دا خه‌ریان کردووه و دایان نا هه‌تا ئاگر له‌ ئاسمانه‌وه به‌ فه‌رمانی خودا بی‌ت بیخوا، که‌چی ئاگره‌که‌ که‌ هات چه‌شکه‌ی نه‌کرد! ئیتر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ زانی که‌ گزی و ده‌سپسی کراوه له‌ تالانییه‌که‌ بۆیه فه‌رمووی: دزیتان له‌ تالانییه‌که‌ کردووه بۆیه ئاگره‌که‌ ناخوا! که‌ وایه‌ با له‌هر خێلێ پیاوێ په‌یمانم بداتی، جا له‌کاتی په‌یمانم کردنه‌که‌دا ده‌ستی پیاوێ له‌سه‌ر خێله‌کان نووسا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه، فه‌رمووی: دزییه‌که‌ له‌ناو ئێوه‌ دایه، با خێله‌که‌ی تۆ هه‌موویان بێن یه‌که‌ یه‌که‌ په‌یمانم بدەن، کاتی ئەو خێله‌ په‌یمانیان دا پێی، ده‌ستی پیاوێ یا دوو پیاو لکا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه و دزه‌کان دۆزانه‌وه و فه‌رمووی: دزییه‌که‌ ئێوه‌ کردووتانه، ئەوجا پارچه‌یی زێریان هینا بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌، له‌سه‌ر شیوه‌ی سه‌ره‌گا وابوو ئه‌ویشیان له‌سه‌ر مالی تالانییه‌که‌ دانا، که‌ له‌سه‌ر زه‌وییه‌که‌ دانرابوو، ئەوجا ئاگره‌که‌ له‌ ئاسمانه‌وه هات و هه‌مووی خوارد! چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: له‌ پیش ئیمه‌دا خواردنی تالانی بۆ که‌سی تر چه‌لال نه‌بووه، به‌لام له‌ پاشدا خودای پیروزو گه‌وره‌ که‌دی حالمان کزه‌و بی هی‌زو زه‌بوونین به‌زه‌وی پیاماندا هاته‌وه و بۆی چه‌لال کردین (ش).

۴۴۹۰- → (ب- ۱- ۱۴- ۷۷ف- ۱)^(۲).

۴۴۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْتَعُكُمْ، أَنَا قَاسِمٌ أَضْعُ حَيْثُ أَمِرتُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۳):

ثَبَو هوریره (خودای ن رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (درویدی خودای لسمربین) فهرمووی: به‌خشین و نه‌به‌خشین به‌دهستی من نییه واته: به‌خشینی شتی به‌که‌سی و نه به‌خشینی نه‌شته به‌که‌سیکی تر نه‌وه به‌دهست من نییه و هر به‌دهست خودا خوویه‌تی و به‌س به‌لام من به‌پیی فرمانه‌کی خودا که به‌منی ده‌کا شته‌که‌تان لی دابه‌ش ده‌که‌م و به‌س! (ب/د).

۴۴۹۲- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى نَجْدٍ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَأَصْبْنَا إِبِلًا وَغَنَمًا فَلَبَقْتُ سُهْمَانًا اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُفَّلْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعِيرًا بَعِيرًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۴):

ئیبینو عومهر (رمزای خودا له‌خوی و بابی) فهرمووی: پیغهمبهر (درویدی خودای لسمربین) په‌لیکی نارد به‌ره و نه‌جد بو غزا، من خوم له‌ناویاندا بووم، رانه و شترو گه‌له‌یه‌کی زورمان به‌تالان گرت، گشتمان هه‌ریه‌کی سه‌رو دوازده و شتر پیشکمان به‌رکه‌وت، پیغهمبهریش (درویدی خودای لسمربین) هه‌ریه‌کی سه‌رو و شتری (به‌زیاده) دایینی (ش/د).

۴۴۹۳- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي جَيْشٍ قَبْلَ نَجْدٍ وَابْعَثْتُ سَرِيَّةً مِنَ الْجَيْشِ فَكَانَ سُهْمَانُ الْجَيْشِ اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُفِّلَ أَهْلُ السَّرِيَّةِ بَعِيرًا بَعِيرًا فَكَانَ لِكُلِّ مِنْهُمْ ثَلَاثَةُ عَشَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابُخَارِي^(۵):

(۲) تقدم برقم: ۱/ ۹۸ مجلد اول. تسلسل/ ۱۴.

(۳) تجريد البخاري ۲/ ۲۸۸ رقم: ۱۲۶۲ = ۳۱۱۷ فتح الباري.

(۴) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲. مسلم. مغازي: ۵۲۳ - ۵۲۷. ابو داود. جهاد: ۲۷۴۴.

(۵) مسلم. مغازي: ۵۲۴. ابو داود. جهاد: ۲۷۴۴. بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳۱.

دیسان نهو (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له‌شکرئیکی به‌ره‌و نه‌جد نارد بۆ غه‌زا، خو‌میان تیا‌دا بووم، په‌ئێ له‌ له‌شکره‌که‌ جوئ بوونه‌وه‌و چوون بۆ غه‌زاو تا‌لانیکی زۆریان ده‌ست که‌وت کاتئ به‌ش به‌شیان کرد له‌ناو خو‌یاندا پشکی هه‌ریه‌کئ له‌ له‌شکره‌که‌ دوا‌زده‌ و‌شتر بوو، وه‌ تا‌قمه‌ی په‌له‌که‌یش پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) یه‌کی سه‌رو و‌شتری تری زیاده‌ دا‌پی‌یان، جا نه‌وان یه‌کی سیازده‌ و‌شتریان پی برا (د/ب).

٤٤٩٤- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَسَمَ فِي الثَّقَلِ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّجُلِ سَهْمًا. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(١):

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) جارئ ده‌ست که‌وتی جه‌نگی دا‌به‌ش کرد له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌: دوو پشکی دانا بۆ چاره‌واو یه‌ک پشکی بۆ پی‌او (ش/د/ت) له‌ گێ‌رانه‌وه‌یه‌کا: (له‌سه‌ر فهرمایشتی رافه‌که‌) سئ پشکی دانا بۆ سواره‌، پشکئ بۆ خو‌ی و دوو پشک بۆ ماینه‌که‌ی! واته‌: پیاده‌ یه‌ک پشکی ده‌که‌وئ.

٥٧ نه‌فل (واته‌: مالی تا‌لانی که‌ له‌ ناموس‌ولمانان وه‌ ده‌ست ده‌که‌وئ):

الثَّقَلِ

٤٤٩٥- له‌ به‌رگی شه‌شدا له‌ سووره‌تی (ئه‌نفال) دا رابورد، یه‌که‌م فهرمووده^(١).

٤٤٩٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: مَنْ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا فَلَهُ مِنَ الثَّقَلِ كَذَا وَكَذَا، فَتَقَدَّمَ الْفَتَيَانُ وَلَزِمَ الْمَشِيخَةُ الرَّايَاتِ فَلَمْ يَبْرَحُوهَا فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ قَالَتِ الْمَشِيخَةُ: كُنَّا رِذَاءًا لَكُمْ لَوِ انْهَزَمْتُمْ

(١) مسلم. مغازی: ٤٥٦١. ترمذی. سیر: ١٥٥٤.

(١) سبق في مجلد سادس. سورة الأنفال. تسلسل/ ٩ رقم: ٢٨٧٥. مسلم. مغازی: ٤٥٣١، ٦١٨٨،

٦١٨٩. أبو داود. جهاد: ٢٧٤٠. ترمذی. تفسیر: ٢٠٧٩.

لَفِثْتُمْ إِلَيْنَا، فَلَا تَذْهَبُوا بِالْمَعْتَمِ وَبَقِي، فَأَبَى الْفِتْيَانُ وَقَالُوا: جَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ^(۳):

ثیبینو عهیباس (خودایان لای زانی بن) فهرمووی: له روژی غهزای به دردا، پیغه مبهه (درویدی خودای له سرین) فهرمووی: نه وهی واوا بکا نه وهنده و نه وهنده زیاده بهش له تالان دهریقتی! نیتر کوپه گهنجهکان کهوتنه خویمان و رویشتنه پیشه وهو چوونه ناو کوپی جهنگه وهو، پیرهکان له دهوری ئالاکان مانه وهو لهوئ نه بزوتن! کاتی که خودا زالی کردن به سهر کافرهکاندا، لاوهکان گوتیان: ئیمه جهنگمان کردوه، تالانه که هی ئیمه یه، پیرهکانیش گوتیان: ئیمه پشتی ئیوه مان گرتبوو، نه گهر خوانه خواسته ئیوه بشکانایه دهاتنه وه بو لای ئیمه، جا کهوابی نابی هه موو تالانه که ببهن بو خوتان و ئیمه ییش به بی بهش بمینینه وه!

به لام گهنجهکان قاییل نه بوون و گوتیان: پیغه مبهه خوی (درویدی خودای له سرین) داویقتی به ئیمه. جا له پاش ئهم بگروه بهرده یه خودای گه وه و مه زن ئهمه ی نارد هواره وه: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ} (تهفسیری ئهم نایه ته له سووره تی نه نفالدا رابوورد) (د/حاکم).

٤٤٩٧- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنْقَلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۳):

ثیبینو عوه (رمزای خودایان لای بن) فهرمووی: جارن پیغه مبهه (درویدی خودای له سرین) زیاده بهشی تایبه تی دها، بهه ندی له و پهل و لقانه ی که دهیناردن بو غهزا، سهره رای نه و به شه ییش که دهیدا به گشت کهسی له سوپاکه (ش/د).

(۳) سکت عن درجته الشارح.

(۳) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۲۵. مسلم. مغازی: ۴۵۴۰. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۶.

۵۸) سهر به‌ش ده‌بی له‌پاش جیا‌کردنه‌وه‌ی پینج یه‌ک بی:

التنفیل بعد الخمیس

۴۴۹۸- عَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُثْقِلُ الرَّبْعَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالْثُلْثَ بَعْدَ الْخُمْسِ إِذَا قَفَلَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالرَّمْزِيُّ^(۱):

حه‌بی‌بی کو‌پی مسله‌مه (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیرو‌دی خودای له‌سهرین) کاتی له‌غزا ده‌گه‌پایه‌وه، له‌پیشدا پینج یه‌کی جیا ده‌کرده‌وه له‌تالانه‌که بو پینج تا‌قمه‌که به‌پئی نایه‌تی: (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ) تا کو‌تایی، گه‌ئی جاریش شهر که‌ره‌که چه‌ندی پشک به‌ر ده‌که‌وت، پیغه‌مبه‌ر (دیرو‌دی خودای له‌سهرین) چوار یه‌کی نه‌وه‌یشی، یا سییه‌کی نه‌وه‌یشی، به‌سهر به‌ش ده‌دا پیی! (د- سند صالح- ت) سهر به‌ش: زیاده به‌ش، له‌کور‌دیدا ده‌لین: ماله‌که‌ی سهر به‌شی مالان بی. (وه‌رگین).

۵۹) پیشه‌وا (سه‌روکی موسولمانان) خو‌ی سه‌ره‌وکاری دابه‌ش کردنی پینج یه‌کی مالی تالانی ده‌کاوه‌ندازه‌ی به‌شی نه‌م پینج تا‌قمه‌هه‌واله‌ی بیرو‌رای نه‌وه‌دکری: (الامام یتولی خمس الغنیمه)

۴۴۹۹- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى بَعْرِ مِنَ الْمَغْتَمِ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخَذَ وَبَرَةً مِنْ جَنْبِ الْبَعْرِ ثُمَّ قَالَ: وَلَا يَحِلُّ لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هَذَا إِلَّا الْخُمْسَ وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۱):

عه‌مری کو‌پی عه‌به‌سه (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیرو‌دی خودای له‌سهرین) له‌لای وشتریکا (له‌مالی تالانییه‌که) نو‌یژی بو‌کردین، که‌سلای دایه‌وه ته‌ئی تووکی له‌ته‌نیشتی وشته‌که هه‌لگرت فه‌رمووی: پینج یه‌کی ئی‌ده‌رچی ئا نه‌م ته‌له‌مووه‌چییه، له‌ده‌ست که‌وتی مالی تالانی ئی‌وه به‌من

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

حه لال نییه، له هه مان کاتا نهو پینج یه کهیش دیسان هر دهگه ریته وه بو خوتان (د- سند صالح- ن).

۴۵۰۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَوْ فِدَ عَبْدُ الْقَيْسِ: أَمْرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ. رَوَاهُ الزَّمَذِيُّ وَالبخاري طريلا^(۲):

ئيبنو عه عباس (رمزای خودایان ن بن) فهرمووی: پیغه مبهه (درویدی خودای لسه رین) به نوینه ره کان (وفدی) خیلای عه بدولقه یسی فهرموو: فرمانتان پئی ده کهم که پینج یه کی نهو تالانییه ی که به شهر وهری ده گرن له نا موسولمانه کان بیده ن به سه روکی موسولمانان، هه تا نهو به پئی ثایه ته که ی پیشه وه دابه شی بکا به سه ره نهو پینج تاقمه دا (ت/ب).

۴۵۰۱- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْنَا وَكُنْ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ فَقَالَ: إِمَّا بَنُو الْمُطَّلِبِ وَبَنُو هَاشِمٍ شَيْءٌ وَاحِدٌ^(۳):

جوبهیری کوپی موطعیم (خودای ن رازی بن) فهرمووی: من و عوثمانی کوپی عه ففان چووینه لای هه زرهت (درویدی خودای لسه رین) عه رزیمان کرد: قوربان! نهی پیغه مبهه ری خودا! له پینج یه کی پینج یه ک (خمسولخومس) بوچی به شی به ره بابی به نی لموططلیب ده ده ی که چی به شی ئیمه ناده ی، وه لحال ئیمه و نه وان هه رسن لمان بو تو وه ک یه کین و بو خزما یه تی له یه ک پایه داین؟ فهرمووی (درویدی خودای لسه رین): ئاخر به ره بابی به نی لموططه لیب و به ره بابی به نی هاشم یه ک شتن له به ره وه ی که له سه رده می پیش هاتنی ئیسلام و له دوا هاتنی ئیسلام وه پشتی یه کیان گرتوو وه پشتی یه کیان به رنه داوه وه همیشه له خو شی و ناخو شیدا وه ک یه ک بوون و هاو به شی

^(۲) بخاری. فرض الخمس: ۳۰۹۵.

^(۳) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۴۰، ۳۵۰۲، ۴۲۲۹.

خۆشی و ترشی یهك بوون (ب/د) هاشم و موططلیب و عبدو شه‌مس و نه‌وفل چوار برا بوون، باوکیان عبدو مه‌نافه، پیغه‌مبهر خۆی له به‌ره‌بابی هاشمه، عوتمان له به‌ره‌بابی عبدو شه‌مسه، جوبه‌یر له به‌ره‌بابی نه‌وفله. (وه‌رگیژ).

٤٥٠٢- وَعَنْهُ قَالَ: لَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَلَا لِبَنِي نَوْفَلٍ^(٤).

دیسان جوبه‌یر (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) نه‌بۆ به‌ره‌بابی عبدو شه‌مس و نه‌بۆ به‌ره‌بابی نه‌وفله له پینچ یه‌کی پینچ یه‌ك به‌شی دانه‌ده‌نا (ب/د).

٤٥٠٣- قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَعَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٌ وَالْمُطَّلِبُ إِخْوَةٌ لَأُمِّ وَأُمُّهُمْ عَاتِكَةُ بِنْتُ مَرْءَةٍ وَكَانَ نَوْفَلٌ أَخَاهُمْ لِأَبِيهِمْ. رَوَاهُمَا الْبَخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٥).

موحه‌مه‌دی کوپی ئیسحاق (مه‌شه‌وور به ئیبنو ئیسحاق، خاوه‌نی په‌رتووی ئه‌لمه‌غازی) ده‌لی: عبدو شه‌مس و هاشم و موططلیب برای باوک و دایکی بوون دایکیان ناوی عاتیکه‌ی کچی موپه‌ بووه، باوکیان عبدو مه‌ناف بووه، که باپیری سییه‌می پیغه‌مبهر بووه، نه‌وفه‌لیش له باوکه‌وه برایان بووه ئه‌میش کوپی عبدو مه‌نافه وه‌لی دایکی جیایه، ناوی واقیده‌ی کچی عه‌مه‌ (ب/د).

له سه‌حیحی بوخاریدا: فهرمووده‌ی (٣) و (٤) له (کیتابی مه‌غازی) دا به‌موسنه‌دو به یه‌ك سه‌نه‌د ریوایه‌ت کراون، واته: هه‌ردوکیان له‌وی یه‌ك هه‌دیثن. به‌لام له (کیتابی خومس) دا فهرمووده‌ی (٤) به‌ته‌علیق، ریوایه‌ت کراوه، هه‌روا فهرمووده‌ی ژماره‌ پینجیش به‌ته‌علیق ریوایه‌ت کراوه. جا له‌به‌ره‌وه‌ی فهرمووده‌ی (٣) و (٤) له راستیدا یه‌ك هه‌دیثن دانهر (به‌رحمه‌ت بن) له‌گه‌ل فهرمووده‌ی (٥) دا دایناون به‌دوو فهرمووده‌ی وه‌لی من سی ژماره‌م بۆ دانان، چونکه دانهر سییه‌م و چواره‌می به‌دیمه‌ن به‌دوو فهرمووده‌ی داناوه‌(١).

(٤) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠.

(٥) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠ ، ٣٥٠٢ ، ٤٧٢٩.

(۱) تیپینییه ک:

گه ئی هه و لم داوه که ئەم کتیبه پیروژه بههوی ته‌رجه‌مه‌که‌ی منه‌وه هه‌له‌ی تی نه‌که‌وی، بگره به‌ته‌مای نه‌وه بووم که ئەم ته‌رجه‌مه‌ی من بۆ که‌سی عه‌ره‌بی بزانی له جیاتنی شه‌رحیکی کورتی پوخت بی له شیوه‌ی (جه‌لاله‌ین) بۆ ته‌فسیری قورئانی پیروژ، هه‌رچه‌ند له خودا به‌زیاد بی و له لوتف و که‌ره‌می که‌م نه‌بی ئەمه تا راده‌یی وایه، به‌لام داخه‌که‌م بههوی هه‌له‌ی چاپه‌وه که‌متابیژئی هه‌له‌ی تیا په‌یدا بوو. به تاییه‌تی له خالبه‌ندی‌دا وه‌ک لا‌بردنی که‌وانه‌کان و هه‌له‌ی زۆر له ژماره‌ی زنجیره‌و لا‌په‌ره‌و به‌رگی فه‌رمووده دووباره‌وه‌کاندا. هه‌ر فه‌رمووده‌یی ژماره‌ی زنجیره‌که‌ی نووسرابی، ئەگه‌ر له شوی‌نی ناوبراوی خویا هه‌له‌بوو ئەوا به‌جه‌مع و طه‌رح ده‌دۆزیته‌وه، بۆ نمونه \rightarrow (ب- ۲ز- ۱۹۱ل- ف- ۱) هه‌له‌یه، که سه‌یری به‌رگی دوو ده‌که‌ین دوا زنجیره‌ی (۱۸۵)ه. جا ئاوا ده‌یدۆزینه‌وه: $۹۴ + ۱۲۰ + ۱۳۵ + ۱۸۵ + ۲۲۹$ $۱۸ + ۹۲ + ۱۰۵ = ۹۸$ سه‌رجه‌می ژماره‌کانی زنجیره‌کانی به‌رگی یه‌ک و سی و چوارو پینچ و شه‌ش و هه‌وت و هه‌شت. ده‌لێن: به‌رگی دوو له‌یه‌که‌وه تیا‌یه‌تی هه‌تا (۱۸۵) که‌واته $۱۹۱ - ۱۸۵ = ۶$. که‌واته: به‌رگی دوو شه‌ش زنجیره‌ی زیاده، له زنجیره (۱۸۶)وه هه‌تا (۱۹۱)وه ئەم شه‌شه زنجیره ده‌که‌ونه سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مه‌وه، که‌واته زنجیره‌ی ئەم فه‌رمووده‌یه له سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مدایه، وه له‌وی زنجیره (۶)ه له‌به‌رئه‌وه‌ی ژماره‌ی فه‌رمووده‌که ناگۆپێ، که زنجیره‌که‌مان دۆزییه‌وه فه‌رمووده‌که‌ش ده‌دۆزینه‌وه که فه‌رمووده‌که‌شمان زانی ژماره‌ی لا‌په‌ره‌که‌یشی ده‌زانین. که‌واته ئەم ره‌مزه که‌وا له به‌رگی سییه‌م، لا‌په‌ره (۲۲۰)دا که ئاوا‌یه و هه‌له‌یه \rightarrow (ب- ۲ز- ۱۹۱ل- ف- ۱) ئەمه راسته‌که‌یه‌تی: \rightarrow (ب- ۳ز- ۱۶ل- ۱۵ف- ۱) ئیتر هه‌روا. سوپاس بۆ خودا له‌م چاپه نوییه‌دا ئەم هه‌لانه‌م به‌سه‌ر گرتۆته‌وه و هه‌مووم راست کردۆته‌وه. جا خودا بکا ئەمه‌جاره له هه‌له‌ی چاپ رزگار یاریی. (وه‌رگێ).

۶۰) فهیا (فیء: واته: مفتہ مال): (الفیء)

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {مَا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ - صدق الله العظيم - ۷/۵۹}:

واته: نهو مفتہ مالہی کہ خودای گہورہ بہ بنی ثارہق رەخساندی بو پیغہمبہری خوئی، له تالانی دیہاتی دەورو بہری مەدینہی پیروژ، وەکوو مالی تالانی ولاتی جوولہ کہکانی بہنی نہزیر، نهو نہوہ وینہی نهوہ ہەمووی ساخ بو خوداو پیغہمبہری خوداو خزمانی پیغہمبہرو ہەتیوان و ہەژارانو ریہواری بنی خەرجی و بنی دەرہتانہ.

۴۵۰۴ - → (سورہتی حەشر. بەرگی حەوتەم فەرموودەیی سییەم)^(۱).

۴۵۰۵ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيُّمَا قَرْيَةٍ أَتَيْتُمُوهَا وَأَقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا، وَأَيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فُخْمُسُهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(۲):

نەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغہمبەر (درویدی خودای لەسەربن) فەرمووی: ھەر گوندی بہ بنی شەپرو شوپ گرتتان و چوونە ناوی، نەوہی کہ لەو گوندە دەستتان دەکەوی دادەنری بہ مفتەمال و بہ پیی یاسای مفتەمال لیقان دابەش دەکری، بەلام ھەر گوندی لە خوداو پیغہمبہری خودا یاخی بوو، تا لە نەجامدا بە شەپ دەیگرن نەوہ پینج یەکی تالانییەکی بو خوداو پیغہمبہری خودایە، نەوجا چی لە پینج یەکی مایەوہ بو ئیوہیە (م/د).

۴۵۰۶ - وَقَالَ عُمَرُ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ): مَا أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْفَيْءِ مِنْكُمْ وَمَا أَحَدٌ مِنَّا بِأَحَقُّ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا أَنَا عَلَىٰ مَنَازِلِنَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالرَّجُلُ وَقَدَمُهُ وَالرَّجُلُ وَبَلَاؤُهُ وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ^(۳):

(۱) تقدم في مجلد سابق. تفسير سورة الحشر. برقم: ۴۵۸/۳.

(۲) مسلم. مغازی: ۴۵۴۹. أبو داود. خراج: ۳۰۳۶ تحفة الأشراف: ۱۴۲۰.

(۳) واه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

عومه‌ر (خودای لای زانی بێ) فهرمووی: ئەم مفته‌ماله‌ بۆ من و بۆ ئێوه‌ چون
یه‌که‌ من که‌ پێشه‌وای موسولمانانم به‌قه‌د یه‌کێ له‌ ئێوه‌ به‌شم ده‌که‌وێ له‌م
ماله‌، به‌لام ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ هه‌ر که‌سێ له‌ ئێمه‌ له‌سه‌ر به‌شی خۆیه‌تی به‌ پێی
نامه‌ی خودای گه‌وره‌، واته‌: ئه‌و به‌شه‌ی ده‌دریقتی که‌ پێغه‌مبه‌ر (سروودی خودای
له‌سه‌رین) بۆی داناوه‌ به‌ پێی پایه‌ و پله‌ی خۆی، ئیتر هه‌موو پیاوێ به‌ پێی پایه‌ و
شانی خۆی ریزی ده‌گیرێ و پشکی بۆ داده‌نرێ، وه‌ک ئه‌وه‌ پیاو هه‌یه‌ له‌
میژوه‌ ئیسلام بووه‌ و پێش ده‌ستی له‌ موسولمانه‌تی دا هه‌یه‌، پیاو هه‌یه‌
زه‌حمه‌تی کێشاوه‌ و ئازاری دیوه‌، پیاو هه‌یه‌ خێزانداره‌، هه‌یه‌ سه‌لته‌، هه‌یه‌
ئاسووده‌یه‌، هه‌یه‌ هه‌یه‌تی هه‌یه‌ نییه‌تی و ئاتاجه‌ و لیقه‌ و ماوه‌، ده‌بێ هه‌ر
که‌سه‌یان به‌ پێی پێداویستی خۆی پشکی بۆ دا بنرێ (د- سند صالح).

٤٥٠٧- وَدَخَلَ ابْنُ عَمْرٍو عَلَى مُعَاوِيَةَ فَقَالَ: حَاجَّتُكَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ:
عَطَاءُ الْمُحَرَّرِينَ، فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوَّلَ مَا جَاءَهُ شَيْءٌ بَدَأَ بِهِمْ^(٤):

ئێبنو عومه‌ر (خۆشنودی خودای له‌سه‌ر) له‌ دیوه‌ خان چوو بۆلای موعاوییه‌،
پێی گوت: ئە‌ی باوکی ئه‌وره‌حمان! به‌فرموو بۆچی هاتووی پێویستیت چیه‌
بیلێ. فهرمووی: تکام وایه‌ که‌ به‌رات و به‌خششی به‌نده‌ ئازادکراوه‌کان بده‌ی،
چونکه‌ من خۆم دیومه‌ پێغه‌مبه‌ر (سروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ شتیکی بۆ ده‌هات له‌
پێش هه‌موو شتیکا به‌شی ئه‌وانی ده‌دا (د- سند صالح).

٤٥٠٨- وَقَالَ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَتَاهُ الْفَقِيرُ قَسَمَهُ فِي يَوْمِهِ فَأَعْطَى الْآهَلَ حَظَّيْنِ وَأَعْطَى الْعَزَبَ
حَظًّا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْخَرَجِ^(٥):

^(٤) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

^(٥) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

عه‌وفی کۆپی مالیک (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای لسه‌ربێ) که‌ مفتە مائی بۆ ده‌هات هەر ئه‌و رۆژه‌ دابه‌شی ده‌کرد، دوو به‌شی ده‌دا به‌ خیزانداریه‌ک به‌شی ده‌دا به‌ سه‌لت (د- سند صالح).

٦١) سه‌رکۆلی تالانی هی پیغه‌مبهره ^{درویدی خودای لسه‌ربێ} باسی ئه‌و ماله‌ی له‌پاش پیغه‌مبهر ^{درویدی خودای لسه‌ربێ} به‌جیماره‌وه

صفایا النبئی ﷺ وما ترکه

٤٥٠٩- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثُ صَفَايَا: بَنُو النَّضِيرِ وَخَيْبَرُ وَلَذِكُ: فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَانَتْ حُبْسًا لِنَوَائِبِهِ وَأَمَّا فَذِكُ فَكَانَتْ حُبْسًا لِأَبْنَاءِ السَّبِيلِ وَأَمَّا خَيْبَرُ فَجَزَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، جُزْءَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَجُزْءًا ثَلَاثَةً أَهْلِهِ لِمَا فَضَّلَ مِنْهُمْ جَعَلَهُ بَيْنَ فَقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١):

عومه‌ر (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: چه‌زده‌ت خۆی (درویدی خودای لسه‌ربێ) سه‌ئ پشکی هه‌لبژاردی هه‌بوو: به‌نی نه‌ضیرو خه‌یبه‌رو فه‌ده‌ک بوون، ده‌سکه‌وتی ولاتی به‌نی نه‌ضیر ته‌رخان کرابوو بۆ دیوه‌خان و میوان و چه‌ک و تفاق و لاخ و ده‌سگیرۆده‌یی ئه‌م و ئه‌و، فه‌ده‌کیش ته‌رخان کرابوو (واته‌: وه‌قف کرابوو) بۆ کۆمه‌کی رێبواران، ده‌سته‌که‌وتی خه‌یبه‌ریش پیغه‌مبهر خۆی (درویدی خودای لسه‌ربێ) ده‌یکرد به‌م سه‌ئ به‌شه‌وه‌: دوو به‌شی ده‌به‌خشیه‌وه‌ به‌ ناو موسولماناندا و له‌و به‌شه‌که‌یشی ژێوارو ئازوخه‌ی خیزانه‌که‌ی ئی ده‌دا، وه‌چی له‌وان ده‌مایه‌وه‌ له‌م به‌شه‌ ده‌یدا به‌ هه‌ژارانی کۆچکاران (د- سند صالح).

٤٥١٠- → (ب- ٣ز- ١٠ل- ٢٤ف- ٢)^(٢).

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/١٠/ برقم: ٢/ ١٩٩٦.

لیژده‌دا جیاوازییه‌کی هه‌یه به‌م جوړه‌یه: ئه‌وجا ئه‌بو به‌کر فهرمووی: هه‌رچیش پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) ره‌فتاری پی‌کرد بئ چاو له‌و ده‌که‌م و واز له‌ هیچی ناهینم، چونکه ده‌ترسم نه‌گه‌ر خوا نه‌که‌ران په‌یره‌وی ته‌واوی ئه‌و نه‌که‌م له‌ ریگه‌ی راست لاده‌م و لاږئ بگرم. فاتیمه (خودای ئی رازی بئ) داوای به‌شی خو‌ی له‌ میراتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) ده‌کرد، له‌هی ئه‌و خیره‌و سه‌ده‌قه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) که له‌ مه‌دینه بوو (که بریتی بوو له به‌رو بوومه‌کانی به‌نی نه‌ضیر) وه‌ له‌هی خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کیش، خیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ربین) که له‌ مه‌دینه بوو، عومه‌ر (له‌کاتی جینشینینی خویدا) دایه‌وه به‌ عه‌لی و عه‌بباس، وه‌ئ عه‌لی له‌ عه‌بباسی داگیر کرد بو‌ خو‌ی! به‌لام عومه‌ر خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کی هیشته‌وه به‌ ده‌ست خو‌یه‌وه و فهرمووی: ئه‌م دوانه خیره‌و سه‌ده‌قه‌ی پیغه‌مبه‌ر خو‌ی بوون، داینا‌بوون بو‌ مه‌سره‌ف و ژیاوری خیزان و میوانی و ده‌ست گیرۆده‌یی رینوارو لیقه‌وماوان و داماوانی پئ ده‌کردن. له‌به‌ر ئه‌وه سه‌ره‌و کاری ئه‌م دوانه به‌ ده‌ستی ئه‌و که‌سه‌یه که ده‌بی به‌ فرمان‌ره‌وای موسو‌لمانان. گو‌تی: ئیستایش ئه‌م دوو شوینه هه‌تا ئه‌م‌پروکه‌یش هه‌ر به‌م جوړه‌ ماون (ش/د/ت).

٤٥١١- → (ب- ٣ز- ١٠- ٢٤ف- ٢) (٣).

٤٥١٢- وَ قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): تُوْفِيَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ ذُو كَبْدٍ إِلَّا شَطْرُ شَعِيرٍ فِي رَفٍّ لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ فَكَلْتُهُ فَقَنِي. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ (٤).

عائیشه (رمزای خودای کموره‌و مه‌زنی لسه‌ربین) فهرمووی: هه‌زره‌ت (دروود و سادو میهره‌بانی خودای کموره‌ی ئی بئ) کاتئ کوچی دوا‌یی کرد، ئه‌وه‌ی گیاندار پی‌ی بژی له

(٣) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/١٠/ برقم: ١٩٩٦ / ٢.

(٤) بخاري. فرض الخمس: ٣٠٩٧ ، ٦٤٥١.

مالما نه‌بوو، ته‌نیا هه‌نی جو نه‌بی که له ره‌فه‌یه‌کی خو‌ما‌بوو، هه‌تا ماوه‌یه‌کی زۆر زۆر هه‌رلیم ده‌خواردو هه‌ر ته‌واو نه‌ده‌بوو، تا چووم پی‌وام ئیت‌ر ته‌واو بوو.
→ (ب-۴ ز-۱۰۶ ل-۳۴۴ ف-۴) + (ب-۳ ز-۱۰ ل-۲۴)
ف-۱ + ۲ + ز-۱۱ ل-۲۵ ف-۲. راجع مجلد/۴ تسلسل/۱۰۶ رقم/۳۱۷۹/۴
و مجلد/۳ تسلسل/۱۰ رقم/۱۹۹۵/۱ ورقم/۱۹۹۶/۲ و تسلسل/۱۱ رقم/۱۹۹۸/۲.

۶۲) که‌سی له غه‌زا‌دا ناموس‌ولمانی بکوژی تفاقو که‌لوپه‌له‌که‌ی رووت ده‌کاته‌وه‌و ده‌ییا بو خوی : (مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ)

۴۵۱۳- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ حُثَيْنٍ فَلَمَّا اتَّفَقْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَاسْتَدْرْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ فَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَمَّنِي ضَمَّةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ ثُمَّ أَذْرَكُهُ الْمَوْتَ فَأَرْسَلَنِي فَلَحِقْتُ عُمرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ: مَا لِلنَّاسِ (لَمْ يَنْهَزَمِ النَّاسُ)؟ فَقُلْتُ: أَمَرَ اللَّهُ (قضاء الله النافذ). ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ تِلْكَ الْمَقَالَةُ فَقَالَ رَجُلٌ. صَدَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِهِ عَنِّي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): لَاهَا اللَّهُ إِذَا يَغْمِذُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ يُغْطِيكَ سَلْبُهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): صَدَقَ فَأَغْطَاهُ إِيَّاهُ. قَالَ فَأَغْطَانِي، فَبَغْتُ الدَّرْعَ فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلِمْةَ فَإِنَّهُ لِأَوَّلِ مَالٍ تَأْكُلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۱).

ئهبو قه‌تاده (خۆشنودی خودای گه‌ره‌ی له‌سهرین) فه‌رمووی: له سالی غه‌زای حونه‌یندا، که له‌گه‌ل هه‌زه‌تدا (درودی خودای له‌سهرین) ده‌رچووین، کاتی

(۱) بخاری. بیوع: ۲۱۰۰ ، ۳۱۴۲ ، ۴۳۲۱ ، ۷۱۷۰ . مسلم. مغازی: ۴۵۴۲ . ترمذی. سیر: ۱۵۶۲ .

به‌ره‌نگاری ناموسولمانه‌کان بووین له سهره‌تاوه موسولمانه‌کان زال بوون و سهری دوان سهرکه‌وتن، پیاویکم دی (له بتپه‌رسته‌کان) پیاویکی موسولمانی دابوو به زه‌ویداو له‌سهری دانیشتبوو، ده‌یویست بیکوژی، منیش سوورپیکم بو خواردو له پشتیه‌وه بو‌ی چووم و شمشیریکم مائی به‌سهر نه‌ره‌ی شانیدا گه‌یاندمه سهر جیگه‌ی کاریگه‌ری، له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشا په‌لاماری دام و باوه‌شی پیاما کردو به‌گوشینیکی وا گوشیمی مردنم به‌چاوی خوّم دی، به‌لام ئیتر که‌وته گیانه‌لاو تلیسیایه‌وه منی به‌ردا. به‌ره‌به‌ره سوپای ئیسلام شکستیان تی که‌وت منیش رام کرد، له‌پری گه‌یشتم به‌عومهری کوپری خه‌ططاب (خودای لی رازی بی) فهرمووی: ئه‌وه ئه‌و خه‌لکه چییانه بو وا شکان؟ گوتم: فهرمانی خودا وابوو، چاره‌نووسی خودایی ره‌تبوونه‌وه‌ی نییه! له‌پاشدا خه‌لکه‌که گه‌پانه‌وه و شیرانه و مه‌ردانه تی هه‌لچوونه‌وه له ده‌وری حه‌زرت (برودی خودای لسه‌ربین) وه‌ك شوورای پۆلایین ئاخله‌یان داو گو‌ی سهرکه‌وتنیان له مه‌یدانا (به هه‌لمه‌تی پاله‌وانه‌یان) به‌دوژمن به‌جی هیشت و، ئالای هه‌میشه سهربه‌رزو سهرکه‌وتووی موحه‌مه‌دیان دیسانه‌وه له مه‌یدان شه‌کانه‌وه جا له‌پاش سهرکه‌وتن حه‌زرت (برودی خودای لسه‌ربین) دانیشتم و فهرمووی: که‌سی له غه‌زادا ناموسولمانی بکوژی و به‌لگه‌ی هه‌بی له‌سهر ئه‌وه که ئه‌و کوشتوویه‌تی ئه‌وه رووتی بکاته‌وه بو خوی و که‌لوپه‌ل و تفاقه‌که‌ی هی خویه‌تی! گوتم: منیش هه‌لسام گوتم: کی شایه‌تیم بو دها که من پاله‌وانیکی واوام کوشتووه، هه‌تا پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌ربین) تفاقه‌که‌یم بداتی؟ ئیتر دانیشتمه‌وه، حه‌زرت (برودی خودای لسه‌ربین) سی جار ناو به‌ناو ئه‌م فهرمایشته‌ی فهرموو، هه‌موو جارێ منیش هه‌ل ده‌سام و ده‌مگوت کی شایه‌تییه‌کی واوام بو دها هه‌تا پیاوی گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌بو قه‌تاده راست ده‌کا، که‌لوپه‌له‌که‌یشی له‌لای منه، ده‌ی تو بفهرموو ئه‌و له من رازی بکه. ئه‌بو به‌کریش هه‌لی دایه‌و فهرمووی: نه‌به‌خوا شتی وا نییه، پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌ربین) شتی وا ناکا بچی په‌لاماری ده‌سکه‌وتی شیرێ له شیرانی خودا بداو

له‌وی بستینی و بیدات به تو، ئەمه له کاتی‌کدا که ئەو شێره له پیناوی خوداو پیغه‌مبهری خودادا جهنگ ده‌کاو ده‌ست به قورگی شیردا ده‌کا!

پیغه‌مبهریش (دروودی خودای لسه‌رین) فه‌رمووی: ئەبو به‌کر راست ده‌کا و قسه‌که‌ی دروسته، که‌وابوو که‌لوپه‌له‌که‌ به‌ده‌روه به ئەبو قه‌تاده گوتی: کابراکه‌یش که‌لوپه‌له‌که‌ی دایه‌وه به من، زویه‌که‌یم فروشت و به پاره‌که‌ی له ناوچه‌ی به‌نی سه‌لیمه باخیکم پیتی کپی، وه ئەو باخه بوو به بناخه‌ی مائداری کردنی سه‌رده‌می ئیسلامه‌تیم (ش/د/ت).

۴۵۱۴- وَلَإِبي دَاوُدَ: قَضَى التَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسَّلْبِ لِلْقَاتِلِ وَلَمْ يُخْمَسْهِ^(۲):

ئەبو داوود (رمزای خودای ئی بن) ده‌گێڕێته‌وه: که پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسه‌رین) دایناوه که که‌لوپه‌ل و تفاقێ که‌رووت ده‌کرێته‌وه له کوژراو له غه‌زادا هه‌مووی بۆ بکوژه‌که‌یه‌تی، پینج یه‌کیشی ئی جیا ناکرێته‌وه!

۶۲) ناموسولمانی جهنگی نابی به‌ خاوه‌نی مالی موسولمان:

الْحَرْبِيُّ لَا يَمْلِكُ مَالُ الْمُسْلِمِ

۴۵۱۵- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: ذَهَبَ فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهَا الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدُّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبْقَى عَبْدٌ لَهُ فَلَحِقَ بِأَرْضِ الرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدُّهُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ الْبَخَارِيِّ^(۱):

ئیبنو عومەر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: ئەسپیکم هه‌بوو ته‌رابوو، دوژمن گرتیان بۆ خوێان، له‌پاشدا که سوپای موسولمانان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا، ئەسپه‌که‌یان دایه‌وه به‌ خووم، ئەمه‌یش به‌ سه‌رینی پیغه‌مبهر

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۰۶۷، ۲۰۶۸، ۲۰۶۹.

خوی بوو، له‌سه‌ر فه‌رمانی خو‌شی بوو، له‌پاش مه‌رگی پیغه‌مبه‌ریش (ه‌رودی خ‌ودای له‌س‌رین) به‌نده‌یه‌کی هه‌له‌هاتوی من رای‌کرده ناو ولاتی رۆمه‌وه کاتی که موسولمانان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا خالیدی کوپی وه‌لید که سه‌رکرده‌ی سوپای ئیسلام بوو له‌و سه‌رکه‌وتنه‌دا به‌نده‌که‌ی دایه‌وه به‌خۆم (د/ب).

٦٤) ژن و به‌نده له‌تالانی چکیکیان ده‌دریتى : (یرىخ للمراة والعبد)

٤٥١٦- عَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمُزٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَجْدَةَ الْحُرُورِيِّ كَتَبَتْ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) يَسْأَلُهُ عَنِ خُمْسٍ خِلَالٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ أَكْثَمَ عِلْمًا مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ. كَتَبَ نَجْدَةُ إِلَيْهِ: أَمَّا بَعْدُ فَأَخْبِرْنِي هَلْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؟ وَهَلْ كَانَ يَضْرِبُ لَهُنَّ بِسَهْمٍ؟ وَهَلْ كَانَ يَقْتُلُ الصَّبِيَّانَ؟ وَمَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ الْيَتِيمُ؟ وَعَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَتَبْتَ تَسْأَلُنِي هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ وَقَدْ كَانَ يَغْزُو بِهِنَّ فَيَدَاوِينَ الْجَرْحَى وَيُحْدِنِينَ مِنَ الْغَنِيمَةِ وَأَمَّا بِسَهْمٍ فَلَا وَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقْتُلُ الصَّبِيَّانَ وَأَلَتْ لَا تَقْتُلُهُمْ وَكَتَبْتَ تَسْأَلُنِي مَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ الْيَتِيمُ فَلَعَمْرِي إِنَّ الرَّجُلَ لَتَنْتَبِتَ لِحْيَتُهُ وَإِلَهُ لَضَعِيفُ الْأَخْذِ لِنَفْسِهِ ضَعِيفُ الْعَطَاءِ مِنْهَا فَإِذَا أَخَذَ لِنَفْسِهِ مِنْ صَالِحٍ مَا يَأْخُذُ النَّاسُ فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ الْيَتِيمُ، وَكَتَبْتَ تَسْأَلُنِي عَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ وَإِنَّا كُنَّا نَقُولُ هُوَ لَنَا فَأَبَى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذَلِكَ. رَوَاهُ الْخُمُوسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: كَتَبَ لَهُ يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ يَخْضُرَانِ الْمَقْتَمَ هَلْ يُقَسَّمُ لَهُمَا؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ يَقَعَ فِي أَحْمُوقَةٍ مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ، ثُمَّ كَتَبَ لَهُ: لَيْسَ لَهُمَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُحْدِنَا، وَقَالَ لَهُ فِي الْوِلْدَانِ: لَا تَقْتُلُهُمْ إِلَّا أَنْ تَعْلَمَ مِنْهُمْ مَا عِلِمَ صَاحِبُ مُوسَى مِنَ الْغُلَامِ الَّذِي قَتَلَهُ^(١).

یه‌زیدی کوپی هورموز (خ‌ودای ئی زانی بن) فه‌رموی: نه‌جده‌ی ه‌رووری
نامه‌ی نووسی بو ئیبینو عه‌بباس (خ‌ودایان ئی زانی بن) پرسیارى ئەم پینج شته‌ی

(١) مسلم. مغازی: ٤٦٦١ - ٤٦٦٦. أبو داود. جهاد: ٢٢٢٧، ٢٢٢٨، ٢٩٨٢. ترمذی. سیر: ١٥٥٦. تحفة

لیی کرد. ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) فهرمووی: ده‌ترسم بئی به شارده‌وه‌ی زانست و که‌تمی عیلم ئه‌گینا وه‌لامم بۆی نه‌ ده‌نوووسییه‌وه. نه‌جده ئه‌مه‌ی بۆی نووسییبوو: له‌پاش سوپاس و ستایش، پیم بلی: ئایا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئافره‌تی ده‌برد بۆ غه‌زا؟ وه ئایا پشکی بۆی داده‌نا له‌ حاله‌تی بردنیدا؟ وه ئایا له‌کاتی جه‌نگ و غه‌زا کردندا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) مندالانی ده‌کوشت؟ وه‌که‌ی هه‌تیو له‌ هه‌تیوی ده‌رده‌چئی؟ وه پینچ یه‌ک بۆ کییه؟ ئیبنو عه‌بباسیش (خودایان ئی رازی بئ) ئهم وه‌لامه‌یان بۆ نووسییه‌وه: نامه‌ت بۆ من نووسیوه پرسیارم ئی ده‌که‌ی: ئایا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) غه‌زای به‌ ژن ده‌کرد یانا، به‌لئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ژنانی ده‌برد بۆ غه‌زا، ئه‌رکیان ئه‌وه‌ بوو تیمارو ده‌رمانی زاماره‌کانیان ده‌کرد، له‌ تالانیش به‌خشیشی ده‌دانی، به‌لام وه‌ک پیاوان پشکیان بۆ دانه‌ده‌نرا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) مندالی نه‌ده‌کوشت، وه تۆیش مه‌یکۆژه، وه نامه‌یشت نووسیوه بۆ من ده‌پرسیت لیم: که‌ی هه‌تیو له‌ هه‌تیوی ده‌رده‌چئی به‌گیانی خۆم پیاو هه‌یه‌ ریشیشی ده‌ردی که‌چی هیشتا چاک و خراپی خۆی نافامی، جا هه‌ر کاتی وه‌ک ئه‌و خه‌لکه‌ی تر چاک و خراپی خۆی زانی ئه‌وا له‌ هه‌تیوی ده‌رده‌چئی، نووسیویشته بۆم ده‌پرسیت لیم: پینچ یه‌ک هی کییه، ئیمه‌ راما و ابو که‌ پینچ یه‌ک هی ئیمه‌یه‌ که‌ که‌سوکاری پیغه‌مبه‌رین به‌لام هۆزه‌که‌مان له‌مه‌دا ملیان نه‌دا پیمان و به‌وه‌ رازی نه‌بوون (د/ت/ن).

له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کی موسولیمدا: نه‌جده نامه‌ی نووسی بۆ ئیبنو عه‌بباس، پرسیار یی کرد ئه‌گه‌ر به‌نده‌و ژن حازری سه‌ر تالانی بوون ئایا به‌شیان بۆ داده‌نری؟ ئیبنو عه‌بباس فهرمووی: مه‌بادا تووشی گه‌وجی ببی و خۆی گه‌وج بکا ده‌نا وه‌لامم نه‌ده‌دایه‌وه، ئینجا بۆی نووسی: به‌شیان بۆ دانانری و هیچیان ناکه‌وی، مه‌که‌ر وه‌ک به‌خشیش به‌خشیشیان پی بدری، له‌ باره‌ی کوشتنی مندالانیسه‌وه‌ پیی گوت: مندال مه‌ کوژه مه‌گه‌ر تۆیش وه‌ک خدری زینده‌ی هاوړیکه‌ی مووسا بزانی که‌ ئه‌و مناله‌ شایانی کوشتنه، وه‌ک ئه‌و منداله‌ که‌ ئه‌و کوشتی، تۆیش قه‌ت ئه‌وه‌ نازانی، که‌واته‌ قه‌ت له‌ شه‌ردا مندال مه‌کوژه.

۶۵) خهلات کردنی نو موسولمان : (اعطاء المؤلفه قلوبهم)

۴۵۱۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَسًا مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا يَوْمَ حُنَيْنٍ حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازَنْ مَا أَفَاءَ، فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُعْطِي رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ الْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا حَدِيثُ بَلْعَنِي عَنْكُمْ؟ فَقَالَ لَهُ فَهَاءُ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا ذُوو رَأْيِنَا فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَأَمَّا أَنَسٌ مِمَّنْ حَدِيثُهُ أَسْتَأْنِهُمْ قَالُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَإِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكَفَرٍ أَتَأْلَفُهُمْ أَفَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَيَّ رِحَالَكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَمَّا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ، فَقَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا قَالَ: فَبِإِذْنِكُمْ سَتَجِدُونَ بَغْدِي أَثَرَةً شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ، قَالُوا: سَنَصْبِرُ^(۱).

نه نهس (خودای فی رازی بن) فه رمووی: روژی غه زای حونهین، که خودا مالیکی بنی ثاره قی مفتی ره خساند بو پیغهمبه ر (دروودی خودای کمرویی له سرین) لهو مالهی که به تالانی له هوژی هه وازین گیرا، پیغهمبه ر (دروودی خودای له سرین) دهستی کرد به به خشین لی، وه چندد پیاوئی له قوردهیش یه کی سهرو سهده وشتی داپییان، جا چندد که سئی له یاریده ده ران گوئیان: خودا له پیغهمبه ر خوش بنی، ده چی به شی قوردهیشییه کان ده دات که هه تا دوینئی بنی باوه ر بوون و به ره لهستی ئیسلامیان ده کرد که چی به شی ئیمه نادات که هیشتا خوینیان له شمشیره کانمان ده تکی و نه وان له چاو ئیمه دا دوینئی موسولمان بوون، ئیتر بو به شی نه وان ده داو به شی ئیمه نادات، پیغهمبه ریش (دروودی

(۱) تجرید / ۵ / ۳۱۸ رقم: ۲۰۶۱ = ۶۷۶۲ ، ۳۱۶۶ ، ۴۳۳۴ ، ۶۷۶۱ . مسلم . زکاة: ۲۴۳۶ ، ۲۴۳۳ - ۲۴۳۷ .

خوداى لەسەرىن) قەسەكەيانى بەر گوى كەوتەو و ناردى بەشوين يارىدەدەراندا و لە خىو تىكى چەرمىندا كۆيكرىدەو و كۆبونەو و خۆيشى چو و بۆ ناويان و فەرموى: ئەو قەسەى چىيە لە ئىو و پىم گەيشتۆتەو؟! پىاو و زانا و ورياكاني يارىدەدەران گوتيان: ئەى پىغەمبەرى خودا! پىاو ماقولان و خاوەن هۆش و گۆشەكانمان هېچيان نەگوتوو كە دلى تۆ گەردى پى بگرى ئەوئەندە هەيە چەند كەسىكى مىرد مئالمان، لە هەرزە كارەكانمان لە رووى نازەو و گلهيان كردوو و گوتوو يانە: خودا لە پىغەمبەر خۆش بى، دەچى بەشى نۆ موسولمانەكان لە تالان دەدا، كەچى بەشى ئىمە نادات، وەلحال ئەوان لەم رۆژانەدا بە زەبرى شمشىرى ئىمە موسولمان بوون! پىغەمبەرىش (درودى خوداى لەسەرىن) فەرموى: بەلى ئەمە وايەو وا دەبى كە من خەلاتى هەندى پىاو دەكەم، لەبەرئەوئەى كە نۆ موسولمان و تازە لە كوفرو بى باوەرى دابراون، چونكە دەمەوى دليان رابگرم و دلنەواييان بكەم و هۆگرى ئىسلاميان بكەم و بە باشى بيانكەمە خۆم، بەلام خۆ ئەمە مەعنای وا نىيە كە من باوى ئەوانم داو و بەسەر ئىو دەدا، دەى باشە ئايا ئىو بەشى خۆتان دەگۆرنەو بە بەشى ئەو خەلكە، دەى پىم بلىن ئايا ئىو بەو بەشە رازى نابن كە خەلكى مال و پىرو پىتى دنيا لەگەل خۆيان ببەنەو بەلام ئىو لە جياتى ئەو پىغەمبەرى خودا ببەنەو لەگەل خۆتان بۆ مالەو هەتان، سا بەو خودا گەورەيە ئەم بەشەى ئىو كە دەيبەنەو، كە برىتتییە لە خۆشەويست و لىرازىبوونى خودا و پىغەمبەرى خودا گەل گەل باشتر و گەورەترە لەو بەشەى كە ئەو خەلكەى تر دەيبەنەو كە برىتتییە لە پىرو پىتى جىهان! گوتيان: بەلى، ئەى پىغەمبەرى خودا! رازى دەبين و پىترىش. فەرموى: دەى بزائن كە ئىو لەپاش من تووشى خۆ خۆيىيەكى سەخت دەبن، هەندى كەس و فەرمانرەواى وا پەيدا دەبن كە هەر بەلای خۆياندا رايدەكىشن و كەسى ترىان لەبىر نىيە، بەلام ئىو خۆتان رابگرن و بە هېچ جورى لايەنى هەق و ئىسلام بەرمەدەن، هەتا دەمرن و لەو دنيا دەچنەو بەر ديوانى خودا، وە من خۆم لەسەر حەوزى كەوسەر چاوەروانتان دەكەم و ئەوانەى كە ئارام دەگرن و لەبەر هېچ

مه‌هانه و بیانووێهه له خه‌تی ئیسلام لا ناده‌ن خه‌لات و پاداشی باش و گه‌وره وهرده‌گرن. یاریده‌ده‌رانیش فهرموویان: ئیمه‌یش به‌ئینه‌و ده‌یده‌ین سه‌برو ئارام ده‌گرن (ش).

٤٥١٨- وَعَنْهُ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْأَنْصَارَ فَقَالَ: أَفِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ غَيْرِكُمْ؟ فَقَالُوا: لَا إِلَّا ابْنُ أَخْتٍ لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ ابْنَ أَخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ فَقَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ، وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبِرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالذُّلْيَا وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى بُيُوتِكُمْ، لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ^(٢).

دیسان ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودو سلای خوی له‌سهر بێ) ده‌سته‌ی یاریده‌ده‌رانی کۆ کرده‌وه و فهرمووی: که‌سیکی واتان تێدایه که له خۆتان نه‌بێ؟ گو‌تیان: نه‌خه‌یر مه‌گه‌ر خوشکه‌زای خۆمانمان له‌ناو دابێ، فهرمووی: خوشکه‌زای عه‌شره‌ت یه‌کیکه له خۆیان ئه‌وجا فهرمووی: هه‌موو ده‌زانین که هۆزی قوهریش هه‌م نۆ موسوڵمانن و هه‌م تازه‌ کۆست که‌وتوون، جا بۆیه‌ منیش ده‌مه‌وی تۆله‌یان بۆ بکه‌مه‌وه و دڵنه‌واییان بکه‌م، باشه ئه‌دی ئیوه به‌وه رازی نابن که خه‌لکی تر دینارو مه‌رو مال‌ات ببه‌وه له‌گه‌ل خۆیان، که ئه‌مانه‌ مایه‌ی خۆشی ئه‌م جیهانه‌ بێ به‌قایه‌ن به‌لام ئیوه له‌باتی پرۆپیستی دنیا پیغه‌مبه‌ری خودا له‌گه‌ل خۆتان ببه‌نه‌وه بۆ ماله‌وه‌تان و ئه‌و له خۆتان رازی بکه‌ن که ره‌زای ئه‌و مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری هه‌ردوو ژیا‌نه! بزانه‌ ئه‌گه‌ر خه‌لکی تر هه‌موویان له‌ شارپۆه‌ برۆن به‌لام یاریده‌ده‌ران له‌ باریکه‌ ریوه‌ برۆن، من له‌ باریکه‌ ریکه‌ی ئه‌وانه‌وه له‌گه‌ل ئه‌واندا ده‌روم و ئه‌وه‌نده‌م خۆش ده‌وین له‌وان جیا‌نا به‌مه‌وه (ش).

(٢) بخاری. مناقب: ٣٥٢٨ ، ٦٧٦٢ ، ٣١٤٦ ، ٤٣٣٤ ، ٦٧٦١ ، مسلم. زکاة: ٢٤٣٦. ترمذی. مناقب: ٣٩٠١.

٤٥١٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُتَيْنِ أَكْرَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ، فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ وَأَعْطَى أَنَسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ لِقِسْمَةٌ مَا عَدِلَ فِيهَا وَمَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهَ اللَّهِ. قَالَ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لِأَخِيرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ كَالصَّرْفِ، ثُمَّ قَالَ: فَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ! ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرِ مِنْ هَذَا فَصَبْرٌ، فَقُلْتُ: لَا جَرَمَ لَا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ مُسْلِمٌ فِي الزَّكَاةِ وَالْبُخَارِيُّ هُنَا (٣):

عەبدوللّ (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: کە روژی غەزای حوێنی رووی دا
 پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لە مائی تالانی جەنگ بەشی چەند کەسیکی
 زیاتردا، سەد و شتری دا بە ئەقرەعی کوپی حابیس و سەدیشی دا بە عویەینە و
 بەشی چەند کەسیکی تریشتی لە خانەدانەکانی عەرەبدا، لەو روژەدا ئەوانە
 لەبەش پێداندا جیاکەردەو و بەشی زۆر باشی پێدان. پیاویکیش گوتی: بەو
 خودایە ئەم بەشکردنە نە بە هەق و عدالت بوو، وە نە بوو رەزای خودا بوو،
 گوتی: منیش گوتم: بەخودا دەبێ بیگێرمەو و بوو پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) جا
 چووم بوو خزمەتی و قسەکەی کابرام گێڕایەو بوو، رەنگی حەزەرت (دروودی خودای
 لەسەربێ) وەک خوێن سوور داگیرسا، لەپاشا فەرمووی: ئەگەر خودا و پیڤەمبەری
 خودا شت بە هەق و دادگیری نەکەن ئەو کێ دەیکا! دوایی فەرمووی: رەحمەتی
 خودا لە مووسا، لە مەیش زیاتر ئازاری درا بەلام ددانی بەخویدا گرت منیش
 گوتم: وای ئی هات! ئیتر هەتا هەتایە دوای ئەمە هیچ قسەیهکی خراپی بوو
 ناگێرمەو! (ش).

٤٥٢٠- عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَصَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَعُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ، وَالْأَقْرَعَ ابْنَ حَابِسٍ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عَبَّاسَ بْنَ مِرْدَاسٍ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ مِرْدَاسٍ:

(٣) بخاري. فرض الخمس: ٣١٥٠، ٣٤٠٥، ٤٣٣٥، ٤٣٣٦، ٤٣٣٧، ٦٠٥٩، ٦١٠٠، ٦١٩١، ٦٣٣٦. مسلم. زكاة: ٢٤٤٤.

أَتَجْعَلُ نَهْيِي وَنَهْيَ الْعَبِيدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرِي مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ
قَالَ فَأَتَمَّ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِائَةً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱):

رافعی کوپی خدیج (خدای نازنی بن) فهرمووی: پیغهمبر (درویدی خدای
گمردی لهرین) ههریهکی سهد وشتری دا بهم زاتانه: به نهبو سوفیانی کوپی
حهرب و به صهفوانی کوپی نومیهیه و به عویهینهی کوپی حیصن و به
نهقرهعی کوپی حابیس، به لام له سهد وشت کهمتری دا به عهباسی کوپی
میرداس، جا بهم بونهیهوه عهباسی کوپی میرداس گوتی:

أَتَجْعَلُ نَهْيِي وَنَهْيَ الْعَبِيدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرِي مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ
به شیعر له بهحرهکهی خوی که بهحری موتهقاربه واته:
له بهرچی له تالان خهلاتیی منت وهک

عویهینهوو نهقرهع به یهکسان نهداوه

نهخویان له خوم و نه بابیان له بابم

لهکن خه لکی ریزیان پتر لی گیراوه

نهوهی تو که نهروپه سهندی نهکهی قهت

بهسهر بهرزی ناژی ههتا وهکوو ماوه

فهرمووی: نیتیر پیغهمبر (درویدی خدای لهرین) بو نهویشی کرد به سهد
وشتری تهواو. (موسلیم، رمزی خدای نازنی)^(۱).

(۱) مسلم. زکاة: ۲۴۴۰. تحفة الأشراف / ۲۵۶۳.

^(۱) پیاوه باشه که مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان (ره‌زای خودای گه‌وره‌ی لی بی) له به‌رگی هه‌شته‌می (مجمع البحرين) ده‌که‌یدا له دامینی لاپه‌ره (۱۶۷) دا نهم شمش شیعره ناسکه‌ی فهرمووه ، که له به‌حری وافی‌ره ، که کوده‌کانی خۆمان پپی ده‌لین هه‌زه‌جی مه‌حزووف ، به‌لام تاقه‌ چوار هه‌له‌یان به‌هۆی گۆرینی رینووسه‌وه تیکه‌وتووه .

داخه‌که‌م زوربه‌ی شیعی کوردی کۆن له‌لایهن نووسه‌رانه‌وه پر بووه له هه‌له‌ی عه‌رووزی . وه‌ک چۆن که‌سی عیلمی نه‌حوو صه‌رف نه‌زانی ، که عیبارمتیکی بی سه‌رو بۆری عه‌رمبی ده‌خوینیته‌وه ده‌یان ساتمه‌و هه‌له‌ی تیا‌ده‌کا ، وه‌ک زه‌مانه‌ی بی باکی چه‌پکه‌رد سه‌دان مه‌خفووض ده‌کا به‌ مه‌رفووع و هه‌زاران مه‌رفووع ده‌کا به‌ مه‌خفووض ، نه‌وه‌شی شیعی کۆنی کوردی بنووسی و ناگادارییه‌کی باشی له عه‌رووزی عه‌رمبی و کوردی نه‌بی هه‌روه‌ها . عه‌روز زان وه‌ک نه‌حوزان هه‌ست به‌هه‌له‌که‌ ده‌کا . له‌م بابه‌تی عه‌رووزی کوردیه‌وه خۆم گه‌ل خه‌ریک کردووه ، سوپاس بۆ خودا به‌رگی یه‌که‌می چاپ بوو ، به‌رگی دووه‌میشی خوا یارب‌ی له هه‌لیکا ب‌لاوی ده‌که‌مه‌وه مامۆستا ده‌فه‌رموی :

خ‌وا عه‌قوم ب‌که‌و و ره‌حمت بی‌ن پی‌م

له ژنی‌ری سی‌به‌ری خۆتا ب‌که‌ی جی‌م

له رۆژیک‌ا که‌ غه‌یری سی‌به‌ری تۆ

په‌نا ناب‌ی له‌ که‌ری‌ی نا‌کری تۆ!

حه‌سین و من له‌ژنی‌ریا داب‌نی‌شین

له‌ فه‌زلی تۆوه هیچ زه‌حمه‌ت نه‌کی‌شین

له‌یه‌کتر نی‌سته هه‌رچه‌نده‌که‌ دوو‌ری‌ن

به‌سه‌ر پرده‌ی سی‌راتا راب‌وو‌ری‌ن

وه‌کوو عه‌ک‌کاشه‌ له‌و ده‌فتا هه‌زاره‌

ب‌چین داخ‌ل بی‌ین به‌و می‌رغ‌وزاره‌!

قه‌بوول که‌ی لی‌م خ‌وایه‌ نه‌م دو‌عایه‌

به‌ فه‌زلی و ره‌حمه‌ت له‌م دوو‌ برایه‌

٦٦) سه‌رانه (جزیه): (الجزية)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - {٢٩/٩}.

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموی: جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌دا که ئیمان و باوه‌ری ساخیان به‌ خوداو به‌ روژی دوا‌یی نییه، چونکه ئه‌وه‌ی که خوداو پی‌غه‌مبه‌ری خودا قه‌ده‌غیان کردوه‌و به‌ حه‌رامی داده‌نین ئه‌وان ئه‌وه به‌ هه‌لّ داده‌نین و به‌ حه‌رامی نازانن و ره‌فتار ناکه‌ن به‌ ره‌فتاریکی واکه‌پکی یاسای خودایی بئ، ئه‌و که‌سانه‌یش وه‌ک ئه‌و جووله‌که‌و گاورانه که نامه‌ی ئاسمانیان بو‌ هاتوه، به‌لام گو‌پ‌یویانه ده‌ی جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل ئه‌مانه‌دا هه‌تا به‌ ملکه‌چی به‌ ده‌ستی خو‌یان سه‌رانه‌تان ده‌ده‌نی.

٤٥٢١- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذَ الْجِزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١).

ئه‌وره‌حمانی کو‌پی عه‌وف (خودای ئا‌زانی بئ) فه‌رموی: پی‌غه‌مبه‌ر خو‌ی (درو‌دی خودای لسه‌ربن) سه‌رانه‌ی له‌ ئاگر په‌رسته‌کانی ولاتی هه‌جه‌ر وه‌رده‌گرت (ب/د/ت).

٤٥٢٢- وَأَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْجِزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ الْبَحْرَيْنِ، وَأَخَذَهَا عُمَرُ مِنْ فَارِسَ وَأَخَذَهَا عُثْمَانُ مِنَ الْفُرسِ أَوْ الْبَرْبَر. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٢).

ئه‌م وشانه‌ ناوا به‌ هه‌له‌ نووسرا‌بوون، راستم کردنه‌وه، ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌کی تری بلیمه‌تی ئه‌و زاته‌یه، که ئاگایه‌کی باشی له‌ چۆنی‌تی عه‌رووزی کوردی هه‌بووه: (هه‌رچه‌ند، عه‌کاشه، داخل بین، دۆعایه) خودا ده‌ست به‌ ته‌مه‌نی مامۆستا محمد علی قه‌رمداغی بگری که ئه‌م سامانه به‌نرخه ده‌خاته به‌رده‌ستمان. وه‌رگێڕ - ١٩٩٠/٩/٢٢ سلێمانی

^(١) بخاری. جزیه: ٣١٥٧.

^(٢) سکت عن درجته الشارح.

پیغهمبهر خوئی (درویدی خودای لسه‌رین) له ناگر په‌رسته‌کانی به‌حره‌ین
سه‌رانهی وهرده‌گرت، عومه‌ریش له خه‌لکی ولاتی فارسی وهرده‌گرت
عوثمانیش له فارسه‌کان و به‌په‌ره‌کانی وهرده‌گرت (ت).

۴۵۲۳- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِحِزْبَيْهَا وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ
الْبَحْرَيْنِ فَسَمِعَتْ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ فَوَافَتْ صَلَاةَ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا
صَلَّى بِهِمُ انْصَرَفَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَنَبَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ رَأَاهُمْ وَقَالَ: أَظَنُّكُمْ قَدْ
سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَأَبْشِرُوا وَأَمْلُوا مَا
يَسْرُكُمُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا
بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ^(۲).

عه‌مری کوپی عه‌وفی ئە‌نصارى به‌دری (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی:
پیغهمبهر (درویدی خودای لسه‌رین) ئە‌بو عوبه‌یده‌ی کوپی جه‌راحی نارد بو
به‌حره‌ین، که سه‌رانهی ولاتی به‌حره‌ین بی‌نی، چونکه له‌وه‌به‌ر پیغهمبهر
(درویدی خودای لسه‌رین) له‌گه‌ل خه‌لکی به‌حره‌یندا ریک که‌وتبوو، عه‌لانی کوپی
حه‌ضره‌میی کردبوو به سه‌رداریان، که ئە‌بو عوبه‌یده هاته‌وه مائیکی زۆری له
به‌حره‌ینه‌وه هی‌نابوو، یاریده‌ده‌رانیش بی‌ستیانه‌وه که ئە‌بو عوبه‌یده
هاتۆته‌وه، ئیتر بو نوێژی به‌یانی هاتن بو خزمه‌ت پیغهمبهر (درویدی خودای
له‌سهرین) ئە‌ویش نوێژی بو کردن و گه‌رایه‌وه، جا یاریده‌ده‌ران له‌و کاته‌دا داوای
به‌شیان لی‌کرد، پیغهمبهریش (درویدی خودای لسه‌رین) که بینینی بزه‌یه‌ک گرتی و
فه‌رمووی: وا ده‌زانم که ژنه‌وتوو‌تانه که ئە‌بو عوبه‌یده شتیکی هی‌ناوه!
عه‌رزیان کرد: به‌ئێ وایه ئە‌ی پیغهمبهری خودا! فه‌رمووی: ده له ئێوه
مرده‌بێ و خوشیتان ئی بێ، ده‌سا به زاتی خودا له هه‌ژاری لی‌تان ناترسم به‌لام

(۲) تجرید / ۳ / ۴۰۲ رقم: ۱۲۷۷ = ۳۱۵۸ ، ۴۰۱۵ ، ۶۴۲۵ . مسلم . زهد: ۷۳۵۱ . ترمذی . زهد: ۲۴۶۲ .

به پیچ‌هوانه‌وه مه‌ترسی نه‌وه‌م هه‌یه که ئیوه‌ش وه که نه‌ته‌وه‌کانی پیش ئیوه
خو‌شی دنیا روتان تی بکا و ئیوه‌یش وه که نه‌وان به ده‌ست و ده‌م په‌لاماری
دنیا بده‌ن و باوه‌شی پیابکه‌ن و تی وروکین! جا نه‌وکاته وه که چۆن نه‌وانی
له‌ناو برد ناوا ئیوه‌ش له‌ناو بیات (ب).

٤٥٢٤- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَفْئَاءِ
الْأَمْصَارِ، يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَسْلَمَ الْهَرَمُزَانُ فَقَالَ: إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَقَارِئِ هَذِهِ،
قَالَ: نَعَمْ، مِثْلَهَا وَمِثْلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُ طَائِرٍ لَهُ رَأْسٌ
وَجَنَاحَانِ وَرِجْلَانِ، فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ الْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ الرَّجُلَانِ بِجَنَاحِ وَالرَّأْسِ، فَإِنْ كُسِرَ
الْجَنَاحُ الْآخَرُ نَهَضَتِ الرَّجُلَانِ وَالرَّأْسُ، وَإِنْ شُدَّ الرَّأْسُ ذَهَبَتِ الرَّجُلَانِ وَالْجَنَاحَانِ
وَالرَّأْسُ، فَالرَّأْسُ كِسْرَى وَالْجَنَاحُ قَيْصَرُ وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسٌ، فَمَرُّ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَنْفِرُوا
إِلَى كِسْرَى. قَالَ: فَدَبَبْنَا عُمَرُ وَأَمَرَّا عَلَيْنَا الثُّغَمَانُ بْنُ مُقَرَّنٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ
خَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلُ كِسْرَى فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَقَامَ تُرْجُمَانٌ فَقَالَ: لِيَكَلِّمْنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَقَالَ
الْمُغِيرَةُ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ قَالَ: مَا أَنْتُمْ؟ قَالَ: نَحْنُ أَنْاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شَقَاءٍ شَدِيدٍ
وَبَلَاءٍ شَدِيدٍ، نَمَصُّ الْجِلْدَ وَالتَّوْبَى مِنَ الْجُوعِ وَنَلْبَسُ الْوَبْرَ وَالشَّعْرَ وَنَعْبُدُ الشَّجَرَ
وَالْحَجَرَ فَبَيَّنَّا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ تَعَالَى ذِكْرَهُ وَجَلَّتْ
عَظَمَتُهُ إِلَيْنَا نَبِيًّا مِنْ أَنْفُسِنَا نَعْرِفُ أَبَاهُ وَأُمَّهُ، فَأَمَرَنَا نَبِيُّنَا رَسُولُ رَبِّنَا أَنْ نَقَاتِلَكُمْ حَتَّى
تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤْذُوا الْحِزْبَ وَأَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ رَسُولِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَنْ
قُتِلَ مِنَّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَطُّ وَمَنْ بَقِيَ مِنَّا مَلَكَ رِقَابَكُمْ. رَوَاهُمَا
البخاري^(٤):

جوبه‌یری کو‌ری حه‌یییه (خودای ئی زانی بن) فه‌رمووی: عومه‌ر (خودای ئی زانی بن)
خه‌لکی ده‌نارد له‌ناو گه‌وره‌شاره‌کانا کو‌شتاری بت‌په‌رستانیان ده‌کرد
له‌وماوه‌یه‌دا هورموزان (که سه‌رکرده‌ی یه‌کی له‌سو‌پا‌کانی ولاتی فارس بوو،
وه‌ناوی رۆسته‌م بوو) موسولمان بوو، جا عومه‌ر پیی گوت: من له‌م

غەزەواتانەمدا پرس و راوایژت پێ دەکەم، رای تۆ چۆنە پێم بڵێ؟ ئەویش
گوتی: بەلێ باشە خەلکی ئەم ولاتانە کە ئیستا دۆژمنی موسوڵمانن، وەك
بەلندەیهك وان، کە سەرێک و دوو بال و دوو قاچی هەیە، بەلندەکە ئەگەر
بالیکی بشکێ هەردوو قاچەکە ی لەگەڵ ئەو بالەکە ی تریدا بە زەبەری
سەرەکە ی هەڵ دەسنەو، ئەگەر بالەکە ی تریشی بشکێ هەردوو قاچەکە ی و
سەرەکە ی هەڵ دەسنەو، بەلام ئەگەر سەرەکە ی بشکێ ئیتر هەم بال و هەم
قاچ و هەم سەری هەموو تیا دەچن! لەم پەندەدا مەبەست لە سەرەکە کیسرای
شای ئێرانە، مەبەست لە بالیکیان قەیسەرە، مەبەست لە بالەکە ی تریان
فارسە جا ئە ی خەلیفە! فەرمان بدە بە موسوڵمانان کە عیلاجاری ئی بکەن و
دەرچن بۆ سەر کیسرا. گوتی: ئیتر عومەریش بە پێی کردین و نوعمانی کوپی
موقەرینی کرد بە سەرکردەمان، رویشتین تا چووینە خاکی دۆژمن، لەوێ
سەرکاری کیسرا (بە چل هەزار کەسەو) پێشی ئی گرتین، زمانزانەکیان هات
گوتی: با پیاویکتان بێ قسەم لەگەڵ بکا، موغیرەیش پێی گوت: چی
حەزەکە ی بپرسە. گوتی: ئێو چین؟ فەرمووی: ئێمە کەسانیکی، لە عەرەب،
لەمە پێش لە بەدبەختییەکی ناھەموارو گرفتارییەکی دژواردا بووین، حاکمان
زۆر خراپ بوو، لە برسانا پیستەمان دەخواردو ناوکە خورمان دەمژێ و
کۆلک و موومان لەبەردەکرد دارو بەردمان دەپەرست، هەتا خودای هەموو
ئاسمانەکان و هەموو زەمینەکان (ھەمیشە ناو و یادی پایەدار بێ و گەورەیی و
شکووەندی بەرقەرار بێ) لەناکا و پیغەمبەریکی لە خۆمان بۆ ناردین، کە
دەزانین باوک و دایکی کی و کێ نین و زۆر باش رەسەنی دەناسین (کە هەتا
بلیی خانەدانە و ناکەس بەچە نییە) جا ئەم پیغەمبەرە ی ئێمە، کە پیغەمبەری
راست و دروستی خودا خۆیەتی، فەرمانی پێ کردوین کە جەنگتان لەگەڵ
بکەین هەتا بە یەکی لەم دوو شتە رازی دەبن: یا وەکی ئێمە ئیسلام دەبن و
خودای تاک و تەنیا خۆی دەپەرستن، یا ئەگەر بەمە رازی نابن دەبێ
سەرانیان بدەن، ئەم پیغەمبەرە نازدارەمان (لەسەر راسپییری
پەروردگارمان و لە زمانی ئەووە) هەوائی بە ئێمە داو: کە ئەوێ لە ئێمە

ده‌کۆژری ده‌چیته به‌هه‌شت و ده‌که‌وی به‌سه‌ر نازو خو‌شیدا و ده‌که‌ویته نازو نیعه‌تیکی واوه که هه‌رگیز شتی وای نه‌دیبن، نه‌وه‌یشی له ئیمه‌ ماو نه‌کۆژرا نه‌وا زال ده‌بی به‌سه‌ر ئیوه‌دا و ده‌بی به‌ ئاغاتان (ب).

۴۵۲۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكْثِيرِ دُومَةَ فَجَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَقَنَ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْعِزَّةِ^(۵):

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خالیدی کۆپی وه‌لیدی نارد بو سه‌ر شای دوومه، له‌شکه‌ره‌که‌ی خالید شای دوومه‌یان به‌دیل گرت و هی‌نایان بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ئامانی دایه‌و پیک هات له‌سه‌ر نه‌وه که سه‌رانه‌ بدا و له‌سه‌ر ولاتی خوی بمینیته‌وه (د- سند صالح).

۴۵۲۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: صَالَحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ نَجْرَانَ عَلَى أَلْفِي حُلَّةٍ يَصْفُهَا فِي صَفَرٍ وَتَصْفُهَا الْآخَرُ فِي رَجَبٍ يُؤْذُونَهَا إِلَى الْمُسْلِمِينَ وَغَارِيَّةَ ثَلَاثِينَ دِرْعًا وَثَلَاثِينَ فَرَسًا وَثَلَاثِينَ بَعِيرًا مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ السَّلَاحِ يَغْزَوُ بِهَا الْمُسْلِمُونَ وَهُمْ ضَامِنُونَ لَهَا حَتَّى يَرُدُّوَهَا لَهُمْ إِنْ كَانَ بِالْيَمَنِ كَيْدٌ أَوْ غَدَرٌ، عَلَى الْأَثَرِ لَهُمْ بَيْعَةٌ وَلَا يُخْرَجُ لَهُمْ قَسٌّ وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُحْدِثُوا حَدًّا أَوْ يَأْكُلُوا الرِّبَا. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۶):

ئیبنو عه‌بباس (خۆشنوودی خویان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) له‌گه‌ل خه‌لکی نه‌جرا‌ندا له‌سه‌ر ئه‌م دوو شته‌ پیک هات:

یه‌که‌م: دوو هه‌زار ده‌ست جل و به‌رگ بده‌ن به‌ موسولمانان، نیوه‌ی له‌ مانگی سه‌فه‌ردا بده‌ن و نه‌و نیوه‌که‌ی تریشی له‌ مانگی ره‌جه‌دا بده‌ن.

(۵) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۶) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

دووه‌م: ئەگەر له ولاتی یه‌مه‌ن شه‌پو هه‌رای وا به‌ریا بوو که ببێ به‌هۆی په‌یمان شکاندن و فیڵ و گزی ده‌بێ خه‌لکی نه‌جران به‌ خواسته‌مه‌نی واته: به‌ (عاریه) ئەم شتانه‌ی تریش بده‌ن به‌ موسوڵمانان: سیی زریه و سیی ماین و سیی وشتر و له‌هه‌موو جوړیکی چه‌کیش سیی موسوڵمانان به‌م شتانه‌ غه‌زا ده‌که‌ن و ده‌بن به‌ زامنیان هه‌تا کاتی ده‌یاندانه‌وه‌ پێیان، ئەمه‌ به‌مه‌رجێ که‌ کلێسه‌کانیان نه‌رووخیت و قه‌شه‌کانیان ده‌رنه‌کری‌ت و له‌سه‌ر ئایینی خۆیان به‌گیریان نه‌هینن و ئازار نه‌درین، وه‌ ئەوانیش نابێ ئازاوه‌ به‌ریا بکه‌ن یا سوود بخۆن! (د- سند صالح).

٤٥٢٧- عَنْ مُعَاذٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مِنَ الْمَعَاوِرِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ^(٧):

موعاذ (خودای ئی زانی بێ) فه‌رمووی: پێغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌رین) کاتی منی نارد بو‌سه‌ر ولاتی یه‌مه‌ن فه‌رمانی پێ کردم: که‌ ئەوه‌ی ره‌سیده‌ بووه‌ دیناری سه‌رانه‌ی ئی وهرگرم یا بای دیناری جل و به‌رگی مه‌عافی‌ری ئی وهرگرم (د/ت/ن- س/ح).

٤٥٢٨- به‌ موحاهید (خودای ئی زانی بێ) گو‌ت‌را: له‌به‌ر چی خه‌لکی شام چوار دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه‌، که‌ چی خه‌لکی یه‌مه‌ن یه‌ک دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه‌؟ فه‌رمووی: ئەوه‌ له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندی و هه‌ژاری وادانراوه‌ (ب)^(٨).

٦٧ سه‌ندنی ده‌یه‌ک: (عُشُور)

٤٥٢٩- عَنْ حَرْبِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُمٍّ، عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا الْعُشُورُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عُشُورٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١):

^(٧) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(٨) رواه البخاري. جزية. تعليق قبل الرقم: ٣١٥٦.

حه‌ری کوری عه‌بدوللا فهرمووی: باپیرم (باوکی دایکم) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: دهیه‌ک به‌س له جووله‌که و گاور وهرده‌گیری، موسولمان دهیه‌ک (عشور) ی له‌سهر نییه! {ئه‌بو داوود (خودای ئی‌رازی بن) به‌سه‌نه‌دیکی باش گیراویه‌ته‌وه}.

٦٨ ده‌ستپیس‌و‌گزی و‌دزی و‌فزی له‌ تالانی ناره‌وایه: (الغلول حرام)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ}. ته‌ماشای ئه‌م شوینانه بکه: ته‌فسیری سووره‌تی ئالی عمران، فهرمووده‌ی ژماره (٢٩). (ب- ٣ز- ١٠٩ا- ٢٩٨ف- ٣). برقم / ٣ / ٢٤٢٠.

٤٥٣٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ عَلَى قَلْبِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرَةٌ فَمَاتَ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ فِي النَّارِ فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١).

عه‌بدوللای کوری عه‌مر (خودایان ئی‌رازی بن) فهرمووی: پیاوی بوو ناوی که‌رکه‌ره بوو، بارگه‌چی پیغه‌مبه‌ر بوو (درودی خودای له‌سهرین) کاتی مرد پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: که‌رکه‌ره له‌ ئاگری دۆزه‌خدایه که‌ چوون ته‌ماشایان کرد بالا پۆشیکیان دۆزییه‌وه، که‌ که‌رکه‌ره (خوا‌رحم به‌حالی بکا) له‌ تالانی دزیبوی بۆ خوی! (ب).

٤٥٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ خَيْبَرَ فَلَمْ نَعْنَمْ ذَهَبًا وَلَا وَرَقًا إِلَّا الْيَابَ وَالْمَتَاعَ وَالْأَمْوَالَ فَتَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَحْوَ وَادِي الْقَزْيِ وَقَدْ أَهْدَى لَهُ عَبْدُ أَسْوَدَ يُسَمِّي مِذْعَمًا، فَبَيْنَمَا هُوَ يَحْطُ رَحَلَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَصَابَهُ سَهْمٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ النَّاسُ: هِنِيئًا لَهُ الْجَنَّةُ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ...

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) بخاري. جهاد: ٣٠٧٤.

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَقَائِمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلْ عَلَيْهِ نَارًا، فَلَمَّا سَمِعُوا ذَلِكَ جَاءَ الرَّجُلُ بِشِرَاكِ أَوْ شِرَاكَيْنِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: شِرَاكِ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۲):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: سالی غەزای خەبەر لە خزمەتی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربێ) دەرچووین بۆ خەبەر، لەوێ جل و بەرگ و شتومەک و مالاتمان بە تالانی گرت، بەلام زیرو زیومان دەست نەکەوت، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بەرەو وادیلقورا کەوتەپێ، خولامیکی رەشی ھەبوو ناوی میدعەم بوو، بە دیاری درابوو پێی خەریک بوو بارگەکە ی پیغەمبەری دادەگرت لەو حەلەدا تیری ھات بە ریکەوت کوشتی، خەلکەکەیش گوتیان: بەھەشتی پیروزی بێ و نۆشی گیانی بێ، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: نەخێر وانییە، بەوکەسە کە گیانی منی وا لە دەسا، میدعەم وا لەناو ئەو بالا پیچەدا کە لە تالانییەکە ی رۆژی خەبەر بردبووی بۆ خوێ، بەرلەوێ دابەش بکری، بالا پۆشەکە لەبەریا گەر گر دەسووتی! خەلکەکەیش کە گوێیان لەم قەسەییە حەزەت بوو، زۆر ترسان و زەندەقیان چوو، پیاوی چوو قەیتانی یا دوو قەیتانی پیلای هینا بۆ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمەم لە رۆژی خەبەردا دەست کەوتوو، فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): قەیتانیکیە یا فەرمووی: دوو قەیتان لە ناگر (ش/د).

٤٥٣٢- وَمَاتَ رَجُلٌ يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْأَصْحَابِ قَبْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وَجْهُ النَّاسِ فَقَالَ: إِنَّ صَاحِبَكُمْ غُلٌّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَفَتَشُّوا مَتَاعَهُ فَوَجَدُوا خَرَزًا مِنْ خَرَزِ يَهُودَ لَا يُسَاوِي دِرْهَمِينَ^(۳):

(۲) بخاری. مغازی: ۲۹۹۳، ۶۳۲۹. مسلم. ایمان: ۲۰۶. ابو داود. جهاد: ۲۷۱۱.

(۳) رواه ابو داود بسند صالح (شرحه).

له‌روژی خه‌یبه‌ردا پیاوی له یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سەر خۆی و رمزای خودا له یارانی) ده‌مری، کاتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئاگادار ده‌که‌ن، ده‌فه‌رموی: خۆتان له‌سەر هاوریکه‌تان نویژ بکه‌ن! ئیتر مه‌ردومه‌که ره‌نگیان تیکچوو“ نه‌ویش هۆی نه‌وه‌ی بۆیان روونکرده‌وه و فه‌رموی: چونکه ئه‌م هاوریکه‌ی ئیوه ده‌س پیسی و ناپاکی له مائی تالانی غه‌زا کردوه! کاتی ناو که‌ل و پهل و شمه‌که‌که‌ی ده‌پشکنو له شته دزراوه‌که ده‌گه‌پن، ملوانکه‌یه‌کی موورو (له‌و ملوانکانه‌ی که جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ر له ملیان ده‌کرد) ده‌دۆزنه‌وه، که دوو دره‌می نه‌ده‌هینا! (د- س/صالح).

۴۵۳۳- → (ب- ۳ز- ۱۰۹ل- ۲۹۵ف- ۱+ ف- ۲+ ف- ۳) (۴):

لی‌ره‌دا ئاوايه: ئه‌بو مه‌سعوود (خودای ئی رازی بێ) فه‌رموی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) منی کرد به زه‌کاتکۆکه‌ره‌وه و ناردمی و فه‌رموی: ئه‌ی باوکی مه‌سعوود! بکه‌وه‌ره ری و برۆ، به‌لام ئامان ئاگات له‌خۆت بێ و ده‌سپییسی نه‌که‌ی، با له‌ روژی قیامه‌تدا نه‌تبینمه‌وه و شتریکێ زه‌کاتت به‌ کۆله‌وه بێ، له زه‌کاته‌که دزیبیتت، و شتره‌که به‌ کۆله‌وه بقورینن، منیش گوتم: که‌وايه منیش ناچم، فه‌رموی: ده‌ی منیش به‌ زۆر ناتنیرم. (د- س/صالح).

۴۵۳۴- قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فُلَانًا قَدْ اسْتَشْهَدَ قَالَ: كَلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ بِعَبَاءَةٍ قَدْ غَلَّهَا، ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا عُمَرُ فَنَادِ إِلَهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ ثَلَاثًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ (۵):

عه‌رزى چه‌زهرت (دروودی خودای گه‌ره‌ی له‌سهرین) گرا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! فیساره‌که‌س شه‌هید بوو، فه‌رموی: نه‌خیر وانییه، من نه‌وم دی، له‌ناو ئاگرى دۆزه‌خدا بوو، له‌سەر ئه‌و بالا پۆشه‌که له‌مائی تالانییه‌که‌ قولى دابوو

(۴) راجع مجلد ثالث. تسلسل/ ۱۰۹ رقم: ۱/ ۲۴۵۵ و ۲/ ۲۴۵۶ و ۳/ ۲۴۵۷.

(۵) مسلم. ایمان: ۳۰۵. ترمذی. سیر: ۱۵۷۴.

بُوَ خَوّی! له دوايیدا فهرمووی: ئه‌ی عومه‌را! هه‌لسه‌ برۆ سێ جار بانگه‌واز بکه: که ئه‌وه‌ی موسوڵمان نه‌بی و باوه‌ردار نه‌بی ناچیتته‌ به‌هه‌شت! (ت/م- نو‌ق‌می لی‌شاوی می‌هره‌بانی خودا بن).

٦٩) سزای که‌سێ دزی له‌ مائی تالانی بکا: (عقوبه‌ الغال)

٤٥٣٥- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا وَجَدْتُمْ الرَّجُلَ قَدْ غَلَّ فَأَخْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ قَالَ: فَوَجَدْنَا فِي مَتَاعِهِ مُصْحَفًا فَسَأَلْنَا سَالِمًا عَنْهُ، فَقَالَ: بَغَةٌ وَتَصَدَّقْ بِمَنْهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١).

عومه‌ر (خودای ئی‌رازی بن) له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌وه‌ (درو‌دی خودای له‌س‌رین) ده‌فه‌رمو‌ی: ئه‌گه‌ر دیتان پیاو‌ی دزی له‌ مائی تالانی کردو‌وه‌، که‌لو‌په‌له‌که‌ی بسووتینن و لی‌شی بده‌ن. گو‌تی: جا‌ری کا‌برا‌یی له‌ مائی تالانی دزی کردبو و قورئا‌نی‌ک‌مان له‌ناو شتومه‌که‌که‌یدا دوزییه‌وه‌، که‌ وی‌ستم‌ان شته‌کانی بسووتینن بو قورئا‌نه‌که‌ له‌ سالم پرسیا‌رمان کرد، فه‌رمو‌ی: بی‌فروشه‌ و به‌ها‌که‌ی بکه‌ به‌ خیر. (د/ت- سند غریب).

٤٥٣٦- عَنْ عُمَرَ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ حَرَقُوا مَتَاعَ الْغَالِ وَضَرَبُوهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(٢).

عه‌مری کو‌پی شو‌عه‌یب له‌ باو‌کیه‌وه‌ له‌ با‌پی‌ریه‌وه‌ (خودایان ئی‌رازی بن) فه‌رمو‌ی: پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌س‌رین) و ئه‌بو به‌ک‌رو عومه‌ر شتومه‌کی ئه‌و که‌سه‌یان ده‌سو‌وتاند، که‌ له‌ مائی تالانی دزی ده‌کرد، وه‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ لی‌شیان ده‌دا (د).

^(١) بسند غریب (شرحه).

^(٢) سکت عن درجته الشارح.

(۷۰) باسی دییل: (الأسرى)

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (۷۰/۸) واته: نهی پیغهمبهری خو شه ویست! بفهرموو بهو دیلانہی وان له بهر دهستانا: نه گهر ئیوه دلتان خیری تیدابن، دهربارهی ئیسلام و موسولمانان و زانستی خودا بهوه وه تهعه للوق ببهستی خودا زورترو چاکتر لهو مالہی وهرگیراوه لیتان ددهاتهوه پیتان و به زیادهوه ههقتان بو دهکاتهوه و له تاوانه کانی له مه و بهریشان خوش دهی، خودا تاوان پو شه و بهنده بهخشه و به بهزهیی و میهره بانه.

۴۳۷- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۱ف- ۱۹) (۱).

لیزه دا ده فهرموئ: خودا تهعه ججوب دهکا و سهیری دی له هوژی که به زنجیرو کوته وه دهچنه بهه شته وه. (ب/د- رمزی خودایان لا بین).

۴۳۸- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثِمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثِمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ إِنْ تَقْتُلَ تَقْتُلَ ذَا دِمٍّ وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ شَاكِرٍ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ، فَفَرَكَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْقَدِّ فَقَالَ: مَا عِنْدَكَ يَا ثِمَامَةُ؟ قَالَ: مَا قُلْتُ لَكَ فَفَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ مِنَ الْقَدِّ فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثِمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ شَاكِرٍ، إِنْ تَقْتُلَ تَقْتُلَ ذَا دِمٍّ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَطْلِقُوا ثِمَامَةَ فَدَهَبَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَأَغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ مَا كَانَ عَلَيَّ الْأَرْضِ وَجَةً أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهَكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلِّهَا إِلَيَّ. وَاللَّهِ مَا

(^{١٦}) تجريد البخاري/ ٤/ ٣٦٠ رقم: ١٦٠٧ = ٤٣٧٢، ٤٦٢٠، ٤٦٩، ٢٤٢٢، ٢٤٢٣. مسلم. مغازي: ٤٥٦٤.

بۇ منیش چ بمکوزیت و چ پیاوہ تیم لہ گہل بکھی جیگہی خوئیہ تی، خو ئہ گہر دہتہ وی بہ پارہ و مالیش بہرم بدہی چہندہت دہوی داوا بکہ دہیدہم پیٹ، پیغہمبہر (درووی خودای لہسربین) فہرمووی: ثوماہ بہردہن ثوماہ رویشٹ لہناو باخہ خورمایہ کا، کہ لہ نزیکی مزگہوتہوہ بوو لہوی خوئی شورڈو ہاتہوہ بۇ مزگہوت و گوتی:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ:

شایہ تی دہدہم کہ ہر خودا خودایہو ہیچ خودایہ کی تر نییہ، موہمہدیش بہندہو پیغہمبہری خودایہ. ئہی موہمہد! بہ زاتی خودا لہمہ و پیش کہس نہبوو لہسہر رووی زہوی کہ بہقہد تو رقم لیی بی، بہلام ئیستاکہ کہس نییہ کہ بہقہد تو خوشم بوئی، ہرہوہا ئایینہکەت و ولاتہکەیشٹ، بہزاتی کہ زاتی خودایہ، دین نہبووہ کہ بہقہد دینہکەی تو رقم لیی بی، بہلام ئیستاکہ دینہکەی توہ لہمہموو دینیکی تر خوشتر دہوی، بہ زاتی کہ زاتی خودایہ ولات نہبووہ کہ بہقہد ولاتہکەی تو رقم لیی بی، بہلام ئیستا ولاتہکەی تو خوشہویستترین ولاتہ لہلام، من لہوکاتہدا کہ سوارہکانی تو گرتمیان دہمویست عہمرہ بکہم، بۇ ئہمہ چی دہفہرمووی؟ پیغہمبہریش (درووی خودای لہسربین) مزگیئی دایہو فہرمانی پیکرد کہ عہمرہکەی بکا، جا کہ دہچی بۇ مہککە یہکئی پیی دہلی: ئہوہ لہ دینی خوٹ وەرگہراویت و بوویت بہ صوببی؟ گوتی: نہخیر نہبووم بہ صوببی، بہلام موسولمان بووم و دینی پیغہمبہری خودام وەرگرتووہ دہسا بہزاتی خودا یہک دہنک گہنمتان لہ یہمامہوہ بۇ نایہت تا رہزای پیغہمبہری لہسہر نہبی! (ش/د).

۴۵۳۹- → (ب- ۳- ۳۹- ۳۹- ۹۰- ف- ۲) (۳).

۴۵۴۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ فَرَّقَ بَيْنَ جَارِيَةٍ وَوَلَدِيهَا، فَتَهَاأَ النَّبِيُّ (مُتْلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ ذَلِكَ وَرَدَّ الْبَيْعَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسْنَدٍ حَسَنٍ) وَلَفْظُهُ (عَلَى

ما جاء في الشرح: مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(۴):

عهلی (خودای فی رازی بن) فهرمووی: که نیزه کیکم هه‌بوو، منالیک‌ی هه‌بوو“
مناله‌که‌یم فروشت و له‌یه‌کم داب‌رین، پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌س‌رین) که به‌مه‌ی
زانی نه‌یه‌یشت و فروشتنه‌که‌ی هه‌لوه‌شانده‌وه (د/ت - س/ح) گفته‌ی (ت):
هه‌ر که‌سی دایکه و به‌چکه له‌یه‌کتری بکا و له‌یه‌کیان داب‌پ‌رئ، خودا له‌ روژی
قیامه‌تدا نه‌ویش له‌ دوست و یارانی خو‌ی داب‌ر ده‌کا.

۷۱) فهرمان‌ره‌وا بو‌ی هه‌یه که دیل به‌ پیاوه‌تی نازادیکا، یا سه‌رانی لی
وه‌ربگری، یا بیکوژی: (للامیر المن والفداء والقتل)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فِيمَا مَثًا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} (۴/۴۷):

واته: جا دوا نه‌وه یا به‌ منه‌ت و پیاوه‌تی به‌ خو‌پایی به‌ره‌لایان بکه‌ن،
یا بیانگو‌رنه‌وه له‌گه‌ل دیله‌کانی خو‌تانا که له‌لای دوژمنن، یا له‌ تو‌له‌ی
خو‌یاندا نه‌ندازه‌یی مالیان لی وه‌ربگرن، تا باری قورسی جه‌نگ لاده‌چی و
جه‌نگ ته‌وا و ده‌بن!

۴۵۴۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ جِبْرَائِيلَ
هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ: خَيْرُ أَصْحَابِكَ فِي أَسَارَى بَذَرِ: الْقَتْلُ أَوْ الْفِدَاءُ، عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ
قَابِلٌ مِثْلُهُمْ قَالُوا: الْفِدَاءُ وَيُقْتَلَ مِثْلًا^(۵):

عهلی (خودای فی رازی بن) فهرمووی: چه‌زهرت (دیودی خودای له‌س‌رین) فهرمووی:
جو‌برائیل هاته لام فهرمووی پی‌م: یارانی خو‌ت بکه به‌ سه‌ریشک له‌باره‌ی
دیله‌کانی غه‌زای به‌دره‌وه: یا ده‌بن بیانگو‌رن، یا نه‌گه‌ر بی‌تو به‌ سه‌رانه

^(۴) بسند حسن (شرحه).

^(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

بهره‌لایان بکهن دهبی له سالی ثایینده‌دا به‌قده نه‌وانیان لی بکوژری گوتی:
یاران گوتیان: سهرانه‌مان دهوی بالیمان بکوژری! (ت-س/ح).

۴۵۴۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای لی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له تو‌له‌ی دوو پیایوی موسولماندا که دیل بوون له‌ای کافران پیایویکی کافری به‌ردا (ت-س/ص).

۴۵۴۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَعَلَ فِدَاءَ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعَمِائَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۳):

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودای گهره‌یان لی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) بریاریدا که سهرانه‌ی ههریه‌کی له دیله بی پرواکانی غه‌زای به‌در چوار سه‌د درهم بی که ده‌کاته هه‌زارو دوو سه‌د قیرشی میصری (د/ن- سند موثق).

۴۵۴۴- عَنْ مَرْوَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ وَقَدْ هَوَّازَنَ مُسْلِمِينَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَسَلَّوْهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ: أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ فَأَخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ وَإِمَّا الْمَالَ وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ فَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) انْتِظَرَ آخِرَهُمْ بَضْعَ عَشْرَةِ لَيْلَةٍ حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ قَالُوا: إِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمُسْلِمِينَ فَأَتَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُواكَ تَائِبِينَ وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُطِيبَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُغَطِّيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فَقَالَ النَّاسُ: قَدْ طَبَّيْنَا ذَلِكَ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا لَا نَذَرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فَارْجِعُوا

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود والنسائي بسند موثق (شرحه).

حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرْفَاؤَكُمْ أَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى النَّبِيِّ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ^(۴):

مه‌روان (خودای نازنی بئ) فه‌رمووی: هۆزی هه‌وازین، له‌پاش ته‌واو بوونی
غه‌زای حونه‌ین ئیسلام بوون و ده‌سته‌یه‌کیان هاتن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (درویدی
خودای لسه‌ربین) داوایان لینی کرد که مال و ژن و خیزانه به‌دیله‌گیراوه‌کانیان پئی
بداته‌وه، نه‌ویش پئی فه‌رموون: من به‌ش به‌حالی خۆم چه‌زم له‌ قسه‌ی
راسته، قسه‌و گو‌فتوگو هه‌تا راستتر بئی خوشه‌ویستتره له‌لای من. که‌وابوو
یه‌کئ له‌م دوو شته هه‌لبژێرن: یا دیله‌کانتان پئی بده‌مه‌وه، یا ماله‌کانتان. من
که‌لیکیش چاوه‌پوانیم کردن، سا به‌شکوو ئیوه ئیسلام ببن و بئین، هه‌تا
شته‌کانتان بده‌مه‌وه به‌لام ئیوه هه‌ر نه‌هاتن بۆیه منیش شته‌کانم دابه‌ش کرد،
به‌سه‌ر جه‌نگاوه‌ره‌کانا. نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ربین) که له‌ طائیف
که‌پایه‌وه ده‌ شه‌و پتر چاوه‌نواری نه‌وانی کرد، سا به‌لکوو بچن بۆلای،
وه‌فده‌که‌یش گو‌تیان: دیله‌کانمان ده‌وێته‌وه، ئیتیر پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای
له‌سه‌ربین) هه‌لسایه‌وه له‌ناو موسولمانه‌کاندا و تاریکی داو سوپاس و ستایشیکی
جوانی خودای که‌وره‌ی کردو فه‌رمووی: له‌پاش سوپاس و ستایشی خودا
ئه‌م براده‌رانه که برای دینی ئیوه‌ن که نوێنه‌ری هه‌وازینن په‌شیمان بوونه‌ته‌وه
له‌ کاری ناشیرینی خۆیان و ئیسلام بوون و هاتوون بۆلامان، منیش له‌به‌رئه‌وه
به‌پیارم داوه که ژن و مناله به‌دیل گیراوه‌کانیان پئی بده‌مه‌وه، به‌لام ئیوه به
که‌یفی خۆتان یه‌کئ له‌م دوو ریگه‌یه هه‌لبژێرن: یه‌که‌م هه‌رکامیکتان پئی
خۆشه که به‌ پیاوه‌تی به‌شی خۆی رته بکاته‌وه و بیداته‌وه پێیان نه‌وه زۆر
باشه، دووه‌م هه‌رکامیکتان پئی خۆشه که له‌سه‌ر به‌شی خۆی بمینئ با
بمینئ، به‌لام ئیستا رته‌ی بکاته‌وه، تا له‌ یه‌که‌م تالانی که خودا ده‌یره‌خسینئ
بۆمان تۆله‌ی نه‌وه‌ی بۆ ده‌که‌ینه‌وه مه‌ردومه‌که‌ش عه‌رزیان کرد: قوربان! له‌به‌ر
خاتری تۆ هه‌موومان چه‌ز ده‌که‌ین به‌ پیاوه‌تی، به‌بی وه‌جه‌ل بیان ده‌ینه‌وه،

(۴) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۳، ۳۱۲.

پیغه‌مبهر (سروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئیمه نازانین بۆ ئهم مه‌سه‌له‌یه کئی رازی بووه و کئی رازی نه‌بووه، برۆنه‌وه و له دوايیدا سهرکارو چاوه‌شه‌کانتان وه‌لامه‌کانی ئیوه‌مان به بوون و نه‌بوون بۆ بیئنه‌وه خه‌لکه‌که‌ش رۆیشتنه‌وه سهر کاره‌کانیان یه‌که یه‌که قسه‌یان له‌گه‌ل کردن هاتنه‌وه بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبهر و عه‌زریان کرد: که خه‌لکه‌که به خوشنوودی و ره‌زامه‌ندی خویان ده‌یاندنه‌وه پییان (ب/د).

۷۲) هه‌رکاتی به‌نده‌یی نیسلام بوو، وه هاته ناو موسولمانانه‌وه نیتر نادریته‌وه به خاوه‌نی: (إذا أسلم الرقيق لا يرد)

٤٥٤٦- → (ب- ٥- ٩- ٦٧- ف- ١٠-)^(١).

لیهردا له کۆتایی فهرمووده‌که‌دا ده‌لی: نیتر نه‌یدانه‌وه پییان و فهرمووی (سروودی خودای له‌سهرین): ئه‌وانه ئازادکراوی خودای گه‌وره‌و مه‌زن.

۷۳) خواردنی شتی خواردنه‌مه‌نی له‌پیش دابه‌ش کردنا له‌خاکی دوژمندا بۆ هه‌موو شه‌رکه‌ری ره‌وايه: (إباحة الطعام في أرض العدو)

٤٥٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُقْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَصْبَتُ جِرَابًا مِنْ شَحْمِ يَوْمٍ خَيْرَ فَاتْلَزَمْتُهُ فَقُلْتُ: لَا أُعْطِيَ الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا قَالَ، فَالْتَفْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ مُتَبَسِّمًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

عه‌بدوللای کوپی موغه‌فهل (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له رۆژی غه‌زای خه‌یبه‌ردا هه‌مانه‌یی پیوم چنگ کهوت، هه‌لم گرت بۆ خۆم و گوتم: ئه‌مه ئه‌مڕۆ بۆ خۆم و به‌شی که‌سی تری ئی ناده‌م، گوته‌ی: که ئاووێم دایه‌وه سه‌یرم کرد و

(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٩ رقم: ٣٢٩٧ / ١٠.

(١) بخاري. فرض الخمس: ٣١٥٣ ، ٤٢١٤ ، ٥٥٠٨. مسلم. مغازي: ٤٥٨٠. أبو داود. جهاد: ٢٧٠٢. نسائي.

ضحايا: ٤٤٤٧.

پیغهمبر (درودی خودای لسه‌ربین) له‌وی بوو گوئی له قسه‌که‌م بوو پی ده‌که‌نی (ش/د).

۴۵۴۸- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَارِنَا الْغَسْلَ وَالْعَبَّ فَتَأْكُلُهُ وَلَا نَرْفَعُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲).

ئیبنو عومر (خوښنودی خودایان فی بن) فهرمووی: جاران له غه‌زادا هه‌نگوین و تری و میوه و شتی و امان ده‌ست ده‌که‌وت، بو خو‌مان ده‌مان خواردو نه‌مان ده‌برده خزمه‌تی پیغهمبر (درودی خودای لسه‌ربین). (ب- جیگه‌ی به‌هه‌شتی بالا بی).

۴۵۴۹- وَعَنْهُ أَنَّ جَيْشًا غَنِمُوا فِي زَمَانِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَعَامًا وَعَسَلًا فَلَمْ يُؤْخَذْ مِنْهُمْ الْخُمْسُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۳).

ديسان فهرمووی: له سه‌رده‌می پیغهمبر خویدا (درودی خودای لسه‌ربین) له‌شکری هه‌ندی خواردو‌مه‌نی و هه‌نگوینیان به تالانی گرتبوو، وه‌ی هیج پینج یه‌کیان فی نه‌سندن! (د- به‌رشته‌یه‌کی باش).

۴۵۵۰- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمَرُ بِقَوْمٍ فَلَا هُمْ يُصَيِّفُونَا وَلَا هُمْ يُؤَدُّونَ مَا لَنَا عَلَيْهِمْ مِنَ الْحَقِّ وَلَا نَأْخُذُ مِنْهُمْ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنْ أَبَوْا إِلَّا أَنْ تَأْخُذُوا كَرَهَا فَاخْذُوا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۴).

عوقبه‌ی کوپی عامیر (خودای فی رازی بن) فهرمووی: گوتم: قوربان! نه‌ی پیغهمبره‌ی خودا! جاری وای ده‌که‌وی ئیمه له شوینیکه‌وه تی ده‌په‌رین، نه‌ه‌لکه‌که میوانداریمان پی ده‌که‌ن، واته‌ه‌قی خو‌مان که به‌ه‌وی میوانه‌تییه‌وه له سه‌ریاننه نامان ده‌نی، وه نه‌خو‌شان هیچیان فی ده‌سه‌نین، به‌پاره یا به‌خو‌پایی، له‌بارو دو‌خی ناوه‌هاییدا ئیمه چی بکه‌ین؟ فهرمووی:

(۲) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۵۴.

(۳) بسند صالح (شرحه).

(۴) بسند حسن (شرحه).

ئه‌گهر ههرملیان نه‌دا مه‌گهر به‌زۆر ئه‌وا له‌کاتی ناچاریدا به‌ زۆر شتیان ئی بستینن به‌ ئه‌ندازه‌ی پیویستی خۆتان و به‌س (ت- س/ح).

٧٤) دیاری له‌ فره‌خوا وهرناگیرئ: (هدیه‌ی المشرك مردودة)

٤٥٥١- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبَلَ هَدِيَّةَ كِسْرَى وَأَنَّ الْمُلُوكَ أَهْدَوْا إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(١):

عه‌لی (دروودی خودای لسه‌رین) فره‌مووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) دیاری له‌ کیسرا وهرگرت، چه‌ند پادشاین دیارییان پیشکەشی پیغه‌مبه‌ر ده‌کرد، ئه‌ویش لئی وهرده‌گرتن. (ت- س/ص- د).

٤٥٥٢- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ أَنَّهُ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَدِيَّةً أَوْ نَاقَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسْلَمْتَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي تُهَيْتُ عَنْ زَبَدِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

عییاضی کوپی حیمار گوئی: دیارییه‌که‌م برد بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) یا گوئی: وشته‌ر مینگه‌یه‌که‌م به‌ دیاری برد بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌رین) فره‌مووی: ئایا ئیسلام بووی؟ گوئی گوتم: نه‌ه، فره‌مووی: ده‌من ده‌سه‌نه‌ی هاوبه‌شپه‌یدا که‌رانم ئی قه‌ده‌غه‌کراوه (ت- س/ص- د).

٧٥) له‌ ناودانی مالی کافران دروسته : (يجوز إتلاف مال الكفار)

٤٥٥٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ^(١):

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِأَلْبُورَةِ مُسْتَطِيرٌ

(١) سنده صحیح عند الترمذی.

(٢) سنده صحیح عند الترمذی (شرحه).

(١) بخاری. جهاد: ٣٠٢١. مسلم. مغازی: ٤٥٢٨.

وَفِيهَا نَزَلَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ئەم فەرموودەییە لە بەرگی ھەوتدا لە سوورەتی ھەشردا رابوو،
وەلى لێرە ئەمەى پترە: بەم بوونەو ھەسسان (خودای ئازادى بن) فەرمووی:
وَهَٰنَ عَلَىٰ سَرَّاقِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُؤَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ
واتە:

بلیتسەى ناگەڕى لە بووھیرە بەرزە سەرۆکى قورەیشى پس کەوتۆتە لەرزە!
سەبارەت بەم بابەتە ئەم نایەتە ھاتە خواری: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً
عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ}، لە تەفسیری سوورەتی ھەشردا رابورد پێوانە
(بەرگی ۷/ زنجیرە/ ۴۲/ ۲/ ۴۱۲۲).

۷۶) ریکەوتن و پیکھاتن (صولح و ھودنە: شەڕ راگرتن: شەڕ راوھەستان):

الصلح والهدنة

۴۵۵۴- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا أَخْصِرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عِنْدَ
الْبَيْتِ صَلَّحَهُ أَهْلُ مَكَّةَ عَلَىٰ أَنْ يَدْخُلَهَا فَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثًا وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجُذْبَانِ السَّلَاحِ
السَّيْفِ وَقِرَابِهِ وَلَا يَخْرُجَ بِأَحَدٍ مَعَهُ مِنْ أَهْلِهَا وَلَا يَمْنَعُ أَحَدًا يَمْكُثُ بِهَا مِنْ كَانَ مَعَهُ
قَالَ لِعَلَى: اكْتُبِ الشَّرْطَ بَيْنَنَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا قَاضَىٰ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ
رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ الْمُشْرِكُونَ: لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ تَابَعْنَاكَ وَلَكِنْ اكْتُبِ مُحَمَّدُ بْنُ
عَبْدِ اللَّهِ، فَأَمَرَ عَلَيْهِ أَنْ يَمْحَاها فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحَاهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): أَرِنِي مَكَانَهَا فَأَرَاهُ مَكَانَهَا، فَمَحَاهَا، وَكَتَبَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ، فَأَقَامَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا
أَنَّ كَانَ الْيَوْمَ الثَّالِثَ قَالُوا لِعَلَى: هَذَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَرِّطِ صَاحِبِكَ فَأَمْرُهُ فَلْيُخْرِجْ فَأَخْبَرَهُ
بِذَلِكَ فَقَالَ: نَعَمْ فَخَرَجَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

(۱) تەجریدى یوخاری/ ۳/ ۲۳۳ رەقم: ۱۱۲۸ = ۲۶۹۹. مسلم. مغازی: ۴۶۰۵. ابو داود. مناسک: ۸۳۲.

بہراء (رمزای خودای مرنی ئی بن) دہفرموئ: سالی ریکہوتنی حودہیبییہ کہ
 ناموسولمانہکان ریگہی پیغہمبہرو یارانیان نہدا کہ بچن بو کردنی عہمرہ، لہ
 نہنجامدا خہلکی مہککہ لہگہل پیغہمبہردا (دروودی خودای لہسرین) ریکہوتن
 لہسہر نہمہ: کہ پیغہمبہرو یارانی بچنہ ناو مہککہوہو سی روژ لہوی
 بمیننہوہ، بہو مہرجہ کہ چہک و شمشیرہکانیان لہناو کیلاندا بی، وہ
 کہسیش لہ خہلکی مہککہ لہگہل خویدا نہبا، وہ نہگہر کہسی لہ یارانی
 پیغہمبہر (دروودی خودای لہسرین) ویستی لہ مہککہ بمینیتہوہ ریگہی بدا.
 حہزرت (دروودی خودای لہسرین) بہ عہلی فرموو: مہرجہکہ لہ نیوانمانا لہسہر نہم
 شیوہیہ بنووسہ: بہناوی یہزدانی بہخشندهی میہرہبان نہمہ نہو ریکہوتن
 نامہیہیہ کہ موحمہدی پیغہمبہری خودا ریکہوتوہو لہسہری.. فرہ
 خداکان کوتیان: نیمہ نہگہر بزانی کہ تو پیغہمبہری خودای ئیسلام دہبین و
 پہپرہویت دہکین، کہواتہ شتی وانابی، بہلام بنووسہ: موحمہدی کوپی
 عہدوللا، حہزرت (دروودی خودای لہسرین) فرمووی بہ عہلی کہ وشہی
 (پیغہمبہری خودا) بکوژینیتہوہو لہ شوینی نہوہ وشہی (کوپی عہدوللا)
 بنووسی. بہلام عہلی (خودای ئی رازی بن) فرمووی: نا، بہخودا نایسپرہوہ،
 فرمووی (دروودی خودای لہسرین): جیگہکہیم پینیشان بدہ، من خوم
 دہیکوژینمہوہ نہویش پیی نیشاندا، جا پیغہمبہر (دروودی خودای لہسرین) وشہی
 (پیغہمبہری خودا) ی کوژانہوہو فرمانی بہ عہلی فرموو نووسی: نہمہ
 نہوہیہ کہ موحمہدی کوپی عہدوللا لہگہل قورہیشدا لہ سہری
 ریکہوتون. لہسالی ئاییندہدا بہ پیی بہندہکانی نہم ریکہوتنہ پیغہمبہرو
 ہاورییانی ہاتنہوہو عہمرہیان بہجئ ہیناو سی روژ لہناو مہککہدا مانہوہ،
 لہسہری روژی سییہمدا خہلکہکہ بہ عہلییان گوت: بہ پیی مہرجہکہ
 ہاوریکہت نہمرو دوا روژیہتی، دہی پیی بلئ با ہروا، عہلش پیی گوت،
 نہویش فرمووی: بہلئ باشہ! ئینجا پیغہمبہر (دروودی خودای لہسرین) لہشار
 دہرچوو (ش/د).

۴۵۵- عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُمْ اضْطَلَحُوا عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمَنُ فِيهِنَّ النَّاسُ وَعَلَى أَنَّ بَيْنَنَا عَيَّةٌ مَكْفُوفَةٌ وَأَنَّهٗ لَا إِسْلَاحَ وَلَا إِغْلَاحَ^(۲):

میسوهری کوپی مهخرمه (خودای فی رازی بن) فهرمووی: هردوو لا له ریکه و تننامه‌که‌ی ریکه و تنی حوده‌ییبه‌دا له‌سهر ئه‌مه ریك كه و تن: كه هتا ده سال جهنگ و شهرو هه‌را نه‌میئن هتا له ماوه‌یه‌دا هه‌موو كه‌سی هیمن ببیته‌وه له مال و حال و گیانی خو‌یان نه‌مین بن و هردوولا له ئاستی یهك دلیان ساف بن و سینه‌یان بن کینه‌بن و گزی و دزی و پیسی و ده‌سپیسی له‌گه‌ل یه‌کتری نه‌کن! (د- سند صالح).

۴۵۶- قَالَ جُبَيْرُ بْنُ نُفَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أُنْطَلِقْنَا إِلَى ذِي مِخْبَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَسَأَلْنَاهُ عَنِ الْهَدْيَةِ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أُنْتُمْ وَهُمْ عَدُوٌّ مِنْ وَرَائِكُمْ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

جوبه‌یری کوپی نوفه‌یر (خودای فی رازی بن) فهرمووی: رو‌یشتین بو‌لای ذی میخبهر (خودای فی رازی بن) له باره‌ی پیکه‌اتن (هودنه) که‌وه پرسیارمان فی کرد، فهرمووی: به گویی خوم ژنه‌وتم له پیغه‌مبه‌ری خودا، ده‌یفه‌رموو (دروودی خودای له‌سهرین): روژئی دی ئی‌وهو روم له‌ناو خوتانا ریك كه و تنی سازده‌دن، ریك كه و تنیکی هیمنی بی ترس، هردوولا له یه‌کتری دلیا ده‌بن، نه‌وجا هردوو لاتان ئی‌وهو ئه‌وان له‌گه‌ل دوژمنیکی خوتاندا شه‌ر ده‌کن و هی‌رش ده‌به‌نه سه‌ری (د- سند صالح- نه‌بو داود گپ‌راویه‌ته‌وه به رشته‌یه‌کی باش).

(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۷۷) هه موو موسولمانی بوی هه‌یه نامان بدا به‌کی خوی ناره‌زوو ده‌کا:

المسلم یؤمن من یشاء

۴۵۵۷- عَنْ أُمِّ هَانِي بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيٌّ أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلٍ قَدْ أَجْرْتُهُ فَلَأَن بَنَ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَجَرْتَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمُّ هَانِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ لَفْظَهُ: أَجَرْتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَحْمَانِي، فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَمَّنَّا مَنْ أَمَّنْتَ^(۱).

ئوممو هانی کچی ئەبو طالیب (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: عەرزی حەزەرەم کرد: قوربان! ئەو پیغەمبەری خودا! عەلی بێرام، کە بۆ دایکی و باوکیمە دەیه‌وی ئەو پیاو بەکوژی، منیش پەنای ئەوم داو، پیاو کە جەعەدە کۆری هوبەیرە، کە هەنەزای من، پیغەمبەریش (سەیدی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەو دایکی هانی! پەنای ئەو کە سەمان دا کە تۆ پەنایت داو! (ب/د/ت) (گفتە ی): دوو پیاوی خەمی شوو کەم پەنایان هینابوو بۆ من، منیش پەنایاندا، پیغەمبەریش (سەیدی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەو تۆ ئەمانی پێ بدە ئیمەیش ئەمانی پێ دەدەین!

۴۵۵۸- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبُخَارِيُّ^(۲).

عەلی (رەزای خودای ئی بێ) لە پیغەمبەرەو (سەیدی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەماندان و پەیمان موسولمانان یە کە، هەرە بچوکی موسولمانان دەتوانی نامان و پەیمان بدا بەکی خوی ناره‌زوو ده‌کا (ت/ب).

۴۵۵۹- وَلِلْإِمَامِ أَحْمَدَ (عَلَى مَا جَاءَ فِي الشَّرْحِ) الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِدِمَتِهِمْ أَذْنَاهُمْ^(۳).

(۱) بخاری. جزیه: ۳۱۷.

(۲) تعلیق ترجم بە البخاری الباب الرقم/ ۱۰ من کتاب الجزیه والمواذعة قبل رقم: ۳۱۷۲.

(۳) سکت عن درجته الشارح.

ئىمامى ئەحمەد (رحمەتى خوداى ئابى) دەگىپرىتەۋە، لەسەر فەمايشىتى
شەرەكەى تاج، دەلى: پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) فەرموويەتى:
موسولمانان لەناو خۇيانا كەسيان لە كەسيان زياتر نىيە و خويىن و سەريان
هاوتاي يەكتەر، دەبى ئەوان لەناو خۇيانا يەك دىل و يەك دەست بن و دەشى
پشتى يەكترى بگرن و يارىدەى يەكترى بدەن و لە دژى ئەوانەى كە لە مىللەتى
خۇيان نين يەك بگرن!

له هه مان کاتا: خوارینترینیان، مافی ئه وهی ههیه که ئامان و پهیمان
بدا به کئی که خۆی ئارهزوو بکا.

۷۸) نوینہر (رہسول: فرستادہ) ناکوڑی : (الرسلا لا تقتل)

٤٥٦٠- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ لِرَسُولِي مُسَيْلِمَةَ حِينَ قَرَأَ كِتَابَهُ: مَا تَقُولَانِ أَتُنْمَا؟ قَالَا: نَقُولُ كَمَا قَالَ، قَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرُّسُلَ لَا تُقْتَلُ لَضَرَبْتُ أَعْنَاقَكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ^(١).

نوعه‌ی می‌کوپری مه‌سعودی ئه‌شجه‌عی (خودای ئی‌رازی بئ) فهرمووی:
کاتئ پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) نامه‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ی که‌ذابی دروژنی
خوینده‌وه، بۆ خۆم گویم ئی‌بوو به‌ دوو فرستاده‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ی فهرموو:
ئه‌ی ئی‌وه ده‌لین چی؟ گوتیان: ئه‌و چی ده‌لی ئیمه‌یش هه‌روا ده‌لین و
باوه‌رمان به‌ داواکه‌ی هه‌هه‌!

فهرمووی (دیودی خودای لسمیرین): ئەدی به خودا رابەرو فرستاده ناکوژری
ئەگینا لە گەردنی هەردوکتانم دەدا (د/ئە - رمزای خودایان ئی بێ).

(١) سكت عن درجته الشارح.

۷۹) سیخورو خه‌فی ده‌کوژری: (الجاسوس یقتل)

۴۵۶۱- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ، فَجَلَسَ مَعَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْفَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اظْلُبُوهُ فَأَقْتُلُوهُ قَالَ: فَقَتَلَهُ فَتَقَلَّنِي سَلْبُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ^(۱):

سه‌له‌مه‌ی کوپی شه‌کوه (خودای ن‌زانی بن) فه‌رمووی: له سه‌فه‌ریکا سیخوریکی بته‌رسته‌کان بو خه‌فییه‌تی هاته لای پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) و له‌گه‌ل یارانیا دانیشته و ده‌موو دووی تاقی کردنه‌وه و له ناکاویکا خووی دزییه‌وه و فرته‌ی ن‌کرد! هه‌زده‌ت (درویدی خودای لسه‌رین) فه‌رمووی: ئاده‌ی بگه‌رین بووی و بیکوژن سه‌له‌مه فه‌رمووی: من خووم دو‌زیمه‌وه و کوشتم، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) که‌لوپه‌له‌که‌ی جاسوسه‌که‌ی به به‌خشیش دا به‌خووم (ب/د).

۴۵۶۲- عَنْ قُرَاتِ بْنِ حَيَّانٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ بِقَتْلِهِ (وَكَانَ عِنْدَهُ ذَمِيماً لَمْ يُسْلَمْ بَعْدَ - الْمَرْجَمِ) وَكَانَ عَيْنًا لِأَبِي سُفْيَانَ، وَكَانَ حَلِيفًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَمَرَّ بِحَلَقَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَقُولُ إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ: إِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا لَا تَكِلُهُمْ إِلَى إِيْمَانِهِمْ مِنْهُمْ قُرَاتُ بْنُ حَيَّانٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ أَحْمَدُ^(۲):

فورات‌ی کوپی هه‌ییان (رم‌ای خودای ن‌بن) فه‌رمووی: هیشتا په‌یماندار بووم، ئیسلام نه‌بووبووم، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌رین) فه‌رمانی ده‌رکرد بو کوشتم، فورات له‌وه‌وبه‌ر خه‌فیه‌ی شه‌بو سوفیان ده‌بن، سویند خواری پیاوینکیش ده‌بن له یاریده‌ ده‌ران (ئه‌نصار)، گوتی: جا له‌کن کو‌ریکی یاریده‌ده‌رانه‌وه رته بووم گوتم: من موسولمانم ئیتیر بو ده‌مکوژن، پیاوینکی

(۱) بخاری. جهاد: ۲۰۵۱. تجرید/ ۲ / ۳۶۷ رقم: ۱۲۴۴ - ۲۰۵۱ = مسلم جهاد وسیر: استحقاق القاتل

سلب القتیل / ۱۷۵۴ (هامش).

(۲) سکت عن درجته الشارح.

یاریده‌ده‌ریش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ده‌لی: من موسولمانم، فهرمووی (دروودی خودای له‌سهرین) هه‌ندی پیاوتان له‌ناودا هه‌یه هه‌واله‌ی دینی خویانیان ناکه‌ین و ههر به‌وه‌نده که به‌دهم بلتی من موسولمانم بر‌وای پی ناکه‌ین، مه‌گه‌ر شایه‌ت و به‌لگه‌ی هه‌بی، یه‌کئی له‌وانه ئه‌م فوراتی کو‌ری هه‌ییانه‌یه! (د/ئه‌حمه‌د) هه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) وازی لی هی‌نا له‌دواییدا فورات موسولمانیکی زور جوانی لی ده‌رچوو.

۸۰. خه‌فی ناردن په‌سه‌نده: (بعث العیون مطلوب)

۴۵۶۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بُسَيْسَةَ عَيْنًا يَنْظُرُ مَا فَعَلَتْ عَيْرُ أَبِي سُفْيَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱).

ئه‌نه‌س (خودای لی رازی بی) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) بوسه‌یسه‌ی (به‌خه‌فیتی) نارد، تا هه‌والی کاروانه‌که‌ی ئه‌بو سوفیانی بو بزانی. (د- سند صالح).

۴۵۶۴- → (ب- ۵- ز- ۱۰- ل- ۷۹- ف- ۱+۲)^(۲).

۸۱. ده‌رکردنی ناموسولمانان له‌ دوورکه‌ی عه‌ره‌ب

إخراج الكفار من جزيرة العرب

۴۵۶۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: يَوْمَ الْخُمَيْسِ وَمَا يَوْمُ الْخُمَيْسِ، ثُمَّ بَكَى حَتَّى خَضَبَ دَمْعُهُ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ: اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَجَعُهُ يَوْمَ الْخُمَيْسِ، فَقَالَ: ائْتُونِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا، فَتَنَازَعُوا وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: هَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: دَعُونِي فَإِلَٰذِي أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ، وَأَوْصَى عِنْدَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ: أَخْرَجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَحْيُوا الْوَلَدَ بَنَحْوِ مَا كُنْتُ أَحْيِيهِمْ، وَكَسَيْتُ الثَّالِثَةَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۱۰ رقم: ۱ / ۲۳۱۲ و رقم: ۲ / ۲۳۱۳.

^(۱) بخاري. جزيه: ۳۱۶۸.

ئیبینو عهیباس (خودایان ئی رازی بن) فهرمووی: ئای لهو رۆژی پینج شههمیه چی رۆژی بوو! قسه گیرهوه گوتی: ئیبینو عهیباس زۆرگیا ههتا به فرمیسک زیخ و چهوی تهپرکرد، ئهوجا فهرمووی: له رۆژی پینج شههمهیدا نهخۆشینهکهی پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) تهواو کهشهنگ بوو، فهرمووی: نامهیهکم بۆ بیئن، ههتا نامهیهکتان بۆ بنووسم، ئیتر لهپاش ئهو نامهیه ههتا ههتایه ریگهی راست وون ناکهن و سهرتان ئی ناشیوی! بهلام یاران لهناو خویانا بوو بهههرايان، خزمهتی پیغهمبهرانیش شوینی مشتومرو بگرهو بهردهو ههراو هوریا نییه و شتی وا نابێ له خزمهتی ئهواندا روو بدا، ئهوهبوو ههندی کهس گوتیان: پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) دهپرسکیئێ! چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: کهوای ئی هات لیم گهریئ با خهریکی حالی خۆم بم و خۆم ئاماده بکهم بۆ شادبوون به خزمهتی پهروهردگارم ئهم حالهی خۆم گهئێ باشترو چاکتره لهمهی که ئیوه له منتان دهوێ! فهرمووی: چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) لهکاتی مردنیدا سی راسپیژی موسولمانانی کرد: فهرمووی (دروودی خودای لهسهرین): فره خواکان له دورگهی عهرهب دهركهن و وهك خۆم به جوانی نوینهر بهرێ بکهن.. گوتی: راسپیژی سیههه میانم لهیاد نهماوه (ش/د) → (ب- ٥ز- ٧٠ل- ٢٤٩ف- ٦).

٤٥٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: انْطَلِقُوا إِلَى يَهُودَ فَخَرَجْنَا حَتَّى جِئْنَا بَيْتَ الْمَذْرَاسِ فَقَالَ: اسْلُمُوا تَسْلُمُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِبَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ فَمَنْ يَجِدْ مِنْكُمْ بِمَالِهِ شَيْئًا فَلْيَبِغْهُ، وَإِلَّا فَاغْلُمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

ئهبو هورهیره (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: جاری له مزگهوت بووین چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) هات بۆ ناومان و فهرمووی: ئادهی با برۆین بۆلای جووله کهکان جا له خزمهتیا رویشتین و چووینه مائی مالومه کهیان،

(٢) بخاری. جزیه: ٣١٦٨. مسلم. مغازی: ٤٥٦٦. أبو داود. خراج: ٣٠٠٣.

حەزرىت (درودى خوداى لەسەرىن) فەرمووى: ئەى كۆمەلەى جوولەكە موسولمان بىن سەر ئاسوودەو سەلامەت دەبن، بشزانن كە ئەم خاكە ھى خودا و پىغەمبەرى ئەو و مافى ئىوھى پىوھ نىيە مەمەوى ئەم ولاتەتان پى چۆل بكەم، لەبەرئەوھ ئەگەر مائى، شتىكتان ھەيە ساخى بكەنەوھ و بىفروشن و بە خوشى بپۆن و ئىرە چۆل كەن و سەرى خۆتان بە لايەكا دەرکەن! ئەگىنا باش باش لىتان روون بى كە ئەم ولاتە خاكى خودا و پىغەمبەرى خودايە و فرى ئىوھى بە سەرەوھ نىيە و ئەگەر بە خوشى خۆتان نەپۆن بە زەبرى شىرو تىر پىتان چۆل دەكەم و ئەوسا تەواو خالتان شپ دەبى (ب/م/د).

۴۵۶۷- → (ب- ۵- ز- ۷۰- ل- ۲۴۹- ف- ۶+ ۷+ ۸) (۱) (۳).

(۱) كاتى نووسىنى ئەم فەرموودانە:

جىجاز جەھى دىن لەم نامەردانە
فەرتەنەين وا سەك خاوەنى خۆى
نەناسىن ھاكا سەرى ھەلدا بۆى
لەعنەتى خودا و فريشته و خۆمان
لەو كەسانە بىن ھىنايان بۆمان ،
پاشاى خۆپەرست زاناي چا و لە دەست
بۆ دوژمن بوونە كوتەكو داردەست
قەبرى پىغەمبەر كەعبەين نازدار
دەفروشن لەبۆ نارهق و قومار
كەلى نىسلاميش بەيدەس كراوھ
بە دەستى دۆستى پابەس كراوھ ،
تەسليم بە دەستى ناكەس كراوھ
ھىچ كارو بارى بە دەس نەماوھ
وەك كەو لە ناخى قەفەس كراوھ
رەگەى باى بالى بەربەس كراوھ

۸۲) نازاردان و چهوساندنه‌وی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌لایه‌نی ناموسولمانه‌کانه‌وه

اضطهاد المشركين للنبي (مُتَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

۴۵۶۸- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ (مُتَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابٌ لَهُ جُلُوسٌ وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ بِالْأَمْسِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: أَتَيْكُمْ يَقُومُ إِلَى سَلَا جَزُورِ بَنِي فَلَانَ فَيَأْخُذُهُ فَيَضَعُهُ فِي كَيْفِي مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَاتَّبَعْتُ أَشَقَى الْقَوْمِ فَأَخَذَهُ فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِيُّ (مُتَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَضَعَهُ بَيْنَ كَيْفَيْهِ، قَالَ: فَاسْتَضَحُّوْا وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمِيلُ عَلَى بَعْضٍ وَأَنَا قَائِمٌ أَنْظُرُ لَوْ كَانَتْ لِي مَنَعَةٌ لَطَرَحْتُهُ عَنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ (مُتَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ سَاجِدٌ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، انْطَلَقَ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَ فَاطِمَةَ فَبَجَّاءَتْ وَهِيَ جُوزِيَّةٌ فَطَرَحَتْهُ عَنْهُ ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتِمُهُمْ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ (مُتَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاتَهُ رَفَعَ صَوْتَهُ، ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكَانَ إِذَا دَعَا ثَلَاثًا وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ يَا بَنِي جَهْلٍ هِشَامٌ وَعُثْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ وَأُمَيَّةُ بْنُ خَلْفٍ وَعُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أَحْفَظْهُ فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ صَرَغَى يَوْمَ بَدْرٍ، ثُمَّ سَحِبُوا إِلَى الْقَلِيبِ قَلِيبٍ بَدْرٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئيبينو مه‌سعوود (خودای ئی‌رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) جارئ له‌لای که‌عبه‌ نوپژئ ده‌کرد، ئه‌بو جه‌هل و چه‌ند هاوپرئیه‌کی له‌وی دانیشتبوون، روژئ پی‌شوو تریش وشتئ سهربرا بوو ئه‌بو جه‌هل گوئی: کامتان ده‌چئ پرزانگی ئه‌و وشتره‌ سهرپراوه‌ که‌ دویئئ ئه‌و ماله‌ سهریان بریوه، کاتئ که‌ موحه‌مه‌د سهر داده‌نئ له‌ کوپ‌نووشدا ئه‌و پرزانگه‌ له‌سهر بوته‌قه‌ی ملی دابنئ، به‌دترین که‌سی کو‌مه‌له‌که‌ ده‌رپه‌ری و چوو پرزانگه‌که‌ی هی‌ناو کاتئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کوپ‌نووشی برد له‌ناو

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۷۰ رقم: / ۶ / ۲۵۶۳ ورقم: / ۷ / ۲۵۶۴ ورقم: / ۸ / ۲۵۶۵.

^(۱) تجريد البخاري / ۱ / ۱۹۰ رقم: ۱۷۲ - ۲۴۰ ، ۲۹۲۴ ، ۵۲۰ ، ۳۸۵ ، ۳۶۶۰ ، ۳۸۵۴ ، ۳۹۶۰ . مسلم.

شانیدا داینا گوتی: ئیتر کردیان به فشه و پیکه‌نین و لال و پال کهوتن به‌سەر یه‌کتردا! منیش هەر سه‌یرم ده‌کردو ده‌سه‌لاتی هیجیشم نه‌بوو ئه‌گینا پرزانگه‌که‌م له‌سەر پشستی فڕه‌ ده‌دا، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سەر ئه‌و حاله‌ له‌ سه‌جده‌دا مایه‌وه‌و سه‌ری هه‌ل نه‌پری، تا مروفتی چوو به‌ فاتیمه‌ی گوت، فاتیمه‌ ئه‌وکاته‌ منالگار بوو، که‌ هات فریی داو ده‌ستی کرد به‌ جنیودان پییان، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کاتی نوێژه‌که‌ی ته‌واو کرد ده‌نگی هه‌لپری و نزای شه‌پری ئی کردن، ده‌ستووری چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) وابوو که‌ نزایه‌کی ده‌کرد سێ جار نزاکه‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌، که‌شتیکیشی له‌ خودا داوا ده‌کرد سێ جار داوا کردنه‌که‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌. جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) سێ جار له‌سەر یه‌ک به‌ ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی: خودایه‌! قوهریشم هه‌واله‌ی قین و قاری تۆ کرد! ئه‌وانیش که‌ گویان له‌مه‌ بوو له‌ پیکه‌نین که‌وتن و زۆر له‌ نزاو سکاڵاکه‌ی ترسان، دوا ئه‌وه‌ فه‌رمووی: خودایه‌! ئه‌م زه‌لامانه‌م هه‌واله‌ به‌خشم و قاری تۆکرد: ئه‌بو جه‌هلی کوپری هیشام و عوتبه‌ی کوپری ره‌بیعه‌ و شه‌یبه‌ی کوپری ره‌بیعه‌ و وه‌لیدی کوپری عوقبه‌ و ئومه‌یییه‌ی کوپری خه‌له‌ف و عوقبه‌ی کوپری ئه‌بو موعه‌یط.. فه‌رمووی: ئه‌و چه‌وته‌میشی ژمارد به‌لام من ناوی چه‌وته‌میانم له‌به‌ر نه‌ماوه‌ چه‌وته‌م عه‌ماره‌ی کوپری وه‌لید بوو ده‌ی به‌و خودایه‌ی که‌ به‌حه‌ق پیغه‌مبه‌ری ره‌وانه‌ کردووه‌ ئه‌و به‌دبه‌ختانه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ر یه‌که‌ یه‌که‌ ناوی هینان و ئه‌و نزای شه‌پری ئی کردن به‌ چاوی خۆم چاوم پییان که‌وت له‌ روژی به‌دردا کوژدابوون، له‌ ئه‌نجاما که‌ لاکه‌کانیان به‌ کیش کردن و تووپیان دانه‌ ناو بیره‌که‌ی به‌دره‌وه‌! (ش).

٤٥٦٩- → ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی موئینه‌وه‌ رابوو: یه‌که‌م فه‌رمووده‌که‌ ده‌فه‌رموی: (بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي بِغَنَاءِ الْكَعْبَةِ)^(٢).

(٢) تقدم في بداية سورة المؤمن. الحديث الرقم: ١. مجلد سابع.

۴۵۷۰- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ أَشَدَّ مِنْ يَوْمٍ أَحَدٍ فَقَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ يُجِنِّي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَأَنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِهِ فَلَمْ أَسْتَفِيقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظْلَمَتْنِي فَتَنَظَّرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، قَالَ: فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَّمْ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ وَقَدْ بَعَثَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أَطْبِقَ عَلَيْهِمُ الْأَخْشَبِينَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَخَذَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۳):

عائیشه (رمزای خودای نبی) ده‌فهرمووی: عه‌رزى حه‌زهره‌تم کرد: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هیچ روژیکت به‌سه‌ردا هاتوو‌ه که له روژى ئو‌حود سه‌ختتر بئ؟ فهرمووی: له‌م هوژه‌ی تووه‌ “تووشی ده‌ردی سه‌ری و ئیش و ئازاریکی ئیجگار زۆر بووم، به‌ تایبه‌تی له‌ روژه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا ته‌واو سه‌خله‌تیان کردم، مه‌به‌ستم ئه‌و روژه‌یه‌ که له‌ عه‌قه‌به‌ی مینادا خووم پیش که‌شی عه‌بدو‌یالیلی برای عه‌بدو‌کولال کردو له‌پاشا چووم بو‌ لایان بو‌ طائیف، له‌ویش دیسان داوام له‌ خووی و له‌ هوژی ته‌قیف کرد که ئیسلام ببن و ببن به‌ پشت و په‌نای ئیسلام به‌لام مرازمیان نه‌دا^(۱) ئیتر منیش (به‌ خه‌مباری) که‌وتمه‌ ری و به‌بئ ئاگا ریگه‌م گرته‌ به‌رو رویشتم، کاتئ هوشم هاته‌وه‌و به‌ ئاگا هاته‌وه‌ ته‌ماشام کرد وام له‌ قه‌رنولته‌عالیب، که‌ سه‌رم هه‌ل‌بری ته‌ماشام کرد وا په‌له‌یی هه‌ور به‌پا سه‌رمه‌وه‌ وه‌ستاوه‌ بووه‌به‌ سیبه‌ر بووم، که‌ سه‌رنجم دا جو‌برائیل له‌

(۳) تجرید البخاری-مختصر صحیح البخاری/۲/ ۴۳۴ رقم: ۱۳۰۳، ۲۲۳۱، ۷۳۸۹. مسلم. مغازی: ۴۶۲۹.

(۱) له‌ فۆلكولۆری کوردیدا ده‌ئ:

(خوا سرازم بدا) باخم به‌ریبئین

خۆت شووبکه‌ی به‌خۆم، براکه‌ت ئن بیتن (ومرگێر)

ناویا بینی، جویرائیل بانگی کردم و فہرمووی: یہزدانی ہیژا و سہرور ٹاگای
 لی بوو کہ ہوزہ کہت چییان پی گوتیت و چونیان و ہلام دایتہوہ، نہوا
 فریشتہی کیوانی بو ناردوویت، چی فہرمانیکت ہہیہ پیی بفہرموو، چون تو
 ہزہ کہی ناویان لی دہکا، جا فریشتہی کیوانیش بانگی کردم و سلای لی
 کردم و فہرمووی: نہی موہہ مہد! خوا گوئی لی بوو کہ ہوزہ کہت چون بہ
 ناشیرینی و ہلامیان دایتہوہ، نہوہ من فریشتہی سہرکاری سہر چیاکانم و
 ہہموو کیوو چیاکان بہ دہستی منہ، نہگہر ٹارہزوو دہکہی ہہردوو کیوہ کہ
 تہیخ دہکہم بہ سہریاندا، کیوی نہبو قوبہ یس و کیوی قہ یقوعان کہ شاری
 مہککہ دہکہویتہ نیوانیانہوہ دہدہم بہ یہکا! حہزرت دہفہرموی: خہیر!
 چونکہ من ٹومید دہکہم کہ خوا لہ پشٹی نہمانہ نہوہی بخاتہوہ کہ نہوان
 خودا بپہرستن و بہ تاک و تہنای بزائن و ہیچ ہاوبہشی بو دانہنن! (ش).

۴۵۷۱- تہماشای یہکہم فہرموودہی سوورہتی مؤمنین بکہ^(۴).

۸۲) باسی جہوتہم: باسی غہزوات

الباب السابع: في الغزوات

۴۵۷۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ
 الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمَائَةٍ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَكِنْ يُغْلَبُ اثْنَا عَشَرَ
 أَلْفًا مِنْ قِلَّةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

ٹیبنو عہباس (رمزای خودایان لی بن) فہرمووی: پیغہمبہری خودا فہرمووی
 (درودی خودای لہسربن): باشتین دہستہ ہاوپری نہوہیہ کہ چوار کہس بن، باشتین
 لق (سہرییہ) نہوہیہ کہ چوار سہد کہس بن، باشتین سوپا نہوہیہ کہ چوار

^(۴) راجع الحديث الأول من سورة المؤمن. مجلد سبع.

^(۱) بسند حسن (شرحہ).

هزار کهس بن، ژماره‌ی سوپاش که گه‌یشته دوازده هزار ئیتر له‌بهر که‌می نابەزین نه‌گهر به‌زین له‌بهر که‌می نییه له‌بهر شتیکی تره (د/ت - س/ح).

۴۵۷۳- عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: لَقِيتُ زَيْدَ بْنِ أَرْقَمَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) فَقُلْتُ لَهُ: كَمْ غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: كَمْ غَزَوْتَ مَعَهُ؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: فَمَا أَوَّلُ غَزْوَةٍ غَزَاهَا؟ قَالَ: ذَاتُ الْعُسَيْرِ أَوِ الْعُسَيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَالٍ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۲).

ئەبو ئیسحاق فەرمووی: تووشی زهیدی کوپی ئه‌رقه‌م بووم (خودای ئی رازی بێ) عه‌رم کرد: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) چهند غه‌زای کردووه؟ فەرمووی: نۆزده غه‌زا، گوتم: له‌ چهند غه‌زایانا تو له‌گه‌لیا بووی؟ فەرمووی: له‌ هه‌قده غه‌زایاندا گوتم: کامه‌یان یه‌که‌م غه‌زای بوو؟ فەرمووی: غه‌زای ذاتولعوسه‌یر، یا فەرمووی: غه‌زای ذاتولعوشه‌یر (ش/ت).

۴۵۷۴- وَقَالَ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً قَاتِلٌ فِي ثَمَانٍ مِنْهُنَّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۳).

بوره‌یده (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) نۆزده غه‌زای کردووه به‌لام له‌ هه‌شت غه‌زایانا جه‌نگی کردووه (م).

(۸۴) غه‌زای به‌در: (غزوة بدر)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ} (۱۲۳/۳).

واته: بیرکه‌نه‌وه له‌وه که به‌پراستی خودای گه‌وره نه‌صره‌ت و یارمه‌تی ئیوه‌ی دا له‌ جه‌نگی به‌دردا وه‌لحال ئه‌وکاته ئیوه‌ کۆمه‌لیکی کزو بێ نموود و بێ ژماره‌ و بێ مایه‌ و که‌م چه‌ک بوون، ده‌ی که‌واته ئیستا ئیوه‌ له‌ خودا

(۲) بخاری. استسقاء: ۱۰۲۳ مسلم. مغازی: ۴۶۶۹.

(۳) مسلم. مغازی: ۴۶۷۲ ، ۴۶۷۳.

بترسن و هەر له خودا بترسن و هەر له خودا بپارێنهوه، سا به شکوو خودای گه‌وره له کۆمه‌لی سوپاسگوزارتان بژمی‌ری.

٤٥٧٥- → (ب- ٦- ز- ٩- ل- ١٨٢- ف- ٤) (١).

٤٥٧٦- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ الْمُقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا لِأَنَّهُ أَكْرَمَ صَاحِبِهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ، أُنَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: لَا تَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى إِذْ هَبَّ أُنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا، وَلَكِنَّا نُقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ قَوْلُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٢).

ئيبنو مەسعوود (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: هه‌لوه‌ستییکی مه‌ردانه‌م له میقدادی کوپی نه‌سوود دیوه، هه‌ز ده‌که‌م که من خاوه‌نی نه‌و هه‌لوه‌سته پیاوانه بوومایه، به هه‌رچی شتی که به به‌ها گران بێ و به کیش سووک بێ، جارێ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رب) خه‌ریک بوو نزای شه‌پی له فره‌خواکان ده‌کرد، میقداد هات به‌سه‌ردا، عه‌رزى کرد: قوربان! ئیمه وه‌ک گه‌لی مووسا ناکه‌ین، که به مووسایان گوت:

{فَاذْهَبْ أُنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ - ٥/٢٤}.

واته: ئه‌ی مووسا! ئیمه به‌هیچ جو‌ری ناچین بۆ غه‌زا بۆ سه‌ر ئه‌م هۆزه مله‌وپه زه‌به‌للاحانه که‌وان له خاکی پیروزی به‌یتولمه‌قدیسدا، هه‌تا نه‌وان له‌وی بن ئیمه سه‌ری پیا‌ناکه‌ین، ئه‌وه بۆ خۆت و خواکه‌ت دوو به‌دوو ناچن بۆ ئه‌م شه‌په‌ی که خۆت ده‌لیی، ئیمه‌یش ئا لی‌رده‌ا بۆ خۆمان داده‌نیشین، ده‌ی فەرموون بپۆن ئیمه‌یش والی‌رده‌ا چاوه‌نوارتان ده‌که‌ین! عه‌رزى کرد: قوربان! حاشا ئیمه هه‌له‌ی وا گه‌وره ناکه‌ین، به‌لام ئیمه له‌هه‌ر چوار لاتوه‌و بۆت ده‌بین به‌ شوورای پۆلایین، له راسته‌وه، له چه‌پته‌وه، له‌به‌ر ده‌مه‌ته‌وه، له پشتته‌وه

(١) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٩ رقم: ٢٨٧٨.

(٢) تجريد البخاري / ٤ / ٢٤٩ رقم: ١٥٢٤ = ٣٩٥٢ ، ٤٦٠٩.

جهنگ ده‌کین و به‌ری هی‌رش‌ی دوژمن ده‌گرین، که نه‌و وای فهرموو ته‌ماشام کرد رووی پی‌غهمبهر (درویدی خودای له‌سربین) له‌م قسانه‌ی نه‌م وه‌ک گول‌گه‌شایه‌وه و نه‌وه‌ی زور پی‌ خوش بوو! (ب).

۴۵۷۷- له‌سهر باسی (اضطهاد المشرکین للنبی) دا رابورد فهرمووده‌ی یه‌که‌م. لی‌ره‌دا نه‌مه‌ی پتره: سویندم به‌ یه‌زدانی پاک لاشه‌ی نه‌مانه‌م له‌ روژی به‌دردا به‌ چاوی خوُم دی له‌و ناوه‌دا لال و پال که‌وتیبوون، له‌به‌رنه‌وه‌ی گه‌لی گهرم بوو تاوی هه‌تاوه‌که‌ گه‌ناندیبوونی و بو‌گه‌نیان کردبوو (ش)^(۳).

۴۵۷۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَاوَرَ حِينَ بَلَغَهُ إِقْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ: إِنَّا نُرِيدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُحْيِضَهَا الْبَحْرَ لَأَحْضَيْنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرَكِ الْعِمَادِ لَفَعَلْنَا فَنَدَبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ فَانْطَلَقُوا حَتَّى نَزَلُوا بَدْرًا وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا قُرَيْشٍ وَفِيهِمْ غُلَامٌ أَسْوَدُ لَبَنِي الْحَجَّاجِ فَأَخَذَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانُوا يَسْأَلُونَهُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ وَأَصْحَابِهِ فَيَقُولُ: مَا لِي عِلْمٌ بِأَبِي سُفْيَانَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَشَيْبَةُ وَأُمَيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ ضَرْبُوهُ، فَقَالَ: نَعَمْ أَنَا أَخْبِرُكُمْ هَذَا أَبُو سُفْيَانَ. فَإِذَا تَرَكُوهُ فَسَأَلُوهُ قَالَ: مَا لِي عِلْمٌ بِهِ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَأُمَيَّةُ فِي النَّاسِ فَإِذَا قَالَ هَذَا أَيْضًا ضَرْبُوهُ، وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَائِمٌ يُصَلِّي فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ انْصَرَفَ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَضْرِبُوهُ إِذَا صَدَقْتُكُمْ وَتَرَكُوهُ إِذَا كَذَبْتُكُمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ وَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَا هُنَا وَهَا هُنَا، قَالَ: فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعِ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۴).

ئه‌نه‌س (خوشنود‌ی خودای ئا‌بن) فهرمووی: کات‌ی پی‌غهمبهر (درویدی خودای له‌سربین) ژنه‌وت‌ی که‌وا نه‌بو سوفیان، به‌ زه‌واریکی گه‌وره‌ی بازگانییه‌وه له‌

(۳) تقدم في بحث اضطهاد المشركين للنبي (صلى عليه وسلم) الحديث الأول.

(۴) مسلم. مغازي: ۴۵۹۷.

شامهوه دهگه پیتتهوه بۆ مهککه، پرس و راویژی به یارانی کرد، ئایا برۆین
 بۆیان یانا، له پیتشدا ئه‌بو به‌کر قسه‌ی فهرموو، وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای
 له‌سهرین) به قسه‌که‌ی ئه‌و قنیاتی نه‌کرد، دوا‌هه‌و عومه‌ر قسه‌ی فهرموو، دیسان
 به قسه‌ی ئه‌ویش فهرامۆشی بۆ نه‌هات، جا سه‌عدی کو‌ری عوباده‌هه‌لسایه‌وه
 فهرمووی: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! دیاره‌" رووی دهمت له ئیمه‌یه‌و له‌م
 راویژه‌ مه‌به‌ستت ئه‌وه‌یه ده‌موودووی ئیمه‌ تا‌قی بکه‌یتته‌وه، ده‌ی به‌وکه‌سه‌ که
 گیانی منی وا له‌ده‌سا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که به‌ولا‌خه‌کانمانه‌وه تاو بده‌ینه
 ناو نی‌رینه‌ی ئاوی ده‌ریا به‌بێ چه‌ندو چوون تاو دده‌ینه‌ ناوی و مادام
 فهرمانی تۆی له‌سه‌ر بێ کۆ له‌هیچ ناکه‌ینه‌وه، یا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که هه‌تا
 بنعین، یا هه‌تا بنی دنیا ماین و ئه‌سپ و ولا‌خه‌کانمان به‌ دوا‌ی دو‌ژمندا
 غاربده‌ین، ئه‌وا به‌بێ سی‌ی و دوو‌کردن به‌ چوارناله‌ تا ئه‌وی غاریان دده‌ین و
 به‌بێ په‌روا دو‌ژمن له‌هه‌ر کو‌ی بێ ده‌چینه‌ ویزه‌ی، بزانه ئیمه‌ سه‌رمان له
 ریتایه‌! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌ی خوشه‌ویست! دڵ له‌ دڵ نه‌ده‌ی، له‌تۆ
 فهرمان و له ئیمه‌ به‌جیه‌ینان! گو‌تی: ئیتیر پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سهرین) قیز‌ی
 کردینه‌وه و تیز‌ی کردین، هه‌تا که‌وتینه‌ ری و رو‌یشتین هه‌تا له‌شکره‌که‌مان
 که‌یشته‌ به‌درو له‌وی لایاندا، له‌وی ئاو کی‌شه‌کانی قو‌ره‌یش هاتن بۆ ئاو بردن،
 خولا‌میکی ره‌شیان تیا‌بوو ه‌ی خیل‌ی به‌نی حه‌ججاج بوو، هاو‌ری‌کانی
 پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سهرین) گرتیان و پرس‌یاری ئه‌بو سو‌فیان و کاروانه‌که‌یان
 ئی کرد، گو‌تی: ئاگام له‌ ئه‌بو سو‌فیان نی‌یه، به‌لام ئا ئه‌وه ئه‌بو جه‌هل و عوتبه‌و
 شه‌یبه‌و ئومه‌یه‌ی کو‌ری خه‌له‌فه‌ له‌گه‌ڵ خه‌لکیکی زۆردا هاتوون بۆ جه‌نگ له
 گه‌لتانا، که‌وا‌ی ده‌گوت، له‌وان وابوو که ده‌یه‌وی چه‌واشه‌یان بکا، له‌به‌ره‌ئه‌وه
 ده‌ستیان کرد به‌ لی‌دانی، ئه‌ویش له‌تاواندا ده‌یگوت: باشه راستتان پێ ده‌لیم
 ئه‌وه ئه‌بو سو‌فیانه، به‌لام که‌ وازیان ئی هی‌نا و لی‌یان ده‌پرسی‌یه‌وه هه‌مان
 قسه‌ی پیشووی خو‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه، ئیتیر هه‌روه‌ها، له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ر
 (برودی خودای له‌سهرین) راوه‌ستا‌بوو نو‌یژی ده‌کرد، که‌ چاوی به‌م حاله‌ که‌وت
 سلا‌وی نو‌یژه‌که‌ی دایه‌وه‌و فهرمووی: به‌و که‌سه‌ که‌ گیانی منی به‌ده‌سه، که

یهزدانی مه‌زنه، نه‌م خولامه که قسه‌ی راستتان بۆده‌کا، ئیوه لی‌ی دده‌ن و که درویش‌تان بۆ ده‌کا وازی ئی دینن له‌پاشا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): نه‌مه شوینی کوشتنی فیساره که‌سیانه و نه‌وه‌یش شوینی نه‌وه و نه‌وه‌ی تریانه چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) به ده‌ستی له‌سهر رووی عه‌رده‌که لی‌ره و له‌وی جیگه‌ی توپینی یه‌ک به‌یه‌کی نه‌و توپیوانه‌ی دیاری کرد، نه‌نه‌س فه‌رمووی: هیچ کامیکیان له‌و شوینه‌ی که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌ستی له‌سهر دانا و دیاری کرد بۆ جیی کوژانیان هه‌لیان نه‌بوارد و هه‌رکه‌سه‌یان له‌ جیگه‌ی دیاری کراوی خۆیدا کوژا! (م).

٤٥٧٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثَرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَهُ إِذْ سَمِعَ ضَرْبَةَ السَّوْطِ فَوْقَهُ وَصَوْتَ الْفَارَسِ يَقُولُ: أَقْدِمْ حَيْرُومُ، فَنَظَرَ إِلَى الْمُشْرِكِ فَخَرَّ مُسْتَلْقِيًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ أَلْفُهُ وَشَقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السَّوْطِ فَأَخْضَرَ ذَلِكَ أَجْمَعُ، فَجَاءَ الْأَنْصَارِيُّ، فَحَدَّثَ بِذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَدَقْتَ، ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَقَتَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَأَسْرُوا سَبْعِينَ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥).

عه‌بدوللای کوپی عه‌باس، که به‌ناو بانگه به‌ ئیبنو عه‌باس، که هه‌ق شاموزای پیغه‌مبه‌ره (دروودی خودا له‌سهر پیغه‌مبه‌رو ره‌زای خودا له‌وان بێ) ده‌فه‌رمووی: له‌ روزی به‌دردا پیاوویکی موسولمان ده‌نیشتیه‌ سه‌ر پیاوویکی فره‌خوا، له‌وکاته‌دا که‌وا خه‌ریکه‌ راوی ده‌نی، له‌په‌ر له‌ ژوور سه‌ریه‌وه له‌لای ئاسمانه‌وه شه‌ققه‌ی قه‌مچی و ده‌نگی تیخووپینی سواری ده‌بیستنی که له‌ ماینه‌که‌ی ژیری ده‌خوپی که ناوی هه‌یزووم ده‌بی و یای ئی ده‌کا و تی‌ی ده‌خوپی: نه‌ی هه‌یزووم! پی‌شکه‌وه. موسولمانه‌که ته‌ماشا ده‌کا و کابرای بته‌هرست به‌بی نه‌وه‌ی نه‌م هیچی ئی بکا له‌ خۆیه‌وه به‌ پشتا ده‌که‌وی و له‌سه‌ر گازه‌ره‌ی پشت ده‌تلیسیته‌وه و ده‌مری و سارد ده‌بیته‌وه، که سه‌رنجی ده‌دا ده‌پوانی و لووتی

(٥) مسلم. مغازی: ٤٥٦٣. ابو داود. جهاد: ٢٦٩٠. ترمذی. تفسیر القرآن: ٣٨١.

کابرا دابراوه و روومه‌تی به قه‌د جیگه‌ی قه‌مچی فریشته‌که شه‌ق بووه و جیگه‌ی قه‌مچییه‌که به لووت و روومه‌تیه‌وه وه‌ک خه‌تی خوینی تی‌زاوه و شین هه‌لگه‌پراوه. پیاوه موسولمانه‌که نه‌نصاری بوو هاته‌ خزمه‌تی هه‌زرت (درویدی خودای له‌سهرین) و نه‌م داستانه‌ی عه‌رزی کرد، فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): راست ده‌که‌ی! نه‌و فریشته‌یه له‌و هی‌زه‌یه که له‌ ئاسمانی سییه‌مه‌وه هاتون بو‌ یارمه‌تی ئیوه! نه‌و رۆژه موسولمانه‌کان هه‌فتا که‌سیان له‌ ناموسولمانه‌کان کوشت و هه‌فتا که‌سیشیان لی‌یه‌خسیر کردن (م).

۴۵۸- عَنْ أَبِي طَلْحَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ يَوْمَ بَذْرِ بَارَبَعَةَ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَذْرِ خَيْبِثٍ مُخْبِثٍ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ بِبَذْرِ الْيَوْمِ الثَّلَاثِ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشُدَّ عَلَيْهَا رَحْلُهَا ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا: مَا يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَةٍ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرُّكِيِّ فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ أَيْسَرُكُمْ أَكْثَرُكُمْ أَطَعْتُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا، فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَاحِدٌ^(۱):

ئه‌بو طه‌لحه (خودای لی‌زانی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له‌ رۆژی به‌دردا، فه‌رمانی فه‌رموو لاشه‌ی بیست و چوارکه‌سیان له‌ گه‌وره‌ پیاوانی قورده‌یش به‌ردایه‌ ناو بیری له‌ بیره‌کانی به‌دروه‌ که به‌ به‌رد هه‌لچنرابوو، به‌ راستی تا بلیی بیریکی پیس‌وچه‌په‌ل بوو“ پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌ستووری وابوو که خودا سه‌ری ده‌خست به‌سه‌ر هو‌زیکا سی‌ شه‌و له‌ومه‌یدانه‌دا، له‌ ده‌شتایی به‌ر ما‌ل‌ندا ده‌مایه‌وه له‌ غه‌زای به‌دریشدا له‌ رۆژی سییه‌می زالبوونیدا فه‌رمانی فه‌رموو وشتره‌که‌یان بو‌ کو‌پان کرد،

ئەوسا سواربوو رۆیشت و یارانێ شویینی کهوتن و گوتیان: ببی و نهبی بۆ کاریکی تایبهتی خۆی دهچێ، چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) رۆیشت تاجووه سهر لیواری بیرهکه و لهوێ راوهستا و دهستی کرد به بانگ کردنی کافره کوژراوهکانی ناو بیرهکه و یهکه یهکه بهناوی خۆیان و بهناوی باوکیانهوه بانگی دهکردن و دهیفرموو: ئەهێ فیساری کوپی فیسار! ئەهێ ئەوه و ئەهێ ئەوه! ئایا پهشیمانیتان حاصل کردو ئیستا خۆزگه دهخوانن که ئەم پهندهتان به خۆتان نهدايه و له دنیا دا موسولمان ببوونایه و له فرمانی خودا و پیغه مبهری خودا دهر نهچوونایه و ئەم رۆژی رهشهتان به سهر خۆتان نههینایه، دهی بزائن ئەهێ ئیمه له سایه ی خوداوه به ئاواتی خۆمان گهیشیتین و ئەو مژده و بهلینهی که خودای خۆمان وادهی پێ دابووین دهستمان کهوت و بهچاوی خۆمان دیمان، دیاره ئیوهیش به تۆلهی سهختی کاری بهدی خۆتان گهیشتون و ئەو هه ره شه و ئیش و ئازاره ی که خودا وادهی ئەوهی پێدابوون به چاوی خۆتان دیتان، عومهر (خودای ئازانی بێ) فهرمووی: قوربان! قسهی چی له گهڵ بێ گیاندا دهکهی فهرمووی: سویند به و که سه که رهوانی منی و له ده سا ئەوانیش وهک ئیوه ئاوا گوێیان له م قسانه ی منه، وهێ ئەوهنده ههیه ئەوان ناتوانن وهلام بدهنهوه. (ب/ ئەحمه د).

٤٥٨١- ته ماشای فهرمووده ی بیست و شه شه می سوورده تی ئالی عیمران بکه. لیڤه دا ده فهرموێ: له م غه زایه دا ناموسولمانه کان زیانی چه فتا که سیان له ئیمه دا، له رۆژی غه زای به دردا پیغه مبه ر (دروودی خودای لهسهرین) و یارانێ زیانی سه دو چل که سیان له وان دابوو، چه فتایان دیل و چه فتایان کوژراو بوو. ئەبو سوفیان بانگی کرد له دووره وه گوتی: ئەمرۆژه له جیاتێ رۆژه که ی به در، جه نگیش دوو به ختییه و هاتو نه هاته و سه رکه وتن و ژیرکه وتن له شه ڤدا وهک سه تلێ سه ر بێر وایه هه رساته ی به ده ست که سیکه وهیه^(٧).

^(٧) راجع الحديث الرقم (٢٦) من تفسیر سورة آل عمران من مجلد سادس.

۸۵) که‌ورده‌یی یارانی غه‌زای به‌درو ژماره‌یان چه‌ند که‌س بووه:

فضل اهل بدر و عدد هم

۴۵۸۲- عَنْ رِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) وَكَانَ مِنْ شَهِدٍ بَدْرًا قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا تَعْلُمُونَ أَهْلَ بَدْرٍ فَبِكُمْ؟ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا، قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱).

ریفاعه‌ی زوره‌قی (خودای فی‌رازی بن) که خوی یه‌کیک بوو له‌وانه‌ی که به‌شداری غه‌زای به‌در بوو فهرمووی: جو‌برائیل (دودی خودای لسه‌ر بن) هاته لای پیغه‌مبه‌ر (دودی خودای لسه‌ر بن) پیی فهرموو: ئیوه له‌نا و خوتانا ئه‌وانه‌ی که له غه‌زای به‌دردا به‌شدارییان کردوو چی پایه‌یه‌کیان بو دادنه‌یین؟ فهرمووی (دودی خودای لسه‌ر بن): له ریزی هره باشی موسولمانانیاں حلیب ده‌که‌ین یا چه‌زرت فهرمایشتیکی وای فهرموو. جو‌برائیلش فهرمووی: هه‌روه‌ها ئیمه‌یش له‌نا و خوماندا ئه‌و فریشته‌یه‌ی به‌شداری کردبی له‌م چه‌نگه‌دا له ریزی فریشته هه‌ره‌باشه‌کانی دادنه‌یین! (ب).

حه‌دیت و فهرمایشتی چه‌زرت (دودی خودای لسه‌ر بن) وه‌کوو ئایه‌تی قورئان وایه، ئه‌گه‌ر موسولمانی روانی واه‌له‌یه‌کی تیکه‌وتوو، یا خوا نه‌خواسته توشی بی ریزییه‌ک بووه، وه‌ک ئه‌وه که‌وتوته ژیر پی، ده‌بی (به‌پیی ته‌وانا) ئه‌و هه‌له‌یه‌ راست بکاته‌وه، یا ئه‌و بی ریزییه چاره‌سه‌ر بکا.

له‌به‌رگی چواره‌می (اقران النیرین) ده‌کی ماموستا مه‌لا ره‌شید به‌گی باباندا له‌ لاپه‌ره (۳۴۰) دا، ده‌فهرمووی: ریفاعه‌ی کوپی رافیع له‌ باوکیه‌وه (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) ریوایه‌ت ده‌کا، باوکی له‌ ئه‌هلی به‌در بوو... قسه‌که‌ی ماموستا ره‌شید (ره‌زای خودای فی‌بن) ته‌واو، به‌لام هه‌له‌یه‌کی تیادایه‌ و به‌پیی عه‌ینی (خودای فی‌رازی بن) راستی ده‌که‌مه‌وه، له‌ عه‌ینیدا له‌ باسی (بَابُ شُهُودِ الْمَلَائِكَةِ بَدْرًا) دا ده‌فهرمووی: قَوْلُهُ (وَكَانَ أَبُوهُ) أَيُّ أَبُو مُعَاذٍ هُوَ رِفَاعَةُ بْنُ أَهْلِ بَدْرٍ.

(۱) بخاری. مغازی: ۳۹۹۲، ۳۹۹۴ تجرید/ ۴ / ۲۵۳ رهم: ۱۵۲۸.

هر لهه باسه‌دا له سه‌حیحی بوخاری شهریفدا ده‌فهرموئ: (حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَذْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقْبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِأَبْنِهِ: مَا يَسْرُئُنِي أَلَّنِي شَهِدْتُ بَذْرًا بِالْعَقْبَةِ، قَالَ سَأَلَ جَبْرِيلُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِهَذَا).

واته: شیخی بوخاری (رمزای خودای ئی بن) ده‌فهرموئ: سوله‌ییمانی کوپی حهرب ئهه فهرمایشته‌ی پیمان فهرموو، له‌هه‌ماده‌وه، له‌یه‌حیاوه، له‌موغانی کوپی ریفاعه‌ی کوپی رافیع‌هوه، ریفاعه‌له‌یارانی غزای به‌در بوو، له‌و غزا پیروژه‌دا به‌شداری کردبوو، به‌لام رافعی باوکی له‌یارانی به‌یتولعه‌قه‌به‌بوو، له‌و به‌یعه‌ته‌فهرده‌دا به‌شداری کردبوو، گه‌ئی جار به‌ریفاعه‌ی کوپی خوئی ده‌فهرموو: گهرچی ئهه پرسیارو وه‌لامه‌ی که‌بوئوم گیزایه‌وه‌له‌باره‌ی گهره‌یی غزای به‌دره‌وه، له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو جوهرائیلدا روی داوه، وه‌ئی من به‌ش به‌حالی خوم، له‌دل و باوه‌ری خوما خیرو گهره‌یی ئهه په‌ییمانی له‌یله‌تولعه‌قه‌به‌یه‌ناگوژمه‌وه‌به‌فه‌زلی حازربوونی غزای به‌در. که‌واته: ریفاعه‌خوئی به‌دری بووه، نه‌ک باوکی، به‌لکوو باوکی عه‌قه‌به‌یی بووه، له‌سه‌ر قسه‌ی خوئی، و له‌سه‌ر فهرمایشته‌ی عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای ئی رازی بن) که‌هر له‌و شوینه‌دا ده‌فهرموئ: ریفاعه‌خوئی به‌بنی خیلای به‌دری بووه، به‌لام رافعی باوکی یه‌کئی بووه‌له‌دوانزه‌نه‌قیبه‌کانی شه‌وه‌که‌ی په‌ییمانی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌م و له‌په‌ییمانی عه‌قه‌به‌ی دووه‌میشدا که‌حه‌فتا که‌س بوون دیسان ئاماده‌بووه، وه‌به‌شداری له‌غزای به‌دردا نه‌کردووه‌گهرچی له‌وه‌دا که‌رافیع به‌درییه‌یا‌نا فهرایشتی زاناکان یه‌ک نییه‌.

لی‌ره‌دا به‌نده‌قسه‌یه‌که‌م هه‌یه‌وا بوئ هه‌لی ئیختصاص و پسپوژانی خوئی تووماری ده‌که‌م، چونکه‌ئومید ده‌که‌م له‌قاپی رحمه‌تی خودا که‌ئهم دیینی موحه‌مه‌ده (دروئی خودای ئی بن و سه‌رو مال و منال و هست و نه‌ست به‌قوریانی گهردی به‌ر ئاستانه‌ی گه‌بی پیوزی بن) هه‌روا بی‌نازو بی‌ریزنه‌بی و به‌زوویی، وه‌ک جاری جاران ببیته‌وه‌به‌هه‌وینی ژین و به‌گیانی ژینانی هه‌ردوو جیهانمان“ جا

ئهوسا به‌خێرو خوشی رۆژی ئهم بابەتانه‌ی ئیمه‌یش دیته‌وه، قسه‌که‌شم ئهمه‌یه: داخه‌که‌م ئیستا که ئهم جوړه کتیبانه که به کوردی دهنووسرین ئهم دوو کۆسپه گه‌وره‌یان له‌پری دایه، یه‌که‌م مامۆستا ئایینییه‌کانمان هه‌تا عه‌ره‌بی وه‌ستا بێ به‌لای کوردیدا که‌تر ده‌چن، جاری مامۆستا مه‌لا عه‌لی فه‌توحوڵلا له که‌رکووک، مه‌دحی ته‌رجه‌مه کوردییه‌که‌ی تاجول ئوصولی کرد، له‌سه‌ر قسه‌ی مه‌لا عه‌بدوڵلا ناوی، منیش عه‌رزیم کرد: قوربان! چه‌ند به‌رگیکی چاپ کراوه با بۆت بینم، فه‌رمووی: نه‌ه، مه‌یهینه، به‌خوا من چه‌زم له عه‌ره‌بییه‌که‌ پتره، ئهمه‌ی من عه‌رزتانی ده‌که‌م ده‌قی قسه‌ی مه‌لایه‌کی کوردی مه‌ردی موسوڵمانی چاکی پاکه، ده‌بی به‌م پییه بێ زۆله کوردیکی نامه‌ردی به‌ناو موسوڵمان چی بلی!

بۆیه ده‌لیم بۆ ئه‌هلی ئیختیصاص، چونکه مامۆستا مه‌لا عه‌بدول که‌ریمی بیاره، که دین و عیلم و فه‌ضل و هونه‌رو خزمه‌تی بۆ ئیسلام و بۆ کورد له‌ عالم دیاره، که له‌ چه‌زه‌ته‌ی شیخ عه‌بدولقادر (خودای ئازادی بێ) چوومه خزمه‌تی گله‌یی ئی کردم و فه‌رمووی: بێ مه‌عنا بۆچی تاجت بۆ من نه‌ناردوه، خۆم زه‌لامیکم ناردوه به‌رگی یه‌که‌می به‌ پینچ دینار بۆ کریوم، منیش عه‌رزیم کرد خوا یاربێ به‌زوویی بۆتی ده‌نیرم، پینش ئه‌وه‌ی تاجه‌که به‌ ده‌ستی مامۆستا بگا، بۆ ته‌ئکید ئهم نامه‌یه‌ی له‌ پشتی (ارشاد الانام) (که دانراوی خۆیه‌تی و به‌ دیاری بۆ ئهم فه‌قی بێ مه‌عنا و بێ وه‌فایه‌ی خۆی ناردبوو) نووسیوو:

چاوه‌که‌م نووری گیان سه‌لامت ئی ئه‌که‌م جواب بنیره بۆ کاک محمود له‌ ته‌رجه‌مه‌ی تاجه‌که‌ت بێ به‌شمان نه‌کا. تاجی اصول شرفی وصولی نه‌به‌خشی. برات عبدالکریم مدرس. ۱۹۹۰/۷/۲۵ - ۲ محرم ۱۴۱۱.

ده‌می بوو گرێ بوو له‌ دلما که بچمه خزمه‌تی مامۆستا و بۆ موباره‌کی ئیجازه نامه‌یه‌کی مه‌لایه‌تی ئی وه‌رگرم، ئه‌وا خوداو راسان خودا له‌ به‌ره‌که‌تی

تاجهوه ره خساندی و وهك چه زرهتی رافیع (رهزای خودای لایبن) فهرمووی منیش ده لیم: ما یسرنی انی اخذت الاجازة العلمية بهذه الرسالة المباركة.

دووهم کوۆسپ له بهردهم ئهم جوړه کتیبانه دا زوربهی ئهوانه‌ی که دهیان خویننه وه ئه‌وه‌نده ده‌ربه‌ستی ئهم وورده‌کارییه نین و بگره تیشی ناگهن، ئه‌وه که مته‌رخه‌می و گيرو گرفت و کیشه‌ی چاپکردنی کتیبی کوردی له‌وی بوه‌ستی، من به‌ش به‌حالی خوۆم له ده‌قه عه‌ربه‌یییه‌که‌ی تاجدا، له‌هر پینج به‌رگه‌که‌یدا باوه‌رناکه‌م پینج هه‌له‌ی چاپم دیبئ! وه‌لی له‌وه‌رگه‌راوه کوردییه‌که‌یدا که‌م حه‌دیث هه‌یه هه‌له‌یی دوانی تیا نه‌بئ ئه‌وه‌یش (خودا شایه‌ته) خه‌تای منی تیا دا نییه، من به‌هیچ جوړی، به‌که‌م و زۆر هه‌قم به‌سه‌ر لایه‌نی چاپکردنه‌وه نییه، چونکه کتیب هه‌روا به ئاسانی چاپ ناکرئ، ئهرکی گه‌ره‌که، پارهی گه‌ره‌که، هاموشووی دائره‌و چاپخانه‌ی ده‌وی، کاغه‌ز په‌یداکردنی ده‌وی، ساخکردنه‌وی کتیبه‌که‌ی له بازا‌پدا گه‌ره‌که، وه‌لحاصل گیره‌و کیشه‌ی زۆره ئه‌وه به‌من ناکرئ، خودا کاری مامۆستا مه‌حمود ئه‌حمه‌د محمد راست بکا، که به‌خیری خو‌ی ئه‌و لایه‌نانه‌ی هه‌موو له کو‌ل به‌نده کردۆته‌وه، خودا له‌هه‌ردوو جیهاندا چاکه‌ی چاک‌ی بداته‌وه و به‌هو‌ی ئهم کتیبه‌ پیرۆزه‌وه خیر و بی‌ری زۆری هه‌ردوو دنیا‌ی برژئ به‌سه‌ردا و تووشی زیانی سامانی و گیانی نه‌بئ.. ئامین.

٤٥٨٣- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَذْرِ الْحَدِيثِ

→ (ب- ٦ز- ٩ل- ١٨١ف- ٢) (٢):

لیره‌دا ئه‌مه‌ی پتره: رواه البخاری و الترمذی و لفظه ثلاثمائة وثلاثة

عَشْرَ رَجُلًا: بوخاری و تیرمیزی ریوایه‌تیا‌ن کردووه، گفته‌ی (ت) ئاوایه: سئ سه‌دو سیازده پیاو بوون.

۴۵۸۴- وَعَنْهُ قَالَ: اسْتَصْفَرْتُ أُنَا وَابْنُ عَمَرٍ يَوْمَ بَذَرٍ وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَذَرٍ نِيْفًا عَلَى سَيِّئِ وَالْأَنْصَارُ نِيْفًا وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ^(۳):

دیسان بهراء (رمزای خودای فی بن) ده‌فهرموی: روژی به‌در من و عه‌بدوللای کوپی عومهر خوْمان هه‌لخلان که بچین بوْ غزا به‌لام به‌گچکه دانراین و پیغه‌مبهر (دردی خودای له‌سر بن) که ته‌ماشای کردین به‌گندی نه‌کردین و ثایه‌خی کردین. ژمارهی کوچکارانیش (له روژی به‌دردا) له نیوانی شه‌ست و حه‌فتادا بوون، ژمارهی یاریده‌ده‌رانیش له نیوانی دوو سه‌دو چل و دوو سه‌دو په‌نجادا بوون (ب).

۴۵۸۵- → ته‌ماشای سوورده‌تی مه‌ته‌حینه، فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م بکه، که ده‌فهرموی: {لعل الله (عز وجل) اطلع على أهل بدر فقال اعلموا ما شتمتم فقد غفرت لكم}. نه‌مه له شه‌رحه‌که وه‌رگیراوه^(۴). (وه‌رگین)

۸۶) کوشتنی نه‌بو جه‌هل: (قتل ابي جهل)

۴۵۸۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ، فَأَنْطَلِقَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلَحْيَتِهِ فَقَالَ: آتَا أَبُو جَهْلٍ؟ فَقَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ أَوْ قَالَ قَتَلَهُ قَوْمُهُ، فَلَوْ غَيْرُ أَكَّارٍ قَتَلْنِي. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ: نَسَّأَلَهُ اللَّهُ التَّوْفِيقَ وَكَامَلَ الْيَقِينَ. آمِينَ^(۱):

نه‌ه‌س (خودای فی رازی بن) ده‌فهرموی: پیغه‌مبهر (دردی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: کی ده‌چی بزانی که نه‌بو جه‌هل ماوه یا کوژراوه؟ نیبنو مه‌سعوود ده‌چی، ته‌مasha ده‌کا وا دوو کوپه‌که‌ی عه‌فرا که ناویان مه‌عاندو موعه‌ووید بوو لییان داوه‌و له په‌ل و پویان خستوووه و خه‌ریکه سارد ده‌بیته‌وه و ده‌مری،

^(۳) بخاری. مغازی: ۳۹۵۵.

^(۴) راجع تفسیر سورة الممتحنة فی المجلد السابع الحدیث الأول.

^(۱) تجرید البخاری/ ۴/ ۲۵۱ رقم: ۱۵۲۶ ، ۳۹۶۲ ، ۳۹۶۳ ، ۴۰۲۰. مسلم. مغازی: ۴۶۲۸.

جا ئیبنو مه‌سعوود (خودای ئی رازی بئ) ریشی ده‌گری و ده‌لئ: تو ئه‌بو جه‌لیت؟ ده‌لئ: به‌لئ ئه‌وم، جا چی تیایه، پیایوئ ئیوه بیکوژن نه‌بو ئه‌و شووره‌یی‌یه‌و نه‌ بو ئیوه شانازییه، یا ده‌لئ: چی تیادایه پیایو هۆزی خۆی بیکوژئ، به‌لام خۆزیا (پیایوئکی پیایوانه بیکوشتمایه‌و) به‌ ده‌ستی وه‌رزیره‌و سه‌پان نه‌کوژرامایه به‌ ئیبنو مه‌سعوود ده‌لئ (له‌وکاته‌دا که پی ده‌نیته‌ سه‌ر بو ته‌قه‌ی لاملی تا سه‌ری له‌لاشه‌ی بکاته‌وه): ئه‌ی شوانه بچکوله‌ی ران! ئه‌ی به‌رخه‌له‌وان! چوووته سه‌ر جیگه‌یه‌کی به‌ری سه‌خت: دواتر ئیبنو مه‌سعوود هه‌ندئ قسه‌ی تری له‌گه‌ل ده‌کا و ئه‌وجا به‌ ته‌واوی ده‌یکوژئ و به‌ دۆزه‌خی شاد ده‌کا و سه‌ره‌که‌ی ئی ده‌کاته‌وه‌و ده‌یه‌ینئ بو خزمه‌تی چه‌زرت (ش).

(۸۷) غه‌زای ئوحوود: (غزوة اُحد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ} (۱۲۱/۳) (۱۲۲).

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست! باسی ئه‌وکاته‌ بکه‌ که ده‌رچوویت له‌لای خیزانی خۆت بو مه‌یدانی جه‌نگ له‌ نزیکه‌ی ئوحووددا و موسولمانه‌کانت داده‌مه‌زراند له‌ شوینی خویاندا بو جه‌نگ کردن له‌گه‌ل ناموسولمانه‌کاندا خودای گه‌وره‌ و تازی ئیوه‌ی ده‌بیست و زانابوو به‌ نیازی دلتان.. باقی مه‌نده‌ی ته‌فسیره‌که‌ له‌م شوینه‌دا رابوورد → (ب- ۶ز- ۴- ۸۲ف- برقم / ۲۱ / ۳۱۷۴).

۴۵۸۷- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ أُحُدٍ وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَيْشًا عَلَى الرَّمَاةِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ وَقَالَ: لَا تَبْرَحُوا إِنْ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرَحُوا وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعِينُونَا، فَلَمَّا لَقِينَاهُمْ هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِي الْجَبَلِ، يَرْفَعْنَ عَنْ سَوْقِهِنَّ قَدْ بَدَتِ خَلَائِلُهُنَّ فَأَخَذُوا يَقُولُونَ الْغَنِيمَةَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ: عَهْدٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَّا

تَبَرَحُوا فَأَبَوْا فَلَمَّا أَبَوْا صُرِفَ وَجُوهُهُمْ فَأَصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيلًا وَأَشْرَفَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: لَا تُجِيبُوهُ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ؟ قَالَ: لَا تُجِيبُوهُ، فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ قُتِلُوا فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءَ لَأَجَابُوا فَلَمْ يَمْلِكْ عَمْرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: أَغْلُ هَبْلٌ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ أَغْلَى وَأَجَلُّ، قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْغُزَى وَلَا غُزَى لَكُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَوْمَ يَوْمٍ بَدْرٍ وَالْحَرْبُ سِجَالٌ وَسَتَجِدُونَ مِثْلَهُ لَمْ أَمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسْأَلْنِي^(۱):

→ (ب- ۶ز- ۴- ۸۵ف- ۲۶) لیبردا ده‌فرموی: به‌رائی کوپی عازیب (خودای نازای بن) فرموی: له روژی روداوی ئوحددا له پیش نه‌ودا که تووشی ناموسولمانه‌کان ببین، پیغه‌مبه‌ر (دودی خودای له‌سر بن) عه‌بدوللای کوپی جوبه‌یری کرد به‌ سهرکرده‌ی پیاده‌کان که په‌نجا پیای تیرهاویژ بوون، پیی فرموی: نه‌گه‌ر دیتان وایمه‌ زال‌بووین به‌سهریاندای ئیوه له‌ جیی خوتان مه‌بزوین هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر به‌ چای خوتان ئیمه‌تان دی له‌و ناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوو و مه‌ل و مورو جان‌ه‌وهر ده‌مان خون ئیوه له‌م شوینه‌ی خوتان مه‌جوولین و به‌ناوی یاریده‌دانی ئیمه‌وه‌ پشتمان چول مه‌کن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره‌ پیاده‌کان فرمانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ریان شکاند، له‌سهره‌تای شه‌ره‌که‌وه‌ که‌ دییان نه‌وا له‌شکری ئیسلام سهرکه‌وتن شوینه‌که‌ی خویانیان به‌جی هیشت و چوون بو‌تالانی کوک‌ردنه‌وه‌، له‌سهره‌تای پیکه‌له‌پرژانه‌که‌وه‌ بی‌ پرواکان و اشکان نه‌بیته‌وه‌ ته‌نانه‌ت و اشکان به‌چای خوم دیم ژنه‌کانیان قولیان هه‌لمالی بوو پاوانه‌کانیان دهرکه‌وتبوو، به‌ کیوه‌که‌دا به‌په‌له‌ پرووزه‌ هه‌ریان دهرکرد هه‌تا خویان دهریاز بکه‌ن! نه‌م ژنانه‌ له‌پیشدا و سوور بوون له‌سهر شه‌رکردن به‌ ده‌فلیدان و به‌ سروود خوینده‌وه‌ هانی می‌رده‌کانیان دده‌ له‌سهر شه‌رو ده‌یانگوت:

(۱) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۴ رقم: ۳۷۷۹ / ۲۶.

نحن بنات طارق نمشی علی النمارق
ان تقبلوا نعانق و تدبروا نفارق
فراق غیر وامق

واته:

کچی ئەستێره‌ی سوورین په‌روه‌رده‌ی سه‌ر مافوورین
عاشق به‌ شیرو شوورین له‌ پیاوی کوونی دوورین!
یاری لاوی جه‌سوورین
به‌م شیوه‌یه‌ش ته‌رجه‌مه‌ ده‌کری، که‌ له‌ گیانی هه‌لبه‌سته‌کان و
داستانه‌که‌وه‌ نزیک‌تره‌:

کچی ئەستێره‌و مانگین به‌نازو شوخ و شه‌نگین
ئاشق به‌ شییری جه‌نگین ئەو گۆله‌ و ئیمه‌ هه‌نگین
له‌ هه‌له‌اتوو دڵته‌نگین^(١)!

جا هاوڕێکانی عه‌بدوللا که‌ دییان و دوژمن شکان، بانگی یه‌کتییان
ده‌کرد: خزمینه‌! فریاکه‌ون، ئاده‌ی تالانه‌ تالان! هه‌رچه‌ند عه‌بدوللا (خودای ئازانی بێ)
فه‌رمووی: شتی و مه‌که‌ن، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمانی کردووه
به‌من که‌ ئیوه‌ لی‌ره‌ نه‌جوولین، به‌لام به‌گوێیان نه‌کردو چون بو‌ تالان کو‌کردنه‌وه
(به‌س عه‌بدوللاو چه‌ن که‌سێ له‌وی مانه‌وه‌، نه‌وانیش شه‌هید بوون) ئیتر بۆیه
له‌داویدا خوشییان ئی بوو به‌ ناخۆشی، ئەوه‌بوو چه‌فتاکه‌س له‌ ئیمه‌ کوژران.
ئهبو سوفیان کردیه‌ سه‌ر به‌رزاییه‌ک و بانگی کرد: ئایا موچه‌مه‌د ماوه‌ یا
کوژراوه‌؟ پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه‌ دیسان

^(١) شوور: شیری برنده (ف. خال) واته: شه‌یدی پالنه‌وانی ئازاین، که‌ هه‌میشه‌ وه‌ک شیری نه‌ر
به‌ شمشیرووه‌ له‌ مه‌یدانا وه‌ستایی، ئەمه‌ش و ده‌خوینرێته‌وه‌ (کچی ئەستێره‌و مه‌نگین).

گوتی: ئە‌ی ئە‌بو بە‌کر ماوه‌ یا کوژراوه‌؟ فەرمووی (درودی خودای لە‌سەر بێ): وەر امی مه‌ده‌نه‌وه‌ ئینجا گوتی: ئە‌ی عومە‌ری کوپی خه‌ططاب ماوه‌ یا ئە‌ویش کوژراوه‌؟ جا که روانی که‌س وه‌لامی ناداته‌وه‌ گوتی: دیاره‌ که‌ ئە‌مانه‌ هه‌موویان کوژراون، ئە‌گینا ئە‌گەر زیندوو بوونایه‌ وه‌لامیان ده‌دایه‌وه‌، عومە‌ریش خۆی پی نه‌گیرا فەرمووی: درۆت کرد، ئە‌ی دوژمنی خودا! خودا مایه‌ی خه‌م و خه‌فته‌ی بو‌تۆ هیشتوو‌ه‌ته‌وه‌ که‌ پیی به‌قی! (له‌ سایه‌ی خوداوه‌ ئە‌م سێ کۆله‌که‌ی ئیسلامه‌ ماون، خوا چه‌زکا به‌ زوویی شاییت لی ده‌که‌ن به‌شین)، دواتر ئە‌بو سوفیان گوتی: ئە‌ی هوبه‌ل! بژی به‌سەر به‌رزی. پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لە‌سەر بێ) فەرمووی: ئاده‌ی وه‌لامی بده‌نه‌وه‌ عە‌ززیان کرد: بلیین چی؟ فەرمووی: بلیین: گه‌وره‌یی و سەر به‌رزی هه‌ر بو‌ دینی خودایه‌، که‌وایان گوت، ئە‌بو سوفیان گوتی: ئیغه‌ خودایه‌کی تریشمان هه‌یه‌ که‌ ناوی عوززایه‌ و ئیوه‌ خودای عوززا ناوتان نییه‌! پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لە‌سەر بێ) فەرمووی: ئاده‌ی وه‌لامی بده‌نه‌وه‌ گوتیان: چی بلیین؟ فەرمووی: بلیین: ئیغه‌ خودای گه‌وره‌ و سه‌روه‌ر گه‌وره‌ و سه‌روه‌رمانه‌، ئیوه‌ گه‌وره‌ و سه‌روه‌رتان نییه‌. ئە‌بو سوفیان گوتی: ئە‌مرۆژه‌ به‌ رۆژه‌که‌ی به‌در، بزائن شه‌ریش به‌ نۆره‌ و سه‌ره‌یه‌، هه‌ر جاره‌ی که‌سێ ده‌یباته‌وه‌، له‌ناو کوژراوه‌کانتاندا ده‌بینین که‌ هه‌ندیکیان ئە‌تک کراون و له‌ج و لیو کراون و لووت و گوێ کراون، ئە‌وه‌ هه‌رچه‌ند به‌ فەرمانی من نه‌بووه‌، به‌لام پیشم ناخۆش نییه‌! (ب).

٤٥٨٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ بَدْرٍ فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعِنَ أَشْهَدُنِي اللَّهُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيَرَيْنَ اللَّهُ مَا أَجِدُ. فَجَاهَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فَهَزِمَ النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أُحُدٍ فَمَضَى فَقُتِلَ فَمَا عُرِفَ حَتَّى عُرِفَتْهُ أُخْتُهُ بِشَامَةَ أَوْ بَنَاتِهِ وَبِهِ بَضْعٌ وَكَمَاتُونَ مِنْ طَعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمِيَةٍ بِسَهْمٍ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ (٧).

ئەنەس (رمزای خودای گەرمی ئی بن) فەرمووی: دەقی ئەم فەرموودەییە لە سوورەتی ئەحزابدا رابوو.

٤٥٨٩- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَفْرَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فِي سَبْعَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ فَلَمَّا رَهَقُوهُ قَالَ: مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِصَاحِبِيهِ مَا أَنْصَفْنَا أَصْحَابَنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٣):

دیسان فەرمووی: لە رۆژی ئوحووددا ناموسولمانەکان پیغەمبەر و حەوت کەس لە یاریدەدەران و دوو کەس لە کوچکاران لە کۆمەڵ دابردەکەن و ئابلقەیان دەدەن، کە تەنگیان پێ هەڵدەچنن پیغەمبەر (سودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: ئەوێ بەریان بگرێ بەهەشت بۆ ئەو، یا دەفەرموێ: هاوپی خۆم دەبێ لە بەهەشتدا پیاوی لە یاریدەدەرهکان بۆیان دەچیتە، پیشەوێ لەگەڵیان شەڕ دەکا هەتا یاریدەدەرهکان هەر حەوتیان سەر پاک دەکوژن پیغەمبەر (سودی خودای لەسەر بێ) بە دوو هاوپی کوچکارەکانی خۆی دەفەرموێ: بێ وێژدانیا نمان لەگەڵ ئەم هاوپی یانەماندا کرد! (م).

٤٥٩٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ أُحُدٍ (صَوَابُهُ يَوْمَ بَذْرِ - شَرْحُهُ): هَذَا جِبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٤):

ئیبناو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) دەفەرموێ: رۆژی ئوحوود حەزەرەت (سودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: ئەوێ جویرائیلە، جەوێ ئەسپەکەێ خۆی گرتوو و تفاقێ جەنگی پۆشیو (ب) دانەر (رمزای خودای ئی بن) لە شەرەکەدا دەفەرموێ: رۆژی ئوحوود هەلەیه، راستەکەێ رۆژی بەدرە، شیخی عەینیش (خودای ئی رازی بێ) هەروا دەفەرموێ، لە شەرەکەو لە عەینیدا دەفەرموێ: ئیبناو

(٣) مسلم. مغازی: ٤٦١٧.

(٤) بخاری. مغازی: ٣٩٩٥، ٤٠٤١.

عہ عباس (خودایان فی رازی بن) لہ ئہبو بہ کرہوہ (خودای فی رازی بن) دہگیریتہوہ
دہفہرموی: لہ روژی بہ دردا حہ زرت (درودی خودای لہ سر بن) و ہنہ وزی دہداو
خہ بہری دہبیتہوہ و دہفہرموی: ئہی ئہبو بہ کرا! موزدہت فی بن، ئہوہ
جوبرائیل بو، (درودی لہ سر بن)، جلہوی ئہ سپہکہی خوئی گرتوہو بہ کیشتی
دہکا، قہ پوزو چوار پہلی لہ بہر تہ پ و توژ دیارنن!

۴۵۹۱- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى
اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَحَدٍ وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بَيْضٌ كَأَشَدِّ
الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۵):

سہ عدی کوپی ئہبو و ہققاس (رمزای خودای فی بن) فہرموی: روژی غہزای
ئوحد دوو پیایو بہرگ سپیم دی، لہ لای راست و لای چہ پی پیغہمبہرہوہ
بوون، شہرپکی زور گہرمیان بہ دہوری حہ زرتدا دہکردو ئاگادارییان دہکرد،
نہ لہوہ پییش ئہوانہم دیبوو، نہ لہوہ پاش دیمنہوہ، ئہو دوو پیاوہ حہ زرتہی
جوبرائیل و میکانیل بوون (ش).

۴۵۹۲- وَعَنْهُ قَالَ: نَثَل لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِنَاتَهُ يَوْمَ أَحَدٍ فَقَالَ: اِزْمِ
فِيكَ أَبِي وَأُمِّي: → (ب- ۵- ز- ۱۲- ل- ۸۶- ف- ۱)^(۶):

لیرہدا دہفہرموی: روژی غہزای ئوحد پیغہمبہر (درودی خودای لہ سر بن)
تیردانہکہی خوئی بو ہہ لپشتم و فہرموی: تیگرہو تیر بہاویژہ، باوک و دایکم
بہ سہر گہردانت بن (ب).

۴۵۹۳- → (ب- ۵- ز- ۴۹- ل- ۱۷۹- ف- ۱)^(۷).

۴۵۹۴- → (ب- ۴- ز- ۷۰- ل- ۲۱۱- ف- ۱) + (ب- ۶- ز- ۴- ل- ۸۴
ف- ۲۴)^(۸).

^(۵) تجرید / ۴ / ۲۸۱ رقم / ۱۵۴۳ = ۴۰۵۴ مسلم: ۵۹۶۰ تجرید / ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴۳ = ۴۰۵۴.

^(۶) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۱۲ رقم: ۳۳۳۶.

^(۷) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۴۹ رقم: ۳۴۷۸.

۴۵۹۵- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۴ف- ۲۴) (۹).

۴۵۹۶- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَأَنِّي أُنْظَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَخْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرْبَهُ قَوْمُهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ^(۱۰).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: ده‌لئی ئیستایه، هه‌روا له به‌رچاوم که چۆن پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌ربین) لاسایی یه‌کئ له پیغه‌مبه‌ره‌کانی ده‌کرده‌وه که گه‌له‌که‌ی لییان دابوو، سه‌ریان شکاند بوو، خوینه‌که به‌ده‌م و چاویا هاتبو خواره‌وه، پیغه‌مبه‌ره‌که له‌وکاته‌دا که خوینه‌که‌ی له‌ریشی ده‌سپری ده‌یفه‌رموو: په‌روه‌ردگاری من! نه‌ی خودایه‌! لییان مه‌گه‌وه له‌م گه‌له‌ی من خوش به‌ چونکه نه‌مانه نه‌فامو و نازانن (م) ئیمامی نه‌وه‌وی (پ) کۆپی پیمۆزی لسه‌ربین) له‌ شه‌رحی سه‌حیحی موسلیمدا له‌باسی غه‌زای ئوحووددا، له‌ راقه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا ده‌فه‌رموئ: له‌ روژێ غه‌زای ئوحووددا وینه‌ی ئه‌م داستانه‌و ئه‌م چه‌وسه‌له‌و پارانه‌وه‌یه له‌ پیغه‌مبه‌ری خوشمانه‌وه (برودی خودای لسه‌ربین) رووی داوه.

۴۵۹۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۱۱).

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه (برودی خودای لسه‌ربین) ده‌فه‌رموئ: کووره‌ی رق و قین و قاری خودا جووش ده‌سه‌نیت له‌ ئاستی ئهو پیاوه‌ی که پیغه‌مبه‌رئ له‌ پیغه‌مبه‌رانی خودا له‌ غه‌زادا، له‌ پیناوی یارمه‌تی ئایینی خودادا به‌ ده‌ستی خوی بیکوژئ (ش) ئوبه‌یی‌ه‌ی کوپی خه‌له‌ف له‌

(۸) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: ۲۰۱۳.

(۹) تقدم في مجلد سادس. تسلسل ۴ رقم: ۲۴ / ۳۷۷.

(۱۰) مسلم. مغازی: ۴۶۲۲. تجرید / ۴ / ۷۴ رقم: ۱۳۸۷ = ۲۴۷۷ ، ۶۹۲۹.

(۱۱) تجرید / ۴ / ۲۸۸ رقم: ۱۵۴۸ = ۴۰۷۳ فتحز مسلم. مغازی: ۴۶۲۴.

غہزای ٹوحوودا پہلاماری پیغہمبہری دا کہ بیکوژئی پیغہمبہر (درودی خودای لہسر بن) نیزہیہکی لیڈاو کوشتی، جا حہزرت (درودی خودای لہسر بن) بہم بونہیہوہ ٹہمہی فہرموو. (وہرگیپ)

۴۵۹۸- تہماشای فہرموودہی دووہمی سوورہتی (ضوحا) بکہ^(۱۲).

۴۵۹۹- → (ب- ۴- ۱۱۳- ۳۶۸- ف- ۱)^(۱۳).

۴۶۰۰- → (ب- ۶- ۴- ۸۳- ف- ۲۲+ ۲۷+ ۲۸+ ۳۰+ ۳۲)^(۱۴).

۸۸ غہزای خہندہق: (غزوة الخندق)

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (۹/۳۳).

خودای گہورہ فہرموویہتی: ٹہی کہسانئ کہ خاوہنی باوہپن! باسی ٹہو بہہرہ گہورہی خودای گہورہ بکہن کہ لہ غہزای خہندہقا خودا رژاندی بہسہرتانا، بہ تایبہتی ہینی ٹہوکاتہ کہ سوپای دوژمنہکان گہلہکوہمہیان ئی کردن و ہاتن بو سہرتان، بہ نیازی ٹہوہی کہ بہیہکجار ریشہکہنتان بکہن ٹہوہبوو ٹیمہ سوپای بای سہخت و ساردمان بو ناردن، چراو ناگرہکانی کوژاندنہوہ و چادرو دہوارہکانی شپرو ووپ کردن، ہروہا سوپایہکی تریشمان لہ فریشتہی ناسمان نارد بو سہریان کہ ٹیوہ نہتان دہبینین، خودا خوئی ناگای لہ حال و کارو کردہوہتانہ.

۴۶۰۱- → (ب- ۱- ۵۱- ۲۰۷- ف- ۲)^(۱).

۴۶۰۲- → (ب- ۵- ۴۴- ۱۷۲- ف- ۱۷)^(۲).

(۱۲) راجع الحديث الثاني من سورة الضحى.

(۱۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۳۱۹۴.

(۱۴) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۴ رقم: ۳۷۷۵ / ۲۲ + ۳۷۸۰ / ۲۷ + ۳۷۸۱ / ۲۸ + ۳۷۸۲ / ۳۰ + ۳۷۸۵ / ۳۲.

(۱) تقدم في مجلد الأول. تسلسل / ۵۱ رقم: ۳۷۹.

۴۶۰۳- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْأَحْزَابِ يَنْقُلُ مَعَنَا الثَّرَابَ وَلَقَدْ وَارَى الثَّرَابُ بَيَاضَ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ:
وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا
وَكُتِبَ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَأَقْيَسًا
إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا
وَأِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَنَا
وَيَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ أَيْنَنَا

رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۳):

بہراء (خودای نازانی بن) فہرموی: لہ روژی غہزای خہندہقا، پیغہمبہر
(درویدی خودای لہسر بن) خوشی لہگہل نیمہدا بہ کوئل خوئی دہگواستہوہ، خوئل و
تہپ و توژ سپیایی سک و سہر سینگی داپوشیبوو، لہو حالہدا حہزرت (درویدی
خودای لہسر بن) بہ سوژہوہ دہیفہرموو:

وَاللَّهِ لَوْلَا أَلَتْ مَا اهْتَدَيْنَا
وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا
وَكُتِبَ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَأَقْيَسًا
إِنَّ الْأَلَى (هُمْ) قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا
إِذْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَنَا

^(۲) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۴۴ رقم: ۲۴۶۴ / ۱۷.

^(۳) تجريد / ۳ / ۳۶۴ رقم: ۱۲۴۰ = ۲۰۴۱ ، ۴۱۹۴. مسلم. مغازي: ۴۶۵۲ ، ۴۶۵۴.

به شیعر له به‌هره‌که‌ی خۆی که ره‌جه‌زه واته:

خودا به‌تۆ قه‌سه‌م له قه‌زلی تۆیه‌ وا

نیژۆ زه‌کات و خێر ده‌که‌ین وری‌ی ره‌وا

ده‌گرینه‌ به‌ر، که بوو به‌شه‌ر ناسایشت

بکه‌ینه‌ به‌ر، وه‌کوو سوپه‌ر، یا سه‌ره‌که‌وا

قه‌ت نایه‌لین، قین له دلی نا‌زاوه‌کی‌

دوو به‌ره‌کی به‌رپا بکا له ناوا!

به‌راء (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌س‌ر بن) ده‌نگی له‌م رسته‌یه به‌رز ده‌کرده‌وه‌و خوش خوش ده‌یفه‌رموو: ابینا.. ابینا: قه‌ت نایه‌لین.. قه‌ت نایه‌لین.. (ش).

٤٦٠٤- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُدَيْةٌ شَدِيدَةٌ فَجَاءُوا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا: هَذِهِ كُدَيْةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ، ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَغْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَكِنَّا ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ ذَوَاقًا، فَتَنَاولَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمِغُولَ فَضْرَبَ، فَعَادَ كَيْبًا أَهِيلَ أَوْ أَهَيْمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٤).

جاییر (رمزای خودای ئی بن) فه‌رمووی: رۆژی غه‌زای خه‌نه‌ک که خه‌نده‌که‌مان هه‌ل ده‌که‌ن، ته‌مه‌می هاته‌ ری، چوونه‌ لای هه‌زه‌ت (برودی خودای له‌س‌ر بن) گو‌تیان: قوربان خه‌نده‌که‌که ته‌مه‌میکی هاتۆته به‌ر، فه‌رمووی: واخۆم ده‌چمه‌ خواره‌وه‌ بۆی هه‌زه‌ت که هه‌لسا له‌به‌ر برسی‌تی سکی خۆی به‌ به‌ردی جه‌پاندبوو! چونکه‌ سێ رۆژ بوو ئه‌وه‌ی پی‌ی بگو‌تری نان و ئاو چه‌شکه‌مان نه‌کردبوو، پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌س‌ر بن) ده‌ستی دایه‌ پاچه‌که‌و

^(٤) تجرید / ٤ / ٢٩٠ ر‌قم: ١٥٥٠ = ٤١٠١. {ریاض الصالحین / ٢ / ٨٧ ر‌قم: ٥٢٠ / ٢٠ = بوخاری: ٤١٠١ و مسلم: ٢٠٢٩}.

مالی به تاویره‌که‌دا ئیتیر گابه‌رده‌که وردو خاش بوو بوو به خاک و خۆل
(بوخاری، رحمت له خزی و کسوکاری).

٤٦٠٥- → (له سووره‌تی ئه‌حقافدا رابوو، فهرمووده‌ی سییه‌م)^(٥).

٤٦٠٦- عَنْ حُدَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْأَحْزَابِ وَأَخَذْتَنَا رِيحٌ شَدِيدَةٌ وَقُرٌّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَا رَجُلٌ يَأْتِينِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ جَعَلَهُ اللَّهُ مَعِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يُجِبْنِي مِنَّا أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا ثَلَاثًا وَكَخُنْتُ نَفْسِي ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا حُدَيْفَةُ فَأَتِنَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ فَلَمَّا دَعَانِي بِاسْمِي لَمْ أَجِدْ بُدًّا إِذْ دَعَانِي بِاسْمِي أَنْ أَقُومَ فَقُمْتُ، قَالَ: اذْهَبْ فَأَتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ وَلَا تَذْعَرْهُمْ عَلَيَّ فَلَمَّا وَلَّيْتُ مِنْ عِنْدِهِ كَأَنَّمَا أُمَشِي فِي حِمَامٍ حَتَّى أَتَيْتُهُمْ فَرَأَيْتُ أَبَا سُفْيَانَ يَصْلِي ظَهْرَهُ بِالنَّارِ فَوَضَعْتُ سَهْمًا فِي كَيْدِ الْقَوْسِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْمِيَهُ فَذَكَرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تَذْعَرْهُمْ، وَلَوْ رَمَيْتُهُ لَأَصَبْتُهُ فَارْجَعْتُ وَأَنَا أُمَشِي فِي مِثْلِ الْحِمَامِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِ الْقَوْمِ قُرَرْتُ، فَأَلْبَسَنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ فَضْلِ عِبَادَةٍ كَانَتْ عَلَيْهِ يُصَلِّي فِيهَا فَلَمْ أَزَلْ نَائِمًا حَتَّى أَصْبَحْتُ فَقَالَ: قُمْ يَا نَوْمَانُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٦).

حوزه‌یغه (خودای نازانی بن) فهرمووی: له‌شه‌وی ئه‌حزابد، له‌خزمه‌تی
حه‌زه‌تدا بووین، کردی به‌باو توفی مه‌پرسه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین)
فهرمووی: ئای بو پیاوی هه‌والی دورژمن بو بینن، له‌روژی قیامه‌تدا خودا
له‌گه‌ل مندا له‌به‌ه‌شتا دایده‌نی گوتی: یاران هه‌موو بی ده‌نگ بوون و
که‌سمان وه‌لامیمان نه‌دایه‌وه، هه‌تا سی جار وایفه‌رموو، بۆیه‌به‌منی فهرموو:
ئهی حوزه‌یغه! تو هه‌لسه‌ برۆ ده‌نگ و باسی له‌شکری ئه‌و هۆزی گه‌له‌کوومه‌یه‌م
بو بینه، جا له‌به‌ره‌وه‌ی که‌به‌ناوی خۆم بانگی کردم و منی دیاری کرد بو ئه‌م
ئه‌رکه‌ ئیتیر چارم نه‌ما و هه‌ستام برۆم، فهرمووی: ده‌ی برۆ هه‌والیکی ئه‌و
هۆزی ناحه‌زه‌م بو بینه‌ره‌وه‌ به‌لام مه‌یان ئالۆزیننه‌ لیم که‌له‌لای ئه‌و پشتم

(٥) تقدم في مجلد السابع في تفسير سورة الأحقاف.

(٦) مسلم. مغازي: ٤٦١٦.

هه‌لکرد، ئیتەر هیچ هه‌ستم به‌سه‌رما نه‌کرد، ده‌تگوت به‌ناو گه‌رماودا ری ده‌که‌م، تا چوومه ئه‌وئ، روانیم وا ئه‌بو سوفیان پشتی خۆی به‌ناگر سوور ده‌کاته‌وه، جا تیریکم خسته ناو عه‌ماری که‌وانه‌که‌وه و ویستم تیی بگرم، به‌لام یادی فهرمووده‌که‌ی پیغه‌مبه‌رم که‌وته‌وه که‌ فهرمووی: مه‌یان ئالۆزینه لیم ئیتەر تیییم نه‌رگت، نه‌گه‌ر تیییم بگرتایه ده‌یم پینکا، ئه‌وجا گه‌رماوه، له گه‌رمانه‌وه‌شدا هه‌ر ده‌تگوت به‌ناو گه‌رماودا ده‌رۆم تا چوومه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌رو هه‌والی ئه‌و هۆزه ناحه‌زم بۆ برده‌وه، که‌چی دیسان سه‌رمام بۆوه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) عابایه‌کی له‌به‌ردا بوو، نوێژی پێوه ده‌کرد، به‌و عابایه دایپۆشیم، ئیتەر تا به‌یانی خه‌وتم، چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: هه‌سته ئه‌ی خه‌والو! (م).

(۸۹) غه‌زای به‌نی نه‌ضیرو به‌نی قوهره‌یزه : (غزوة بني النضير وقريضة)

۴۶۰۷- → (ب- ه- ز- ۴۵ ل- ۱۷۵ ف- ۴) (۱):

لیزه‌دا ئاوايه: عایشه (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: له غه‌زای خه‌نده‌کا، سه‌عدی کوپی موعان زامار بوو، ئیبنولعه‌ره‌قه ناوئ، له قوهره‌یش، تیریکی دابوو له شاده‌ماری بالی، که به عه‌ره‌بی پێی ده‌لێن (اکحل: عرق الحیاة) به کوردیش پێی ده‌لێن: ره‌گی چه‌یات، یا ره‌گی ژیان، چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ناو نوێژگا‌که‌دا چاتۆلیکی بۆ هه‌لدابوو، له په‌ناوه زوو زوو سه‌ری ئی ده‌دا کاتئ چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) له خه‌نده‌ق گه‌رپایه‌وه بۆ ناو شاری مه‌دینه، چه‌کی داناو خۆی شوۆد، که‌چی جوهرائیل (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) ته‌شریفی ها‌ته خزمه‌تی ته‌پو توژی له‌سه‌رو چاوی خۆی ده‌ته‌کان، فهرمووی: دیاره تو چه‌کت داناوه، ده‌ی به‌خودا ئی‌مه که‌ کۆمه‌له‌ی فریشته‌ین هیشتا چه‌کمان دانه‌ناوه، زووبه‌ برۆ بۆ سه‌ریان چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ر بێ)

ده‌فه‌رموئ: بچم بۆسه‌ر کئ؟ ئه‌ویش به‌نی قوره‌یضه‌ی پئی نیشان ده‌داو ده‌فه‌رموئ بچۆ بۆسه‌ر ئه‌م بی په‌یمانانه، جا چه‌زه‌رت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) به‌ خو‌ی و له‌شک‌ره‌که‌یه‌وه ده‌چئ ده‌وریان ده‌گری.. تاد.

۴۶۰۸- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَيْتِي قُرَيْظَةَ فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصْرَ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ نُصَلِّي لَمْ يَرِدْ مِنَّا ذَلِكَ، فَذَكَرَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُعْنَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

ئیب‌نو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بئ) ده‌فه‌رموئ: له‌ روژی غه‌زای خه‌نده‌کا، کاتئ ناموس‌ولمانه‌کان به‌ نا‌ئومیدی گه‌رانه‌وه و چه‌زه‌رت و یارانی گه‌رانه‌وه بۆ ماله‌وه، فه‌رموئ: خو‌ دیتان ئه‌م جووله‌که نامه‌ردانه‌ی هو‌زی نه‌وه‌ی قوره‌یزه چی نامه‌ردییه‌کیان له‌گه‌ل کردین و چۆن له‌م کاته ناسکه‌دا ده‌ستیان خسته ناو ده‌ستی دو‌ژمنی سه‌رو مال و دینی ئیمه‌وه و په‌یمانی نیوانی ئیمه‌و خو‌یان شکاند، که‌واته که‌س نو‌یژی عه‌صر نه‌کا هه‌تا نه‌چینه خاکی به‌نی قوره‌یزه و نه‌ده‌ین به‌سه‌ریاندا. ده‌سته‌یی له‌ یاران، له‌پئی نو‌یژیان ئی ده‌بی، ده‌بن به‌ دوو ده‌سته‌وه، لایه‌کیان ده‌لین: ئیمه‌ نو‌یژ ناکه‌ین تا نه‌چینه ئه‌وئ، لاکه‌ی تر ده‌لین: ئیمه‌ نو‌یژی خو‌مان ده‌که‌ین، چونکه مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌و قسه‌یه ئه‌مه نه‌بوو که نو‌یژ نه‌که‌ین تا نه‌چینه ئه‌وئ به‌لکوو مه‌به‌ستی ئه‌وه‌بوو که ده‌ست و برد که‌ین و زوو برۆین بۆ سه‌ریان جا کاتئ که ئه‌مه‌یان بۆ پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) گێرایه‌وه سه‌ره‌نشتی که‌سیانی نه‌کرد (ش).

۴۶۰۹- وَعَنْهُ قَالَ: حَارَبَتِ التَّضِيرُ وَقُرَيْظَةُ فَأَجَلَى بَيْنِي التَّضِيرِ وَأَقْرُ قُرَيْظَةَ وَمَنْ عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتِ قُرَيْظَةَ، فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضَهُمْ لِحِقْوِ الْبَائِسِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا وَأَجَلَى يَهُودَ الْمَدِينَةِ

^(۲) تجريد البخاري/ ۱/ ۴۷۴ رقم: ۴۹۷ - ۹۴۶ ، ۴۱۱۹ فتح الباري. مسلم. مغازي: ۴۵۷۷.

كُلُّهُمْ بَنِي قَيْنَقَاعَ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ وَكُلَّ يَهُودِ الْمَدِينَةِ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ - المترجم) ^(٣):

دیسان لەوێوە فەرمووی: ھۆزی نەوێ نەضیرو ھۆزی نەوێ قورەیظە لە دژی پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) شەپریان دەکرد، لە ئەنجاما پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) مەدینە ی بەنەوێ نەضیر چۆڵ کردو نەوێ قورەیظە لە شوینی خویان لەوێ ھێشتەو ھێچی ئی نەسەندن و کردی بە پیاوێتی بەسەریانەو، بەلام دووبارە بەنی قورەیزە دەستیان کردووە بە شەپرو پەیمانەکیانیاں شکان، بۆیە پیغەمبەریش (دروێ خودای لەسەر بێ) لەسەر ئەو پیاوێ جەنگاوەرەکانی کوشتن و ژن و منداڵ و مائیشیان بەسەر موسولماناندا دا بەش کرد، وە ئی ھۆزەکی عەبدوللای کوپی سەلام ھاتنە لای پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) ئەویش ئامانیدان و ئەوانیش موسولمان بوون، دواتر پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) مەدینە ی چۆڵ کرد، بەھەموو جوولەکی، وەک بەنی قەینوقاع و بەنی حاریثە و جوولەکانی تری مەدینە (ب + م).

٤٦١٠ - → (ب - ٥ ز - ٤٥ ل - ١٧٥ ف - ٤) ^(٤):

لێرەدا دەئێ: گەتە (ت) ئاویە: لە رۆژی غەزای خەندەکا تیری دای لە بانی سەعدی کوپی موغان، رەگی حەیات ی بێ، یا گوتی: شا دەماری بانی پچری، ئەو رەگەش کە خوینی بەربوو ناوەستیتەو، پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) زامی رەگەکی بە ئاگر داخ کرد، کەچی دەستی پەنەما، ئیتەر وازی ئی ھینا، دووبارە خوینی بانی بەربۆووەو دیسان دەمی زامەکی بە ئاگر داخ کردووەو دیسانەو دەستی ئاوسایەو جە سەعدیش کەدی وایە فەرمووی: خودایە! گیانم نەکیشتی ھەتا داخی دلی خۆم بە بەنی قورەیزە دەپێژم، ئیتەر

^(٣) تجرید البخاری / ٤ / ٢٧٢ رقم: ١٥٣٧ = ٤٠٢٨ فتح الباری ، شرح صحيح البخاري. مسلم. مغازي:

^(٤) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٤٥. رقم: ٣٤٦٩/٤.

ره‌گه‌که‌ی بالی خوینی گیرسایه‌وه و یه‌ک دلۆپ خوینی تری لی نه‌هات هه‌تا هۆزی به‌نی قوره‌یزه‌ خویمان دا به‌ده‌سته‌وه، له‌سه‌ر ئه‌وه سه‌عد هه‌که‌م و فه‌ران‌زه‌وابی و هه‌ر بریارى بدا له‌ باره‌ی ئه‌وانه‌وه هه‌ردوولا پیی رازی بن (بویه‌ش به‌ بریارى سه‌عد رازی بوون، چونکه‌ له‌سه‌رده‌می پیش ئیسلامدا ئه‌وان هاوسویندی هۆزی ئه‌وس بوون، که سه‌عد ئاغای ئه‌وان بوو) جا سه‌عد بریارى دا: که پیاوه‌کانیان بکوژرین و مال و ژن و مندالیان بمینن و دابه‌ش بکرین به‌سه‌ر موسولمانه‌کاندا. پیغه‌مبه‌ر (دودی خودای له‌سه‌ر بی) فه‌رمووی: ئه‌م بریاره‌ توو ریکی فه‌رمان (حوکم)ی خودای گه‌وره‌بوو له‌باره‌ی ئه‌م نامه‌ردوو په‌یمان شکینانه‌وه پیاوه‌ شه‌رکه‌ره‌کانیان چوارسه‌د که‌س بوون، کاتی له‌ کوشتنیان بوونه‌وه “ده‌ماره‌که‌ی بالی سه‌عد دیسان چچرایه‌وه، ئیتر مردو به‌ ره‌حمه‌تی خودا چوو!

۹۰. غه‌زای خه‌یبه‌ر: (غزوة خیبر)

۶۱۱ع → (ب- ۵- ز- ۹ل- ۵۹ف- ۱+ ف- ۲+ ف- ۳)^(۱):

لی‌رده‌دا ئه‌م گیرانه‌وه‌یه‌ی پتره‌: کاتی گه‌یشتنه‌ خه‌یبه‌ر مه‌رحه‌بی پادشایان هاته‌ مه‌یدان و بازی به‌ شمشیره‌که‌ی ده‌کردو به‌خۆی ده‌نازی و به‌ که‌ش و فشیکه‌وه ده‌یگوت:

قد علمت خیبر أنى مرحب شاکی السّلاح بطل مجرب

إذا الحروب أقبلت تلهب

واته‌:

خه‌یبه‌ر! باشی بزانه‌

مه‌رحه‌ب شییری مه‌یدانه‌

^(۱) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۹ رقم: ۱ / ۲۲۸۸ + ۲ / ۲۲۸۹ + ۳ / ۲۲۹۰.

پېر چه کو پالەوانه

بو شهر به ورس به یانه!

عەلێش بوی چوو هەیدان و بەم شیعراڤه وەلامی دایه وه:

أنا الذي سمتني أمي حيدر كليث غابات كريبه المنظره

أو فيهمو بالصاع كيل الصندره

واته:

دایکم ناوی ناوم شیرکو شیری بی شه به سام و سو

بە ئەزایە دیمەنێ شیر کە دەپیوی کوشتن بو میر!

گوتهی: جا عەلی شیریکی مائی به کەللە ی مەرەبداو کوشتی!

ئێتر لەسەر دەستی عەلیدا فەتەحی خەیبەر کراو سوپای ئیسلام قەلای خەیبەریان گرت (م). شیعەرەکە ی مەرەب بە پەخشان واتە: هەموو خەیبەر زۆر باش دەزانن کە من شامەرحەبم و بەناو بانگم و پیاویکی پېر چه کو پالەوانیکی لیها تووم، بە تەیبەت کاتی کە شەر گەرم دەبی، شیعەرەکە ی ئیمامی عەلی (رمزای خودای لاب) واتە: من هەر لەکاتی لەدایک بووندا، دایکم بە فیراسەت و بو نوقلانە ی باش ناوی ناوم حەیدەر، یا ناوی ناوم ئەسەد، حەیدەر و ئەسەد بە واتی شیرن، وە ک شیر ی بی شه لāنم، لە شیر ی شەرزهیش بە سام و بی رهزاترم، لە جەنگە ی جەنگا بە بارو بەتا، بەرەو بە تەغار مەرگ دەپیوم بو دۆژمن و قریان تی دەخەم (وەرگێڕ) میر: پیاوی ئازا (ف. خال).

٤٦١٢- تەماشای (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم) بکە،

فەرموودە ی دووهم. کە خەیبەر دەرگرن^(٢).

^(٢) تقدم في مبحث (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم ، الحديث الثاني) من هذا المجلد.

۴۶۱۳- تہ ماشای ہمان شوینی پیٹشوو لہ (تجوز الاغارة) بکہ لیڑہدا
 دہفرمووی: پیغہمبہر (دردی خودای لہسر بن) لہ نزیکی خہیہردا بہ تاریکولیٰلہ کہ
 نویژی بہیانی کرد، ئەوجا فہرمووی: اللّٰهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْرٌ، إِيَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ
 قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدَرِّينَ جا جوولہ کہکانی خہیہر وەدەرکہوتن، بہناو کوآن و
 کووچہکاندا غاریان دہدا، پیغہمبہر (دردی خودای لہسر بن) جہنگاوہرہکانی
 کوشتن و خاوو خیزانی یہخسیر کردن و دابہشی کردن بہسہر
 موسولمانہکاندا، صہفیہی ہاوسہری پیغہمبہریش (دردی خودا لہ پیغہمبہر و رمزی
 خودا لہو بن) یہکیک بوو لہو یہخسیرانہ، کاتی ژنہ تالانییہکان دابہش دہکرین
 صہفیہ بہر دہچیہی کہلبی دہکہوی، بہلام لہپاشا دہبی بہہی پیغہمبہر
 (دردی خودای لہسر بن) نازادی کردو مارہی کرد بو خوی و لہباتی مارہیہکہی
 نازادی کرد (ب) → (ب- ۳- ۳۴- ۸۲- ف- ۲. راجع مجلد / ۳ رقم / ۲ /
 ۲۰۶۵ تسلسل / ۳۴).^(۳)

۴۶۱۴- قَالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ
 سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ؟ فَقَالَ: هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْني يَوْمَ
 خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أَصِيبَ سَلَمَةُ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَفَتَّ فِيهِ ثَلَاثُ نَفَثَاتٍ فَمَا
 اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ:

یہزیدی کوپی عوبہید (رمزای خودای لہ بن) فہرمووی: شوین زامیکم بہلاقی
 سہلہمہی کوپی ئەکوہعہوہ دی گوتم: ئەہی ئەبو موسلیم! ئەم کوئہ زامہ ہی
 کہیہ؟ فہرمووی: ہینی روژی خہیہرہ، جی دہمی شیری ئەوکاتہیہ، خہلک
 گوتیان: سہلہمہ پیکرا، چوومہ خزمہت حہزہت (دردی خودای لہسر بن) سی پفی
 بہتہپایی دہمی لی کرد، ئیتر یہکسہر چاک بووہ ہتا ئیستا ئیشم لی نہبینیوہ!
 (ب).

^(۳) راجع تسلسل / ۴۶ من هذا المجلد. الحديث الثاني أيضاً.

۹۱) غه‌زای ذات‌وورریقاع: (غزوة ذات الرقاع)

۴۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضی الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزَاةٍ وَكُنْ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ قَالَ: فَتَقَبَّتْ أَقْدَامُنَا، فَتَقَبَّتْ قَدَمَايَ: وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي فَكُنَّا ثَلَاثًا عَلَى أَقْدَامِنَا الْخِرْقَ فُسِّمَتْ غَزَوَةُ ذَاتِ الرَّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَغْصِبُ عَلَى أَرْجُلِنَا مِنَ الْخِرْقِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئەبو موسا (خودای ئازادی بن) فەرمووی: لە خزمەتی حەزەرەتدا (سیدی خودای لەسەر بن) چووین بۆ غەزایێ، تاقمەکە ی من شەش کەس بووین، تاقە وشتریکمان بەرکەوتبوو، هەر شەشمان بەسەرە بەرو دوا سواری دەبووین، گوتی: ئەوەندە بەپی رێگەمان بپی بە پێی پەتی پیمان کوتراو توێخی بەردا، منیش قاچەکانم توێکیان بەردا و نینۆکەکانم کەوتن، لە تاواندا لەبەر بی پیلاوی و لەبەر گەرما پەرۆمان بە قاچمانەوه دەپیچا، بۆیە ئەو غەزایە ناوانرا غەزای ذات‌وورریقاع (واتە: غەزا پەرۆینە) چونکە لەبەر پیخاوسی پەرۆ پالمان دەتالان لە قاچمانەوه (ش).

۴۶۱۶- → (ب- ۱- ۱۵۳- ۴۴۳- ف- ۲) (۲).

۹۲) غه‌زای بنی موصطه‌لیق: (غزوة بنی المصطلق)

۴۶۱۷- → (ب- ۳- ۴۳- ۱۰۰- ف- ۸) (۱).

۴۶۱۸- → لەسەر باسی (تجوز الاغارة على الكفار) دا رابوورد، فەرمووده‌ی

یە کەم، کە دەفەر موی: (کتبت إلى نافع...) الحديث^(۲).

(۱) تجريد البخاري / ٤ / ٢٩٤ رقم: ١٥٥٥ = ٤١٢٨ فتح. مسلم. مغازي: ٤٦٧٦.

(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥٣ رقم: ٨٨٥.

(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٤٣ رقم: ٢١٣٧.

(۲) تقدم في: (تجوز الإغارة. تسلسل / ٤٦ حديث الأول. رقم: ٤٤٦٢ من هذا المجلد).

۹۲) غه‌زای نه‌نمار: (غزوة أنمار)

۴۶۱۹- → (ب- ۱ز- ۵۴ل- ۲۱۴ف- ۱+۲+۳)^(۱):

لیره‌دا ده‌فهرموی: جابیر (خودای ئی رازی بن) فهرموی: له غه‌زای نه‌نماردا پیغه‌مبهرم دی، به‌سواری و لاخه‌که‌ی ده‌رویششت و به‌ره‌و خور ه‌لآت نویژی سوننه‌تی ده‌کرد (ب).

۹۴) غه‌زای حوده‌یبیه: (غزوة الحديبية)

نایه‌تی سه‌ره‌تای نه‌م باسه‌ له‌م جیگه‌یه‌دا رابوورد، سووره‌تی فه‌تح، حه‌دیبی جواره‌م، نایه‌تی: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ...} تا کۆتایی نایه‌ت.
۴۶۲۰- → (ب- ۴ز- ۱۰۵ل- ۳۳۶ف- ۱)^(۱):

لیره‌دا نه‌مه‌ی پتره: (تعدون أنتم الفتح فتح مكة وقد كان فتح مكة فتحاً، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية): ئیوه ه‌ه‌ر فه‌تحی مه‌که‌ه‌ داده‌نێن به‌ فه‌تح، به‌ئێ به‌پێی نایه‌تی: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} نه‌مه‌ وایه‌و به‌پراستی فه‌تحی مه‌که‌ه‌ داده‌نری به‌ فه‌تح، به‌لام ئیمه‌ به‌یعه‌تولپریضوان (په‌یمانی خو‌شنوودی) ش داده‌نێن به‌ فه‌تحیکی گه‌وره‌، چونکه‌ نه‌و بووبه‌ ریخو‌شکه‌ره‌ی گرتنی مه‌که‌ه‌و ه‌وی خو‌شنوودی خودا.

۴۶۲۱- عَنْ جَابِرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ لَنَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ: أَلَيْسَ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعِمِائَةٍ، وَلَوْ كُنْتُ أَبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

جابیر (خودای ئی رازی بن) فهرموی: روژی حوده‌یبیه پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) پێی فهرمووین: ئیستا ئیوه چاترینی هه‌موو خه‌لکی سه‌ر رووی

^(۱) تقدم في مجلد اول. تسلسل / ۵۴ رقم: ۱ / ۳۹۲ و ۲ / ۳۹۴ و ۳ / ۳۹۵.

^(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۰۵ رقم: ۱ / ل: ۳۱۷۴.

^(۳) تقدم في مبحث الصلح، كما تقدم في تفسير سورة الفتح المجلد السابع.

سہرزہ مینن فہرموی: ئەو حەلە لەو غەزایەدا ھەزارو چوار سەد کەس بووین، ئەگەر ئەمەمبەستا چاوم ببینایە جیگە ی درەختی پەیمانی خوشتوویدیم پی نیشان دەدان، کە بەیەتولریضوانی لەژێردا کرا (ش).

٤٦٢٢- بۆ باسی ئەم غەزایە تەماشای ئەم جیگایانەیش بکە: (الصلح والهدنة) فەرموودە یە کەم و دووھەم. سوورەتی فەتح، فەرموودە ی دووھەم و چوارھەم. → (ب- ٢ ز- ١٠٩ ل- ٢١٤ ف ١ / ١٦٠٣) + (١١٨ ل- ٢٤٢ ف ١ / ١٦٣٨) + (١١٩ ل- ٢٤٣ ف ١ / ١٦٣٩ + ٥ ف ١ / ١٦٣٤) + (١٢٣ ل- ٢٥١ ف ١ / ١٦٥٤) + (١٢٥ ل- ٢٥٣ ف ١ / ١٦٥٦) + (١٢٧ ل- ٢٥٧ ف ٣ / ١٦٥٩)^(٣).

٩٥) غەزای فەتھی مەککە: (غزوة الفتح)

بۆ ئایەتە کە تەماشای فەرموودە ی یە کەم و دووھەمی سوورەتی نەصر بکە.

٤٦٢٣- → (ب- ٢ ز- ٤٦ ل- ١٠٧ ف ١) ^(١).

لە گێڕانەوہی ئێرەدا ئەم دوو زیادە مەعلوماتە ی تیادایە: لە پاش ھەشت ساڵ و نیو لە پاش کۆچکردنی بۆ مەدینە چوون بۆ ئەم فەتھە، ژمارە ی سوپاکە ی دەھەزار کەس بوو.

٤٦٢٤- عَنْ غُرَوةَ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله تعالى عنهما) قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ فَبَلَغَ قُرَيْشًا خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ وَبَدِيلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظُّهْرَانَ فَإِذَا هُمْ بِبِرَّانٍ كَأَنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ لَكُنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ بَدِيلُ بْنُ وَرْقَاءَ: بِرَّانُ بَنِي عَمْرِو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: عَمَرُوا أَقْلٌ مِنْ ذَلِكَ فَرَأَاهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذَرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

^(١) تقدم جملة من الأحاديث حول هذه الغزوة ، في مبحث (الصلح والهدنة) وفي تفسير (سورة الفتح).

^(٢) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٤٦ رقم: ١ / ١٣٧٤.

(مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: أَحْسِنَ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَظْمِ الْحَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتْ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ فَقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارُ، قَالَ: مَا لِي وَلِغِفَارٍ. ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُذَيْمٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ فَقَالَ سَعْدُ يَا أَبَا سُفْيَانَ الْيَوْمَ يَوْمُ الْمَلْحَمَةِ الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ حَبَدًا يَوْمَ الدِّمَارِ، ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَهِيَ أَقْلُ الْكُتَائِبِ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابُهُ وَرَايَةُ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِأَبِي سُفْيَانَ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ؟ قَالَ: مَا قَالَ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا فَقَالَ: كَذَبَ سَعْدُ وَلَكِنْ هَذَا يَوْمٌ يُعْظَمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةُ وَيَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ تُرَكَّزَ رَايَتُهُ بِالْحَجُونِ. وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنَ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ وَدَخَلَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ كُدَا، فَقُتِلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَكُرْزُ بْنُ جَابِرٍ الْفَهْرِيُّ^(۲).

عوروهی کوپی زوبهیر (خودایان فی رازی بن) ده‌فهرموی: سالی گرتنی مه‌ککه، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ر بن) که‌وته ری به‌رهو مه‌ککه، کاتی بنی برواکانی قوره‌یش به‌مه ده‌زانن نه‌بو سوفیانی کوپی چه‌رب و چه‌کیمی کوپی حیزام و بوده‌یلی کوپی وهرقاء له مه‌ککه دهرده‌چن و دین به‌رهو نه‌وان هه‌تا سووسه‌ی هه‌والی چه‌زرت بکه‌ن، ملی ری ده‌گرن تا ده‌گه‌نه مه‌رو ظه‌هران له‌وی دهروانن وا ریزه‌ ناگریکی زور زور، وه‌ک ناگری شه‌وی عه‌ره‌فه ناوا زور ده‌گری و دیاره‌و ده‌لیی چراخانه، نه‌بو سوفیان ده‌لی: نه‌م هه‌مه‌که ناگره‌ چیه، ده‌لیی چراخانی شه‌وی عه‌ره‌فه‌یه، بوده‌یل ده‌لی: ناگری به‌نی عه‌مره، نه‌بو سوفیان ده‌لی: له‌کوئی به‌نی عه‌مر نه‌وه‌نده‌ ده‌بن، چه‌ند که‌سی له‌

(۲) تجرید/ ۴ / ۲۲۵ رقم: ۱۵۸۵ = ۴۲۸۰ + رقم: ۱۲۸ = به‌رگی/ ۳ - ۲۴۲.

پاسه‌وانانی پیغه‌مبهر (دردی خودای لسه‌ربن) ئەم زه‌لامانه ده‌بینن و ده‌چن بۆیان و ده‌یانگرن و ده‌یانبه‌ن بۆلای پیغه‌مبهر (دردی خودای لسه‌ربن) له‌وئ ئەبو سوفیان موسولمان ده‌بن، پیغه‌مبهر (دردی خودای لسه‌ربن) که ده‌که‌وێته ری به‌عه‌بباس ده‌فه‌رموئ: له‌کویدا ریگه‌که ته‌نگبه‌ر ده‌بیته‌وه و سواره‌کان که‌له‌که ده‌به‌ستن ئا له‌ویدا ئەبو سوفیان رابگره‌ه‌تا به‌چاوی خۆی به‌باشی سوپای ئیسلام ببینی و بزانی که له‌وزه‌ی ئەودا نییه و ئیتر خه‌یالی به‌رابه‌ر وه‌ستانی له‌شکری ئیسلام له‌که‌لله‌ی خۆی ده‌رکا، عه‌بباس له‌ویدا رایده‌گری، هۆزه‌کان پۆل پۆل له‌خزمه‌تی پیغه‌مبهردا (دردی خودای لسه‌ربن) ریزبوون و ده‌ستیان کرد به‌رۆیشتن و پۆل له‌دوا پۆل به‌سه‌ر ئەبو سوفیاندان تێ ده‌په‌رن، ده‌سته‌سوارێ له‌لایه‌وه ره‌ت بوون، گوئی: عه‌بباس! ئەمانه کی‌ن؟ فه‌رمووی: له‌شکری هۆزی غیفارن، گوئی: من له‌مانه‌م چی که‌ی ئەمانه ناحه‌زی من بوون (وا ئیستا هاتوون بۆ سه‌رم)؟ ئەمجا هۆزی جووه‌ینه رابووردن، هه‌روا هۆزی سه‌عدی کوپی هوزه‌یم و هۆزی سوله‌یم، یه‌که‌یه‌که ئەبو سوفیان ده‌پیرسی و عه‌بباس وه‌لامی ده‌دایه‌وه و ئەویش وای ده‌گوته‌وه، تا ده‌سته‌سوارێ دین، وێنه‌ی ئەوانی نه‌دیوو، گوئی: عه‌بباس! ئەمانه کی‌ن؟ فه‌رمووی: له‌شکری یاریده‌ده‌رانن، سه‌عدی کوپی عوباده سه‌رکرده‌یانه، ئالاکه به‌و بوو، سه‌عد گوئی: ئەه‌ی ئەبو سوفیان! ئەمپۆ رۆژی گوشت و گوشتاره، ئەمپۆ گوشت و گوشتار له‌ناو به‌ست و هه‌رم و کابه‌دا هه‌ل‌ل ده‌بن و قه‌ر ده‌خه‌ریته‌ناو ناموسولمانه‌کانی مه‌که‌که، به‌تایبه‌تی گه‌وره‌پیاوه‌کانیان، وه‌ک ئەبو سوفیان، ئەبو سوفیان گوئی: ئەه‌ی عه‌بباس! خۆزگه‌م به‌مردن ئای بۆ که‌له‌می‌ردیکی مه‌رد په‌نای بداینایه! له‌پاشا ده‌سته‌سوارێکی تر هاتن (به‌ژماره‌له‌هموو ده‌سته‌سواره‌کانی تر که‌مه‌تر بوون) ئەوانه پۆلی پیغه‌مبه‌رو یارانێ بوون، ئالاکه‌ی پیغه‌مبهر (دردی خودای لسه‌ربن) به‌زوبه‌یری کوپی عه‌ووام ده‌بن، کاتی پیغه‌مبهر (دردی خودای لسه‌ربن) له‌لای ئەبو سوفیانه‌وه راده‌بووری عه‌رزێ ده‌کا: قوربان! ده‌زانیت که سه‌عدی کوپی عوباده چی ده‌لئ؟ فه‌رمووی: ده‌لئ چی؟ گوئی واوا ده‌لئ ئەمپۆ گوشت و گوشتار له‌ناو که‌عه‌دا ره‌وا ده‌بینرئ!

فہرمووی (دردی خودای لہسر بن): سہعد درو دہکات، لہخویہوہ قسہی وا دہکات، بہلکوو بہ پیچہوانہوہ ئہمپو ئہو رۆژہیہ کہ کہعبہ پۆشتہو پەرداخ دہکریتہوہ! گوتی: حەزرت (دردی خودای لہسر بن) فہمانیدا کہ ئالاکہی خوی لہ حەجوون ہەلبکری، ئہو رۆژہیش فہرمانی کرد بہ خالیدی کوپی وەلید کہ لہلای سہرووی مہککەوہ لہ کەدائہوہ بچیٹہ ناو شاری مہککەوہ پیغہمبەر (دردی خودای لہسر بن) خوی لہکوداوہ، لہ دامیننی شارہوہ رۆیشٹہ ناو شارہوہ. ئہو رۆژہ لہ سوارہی خالید دوو کہس کوژران: حوبہیشی کوپی ئہشعەر، کورزی کوپی جابیری فیہری. (ب-خ).

۶۲۵- → (ب- ۳- ۲- ۴- ف- ۱) (۳)

لیرہدا ئاوايہ: ئوسامہی کوپی زہید (رمزای خودایان ئی بن) فہرمووی: لہکاتی گرتنی مہککەدا گوتم: ئہی پیغہمبەری خودا! سبہیننی لہکوئی دادہبەزی (ئایا بارگەکەت لہ خانووەکەہی مہککەتا) دہخەیت و ئہوئی دہکەہی بہ بارەگای خۆت؟ فہرمووی: جا بۆچی عەقیل ہیچ خانوو بەرہی بۆ ئیمہ ہیشتۆتہوہ؟ ئہو جا فہرمووی: نہ موسولمان کەلەپوور لہ ناموسولمان وەردەگری، وە نہ ناموسولمان کەلەپوور لہ موسولمان وەردەگری، ہیچیان کەلەپوور لہ ہیچ کامیان وەرناگرن بہ زوہرییان گوت: ئہی کئی کەلەپوورو میراتەکەہی ئہبو طالیبی برد بۆ خۆی؟ فہرمووی: عەقیل و طالیب بردیان و بو بہمیراتی ئہوان (ب).

۶۲۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْفَتْحِ فَجَعَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيَمْنَى وَجَعَلَ الزُّبَيْرُ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُسْرَى وَجَعَلَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْبَيَازِقَةِ وَبَطْنِ الْوَادِي فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ اذْغِ لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْهُمْ فَجَاءُوا يُهْرَؤُلُونُ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَلْ تَرَوْنَ أَوْتَاشَ قُرَيْشٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: انْظُرُوا إِذَا لَقِيتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَحْصِدُوهُمْ حَصْدًا وَأَخْفَى بِيَدِهِ وَوَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى

شِمَالِهِ وَقَالَ: مَوْعِدُكُمْ الصُّفَا قَالَ: فَمَا أَشْرَفَ لَهُمْ أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ إِلَّا أَنَا مَوْهُ، وَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الصُّفَا فَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ فَأَطَافُوا بِالصُّفَا، فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبَيِّدَتِ خَضِرَاءُ قُرَيْشٍ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَلْقَى السَّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَبَتِهِ وَنَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَبَتِهِ أَلَا فَمَا اسْمِي إِذَا أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ فَأَلْمَحَيْتُ مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ، قَالُوا: وَاللَّهِ مَا قُلْنَا ذَلِكَ إِلَّا ضِنًّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ وَيَعْلَمَانِكُمْ^(۴):

ئەبو ھورەیرە (رمزای خودای گمردە ئی بن) فەرمووی: لە روژی گرتنی شاری مەککەدا، لە خزمەتی پیغەمبەردا بووین (دردی خودای لەسەربن) بۆ ئەم فەتھە خالییدی کۆپی وەلییدی کرد بەسەرکردەیی لای راستی لەشکرەکە و زوبەیریشی کرد بەسەرکردەیی دەستە چەپی و ئەبو عوبەیدەیشی کرد بەسەرکردەیی پیادە و بێ زێەکان کە لەناو شیوەکەدا بوون و لە کەوانەیی دۆلی مەککەو بوون، خۆیشی لەناو دەستەیهکا بوو فەرمووی: ئەبو ھورەیرە! یاریدەدەرەکانم بۆ بانگ بکە منیش چووم بانگم کردن، بەھەپاکردن ھاتن، فەرمووی: ئەی کۆمەلەیی یاریدەدەران! ئەی گەلی براینە! خۆ ئەم ھەرچی و پەرچی و لەشکرە تیکەل و پیکەل و بێ سەر و پایەیی قورەیش دەبینن کە بەخەیاڵی خاوی خۆیان بۆ بەرامبەر یکردنی ئیئمە کوێان کردوونەتەو؟ گوئیان: بەئێ، چون دەفەرمووی وایە، فەرمووی: بتان بینم، سبەینێ کە تووشیان دەبن، چون وەک بەری درو پاکوێان دەدەن! دەستی راستیشی لەسەر دەستی چەپی خۆی دانا و بەھیما تیی گەیاندن کە ئاوا متیان بکەن و قەلاچۆیان تێ بخەن. فەرمووشی: وادەمان سەرکیوی صەفا بێ و لەشکرەکان لەوێ یەک دەگرینەو. گوتی: ئیتەر ئەو روژە ئەوێ لەوان

(۴) مسلم. مغازی: ۴۶۰۰، ۴۵۹۸.

سەری بەرزکردەو و لاملی کردو بەرھەوئێمان کەوت لە ملیان داو لال و پالمان خست، لەدوا سەرکەوتن لە رۆژی دوايیدا ھەزەرت (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەر بەلێنەکە ی خۆی سەرکەوتە سەر گردی صەفا و یاریدەدەرانیش وەك خەرمانە ی مانگ بەگردی صەفادا ئاخڵەیان لێدا^(۱). جا ئەبو سوفیان ھاتە خزمەتی عەززی کرد: قوربان! ئە ی پیغەمبەری خودا! زەردو سووری قوڤەیش بەرباد کراو یافتی قوڤەیشیان بێ، خو ئەگەر وابروا قوڤەیش نامینی تا سبەینی! ھەزەرت (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: جارێدەن: ئەو ی بجێتە مالی ئەبو سوفیان لەخۆی ئەمین بێ و ترسی نەبێ، ئەو ی چەك فری بداو شەر نەکا لەخۆی ئەمین بێ ترسی نەبێ. یاریدەدەران لەناو خۆیاندا دەلێن: وا دیارە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دلێ دەسووتی بە ھۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازەبۆتەو بۆ شارو نیشتمانەکە ی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەو بۆ ئێرەو ناو ئێمە بەجێ بەیڵی جا سرووش ھات بۆ پیغەمبەر و خودا خەبەری داپیی کە یاریدەدەران واوا دەلێن، فەرمووی: ئێو دەلێن: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دلێ دەسووتی بە ھۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازە بۆتەو بۆ شارەکە ی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەو بۆ مەککە و مەدینە بەجێ بەیڵی، راستە کە من دلە دەسووتی بە خزمانی خۆم و ھەمیشە دلە لی دەدا بۆ مەککە ی پیروژ، کە زیدمە و جیگە ی خرۆشان ی میھرەبانی خودایە و کابە ی نازداری لەناوایە، ئەمە راستە و ایە و زیاد ی ھە یە و کە می نییە، بەلام ئەو ی کە گوتووتانە دەگەریمەو بۆ ئێرەو ئێو بەجێ دەھێلم شتی وا نییە و

(۱)

خۆرە یا مانگە خەرمانە ی داو

یا صەفا بەبای صەفا نەخشاو

رەحمت بارانە لەھەر شەش لاو

فریشتە و پەرس دەوری لێ داو!

(وەرگێڕ)

ئەمەیان لەمنەوہ دوورە بۆچی من ناوم چییە و من کیم پی دەلین، من ناوی خۆم بەخۆمەوہیە سێ جار وایفەرموو، ئەوجا فەرمووی: من ناوم موخەمەدە (بەپێی ناوہ کەم دەبی کارێ نەکەم کەبێ بەهۆی ئەوہ شایستە ی ئەو ناوہ نەبم، کە بە مەعنا پەسەندو ستایش کراوہ)، کەواتە: ئەگەر دلم بە کەسوکاری خۆم بسووتی جیی خۆیەتی، وە ئی ئەگەر ئیوہ بەجی بەیلم ئەوہیان لە رەفتاری منەوہ دوورە، چونکە وەک گوتم: من ناوم موخەمەدە و بەندە و پیغەمبەری خودام و ئەوہی دەیلیم راستە و ئەوہی دەیکەم دروستە و ھەقە و درۆ چاوپاوو بی ئەمەکی و بی وەفایی لەمنەوہ دوورە زۆر زۆر، چ لەگەل ئیوہدا، چ لەگەل خزمان و ھۆزی خۆمدا، من یە کجار گوتوومە و دەیلیم کۆچە و کردوومە بۆلای خودا و بۆلای ئیوہی خوشەویست لەبەر رەزای خودا وە ھەرگیز لە بیریاری خۆم پەشیمان نابمەوہ. ئیتەر من ژیانم ژیان ی ئیوہیە و مردنم مردنی ئیوہیە ژیان و مردنم لەگەل ژیان و مردنی ئیوہیە! یاریدەدەرانیش بە گریانەوہ گوتیان: قوربان! بەخودا ئیمە بۆیە ئەمەمان گوتووە چونکە ھەزناکەین لە رەحمەتی خودا و لە فەیزو بەرەکەتی ووجودی تو بە دووربین و ھەزەدەکەین ھەمیشە لە خزمەتتا بین، ئیمە خەمی ئەمەمانە. فەرمووی (دروی خودای لەسەر بێ): راست دەکەن و خودا و پیغەمبەری خودا بۆ ئەم قەسەیانە باوەرێتان پی دەکەن و عوزو بەھانەتان قەبوول دەکەن! (م).

٤٦٢٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطِيعٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ لَا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبْرًا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥).

عەبدوللای کوپی موطیع (رەزای خودایان ئی بێ) لە بابیەوہ دەفەرمووی: روژی گرتنی شاری مەککە گویم ئی بوو پیغەمبەر (دروی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: لەمرو بەدواوہ ھەتا روژی قیامەت ئیتەر قورەیشی بەکووت و زنجیرەوہ ھەپس

(٥) مسلم. مغازی: ٤٦٠٢.

ناکرێ بۆ کوشتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که له‌دین وهر بگه‌رێته‌وه به‌لام له‌سه‌ر
تۆله‌سه‌ندن و شتی وا ئه‌وه جیا به (م).

٤٦٢٨- → (ب- ٦ز- ١٨ل- ٢٧٥ف- ١٨) ^(٦).

٤٦٢٩- → (ب- ٢ز- ١٣٥ل- ٢٧١ف- ١) ^(٧).

٤٦٣٠- → (ب- ٢ز- ١٣٥ل- ٢٧٢ف- ٢) ^(٨).

له‌گه‌ردا ده‌فه‌رمووی: ئیبنو عومه‌ر (ره‌زای خودایان ئا بێ) ده‌فه‌رمووی:
پێغه‌مبه‌ر (بریدی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ روژی گرتنی مه‌که‌که‌دا، له‌ که‌وانه‌ی مه‌که‌که‌وه
به‌ سواری و لاخ هاته‌ ناو شاره‌وه‌ ئوسامه‌ی به‌ پاشکۆوه‌ بوو، بیلال و عوتمان
کوپی طه‌له‌حه‌ی له‌ خزمه‌تدا بوون عوتمان خۆی له‌ کلێلداره‌کانی کابه‌ بوو،
حه‌ززه‌ت رویشته‌ هه‌تا چوو له‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا ووشتره‌که‌ی ییخدا، فه‌رمانی
کرد به‌ عوتمان کلێله‌که‌ی هی‌ناو ده‌رگا که‌ی کرده‌وه‌و پێغه‌مبه‌رو ئوسامه‌و
بیلال و عوتمان چوونه‌ ناومالی که‌عه‌به‌وه‌و دنیا روژ بوو، تاویکی باش
له‌ناویدا مانه‌وه‌" ئه‌وجا هه‌ززه‌ت (بریدی خودای له‌سه‌ر بێ) هاته‌ ده‌ره‌وه‌، خه‌لکه‌که‌
هه‌ر که‌سه‌ی ده‌یویست خۆی زووتر بچێته‌ ژووره‌وه‌، ئیبنو عومه‌ر یه‌که‌م که‌س
ده‌بی که‌ ده‌چێته‌ ژووره‌وه‌، ده‌پوانی هیشتا بیلال وا له‌ ژووره‌وه‌ راوه‌ستاوه‌،
له‌ پشت ده‌رگا که‌وه‌، لیی ده‌پرسی: ئایا پێغه‌مبه‌ر (بریدی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌کویدا
نوێژی کرد؟ ئه‌ویش ئه‌و جیگه‌یه‌ی پی نیشانداده‌دا که‌ هه‌ززه‌ت نوێژی تیا‌دا
کردبوو، ئیبنو عومه‌ر فه‌رمووی: به‌لام له‌ی‌رم نه‌بوو له‌ بیلال بپرسم که‌
هه‌ززه‌ت (بریدی خودای له‌سه‌ر بێ) چهند رکات نوێژی کرد (ش/د/ت/ن).

٤٦٣١- → (ت- ١ز- ١٥٥ل- ٤٤٧ف- ٢) ^(٩).

^(٦) تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ١٨ رقم: ٢٩٦٨.

^(٧) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل/ ٢٧ رقم: ١٣٠٦.

^(٨) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل/ ١٣٥ رقم: ١٧١٧.

^(٩) تقدم في مجلد اول. تسلسل/ ١٥٥ رقم: ٨٩٠.

۴۶۳۲- → (ت- از- ۱۵۵- ۴۴۷ف- ۳) (۱۰).

۴۶۳۳- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: لَا تُغْزَى هَذِهِ بَعْدَ الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (۱۱).

حاریثی کوپی مالیک (خودای فی رازی بن) فهرمووی: روژی گرتنی شاری مه‌ککه گویم لی‌بوو پیغه‌مبه‌ر (دروی خودای له‌سر بن) ده‌یفه‌رموو: ئیتر له‌مرو به‌دواوه هه‌تا روژی قیامت جاریکی تر ئەم شاره غه‌زا نا‌کری و هه‌تا ئیسلام بمینئ خه‌لکی ئەم شاره ئیسلام ده‌بن، که‌واته له‌سه‌ر ناموسولمانه‌تی غه‌زا نا‌کری (ت- س/ص= ئیمامی تیرمیذی (خودای فی رازی بن) له‌ کتیبی جامع التیرمیذیدا، به‌ سه‌نه‌دیکی سه‌حیح ئەم فه‌رمووده‌یه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه).

۹۶) غه‌زای حونه‌ین: (غَزْوَةُ حُنَيْنٍ)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّذْبِرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (صدق الله العظيم) { (۲۵/۹):

واته: ئە‌ه‌ی که‌لی ئیسلام! ده‌شئ فه‌رمانی خودا به‌جئ بینن و هه‌موو کاتئ سوپاسی زوری بکه‌ن له‌سه‌ر نیعمه‌تی ئیسلام و له‌سه‌ر ئە‌وه که‌ له‌گه‌ئ کاتاو له‌ چه‌ن ره‌زمگای نا‌گریندا ده‌ستی ئی‌وه‌ی گرت و زالی کردن به‌سه‌ر دوژمندا به‌ تایبه‌تی له‌روژی رووداوی حونه‌یندا، له‌وکاته سه‌خت و دیژواره‌دا یارمه‌تی دان، له‌وکاته‌دا که‌ زوری ژماره‌ی سه‌رو زوری مال به‌کاری هیچ نه‌هات و ئی‌وه‌ی بی نیاز نه‌کرد به‌هیچ جوړئ و گو‌ی زه‌وی و سه‌ر زه‌مین به‌و

(۱۰) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵۵ رقم: ۲ / ۸۹۱.

(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

حه‌مکه پان و به‌رفراوانییه‌ی خو‌ی لی‌تان بوو به چنگی‌ک و سه‌ری دنیا‌تان لی‌هاته‌وه یه‌ک، ئه‌وه‌بوو سه‌ره‌نجام شکان و هه‌له‌اتن و راتان کرد، هه‌تا له‌پاشا خودا به به‌خششی خو‌ی و به به‌ره‌که‌تی و وجودی پی‌غه‌مبه‌ری خو‌ی فه‌رامو‌شی دان و ئاسایشی داباران به‌سه‌رتانا و دلی ئه‌ستوور کردن و سه‌کینه و ئارامی دلی له لایه‌ی خو‌یه‌وه ناره‌ خواره‌وه بو‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌رو موسولمانه‌کان و سو‌پایه‌کی فریشته‌ی له غه‌یبه‌وه بو‌ پشتیوانی ئی‌وه ناره‌، که ئه‌وکاته ئی‌وه نه‌تان‌بینین، ئه‌وه‌بوو خودا بو‌خو‌ی سزایه‌کی چا‌کی ناموسولمانه‌کانیدا، که به‌راستی سزایی له خوداوه بی‌ و بو‌سه‌ر ناموسولمان بی‌ هه‌روا ده‌بی.

۶۳۴- عَنْ الْعَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ حُنَيْنٍ فَلَزِمْتُ أُنَا وَأَبُو سُفْيَانَ ابْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ نُفَارِقْهُ وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ يَبِضَاءُ أَهْدَاهَا لَهُ فِرْوَةٌ بَنِ نَعَامَةَ الْجَدَامِيِّ فَلَمَّا اتَّقَى الْمُسْلِمُونَ وَالْكَفَّارُ وَلَّى الْمُسْلِمُونَ مُدْبِرِينَ فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قَبْلَ الْكَفَّارِ وَأَنَا آخِذٌ بِلِجَامِهَا أَكْفُهَا لئَلَّا تُسْرَعَ وَأَبُو سُفْيَانَ آخِذٌ بِرِكَابِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ عَبَّاسٍ نَادِ أَصْحَابَ السُّمُرَةِ. قَالَ: فَوَاللَّهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةُ الْبَقَرِ عَلَى أَوْلَادِهَا، فَقَالُوا: يَا لَيْتَكَ يَا لَيْتَكَ يَا لَيْتَكَ فَاقْتَتَلُوا وَالْكَفَّارُ وَلَدَعْوَةً فِي قَنَادَتِ الْأَنْصَارِ يَقُولُونَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، ثُمَّ قَصَرَتِ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ يَا بَنِي الْحَارِثِ يَا بَنِي الْحَارِثِ، يَا بَنِي الْحَارِثِ فَتَنَظَرُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى قِتَالِهِمْ وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ وَقَالَ: هَذَا حِينَ حَمَى الْوُطَيْسُ، ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَصِيَّاتٍ فَرَمَى بِهِنَّ وَجُوهَ الْكَفَّارِ ثُمَّ قَالَ: الْهَزَمُوا وَرَبُّ مُحَمَّدٍ قَالَ: فَلَدَهَبْتُ أَنْظُرُ فَإِذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْئَتِهِ فِيمَا أَرَى قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصِيَّاتِهِ فَمَا زِلْتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلًا وَأَمْرَهُمْ مُدْبِرًا. وَفِي رِوَايَةٍ: رَمَاهُمْ بِقَبْضَةٍ مِنَ الثُّرَابِ وَقَالَ: شَهِدْتُ الْوُجُوهَ فَمَا بَقِيَ مِنْهُمْ إِنْسَانٌ إِلَّا امْتَلَأَتْ عَيْنَاهُ فَوَلُّوا مُدْبِرِينَ وَالْهَزَمُوا وَقَسَمْتُ غَنَائِمَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ. وَلَفْظُ الْبَخَارِيِّ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُنَيْنٍ اتَّقَى هَوَازِنُ وَمَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَشْرَةَ آلَافٍ وَالطَّلَاقَاءُ، فَأَدْبَرُوا قَالَ:

يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، لَبَّيْكَ نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَانْهَزِمِ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطَّلَقَاءَ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالُوا فِي ذَلِكَ، فَدَعَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَدْخَلَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ: أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخْتَرْتُ الْأَنْصَارَ. زَادَ فِي رَوَايَةٍ: قَالَ: كُنَّا إِذَا اخْتَرَّ النَّاسُ نَتَقَى بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لِلَّذِي يُحَازِيهِ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانُ^(۱):

عه‌بباس (خۆش‌نودی خودای ئابین) ده‌فه‌رمووی: له‌ خه‌زمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (درویدی خودای له‌س‌ربین) ئاماده‌ی غه‌زای حونه‌ین یووم، من و ئه‌بو سوفیانی کوپی حاریشی کوپی عه‌بدولموططه‌لیب له‌خه‌زمه‌تی دابووین و لیی جوئی نه‌ده‌بووینه‌وه، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌س‌ربین) به‌سواری ئه‌و هیستره‌ سپیی‌ه‌ی خوی بوو که‌ فه‌روه‌ی کوپی نوفاته‌ی جوذامی به‌دیاری بوی هیئابوو، جا کاتی موسولمانان و ناموسولمانان دایان به‌یه‌کا موسولمانه‌کان له‌سه‌ره‌تاوه‌ شکان و به‌ره‌ودوا هه‌له‌هاتن، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌س‌ربین) ئیستره‌که‌ی خوی غارده‌دا که‌ به‌ره‌و کافره‌کان هه‌لمه‌ت به‌ری، منیش لغاوی هیستره‌که‌م توند گرتبوو، نه‌م ده‌هیشت خیرا بر‌وا، ئه‌بو سوفیانیش ئاوزه‌نگیه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌س‌ربین) فه‌رمووی: ئه‌ی عه‌بباس! بانگ که‌ ئه‌ی ده‌سته‌ی به‌یعه‌تول‌پریضوان! ئه‌ی ئه‌و کوومه‌له‌ی که‌ له‌روژی حوده‌یییه‌دا له‌ژیر دار مؤزه‌که‌دا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خودادا په‌یمان‌تان به‌ست له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ له‌به‌ر کافر هه‌لنه‌یه‌ن. جا منیش به‌هه‌موو ده‌نگی خووم، به‌و ده‌نگه‌ گه‌وره‌ی خووم هه‌تا هی‌زم تیادا بوو بانگم کرد: پی‌اوان و یاران‌ی به‌یعه‌تول‌پریضوان له‌کوین که‌ خودای گه‌وره‌ له‌ شانیا‌ندا فه‌رموویه‌تی:

{لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ} (۱۸/۴۸)؟

(۱) مسلم. مغازی: ۴۵۸۸. بخاری. جهاد: ۲۹۲۰.

به‌خودايه هه‌رنه‌وه‌نده كه گوييان له‌دهنگي من بوو هه‌موو به‌په‌له
بۆلای چه‌زهرت بايان دايه‌وه، وهك چۆن گاهه‌ئێ به‌چه‌كه‌ی ئێ جیمايێ كه گويی
له‌دهنگي بێ به‌هه‌راكردن ده‌گه‌رپێته‌وه بۆسه‌ری ئاوا، له‌هه‌ر چوار لاره‌ به‌یه‌ك
ده‌نگ ده‌يانگوت: به‌سه‌ر سه‌ر، به‌سه‌ر سه‌ر، به‌سه‌ر سه‌ر، واهاتین، واهاتین، ئیتیر له‌گه‌ڵ
ناموسولمانه‌كاندا پێك هه‌لپه‌رژان، خۆش خۆش بانگه‌واز هه‌ر به‌رده‌وام بوو،
له‌سه‌ره‌تاوه بانگی یاریده‌ده‌ران ده‌كراو ده‌يانگوت: ئه‌ی كۆمه‌له‌ی
یاریده‌ده‌ران! ئه‌ی كۆمه‌له‌ی یاریده‌ده‌ران! ئه‌ی مه‌ردینه‌! رۆژێكه‌و ئه‌مه‌رۆ،
له‌ده‌ستی نه‌ده‌ن! ئینجا بانگه‌واز به‌تایبه‌ت له‌نه‌وه‌ی حاریشی كۆپی خه‌زه‌ج
ده‌كراو ده‌يانگوت: ئه‌ی نه‌وه‌ی حاریش! ئه‌ی نه‌وه‌ی حاریش! چه‌زهرت (دروێ
خودای گه‌رمو مزنی ئێ بێ) به‌سه‌ر پشته‌ی هیسته‌ره‌كه‌ی خۆیه‌وه سه‌ره‌نجیكه‌ی شه‌پو
كوشتاره‌كه‌ی داو فه‌رمووی: وا ته‌ندووڕ تاوی سه‌ند، به‌پراستی شه‌پ
گه‌رمبوون ئاوا ده‌بی! ئه‌وجا چه‌زهرت (دروودو ساڤو سه‌لات و سه‌لامی خودای گه‌رمو مزنی له
خۆی و كه‌سوکارو یارانی بێ) مشتی چه‌وی هه‌لگرت و وه‌شاندي به‌پرووی
ناموسولمانه‌كاندا و فه‌رمووی: به‌خودای موحه‌مه‌د واشكان! منیش چووم
ته‌ماشام كرد، به‌لام له‌به‌رچاوی من هیشتا كوشتار وهك خۆی گه‌رم بوو.
گوتی: كه‌چی هه‌رنه‌وه‌نده بوو كه‌ چنگه‌ چه‌وه‌كه‌ی فره‌دا بۆیان، ئیتیر چاوم ئێ
بوو به‌ره‌به‌ره ناموسولمانه‌كان كول ده‌بوون و گولۆله‌یان ده‌كه‌وته لیژێ. له
گیڕانه‌وه‌یه‌كا: مشتی خاك و خۆلی بۆ فره‌دان و فه‌رمووی: شاهت الوجوه:
روویان داوه‌شێ و چاویان كویرو مزمه‌عیل بێ، ئیتیر به‌فه‌رمانی خودا
هه‌موویان، یه‌ك به‌یه‌ك په‌رچاویان بوو له‌ خۆل و به‌ره‌ودوا هه‌لیان تیزان و
شكان ئیتیر ئه‌وه‌بوو ماڵ و منال و خاوه‌ خیزان و سامانیان به‌ تالانی گیراو
دابه‌ش كرا به‌سه‌ر سوپای ئیسلامدا (ش) گفته‌ی (ب) ئاوايه: كه‌ رۆژی
حونه‌ین روویدا له‌شكری هۆزی هه‌وازی و سوپای پیغه‌مبه‌ر (دروێ خودای له‌سه‌ر
بێ) به‌رامبه‌ری یه‌كتری راوه‌ستان، سوپاكه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروێ خودای له‌سه‌ر بێ)
(بیجگه‌ له‌و نۆ موسولمانانه‌ی كه‌ له‌كاتی گرتنی مه‌كه‌كه‌دا ئیسلام بوو بوون)
ده‌هه‌زار كه‌س بوون، جا له‌سه‌ره‌تاوه له‌شكهره‌كه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروێ خودای له‌سه‌ر

بئ) شکستیان هیئا وەک لەسەر باسی خۆراگرتن و وره‌به‌رزى و نه‌به‌زین له‌کاتی روودانی شه‌ردا پیویسته له‌ فهرمووده‌ی یه‌که‌مدا ئەم باسه‌ رابوو. پیغه‌مبه‌ر (دروى خودای له‌سەر بئ) بانگی یاریده‌ده‌رانی کردو و فهرمووی: ئەى کۆمه‌له‌ی یاریده‌ده‌ران! ئەوانیش (م‌زای خودایان ئی بئ) یه‌که‌سه‌ر هۆشیان هاته‌وه‌و که‌وتنه‌وه‌ خۆیان و عه‌زریان کرد. ئەى پیغه‌مبه‌ری خودا! ئەمه‌تاین واین له‌خزمه‌تقا، فهرمو و بفهرموو سه‌رمان له‌ ریتایه‌! ئەوکاته‌ چه‌زه‌ت (دروى خودای له‌سەر بئ) له‌ وڵاخه‌که‌ی دابه‌زی، که‌ناوی دوڵدوڵ بوو، فهرمووی: من به‌نده‌ و پیغه‌مبه‌ری خودام و درۆزن و جادوو بازنیم و قسه‌ی من راست و دروسته‌ و سه‌رکه‌وتن هه‌ر بۆ ئیمه‌یه‌ ئیتر بۆ ووره‌ به‌رده‌ده‌ن و نوشوست ده‌هینن. ئیتر له‌شکری ناموسولمانه‌کان شکاو هه‌لیان تۆپان‌د. پیغه‌مبه‌ر (دروى خودای له‌سەر بئ) تالانییه‌که‌ی ئەوانی دابه‌ش کرد به‌سه‌ر ئازادکراوه‌کانی فه‌تحی مه‌که‌که‌دا و به‌سه‌ر کۆچکاره‌کاندا، هه‌یج به‌شى یاریده‌ده‌رانی ئی نه‌دا، ئەوه‌بوو یاریده‌ده‌رانیش له‌سه‌ر ئەمه‌ گله‌ییان لیکرد جا پیغه‌مبه‌ر (دروى خودای له‌سەر بئ)... تاد. باقی مه‌نده‌ی فهرمووده‌که‌ له‌باسی: (اعطاء المؤلفه قلوبهم) دا رویشت، فهرمووده‌ی یه‌که‌م و دووه‌م و سێیه‌م و چواره‌م.

٤٦٣٥- → (بۆ ئەم باسه‌ ته‌ماشای ئەم باسانه‌یش بکه‌: من قتل قتिला فله سلبه
ف- ١) + (فهرمانه‌وا بۆی هه‌یه‌ که‌ دیل به‌ پساوه‌تی ئازاد بکا...) + (ب- ه- ز-
٦٣- ٢٢٥- ٢) (٢).

(٩٧) غه‌زای نه‌وتاس: (غزوة اوطاس)

٤٦٣٦- → (ب- ه- ز- ٦٣- ٢٢٥- ف- ٢) (١):

(٢) راجع مبحث (من قتل قتिला فله سلبه).

(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٦٣ رقم: ٢٥٢٨.

لێره دا ئهم پتریهی ههیه: له شهپه که دا کابرایه کی به نی جه شه می تیریکی له که شکه نه ژنۆی نه بو عامیردا، که چوومه سه ری پیم گوت: مامه کی بوو ئهم تیره ی لیدای؟ ئه ویش به هیما نیشانی دام ئا ئه وه یه که کوشتمی و تیره که ی پیوه نام، منیش نیشتمه سه ری و گرتمه وه، که منی بینی و اگه یمه سه ری هه لئات، منیش شوینی که وتمو تانه م لیداو ده مگوت: ئه وه شه رم ناکه ی راده که ی! ئه گهر مه ردی خۆت بگره بۆم: ئه ویش راوه ستا، سه رو شمشیرمان بۆیه کتر داوه شان من ئه وم کوشت ئه وسا گه پامه وه بۆلای ئه بو عامیر... تاد.

٩٨) غه زای طانیف: (غزوة الطائف)

٤٦٣٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله تعالى عنهما) قَالَ: حَاصَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ الطَّائِفِ فَلَمْ يَنْلُ مِنْهُمْ شَيْئًا فَقَالَ: إِنَّا قَائِلُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، قَالَ أَصْحَابُهُ: تَرْجِعْ وَلَمْ تَنْفَتِحْهُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ فَعَدُّوا عَلَيْهِ فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا قَائِلُونَ غَدًا قَالَ: فَأَعَجَبَهُمْ ذَلِكَ فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١).

عه بدوللای کورپی عه مر (خودا لێیان رازی بن) ده فه رموئ: له پاش غه زای حونه یین و ئه وتاس پیغه مبه ر (درودی خودای له سه ربین) ده وره ی خه لکی قه لای تانیفی دا، به لام زه به ری پی نه بردن، فه رمووی: خودا چه زکا ده گه پێینه وه یارانیش (ره زای خودایان ئا بن) له به ریان گران بوو، فه رموویان: چون ده گه پێیته وه خۆتو هیشتا قه لاکه ت نه گرتوه؟ فه رمووی: ده سه به ینی سه ر له به یانه کی برۆن بۆ شه پ له گه لیان جا بۆ سه به ینی که چوون بۆ شه پ له سه ر لیواری شووره که وه به دووره تیر هه ندیکیان ئی زامار بوو، وه هه یچیشیان پی نه کردن، پیغه مبه ر (درودی خودای له سه ربین) پیی فه رموون: سه به ینی ده گه پێینه وه! گوئی: که چی ئه مجا

(١) تجرید البخاری/ ٤/ ٣٣٨ رقم: ١٥٩٢ = ٤٣٢٥، ٦٠٨٦، ٧٤٨٠. مسلم. مغازی: ٤٥٩٦.

گه‌پانه‌وه‌یان به‌دل بوو، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سەر بێ) که‌دی واریان گۆڤی و ئه‌وانیش له‌پاش تاقیکردنه‌وه هاتنه‌ سەر قسه‌که‌ی ئه‌و، ئه‌ویش پینکه‌نی (ش - خودایان ئی رازی بێ).

(۹۹) غه‌زای ته‌به‌ووک: (غزوة تبوك)

→ ۶۳۸هـ - (ب - ۵ز - ۹ل - ۶۲ف - ۴ع) ^(۱).

→ ۶۳۹هـ - (ب - ۶ز - ۱۰ل - ۲۱۶ف - ۲۴ع) ^(۲).

(۱۰۰) غه‌زای موته‌ له‌ وولانی شام

۶۴۰هـ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ مُوْتَةَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعَفَرٌ وَإِنْ قُتِلَ جَعَفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلِ وَوَجَدْنَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتَسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ ^(۱).

ئییبنو عومەر (رمزای خودا له‌خزی و بابی) فه‌رمووی: له‌ غه‌زای موته‌دا چه‌زهرت (درودی خودای له‌سەر بێ) زه‌یدی کوپی حاریسی کرد به‌سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌، له‌پاشا فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر زه‌ید کوژرا ئه‌وا جه‌عفهر له‌شوینی ئه‌و سه‌رکرده‌یه، ئه‌گه‌ر جه‌عفهریش کوژرا عه‌بدوللای کوپی ره‌واحه‌ سه‌رکرده‌یه. ئییبنو عومەر (خودایان ئی رازی بێ) فه‌رمووی: که‌ گه‌پان بو تهرمه‌که‌ی جه‌عفهری کوپی ئه‌بو طالیب کاتێ که‌ دوزیمان‌ه‌وه، له‌ناو کوژراوه‌کاندا، زیاتر له‌ نه‌وه‌ت سه‌ره‌ پم و ده‌مه‌شیرو تیری پیوه‌ بوو (ب).

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۹ رقم: ۴ / ۳۲۹۱.

^(۲) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۱۰ = ۲۴ / ۳۹۱۵.

^(۳) بخاري. مغازي: ۴۲۶۲.

۶۶۴۱- → (ب- ۵ز- ۲۲ل- ۴۳ف- ۱) + (ب- ۱ز- ۱۹۷ل- ۵۳ف- ۳)^(۲).

۶۶۴۲- عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ (رضی الله عنهما) قَالَ: أُغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةً تَبْكِي وَاجْبَلَاةً وَآكِدًا وَآكِدًا تُعَدِّدُ عَلَيْهِ فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتَ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي آتَتْ كَذَلِكَ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ البخاري^(۳):

نوعمانی کوپی به‌شیری نه‌نصاری (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: جاری عه‌بدوللای کوپی ره‌واحه زۆر نه‌خۆش ده‌بی، که‌شه‌نگ ده‌بی، له‌هۆش خۆی ده‌چی، عه‌مره‌ی خوشکیشی ده‌ست ده‌کا به‌شین و شه‌پۆر ده‌یلاوینیت‌وه‌و ده‌لی: ئای کی‌وه‌که‌م رۆ، ئه‌مه‌م رۆ ئه‌وه‌م رۆ، جا کاتئ عه‌بدوللای دیت‌وه‌و سه‌ره‌هۆش ده‌لی: هه‌موو جاری که‌تۆ منت ده‌لاوانده‌وه‌و به‌سه‌ر مندا هه‌لت ده‌دا ده‌گوترا پیم: ئه‌ری راسته‌تۆ وایت وه‌ک عه‌مره‌ی خوشکت ده‌لی؟ (ب) له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموئ: له‌م نه‌خۆشینه‌دا چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌چی بۆ سه‌ردانی، ده‌پروانی کفته‌و بو‌وراوه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رموئ: (اللهم أن كان أجله قد حضر فيسر عليه وألا فأشفه): په‌روه‌ردگاری من! ئه‌گه‌ر ئاکامی هات‌وه‌و ئه‌وا کاری سه‌ره‌مه‌رگی بۆ ئاسان به‌فه‌رموو، ده‌نا چاری به‌فه‌رموو. ده‌لی: جا خودا تو‌ژی باری له‌شی سووک ده‌کا و هۆشی دیت‌وه‌و ده‌فه‌رموئ: وه‌ک بلیی فریشته‌یی گورزیکی ئاسنین راست بکاته‌وه‌و لیم و بلی: جا ئه‌مه‌ راسته‌تۆ ئا‌وایت؟ ئه‌گه‌ر بم‌گوت‌بایه‌: ئا، به‌وه‌ دا‌یده‌پلۆستم.

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۲۲ رقم: ۲۳۸۶.

^(۳) راجع مجلد اول. تسلسل / ۱۹۶ رقم: ۱۰۳۴.

(۱۰۱) دواکوٹہ لہم باسہدا، باسی ناردنی نیتردهکان (البعوث) ناردنی

عاصیم و خوبہیب و برادرہکانیان:

خاتمة في البعوث: بعث عاصم وحبيب وأصحابهما

٤٦٤٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً عَيْنًا وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ، فَانْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بَيْنَ غُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذَكَّرُوا لِحَيٍّ مِنْ هَذِلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو لَحْيَانَ فَتَبِعُوهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ، فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى أَتَوْا مَنْزِلًا نَزَلُوا فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى ثَمَرٍ تَزَوَّدُوهُ مِنْ ثَمَرِ الْمَدِينَةِ فَقَالُوا: هَذَا ثَمَرٌ يَشْرَبُ فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى لَحِقُواهُمْ فَلَحَّأُوا عَاصِمَ وَأَصْحَابَهُ إِلَى لَذْدِيقٍ فَأَحَاطَ بِهِمْ الْقَوْمُ وَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إِنْ نَزَلْتُمْ إِلَّا نَقُتْلَ مِنْكُمْ رَجُلًا فَقَالَ عَاصِمٌ: أَمَّا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا رَسُولَكَ فَرَمَوْهُمْ حَتَّى قَتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ نَفَرٍ بِالنَّبْلِ وَبَقِيَ خُبَيْبٌ وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرٌ فَأَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ فَنَزَلُوا إِلَيْهِمْ فَلَمَّا اسْتَمَكَّنُوا مِنْهُمْ حَلَّوْا أَوْتَارَ قَسِيهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا، فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ: هَذَا أَوَّلُ الْغَدْرِ فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ فَجَرَّوهُ وَعَالَجَوْهُ فَلَمْ يَمْتَثِلْ فَقَتَلُوهُ وَانْطَلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتَّى بَاغَوْهُمَا لِأَهْلِ مَكَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (قَالَ فِي الشَّرْحِ: بَقِيَّةُ الْحَدِيثِ: وَكَانَ خُبَيْبٌ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ بْنِ نَوْفَلٍ يَوْمَ بَدْرٍ فَاشْتَرَاهُ بَنُو الْحَارِثِ فَمَكَثَ عِنْدَهُمْ زَمَنًا أَسِيرًا فَكَانَتْ بَنَتُهُ تَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ خُبَيْبٍ، لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ مِنْ قِطْفِ عِنَبٍ وَهُوَ مُوْتَقٍ فِي الْحَدِيدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ ثَمَرَةٌ، فَمَا كَانَ إِلَّا رَزَقَ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى، فَلَمَّا أَجْمَعُوا عَلَى قَتْلِهِ خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ خَارِجَةً فَقَالَ: دَعُونِي أَصِلْ رَكَعَتَيْنِ فَصَلِّ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: لَوْلَا أَنْ تَرَوْا مَا بِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ لَزِدْتُ فِي عِبَادَةِ رَبِّي، فَكَانَ هُوَ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الرُّكَعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا. ثُمَّ قَالَ:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَى شِقِّ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شَيْلٍ مُمَزَّعٍ^(۱):

(۱) بخاري. جهاد: ۳۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

ئەبو هورهیره (خودای ئی خوشنود بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای لاسر بئ) لقیکی نارد، ده‌کەس بوون، بۆ سووسەکردن و چاو گێپران و دزینی هەوالی دوژمن، عاصیمی کوپی ثابتی کرد بەسەرپەلیان، دەپۆن تا ده‌گەنە هەدنه، که جیگەیه‌که له‌نیوانی عوسفان و مه‌که‌دا، له‌وئ خێلی به‌نی له‌حیان (که ده‌چنه‌وه سەر هۆزی هوزەیل) هه‌ستیان پئ ده‌که‌ن، جا نزیکه‌ی سه‌د پیاوی تیره‌نداز شوینیان ده‌که‌ون و شوینه‌وارو شوین پییان هه‌ل ده‌گرن، تا ده‌چنه سەر شوین هه‌واری، ده‌پوانن و ناوکه‌ خورمای ئی که‌وتوو، که موسولمانه‌کان له‌باتی تیشوو له‌ مه‌دینه‌وه له‌گه‌ل خویان هی‌نابوویانن ده‌لین: ببئ و نه‌بئ ئە‌مه‌ خورمای مه‌دینه‌یه، ئیتر شوینیان هه‌ل ده‌گرن هه‌تا ده‌یان گرنه‌وه. جا عاصیم و هاوپی‌کانی خویان ده‌گه‌یه‌ننه‌ گردئ و له‌وئ خویان قایم ده‌که‌ن، ناموسولمانه‌کان ئابلقه‌یان ده‌ده‌ن و ده‌لین: ئامان و په‌یمان‌تان ده‌ده‌ینی ئه‌گەر خۆتان به‌ده‌سته‌وه بده‌ن که‌ستان ناکوژین، عاصیم ده‌فه‌رموئ: من به‌ش به‌حالی خۆم به‌ ئامان و په‌یمانی کافر ته‌فره‌ ناخۆم و خۆم ناده‌م به‌ده‌سته‌وه! ئە‌هی خودایه‌! هه‌والی ئی‌مه‌ بگه‌یه‌نه به‌ پیغه‌مبەری خۆت ئینجا کافره‌کان ده‌سپ‌ری‌زان ئی ده‌که‌ن و به‌ تیره‌باران دایان ده‌گرن و به‌ عاصیمه‌وه حه‌وت که‌سیان ئی ده‌کوژن. خوبه‌یب و زه‌یدو پیاویکی تریان ده‌میننه‌وه و دیسان به‌لین و په‌یمانیان ده‌ده‌نئ و نه‌وانیش خویان ده‌ده‌ن به‌ده‌سته‌وه، جا که چنگیان لین گیرده‌بئ و ده‌که‌ونه به‌ر هه‌وێلیان گورج ژئی که‌وانه‌کانیان ده‌که‌نه‌وه و به‌ژئی که‌وانه‌کانی خویان توند ده‌یان به‌ستنه‌وه، پیاوه‌که‌ی سییهم که‌ناوی عه‌بدوللای کوپی طاریق ده‌بی ده‌فه‌رموئ: ئە‌مه‌ نیشانه‌ی بئ په‌یمانی و نیشانه‌ی ئە‌وه‌یه که گزی و ناپاکی‌مان له‌گه‌ل ده‌که‌ن، ئە‌گینا بۆ‌وامان ئی ده‌که‌ن به‌خودا من له‌گه‌لتان نایم، من له‌و حه‌وت هاوڕیانه زیاتر نیم، که شه‌هیدکران جا هەر هه‌ول ده‌ده‌ن که له‌گه‌لیان ب‌روات نا‌پوات و گه‌لێ خه‌ریک ده‌بن که به‌ کیشی بکه‌ن و ئازاری بده‌ن به‌لام ئە‌و به‌گوێیان نا‌کا و ملیان ناداتی، ئیتر ده‌یکوژن خوبه‌یب و زه‌یدیش دیل ده‌که‌ن و ده‌یان‌به‌ن و ده‌یان‌فرۆشن به‌ کافره‌کانی خه‌لکی مه‌که‌که تا له‌باتی که‌سوکاری خویان که له‌

به دردا به دهستی ئەو دوو کهسه کوژرا بوون بیان کوژنهوه! (ب) باقی مهندهی ئەم فەرموودهیه به پێی شەرحه که ئاوايه: خوبهیب (رمزای خودای ئی بێ) له رۆژی به دردا حاریشی کوپی عامیری کوپی نهوفهلی کوشتبوو، له بهرئهوه کوپه کانی حاریش بکوژه که ی باوکیان دهکرنهوه، دیلی دهکهن و ماوهیهکی کهم له لایان ده مینیتتهوه که مانگه به ریزهکان (ئه شهوور الحوروم) رابوردن به ریا راندا که بیکوژن، خوبهیب (خودای ئی رازی بێ) داوای گوێزانیکهی له زهینه بی کچی حاریش کرد، که بهری خویی پێ بتاشی، زهینه ب گوێزانه که ی ده داتی. زهینه ب دهلی: ناگام له خۆم نه بوو، کوپیکهی منالم هه بوو چووبوو بۆ لای، خوبهیب گوێزانه رووته که ی به دهسته وه بوو، کوپه که می له سهر رانی خۆی دانا بوو منیش راچه نیم و رهنگم برسکا، خوبهیب فەرمووی: مه ترسه له تۆ وایه کوپه که ت ده کوژم، من شتی وا نارهوا ناکه زهینه ب (رمزای خودای ئی بێ) ده فەرمووی: به زاتی که زاتی خودایه قهت یه خسیری وه ک خوبهیب ئاوا باش نه دیوه، من به چاوی خۆم که راماتم ئی ده دی، رۆژی چاوم ئی بوو بۆلی تریی به دهسته وه بوو ده بخوارد، توند به زنجیر شه ته ک درابوو، له و کاته دا نه وه ی پێی بگوتری میوه له مه که دا نه بوو، چونکه کاتی به سه رچوو بوو، دیار بوو نه وه که رامه ت بوو، رزق و رۆژییه ک بوو خودای گه وره خۆی بۆی ره خساند بوو له و بابته بوو که خودا له قورئاندا له سهر ئەم شیوهیه باسی ده فەرمووی:

{كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا، قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا؟ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ} (٣٧/٣).

هه موو جارێ هه زه ته ی زه که ریا که ده چوو بۆ سه ردانی هه زه ته ی مه ریه م رۆژی نایابی له لای بوو، وه ک میوه ی زستانه له هاوینا و میوه ی هاوینه له زستانا، پێی فەرموو: ئە ی مه ریه م! تۆ له نا و ئە م خه لوه خانه دا ی ت نه که س دی بۆلات و نه ده چی بۆلای که س و ده رگا له سه ر ده رگا له سه ت دا خراوه، که واته ئە م نان و ئاوه جوانانه و ئە م میوه ی ناوه خته ت له کوێ بوو؟

مه‌ریه‌م فه‌رمووی: ئه‌مه‌ له‌ گه‌نجینه‌ی غه‌یبی خوداوه‌یه، په‌یوه‌ندی به‌هو
کات و شوینه‌وه‌ نییه، که‌واته‌ به‌ دووری مه‌زانه‌ و بو‌ خودا چی‌ تی‌ ده‌چی،
خودا ئه‌گه‌ر مه‌یلی له‌سه‌ر بی‌ به‌بی شومار رزق و روژی ده‌دا به‌هر که‌سی که
خوی مه‌یلی له‌سه‌ری هه‌بی. هه‌دیث ده‌فه‌رمووی: که‌ له‌خاکی به‌ست
(حه‌رم)ی مه‌که‌که‌ خوبه‌یبییان برده‌ ده‌ره‌وه، تا له‌خاکی نابه‌ست (ئه‌رزی
حیل)دا شه‌هیدی بکه‌ن، فه‌رمووی: مؤله‌تم بده‌ن دوو رکات نویژی سوننه‌ت
به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ بکه‌م، مؤله‌تیان دا ته‌نیا دوو رکاتی کرد، که‌ سا‌وی دایه‌وه
فه‌رمووی: له‌به‌رنه‌وه‌ نه‌بی که‌ئیه‌ی دنیا په‌رست و بی‌ ئاگا له‌ ژیا‌ی لای
خودا، وا بزانی که‌ بۆیه‌ نویژی پتر ده‌که‌م چونکه‌ له‌ مردن ده‌ترسم، ده‌نا هه‌زم
ده‌کرد که‌ له‌م حاله‌مدا به‌نده‌یی و عیبا‌ه‌تیکی زۆر بو‌ خودای خۆم بکه‌م، له
دوا‌یدا فه‌رمووی: خودایه‌! تاقیان ئی بپه‌ر، ده‌فه‌رمووی: خوبه‌یب یه‌که‌م که‌س
بوو له‌ ئیسلامدا که‌ ئه‌م دووره‌کاته‌ نویژی سه‌لاتوصه‌به‌ری کرد به‌ سوننه‌ت،
وه‌بوو به‌سه‌ر مه‌شق بو‌ ئه‌و موسو‌لمانانه‌ی که‌ له‌ به‌ندییدا چاوه‌پروانی
کوشتنی خویان ده‌که‌ن، دوو رکات نویژی سوننه‌تی سه‌ره‌مه‌رگ بکه‌ن،
له‌پاشدا فه‌رمووی:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَى شَيْءٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ إِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَيْءٍ مُّزْعٍ^(۱):

وه‌ک له‌ عه‌ینییدا ده‌فه‌رمووی، ئه‌م دوو شیعه‌ره‌ له‌م چامه‌یه‌یه‌ که‌ ده‌فه‌رمووی:

لَقَدْ جَمَعَ الْأَحْزَابَ حَوْلِي وَالْبُؤَا

قِبَالَهُمْ وَأَسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعٍ

(۱) بخاری. جهاد: ۳۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

وقد قربوا أبناءهم ونساءهم
 وقربت من جزع طویل ممنع
 وكلهمو یبدي العداوة جاهدا
 على لانی فی وثاق بمضیع
 إلى الله أشکو غربتی بعد کربتی
 وما جمع الأحزاب عند مصرع،
 یذا العرش صبرنی على ما أصابنی
 وقد بضعوا لحمی وقد قل مطمع
 وذلك فی ذات الاله وان یثا
 یبارک على أوصال شلو ممزع
 وقد عرضوا بالكفر والموت دونه
 وقد ذرفت عینای من غیر مدح
 وما بی حذار الموت أنس لمیت
 ولكن حذاری حر نار تلافع!
 فلست بمبدد للعدو تخشعا
 ولا جزعنا أنس إلى الله مرجع
 ولست أبالی حین أقتل مسلما
 على أن شق کان لله مضجع!!

واته:

دهست و پام به کوت له لهشم باره
 بؤم هه لخواوه پسته سییداره!
 دوژمن له دهووم به بن شوواره

لىۋە كرۆۋەنى چۈن فيشكەنى ماره
 خاۋو خىزانى نەو گورگە هاره
 هاتوون بۆ سەيرى منى بىچارە!
 كەسى بىن كەسان خۆى ناكاداره
 لەخالى دلىم چەندە زاماره،
 بۆ خۆم غەرىبىم لەم دوورە شارە
 نەلھام بينىنىسى رۆخسارى ياره!
 ھەمىشە دلىم لاي كەسوكارە
 دلىم لە زۆرى زۆردار بىلزارە!!
 وەلىن نىسەباتم لىسەزارا ژارە
 لەجىنى روھى نازىز چارەنى بەدكارە!
 سكالام لەلای خۋاى كردگارە
 تۆلىم بىسىتىن لەچىنى زۆر دارە
 ەرشىنى تۆ خودا قىبالەنى ھەزارە
 تاقە روانگەنى بەندەنى بىچارە!
 بىچارەنى من لە عالەم ديارە
 جەستەم پىر لەخار دل پرچەخارە
 تەمام نەماۋە بىم ژىنە تارە
 ەبىرو نارامم بدە نەمجارە
 نەوھى ناۋى تىۋى لەناۋى زارە
 لەسەرە مەركا شادو رزگارە
 بۆ رەزائى تۆيىسە وانەم نازارە
 دەكىشم، باكەم نىسە لەم بارە!
 نەگەر مەيلىت بىن كۆلكو كۆلزارە
 كەلاۋە كۆنىش كوشكو تەلارە!

ده‌لین: کافر به، سه‌رت قوتاره

گه‌روابن مردن ده‌کرم به‌پاره

چاوم به‌وینسه‌ی هه‌ووری به‌هاره

(١) خونچه‌ی گول به‌دهم شه‌ونم له زاره

له‌مه‌رگ سل ناکه‌م مردن یه‌کجاره

ترسم له ناکه‌ی سوووری گه‌رداره

گه‌ر دوژمن جه‌رگم کا پاره پاره

سه‌رم شوپناکه‌م بو نه‌و خویته‌خواه!

ماده‌م بو نیسلام ده‌مده‌ن له‌م داره

به‌پیتی خۆم ده‌چمه به‌رپیتی قه‌پاره!

به‌په‌خشانیش واته:

گه‌لی دوژمن له‌ ده‌ورم گه‌له‌کۆمه‌یان کردووه، خاوو خیزانی خۆی
هیناوه بو ته‌ماشای له‌ ده‌ردانی من. داری سیداره‌که‌م وا به‌به‌رچاومه‌وه،
داریکی درێژی بێ ره‌زایه، خێلی دوژمن ده‌وری داوم هه‌موو لیوه‌ کرۆژه‌م ئی
ده‌که‌ن، ده‌ست و پێم به‌ کۆت شه‌ته‌ک دراوه، ئومیدی مانم نه‌ماوه، هاوار بوکی
به‌رم که‌ هه‌ق و تۆلهم له‌م نامه‌ردانه‌ بستیینی جگه‌ له‌ خودا، ئه‌ی خودای
خاوه‌نی عه‌رش! تو ده‌زانی له‌سه‌ر ئه‌م غه‌ریبی و ئاوه‌ره‌ییهدا، تووشی ئه‌م
کۆسته‌ گه‌وره‌یه‌یش بووم، سه‌ره‌پای ئه‌م دووباره‌ گه‌وره‌یه‌یش پی‌خۆشبوون و
لیوه‌ کرۆژه‌ی دوژمنیش له‌وێ بوه‌ستتی، له‌م سه‌ره‌مه‌رگه‌یشدا له‌باتی رووی
ئازیزان چاره‌ی بێ ره‌زای ناحه‌زی به‌دکار وه‌ک چقڵ له‌ناو چاوم هه‌ل

(١) واته: چاوم نه‌ومنده‌ نه‌شکی زۆری سوپری هه‌ل‌پ‌زان‌دووه، فرمی‌سکی پی نه‌ماوه، کالانه‌ی
چاوم سووتاومه‌وه له‌به‌ر گریان، بۆری فرمی‌سکی کوپ‌ر بوته‌وه، ده‌ق ده‌لیی خونچه‌یه‌کی
سووره که‌ خه‌ریک بێ دم بکاته‌وه‌و هه‌تره‌یی شه‌ونمی له‌ دهما بێ، ئه‌میش ئاوه‌ها دوا دلوپ
نه‌شکی سوورو سوپری له‌ناوا هه‌تیس ماوه. (ومه‌رگێر)

دهچه‌قئ، به‌دهستی دوژمن گشت له‌شم به‌باره، گوشت و پۆستمی به‌نه‌شته‌ر پاره پاره کردوو، ئه‌ی خاوه‌نی عه‌رش! قاپی تو ده‌رووی ئومیدی بیچاره‌و هه‌ژارانه، رۆژیکه‌و ئه‌مه‌پۆ، ته‌مام به‌مان نه‌ماوه، روزه‌ردی باره‌گای خۆتم مه‌که، به‌دادو فوغان و بئ ئارامی پاداش و مزه‌ به‌تال مه‌که‌ره‌وه، سه‌برو ئارام بده‌ری، با روو زه‌ردی سه‌ره‌ مه‌رگ نه‌بم و بمکه به‌پیشه‌نگ و سه‌رمه‌شق بۆ شه‌هیدانی دوا‌ی خۆم. ئه‌مه‌یشی که به‌سه‌رم هاتوو (له‌ سایه‌ی خوداوه) هه‌مووی له‌به‌ر ره‌زای خودایه، خودا بۆ خۆی ته‌وانایه، ئه‌گه‌ر ئاره‌زوو بکا ئه‌م جه‌سته پهل په‌له‌ی من ده‌کا به‌مایه‌ی خێرو خۆشی و سه‌رکه‌وتن بۆ گه‌لی ئیسلام!

دوژمن له‌م کاتی گیانه‌لایه‌دا ده‌یه‌وی به‌به‌رتیل کافرمان بکا، پیشنیار ده‌کا و ده‌لئ: ئه‌گه‌ر له‌ ئیسلام وه‌رگه‌پئیت و بیته‌وه سه‌ردینی خۆمان ئازادت ده‌که‌ین، به‌لام مردن گه‌لی خۆشته‌ره له‌ کوفر، یا ئیسلام یا نه‌مان! یا مردن یا قورئان!!

ئه‌وه‌نده گریاوم له‌به‌ر کوئۆلی و که‌ساسی و بئ که‌سی خۆم و له‌ترسی ناگری سووری بلیسه‌داری دۆزه‌خ، چاوم وه‌ک گو‌می خوینی لی‌هاتوو، فرمیسکم وشک بووه، چاوه‌کانم پرۆشای بووه، به‌لام له‌ترسی مردن ناگریم، مردن هه‌قه‌و یه‌که‌جاره هه‌ر ده‌بی ببئ، به‌لئ باکم نییه له‌مردن، چونکه ده‌زانم ده‌چمه‌وه به‌رده‌ستی خودا، مردن هه‌رچۆن بئ، له‌سه‌ر پووی خاک بئ، یا له‌سه‌ر ته‌ختی پادشایی بئ، له‌سه‌ر ئه‌م لابی یا له‌سه‌ر ئه‌ولابی، ماده‌م بۆ ره‌زای خودایی و له‌سه‌ر ئیمان و ئیسلام بئ خۆم ده‌چم به‌پیره‌وه و هیچ باکم نییه لی‌ی کئ بئ شه‌هیدبوونی پئ خۆش نه‌بئ^(١)؟! (وه‌رگێی).

(١٠٢) هه‌ناردنی هه‌فتا که‌سه قورئان خوینه‌کان : (بعث القراء السبعین)

٤٦٤٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رِغْلًا وَذَكْوَانَ وَغُصِيَّةً اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَمَدَهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْقُرَاءِ كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْقُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ كَانُوا يَحْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيُصَلُّونَ حَتَّى كَانُوا يَبْشُرُ مَعُونَةَ غَدَرُوا بِهِمْ وَقَتَلُوهُمْ قَبْلَ الْيَوْمِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكُنْتُ شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ عَلَى رِغْلٍ وَذَكْوَانَ وَغُصِيَّةٍ وَبَنَى لَحْيَان. قَالَ أَنَسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا ثُمَّ رَفَعَ بَلَّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا إِنَّا لَقَيْنَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(١):

ئه‌نه‌س (رمزای خودای گهردی ئا بن) ده‌فه‌رموی: ئه‌م خیلانه که‌ ناویان به‌نی ریعل و به‌نی زه‌کوان و به‌نی عوصه‌یه‌ بوو، داوای یارمه‌تیان له‌ پیغه‌مبه‌ر کرد (دروودی خودای گهردی له‌س‌ر بن) که‌ یارمه‌تیان بدا به‌سه‌ر دوزمنی خویندا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌س‌ر بن) هه‌فتا قورئان خوینی چاکی به‌ کۆمه‌کی بۆ ناردن، که‌ ئه‌وسایش له‌کاتی ژبانی خویندا هه‌ر پیمان ده‌گوتن قورئان خوینه‌کان و ناویان به‌ قورئان خوینه‌کان ده‌رکردبوو، ئه‌مانه‌ کاریان ئه‌وه‌بوو به‌ روژ داریان ده‌کردو به‌ کۆل کۆیان ده‌کرده‌وه‌ و به‌شه‌و هه‌ر شه‌و نوێژیان ده‌کرد، جا پیکه‌وه‌ ده‌که‌ونه‌ ری و ده‌پۆن تا ده‌گه‌نه‌ بیرى مه‌عوونه‌ له‌وی به‌ نامه‌ردی ده‌یانکوژن، جا کاتى ئه‌م هه‌واله‌ دلته‌زینه‌ گه‌یشه‌وه‌ به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای گهردی له‌س‌ر بن) تا ماوه‌ی مانگیکی ره‌به‌ق له‌ نوێژی به‌یاندی‌دا نزی قونوتی ده‌خویند و نه‌فرین و دوعای شه‌پى له‌م خیله‌ عه‌ره‌بانه‌ ده‌کرد: له‌ خیلای به‌نی ریعل و خیلای به‌نی زکوان و خیلای به‌نی عوصه‌یه‌یه‌. ئه‌نه‌س (خودای

ده‌پۆن له‌ ده‌یدم وه‌ک تاوی به‌هار

له‌بۆ که‌ساسیی خۆبه‌ییبی نازار!

(١) مسلم. صلاة: ١٥٤٢. تجریدی بوخاری بالكوردی/ ١/ ٤٨٨ رقم: ٥١٥/ ٢ = ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣،

١٣٠٠، ٢٨٠١، ٢٨١٤، ٢٠٦٤، ٢١٧٠، ٤٠٨٨، ٤٠٨٩، ٤٠٩٠، ٤٠٩١، ٤٠٩٢، ٤٠٩٤، ٤٠٩٥، ٤٠٩٦، ٦٣٩٤، ٧٣٤١.

نِ رازی بن) فهرمووی: له‌شانی داستانی ئەم قورئان خوینانه‌دا ئەمه له قورئاندا هاته خواره‌وه، تا ماوه‌یه‌ک له‌ناو قورئاندا ده‌مانخویند، به‌لام له‌پاشدا نه‌ماو نه‌سخه‌وه بوو، ده‌یفه‌رموو: بلغوا عنا قومنا أنا لقینا ربنا فرضی عنا وأرضانا: له‌باتی ئیعه بلین به‌گه‌لی ئیعه که گه‌لی ئیسلامه، که‌وا ئیعه به‌دیداری خودای خو‌مان شادبووین، ئەو له ئیعه رازی بوو، ئیعه‌یشی له‌خوی رازی کرد. {ش/د- بوخاری و موسلیم و تیرمیزی. (رمزای خودایان نِ بن) }.

٤٦٤٥- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ خَالَهٗ حَرَامَ بْنِ مَلْحَانَ فِي سَبْعِينَ رَاكِبًا إِلَى بَنِي عَامِرٍ، وَكَانَ رَئِيسَهُمْ قَبْلَ هَذَا (وَهُوَ عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِي) خَيْرَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ ثَلَاثِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلِي أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَفَانَ بِالْفِ، وَالْفِ، فَأَبَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِي عَامِرًا، فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِمْ حَرَامٌ وَمَعَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَعْرَجٌ فَقَالَ حَرَامٌ لِصَاحِبِيهِ لَمَّا دَنَوْا مِنْهُمْ: كُونَا قَرِيبًا مَعِيَ حَتَّى آتِيَهُمْ فَإِنْ آمَنُونِي كُنْتُمْ قَرِيبًا مِنِّي وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ فَذَهَبَ لَهُمْ حَرَامٌ فَقَالَ: أَتُؤْمِنُونِي أَبْلُغَ رِسَالَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ وَأَوْمَرُوا إِلَى رَجُلٍ فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ، قَالَ حَرَامٌ: اللَّهُ أَكْبَرُ، فَرَزْتُ وَرَبَّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ لَحِقُوا بِمَنْ كَانُوا مَعَهُ فَقَتَلُوهُمْ إِلَّا رَجُلًا أَعْرَجَ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمُنْسُوحِ: إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرْضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ البخاري^(٢):

دیسان ئەو (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: عامیری کوپی توفه‌یل (که سه‌روکی هۆزی به‌نی عامیر بوو) هاته لای پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ر بن) به پیغه‌مبەری گوت: خۆت سه‌رپشک به له‌نیوانی یه‌کێ له‌م سییه‌دا: یا ده‌شته‌کییه‌کان بۆ تۆو شارییه‌کان بۆ من، یا ئەگەر به‌مه قاییل نابیت، له‌پاش خۆت من ده‌بم به‌جێ نشینت، یا به‌دوو هه‌زار سواری شی و کویته‌وه، له‌هۆزی غه‌ته‌فان دیم بۆ سه‌رت بۆ جه‌نگ. پیغه‌مبەر (دروودی خودای لسه‌ر بن) هه‌ی دیی نِ

(٢) بخاري، غازی: ٤٠٩٠ ← ٤٠٩٢.

کردو فەرمووی: خودایە! بۆ خۆت چۆنی بەباش دەزانى ئاوا عامیرم بۆ چارێکە و لە کۆلمی بخەرەو! لەوێدا حەزەرت (درویدی خودای لەسەر بێ) حەرامی کوپی میلحانی خالۆمی بەحەفتا سوارەووە نارد بۆ لایان لەگەڵ نامەیه کدا، بۆ عامیری سەرۆکیان کاتى نێزیک دەبنەووە لێیان خالۆم دوو پیاو لەگەڵ خۆی دەبا، کە یەکیکیان شەل دەبێ، وەبەم دوو ھاورییەى خۆی دەفەرموێ: ئێوھ لە نزیکەووە بن وامن دەچم بۆلایان، جا ئەگەر ئامانیان دامى ئەوھ ئێوھ لە نزیکەووە دەبن و ئەگەر دنیا بوو منیان کوشت ئەوا ئێوھ بپۆنەووە بۆلای ھاوریکانتان، ئەوجا حەرام خۆی دەچێ بۆلایان و دەلێ: ئایا ئامانم دەدەنێ تا پەيامی پێغەمبەرى خواتان پى رابگەيەنم، وە دەست دەکا بە فەرمايشت فەرموون بۆیان! ئەوانیش بەدزییەووە و وشت لە پیاوێ لەخۆیان دەکەن، کابراکە لە پشتمەووە بۆی دەچێ و رمیکى ئی دەداو دەیکوژێ حەرام لە خوشیان دەفەرموێ: ئەللاھو ئەکبەر! گەرەیی ھەر بۆ خودایە، بەخواوەنى کەعبە، بە خودای مەزن شاد بووم بەشەھید بوون و گەيشتم بە ئاواتى خۆم و پیرۆز بووم. ئەوجا ھۆزى بەنى عامیر دەنیشنە سەر تاقمەکەى حەرام و ھەر حەفتایان دەکوژن، تەنیا پیاویکی شەلیان نەبێ کە بە لووتکەى کێوھەووە دەبێ، بەم بۆنەیهووە خودا ئەمەى ناردە خوارەووە کە دەفەرموێ: (إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا) بەلام لەدوايیدا ئەم فەرمايشتەسپرایەووە نەسخ بوو، بەلام مەعناکەى جێى خۆى گرت (ب).

١٠٣) ناردنى خالیدی کۆری وەلید بۆسەر بەنى جەذیمە

بعث خالد بن الوليد إلى بني جذيمة

٤٦٤٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُخْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَأْنَا صَبَأًا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَةً حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أُسِيرَةً فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أُسِيرِي وَلَا

يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أُسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَنَا فَرَفَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَدَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

عبداللہ کی کوپی عومہر (رمزای خودا له‌خوی و بابی) دہ‌فہرموی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہ‌سہر بن) خالیدی کوپی و ہلیدی کرد بہ‌سہر کردہ و لہ‌گہل سوپایہ کا ناردی بؤسہر ہؤزی بہ‌نی جہ‌ذیمہ خالید بانگیانده کا بؤسہر ئیسلامہ‌تی و دہ‌لئ: وہرن موسولمان بن، ئہ‌وانیش لہ‌بہ‌رئہ‌وی نازانن بہ‌جوانی و بہ‌ریک و پیکی بلئن: باشہ وا ئیسلام بووین، لہ‌باتی ئہ‌وہ دہ‌لئن: باشہ وا وەرگہ‌راین واتہ: لہ‌بتپہ‌رستییہ‌وہ بؤسہر ئیسلامہ‌تی و بووین بہ‌صابیئی چونکہ لہ‌سہ‌رہ‌تای بلاوبوونہ‌وی ئیسلامہ‌وہ کہ‌سی کہ ئیسلام دہ‌بوو پییان دہ‌گوت صابیئی، واتہ: لہ‌دینی باباپیری وەرگہ‌راوہ و چووہ‌تہ سہر دینیکی تازہ خالیدییش وا دہ‌زانی کہ ئہ‌مانہ نایانہ‌وی ئیسلام بن و دہ‌ست دہ‌کا بہ‌کوشتارو بہ‌دیل کردن لییان، لہ‌دواییدا کہ شہر تہ‌واو بوو، ہەر پیاوی لہ‌ئیمہ خالید دیلی خوی دایہ دہ‌ستی، ہەتا رۆژی خالید فہرمانی داو فہرموی: ہەر کہ‌سہ‌ی دیلی خوی بکوژی، منیش گوتم: بہ‌خودا نہ‌خۆم دیلی خۆم دہ‌کوژم و نہ دہ‌شہیلم کہ کہ‌س لہ‌هاوپیانی من دیلی خوی بکوژی، کاتئ چووینہ‌وہ خزمہ‌تی حہ‌زرت (درویدی خودای لہ‌سہر بن) ئہم باسہ‌مان بۆیگی‌پرایہ‌وہ، ئہ‌ویش ہەردوو دہ‌ستی خوی بہ‌رزکردہ‌وہ و دوو جار فہرموی: خودایہ! من بہ‌ریم لہ‌مہ کہ خالید کردوویہ‌تی و من لہ‌شتی وا بہ‌دوورم بہ‌شایہ‌تی تو!

(بوخاری، رحمت لہ‌خوی و کہ‌سوکاری).

(۱) بخاری. جزية. ذكره تعليق بين الرقمين: ۳۱۷۲، ۳۱۷۳ + مغازی: ۴۳۳۹.

۱۰۴) هه‌ناردنی نه‌بو مووساو موعاد (ره‌زای خودایان لای بن) بووسهر ولاتی یه‌مه‌ن
بعث ابي موسى ومعاد إلى الیمن (رضی الله عنهما)

۴۶۴۷- عَنْ أَبِي بُرْدَةَ (رضی الله تعالی عنه) قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى
مِخْلَافٍ ثُمَّ قَالَ: يَسْرًا وَلَا تُعْصِرَا وَبَشْرًا وَلَا تُتَفَرَّأَا، فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ
وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ مُعَاذٌ
فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِيرٌ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ فَبَادَا هُوَ
جَالِسٌ وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنْقِهِ فَقَالَ مُعَاذٌ: يَا
عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيْمٌ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ قَالَ: لَا أُنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ
قَالَ: إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِذَلِكَ فَانْزِلْ قَالَ: مَا أُنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا
عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، فَقَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَلْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ:
أَنَا أَوَّلُ اللَّيْلِ فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ التَّوْحِيدِ فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي فَأَحْتَسِبُ تَوْفِيقِي
كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

نه‌بو بورده (خوشنودی خودای کمردی لاسر بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درووی
خودای کمردی لاسر بن) نه‌بو مووسای باوکم و موعادی کوپی جه‌به‌ل ده‌نی‌ری بو
ولاتی یه‌مه‌ن، هه‌ریه‌کی له‌م دوو که‌سه ده‌کا به‌سه‌روکی ناوچه‌یی له‌دوو
ناوچه‌که‌ی سه‌روو خواریوی یه‌مه‌نن پییان ده‌فه‌رمووی: تا ده‌توانن کار بو
خه‌لک ناسان بکه‌ن و باریان گران مه‌که‌ن، هه‌میشه ده‌متان خیر بینئ و مژده‌ی
خوش به‌مه‌ردوم بده‌ن و به‌هه‌ره‌شه‌و گوپه‌شه‌ی زور خه‌لک له‌خوتان و له‌دین
ته‌رامه‌که‌ن! ئینجا هه‌ردووکیان رویشتن به‌لای کاری خویناوه،
ده‌ستووری‌شیان واده‌بی ئه‌گه‌ریه‌کیان سه‌ری له‌قه‌له‌مه‌وه‌که‌ی خو‌ی
بدايه‌و له‌هاوریکه‌یه‌وه‌نزیك ببوايه‌ته‌وه‌ده‌چوو بو‌لای و سلای لی ده‌کردو
هه‌والی ده‌پرسی. جا جارئ موعاد به‌قه‌له‌مه‌رووی خویدا ده‌سووریتته‌وه‌که‌

(۱) بخاری. مغازی. ۴۳۴۱، ۴۳۴۲، ۴۳۴۵.

له ئه‌بو موسای هاورپی نزیك ده‌بیته‌وه به‌سواری قاتری ده‌چی بۆلای، ده‌روانی وا ئه‌بو موسا دانیشتوووه و خه‌ك ده‌وره‌یان ئی داوه و پیاویکیش وا له‌لایدا، هه‌ردوو ده‌ستی به‌کووت و زنجیر شه‌ته‌ك دراووه و كراوه‌ته‌ ملی. موعاذا ده‌لی: ئه‌ی عه‌بدوللای كۆری قه‌یس! ئه‌م پیاوه چیه‌ بۆوا كووت و زنجیر كراوه؟ ده‌لی: ئه‌وه له‌دینی ئیسلام هه‌لگه‌پراوه‌ته‌وه و موسولمان بووه و كافریوته‌وه، موعاذا ده‌فهرموئی: دانا به‌زم هه‌تا نه‌كوژری، ده‌لی: ده‌تۆ دابه‌زه، خو‌شمان بۆ ئه‌وه‌مان هی‌ناوه كه‌ بیکوژین، ده‌لی: خه‌یر، دانا به‌زم تا نه‌كوژری جا ئه‌بو موسا فهران ده‌داو پیاوه‌كه‌ ده‌كوژری، ئه‌وجا موعاذا داده‌به‌زی و ده‌فهرموئی: ئه‌ی عه‌بدوللای! له‌سه‌رچی شیوه‌یی ده‌وری قورئان ده‌كه‌یته‌وه و چۆن چۆنی قورئان ده‌خوینی؟ فهرمووی: وه‌ك وشتری ژه‌م له‌دوا ژه‌م بیدوشیت، ئاوا به‌رودوا هه‌رجاره‌ی به‌پیی ته‌وانا چه‌نده‌م بۆلوا ئه‌وه‌نده ده‌ورده‌كه‌مه‌وه، گو‌تی: ئه‌ی تۆ چۆنی ده‌ورده‌كه‌یته‌وه؟ موعاذا فهرمووی: من له‌سه‌ره‌تای شه‌وه‌وه به‌شی خۆم ده‌خه‌وم ئه‌وجا هه‌ل ده‌ستم، چه‌نده‌ی خودا بۆی نووسیم ئه‌وه‌نده ده‌ورده‌كه‌مه‌وه، ئیتر به‌ته‌مای ئه‌وه‌م كه‌خودا ئه‌و خه‌وته‌نیشم (وه‌ك شه‌و نوێژو قورئان خویندنه‌كه‌م كه‌ له‌خه‌و هه‌ل ده‌ستم بۆی) ئه‌وه‌یشم ئاوا به‌ طاعه‌ت و به‌نده‌یی بۆم حلیب ده‌كا. بوخاری گیراویه‌ته‌وه، (ره‌زای خودای ئی بێ).

١٠٥) ناردنی عه‌لی و خالیدی كۆری وه‌لید بۆ ولاتی یه‌مه‌ن (ره‌زای خودایان ئی بێ)

بعث علي و خالد بن الوليد (رضي الله عنهما) إلى اليمن

٤٦٤٨- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَلِّي: مِنْ أَصْحَابِ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقَّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقَّبْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْبَلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ فَلَقِئْتُ أَوَاقِ ذَوَاتِ عَدَدٍ^(١):

(١) بخاري. مغازي. ٤٢٤٩.

به‌راء (رمزای خودای لی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دودو و سلاوو سه‌لام و صه‌لات و ره‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای گه‌وره و مه‌زنی له‌سه‌ر بی و سه‌و مال و منال و روح و گیان هه‌مووی به‌ قوربان‌ی گه‌ردی سه‌ر گوپی پیروزی بی) له‌گه‌ل خالیدی کوپی وه‌لیددا ناریدینی بو‌یه‌مه‌ن. فه‌رمووی: به‌لام له‌دواییدا عه‌لی نارد له‌شوینی خالید، وه‌ به‌عه‌لی ده‌فه‌رموی: به‌ هاوپرکانی خالید بلی: نه‌وه‌ی هه‌زده‌کا له‌گه‌ل خالیددا بگه‌رپه‌ته‌وه نه‌وه که‌یفی خو‌یه‌تی، نه‌وه‌یشی که‌ هه‌زده‌کا له‌گه‌ل تو‌دا بمینیته‌وه و له‌پاشدا له‌گه‌ل تو‌دا بیته‌وه نه‌ویش هه‌ر که‌یفی خو‌یه‌تی من خو‌م یه‌کیک بو‌وم له‌وانه‌ی که‌ له‌گه‌ل عه‌لیدا گه‌راینه‌وه بو‌ یه‌مه‌ن و له‌گه‌لیا ماینه‌وه له‌وی، جا نه‌ندازه‌یه‌کی باش پاره‌و پو‌ولم، له‌تالان ده‌ست که‌وت! (بو‌خاری: رمزای خودای گه‌وره‌ی لی بن).

۴۶۴۹- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عَلِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبِيَّةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوطٍ لَمْ تَحْصُلْ مِنْ ثُرَائِبِهَا فَقَسَمَهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عَيْنَةَ بْنِ بَدْرٍ وَأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعِ إِمَّا عَلْقَمَةَ بْنِ غُلَاثَةَ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ فَلَبَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ الْوَجْتَيْنِ نَاشِزُ الْجَنْبَةِ كَثُّ اللَّحْيَةِ مَخْلُوقُ الرَّأْسِ مُشْمَرُ الْإِزَارِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَقِي اللَّهَ قَالَ: وَبِذَلِكَ أَوْلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ، قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ، قَالَ: لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي، قَالَ خَالِدٌ: وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِيَّيْ لَمْ أَمُرْ أَنْ أَلْقُبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَشَقُّ بَطُونَهُمْ قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٌّ فَقَالَ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضَنْطَبِي هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ وَأَظُنُّهُ قَالَ: لَئِنْ أَذْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ كُمُودٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. نَسَأَ اللَّهُ السَّلَامَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا يَجِبُهُ وَيَرْضَاهُ آمِينَ^(۲).

ئەبو سەعیدی کوپی خودری (رهزای خودای گمردی ئی بێ) فەرمووی: عەلی، لەیەمەنەوہ پارچۆلەیی زێری پوختە نەکراوی لەمالی تالانی نارد بۆ پیغەمبەر (دروودی خودای مەزنی لەسەر بێ) زێرەکە ی لە پارچە قایشیکا بوو بەگلاسەلەم (قورظ) خوشە کرابوو، هیشتا خاک و خۆلی ناوکانەکە ی پیوہ بوو، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دابەشی کرد بەسەر ئەم چوار کەسەدا: بەسەر عوبەینە ی کوپی بەدرو ئەقرەعی کوپی حابیس و زەیدی خەیل و چوارەمیشیان یا عەلقەمە ی کوپی عولاسەبوو یا عامیری کوپی طوفەیل بوو، پیایکیش لەیارانی گوتی: ئیمە شایستە تر بووین بەم سامانە کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دای بەمانە! ئەم قەسە یە گەیشتەوہ بە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: من کە ئەمێنداری خودای ئەرزو ئاسمان و ئیوارەو بەیانی لە ئاسمانەوہ وەحی و سروشم بۆ دئی، کەچی هیشتا ئیوہ متمانەم پی ناکەن و ئەوەتانی هەندیکتان بەقای پیم نییە و رەخنەم ئی دەگری! فەرمووی: جا کابرایەکی چاو بەقوولا چووی، سەرکۆلم دەرپەریوی، گونازەقی، ناوچاوان قوقزی، ریش پری، سەرتاشراوی، چاک بەلادا کردوو، پیایکی لەم حالەو لەم رەنگە هەلسا گوتی: ئە ی پیغەمبەری خودا! لەخودا بترسەو شەرم و شکۆیی لەخودا بکە!! حەزەرت (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بەدبەخت خۆت! ئە ی مال وێران! بۆ کەس هە یە لەسەر رووی زەوی کە ئاوا وەک من لەخودا بترسی و ئەوەندە ی من شەرم و شکۆ لەخودا بکا! گوتی: ئەو جا کابراکە رویشت، خالیدی کوپی وەلیدیش فەرمووی: ئە ی پیغەمبەری خودا! بۆ نەدەم لەگەردنی؟ فەرمووی: نا، شتی وا مەکە بەشکم نوێژکەر بئی خالید فەرمووی: زۆر نوێژکەری وا هە یە زمان و دلی یەک نین و سەری زمانی شیرینە و بنی زمانی ژەهرینە پیغەمبەریش (دروود و مەلات و سەلام و رحمت و بەرەکتی خودای گەورە و مەزنی لەسەر بێ) فەرمووی: من خودا نەیفەرمووە پیم کەناو دلی خەلک بپشکنم، یا ناوسکیان هەل بەدرم. گوتی: کە کاتی پیاوہ کە پشتی هەلکرد، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سەرنجی داو فەرمووی: لەنەوہ ی ئەمە هۆزی دەکەونەوہ، بەزمانی پاراوا نامە ی خودا قورئانی پیروز دەوردەکەنەوہ، بەلام لە گەروویان

رهت نابیی و ناچیتته ناو دلایانهوه، نهوانه و له ئایین به له سه دهبن و و له ئایینی ئیسلام به په له دهرده چن وهك چۆن تیری كه بدا له نیچیری خیرا گورج دهیسمی و لیی دهرده په پری نهوانیش ئاوا فهرمووده گیره وه واته: (راوی) ده فهرموی: وا دهزانم چه زهت (دروودو سلوو مهلات و رحمت و برمهستی خودای گهروه و مهزنی له سربین) فهرمووشی: نه گهر خوّم فریای نه و هۆزو وه چهیه بکهوم و له چه رخی مندا که سێ لهوانه پهیدا ببی وهك چۆن خودا یافتی هۆزی سه موودی برییه وه منیش ئاوا یافتی نهوان ده برمه وه وه موویان ده کوژم! {بوخاری (په گۆپی پیمۆزی له نوورو رحمتی خودا بێ) نه م فهرمووده پیروژهیه ی له کتیبی صه حیخی بوخاریدا (که دانراوی خویه تی) گیراوه ته وه}.

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): ثم بتوفيق الله تعالى الجزء الرابع من كتاب التاج وعدد احاديثه ألف وخمس وسبعون حديثاً. نسأل الله أن تكون خالصة لوجهه الكريم آمين. ويليهِ (إن شاء الله تعالى) الجزء الخامس وأوله كتاب الأخلاق. نسأل الله التوفيق لإتمامه:

جه نابی مامۆستا مه لا مه نصور عه لی ناصیف که دانهری نه م تاجه پیروژهیه، (په گۆپی پیمۆزی له نووری خودا بێ) لی ره دا ده فهرموی: له سایه ی خودای گه وره وه به رگی چواره می تاج ته و او بوو، ژماره ی فهرمووده کانی نه م به رکه ته نیا هه زارو چه فتا و پینچ فهرمووده ن و به س، له خودا داوا ده که م که نه م هه وله ی من مه حز بۆ ره زای خودایی، خوا یاریی به داوی نه م به رکه دا به رگی پینجه میش ته شریفی دی و شه رهی قودوم ده به خشی. سه ره تاکه ی نامه ی ره ووشته (کتاب الاخلاق). داوا له خودا ده که م یارمه تیمان بدا بۆ ته و او کردنی و به نه نجام که یاندنی. نامین خودایه، نزامان گیرا که ی.

به نده ی دوعا گۆی ئیه وه ی خو شه ویست و نازدار، لی ره دا عه رزتان ده که م:

له سایه ی خودا وه ته رجه مه ی نه م به رکه م به نه نجام که یاندو کردم به کوردی له کارێر ده ونیه ی سه ر له به یانی رۆژی ١٩٧٧/٨/٣١، ریکه وتی

۱۶ی رەمەزانی سالی ۱۳۹۷ی کۆچی، لە ھۆدەکەیی خۆمدا لە نەخۆشخانەیی سەربازیی کەرکوک، لە شارێ کەرکوککی خوشەویست و نازدار، خودا پێمانی بەیانی. ئومید دەکەم لەخودای گەرەو میھرەبان کە فرسەتەم بدا ئەم نامە پێرۆزو بەنرخە (بەھەموو بەرگەکانیەو) بەشیوەیەکی جوان و شیرین، بە کوردییەکی پەتی، بە زمانە شیرینەکەیی خۆمان پیشکەش بکەم بەگەلی کوردی خۆم بەپراستی کاری وا گەرەو پێرۆز (ئەگەر ساخ بۆ رەزای خودا بێ) مایەیی سەربەرزێ و شانازی ھەردوو جیھانە، خودا بە رەحمەتی خۆی بەنصیبمان بکا، ھەر و ھا لە ھەمان ھۆدەو ھەمان شوێندا لەپاکنوسی ئەم بەرگە بوومەو لە ۱۹۸۶/۱/۲۹ بەراوردی جیما دولولای سالی ۱۴۰۶ی کۆچی. ژمارەیی ھەدیثەکان لەسەر ھەتای تاجەو تائیرە (۴۹۷۵) ھەدیثە، بگرە بتریش، چونکە ھی شەرھەکەشی تیادایە. ئیستاکەیش کە بە دەستی خۆم لە نووسیانی جاری سییەمی ئەم بەرگە دەبمەو، کە ئەمجارەیان دەقی مەتنی ھەدیثەکانیشم بە ھەر بێ لەپیش تەرجەمە کوردییەکەو نووسیوەتەو، لێرانەدا ھەرزێ ئێوەی ئازیزی بەرزێ بەرێز دەکەم:

ئەم کتیبە پێرۆزیە مانەندی مەجلیسی رەسولەللائیە" لەبەرئەو ھێچ گومانی تیادا نییە کە جیگەیی خوروشانی رەحمەتی خودایە، ئومید دەکەم بۆ ھەموومان ببی بە باشترین سەرمایە و دەسمایە، خوا یاربێ لە ھەر مائیکا بێ وەك باخی بەھەشت وایە خوا ھەزکا بۆ ھەر موسولمانێ کە ھەیبی رۆشنی دین و دنیا یە سویندم بەخودا ئەم دنیا تەنگ و تاریکەم بۆیە پی خوشە چونکە خزمەتی ئەم تاجەیی بۆ من تیایە، ھەر لەم روانگە یەو کە جارو بار بۆ پێرۆزی ناوی ناودارانی خۆمان دەنوسم لە رووپەرەیی ئەم کتیبە پێرۆزیە، مەبەستم ئەوانەیانە کە خزمەتیکێ گەرەو دین و دنیا ی ئەم گەلی کوردی مەردی موسولمانی پاکی چاکەیان کردووە، بە ئومیدی ئەو ی کە موسولمانان دوعایەکی خیریان بۆ بکەن، یا رەحمەتی، یا فاتحاییکیان بۆ بنیرن، بۆ ئەمەیش بەلگەیی ئایەت و ھەدیث زۆرە، خودا دەفەرموی: {ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدُ زَكِرِيَّا} یا دەفەرموی: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ}. کیتابی

فه‌ضائیلیش باسیکی سهره‌خۆیه، له‌گه‌ڵی له‌کتیبه‌ ئایینییه‌کاندا هه‌یه. جا به‌نیازی پیروژ بوون به‌ به‌ره‌که‌تی ئەم کتیبه‌ ده‌لیم: به‌یارمه‌تی خودا ئەم به‌رگه‌م ئەمجاره‌ ته‌واوکرد له‌ رۆژی ١٠/٢٣/١٩٩٠ به‌رپێکه‌وتی ٤ربیع الثانی (١٤١١)ی کۆچی له‌مالی خۆمان، له‌ گه‌ره‌کی مامۆستایان، له‌ سلیمانی، له‌شاری دین و دنیا له‌شاره‌ سهره‌به‌رزو سهر‌فرزه‌که‌ی کوردستان، له‌ ولاتی عێراقی خۆشه‌ویست، له‌شاره‌ ناوداره‌که‌ی حاجی کاکه‌ ئەحمه‌دی شیخ و شیخ مارفی نویدی و شیخ عومه‌ری ئیبنو لقه‌ره‌داغی و مه‌لا عه‌بدو‌ه‌حمانی پینج‌وینی و مه‌ولانا خالید و مه‌وله‌وی و مه‌حوی و نالی و پیره‌مێردو قانیع و گۆزان و کامه‌ران موکری و کاکه‌ی فه‌لاح و هه‌ردی و زیوه‌رو بیخود. له‌شاره‌ نه‌شمیله‌که‌ی شیخ مه‌حمودی هه‌فید و شیخ هه‌سه‌نی گله‌زه‌رده‌و هه‌پسه‌خانی نه‌قیب و پێته‌ختی به‌به‌کانی بابان، له‌شاره‌ جوانه‌که‌ی شیخ موحه‌مه‌دی خاڵ که‌چاوی رۆشنی هه‌ر دوو جیهانی میللته‌تی کورد بوو، له‌شاری مه‌لبه‌ندی فه‌قییه‌تی عه‌لانه‌ددین سه‌ججادی، له‌شاری ساداتی به‌رزنجه‌و که‌سه‌نه‌زان و که‌ره‌بچه‌و گله‌زه‌رده‌و شیخانی بیاره‌و ته‌ویله‌و عه‌بابه‌یلی و هه‌ورامان، له‌شاری گردی سه‌یوان و گردی شیخ محی الدین و گردی مامه‌یاره‌و گردی شه‌هیدان، به‌پاستی شاری وا پیروژو موباره‌ک، پر له‌ئه‌ولیا و شیخ و مشایه‌خ و مه‌لا و صوفی و ده‌رویش و مزگه‌وت و مناره‌و ته‌کیه‌و خانه‌قا و پیت و به‌ره‌که‌تی دین و دنیا له‌م ولاته‌ی خۆماندا به‌پیتی زانستی من مه‌گه‌ر به‌غدا و نه‌جه‌ف و که‌ره‌بلا و که‌رکووک و هه‌ولێر وابی، خودا به‌رهمه‌تی خۆی هه‌موو لایی پپاریزی، وه‌هه‌تا رۆژی قیامه‌ت ئەم کوردستانه‌ی خۆمان گوند به‌ گوند و شار به‌شارو بست به‌بستی له‌په‌نای قورئانی پیروژدا په‌نابدا و خوشی و خوشبه‌ختی و خوشگوزه‌رانی و ئەمن و ئاسایش باڵ بکێشێ به‌سه‌ر هه‌موو کون و قوژبنیکیا، خوایه‌! هه‌رچی باریکمان ئی ده‌نییت، له‌ ئیش و ئازاری دنیا له‌سه‌ر سه‌رو چاو و رۆح و دڵمانه‌، ماده‌م بارباری تۆیه‌ و ئیهمه‌یش به‌نده‌ی تۆین به‌که‌م و به‌زۆر له‌ل ناکه‌ین، به‌لام خودایه‌! هه‌تا دنیا دنیا‌یه‌ کوردستان له‌ نووری قورئان، له‌ حوکمی سه‌روکی

عادلّی به داد بئی بهش نه که‌ی، خودایه! به ته‌وانایی خۆت دهستی زۆرداری ئی
کۆتا که‌ی، رحمئ به حالّی دانیش‌توانی بکه‌ی، له‌گه‌ڵ هه‌موو شوینیکی تری
خاکی ئیسلامدا.

وه‌ك عه‌رزم كردن، خوا یاریی، ئەم كتیبه‌ پیرۆزانه جیی خروشانى
رحمه‌تى خودایه، به‌وینه‌ی ئەم كتیبه‌انه‌ و به‌ فهرمووده‌ و ئامۆزگاری مامۆستا
ئایینییه‌كان و لات ئاوه‌دان ده‌بی و كوفرو بئی دینی (كه‌ و لاتیان پئی ویران
ده‌بی) ته‌فرو تونا ده‌بن! بزانن له‌ سایه‌ی خوداوه‌ دین هیشتا
په‌په‌روانی زۆر زۆرماوه، له‌هه‌رلا سه‌رنج ده‌ده‌ی موسولمانان ده‌ستی یارمه‌تی
دریژ ده‌كهن بۆ باری موسولمانی لیقه‌وماوی فه‌له‌سطینی له‌ سه‌رانسه‌ری
ولاتی ئیسلامدا له‌هه‌ر كۆی بئی وه‌ك نیشتمانی خۆی وایه، شاره‌ دی‌رینه‌ که‌ی
كۆرده‌واری خوشمان، هه‌ولیری خوشه‌ویست و موسولمان له‌م سالانه‌ی
دواییدا، موسولمانانه‌ و مه‌ردانه‌ چه‌رخ‌ی سه‌رده‌می هیج‌ره‌تیان زیندوو
کرده‌وه‌ و ئیله‌امیان له‌ ره‌وشی جوانی موهاجیرین و نه‌نصار و هه‌رگرت و
ره‌فتاری شیرینی ئەو زاتانه‌یان کرد به‌سه‌ر مه‌شق و، ده‌ستی یارمه‌تی و
کۆمه‌کیان دریژ کرد بۆ ئەو لیقه‌وماوو هه‌ژارو داماوو ره‌وکه‌رانه‌ی که‌ له‌به‌ر
بئی ده‌ره‌تانی روویان کردبووه‌ شاره‌که‌یان، به‌پراستی به‌م کاره‌ شیرینه‌یان
ته‌فسیریکی عه‌مه‌لییان به‌کرده‌وه‌ نه‌ك به‌ قسه‌ی روت بۆ ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌یه
کرد که‌ ده‌فه‌رموی:

{وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي
صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْمَ
نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ} →
به‌ئێ موسولمانه‌ مه‌رده‌كاني شاری هه‌ولیر به‌کرده‌وه‌ چه‌سپانديان که‌ دین
له‌ دنیا به‌هێزتره، که‌ له‌ سایه‌ی خوداوه‌ ده‌ماری مه‌ردایه‌تی و براهه‌تی و
موسولمانه‌تی له‌دئی ئۆمه‌تی موحه‌مه‌ددا (درووی خودای له‌سه‌ر بئی) هه‌رماوه‌ و

زیندوو و نه‌مردوو، ئاخ! به‌چاوی عه‌قل چاوم لییه که بازی په‌رۆ به‌سه‌ری وه‌ک من له‌هیچ تی نه‌گه‌یشتوو، له‌لاوه خیسهم لی ده‌که‌ن و ده‌لین: ئەمه قیاسی که‌شکه له‌مه‌شک بۆ؟ برا! ئەمانه موسولمان نین، ئۆمه‌تی موحه‌مه‌د نین، هه‌ر له‌به‌ره‌وه‌ی کوردن ده‌بی خێرو نه‌جریشیان به‌خێرو نه‌جر حلیب نه‌کرین، په‌که‌کو له‌م حه‌لاماته‌ی! ئەمه‌یه که ده‌لین: خزم لای خزم قه‌دری نییه‌.

مامۆستاینه! مه‌لا به‌پێژه‌کان! ئیوه پێشه‌وا‌ی ئایینی ئەو میللته‌ن، رێگه‌ی ژین و دینیای بۆ رو‌شن ده‌که‌نه‌وه، ده‌ی خوا نه‌خواست ئەگه‌ر که‌سی له‌ ئیوه به‌ چاوی رێژه‌وه ته‌ماشای ویژه‌و زمان و خا‌ک و هه‌ستی ئەو میللته‌ نه‌کا، ده‌بی خۆی به‌مه‌لای کێ بزانی؟! من راده‌م ناکه‌وی که زه‌می مه‌لا‌کانمان بکه‌م، مه‌لا‌کانمان نووری چاوی ئەو میللته‌ن، خویی خۆرا‌کن، هه‌مه‌زی وه‌صلی نیوانی ژین و دینن، ره‌حمه‌ت له‌و که‌سه‌ی له‌ مه‌دحی ئەوانا گو‌توویه‌تی:

مه‌لا گولێ مه‌جلیسه، دپکی دلی نییلیسه

هه‌ر خه‌ریکی ته‌دریسه، دوور له‌ شتانی پیسه

گولێ خوایه و رواوه له‌ناو مینه‌رو میجراب؟

قه‌رمایشتی به‌نرخه، وه‌که‌و نا‌لتوونی تی‌زاب

به‌سام و به‌شکوویه، سه‌لار و له‌سه‌ر خویه

مامۆستای چاکه‌ی تویه، گولێ به‌ره‌نگو بویه

خوایه! له‌که‌ل مه‌لایان هه‌شرم بکه‌ی له‌ سه‌یوان

گو‌رم له‌که‌ل گو‌ریان بێ له‌بن چلن نه‌رخه‌وان!

کاتی له‌ که‌رکووک بووم، دۆستی خوشه‌ویستم مامۆستا مه‌لا خه‌لیل سه‌عید، ناو به‌ناو له‌که‌ل تاقمی گه‌نجی صوفی مه‌شره‌ب ته‌گبیریان ده‌کردو ده‌چوون بۆ هه‌ولێر بۆ خزمه‌تی خودا لی خوش بوو: شیخ موصطه‌فای نه‌قشبه‌ندی هه‌ولێری، که‌خو‌شی وه‌فاتی کرد ده‌چوون بۆلای کو‌رده‌کانی له‌

خانہ قاکہی خویٰ لہ ہولیر، کاتی بہ ہویٰ نہ وانہ وہو بہ ہویٰ کتیبی (النجم الزاہر) وہو، کہ دانراوی عہ قید نہ کتہل یونس کہ شمولہ یہ (خودا پاداشی باشی بداتہ وہ) کاتی لہ حال و پایہی شیخ ناگادار بووم، نہم چامہ یہم لہ مہدحی راست و دروستی شیخ و نہو کوّمہ لہ لاوہدا دانا، وا لیّردا بوّ پہ سنی شیخ و شارہ کہی پہ خشی دہ کہ مہ وہ، گرنگ نہ وہ یہ نہ وہی کہ دہینووسین لہ ہیّلی خزمہ تی نیسلام دہرنہ چیّ و مہ بہ ست لیّی رزای خودا بیّ و بہ دلیّ جہ ماوہری موسولمانان بیّ و دوور لہ ہہ واو ہہ وہ سہ وہ بیّ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أستغفر الله، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. (نعم زیکرۃ بۃ شیعر):

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَالِمِ

مَنْ شَرَّ مَا خَلَقَ، وَشَرُّ ظَالِمٍ

إِذَا ظَلِمَ، إِذَا غَشِمَ، إِذَا بَغَى

إِذَا بَدَا، إِذَا عَدَا، إِذَا طَغَى

أَعُوذُ بِاللَّهِ الَّذِي يَسْمَعُنَا

مَنْ شَرَّ مَا مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يُلْعَنَا

أَشْكُرُهُ مُبْسِلًا مَحْمُودًا

مُصَلِّيًا، مُسَلِّمًا، مُسَبِّحًا

مُكَبِّرًا مُبْتَهِلًا مُحَوِّقًا

مُسْتَغْفِرًا، مُسْتَرْحِمًا، مُهَلِّلًا،

أَحْمَدُهُ مُسْتَغْفِرًا مُسَبِّحًا

مُهَلِّلًا، مُكَبِّرًا، مُحَوِّقًا!

دیباجۃ الوجہود امر اللہ

وزینۃ العباد ذکر اللہ
 ونشوة الفؤاد شکر اللہ
 وشمعة السجود نور اللہ
 فرطبّن فاکر بیا إلهی
 إِنْ کنت طالب الہدیٰ یا لاهی!
 یا عاشقا لحلقۃ الأذکار
 أبشر لقد أحطت بالأسرار
 منها جوار زمرة الأبرار
 منها جلاء عمه الأبصار!
 جالس وجاور نسمة الأخیار
 وأستنشقن رائحة الأزهار
 وجاهد النفس بهذي الدار
 إِنْ کنت لا تطيق مسّ النار!
 وفرّ من مجالس الأشرار
 فرار ظبي من أذى الضّوّاري
 عدوی شرورهم كلصق القار
 ألحذر خذ، من نار هذا العار!!
 إِنْ کنت عاشقا لتاج الفار
 خذ السلوک من رفاق الفار،
 والزم بباب حيدر الکرام
 المرتضى علي أبي الأحرار!
 واهو هوں کیلان خیر الجار!
 بغداد زر، ذي قبلۃ الأنظار

وأعلن الإخلاص بالجهار
لسادة الطرائق الكبار!!
قد قام عطرٌ من ديار أربلا
ولاح فجرٌ هبيج السبلابلا
ونار نورٌ جذب العنادلا
بوجهه قد كسف القنادلا
نجمٌ بدا، زهرٌ زها، نُورٌ ظهر
ما أعجب النجم الذي فاق القمر!
نُورتنا يا نجمنا يا من جنى
جنى جنان المصطفى، وما جنى!!
قد كنت شيخاً عالماً وعاملاً
من اهتمدى بسمتكم حاز العلى
قد فاتنى محياكم المبارك
بغفلةٍ منى فلا تُدارك!
بفقدكم فقدت بدرأ كاملاً
وعالماً بالعلم كان عاملاً
ما للبلابل الغواني لا تنى
عن صدحها تشدو بزهو فاتن
افترشت عوالي الغصون
إنتخبت عوالي القُنون
تختار ما يغنيك من شؤون
تُبعد ما يُغريك بالشجون
مجدولةٌ تجل في الغصون

مَسْرُورَةٌ بِصَوْتِهَا الْخُنُونِ
 تَجْمَلُ كَالْمَلَائِكَةِ فِي الْعِيُونِ
 تُجْمَلُ الْخُنُونِ بِالْقُتُونِ
 هَلْ تَقْتَدِي فِي فَنِّهَا الْجَمِيلِ
 أَوْ تَهْتَدِي فِي لَحْنِهَا الْأَصِيلِ
 بِقَوْمِنَا فِي قَوْلِهِمْ: خَلِيلِي
 إِلَى مَتْنِ نَبْقِي بِلَا دَلِيلِ
 هَيْبَا بِنَا نَعْسِدُ لِلرَّحِيلِ
 إِلَى حَضُورِ شَيْخِنَا الْوَكِيلِ
 لَشَيْخِهِ: وَاللَّهِ النَّزِيلِ
 فِي دَارِ حَقِّهِ لَدَى الْجَلِيلِ
 هُمْ فَتِيَّةٌ قَدْ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ
 إِلَى رِضَانِهِ الرَّجَا يَحْدُو بِهِمْ،
 قَدْ طَلَّقُوا الْهَوَى وَحِطَّ نَفْسُهُمْ
 وَحَاسَبُوا النَّفْسَ عَلَى أَنْفَاسِهِمْ
 بَشَرِي لَهُمْ! مَنْ رَفَقَتْ تَمَاسَكُوا
 وَتَابَعُوا مَا فَاتَهُمْ فَدَارَكُوا
 هُمْ صَوْتٌ مُخْتَارٌ مُتَازَهُ
 إِلَى جَنَابِ خَالِدٍ مُنْجَازَهُ
 هُمْ فَتِيَّةٌ إِذَا رَوَّاهُ اللَّهُ ذَكَرُ
 وَلَعَنَ الشَّيْطَانُ شَيْخَ مَنْ أَشْرُ
 تَصَوَّفُوا حَتَّى صَفَتْ قُلُوبُهُمْ
 ثُمَّ اخْتَفَتْ مِنْ قُورِهِمْ عِيُوبُهُمْ

نَذْكُرُوا، تَفَكَّرُوا، تَدْبُرُوا
 وَعَالَمُوا، وَأَسْتَغْفِرُوا وَكَبَّرُوا
 حَتَّى غَدَا بِلَابِلْ تَغْرُدْ
 بِذِكْرِ رَبِّهَا الْجَوَى تُبْرِدْ!
 كَأَنَّهُمْ فِي ذِكْرِهِمْ وَفَكْرِهِمْ
 غَوَّاصٌ دَرَّ سَابِقُوا بِبَحْرِهِمْ
 يَوْمُهُمْ شَيْخٌ جَلِيلٌ عَالِمٌ
 كَأَنَّهُ فِيهِمْ خَلِيلٌ سَالِمٌ
 لِسَانُ حَالِ شَيْخِهِمْ ذَكُورٌ
 وَقَلْبُهُ كَقَلْبِهِمْ طَهُورٌ!
 وَصَدْرُهُ الْمَشْرُوحُ قَدْ يَفُورُ
 مَنْ وَجَدَهُ كَأَنَّهُ التَّنُّورُ،
 مَجْلِسُهُمْ نُورٌ عَلَيْهِ نُورٌ
 رُوحٌ وَرَيْحَانٌ بِهِمْ يَسْدُورُ
 بِرُكْنِ ضَوْءٍ حَوْلَهُمْ يَثُورُ
 يُنِيرُ دَرْبَ مَنْ لَهُمْ يَزُورُ!
 هُوَ الْمَنَادِي فِي وَقَارِ مُشْعِرِ
 بَنَصْحِ شَيْخٍ نَاصِحٍ مُسْتَبْشِرِ:
 إِخْوَتَنَا! يَا أَهْلَنَا! إِلَى هُنَا
 لِهَهْنَا يَدْعُوكُمْ إِلَيْنَا!
 فَتَيْتَنَا! فَأَوُوا إِلَى كَهْفِ الرُّشْدِ
 أَعْنِي بِهِ بَيْتَ إِلَهِنَا الصَّمَدِ
 يَنْشُرُ عَلَيْكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ فَضْلِهِ

یغفر لکم من ذنبکم بعدلہ
 ینشر علینا ربُّنا من عندہ
 مردمۃً مرْجُوۃً لعبیدہ!
 نقشُ بدأ من نقشِ نقشبندنا
 علی جباہم: بریقٌ من سنا!
 سیماہمُ فی وجہہم نور الہدی
 وسماءُ لمن صلی علی محمد!
 صلیٰ إلهنا علیہ دائماً
 ما دام ذکر اللہ حقاً قائماً،
 اهل الصفا! اهل الوفا! فاستبشروا
 ببیعکم، فإنکم لن تُکفروا
 وربکم فی ہننا ستُجبروا
 کذا إذا ما تُقبروا أو تحشروا
 یا حاسداً لمن حماہم ربُّہم
 نور التُّقی لأنہ أحبُّہم!
 لا تُکثرن علی الالہ فضلہ
 أقلع ألا تخاف أن تُسألہ!!
 یا مُصطفی! یا حبَّ طہ المُصطفی
 أنت الشِّفاء، أنت الصِّفا، أنت الوفا
 درویشکم نوری اتی لبابکم
 حاجاً لحاجاتِ لدی جنابکم!
 خطُ الرجال فی حمی رحابکم
 حلمکمُ و أعفاه من عتابکم!!

يَرْجُو الشِّفَا لِدَرَنِ الْقَلْبِ السَّقِيمِ
 مَعَ الْجَلِّ لِأَعْيُنِ الْقَلْبِ السَّلِيمِ
 يَرْجُو رَوَاحاً مُنْعَشِئاً لِرُوحِهِ
 مَعَ دَوَائِنِ بِلَاسِمٍ لِّجُرْحِهِ !
 مَا مَاتَ مَنْ فِي اللَّهِ مَاتَ بِلَ رَحْلِ
 مَنْ دَارِنَا لِدَارِ حَقِّهِ انْتَقَلَ !
 فَالْسَّلَفُ الصَّالِحُ هُمْ خَيْرُ الْأَمَلِ
 لِلْخَلَفِ الصَّالِحِ قُلْ ذَا بِالْمَثَلِ !
 هُمْ الشُّمُوعُ هَهُنَا وَهَمُ هُنَا
 لَكَ السُّمُوسُ نَوَّرَتْ مَا حَوْلَنَا
 فَشَيْخُنَا الْعَزِيزُ مِنْهُمْ حَقًّا
 لِلْقَلْبِ مَنْ ذَكَرَاهُ أَلْقَى دَفْقًا
 يَا مُنْكَرًا تُلَوِّصُنِي فِي حُبِّهِ
 هَلْ ضَارَ لَوْمْ يُوسُفًا فِي جُبِّهِ ؟ !
 هَلْ شَرَفَ الشَّرِيفَ بِالْزَمَانِ
 أَوْ شَرَفَ الْمَكِينِ بِالْمَكَانِ ؟
 بَلْ شَرَفَ الْإِنْسَانَ بِالرَّحْمَانِ
 فَمَوْتُهِ وَعَيْشُهُ سَيِّئَانِ !
 وَرَبُّوهُ لِلْوَحْشِ كَانَتْ وَكَرَأَ
 صَارَتْ مَزَارًا مِنْذُ صَارَتْ قَبْرًا !!
 كَمْ رَوْضَةً لِلزُّهْرِ كَانَتْ بَحْرًا
 صَارَتْ وَجَارًا مِنْذُ صَارَتْ قَفْرًا !!
 يَعْنِي الْمَكِينِ أَيْنَ كَانَ كَانَ ذَا

تہ، فلا دخل لایمن او اذا!
 یا شیخنا یا نور عین قلبنا
 اَمِّن علی دعائنا لرَبِّنا،
 یا رَبُّنا بالمصطفیٰ ومصطفیٰ
 بجاههم، وجاء کل من صفا،
 اغفر لنا یا رَبُّنا ذنوبنا
 ونورن عیوننا، قلوبنا،
 استاذنا! یا روحنا، یا من شفی
 ثری ضریحه لمن به اشتفی!
 خادکم نورِی اتی لبابکم
 خلیکم جاء لدی جنابکم!
 یُقْبَلان قِبرک المبارکَا
 وصادقاً فی ودّکم وشارکَا،
 یا راحلاً میمماً إلهنا
 اَلَا رحمت حال من بقی هُنا،
 ترکتننا فی هُنا کائننا
 من بحر نورکم ورائکم سنا!
 خادم العلماء والمشاخیخ
 نورِی فارس حمہ خان حسن

فهرس المواضع

زنجيره	پښتني سمره باسه کان	لا پاره
۱	نامه‌ی گوره‌یی قورناني پيرؤز	۳
۲	باسي يه‌که‌م: گوره‌يي قورناني و قورناني خوينه‌کان و ماموستاي فيرکردني قورناني پيرؤز	۳
۳	همر شه‌کردن له فهرامؤشکردني قورناني	۱۴
۴	باسي دووم: باسي نادابو ده‌ستورمکاني قورناني خويندن و دمورکردنه‌وي	۱۶
۵	دمش به هؤش و گوشه‌وه گوي بؤ خويندني قورناني شل بکري	۲۳
۶	له‌کاتي خويندني قورناني سه‌کينه و فريشته‌ي رحمت دينه‌خوارموه	۲۴
۷	باسي سينيهم: باسي گوره‌يي چهن سورته‌ي	۲۴
۸	باسي گوره‌يي سوورمتي فاتيجا و سوورمتي به‌قهرمو سوورمتي نالي عيمران	۲۵
۹	گوره‌يي نايه‌ته‌لکورسي و کلکه‌ي به‌قهره	۳۰
۱۰	گوره‌يي سوورمتي نيسرا و سوورمتي زومهر	۳۹
۱۱	گوره‌يي سوورمتي که‌مه‌ف	۳۹
۱۲	گوره‌يي سوورمتي ياسين و سوورمتي دوخان	۴۰
۱۳	گوره‌يي سوورمتي فمتج	۴۲
۱۴	گوره‌يي موسه‌بيحاته‌کان و سوورمتي حشر	۴۳
۱۵	گوره‌يي سوورمتي تمبارك	۴۴
۱۶	گوره‌يي سوورمتي زه‌لزله‌و سوورمتي کافروونه‌و سوورمتي نه‌صر	۴۶
۱۷	گوره‌يي (قل هو الله احد) - سوورمتي نيخلاص	۴۷
۱۸	گوره‌يي (قل اعوذ) و مکان	۵۲
۱۹	باسي چوارم: باسي پياواني قورناني و شيوه‌مکاني خويندنه‌وي قورناني	۵۵
۲۰	قورناني به‌حموت شيوه‌ خويندنه‌وي جوان هاتوته‌ خوارموه بؤ پيغه‌مبهر (د.خ)	۵۶
۲۱	باشه‌کي (باسي کؤکردنه‌وي قورناني له سمرده‌مي خولمفای راشيديندا) (خ)	۶۲
۲۲	نامه‌ي نه‌فسيرو راهه‌کردني قورناني پيرؤز.	۷۵
۲۳	خؤپاراستن و سل کؤکردن له‌رافه‌کردن و واتا ليکدانه‌وي قورناني به....	۷۵
۲۴	نه‌وي له‌رافه‌ي سوورمتي فاتيجا دا هاتووه	۷۵
۲۵	نه‌وي له‌باري سوورمتي به‌قهرموه هاتووه	۷۶
۲۶	سوورمتي نالي عيمران	۱۳۲
۲۷	سورمتي نيساء	۱۶۶
۲۸	سورمتي مانيدنه	۱۸۸

لا پېره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۲۱۲	سورمتی نه نعم	۲۹
۲۲۶	سورمتی نه عرف	۳۰
۲۳۷	سورمتی نه نفال	۳۱
۲۵۰	سورمتی ته وبه	۳۲
۲۸۶	سورمتی یونس (دروودی خودای له سهر بئ)	۳۳
۲۸۹	سورمتی هود (دروودی خودای له سهر بئ)	۳۴
۲۹۵	سورمتی یوسف (دروودی خودای له سهر بئ)	۳۵
۳۰۱	سورمتی رمعد	۳۶
۳۰۲	سورمتی نیراهیم (دروودی خودای له سهر بئ)	۳۷
۳۰۵	سورمتی حیجر	۳۸
۳۱۱	سورمتی نه حل	۳۹
۳۱۳	سورمتی نيسرا	۴۰
۳۳۹	سوورمتی کهف	۴۱
۳۵۳	سوورمتی مریه م	۴۲
۳۶۱	سوورمتی طاها	۴۳
۳۶۲	سوورمتی نه نبیا	۴۴
۳۶۳	سوورمتی حه ج	۴۵
۳۷۰	سوورمتی مؤمنینون	۴۶
۳۷۶	سوورمتی نوور	۴۷
۴۰۱	سوورمتی فورقان	۴۸
۴۰۲	سوورمتی شوعه را	۴۹
۴۰۴	سوورمتی نه مل	۵۰
۴۰۶	سوورمتی قه صه ص	۵۱
۴۰۷	سوورمتی عه نکه بووت	۵۲
۴۰۸	سوورمتی رؤم	۵۳
۴۱۱	سوورمتی لوقمان	۵۴
۴۱۳	سوورمتی سه جده	۵۵
۴۱۶	سوورمتی نه حزب	۵۶

لا پړه	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۴۳۰	سوورمتی سه بهء	۵۷
۴۳۹	سوورمتی فاطمې	۵۸
۴۳۹	سوورمتی ياسين	۵۹
۴۴۳	سوورمتی صافات	۶۰
۴۴۵	سوورمتی ص	۶۱
۴۴۷	سوورمتی زومهر	۶۲
۴۵۴	سوورمتی مؤمنين	۶۳
۴۵۵	سوورمتی فوصلت	۶۴
۴۵۶	سوورمتی شوورا	۶۵
۴۶۰	سوورمتی زو خروف	۶۶
۴۶۱	سوورمتی دو خان	۶۷
۴۶۲	سوورمتی جائيه	۶۸
۴۶۳	سوورمتی نه حقاف	۶۹
۴۶۸	سوورمتی موحه ممد	۷۰
۴۷۰	سوورمتی ففتح	۷۱
۴۷۴	سوورمتی حوجرات	۷۲
۴۸۲	سوورمتی قاف	۷۳
۴۸۵	سوورمتی ذاریات	۷۴
۴۸۷	سوورمتی طوور	۷۵
۴۸۸	سوورمتی نه جم	۷۶
۴۹۴	سوورمتی قه ممر	۷۷
۴۹۸	سوورمتی رحمان	۷۸
۵۰۰	سوورمتی واقيعه	۷۹
۵۰۳	سوورمتی حديد	۸۰
۵۰۵	سوورمتی موحاده له	۸۱
۵۱۱	سوورمتی حشر	۸۲
۵۱۴	سوورمتی مومته حينه	۸۳
۵۱۸	سوورمتی صهف	۸۴

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لا پاره
۸۵	سوورمتي جومعه	۵۱۹
۸۶	سوورمتي مونا فيقوون	۵۲۱
۸۷	سوورمتي ته غابون	۵۲۶
۸۸	سوورمتي ته لاق	۵۲۷
۸۹	سوورمتي ته حريم	۵۲۸
۹۰	سوورمتي تمبارك	۵۳۲
۹۱	سوورمتي نون	۵۳۳
۹۲	سوورمتي نه لحافه	۵۳۴
۹۳	سوورمتي مه عاريچ	۵۴۰
۹۴	سوورمتي نوح	۵۴۲
۹۵	سوورمتي جين	۵۴۳
۹۶	سوورمتي موزه ميل	۵۴۵
۹۷	سوورمتي مدثر	۵۴۷
۹۸	سوورمتي قيامت	۵۴۹
۹۹	سوورمتي هل نه تا	۵۵۲
۱۰۰	سوورمتي مورسه لات	۵۵۴
۱۰۱	سوورمتي عه ممه	۵۵۵
۱۰۲	سوورمتي نازيعات	۵۵۵
۱۰۳	سوورمتي عه به سه	۵۵۶
۱۰۴	سوورمتي ته كویر	۵۵۷
۱۰۵	سوورمتي نين فيطار	۵۵۸
۱۰۶	سوورمتي موطه ففیفین	۵۵۸
۱۰۷	سوورمتي نين شيقاق	۵۵۹
۱۰۸	سوورمتي بورووج	۵۶۰
۱۰۹	سوورمتي طاريق	۵۶۷
۱۱۰	سوورمتي نه علا	۵۶۷
۱۱۱	سوورمتي غاشيبه	۵۶۸
۱۱۲	سوورمتي فه جر	۵۶۹

زنجیره	پېړستی سهره باسه کان	لا پاره
۱۱۳	سوورمتی بهلهد	۵۷۰
۱۱۴	سوورمتی شه مس	۵۷۰
۱۱۵	سوورمتی لهیل	۵۷۱
۱۱۶	سوورمتی ضوحا	۵۷۳
۱۱۷	سوورمتی شهرح	۵۷۴
۱۱۸	سوورمتی تین	۵۷۵
۱۱۹	سوورمتی عهلهق	۵۷۵
۱۲۰	سوورمتی قهدر	۵۷۸
۱۲۱	سوورمتی بهپینه	۵۸۰
۱۲۲	سوورمتی زهلهزله	۵۸۰
۱۲۳	سوورمتی عادییات	۵۸۱
۱۲۴	سوورمتی تهکاښور	۵۸۱
۱۲۵	سوورمتی عهصرو سوورمتی هومه زمو سوورمتی فیل و سوورمتی هورمیش و سوورمتی ماعوون	۵۸۲
۱۲۶	سوورمتی کهوثر	۵۸۳
۱۲۷	سوورمتی کافرون	۵۸۵
۱۲۸	سوورمتی نهصر	۵۸۵
۱۲۹	سوورمتی مهسهد	۵۸۷
۱۳۰	سوورمتی نیخلاص	۵۸۹
۱۳۱	سوورمتی فلهق	۵۹۱
۱۳۲	سوورمتی ناس	۵۹۱
۱۳۳	نامه ی خهون و په ندو وینه هیتانه وه	۶۰۵
۱۳۴	بهشی یه کهم: باسی به شه کانی خهون و خهو بینین، که سی خهون ده بیننی چی...	۶۰۵
۱۳۵	خهون هه که خهون پهرژین کرا نیتړ دپته دی	۶۰۸
۱۳۶	له خهون گیرانه ومدا درو درست نییه	۶۱۱
۱۳۷	بهشی دووم: نهو خهونانه ی که پیغه مبه ر (د.خ) خوی دیونی	۶۱۲
۱۳۸	نهو خهونانه ی که پیغه مبه ر (د.خ) خوی دیونی و هه رخو شی خه و پهرژینی...	۶۱۷
۱۳۹	بهشی سییهد: نهو خهونانه ی که پیغه مبه ر (د.خ) خوی خه و پهرژینی کردوون	۶۱۹

زنجیره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۱۴۰	دپتنی پټغه مېمر (دروودی خودای له سهرې) به خهو	۶۲۳
۱۴۱	بهشی چوارم: له باره ی ده ستورو نه ریتو دوعا و نژای نوو ستنه وه	۶۲۴
۱۴۲	وشه ی کاتی له خهو ههستان	۶۳۴
۱۴۳	پاشه کی باسی پمندو نمونده کان	۶۳۶
۱۴۴	نامه ی خه باتو ټیکو شان و غه زاکان	۶۴۳
۱۴۵	باسی یه که م: باسی گه وره یی خه باتو ټیکو شان له ریگای خودا	۶۴۳
۱۴۶	باسی دووم: باسی شه هیدو گه وره یی و پایه و پله ی شه هید	۶۵۶
۱۴۷	شه هید بؤ خه لکټکی زور تکا دمکا	۶۶۳
۱۴۸	بههره ی پاسه وانه کانی سهر سنورو پاسدارانی ریگه ی خودا	۶۶۴
۱۴۹	گه وره یی دارایی بهخت کردن له ریگه ی خودای گه وره	۶۶۶
۱۵۰	خیری یارمه تی دانی غه زاکهر	۶۶۸
۱۵۱	باسی سینه م: نیازی پاک و ههستی خیرو مه بهستی رهوا له غه زادا مهرجه، حوکمی غه زای چیه؟ هه رزه یا سوننه ته، یا چیه؟	۶۶۹
۱۵۲	نه وه ی به کری بجې بؤ خه بات (واته: کریگرته) باداشتی بؤ نییه	۶۷۰
۱۵۳	ټیکو شان (غه زاکا کردن) هه رزی کیفایه یه	۶۷۲
۱۵۴	خاو من عوزرو به هانه ی رهوا نه گهر نه شچې بؤ غه زاکا گونا هی له سهر نییه	۶۷۴
۱۵۵	په یمان به ستن له سهر غه زاکا کردن	۶۷۶
۱۵۶	نافرمتانیش له گهل پیاواندا ده چن بؤ غه زاکا	۶۷۷
۱۵۷	هیجرمت و رهو کردن بؤ ولاتی نیسلام سوننه ته	۶۷۸
۱۵۸	باسی چوارم: سه ههرو ولاخ و که ره سه و تفاق ټیکو شان له ریگه ی خودا	۶۸۲
۱۵۹	به ریگرتن و پیشوازی خه بات گیران	۶۸۵
۱۶۰	باشی و نیشانه ی رسمه نیی ولاخی به رزه	۶۸۶
۱۶۱	نابج ماین له که ر چاک بکری	۶۹۱
۱۶۲	به شه ردانی نازه ل (وهک شه ره که له شیرو شه ره که وو شه ره به ران و.....)	۶۹۲
۱۶۳	دروست نییه ژبی که وان و زنگ بکری نه ملی نازه ل و ولاخ	۶۹۳
۱۶۴	دروسته ولاخ ناوېنری	۶۹۳
۱۶۵	ناگاداری و جاوېنری ولاخ پیویسته	۶۹۴
۱۶۶	دمستورمکانی سواری	۶۹۷
۱۶۷	پیشېرکې به ولاخ له سهر مان	۷۰۰

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۱۶۸	تير نمندازي	۷۰۳
۱۶۹	داواي سهرکه وټن له خودا به خاتري زمبوونه کان	۷۰۵
۱۷۰	داواي کڅمه کي له بټپهرست ناکري	۷۰۶
۱۷۱	ناميرو جهک و تفاقى چمنگ	۷۰۷
۱۷۲	زريه و رم	۷۰۷
۱۷۳	شمشير	۷۰۸
۱۷۴	خوودهى ناسن و کلاو زري	۷۰۹
۱۷۵	نالاو بهيداخ	۷۰۹
۱۷۶	باسي پينجه م: باسي مده بستي سهرمکي له تیکوشان و خه بات، سهر رسته ي...	۷۱۰
۱۷۷	خه بات و غمزا دهبى له بنه پرتدا له پيناوي ناييندا بى	۷۱۱
۱۷۸	بانگه وازي پيش دهمت پى گردنى شهر پيوسته	۷۱۳
۱۷۹	راسپيرى (ومصيه ت) ي پيغه مېهر (د.خ) بؤ سهرگرده گاني سوپاکان	۷۱۵
۱۸۰	له پاش بانگ گردنى بى بروايان بؤ سهر فهرمانى نيسلام نه گهر هه بووليان نه کرد دروسته بدرئ به سهر ياندا	۷۱۷
۱۸۱	کات و دهمى شهر خوش بوون!	۷۱۹
۱۸۲	له دهمه دهمى گهر مې جهنگدا پارانه وه په سهنده	۷۲۰
۱۸۳	خورپاگرتن و وره بهرزي و نه به زين له کاتي روودانى شهرپا پيوسته	۷۲۲
۱۸۴	شوينه گومکى له شهرپا په سهنده و شهر به فیل دميرتته وه	۷۲۵
۱۸۵	نيسانه و دروشمى يکتر ناسينه وه له جهنگدا	۷۲۶
۱۸۶	زن و منداډ و پيرهميردو بهنده ناکوزرين	۷۲۷
۱۸۷	نازاردان به ناگر بهس بؤ خودا دروسته	۷۲۸
۱۸۸	لج و ليو گردن و نمتک گردنى کوزراو نارېه وايه	۷۲۸
۱۸۹	بهيمان شکاندن و بى نيمانى زور نارېه وايه	۷۲۹
۱۹۰	باسي شه شه م: باسي ده ست که وټنى جهنگ و باسي چوڼيه تى دابه ش گردنى	۷۳۰
۱۹۱	نمفل (واته: مالى تالانى که له ناموسولمانان و دمست ده که وئ)	۷۳۴
۱۹۲	سهر بهش دهبى له پاش جيا گردنه وه ي پينج يهک بى	۷۳۶
۱۹۳	پيشه وا (سهر وکى موسولمانان) خوى سهره وکارى دابه ش گردنى پينجيه کى...	۷۳۶
۱۹۴	فهيا (هينى: واته: مفتهمال)	۷۴۰
۱۹۵	سهر گوڼى تالانى هى پيغه مېهر (د.خ) باسي نه و ماله ي له پاش پيغه مېهر...	۷۴۲

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لاپړه
۱۹۶	كه سى له غمزادا ناموسولماني بكوژئ تفاق و كهلوپه لكه كى روت دمكاته وه..	۷۴۴
۱۹۷	ناموسولماني جهنگى نابى به خاوهن مالى موسولمان	۷۴۶
۱۹۸	ژن و بهنده له تالانى چكيكيان دمدرېتې	۷۴۷
۱۹۹	خهلات كردنى نو موسولمان	۷۴۹
۲۰۰	سهرانه (جزيه)	۷۵۵
۲۰۱	سهندنى دميك	۷۶۰
۲۰۲	دهستپيسى و گزى و دزى و هزى له تالانى نارېوايه	۷۶۱
۲۰۲	سزى كه سى دزى له مالى تالانى بكا	۷۶۴
۲۰۴	باسى دپيل	۷۶۵
۲۰۵	فهرمانړېوا بوى هميه كه ديل به پياوتمى نازاد بكا، يا سهرانه ى لى...	۷۶۸
۲۰۶	هرگاتى بهندميى نيسلام بوو، وه هاته ناو موسولمانانه وه نيتړ....	۷۷۱
۲۰۷	خواردنى شتى خواردېمېنى له پېش دابهش كردنا له خاكى دوژمندا....	۷۷۱
۲۰۸	ديارى له فرمخوا (مشرك) ومړناگيرى	۷۷۲
۲۰۹	له ناودانى مالى كاهران دروسته	۷۷۲
۲۱۰	ريگه وتڼ و پېكهاتن (صولج و هوډنه: شېر راگرتن: شېر راوستان)	۷۷۴
۲۱۱	هموو موسولماني بوى هميه نامان بدا بهكې خوى نارمزوو دمكات	۷۷۷
۲۱۲	نوپنهر (رمسول: فروستاده) ناكوژرئ	۷۷۸
۲۱۳	سيخوړو خمفى دهكوژرئ	۷۷۹
۲۱۴	خمفى ناردن په سهنده	۷۸۰
۲۱۵	دمركردنى ناموسولمانان له دوورگه ى عمرېب	۷۸۰
۲۱۶	نازاردان و چهوسانه وى پېغه مېهر (دروودى خوداى له سهرېن) له لايهن ناموسولمانه كانه وه	۷۸۳
۲۱۷	باسى دهوتهم: باسى غهزموات	۷۸۶
۲۱۸	غمزى به در	۷۸۷
۲۱۹	گه ورمې يارانې غمزى به درو ژمارمېان جهند كه س بووه	۷۹۴
۲۲۰	كوشتنى نه بو جههل	۷۹۸
۲۲۱	غمزى نوحود	۷۹۹
۲۲۲	غمزى خندهق	۸۰۶
۲۲۳	غمزى بهنى نهضيرو بهنى قورمېزه	۸۱۰

زنجیره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۲۲۴	غمزای خمپهر	۸۱۳
۲۲۵	غمزای زاتوورریقاع	۸۱۶
۲۲۶	غمزای بهنی موصطه ليق	۸۱۶
۲۲۷	غمزای نهمار	۸۱۷
۲۲۸	غمزای حوده پيبييه	۸۱۷
۲۲۹	غمزای فمتحي مهككه	۸۱۸
۲۳۰	غمزای حونه بن	۸۲۶
۲۳۱	غمزای نهوتاس	۸۳۰
۲۳۲	غمزای طانیف	۸۳۱
۲۳۳	غمزای ته بووك	۸۳۲
۲۳۴	غمزای مؤته له وولاتی شام	۸۷۱
۲۳۵	دوا گوته له باسه دا، باسی ناردنی نیړده كان ناردنی عاصيم و خوبه پ...	۸۳۴
۲۳۶	هه ناردنی حمقتا كهسه هورثان خوښنه كان	۸۴۲
۲۳۷	ناردنی خالیدی كوری وه لید بؤسهر بهنی جهزیمه	۸۴۴
۲۳۸	هه ناردنی نه بو موسا و موعاذ (رمزای خودایانین) بؤسهر ولاتی یه مهن	۸۴۶
۲۳۹	ناردنی عهلو خالیدی كوری وه لید بؤ ولاتی یه مهن (رمزای خودای لیښ)	۸۴۷

به پشتیوانی خوا بهرگی چوارم ته واو بوو

بهرگی پینجه م به (کتاب الأخلاق والفضلیات) ده ست پښده کات

رقم الإيداع في دار الكتب والوثائق ببغداد ١١٨٣ لسنة ١٩٩٠

مطبعة الزمان ١٤١٠ هـ / ١٩٩٠ م — بغداد

التَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأُصُولِ في أحاديث الرِّسُولِ ﷺ

تأليف الشيخ منصور علي الشريف
من علماء الأزهر الشريف

المجلد الرابع

دار المعرفة
بيروت - لبنان

2. 6493
017000